50394/B

A. XXXIV.

18/5

13 F
31266

10/25/12

Tabula ad Titulum

Tomi Primi.

LUGD. BAT. Apud JOH. & HERM. VERBEEK. Bibliop.

31266

GERARDI L. B. VAN SWIETEN,

Augustiss. Imperator. & Imperatric. a Consiliis, Archiat. Com., Bibliothecae Augustae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Praesidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. & Chirurg. Paris., Academiae Scient. Petropolit., Academ. Natur. Curios., Institut. Bonon., Collegii Regii Medic. Edinburg., Societ. Scient. Harlem., Botanic. Florent. Germanic. Jenens. Degli Agiati di Roveret., Membri,

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

TOMUS QUARTUS.

LUGDUNI BATAVORUM

Apud JOHANNEM ET HERMANNUM VERBEEK, Bibliop.

MDCCLXIV.

Cum Privilegio Praepotent. Ord. Hollandiae & West-Frisiae.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

PRAEFATIO.

En quartum tomum ! quem ultimum fore credideram , imo promiſeram.

Sed obſervationum numerus , & copia rerum , ex optimorum auctorum aſſidua lectione collecta , fecerunt , ut unico volumine comprehendi non potuerint illa , quae de penſo adhuc ſupererant.

Reliqua perficere conabor eadem cura ; & hinc facile praevideo, quod , una cum Indice generali , juſtae molis volumen efficient ; idque certo erit ultimum.

INDEX CAPITUM

HUJUS TOMI.

PRI-

P R I V I L E G I E.

DE STAATEN VAN HOLLAND ENDE WESTVRISLAND; Doen te Weeten, Alzo ons te kennen is gegeven by JAN VERBEEK, Burger en Boekverkoper te Leyden, hoe hy Suppliant benevens zynen Broeder HERMANUS VERBEEK, zedert overleeden, van ons op den 22 November 1741 geobtineert had Octroy en Privilegie op het Werk geintituleert GERARDI VAN SWIETEN, Med. Doct. Commentaria in HERMANNI BOERHAAVE Aphorismos de Cognoscendis & Curandis Morbis. 3 Voll. in Quarto om het zelve Werk voor den tyd van Vyftien eerst agter een volgende Jaaren met Seclusie van alle anderen, alleen hier te Lande te mogen drukken, uitgeven en verkopen &c. en also de voorsz. 15 Jaaren den 22 November van dit lopende 1756 zyn geëxpireert, en de Supplt. met regt bedugt was, dat door eenige baatsoekende Menschen de nadrukken (waarvan verscheyden buyten 's Lands gevonden wierden) hier te Landen mogte werden ingevoerd tot des Supplts. groote schade en nadeel; zoo keerde den Supplt. zig tot ons ootmoediglyk versoekende prolongatie van Ons Octroy en Privilegie om het voorn. Werk nu geintituleert Gerardi L. B. van Swieten Augustissimi Imperatoris & Imperatricis a Consiliis & Archiatri &c. tot Vier à Vyf Vol. vermeerdert, wederom op dezelve Naamen van Jan en Hermanus Verbeek voor den tyd van Vyftien eerst agter een volgende Jaren met Secluse van alle anderen, alleen hier te Lande te mogen drukken, uit te geven en te verkopen op dezelve Conditien en voor des Supplts. Intrest Salutaire-Clausulen als in het opgem. Octroy van den 22 Novemb. 1741 geëxpresseert waren; ZOO IS 'T, dat wy de saake ende het voorsz. versoek overgemerkt hebbende ende genegen wezende ter beede van den Supplt. uit onse regte Wetenschap, Souveraine Magt, ende Authoriteit den selven Supplt. geconsenteert, geaccordeert en geoctroyeert hebben, Consenteren, Accorderen, en Octroyeren hem by desen, dat hy gedurende den tyd van nog Vyftien eerst agter een volgende Jaaren het voornoemde Werk nu geintituleert Gerardi L. B. van Swieten Augustissimi Imperatoris & Imperatricis a Consiliis & Archiatri &c. tot Vier à Vyf Vol. vermeerdert, in diervoegen als sulks by den Supplt. is versogt, en hier vooren uitgedrukt staat, binnen den voorsz. Onsen Landen alleen zal mogen Drukken, doen Drukken, Uitgeven ende Verkopen, verbiedende daar omme allen ende een igelyken het selve Werk in 't geheel ofte ten deelen te Drukken, naer te Drukken, te doen naer Drukken, te Verhandelen ofte te Verkopen, ofte elders naargedrukt binnen denselven Onsen Lande te brengen, uit te geeven ofte te verhandelen en verkopen op verbeurte van alle de naar gedrukte ingebragte, verhandelde ofte verkogte exemplaren, ende een boete van drie duyzend Guldens daerenboven te verbeuren, te appliceren een derde part voor den Officier, die de Calange doen zal, een derde part voor den Armen der plaatse, daar het Casus voorvallen zal, ende het resteerende derde part, voor den Supplt., ende dit telkens zo meenigmaal als dezelve zullen werden agterhaalt: Alles in dien verstande, dat wy den Supplt. met dezen onzen Octroye alleen willende gratificeren tot verhoeding van zyne schade door het nadrukken van het voorsz.

Werk

Werk daardoor in geenigen deele verſtaan den Innehouden van dien te authoriſeren ofte te Advoueeren, ende veel min het ſelve onder onſe protectie ende beſcherminge eenig meerder Credit, aanſien ofte reputatie te geven, ne maar den Supplt. in Cas daarinne iets onbehoorlyks zoude influeeren alle het ſelve tot zynen laſte zal gehouden wezen te verantwoorden, tot dien eynde wel expreſſelyk begeerende, dat by aldien hy dezen onzen Octroye voor het ſelve Werk zal willen ſtellen, daar van geene geabrevieerde ofte gecontraheerde mentie zal mogen maken, ne maer gehouden weſen, het ſelve Octroy in 't geheel, en ſonder eenige omiſſie daar voor te drukken, ofte te doen drukken, ende dat hy gehouden zal zyn een Exemplaer van het voorſz. Werk op groot Papier, gebonden en wel geconditioneert te brengen in de Bibliotheecq van Onſe Univerſiteit te Leyden binnen den tyd van ſes Weeken, na dat hy Supplt. het ſelve Werk zal hebben beginnen uit te geven, op een boete van ſes honderd Guldens na Expiratie der voorſz. ſes Weeken by den Supplt. te verbeuren ten behoeve van de Nederduytſe Armen van de plaats, alwaar den Supplt. woont, en voorts op poene van met er daad verſteeken te zyn van het effect van dezen Octroye, dat ook den Supplt. ſchoon by het ingaan van dit Octroy een Exemplaar gelevert hebbende aan de voorſz. Onſe Bibliotheek by zoo verre hy geduurende den tyd van dit Octroy het ſelve Werk zoude willen herdrukken met eenige obſervatien, noten, vermeerderingen, veranderingen, Correctien of anders hoe genaamt, of ook in een ander formaat, gehouden zal zyn wederom een ander Exemplaar van het ſelve Werk geconditioneert als voren te brengen in de voorſz. Bibliotheecq, binnen den ſelve tyd, en op de boete en poenalityt als voorſz.

Ende ten einde den Suplt. deſen onſen Conſente ende Octroye moge genieten als naar behooren; Laſten wy allen ende eenen igelyken, dien het aangaan mag, dat zy den Supplt. van den inhouden van deſen doen, laten ende gedogen, ruſtelyk, vredelyk en volkomentlyk genieten ende gebruyken, Ceſſerende alle belet ter Contrarie. Gegeven in den Hage onder onſen grooten Zegele hier aan doen hangen op den Vier en Twintigſte November in 't Jaar onſes Heeren en Zaligmakers Duyzend Seven honderd Ses en Vyftigh

Ter Ordonnantie van de Staaten

C. BOEY.

Aan den Supplt. zyn nevens dit Octroy ter hand geſtelt by Extract Authenticq, Haer Ed. Groot Mogende Reſolutien van den 28 Juny 1715, en 30 April 1728 ten einde om zig daar nae te reguleeren.

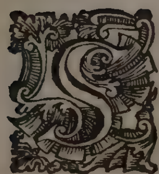
C. BOEY.

COM-

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

PHTHISIS PULMONALIS.

§. 1196.

SI ulcus pulmones exederit ita, ut totus inde habitus Corporis consumatur, Phthisis Pulmonalis aegrum afficere dicitur.

Phthisis, ἀπὸ τοῦ φθίνειν derivatum vocabulum, apud graecos quandoque corruptionem, saepius tamen consumptionem & decrementum, significat. Sic φθίνων μὴν vocabatur mensis in finem vergens: eodem vocabulo utebantur, dum solem a meridie in occasum declinantem notabant: videtur enim, quod φθίσιν opposuerint τῇ αὐξήσει: unde, ubi decrescebat luna, dixerunt φθίσις γίνεται τῇ σελήνῃ. Haec autem apud Lexicographos videri fusius poterunt. Cum autem Medici observarent, in pulmonis ulcere sensim minui corporis torositatem, ita ut ante mortem pellis & ossa tantum superesse viderentur, ideo phthisis nomen huic morbo dederunt. Confirmat hoc *Galenus* (*a*): postquam enim dixerat; *Phthisis est ulceratio pulmonis, vel thoracis, vel faucium, ut & tussiculae & debiles comitentur febres, & corpus contabescat*; paulo post subjungit; dicta autem est ἀπὸ τοῦ φθίνειν, quod est diminui.

Ei

(*a*) Definit. medicar. N°. 260. 261. Charter. Tom. II. pag. 262.

Eidem morbo & nomen φθοῆ datum fuit; *Galenus* (*b*) autem distinctionem fecit inter bina haec vocabula: voluit enim, *Phthisin* appellari omnem corporis diminutionem ac colliquationem: per *Phthoën* vero intelligi corporis consumptionem ac diminutionem ex ulcere: interim tamen in Phthisis definitione modo data meminit ulcerati pulmonis &c. *Aretaeus* autem (*c*) purulentam labem in phthisi agnovit, unde hic morbus ab ipso πύη & φθίσις appellatur, sed simul monuit hoc nomen convenire, si ab abscessu pulmonis, post sanguinis rejectionem, aut longinquam tussim, ortum duxerit morbus; ubi vero, in thorace vel costa nato abscessu, a pure collecto vicinus pulmo eroderetur, tunc φθόην vocari morbum jussit.

Phthisis autem vocabulo adhuc magis limitato sensu usus fuit *Aëtius* (*d*), dum proprie phthisin vocari voluit pulmonis exulcerationem, quae post sanguinis sputum sequitur. Ubi autem ab acriori catarrho eroderetur pulmo & exulceraretur, tunc vocabat φθοὴν illum affectum (*e*). Fatetur tamen, quod phthisis etiam sequatur quandoque Pleuritidem & Peripneumoniam.

Haec sufficiet monuisse circa nomen morbi; videmus tamen in scriptis Medicis promiscue *phthisin*, *phthoën*, *tabem*, vocatum fuisse hunc affectum. Usus autem vocabulorum vim & significationem determinat praecipuè.

Phthisis ergo est consumptio universi corporis habitus per labem purulentam: verum talis consumptio posset oriri a quocumque fomite purulento, in diversis corporis locis haerente, uti ad §. 1214. dicetur, hinc additur phthisis pulmonaris, quia & frequentior est reliquis, uti etiam quia saepe admodum contingit, ut pulmo afficiatur tandem, licet malum a fomite purulento in aliis locis corporis haerente originem duxerit. Tria ergo requiruntur, dum hic morbus adesse dicitur. 1°. Consumptio totius corporis lenta. 2°. Causa hujus consumptionis debet esse degeneratio humorum per cacochymiam purulentam. 3°. Debet mali sedes in pulmone haerere.

Dum enim catarrho laborant homines, videmus, de naribus emungi & per tussim educi sputa, quae colore, spissitudine, & aliis dotibus, pus referunt: tamen non dicuntur ideo phthisi laborare; quia habitus corporis non consumitur, nec ulla signa cacochymiae purulentae in humoribus adsunt. Interim tamen, si materies catarrhi acrior fuerit, vel valida & diuturna tussis nimis quassaverit pulmonem, quandoque pulmo eroditur, ulceratur, & sic ex catarrho phthisis pulmonalis sequitur.

§. 1197. Cujus ulceris origo deducitur ab omni causa, quae valet sanguinem in pulmonibus ita sistere, ut in materiem purulentam abire cogatur.

Ex definitione modo data sponte hoc patet: ut phthisis pulmonaris dicatur morbus, debet adesse cacochymia purulenta in humoribus una cum pulmone

(*b*) Definit. medicar. N°. 260. 261. Charter. Tom. II. pag. 262. (*c*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. cap. 8. pag. 36. (*d*) Lib. VIII. cap. 75. pag. 174. versa. (*e*) Ibid. cap. 57. pag. 167.

mone affecto: quidquid ergo hunc effectum praestare poterit, merito phthisis pulmonaris causa dicitur. Varias autem tales causas existere, docebunt sequentia, ubi ordine enumerabuntur.

§. 1198. Hae causae possunt referri. 1. ad ipsam Corporis temperiem illam, qua vergunt in haemoptöen primo, hinc in ulcus loci erosi.

Frequenter quidem phthisis pulmonalis sequitur hæmoptöen praegressam, tamen etiam absque hac observatur nasci, quod & *Aretaeus* (*f*) indicare videtur, & patebit ex illis, quae postea dicentur. Notavit *Fernelius* (*g*), magnam inter scriptores controversiam esse, an citra cruentam excretionem quis tabe resolvi posset? sed testatur, se non paucos vidisse, tabe sensim sublatos, in quibus nihil omnino cruoris toto morbi decursu apparuit: idem confirmatur a pluribus aliis auctoribus, qui de phthisi scripserunt, & nullum puto esse medicum, qui lautam praxin habuit, quin viderit similes casus.

Haemoptöen, *Haemoptysin*, solent vocare medici sanguinis ex pulmone eductionem cum tussi, & quodam strepitu in pectore: sanguinis sputum, tanquam generali nomine, dixit *Celsus* (*h*) omnem, quae per os fiebat, sanguinis excretionem, sive a gingivis, faucibus, naribus &c., prodiret. *Aretaeus* (*i*) autem accuratius haec distinguere maluit: ubi enim sanguis a capite, palato, faucibus &c., veniens exspuebatur, simpliciter vocabat πλύσιν vel αἱμοῤῥαγίαν, si vero a pectore & visceribus ibi locatis, imprimis pulmone & aspera arteria, prodiret, tunc vocavit ἀναγωγὴν, quia sursum ascendit sanguis: hoc vocabulo ad eundem affectum designandum etiam *Trallianus* (*k*) usus fuit.

Cum autem longe alia Prognosis sit, si sanguis ex oris interni partibus prodeat, vel ex naso in fauces delapsus exspuatur, quam si ex pulmone venerit; imo etiam alia requiratur medela; hinc debet cum cura distinguere Medicus, a quo loco veniat sanguis, qui exspuitur; & certe magna hic attentione opus est.

Si una cum tussi sanguis exspuatur, fere pro certo signo habetur, ex pulmone sanguinem prodire; licet hoc fallere posset. Vocatus fui ad juvenem, cui inter dormiendum sanguis cepit de naribus fluere, cumque reclinato jaceret capite, sanguis per narium foramina posteriora in fauces delapsus tussim excitavit, a qua evigilans sanguinem exspuit, unde maxime perterritus fuit aeger, credens se haemoptysi laborare. Curavi ilico, ut os & fauces elueret aqua tepida, simulque erecto corpore sederet in lecto, capite parum versus anteriora inclinato: perrexit per integram horam valida satis per nares haemorrhagia,

(*f*) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. cap. 8. pag. 36. (*g*) Patholog. Lib. V. cap. 10. pag. 110. (*h*) Lib. IV. cap. 4. N°. 5. pag. 202. (*i*) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. II. cap. 2. pag. 12. (*k*) Lib. VII. cap. 1. pag. 285.

rhagia, ſed nulla aderat amplius tuſſis, nullum ſanguinis ſputum. Difficulter tamen potui eradicare haemoptyſis metum, quem inde conceperat.

Contigit mihi, ut levis titillationis ſenſum ſentirem in faucibus, & paulo poſt ſcreatu educerem ſanguinolentum ſputum: ſequebatur irritans tuſſicula, & ſputum cruore tinctum. Aperto ore ante ſpeculum, ſole irradiante, vidi ad latus dextrum prope uvulam in velo pendulo palatino vasculum arterioſum rubrum, quod Capilli diametrum ſua amplitudine videbatur aequare, & quod aperto orificio ad latus uvulae minimam ſtillabat ſanguinis guttulam fere omni minuto ſecundo. Facile tunc concipiebam, quomodo delapſa in aſperam arteriam tali guttula excitari potuerit tuſſis. Simul ſic oculis cernere poteram, quomodo dilatatum tale vasculum per anaſtomoſin, id eſt, per aperturam extremi ſui orificii, ſanguinem ſtillaret: poſt mediam horam ceſſabat hoc, & vasculum hoc ſenſim contractum poſt trihorium diſparuit, cum adeo exile foret, ut in ſtatu naturali ſanguinem rubrum non admitteret. Poſtea adhuc ter contigit in aliis idem illud videre. Si jam conſideremus, contingere poſſe, ut ſimile tale vasculum dilatatum haereret in parte poſtica veli penduli palatini, quae fauces reſpicit, tunc eadem forent omnia ſymptomata, nec tamen oculis pateret cauſa.

Forte tales caſus frequentius contingunt: non ſine oblectamento vidi, *Galenum* (*l*) hoc jam notaſſe. Sic enim habet: *Nos vero eum* (*ſanguinem*) *a capite per gurgulionis praecipue partes internas ad fauces affatim descendentem, tusſiendo educi ſaepenumero conſpeximus; nam ſubito laryngi irruens tuſſim movet. Quare diligenter advertere animum oportet, ne aliquando hujusmodi ſanguinem ex ſpiritalibus organis aſcendere putemus.* Unde merito monuit in eodem Capite, os internum & nares ſollicite conſideranda eſſe, ubi vel minimum dubium oritur de loco, unde ſanguis venit, qui exſpuitur. Certe ab hirudine cum aqua deglutita ab homine ſitibundo ſanguinis vomitum obſervavit, & in juvene cruorem emungente & exſpuente detexit hirudinem in naribus latentem. Monuit & ſimilia de ſanguine ex capite & palato descendente, & fallacem haemoptöes ſpeciem faciente, *Aretaeus* (*m*).

Prudenter certe veteres Medici conſideraverunt triplicem modum, quo ex vaſis pulmonis ſanguis exire poſſit, & haemoptyſin facere. Vel enim rumpuntur vaſa a vi quadam illata, tunc vocaverunt ῥῆξιν (*n*); *Celſus* (*o*) autem monuit, appellari ῥηγμοχασμὸν, ſive hiatum rupti vaſis. Ubi vero ab ipſa humorum per vaſa circumductorum acrimonia fit eroſio, tunc appellaverunt διάβρωσιν. Tertiam autem haemoptyſis ſpeciem dixerunt illam, ubi integris manentibus vaſis, adeoque nec ruptis nec eroſis, per ultima orificia eorum dilatata ſanguis exiret: hanc autem vocaverunt ἀναστόμωσιν, apto ſatis vocabulo uſi. *Aretaeus* (*p*) ἀραιώσιος nomine uſus fuit ad hoc idem deſignandum, quod & rarefactionem, & relaxationem, ſignificat. Sic apud *Galenum*

(*l*) De Locis Affectis Lib. IV. cap. 8 Charter. Tom. VII. pag. 466. (*m*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. II. cap. 2. pag. 12. (*n*) Aretaeus ibid. pag. 13. Galen. de uſu part. Lib. VII. cap. 3. Charter. Tom. IV. pag. 452. (*o*) Lib. IV. cap. 4. pag. 203. (*p*) Ibidem.

lenum ſaepius ἀραιώτικα φάρμακα legitur, quae τοῖς πυκνώτικοις opponuntur.

Cum autem, tam in Prognoſi, quam in curatione, magna diverſitas ſit, dum tribus his modis haemoptyſis oritur, operae pretium erit & de ſignis Diagnoſticis ſingulorum dicere.

A ruptura vaſorum haemoptyſin natam credimus, ſi tales cauſae praegreſſae fuerint, a quibus vaſorum ruptura metui poſſit. Sic ab ictu, lapſu, pondere magno elevato, clamore valido, iracundia &c. Si ſubito ſanguis exſpuatur, novimus, a magna vi pulmonibus allata rupturam vaſorum factam fuiſſe (*q*). Metus quidem eſt, ne ob ſubitam rupturam vaſorum, ſi majora fuerint, purpuream vomant animam, & ſubito pereant, quales caſus plures in obſervatis Medicis habentur; ſi autem primum hoc diſcrimen evaſerint, multa curationis ſpes ſupereſt: *rupturae enim facilior ſolidatio eſt, quia vulneris labia ſe mutuo contingunt* (*r*). Cum enim vulnus recens ſit, & in ſano caeteroquin corpore, ſi fiant omnia illa, de quibus §. 1200. dicetur, conſolidatio vaſis rupti ſperari poterit.

Ubi autem eroſis vaſis haemoptyſis ſequitur, longe difficilior cura erit: optime monuit *Aretaeus* (*s*): *Ulcus enim, non vulnus, efficitur*. Sponte patet, ulcus, in eroſo pulmone ob humorum acrimoniam natum, longe difficilius curari poſſe, quam recens vulnus a violenta factum cauſa. Cognoſcitur autem, eroſionem eſſe haemoptyſis cauſam, ſi nulla vis externa illata fuerit, ſi tuſſis diuturna & irritans praegreſſa fuerit, ſi dolor aliquis in thorace interno perceptus fuerit, ſi parca copia ſanguinis tantum exſpuatur, ſed fere perpetuo, vel ſaltem redeat frequentiſſime ſanguinis ſputum. Ruptis enim vaſis larga copia ſanguinis ejicitur quidem, ſed ſedatur citius. Ob hanc cauſam *Chriſtophorus Benedictus* (*t*), celebris elapſo ſaeculo Londini Medicus, qui optime de hoc morbo ſcripſit, licet difficiliori ſtylo uſus fuerit, hanc regulam Prognoſticam poſuit: *ſanguis per vices in pectus confertim fluens minus periculoſus, quam qui ſenſim & jugiter emanaverit; fluxio enim periodica, licet copioſior*, ἀναστομώσεως, *jugis pedetentim facta* ἀναβρώσεως, *Symptoma*.

Quando autem per anaſtomoſin dilatata vaſorum oſcula extrema ſanguinem effundunt in vaſa aërea pulmonis, qui deinde levi tuſſicula facile educitur, longe minus periculum eſt. Vaſa enim, quamvis dilatata, manent integra, & humores boni ſunt, caeteroquin potius fieret eroſio, quam anaſtomoſis. Simulac enim ſanguis tranſire poteſt per ultima vaſorum extrema, dilatatio vaſorum minuitur, & proprio elatere contracta brevi ſic anguſtantur, ut ſanguinem rubrum non amplius transmittant, ſed tantum ſolitos humores ſanguine tenuiores. Naturaliter enim ſanguis ruber nunquam exit in tracheas ſive vaſa pulmonis aërea, ſed ſecreti a ſanguine humores, qui humectant & lubrico muco obducunt totam internam trachearum ſuperficiem. In exemplo paulo ante memorato patuit, quod vaſculum dilatatum in velo pendulo palatino, ob ſanguinem rubrum contentum, manifeſte conſpicuum, paucis horis

(*q*) Aretaeus Ibidem. (*r*) Ibid. pag. 14. (*s*) Ibid. pag. 15.
(*t*) Pag. 106. tabid. theatr.

ris se subduxerit oculis, dum ad solitam & naturalem amplitudinem rediisset denuo.

Hanc autem Haemoptoës speciem contingere foeminis menstruorum suppressione laborantibus, notat *Aretaeus* (*u*), & per menstruam periodum redire, & nisi curetur, saepius reverti. De his autem postea in eadem hac paragrapho dicetur, tuncque simul patebit, non esse negligendam curam talis haemoptysis, licet reliquis minus periculosa merito habeatur.

Cum autem haemoptysis non mutetur in phthisin pulmonarem, nisi ulcus in pulmone produxerit, considerandum est, quomodo hoc contingere soleat.

Si a vasorum ruptura contingat haemoptysis, violentis causis praegressis, quae antea fuerunt enumeratae, tunc verum vulnus est, & omnia, quae vulneri recenti contingunt, etiam locum habent, & observantur a Medico attento. De his actum fuit §. 158. Dictum fuit ibi n°. 1., partes vulneratas sensim magis magisque a se mutuo recedere: idem & hic contingit: nisi enim magnum vas ruptum fuerit, quod undatim ingentem sanguinis copiam fundit, haemoptoë incipit cum sputo sanguineo pauco, sed paulo post aucto: minuitur postea, &, si quiescat aeger, plerumque cessat brevi; sic tamen ut sputum dilutum, tenue, subrubellum, educatur adhuc: uti in vulnere oculis patente videmus labia rubere, dolere, tumere, cum levi febricula, si vulnus alicujus momenti fuerit, sic idem & in pulmone tunc fit: tussicula enim nascitur, & quandoque levis doloris sensus: postea, uti in vulnere pus apparere solet, sic & hic purulenti quid exspuitur, quod, si parca tantum copia appareat, non est mali ominis, nam sub hoc pure vulnus consolidatur, uti in vulnere externo manifeste apparet. Post pacatum autem somnum, matutino tempore tale sputum observatur, coctum & purulentum, & consolidato vulnere cessat. Interim tamen hoc notandum, quod saepe diuturnior cura sit vulneris in pulmone quam in externa corporis parte: aër enim hic arceri nequit, & pulmo, ob respirationem ad vitam necessariam, omnino quiescere non potest. Ob hanc causam prudentes Medici in haemoptysi quietem continuam imperant, loquelam prohibent, mollissimum victum praescribunt, ab omni animi affectu cavendum monent, ut, quantum fieri possit, quiescat pulmo. Neque tantum hoc fit ideo, ut caveatur Haemoptöes recidiva, verum etiam hoc scopo, ut vas ruptum citius consolidetur. Si jam minoris diametri vas fuerit ruptum, saepe felicissima curatio fit, ut postea tota vita immunes vivant non tantum a phthisi, verum & ab Haemoptöe. Ubi vero majores rami vasorum rupti fuerint, magis dehiscet tale vulnus, major puris copia nascetur, & magnus metus est, ne per mollem substantiam pulmonis propagetur suppuratio circa vulneris labia nata, & phthisin pulmonarem inducat. Ob hanc rationem *Hippocrates* (*w*) monuit, *Tabes periculosissimae sunt, quae a ruptione crassarum venarum.*

Alia autem ratio, quare post Haemoptysin frequenter sequatur ulcus pulmonis, ex ipsa hujus visceris fabrica intelligitur. Si pulmo inflatus exsiccetur,

(*u*) De caus. & sign. morb. acut. Lib. II. cap. 2. pag. 15.
(*w*) Coac. Praenot. N°. 438. Charter. Tom. VIII. pag. 878.

tur, & dein discindatur, totus cellulosus apparet, non tantum ideo, quia trachearum ultimi fines in membranulas cavas abeunt, verum etiam manifestè apparet membrana cellulosa, quae interstitia relicta inter folliculos aëreos replet, & innumeris arteriolis irrigatur, uti, feliciter repletis per injectiones pulmonum vasis, per microscopia manifestè videtur. Si jam contigerit, ruptis his vasculis sanguinem effundi in cellulosam hanc membranam, cruor extravasatus, corruptus mora, & acrior redditus, suppurationem & ulcus pulmonare producere poterit. Sanguis enim extravasatus, qui in vasis aëreis pulmonum haeret, tussi educi poterit facile, ille vero, qui in membrana cellulosa hujus visceris colligitur, per hanc viam exire nequit, nisi, erosis jam tracheis vicinis, exitum invenerit. Videntur *Hippocratis* observata confirmare haec, quae dicta sunt: sic enim habet (*x*), ubi recenset causas, unde purulentus fit pulmo. *Quum venularum quaedam in ipso rupta fuerit; rumpitur autem a laboribus: & cum rupta fuerit, si crassior quidem fuerit venula, plus fundit sanguinis, si vero tenuior, minus; partimque confestim quidem sanguinem exspuit, partim vero, nisi constricta vena fuerit, in pulmonem funditur, in eoque putrescit, cumque putruerit, pus facit. Procedente vero tempore, interdum pus sincerum, interdum subcruentum, quandoque etiam sanguinem, & si uberius repleta fuerit venula, ipsa sanguinis copiam confertim a se evomit, pusque crassum ab accedente, ac intus putrescente, pituita exspuitur.* Primo enim hic describitur Haemoptöe, dein a putrescente sanguine, qui in pulmonem delapsus fuerat, ulcus, quod vel pus sincerum dabat, vel erosis vasculis vicinis subcruentum, imo & quandoque magna sanguinis copia, erosis a pure acriore vasis, prodit.

Hinc etiam intelligitur, quare *Hippocrates* (*y*) in *Aphorismis* dixerit: *A sanguinis sputo puris sputum malum.* Non enim hoc intelligendum est, a parca copia sputi illius purulenti, quod rupti vasis incipientem consolidationem significat, uti paulo ante dictum fuit, verum a tali sputo puris, quod & majori copia prodit, & diuturno tempore pergit, sicque ulcus pulmonis significat. Unde & *Galenus* (*z*) optime in Commentario ad hunc Aphorismum, monet, *quod non omne sanguinis sputum sequentem habet puris exspuitionem, sed tantum illud, quod mali moris est.* Quum autem ulcus, nasciturum post rupta pulmonis vasa, praecedere soleat inflammatio, quae, si validior fuerit, febrim excitat, hinc acerbam Prognosin dedit *Galenus* (*a*); dicens: *Quotquot autem phlegmone sic occupavit, ut jam febricitarent, horum nullus est omnino persanatus.* Contra felicem curam sperabat (*b*), *si nulla phlegmones suspicio circa vas ruptum superesset.* Unde etiam, ut postea in curatione dicetur, omni modo cavetur inflammatio hic metuenda.

Facile etiam patet, quod ab haemoptysi, per erosionem nata, pejora metuenda sunt: si enim difficilis sit consolidatio rupti vasis in pulmone per causam violentam, & saepe inde sequatur ulcus pulmonis; quanto magis hoc metuendum erit, ubi vasorum erosio non vulnus fecit, sed ulcus, uti paulo ante

(*x*) De morbis Lib. I. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 537. (*y*) Sect. VII. Aphor. 15. Charter. Tom. IX. pag. 299. (*z*) Ibidem. (*a*) Method. Medend. Lib. V. cap. 14. Charter. Tom. X. pag. 126. (*b*) Ibid. cap. 13.

ante ex *Aretaeo* notatum fuit. Tale ulcus non poterit ſanari, niſi prius ad conditionem puri vulneris reductum fuerit, uti antea ad §. 402. dictum fuit: verum ad hanc rem requiritur ſuppuratio major & diuturnior, adeoque majus discrimen ulceris pulmonem depascentis adeſt. Sed & alia, & major quidem, difficultas ſupereſt: notatum fuit ad §. 387., ubi de exitu inflammationis in ſuppurationem agebatur, requiri ad boni puris confectionem, ut humor fluens per vaſa blandus ſit: in hoc autem caſu talis humorum acrimonia adeſt, ut vaſorum eroſio ſecuta fuerit, & poſt haemoptyſin a tali cauſa natam adeſt eadem acrimonia, quae non tam facile tollitur, ac forte quis crederet. An non obſervatur, quod in ſcorbuticis levis etiam excoriatio in crure facta degeneret toties in ulcus annoſum, licet omnia tentet Medicus, & Chirurgi manibus facilis acceſſus detur, & ab aëre defendi poſſit tale ulcus. Ex his omnibus patet ratio, quare *Galenus* (*c*) fere deſperaverit de phthiſi curanda, quae ex tali cauſa nata foret: *Ex iis vero, qui ulcus in pulmone habent, ii ſoli inſanabiles mihi videntur, qui ex ſucci vitioſi eroſione id poſſident, quorum aliqui, ut ſalſilaginem ſputum ſuum ſentire ſe ajunt, nam longo arbitror tempore omnino opus eſſe, ut ſucci corrigatur vitium.*

Illa autem haemoptyſis, quae per anaſtomoſin, dilatatis vaſorum orificiis, fit, absque ulla vaſorum ruptura vel eroſione, omnium facillime curabilis eſt, quia nullam humorum Cacochymiam ſupponit, & vaſa manent integra, quamvis dilatata fuerint. Per ipſum autem ſanguinis effluxum fit conſtrictio vaſorum dilatatorum: capacitas enim vaſorum pendet a duabus praecipue cauſis, nempe a vi cordis pellente liquida in vaſa, & a reſiſtentia circa fines vaſorum anguſtos: ſimulac autem aperta extrema vaſorum ſanguinem transmittunt libere, illa reſiſtentia minuitur inſigniter; hinc ſi ſimul per quietem corporis circuitus ſanguinis per vaſa reddatur pacatiſſimus, vaſa proprio elatere conſtringuntur, & minuitur cavitas, extrema orificia connivent ita, ut ſanguinem non transmittant amplius, ſicque ceſſat tale ſanguinis ſputum. Ille tantum metus videtur adeſſe, ne ſanguis, effuſus per anaſtomoſin in pulmonis ſubſtantiam celluloſam, ibi haerere poſſit, corrumpi, & ſic ulcus pulmonis producere. Cum autem antea §. 830. 2. demonſtratum fuerit, facilem ſatis viam eſſe ex arteria pulmonali in tracheas ſive vaſa aërea pulmonis, hinc & illa ſanguinis effuſio in celluloſam hujus visceris ſubſtantiam, minus metuenda videtur, cum liquida propulſa per vaſa eo verſus tendant facilius, ubi minor eſt reſiſtentia.

Cum ergo phthiſis adeo curatu difficilis, & frequens tamen, morbus ſit, operae pretium erit, conſiderare accurate illa ſigna, quae docent, hominem vergere in hunc morbum, & ſimul enumerare praecipuas cauſas, quae in corpore praediſpoſito haemoptyſin & phthiſin producere valent: his enim rite intellectis, cautelae poterunt dari, ut illae evitentur, vel emendentur ſaltem, ſi omnino vitari non poſſint.

Haec

(*c*) Method. Medend. Lib. V. cap. 13. Charter. Tom. X. pag. 126.

Haec consistit α. in teneritudine vasorum arteriosorum, & in impetu acrioris utcunque sanguinis: cognoscitur conspectu tenellorum vasculorum, & totius corporis; collo longo; thorace plano & angusto; scapulis depressis; sanguine valde rutilo, tenui, dissoluto, acri, calido; colore valde candido, & amoeno roseo; cute pellucida; hilaritate, & subtilitate praecoci ingenii.

Vasorum firmitas resistit liquidis impulsis; adeoque quo minus vasorum robur est, eo majus rupturae periculum: sed & quo impetus moti per vasa sanguinis major est, eo major vis infertur vasis: si jam simul concurrat cum vasorum debilitate majori, & impetu moti liquidi valido, humorum acrior indoles, tunc certe vasorum ruptura magis etiamnum metuenda est. Sed observamus in illis, qui in hunc morbum proni sunt, haec concurrere. Notaverat *Sydenhamus* (*d*), hominibus calidioris temperamenti, sed minus robustis, haemoptöen contingere: sanguis his de vena missus pulchro quidem rutilat colore, sed pars rubra minus firma est, serum ipsum salsius invenitur, tenuius, & minus coloratum. Cum autem per tenera vasa facile pelluceat liquidorum contentorum color, hinc candidus in cute color, ubi vasa cutanea tam parva sunt, ut sanguinem rubrum non admittant; in genis amoenus roseus color conspicitur, pulchro rutili sanguinis colore per tenera vasa sanguinea pellucente. Monuit *Galenus* (*e*), *quod color a succis proveniat, non a solidis animalis partibus*. Quoties doluerunt Medici, dum in ipso aetatis flore venustissimae formae juvenes utriusque sexus saevus hic morbus abstulit; ut turbo nascentes rosas.

Si jam simul pectoris structura talis sit, ut planior sit thorax, adeoque angustius ejus cavum, pulmones minus dilatari poterunt, adeoque & per vasa pulmonum minori cum facilitate transibunt humores; hinc plus urgebunt latera vasorum: unde suspecta semper Medicis apparet talis conformatio: cum autem costarum arcus minus convexi sint, hinc a scapulis magis recedant, ideo illae magis prominent, alarum instar, & πλερυγώδεες ab *Aretaeo* (*f*) vocantur. Haec autem difformitas magis augetur, ubi in consummata phthisi omnis pinguedo evanuit, & musculorum torositas periit; tunc enim longe magis scapulae a costis distare videntur: interim tamen illa scapularum prominentia manifeste satis apparet in illis, qui in hunc morbum vergunt, licet adhuc sani sint: hos autem merito *Galenus* (*g*) vocavit φθινώδεις, qui nempe idonei sunt hunc morbum pati, licet nondum phthisi laborent. Praecipue autem pectoris angustiam accusavit (θώραξ στενὸς καὶ ἀβαθὴς), & scapularum a retro prominentiam pro signo angusti pectoris habuit: solet etiam hominibus sic dispositis collum longum esse. An haec colli longitudo aliquid facit ad subtilitatem praecocis ingenii? Forte major capitis a corde distantia impetum san-

(*d*) Sect. VI. cap. 7. pag. 361. (*e*) De Sanit. tuend. Lib. IV. cap. 4. Charter. Tom. VI. pag. 121. (*f*) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. cap. 8. pag. 37. (*g*) Comment. 1. in libr. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 23.

sanguinis per vertebrales & carotides arterias moderatur ita, ut perfectissime exerceantur omnes encephali functiones. Certe alia occasione ad §. 1010. 1. notatum fuit, collum breve disponere ad Apoplexiam, quia a corde magis propinquo urgentur validius vasa encephali: saepe etiam in talibus hominibus hebetudo & pigritia observatur. Utique observationes quotidianae docent, felicissimi ingenii juvenes sæpe hoc morbo perire. Dum proprii corporis habitum *Atticus* (*h*) describit, qui ingenio & dicendi facundia adeo celebris fuit, dicit: *Erat eo tempore in nobis summa gracilitas & infirmitas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus, & quae figura, non procul abesse putatur a vitae periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio.* Fatetur autem, quod sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione, diceret: ideo & Medici & amici hortabantur, ut a causis agendis desisteret: maluit tamen in Asiam proficisci, ut consuetudinem dicendi mutaret: quodvis enim potius periculum adire voluit, quam a sperata dicendi gloria recedere. Feliciter cessit hoc propositum: post biennium enim redux, *non modo exercitatior, sed prope mutatus, fuit. Nam & contentio nimia vocis reciderat, & quasi deferbuerat oratio, lateribusque vires, & corporis mediocris habitus, accesserant.* Patet simul ex hoc exemplo, quod ad phthisin dispositi possent sæpe a morbo servari, si cautelam debitam adhiberent.

Patet hinc etiam, quantum noceat pessimus ille mos, quo fasciis arctissime stringitur pectus & abdomen in junioribus, in adultioribus vero loricis: angustatur depressis costis thoracis cavum, dum simul, compresso abdomine, facilis diaphragmatis descensus impeditur. Sic mala arte sano corpori conciliatur talis dispositio, quam tanquam funestae tabis prodromum metuunt Medici summo jure. Contra pessimam hanc consuetudinem ideo insurgit merito *Spigelius* (*i*), qui credidit, ob hanc causam in Anglia adeo frequentem esse phthisin; deinde addit sequentia: *Ineptum etiam est, & ultra fidem perniciosum, illud studium, quod fere virgines adhibent, ut junceae videantur, loris, & mortifero artificio, pectus in angustias cogentes, ignarae, se, angustando thoracem, januam tabi, marcorique, aperire.* Contra earum gentium consuetudinem laudat, quam & Venetiis observari vidit, quae latum potius quam angustum pectus exoptant, & ideo infantum thoracem levi fascia potius involvunt quam stringunt. Nec cessant hodie cordati Medici se opponere pessimo huic mori, sed, quod dolendum, sine ullo sæpe fructu, cum facilius Herculi clavam quis extorqueret, quam stolidis mulierculis receptum semel morem, licet pessimum.

His signis & usus fuit *Benedictus* (*k*), ut cognosceret futuram phthisin; *Scapulae acuminatae, praecordia contracta, pectus angustum & depressum, cervix gracilior & oblonga, omnium pectoralium tenor flaccidissimus, caroque totius corporis musculosa tenerrima.*

β. In

(*h*) Cicer. Brutus sive de claris oratoribus cap. 91. Tom. I. pag. 412.
(*i*) De human. corpor. fabr. Lib. I. cap. 9. pag. 19. (*k*) Tabid. theat. pag. 99.

β. In ea debilitate viſcerum, qua ingeſta ſua indole nimis tenacia obſtructiones, putrefactiones, acrimonias, ſuſcipiunt, hiſque dein malis eroſa vaſa, poſt haemoptoën, exulcerant: cognoſcitur levi febricula, tuſſicula ſicca, calore majori, rubore labiorum, oris, genarum, auctis & inſurgentibus, quo tempore novi chyli in ſanguinem ingreſſus, facili ſudore dormienti, debilitate, anhelitu ad minimum motum magno.

Conſtat ex Phyſiologicis, & in Capitulo de cachexia, pluribusque aliis in locis, jam ſæpius monitum fuit, ad mutationem crudi ingeſti in indolem noſtrorum humorum plura concurrere viſcera, quae ſingula ſuam ſymbolem conferunt. Ubi ergo viſcera debiliora ſuis muneribus non ſufficiunt, degenerabunt a naturali dote liquida per haec viſcera ſecreta, chylus erit crudior, viſcidior, imo & ſaepe acrior: niſi enim ingeſta ſuperari poſſint per vim viſcerum chylopoïeticorum, ſuam ſequuntur indolem, & in acrimoniam acidam, putridam, rancidam, vel & in tenax gluten, degenerant, prout ex diverſa materia conſtant. Pulmo autem magis afficitur & citius, quam reliqua viſcera, quia degenerans talis chylus, ſimulac in vena ſubclavia ſanguini miſtus eſt, ſtatim per pulmonem tranſire debet; adeoque hoc viſcus primam noxam ſentiet. Hinc monuit *Benedictus* (*l*); *Qui bellariis & ſympoſiis nimis indulſerint, phthiſi languorem importante maxime corripiuntur & periclitantur*. Unde & haec videtur cauſa eſſe, quare in Anglia frequens phthiſis; cum validiſſimis cibis, & meraco potu, utantur, minusque delectentur cibo vegetabili. Cum autem prae reliquis plurimum faciat ad bonam chylificationem bilis, major chyli degeneratio metuenda erit, ſi bilis officina, hepar nempe, laboret. Unde & ſcripſit *Benedictus* (*m*), peculiari fere ſemper loquendi modo utens: *Magis periclitantur pulmones a preſſura per denegatam Epatis percolationem, quam a regurgitatione ab infarctis lienis vaſculis.*

Poteſt chylus, non ſatis elaboratus actione viſcerum primae coctionis, peccare viſciditate nimia, praecipue ſi talia ingeſta fuerint, in quibus lentum gluten abundat, ut ſunt farinacea non fermentata, juscula meraciora, imprimis ſi ex animalium partibus extremis parata fuerint. Lenta haec infarcient vaſorum pulmonalium anguſtos fines, ſicque obſtructiones parient. *A ſanguine extravaſato putreſcente bronchia minus infarciuntur, a ſucco nutritio magis, cum in mucaginoſam excoquitur ſubſtantiam* (*). Sed certe eadem viſcida, per ſolam moram & calorem loci, acrimoniam magnam acquirere poſſunt. Mollis gelatina Cornu cervi aeſtivis caloribus ſatis cito corrumpitur: tunc amittit viſciditatem quidem, ſed diffluit in liquamen putridum acre: paſta panis in acrimoniam acidam degenerat brevi: a molli pituita in pulmonibus accumulata eroſionem metuebat periculoſam *Hippocrates* (*n*); *Pituita enim*

(*l*) Theat. tabid. pag. 110. (*m*) Ibidem pag. 107. (*) Ibidem pag. 109.
(*n*) De glandulis cap. 5. Charter. Tom. IV. pag. 274.

enim pulmones implentur, & fit pus, illud pulmones exedit, neque aegroti facile evadunt. Si vero talis chylus non haereat in pulmone propter visciditatem, sed jam acrior sit, vel satis cito in acrimoniam degeneraturus transeat cum sanguine per omnes corporis partes, totam massam sanguinis mutare potest sic, ut a nativa sua indole degeneret, & acrior reddatur, uti in Capitulo de Cachexia dictum fuit. Verum, ut fiat reparatio perditorum, tam in solidis quam in fluidis, blanda requiritur humorum indoles; adeoque nutritio debita non fiet, & sensim minuetur corporis vigor. *Benedictus* (*o*), qui attentissimè observavit omnia, quae in hoc morbo contingunt, dixit: *Odor corporis, maxime inter sudandum, a consueto demutatus, cutisque praesertim faciei deflorescentia quoad colorem, habitus corporis mutatus, vigor languescens, hujus adulterationis jamjam factae in morbis plerisque diuturnioribus, praecipuè phthisi, indicia sunto.* Omnia haec designant, non restitui talia per nutritionem, qualia per vitae sanae actiones quotidie pereunt de corpore. Cum vero & de solidis corporis partibus necessario quid pereat, illa pariter labefactabuntur, si perditi restitutio non fiat. Cum autem vasa sanguifera pulmonis tenera satis sint in ultimis suis divisionibus, & totum impetum cordis dextri, sanguinem pellentis, sustinere debeant, patet ratio, quare praecipue pulmo a tali causa noxam patiatur. Haec videtur fuisse ratio, cur *Hippocrates* (*p*), ubi apparebant signa acrimoniae majoris in humoribus, tabem praedixerit. *Eruptiones quasi abrasa cute* (ἀμυχώδεα) *habitus tabem significant.* Tunc enim signum est, ad ultima extrema vasorum cutaneorum ferri talia, quae acrimonia sua ipsam cutim erodere possunt: cum autem pulmonis aërea superficies perspiret longe plus, quam cutis externa, metus est, ne & illa tandem sic afficiatur. Verum quidem est, a vi cordis proximi urgeri valide extrema vasorum exhalantium pulmonis; adeoque non tam facile ibi poterit quid haerere tam diu, ut rodere possit: sed si simul visciditas sanguinis jungatur acrimoniae, vel a quacumque causa minuatur pulmonis perspiratio, simile malum sequi posset. Sic notavit *Benedictus* (*q*), *quod in nivium & grandinum congelatione, coeloque pluvioso, haemoptoïci magis tentantur.* Notum autem est, talem aëris temperiem minus favere liberae perspirationi. Ob eandem rationem & in cute similes erosiones, vel & pustulae, fiunt in phthisicis, dum acria, ope perspirationis caeteroquin difflanda, in vasis cutaneis haerere incipiunt. *Hippocratis* observata confirmat *Benedictus* (*r*), dum notat sequentia. *Quibus uredo, impetigo, aut pruritus autumnalis & hyemalis, cutes obsesserit, quod plerumque fit, sudoribus frequentioribus uti convenit, illisque semper profuere.* Multum enim boni sperabat, si per vasa cutanea illud acre in humoribus natum expelli posset, uti postea in curatione dicetur.

Signa autem, quae denotant, talem in corpore dispositionem esse, & pulmonem jam incipere affici, hic enumerantur: levis adest febricula, vel ob acri-

(*o*) Theat. Tabid. pag. 23. (*p*) Coac. Praenot. No. 444. Charter. Tom. VIII. pag. 844. (*q*) Theat. Tabid. pag. 109. (*r*) Ibidem pag. 123.

acrimoniam jam natam in humoribus, vel quia debilia viſcera digerendis & ſubigendis cibis ingeſtis non ſufficiunt: linde enim febrim naſci poſſe, probatum fuit §. 586, ubi de febrium cauſis agebatur. Cum autem irritetur a copioſiori vel & acriori chylo cum ſanguine fluente pulmo, tuſſicula ſequitur; ſed ſicca, quia nihil materiae expectorandae adeſt. Cum autem ſemper tunc temporis adſit difficilior utcumque tranſitus ſanguinis per pulmones etiam in ſanis hominibus, hinc & calor major, & plenitudo vaſorum ſanguineorum capitis, quia venae jugulares difficilius evacuantur. Manifeſte hoc apparet, ſi quis conſideret convivas, dum menſae accumbunt ad lautum prandium invitati, eosdemque intueatur poſt finitas epulas, dum omnium vultus rubent, turgent. Nec mirum, cum turgens ventriculus liberum deſcenſum diaphragmatis impediat, adeoque liberam expanſionem pulmonum minuat, ſimulque copioſus crudus chylus cum ſanguine fluat. Illi, qui ex muneris ratione coram concione dicere debent, ſatis experiuntur, ante prandium hoc longe facilius eſſe, quam horis pomeridianis.

Si vero omnia haec incommoda augeantur illo tempore, dum copioſior chylus cum ſanguine fluit, adhuc certior erit haec Diagnoſis: febricula enim illa, uti ad §. 835. dictum fuit, quam hecticam ſive habitualem vocant Medici, ſemper ſibi ſimilis, nec invaſionem, nec vigorem, nec remiſſionem, habet; unde fit, ut aegri non percipiant ſe aegrotare: verum progrediente morbo circa veſperam manifeſtum hujus febriculae augmentum percipiunt aegri; at recte *Galenus*, uti in eodem loco habetur, monuit, illam exacerbationem non pendere a natura febris hecticae, quae eodem ſemper tramite decurrit, ſed ab alimento aſſumto hoc fieri, quo ſubacto & diſtributo febricula haec denuo ad priſtinum ſtatum redit. Praeterea notatum fuit ad §. 834., etiam in ſanis hominibus augeri veſpertino tempore pulſus celeritatem; unde & alia ratio habetur, cur febricula talis hectica veſpertinis horis ingraveſcat.

Quare autem facilis ſudor tempore ſomni fiat in illis, qui ad hunc morbum diſpoſiti ſunt, vel etiam jam aegrotare inceperunt, explicatum fuit ad §. 835., ubi de ſudore nocturno in pulmonis abſceſſu agebatur.

Cum vero ingeſta non nutriant, niſi prius per bonam digeſtionem redacta fuerint in bonum chylum, & ex hoc non reſtituantur perdita, niſi ulterius per viſcerum & vaſorum actionem elaboretur, pulmoniſque actio multum ad hanc rem contribuat, patet ratio facile, quare debilitas adſit.

Anhelitus autem magnus ad minimum motum pendet partim a debilitate, partim etiam ab impedito ſanguinis tranſitu libero per pulmones: unde patet etiam, quod initio morbi non ſtatim adeo anheli ſint phthiſici, niſi mala pectoris conformatio pulmonis liberam explicationem impediverit: ubi vero in progreſſu morbi ulcus jam natum eſt in pulmone, tunc illud, vicina vaſa adhuc libera premens, difficilem ſanguinis tranſitum ex corde dextro in ſiniſtrum reddit. Ubi vero ulcus adeſt quidem, ſed apertum, tunc ſputum purulentum quotidie prodit, & minus anheli quidem ſunt, ſed ſenſim corpus conſumitur, & vires pereunt, niſi illud conſolidari poſſit; quod admodum difficile eſt, uti poſtea videbimus.

γ. In ea aetate, qua vafa incrementi apicem adepta, ulteriori productioni fuae refiftunt, dum interim fanguis augetur copia, acrimonia, impetu; adeoque intra 16 & 36 aetatis annum.

Conftat, corpus noftrum eo citius crefcere, quo origini propius eft: ex minima molecula embryo crefcit in utero materno ad infignem magnitudinem maturi foetus, & tantum incrementum novem menfium fpatio abfolvitur. Poft nativitatem pergit infans crefcere, fic tamen, ut incrementi celeritas femper decrefcat, dum augetur aetas, tandemque in adulto jam corpore definat, dum adeo robuftae factae funt folidae partes, ut non amplius elongari poffint facile a motu humorum, qui per vafa convergentia pelluntur vi cordis: videntur enim omnia docere, quod corporis ftaturae augmentum ab elongatione vaforum per humores impulfos pendeat. Unde illo vitae tempore, quo vafa flexilia funt quam maxime, actioque cordis frequentior & tamen fatis valida obfervatur, incrementum velox eft. Verum in junioribus pulfus cordis frequentiores funt, & vafa omnia mollia facile cedunt: confirmatur hoc ulterius, quia dum augetur fanguinis momentum in vafa, in morbis acutis v. g. in juniori aetate, fubitum & magnum obfervatur ftaturae augmentum, poftquam ab his morbis refurgunt, fic ut faepe per binas feptimanas plus crefcat ftatura corporis, quam antea fanitatis tempore per integrum annum. Quotidiana obfervata hoc docent: imo vidi aliquoties, juvenes, qui jam vix amplius crefcebant, variolis correptos, emerfiffe ex hoc morbo longe proceriores.

Ubi ergo ad illud tempus accedit homo, in quo vafa non amplius cedunt liquidis impulfis, plus diftenduntur, extrema vaforum angufta magis urgentur, & tunc toties fequuntur haemorrhagiae narium, juvenibus familiares, five per anaftomofin dilatatis vaforum extremis, five etiam aliquando per rupturam vaforum, fi fubito fanguinis impetus fuerit auctus, vel plethora adfuerit. Praeterea circa hoc tempus major etiam videtur ineffe acrimonia humoribus: omnes enim humores blandi funt in recens natis & junioribus, qui molliffimo etiam delectantur victu: urina in illis vix odora, fere infipida, colore ferum lactis refert. Circa pubertatis tempus urina flavior, acrior, eft, fudor olens fub axillis & imprimis circa inguina obfervatur, animi affectus mutantur ita, ut, flebilis antea puer, jam difcat pericula temnere audax juvenis: infuetum robur percipiunt una cum magna agilitate membrorum, hinc quavis data occafione laetantur experiri, quid valeant vires: fi tunc fimul comeffationibus, Baccho, Veneri, indulgere incipiant, validiffimis exercitiis corpus moveant, patet fatis, quantum periculum fit, ne humores, copia aucti, acriores redditi, impetu majore moti, vafa rumpant, & imprimis in pulmone, ubi tota vi cordis dextri fanguis ex ingenti trunco pulmonaris arteriae mox in minimas & tenerrimas arterias pellitur. Verum quidem eft, quod circa tempus hoc aetatis falubris narium haemorrhagia contingat faepius, & haec pericula minuat. *Hippocrates* (*s*), dum morbos fingulis

(*s*) Aphor. 27. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 122.

gulis aetatibus frequentiores enumerat, monet, ad pubertatem accedentibus narium haemorrhagiam saepe contingere. *Galenus* (*t*) autem in Commentario ad hunc locum notat, hoc contingere ideo, quia sanguis redundat: *Non quod copiosior quam ante generetur, sed quod nunc minus quam prius absumatur propterea, quod & augmentum, pro corporis ratione, hac aetate minus, quam superiore, procedat.* Interim tamen, ne nimis confidere possimus salutari sanguinis per nares effluxui, paulo post (*u*) monet, juvenibus sanguinis sputum & tabem contingere.

Certè & *Sydenhamus* (*w*) notavit, haemorrhagiam narium infestare sanguine praefervido, temperamento vero debiliore, praeditos; & postea dixit; *Haemoptoë etiam, quae in aestatis ac veris confinio homines calidioris temperamenti, at minus robusti, adoritur, & quorum pulmones minus recte valent, prae senibus item juniores, ejusdem fere indolis cum haemorrhagia jam tractata mihi est* &c.: imo, fere eandem methodum curandi requiri, monet.

Benedictus (*x*), accuratus adeo observator omnium, quae in hoc morbo contingunt, pariter utilitatem haemorrhagiae narium ad Phthisin cavendam, vel saltem ad procrastinandum interitum, agnovit. Sic autem habet: *Phthisici omnes frequentiori, modo mediocri, narium haemorrhagia detenti, diuturniores. Si suffusio sanguinis cum pari per nares expressione arteriam pulmonariam simul occupaverit, minus periculosum, quam simplex in arteriam extrusio.* Verum & idem ille auctor alio in loco (*y*), cujus alia occasione ad §. 741. mentionem feci, observavit, periodicam narium haemorrhagiam moderatam tabis accessum protrahere, & iterata quacunque phlebotomia longe efficaciorem esse: confirmat autem hanc efficaciam haemorrhagiae narium notabili exemplo juvenis, cui parentes tabis characterem impresserant, & qui tamen, a decimo sexto usque ad vigesimum quintum aetatis annum, ope haemorrhagiae narium, inconcussa fere valetudine fruebatur. Sub finem veris enim, & per totam fere aestatem, semel aut bis quotidie uncia una aut altera sanguinis quotidie per nares exivit. Vigesimo quinto aetatis anno narium haemorrhagia cessavit, frigefacto capite: mox incepit pectus oppleri, successit haemoptoë, & caetera ingruentis tabis signa. Venae sectio parum profuit; sed postquam rediit copiosior narium haemorrhagia, pectus liberabatur; & tanto periculo ereptus mansit superstes sine manifesto valetudinis dispendio.

Si ergo a phthisi haereditaria, quam omnes Medici pro difficillima agnoscunt, liberatus fuerit ita homo, quantum non licet sperare in aliis casibus ab eodem auxilio. Simul sic monentur Medici, ne facile, aegri vel amicorum importunitate victi, salutarem hanc haemorrhagiam imprudenti arte compescant.

Quamvis autem omni vitae tempore observata fuerit haemoptoë, tamen certum est, illam longe frequentius contingere, illo vitae stadio, quod inter

(*t*) Aphor. 27. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 122. (*u*) Aphor. 29. Ibidem pag. 125. (*w*) Sect. VI. cap. 7. pag. 360, 361. (*x*) Tabid. Theatr. pag. 11. (*y*) Ibidem pag. 14. 15.

ter adolescentiam & virilem statum intercedit. *Galenus* (*z*) adolescentiam computavit ab anno decimo octavo ad vigesimum quintum; inde vero ad trigesimum quintum annum juvenes vocari maluit: credidit autem, *Hippocratem* (*a*) ideo usum fuisse plurali voce *aetatibus*, quia illo intervallo a decimo octavo anno ad trigesimum quintum & adolescentia & juvenilis aetas comprehendebantur. *Aretaeus* (*b*) simpliciter dixit: *Juvenes autem usque ad consistentem aetatem* (μέχρι ἀκμῆς) *post sanguinis sputum phthisici fiunt. Hippocrates* autem limitavit, uti dictum fuit, certo annorum spatio tempus, ubi majus est haemoptoës periculum. Interim tamen & ante decimum octavum annum sanguinis sputum metuendum est, cum videamus & illud, & narium haemorrhagiam, contingere illo tempore, dum pubescere incipiunt, quod in plerisque certe ante decimum octavum annum fit. Illud alio in loco (*c*) *Hippocrates* monuit, dicens: *Cum venere uti incipiunt, aut hircire, sanguinis profluvio laborant.* In illis ergo, quibus ob haereditariam labem, vel malam conformationem pectoris, aut signa ad literam α. hac paragrapho recensita, metuenda phthisis est, non videtur exspectandus esse annus decimus octavus, sed citius jam omnis cautela adhibenda est, ut caveatur Haemoptoë, & illam sequens phthisis.

Post trigesimum quintum aetatis annum minor hujus mali metus est, cum omnia vasa jam fuerint facta robustiora, simulque deferbuerit juvenilis ille impetus, & hinc omnes affectus animi moderatiores fuerint facti. Virilis aetatis major prudentia, & rerum agendarum variae curae, impediunt plurimos, quo minus genio adeo libere indulgere possint. In hac aetate medium obtinet inter flexilem mollitiem recens nati corporis & exsuccam senectutis callositatem; id est, debita vasorum firmitas adest.

δ. In haereditaria dispositione: huc refer dicta (24. 26. 29. 38. 39. 40. 41. 44. 45. 48. 60. 61. 64. 69. 72. 82. 84. 86. 100. 106.); illa enim comparata modo dictis (1198. α. β. γ. δ.) explicant, definiunt, praesagiunt, naturam, caussas, effectus, haemoptoës.

Morbos ex parentibus propagari in progeniem, innumeris observationibus confirmatur; de qua re alio in loco ad §. 1075. dixi. De phthisis autem haereditaria labe pariter constat, & videntur antiquitus jam metuisse multum pro illis, quorum parentes hoc morbo perierant. Legitur enim apud *Plutarchum* (*d*) quod sequitur. *Veritatem enim & de quo constet, ne in his quidem, quae ipsi nos agimus, certo possumus habere. Verbi gratia, cur tabe aut intercute aqua exstinctorum liberos tantisper, dum cadaver comburitur, sedere jube-*

(*z*) Commentario in Sect. V. Aphor. Charter. Tom. IX. pag. 200. (*a*) Aphor. 9. Sect. 5. ibid. 199. & Coac. Praenot. N°. 439. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (*b*) De caus. & sign. morb. diuturn. Lib. I. cap. 8. pag. 36. (*c*) Lib. VI. Epidem. text. 25. Charter. Tom. IX. pag. 457. (*d*) Commentar. de his, qui sero a numine puniuntur. Tom. II. pag. 558.

jubemus, pedibus in aquam demiſſis? creditur enim ſic effici, ut morbus in eos non tranſeat, neque eos attingat. Certe non dubitavit *Benedictus* (*e*), indelebilem vocare hujus morbi impreſſionem a parentibus ſuſceptam: non quidem quod abſolutè inevitabilis ſit phthiſis illis, quorum parentes hoc morbo defuncti ſunt, ſed quod ſemper adſit in his cauſa praedisponens, quae quavis data occaſione producet morbum, tunc difficillime curabilem. Hinc in tali caſu invigilandum eſt quam maxime, uti poſtea §. 1207. dicetur, ne circa pubertatis tempus, vel & ſerius, fiat haemoptoë, quam certo ſequetur phthiſis, ubi haereditaria labes adeſt.

Antea ad §. 24. dictum fuit, quandoque ſolidas corporis fibras adeo parum cohaerere, ut ſolvantur illo motu, qui ſanitatis effectus; vel ſaltem a minimo hujus motus exceſſu; hinc §. 26. patuit, facilem vaſorum rupturam metuendam eſſe: quod & ex illis confirmatur, quae ad §. 29. habentur. Verum §. 38. 39. 40. 41. idem vitium in vaſis & viſceribus obtinere poſſe, probatur; & §. 44. effectus hujus mali recenſentur; inter quos habetur facilis ſolutio vaſorum ab internis externisque cauſis acribus vel motis; & inter ſequelas numerabatur quoque phthiſis; quod ulterius confirmabatur dictis ad §. 45. & 48.

Si jam ſimul conſideretur, naſci poſſe acrimoniam in noſtris humoribus, & quidem variam, alia cauſa haemoptoës intelligitur. §. 60. 61. 64. de acida acrimonia agitur, §. 82. 84. 86. de acrimonia alcalina putrida & peſſimis ejus effectis dicitur.

Verum & glutinoſa iners humorum noſtrorum degeneratio, de qua §. 69. & 72. tractatur, nocere poterit: licet enim talis cacochymia abſque ulla poſſit eſſe acrimonia, tamen obſtruendo & diſtendendo vaſa pulmonis huic morbo originem dare poteſt, imprimis ſi ſimul ſolidarum partium debilitas concurrat, ut ſaepe fieri ſolet; de quo dictum fuit in hac paragrapho ad literam *β*.

Licet autem omnes humores boni fuerint, nulla culpari poſſit acrimonia, nec lentor nimius, demonſtratum fuit, ad §. 100., ex ſolo motu aucto per vaſa poſſe naſci obſtructiones & deſtructiones vaſorum, una cum degeneratione peſſima liquidorum: adeoque & inde haemoptyſis fieri poterit, & phthiſis, ſi pulmonum vaſis talis noxa inferatur. In morbis acutis inflammatoriis, & in variolis, hoc obſervatum fuit.

Tandem licet nullum vitium in ſolidis vel fluidis partibus ſit, & motus humorum per vaſa debito cum impetu fiat, tamen a ſola copia nimia boni ſanguinis, quam plethoram vocant Medici, vaſa nimis diſtenta rumpi poterunt, atque ſic naſci Haemoptyſis; de hac re ad §. 106. dictum fuit.

Merentur ergo omnia illa, quae numeris in textu citatis dicta fuerunt, conferri cum illis, quae hactenus in hac paragrapho habentur. Melius enim ſic intelligentur morbi cauſae, & evidentius determinari poterit, quid ſperandum, quid metuendum, ſit. Si in homine plethorico v. g., vel per anaſtomoſin, vel & rupturam vaſorum, fiat haemoptoë, felix cura ſperari po-

(*e*) Tabid. theatr. pag. 111.

poterit, cum facile sit, causam haemoptoës, nimiam nempe vasorum plenitudinem, tollere per sanguinis missionem. E contra ubi signa docent, debilem esse vasorum fabricam, & humores acres, tunc certe magnus funestae tabis metus est, si sputum sanguinis fiat, quia causae illae, nec tam cito, nec tam facile, emendari possunt, & vasorum erosio in ulcus saepissime degenerat.

Hujus vero conditionis effectum, haemoptoën, accelerant 1. omnes consuetae excretiones interceptae, maxime sanguineae, ut haemorrhoïdalis, uterina menstrua, lochiorumve, haemorrhagia narium, missio sanguinis consueta, inprimis in plethoricis, vel truncatis membra.

Tres praecipue viae sunt, per quas sanitatis tempore de corpore eliminantur illa, quae diutius relicta nocere possent: per alvum, urinam, & cutaneam perspirationem, haec expelluntur. Hae excretiones si impeditae fuerint, morbos sequi, & satis periculosos quidem quandoque, certum est; tamen inde non videtur pulmo magis affici, quam reliquae corporis partes. Verum & aliae excretiones observantur a medicis, per quas noxium exit de corpore, quae si supprimantur, pessima mala sequuntur, & saepe a retenta hac acrimonia pulmonis vasa eroduntur, & immedicabilis tabes sequitur. Infantibus saepe cutis capillata capitis plorat acre serum, quod, exsiccatum in crustas, pessimum foetorem facit, uti alia occasione §. 586. e. notavi: quandoque simile malum per alia cutis loca dispergitur. Si vel sponte, vel mala arte, impediatur haec excretio, pessimi morbi, & convulsiones, inde sequuntur: imo frequenter satis pulmo inde afficitur, & tabes sequitur; aliquando & asthma periodicum inde natum vidi, per plures annos durans, cujus singuli paroxysmi solvebantur eruptione simili cutanea in facie nata: circa pubertatis tempus crescebant insigniter intervalla paroxysmorum, & postea liber omnino ab hoc malo vixit. Unde discimus, morbosam talem materiam non exire per consuetas vias, sed per loca peculiaria exitum quaerere, quae non possunt praedeterminari per artis regulas, sed tantum cognosci sollicita observatione illorum, quae in aegris contingunt.

Ob hanc causam veterani jam Medici non satagunt, tales excretiones, quamvis saepe molestae sint, tollere, vel per alias vias derivare, nisi magna cum prudentia & lente: propriis vel aliorum infortuniis didicerunt nempe, caute hic mercandum esse. Prudentissime hinc monuit *Mead* (*f*) sequentia: *Habent enim humores vitiosi suam quique indolem, cumque per modum crisis plerumque prorumpant, quantumvis minui possint, vix tamen cum bonis aegri rebus per alios meatus, quam quos natura monstrat, e corpore prorsus exeunt.*

In Historia Medica habentur plures observationes, quae docent, phthisim, ab acri sanguinis indole natam, fuisse levatam a talibus excretionibus;

(*f*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 32.

bus. Sic *Benedictus* (*g*) refert, plurimos se vidisse, quibus muriatica sanguinis acrimonia aderat; attamen a pulmonis erosione liberos mansisse, dum acre illud ad alia loca derivabatur; *Et inter eos Londinensem mercatorem in sceleton propemodum mutatum, cui liquor salinus tandem a pulmone refluus, tam efferus, ut chirones volis manuum turpissimos, ulceraque exedentia pedibus & talis, inusserit, salva adhuc nativa pulmonum integritate.* Alibi vero, certam esse hanc Diagnosin dicit: *Si aliqua de causa per secessum in articulos, aut in corporis circumferentiam, eveniat diffusio fluxus salsuginosi, & exinde pectus ad tempus robur acquirat* (*h*). Alio autem in loco (*) notat, *quod infanti pulmonario, crebro & difficulter anhelanti, tuberculum nucis juglandis magnitudinem adaequans tibiae mediae insederit, & sanitatem attulerit per tres menses; cum tamen tunc temporis rediret malum, asthmate & diarrhoea deprehensus, exspiravit.*

Ante plurimos annos scripserat mihi eruditione & longo artis usu celebris Medicus, quod dum diaeta lactea tractaret aegrum, tussi cum febre & marasmo laborantem, undecimo mense diaetae lacteae excrescentia carnea nasceretur in prima & secunda phalange pollicis manus dextrae, quae plorabat acrem liquorem, qui exsiccatus calcem referebat: & dum ille liquor efflueret, redibant vires: reliquit dein aeger diaetam lactaeam: caro haec fungosa perrexit per bimestre spatium plorare simile liquidum, & aeger perfectae restitutus fuit. Mirabar postea, quod apud *Solanum de Luque* (*i*) invenirem observationes, quae hoc confirmant. Cum miratus fueram observationes illius de pulsu, ut signo critico, designante narium haemorrhagiam, alvi fluxum &c., magno flagrabam desiderio videndi hujus viri editos tractatus. Acquisivi tandem ex Hispania, quod desideraveram, & vidi, quod in pessima phthisi fonticulum fecerit in loco inter pollicem & indicem manus medio, & felicissimo quidem eventu.

Fere crederem, arte imitatum fuisse illud, quod observando morbos viderat profuisse, dum sponte fieret, & ideo hunc locum elegisse. Interim tamen & aliis in locis, arte facta emissaria similia, per quae acris morbosa materia exire posset, profuerunt. Apud *Caelium Aurelianum* (*k*) legitur, quod *Themison* imperaverit, ulcera facienda extrinsecus, & diu aperta tenenda, hac spe, ut derivatio fieret humoris ad partes exteriores, sicque interna ulcera curarentur: improbat quidem *Aurelianus* hoc consilium, sed saltem inde constat, antiquos medicos laudasse in phthisi simile remedium. Testatur *Hildanus* (*l*), se plurimis exemplis demonstrare posse utilitatem setacei in nucha in hoc morbo curando, & mirum ejus effectum probat sequenti casu: Matrona nobilis per aliquot annos destillatione ad pectus laboraverat, & variis remediis usa fuerat exiguo cum fructu: tandem non solum materiae purulentae copiam, verum etiam sanguinem exspuit, & in hecticam cum totius corporis extenuatione & prostratione virium incidit. Congrua

(*g*) Tabid. Theat. pag. 64. (*h*) Ibidem pag. 101. (*) pag. 13. (*i*) Origen morboso comun. &c. pag. 168. 178. (*k*) Morbor. chronic. Lib. II. cap. 14. pag. 428. (*l*) Observat. Chirurg. centur. 3. observ. 38. pag. 220.

grua quidem remedia se adhibuisse dicit, sed setaceo nuchae adhibito brevi restituta fuit aegra, ita ut aliquot proles postea pepererit, cum antea per aliquot annos utero non gestasset.

Haec sufficiunt, ut probetur, ab excretionibus consuetis retentis haemoptoën & phthisin nasci posse; simul etiam constat, naturam saepe viam invenire, per quam acria haec expellat de corpore, artemque feliciter haec naturae molimina imitatam fuisse.

Quamvis autem, ut statim dicetur, ab excretionibus sanguineis retentis haemoptoë saepe nascatur, tamen & frequenter observatur in illis, quibus sanguis tenuis dissolutus & acer est, uti ad literam *a.* in hac paragrapho dictum fuit; in quibus potius acrimonia humorum, quam abundantia boni sanguinis adesse videtur; atque ideo haemoptoë per erosionem vasorum magis metuenda videtur in his; quae semper periculosior est. Optime hinc monuit *Hofmannus* (*m*), errare illos, qui sanguinus boni, consistentis & fibrosi, purpureo colore praediti, abundantiam pro causa haemorrhagiarum praecipua & proxima materiali agnoscunt: in illis enim vasa fortia sunt & blandi humores. Magis metuebat haemorrhagias in his, quibus seri copia excedebat plurimum partem rubram sanguinis: hoc enim observatur in mollioris texturae corporibus, simulque sanguinem magis dilutum, & plerumque acriorem, designat.

Interim certum est, evacuationes sanguineas consuetas suppressas huic malo frequenter originem dedisse, atque pariter optimam medelam fuisse, si illae evacuationes restituerentur, vel aliae in locis minus periculosis provocarentur.

Haemorrhoïdalis. Frequentia hujus rei exempla apud probatos auctores inveniuntur, quae recensere nimis longum foret. Vidi tale malum ab hac causa ortum in quinquagenario viro, caeterum sano, cui copiosa sanguinis excretio per haemorrhoïdes fiebat bis terve per annum: malo consilio suppressa fuit haec excretio: incepit miram vacillationem in pulsu sentire, paulo post tensionem sensit in hypochondrio sinistro, quae postea versus pectus ascendebat, & mox secuta fuit haemoptoë: quanquam varia tentarentur, nunquam restitui potuit periodica illa sanguinis evacuatio per haemorrhoïdes, sed saepius recruduit cum iisdem symptomatibus haemoptoë, tandemque tabidus periit, ante mortem tumens toto corpore. *Hippocrates* (*n*) jam monuerat: *Diuturnas haemorrhoïdas curanti, nisi una servetur, periculum est, hydropem succedere vel phthisim.* In misero hoc utrumque factum videtur.

E contra sanguinis, admota hirudine, per haemorrhoïdes fluxus multum profuit *Dureto*, qui quinquagenario jam major, suppressa narium haemorrhagia consueta, sanguinis sputo frequenti & copioso laboravit, tamen sic restitutus, ut praeter summam corporis infirmitatem nil mali remanserit. Fatetur

(*m*) Medic. ration. & systém. Tom. IV. part. 2. pag. 5.
(*n*) Sect. VI. Aphor. 12. Charter. Tom. IX. pag. 254.

tetur enim de se ipso, quod *eum*, *qui sequutus est*, *annum exegerit medendo*, *scribendo*, *& legendo Hippocratem clara voce & firmis lateribus* (*o*).

Uterina menstrua, lochiorumve. Postea, quando de *Morbis Virginum* dicetur, patebit, sanguinem, ob suppressa menstrua retentum, miras quandoque vias per varia corporis loca invenire. Verum quidem est, quod saepe hoc fiat absque vasorum ruptura, per solam anastomosin, & quidem hoc modo, ut finita tali evacuatione nihil omnino mutatum appareat in illa parte, unde sanguis fluxit: hinc si in parte minus ad vitam necessaria illud contigerit, non adeo multum mali metuitur. Unde *Hippocrates* (*p*) dixit: *Mulieri*, *menstruis deficientibus*, *sanguis ex naribus fluens*, *bonum:* ubi vero ad pulmonem, vitale viscus, sanguis menstruus vertitur, magis suspectum semper est, licet observationes Medicae docuerint, diu toleratam fuisse talem haemoptysin, absque phthisi sequente. Sic legitur apud *Hofmannum* (*q*) de nobili matrona, cui ingens terror contigerat tempore fluxus menstrui, qui inde ilico suppressus fuit, sequente mox pectoris gravitate, praecordiorum anxietate, & cordis palpitatione valida: sequenti menstrua periodo parum de utero fluxit, sed post similia symptomata secutum fuit sanguinis sputum, post quatriduum sponte cessans. Per novem annos continuos menstrua talis haemoptysis perrexit, ita tamen ut graviditatis tempore cessaret, post partum denuo rediret, & toto lactationis tempore consuetam periodum servaret: interim tamen sanitas nihil inde detrimenti passa fuit. Idem & suis observatis confirmavit *Benedictus* (*), naturam nempe assuescere huic regurgitationi, & minori cum molestia ferre. Non semper tamen haec felicitas contingit, quod absque noxa sanguis menstruus per pulmonis vasa dilatata expellatur: potest ibi haerere, vasa obstruere, inflammare, & ulcus pulmonum ac tabem producere. Monuit illud *Hippocrates* (*r*) dicens; *quibusdam mulieribus quum bimestres menses copiosi in uteris extiterint*, *ubi intercepti fuerint*, *ad pulmonem feruntur*; *his omnia contingunt*, *quae in tabe dicta sunt*, *neque superesse possunt*.

Praecipue autem hoc metuendum videtur circa illud aetatis tempus, quo menstrua naturaliter prodire solent, uti monuit *Benedictus* (*s*) sequentibus: *Si virginibus maturioribus*, *quibus sanguis menstruus non fluxerit*, *contigerit phthisis*, *ejusque in pectoralia fit ἀναδρομὴ*, *degeneratio pessima*, *depeculatio repentina*, *eventus funestus*.

A lochiis autem post puerperium suppressis adhuc plus metuendum erit, cum sanguis in uteri vasis & sinubus stagnans, & ab aëris accessu facile in corruptelam vergens, pessima mala producat in omnibus partibus corporis, ad quas derivatur, uti postea pluribus dicetur ad §. 1329, ubi de hac re age-

(*o*) Lud. Duret. in Coac. Hippocr. pag. 289. (*p*) Sect. V. Aphor. 33. Charter. Tom. IX. pag. 214. (*q*) Med. ration. & systemat. Tom. IV. part. 2. pag. 46. vide & Aretaeum de caus. & sign. morbor. acut. Lib. II. cap. 2. pag. 13. (*) Tabid. Theatr. pag. 13. (*r*) De Morb. mulier. Lib. 1. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 731. (*s*) Tabid. Theatr. pag. 111.

agetur: *Hippocrates* (*t*) tussim, asthma, pulmonis repletionem, suppurationem &c. a lochiorum suppressione metuenda esse, monuit.

Quantum autem prosit narium haemorrhagia illis, in quibus haemoptoë metuitur, antea dictum fuit. De missione sanguinis consueta non simul & semel omittenda, uti & de plethora, videri poterunt illa, quae ad §. 106. habentur, ubi de his omnibus agitur. Nimia enim vasorum plenitudo cavenda semper est, ubi haemoptysis metuitur.

Plethoram autem, & inde frequenter sequens sanguinis sputum, metuenda esse illis, quibus membra truncata fuerunt, patuit ex illis, quae ad §. 474. habentur.

2. Vis quaecunque magna pulmonibus illata, tussi, clamore, cantu, cursu, nixu corporis ingenti, ira, vulnere quocunque quacunque causa inflicto.

Valida vi magna etiam vasa rumpi posse, nimis notum est, quanto magis hoc metuendum erit in pulmonis vasis adeo teneris. Mirum potius videtur, non fieri hoc saepius, & imprimis a tussi, quae totum pectus tam validè concutit, simulque efficit, ut pulmonis vasa plenissima distendantur quam maxime: hinc videmus, valide tussienti homini totam faciem turgere, oculos sanguine suffundi, dum sanguis a capite per venas redire nequit ob cor dextrum plenum, nec trajicere libere potens per pulmonem sanguinem, dum interim per arterias celerius movetur sanguis: imo in tussi illa, ferina dicta, quae quandoque Epidemico modo grassatur, videmus miseros totos livere in facie, & fere suffocari, unde saepe sanguinis sputum sequitur. A fide dignissimo Medico audivi, quod intestina crepuerint in misero puero, qui in ipso tussis ferinae paroxysmo perierat. *Hofmannus* (*u*) casum allegat de vertebrae dorsalis corpore in medio disrupto ob tussis vehementiam.

Quanta vis inferatur pulmonibus clamore, cantu, nixu corporis ingenti, antea ad §. 824. dictum fuit, ubi de Peripneumoniae causis agebatur: non mirum ergo, & hinc vasa rumpi posse, & periculosam sequi haemoptoën. *Antigonus* (*w*) vociferationibus in praelio pulmonem dirupit, vel ut alii narrant, clamans in ludis laetitia post victoriam, *O faustum diem!* vim sanguinis effudit, & acri febre correptus exspiravit: labefactatum jam pulmonem habebat, nec succubuit malo, sperans ut in maxima victoria, & ingenti barbarorum strage, gloriosè exspiraret. Omnium maximum haemoptoës periculum est, si summa ira excandescens homo vociferetur. Sic de *Sulla* (*x*) legitur, quod *animi concitatione nimia, atque immoderato vocis impetu convulso pectore, spiritum cruore ac minis mistum evomuit.* Sexagesimum autem aetatis annum ingressus erat, quo vitae tempore vasa firma admodum sunt, imo jam occal-

(*t*) De Morbis mulier. Lib. I. cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755. (*u*) Medic. rat. & syst. Tom. IV. part. 3. pag. 377. (*w*) Plutarch. Agis & Cleom. Tom. I. pag. 819. (*x*) Valer. Maxim. Lib. IX. cap. 3.

occallescere incipiunt; & ideo rarior senibus hic morbus est, fere tantum a violentis talibus causis contingens.

Prudenter hinc *Hippocrates* (*y*) monuit, quod ubi Haemoptoën a violenta tali causa passus convaluerit, *ad ventum celeriter ne currat, neque equum, neque currum, conscendat. Vitet etiam tum clamorem, tum excandescentiam. Periculum enim est, redire morbum.* Et alibi (*z*), ubi describit morbos mulierum, quae civitatem ad septentrionem sitam incolunt, postquam dixit, illas difficulter parere, sed rarius abortiri, addit: *Tabes etiam frequentes a partu contingunt, prae violentia enim ruptiones & vulsuras habent.* Certe in ultimis illis parientis foeminae nixibus, ubi jamjam excludendus est foetus, ingens vis infertur vasis, praecipue si primiparae & jam annosæ fuerint mulieres, vidique, ruptis in encephalo vasis lethalem subito apoplexiam secutam fuisse ab hac causa. In tenerioris fabricæ corporibus saepe adeo labefactantur vasa pulmonis ab hac vi illata, ut haemoptoë postea sequatur.

Simul intelligitur, a causis recensitis adhuc magis metuendam esse haemoptysin, si magna pars vasorum pulmonalium per scirrhum, aut polypum, obstructa fuerit, aut alio quocumque vicino tumore sic compressa, ut sanguinem libere transmittere non possint: tunc enim vasa pervia pulmonis tanto plus urgentur, si a quacumque causa acceleretur subito sanguinis motus. Vidit sic *Hofmannus* (*a*) in virgine tenera, quae ex mensium obstructione diu respirandi difficultatem passa fuerat, enormem subito sanguinis copiam cum tussi rejectam fuisse; sed simul frusta dura, carnosa, magna, e faucibus protracta fuerunt, quae, examine instituto, inveniebantur esse concreta polyposa, quae quatuor uncias & ultra pondere aequabant. Symptomata praegressa, & lethalis haemoptoë, videntur docere, polyposis concretionibus vasa pulmonis infarcta fuisse, quae deinde rupto pulmone una cum ingenti sanguinis copia prodierunt. Ob eandem rationem videtur haemoptoë sequi, si quis aestuante corpore frigidum potum affatim hauserit: alia occasione, dum de causis pleuritidis §. 881. agebatur, notatum fuit, venae cavae ascendentis truncum, & ingentem sinum dextrum cordis, tenui tendinosae diaphragmatis parti accumbere, hinc, ubi gelido potu subito repletur ventriculus, merito metuitur, ne coagulatus subito hoc frigore sanguis, qui mox per pulmonis vasa transire debebit, haereat immeabilis in ultimis illorum angustiis, sicque subito lethalis peripneumonia sequatur, vel & ruptis vasis periculosissima haemoptoë. *Cleomenes* (*b*), *agmine raptim acto, & aqua intempestive hausta, sanguinis copiam rejecit, & vox ei interclusa est.* Vidi aliquoties, simile infortunium contigisse ab eadem causa. Subitum & vehemens frigus *Trallianus* (*c*) inter causas haemoptoës retulit, uti & *Galenus* (*d*), qui monuit, frigus quidem per se non facere rupturas, sed quia venarum tu-

(*y*) De Intern. Affect. cap. 1. Charter. Tom. VII. pag. 639. (*z*) De Aëre locis & aquis N°. 22. Charter. Tom. VI. pag. 192. (*a*) Medic. ration. & system. Tom. III. cap. 16. pag. 365. (*b*) Plutarch. Agis & Cleom. Tom. I. pag. 811. (*c*) Lib. VII. cap. 1. pag. 286. (*d*) De loc. affect. Lib. IV. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 475.

tunicae, frigore durae redditae, extensioni magis resistunt, sicque facilius rumpuntur: ruptionis vero causam statuit vehementem motum, aut humorum abundantiam. Cum autem sanguis, per vasa tenera pulmonis motus, maxima superficie exponatur aëri, si ingens frigus fuerit, stringentur vasa, densabuntur humores, sicque a corde dextro pulsus sanguis longe majorem vim inferet vasis, dum & illorum cavitas minuitur, & sanguis a frigore fere coagulatus longe difficilius transire potest. Hinc dixit *Hippocrates* (*e*); *Frigidum valde venas frangit, & tussim citat, ut nix & glacies.* Similia etiam in *Aphorismis* (*f*) habentur, uti alia occasione ad §. 793. notavi.

A vulnere autem, quacumque causa inflicto, haemoptoën sequi posse, facile intelligitur, & de his videri possunt illa, quae antea de vulneribus thoracis dicta fuerunt.

3. Victu acri, salino, aromatico; potu simili; vita; morbo alio, unde copia, acrimonia, velocitas, rarefactio, calor sanguinis augetur; unde in febribus acutis, peste, variolis, scorbuto, toties contingit.

Antea in eadem hac paragrapho dictum fuit, illis, qui in hunc morbum proni sunt, quam maxime metuendam esse humorum acrimoniam, ne nempe tenera inde vasa erodantur, sicque pessimam haemoptysis speciem incurrant. Facile ergo intelligitur, si in victu talia assumantur, a quibus major acrimonia humoribus conciliatur, & imprimis si ab iisdem plus incalescat corpus, & rarefiant humores, metuendum esse hoc malum, maxime in corporibus praedispositis. Unde toties pergraecationes haemoptysis sequitur. Verum haec omnia vitari possunt, si moderatum vivendi institutum servetur.

Verum nemo mortalium, immunem se fore a morbis, confidere potest, per quorum impetum saepe vasa franguntur: quandoque talis in morbis sequitur humorum degeneratio, ut facilis fiat vasorum erosio; aliquando & ingens impetus moti per febrim sanguinis & humorum acrimonia concurrunt: de his autem antea dictum fuit in *Febrium historia*, & imprimis ad §. 741, dum de pessimis symptomatibus febrim ardentem comitantibus agebatur; ubi notatum fuit, lethale sanguinis sputum quandoque in febre ardenti contingere. In fortissimo milite, peste decumbente, copiosum sanguinis sputum sexta morbi die vidit *Diemerbroeckius* (*g*), nec credidit illum evadere posse, cum omnes, quibus vel ipse, vel alii, qui peste decumbentium curam gesserant, hoc contigisse viderant, brevissimo tempore perierint. Evasit tamen ille, licet post sanatam pestim haemoptoë saepius redierit, & purulenta sputa secuta fuerint: hunc casum, tanquam omnino rarum, merito notavit auctor. In variolis pariter periculosissimam haemoptysin observari, postea ad §. 1396.

(*e*) Epidem. VI. textu 14. Charter. Tom. IX. pag. 445. (*f*) Sect. V. Aphor. 24. Ibidem pag. 209. (*g*) De Peste histor. 83. pag. 301. 302.

§. 1396. dicetur. In ſcorbuti pejori gradu frequentes haemorrhagias, ex variis corporis partibus, atque etiam ex pulmone, contingere, ad §. 1151. 3. dictum fuit. Certe & per venena obſervatum fuit, talem induci humoribus acrimoniam, ut eroſo pulmone pereant lenta tabe homines. Legitur apud *Plutarchum* (*h*), quod *Philippus* curaverit dari venenum *Arato*, non praeceps nec acre, ſed ex illis, quae lentos calores primum in corpore, & tuſſim excitant languidam, atque inde ſenſim ad tabem deducunt. Leniter & tacitè tulit malum, ac ſi vulgari & uſitato morbo teneretur, licet non ignoraret propinatum ſibi fuiſſe venenum. Cum autem in cubiculo, quodam ex familiaribus praeſente, cruenta exſpueret, dixit: *Haec ſunt, o Cephalon, regiae amicitiae praemia.*

§. 1199. Hinc (1198.) oritur cum dolore levi, calore modico, anguſta oppreſſione, in Thorace perceptis; exit ſanguis plerumque floridus, coccineus, ſpumans, cum tuſſi, ſtrepitu pulmonis, fibris, membranulis, vaſculis arterioſis, venoſis, bronchialibus; pulſu molli, parvo, undoſo, anhelitu, ſapore ſalſo in ore antegreſſo.

Ubi jam a cauſis memoratis praecedenti paragrapho haemoptoë oritur, contingunt quaedam ſymptomata, quae ſanguinis ſputum comitantur, vel & immediate præcedunt; quae merentur accuratè cognoſci. Facile autem intelligitur, nulla talia ſigna praecedere haemoptoën, quae a vi quacumque pulmonibus illata ſequitur, per tuſſim, clamorem &c. de quibus ad numerum ſecundum praecedentis paragraphi dictum fuit: a talibus enim cauſis ſubita vaſorum ruptura fit. Verum ubi vel per anaſtomoſin, aut & eroſionem lentam vaſorum, inſtat haemoptoë, tunc ſolent quaedam praecedere ſymptomata. Obſervavit *Hofmannus* (*i*), extremorum corporis refrigerationem & conſtrictionem haemoptoën inſtantem praecedere, praecipuè in pedibus laſſitudinem, flatus in abdomine, alvi adſtrictionem, pectoris oppreſſionem, & difficilem ſpirationem (*k*). Alibi (*l*) vero, ubi de ſanguinis ſputo agit, his addit ſigna ſequentia: horripilationem nempe in cute, vaſorum in manibus evaneſcentiam, dolorem in dorſo, *donec ſequente in faucibus titillatorio & ſecundum tractum arteriae aſperae quaſi pruriente ſenſu, ſub calida ebullitione & undulatorio in dextro latere motu, ipſa eruptio ſanguinis incidat.* Alio loco (*m*) undulatorium illum motum vocat *dolorem gravativum undulatorium circa diaphragma.* Plurima ex his ſymptomatibus aliquoties & mihi contigit in praxi obſervare, licet non omnia in omnibus; & vidi homines, qui jam aliquot vicibus haemoptoën paſſi fuerant, illam ſibi ipſis praeſagire, dum titillatio-

(*h*) Aratus Tom. I. pag. 1051. (*i*) Medic. Rational. & Syſtemat. Tom. II. pag. 141. (*k*) Idem Tom. III. pag. 62. (*l*) Idem Tom. IV. part. 2. ſect. I. cap. 2. §. VI. pag. 33. (*m*) Idem Tom. IV. part. 2. ſect. I. §. IX. pag. 6.

tionem quandam in aspera arteria perciperent, levem oppressionem pectoris, & undulatorium illum nunc in dextro, nunc in sinistro, hypochondrio motum. Imo quandoque his signis incipientibus moniti, opportuna sanguinis missione statim instituta, jamjam imminentem haemoptoën praecaverunt.

Mirum non est in aegris, qui futuram haemoptoën metuunt, vel jam exspuentes sanguinem subito terrore percelluntur, frigere extrema, & venas in manibus conspicuas subito collabi: terroris enim effectus est, uti alia occasione ad §. 104. monitum fuit. Verum & observatur, alias haemorrhagias praecedere talem constrictionem vasorum in extremis corporis partibus, absque terrore praegresso: nocet autem hoc in haemoptoë, dum sanguis, sic ab extremis partibus repulsus, magis urget vitalia viscera: unde etiam *Benedictus* (*n*) monuit, profuisse ferè semper, si vel fricando, vel blando adhibito calore, sanguis revocaretur ad extrema.

Dolor autem ille, qui praecedit vel comitatur haemoptoën, levis esse solet: quin imo *Galenus* (*o*) dixit, nullum dolorem esse illis, qui a pulmone sanguinem spuunt, quia & mollis esset pulmo, & paucos haberet nervos, quos credidit tantum distribui per externam hujus visceris membranam, non vero subire ejus profunditatem: paulo post tamen hoc effatum sic limitavit, ut statueret tantum, *thoracis dolores intensiores esse, pulmonis remissiores*. Levissimus autem in haemoptoë dolor erit, imo forte nullus, si per anastomosin vasorum sanguinis sputum fiat: nulla enim vis tunc infertur vasis, sed tantum sensim ampliantur extrema illorum orificia. Unde *Galenus* (*p*) statuit, *ob ruptum vas sanguinis rejectiones cum doloribus fieri, qui rupturae locum designant, nec secus, quae venae erosione vel derosione, sive aliter quomodolibet nominare volueris, obortae sunt, quae vero per anastomosin fiunt, hae omnino doloris sunt expertes.*

Sanguis autem, qui exspuitur, plerumque floridus & coccineus exit, quia arteriosus est, & simul ac in tracheas pulmonis venit, tussi excitata expellitur, nec ibi diu moram trahere potest, ut coaguletur. Ubi ex parvo vase, vel eroso, vel rupto, modica valde sanguinis copia exit, ille poterit stagnare, grumescere, & postea sub grumorum forma per tussim expelli, uti postea dicetur. Tussis autem illa raro valida est haemoptoës tempore, sed levis potius tussicula dicenda, quia facile fluidus in tracheis hærens sanguis sursum educitur. Simul adest strepitus in pulmone, cum aër inspiratus misceatur sanguini prodeunti, illique inhaerens, ob naturalem sanguinis viscidit atem, non statim inde extricetur; & ideo spumans sanguis ex pulmone prodit. Ob hanc rationem antea ad §. 300., ubi de thoracis vulneribus agebatur, cruoris spumosi exitus, sive de vulnere, vel & per os rejectus, numerabatur inter signa, quae docebant, vulnus penetrasse in cavum pectoris. Hinc *Hippocrates* dixit (*q*); *Qui spumosum sanguinem exspuunt, his ex pulmone*

(*n*) Tabid. Theatrum pag. 71. (*o*) De Locis Affectis Lib. IV. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 467. (*p*) Ibidem Lib. V. cap. 5. pag. 492.
(*q*) Sect. V. Aphor. 13. Charter. Tom. IX. pag. 201.

mone haec eductio fit. Cui & adstipulatur *Galenus* (*r*), ubi de sputo sanguinis agit, & signis, quae docent, a quo loco sanguis prodierit; sic autem habet: *Quocirca diligenter considerare oportet, an spumosum simul quidpiam educatur; id enim efficacissimum est indicium eductionis ex pulmone.*

Interim dissimulandum non est, alia inveniri loca apud *Hippocratem*, quae docere videntur, quod & ab aliis locis spumans ille sanguis venire possit. Sic in *Coacis Praenotionibus* legitur (*s*); *Qui spumosum sanguinem vomunt, dolore infra septum transversum non existente, de pulmone vomunt.* Verum quidem est, quod in textu habeatur vocabulum ἐμέουσι, quod de vomitu intelligi solet, & hinc credi posset, quod infarcto hepate, dum sanguis per venam portarum libere transire non potest, per vasa brevia in ventriculum regurgitet, & post evomatur. Interim tamen videmus & sanguinis vomitum, licet minus aptè, dictum fuisse, dum undatim sanguis de pulmone exibat, imprimis apud Poëtas, ubi illi, qui transfixo pectore peribant, purpuream vomuisse animam dicuntur. Sic & apud *Herodotum* (*t*) legitur, quod *Pharnuches* ab equo territo & erectum se attollente excussus fuerit: *hic collapsus sanguinem vomuit, & morbus transiit in tabem.* Ubi videtur de Haemoptysi ille locus intelligi debere, cum illam tabes sequi soleat, & phthisis vocabulum, quo utitur *Herodotus*, vulgata significatione pulmonis morbum designet. Interim tamen aliis in locis disertè dicit *Hippocrates* (*u*): *Quicumque spumosum sanguinem spuunt, dextrum hypochondrium dolentes, de hepate spuunt, & multi pereunt.* Postea (*v*) eandem Prognosin repetiit, addens simpliciter, *moriuntur.*

Attamen haec loca *Hippocratis* non evincunt, quod directè ab hepate veniat illud sanguinis spumosi sputum, sed potius quod causa remotior, unde haemoptysis sequitur, denegato libero sanguinis transitui per hoc viscus tribuenda sit. In praecedenti paragrapho ad literam δ. N°. 1. patuit, a suppressis consuetis excretionibus sanguineis haemoptoën saepe nasci, interim tamen minus proprio sensu diceretur, quod suppressis mensibus haemoptoïca mulier ex utero spueret. Omnis sanguis, a visceribus abdominalibus redux, per hepar transire debet; si ergo in hoc viscere tale impedimentum haeserit, quod liberum sanguinis transitum tollat, videtur spasmis abdominalibus retroprimi sanguis in arterias, sicque subito repletis reliquis vasis, poterit haemoptoë nasci: sanguis tamen, qui exspuitur, directè ex pulmone venit, licet remotior causa hujus mali merito obstructo hepati adscribi possit. Cum autem in tali casu tendatur & doleat hypochondrium dextrum, & quandoque dolor in aliis abdominis partibus percipiatur, uti in *Capitulo de Hepatitide & Ictero multiplici* dictum fuit, patet ratio, quare *Hippocrates* monuerit de dolore dextri hypochondrii, & de dolore infra septum transversum. Certum enim est, in curatione ad similia attendendum esse. Memorabilis casus

(*r*) Galen. de Locis Affectis Lib. IV. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 467. (*s*) N°. 432. Charter. Tom. VIII. pag. 877. (*t*) Lib. VII. pag. 408. (*u*) Coacar Praenot. N°. 408. Charter. Tom. VIII. pag. 876. (*v*) N°. 450. Ibidem pag. 878.

ſus apud *Ballonium* (*w*), de juvene haemoptoïco viginti annorum, legitur: *Pulmonibus valde metuitur. Omni arte ſtudetur pulmonibus. Forte fortuna dum hypochondria manu blande continguntur, pulſus percipitur, ac veluti* παλμός τίς. *Nec non ab hypochondriis decurrentis ſanguinis, ac partes ſuperiores affectantis, curſus percipiebatur, ac ſi manu ſanguis duceretur. Prout partes ſuperiores petebat, horror quidam excitabatur; at tum confeſtim rejiciebatur ex pulmonibus. Talis rejectio erat haemorrhagiae loco, quae juvenibus erat familiaris. Relictis tum praeſidiis, quae pulmoni dicabant, converſum eſt ad hypochondria ſtudium. Expurgata innumera colluvie praerepta eſt ei rejectioni ſanguinis occaſio. Quod notandum valde eſt.*

Dum his ſimilia in praxi obſervaverat *Benedictus* (*x*), apud quem omnia fere, quae ad hunc morbum ſpectant, inveniuntur, vocavit fluxiones verſus pectoralia loca, monuitque, *Apud illos maxime ſaevire fluxiones, quibus membra amputantur, aut quibus a vaſorum exilium infarctione partes remotiores imperviae redduntur.* Alibi notat: *Fluxio ex ſanguinis reſtagnatione, ſive imminuta* διαδόσει *in vaſis cordi vicinis periculoſior, quam quae ex partibus diſtantioribus in pectus ſuſcipiatur.* Paulo poſt addit: *Magis periclitantur pulmones a preſſura per denegatam epatis percolationem, quam a regurgitatione ab infarctis lienis vaſculis.*

Simili modo monuit & *Aretaeus* (*y*), a liene & jecore ſanguinis ſputum prodire: addit tamen, illud non facile fieri, nec continenter, cum in ventriculum & inteſtina expeditius evacuari poſſint haec viſcera: addit, tamen nec impoſſibile, nec incredibile eſſe, quod & ſurſum per pulmonem & arteriam (aſperam nempe) hoc fiat, cum in febribus a liene & hepate ſanguis erumpat ex nare ejusdem lateris, in quo viſcus affectum haeret.

Notandum eſt, quod dicatur in textu, ſanguinem plerumque floridum exire per haemoptoën, quia contingit quandoque, ut grumoſus & nigricans exſpuatur, ſi nempe minori copia in pulmone collectus maneat per aliquod tempus, antequam educatur. Si enim parvum tantum vas contentum ſanguinem dimiſerit, non ſtatim tuſſis ſequetur, haerebit cruor, & coagulabitur. In validiori autem haemoptoë floridus & coccineus exſpuitur. Ubi vero tale grumoſi ſanguinis, nec copioſi, ſputum obſervabant veteres Medici, ſuſpicabantur illud non a pulmone proprie venire, ſed ex thorace potius, praecipue ſi doleret aliquis in pectore locus. Sic apud *Galenum* (*z*) ſequentia leguntur: *Quum igitur, dolente thoracis parte quapiam, ſanguinem quis tuſſiendo rejecerit, neque multum, neque rubrum, ſed jam nigricantem grumoſumque, huic thorax primaria affectione infeſtatur: at ſanguis per pulmonem educitur ita, ut in ſuppuratis affectibus pus, quod inter thoracem & pulmonem ſenſus judicio contineri percipitur. Sic & pleuriticis ſputum quovis modo coloratum apparet.* His ſimilia & apud *Trallianum* (*a*) leguntur. Quomodo autem

(*w*) Epidem. & Ephem. Lib. I. pag. 41. (*x*) Theatr. Tabid. pag. 13. 106. 107. (*y*) De Cauſ. & Sign. morbor. acut. Lib. II. cap. 2. pag. 13. (*z*) De Locis Affectis Lib. IV. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 467. (*a*) Lib. VII. cap. 1. pag. 288.

tem ſputa in pleuritide educant materiam morboſam, pluribus demonſtrare conatus fui ad §. 888. N°. 6. Interim tamen, ſi nullus dolor thoracis obſervetur, parcum tale grumoſi ſanguinis ſputum tali cauſae tribui nequit, ſed potius in ipſo pulmone ratio quaerenda eſt. Antea dictum fuit, tres praecipue modos enumeratos eſſe a veteribus Medicis, quibus vaſa demitterent contentos humores, rupturam nempe a cauſa violenta, eroſionem ab acrimonia, anaſtomoſin ſive majorem dilatationem orificii extremi vaſis, ita ut jam transmitteret talia, quae in ſtatu naturali per haec orificia tranſire non poterant. Addidit autem his *Galenus* (*b*) & quartum modum, quem διαπήδησιν vocat, ubi per membranas integri manentis vaſis tranſſudaret quaſi contentus humor: dixitque hoc contingere, ſi tunicae vaſorum fierent rariores, & ſanguis ſimul redderetur tenuior, ita ut per interſtitia fibrarum, ex quibus vaſa componuntur, quaſi tranſcolatus exiret. Non ineptum forte diapedeſis exemplum exhibet argentum vivum, dum transprimitur per corium, ut depuretur: minimis enim guttulis tranſſudat, manente tamen corii integritate. Quamvis autem non omnino impoſſibile videatur, hoc contingere poſſe, tamen difficile intelligitur, ſanguinem rubrum, craſſiſſimam partem humorum noſtrorum, potius ſibi viam quaerere per interſtitia fibrarum, quae vaſorum membranas conſtituunt, quam pergere ex arteriis in venas. Videtur hanc difficultatem percepiſſe *Galenus* (*c*); nam mox ſubjungit, quod Diapedeſis accidere praeterea interdum poteſt ex vaſorum minorum anaſtomoſi.

Conſtat per experimenta, de quibus in hiſtoria *Pleuritidis* & *Peripneumoniae* mentio facta fuit, viam ſatis facilem eſſe liquidis in pulmonarem arteriam injectis, ut in tracheas tranſire poſſint: felici injectione materiae ceraceae, per arterias pulmonis facta, manifeſtè apparent haec vaſcula, quae totam ſuperficiem veſicularum aërearum pulmonis perreptant. Haec vaſcula, ſi quaedam rupta fuerint, vel dilatata eorum extrema, poterunt parcam copiam ſanguinis effundere, qui, ſtagnans in his locis, poſtea grumoſus exſpuitur. Verum praeterea notandum eſt, inter tracheas pulmonis ubique interponi membranam celluloſam, & in pulmone materia ceracea impleto, inflato & exſiccato, manifeſte apparent innumera vaſcula per hanc tunicam celluloſam diſtributa. Si in his vaſis ſimile contingat, ſanguis ibi collectus non exſpuetur, ſed extra cavum aëreum pulmonis haerens faciet ecchymoſin, ſimili modo, ac a contuſione ſub integra cute talis effuſio contingit, & in ſcorbuto aliiſque morbis, ab humorum acrimonia eroſis vaſis, obſervatur. Verum quidem eſt, tales ecchymoſes, imprimis a cauſa violenta factas, frequenter reſorberi ſenſim & evaneſcere: at in ſcorbuticis quandoque non tantum diutiſſime manent, ſed & ſaepe degenerant in ulcera difficillime curanda. Notandum autem eſt, in pulmone ſanguinem effuſum tenerrimis tantum membranis coërceri, hinc, ſi mora acrior fiat, vel majori copia diſten-

(*b*) Method. Medend. Lib. V. cap. 2. Charter. Tom. X. pag. 105.
(*c*) Ibidem.

distendat, his ruptis viam invenire in vasa aërea pulmonis: unde intelligitur altera causa sputi sanguinei grumosi. Videtur eandem hanc rem subolfecisse *Benedictus* (*d*): ubi enim de acrimonia humorum loquitur, monet, non tantum hanc nocere, quatenus sanguinis temperiem immutent, *sed extra vasa depopulantur*. Addit deinde, vasa irritata per talem acrimoniam moliri, ut se expediant, *idque per sanguinis seclusionem; qui sanguis si vasa pectoris perrepserit* αἱμόπτωσιν, *sequentem tabis* (*quae phthisis dicta*) *praemonitorem, vel* ἐκχυμῶσιν, *procreat. Venas enim & arterias per totam corporis cavitatem internam membranulis vestiit, & munivit natura, quibus circulationi externos terminos, sicut per cutis parietes externos, posuit. Hisce membranulis si accubuerit sanguis, e vasculis pectoralibus secretus, ecchymomatis interni nomine merito indigitatur.*

Simul patet, a tali effusione sanguinis, si cruor ille diutius retentus acrior fiat, posse erodi majora vasa, & sic post sanguinis concreti sputum quandoque sequi validissimam Haemoptoën; quod & *Galenus* (*e*) notavit: imo tantam inde factam fuisse erosionem dicit, ut *non pauci sic affecti pulmonis quasdam partes una cum sanguine ejecerint.*

Inter signa autem haemoptoës a pulmone numerat, *si quis bronchii partem quandam, aut arteriae, aut venae tunicae, aut etiam pulmonis ipsius carnis, ejiciat.* Et alibi (*f*) eadem confirmat, ac testatur, quod portionem vasis non parvam, tussiendo rejectam, viderit, quae sua magnitudine satis demonstrabat, quod ex pulmone prodiisset, cum aspera arteria tam magna vasa non habeat. Alibi (*g*) iterum narrat, quod viderit adolescentem octodecim annorum, qui, cum multis diebus catarrho laborasset, incepit primum quidem cum tussi sanguinem calidum floridum exspuere, non multum; postea vero etiam tunicae ipsius partem, quae asperae arteriae internam superficiem tegit. Ex crassitie autem hujus membranae, & ex aegri sensu, laryngis internum tegumentum fuisse credidit: notat simul, laesam fuisse inde vocem, sed tamen, longiori quamvis tempore, sanatum fuisse. In alio loco, ubi eundem casum videtur narrare (*h*), notat, quod vox, sanato quamvis praeter spem morbo, vitiata manserit. Apud *Tulpium* (*i*) similia observata habentur, ex quibus statuit, integram venam pulmonarem sic rejectam fuisse, & binis figuris hoc exprimit: in medico autem, cui debilis jam dudum pulmo fuerat, post sumtum emeticum antimoniatum, una cum sanguine copioso ingens pulmonis frustum erupit, & mox periit: delineavit & illam pulmonis, ut credebat, partem. Similis observatio in *Actis Eruditorum* (*k*) legitur, & figura exprimitur, ab anonymo auctore, qui tamen in fine candidè fatetur sequentia: *Venosum, seu venae pulmonalis propaginem, hoc vas, longitudine palmam aequans, fuisse, conjicere jubebat hujus substantiae textura, ast*

(*d*) Tabid. Theatr. pag. 95. 96. (*e*) De Locis Affectis Lib. IV. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 466. 467. (*f*) Ibidem Lib. I. cap. 1. Ibidem pag. 379. (*g*) Method. Medend. Lib. V cap. 12. Charter. Tom. X. pag. 123. 124. (*h*) De Locis Affectis Lib. I. cap. 1. Charter. Tom. VII. pag. 379. (*i*) Lib. II. Observat. Medic. cap. 12. 13. 14. (*k*) Anno 1683. pag. 218. 219.

ast per fissuram ejus, ubi a trunco majori illud secessisse probabile erat, substantiam carneam, polypo non absimilem, ac totius fere hujus tragoediae actorem primarium, intueri licebat. Mirabatur una cum aliis Medicis *Tulpius*, tantam posse fieri parenchymatis dissolutionem, sine praevio pure, ut liberum ab omni substantiae pulmonis adhaesione appareret ramosum tale vas, *ac si otiosus anatomicus removisset circumpositi visceris impedimentum.* Eo magis autem confirmabatur in hac opinione, quod divulsas hasce venas viderat publice examinari a praeceptore suo *Petro Pawio*, celebri olim Anatomico: inauditum hinc credidit esse miraculum, quod posteri mirabuntur, licet nec visuri, nec lecturi, simile exemplum in ullis medicorum monumentis. Certe *Galenus* viderat similia tot saeculis antea, & post *Tulpium* plura talia observata habentur. Oculatior in talibus examinandis *Ruischius* (*l*), dum mentionem facit polypi in sinu longitudinali inventi, qui exsiccatus venam referebat, monuit sequentia: *Quo ipso multi fuēre decepti in pectoris affectibus, cum tussiendo tales polypos ejecerunt, credentes sese venas expectoratas ostendisse.*

Certe per vulnera, aliasque causas similes violentas, lacerari posse pulmonem, & de partibus sic laceris quid exspui posse, non omnino improbabile est: verum ubi tales causae non praecesserunt, vix verisimile videtur. Haemoptoën, & validam quidem praegressam, excretio talium concretorum polyposorum solet sequi: sed sanguis ille in tracheas effunditur; & nisi statim exspuatur, ibi coagulabitur, formamque vasis, in quo haeret, facile assumet: mora autem magis & magis densatur, imo & albescit quandoque omnino, talis polypus, uti notum est. Si jam consideretur, quod vel ob jacturam sanguinis debiles aegri, vel & Medicis prudenter monentibus, in perfecta quiete maneant, ab omni loquela abstineant, tussim evitent, quantum possibile est, minime mirum est, partem sanguinis, in tracheas delapsi, in polyposam coïre substantiam, & post aliquot dies per tussim natam expelli, imprimis de novo si redeat haemoptoë. Sic credo inauditum hoc *Tulpii* miraculum facile intelligitur.

Eadem origo videtur corporum membranaceorum, quae aliquando post haemoptoën exspuuntur. Rusticus triginta annorum incidit in hunc morbum, alumen assumsit, & liquorem quemdam stipticum ipsi a Medico exhibitum: cessavit quidem sputum sanguinis, sed cum meum post binos jam menses peteret consilium, metuebam pulmonis ulcus, cum & febricula adesset perpetua, & sputa purulenta tenuiora sanguine tincta excerneret: blanda detergentia & leniter balsamica dederam remedia; post mensem circiter rediit, ab omni febre liber & tussi. Monstravit autem mihi corpus membranaceum satis crassum, quod tussiendo excreverat cum summo levamine: potui dividere hoc concretum in lamellas tenuissimas, quas optimis microscopiis lustrans inveni ubique homogeneas: nihil fibrosi, nihil organici, ullo modo detegere potui.

Mi-

(*l*) Mus. Anatom. sive Catalog. rarior. pag. 122.

Mirabilis casus legitur (*) de dexterrimo apud Haganos Chirurgo *Dringenbergio*, qui absque haemoptoë praegressa, absque febre, orthopnoea, dolore, vel ullo symptomate, excepta tussicula, excrevit incredibilem copiam materiae ramosae in bronchiis pulmonum concretae, & horum figuram referentis.

Suppurato autem jam pulmone solidas hujus visceris partes separari posse & exspui, satis verosimile est, verum tunc haec minoris molis esse solent. Sic *Benedictus* (*m*), dum signa pessimae tabis, quae omnem medici operam ut plurimum eludit, describit, dicit, post pus pessimae notae excretum; *Deinde pulmonum, pariterque vasculorum, nec non membranarum eorum, distrigmenta succussa deducuntur.* Mirabatur autem *Tulpius*, tantam factam fuisse parenchymatis pulmonis dissolutionem absque praevio pure.

Pulsus parvus, mollis, & undosus, est tempore haemoptoës, quia sanguis cordis dextri minori copia ad cor sinistrum venit, dum pars magna ejus in cavum aëreum pulmonis delabitur: simul considerandum est, multum plerumque terreri aegros, dum sputa sanguinea vident, unde etiam anhelitus adest; qui tamen & a sanguine vasa aërea pulmonis inundante oritur.

Sapor autem salsus in ore saepe praecedit haemoptoën, praecipue ubi ab humorum nimia acrimonia erosis vasis fit: salinam autem esse quandoque hanc acrimoniam, ex ante dictis patuit, & postea in curatione phthisis observabitur, profuisse sudorem excitatum per idonea remedia, qui in facie secundum labia defluens saporem manifeste salinum exhibuit. Notavit *Benedictus* (*n*) sequentia: *In omni sanguinis effusione per superiora, particula, quae in haemorrhagiae prima accessione exierit, salsuginosior, quae vero subventura, magis edulcorata: quod quivis gustu sentiet, qui sanguinem extussierit.* Certe ubi salina acrimonia in sanguine abundaverit, minime mirum videbitur, & salivam salso sapore donari, utpote a sanguine secretam. Praeterea observamus, in Coryzae initio de naribus depluere liquidum tenue manifeste salsum, quod saepe & nasi interiora & labium superius molesta afficit excoriatione: similia observamus in pulmone contingere, dum catarrhus pectus occupat, unde molesta tussis cum sensu doloris oritur, tenue tunc sputum excernitur & acre. Ubi autem sponte sua, vel molli diaeta, & similibus remediis, mitigatur illud acre, tunc maturatur coryza & catarrhus, coctaque blanda materia emungitur de naribus & per sputa excernitur. Si jam in corpore ad hunc morbum disposito tale contigerit, metus est futurae haemoptoës, quem sapor ille salsus praecesserat. Observaverat *Benedictus*, uti ad praecedentem paragraphum notavi, *in nivium & grandinum congelationibus, & coelo pluvioso, haemoptoïcos magis tentari:* verum tali aëris tempestate coryzae & catarrhi frequenter occurrunt.

Notandum etiam est, quod quamvis lingua sit praecipuum saporis organum, tamen observari diversos sapores a causis, quae in aliis corporis locis hae-

(*) Kaau Perspiratio Hippocr. pag. 114. & seq. (*m*) Tabid. Theatr. pag. 104.
(*n*) Ibidem pag. 15.

haerent: sic a bile acriori in ventriculo collecta amarus in ore sapor percipitur, uti in *Febrium historia* monitum fuit: forte & salsus humor, ex arteriis pulmonaribus secretus in bronchia pulmonis, in ore salsum saporem excitare potest: hoc autem imprimis probabile redditur ex eo, quod ex *Diemerbroeckio* notavi ad §. 888., ubi de pleuritidis cura per sputa agebatur, nempe quod injectionum amararum, post paracentesin in cavum thoracis injectarum, saporem perceperint aegri.

§. 1200. Curatur 1. Venae sectione larga, tertio quoque die, ad quartam usque vicem, repetita, vel donec crusta inflammatoria integre disparuit. 2. Medicamentis refrigerantibus, incrassantibus, stipticis, lenientibus, diu usurpatis, intermistis subinde lenissimis balsamicis. 3. Sex rebus non naturalibus ita directis, ut adversissimae sint Causis (1198.) enarratis: maxime victu, vitaque, blandissimis, semper continuatis; quo lactis diaeta inprimis facit. 4. Corrigendo specificam naturam causae vel morbi singularis.

Sequitur jam, ut agatur de curatione Haemoptysis, de qua quatuor sequentibus numeris dicetur.

1°. De necessitate mittendi sanguinem in hoc morbo satis convenit inter Medicos, & quidem statim in ipso initio, dum sanguinem exspuere incipit aeger: melius longe foret, si ex signis ante memoratis futuram haemoptoën praeviderit Medicus, illam tempestiva sanguinis missione praecavere: hic autem agitur de morbo jam praesente.

Sanguis mittitur in haemoptysi ob binas praecipue causas; ut nempe minuatur copia sanguinis per vasa moti, adeoque vasa minus distendantur, simulque, minori copia per venas ad cor redeunte, debilitetur ipsa actio cordis: deinde etiam ad praecavendam inflammationem.

Antea, ubi de vulneribus agebatur, monitum fuit, ex periculosissimis arteriarum majorum laesionibus evasisse vulneratos, dum ad summam debilitatem redacti per enormem haemorrhagiam, imo & pro mortuis derelicti, fuerant: vita adhuc supererat, sed debilissima, sicque occasio nascebatur, ut iterum consolidaretur rupta arteria. Ad §. 161. habetur mirus ille casus hominis, cui cultro arteria axillaris dextra resecta fuerat, & cum pro mortuo derelictus fuisset, praeter spem evasit: ruptum jam in pulmone vas urgetur tota vi cordis dextri, hinc, nisi debilitetur per venae sectionem vis cordis, pergit haemoptoë, & periculum est, ne aucto vasis rupti hiatu cum sanguine effundant animam. Ideo monuit *Hippocrates* (o), hunc morbum praeoccupandum esse, antequam vena sanguinem fundat & vehementer dehiscat, tuncque dicit, aegrum evadere posse. *Trallianus* (p) quidem sanguinis mis-

sio-

(o) De Morbis Lib. I. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 536.
(p) Lib. VII. cap. 1.

sionem laudabat, ubi propter rupturam vasorum sanguinis sputum contingebat, verum in haemoptoë a vasorum erosione nata damnabat, quia tales aegri graciles & sicci erant (q): facile tamen patet, profusae Haemoptysis metum aeque adesse, dum erosum vas est, quam dum ruptum est, ideoque eandem indicationem manere. Verum quidem est, quod in robustis, & calidae sanguineae temperiei hominibus, largior & frequentior venae sectio locum habeat, quam in debilioribus; sed tamen & in illis necessaria est, ut caveatur ulterior laceratio hiulci vasis: ubi autem tanta copia sanguinis in haemoptoë exivit, ut vita jam sit debilissima, tunc satis patet, venae sectione non opus esse, cum jam adsit illa conditio, quae a sanguinis missione exspectabatur. Si ergo pallor in facie, labiis, oculis, adsit, pulsus debilis fuerit, extrema vix caleant, venae collapsae appareant, tunc debilitatae satis vires sunt, & cessabit Haemoptoë, nisi tantus fuerit hiatus vasis in pulmone rupti vel erosi, ut omnis sanguis per hanc viam exeat, lethali cum eventu. Interim tamen notandum est, in aegris haemoptoë correptis talem pallorem quandoque observari ob metum, quo percelluntur, licet parcam tantum copiam sanguinis exspuerint; verum solet talis pallor & vasorum collapsus brevi minui & cessare, si praesens Medicus animum aegri erigat, & tunc tamen sanguinis missio institui debet.

Solet plerumque haemoptoë post sanguinis missionem remittere, imo plerumque cessat, nisi major ramus arteriae pulmonalis ruptus vel exesus fuerit: sed periculum superest, ne redeat sanguinis sputum: hinc plerumque repetenda est venae sectio: intervallum autem inter repetendas sanguinis missiones, numerus harum evacuationum, & copia sanguinis emittendi, tantum possunt determinari ex illis, quae prudens & peritus Medicus observat in singulis aegris. Attendere solebam imprimis ad sequentia: si post primam venae sectionem cessaret haemoptoë, nullum dolorem in pectore sentiret aeger, pulsus aequalis esset, tardus, nec plenus tamen, calor in toto corpore & imprimis in extremis minor quam in sano, respiratio pacata & libera, per tres quatuorve dies differebam secundam missionem sanguinis: simulac autem pulsus inciperet fieri plenior, calor ad extrema usque esset talis, ut in sano corpore, vel & major, tensio & obtusus quidam dolor perciperentur in pectore, tussis augeretur, repetebam sanguinis missionem ilico, etiam paucis tantum horis elapsis post primam venae sectionem: ex iisdem symptomatibus major minorve copia sanguinis mittendi deducitur. Totus enim scopus est, sic minuere sanguinis copiam, ut vasa minus distendantur, sic debilitare vires vitales, ut minori impetu humores moveantur per vasa, atque ita nascatur opportunitas consolidationis vasis rupti, & simul impediatur, ne incipiens fieri cicatrix, debilis adhuc, de novo frangatur. Hinc satis patet, nihil hic certi universaliter determinari posse, sed requiri attentionem perpetuam ad illa, quae in aegro observantur.

Fateor, quod aliquoties illam crustam inflammatoriam, de qua in *Pleuritidis* Historia dictum fuit, observaverim in sanguine haemoptoïcorum, sed tamen

(q) De Morbis Lib. VII. cap. 1. pag. 296.

tamen saepe & non adest, licet symptomata modo enarrata repetendam sanguinis missionem suadeant: praeterea nondum penitus certi sumus, quid proprie sit illa crusta inflammatoria in sanguine: mirae enim hic varietates occurrunt. Si enim tribus v. g. vasculis excipiatur sanguis de vena missus, quandoque in primo habetur illa crusta, in reliquis non, quandoque tantum in secundo vel tertio, licet pleno rivo sanguis ex vena aperta fluxerit. Vidi hominem, cui larga copia sanguinis, undatim quasi, per haemoptoën exiverat: pelvi exceperant hunc sanguinem adstantes, nec ulla crusta inflammatoria in cruore apparuit: vena autem secta eductus sanguis habebat crustam talem densam & tenacem admodum. Unde non videtur, omnino certum hoc signum esse, cui in cura haemoptoës confidere possemus. In genere quidem, uti *Sydenhamus* (*r*) monet, venae sectio crebro repetita prodest in curando hoc morbo, sed illius administratio pendet a judicio Medici, qui curam gerit: tutius semper erit parum plus debilitare vires aegri, quam novae haemoptysis periculum incurrere.

Verum missio sanguinis ob aliam etiam rationem prodest: certe veteres Medici pessime metuebant inflammationem & febrim, si haemoptoën comitarentur, vel sequerentur, & quidem summa ratione, quoniam tunc ulcus pulmonum & funesta phthisis metuenda sunt. Antea dictum fuit ad §. 1198, *Galenum* fere desperasse de curatione, si haemoptoïcum phlegmone invaserit. *Aëtius* (*s*) pariter sedulo inculcat, omni ope annitendum esse, ut cruentum adhuc vulnus consolidetur, antequam inflammari incipiat: si enim inflammatio successerit, parva consolidationis spes supererit, & in longum tempus protrahetur morbus: oportebit enim & pus & ichorem eluere, postquam inflammatio sedata fuerit, & dein curare ut phthisicos. Simile monitum apud *Hippocratem* (*t*) legitur: *Sanguinem spuentibus confert, ut sint sine febre, & tussiant ac doleant leviter, & ut sputum tenue fiat ad dies bis septem. Febricitare autem & tussire, ac dolere vehementer, & sanguinem recentem semper spuere, damnosum.* Verum ex illis, quae antea in historia inflammationis, & morborum inflammatoriorum, dicta sunt, patuit, venae sectionem summum in his morbis remedium esse. Sed & §. 610. probatum fuit, ad moderandum febris impetum sanguinis missionem conducere quam maximè. Apparet ergo satis utilitas venae sectionis in cura haemoptoës.

2°. Impetu & copia humorum sic imminutis per venae sectionem, quaeritur, quaenam medicamenta conducant ad curam haemoptysis. Antea ad §. 218. dictum fuit de illis, quae haemorrhagiam ex vulnere natam compescere valent: facile autem patet, pleraque ex illis auxiliis nullum omnino in hoc morbo locum habere, cum manibus accessus ad locum affectum non pateat. Adstringentia remedia fere sola aliquid conducere viderentur; sed manet semper difficultas, quomodo ad locum affectum illorum efficacia pervenire posset: agunt enim haec remedia, vel inspissando fluida, vel con-strin-

(*r*) Sect. VI. cap. 7. pag. 362. (*s*) Lib. VIII. cap. 69. pag. 171. versa.
(*t*) Coac. Praenot. N°. 427. Charter. Tom. VIII. pag. 877.

ſtringendo vaſa, vel utroque hoc effectu ſimul conſpirante haemorrhagias compeſcunt. Sed ſi ſupponeremus, talium remediorum integram vim & validam ad pulmonem venire, certè agerent non tantum in vas ruptum, ſed & in omnia reliqua hujus viſceris vaſa, adeoque inſpiſſatis humoribus, & contractis vaſis, liberum ſanguinis motum per pulmonem impedirent, unde brevi lethalis peripneumonia deberet ſequi. Interim tamen ab adſtringentium remediorum uſu tam anceps periculum minimè metuendum videtur, cum immediatè pulmoni applicari non poſſint, ſed deglutita debeant per vaſa abſorbentia ventriculi & inteſtinorum reſorberi, ſicque ſenſim tantum & diluta admodum poterunt venire ad affectum locum: ſed & facilè patet, parum ſperandum eſſe tunc ab illorum vi conſtringente & inſpiſſante. Tota enim ſua efficacia agunt in primis viis, adeoque, ſi valida fuerint, conſtringendo venarum inteſtinalium oſcula, ſibi ipſis ingreſſum praecludent, donec vel a potu aſſumto, vel humoribus perpetuo affluentibus, ſic diluta fuerint, ut non amplius corrugare valeant tenerrima & anguſta venularum in cavum inteſtinorum hiantia orificia, ſicque furtim quaſi & diluta admodum veniant in ſanguinem. Ob hanc rationem Medici non adeo magnam fiduciam poſuerunt in uſu adſtringentium remediorum, licet tamen illa praeſcribere ſoleant, ne videantur aliquid neglexiſſe, quod aegro conducere forte poſſet, imprimis cum ſatis tutus ſit illorum uſus prudens: ſi enim parum profuerint, ſaltem non nocebunt in hoc morbo, cum praecipua validorum adſtringentium noxa in ventriculo & inteſtinis metuenda ſit: ideo prudentes Medici parca doſi & ſaepe repetita haec exhibere ſolent, ubi indicatio Medica talium uſum poſcit. Solent autem leniora plerumque adſtringentia praeſcribere Medici, *bolum armenam*, *terram ſigillatam*, *lapidem haematitidem*, ac ſimilia (*u*); & in *Materia Medica* ad hunc numerum ſimiles formulae habentur. Magnam ſpem curae tamen videtur poſuiſſe *Alexander Trallianus* in uſu *lapidis haematitidis*, cujus ſcrupulos quatuor in pollinem tenuiſſimum triti dabat; at uti videtur, ſatis diu; monet enim, quemdam aegrum tandem faſtidiviſſe hoc remedium; unde illud in nodulo lineo ligatum impoſuit vino odorato, & poſtea illud vinum dedit, cum optimo effectu; quatenus totum corpus inde robur acquireret: addit, quod jam *morbo liberatus*, *idem praeſervationis cauſa facere pergebat*, *bibebatque*, *donec etiam corpore probe refecto*, *conſueta agendo viribus ſe conſtare ſentiret*. Novimus autem, quod *lapis haematites* ſit puriſſima ferri minera; quae ergo, in vino infuſa, egregie roborantes ferri vires exhibet, per quas ſolidae partes nimis debiles firmantur, humores nimis fluidi magis compinguntur, uti ad §. 28. dictum fuit. Antea autem §. 1198. inter cauſas praediſponentes ad haemoptyſin & phthiſin numerata fuit talis corporis conditio, in qua vaſa tenera forent, ſanguiſque tenuis & diſſolutus. Ob ſimilem rationem videtur *Mortonus* (*w*) laudaſſe *Corticem Peruvianum*: quamvis enim dicat, quod *praeſentem haemoptoën cito & tuto*

(*u*) Alex. Trallian. Lib. VII. cap. 1. pag. 300. & ſeq. (*w*) Phthiſiolog. Lib. III. cap. 5. pag. 96.

tuto ſiſtit, *futuramque etiam praevenit*, videtur tamen plus exſpectaſſe a virtute ejus roborante ad firmandum corpus, ut futura caveretur Haemoptoë, quam ut ilico tolleretur jam praeſens, uti ex reliquis, quae eodem capite habentur, & hiſtoriis aegrorum adnexis, patet, ſimulque notat, ex ejus uſu paulatim redire corpus ad robuſtum & athleticum ſtatum. Fatetur *Celeberrimus Brunnerus* (*x*), quod fidem non habuerit *Mortono*, corticem Peruvianum laudanti in *Haemoptyſi*, donec experiundo veritatem didicerit, & imprimis in homine gracili, haemorrhagiae narium praecipue obnoxio, ac dein ſputo ſanguinis laborante, primo quidem circa ver & autumnum, deinde adeo increbreſcebat malum, ut vix una die liber foret a ſputo ſanguinis, & corpus jam contabeſceret: variis incaſſum tentatis, & fruſtra adhibito etiam lactis caprilli uſu, dedit corticem Peruvianum, intra paucos dies ceſſabat ſanguinis ſputum, & ſecuta fuit ſanitas: ſimilem ſucceſſum poſtea ſe habuiſſe aſſerit in curanda narium haemorrhagia.

Verum ſatis patet, non agi ibi de efficacia tali corticis Peruviani, qua in inſtanti undatim quaſi ex vaſe pulmonis rupto profluentem ſanguinem compeſceret, ſed potius de illa virtute hujus remedii, quae emendat diſpoſitionem ad haemoptoën tam in fluidis quam in ſolidis partibus, de qua ad §. 1198. dictum fuit. Hic autem proprie quaeritur, quale remedium in arte cognitum habeatur, a cujus uſu ſperari poſſet, ut profuſum ſanguinis ſputum brevi ſiſteretur: levior enim haemoptoë, poſt ſanguinis miſſionem, ſola quiete corporis ac mentis ſedari ſolet; & rarius contingit, ut a valida haemoptyſi pereant ſubito aegri; longe enim frequentius in Phthiſin tranſit, quae lentam inducit mortem. Cum autem contingat aliquando, ut in praeſentiſſimum vitae diſcrimen veniant a largo ſanguinis ſputo aegri, operae pretium erit videre, quid ars in tali caſu tentaverit.

Notat *Celſus* (*y*), *Eraſiſtratum* crura, femora, & brachia, pluribus locis deligaſſe: ſic enim venis compreſſis retinetur pars ſanguinis ſatis notabilis in extremis artubus, adeoque minor copia ad cor redit, ſicque tempus datur, ut vas ruptum ſe ſenſim contrahere poſſit. Licet autem *Aſclepiades* repudiaverit illas ligaturas artuum tanquam damnoſas, addit: *Sed id ſaepe commodè reſpondere experimenta teſtantur.*

Interim *Benedictus* (*z*), magni certe nominis in hoc morbo auctor, dicit: *Partes extremae ſanguinem extuſſientibus, ut & narium haemorrhagia detentorum, non raro incaſſum ligatae fuêre: ejus tamen motum fricando, blandoque adhibito calore, in exterioribus ſuſcitaſſe, proficuum fere ſemper invenimus*; de qua re etiam praecedenti paragrapho dictum fuit.

Videntur & Medici cogitaſſe de topica applicatione ſtipticorum ad vas laeſum: cum autem hoc tantum poſſit fieri vaporis forma, & adſtringentium medicamentorum virtus ſit fixioris indolis, patet, nec inde quid ſperari poſſe. Alcohol vini inter ſtiptica, uti notum eſt, recenſetur, ac merito quidem, &

(*x*) Glandul. Duodeni cap. 5. pag. 101. (*y*) Lib. IV. cap. 4. pag. 204.
(*z*) Tabid. Theatr. pag. 71.

& simul in vapores resolutum integre has vires retinet; sed calidus ille & acris vapor pulmonis superficiem internam irritaret admodum, validissimamque produceret tussim, in hoc morbo quam maxime metuendam: *Balsami Tolutani* fumum in pulmones inspiratum pro sanguinis sputo laudat *Celeberrimus Mead* (*a*); sed videtur & inde metuenda tussis. *Benedictus* (*b*) suffitus quidem laudavit, sed non ad haemoptoën sedandam, verum potius ad detergendum pulmonis ulcus: diserte enim monet sequentia: *Suffitus non statim ab eroso vasculo aut visceris parenchymate submoveantur, sed post dies quatuordecim imprimis a sedata haemoptosi.*

Ubi de *Delirio Febrili* agebatur, uti etiam in *Capitulo de Epilepsia*, constitit, causam, quae actiones cerebri turbat, in dissitis admodum haerere quandoque corporis locis, & medicinam feliciter applicari illis locis, ubi fomes & origo tantorum malorum haeret: ob hanc causam crediderunt practici, non impossibile esse, quod coërceri posset sanguinis sputum, licet medela non applicaretur pulmoni, sed alteri corporis loco. Memorabilis locus apud *Celeberrimum Hofmannum* habetur, qui huc spectat (*c*): *Mirabile est, forte adstringens adsumtum mox & celerrime in dissitas etiam partes operari, easque constringendo nimias excretiones cohibere. Ita vidimus, in haemoptysi, vel immodico mensium profluvio, ab usu tincturae sulphuris vitrioli vel haematitis brevi post sanguinis eruptionem conquievisse.* Validissimam narium haemorrhagiam cessasse vidi ilico, dum posca frigidissima linteum quadruplicatum madidum scroto obvolveretur: mox subito horrore per totum corpus concutiebatur aeger, & sistebatur haemorrhagia. Ex his videtur non omnino improbabilis haec opinio, quod minui vel & sisti posset sanguinis sputum, applicatis remediis ad alia corporis loca: interim tamen nondum certa experimenta docuerunt, quaenam illa corporis loca sint, quibus haec remedia applicari deberent, & merito major difficultas auxilii praesentanei praevidetur, cum tota vis vicini adeo cordis dextri urgeat sanguinem per vasa pulmonis, & vas ruptum minus resistat, quam reliqui arteriae pulmonaris rami: accedit, quod homo undatim sanguinem exspuens subito percellatur metu, unde pulsus, uti *Galenus* (*d*) monuit, fit celer & perturbatus, adeoque & motus cordis acceleratur. Observaverunt Medici, stipticorum actionem longe felicius succedere, dum in brutis experimenta tentantur, quam quidem in homine, cum nempe bruta periculi nescia sint, homines vulnerati perturbentur. Illae autem perturbationes si tollantur dato opio, saepissime idem effectus a stipticis, qualis in brutis observatur (*e*).

In periculo urgenti autem Medici ausi fuerunt tentare & aliam methodum, quae prima fronte multis temeraria visa fuit, interim tamen non caruit successu: dederunt nempe aquam frigidissimam, dum a copioso sanguinis sputo instantem metuebant mortem. Notabilis apud *Galenum* (*f*) locus habetur, ubi

(*a*) Monit. & Praecept. Med. pag. 53. (*b*) Tabid. Theat. pag. 126. (*c*) Patholog. gener. part. 3. cap. 6. §. 11. Tom. II. pag. 416. (*d*) De Puls. ad Tyron. cap. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*e*) Schwencke Haematolog. pag. 37. 38. (*f*) Method. Medend. Lib. V. cap. 5. Charter. Tom. X. pag. 111.

ubi, poſtquam de vulgaribus haemorrhagiis egit, ſermonem convertit ad illas, quae in profundo corporis fiunt. Sic autem habet: *Qui igitur e vaſis profluit ſanguis, aut quod amplius non confluet, ſiſtetur, aut quod occluſa diviſio erit, aut etiam propter utrumque ſimul, quod, puto, optimum eſt. Porro confluere prohibetur & propter animi deliquium, & revulſionem, & derivationem, & refrigerationem, tum corporis totius, tum praecipuè ipſius partis vulneratae. Hac enim ratione etiam frigida pota ſaepe haemorrhagias ſuppreſſit; idem facit & frigida foris affuſa &c.* Patet autem ex ſequenti capite (*g*), quod pleriſque Medicorum in compeſcendis haemorrhagiis frigidae uſus fuerit familiaris, licet *Galenus* minime illud probet. Dicit enim: *At vero quae extrinſecus parti ſanguinem profundenti admoventur, tum adſtringentia, tum citra adſtrictionem ſimpliciter frigida, haec ipſe (veluti plerique medicorum) non ubique probo, ſed mihi contra omnino, quam fieri res poſtulat, ipſum ſanguinem intro compellere, ac venas, quae in alto ſunt, implere videntur. Vidimus enim quosdam eorum, qui ex pulmonibus ſanguinem rejicerent, ex thorace refrigerato manifeſte laeſos &c.* Frigidum quidem videtur laudare *Hippocrates* (*h*), dicens: *At in his frigido uti oportet, unde ſanguis profluit, aut profluxurus eſt, non ſupra ipſas partes, ſed circa ipſas unde profluit &c.* Et certè ſi conſiderentur illa, quae alia occaſione ad §. 881. de potu gelido aeſtuante corpore affatim ingeſto dicta ſunt, tanquam frequenti & periculoſiſſima pleuritidis cauſa, patebit, potum aquae frigidae in ſputo ſanguinis conducere ſecundum textum hujus Aphoriſmi. Frigidum enim non applicatur directè pulmoni, ex cujus vaſis fluit ſanguis, ſed potius partibus, unde venit ſanguis in pulmonem. Ventriculus enim, potum frigidum recipiens, tangit tenuem tendinoſam partem diaphragmatis, cordi, venae cavae aſcendentis trunco, & dextro cordis ſinui, adeo vicinam: verum ille ſanguis, vena cava & ſinu dextro contentus, paulo poſt pelletur per pulmonem, adeoque ſi lenteſcere potuerit per frigus aquae ingeſtae, minus facile exibit per vas ruptum, & ſpes erit, thrombum ibi formari poſſe, qui obturabit hiatum vaſis, & ſic ceſſare poterit periculoſa haemoptyſis, tempusque dabitur conſolidationi vaſis laeſi, ſi ſimul reliqua neceſſaria obſerventur, de quibus partim dictum fuit, partim vero adhuc dicetur. Verum quidem eſt, quod ſimul metuendum videatur, ne in reliquis arteriae pulmonalis ramis talis vel ſimilis ſanguinis concretio fieret; ſed ipſa actio vaſorum poterit ſuperare hunc lentorem per frigus natum, cum recens ſit, & tamen effectus ſperari poteſt in vaſe rupto, cum illo in loco actio vaſis nulla ſit. Metus autem, ne concretus a frigore ſanguis haereat ſubito in extremis anguſtiis arteriae pulmonalis, etiam inde minuitur, quod non ingeratur frigida aqua ingenti hauſtu in corpore robuſto & a valido labore aeſtuante, ſed in corpore jam debili a magna ſanguinis jactura, & in quo vaſa tenera ſunt, & ſanguis plerumque diſſolutus ac tenuis, uti ad §. 1198. monitum fuit. Fatendum tamen eſt, quod *Hippocrates* (*i*) in Aphoriſmo proxime ſequenti damnaverit frigida, velut

(*g*) Method. Medend. Lib. V. cap. 6. Charter. Tom. X. pag. 112. (*h*) Sect. V. Aphor. 23. Charter. Tom. IX. pag. 208. (*i*) Ibidem pag. 209.

lut nivem & glaciem, tanquam pectori inimica, tussim moventia, sanguinis eruptionem promoventia, & catarrhos excitantia. Consentiunt & huic *Hippocratis* monito observata *Benedicti* (*k*), dicentis: *In nivium & grandinum congelatione, coeloque pluvioso, haemoptoïci magis tentantur.* Considerandum autem est, quod proprie hic non agatur de illis, quae haemoptoën causare possent, sed de tali remedio, quod periculosam haemoptysin sistere posset subito, ut induciae saltem darentur pro applicatione talium, quae ab omnibus Medicis tutiora habentur. Nemo enim prudens ad copiosum potum frigidissimae aquae confugiet in leviori sanguinis sputo, quod alia methodo facile superari queat. Sed anceps remedium etiam locum habet in casibus periculosissimis, & communis laudatur regula *Hippocratis*, in extremis morbis nempe extrema etiam tentanda esse remedia.

Quamvis autem prudentis Medici sit, omnia exacte perpendere, quae agenda sunt in morbis curandis, interim tamen doctrina de juvantibus & nocentibus magnum in Praxi Medica pondus habet, & omnibus argumentis, quae a priori desumuntur (ut in scholis loqui solent), praevalet. *Hofmannus* (*l*) de haemoptysi agens fatetur, quod potus aquae frigidae, paulatim quidem, sed sufficienter quotidie haustus, tecto probe corpore, curaverit aliquoties periculosum hunc sanguinis fluxum, praecipue dum corpus juvenile calore interno aestuat, *quem potus frigidus reprimendo, madoremque tepidum in peripheria corporis eliciendo, partes simul sulphureas calidas sanguinis exaestuationem inducentes evehit.*

Alia occasione ad §. 1069, ubi de cura paralysis agebatur, notatum fuit, ab applicatione aquae frigidae nasci horrorem quidem & concussionem totius corporis, sed sequi paulo post calorem in tota superficie corporis; & si in lecto tunc decumbant aegri, succedit plerumque profusus sudor; sicque, liberrime perspirantibus vasis cutaneis, minus urgentur vitalia viscera. Per frictionem externarum partium *Benedictus* conabatur augere motum humorum per vasa cutanea, ut haemoptoë sedaretur: interim tamen frictio, diutius continuata, motum sanguinis in toto auget corpore; quod minus expedire videtur in hoc morbo. Damnavit quidem ille auctor frigidae applicationem (*m*), dicens: *Frigido lavacro immergatur haemoptoïcus, aut narium haemorrhagia correptus, & exinde malum incrementum sumpsisse deprehendes: a calore vero superficie tenus, vel extremorum intenso, remedium.* Cum autem certo constet, a frigidae applicatione, tam externa quam interna, modo bene tegatur corpus, sequi calorem in cute externa & sudorem, patet, illud frigidae usu obtineri, quod desiderabat in haemoptoë sedanda *Benedictus*, dum simul orgasmus sanguinis, in calidis juvenibus praecipue, reprimitur usu frigidae, uti *Hofmannus* observavit.

Pulcherrimum effectum frigidae audacter adhibitae in haemoptoës curatione demonstrarunt celebres in Italia Medici. *Cremonae* artem feliciter exercens

(*k*) Tabid. Theatr. pag. 109. (*l*) Sect. I. de Haemorrhagiis cap. 2. Tom. IV. part. 2. pag. 38. (*m*) Benedict. Tabid. Theatr. pag. 71.

cens *Martinus Ghisi* (*n*) inter alia utilissima observata memorat, quod in Nosocomio dum curam gereret haemoptoïci, sed robustissimi, hominis, subito tres sanguinis libras exspuerit miser, & statim ipsi propinaverit aquam, glacie frigidissimam redditam, hoc effectu, ut statim fere integre cessaverit sanguinis sputum, & per integrum triduum bene se habuerit: recrudescente subito dein haemoptoë, periit suffocatus momento temporis, antequam succurrere quis potuerit, imprudentiae suae poenas luens, dum tanti discriminis immemor non parum meraci vini & carnium assatarum ingurgitasset, quae incauta uxor clam attulerat marito decumbenti. Postea juveni, frequenti sputo sanguinis una cum valida febre decumbenti, incassum adhibitis copiosis & repetitis sanguinis missionibus, aliisque remediis, propinavit aquam glacie frigidissimam redditam, hac lege, ut omni quadrante horae ad minimum biberet scyphum: post paucas horas cessabat sanguinis sputum, minuebatur febris & tussis, & intra paucos dies restitutus est integrae sanitati, qua adhucdum illum frui testatur egregius ille Vir.

Pluribus dein felicibus curis rem confirmavit celebris Romanus Medicus *Ignatius Gervasius a Monte Falisco* (*o*), non tantum aquam gelidissimam propinans aegris, verum etiam, in graviori malo, spongias aqua frigidissima madidas nudo applicans pectori: simul tenuis & rigida fuit adhibita diaeta. Plures ibi haemoptysis sic sanatae leguntur historiae, & longe adhuc numerosiores hujus methodi successus se vidisse, testatur auctor.

Simul etiam cavebat, ne calida juscula darentur aegris; observabatur enim tussis inde augeri, & recrudescere sanguinis sputum. Certe *Trallianus* (*p*) jam monuerat sequentia; *At neque sorbitiones, neque aliorum ciborum quidpiam calidum, offerre convenit, sed omnia potius sint temperata & ad frigidum declinantia.*

Forte mirum videbitur, tussim levari a frigidis, cum inter tussis causas frigus ab *Hippocrate*, & omnibus fere medicis, numeretur. Verum in historia medica habentur talia, quae hoc probant. Molesta tussi per tres menses laboraverat homo; incassum tentatis pluribus remediis, casu in aquam glacie tectam ex ponte decidit, & glacie fracta mergitur eo usque, ut erecti hominis os aqua tangeret: domum reversus, calidum induit indusium, calidum jusculum sumit, & tota nocte placide dormit. Mane sequenti mirabatur, tussim fere omnino cessasse, quae paucis diebus postea integre evanuit (*q*). Egregius medicus tussi sicca valida laborabat per sexaginta horas; incassum tentatis pluribus remediis, percipiebat sedem mali esse in suprema asperae arteriae parte, ubi molestae puncturae sensum percipiebat, unde credebat, tenuia quaedam vascula, nimis dilatata, fundere acrem humorem in hoc loco: conclusit hinc, aërem frigidum profuturum stringendo haec vascula: mense Januario frigidissimo aëri se exposuit, primo cum quadam cautela, sed

(*n*) Lettere Mediche in 4°. Cremon. 1749. pag. 22. & seq. (*o*) De usu aquae frig. in Haemoptysi &c. in 4°. Romae 1756. pag. 78. & seq. (*p*) Lib. VII. cap. 1. pag. 290. (*q*) Floyer ψυχρολουσία pag. 243.

ſed cum ilico levamen ſentiret, libere perrexit ſe frigori exponere, & ſanatus fuit (*r*). Dum in coryza nares incipiunt ſtillare, ſaepe adeo acre eſt liquidum depluens, ut naſi alas & labium ſuperius inflammet non tantum, ſed & quandoque cutim erodat ita, ut vix audeant aegri nares emungere prae dolore. Si ſimile quid circa caput aſperae arteriae contingat, neceſſario ſequetur moleſtiſſima tuſſis.

Caeterum remedia ſolent ex adſtringentium claſſe laudari in hoc morbo, vel & adhibentur talia, quae incraſſant, & ſimul omnem acrimoniam humorum leniunt: quandoque adſtringentia junguntur incraſſantibus, uti apud *Alexandrum Trallianum* videri poteſt in loco paulo ante citato. *Gummi Arabicum*, *gummi Tragacanthae*, *amylum*, *conſolidae majoris radix*, *folia*, *flores*, ad hunc uſum adhibentur. Ex adſtringentium numero, *folia*, *radices*, *ſemina*, *plantaginis*, *pentaphylli*, *pimpinellae ſanguiſorbae*, *tormentillae*, *biſtortae*, *&c.*, imprimis occurrunt in Medicorum formulis paſſim. *Benedictus* (*s*) ex incraſſantibus, & partim ex adſtringentibus, aſperſa calce viva maceratis, dein aqua ſuperaffuſa, remedium parabat, cujus ſex uncias mane dabat haemoptoïcis per quatuor vel quinque dies; & teſtatur, vix fefelliſſe. Olim aqua calcis vivae inter ſuſpecta remedia numerabatur, ſed poſtquam ad calculoſos morbos adhibita fuit diu & ſatis magna copia abſque ulla noxa, nullum damnum inde metuitur.

Cum autem conſtans obſervatio docuerit, nativa balſama recentibus vulneribus adeo prodeſſe, imo etiam ulceribus curandis cum fructu adhiberi, ideo & in hoc morbo illis uſu fuerunt Medici. *Terebinthina pura*, *Balſamum Copaybae*, *Peruvianum*, *de Mecca*, *Tolutanum*, praecipua ſunt, quae hic commendari ſolent interne ſumenda, & quae videntur omnia ſatis cito ſuam fragrantiam per totum corpus diffundere, uti docet urina, paucis ſaepe minutis poſt haec aſſumpta ſpirans odorem gratiſſimum florum violarum. Interim omnia haec balſama calidum aroma habent; hinc parca doſi tantum exhibentur, ne motum & calorem augeant: ideo in *Materia Medica* ad hunc numerum praeſcribuntur tantum grana quatuor, omni quadrihorio ſumenda, de maſſa pilularum, quae ex *terebinthina nativa* cum pulvere *glycirrhizae* in paſtam redacta conficitur. Licet autem Chemici *balſama ſulphuris*, quae ex ſulphure cum oleo preſſo vel ſtillatitio cocto conſtant, magnis adeo extulerint laudibus, prudentes Medici tamen merito balſama nativa his praeferunt in hoc morbo curando.

Videtur autem balſamorum nativorum uſus antiquus ſatis eſſe, nam apud *Plautum* (*t*) tanquam vulgare & omnibus cognitum remedium legitur. Dum enim ſervulus dicit adoleſcenti: *Tua cauſa rupi ramices*, *jam dudum ſputo ſanguinem*; ille reſpondet; *Reſinam ex melle Aegyptiam vorato*, *ſalvum feceris.* Notum autem eſt, frequentiſſime reſinae nomen Terebinthinae datum fuiſſe. Caeterum in *Materia Medica* variae formulae ad hunc numerum habentur.

3°. Quid

(*r*) Acad. Reg. Scient. 1737. Hiſt. pag. 66.

(*s*) Tabid. Theatr. pag. 140.

(*t*) Mercator. act. 1. ſcen. 2.

3°. Quid nomine ſex rerum non naturalium intelligatur a Medicis, in *Inſtitutionibus* (*u*) habetur, ubi de morborum cauſis agitur: ſunt autem 1°. *aër.* 2°. *cibus*, *potus.* 3°. *motus*, *quies.* 4°. *animi affectus.* 5°. *retenta*, *excreta.* 6°. *ſomnus*, *vigilia.* Haec omnia a prudenti Medico ſic dirigenda ſunt, ut morbo praeſenti non noceant, & adverſentur cauſis morbi ante enumeratis, quantum fieri poteſt. Aëris nimius aeſtus aeque ac intenſum frigus nocet; hinc ita temperandus, ut neutro peccet exceſſu. Quod quomodo fieri poſſit, antea alia occaſione ad §. 605. dictum fuit. Cum autem molli in lecto, ex plumis confecto, decumbens homo magis incaleſcere ſoleat, ideo praefertur durius ſtratum, ex pilis equinis factum (*matras*), in quo decumbat aeger ſtragulis modice tectus: quies corporis abſolute requiritur, ne, per motum muſcularem accelerato motu ſanguinis venoſi, majori impetu & copia ſanguis per pulmonem moveatur, ſicque recrudeſcat haemoptoë; facile hinc patet, quantum metuenda ſit tuſſis in haemoptoïcis: ſi enim, uti §. 1198. dictum fuit, per hanc tanta vis inferri poſſit pulmonibus, ut vaſa rumpantur, quanto magis metuendum eſt, ne vas ruptum, quod jam conſolidari incipiebat, dehiſcat denuo.

Haec ergo omni modo compeſcenda erit prudenti anodynorum uſu. Ob eandem rationem cavendum erit, ne multum loquatur, vel altiori voce petat adſtantium miniſteria: ideo in periculoſa haemoptyſi ſemper monui, ut praeſto ſit tintinnabulum, cujus pulſu monere poſſit aeger, ut miniſtrantes veniant, dum illis opus habet. Animi affectus validi vitandi omnino; ſi mala fortuna nati fuerint, ſopiendi prudenter; de qua re ad §. 104. dictum fuit: quanquam autem maxime conducat, ut aeger hilari ſit animo, cavendum tamen omnino, ne ludicris adſtantium ſermonibus in riſum moveatur. Cum vero a quiete corporis, hic neceſſaria adeo, uti & ab uſu anodynorum, ſtrictior ſaepe alvus ſoleat eſſe, molli oleoſo clyſmate opus erit, ut facilior fiat alvi egeſtio: dum enim valido nixu exprimuntur foeces ſiccae & duriores, magna certe vis infertur pulmoni, & recidivae periculoſae metus eſt. Somnus ſit longior, ut pacatae quietis tempore incipiens rupti vaſis conſolidatio promoveatur; curandum ſimul, ut ſomni tempore corpus ſit bene tectum, & perſpirabile.

Victus debet eſſe blandiſſimus, ita ut nihil hic ingeratur, quod acre ſit, vel ſponte ſua in magnam acrimoniam facile degeneret: cibus hinc ſit ex farinoſis non admodum lentis, fructibus mollibus bene maturis, pane rite fermentato, lacticiniis, oleribus molliſſimis, juſculis non nimis meracis & ab omni pingui bene depuratis, cum oryza decoctis praecipue, quae gratum ſaporem habent, licet nullo, vel ſaltem pauciſſimo, ſale condiantur: ex hordeo enim, avena, &c., parata juſcula, niſi ſalis quaedam copia addatur, fatuo nimis ſapore diſplicent. Vidi apud quosdam in more fuiſſe, ut ſpem facilioris conſolidationis vaſis rupti ponerent in eo, ſi juſcula ex extremis animalium partibus decocta darentur haemoptoïcis. Notum eſt, ex partibus ex-

(*u*) H. Boerh. Inſtit. Medic. §. 745.

extremis animalium, diu coctis, viscosum gluten confici, quo in mechanicis artibus uti solent: tendines enim & capsulae articulorum copioso tali visco scatent; unde copiam talis glutinis aqua inde educit. Verum viscidus & tenax ita nascitur chylus, qui debilem pulmonem gravare posset potius, quam nutrire corpus. Ideo merito haec repudiantur in hoc morbo, & praeferuntur juscula dilutiora. Ubi autem morbus in melius vergere incipit, tunc & modo dictis aliquid de carne alba, imprimis ex gallinaceo genere, addi solet, sed modica copia tantum. Expedit, ut parciori copia simul, & repetitis vicibus, ingerantur similia nutrimenta, ne chyli, quamvis boni, copia obruatur simul & semel pulmo: observamus enim in hominibus sanis & fortibus, post largum prandium, turgere omnia vasa; & illo tempore, dum novus chylus copiosè sanguini miscetur, difficilior parum respiratio solet esse, partim ab hac causa, partim etiam, quia ventriculus distentus ab ingestis difficiliorem reddit descensum diaphragmatis, cui accumbit. Subita enim vasorum repletio, etiam a bonis humoribus, hic metuenda est, uti & difficilior eorundem per vasa pulmonis transitus. Hinc *Hippocrates* (*w*) dixit: *His confert, si circa exordia curandos susceperis, ut & manuum venae (sanguinem) emittant, & victus ratione utatur, ex qua & siccissimus, & maxime exsanguis, evadat.* Forte ob eandem causam, ne nempe nimis repleantur vasa, *Celsus* de hoc morbo agens (*x*) dixit: *Sed sic bibendum est, ut sciamus huic morbo sitim prodesse.*

Interim si potus diluens & mollis sit, nec tamen nimia copia simul & semel ingeratur, videtur profuturus, cum sic sanguis reddatur magis meabilis, & per urinae vias ac vasa cutanea liberari possit sanguis ab acrimonia, quae saepe hic peccat, uti antea dictum fuit. Caeterum *Celsus* (*y*) compendio nocentia & juvantia in hoc morbo recenset sequentibus: *Praeter haec necessaria sunt quies, securitas, silentium &c. At inimica sunt vinum, balneum, venus, in cibo oleum, acriora omnia, item calida fomenta, conclave calidum & inclusum, multa vestimenta corpori injecta, etiam fricationes, nisi ubi bene sanguis conquievit.*

Pro potu communi maxime conducit lac recens, aequali copia aquae vel decocti hordei dilutum, tempore hyemali, aestate vero cum & copiosior & dilutior simul tunc requiratur potus, binae partes aquae vel decocti hordei ad unam partem lactis sumuntur. Ne autem facile in acidam acrimoniam degeneret talis potus, vel lac in dura abeat coagula, pauculum sacchari aut saponis veneti sumitur una cum talibus, quae acidum absorbent: talis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Tabidis & praeter modum extenuatis lactis usum commendavit *Hippocrates* (*z*); addidit tamen hanc cautionem, *non valde admodum febricitantibus.* Lenta enim febricula, uti postea dicetur, saepe huic morbo comes; neque tamen ideo lactis usus damnatur: ubi autem intensa febris adest, tunc dilutiori nutrimento opus est;

(*w*) De Morbis Lib. I. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 538. (*x*) Lib. IV. cap. 4. pag. 205. (*y*) Ibidem. (*z*) Aphor. Sect. V. N°. 64. Charter. Tom. IX. pag. 237.

eſt, quod addita aqua vel decocto hordei, avenae, &c., facile obtinetur: imo tunc lactis ſerum propinari poſſet. Quanti autem fecerit in hoc morbo lac, & lacteam ſic dictam diaetam, quae ex ſolo lacte & cerealibus conſtat, *Trallianus* (*a*), patet ex ſequentibus: *Omnes autem lacte utantur, molliqué & recenti caſeo, praeſertim caprillo aut bubulo. Neque enim medicamentum, aut cibus, aut aliud quidpiam, adeo accommodum eſt ipſis, aut utile, atque lac. Et qui per initia ſolo ipſo conſtanter longiore tempore uſi ſunt; omnes in totum convaluerunt.* Diu autem continuandam eſſe diaetam lacteam ſuaſit, ſimul recenſens curam hominis, qui, per integrum annum a vino abſtinens, & hac diaeta conſtanter uſus, a puris ſputo & imminente phthiſi liberatus fuit.

Lactis inſignem uſum omnium Medicorum obſervata confirmant, quod, tanquam omnibus notum, pluribus probare ſupervacaneum duxi.

4°. Antea ad §. 1198. cauſae, tam praediſponentes, quam procatarcticae, recenſitae fuerunt, ad quas in cura hujus morbi reſpiciendum ſemper eſt, cum non tantum requiratur, ut tollatur haemoptoë praeſens, ſed etiam ut caveatur, ne poſtea redeat denuo, quod in hoc morbo ſatis frequenter fieri ſolet. Cauſae procatarcticae vitari poterunt, dum recta vivendi methodus inſtituitur: major autem merito praevidetur difficultas in emendandis cauſis praediſponentibus. Sic haereditariam ad hunc morbum diſpoſitionem ars tollere nequit, & difficile eſt emendare illa, quae §. 1198. α. & β. enumerantur; neque unquam hoc cito obtineri poterit; ſed ſi quid ſperandum ab arte medica ſit, ſenſim tantum illud obtinebitur. Certe vaſorum teneritudo per aetatem ipſam minuitur, dum ſenſim majorem firmitatem ſolidae partes acquirunt; & notum eſt, quantum corporis exercitia tunc conducant; de qua re videri poterunt illa, quae ad §. 28. dicta fuerunt. Acrior ſanguinis indoles blando victu, & cognitae acrimoniae oppoſitis remediis, emendari poterit; vel & per artem acria haec ad alia corporis loca derivari, atque educi poterunt de corpore; de qua re mox quaedam dicentur. Verum thoracem planum & anguſtum, ſcapulas depreſſas, collum longum, quae inter haemoptoës & phthiſis futurae ſigna §. 1198. recenſentur, quis emendare ſperabit. Interim tamen per bonam medendi methodum fuiſſe & hic obſervatum profectum, teſtatur *Benedictus* (*b*), cujus maxima merito habetur autoritas in omnibus, quae hunc morbum ſpectant. Sic autem habet: *Quibus ab uſu remediorum, aut plagarum mutationibus, pectus anguſtum dilatatur, gliſcit corpus, robur augetur, & color evadit floridior, ſalutis ſpes affulget denuo, per totum corpus relucente caloris vitalis ἐχλάμψει.* Et *Atticus*, uti ad §. 1198. dictum fuit, a peregrinatione in Aſiam facta, inſignem in melius mutationem obtinuit.

Caeterum de illa acrimonia humorum, quae per morbos naſcitur, partim jam dictum eſt, iterumque in variolarum hiſtoria poſtea dicetur.

Antea ad §. 1198. notatum fuit, acres cum ſanguine fluentes humores per

(*a*) Lib. VII. cap. 1. pag. 304. (*b*) Tabid. Theatr. pag. 112.

per diversa loca corporis quandoque exivisse, summo non tantum cum levamine, verum etiam integra quandoque sequente sanatione. Nova haec emissaria aliquando sponte nascebantur, saepe & ars saluberrima haec naturae morbos sanantis conamina fuit imitata, optimo successu. Videntur autem veteres Medici frequentius haec tentasse, ac quidem hodie fieri solet. *Hippocrates* (*c*), post sputum sanguinis, licet nullum pus sequeretur, dicit: *Quumque ipse optime corpore sese habere videbitur, pectus & dorsum, vicissim utrumque, inurito. Ulceribus curatis, per annum ebrietate abstineat, non impleatur supra modum, neque manibus vehementer laboret, neque vehiculum conscendat, sed quam maximè crassum corpus ipse reddat.* Eandem hanc pectoris & dorsi inustionem adhuc aliis locis commendat (*d*), postquam prius lacte bubulo, admixta tertia parte aquae mulsae, copiose potato, torosior redditus fuerit aeger. *Si enim ustio bene successerit, morbum effugiendi spes est.* Recenset *Trallianus* (*e*), quod homini, fluxionibus in toracem obnoxio, & tussi, suaserit caput inuri ferro candenti.

Cum autem promptè huic consilio obediret aeger, *mirum, quomodo omnia simul cessaverint, & copia, quae influebat, humidi, & tussis. Imposterum vero aeger a fluxionibus in thoracem liber ac immunis permansit.* Mollius hodie medicinam facimus. an melius? non adeo liquet.

Cum autem & consuetae excretiones suppressae, inter causas haemoptoës recenseantur, sponte patet, illas iterum suscitandas esse, uti antea dictum fuit.

§. 1201. Ubi semel accidit, sedatumque est (1200.), quibuslibet 6 mensibus per aliquot annos mittendus sanguis, sensim tamen copiam minuendo.

Licet feliciter curata sit haemoptoë, ita ut nullum ullius mali signum amplius supersit, & optima quaeque appareant sanati morbi indicia, quae imprimis statuit *Benedictus* (*f*) sequentia: *Post sanguinis extravasationes libera respiratio, tussis sedata, vires constantes, securitatis* φαινόμενα; *& contra*; interim tamen certo confidere non possumus, cum saepius observetur redire haemoptoë, nisi diligens cautela adhibeatur. Postea ad §. 1207. dicetur, & jam antea etiam monitum fuit, haemoptoën per vim externam, sine vitio interno praeëxistente, levissimam esse, caeteris paribus: attamen *Hippocrates* (*g*), in tali haemoptoë recidivam metuendam esse monet, dicens: *Saepe, quibus vena aliqua a vulneribus, aut quibusdam laboribus, aut exercitationibus, aut alia quadam causa, intus sauciatur, quum coaluerit, & sana esse vena videbitur, iterum alio tempore rumpitur; iterumque rumpitur ex iisdem causis, a quibus prius affecta erat. Quum vero iterum rupta est, sanguinem ef-* fun-

(*c*) De Morbis Lib. II. cap. 21. Charter. Tom. VII. pag. 572. (*d*) De Intern. Affection. cap. 1. & 3. Ibid. pag. 640. & 641. (*e*) Lib. VII. cap. 1. pag. 303. (*f*) Tabid. Theatr. pag. 108. (*g*) De Morbis Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 543.

fundit, confestimque copiosum sanguinem, & crebro vomentes intereunt, aut subinde recentem sanguinem vomunt; multum autem & crassum pus per totum diem spuentes eodem aut consimili modo pereunt &c.

Postea etiam alibi (*h*) idem inculcat, & cautelas plures addit, ne ad ventum celeriter currant, neque equum neque currum conscendant, clamores & excandescentiam vitent, acribus, salsis, acidis, pinguibus, abstineant; simulque monet, recidivam pejorem esse primo morbi insultu. Debilior saepe manet cicatrix vasis rupti, ita ut a levi etiam augmento copiae sanguinis, ejusve rarefactione, aut motus celeritate aucta, nova fiat ruptura, sicque sanguinis sputum fere habituale reddatur, licet non semper sequatur ilico pulmonis ulcus & phthisis. *Tulpius* (*i*) refert casum pictoris, qui triginta amplius annos multum sanguinis exspuit, plurima tamen itinera perficiens, donec tandem *tam latè dehisceret volatico homini vena, ut ne salus quidem ipsa eum servasset.* In alio homine sanguinis sputum, non nisi post vigesimum annum, in tabem abiit, sed gravissimam, quae totum consumeret pulmonem, cum tali foetore, ut cadaver aperire ne quidem ausus fuerit Medicus. Vidi & aliquoties frequentes tales haemoptoës, & diuturno satis tempore molestas: sed in omnibus his, post miserrimam vitam, subita mors secuta fuit tandem, undatim effuso sanguine; vel phthisis incurabilis. In optimo sacerdote gallo, per undecim annos jam haemoptoïco, tanta erat pulmonis debilitas, ut si legere tentaret, etiam immotis labris, sentiret dolorem in pectore, &, nisi ilico cessaret, sequeretur statim sanguinis sputum. Imo videtur toties rupti vasis cicatrix asperior fieri, & irritationem tussiculosam producere fere perpetuam: forte etiam vasa circa ambitum asperae talis, & minus firmae, cicatricis a sanguinis aucta copia, vel majori impetu, tumentia similem ad tussim irritationem producunt, non sine discrimine perpetuo novae vasorum rupturae. Notabilis apud *Hippocratem* (*k*) locus habetur, qui hanc opinionem confirmat: postquam enim de haemoptoë a vena rupta per labores egerat, subjungit sequentia: *At si vena quidem non omnino rupta fuerit, sed tractus in ipsa fiat: fit autem praecipue velut varix, quod etiam confestim ubi factum fuerit, dolorem quemdam tenuem & tussim siccam exhibet. Si vero diutius morata & neglecta fuerit, primum quidem paucum & subatrum sanguinem dimittit, mox etiam copiosiorem & maxime sincerum, dein etiam pus &c.* Jubet autem, ut per sanguinis missionem, & victus rationem, siccissimus & exsanguis reddatur talis aeger, ut nempe distenta haec vasa subsidant. *Quod si incipiente morbo curentur, rursus venulae in loco ad latus subsident, & humiles fiunt.*

Ex omnibus hisce satis patet utilitas sanguinis missionis, ad cavendum, ne redeat sanguinis sputum: hinc etiam in illis, qui perfecte jam hoc morbo liberi videntur, prophylaxis causa sanguinis missio instituitur bis in anno, circa aequinoctium vernum & autumnale nempe, quo tempore maximae muta-

(*h*) De Intern. Affect. cap. 1. 2. 3. Ibid. pag. 638—641. (*i*) Lib. II. cap. 11.
(*k*) De Morbis Lib. I. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 537. 538.

tationes in corpore humano obſervari ſolent. Imo primis duobus vel tribus annis frequentiorem etiam ſanguinis miſſionem commendare ſoleo, praecipue ſi in vigore aetatis fuerint, & ſanguineae temperiei. Praeterea ſemper ſollicitè obſervare conatus fui, ſi quaedam occurrerent indicia, quae antea praeceſſerant brevi ſecuturam haemoptyſin. Varia autem talia ſigna occurrunt in diverſis hominibus. Ita *Benedictus* (*l*) obſervavit: *Si poſt cruentas exſcreationes ſputum mucaginoſum caeruleum & laeve ſucceſſerit, & perſeveraverit, haemoptoſin in junioribus aut calidioribus recurſuram denuntiat; ſi purulentum, & in junioribus & aetate provectis phthiſin; ſi nullum, caeteris paribus, incolumitatem.*

Plura alia ſigna haemoptyſis recidivam minitantia obſervare mihi contigit in praxi, quibus monitus ilico ad venae ſectionem confugi. Solent quemdam preſſionis in pectore quaſi ſenſum percipere, quidam majorem calorem in thorace ſentiunt, una cum levi tuſſicula, ſed ſicca: aliis in dextro, quibusdam in ſiniſtro, hypochondrio mirus quidam & inſolitus pulſationis motus percipitur; ſimul dicunt, ſe ſentire, ac ſi ſanguis aſcenderet ex hypochondriis verſus thoracem; & dum hoc aliquoties contingit, redit ſanguinis ſputum, niſi ſanguinis miſſio inſtituta praevenerit imminens malum. Hinc patet, nunquam generaliter poſſe determinari, quot ſanguinis miſſiones in anno inſtitui debeant prophylaxis cauſa; ſed hoc totum debere relinqui prudentiae attenti Medici, qui aegri curam gerit. Interim tamen in hoc caſu minus periculi eſt timendum a frequentiori, quam a neglecta, venae ſectione. Si enim redierit periculoſa haemoptoë, largis & repetitis venae ſectionibus ſaepe opus erit, ut haec ſedetur, quae forte unica ſanguinis miſſione tempeſtiva caveri potuiſſet. Antea ad §. 106. notatum fuit, quod frequentes ſanguinis miſſiones corpus diſponant ad novam, cito ſaepe renaſcentem, plethoram, ſimulque corpus minus firmum & validum reddant: verum illud damnum levius eſt, quam periculum ſubitae mortis a profuſo ſanguinis ſputo, aut ſecuturae phthiſis. Hinc etiam ſenſim minuuntur, & numero & quantitate ſanguinis miſſiones, poſtquam per tres quatuorve annos nulla recidiva facta fuit; tunc enim certa ſpes eſt, firmam vaſis olim rupti cicatricem eſſe, quae, creſcente per aetatem corporis in partibus ſolidis robore, poſtea non facile ſolvetur a cauſis levioribus. Simul autem & ſemel a ſolitis ſanguinis miſſionibus abſtinere, periculoſum foret, uti antea ad §. 106. notatum fuit.

Omnis autem Medici ſollicitudo incaſſum erit, niſi morigerum habuerit aegrum, qui & moderata velit uti diaeta, & a validis exercitiis abſtinere, imprimis a talibus, quae pulmoni vim inferre poſſunt tantam, ut & in ſanis haemoptoë oriatur; quae §. 1198. enumerata fuerunt. Miſerrima certe talium eſt conditio, qui muneris ratione haec vix vitare poſſunt, vel nolunt. Dolui toties periiſſe plures, quos ſervari poſſe ſperabam, dum cantu, & imprimis tubarum inflatione, vel victum ſibi & ſuis quaerere debebant, vel im-

(*l*) Tabidor. Theatr. pag. 109.

impense delectabantur. Egregius Comicus *Molière*, dum quarta vice personam aegri imaginarii agebat, summo cum applausu, licet inveterato pectoris morbo magis solito oppressum se sentiret, vix redux a scena undatim exspuens sanguinem periit. Quantam vim inferunt pulmonibus rabulae forenses, qui cuivis obvio *iras & verba locant?* Scite certe hoc expressit *Satyricus* (*m*):

Ipsi magna sonant, sed tunc, cum creditor audit
Praecipue, vel si tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium magno cum codice nomen,
Tunc immensa cavi spirant mendacia folles,
Conspuiturque sinus &c.

Sane his non tensum jecur ruptum fuit; uti *Poëta* dicit; sed potius fracta pulmonis vasa subitam fecerunt mortem saepius.

§. 1202. Si vero ob magnitudinem mali (1198.), stiptica male applicata, neglectamve veram medendi methodum (1200.), post sputum sanguinis oritur dyspnoea, assiduo increscens; horror vagus; calor ruborque genarum; tussicula sicca; febricula hectica; sitis major; debilitas; gravitatis in Thorace sensus; signat, vulnus haemoptoës jam collectam circa labia sua, & sub crusta arefacti cruoris, materiem mutare in pus, collectionem abire in vomicam tectam, qua rupta, in ulcus pulmonum apertum.

Maxima curae spes in hoc morbo, uti antea dictum fuit, consistit in eo, si vas laesum in pulmone, puri vulneris instar possit curari absque suppuratione, quam omnes hic metuerunt & merito. Ubi sanguinis sputum per vasorum anastomosin factum fuit, maxima spes est; quia nulla laesio superest, & per ipsum sanguinis sputum, & per institutas venae sectiones, depleta vasa contrahuntur sponte. Si a violenta causa quacumque ruptum vas in pulmone fuerit, magna spes consolidationis superest, quia purum vulnus est, quod, nisi magnum valde fuerit, absque suppuratione sanari poterit, si debita adhibeatur cura. Verum ubi ab ipsa humorum acrimonia erosa fuerint vasa, tunc certe magna difficultas est in praecavenda suppuratione: purum enim vulnus non est, & inflammatio, quae labia vulneris, etiam puri, occupare solet (vide §. 158. 5.), non terminabitur blanda resolutione; quia, ut hoc fiat, requiritur humorum blanda indoles (vide §. 386.); neque semper in potestate artis est, ut paucis diebus acrimonia humorum emendetur, quae tanta fuit, ut ipsa vasa erodere potuerit.

Al-

(*m*) Juvenal. Satyr. VII. versu 108, &c.

Altera ratio, quare poſt haemoptoën metuebatur ſuppuratio, erat ſanguis grumoſus in pulmone relictus poſt ſputum ſanguinis. Dum enim minuitur haemoptyſis, & tandem deſinit, pars quaedam cruoris concreti manet, & in orificio vaſis rupti, & etiam in ipſis bronchiis pulmonum: cum autem in ſumma quiete debeant manere tales aegri, & placidiſſime reſpirent, tales thrombi quandoque per aliquod tempus manent. Ubi autem ſtiptica valida adhibita fuerint, & praecipue ſi per frigidiſſimam aquam potatam haemoptoë ſuppreſſa ſit, uti antea dictum, tunc majores tales thrombos collectos ibi haerere merito ſuſpicandum eſt: verum antea ad §. 172. 1. monitum fuit, *Hippocratem* dixiſſe; *ſi in ventrem ſanguis effuſus fuerit praeter naturam, neceſſe eſt ſuppurari.* *Galenus* autem in Commentariis ſuis ad hunc *Aphorismum* optime notavit, in hoc loco non agi de ſanguinis effuſione in ventrem proprie dictum, ſed in quodcumque aliud cavum: ſimul addidit, ſuppurationis nomine hic intelligi omnem ſanguinis corruptelam, non vero tantum converſionem in pus proprie dictum. Sed cruor in loco calido humido, ſi ſimul aëri liber acceſſus detur, putreſcet ſatis cito, ſicque poterit, in acrem ſaniem converſus, vicina loca erodere & inflammare, adeoque omnia mala augere, & ſuppurationem excitare. Videntur certe Veteres Medici tale damnum metuiſſe a ſanguine grumoſo relicto poſt haemoptoën, & ideo ſolliciti fuiſſe, ut quantocyus educeretur. *Galenus* (*n*) enim in curanda valida haemoptoë, poſtquam placidam reſpirationem & ſilentium imperaverat aegro; ac venae ſectionem inſtituerat &c., dicit: *Ubi haec ſunt facta, primum poſca, tum diluta, tum tepida, potui eſt offerenda, quo, ſi quis in viſcere thrombus latitet, reſolutus extuſſiatur* (ἐκβηχθεῖν), *atque hoc nihil vetet bis terve ternis horis facere.* Similia & *Trallianus* (*o*) habet, credens non tantum grumos ſic diſſolvi, ſed etiam ulteriorem ſanguinis effluxum per acetum impediri; cui adſtringentem qualitatem Veteres Medici tribuerunt. Certè & *Benedictus* (*p*) a retentis diu ſanguinis grumis phthiſim metuiſſe videtur: ſic enim habet: *Si peractis ſanguinis excreationibus pulmo minus ſenſilis, aut pectoralia torpida, ſanguinis reliquias per* ἀναχαθάρσιν *non apprime repurgaverint, retenti ſanguinis & ipſius pulmonis computreſcentia ſuborta phthiſin ſubſecuturam minatur.* Negari nequit, ſedulo cogitandum eſſe, ut thrombi illi educantur, ſed & ſimul cavendum eſt quam maxime, ne, valida excitata tuſſi, ſedata jam haemoptoë redeat, quod periculo nunquam caret. Antea autem ad §. 857, ubi de acceleranda ruptura vomicae pulmonis agebatur, dictum fuit, vapore aceti vel vini calidi tuſſim excitari, qua, dum agitatur pulmo, ſaepe abſceſſus rumpitur. Ob hanc rationem haemoptoïcis, fateor, nunquam illud conſilium dare auſus fui, ut poſcam ſumerent, & ſaepius quidem intra tres horas poſt ſedatam haemoptoën: verum quidem eſt, quod Veteres Medici non dederint calidum oxycratum, ſive poſcam, ſed tepidum tantum, quod minus irritat quidem, irritat tamen. Nec poſſunt ſtatim illi grumi educi niſi

(*n*) Method. Medendi Lib. V. cap. 8. Charter. Tom. X. pag. 115.
(*o*) Lib. VII. cap. 1. pag. 389. (*p*) Tabid. Theatr. pag. 108.

nisi per tussim, quod semper tutius fiet postea, cum vas ruptum jam sponte sua magis contractum fuit, & initium aliquod consolidationis jam adsit. Praeterea notandum est, quod grumus concreti sanguinis, in asperae arteriae ramo quodam haerens, saepe continuum corpus faciat cum thrombo obturante vas ruptum, adeoque si talis grumus per tussim excitatam educitur, sequitur & thrombus, qui vas ruptum obturabat, & cum periculo recrudescit haemoptoë, quae, licet feliciter sedetur, iterum novos grumos producet, qui pariter educi deberent. Vidi aliquoties, quod post unum alterumve diem sponte sua, & cum levi tussicula, prodirent hi grumi; nam in loco humido calido sanguis grumosus sensim incipit quasi deliquescere, adhaesio grumorum ad latera trachaearum minuitur, imo & integre tollitur, sicque facile exspuuntur. Si post biduum nil grumosi prodiisset, & aegri, ut saepe fit, aliquid molesti gravantis sentirent in pectore, vaporem aquae tepidae ut inspirarent suasi, & sic feliciter prodierunt. Neque observare potui ullam noxam secutam fuisse a diuturniore hac mora. Licet autem *Benedictus* a retento sanguine grumoso phthisim metuerit, tamen paulo post (*q*) dicit: *A sanguine extravasato putrescente bronchia minus infarciuntur; a succo nutritio magis, cum in mucaginosam excoquitur substantiam &c.:* hujus textus jam alia occasione ad §. 1198. β. mentio facta fuit. Certum est, dum sanguis extravasatus ad putredinem incipit disponi, deliquescere denuo, & sic facilius exspui.

Praeterea ex illis, quae ad §. 1199. dicta fuerunt, patet, sanguinem concretum, intra vasa aërea pulmonis collectum, non semper putrescere, sed in polyposas concretiones quandoque mutari, quae postea per tussim eductae vasa & vasorum ramos mentiebantur. Quin imo videtur satis probabile, grumos sanguinis in tracheis pulmonis concretos raro putrescere, cum plerumque antea expellantur: vel, si diutius ibi manserint, degenerare potius in polyposas concretiones: dictum autem etiam fuit ad §. 1199, tracheis pulmonis interponi tunicam cellulosam, per quam innumera vascula distribuuntur, quae, si rumpantur, effundere poterunt sanguinem in has cellulas, qui grumescens, extra vasa aërea haerens, mora diuturna pulmonem erodere & inflammare posset, praecipue si ab acri humorum indole erosa fuerint haec vascula: verum si a tali causa tandem erosa fuerint majora vasa, ita ut gravis sequatur haemoptoë, eadem infortunia metuenda forent a tussi, excitata hac spe, ut per illam educerentur sanguinis grumi: & talis grumorum in cellulosa tunica pulmonis haerentium corruptela praeëxstitit ante copiosum sanguinis sputum, non vero illud secuta fuit. Ex quibus omnibus mihi patere videtur, quod periculosae semper sit plenum opus aleae, si statim post sedatam haemoptoën per tussim excitantia remedia tentetur grumosi sanguinis ex pulmone expulsio.

De signis autem abscessus post haemoptoën nati in pulmone dictum fuit antea ad §. 834. & 835, ubi de vomica pulmonis peripneumoniam sequente age-

(*q*) Tabidor. Theatr. pag. 109.

agebatur: omnia enim haec eadem sunt; nam post sanguinis sputum non sequitur suppuratio, nisi inflammatio accesserit non resolubilis in loco vasis rupti; & hinc, uti antea dictum fuit, maximam semper adhibebant curam Medici, ut caverent inflammationem. Verum quidem est, quod post peripneumoniam major plerumque vomica sequatur, quam post haemoptoën; sed & solet nata semel ulcerosa dispositio sensim proserpere, & hoc viscus depascere, nisi cito ulcus illud depurari, & postea locus consolidari, possit. Cum autem in initio leve saepe hoc malum sit, cavere debet Medicus, ne fallatur in Prognosi, & ne aeger nimis securus debitam vivendi normam negligat: attendendum ergo quam maxime est ad signa hic enumerata. Optime hoc notavit *Fernelius* (*r*), de vomica pulmonis agens: *Latens profecto, & imprimis abditum vitium, saepe nec laboranti, nec Medico, notum, quo laborans ipse nec consueta munia intermittit, nec se morbo teneri putat, causamque interitus sui nesciens intus gerit sub pectore.* Notat autem, quosdam subito periisse ob repentinam talis vomicae disruptionem, & quidem hoc contigisse duobus Medicis, qui satis in arte celebres erant, *attamen nec febre, nec inappetentia, nec alio ullo symptomate impendentem sibi diem supremum praesenserant.* Interim non videntur decepti fuisse ideo, quod nulla signa adfuerint latentis mali, sed potius quod haec neglexerint, ut ipse *Fernelius* (*s*) fatetur, dum dicit: *Omnibus tamen sic affectis multo tempore, antequam vomica rumperetur, cruenta excreatio processit e pulmone, eaque cum tussi: adfuitque spiritus gravis & foetidus, corporis gravitas, pectorisque levis oppressio, & spiritus difficultas.* Certe sanguinis sputum satis monere potuerat illos, pulmonis vomicam metuendam esse, & memorata symptomata satis docebant, illam jam adesse: tales errores non sunt adscribendi arti Medicae, sed Medicis, dum minus attendunt ad illa, quae in morbis contingunt. Forte tolerabilius errasse videtur Medicus, dum, videns aegrum cum tussi pus exspuere, credidit, abscessum pulmonis se reperturum in cadavere hominis, qui non diu supervixerat huic malo: post mortem autem pulmones sanissimi fuerunt inventi; sinus autem frontales, maxillares, sphaenoïdales, erant pure repletissimi (*t*). Verum in morbi historia legitur, quod ille aeger vehementissimo dolore capitis cum febre cruciabatur, nec diu duraverit morbus: illa autem signa non conveniunt vomicae pulmonis. Admodum verosimile est, quod in illo aegro & pus emunctum fuerit, cum omnes illi sinus in cava narium exitum habeant: illa vero puris pars, quae per foramina narium posteriora in fauces delabebatur, per tussim excreta fuit.

Hinc etiam intelligitur, quare *Hippocrates* (*u*) dixerit: *Quibus sanis horrores crebri sunt, ii ex sanguinis profluvio purulenti fiunt.* Non quod tales homines absolute sani dicendi sint, sed quod saepe sibi ipsis & aliis minus peritis tales videantur. In numero sequenti (*w*) addit: *Horror & spirandi difficultas in doloribus tabis signa sunt.*

Ubi

(*r*) Patholog. Lib. V. cap. 10. pag. 109. (*s*) Ibidem. (*t*) Academ. des Sciences 1735. Hist. pag. 25. (*u*) Coac. Praenot. N°. 16. Charter. Tom. VIII. pag. 854. (*w*) N°. 18. Ibidem.

Ubi ergo ad omnia illa signa, post Haemoptoën praegressam, attenderit Medicus, non facile falletur: notandum tamen est, non omnia hacc signa statim adesse, sed se mutuo sequi. Plerumque oppressionis in pectore quaedam perceptio, aliquando & dolor obtusus, cum horroribus vagis, primum locum obtinent, deinde reliqua symptomata illo ordine sequuntur, quo hic sunt enumerata. Caeterum omnia haec symptomata leviora vel graviora sunt, prout celerius tardiusve decurrit morbus; prout vomica in pulmone nata majoris minorisve molis est; humorum totius corporis indoles blanda vel acrior hic etiam variationem facit. Interim fere semper phthisis ab haemoptoë nata sensim corpus depascit, uti postea dicetur, & ideo merito inter morbos chronicos numeratur.

§. 1203. 2°. Oritur itidem Collectio haec puris, praeter causas dictas (1198.), a peripneumonia quacunque terminata in apostema (832. ad 843. 867.); cognoscitur iisdem signis (832. ad 843. 867.).

Hactenus explicatum fuit, quomodo & a quibus causis haemoptoë, & post haemoptoën in pulmone ulcus, oriatur, a quo totus habitus corporis sensim consumitur; & tunc phthisis pulmonalis adesse dicitur (§. 1196.). Verum & a valida inflammatione pulmonis, quae resolvi non potuit, vomica pulmonis nascitur, etiam absque praegressa haemoptoë, uti ad numeros hic citatos antea explicatum fuit, ubi simul habentur illa signa, quae docent, inflammationem pulmonis tendere in abscessum; uti & illa indicia, quae pus jam factum, & in vomica clausa collectum, esse demonstrant: quod pus, nisi brevi tempore inde per sputa educi possit, vel per metastasin ad alia loca corporis deponatur, sicque a purulenta colluvie liberetur hoc viscus, phthisis pulmonalis sequitur, & prior morbus nomen suum amittit, uti optime notavit *Aretaeus* (*x*). Postquam enim dixerat, phthisin vocari morbum, si ex diuturna tussi, vel post sanguinis rejectionem, pus exspuant; addit: *Si autem pectus aut latus suppuraverit, & materia per pulmones traducatur, purulenti vocantur: quod si & pulmo ab his exulceretur, erosus a praeterlapso pure, non amplius suppuratio* (ἐμπύη), *sed* (φθόη) *corruptio, sive phthisis, appellatur.* Deinde pergit signa phthisis pulmonalis describere. Pulchre distinxit transitum materiae purulentae, post pleuritidem natae, per pulmonem; de quo in Pleuritidis historia dictum fuit; & id saepe sine magno damno hujus visceris fit. Ubi vero pus illud non statim per sputa copiosa educitur, incipit accumulari in pulmone, & acrius redditum, erodendo hoc viscus, ulcerosam labem, atque inde sequentem phthisin, excitat.

(*x*) De Caus. & Sign. morbor. diuturn. Lib. I. cap. 8. pag. 36.

§. 1204. 3°. Quin Empyema (1185.) ortum potest rodere, eliquare, consumere, pulmonem; ut fiat idem morbus, ac si proprio hic ulcere absumeretur (1188. N°. 4.). Cognosciturque signis ibidem positis.

Si inter pulmones & pleuram pus in cavo thoracis colligitur, Empyema est: sed ex illis, quae ad numeros hic citatos antea dicta fuerunt, patuit, pulmonem tunc ab alluente pure rodi & consumi, nisi puri in cavo thoracis collecto conciliari possit exitus, antequam pulmo ab hoc pure multum damni passus fuerit.

Verum antea, ubi de *Peripneumonia* agebatur, patuit, pus in pulmone collectum per metastasin quandoque ad alia corporis loca deponi, & sic hoc viscus a purulenta labe liberari. Contingit autem etiam, ut pus, in aliis locis corporis natum, in sanguinem resorbeatur, & in pulmone collectum subito vomicam faciat, unde omnia modo enumerata mala metuenda sunt. De qua re videri poterunt illa, quae ad §. 406. de resorptione puris, in vomica clausa nimis diu relicti, habentur.

Omnis ergo morbus, qui in pulmone ulcus producere poterit, in phthisin pulmonalem poterit & finiri.

§. 1205. Unde liquet, quaenam signa sint cognoscendi ulceris pulmonalis, etiam tecti; quot diversae ejus causae, quam diversae species, ut & quam diversa phthisis?

Quando post Haemoptoën praegressam sputa purulenta excernuntur, nemo dubitabit, pulmonem exulceratum esse, imprimis si quotidie prodeant nova, & intra paucos dies non minuantur, nec brevi cessent. Si enim post majoris vasis rupturam valida fuerit haemoptoë, quandoque contingit, ut illud vulnus non consolidetur, nisi levi suppuratione praegressa, uti in aliis vulneribus externis videmus contingere, in quibus sub bono pure labia vulneris uniuntur, & perdita recrescunt: idem post haemoptoën quandoque accidit; verum tunc parca copia sputi purulenti prodit, per paucos dies tantum, & brevi minuuntur haec sputa, cessantque integre, postquam consolidatum est vulnus. Si vero suppuratio haec diu maneat, & sputorum copia augeatur potius quotidie, tunc non est signum levis suppurationis, quae consolidando vulneri inservit, sed potius denotat, ulcus pulmonum, quod magis magisque proserpit.

Difficilior quidem est vomicae tectae, post haemoptoën natae, cognitio, cum absque magna aegrorum molestia soleat incipere hoc malum, ita ut, liberi a sanguinis sputo, credant se sanos omnino esse, & negligant prudentia Medicorum consilia. Interim tamen, si attendatur ad illa, quae §. 1202. dicta fuerunt, non falletur facile Medicus in Diagnosi, si post praegressam Haemoptoën sequatur pulmonis vomica.

Fallere posset facilius & aegrum & Medicum, ubi absque ullo sputo sangui-

guineo, absque graviori morbo praegresso, talis pulmonis vomica nascitur, sensimque augetur, donec sponte rupta saepe subitam mortem infert.

Observaverat *Tulpius* (y), frequentius hunc morbum occurrere apud Batavos, sive a pravo victu, sive ob aërem uliginosum; monet simul, quandoque adeo latere hoc vitium, *ut vix ulla sui proferat indicia, praeter tussiculam, primum siccam, sed mox humidam: aliquamdiu post trahitur difficulter spiritus, deficit anima, & emarcescit paulatim corpus: licet interim, nec pus, nec sanguinem, prae se ferant sputa.* Rupta autem vomica, vel subito pereunt suffocati, dum copiosum pus implet uno momento vasa aërea pulmonis, vel, si primum hoc discrimen evaserint, paulo post deficiunt, prostratis subito omnibus viribus. Tamen in hoc aegro tussicula sicca, difficilis respiratio, corporis marcor, indicassent facile perito & prudenti Medico, latere in pulmone malum.

Cognitu longe difficilius videtur fuisse simile malum in Senatorio viro, qui febre continua laborans, disrupta thoracis vomica, vitam finivit ita, *ut intra biduum ipsum occiderint, cum dolor eruptionem praecedens, tum pus eam insequens.* Licet autem facile intelligeret aeger, inexspectatum illud pus non heri atque hodie, sed diu ante, fuisse collectum, religiose tamen asserebat, *se nullas insidiantis vomicae animadvertisse notas, nedum tussiculam, aut ullum incessus sui incommodum* (z).

Interim admodum verosimile videtur, quod nullius mali conscius aeger nullum consuluerit Medicum, qui forte aliquod indicium latentis mali invenisset: simul & hinc monemur, quam sedula opus sit attentione, ad eruendam talium morborum Diagnosin. Licet enim a tanto malo nulla medela potuisset servari aeger, fama tamen Medici semper periclitabitur, si credatur ignorasse latens malum. Fatendum tamen est, in tali casu, si ullibi, excusabilem fuisse errorem, si vocatus ad aegrum, quem ante nullo modo noverat, febre continua decumbentem, Medicus habuisset pro recenti malo dolorem pectoris acutum, qui a vomica jamjam rumpenda nascebatur.

Sed & simul ex antedictis patet, quam multiplices, & quam variae, sint phthisis causae. Plures certe jam enumeratae fuerunt ad §. 1198., de quibus tamen praecipue agebatur, quatenus primo Haemoptoën producebant, dein ulcus pulmonis, atque phthisin. Sed & aliae causae sunt, quae absque sanguinis sputo phthisin, saepe immedicabilem, producunt, & harum causarum cognitio diversam medendi methodum indicat in hoc morbo, simulque ad firmam Prognosin statuendam facit quamplurimum. Major enim minorve curae spes obtinet, prout facilius, vel difficilius, causae cognitae tolli, vel emendari, poterunt. Hujus rei probè gnarus *Benedictus* (a) in ipso libri initio monet, sedula attentione opus esse, ut causae morbi sollicitè distinguantur, quamvis non dissimulet hujus cognitionis difficultatem; dicens: *Haec verumtamen designare, non est cujusvis; in quibus exequendis sedulo naturae*

(y) Lib. II. cap. 10. pag. 114. (z) Ibidem pag. 115. (a) Tabid. Theatr. pag. 3.

rae invigilandum, serioque pensitandum, an succus vorax radicitus devastando, calor exaestuans liquando, remissiorve distantiores corporis particulas parce rigando, depascant. Sed & ex iisdem fontibus variam Prognosin deduxit; plura certe & pulcherrima habet, sed pro exemplo sufficiat ille locus (*b*): *Extravasatio sanguinis ex redundantia & tensione facilius curatur, quam illa, quae ex ejus alienatione & erosione ortum duxerit.*

Apud veteres & recentiores Medicos diversae phthisis causae enumerantur, & quidem tales quandoque, de quibus rarius cogitari solet. Antea ad §. 1198. notatum fuit, quod *Hippocrates* monuerat, pituita pulmones impleri quandoque, & inde phthisin sequi. Sed & alio in loco (*c*), ubi tres tabis species recenset, dicit: *Prima quidem a pituita oritur, cum caput pituita plenum aegrotarit, & calor accesserit, in capite pituita computrescit, ut quae moveri nequeat, ut secedat. Deinde quum crassior evaserit & computruerit, & venulae supra modum impletae fuerint, fluxio in pulmonem contingit, quam ubi pulmo susceperit, statim morbo afficitur, cum a pituita salsa & putrida mordeatur &c.*

Imo illam phthisis causam adhuc latius videtur extendisse *Galenus* (*d*); dum dicit: *Duae namque sunt ejus differentiae maximae: una quidem ex capitis defluxionibus constat; altera vero, quae ex ipsius pulmonis affectibus ortum ducit, prorsus quidem ex cruentis sputis, maximeque rupto vase, saepius vero & rheumate affecto viscere, ob aliam quamdam ex aliis partibus, non ex capite, causam.*

Alia occasione ad §. 719., ubi de muco, tanquam diarrhoeae materia, dicebatur, notatum fuit, veteres, ubi subitas aggestiones materiae humidae in locum quemdam observabant, credidisse, hanc colluviem in cerebro, quod minime sanguinolentum & frigidum dixerunt, colligi, & inde defluere versus alias corporis partes: hinc a capite defluxiones in proximum pulmonem metuebant semper. *Galenus* autem videtur ex propriis observatis cognovisse, quod catarrhosa talis materia etiam ex aliis partibus derivari in pulmonem possit. Imo & catarrhus, in ipsa membrana, pulmonis cavum aëreum investiente, natus, efficere poterit, ut perpetua & diuturna secretione mucosae talis materiae sic dilatentur vasa, ut postea exeant simul per hanc viam utiles humores, totumque corpus quasi emungatur, & vero marasmo exhausti pereant; uti antea ad §. 793. monui. Accedit, quod molesta & diuturna tussis, talis morbi comes perpetuus, multum damni pulmoni inferre possit. Unde *Caelius Aurelianus* (*e*), de Phthisi agens, dicit: *Fit frequentius antecedente sanguinis fluore, aliquando etiam longi temporis tussicula, sive catarrho, quo thoracis altiora lacerantur; & primo levius; tunc ulcerata, facientia collectionem intrinsecus, quae cum siccata non fuerint, citius sumat passio initium.* Certe & *Benedictus* (*f*) monet, in catarrho delitescere antecedentem

(*b*) Tabid. Theatr. pag. 107. (*c*) De Internis Affectionibus cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 645. (*d*) Comment. in I. Lib. Epidemic. Charter. Tom. IX. pag. 23. (*e*) De Morb. Chronic. Lib. II. cap. 14. pag. 410. (*f*) Tabid. Theatr. pag. 9.

tem tabis caufam; & dein addit: *Ipfius denique cruoris pars falina, imo infipida, pituitae nomine communi celebrata, e vafculis fecreta, immoratione in parte facta, non folum partis, in qua hofpitatur, tenorem & compagem diffolvit, fed putredinem exinde acquirendo erofionis redditur accommodatum inftrumentum.* Similia alibi habet (g); ubi & figna talis difpofitionis recenfentur, quae partim notant catarrhofam fluxionem praefentem, partim etiam pulmonem jam inde affici. Imprimis vero metuenda phthifis videtur a catarrho diuturno, fi corpus praedifpofitum fit ad hunc morbum; de qua re videantur illa, quae ad §. 1198. habentur. Hoc videtur monuiffe *Celfus* (h), dicens: *Frequens autem deftillatio, in corpore tenui longoque, tabem timendam effe, teftatur.* Licet autem pertinaces tales catarrhos non fequeretur pulmonis exulceratio tandem, poffunt tamen exhaurire corpus, uti paulo ante dictum fuit. Celeberrimus Medicus (i) faepius obfervavit, quod *plures quotidie per longum tempus immenfam muci falfi, dulcis, vel etiam plane infipidi, copiam rejiciant per tuffim, cui nec foetor ineft, nec purulenti aliquid, glandulis nimirum cum ductibus afperae arteriae relaxatis nimium. Hoc tamen faepe, licet aegros diutius trahens, haud lethale minus fit, quam fi vel ipfam faniem expuiffent.* Comparavit autem effectum copiofi & diuturni talis fputi illis malis, quae poft diabetem & diuturnam diarrhoeam fequuntur; quod nempe abfque ulla ulcerofa diathefi contabefcant; & ex his conclufit, quod non omnis tabes pulmonaria ab ulcere dependeat; quin imo, quod phthifis ulcerofae cafus rariores fint, quam vulgo putatur. Certe fi per pulmonis vafa dilatata exeat quotidie magna copia illius materiae, quae reftituendis perditis liquidorum & folidorum partibus fervire debebat, neceffario contabefcet fenfim corpus; uti alia occafione ad §. 1169. notatum fuit. Forte tamen talis morbus, ordinatae doctrinae caufa, melius ad atrophiam & marafmum reduci poterit, quam ad phthifin pulmonalem; in quo morbo, fecundum datam §. 1196. definitionem, ulcus pulmonis fupponitur.

Quidquid ergo ulcerofam labem pulmoni conciliare poterit, inter phthifis pulmonaris caufas numerari meretur. Notavit *Hippocrates* (k), pulmonis fiftulam aphthis laborare, uti antea ad §. 978. dictum eft; ubi fimul monitum fuit, per aphthas intelligi ulcufcula exigua, folitaria, vel faltem numero parva, quae quandoque os internum, labia, fauces, &c., infeftant: in medio maculam albam vel flavefcentem habent, in omni vero hujus maculae ambitu inflammantur, rubent, dolent. Quandoque facile curantur, aliquando etiam in peffima ulcera depafcentia abeunt, cum infigni putredine. Omnibus illis ulcufculis hoc commune eft, ut macula illa alba vel flavefcens feparetur a vicinis partibus, quibus cohaeret; & tunc purus locus brevi confolidatur. Pulchrè certe defcriptio, quam dedit hujus morbi *Hippocrates*, convenit cum illis, quae videmus fieri in his aphthis, quando oculis patent: *Febris*

(g) Tabid. Theatr. pag. 102. &c. (h) Lib. II. cap. 7. pag. 58. (i) Huxham de aëre & morb. Epidem. vol. alter. pag. 4. (k) De Morbis Lib. II. cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 570.

Febris imbecillis detinet, & medium pectus dolor; & corporis pruritus adest, & vox rauca, sputum liquidum & tenue spuit, interdum etiam crassum & velut ptisanae succum. In ore quoque gravis odor, ut a piscibus crudis, oboritur, & alias atque alias in sputo dura (σκληρὰ) *veluti fungi ab ulcere apparent, superiores partes attenuantur, atque adeo totus, malae faciei rubent, ungues temporis successu contrahuntur, aridi & ex virore pallidi evadunt. Quam primum autem moritur, sanguinem & pus exspuens, nisi curetur &c.* Os enim in his aphthis perpetuo saliva impletur, &, si malignae indolis sint, foetor satis magnus adest; separatis illis escharis mortuis, crudus sanguinolentus locus est, & per suppurationem natam separantur illae escharae. Si autem omnia illa applicentur asperae arteriae, facile intelligitur, quare vox rauca sit, & quare pereant tabidi, nisi cito ulcerosus locus depurari & consolidari possit.

Certe *Galenus* (*l*) similia vidit & descripsit. Ast escharula illa, quae *Hippocrati* dicitur, οἷον μύκης ἀφ' ἕλκεος, ipsi vocatur simili significatione ἐφελκίς. Sed & alium casum narrat satis mirabilem de homine, qui exspuebat humorem liquidae bili perquam similem, non acrem, quotidie aucta copia: postea leni suborta febricula tabescebat, adeo ut etiam purulenta exscrearet: post quatuor menses exiguum cum pure cruorem ejecit; tandem increscente febre, ac resolutis viribus, tabidorum more periit. Fatetur autem *Galenus*, quod postea plures similiter affectos viderit, sed nullum curare potuerit, licet sedulam navaret operam: longiori quidem tempore morbum trahebant posteriores aegri, quibus omnibus artis adminiculis prospicere tentabat; sed tamen nullus evasit, & omnes, morti proximi, pulmonis putres quasdam partes exspuerunt. Semel mihi contigit videre hunc morbum in sene octogenario, qui sputa excernebat flava adeo, ac si saturatissimo croci colore tincta fuissent, qui & morbo & aetate confectus defecit citius, bimestri nempe spatio: conquerebatur ille de sputorum horum flavorum amarescentia. Licet autem *Benedictus*, magis indefessa observatione morbi hujus, quam lectione auctorum, videatur collegisse illa, quae de hoc morbo edidit, tamen illum non latuerunt similes observationes. Dicit enim (*m*): *Pulmonarii aquarum mitiorum adfluxum & transitum diutius ac facilius semper sustulere; humorum vero biliosorum aegre & per tempus tantum; salinorum vero & nidorosorum crassescentium perfusione & expressione quam citissime pessundantur.* Certe omnes facile credent, vix unquam accuratiorem morbi descriptionem haberi, quam si facta fuerit a perito Medico, qui hunc passus fuit, dum in aegro corpore mens sana erat. Ideo magni aestimatur podagrae descriptio, quam *Sydenhamus* dedit, cholerae historia, quam *Tralles* conscripsit, &c. Sic & *Benedictus* (*n*) phthisi graviter laboravit, ac se ipsum curavit:

Phthi-

(*l*) De Locis Affectis Lib. IV. cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 476.
(*m*) Tabid. Theatr. pag. 108. (*n*) Vide Carm. Praefixa Theatr. Tabid.

Phthisin discutis,
Non authorum tantum testimonio,
Sed damno tuo:
Idem nempe aliquando extitisti
Et Aeger & Medicus.
Haud facile dictu,
Gravius laboraveris, an gloriosius evaseris.
Tabidorum Theatro praelusorium hoc opus,
Marcescentis olim tui, & pene sceleti, Anatome.
Securiorem nunquam lector adhibeat fidem.
Sensit, curavit, scripsit.

Quandoque etiam contingit, calculos in pulmone generari: vidi saepius per tussim excretos, quandoque friabiles & gypseae materiae similes, aliquando duriores longe & asperae satis figurae: plerumque haemoptoë a valida & continua tussi sequitur, uti etiam si asper & angulosus calculus, per tussim agitatus, vasa laeserit: aliquando & diuturna sicca tussis adest, postea purulenta sputa prodeunt, & sensim contabescunt. Testatur *Willisius* (*o*), quod in plurium phthisi defunctorum cadaveribus *invenerit pulmones ab ulcere quovis immunes, sed tuberculis, aut lapidibus, aut materia sabulosa, per totum consitos:* hinc damnavit illam phthisis definitionem, quae ulcus pulmonis supponit, & potius dicendum esse voluit, *quod sit totius contabescentia a mala pulmonis conformatione orta.* Interim certum est, quod ab his pulmonis ulcus saepius oriatur, uti ipse vidi, & semper ferè immedicabilis phthisis; quod & confirmat *Benedictus* (*p*); dicens: *Phthisici, quibus pulmones ob lapidum & ossium inaequalium innascentiam lacerati fuerint, deploratissimi.* Verum quidem est, quod, quidquid pulmonis functionem multum impedire potest, contabescentiae totius corporis causa merito habeatur; efficacia enim pulmonum in corpore sano majoris est momenti, quam reliquorum viscerum; cum praecipuum sit instrumentum pulmo, cujus actione chylus figuratur in formam solidarum & fluidarum in toto corpore partium (*q*). Hinc si pulmo pro maxima parte in scirrhum indurescat, vel calculis aut sabulo impletus rigescat, tabescere potest homo absque pulmonis ulcere: tamen negari nequit, similia mala ulcus pulmonale saepe producere, &, si diutius supervixerint tales homines, fere semper sequi phthisin ulcerosam; licet in initio tantum esset marasmus, ob defectum elaborationis chyli in nutrimentum perfectum, quod restaurare posset jacturam quotidianam, quam solida & fluida nostra patiuntur etiam in perfectissima sanitate. Observationes practicae hoc assertum omnino confirmant.

Ce-

(*o*) Pharmac. ration. Tom. II. Sect. 1. cap. 6. pag. 87. (*p*) Tabid. Theatrum pag. 110. (*q*) H. Boerh. Instit. Med. §. 200. & 208.

Celeberrimus Mead (*r*) notaverat, illos maxime pulmonis ulcerationibus obnoxios esse, quos pueros aut juvenes strumae vexaverant; addit autem, *Experientissimum Medicum, Radclivium, dicere solitum, phthises in nostris & frigidioribus regionibus esse plerumque strumosas. Saepissime itaque videmus in tabidis, post mortem incisis, pulmonem tuberculis seu glandulis induratis obsitum, quae suppurantia pus exspuerant.* Videmus autem in strumosis, tumores collum occupantes per plures menses, imo annos, haerere, antequam suppurari incipiant; & tunc quidam ex his tantum suppurantur, non vero omnes simul: praeterea constans satis observatio est, in strumosis similes tumores viscera obsidere. Simul etiam constat, hos tumores, in eodem etiam corpore, ex diversa materia componi: quandoque enim continent materiem albam, aut griseam, pultaceam, & quidem variae consistentiae; quandoque duri sunt aequabiliter tales tumores, & scissiles; in nonnullis continetur materia, ac si calx aquae mista foret, quae digitis nullam exhibet asperitatem; in aliis reperitur calcaria materies dura, aspera tactu, in fungosum lapidem quasi concreta (*s*). In cadavere juvenis asthmatici inveniebatur pulmo pro parte ulceratus, pro parte plenus tuberculis continentibus materiam cretaceam: hepar in parte concava, lien, & totum mesenterium, similibus scatebant tuberculis (*t*). In quadrienni puero, qui ab incipiente phthisi curatus perfecte videbatur, convulsionibus postea mortuo, pulmones inveniebantur pleni tuberculis, quorum quaedam pus tenue, alia crassiorem materiam, instar casei recentis, continebant (*u*).

Si ergo pulmo talibus tuberculis penitus fuerit obsessus, & crassior vel calcaria materies illis contineatur, quae tarde & difficulter ad suppurationem pervenit, poterit homo, ob impeditam pulmonis in chylo elaborando actionem, lento marasmo perire, antequam sequatur phthisis purulenta; quae tamen successisset, si diutius supervixisset aeger. Pulchra observata habentur (*w*), quae hanc rem probant omnino: Miles 25 annorum in nosocomium venit; laborabat febre lenta, tussi sicca, levi oppressione pectoris: facies erat pallida, & macies summa. Post binas venae sectiones, diaeta lactea adhibita fuit, & vesperi dabatur papaveris albi syrupus. Nihil haec profuerunt; magis adhuc emaciabatur, vires minuebantur, & placida morte periit, absque alvi fluxu, qui finem imponere solet phthisi consummatae; uti postea dicetur: respiratio autem toto morbi decursu non fuit admodum difficilis. In cadavere, dum pulmones manibus pertractabantur, apparebant ac si crassiori sabulo omnino essent repleti: dissectis pulmonum lobis detegebatur magnus numerus tuberculorum durorum, quae pisum mole aequabant, continebantque materiam gypseam quasi & molliorem.

Alter miles viginti & octo annorum, macilentus, debilis, per octo fere menses tussi molesta fatigabatur: in nosocomium delatus decumbebat febre len-

(*r*) Monit. & Praecept. Med. pag. 46. (*s*) De Haen Rat. Medend. Tom II. pag. 180. (*t*) Giov. Mich. Gallo dell' uso del latte Tom. II. pag. 91. (*u*) Medic. Essays Tom. II. pag. 298. (*w*) Barrere Observat. Anatom. &c. pag. 124. &c.

lenta: tuſſis erat multa, ſputa rara, tenacia, alba, nunquam purulenta: decubitum in latus ſiniſtrum ferre non poterat. Varia tentata fuerunt remedia, ſed incaſſum omnia: ſucceſſerunt ſudores leves, emaciatio ſubita, deglutitionis difficultas, vocis exſtinctio, mors. Nunquam autem diarrhoea adfuit. In cadavere inveniebantur pulmones undique pleurae accreti, reſperſi per totum minimis tuberculis, fere inſtar ſeminum milii. Dum manu premebatur pulmo, tactu percipiebantur tubercula dura, nucis magnitudine: quaedam ex illis tuberculis diſciſſa continebant materiem albam inſtar gypſi mollioris; unicum inveniebatur pure plenum: pars ſuperior lobi dextri dura erat inſtar lapidis, ovum gallinaceum minus aequans magnitudine. Merito notat celebris Autor, malum illud incurabile fuiſſe, ſi adultum jam eſſet, & numeroſis tuberculis duris obriguiſſet totus pulmo: verum ubi naſcentis mali prima veſtigia obſervabat, ſalvavit multos milites, dum illos ad montana loca ablegabat.

Sed ſimul etiam ex hac obſervatione conſtat, tubercula talia, licet in origine dura fuerint, & gypſea quaſi materia repleta, ſucceſſu temporis tamen ſuppurari, atque ſic phthiſin cum ulcere pulmonis producere, adeoque merito inter phthiſis pulmonaris, proprie dictae, cauſas numerari. Poteſt tamen contingere, pulmonem numeroſis adeo tuberculis obſideri, ut tota ejus actio impediatur fere; tuncque tales aegri vero maraſmo contabeſcere poſſunt, antequam haec tubercula ad ſuppurationem perveniant. Numeroſiſſima exempla talis phthiſis tubercularis occurrunt Medicis in praxi, dum, poſt dolorem obtuſum in intimo quaſi pectore perceptum, cum aliqua reſpirationis difficultate, ſputum prodit, cum levamine, purulentum. Senſim minuitur ſputi copia, conſolidatur parva haec vomica, & ſatis bene ſe videntur habere tales aegri: poſt paucos vero menſes omnia eadem redeunt ſymptomata, dum novum nempe tuberculum pus collegit, & rumpitur. Repetitis ſaepe vicibus hoc contigiſſe obſervavi, & a peritis Medicis multis audivi, quod ſimilia viderint. Plerique tamen ultimo phthiſici pereunt, ſed ut plurimum ſatis diu hunc morbum tolerant, antequam ſuccumbant. Ubi vero a quacumque cauſa accedente plura ſimul tubercula abeunt in vomicas, citius pereunt.

Poſt autumnum mollem, pluvioſum, auſtro praedominante, qui & frequenter hyeme & vere ſequentibus ſpirabat, ſequebatur aeſtas nubila, pluviis fere nullis, ſed auſtro ſpirante pariter; obſervavit *Hippocrates* (*x*), quod *ante incipientem aeſtatem & per aeſtatem, atque in hyeme, eorum multi, qui jam ſubtabeſcebant longo tempore, tabidi decubuerint: quandoquidem multis etiam dubie ſe habentibus tabes tunc confirmata fuit.* An non merito illi, quorum pulmones duris tuberculis occupantur, *ſubtabidi* poſſent dici? An non videtur ſatis veroſimile, talibus contigiſſe in auſtrina aëris conſtitutione illa, quae ab *Hippocrate* enarrantur? praecipue cum praemittat (*y*) ſequentia: *Pluribus*

(*x*) Epidem I. textu 18. Charter. Tom. IX. pag. 22. & ſeq.
(*y*) Ibidem pag. 20.

bus tusses aridae, nihilque a tussientibus educebatur, atque voces non multo post raucescebant.

Imo adeo favere hanc epidemicam constitutionem, ad phthisim producendam, ut illi, quorum natura ad hunc morbum vergebat, jam inciperent phthisim pati, qua antea nondum correpti fuerant: plurimi perierunt; imo addit *Hippocrates*, se nescire, an quis ex decumbentibus etiam modico tempore supervixerit, cum longe celerius interirent, quam in hoc morbo fieri solet. Reliqui vero morbi, qui eadem hac tempestate grassabantur, facile tolerabantur, neque erant perniciosi. Plura adhuc alia apud *Hippocratem* (z) habentur, quae demonstrant magnam affinitatem symptomatum, cum illis, quae in tuberculis pulmonum observantur; at quae describere nolui, ne longus nimis sim.

Hactenus dicta sufficient, spero, ut constet, quam diversa phthisis esse possit, & à quam variis causis nascatur. Sequitur jam videamus, quomodo & cum quibus syptomatibus ulcus pulmonis in phthisin degeneret, tandemque morte finiatur.

§. 1206. Effectus vero Ulceris pulmonalis jam facti, sed tecti, nomine Vomicae, hi fere observandi: puris acrimonia, copia, putredo, quotidie auctae; membranae hoc coërcentis dilatatio, corrosio, maceratio; vasorum sanguiferorum, Bronchialiumque, conversio in pus; totius pulmonis, vel alterutrius lobi, consumtio purulenta; tussis fere-perpetua sicca, vel sputa solo concussu tussiculoso abrasa promens; sanguinis in ulcus affluentis conversio in pus; vomicae propagatio in pulmone; vomicae hujus perruptio in laryngis tubos; puris suffocans aliquando secretio, vel quotidiana cum tussi, ingens, in aqua subsidens, coacta, dulcis, pinguis, foetida, alba, rubra, flava, livida, cineritia, strigmentosa, igni imposita carnem assam spirans foetidam; Vomicae perruptio in cavum Thoracis, unde respiratio difficillima, phaenomena Empyematis (1188. N°. 4.). Tum respiratio pessima; consumtio omnis sanguinis, chylique, in pus; nutritivi praeparatio sublata; solidorum consumtio fere integra; febris hectica cum pulsu parvo, languido, calore ad superiora acri, genis rubentibus, facie Hippocratica; anxietas inexplicabilis circa vesperam plerumque; sitis magna; sudor nocturnus ingens; pustulae rubrae; pedum, manuumque, inflatio a parte affecta; debilitas summa; vox rauca; capillorum defluvium; pruritus toto corpore, cum pustulis aquosis, diarrhoea flava, foetida, purulenta, cadaverosa, frequens, tenesmodes, debilitans; sputi suppressio; mors. Unde Regulae hae perspiciuntur.

Vo-

(z) Epidem. I. textu 18. Charter. Tom. IX. pag. 20.

Vomica, ſive ulcus tectum, in pulmone adeſt: verum antea ad §. 406., ubi de abſceſſu agebatur, enumerata ſunt omnia illa mala, quae a pure, in abſceſſu diu retento, ſequuntur; ibi dictum fuit, pus acre fieri, putreſcere, vicina conſumere, erodere. Si jam illi effectus puris retenti & accumulati conſiderentur in pulmone obtinere, facile patet, quanta inde metuenda ſint mala; de quibus etiam dictum fuit ad §. 835. 836., ubi de vomica pulmonis poſt peripneumoniam nata agebatur. Verum quidem eſt, quod poſt inflammatorios validos pulmonum morbos majoris molis vomicae ſoleant naſci, quam in multis phthiſicis obſervantur, in quibus, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit, ſaepe minoris molis tubercula tantum naſcuntur, quae ſucceſſive ſolent ſuppurari, rumpi, & per ſputa purulenta evacuari, ſicque ſenſim pulmonem depaſcendo lentam inducere phthiſin. Interim tamen, ſi vel plura fuerint talia tubercula, quae ſuppurantur, & ſatis vicina ſibi mutuo, vel non ſatis cito rumpantur, dum matura ſunt, poterunt ſenſim aucta copia puris in magnam ſatis vomicam mutari; de qua re videantur illa, quae ad §. 1185. habentur. Quamvis autem pulmonis vomica numquam periculo careat, tamen obſervata practica docent, longe plures evadere, dum, poſt ſuppuratam pleuritidem vel peripneumoniam, ingentem puris copiam ſimul & ſemel exſpuunt, quam ubi in minoribus tuberculis colligitur pus in pulmone. Teſtatur de his *Celeberrimus Mead* (*a*); *Is morbus, etſi gravis ſit, & in tabem ſaepe deſinat, haud tantum periculi adfert, quam minores illae exulcerationes.* Non tantum ſpem, ſed & certam ſalutem, auſus fuit *Hippocrates* (*b*) promittere illis, qui ex pleuritide vel peripneumonia vomicas collegerunt; dicens: *Et quicumque ex Peripneumonia aut Pleuritide ſuppurati fiunt, minime moriuntur, ſed ſani fiunt.* Verum ubi, non poſt validas inflammationes, ſed ob alias cauſas, vomica parva in pulmone naſcebatur, tunc pejora metuebat. Addit enim (*c*); *Suppurati etiam fiunt, quum minus excreant, quam ad pulmonem defluat. Quod enim in pulmone conſiſtit & defluit, pus fit. Pus autem, in pulmone & thorace conſiſtens, ulcerat & putrefacit.* Quod autem hic reſpexerit ad tubercula pulmonis, patet ex alio loco (*d*), ubi illa ſic deſcribit. *Tuberculum vero pulmonis ita oritur. Quum pituita aut bilis orta fuerit, putreſcit, & quamdiu quidem adhuc crudum fuerit, tum dolorem tenuem, tum tuſſim ſiccam, excitat, poſtquam vero maturuerit, anteriore & poſteriore parte acutus dolor oritur, calores invadunt, ac tuſſis vehemens. Et ſiquidem pus quam citiſſime maturuerit, eruperit, ſurſum vergat, ac totum exſpuatur, venterque, in quo pus erat, conſidat ac reſiccetur, prorſus ſanus evadit: ſi vero quam citiſſime ruptum fuerit, maturuerit, ac repurgatum fuerit, neque tamen penitus reſiccari poſſit, ſed ipſum tuberculum ex ſe pus effundat, pernicioſum eſt illud, & a capite & reliquo corpore pituita ad tuberculum defluens putreſcit, & pus gignitur, ac exſpuitur, quo corruptus perit. Perit autem ex ventris profluvio.*

Quo-

(*a*) Monita & Praecept. Med. pag. 53. (*b*) De locis in homine cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 366. (*c*) Ibidem. (*d*) De Morbis Lib. I. Charter. Tom. VII. pag. 540. 541.

Quotidianis obſervatis & Medici & Chirurgi norunt, magnam diverſitatem eſſe in curandis ulceribus, etiam in illis partibus corporis, ad quas manibus acceſſus datur. Si enim poſt validam phlegmonem abſceſſus ſequatur, illum, ubi maturitatem adeptus eſt, aperiunt, ſicque liberum exitum puri collecto conciliant. Subſidet tumor, blanda ſuppuratione depuratur tota ſuperficies cavi, in quo pus haeſit, ſicque ad conditionem puri vulneris reducuntur latera vomicae, & ſibi contigua dum redduntur, moderata preſſione faſciae circumductae, fit conſolidatio perfecta. Verum ubi in ſcrophuloſis incipiunt ſuppurare tubercula, quam lente omnia procedunt, quam taedioſa ſunt ob diuturnitatem curae haec mala, quam turpes, profundae, & corrugatae, cicatrices manent! Dum in cruribus ſcorbuticorum ulcera naſcuntur, ſenſim vicina depaſcunt, & per annos omnem artem chirurgi eludunt, niſi emendari poſſit ſcorbutica humorum acrimonia. Haec conſideranti patebit ratio, quare magnae pulmonum vomicae ſaepe feliciter curentur, & contra minora tubercula tam difficulter ad perfectam ſanationem deduci poſſint. Antea demonſtratum fuit, talia tubercula in phthiſicis obſervari, quae quandoque duram adeo continent materiam, ut vel omnino non, vel difficillime ſaltem, ad ſuppurationem deduci poſſint: patuit, per eroſionem vaſorum ab acribus cum ſanguine fluentibus fieri haemoptoën, & poſtea pulmonis ulcus; unde facile intelligitur difficultas curationis, dum ſuppurato quamvis & rupto tali tuberculo eadem mala diatheſis ſupereſt, unde renaſci poterit idem malum, vel & impediri, ne cavum parvae talis vomicae in pulmone depuretur & conſolidetur, quin imo pergat quotidie novum pus colligere. Tunc obtinet ille caſus, de quo in textu modo citato *Hippocrates* dicit: *Quod non poſſit reſiccari, ſed ipſum tuberculum ex ſe pus effundat.* Ubi ergo diu manet puris ſputum, nec minuitur, ſed increſcit, merito pernicioſum habetur. Ideo in *Coacis* (*e*) monuit ſequentia: *Quibus in pulmone tubercula fiunt, pus educunt ad quadraginta dies poſt ruptionem; hos vero transgredientes plerumque phthiſici fiunt.*

Alia occaſione ad §. 890. 1., ubi de Pleuritide agebatur, dictum fuit, *Helmontium* hoſtile acidum, pleurae & intercoſtalibus locis infixum, pro cauſa pleuritidis habuiſſe, atque vocaſſe *ſpinam pleuriticam*; quam educendam eſſe voluit, ut curaretur morbus, vel ſaltem ſic enervandam, ut laedere amplius non poſſet. Et uti ſpina digito infixa inflammationem & ſuppurationem facere ſolet, niſi educatur, ita & in ſpina pleuritica, ipſi dicta, verum eſſe voluit, & omnem in hoc morbo venae ſectionem damnavit. Certum eſt, per ſuppurationem natam una cum pure excuti ſpinam; quae digito inhaerens inflammationis & ſuppurationis cauſa fuerat: aeque etiam verum eſt, per ſuppurationem tolli & a vicinis vaſis vivis ſeparari illa, quae inflammatoria materia non reſolubili infarcta erant; adeoque hoc facto, pure educto, & conſolidato loco, morbum ſanatum eſſe. Viderat tamen *Helmontius*, non ſemper adeo facile eſſe talem locum ulceroſum depurare, & depu-

(*e*) N°. 404. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

depuratum consolidare: hinc, sua phrasi utens, dixit sequentia (*f*): *Spina enim evulsa, facile cessat reliquum, nisi forte diuturna mora apostema ipsum fecerit spinosum. Nam semel nato apostemate vel ulcere, licet a tergo nec radicem in corpore sint nacta, nec aliunde foveantur, per se stant deinceps, subsistuntque absque alia sui tutela. Incumbendum ergo spinae evellendae. Estque tabidi ulceris pertinacia, quod ulcus jam spinam non habeat, sed spinosum evaserit.* Per spinam intellexit omne illud, quod inflammationem & suppurationem producere valet: cum autem ulcus tale pulmonis non facile depurari & consolidari possit, quotidie novum pus colligit. De rationibus autem hujus difficultatis dicendum erit, ubi de cura phthisis agetur.

Verum perpetua tali suppuratione totum hoc viscus consumi poterit; uti videmus in partibus externis, fistulosa & sinuosa ulcera non tantum membranam adiposam consumere, sed & musculos, imo & ipsa ossa: unde observatum fuit in cadaveribus phthisi defunctorum, pulmones, vel in totum, vel maxima parte, consumtos fuisse. Antea ad §. 1199. monitum fuit, polyposas concretiones, post haemoptoën quandoque tussi eductas, fefellisse Medicos etiam peritos, dum credebant, vasa sanguinea pulmonis sic exspui: verum suppuratione diuturna sic solvi posse bronchia pulmonis a vicinis, quibus cohaeserant, ut una cum sputis prodeant, possibile videtur, licet quidam de hac re dubitaverint. Certe *Galenus*, uti antea ad §. 1205. dictum fuit, observavit, phthisicos pulmonis putres quasdam partes exspuisse. *Benedictus* (*g*) testatur, quod non semel viderit, *pulmonis parenchyma aequali attritione ita dissolutum, ut in putrilaginem, limi quamdam speciem prae se ferentem, redactum videretur.* Imo, *Quos phthisicorum acris & inaequalis perdiderat depraedatio, horum pulmones, praesertim lobos frustulatim laceratos, & quasi sorice demorsos, aperto cadavere deprehendit.* Similia me in cadaveribus quandoque vidisse, probè memini, & magnus satis numerus observationum similium habetur apud *Bonetum*, aliosque plures; quas recensere nimis longum foret: unicum *Diemerbroeckium* (*h*) testem adduxisse sufficiet, qui non tantum pulmones adeo ulcerosos invenit, ut vix dimidium visceris superesset, verum & in homine, qui ex neglecto thoracis vulnere phthisicus obiit, post viginti duos ab inflicto vulnere menses, *invenit vulnerati lateris totum pulmonis lobum suppuratione adeo consumtum, ut ne minima quidem ejus particula in illo latere superesset; imo fere dixisses, nunquam in eo latere quidquam pulmonis fuisse.* Imprimis autem ideo quam maxime notabile est illud exemplum, quia omni cum cura lustratum fuit illud cadaver a *Diemerbroeckio*, qui Anatomen in Academia Ultrajectina publice profitebatur, coram alio Medico & binis chirurgis, ut nempe renunciaretur magistratui, an vulnus inflictum ante tot menses causa mortis habenda esset, nec ne?

Mirum videri poterit, cur in tali casu non pereat aeger potius subita Haemoptoë, dum cor dextrum urget sanguinem per arteriam pulmonalem in lo-

(*f*) *Pleura furens* pag. 320. N°. 21. (*g*) Tabid. Theatr. pag. 64.
(*h*) Anatom. Lib. II. cap. 13. pag. 310.

lobum, qui consumitur. Contingit hoc aliquando, sed rarius tamen, & fere semper lenta phthisi pereunt. Plurima certe observata docent, ubi suppuratio adest, minus esse haemorrhagiae periculum. Hoc videmus in vulneribus, imo in ipsis etiam membrorum exstirpationibus. In haemoptoïcis, etiam saepe recidivam passis, dum suppurati fiunt, cessat sanguinis sputum, licet perpetua maneat tussis, & saepe satis valida. Totum renem per suppurationem consumtum vidi ita, ut nullum parenchyma, sed sola membrana externa superstes inventa fuerit in cadavere; tamen nullus sanguis exiverat per urinam, sed pus tantum. Forte tamen etiam in fabrica pulmonis aliqua posset inveniri ratio, quae minueret hanc difficultatem. Notum est, pulmonem dividi in lobos majores, qui singuli denuo in minores subdividuntur, ad quorum singulos arteriae pulmonalis ramus venit, major ad lobos majores, minor ad minores lobulos, ex quibus unitis major lobus componitur. *Ruyschius* (*i*) in pulmonis fabricam inquirens vidit, *vasa sanguinea unius lobuli* (*in pulmone vitulino*) *nullum habere commercium cum alterius lobuli vasis; intercedente membrana, aut septo membranaceo. Imo membrana cujusque lobuli ambit tantum lobulum proprium: vasorumque ramuli tantum prospiciunt suo proprio lobulo. Hoc ita sese habere in pulmone vitulino expertus sum; in homine vero non semper* (*si unquam*) *illud locum habere.* Interim tamen alio in loco (*k*) subdivisionem majorum pulmonis loborum in millenos alios minores demonstrat. *Celeberrimus Helvetius* (*l*) in pulmonis fabricam inquirens invenit, quod arteriae non transirent ab uno lobulo in alterum, sed singuli ramuli suis prospicerent lobulis; majores autem rami inter lobulorum interstitia decurrerent. *Lieberkuhnius*, quo neminem dexteriorem in rimanda viscerum fabrica vidi unquam, & cujus praematuram mortem cum omnibus bonis lugeo, dum gratus recordor, quot & quanta ab illo didicerim, & quam pulchra ab ipso praeparata possideam, rem hanc confecit, & plurimis demonstravit partem pulmonis humani, ablata membrana externa, separati in minores lobulos, qui ab aspera arteria dependebant: tres diversos ramos arteriosos, & unam venam, quatuor diversis coloribus tincta materia repleverat, & sic manifestè ostendebat, nullam esse per vasa communicationem inter lobulos, hincque intelligi posse, quomodo lobulus pulmonis queat obstrui in vasis suis, inflammari, suppurari, & tamen illud vitium non statim communicari vicinis. Sic intelligimus, quomodo lenta phthisis sensim depascere pulmonem possit, absque eo quod haemoptysis subito lethalis sequatur; dum vitium nempe sensim ab uno pulmonis lobulo ad alterum serpit, & singulis lobulis minores rami arteriosi prospiciunt, integra & libera manente circulatione per reliquam pulmonis partem non affectam. Simul etiam ex hac pulmonum structura melius intelligitur, quid proprie sint pulmonum tubercula, quae toties a Medicis observata fuerunt successivè inflammari & suppurari.

Tamen

(*i*) Mus. Anat. sive Catal. rarior. pag. 134. (*k*) Thesaur. Anat. VI. N°. 92.
(*l*) Academ. des Sciences 1718. mem. pag. 38.

Tamen fatendum est, non semper inveniri in phthisicorum cadaveribus pulmones consumtos, licet quotidie ingens sputi purulenti copia prodierit, & hinc Medici suspicati essent, viscus illud totum fere contabuisse. Lubens fateor, mihi hoc aliquoties contigisse; & memorabilis talis casus in Nosocomio practico Viennensi visus est (*m*), ubi post sputa purulenta copiosissima pulmo satis integer inveniebatur; undique quidem accretus pleurae & pericardio in sinistro thorace; sed quomodocumque dissecaretur, nec guttula puris, nec vomicae vestigium, inveniebatur: in trachaea incisa tamen quid purulenti aderat. Verum certa observata docent, non semper suppurationem consumere partem, unde pus manat, & tamen, largissima puris copia, quotidie excreta, totum corpus contabescere. Post exstirpationem mammarum, uti & artuum majorum, toties doluerunt Chirurgi, tabescere aegros, dum nimia puris copia ex lata superficie tanti vulneris quotidie exit, ita ut omnes corporis humores, successive in pus mutati, elabantur de corpore, donec contabescat aeger, qui primis post exstirpationem diebus optimam salutis spem exhibebat omnibus. Pauco tamen ante mortem tempore siccatur saepe tota superficies vulneris, & post mortem ne vestigium puris apparet. Vidi, ingentia in cruribus ulcera per annos incredibilem copiam ichoris foetidi dedisse quotidie, & dum corticis peruviani usu, loco ichoris, bonum pus nasci inciperet, in toto ambitu cicatrizari incipiebant, nec apparebat magna jactura substantiae, post integram consolidationem. Antea ad §. 158. 7. & ad §. 432. notatum fuit, ex *Hippocrate*, circa mortem ulcera siccari; unde & siccitatem ulcerum inter signa lethalia numeravit in aegris. Si jam & hoc contingat in phthisicis, post mortem pauculum tantum puris invenietur, & fere solis tantum in trachaeis, dum non amplius sputa extussire possunt aegri, morti proximi. Unde & monuit *Hippocrates*, uti postea dicetur, sputorum suppressionem in phthisicis mortem quam proxime praecedere.

Sed & inde intelligitur ratio, cur, si unus lobus pulmonis purulentus fuerit, pus inveniatur quandoque in altero pulmone. Dum enim tussi molesta aegri jam debiles nituntur sputa educere, nec valent tamen, pus elevatur in asperam arteriam, & dein relapsum, ad utrumque pulmonem venire potest. *Celeberrimus Simson* (*n*), in cadavere hominis, qui magnam copiam puris ante mortem exspuerat, invenit pulmonem dextrum in superiori parte scirrhosum, simulque sinum purulentum, qui digitum capere poterat; inveniebat quoque calculum, & copiam aquae in pectoris dextri cavo. Sinistrum autem pulmonem invenit sanum, bene coloratum, absque ulla duritie, & mirabatur ubique pus exire, dum cultello secaret in diversis locis substantiam: non autem exibat pus magna copia simul, sed gutta una vel altera tantum, ex dissectis nempe asperae arteriae propaginibus.

Tussis fere perpetua sicca. Quamdiu enim tuberculum, vel & major vomica, nondum aperta, premit vicina loca & irritat, tussicula adest, sed vel

(*m*) De Haen Rat. Medend. part. 1. pag. 118. (*n*) Medic. Essays vol. V. part. 2. pag. 620.

vel omnino ſicca, vel tantum merè mucoſa, per tuſſis concuſſionem abraſa, exſpuuntur; nihil autem purulenti adhuc in ſputis apparet. De his videantur illa, quae antea ad §. 834. 835. 836. de pulmonis vomica dicta fuerunt. Haec ſputa limpida vocabat *Caelius Aurelianus* (o); & tunc *nondum phthiſici judicantur; in phthiſicam vero paſſionem proni ac declives eſſe noſcuntur.* Cum autem praecipua ſpes curae ſit vomicae pulmonalis in eo, ut cito rumpatur, & poſtea depurari poſſit & conſolidari, patet ratio, quare, diu ſi clauſa maneat vomica, periculum augeatur. *Hippocrates* (p) monuerat: *Difficulter ſpirantes ex ſiccitate, multa cruda educentes in tabe, pernicioſe habent.* In hunc locum dum commentatur *Duretus* (q), voluit, loco ξηρώσει, legendum eſſe, πληρώσει, ſicque difficultatem reſpirationis, non a ſiccitate, ſed a plenitudine pulmonis ob turgentem vomicam, deduci voluit. Certe ſi multa cruda eduxerint tales aegri, non poterit tuſſis ſicca dici. Generalem regulam practicam *Benedictus* (r) poſuit ſequentem: *Si ſpirabilia materiam quamcumque diutius retinuerint, medelae difficultatem commonſtrant.*

Sanguinis in ulcus affluentis, &c. Antea, ubi de vulneribus agebatur §. 158. 7., conſtitit, pus extra vaſa fieri, ſed materiem, unde fit, per vaſa afferri. Neque videtur ſanguis ruber in pus mutari, ſed potius tenuiores humores a ſanguine ſecreti: quamdiu enim vulnus ſanguinolentum eſt, non videmus pus, ſed poſtea contractis vaſis madet vulneris ſuperficies tenuiore humore, qui ſenſim in ſuperficie vulneris, ſi defendatur liber aëris acceſſus, in pus mutatur. Si enim vulnus aëri exponatur, exſiccantur omnia, & cruſta tegitur vulnus, ſub qua cruſta dein pus fit. Simul tunc patuit, ſanos humores in pus mutari; & hi quidem videntur citius in pus abire, quam morboſi: ubi enim ſemel in vulnere pus apparuit, illo deterſo, intra 12. horas pus renaſcitur; imo adhuc citius: inflammatoria autem materies longius tempus requirit, ut in pus abire poſſit, & forte eo tardius in pus mutatur, quo craſſior & magis compacta fuerit, vel ob alias quaſcumque dotes magis receſſerit a conditione ſanorum humorum. Sic antea dictum fuit ad §. 830., ſanari feliciter peripneumoniam ſputis craſſis flaveſcentibus, pauco cum ſanguine miſtis, & in album blandum cito mutatis; quae certe ſputa pus omnino referunt. Sic obſervamus, anginas mitiores cito ſaepe ſuppurari. Poſtea in variolarum hiſtoria patebit, optimae indolis variolas tardius prodire quidem, ſed ſuppurari citius. Cum ergo omnis totius corporis ſanguis per pulmonem tranſire debeat, ſi ſemel labes purulenta in hoc viſcere nata fuerit, mirum non eſt, augeri quotidie puris copiam, & vomicam clauſam extendi magis magiſque, vel, ſi rupta fuerit, quotidie regenerari pus, quod per ſputa excernitur, ſicque ſenſim omnes corporis humores in pus abire, niſi ulcus tale pulmonis depurari & conſolidari poſſit. Antea autem

(o) Morbor. Chronic. Lib. II. cap. 14. pag. 422. (p) Coac. Praenot. N°. 445. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (q) In Coacar. Hippocrat. pag. 321. (r) Tabid. Theatr. pag. 109.

tem jam monitum fuit, plures evadere, dum magna vomica pulmonis pus fundit, quam dum minoris molis ulcus hoc viſcus ſenſim depaſcitur. Hanc rem etiam videtur diſtinxiſſe *Caelius Aurelianus* (*s*); dum dicit: *Empyica paſſio, ſive ἀναφορητική, diſcernitur a phthiſica non aliter, quam ulcerum collectione.* Verum eandem hanc paſſionem Empyicam paulo ante vocaverat purulentam ſive *vomifluam.* Addit autem poſtea: *Saepe coadcervatam puris copiam excludunt repente Empyici, ac deinde egeſtione facta febribus atque horroribus praeteritis liberantur, ut aut omnino iis careant, aut ex parte afficiantur: in phthiſicis ea, quae ſupra diximus antecedant, & liquida paulatim, non coadcervata excludantur, & pro modo auctae paſſionis etiam febres augeantur.*

Si jam magna talis vomica in pulmone nata fuerit, nec rupta depuretur brevi, vel & minor, ſenſim propagata, contiguam pulmonis partem adhuc ſanam depaſcatur, tandem totum hoc viſcus conſumitur, uti antea vidimus; vel ſaltem humores ad pulmonem allati in pus abeunt quotidie, quod per ſputa ejicitur, ſicque ſenſim contabeſcunt miſeri, licet poſt mortem pulmo appareat ſatis integer. Si enim facilis via ſit ſputis purulentis in tracheas pulmonis, non colligitur ſputorum copia, ſed libere educuntur, quamdiu vires conſtant, & firma adhuc latera ſufficiunt ſputis per tuſſim ejiciendis. Unde etiam intelligitur, quare quandoque longo tempore ſuperſtites aegri haec mala ferre poſſint, dum nempe in minori pulmonis lobulo pus colligitur, nec propagatur ad vicinos, vel ſaltem tarde admodum: de his pulmonis ulceribus dixit *Galenus* (*t*); *Quae vero in pulmone jam longo tempore remanſerunt, quamvis aliquando curentur, relinquunt tamen in ipſo calloſum quid & fiſtuloſum, quod tractu temporis levi occaſione excoriatur.* Annoſa talia pulmonis ulcera conſiderans *Williſius* (*u*) dixit, cavum tale ulceroſum in hoc viſcere naſci, quod calloſos undique parietes habet, *ita ut materies ibi collecta in maſſam ſanguineam minime transferatur, ſed quotidie tota, copia licet ingenti, expectoretur. Taliter affecti, quaſi tantummodo fontanellam in pulmone haberent, ſputum etſi multum & craſſum, imo flavum & purulentum quaſi, omni mane, aliquantulum in toto die, rejiciunt, tamen alias ſatis ſani degunt, bene reſpirant, comedunt, & dormiunt; ἐυσαρκεῖς, aut ſaltem in modico corporis habitu, perſtant, & non raro perſeneſcunt.* Aliquot talia exempla ipſe vidi; & imprimis in illuſtri viro, qui ſeptuagenario major obiit: vidi per quadriennium ante mortem, illum quotidie mane uncias aliquot puris albi cocti exſpuere cum magna facilitate, & deinde ſaepius per diem ſimilia ſputa educere. Sanctè aſſeverabat, ſe jam a triginta annis ſimilem puris copiam ejicere, atque idem a fide digniſſimis Medicis confirmabatur, qui dudum illum noverant, & ipſius curam olim geſſerant. Omnia ſua munia praeſtavit ad mortem usque, & lauta ſatis utebatur menſa, appetitu valens. Apud *Schenckium* (*w*) plures ſimiles caſus habentur.

De

(*s*) Morb. Chronic. Lib. IV. cap. 14. pag. 422. (*t*) De Locis Affectis Lib. IV. cap. 8. pag. 467. (*u*) De Medicam. operat. Sect. I. cap. 6. pag. 161. (*w*) Obſervat. Med. rar. pag. 260.

De periculo, quod imminet, si major pulmonis vomica uno impetu pus copiosum evomat in trachaeam, antea dictum fuit ad §. 836. N°. 2. Rarius tamen hoc in phthisi contingit, cum plerumque quotidiana sputi purulenti excretio fiat, donec sensim contabescant.

Quotidiana cum tussi, ingens, &c. In ulceribus partium exteriorum corporis maxima spes curationis ponitur in eo, si bonum quotidie pus exeat libere ex tota ulceris superficie, & nihil puris diu retineatur, sicque mora acrius redditum latera cavi, in quo haeret, male afficiat: unde, uti antea dictum fuit ad §. 413. & sequentes, fistulae & sinus difficillime curantur, nisi impediri possit, ne pus diutius in his moram trahat; quod optimè fit, discisso toto cavo, in quo pus colligitur; tuncque latera talis cavi, per idonea remedia applicata, sic possunt depurari, ut ad conditiones puri vulneris reducantur, & sic obtineatur perfecta consolidatio. Cum autem haec in pulmonis ulcere curando locum non habeant, patet ratio difficilis curae.

Quo autem sputa in hoc morbo magis degenerant a conditione boni puris, eo caeteris paribus minor curationis spes. Sive enim hoc fiat a pure diu retento, in fistuloso quasi pulmonis ulcere, & sic sola mora mutato in pejorem indolem, sive ipsum ulcus fundat perpetuo ichorem acrem, a conditionibus boni puris alienum, semper metus est, ne malum serpat magis magisque, vel & resorptum pus, mora acrius & tenuius redditum, totum sanguinem inficiat sic, ut nutritioni penitus ineptus fiat, sicque corpus contabescat; videantur illa, quae ad §. 406. de noxis puris diu retenti habentur: unde omnibus illis, qui per plures annos toleraverunt pulmonis ulcus, imo ad senectutem usque, semper libera fuit & quotidiana excretio boni puris.

Puris optimi notae antea §. 387. enumeratae fuerunt, ut nempe sit album, laeve, aequabile, minime foetidum: pessimum autem censetur illud, quod omnino ab his dotibus recedit, & e contra, uti postea dicetur, pro bono omine habetur, si pus malum, per bonum victum & idonea remedia, sic emendetur, ut propius ad conditiones boni puris accedat. Ob hanc rationem Medici attente sputa phthisicorum lustrant, ut debitam inde Prognosin forment.

Dixerat *Hippocrates* (x); *Phthisicorum, in aquam salsam exspuentium, sputa si ad fundum tendant, cito pereunt.* Postea fere omnes Medici sputa compacta, in aqua subsidentia, damnaverunt in hoc morbo, & habuerunt pro signo, quod & solidae partes corporis consumi incipientes partem sputi talis constituerent, quod inde aquae specificam gravitatem superans fundum vasis petit. Sputa enim purulenta solent supernatare aquae, licet & quandoque quaedam ex illis, quae idem aeger exspuerat in morbis, supernatare, alia fundum vasis petere, viderim. Ideo videtur jussisse *Hippocrates*, ut in aquam salsam aegri exspuerent: cum enim haec specifice gravior sit aqua pura, requi-

(x) Coacar. Praenot. N°. 435. Charter. Tom. VIII. pag. 877.

quiritur major compactio adhuc sputorum, ut vasis fundum petere possint; adeoque & certius praesagium. Notandum autem est, illud locum habere in sputis omnino purulentis, quae nihil mucosi admistum habent. Mucus enim, trachaeas pulmonis investiens, spumosus semper est, & aëris bullas continet, adeoque si vel puri permistus fuerit, vel illius extremo margini visciditate adhaereat, sputum purulentum aquae supernatabit, licet proprie loquendo solum pus illud foret specifice gravius aqua. Inde etiam intelligitur, quare quaedam sputa fundum petant, quaedam non, licet eodem fere tempore excreta fuerint. Simul patet ratio, quare sputa supernatantia post aliquod tempus fundum petant, dum nempe mucus sputa ambiens, vel illis mistus, aqua solutus fuerit, & bullae aëreae, muco inclusae, disparuerint. Optime hoc experimentum instituitur, ubi post somnum levi tussicula sputa cocta exscreantur facillime a phthisicis; tunc enim vix ullus mucus simul abraditur, & purum pus exspuitur. Obtinet enim tunc illud, quod monuit *Benedictus* (y), sequentibus: *In sputorum ἀναγωγῇ, quae ad supernas trachaeae partes traducta fuerunt, screatu aut tussicula minime laboriosis exploduntur; quae vero imis insederunt bronchiis, difficulter rejectantur.* Caeterum idem ille auctor *Hippocratis* sententiam suis observatis confirmat, dum inter funestae phthisis signa enumerat, *pus caenosum, ponderosum, colorisque cinerei, quod aquae injectum facile quasi ei commiscetur, fundumque petit* (z).

Observatum fuit & sputa varium habuisse saporem in phthisicis. *Hippocrates* (a) memorat, in tabidis *sputum crassum, ex virore pallescens, & dulce, per tussim rejici.* Paulo post notat, *quod sputum ore continens exscreaturus illud detestetur*, ob malignum saporem. In *Coacis Praenotionibus* (b) autem dicit: *Qui suppurati futuri sunt, primum salsuginosum spuunt, deinde dulcius.* Forte tamen ibi per *dulcius* intelligi posset *minus salsum.* Audivi aliquoties tales aegros de fatua dulcedine sputorum conquerentes, & dum jam purulenta exspuerent; & antea *Benedictus* (c) maxime suspectum habuisse videtur dulce illud sputum, & vidit nonnullos, intra trimestre spatium, *ex profuso vitali nectare deflorescentes, & arescentes, strigosos periisse.* Credidit enim, succum nutritium sic exspui, & inde marasmo perire exhaustos aegros. Certe chylus & lac, proxima nutrimenti nostri materia, dulcia sunt. Confirmabatur autem in hac opinione, quod in cadavere hominis, post dulce tale sputum defuncti, aliquoties tamen haemoptoën passi, *universa spirabilia, nec non viscera naturalia omnia, quoad sensum sana comperta fuerint.* Sed tamen *pulmo ubique inteneratus tonum amiserat.* Uti etiam, quia *idem sputum, igni admotum, sicut succus omnis nutrititius, in gelatinae albicantis consistentiam percoquitur.* Caeterum suis observationibus confirmat *Hippocratis* sententiam, dum dicit; *Sputum hoc subdulce in omnibus, quos vidisse memini, ptyalismo diuturniori, & ut plurimum salino, praecedenti fuit consectarium.*

Omni-

(y) Tabid. Theatr. pag. 49. (z) Ibidem pag. 104. (a) De Morbis Lib. II. cap. 17. Charter. Tom. VII. pag. 569. (b) N°. 403. Charter. Tom. VIII. pag. 876. (c) Tabid. Theat. pag. 66. 67.

Omnium autem optima judicat sputa, quae omni omnino sapore carerent; observavit enim (*d*), quod *ad phthisin proni, qui frequenter insipida sputant, tardius tabescant, etiamsi ab ortu vitiosam pulmonum σύστασιν nacti fuerint.*

Foetida admodum sputa longe pejoris ominis videntur, cum putredinis inceptae jam dent indicium: interim tamen videtur idem ille Auctor (*e*) in hac opinione fuisse, quod foetor sputorum non semper significet, morbum hunc citissime in mortem tendere. Monet enim, *sanguinem purissimum putrescere, si proprio tepore non foveatur.* Certe sanguis grumosus in tracheis pulmonum contentus, vel & materia purulenta ibi haerens, nec excreta citius, poterit corrumpi, cum liber aëris accessus sit, & humidus loci tepor. Ob hanc rationem alio in loco (*f*), dum funestae phthisis signa recenset, damnat quidem anhelitum foetidum, sed & simul addit difficultatem anhelitus maximam. Contigit mihi, aliquando tales casus videre, ubi cum sputis olidissimis diu adhuc vivebant aegri, & solitis poterant vacare muneribus: imprimis hoc miratus fui in juvene, qui foetidum adeo sputum, mane imprimis, tussi rejiciebat, ut ferre vix potuerim, licet me non adeo delicatum credam, ut a similibus facile afficiar. Diu certe traxerat morbum, antequam foetor ille sputorum accederet, & cum his adhuc biennium integrum supervixit, quotidie solitis laboribus vacans; tunc autem, subito aucta sputorum copia, cito contabescens periit. Hinc intellexi, quare *Hippocrates* (*g*) dixerit: *Quos suppuratos, mitius habentes, sputorum graveolentiae sequuntur, eos recidiva occidit.*

Talibus autem phthisicis consuescere tutum minime videtur, cum putridus sputorum halitus ab adstantibus una cum aëre inspirato in pulmones trahatur; metus enim est, ne contagio in sanos propagetur morbus. Monuit *Galenus* (*h*) hinc: *Periculosum praeterea est, consuescere his, qui tabe tenentur, atque in totum cum omnibus, qui putridum adeo exspirant, ut domicilia, in quibus decumbunt, graviter oleant.* Certe juvenis ille, cujus modo mentionem feci, infecit sororem & ancillam, quae ipsi in morbo assidue ministraverant. *Tulpius* (*i*) fatetur, quod in phthisici cadavere lubens conspexisset consumpti pulmonis vitium, *sed deterruit a sectione foetor tabidus: noxius forte non minus medicis, quam ipsis consanguineis.* Viderat *Benedictus* (*k*) in phthisicorum cadaveribus pulmones inter dissecandum in amurcam sordescentem mutatos; unde facile intelligitur, quantam mephitim talia sputa, quae coenosa & argillosa vocat, quandoque exspirent; simulque notat, pessima talia sputa ponderosiora esse reliquis semper. Quin imo, licet tantus sputorum foetor non adsit, mali tamen quid ab halitu deploratorum phthisicorum metuendum videtur: dum ultima oscula uxor phthisica moribunda fixerat mariti mento, postea totus ille locus glaber mansit, licet densa barba cresce-

(*d*) Tabid. Theatr. pag. 110. (*e*) Ibidem pag. 44. (*f*) Ibidem pag. 105. (*g*) Coacar. Praenot. N°. 406. Charter. Tom. VIII. pag. 876. (*h*) De Febribus Lib. I. cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 108. (*i*) Lib. II. cap. 11. (*k*) Tabid. Theatr. pag. 68.

crescerent in omni ambitu: caeterum tamen nihil mali optimus ille vir inde passus fuit, & plures annos supervixit absque ullo male affecti pulmonis indicio.

Solent quandoque & Medici sputa phthisicorum ardentibus prunis imponere, &, si male oleant, dum comburuntur, citam & certam perniciem inde praesagiunt: interim certum est, sputa omnia male olere, dum comburuntur: unde *Benedictus* (*l*) monet, minus certam inde Prognosin haberi. Major vel minor foetor sputorum, dum comburuntur, aliquod indicium dare posset majoris vel minoris corruptelae. Inter lethalia signa in phthisicis *Hippocrates* (*m*) gravem illum sputorum odorem numeravit quidem; sed addidit; *si & capilli a capite defluant.*

Infinitas fere sputorum varietates in phthisicis esse, agnovit *Aretaeus* (*n*); & plures recensuit: *Sed omnes has puris formas & species esse* monet; & deinde addit sequentia: *Quicumque vero aut igne aut aqua humiditates explorant, hi haud ita multum phthoën mihi dignoscere videntur: namque visio quolibet alio sensu certior est, non modo iis, quae rejiciuntur, intuendis, sed etiam aegrotantis specie consideranda: si quis enim vel plebejus hominem viderit pallentem, imbecillum, tussientem, macie confectum, hunc vera phthoë laborare pronunciat.* Verum non videtur considerasse *Aretaeus*, quod per sputorum explorationem aqua vel igne factam non indagaverint Medici, an phthisis adsit nec ne, sed tantum an citius aut serius morbus ille in mortem tendat; uti manifestè ex *Hippocratis Aphorismo* modo citato apparet.

Vomicae perruptio in cavum thoracis, &c. Potest certe vomica pulmonis sic rumpi, ut in cavum thoracis pus dilabatur: interim tamen in phthisicis hoc contingit rarius; sed plerumque per sputa evacuatur pus. Si vero hoc contigerit, facile patet, quam parum spei supersit, cum pulmo ulcerosus pure undique alluatur. Si empyema difficulter curetur, dum pulmo integer est omnino, quid sperandum erit, si pulmo jam adeo male affectus fuerit. Caeterum videantur illa, quae in *Empyematis* historia habentur.

Tum respiratio pessima. Quandoque enim, exeso pulmone, uti antea dictum fuit, pauca vasa aërea supersunt: saepius pus accumulatur in trachaeis, nec ob debilitatem educi potest per tussim. *Aliquando dolor pectoris & papillarum pungens & ulcerosus inter tussiendum exacerbatus* (*o*), vel & *dolor tendens in decubitu dextro aut sinistro, ob pulmonum lateris alteratrius pleurae adnascentiam*, omnem sputorum eductionem impedit, & respirationem suffocat. Ubi autem nondum rupta est vomica, comprimendo vicina vasa adhuc libera, producit eadem mala, uti antea ad §. 836. dictum fuit.

Consumtio omnis sanguinis, &c. Post mammae, aut & artuum majo-

(*l*) Tabid. Theatr. pag. 44. (*m*) Aphor. 11. sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 200. (*n*) De Caus. & Sign. morbor. diuturn. Lib. I. cap. 8. pag. 36. (*o*) Bened. Tabidor. Theatr. pag. 105.

jorum, exſtirpationem ſaepe tanta ſuppuratio naſcitur, ut vel ex hac ſola cauſa contabeſcant aegri, licet viſcera omnino integra ſint, omni nutrimento corporis in pus verſo, & per latam talem ſuperficiem vulneris elapſo. Si jam magnum in pulmone ulcus fuerit, & ſputorum purulentorum magna copia excernatur, idem neceſſario contingere debet, & quidem tanto magis, quod omnis totius corporis ſanguis per pulmonem tranſire debeat, & omnis chylus, ſtatim ac ſanguini miſtus fuit, cum illo per vaſa pulmonis feratur; poſt exſtirpationes autem pars tantum ſanguinis & chyli per haec loca transeat. Praeterea demonſtratur in Phyſiologicis (*p*), quod pulmonis actione repetita chylus cum ſanguine fluens per hoc viſcus praeparetur in nutrimentum, ex quo reſtitui poſſint illa, quae quotidie pereunt tam de fluidis quam de ſolidis partibus in corpore ſano. Unde duplici de cauſa contabeſcit phthiſi laborans; ob jacturam nempe humoris nutrititii, & quia, labefactato per ipſum morbum pulmone, non poteſt per hoc viſcus ſic perfici recens chylus, ut inde corpus nutriri queat. Contingit ſaepe, ut omnia viſcera primae coctionis ſuis muneribus ſatis bene fungantur in phthiſicis: appetunt, digerunt, alvum naturalem deponunt, & tamen nullo modo inde proficiunt, ſed totus habitus corporis ſenſim marceſcit, quia pulmonis actio requiſita in chylum deficit. Pro peſſimo ſigno habuit *Benedictus* (*q*) illud; dicens: *Phthiſici, cibum avidè appetentes, & exinde robur neutiquam acquirentes, deſperati: Nectar enim vitale depraedationi dicatum indicat.*

Solidorum conſumtio fere integra, facie Hippocratica. Per ſputa purulenta copioſa, & imprimis per ſudores nocturnos, maxima fluidorum pars de corpore perit; hinc omnia vaſa, non amplius diſtenta fluidis, contrahuntur; omnis omnino pinguedo, a qua toroſitas corporis pendet, perit, ita ut ſola cutis & oſſa ſupereſſe tantum videantur; muſculorum tamen actio ſupereſt, & omnes motus muſculares exercere poſſunt, in quantum magna debilitas permittit, & exſucca articulorum ligamenta non impediunt: vidi peritiſſimum muſicum, conſummata phthiſi penitus emaciatum, pridie ante mortem cymbala pulſantem, & magna celeritate digitos moventem. Notum autem eſt, maximam molem muſculi pendere a tunica celluloſa interſperſa ſingulis fibrarum muſcularium faſciculis; hinc, licet extrema macie omnis tunica celluloſa diſpareat, manet tamen adhuc muſculoſa fabrica, motibus exercendis apta. Dum famem depingere voluit *Ovidius* (*r*), videtur deſcripſiſſe conſummatiſſimi phthiſici triſtem imaginem:

—— —— Cava lumina, pallor in ore:
Labra incana ſitu: ſcabrae rubigine fauces:
Dura cutis, per quam ſpectari viſcera poſſent:
Oſſa ſub incurvis exſtabant arida lumbis:

Ventris

(*p*) Herm. Boerh. Inſtitut. Med. §. 208. (*q*) Tabidor. Theatr. pag. 11.
(*r*) Metamorph. Lib. VIII. v. 805. &c.

Ventris erat pro ventre locus. Pendere putares
Pectus, & a spinae tantummodo crate teneri.
Auxerat articulos macies, genuumque rigebat
Orbis, & immodico prodibant tubera talo.

Accuratissime descripsit totius corporis in consummata phthisi contabescentiam *Aretaeus* (*s*); ubi & pulchre notat, quod *buccarum tenuia dentibus inhaereant, & subridentibus assimilentur: in omnibus denique cadaveris speciem referunt.*

Tunc adest facies illa, *Hippocratica* dicta, quia in *Prognosticorum* libro descripta fuit; de qua antea ad §. 1188. dictum, dum de Empyemate agebatur.

Sensim autem marcescente corpore, gradatim extrema macies inducitur: si vero subito haec augeatur, mortem prae foribus esse designat, uti optime *Benedictus* (*t*), monuit: *Pinnarum narium contractio, thoracis collapsi angustatio, si brevi spatio contigerint, moriturum aegrotantem denuntiant.*

Febris hectica, cum pulsu parvo, &c. Quid febris hectica, sive habitualis, dicta Medicis, sit, alia occasione ad §. 835. dictum fuit, ex *Galeno*: est nempe febris, quae semper sibi similis, nec invasionem alicujus paroxysmi, nec incrementum, nec vigorem, nec remissionem, habet, sic ut se febricitare non percipiat aegrotus. Simul & ibi monitum fuit, quod periodicum tamen hecticae febris augmentum agnoverit *Galenus*; sed credidit, illam exacerbationem non pendere a natura febris hecticae, sed ab alimento assumto, quod ubi subactum est & distributum, tunc febricula haec denuo ad pristinum statum redit. In phthisi incipiente haec febricula vespertino imprimis tempore observatur, ita ut cum levi horrore quandoque incipiat, aliquando vero absque ullo horrore praegresso sola pulsus celeritate, calore aucto, & rubore genarum, se manifestet: mane autem pulsus solet ad naturalem statum redire; & tunc quotidianae intermittentis speciem refert. Idem notavit *Aretaeus* (*u*), dicens: *Simul adest & ignis assiduus, qui nunquam intermittere videatur, interdiu latens sudore & corporis frigore. Haec enim propria phthoën sequuntur, quod videlicet caliditas excitatur, & in noctem emicat, interdiu autem in visceribus delitescit.* Ubi autem morbus augetur, *hecticus calor magis magisque increscit, & pulsus etiam summo mane fertur citatior*; tuncque spem in angusto positam esse monet *Hofmannus* (*w*). Quandoque in phthisicis veram exacerbationem, & perfectam intermissionem, observari certum est; & videtur *Hippocrates* (*x*) hoc pariter notasse; dum dicit: *In suppuratis febres intermittentes pleraeque sudoriferae sunt*: omnium vero frequentissime observatur, quod lenis febricula adsit perpetuo, circa ve-

(*s*) De Caus. & Sign. morbor. diut. Lib. I. cap. 8. pag. 36. 37. (*t*) Tabid. Theatr. pag. 111. 112. (*u*) De Caus. & Sign. morbor. diuturn. Lib. I. cap. 8. pag. 36. (*w*) Medic. Rational. & Systemat. Tom. IV. part. 4. pag. 308. (*x*) Coac. Praenot. N°. 419. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

vesperam fere semper auctior: subinde tamen & exacerbationes manifestae observantur vario tempore, vel a retento pure, vel a novo chylo post alimenta assumta. Ubi autem tuberculis obsidetur pulmo, quae successive suppurantur, tunc, quando tale tuberculum abit in abscessum, & brevi rumpetur, saepe satis valida increscit febris, quae pure per sputa educto cessat, manente sola consueta hectica febricula, donec novum tuberculum suppuratum simile febris augmentum producat. Ideo videtur *Benedictus* (*y*) dixisse: *Si Ephemera, vel hectica, per vices inaequales phthisicum diutius exercuerint, fatalem indigitant eventum.* Novas enim febrilis exacerbationis causas, malo priori manente, accedere frequenter designat. Ubi vero pus in ulcere pulmonis acre & ichorosum fit, vel retentum diutius, nec per sputa excretum, degenerat, tunc totus sanguis inficitur putrida & acri labe, acceditque febris putrida maligna, quae brevi vires, quae adhuc supersunt, tollit, & mortem inducit. Haec mala cum observasset *Benedictus* (*z*), dixit: *Phthisici, quibus materia pectus onerans labem febris putridae aut malignae contraxerit, omnes fere periere.*

Phthisicorum pulsum parvum & languidum esse, mollemque, & modice celerem, statuit *Galenus* (*a*): hoc autem imprimis obtinet in morbo nondum admodum provecto. Ubi vero jam contabescere incipit corporis habitus, tunc hecticam febrim comitatur pulsus tenuis, durus, obscurus, & frequens; uti alio in loco *Galenus* (*b*) optime notavit, postquam graphice prius descripserat marcorem totius corporis in phthisi. Simul notat, calorem, pulsum tangenti Medico, primo apparere lenem, sed, si diutius tangendo moretur, tunc acer & mordax calor percipitur: in volis manuum quandoque aegri molestum caloris sensum habent. Cur autem calor ad superiora acrior fit, & genae rubeant, dictum fuit ad §. 835.

Anxietas inexplicabilis, &c. Ubi ad §. 631. de Anxietate Febrili agebatur, patuit anxietatis causam esse impeditum sanguinis transitum liberum per arteriae pulmonalis fines. Verum in phthisicis, vel sensim consumto hoc viscere, vel pure oppleto, illud obtinet, & quidem tanto magis, quo plus morbus jam in mortem vergit. Certe miseri tales aegri de nulla re magis conqueruntur, & nunquam ardentius implorant artis auxilium, quam ut ab intolerabili hac anxietate liberentur. Vesperi autem imprimis magis anguntur, quia & sputa tunc minui solent, & febris augeri: sed quo celerius movetur sanguis per pulmonem, cujus vasa libera non sunt, eo magis increscit anxietas; in homine enim sano, si cursu v. g. sanguinis celeritas augeatur, anxietas oritur, dum pulmo non potest transmittere sanguinem tam celeriter, ac per venas advehitur versus cor dextrum: hinc, nisi quiete corporis retardaretur celeritas sanguinis, subita mors sequeretur; uti frequenter contingit in hominibus & animalibus, quae ultra vires currunt. Matuti-

(*y*) Tabidor. Theatr. pag. 111. (*z*) Ibidem pag. 112. (*a*) De Pulsib. ad Tyrones cap. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 10. (*b*) De Febrib. Lib. II. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 120.

tutinis horis autem, dum miteſcit febris, & ſputa per noctem accumulata & cocta ejiciuntur, melius ſe habent phthiſici.

Sitis magna; ſudor nocturnus ingens. Antea ad §. 636., ubi de ſiti Febrili agebatur, conſtitit, ſiccitatem & humorum immeabilitatem merito inter ſitis cauſas numerari. Verum antea vidimus, in phthiſi totum corpus exſiccari, & anxietas humorum immeabilitatem per pulmonis vaſa demonſtrat. Simul etiam per labem purulentam ſanguis inquinatus acrior redditur; unde & alia ſitis cauſa deducitur. Concurrit ſudor nocturnus, per quem liquidiſſima pars ſanguinis difflatur de corpore; a qua ſola cauſa etiam in ſaniſſimis hominibus ſitis oritur. De ſudore autem illo nocturno videantur illa, quae ad §. 835. habentur.

Puſtulae rubrae. Dum ex ſanguine, ad cutanea vaſa delato, tanta tenuioris liquidi copia per ſudorem ſecernitur, minime mirum eſt, reſiduum ſpiſſius redditum in vaſorum cutaneorum anguſtiis, & circa glandulas cutaneas, haerere, ſicque puſtulas producere: obſervamus, aeſtivis ſub caloribus, in ſaniſſimis etiam hominibus, per largos ſudores in cute puſtulas rubras naſci; adeoque magis hoc fiet in phthiſicis, in quibus ob ariditatem vaſa cutanea minus pervia ſunt, & acrior fit humorum indoles. Eadem eſt ratio, quare pruritus in toto corpore naſcatur. Inter ſigna phthiſis inſanabilis apud *Benedictum* (*c*) recenſetur; *Extremarum partium, & totius cuticulae, porrigo, deficiente in exterioribus ſpiritu madente.* Sed & *Hippocrates* (*d*) jam dixerat: *Puſtularum eruptiones, velut unguibus lacerata cute* (τὰ ἀμυχώδεα ἐξανθίσματα), *habitus tabem ſignificant.* Quod merito pro phthiſi conſummata ſumitur. Alibi (*e*) autem habetur: *Pruriginoſa corpora, poſt alvum ſuppreſſam, in tabidis, malum.* Per alvi fluxum enim copia acriorum humorum ſubducitur; ſed ſi vel ſponte, vel per artem, ſupprimatur, ob ſummam aegrorum debilitatem, alvi fluxus, tunc hoc contingere ſolet.

A pure miſto ſanguini, per ulceroſum pulmonem fluenti, vel & ab eodem reſorpto venis bibulis, totus ſanguis inficitur, & funduntur humores, ſic ut per ſudorem colliquativum exeant affatim de corpore. Quando autem vires vitales magis magisque debilitari incipiunt, & ſimul, fluidiſſima parte per ſudores diſſipata, reliqui humores magis lenteſcunt, tunc ad cutim delata liquida difficilius exire poſſunt, & epidermidem hinc inde in puſtulas aquoſas attollunt, quae exanthemata miliaria alba ſatis referunt, niſi quod plerumque longe majoris molis eſſe ſoleant. Neque hoc ſymptoma *Hippocratem* latuit; uti alia occaſione ad §. 835. monui, ubi de ſignis agebatur, quae docent, abſceſſum in pulmone latere. In *Prognoſticis* (*f*) enim, poſtquam dixerat, *oculi cavi fiunt, malasque rubores obſident, & ungues quidem manuum adunci fiunt, digiti autem manuum incaleſcunt, maxime ſummi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt*, demum addit; & *phlyctaenae per corpus na-*

(*c*) Tabid. Theatr. pag. 105. (*d*) Coacar. Praenot. N°. 444. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (*e*) Ibidem N°. 440. (*f*) Charter. Tom. VIII. pag. 651.

nascuntur. Per Phlyctaenas autem pustulas aquosas intelligi, patet ex illis, quae §. 723. habentur.

Pedum manuúmque inflatio a parte affecta. Consummata phthisi in mortem jam vergente, hoc observatur, quod, toto corpore jam emaciatissimo, extremi artus turgere incipiant. Merito *Benedictus* (*g*) dixit: *In Phthisi diuturniori tumor pedum oedematosus funestus*. Postea, ubi de causis generalibus hydropis agetur, patebit, omne, quod facilem reditum lymphae per venas ad cor impedit, vel minuit, tumori hydropico originem dare posse. Verum in ultimo phthisis funestae stadio summa anxietas docet, difficulter sanguinem cordis dextri per pulmonem moveri; unde impedimentum fit motui sanguinis per venas versus cor, adeoque & difficilior resorptio lymphae per venas bibulas. Cum autem simul & pauculum sanguinis per arterias moveatur; ut docet pulsus debilis; nec poterit arteriarum venis adjacentium actio promovere motum liquidi venosi: lympha ergo stagnare incipiet, & accumulari, in locis maximè a corde remotis; unde illarum partium tumor frigidus fiet, sed &, ob inopiam humidi in corpore jam exsucco, mollis. Hinc etiam intelligitur, quare *Benedictus* (*h*) dixerit: *Phthisis improvisò fatigans, licet pectus minus gravet, cum extremarum partium, pedum praecipue, inevitabili infrigidatione; periculosissima. Succi enim alibilis pessime alienati, viriumque exinde prostratarum, symptoma est.* Simul patet ratio, quare *Hippocrates* (*i*), tabis decursum describens, dicat: *In progressu vero corpus extenuatur, exceptis cruribus: haec autem tument, & pedes.*

An vero observatum fuerit, uti novi quosdam ex ipsis textus verbis concludere voluisse, quod, si sinister pulmo ulcere consumeretur, manus sinistra & pes sinister tumerent ante mortem, & contrarium obtineret, si dexter pulmo affectus foret, fateor me ignorare. Saltem in illis aegris, quorum curam gessi, hoc nunquam vidi, nec memini me legisse apud probatos auctores, illud ab aliis observatum fuisse.

Summa debilitas, vox rauca. Quotidie fluida & solida corporis per ipsam febrim hecticam mutantur, deteruntur, per sputa & sudores pereunt de corpore, nec restituuntur; unde summa tandem debilitas sequitur. Vocis autem raucedo imprimis a siccitate partium, quae voci formandae & transmittendae serviunt, pendet.

Capillorum defluvium. Pili ex bulbillo, in tunica cellulosa locato, prodeunt, vel ex sebaceis cutis cryptis: semper in sanis & vegetis hominibus pingues sunt, & ubi per senectutem, vel morbos validos acutos, pinguedo corporis consumitur, & arescit admodum cutis, capilli defluunt: si vero bulbilli integri manserint, & per bonum victum restituatur pristina torositas corpori, renascuntur denuo, uti observatur in illis, qui in vigore aetatis acutis & validis morbis decubuerunt, atque inde emergentes capillorum defluvium passi sunt. Cum autem secari & uri possint sine ullo doloris sensu, re-

(*g*) Tabid. Theatr. pag. 111. (*h*) Ibidem pag. 110. (*i*) De Intern. Affect. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 645.

resectique recrescant denuo, & cutim quasi perforantes ex bulbillo in pinguedine locato germinent, hinc *Galenus* (*k*) dixit: *Generatio pilorum eadem est ac illorum, quae ex terra nascuntur.*

Non mirum ergo, cum, in consummata phthisi, de pinguedine nihil fere amplius supersit in corpore, & aridissima cutis evaserit, capillos cadere: unde ab *Hippocrate* (*l*) pro signo mortis brevi secuturae habetur: *Huic si jam capilli ex capite defluant, caputque velut ex morbo jam nudetur, & super prunas exspuenti sputum graviter oleat, hunc intra breve tempus periturum assero, &, quod enecet, alvi profluvium fore.* Similem Prognosin & in *Coacis* (*m*) habet: uti & in Aphorismis (*n*). Postea idem omnium Medicorum testimoniis confirmatum fuit. Quamvis enim antea Phthisici sudoribus nocturnis diffluxerint, dum arefacta tota cute pili cadunt, versus interiora urgentur humores, soluti a corruptione purulenta per alvum ruunt, & foetidissimam diarrhoeam producunt, quae brevi finem morbo imponere solet, sequente summa debilitate ac morte. Hinc dixit *Aretaeus* (*o*), postquam accuratissime summam illam phthisicorum consummatorum maciem descripserat: *Si talibus aegris alvus perturbetur, desperatum.*

Quandoque, licet rarius, contingit, quod alba & chylosa per alvum evacuentur, pessimo semper omine, cum sic exhausto jam corpori omne nutrimentum detrahatur. Observavit hoc *Benedictus* (*p*), & monuit: *Si phthisis diu detinuerit, & fluxus chylosus supervenerit, funestum.* Apud *Caelium Aurelianum* (*q*) leguntur sequentia: *Tunc pejorante passione ventris efficitur fluor albidarum egestionum, & indigestarum, debilitatis naturalibus digestionis officiis.* Quod autem diu jam inveterato hoc morbo talis fluxus contigerit, patet ex illis, quae praecedunt: *Digitorum summitates crassescunt obuncatis unguibus, quod graeci γρύπωσιν vocant, sequitur praeterea inflatio pedum, & nunc frigus, nunc fervor articulorum: nasi summitas pallescit, atque aurium laminae frigescunt.* Haec autem omnia tabis jam in mortem tendentis signa sunt.

Dum funesta illa phthisicorum diarrhoea incipit, imo & quandoque paulo ante, sputa, prius copiosa, supprimi incipiunt, cum magna anxietate. Si autem tenui calido mellito potu haec non redeant, brevi alvi fluxus sequetur lethalis. Conantur enim Medici sic sputa promovere, & oxymelle calide dato tussim movere, ut pulmo liberetur: sed omnia haec artis molimina saepe frustra tentantur, quod pariter *Benedictus* (*r*), monuit: *Phthisi diutius correpto si βηχικα tenuioris substantiae, sive proritantia, porrecta fuerint, & exinde tussis non moveatur, funestum.*

Talis est decursus periculosissimi hujus morbi, quo tot homines in flore ae-

(*k*) De Composit. Medic. secundum locos Lib. I. cap. 1. Charter. Tom. XIII. pag. 319. (*l*) De Morbis Lib. II. cap. 17. Charter. Tom. VII. pag. 569. (*m*) N°. 434. 436. Charter. Tom. VIII. pag. 877. (*n*) Sect. V. Aphor. 11. 12. 14. Charter. Tom. IX. pag. 200. 201. 202. (*o*) De Caus. & Sign. morbor. Lib. I. cap. 8. pag. 37. (*p*) Tabidor. Theatr. pag. 111. (*q*) Morbor. Chronicor. Lib. II. cap. 14. pag. 421. (*r*) Tabid. Theatr. pag. 112.

aetatis pereunt. Hunc breviter, ut solet, *Hippocrates*, sed accurate (*s*), descripsit: *A sanguinis sputo puris sputum, malum. A puris sputo, tabes & fluxus. Ubi autem sputum sistitur, intereunt.*

Sequuntur jam regulae quaedam generales, quae ad Prognosin formandam in hoc morbo magnam utilitatem habent.

§. 1207. 1. Phthisis haereditaria omnium pessima, nec sananda, nisi cum praecautione haemoptoës.

2. Phthisis ab haemoptoë per vim externam, sine vitio interno praeexistente, levissima est, caeteris paribus.

3. Phthisis (2.), in qua subito rumpitur vomica, expuitur pus album, coctum, aequale, facile, respondens copia ulceri, sine siti, cum appetitu, digestione, secretione, excretione bona, difficulter quidem, tamen sanari potest.

4. Phthisis ab Empyemate insanabilis.

5. Sputa gravia, solida, olentia, dulcia, cum signis ultimis (1206.), desperata.

1°. De Phthisi haereditaria antea ad §. 1198. dictum fuit; & tunc patuit, quantopere metuendus sit hic morbus, dum labis haereditariae justa adest suspicio. Si enim talis sanguinem spuere incipiat, tuto poterit ipsi applicari *Poëtae* Praesagium (*t*):

Non est in Medico semper relevetur ut aeger.
Interdum docta plus valet arte malum.
Cernis, ut e molli sanguis pulmone remissus
Ad stygias certo limite ducat aquas.

Tota spes salutis consistit, ut caveatur haemoptysis, quae in talibus circa decimum sextum annum aetatis jam metuenda est, licet saepius circa decimum octavum annum contingere soleat. Si catarrhosa tussis, quae in aliis absque damno toties negligi solet, in sic dispositis oriatur, omnis cura adhibenda est, ut haec sopiatur, ne debilis pulmonis vasa, fracta per tussis vehementiam, producant haemoptoën. Servavit *Celeberrimus Boerhaavius* unicum haeredem nobilissimae familiae, in qua haereditarium hoc malum erat, dum & rectam vivendi normam praescriberet, & ter in anno sanguinis copiam minueret venae sectione. Imo sic & spes est, haereditariam illam labem deleri posse, cujus rei notabile exemplum vidi. Robustus & sanus vir nupserat lectissimae virgini, in cujus familia phthisis haereditaria erat; quo morbo ipsa periit, uti & reliqui fratres ac sorores, ante

(*s*) Sect. VII. Aphor. 15. & 16. Charter. Tom. IX. pag. 299.
(*t*) Ovid. Epist. ex Ponto Lib. I. Epist. 3.

ante trigesimum annum. Ex hoc conjugio quatuor natae proles; licet pater sanissimus ultra octoginta annos vitam produxerit, omnes eadem labe infectae. Tres perierunt vera phthisi: quartus & ultimus, reliquorum sorte territus, tempestivis venae sectionibus funestam haemoptoën cavit, dumque trigesimum sextum annum jam superasset, & a prudentioribus monitus fuisset, temperandum esse a venae sectionibus, obedire noluit, imo & numero & copia illas auxit potius, sperans se tuto tunc genio parum plus indulgere posse, unde a nimia sanguinis jactura hydropicus factus periit quadragesimo aetatis anno. Ex sana & robusta uxore, quae septuagenaria major adhuc vivit, plures progenuit liberos, quorum aliqui infantum morbis perierunt, una ex filiabus post trigesimum annum periit in puerperio, reliqui bini adhuc vivunt, nulli unquam pulmonis morbo obnoxii, patris aetatem jam superantes, & robusta sana progenie beati; quorum quidam jam adulti optime se habent.

Unde videtur spes superesse, labem talem haereditariam deleri posse, si haemoptoë caveatur. Simul etiam apparet, licet phthisis consummata contagio noceat, uti antea dictum fuit, tamen labem haereditariam unius conjugis non nocuisse alteri.

Caeterum observavit *Benedictus* (*u*), haereditariam phthisin diuturniorem esse: sic enim habet; *Qui phthisis indelebilem impressionem a parentibus susceperint, licet irrestituibiles, sunt tamen diuturniores.*

2°. Antea ad §. 1198. dictum fuit, haemoptoën, quae a vi valida pulmonibus illata fit, facilius longe curari, quam si erosis vasis pulmo sanguinem fuderit: in priori enim casu humores boni sunt, & malum considerari potest instar puri vulneris, cujus consolidationem sperare licet. Verum quidem est, perpetuum pulmonis motum per inspirationem & exspirationem, uti & aëris liberum & ad vitam necessarium accessum, facere, ut difficilius consolidari possint pulmonis vulnera absque ulla suppuratione sequente: adeoque hanc magis metuendam esse, quam in vulneribus partium externarum, ubi arte chirurgica labia vulneris uniri possunt, & aër arceri. Interim, si post talem haemoptysin phthisis nasci incipiat, tanquam topicum malum poterit considerari, quod nec Cacochymiam praecedentem, nec Idiosyncrasiam conspirantem, habet; adeoque, caeteris paribus, phthisis a tali sanguinis sputo nata levior erit aliis, quae a periculosioribus causis ortum duxerint. Tamen nec talis phthisis periculo vacat; uti sequenti numero dicetur.

3°. Antea, ubi de Peripneumonia vera agebatur, monitum fuit, si ille morbus in vomicam abeat, omnia tentanda esse, ut cito rumpatur, & pus, in vasa aërea pulmonis delapsum, evacuetur; sic enim depuratio ulcerosi loci, & postea consolidatio, sperari poterit. Nisi enim cito possit talis vomica rumpi, aucto tumore comprimet & impediet omnia vicina; totumque hoc viscus depascetur a pure diu retento, per ipsam moram acriori reddito. Unde si post Haemoptoën per vim externam factam sequatur pulmonis vomica,

(*u*) Tabidor. Theatr. pag. 111.

mica, & haec ſubito rumpatur, ſpes ſanationis ſupereſt; quae augebitur magis, ſi pus bonae notae cum facilitate expurgetur, abſque vehementi adeo tuſſi, quae moleſta conquaſſatione locum ulceroſum irritare & exaſperare poſſit, ſicque conſolidationem loci affecti impedire. Verum ut bona Prognoſis habeatur, quam maxime etiam attendendum eſt ad copiam puris, an reſpondeat ulceris magnitudini. In tali enim caſu, ubi vomica ſatis cito rumpitur, non potuit ingentem puris copiam continere; & poſtquam rupturae tempore totum pus evacuatum eſt, ſenſim ac quotidie ſputi purulenti copia minuetur, ſi res bene cedat; uti manifeſte apparet in vomicis externarum partium, quas oculis luſtrare poſſumus. Si enim major copia materiae purulentae exeat, quam quae reſpondet ulceris aperti magnitudini, noverunt periti Chirurgi, ſinuoſum ulcus eſſe, vel degeneres a ſanitate humores perpetuo ad ulceroſum locum affluere; quod utrumque curam difficiliorem reddere poteſt, & imprimis in pulmonis vomica. Optime hoc monuit *Benedictus* (*w*), dicens: *Si partem deroſam fluxio copioſior irrigaverit & frequentior, periculoſum; nam ulcera interna cum uberrima ſaniei affluvie, raro, ſicut externa difficillimè, ſanantur.*

Cum autem morbus ſine ullo alio vitio interno ſupponatur, facile patet, nec ſitim magnam adeſſe debere, & viſcera primae coctionis functiones ſuas integre perficere poſſe, ut bonus ex ingeſtis paretur chylus. Notum vero eſt, pulmonis actionem imprimis requiri, ut ex chylo ſanguis bonus & reliqui humores fiant; adeoque opus erit, tanta ſuperſit pulmonis integritas, ut ſuo munere fungi poſſit. Hoc autem fieri novimus, ſi toroſitas & robur corporis non minuantur, ſed augeantur potius. In praecedenti paragrapho dictum fuit, merito pro peſſimo ſigno haberi, ſi phthiſi decumbens aeger valido quidem gaudeat appetitu, ſed tamen pergat emaciari; tunc enim novimus certo, vitale hoc viſcus muneri ſuo amplius par non eſſe. Accuratam talem Prognoſin apud *Hippocratem* (*x*) legimus. *De tabeſcentibus, quod ad ſputum ac tuſſim attinet, eadem dico, quae de ſuppuratis ſcripſi: oportet enim eum, qui probe liberari volet, facile ſputum per tuſſim rejicere, & id eſſe album, & aequale, & ejusdem coloris, abſque pituita* (ſic credo melius verti ἀφλέγμαντον). *Quod vero a capite defluxit, ad nares converti; febrim autem non invadere, ut ne a coena prohibeatur. Venter autem egerat quotidie, & id, quod egerit, ſit durum, copia pro ratione ingeſtorum. Hominem vero quam minime tenuem eſſe oportet. Pectus autem laudare convenit, quadratum & hirſutum; & cartilago ejus parva ſit, & robuſtè carnoſa* (in emaciatis enim prominent coſtarum cartilagines). *Quicumque enim haec omnia habuerit, maxime ſuperſtes erit. Qui vero nihil horum habuerit, interitui proximus.*

Quamvis autem in tali tabis ſpecie ſpes curae ſuperſit, ſemper debet meminiſſe Medicus, adeſſe metum, & tale malum non niſi difficulter tolli poſſe. Antea, quando de cura Haemoptoës agebatur, apparuit, quantam cautelam ad-

(*w*) Tabidor. Theatr. pag. 110. (*x*) Praedict. Lib. II. cap. 6. Charter. Tom. VIII. pag. 814. 815.

adhibendam jusserint veteres Medici, ut caveatur inflammatio rupti vasis, ne sequens suppuratio curam reddat difficillimam, & incertam. Certe, nisi mollis sit tussis, & facilis sputi purulenti eductio, merito dixit *Galenus* (y); *Quae potest tussientibus esse sanationis spes? Non igitur, quod in perpetuo, propter respirationem, motu viscus id sit, desperata curatio est, velut, qui ante nos, Medici senserunt, sed propter saniei & puris vacuationem. Ideoque, si statim quis sit aggressus, ac jam dicta ratione medeatur, coëunt; sin phlegmone prius occuparit, difficilem incertamque curationem recipiunt; nam pus, & sanies, prorsus, totaque, ex spatiis pulmonis non expelluntur, & tussis affectas partes lacerat valde.* Similia & *Aëtius* (z) monet, pulchre notans, quasi in circulum revolvi mala, cum a tussi lancinatum pulmonis ulcus denuo inflammetur, inflammatum rursus maturatione opus habeat, maturum pus iterum per tussim repurgari debeat. Ob hanc curae difficultatem *Benedictus* (a) monet: *Primis valetudinis signis allucentibus non confidat Medicus, etiamsi accurata videatur* τέκμαρσις; *ultra enim convalescentiae statum ob recidivae metum diu perstitisse, tutissimum.* Simul hinc patet ratio, quare, uti postea in cura dicetur, prudentes Medici asperam phthisicorum tussim lenire semper tentent.

4°. Dum enim pulmonem pus contentum in thorace undique alluit, tabescit omnino, & nulla spes superest; uti antea in capitulo de Empyemate, & in praecedenti paragrapho, dictum fuit.

5°. Certum est, quod in omnibus pectoris morbis sputa attentam mereantur considerationem: veniunt enim directe a pulmone, vitali viscere; derivantur a sanguine totius corporis, qui per pulmonem transit; hinc in Pleuritide & Peripneumonia sputa sollicitè a Medicis examinantur, cum morbi indolem & varias mutationes demonstrent. In phthisi autem, dum vomica rupta fundit illa, quae continebat, sputa comparantur cum boni puris conditionibus, & laudantur optima, quae puri cocto simillima sunt: quo magis a dotibus boni puris, colore, odore, sapore, consistentia, recedunt, eo pejora habentur.

De sputis autem solidis, gravibus, olentibus, dulcibus, dictum praecedenti paragrapho, & monstratum fuit, quaenam Prognosis ex variis illis sputis in hoc morbo deduci possit. Unicum tamen adhuc notandum videtur. In abscessu externo, quem oculis usurpare possumus, videmus quandoque, si pertundatur, exire pus sanguinolentum, quandoque ichorosum, tenue, foetidum, penitus a bono pure degenerans, & hoc imprimis contingit, si diu nimis clausus manserit talis abscessus, sicque sola mora pus contentum degeneraverit. Periti Chirurgi cavent hanc puris mutationem, dum statim exitum parant puri collecto, simulac ad perfectam maturationem abscessus pervenerit. Sed observatur, quod, licet primum pus, rupto vel pertuso tali abscessu erumpens, malum fuerit, singulis diebus tamen emendetur, & brevi

(y) Method. Medend. Lib. V. cap. 8. Charter. Tom. X. pag. 116. (z) Lib. VIII. cap. 67. pag. 88. in Graeca edit. pag. 174. versa. (a) Tabid. Theat. pag. 121.

brevi omnes dotes optimi puris acquirat. In pulmonis vomica, quae ſaepe diutius clauſa manet, idem contingit: hinc ſputa purulenta, primo prodeuntia poſt ruptam vomicam, licet malae indolis fuerint, tamen non ſemper funeſta ſunt. Spes enim adhuc curae ſupereſt, ſi ſequentibus diebus minuatur copia, & emendetur qualitas: ideo in textu prudenter additur, tunc deſperandum eſſe de aegrorum ſalute, ſi ultima ſigna, praecedenti paragrapho enumerata, una cum talibus ſputis adfuerint. *Benedictus* (*b*), qui omnia, quae in phthiſi contingunt, tanta cum cura collegit, dicit: *Si artis adminiculo ſputum variegatum ſit concolor, ſi a foedato optime depuratum, ſi ab inaequali optime ſubactum, ſi a ſalino inſipidum, ſi a foetente inodorum, ſi denique facilius provenerit, ſanitatis futurae indicio eſt.* Idem enim tunc contingit in vomica pulmonis aperta, quod in abſceſſu externo obſervatur, dum locus ulceroſus mundatur, & ad conſolidationem diſponi incipit. Simul hoc notari meretur, quod boni Chirurgi emplaſtris alioque apparatu aëris liberum acceſſum arceant a loco ulceroſo, quod in pulmonis ulcere fieri nequit; ideo pus, licet ex ſua indole bonum fuerit, ſola mora hic citius degenerat, & ſub ſpecie malorum ſputorum rejicitur. Unde merito *Benedictus* (*c*) monuit ſequentia: *Si interdiu ſputa ſemper depurata projiciantur, licet noctu male colorata & conſtituta videantur, nil deſperandum: De die etenim ſputa bene ſubacta & alba ſanitatem reducem pollicentur.*

§. 1208. Poſtquam Vomica jam facta in pulmone, indicatio oritur medica, eam ilico maturare, rumpere: quod fit, victu lacteo, motu equitationis, vapore tepido, expectorantibus: ubi rupta, tum

1. Sanguinem munire contra infectionem purulentam oportet.
2. Ulcus quantocius evacuare pure, & labia abſtergere, conſolidare.
3. Hujusmodi in corpus ingerere, quae minimam requirunt vim, ut per pulmones fluere, ibique ſubigi queant, tamen nutrire apta, & puris refectioni inepta.

Dum de Peripneumonia vera agebatur, dictum fuit de illo hujus morbi exitu, qui in pulmonis ſuppurationem tendit; & tunc vomica pulmonis ſequitur; quae pariter ilico maturanda eſt, ut cito rumpi poſſit; de qua re videantur illa, quae ad §. 836. & 857. dicta fuerunt: eadem enim eſt indicatio, & ſimilis medela requiritur. Unica fere tantum haec diverſitas obtinet, quod plerumque vomicae pulmonis, quae peripneumoniam ſequuntur, majoris molis ſint, &, dum rumpuntur, ſimul ac ſemel magnam puris copiam fundant: illae vero vomicae, quae poſt haemoptoën praegreſſam fiunt, ſaepe longe minores ſint, & parcior puris copia excernatur: pluribus enim tuber-

(*b*) Tabidor. Theatr. pag. 112. (*c*) Ibidem pag. 122.

tuberculis quandoque obsidetur pulmo, qui non simul & semel, sed successive, suppurantur; uti dictum fuit.

1°. Antea ad §. 406. dictum fuit de funestis malis, quae sequi possunt, ubi pus in sanguinem resorbetur, & cum humoribus nostris per vasa fluit. Verum quidem est, quod minor horum metus sit, postquam, rupta vomica, puri liber factus fuit exitus; imo in abscessibus externarum partium, nisi magni admodum fuerint, & post aperturam copiosum adhuc pus fuderint, integra curatio satis certo sperari poterit; sed in pulmone ulcerato aliud obtinet: omnis enim sanguis totius corporis rapido motu a corde proximo pellitur per hoc viscus, & ulcerosum locum alluit; quidquid absorbetur de pure, per venas patentes in superficiem sacci ulcerosi, brevi via celeriter ad cor sinistrum venit, & mox cum sanguine per aörtam expellitur ad omnes corporis partes; deplentur enim venae pulmonales citissime, adeoque facilior nascitur occasio resorptioni. Unde patet evidens ratio, quare sanguinis infectio purulenta in ulcere pulmonali magis metuenda sit, quam in aliis partibus corporis similiter affectis. Impedire hanc resorptionem omnino, vix videtur possibile: verum illud pus resorptum ex sanguine denuo eluere, ars tentat, & quam citissime, dum simul talia adhibentur remedia, quae resistunt illi humorum degenerationi, quae a resorpto pure metuenda est; de quibus sequenti dicetur paragrapho.

2°. Haec est generalis indicatio & methodus in curandis omnibus ulceribus, uti ad §. 411. pluribus dictum fuit. Ut enim ulcus curetur, debet ad conditionem puri vulneris redigi, antequam bona consolidatio loci affecti sperari possit. Facile autem patet, hic majorem difficultatem occurrere, cum nec oculis videre possimus ulceris mutationem successivam, nec manibus accessus detur, ut topica remedia ulceroso loco applicentur tantum. Si v. g. ulceris externi sordida superficies, aut & callosa labia, fortioribus depurantibus vel rodentibus indigeant remediis, tuto haec applicari possunt, & vicina sic muniri, ut nihil inde damni patiantur: illud autem in pulmonis ulcere fieri nequit, quia omne, quod interne sumitur, per totum fertur pulmonem; quidquid forma vaporis hauritur, totam superficiem aëream pulmonis tangit, aeque ac locum ulcerosum. Sputa tamen indicare utcumque possunt ulceris conditionem, prout nempe plus minusve a dotibus boni puris degenerant. Verum, si in fistulosum ulcus mutetur pulmonis vomica, quod aliquando fieri ex *Galeni* aliorumque observatis antea constitit, patet satis, quam difficilis cura sit, cum nec dilatare angustum talis fistulae orificium ars possit, nec callosam duritiem, quae saepe adest, tollere. Quid autem faciendum sit, ut ulcus depurari & consolidari possit, ad §. 1210. dicetur.

3°. Antea ad §. 192. & sequentes descripta fuit diaeta, quae in vulneratis requiritur, ut restitutio perditorum, & consolidatio partium separatarum, obtineatur: Commendabatur tunc materia nutrimenti, blanda, facilis digestionis, nec facile putrescens tamen. Simul monitum fuit, peritos & attentos Chirurgos facile detegere ex mutata vulneris conditione, si notabilem in diaeta errorem aeger commiserit. Verum ulcus pulmonis, ut consolidetur, ad

vulneris conditionem reduci debet, adeoque eaedem regulae hic locum habent. Quin imo multo adhuc major cautela hic requiritur: ad reliquas enim corporis partes quaedam tantum portio chyli recentis venit, respondens proportioni, quam pars affecta cum reliquo corpore habet; ad pulmonem vero omnis chylus venit, antequam arteriarum efficacia mutatus fuit, adeoque crudus adhuc, & multas ingestorum dotes retinens. Haec est ratio, quare nutrimenta facilioris digestionis hic laudentur, parca copia simul, sed repetitis vicibus sumenda; ut nempe sufficiens alimenti copia subministretur corpori, vires serventur, & simul caveatur, ne majori copia chyli obruatur affectus pulmo. Ideo *Hippocrates* (*d*) monuit, quod *tabidis cibaria non multa sint exhibenda simul, neque obsonia plura, quam cibaria frumentacea; & vino diluto inter cibos utendum, ne calefaciat, & in corpore debili calorem exhibeat, & utraque simul eodem tempore calefaciant, & calore multam fluxionem inducant.* Simulac enim, vel tenacior chylus, vel copia majori molestus, per affectum pulmonem transire debet, metus est, ne in vasis superficiem ulcerosam ambientibus haerere incipiat, illa obstruat, levem denuo inflammationem in extremis illorum, in ulceris cavum hiantibus, excitet; quae denuo suppuratione aucta debent separari, adeoque depuratio ulceris, & depurati jam consolidatio, retardantur. In ulceribus externis manifeste hoc apparet, si majoris momenti fuerint: post errores in diaeta enim fundus ulceris incipit exsiccari, intensius rubescere; & parum puris dat: sequenti vero die copia puris aucta apparet, & per hoc separantur denuo vasorum infarctorum extrema: similem effectum vidi evidenter in phthisicis, qui minus morigeri Medicorum monitis majorem copiam ciborum ingurgitassent, vel difficilioris digestionis alimentis usi fuissent: post aliquot horas incipiunt angi, hecticus calor augetur, sputa minuuntur, imo quandoque supprimuntur integre: sensim postea minuuntur hae molestiae, sputa redeunt, sed copiosiora, quam ante solebant, educuntur. Unde intelligitur, quare *Hippocrates* in loco modo citato dixerit, *calore* multam fluxionem induci.

Simul etiam patet ratio, quare in textu dicatur, debere talia in corpus ingeri, quae nutrire possunt quidem, sed tamen puris refectioni inepta sunt. Non hic intelligitur, puris confectionem debere impediri, cum notum sit, sub bono pure ulcerum superficiem depurari, & ad optimam consolidationem disponi, ac in sanissimo etiam homine, optimamque vivendi normam servente, pus nasci in ulcere. Tantum hoc indicatur, cavendum esse, ne qualitate aut quantitate peccans alimentum nova producat obstacula, & suppurationem augeat.

Simul etiam manifestum inde est, quam male consulatur phthisicis, dum maciem tollere vel cavere volunt, dando cibos glutinosiores, hac spe, ut non adeo facile de corpore exeant alimenta, sed haereant partibus. Noxas talium ciborum optime notavit *Benedictus* (*e*), dicens: *Et licet quadrupedum ex-*

(*d*) De Locis in homine cap. 8. Charter. Tom. VIII. pag. 367.
(*e*) Tabidor. Theatr. pag. 149.

extremitates eorumque gelatinae a medicis quibusdam praecipiantur, cum tamen vasa protrudentia pectori vicina infarciantur, aut exiliora, habitum corporis alluentia, oppilata sanguinem in arteriam venamque pulmonalem relegaverint (quod multoties vitae desidi accidisse, certum est) talia viscosa ac glutinosa in re cibaria toto fere morbi decursu abdicanda.

§. 1209. Primae indicationi satisfit ope medicaminum leniter & grate acidorum, salsorum, herbarum vulnerariarum, balsamicorum lenium, omni forma, magna copia, usurpatorum.

Ut primae indicationi satisfiat, scilicet ut sanguis muniatur contra infectionem purulentam, tria praecipue sunt consideranda. Ut nempe in ulcere pulmonali pus non diu maneat, adeoque minor detur occasio puris resorptioni: hoc autem obtinebitur, promovendo expectorationem, & blande detergendo ulcus. Secundo, ut illud, quod de pure resorptum est in sanguinem, inde expellatur cito, ne relictum noceat magis: haec autem expulsio per consueta corporis emunctoria obtineri poterit, per alvum nempe, renes, & cutis vasa; per quae tria loca imprimis naturaliter exeunt illa, quae absque sanitatis detrimento in corpore diutius non possunt morari. Tertio conveniunt talia remedia, quae resistunt efficaciter illi humorum degenerationi, quae a pure in sanguinem resorpto producitur.

Dum primum scopum assequi conatur Medicus, expectorationem nempe & blandam ulcerosi loci detersionem, simul attendere debet, nihil hic faciendum esse, quod ulceris pulmonalis curationi nocere possit. Notum autem est, ulcus externum, si perpetuo detergeretur a Chirurgo, nunquam curari posse: debet enim pus bonum in ulcere relinqui per aliquod tempus, ut sub hoc pure fiat separatio morbosi a sano, & recrescere incipiant perdita: imo bonum pus non fit, nisi humores per extrema vasorum effusi maneant in ipso ulcere per notabile tempus. Idem in ulcere pulmonali obtinet: hinc non est perpetuo incumbendum expectorationi, nam frequens nimis tussis exasperat locum ulcerosum, nec tempus concedit, ut pus formari possit. Haec est ratio, quare prudentes Medici in cura hujus morbi asperam tussim leniant, & anodynis utantur, ut saltem nocturnis horis quies concilietur affecto pulmoni; & tunc observant, matutinis horis pus bonum coctum exscreari facile, ac cum levamine: eodem illo tempore, dum nulla tussi agitatur pulmo, spes est, sub bono pure consolidationem ulceris incipere posse; unde, si cura rite procedat, sensim quotidie puris copia minuitur, absque ullo sensu anxietatis, quae pus retentum comitari solet. Optime hoc monuit *Benedictus* (*f*), ubi regulas expectorationi dicatas recenset, dicens: *Horis diacriticis diurnis, lenientibus solum adjuvanda est & promovenda expectoratio, quia tunc temporis naturam adminiculantem invenimus.* Voluit tamen, ut totum corpus perspirabile maneret; tunc enim liberrima circumductio hu-

(*f*) Tabidor Theatr. pag. 121.

humorum per totum corpus obtinet, & nihil versus interiora repellitur, quod pulmonem gravare possit; hinc addit; *ut expectorationi rectius consulatur, partes extremae, praesertim pedes, optime muniantur, quorum sudores matutinos per horam quotidie promovere, utilissimum.*

Simul tunc prosunt illa, quae blande valent detergere ulcerosum locum, qualia plura in *Materia Medica* ad hunc numerum recensentur; ex quibus seliguntur talia, quae praesenti conditioni aegri magis convenire videntur. Si tenacior sit puris indoles, & difficilius per sputa evacuetur, mixtura illa conducit, quae ex *oxymelle*, *tartaro vitriolato*, *syrupo quinque radicum aperientium*, componitur, & facile ad hanc normam aliae similes componi poterunt. Si siccitas in faucibus & vocis raucedo adsint, ex mollioribus, *capillo veneris*, *parietaria*, *scabiosa*, *tussilagine*, *urtica*, *&c.*, infusa parantur, quae addito melle potantur calida, saepe repetitis vicibus. Si viscidus & tenax mucus pulmonem simul gravet, quod quandoque contingit, *apium*, *chamaedrys*, *hyssopus*, & similia, adhibentur, quae attenuandi vi pollent: nec metuenda harum plantarum vis calida aromatica est, cum largae satis aquae copiae infusae potentur; nec nocebit lactis tertiam partem talibus infusis addere. Sic simul urinae & sudori commodum vehiculum subministratur, ut resorptum forte purulentum per has vias de sanguine eliminari possit. His autem utendum larga satis copia, & de die, ne turbetur nocturna quies, quae aegris his adeo necessaria est.

Cum autem in ulceribus externis curandis laudetur merito balsamicorum remediorum efficacia, & horum usum commendaverunt Medici in pulmonum ulcere: verum quidem est, quod topice applicari nequeant, sed tamen internè sumta satis cito fragrantiam suam per totum corpus diffundunt, & cum omnes humores corporis per pulmonem transire debeant, horum vis ad locum affectum perveniet. Sic videmus, a terebinthina assumta, paulo post urinam emissam spirare odorem gratum violarum, quae martio mense florent; imo si externis corporis partibus terebinthina inungitur, idem observatur. Praeferunt autem prudentes Medici Balsama nativa, *terebinthinam*, *balsamum de Mecha*, *Copaybae*, *Peruvianum*, & his similia, artificialibus, quae a Chemicis adeo laudata fuerunt, balsama nempe sulphuris dicta, quae ex sulphure, in oleo presso vel stillatitio soluto, parantur, & pro certo phthisis pulmonalis remedio venditantur. *Celeberrimus Boerhaavius* (g), explorata loquens, putat, *pingui acri*, *indigestili*, *calido*, *nocere debili pulmoni*, *ventriculo*, *visceribus*, *languidorum*, *appetitum opprimere*, *sitim augere*, *torrere nimis jam pridem exsiccata per phthisim corpuscula. Suadet hinc parcum, prudentemque, cum anxia effectus observatione, usum: certe urente non carent acredine.*

Ipsa sane balsama nativa calidum aroma habent, hinc parca dosi simul, & repetitis vicibus, adhibentur, uti patet ex formulis, quae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. *Benedictus* (h) ab acribus illis empyreumaticis bal-

(g) Chem. Tom. II. pag. 430. (h) Tabidor. Theatr. pag. 121.

balsamis in cura hujus morbi abstinuit, monens sequentia: *Inter expectorantia, detergentia maxime proficua invenimus, quae ex abiete, pino, & terebintho, conficiuntur. Medicamenta acria & stimulantia torpidis, eaque de causa congestionem nimis tolerantibus, solummodo concedenda, quae per intervalla quaedam tantum usurpanda: exceptis enim quibusdam intervallis, in quibus acria ista & stimulantia conducunt, medicamentis prius dictis toto morbi decursu insistendum.* Prudens certe, & magni momenti in hoc morbo curando, monitum.

Secundus scopus, ad muniendum sanguinem contra infectionem purulentam, erat, ut, quidquid de pure resorptum fuerat in sanguinem, expelleretur quantocyus, uti & omne illud, quod per purulentum miasma jam mutatum sic fuerat, ut degeneraret a sanitatis conditionibus. Ut enim sanetur ulcus pulmonis, necesse est, ut blandi & sani humores per vasa fluant. Hinc simul sponte patet, omnem aliam acrimoniam humorum, sive ante morbum praeëxstiterit, sive morbi tempore nata fuerit, corrigendam esse, vel eliminandam de corpore. Antea ad §. 1198. pluribus demonstratum fuit, ab humorum acrimonia hunc morbum saepe ducere originem; & facile intelligitur, nunquam eradicari posse difficilem morbum, nisi causa, quae illum produxerat, emendari possit.

Praeter illa autem, quae obviscando qualemcumque acrimoniam enervare valent, vel opposita virtute illam destruere, semper in usu fuit Medicis, ut per illas vias, quibus naturali lege exire solent acriora de corpore, conarentur eadem prudenter eliminare, auctis secretionibus & excretionibus naturalibus. Viae illae regiae, uti antea dictum fuit, tres praecipuae sunt: per cutis vasa nempe, per renes, & per alvum. Cum autem urina, etiam in sanis hominibus, sales & acriora sanguinis olea contineat, ejus secretionem & excretionem augeri tuto posse ad minuendam sanguinis & humorum reliquorum acrimoniam, omnes unanimi satis assensu probaverunt Medici. Certe omnia illa, quae modo laudata fuerunt, herbarum vulnerariarum infusa urinae copiam augent, cum sanguini subministrent copiam aquae, quae inter diuresin promoventia remedia primum locum obtinet (*i*). Simul huc conspirant vires balsamorum nativorum, quae ilico fere violaceum odorem conciliando urinae satis monstrant, quod merito illis diuretica virtus adscribatur. De illis autem evacuationibus, quae per cutis vasa & per alvum fiunt, magis metuisse videntur Medici. Observatur enim, quod dum funesta phthisis in mortem tendit, diffluant sudoribus miseri, & toti exhauriantur. Unde sudores nocturni ingentes §. 1206. inter mala signa numerati fuerunt. Simul & ibidem notatum fuit, alvi fluxum foetentem, flavum, purulentum, cadaverosum, solere morbo & vitae finem ponere. Ob hanc rationem metuebant plures, ne per sudores excitatos, vel movendo alvum, mortem accelerarent. Certum est, quod nemo prudens haec tentabit, ubi a purulenta labe dissoluti humores per cutis spiracula elabuntur, simulac vel pri-

(*i*) H. Boerh. Instit. Med. §. 1122.

primus obrepit ſomnus; aut ubi ſanguis jam in putridum liquamen ſolutus per vaſa meſeraïca expellitur in cavum inteſtinorum, & olidiſſimam diarrhoeam producit: arte enim majus tunc malum eſt. Verum incipiente morbo, nondum fractis aegrorum viribus, nondum exſucco penitus corpore, haec tentata fuerunt non ſine ſucceſſu a Medicis; ſed ſemper cum cautela; & ſedulo attendebant, an morbi levamen his factis ſuccederet, an non.

Antea notatum fuit, quod *Benedictus* anxie curaret, ut perſpirabile maneret corpus illo tempore, dum expectorationem promovere conabatur, & laudaret, ſi illo tempore pedes imprimis maderent ſudore. Craſſioris texturae indumenta laudabat (*k*), ne *aurae frigidioris appulſu ſanguis intro coërceatur, unde extravaſationis recurrentis impendet periculum.* Induſiorum linteorum loco commendabat lanea mollioris contexturae, quae facilius imbibunt quod exhalat de cute, neque frigoris ſenſum imprimunt cuti, ut ſolent lintea, dum ſudore madeſcunt: ab hoc enim frigoris ſenſu ſtringuntur vaſa cutanea ſubito, & perſpiratio omnis inhibetur, ſaepe non ſine noxa.

Neque hoc tantum; idem enim ille auctor (*l*) compertum ſe habere dixit, ſudorifera optime conferre in primo phthiſis ſtadio. Obſervavit, ſudorem quandoque ſponte oboriri, & inter dormiendum occupare pectus tantum; tunc ſuadet, tentandum eſſe, ut ſudor in toto corpore proliciatur: potiſſimum hoc conducere aſſerit frigidioris temperiei phthiſicis: omnium maxime laudat ſudores matutinos lente & cum euphoria prolectos. Optimè ſimul monet, inveteratis phthiſicis nocere ſudorifera: *eo etenim morbi ſtatu, mali hyparxin ne quidem ex parte averruncando proficua, ſed inſultum hecticae accelerando nociva.* Addit, frequentiores ſudores illis profuiſſe aegris, *quibus uredo, impetigo, aut pruritus autumnalis & hyemalis, cutes obſeſſerit.* Simul autem attente conſiderabat, an quid boni ſequeretur a ſudore prolecto. Nam *ſi inter ſudandum tuſſis ſedatur, & appetitus excitatur, audacius & ſaepius proliciendos voluit.* Sudores autem ideo laudavit, quia ſic acria a ſanguine ſeparabantur; monuit enim frequentius iterandos hos ſudores, *ſi labra praeterlabendo, aut linguae membranam, vellicaverint. Quum vero jam ſanguis ſalem ejusmodi ſecernere deſierit, mitius agendum eſt, tandemque deſiſtendum.* Imo tantum ſperavit a ſudoribus talibus liberaliter prolectis, ut, ſi nec pus amplius, nec ſanies, nec ſputum ovi vitellum putreſcentem ſapiens, prodeat, curam morbi promittat, licet aſpera tuſſis adhuc maneat, quae ſenſim eadem methodo evaneſcere ſolet.

Facile intelligitur, non conducere acriora ſudorifera, quae calorem & motum humorum augere poſſint multum, vel acrimonia ſua nocere: eligi autem debent talia, quae blandum aroma poſſident, & copioſae ſatis aquae infuſa. Catalogus horum habetur (*m*); unde ſeligi poſſunt apta ad hunc

ſco-

(*k*) Tabidor. Theatr. pag. 128. (*l*) Ibidem pag. 121. &c.
(*m*) H. Boerhaave Inſtit. Med. §. 1189.

ſcopum. In *Materia Medica* ad hunc numerum habetur decoctum ex *tribus lignis ſantalis*, *ligno ſaſſaphras*, *&c.*: quod optime huic uſui ſervire poſſet: & ſimul normam dat, quomodo alia plura ſimilia componi queant. Si talis decocti binas uncias calide ſumat aeger omni bihorio diei, veſperi, dum ad ſomnum ſe diſponit, capiat uncias quatuor, & mane ſub auroram denuo eandem quantitatem, blandus & aequabilis ſudor ſequi ſolet, per quem acria e ſanguine eluuntur, dum ſimul diluens vehiculum ſatis blandum ſubminiſtratur corpori.

Antea ad §. 1198. *δ*. 1. dictum fuit, quod *Benedictus* viderit quosdam, marcore fere confectos, quorum ſanguinis univerſum ſyſtema ſcaturiebat ſale. Imo in homine, qui abuſus fuerat ſale marino, *ſudor ſponte prorumpens ſalſisſimus erat*, *ſibi permiſſus juxta naſum abibat in cryſtallos*, *oculis facile detegendos*, *digitis friabiles* (*n*).

Ex his patet, a ſudoribus, in phthiſi incipiente prudenter prolectis, utilitatem ſperari poſſe. *Marcellus Donatus* (*o*) aliquot recenſet caſus, ubi decoctum ligni guajaci phthiſin curavit, non tantum incipientem, ſed jam ſatis confirmatam. Praecipue notabilis eſt caſus mulieris, quam *Philippus Ingraſſias* curavit. *Poſt largam haemoptoën in phthiſin lapſa erat*, *pluribusque inſequentibus menſibus non contabuit modo*, *ſed continuo pus male olens exſpuebat*, *praeſertimque per intervalla quaedam*, *non majora quidem duabus hebdomadis*, *maximam puris quantitatem inde collectam*, *ſaepe numero quatuor librarum*, *pauloque minus*, *ac nonnunquam plus*, *exſpuebat*; *haec*, *cum vix per menſem ligni ſancti decoctum abſorbuiſſet*, *ita ſanata fuit*, *ut decimus annus ageretur*, *dum haec ſcribebat Ingraſſia*, *ſalva ſupervixerit*, *nec amplius recidivarit*. Notum autem eſt, & poſtea de hac re in *Capitulo de Lue Venerea* adhuc dicetur, lignum guajacum ſatis efficaciter ſudorem movere, ejusque uſu ulcera difficilia curari, uti & in oſſium morbis ſanandis magnam habere efficaciam; prout antea dictum fuit.

Per alvum etiam morboſam materiam evacuare conati fuerunt Medici quandoque, ſed non ſemper, &, uti videtur, majori adhuc cum cautela; praecipue autem tentaverunt hanc methodum in illis, *qui carnes obtinuerunt induratiores*, *poroſque occluſiores* (*p*); ſed ingruente morbo: adulto enim jam morbo ab his abſtinendum monet, & ſolis lenioribus, quae minorativa vocavit, utendum praecipit, quibus cardiaca & putredinem inhibentia miſceri ſuadet. Simul monuit: *Crebro vero neutiquam reiteranda ſunt*, *niſi mucoſa viſcoſitas*, *aut aqua ſalſuginea*, *copioſè ſeſe excrementis immiſcens*, *aliud ſuaſerit*. Hic enim praecipuus ſcopus videtur fuiſſe, ut pituitoſam lentam ſaburram, vel acrem materiam, per alvum ſubduceret, ne ab his male afficeretur ulceroſus pulmo: alibi enim (*q*) dixit: *Si ſaburram pituitoſam*, *aut illuviem ſalſuginoſam*, *inter purgandum copioſe excreverit phthiſicus*, *levamen maximum pectori adfert*, *&* *non exi-*

(*n*) Tronchin de Colica Picton. pag. 101. (*o*) De Medic. Hiſtor. Mirab. Lib. III. cap. 10. pag. 184. (*p*) Bened. Tabid. Theatr. pag. 118, 119, 120. (*q*) Ibidem pag. 112.

exiguam salutis fiduciam creat. Imo videtur egregius ille auctor potius laudasse purgantia in morbi initio, dum lenta & pituitosa saburra aderat, quam si peccaret acrimonia; illam enim per sudores potius educere conabatur. Patet ex sequentibus (*r*): *Dum salsuginosa in caput defluxerint, non purgandum, ne pectori corriventur: eo enim tempore sudores elicere, maxime proficuum invenimus.*

Catarrhosis videtur ob eandem rationem leniora cathartica praecipere, tam verno quam autumnali & brumali tempore, sed tantum cautelae gratia, antequam nempe catarrhi ingruant; addit enim (*s*); *Dum ἀνακαθάρσει studendum, praetermittenda minorativa.*

Videtur, quod & *Hippocrates* (*t*) quandoque in cura phthisis purgantibus usus fuerit, sed pariter non absque cautela.

Expertus autem fuit *Benedictus* (*u*), tunc imprimis phthisicis in initio morbi profuisse leniora purgantia, *si aegri horis antelucanis & quasi inter somnum foeces alvinas deposuerint.* Unde propinabat illa circa horam decubitus, omissa coena, sic ut alvus mane subsequenti bis aut ter responderet; unde, nulla, vel minima saltem, virium jactura sequebatur. Simul etiam, cessante brevi talium purgantium actione, non impediebatur puris per sputa eductio horis diurnis.

Tertius scopus ad muniendum sanguinem contra infectionem purulentam erat, ut adhiberentur talia remedia, quae resistunt efficaciter illi humorum degenerationi, quae a pure in sanguinem resorpto producitur.

Antea ad §. 406. demonstratum fuit, optimum etiam pus sola mora putrescere, adeoque & in ulcere pulmonali pus nimis diu retentum, vel resorptum in sanguinem, in putridum vergit: illa autem, quae in phthisi observantur, omnino hoc confirmant. Dictum fuit, quandoque sputa gravissimum foetorem spargere. Certe *Hippocrates* (*w*) notavit, aegros, sputum exscreaturos, ore contentum illud detestari, super prunas exspuenti graviter olere, pus circa cor putrescere, quandoque pus rejici, quod grandinem refert, & digitis contritum durum & graveolens est, in ore gravem odorem esse, ut a piscibus crudis oboritur. Alibi (*x*) dicit, in capite pituitam putrescere, defluere ad pulmonem, & hoc viscus a pituita salsa putrida morderi, sitimque adesse vehementem. Si jam simul consideretur, sudorem illum colliquativum in conclamatis phthisicis pessimè olere, & in fine morbi diarrhoeam putridissimam sequi, quam brevi mors excipit, patet evidenter, omnia tandem in hoc morbo in putridam corruptelam tendere; adeoque in curatione requiri talia, quae omni putredini quam efficacissime resistunt, sicque illam cavere possunt, dum metuitur, vel & emendare valent, si jam adsit. Interim tamen semper ratio haberi debet loci ulcerosi, ne ab acrioribus antisepticis irritari, vel male affici, possit.

Bal-

(*r*) Bened. Tabid. Theatr. pag. 119. (*s*) Ibidem pag. 120. (*t*) De Morbis Lib. II. cap. 17. 18. Charter. Tom. VII. pag. 569. 570. (*u*) Tabid. Theatr. pag. 118. (*w*) De Morbis Lib. II. cap. 17. 18. Charter. Tom. VII. pag. 569. 570. (*x*) De Intern. Affect. cap. 11. Ibidem pag. 645.

Balsama illa nativa, quae antea laudata fuerunt, praeter fragrans aroma habent & acidum, putredini resistens, in se; uti Chemica horum analysis docet. Myrrham frequenter exhibent Phthisicis Medici, uti ex formulis, quae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, apparet; sed ex pulcherrimis experimentis, quae Celeberrimus Medicus *Pringle* (*y*) instituit, patuit, myrrham potentissimum esse antisepticum, & multis parasangis superare salem marinum. Plurima debemus certe egregio huic viro, quae elucidant effectus remediorum, quae in hoc morbo a Medicis laudari solent. Cum docerent Chemici, per putredinem produci salem volatilem alcalinum, hinc metuebant, ne ab his dispositio in putredinem augeretur. Observaverant tamen Medici, cancros fluviatiles coctos, & in proprio brodio contritos, dare utile nutrimentum phthisicis: notum autem est, quod cancri odorem suburinosum habeant, sali volatili alcalino satis similem, hinc multi metuebant ab illis, & acido aceti vel succi citri condiebant tales cibos, ut caverent putredinem. Sed demonstravit idem auctor (*z*), sales alcalinos impedire putredinem, & quidem potentius, quam salem marinum. Idem & de salibus alcalinis fixis verum esse invenit: aquae Selteranae, quae salem alcalinum fixum continent, tuto dantur phthisicis & cum fructu, praecipue si tertia pars vel & dimidia lactis his miscetur. *Avicenna* (*a*) commendat usum copiosum Sacchari rosarum, ita ut jusserit comedere illud *omni die*, *quantum potest*, *quamvis multum sit*, *ita etiam ut cum pane*. Simul recenset casum mulieris phthisicae morti jam proximae: *Tunc surrexit quidam frater ejus ad eam*, *curavit eam hac cura tempore longo*, *& revixit & sanata est*, *& impinguata est*, *& non est mihi possibile dicere summam ejus*, *quod comedit de Zuccaro rosaceo*. Simul & *Avicenna* commendat trochiscos de Camphora. Verum quam pulchre haec conveniunt observatis *Pringlianis* (*b*)! vim antisepticam validam in Saccharo invenit, ut crediderit frequenti hujus usui deberi, ut morbi putridissimi minus occurrant nunc temporis, quam olim. In camphora autem observavit, quod duo ejus grana plus valerent ad impediendam putredinem, quam sexaginta grana salis marini (*c*). In cortice *Peruviano* (*d*) insignem vim antisepticam invenit pariter. Notum est, *Mortonum* in cura hujus morbi usum corticis *Peruviani* commendasse. Egregius *Torti* (*e*) fatetur, quod pluribus tabidis, nondum consumtis, corticem obtulerit, tum ut aegrorum petitionibus indulgeret, tum etiam ut ipsas nimium increbrescentes febriles periodos inhiberet; invenit quidem levamen sensibile fere semper per aliquot dies, cum manifesta etiam quandoque (non tamen semper) exacerbationum consuetarum interceptione: sed morbus paulo post resurgebat, & solitum cursum prosequebatur ad mortem usque; credit tamen se Corticis ope nobilem matronam tabidam & gravidam ad felicissimum partum perduxisse.

(*y*) Observat. on the diseases of the Army pag. 377. (*z*) Ibidem pag. 372. (*a*) Canon. Medic. Lib. III. Fen. 10. tract. 5. cap. 6. pag. 668. (*b*) Observat. on the diseases of the Army pag. 393. 394. (*c*) Ibidem pag. 373. (*d*) Ibidem pag. 379. (*e*) Lib. V. cap. 2. pag. 449. 450.

xisse. Interim alibi (*f*) dicit, se vidisse puerum, quem ipse censebat tabidum, atque ab omnibus pro tali habebatur, & praeterea spina ventosa laborabat; cum urgente pueri patre obluctans ipse Corticem Peruvianum dedisset, nihil omnino inde boni exspectans, postea vidit illum per urbem circumvagantem, adeo carnosum, validum, & vivido colore praeditum, ut illum vix dignosceret, a tanto morbo & ab ipsis spinae ventosae reliquiis prorsus immunem. Postea & alios casus recenset phthisicorum, quibus Cortex sanitatem restituit, nec dissimulat, quod in quibusdam successu caruerit, sed nullam tamen noxam fecerit. Notandum autem est, quod optimus ille vir reluctans dederit Corticem his aegris, & utilitatem inde nullam speraverit, ideoque tanto impensius mirabatur felicem successum.

Tentavi ipse in phthisi incipiente Corticis usum, nec poenituit. In summae prosapiae virgine, quae absque Haemoptoë praegressa, tussi molesta, febre lenta, sensim emaciabatur, Corticem dedi, varia sub forma, ac diu; & licet vires satis prostratae essent, purulenta exspuerit, ipsa thoracis conformatio satis vitiosa esset, tamen perfectissime convaluit.

Sic videmus, plures Medicos, tam in victu quam in medicamentis, usos fuisse talibus, quae omni putredini resisterent efficaciter, licet forte de hac re non cogitaverint: *Cardanus* (*g*) testatur, se sanasse adolescentulam, cujus pater eodem morbo obierat, pessima phthisi laborantem, & quidem adeo graviter, ut illam pro desperata reliquerit; aderat enim febris vehemens, spirandi difficultas, maxima tussis, puris sputum copiosum; *Jussit, ut sola ptisana pro cibo uteretur, aquaque cum saccharo confecta: acciperet autem singulo mane uncias quatuor decocti caudarum & chelarum cancrorum in aqua hordei, cum drachmis duabus sacchari: convaluitque perfectè, & sanata est.* Plures alios simili modo sanatos vidit, & imprimis sacchari rosacei assiduo usu (*h*).

Juvenis, ex crapula, & veneris abusu, tussim continuam violentam contraxerat; sputa aderant copiosa variegati coloris, pectoris angustia, febris; & penitus emaciatus sceleton referebat; aderat & debilitas ingens. Varia tentata fuerant incassum, & de curatione desperabant omnes. Fraga hortensia desideravit summopere, concesserunt Medici, & intra tres hebdomadas, quum comedisset quindecim imperialibus emptam horum fructuum copiam, totus mutatus erat adeo in melius, ut optima recuperandae sanitatis spes adesset; atque intra bimestre spatium integre convaluit (*i*). Forte & saccharum copiosum sumsit, cum soleant hi fructus a plurimis saccharo respergi.

Cerevisiam tenuem absque lupulo addito, lac, serum lactis acidulum redditum succo lujulae, aurantiorum acidodulcium, pomorum fragrantium &c., pro potu communi exhibuit phthisicis *Benedictus* (*k*). Tabidi cum sputis puru-

(*f*) Lib. V. cap. 5. pag. 492. (*g*) De Curat. Admirand. Curat. 8. Operum Tom. VII. pag. 254. (*h*) Ibidem Curat. 10. pag. 255. (*i*) Hoffmann. Medic. Ration. & Systema. Tom. IV. part. 4. pag. 330. (*k*) Tabidor. Theatr. pag. 150—152.

purulentis foetidis mali odoris perfecte sanati fuerunt potu aquae mineralis, quae praeter ferrum etiam continebat alumen (*l*). Sed demonstravit *Pringle*, alumen possidere validiorem vim antisepticam, quam reliqua salia (*m*). Forte & huc referri poterit illud, quod narrat *Tulpius* (*n*) de muliere, quae, ob neglectam venae sectionem suppurata facta, sputa tam frequentia & sordida reddidit, ut copia capacem pelvim, & foetore spatiosum facile replevissent conclave; simul autem sic emarcuerat haec misera, ac si laborasset immedicabili tabe. Ultra quartum mensem in ipsam saeviente morbo, dum omnino desperata videretur, incepit ostrea cruda appetere, quae avide comedit, tali cum effectu, ut ilico imminuerentur omnia symptomata, & brevi integre convaluerit. Sed gratissimum salsum succum ostrea habent. Certe *Hippocrates* (*o*) in suppuratis, ut excreationem promoveret, cibos salsos dari jussit. Interim dissimulandum non est, per Experimenta *Pringliana* (*p*) constitisse, parcam copiam salis marini potius accelerare putredinem, quam impedire, & hinc forte necessarium fere hominibus ciborum condimentum esse, ut facilius dissolvantur in corpore. Muria autem salis marini carnes praeservat animalium a putredine, ut notum est. Certe vix tutum videretur, tanta copia salem marinum ingerere in hoc morbo, ut vi antiseptica agere posset: praecipue cum in cura haemoptoës caveretur ab omni acri salino, ne recrudesceret malum. Tamen verum est, minus metuendum esse sanguinis sputum, ubi jam adest pulmonis ulcus: antea enim pluribus observatis constitit, integrum fere pulmonem posse consumi in phthisi purulenta, licet haemoptoë non recrudescat. Simul hinc intelligitur, quomodo a salso victu scorbutus putridus nasci possit, uti toties contingit, in longinquis itineribus per mare factis, quod, antequam *Celeberrimus Pringle* haec experimenta instituerat, non tam liquido patebat. Certe leniora habemus remedia, quae efficacem admodum possident vim antisepticam, adeoque ad hanc indicationem obtinendam facile carere possumus sale marino.

Evidenter etiam patet, in phthisis pulmonariae cura maximi momenti esse, ut sanguis ab infectione purulenta servetur immunis, nec tamen Medicos semper ad hanc rem fuisse satis attentos.

§. 1210. **A**lteri vero per medicamina liquida, diuretica, tussim moventia, interna, externa, motum, equitationem, rusticationem, expellendo; tum ope abstergentium balsamicorum internorum, externorumque, depurando; atque ope consolidantium paregoricorum consolidando.

Nullum ulcus, uti antea dictum fuit, sanari poterit, nisi prius reducatur ad conditionem vulneris puri, ut nempe consolidatio fieri possit. Hinc debet pus

(*l*) Essays and Observat. Physic. and Liter. vol. I. pag. 364. (*m*) Observat. on the diseases of the Army pag. 376. (*n*) Lib. II. cap. 8. (*o*) De Locis in homine cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 367. (*p*) Observat. on the diseases of the Army pag. 391. 392.

pus evacuari; cavum, in quo pus haesit, depurari; quod per blandam & moderatam suppurationem fit, uti in ulceribus externarum partium videmus; deinde locus purus debet consolidari. Facile autem patet, omnia, quae ad praecedentem paragraphum laudata fuerunt, etiam huic indicationi satisfacere. Infusa enim herbarum vulnerariarum, si potentur copiose, abstergunt locum ulcerosum, & simul eluunt ex sanguine, si forte resorptum pus fuerit: imprimis vero per diuresin, cum haec infusa ex aqua parentur, & pleraeque herbae vulnerariae laudentur a vi diuretica. Certè pulmonis apostema per urinas expurgatum vidit *Galenus*; uti alia occasione ad §. 406. notatum fuit. Notabile exemplum & habetur (*q*) de aegro, ulcere pulmonis laborante, cui imprudenti medicatione sputa supprimebantur, cum pessimis symptomatibus, ita ut morti proximus videretur: consilio periti Medici dabatur lac asininum coctum, per octo dies, hoc effectu, ut sputa quidem manerent suppressa, sed tamen in pejus non verteretur morbus: nona die sequebatur dolor magnus circa renes, stranguria molesta, & postea urina purulenta foetida prodiit per septem dies: pectus levabatur, febris cessabat; & perfecte convaluit. Tamen pus in ulcere pulmonis collectum non poterit per urinas evacuari, nisi prius in sanguinem resorptum fuerit copiose; quod certe periculo nunquam vacat, licet quandoque feliciter postea per urinae aut alvi vias eliminetur de corpore.

Tutior longe puris evacuatio est, quae per sputa fit; haec autem absque tussi fieri nequit; hinc ad hunc scopum tussim moventia remedia laudantur. Tussis enim pulmonem expurgat, sed simul, si valida fuerit, locum ulcerosum exasperat. Unde talia imprimis laudantur, quae materiem per sputa evacuandam mobilem reddunt, nec tamen acriori stimulo nocent. Tale decoctum in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur. Ubi autem pus maturum & bonae notae fuerit, facile per tussim educitur, & absque ulla fere molestia; quod plerumque matutinis horis post bonum somnum fieri solet; tunc enim diu quievit pulmo, vitali tantum respiratione agitatus; & sic sub bono pure consolidatio ulceris incipiet. Simul facile patet, haec remedia, quae expectorantia vocari solent, non eadem conducere in omnibus. Optime *Benedictus* (*r*) monuit: *Medicamenta acria & stimulantia torpidis, eaque de causa congestionem nimis tolerantibus, solummodo concedenda, quae per intervalla quaedam tantum usurpanda. Exceptis enim quibusdam intervallis, in quibus acria & stimulantia conveniunt, medicamentis prius dictis toto morbi decursu insistendum.* Hinc si sputa tenaciora fuerint ex propria indole, vel & mucus viscidus una cum sputis purulentis prodeat cum molestia, tunc infusum hyssopi cum melle, vel oxymelle simplici, aut & oxymelle scillitico, prodest; sin minus, leniora herbarum vulnerariarum infusa sufficient. Omnia autem haec potata sanguini miscentur, & cum sanguine ad locum ulcerosum veniunt: hinc cogitaverunt Medici etiam de externis remediis ad hunc sco-

(*q*) Gio. Michele Gallo dell' uso del latte Tom. II. pag. 93.
(*r*) Tabidor. Theatr. pag. 121.

ſcopum exhibendis. Certe de emplaſtris vel unguentis externo pectori applicatis non multum utilitatis exſpectant Medici, licet quandoque & haec admittant, dum aegri aut amici in ſimilibus fiduciam habent. Ulceris autem ſuperficiem nulla remedia tangere poſſunt, niſi ſub vaporis forma huc veniant, cum vel guttula aquae in pulmonem delapſa per tuſſim natam ilico excutiatur. Apud *Hippocratem* (*s*) leguntur ſequentia: *Quum autem ſputum graveolens fuerit, intermediis inter lenticulae decoctum diebus, medicamentum in pulmones infundere, intermiſſo vero uno die, ſuffumigia adhibere* (θυμιᾶν).

Sane una cum aëre inſpirato vapores medicati totum cavum aëreum pulmonis undique alluere poſſunt; & ſic pro varia conditione ulceris diverſa poterit applicari medela. *Benedictus* (*t*) monuit: *Inter praeſidia, evaporationes & ſuffitus tanquam nobiliora, & quibus unice in extremis anguſtiis confidamus, penſitanda*, &c.: *pulmones enim aridiores & tenſiores horum madore intenerantur, humentes nimisque laxati illorum ſiccitate indurantur, putredine & viſcoſitate obliniti levantur, amborum denique conſortio ulcera ſordeſcentia deterguntur, nec non novae affluxurae materiae, & in partes aſſurgentis, vis molesque reprimuntur, ſimili ſemper in aſſumtis aſſervato ſcopo.* Deinde plures enarrat caſus, qui docent feliciſſimos effectus hujus methodi; & poſtea (*u*) deſcribit vaſa, per quae commode vapor aquoſus, vel & ſuffumigia, applicari poſſunt ſic, ut tuto ad vaſa aërea pulmonis pervenire valeant: ſimul (*w*) varias remediorum formulas habet, quae diverſis indicationibus, emolliendo, abſtergendo, exſiccando, & conſolidando, ſatisfacere poſſunt. Forte mirum videri poſſet, quod *auripigmentum* cum albumine ovi in trochiſcos redactum pro ſuffumigio uſus ſit, cum illud ſub arſenici nomine a Veteribus deſcriptum fuerit, & ideo a multis pro veneno habeatur. Sed certe illud, quod nos hodie vocamus arſenicum, Veteribus incognitum fuit. Eſt autem auripigmentum plurimis dotibus ſulphuri ſimile, & male dicitur arſenicum citrinum, cum ſatis innoxium ſit (*x*). Aër autem vaporibus ſulphureis ſcatens laudatur a Medicis tanquam magnum remedium, ſi phthiſici illum reſpirent diu; in monte *Tabio* nempe prope Neapolin (*y*). Sic *Galenus* (*z*) jam ſuo tempore tabidos ad *Tabias* ablegabat prope *Veſuvium*, ut ibi lacte uterentur, & ſimul perpetuo talem aërem inſpirarent. Idem arte imitari conabatur *Benedictus* (*a*); dum dicit: *Cujuscunque ſint generis ſuffumigationes & halitus, penitius viceque ipſius aëris in partes ſpirabiles ſuſcipiantur, in conclavi aut cubiculo, clauſis feneſtris, ut vitetur omnis aëris frigidioris afflatus, ibique diu perduret aegrotus; ſecus enim incaſſum exercentur.*

Monet

(*s*) De Morbis Lib. II. cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 570. (*t*) Tabidor. Theatr. pag. 76. (*u*) Ibidem pag. 168. (*w*) Ibidem pag. 165. & ſeq. (*x*) H. Boerh. Chem. Tom. I. pag. 47. & Frid. Hofmann. Obſervat. Phyſ. Chem. pag. 259. & ſeq. (*y*) Fromond Riſpoſta Apologet. pag. 438. (*z*) Method. Medend. Lib. V. cap. 12. Charter. Tom. X. pag. 122. 123. (*a*) Tabidor. Theatrum pag. 125.

Monet simul, primam suffumigationem in pulmones esse laboriosissimam, postea vero longe facilius illud peragi. Antea, ad §. 1200. dictum fuit, *Celeberrimum Mead* (*b*) laudasse suffumigia ex *thure*, *styrace*, &c.: quamvis sciret, vix in usu esse hanc Medicinam, & tanquam inutilem a plerisque negligi. Dum vomica pulmonis adhuc clausa esset, imitatus fui hanc methodum: curabam enim, ut per tubum vapor aquae calidae perpetuo exiret prope lectum primo, dein ubi hoc facile ferebant, propius admovi, ut aërem tepidum & humidum diu respirarent. Sic obtinui, ut citius rumperetur vomica. Suffumigia autem ex *thure*, *succino*, *styrace*, *benzoin*, sic adhibui, ut aër cubiculi, in quo aeger versatur, his impraegnaretur, sensim augendo quantitatem suffumigii: nisi enim hoc prudenter fiat, validissima tussis sequitur; quae nocere posset: *thuris*, & *styracis*, halitum facilius ferunt, *succinum* vero magis irritat, cum per ignem in oleum satis calidum & salem volatilem acidum resolvatur: *Benzoin* vero, licet suavem satis odorem habeat, parciori copia suffumigiis misceturr, quia halitum satis acrem spargit, qui, chartaceo operculo si excipiatur, condensatur in moleculas nivei coloris, quae in officinis sub titulo *florum Benzoin* prostant, & calidam valde virtutem habent, ita ut linguae impositi ustionis sensum producant. *Benzoin* vapore usus fui, ut, emollita prius per vapores aqueos vomica pulmonis, subita & valida tussi excitata rumperetur.

Simul notandum est, non omnium remediorum vires una cum vapore aquae posse adscendere, & halitus forma applicari pulmoni: herbarum emollientium efficacia in decocto manet, vapor inde exsurgens est mera aqua, quae tamen halitum dat humectantem & emollientem optimè. Saepe nihilominus Medici haec praescribunt, & bono quidem consilio, ne aegro & amicis remedii simplicitas contemptum pariat, quamvis satis noverint, aquae in vapores solutae virtutem solam agere. Errant autem illi, qui scopo stringendi vas laesum in pulmone decocti ex adstringentibus remediis parati vaporem inspirando hauriri jubent: aquae enim halitus laxat, & adstringentium vis fixa est, nec cum aqua in altum elevatur.

Plurimum etiam conducit motus corporis talis, quem fractae per morbum vires facile tolerare possunt. Notum est, per motum muscularem accelerari motum sanguinis venosi versus cor; ergo & cor saepius contrahi intra datum tempus; adeoque & sanguinis majorem copiam aucta celeritate pelli per pulmones; sicque averri citius poterit purulentum omne ex hoc viscere & per sputa educi, imprimis matutinis horis, dum nocturno tempore cocti puris copia accumulata est. Simul sic augetur respiratio, & aër, saepius ingrediens & egrediens pulmonem, fungitur vice optimi detergentis, imprimis si purus & campestris fuerit. Interim facile patet, hic opus esse prudentia; nam non tantum detersio loci ulcerosi, sed & consolidatio, requiritur. Certe ulcus externum, si perpetuo perfricaretur, ad sanationem perduci non posset. Prudentissime hoc monuit *Benedictus* (*c*), jubens, motus diurnos cor-

(*b*) Monita & Praecept. Med. pag. 52. (*c*) Tabidor. Theatr. pag. 129.

corporis maxime perpendendos esse, & omnia exercitia leviora debere esse, praecipue *in calidioris temperaturae & rarioris texturae aegrotantibus.* Volebat etiam, ut inferiores partes corporis magis exercerentur; partium vero superiorum motus vehementiores damnabat. *Verum in pectoralium lubrico tenore & frigida crasi motus concitatiores, pectoris musculos magis dilatantes, aliquoties imperandi, utpote arcuum tensio, hastarum armatarum jaculatio, &c.* Ast tales motus potius videntur conducere ad firmandum totius corporis robur, & imprimis pectoris, quam ad sanandum pulmonis ulcus. Alia occasione ad §. 1200. 4. notatum fuit, felix praesagium deduci, si ab usu remediorum, aut plagarum mutationibus, pectus angustum dilatatur, ac robur augetur; & contra, angusta compressi thoracis conformatio pro malo omine notabatur; uti ad §. 1198. dictum fuit. Certum jam est, musculorum per exercitia robur & torositatem augeri in illis partibus corporis, quae plus moventur, quam reliquae. Illi, qui frequenter concionem ad populum habent, musculos faciei habebunt semper magis torosos: quam vasti brachiorum & humerorum lacerti sunt in Cyclopibus illis, qui navium anchoras cudunt. Cum pluribus in more sit, dextra manu sola fere omnia peragere, & sinistra uti rarius, toties contingit, ut dextra manus & mole & robore superet sinistram. Unde apparet, motus musculares artuum superiorum emendandae thoracis structurae servire posse.

Facile simul patet, tales motus validiores tantum suaderi posse illis, qui ab hoc morbo jam fere convaluerunt, & satis acquisiverunt roboris, ut his peragendis sufficere valeant. Utilius autem & tutius videtur esse ad hunc scopum obtinendum, si phthisicis concilietur illud emolumentum, quod a motu corporis exspectatur, absque eo quod multum fatigentur. Equitatio in hoc morbo, uti & in pluribus aliis malis chronicis, summae est efficaciae: certe inter equitandum totus corporis truncus perpetuis succussionibus agitatur; aër majori momento in pulmonem agit; nam inter equitandum semper quasi ventus adversus sentitur, licet ne vel minima aura spiret, nec ullum in arboribus folium agitetur. Optimus *Sydenhamus* (*d*) solito sibi candore fatetur, se nonnullos sibi sanguine junctos per equitationem ab hoc morbo liberasse. *Cum certo sciret, se, nec medicamentis quantivis pretii, nec alia methodo, quaecumque demum ea fuerit, nihil magis iisdem proficere potuisse, quam si multis verbis hortatus fuisset, ut recte valerent.* Neque in leviori malo tantum prodesse equitationem vidit, sed & in phthisi vix non deplorata, ubi nocturnis sudoribus jam accesserat diarrhoea, quae mortis praenuncia esse solet. Imo non dubitavit aequiparare efficaciam equitationis in hoc morbo viribus, quas *Cortex Peruvianus* in debellandis febribus intermittentibus, & *Argentum vivum* in domanda lue venerea, possident. Monet autem simul, curandum esse, ut linteamina lecti, in quibus decumbunt, sicca sint, & ut equitando longa satis itinera emetiantur. Simul addit, *vitae ἀκμὴν praetergressis multo diutius in hoc exercitio persistendum, quam infra hanc* ae-

(*d*) Differt. Epistol. pag. 523.

aetatem positis. Ut autem equo quis insidere possit, requiruntur vires, quae si nimis debiles sint, tunc equitationi substituitur vectio in curru, a quo mirandos in phthisi curanda effectus se vidisse testatur *Sydenhamus*, licet tamen equitationem praeferat. Pluribus idem dedi consilium, ut nempe curru veherentur, & imprimis talibus, quibus res angusta domi non ferebat equitationis impensas. Aliquot nautas novi & piscatores, qui ulcere pulmonis laborantes aurigae facti sunt, & perfectissime convaluerunt. In debilioribus aegris a vectione in curru praestat incipere; dein crescentibus viribus equitatio suadetur: haec autem exercitia optime conducunt matutinis horis post leve jentaculum; pleno enim ventriculo difficilius ferunt equitationem, vel & vectionem, tales aegri. Simul suadet prudentia, ut a leniori & brevi equitatione incipiant, sensim augendo & celeritatem & diuturnitatem equitationis; in initio vitandae sunt tempestatum aëris injuriae; a quibus tamen postea, dum crescunt vires & minuitur morbus, non tam facilè afficiuntur.

Rusticationem phthisicis etiam suadere solent Medici, non tantum ut puro, bene perflato, & a majorum urbium inquinamentis libero, aëre fruantur, verum etiam ut, crescentibus viribus, ab omni cura liberi, levioribus agriculturae laboribus corpus exerceant, & tempus fallant.

An forte alia adhuc causa subest, cur rusticatio prodesse possit phthisicis? Notum est, si post aliquot dierum siccitatem pluvia cadens madefecerit terram, nasci gratum odorem, quem omnes percipiunt, & qui solet attribui vegetabilibus, quae antea exsucca, nunc a pluvia refecta, uberius exspirant. Verum observavit *Reaumur* (*e*), post pluviam similem fragrantiam percipi etiam post messem in campis, ubi sicca tantum adsunt stramina; rem attentius examinans invenit, terram siccam inodoram esse, sed simulac humectatur sic, ut mollioris pastae consistentiam habeat, tunc odorem fortem spargere; si plus addatur aquae, minuitur ille odor, imo perit. Nec videtur facile exhauriri posse illa potentia odorem producendi, quam terra possidet: per quindecim dies, & singulis quidem diebus saepius, placentulas ex terra madefacta confecit, exsiccavit, humectavit denuo, nec potuit percipere, quod post toties repetita haec experimenta minus fragrans foret terra, si denuo madesceret. Observavit praeterea, illam fragrantiam se non diffundere ad majorem distantiam, quin multum minuatur, & brevi integrè cesset. Certe in pluribus telluris locis ex terrae superficie ad parvam altitudinem ascendunt vapores, qui animalia necant (*f*). Observatum fuit, quod illa telluris exspiratio cesset, si brevi sequentur tonitrua & procellae: dum haec adsunt, redit illa exspiratio, & post finitam tempestatem per aliquot horas illa fragrantia telluris nares ferit etiam erectè incedentis hominis, adeoque ad satis magnam distantiam; nemo est, credo, qui non aliquando hoc observaverit. Hinc videtur terra, ubi certo gradu madefacta fuerit, effundere halitus

(*e*) Academ. des Scienc. l'an 1730. Mem. 403. &c. (*f*) Ibidem l'an 1751. Mem. 138. 139.

litus fragrantes, & varios quidem in variis locis, uti diversus odor docet: plerumque autem salubres sunt, nam aestivis caloribus languentes homines sentiunt se miro modo refici, dum post pluvias fragrantem talem odorem hauriunt: in quibusdam locis forte mala sunt illa effluvia, possuntque esse endemicorum & epidemicorum morborum causae; de quibus postea dicendum erit.

Forte mirum videbitur, cur huic terrae proprietati in phthisi curanda aliquid peculiaris videar tribuere, cum illa telluris effluvia in aëre volitantia, si bona fuerint, sub nomine aëris salubris laudentur. Verum alia ratio est: a viro fide dignissimo olim acceperam, quod in toto regno Granatensi in usu habeant methodum curandi phthisin per *balneum terrae*; & postea idem legi apud *Franciscum Solano de Luque* (*g*), qui ob crisim morborum ex solo pulsu praedicendam notus est. Ille testatur, se balneo terrae feliciter usum fuisse in curanda phthisi, & inter alios plures conclamatam hecticam restituisse integre balneo terrae ter adhibito. Sequenti autem methodo hoc fiebat: curabat excavari foveam in terra, ubi nullae omnino plantae seminatae erant: tali foveae imponebat aegros ad collum usque, deinde tegebat eadem terra, quae effossa fuerat; sic relinquebat, donec tremere inciperent. Dum haerebant in hac fovea, dabat illis aliquid nutrimenti, si opus haberent: dum tremere incipiebant, curabat educi ex fovea, & involvi linteo aqua rosarum madido: post bihorium perfricabatur totum corpus *unguento resumptivo Zacuti Lusitani*. Alii autem laudabant unguentum, quod ex foliis stramonei & axungia porcina parabatur, quo perfricabant spinam dorsi, & totum corpus circumducebant fasciis hoc unguento inunctis. Monet autem, semper novam fossam debere parari, si balneum illud terrae repetendum fuerit, & tantum illud tuto adhiberi posse notat a fine Maji ad mensem Octobris. Miro quidem modo philosophatur circa effectum hujus balnei, & credit terram absorbere in se miasmata morbosa &c. Cum autem in aestivis etiam caloribus terra vel raro vel nunquam ad tantam profunditatem exsiccetur, admodum credibile est, quod humida terra, effluviis spargendis aptissima, nudam corporis cutim undique tangat, & forte hoc modo prosit exhalando potius fragrantiam utilem, quam resorbendo noxia ex aegro corpore miasmata.

De usu autem balsamicorum abstergentium externorum & internorum ad praecedentem paragraphum dictum fuit.

Dum evolvebam plurimorum Medicorum scripta, ut discerem, quid tentatum fuerit quandoque in cura phthiseos, vidi multos magnam spem posuisse curationis in talibus remediis, quae per os assumta curent ulcera externarum partium corporis, quae oculis patent, & quorum successivam emendationem quotidie lustrare possumus. Decocti guajaci insignis efficacia in curandis ulceribus & ossium corruptela omnibus nota est: verum praecedenti paragrapho patuit, phthisin solo usu decocti guajaci sanatam fuisse. Quantum

(*g*) Origen Morboso capitul. V. pag. 174. &c. & Lapis Lydos Apollinis, pag. 231.

tum usum praestet argentum vivum, & diversa ex illo parata remedia, omnibus notum pariter est, ita ut pessima ulcera, ad quaevis alia rebellia, his sanentur: *Helmontius* (*h*), postquam more solito in Scholas Medicas debacchatus fuerat, de phthisis cura dicit: *Quod si autem sputum cruentum praecessit, ulcusque sit praesens, disce parare Pharmaca, quibus Paracelsus tabem curavit. Oretenus inquam sumtis, cancrum & estiomena quaevis sanantia, quod est ulcus pulmonum curasse. Quidquid enim ulcus femoris aut pedis suo potu sanat, quidni etiam idem in pulmone faciet.* Commendat autem leniora, *Mercurium diaphoreticum* dulcem instar mellis & fixum, *Lilii tincturam volatilem*, &c.: & alibi (*i*) dicit: *Sic & pulmonum ulcera solidantur per corallatum dulce Mercurii diaphoretici, cujus virtute nempe Paracelsi Epitaphium sonat, tabem saepe restitutam fuisse.* Forte a prudenti Medico simile quid tentari posset, sed magna cum cautela, & lenissimis tantum, quae validas evacuationes non faciunt, in debilibus & exhaustis corporibus semper periculosas, neque etiam subito fundunt humores, cum phthisis in mortem vergens putridam dissolutionem producat. Videmus & antiquos & recentiores Medicos talia laudasse ad phthisin, quae curandis ulceribus externarum partium prosunt. Mulsam cum lacte laudaverunt; aquam calcis cum lacte alii (*k*). Verum mellis usum in detergendis ulceribus, aquae calcis efficaciam ad siccanda manantia nimis ulcera, omnes chirurgi laudant. Postquam constitit, Corticem peruvianum adeo prodesse, non tantum in gangraena, sed & in ossis carie & ulceribus difficilioribus, adhibuerunt & illum phthisi curandae: commendavit quidem *Celeberrimus Mead* (*l*), ubi vel sanguinis sputum, aut pituitae tenuis fluxio, certis temporibus redit; si nempe detur ante tempus, quo malum recurrere solet; sed monet, Corticem plurimum nocere, cum jam exulceratus est pulmo. Patuit tamen ex illis, quae habentur praecedenti paragrapho, ubi de utili in hoc morbo virtute antiseptica agebatur, Corticem quandoque insigniter profuisse, & uti tunc dictum fuit, egregius *Torti*, licet non multum spei in Cortice posuerit, fatetur tamen, non nocuisse.

Cum difficilis ille morbus toties omnem Medicorum operam eludat, minimè mirum est, si de variis methodis cogitatum fuerit. In actis Edinburgensibus anonymus (*m*) laudat methodum tentandi curam hujus morbi per frequentem sanguinis missionem, imprimis si nondum omnino exsuccum corpus fuerit: noluit tamen sanguinem mittendum esse, quamdiu pulmonis vomica nondum rupta est, & suadet detergentia & expectorantia diligenter adhibenda, antequam ad Venae sectiones repetitas pergatur: saltem hanc cautelam proponit quaestionis instar. Duplicem autem fructum videtur exspectasse a sanguinis missionibus, imminutionem nempe sanguinis cacochymia purulenta infecti, dum simul laudabili alimento restituitur illud, quod perditur

(*h*) Catarrh. Deliramenta pag. 354. N°. 43. (*i*) Humid. Radicale pag. 575. (*k*) Frid. Hofmann. Med. Rat. & System. Tom. IV. part. 4. pag. 318. (*l*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 47. 48. (*m*) Medic. Essays and Observat. Tom. IV. pag. 418. & seq.

ditur per ſanguinem de corpore eductum. Dein ſperabat ſimul, ſic minui febrim poſſe, ut minus puris generetur quotidie, & utroque hoc modo facile compenſetur illa ſanguinis jactura. Ob hanc rationem credebat, eandem hanc methodum tentari forte poſſe, cum debita cautela tamen, etiam in talibus aegris, quorum corporis habitus per morbum multum jam exhauſtus foret: videbatur & confirmari in hac opinione, quod vaſa ſanguinea, quamvis contracta, tamen adhuc ſatis plena forent, & quod ſaepius, etiam in ultimo phthiſis ſtadio, menſtrua evacuatio in mulieribus pergeret ſolita periodo. Imprimis frequentem ſanguinis miſſionem credebat convenire in talibus, qui antea plethorici & calidioris temperiei fuerant. Cum autem a copioſi ſanguinis jactura cruditates & hydropicos tumores metueret, Corticis peruviani roborantem virtutem, frictiones, & lenia corporis exercitia, proponit, ut haec mala caveantur.

Sua autoritate hanc medendi methodum confirmavit *Celeberrimus Mead* (*n*), & incipienti morbo occurrendum voluit miſſione ſanguinis non ſemel tantum, ſed vicibus iteratis: *Si nempe craſſus niger aut glutinoſus profluxerit, vitioſus dicitur, & utiliter effundi putatur; contra vero, ſi ruber ſit & pelluceat, integer habetur, neque ultra detrahitur.* Quin imo, licet temerarium forte conſilium videri poſſet, marceſcente jam corpore, & fractis jam viribus, hoc auxilii genus tentandum voluit. *Celſi* regula erat: anceps potius experiri remedium, quam nullum. *Et cum emolumento minuuntur vires, ubi ſuccurritur in vitio, quod robur corporis aſſiduo plus labefactabit.* Tamen hanc cautelam addit: *Si, exulcerato pulmone, vehemens febris urgeat, detractio, quantam ſuſtinere poteſt aeger, juvabit; diviſa nimirum in ea temporis ſpatia, quae ad corpus alendum neceſſaria ſunt, iſta medicina.* Poſtea aſſerit, rebus nondum plane deſperatis, bene ceſſiſſe hanc medendi rationem. Quod autem non ſemper ſucceſſerit haec curatio, patet inde, quod mox ſubjungat hanc excuſationem ſiniſtri eventus: *Sin ſecus acciderit, eum medicus occidiſſe minime cenſeri debet, qui, corruptis jam viſceribus, nequaquam ſervari potuit.*

Suis obſervatis eandem methodum confirmavit *Celeberrimus Pringle* (*o*); tamen monuit, quod nollet inde communem in hoc morbo curando regulam ſtatuere, niſi accurate attendatur ad aegri vires, an ſufficiant majori vel minori ſanguinis jacturae ferendae. Teſtatur pariter, ſe vidiſſe optimum ſucceſſum a parvis & ſaepius repetitis venae ſectionibus in curatione vulnerum, dum a pure reſorpto febris hectica producebatur: hoc autem confirmaret, cacochymiam purulentam minui, per repetitas venae ſectiones: ſimul monet, quod aegri nunquam tantum levamen perciperent prima, quam quidem ſecunda & tertia nocte, poſt inſtitutam venae ſectionem.

Repetitis autem experimentis edoctus laudat, tanquam utiliſſimam, applicationem ſetacei, illi nempe thoracis lateri, quod magis affectum videbatur: praecipue hoc tentavit in illis, qui copioſam ſanguinis jacturam nimis for-

(*n*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 50. 51.

(*o*) Obſervat. on the diſeaſes of the Army part. 3. cap. 3. pag. 190. & ſeq.

formidabant, & ideo admittere nolebant tam frequentes venae sectiones, ac opus haberent. Pulchrum certe effectum setacei prope locum suppuratum, alia occasione ad §. 895. in Pleuritidis historia notavi.

Nondum ex propriis experimentis de hac methodo phthisin curandi per frequentem sanguinis missionem quid pronunciare auderem: adhibitam vidi semel, & non sine successu, at licet facile tolerasset sanguinis jacturam in vigore aetatis constitutus aeger, & morbus tantas inducias dederit, ut vires instaurari coeperint, tamen recruduit morbus, quo jam per plures menses adhuc languet, dum haec scribo, sed pulsu adeo debili, & venis adeo collapsis, ut minime tutum videretur pauculum sanguinis, quod adhuc in vasis continetur, minuere.

Didici tamen miro satis exemplo, quod corpus humanum copiosissimas venaesectiones ferre possit, vita tamen diu superstite. Novi Illustrem Matronam, quae, spasmodicas anxietates frequenter passa, sanguinis missione levamen quaerebat, tandemque, invitis Medicis, per plures annos fere quotidie, & quandoque bis in die, aliquot sanguinis uncias de vena mitti curavit, nunc plus nunc minus, prout urgeret malum; firmissime sibi persuadens, ilico se suffocandam fore, nisi hoc fieret. Vivit tamen, sed languida & lecto affixa.

Ultimus curationis scopus est, ulcus pulmonis purum consolidare: de hac autem re tunc imprimis cogitandum est, quando videmus sputa habere dotes boni puris, & simul copiam illorum minui quotidie, dum simul, emendata purulenta sanguinis cacochymia, febris hectica plurimum immunita est, vel & cessat. In ulceribus partium externarum, quae sensibus nostris patent, videmus, sub bono pure recrescere substantiam perditam, & sic consolidationem quam optimè procedere. In tali autem ulcerum conditione periti Chirurgi minus frequenter apparatum mutant, mollissimis plumaceolis imbibunt pus, nunquam ruditer abstergunt, ne tenera renascentia vasa destruant; cito tegunt, ne aër noceat, vel exsiccando, vel frigore, dein laesam partem in quiete continent. Eadem & hic conferunt, quantum nempe partis affectae conditio permittit. Certe perfectam quietem pulmoni conciliare non possumus, neque aërem arcere, cum respiratio ad vitam necessaria sit omnino. Praeterea pus ex ulcere pulmonali educi non potest, nisi per tussim, quae semper pectus agitat, & pulmonem conquassat; unde etiam antea probata fuit difficultas curationis in hoc morbo. Totum, quod ars potest, est, ut haec incommoda minuat, curando, ut respiratio fiat placidissima, ut tussis sileat diu, nec major sit quam requiritur, ut per sputa educatur pus coctum, postquam per aliquot horas collectum & quietum manserit in pulmone. Nisi enim hoc fiat, exasperatur locus ulcerosus per frequentem tussim, & consolidatio impeditur. Mollissima hinc decocta ex consolidantibus & obtundentibus dantur; qualis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur. Sed praecipuum auxilium pendet ab anodynis circa vesperam datis; tunc enim tussis solet molestior fieri, & sicca est plerumque, vel tantum mucosa per sputa educuntur, puris cocti nihil, vel parum. Ab his sedatur tussis, blandus somnus conciliatur, unde vires reficiuntur, & matutino tempore

pore ſputa cocta leni tuſſi educuntur quam facillime. Si anodynorum prudens uſus negligatur in cura hujus morbi, vix unquam ſperarem optatum ſucceſſum. Metuunt quidam, ne ſputa ſupprimantur ab opiatis, & ſic pulmo infarciatur magis; verum bona fide aſſerere poſſum, quod poſt pacatum ſomnum ſemper viderim in phthiſicis faciliorem expectorationem, matutinis horis, & quidem puris omni dote boni; adeoque omnem ſpem habemus, ſub pure bono per aliquot horas retento conſolidationem incipere ſimili modo, ac in ulceribus externarum partium videmus. Alvus quidem inde ſolet ſtricta fieri; ſed nec hoc nocebit morbi illo tempore; & facile per clysma emolliens alvus duci poterit, ſi a nimio nixu, in foecibus induratis expellendis, quid metuendum foret. In *Materia Medica* ad hunc numerum grana quatuor *pilularum de Cynogloſſa* praeſcribuntur ſumenda veſperi, ſed cum haec quantitas circiter aequipolleat dimidio grano opii, non ſemper ſufficiet huic ſcopo: unde tunc augenda erit quantitas pro re nata. Certe Veteres Medici audacter ſatis opio uſi fuerunt in Phthiſi curanda: *Aëtius* (*p*) Phthiſicis commendat (praeter *Theriacam*, *Mithridatium*, *Antidotum Poeoniae*, *Antidotum Esdrae*, quae omnia opium continent) compoſitionem, cujus ſexta pars merum opium eſt: jubet inde catapotia formari ervi magnitudine; *Quorum tria aut quinque ante ſomnum exhibet devoranda; calida aqua inſuper ad ſorbendum data; & admirandam vim videbis.* Prudentia jubet, ut in uſu ſimilium a minori doſi incipiatur, ſenſim augendo, prout res poſtulat. Veterum autem omnes illae compoſitiones, *piper*, *caſtoreum*, & alia ſimilia, ſatis calida continent; ut ſcilicet emendaretur opii noxa, quod frigidum in quarto gradu credebatur: verum acria illa aromata minus conveniunt in hoc morbo, & cum hic requiratur tantum ſucci papaveris efficacia, illud ſolum uſurpari poterit varia ſub forma, vel & compoſitiones ſimpliciores, non calidae, quae praecipuas vires ſuas ab opio admiſto mutuantur, & quorum variae formulae in diverſis diſpenſatoriis habentur.

§. 1211. Ad tertiam indicationem ptiſana, juſcula, lacticinia, ſpectant.

Antea §. 1208. recenſita fuerunt illa, quae ad curam hujus morbi ſpectabant; & ibidem tertio numero agebatur de alimentis, quae phthiſicis maxime conducerent: generales autem dotes ponebantur illae, ut alimenta forent talia, quae in debili jam corpore facile ſubigerentur, chylumque darent, qui ſimiliter facile cum ſanguine tranſiret per vaſa pulmonis; adeoque omnia lenta & viſcida a victu phthiſicorum excludebantur. Inſuper debebant continere ſufficientem copiam nutrimenti, nec facile in putredinem vergere.

Ptiſana jam inter phthiſicorum alimenta locum obtinet. Quamvis autem ptiſa-

(*p*) Lib. VIII. cap. 67. pag. 91.

ptisana & ex aliis cerealibus fieri possit; nam & triticeae ptisanae *Hippocrates* meminit; & ex oryza factam memorat *Horatius* (q);

Tu cessas? agedum, sume hoc ptisanarium oryzae;

tamen usu obtinuit, ut ptisana ex hordeo parata intelligatur, nisi aliud frumenti genus nominatum fuerit. Quanti autem fecerit *Hippocrates* ptisanam in morbis, ex numerosis locis patet, & imprimis ex *libro de victu acutorum.* Sic autem apud Veteres parabatur. Hordeum in aqua macerabant; maceratum in mortario manibus conterebant, donec degluberetur cortex; quod hodie molendinorum ope longe commodius perficitur; & tunc a cortice liberum hordei granum vocatur *depuratum*, vel & *excorticatum*, in officinis. Non autem contundebant haec hordei grana, sed integra decoquebant in aqua, donec intumescerent; tunc quandoque pauxillum aceti & salis addebant. Si jam decoctum hoc hordei, una cum hordei granis, exhibebatur, vocabatur tota ptisana; si vero colando auferebatur hordeum, tunc dicebatur succus ptisanae; qui si ad majorem spissitudinem coctus erat, vocabatur cremor ptisanae; qui & hodie paratur alio modo, dum nempe hordeum coctione emollitum cochleari ligneo supra cribrum teritur, ut magna pars substantiae hordei transprimatur per cribri nassas; & dein decocto misceatur; tuncque puls hordeacea fit, quae cremoris lactis consistentiam habet, & dat blandum victum, humectantem, demulcentem, a putredine penitus alienum, cum sponte sua acescat, & quidem tam celeriter, ut aestivis mensibus per viginti quatuor horas servari nequeat decoctum hordei, quin jam acescat. Neque tamen ptisana hordei nimium lentorem habet: nolebant veteres, ut in mortario frangeretur; tunc enim farinaceum lentorem dedisset decocto; quod non fit, si integrum coquatur. Verum quidem est, quod & comminutum in mola vel mortario hordeum adhibuerint, sed tunc aliis artibus farinaceum lentorem minuerant antea. Sic v. g. si hordei grana, aqua respersa, in tepido loco serventur, germinare incipiunt, si tunc ilico calore satis valido exsiccentur subito, suffocatur incepta germinatio, sed per ipsam germinationem lentor farinae sic attenuatus est, ut haec grana, in crassiorem farinam redacta, si coquantur in aqua, non dent turbidum & viscidum decoctum, sed lympidum satis & fragrans, uti docet cerevisiae confectio, quae ex hordeo sic praeparato (maltam vocant) conficitur. *Galenus* ex recenti hordeo mediocriter frixato polentam, ipsi laudatissimam, parabat, quae aquae infusa gratum & nutrientem dabat potum. Tunc fit simile quid, ac hodie ex Caffa Asiaticorum conficitur; si enim crudae caffarum baccae infundantur vel coquantur in aqua, dant potum admodum nauseosum: si vero prius tostae fuerint, infusum inde paratum gratam spirat fragrantiam: idem contingit, si hordeum simili modo torreatur. Cum autem cerevisia etiam ex hordeo paretur, hinc apud illas gentes, quibus cerevisia pro potu communi in usu

(q) Lib. II. Sat. 3.

usu est, illa conceditur & hoc morbo laborantibus; sed *cerevisia illupulata, depuratissima, mediae aetatis* (r). Lupulo enim condire solent cerevisiam, ut caveatur acescentia; sed simul amarus sapor sic conciliatur huic potui; qui sensim minuitur, dum annosa fit cerevisia; & tunc fragrantior redditur ac inebriat, si largiori potetur copia; tuncque certe in hoc morbo noceret. Ubi vero recens est & defoecata, omnem utilitatem ptisanae habet, & simul hoc boni, quod per inceptam germinationem, dum ex hordeo malta paratur, lentor viscosus hordei multum minutus fuerit: hinc certe talis cerevisia utilem potum dat, praesertim assuetis. In illis locis, ubi cerevisia potus familiaris est, illam in diversis morbis medicatam reddere sciunt, additis simplicibus variis. Sic pro phthisicis lupulorum loco incoqui jussit *Benedictus* (s) *radices consolidae, folia urticae, althaeae, endiviae, portulacae, &c.*

Ptisanae veterum addebatur saepius acetum & salis pauxillum; praecipue in morbis acutis; dum autem in phthisicis, praesertim si molesta & aspera admodum tussis adsit, ab his abstinemus, tunc fatuum ptisanae hordeaceae saporem emendamus, additis pomis fragrantibus, glycirrhiza, & aliis pluribus, prout haec vel illa magis arrident aegrorum palato. Hodie, uti notum est, omnia decocta, quae in variis morbis pro potu communi adhibentur, ptisanae nomine veniunt, licet nec hordeum, nec aliud cereale, ipsis incoctum fuerit.

Caeterum hordeum inter ὀλιγότροφα, sive levioris nutrimenti cibos, numerabatur a veteribus: unde etiam apud Romanos ignominiae causa hordeum pro tritico dabatur cohortibus, quae signa amiserant, & apud *Polybium* inter poenas militares numeratur κριθοφαγία, tanquam indigni forent robustorum cibo, qui in bello ignaviter se gesserant (t).

Haec videtur ratio, quare veteres hordeum praetulerint tritico, ut ptisanam pro aegris pararent, cum per observata didicissent, triticum tenacius longe esse, & difficilius digeri: hodie per recentiora observata rationem novimus. *Celeberrimus Beccarius* (u) farinam triticeam, ab omnibus furfuribus quam expurgatissimam, aqua diluit, sicque tenuissimam farinae triticeae partem eluit, quae aquam turbidam reddit quidem, sed levissimo concussu denuo aequabiliter per aquam dispergitur, & *amylum* dictum constituit: verum hac parte farinae penitus elota, subsidet in vase alia substantia, quae contrectata manibus sub aqua, & pressa, paulatim cogitur in massam mollem, & maxime tenacem, quae amplius aquae misceri renuit, & tenacissimum gluten dat. Quod autem maxime mirum videtur, hoc est, quod haec massa glutinosa per examen chemicum dederit animalium partium producta, non vegetabilium; spiritum nempe urinosum, olea, & salis volatilis alcalini tantam copiam, quanta ex pari pondere cornu cervi solet prodire. Dum autem farinam fabarum, hordeaceam, & alias plures, simili modo examinaret, in

(r) Benedict. Tabidor. Theatr. pag. 151. (s) Ibidem. (t) Nonnius de re cibaria pag. 24. (u) Institut. Bonon. Tom. II. part. 1, pag. 123.

in nullis, si *Zeam* exceperis, (quam & *speltam* vocare solent) invenit partem illam glutinosam, aquae non miscibilem, quae animalem, non vero vegetabilem, indolem habet.

Hinc intelligimus rationem, quare *Galenus*, uti alia occasione ad §. 586. monitum fuit, dum cum duobus coaetaneis adolescentibus rus profectus, aliorum ciborum inopia, triticum coctum, sale mediocri conditum, esuriens avidè sumsisset, pondus in ventriculo senserit, cibos fastidierit, alvum suppressam habuerit. Ante annum novi, innocuos pueros messis tempore triticum maturum comedisse avidè, sed omnes male se habuisse, infarcto & tumido abdomine languisse diu, & binos, qui maximam copiam comederant, periisse hydropicos: reliquis, per purgantia, dum putridissima saburra expelleretur, detumuit abdomen, & rediit sanitas.

Caeterum & suppuratis & tabidis *Hippocrates* ptisanae succum passim commendavit.

Praeter ptisanam etiam merito commendantur juscula: carnes enim animalium mactatorum, praeter sanguinem rubrum, continent humores reliquos in sani animalis corpore jam elaboratos, adeoque materiem nutrimenti copiosam, in aqua facile solvendam, quae debili etiam actione vasorum & viscerum subigi, & ulterius perfici, poterit. De cautelis autem, tam in praeparatione, quam exhibitione, jusculorum, possunt videri illa, quae §. 28. N°. 1. habentur. Verum quidem est, omnia illa, quae ex animalium carnibus parantur, plus minusve in putredinem vergere, quod in hoc morbo non convenit, uti antea dictum fuit; attamen illud facile corrigi poterit, si succo arantiorum condiantur juscula, vel illis addatur hordei aut oryzae cremor, quae sponte sua in oppositam vergunt indolem. Praeterea carnes animalium, quae solis vegetabilibus vescuntur, juscula dant, quae minus in putredinem prona sunt, quam illa, quae ex carnivoris animalibus fiunt. Juscula ex testudinum & ranarum carnibus a plurimis Medicis in hoc morbo commendantur, & plures se sanasse profitetur his jusculis *Celeberrimus Bianchi* (w), in tractatulo, ubi victum ex vegetabilibus solis a *Cocchio* laudatum impugnat.

Praecipue lactis usus ad phthisin ab omnibus fere Medicis commendatus fuit: deficit nutritio in hoc morbo, & tota corporis torositas sensim perit. Notum est, pulmonis efficaciam esse maximi momenti, ut chylus ex ingestis paratus acquirat indolem humorum nostrorum, unde perdita quotidie tam in solidis quam in fluidis restitui possint. Sed pulmo laborat ulcere in hoc morbo, purulentus fomes in hoc viscere haeret, tussis molesta agitat; hinc non mirum est, pulmonis actionem minui. Nihil ergo rationi magis consentaneum apparet, quam ut ingeratur lac, quod in sani animalis corpore actiones vasorum & viscerum subiit, & jam aptum redditum est, ut intra paucas horas naturam liquidi animalis possit acquirere. Antea §. 28. 1. dictum fuit de salutari lactis usu in corporibus adeo debilibus, ut propriorum viscerum vi debitum nutrimentum sibi parare nequeant. Tunc laudatum fuit prae

(w) Discorso, se il vitto Pythagorico &c. pag. 61.

prae reliquis, tanquam optimum, lac humanum, de vegetae & ſanae mulieris uberibus ductum, cujus uſum *Galenus* jam ſuo tempore tanquam antiquum commendat, & ſuo calculo probat. Simul & ex Hiſtoria Medica enumerati ſunt caſus, qui docent inſignem lactis humani utilitatem in phthiſi curanda; quibus certe ſimiles alii numeroſi addi poſſent, ſi aliquid dubii de hac re supereſſet, cujus veritatem etiam propriis experimentis firmare poſſem. Per annum & ultra lacte humano virgo, ſummo loco nata, uſa fuit, tali cum effectu, ut tuſſis, ſputa purulenta, debilitas, macies, penitus evanuerint, & ſana, vegeta, vivat.

Defectum lactis humani ſupplere ſolent Medici lacte aſinino, quod tenuitate, & ſaporis dulcedine, ad lac humanum propius accedit: huic proximum laudatur lac caprinum; tandem & vaccinum adhibent; quod tamen magis ſpiſſum eſt. Cum autem & in lacte ſubtilis latex ſit, qui cito difflatur in aërem, & perit, hinc prudentes Medici ſuadent, ut vaſe puro tepido excipiatur lac emulctum, & clauſo ſtatim vaſe deferatur ad aegrum, matutinis imprimis horis, hauſtoque lacte dormiat adhuc per duas tresve horas, ſi poſſit. Idem obſervatur, ſi lac humanum de mulieris uberibus hauſerit aeger; & poſtea adhuc ter quaterve de die repetitur. Optimas lactis virtutes *Aretaeus* (*x*) paucis comprehendit in fragmento, quod de phthiſis curatione agit. *Lac vero aſſumtu ſuave, potu facillimum, nutritu ſolidum, & qualibet eſca a pueritia familiarius, eſt: praeterea viſui colore delectabile, medicamen arteriam non aſperans, guttur laevigans, ad ejiciendam pituitam facilem ſpiritum reddens, inferiorem exitum lubricum efficiens, ulceribus dulce ſubſidium, & quolibet alio benignius. Si quis multum lactis potet, nullo alio eget alimento.* Poſtea autem & ptiſanam & lacticinia commendat.

Interim diſſimulandum non eſt, quosdam Medicos, & quidem optime de arte meritos, uſum lactis non admiſiſſe in phthiſi abſque cautela. *Hippocrates* (*y*), poſtquam plures morbos recenſuerat, ubi credebat lactis uſum non convenire, dicit. *At tabidis lac dare convenit non admodum valde febricitantibus, & in febribus diuturnis & lentis, ſi praedictorum ſignorum nullum adfuerit, & praeter rationem extenuatis.* Notum eſt, lac triplici conſtare ſubſtantia; butyro nempe, ſive parte pingui cremoracea, caſeo, & ſero tenui, quod bina priora diluit & inter ſe miſcet aequabiliter. Pars cremoracea ſponte ſua aceſcit quidem, ſed majori calore febrili poteſt & pinguis cremoris pars in acre rancidum nidoroſum converti, praecipue ſi omne ſerum a parte pingui ſeparatum fuerit, tunc enim merum pingue butyrum eſt: pars ipſa caſeoſa, propius jam ad naturam animalem accedens, poteſt magnam acquirere acrimoniam, & putreſcere, uti in caſeo antiquo apparet, qui & combuſtus ſimilem foetorem ſpargit ac cornua animalium. Quamdiu autem tria haec, cremor, caſeus, ſerum, unita manent ſimul, non putreſcit lac, ſed aceſcit ſponte ſua: aliae illae degenerationes tantum obſervantur poſt ſepara-

ratio-

(*x*) De Morbor. Diuturn. curat. Lib. I. cap. 8. pag. 127.
(*y*) Sect. V. Aphor. N°. 64. Charter. Tom. IX. pag. 237.

rationem partium, quae ante mistae fuerant. Hoc autem videntur metuisse in phthisicis ab usu lactis, si nempe valida febris adesset, uti disertè notavit *Trallianus* (z), dum lac phthisicis commendat; *si non vehementer febricitent: si enim multo infestante calore exhibeatur, non item nutrire aut humectare poterit. Nam ab eo, quod contra naturam est, vincitur, & in alienam corruptricemque qualitatem mutatur: ubi calor febrilis moderatior evaserit, lac ipsis exhiberi debet.*

Ex his satis apparet, tunc tantum lactis usum dubium fuisse, ubi valida febris aderat, non vero abstinuisse a lacte ob febriculam illam continuam habitualem, quae hectica vocari solet: ob eandem causam & plures Medici voluerunt, ut matutinis horis lac daretur, cum circa vesperam febris hectica soleat exacerbari.

Videtur etiam *Benedictus* (a) non semper lactis usui favisse in cura phthisis: in initio morbi laudat, lac exhibere *assuetis optimè constitutis, avideque petentibus.* Verum *ejus usum verè phthisicis prorsus interdixisse, necesse duxit.* Metuebat enim caseosae partis coagulum, & cremoraceae partis corruptionem rancidam.

Hinc serum lactis, caseo & cremore ablatis, omni indicationi satisfacere credidit; unde & alibi (b), ubi de potu phthisicis utili agit, dicit: *Lac quidem sine dispendio aliquoties forsan in usum ducitur, ejus vero serum, praescriptorum selectissimis alteratum, nullam incommoditatis suspicionem prae se fert.* Simul priori loco binos aegrorum casus recenset, quibus a lacte assumto ventriculus & intestina coagulo repleta inveniebantur.

Verum quidem est, uti postea dicetur in *capitulo de rheumatismo*, serum lactis nutrire posse, sed & verum est, caseosam partem magis elaboratam jam esse, propiusque accedere ad naturam animalem; adeoque, ubi corpus nutriri desinit, cum non valeat amplius bonos humores propriis visceribus perficere, utile erit, talem materiam ingerere, quae jam in sani animalis corpore praeparata fuit. Praeterea in phthisicis pinguedo totius corporis consumitur, hinc cremor lactis huic defectui supplendo admodum idoneus videtur, & quidem tanto magis, cum cremor ipse in aqua dilui se patiatur, dum ipsum serum, sale nativo lactis dives, ipsi adhuc intime permistum est, & hinc tanquam sapo considerari potest, in quo pinguis quidem copia adest, sed sali sic unitum, ut totum in aqua & aquosis omnibus solvi possit.

Simul & hoc commodi habetur, ut levi negotio vario Medici scopo sic satisfieri possit. Si acris admodum humorum indoles fuerit, *cremor lactis balsamus est interno, externoque, usu omnium optimus, amicus corpori, acre quodcumque mitificans, hinc phthisicis, nephriticis, arthriticis, summum solamen; ut & vulneri, ulceri aspero, egregium* (c). Si ob calorem & febrim majorem metueretur cremoris lactis corruptio in rancidum nidorosum, *lac defloratum, remedium incomparabile ad sanandos morbos acres in obesis, biliosisque, oleo carens* (d). Si a caseo metueretur coagulum, ex lacte deflorato praecipitari po-

(z) Lib. VII. cap. 2. pag. 309. (a) Tabid. Theat. pag. 72. (b) Ibid. pag. 151. (c) H. Boerh. Chem. Tom. II. proc. 99. pag. 319. (d) Ibidem.

poterit pars caseosa, & habebitur serum lactis tenue; in quo dilui posset cremor lactis, si indicatio Medica hoc poscere videretur. Interim impediri poterit facile, ne pars caseosa a reliquis lactis partibus in primis viis separetur tam cito, & in densum nimis abeat coagulum, si quinque grana saponis veneti deglutiantur ante lactis sumtionem. Si acrimonia acida in primis viis metuatur, pulveres absorbentes sumti una cum lacte facile cavebunt hoc vitium, vel emendabunt, si jam natum fuerit.

Omnia haec jam dicta, & unanimis fere Celeberrimorum Medicorum consensus, faciunt, ut a lacte phthisicis exhibendo nunquam metuerim: humanum lac, naturae maximè analogum, palmam reliquis praeripit: asininum tenuitate & dulcedine proximum, dein caprinum, & ovillum, laudari solent. Vaccinum, his omnibus pinguius & magis nutriens, suum quoque usum habet, imprimis dum lactis in pascuis armenta lautum pabulum habent. Sic saltem prodesse poterit illis, qui reliqua fastidiunt, vel sumptibus ferendis non sunt. Si debile corpus, aut oppressus pulmo, non ferat, decocto hordei dilutum dari potest, lac vaccinum, vel tenue ex hoc lacte paratum serum, quod & detergendo loco ulceroso optimum est. Sic & veteres Medici fecerunt, dum commendabant lac asininum, tenuius nempe vaccino, in illo morbi stadio, ubi depurandum ulcus erat, levique nutrimento sustinendum corpus: ubi depurato ulcere consolidatio sperabatur, tunc lac vaccinum adhibuerunt.

§. 1212. Curatio vero hujus morbi palliativa maxime spectat tussim, anxietates, alvi fluorem.

Verum quidem est, optatissimam curam esse, si tollatur morbus, qui molestorum symptomatum causa est: at hoc non semper in potestate artis est. Cum ergo mitigandis symptomatum molestiis incumbit tantum Medicus, nullam amplius spem eradicandi morbi habens, tunc haec curatio vocatur *palliativa*. Novi quidem, austeros philosophos damnavisse hanc artis partem, quae de cura *palliativa* agit, & vocavisse morborum paedagogam: nolebant enim morbos incurabiles prorogari; suum nempe cuique in republica munus esse, quod dum exsequi nequeunt, satius esse & ipsis & reipublicae, ut abeant ad plures; neminique tantum otii in vita superesse debere, ut solam suam curet valetudinem. Interim humanitas poscit, ut succurramus miseris, de quorum salute etiam desperamus; ut leniamus mala, quae eradicari nequeunt; ut placide magis peragatur pauculum illud, quod de vitae curriculo superest, donec mors his aerumnis finem imponat. Vidi severo fastu turgentes philosophos, dum sani erant, in his angustiis constitutos a quovis obvio petiisse lenimen malorum. Accedit, quod fere omnes phthisici, quamvis de fatali exitu morbi moniti fuerint, vana semper sanationis spe lactentur ad ultimum halitum usque, & avide petant a Medicis remedia. Crudele foret miseris ultimum illud solatium negare.

Tria autem praecipue sunt symptomata, quae lenimen postulant, molesta tussis, intolerabilis anxietas, & alvi fluor.

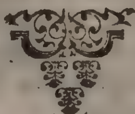
§. 1213.

§. 1213. **Q**uibus occurritur diaeta (1211.), opiatis caute adhibitis, liquidis calidis.

Tuſſis ſemper adeſt. Nervi enim pulmonales fidelem cuſtodiam agunt, etiam in ſano homine, ut nihil nocituri pulmonem ingredi poſſit, quin per tuſſim excitatam excutiatur ilico: vel aquae guttula inter bibendum in aſperam arteriam delapſa validam movet tuſſim: ulceroſus autem in pulmone locus irritatur perpetuo ab ipſo pure, praecipue ſi tenuius aut acrius fiat, uti in deſperata phthiſi toties fit: imo tuſſis hic tuſſim facit, dum exaſperatur hac conquaſſatione ulcus.

Sed & augetur tuſſis imprimis circa veſperam, dum hectica febris exacerbatur, & majori celeritate ſanguis per libera adhuc in pulmone vaſa movetur, una cum intolerabili anxietate ob tranſitum ſanguinis difficiliorem. Omnia haec immaniter augentur, ſi copia crudioris chyli cum ſanguine venoſo ad pulmonem veniat. Hinc, ut leniantur haec mala, diaeta, quae praeſcripta fuit §. 1211, ſollicitè obſervari debet, ſimulque curandum, ne alimenta, quamvis etiam optima fuerint, majori quantitate ſimul ingerantur, cum vel ſola copia boni chyli hic nocere poſſit; unde partitis vicibus haec danda ſunt ſemper. Simul & liquidi tenuis calidi copia, partitis pariter vicibus data, omnes humores ſic diluit, ut facilius per pulmonis vaſa tranſire poſſint, adeoque anxietatem minuant. Opiatorum prudens uſus ad tuſſim compeſcendam unicum fere remedium dat, dum & ſimul alvi fluorem vel praecavet, vel compeſcit, ſaltem pro tempore.

Antea dictum fuit, in conſummata phthiſi, a pure reſorpto, totum ſanguinem corrumpi, & ſic diſſolvi, ut per meſeraica vaſa elapſi humores putridiſſimam diarrhoeam faciant, quae & morbo & vitae finem brevi imponere ſolet. Magnae tunc certe undique anguſtiae adſunt: cohibere, ne haec putrida exeant de corpore, periculoſum eſt; ſi pergat diarrhoea, omnes omnino vires brevi cadunt, & exhauritur totum corpus: ſaepe etiam dolores abdominales ſequuntur, moleſtiſſimusque, & perpetuus teneſmus alvum deponendi, qui vires ulterius debilitat. Unicum fere, quod tentare ſolent Medici, ut ultimam hanc morbi, brevi finiendi, moleſtiam leniant, eſt clysma, quod tali modo parari poſſet. Drachma puriſſimae terebinthinae vitello ovi, per trituram in mortario vitreo, miſcetur intime, additur unc. β. theriacae Andromachi, dein haec diluuntur unciis quatuor lactis recentis, & in anum injiciuntur: monendus aeger eſt, ut clysma injectum retineat diu, hac ſpe, ut dolor & irritatio inteſtini recti topico anodyno remedio leniantur.

PHTHI-

PHTHISES ALIAE.

§. 1214. Ut ab ulcere pulmonis, ita hepatis, lienis, pancreatis, meseraei, renum, uteri, vesicae, &c. phthisis produci potest, cujus cognitio, praedictio, effectus, curatio, palliatio, facile ex iisdem fontibus petitur ab eo, qui visceris cujusque effectus naturales perspectos habet.

Certum est; quod, si in quocumque alio viscere fomes purulentus haereat, similia mala sequi possint, & debeant fere, ac sunt illa, quae ab ulcere pulmonis metuuntur. Verum quidem est, quod pulmo vitale viscus sit, adeoque vel ob hanc solam causam periculosiores ejus morbi habeantur merito. Interim indicationes curatoriae fere eaedem sunt, quae §. 1208. recensitae fuerunt: abscessus enim tales ilico maturandi sunt, maturi rumpendi, pus evacuandum per vias maxime congruas. In pulmonis ulcere per asperam arteriam pus educi debet, in hepatis abscessu facilior via in intestina adest; idem & de liene & pancreate verum. Renum & vesicae ulcera per urinae vias depurantur; uteri per vaginam; &c. Sed & eaedem requiruntur cautelae, & similia remedia, ut sanguis muniatur contra infectionem purulentam: similis victus requiritur, ex cibis facillime subigendis in corpore, & qui ab omni putredine quam maximè alieni sunt. Praeterea in Capitulis de *Hepatitide* & *Nephritide* de abscessu horum viscerum actum fuit; uti & in *Intestinorum inflammatione*; ad quae facile reduci poterunt abscessus, qui in liene, pancreate, & mesenterio, nascuntur. In morbis puerperii de uteri inflammatione & omnibus ejus morbi sequelis dicetur. Ubi *de calculo* agetur, dicetur & de vesicae ulcere, quod febrim hecticam & tabem quandoque facit. Hinc sponte patet, nullam omnino necessitatem esse, ut de tabe agatur ulterius, quatenus in diversis illis corporis locis sedem suam fixerit purulentus fomes. Accedit, quod satis frequenter, a pure resorpto ex aliis corporis locis, vomica pulmonis sequatur, deposito in hoc viscus pure resorpto.

Quoad signa Diagnostica, illa haberi possunt, si situs viscerum & effectus naturales ex Anatomicis habeantur cogniti. Ex iisdem fontibus etiam determinari possunt variae methodi, quibus remedia applicari debent parti affectae. Sic v. g. in hepatis abscessu spes est, illum extrorsum vergere posse; tunc mollissimis fomentis aut cataplasmatibus hepatis regio fovebitur; sed cum pancreas sub ventriculo ponatur, non posset hoc sperari. Ulcera vesicae, uteri, vaginae, depurari possunt per injectiones, sed vomica renum aperta per diuretica blanda, balsamica, facilius poterit detergeri, cum fere omnia

 bal-

balsama nativa satis cito peculiari odore urinam afficiant; uti dictum fuit. Sed & Prognosis pariter ex cognita structura usuque viscerum deduci poterit: longe diutius v. g. ferri poterunt, imo & facilius curari, ulcera renum & vesicae, quam hepatis & lienis, cum facilior longe exitus puris sit ex renibus & vesica, quam ex hepate & liene, ipsaque urina perpetuo abstergat ulcerosa haec loca, & simul in potestate artis sit, urinae nimiam acrimoniam lenire, illam imbuere viribus medicatis, &c. Praeterea hepar & lien, cum mollis adeo substantiae sint, per abscessum longe facilius contabescunt, semperque metuendum est, ne tales vomicae sic rumpantur, ut pus, in cavum abdominis delapsum & retentum, ascitem purulentam faciat; cujus curatio vix sperari poterit unquam.

Patet ergo, omnia, quae de diversis phthisicis morbis dicenda forent, facile ex praecedentibus hauriri posse.

HY-

HYDROPS.

§. 1215. Quando serum aquosum extra vasa fusum, & cavitatibus receptum est, vel & stagnans alicubi vasa sua nimium distendit, hydrops vocatur.

Hydrops generale nomen est, sub quo plures ejusdem morbi species intelliguntur, quarum diversitas imprimis deducitur a diversis corporis partibus, quae aquosa hac colluvie occupantur; & inde varia imponuntur nomina, uti patebit in sequentibus. Optime dixit *Celsus* (*a*); *Communis tamen omnium est humoris nimia abundantia*; qui humor tenuis & aquosus esse solet; & inde morbus nomen habet; ὕδρωψ, ὕδερος, ὑδεριάσις, vocari solitus, uti & παρέγχυσις, quod nomen imprimis in hydrope, anasarca dicto, locum habet, dum toti corporis moli aqua quasi circum funditur. Unde & *Horatio* (*b*) aquosus languor vocatur hydrops.

Notum satis est ex Chemicis, aquam in sanis abundare humoribus non tantum, sed etiam animalium partibus solidis valido adeo nexu uniri, ut per saeculum servata cervorum cornua, quae omnino exsucca & arida videntur, tamen copiam aquae exhibeant, si ex retorta destillentur. Ubi autem quacumque de causa abundat aqua in liquidis nostris, vel intima unio aquae cum reliquis fluidorum & solidorum partibus tollitur, tunc metus est, ne ex vasis, per quae movetur, elabatur aqua in corporis cava, vel, si exitus per vasorum extrema denegetur, eadem vasa distendat, & sic utroque modo hydropem producat, nisi per alias vias diffletur de corpore, sicque impediatur seri aquosi accumulatio.

Antea, ubi de morbis inflammatoriis agebatur, notatum fuit, quandoque tantam nasci densitatem inflammatoriam sanguinis, ut potus aquosi ingesti non amplius possint spisso nimis sanguini intime misceri, hinc brevi per urinas tenues aquosas, vel & per sudores, eliminari de corpore; quod merito periti Medici pro malo habent omine. Verum si aqua ingesta, sanguini intime non potens misceri, inde quidem secedat, nec tamen exeat de corpore, accumulabitur aquosa haec colluvies, & hydropi originem dare poterit: ob hanc rationem postea §. 1229. morbi acuti ardentissimi inter causas hydropis recensentur: observatur, & frequenter satis, tumor hydropicus artuum inferiorum post morbos acutos toleratos. Idem continget, ubi, mobilioribus in toto sanguine dissipatis, humor atrabiliarius crassus, pinguis, terrestris, per vasa

(*a*) Lib. III. cap. 21. pag. 161. (*b*) Carmin. Lib. II. Ocar. 2.

vasa fluit (vide §. 1092.), qui pariter intimam unionem aquae difficulter admittit: unde §. 1229. & melancholia inter causas hydropis numeratur, una cum scorbuto, in quo morbo pro parte etiam spissa humorum tenacitas accusatur, uti ad §. 1153. dictum fuit.

Quamvis autem ab aqua nomen habeat hic morbus, tamen illud, quod in cavis majoribus & minoribus corporis colligitur liquidum in hydropicis, manifesta signa dat seri sanguinis admisti, hinc *serum aquosum* dicitur, quia purum serum non est: nam igni impositum pro parte avolat in auras, pro parte vero coagulatur instar albuminis ovi (*c*), qualem mutationem ab igne etiam in sero sanguinis nostri fieri notum est. Prout autem seri proportio ad lympham tenuiorem major vel minor est, illud coagulum etiam majori minorive quantitate observabitur in aquis hydropicorum. Contigit mihi aliquoties examinare post paracentesin abdominis has aquas, inveni quandoque coagulum satis copiosum, dum in vase puro igni exponebantur; aliquando tantum turbabantur flocculis innatantibus manifestis; quandoque tantum lactescebant turbidae, forte ob minorem copiam seri majori copiae lymphae permistam. Certe si serum sanguinis humani igni exponatur, abit in massam scissilem, ut albumen ovi, si vero aquae ebullienti infundatur, lactescere facit aquam (*d*).

Nemo hodie dubitat, dari in corpore vasa, quae tenuiores rubro sanguine humores vehant; unde, si liber transitus impediatur humorum per eadem haec vasa, distendentur illa, sicque tumorem hydropicum producere poterunt. Vasa autem arteriosa, quae tenuiorem rubro sanguine humorem vehunt, in ipso suo initio, ubi tamen amplissima sunt, tam parvum habent diametrum, ut partem rubram sanguinis naturaliter admittere nequeant; adeoque vix fieri poterit, ut ab obstructis his vasis magni tumores fiant. Verum aliud quid obtinet in vasis venosis, quae lympham versus cor referunt, & illam venis majoribus sanguineis infundunt, vel ad ductum thoracicum, quae quasi vena cava lymphae (*e*) haberi potest, deducunt. Hae venae, antequam lympham suam communi alveo tradant, satis notabilem molem habent, quamvis post mortem collapsae fere evanescant ex oculis: tamen per flatum, injectionem, & alias artes, conspicuae reddi possunt. Egregius Anatomicus *Bertin* (*f*) in renibus non tantum plurima observavit vasa lymphatica venosa, sed & testatur, se vidisse majorem truncum, qui calami scriptorii dimidiam magnitudinem aequabat. Simul candide monet, vasa lymphatica omnium optime in conspectum venire, absque ullo alio artificio, si cadaver humanum, dum incepta jam putredine tumet, aperiatur. Tunc enim cava corporis ab aëre, per putredinem extricato, tument, quod non tantum in cavis majoribus, sed etiam in cellulis membranae adiposae locum habet. Haec est ratio, quare cadavera submersorum, dum putrescere incipiunt,

(*c*) Academ. des Sciences l'an 1701. mem. pag. 200. & 1707. mem. pag. 668.
(*d*) De Haen Rat. Medend. Tom. I. pag. 101. & seq. (*e*) Herm. Boerh. Institut. Med. §. 126. (*f*) Academ. des Sciences 1744. mem. pag. 114.

piunt, ſurſum emergant, tumido imprimis abdomine extra ſuperficiem aquae prominente: poſtquam vero crepuit abdomen, intolerabilis mephitis quaquaverſum diſpergitur, & cadaver denuo fundum petit. Cum autem eodem tempore, dum membrana celluloſa ab aëre per putredinem genito, vel potius extricato, diſtenditur, ſimul turgere incipiant vaſa lymphatica, concludit, etiam vitae tempore inter vaſa lymphatica & membranam celluloſam adeſſe communicationem, & hinc patere rationem, quare, vaſis lymphaticis male affectis, tunica cellularis extravaſata lympha turgeat.

Si ergo quacumque de cauſa impediatur liber reditus lymphae venoſae verſus cor, poterunt impleri cava majora ac minora corporis, & vaſa lymphatica diſtendentur. Cum autem valvulas adeo manifeſtas detexerint Anatomici in his vaſis, retrogreſſus lymphae difficilis erit, tumebit locus inter binas valvulas interceptus, & forte haec una ex cauſis eſt, unde hydatides naſcuntur, de quibus poſtea dicendum erit.

§. 1216. Qui ideo obtinere poteſt, ubicunque hujus ſeri vaſa, id eſt in omni corporis habitu, atque in parte qualibet ſingulari.

Totum corpus perſpirabile eſſe in omni ſuperficie externa & interna, & viciſſim *carnes attractrices ex cavo & intrinſecus*, dixerat *Hippocrates*, uti antea ad §. 323. & 333. dictum fuit, ubi *de Contuſione* agebatur. Hanc autem perſpirationem, & viciſſim perſpirati inſpirationem, ſive reſorptionem per venas, pulcherrimis experimentis ſolidiſſime demonſtravit *Abrahamus Kaau* (*g*), obtinere in univerſo corpore, tam in partibus externis quam internis. Halitus ſub forma, ex tota cute, pulmonibus, & ore interno, acri ſub frigore, apparet illud perſpirabile manifeſte. In vivis animalibus, ſi diſcindatur pectus, aut abdomen, ſimilis halitus effunditur, odore peculiari nares feriens: ſed & idem illud exhalans denuo reſorbetur in ſanis, antequam in liquorem condenſetur: poſt mortem autem, praecipue frigefacto jam cadavere, condenſatus ille vapor ſub aquae forma invenitur in cavis corporis: idem debili in ſanitate, vel potius morboſo corporis ſtatu, contingit. Hinc dixit *Hippocrates* (*h*); *Omne enim non concretum, ſive cute, ſive carne, tegatur, cavum eſt. Impletur autem ſanum quidem ſpiritu, aegrotum vero ichore.* Cum ergo haec lex in toto corpore, & ſingulis ejus partibus, obtineat, patet ſatis, quod, ſi reſorptio haec exſpirati halitus, a quacumque demum cauſa hoc fiat, impediatur, colligetur & denſabitur in aquam, ſicque implebit, & diſtendet cavum, in quo haeret. Unde patet veritas aſſerti, quod Hydrops poſſit fieri in omni corporis habitu, & in parte qualibet ſingulari. Pulchre hoc *Aretaeus* (*i*) notavit, dicens: *Caeterum nonnunquam &*

(*g*) Perſpirat. dicta Hippocrat. per univerſum corpus. (*h*) De Arte Cap. 8. Charter. Tom. II. pag. 150. (*i*) De Cauſ. & Sign. morbor. diut. Lib. II. cap. 1. pag. 51.

& exigua in parte homo hydropem patitur: ut ſecundum caput in eo morbo, qui hydrocephalos nuncupatur, aut in pulmone ſolo, aut hepate, liene, aut in mulierum utero. Et caeteris haec ſpecies ſanabilior; nam ſi ejus oſtiolum a priori concluſione hiare coeperit, humorem quidem, ſi habeat, effundit, ſi ſpiritum, efflat.

Generalis ergo haec eſt hydropis idea: facile autem patet, diverſas laedi functiones, prout, in hoc illove cavo accumulatum ſerum aquoſum, variorum viſcerum actiones impedit. Simul etiam notandum eſt, collectam lympham non ſemper poſſe educi aeque facile & tuto ex cavis locis, in quibus haeret. Haec eſt ratio, quare idem morbus ſedulo conſiderandus ſit ſecundum loca corporis, quae occupat, ut certi quid de curatione ſtatui poſſit. Primo ergo de capitis hydrope agetur, & deinde de reliquis.

§. 1217. Hinc Hydrocephalus, colluvie facta inter integumenta ipſa externa; inter haec, & cranium; inter cranium & cerebri membranas; inter membranas ipſas; harumque duplicaturas; inter has & cerebrum; inter cerebri plicas; in cavitatibus ipſis; ſine morte tamen ſubita.

Hydrocephalus capitis hydropem proprie deſignat; interim tamen non ſemper hoc nomine donatur colluvies aquoſa in capite accumulata. Niſi enim flexiles adeo adhuc ſint capitis partes, ut patiantur ſe extendi facile, ſicque caput mole auctum appareat, non dicitur hydrocephalus. Dum in lethargicis, vel & apoplexia frigida dicta, accumulatur ſerum aquoſum in cerebri ventriculis, nemo hunc morbum vocabit hydrocephalum, quia firma oſſa cranii extenſionem impediunt, & hinc moles capitis non apparet aucta, licet copia ſatis magna ſeri aquoſi interius haereat accumulata.

Quamvis autem inter ipſa integumenta communia & calvariam poſſit accumulari aqua in omni aetate; tamen hoc rarius contingit in adultis, & ideo hydrocephalus fere tantum deprehenditur in junioribus. Notum eſt, quandoque foetus, dum in utero materno haerent, hoc morbo laborare, & aucta ſic capitis mole partum difficilem fieri non tantum, ſed & quandoque omnino impoſſibilem, niſi inter partus nixus rumpantur membranae, quae aquam continent, vel per artem via paretur, ſicque capitis moles minuatur.

Nato infante frequenter hic morbus naſcitur, ſollicite diſtinguendus in initio, ut curari poſſit: adultus enim difficulter medelam admittit. Notum eſt, in recens natis calvariam nondum penitus oſſeam eſſe, ſed inter oſſa capitis interſtitia reperiri membranacea ſatis magna, quae procedente aetate ſenſim oſſeſcunt, citius vel ſerius in diverſis. Vidi aliquoties octavo aetatis anno inter oſſa bregmatis & frontis *fontanellam* (ſic vulgo dictam) adhuc ſupereſſe, imo & quandoque ſerius, dum nondum in os mutata fuiſſet haec pars membranacea. Unde facile patet, accumulato in cavo calvariae liquido, oſſa magis magiſque a ſe mutuo recedere, partem membranaceam extendi, ſicque capitis molem immaniter augeri, poſſe; uti numeroſae docuerunt obſervationes.

Commode dividitur hic morbus in Hydrocephalon externum & internum. Externus dicitur, ubi inter integumenta capitis, vel inter haec & calvariam, haeret aqua. Internus vocatur, dum in cavo calvariae accumulatur lympha, in quocumque demum loco haereat: poteſt enim, uti mox patebit, variam occupare ſedem. Externam hujus morbi ſpeciem videtur tantum agnoviſſe *Celſus* (*k*), ubi de morbis, qui naſcuntur in capite, agit. Dicit enim: *Praeter haec etiam invenitur genus, quod poteſt longum eſſe: ubi humor cutem inflat, eaque intumeſcit & prementi digito cedit:* ὑδροκέφαλον *Graeci appellant.* Hoc autem videtur confirmari ex illis, quae ad curandum hunc morbum ſuadet (*l*). *In hoc tonderi ad cutem neceſſarium eſt, dein imponere ſinapi, ſic ut exulceret: ſi id parum profuit, ſcalpello utendum eſt.* Videtur enim tantum voluiſſe, ut ſic via fieret aquae inter integumenta capitis & calvariam collectae. E contra celebres alii in arte viri dubitaverunt, an quidem daretur hydrocephalus externus, vel ſaltem, ſi obſervaretur, an non illud rarius contingeret. *Celeberrimus Petit* (*m*) fatetur, ſe tantum obſervaſſe hydrocephalos, qui a ſero aquoſo in ventriculis cerebri accumulato facti fuerant. Rarae certe admodum habentur obſervationes hydrocephali ſub externis tantum tegumentis haerentis, abſque eo, quod in cranii cavo lympha extravaſata inventa fuerit. Interim tamen, cum in tunica celluloſa totius corporis aqua colligi poſſit, poterit & idem in capite contingere. Artificioſus autem hydrocephalus, quem *Hildanus* recenſet (*n*), potius erat emphyſema, dum ſceleſti parentes foramine parvo inciſo in cute verticis infantis per flatum impulſum in magnam molem extenderant integumenta, ut quaeſtum inde facerent: meritam autem ſceleris poenam dederunt ultimo ſupplicio affecti.

Quod raro obſervetur hydrocephalus exteriorem tantum partem capitis occupans, etiam inde confirmatur, quod *Aëtius* (*o*), de hoc morbo agens, illum quidem deſcripſerit duplicem, externum & internum, ſed ſimul monuerit, plerumque quidem aquoſam humiditatem hic colligi, nonnunquam tamen etiam foeculentam & ſanguineam: inter apparentes autem morbi cauſas percuſſionem aut contuſionem numerat, unde vaſa franguntur ac ſanguis effunditur, & ſpeciatim monet, hoc fieri, dum obſtetrix rudiori manu caput attrectaverit. Manifeſtè inde apparet, quod ſub hydrocephali nomine deſcripſerit tumores a contuſione in externa capitis parte natos. *Stalpart van der Wiel* (*p*), qui plures hydrocephalorum obſervationes recenſet, dicit, *quod tales hydrocephali* (externi nempe) *non tantum a violentia, aliave cauſa externa, naſcantur, ſed & quod in iisdem limoſa quaedam, vel ſanguinolenta, turbulentaque, ſemper reperiatur lympha, cum tamen in internis hydrocephalis ea clara ſemper & limpida appareat.* Saepius contingit, ſi in difficiliori partu diutius haeſerit caput foetus preſſum inter oſſa pelvis, quod tunc illa pars capitis, quae aperto uteri orificio, elapſis jam aquis, directe reſpondet, in-

cipiat

(*k*) Lib. IV. cap. 2. pag. 187. (*l*) Ibidem pag. 189. (*m*) Academ. des Scienc. 1718. Mem. pag. 121. (*n*) Obſervat. Chirurg. Centur. 3. obſerv. 18. pag. 199. (*o*) Lib. VI. cap. 1. pag. 99. verſa. (*p*) Obſerv. rarior. Tom. II. pag. 123.

cipiat tumere, & sugillationem sive ecchymosin inveniamus in hoc loco, postquam infans natus est. Sed videtur male tunc talis tumor referri ad hydrocephalum. Saepe etiam hoc contingit, dum os uteri una cum foetus capite non directe respondet pelvi, sed in partem lateralem pelvis vel summitatem ossium pubis impingit. Contunditur enim tunc per validos parientis nixus ad ossa caput. Memini me vidisse talem tumorem satis insignem in capite infantis, cujus bregma sinistrum diu haeserat appressum margini ossis pubis, antequam peritior obstetrix vocata, mutato puerperae situ, & prudenti manu, perversam hanc posituram emendasset. Tumor tamen ille feliciter curatus fuit illis remediis, quae ad contusionem curandam antea fuerunt laudata; ita ut postea illum viderim saepius, jam adolescentiae annos superantem, vegetum & sanum. Plures similes casus vidi, sed nunquam observavi illud, quod *Aëtius* (q) innuere videtur. Dicit enim, quod si a percussione vel contusione talis tumor natus fuerit, in initio quidem rubeat & doleat, sed postea, humore contento in tenuem substantiam mutato, tum demum tumor concolor cuti & sine dolore evadat. Certe si effusus sanguis sub cute integra sensim sic attenuari possit, ut in tenuem lympham convertatur, facile resorberi poterit, & talis tumor resolvendo curabitur, uti pluribus demonstratum fuit in *Capitulo de contusis*. In illis casibus, quos mihi videre contigit, tales tumores perfecte resoluti fuerunt, neque opus fuit, ut incisa cute via fieret sanguini extravasato.

Notandum insuper est, quandoque in recens natis tumorem circa occiput inveniri mollem, & magnae satis molis: aliquoties hoc vidi, sed perierunt omnes, & quidam ex his satis cito. *Ruyschius* (r) testatur, se hos tumores aliquoties vidisse, & quidem semel tantae molis, ut foetum magnitudine superaret: improprie hydropes capitis illos tumores vocari monet, si reliquum caput bene constitutum fuerit, tamen hanc cum hydrocephalo affinitatem habere observavit, ut cito moriantur infantes, si tales tumores aperiantur, cum liquidum, similibus tumoribus contentum, plerumque communicet cum latice aquoso, qui in ventriculis cerebri stabulatur. Similes tumores se vidisse aliquando asserit, qui non plane humorales erant, sed partim carnei, partim etiam cartilaginosi. *Wepferus* (s) vidit tamen puellam, quae similem tumorem in occipitio habebat, & vitam in sextum annum produxit, licet & dysenteriam & febrim catarrhalem passa fuerit. Convulsionibus & paralysi sinistri pedis praegressis, mortua est. In cadavere patuit, hunc tumorem per foramen exacte rotundum in osse lambdoïdeo communionem habuisse cum capitis partibus internis; & ventriculi cerebri ultra libram aquae sanguinolentae continebant.

Cum autem omnia, quae cranii cavo continentur, in hominibus violenta morte peremtis semper humida inveniantur, nemo mirabitur, accumulationem seri aquosi hic fieri posse, & quidem variis in locis, omnium tamen fre-

(q) Loco citato. (r) Observat. Anatom. Chirurgic. N°. 52. pag. 50.
(s) Observat. Medic. Pract. de Affect. cap. N°. 23. pag. 46.

frequentissimè in ventriculis cerebri, uti ex numerosis observationibus, quae apud autores habentur, colligi potest. Certe dura mater, uti notum est, firmiter adhaeret cranio, ita ut inde non nisi vi adhibita avelli possit: adeoque difficilius fieri poterit collectio lymphae inter cranium & duram matrem. Longe facilius id contingere poterit inter duram & piam matrem; cum hae membranae sibi invicem contiguae quidem sint, naturaliter tamen nunquam concretae, ob perpetuam humidi interpositionem. Arachnoïdea dicta membrana, quae piae matri accumbit, cellulosam substantiam habet; unde, si in cadavere lanceolae apice prudenter pertusa fuerit, flatu distenditur facile: inter hanc ergo & piam matrem poterit lympha colligi, quod aliquoties factum vidi in cadaveribus illorum, qui lethargo perierant: apparet tunc, ac si gelatina cerebro circumfusa haereret, cum per innumeras cellulas distributa sit collecta lympha, licet puncturis factis lympha tenuis effluat. Plures observationes legi poterunt apud *Stalpart van der Wiel* (*t*) de aqua in diversis locis capitis interni collecta. Praecipue autem hujus rei veritatem evincit accuratum examen foetus, quem difficili admodum partu ob capitis molem ingentem enixa fuerat paupercula mater (*u*). In cadavere, cranii integumentis divisis, non multum lymphae reperiebatur in membrana cellulosa, sed pericranium in sacci speciem elevatum, & a cranii ossibus separatum lympham copiosam subrubellam continebat: dura mater ubique a superioribus cranii ossibus sejuncta erat, sed cohaerebat cum pericranio in loco suturarum: inter piam & duram matrem aliquot lymphae librae haerebant: pia mater satis naturaliter se habebat. Cerebrum autem, a pondere incumbentis lymphae depressum, convexam figuram omnino amiserat, ita ut lobi complanati essent sic, ut cum corpore calloso idem planum facerent. Caeterum cerebrum, medulla oblongata, & alter cerebelli lobus, in pultem quasi conversa conspiciebantur. Simul autem hic apparet, in externis & internis partibus collectam fuisse lympham.

In ventriculis cerebri contentam lympham frequentissime hydrocephali caussam esse, plurimae testantur observationes; antea monitum fuit, quod *Petitus* hanc solam hydrocephali speciem tantum observaverit. Imprimis mirum videtur, ingentem adeo liquidi copiam posse in calvariae cavo contineri. *Vesalius* (*v*) vidit Augustae Vindelicorum puellam biennem, cujus caput septem mensium spatio mirum in modum mole increverat, ita ut post mortem novem fere aquae librae in cerebri ventriculis repertae fuerint. Simul notat, *quod calvaria fuit prorsus membranacea, tantaque duntaxat sede ossea, quanta calvariae puellae erat amplitudo, priusquam caput extra modum incresceret.* Nullibi autem in reliquo corpore aquosa colluvies observabatur: cerebellum & cerebri universa basis, uti & nervorum productiones, secundum naturam se habebant, & puella ad mortem usque sensibus omnibus integre fuit

(*t*) Observat. rarior. Tom. II. pag. 112. & sequent. (*u*) Corn. Henr. Velse Dissertat. Miscell. Anat. pract. pag. 39. (*v*) De corp. human. fabrica Lib. I. cap. 5. pag. 17.

fuit usa: paucis ante mortem diebus illam videns *Vesalius* observavit, si caput ab adstantibus moveretur, vel nonnihil, quantumvis etiam leviter, erigeretur, quod tunc ilico sequebatur tussis, difficilis respiratio, vultus sanguine suffundebatur, & lacrymae fluebant. In quinquenni puero hydrocephalum vidit *Tulpius* (*w*), qui continebat quinque aquae libras, qua effusa totum cavum cranii adeo vacuum videbatur, ut plerique adstantium judicaverint, omnino cerebrum abesse: interim apparuit, cerebrum quidem adesse, *sed amissa figura globosa induisse formam convexi fornicis; &, ab exuberante aqua, sequacem ejus medullam adeo fuisse distentam, ut instar alicujus crassioris membranae adhaeresceret undique arcuatae dissolutorum ossium circumferentiae.* Interim sanctè asseverabat pueri pater, integra semper fuisse mentis munia. Ultra viginti quatuor libras aquae ex capite infantis, coram pluribus testibus, eductas fuisse, legitur (*x*).

Merito mirum videtur, quod, tam enormi copia aquae in capite contenta, supervivere potuerint tam diu quandoque, cum paucae saepe unciae sanguinis effusi sub cranio subitam mortem fecerint. Verum in junioribus cedere possunt ossa cranii, membranaceis interstitiis tantum inter se juncta, neque simul & semel tanta copia lymphae effunditur, sed sensim & successive colligitur. Magis mirum adhuc est, quod in quibusdam actiones sensuum superstites fuerint, licet adeo enormiter mutata fuerit cerebri fabrica, vel per pressionem incumbentis aquae, vel per ingentem adeo extensionem ventriculorum cerebri, ut illud omnino deësse videretur, non tantum minus peritis, sed & Medicis. Quamvis autem facilis illa capitis extensio in junioribus multum videatur huc facere posse; tamen non omnino haec difficultas sic solvitur. Nam & capitis moles observata fuit augeri, licet ossa solitam acquirerent duritiem pro ratione aetatis, & tamen manifesto apparebat, sensuum functiones superesse: ossa tamen capitis tenuia erant adeo, ut irradiante lumine pellucerent sic, ut interiora capitis videri potuerint (*y*). Sed alia habetur observatio hydrocephali in puero octo vel novem annorum, in quo ossa frontis, bregmatis, occipitis, sextam partem pollicis crassitie excedebant, & tamen tres pintae aquae lympidae inodorae educebantur cranio resecto (*z*). Peritissimus ille Anatomicus nullum vestigium cerebri invenit, sed solam tantum medullam oblongatam. Fatetur, se ignorare, an sensuum & loquelae usum habuerit ille puer; tamdiu tamen vivere potuit. *Hildanus* (*a*) vidit juvenem octodecim annorum, cui caput immensae erat magnitudinis: tertio aetatis anno inceperat intumescere post morbum acutum toleratum: reliquum vero corpus extenuatum erat: *Cranium autem non membranosum, ut plerumque solet esse hydrocephalorum, sed durum solidumque, tactu percipiebatur.* Loquebatur distinctè, sed mens non adeo constabat, & pessimos insultus Epilepticos patiebatur. In nundinis quondam publice se spectandum ex-

(*w*) Observat. Medic. Lib. I. cap. 24. (*x*) Miscell. curios. Dec. 3. anno 1. pag. 25. (*y*) Betbeder Histoire de l'Hydrocephale de Begle pag. 35. & seq. (*z*) Du Verney Traité des Maladies des os Tom. II. pag. 8. (*a*) Observ. Chirurg. Cent. 3. Observ. 19. pag. 199.

exhibebat homo, qui primo vitae tempore hydrocephalo laboraverat, & languidam quidem vitam duxerat, sed tamen trigesimum annum superaverat: immanis erat capitis moles, dum reliquum corpus decennis pueri magnitudinem non superabat; sensus aderant quidem, hebete tamen erat ingenio, nec multum se movere poterat, imo ingens capitis pondus impediebat, quo minus erecto situ diu sedere posset, nisi retro appositis pulvinaribus sustineretur.

Dum sera posteritas in coemeteriis immanes tales calvarias inveniet, non deërunt procul dubio, qui calculo subducto immensi gigantis mensuram inde eruent, praecipue si simul solito major crassities in talis cranii ossibus inveniatur, qualem *Du Verney* in calvaria novennis pueri vidit, qui hoc morbo laboraverat. Si integra talis calvaria effoderetur, posset cognosci, cum ossa maxillae superioris naturalem magnitudinem servent, licet ossa cranii immaniter aucta fuerint. Verum si ossa cranii a se mutuo soluta jam reperiantur, tunc hoc criterium locum non habet. *Ruyschius* (*b*) servabat gigantis os syncipitis sinistrum tam prodigiosae magnitudinis, ut integro hominis capiti pro galea inservire posset. Humanum esse os, agnovit *Ruyschius*, qui certe in his facile falli non potuit. Sed *Libitinarius templi novi hujus civitatis dixit nobis, sese illud inter alia ossa effodisse, cujus curiositas tanta non erat, ut caetera quoque reservaret.* Procul dubio si Libitinarius ille alia eodem in sepulcro invenisset ossa sceleti gigantei, illa obtulisset *Ruyschio*, vel Amplissimo & Consultissimo viro *D. J. Witsen*, Amstelodamensium Reipublicae consuli, qui dextrum syncipitis os in musaeo suo servabat. Accedit, quod historia patria nullam mentionem fecerit unquam, procerae adeo staturae gigantem exstitisse, qui tamen omnium oculos in se rapere debuisset, dum viveret.

§. 1218. Facile cognoscitur posterior species incurabilis, reliquae levi inustione, terebratione, punctura, prudenter, lente adhibitis, simulque hydragogis & roborantibus internis curatur; vel externis discutientibus dissipatur.

Ad curam omnis hydropis, uti postea ad §. 1231. dicetur, requiritur, ut aquae in cavitates effusae inde educantur. Ubi autem copia jam magna seri aquosi haeret in ipsius cerebri cavitatibus, facile patet, illam inde educi non posse. Punctura saltem locum non habet, cum prius deberet tota substantia cerebri, & ipsum corpus callosum pertundi. Resorptio autem extravasati seri aquosi ex ipsis cavis cerebri vix sperari poterit, nisi parca tantum copia adfuerit; & tunc adhuc difficulter fiet; cum ideo haec accumulatio facta fuerit, quia venae non satis resorbuerunt laticem, qui ab arteriis exhalantibus perpetuo exivit. Si quid ergo sperandum sit, imprimis ab eo pendebit, ut in ipso morbi initio tentetur curatio; adeoque magna cum cura debent

(*b*) Catalog. Rarior. pag. 153.

debent considerari illa indicia, quae justam dant suspicionem morbi incipientis.

Observavit *Petitus* (*c*), nasci quandoque hunc morbum post dentitionem difficilem, validas convulsiones, uti & si vermibus laboraverint. Incipiente autem morbo labia & palpebrae motibus convulsivis levioribus agitantur, mordent labia, dentibus strident, nasum fricant: alvus est vel stricta vel laxa nimis: oculi apparent languidi, pupilla dilatatur magis: pallidi, debiles, tristes, languent. Praecipuum signum est, si incipiant hebetes fieri & somnolenti; quod docet, jam comprimi cerebrum ab accumulato sero aquoso: dein, aucto malo, incipiunt ossa capitis a se mutuo recedere, caput augetur mole, tuncque nullum amplius dubium de morbo superest. Signa illa omnia notant, cerebri functiones magis & magis impediri; quae ergo minus facile deteguntur in infantibus paucorum tantum mensium; ubi vero annum superaverunt, melius illa mutatio poterit observari: sic legitur casus (*d*) de puero, qui ad secundum annum cum dimidio vixerat perfecte sanus, & deinde hoc morbo incepit corripi. Loquela fiebat minus distincta, nihil addiscebat amplius, memoria peribat, sensus hebetabantur magis & magis, & tandem omnino peribant. Nec in externis partibus capitis, quamvis plurimum mole aucti, nec inter menynges, reperiebatur aqua, sed pertuso cerebro ingens copia prodibat lymphae pellucidae, quae nihil mali odoris spirabat. Praeter memorata signa, & imprimis hebetudinem illam perpetuam, observavi aliquoties, quod minime ferant erectum capitis situm, sed mox ejulent; simul ac autem reclinatum leviter versus posteriora caput pulvinari sustentatur, quieti jacent, sed hebetes. Ausus fui praedicere collectionem seri aquosi in ventriculis cerebri, licet capitis magnitudo nondum insigniter aucta fuisset, & in cadavere dissecto veritas Diagnosis patuit: semper etiam inveni collectam hanc aquam esse lympidam absque ullo foetore.

Hippocrates (*e*) descripsit signa, quae adsunt, *si aqua in cerebro orta fuerit*, sed non meminit auctae magnitudinis capitis, & reliqua, quae in curatione morbi describit, satis docent, quod non hic agat de hydrocephalo in junioribus, dum ossa adhuc extendi possunt, sed de collectione aquae in cerebro adulti jam hominis facta. Haec autem signa enumerat: *Dolor acutus sinciput & tempora, interdumque alia capitis parte, detinet; subindeque rigor & febris; oculorum regiones dolor occupat, iique caligant, pupilla scinditur, & ex uno duo sibi cernere videntur, &, si surrexerit, ipsum tenebricosa vertigo prehendit &c.* Si autem haec signa conferantur cum illis, quae *Petitus* (*f*) invenit in cadaveribus hoc morbo defunctorum, ratio horum symptomatum satis liquet. Invenit enim duram matrem solito firmius adhaerere calvariae, basin cranii complanatam, & quasi depressam, oculorum orbitas extrorsum pressas una cum oculis. In junioribus vero vix expiscari possumus, quid sentiant in-

(*c*) Academ. des Sciences l'an 1718. Mem. pag. 121. (*d*) Ibidem l'an 1705. Histoir. pag. 70. (*e*) De Morbis Lib. II. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 556. (*f*) Academ. des Sciences l'an 1718. Mem. pag. 123.

incommodi, praecipue cum procedente morbo magis magisque hebetes fiant, & loquela minuatur. Interim tamen molesto ejulatu noctes diesque dolorem testantur, uti observavit *Celeberrimus Littre* (*g*) in puero, qui integro biennio hunc morbum tulit, & toto hoc tempore parum dormiebat, perpetuo fere plorans.

Ubi ex indiciis modo enumeratis suspicabar, collectum haerere in capitis interioribus laticem, resectis capillis, molli frictione usus fui, quam facile ferebant, Emplastro molli, aromatico tamen, quale est illud, quod a Labdano, vel & Meliloto, in officinis nomen habet, texi caput, removendo bis vel ter de die emplastrum, ut frictio adhiberi posset: loca pone aures parum fortius perfricari curavi, ut cutis rubescere inciperet: cum enim observemus toties pone aures, imo & quandoque ex tota capitis cute, exire copiam liquidi, qui effluxus si impediatur imprudenti consilio, mox cerebrum affici, & omnes ejus functiones turbari, hinc sperabam, & capitis interiora liberari posse, si externa capitis cutis madescere multum inciperet.

Tentavi hanc methodum in puella novem mensium, & laetabar multum, dum circa latus dextrum fontanellae madorem insignem perciperem, posteaque universa capitis cutis, & imprimis pone aures, perpetuo quasi rore perfunderetur, sic ut capitis tegumenta saepius mutari debuerint penitus madida. Sollicite caput quotidie lustrans, vidi illud non augeri mole, nec magis secedere a se mutuo ossa in vertice. Simul blandis utebar purgantibus, quantum prudentia suadebat in tenello hoc corpore. Sed spes me fefellit, & postquam per binas septimanas perpetuo plorasset liquidum tota cutis capitis, augebatur hebetudo, & post leves convulsiones mors secuta fuit. In ventriculis cerebri ultra sex uncias limpidissimae aquae inveni. Si novem partes Emplastri de meliloto sumantur cum una parte Emplastri vesicatorii, & haec super linteum extensa applicentur cuti capillatae capitis, capillis prius forfice resectis, non vero novacula abrasis, leviter irritatur cutis, parum rubescere incipit, nec tamen elevatur Epidermis in vesiculas, cum parca tantum emplastri vesicatorii copia addita fuerit, & ob pilorum, forfice tantum resectorum, reliquias emplastrum non tangat cutim immediate, & plerumque cutis madescere incipit. Hac methodo feliciter usus fui, ubi cutis capitis ulcerosa & manans exsiccantibus remediis adhibitis, imprudenti consilio, subito curata fuerat, & convulsiones vel diras ophthalmias, aut & periculosum asthma, produxerat perversa haec medela. Brevi enim post redit ichoris per cutim sic irritatam excretio, cum levamine subito omnium malorum. Unde apparet, hanc methodum cum spe tentari posse, praecipue in morbi initio.

Sacculi ex herbis aromaticis, cephalicis dictis, *salvia*, *roremarino*, *lavendula*, *&c.*, capiti applicantur, quibus solet addi copia salis marini decrepitati, quod vel ex ipso aëre humidum cito in se trahit.

Simul mollis & prudens compressio totius capitis fulcit partes, ne nimis extendantur. Pileolum solent conficere ex corio turcico, quem per fibulas ad-

(*g*) Academ. des Sciences l'an 1705. Histoir. pag. 70.

adducunt leniter, sic ut firmentur potius partes quam validè constringantur: verum & hoc tantum locum habet in morbi initio; ubi enim in majorem jam molem increvit hydrocephalon, a tali compressione lethalis apoplexia metuenda foret.

Purgantia dantur frequenter, ut exhauriatur corpus utcumque, hac spe, ut venae fiant magis bibulae, sicque resorbeant extravasatam lympham.

Ubi inter integumenta & calvariam haeret collecta aqua, scarificatione facile via fieri posset, vel & inustione, quae ulcus relinquit diutius apertum, per quod perpetuo effluere possit serum illud aquosum. Ubi autem in cavo ipso calvariae haeret, longe major difficultas est: antea jam dictum fuit, si in cerebri cavis haereat, inde per puncturam educi non posse: si autem inter cerebri meninges accumulata fuerit aqua, facilis quidem foret pertusio; sed educto sero ossa adhuc tenera, & per membranam sibi invicem unita, nec sustentata amplius, collaberentur & contentum cerebrum comprimerent, dum caput pulvinari incumberet.

Verum quidem est, uti postea in cura generali hydropis dicetur, indicationem curatoriam requirere, ut aqua in cavitatibus corporis contenta educatur, sed tamen observationes fere omnes docuerunt, puncturam in hydrocephalo interno funestum habuisse exitum. *Petitus* (*h*) doluit, omnes mori, in quibus haec operatio instituitur. Si omnis copia educta fuerit, quatuor vel quinque horis post evacuationem pereunt; si minus eductum fuerit, tardius moriuntur; ita quidem, ut nullus supervixerit quadraginta horis. Celebris Chirurgus (*i*) absolute repudiabat puncturam hydrocephali tanquam lethalem semper, dumque audacior alter operationem perficiebat in puero trimestri, educta aqua subsidebant ossa, & sequenti die mors sequebatur, licet educta aqua lympidissima fuerit, & haeserit intra cranium & duram matrem, quae hydrocephali species videretur majorem curae spem dare, quam reliquae, quae profundius haerent. Eandem sententiam tuetur *Hildanus* (*k*), & apud *Wepferum* (*l*) legitur, quod recusaverit hydrocephali sectionem in quinquenni puero, licet mater importunè urgeret: postea audivit, Chirurgum quemdam hanc operationem tentasse, sed lethali cum eventu: in hac tamen aetate major firmitas ossium utcumque sperari potuisset, quo minus facile subsiderent educta aqua. Cum ergo neminem servatum viderim, in quo capitis punctura instituta fuerit, & probatissimi auctores illam operationem repudient, videtur prudentia jubere, ut hydrocephalo interno laborantes suo fato relinquantur, praecipuè cum constet certis observatis, quosdam diu adhuc supervixisse, quamvis misere vixerint.

Verum quidem est, quod *Aëtius* (*m*) & in externo & interno hydrocephalo sectionem commendaverit, sed simul monet sequentia: *majores nostri dicunt*, etiam inter membranas & cerebrum colligi, quod quidem est lethale. *Hip-*

(*h*) Academ. des Sciences l'an 1718. Mem. pag. 122. (*i*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 131. &c. (*k*) Observat. Chirurg. Cent. 3. observ. 17. pag. 198. (*l*) Observ. Medic. Pract. de cap. Affect. observ. 49. pag. 49. (*m*) Lib. VI. cap. 1. pag. 99. versa.

Hippocrates (*n*), ubi per purgantia praecipue, & repetita quidem, aquam in encephalo contentam educere tentaverat, ultimum suadet remedium, ut, inciso circa bregma capite, perforatio usque ad cerebrum fieret. Sed, uti paulo ante monitum fuit, non videtur ibi agere de Hydrocephalo, infantum morbo, ubi ossa adhuc cedere possunt, verum de aqua collecta in cavo cranii adultorum. Simul facile patet, cranii perforationem tantum posse exitum conciliare lymphae inter cranium & menynges, vel inter menynges & cerebrum, collectae, neutiquam vero sic educi posse serum aquosum, quod in cerebri ventriculis accumulatum est.

Imo, si tuto posset educi lympha, quae in cerebri ventriculis continetur, sic videntur debere collabi omnia, dum aqua subducta fuit, ut omnes encephali actiones brevi destruantur. Hoc autem videtur confirmari ex morbo illo, qui in recens natis & junioribus aliquoties observatur, & quem spinam bifidam vocare solent Chirurgi & Medici, quia spinae vertebrarum quasi a se mutuo dehiscunt, & tumor in hoc loco nascitur mollis, variae magnitudinis, quandoque lympidam aquam continens, quandoque opacum magis humorem: aliquando integumenta naturali colore praedita manent, saepius rubrum colorem, vel & sublividum, habent. *Celeberrimus Ruyschius* (*o*) hunc morbum describit, & affirmat; *si rite hunc examinaverimus tumorem, luce meridiana clarius constabit, Hydropem esse particulae spinalis medullae, eundemque esse fere affectum, qui in capite foetus hydrocephalus audit.*

In dorso aut lumbis talis tumor apparere solet, in nucha etiam, sed rarius; rarissime in inferiore & exteriore parte ossis sacri, quod mirabatur *Ruyschius*, cum infima pars ossis sacri a postica parte semper in statu naturali hiatum habeat. Quamvis autem plerumque dehiscant tantum vertebrae a parte posteriori circa processus spinosos, corpore ipsius vertebrae manente integro, observavit tamen & in cadavere aperturam in unica tantum vertebra, quae vix ciceris granum admittebat. Fatetur autem, quod nullus ex infantibus, hoc morbo affectis, quos tractavit, evaserit, & in omnibus vidit, mortem accelerari, si tumor talis vel sponte rumperetur, vel imprudenti consilio pertunderetur. Hinc jam ante *Ruyschii* observata monuerat *Tulpius* (*p*) chirurgos, ne aperirent unquam tales tumores.

Tota ergo curatio tantum palliativa est, cavendo ne attactu imprudenti vel attritu rumpantur tumoris integumenta, sed potius per fomenta adstringentia & roborantia reddantur magis firma & solida, ut diutius tumor talis integer & clausus maneat.

Ad quintum annum aetatis sic servatum fuisse legitur (*q*) infantem, qui forte adhuc diutius supervixit, cum auctor de illo post quintum annum adhuc vivente loquatur. Plerumque citius pereunt, dum vel casu, vel mala arte, quandoque & gangraena nata, exitus paratur lymphae tumorem distendenti.

(*n*) De Morbis Lib. II. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 556. (*o*) Observat. Anatom. Chirurg. Centur. observ. 34. 35. 36. pag. 33. & seq. (*p*) Lib. III. Observat. Medic. cap. 29. 30. pag. 232. & seq. (*q*) Abraham Titsing over de tegennatuurlyke splyting der ruggegraat pag. 69.

denti. Si potuerint hydrocephalo affecti tam diu vivere, uti ante dictum fuit, videtur & in spina bifida spes prolongandae vitae superesse.

Forte etiam lympha, in spinae bifidae tumore contenta, a ventriculis cerebri descendit: notum enim est, quartum ventriculum cerebri continuari secundum longitudinem medullae spinalis. Apud *Wepferum* (*r*) habetur observatio, quae hanc sententiam confirmare videtur. Nascebatur puella, capite bene formato, in dorso ad dextrum latus vertebrarum lumbarium superiorum apparebat macula livida splendescens, uncias circiter quinque longa & tres lata, quae indies sensim in altum attollebatur, sic tamen ut nunquam ultra crassitiem parvi digiti emineret, & simul tam splendida fiebat, ut speculi instar reluceret. Pes dexter a nativitate fuit immobilis. Decimo a nativitate die, cum aqua per cutim pelluceret, Chirurgus vulnusculum inflixit, ex quo lympidissima prosiliit aqua; vulnusculum postea brevi coaluit; quod mater diebus sequentibus adhuc sexies ungue laceravit, qualibet vice tribus aquae unciis erumpentibus: Chirurgus brevi consolidavit locum. Verum quam primum cicatrice clausus fuerat ille locus, & macula penitus evanuerat, primo synciput dextrum, deinde sinistrum, in fastigium tolli coepit, & hydrocephalus vasta mole apparuit circa quartam aetatis septimanam. Manifeste patet, lympham hanc ex ventriculis cerebri defluxisse, cujus exitu impedito, nec amplius distentis integumentis, ab accumulatione hujus caput impleri cepit, & quaquaversum distendi.

Simul etiam patet, quod, cum in loco tam dissito a capite exitus lymphae extravasatae tuto conciliari non potuerit, sed gravissimorum auctorum testimonio semper mors intra paucos plerumque dies secuta fuerit, multo magis funestus exitus exspectari debeat, si talis pertusio tentaretur, ubi interiora cranii accumulato sero aquoso replentur.

§. 1219. In Thoracis hydrope, qui ex variis locis colligere lympham valet, eadem fere signa, quae Empyematis, sed observatio causae antecedentis discrimen exhibet; paracentesis sanat hunc, una adhibitis his, quae causae adversantur ejus.

Dictum fuit ad §. 1217., exspirationem humidi, & exspirati resorptionem, obtinere in omnibus cavis majoribus & minoribus corporis; adeoque & idem in cavitate pectoris verum erit. Imo videtur, in thorace exspirationem validissimam esse, dum cor totis suis viribus humores urget per propinqua vasa. Certe pulmonis superficies, quae ab aëre tangitur, copiam ingentem vaporis humidi efflat singulis exspirationibus; qui vapor non apparet aestivo calido tempore, sed invisibili sub specie difflatur in auras; rigida vero hyeme, densae nebulae forma ex ore & naribus hominum majorumque animalium expellitur, & quidem longe majori copia ac impetu, quam ex reliqua cutis superficie; uti manifestè apparet, si quis, de lecto calido surgens,

(*r*) Observat. Medic. Practic. de Affect. Capit. observ. 29. pag. 56.

gens, intensissimo sub gelu, frigido se exponat aëri per momentum: fumant manus quidem, sed longe copiosior vapor ex naribus & ore prodit. Solet hoc phoenomenon terrorem incutere Afris servis, qui calidissimo sub aëre vixerunt semper, dum ad frigidiora Europae loca veniunt. Sed directis experimentis demonstravit *Kaau* (*s*), pulmonum superficiem externam, totam pleuram, mediastina, pericardium, cor, auriculas, perpetuo exspirare similem vaporem. Omnium velocissima sanguinis circulatio fit per arterias coronarias; hinc tota cordis superficies perpetuo magnam copiam talis vaporis exhalat. Unde si in vivo animali celeri sectione cor nudetur, illud totum fumat: ideo etiam post mortem, penitus frigefacto cadavere, ab hoc vapore condensato, major copia humidi reperitur in cavo pericardii, quam in aliis corporis cavis, habita nempe ratione magnitudinis diversae in variis cavitatibus.

In sanis tamen animalibus omnes partes internae, tam continentes quam contentae, reperiuntur perpetuo humidae, sed non invenitur liquidum accumulatum, si viva, vel statim post mortem, dissecantur. Resorbetur ergo ille vapor humidus, qui exhalat per arterias, denuo per venas, uti pulchris experimentis demonstratur (*t*). Sed & venulae illae resorbentes minimae, vicinis unitae, majores trunculos, etiam nudo oculo visibiles, ostendunt in thorace, & quidem in omni continentium & contentorum superficie, tandem hae venae lymphaticae in ductum thoracicum, vel & in venas sanguineas, se evacuant (*u*). Patet ergo, manifeste adesse vias, per quas tenuis lympha, ex ultimis arteriolis exhalantibus in cava corporis expulsa, iterum humoribus circulantibus reddi possit; adeoque sic impediatur humidi collectio, & collecti stagnatio.

Quamvis autem sanitatis tempore videatur illud exhalans ex arteriis resorberi vaporis forma per venas, antequam in lympham condensetur, tamen & patuit directis experimentis, vapores jam condensatos, & collectam inde notabili copia aquam, per venas resorberi posse. *Celeberrimus Musgrave* (*w*) per syphonem injecit uncias quatuor aquae calidae in dextram partem thoracis canis vivi, unde difficultas respirationis sequebatur, & manifesta debilitas: tamen successive minuebantur illae molestiae, & septimanae spatio aeque sanum videbatur animal, ac ante fuerat: postea simili modo injecit sexdecim uncias aquae calidae in sinistrum thoracis cavum ejusdem canis; respiratio erat difficilis, animal calebat admodum, & cor validissime pulsabat: intra septimanae spatium pariter convaluit canis. Postea in unum thoracis cavum aquae calidae uncias octodecim injecit, in alterum sex tantum: eadem omnino symptomata sequebantur, sed citius evanescebant; post quinque enim dies perfecte convaluit canis. Simul observavit, copiam urinae solito majorem excrevisse hoc animal.

Postea

(*s*) Perspirat. dicta Hippocr. pag. 239. & seq. (*t*) Ibidem pag. 274. & seq. (*u*) Ibidem pag. 279. (*w*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 78.

Postea dicetur ad §. 1228. de causis hydropis; hic sufficiet in genere notasse, quod omnis causa, quae impedire valet promtam resorptionem exhalantis liquidi per venas, possit esse causa hydropis thoracis. Unde intelligitur, quare post Asthma spasmodicum convulsivum, diu toleratum, toties sequatur hydrops thoracis. Certe in hoc morbo cor dextrum sanguinem pellere nequit per pulmonem constrictum, hinc venae cavae se evacuare non possunt, ideo omnes venae turgent, livescunt labia & tument miseris, adeoque & venae lymphaticae resorptam lympham tradere nequeunt venis sanguineis, prae nimia plenitudine turgentibus; pergunt tamen arteriae exhalare; hinc accumulabitur lympha, vel & tenera adeo vasa lymphatica rumpentur, & perpetuum fiet in thoracis cava stillicidium. Imprimis autem haec mala metuenda sunt, si paroxysmi asthmatici validi, diuturni, & frequentes, fuerint.

Forte nulla frequentior causa est seri aquosi in thorace collecti, quam si calido & aestuante corpore potum gelidum quis subito ingurgitet, vel quiescente corpore in aëre frigido maneat diu. Quantum haec noceant, antea in *Pleuritidis* Historia dictum fuit; quatenus nempe acutos inflammatorios morbos producant: in illis vero, quorum humores in spissitudinem inflammatoriam non adeo vergunt, frequenter pectoris hydrops nascitur. Subito enim tali frigore constringuntur extrema vasorum orificia, & venosa magis, quam arteriosa exhalantia, quia, caeteris paribus, venae tenuiores tunicas habent quam arteriae, uti etiam quia motus humorum per arterias, versus extremos fines, illos servat apertos, vel reserat, si constricti fuerint aliquatenus: in venis autem humorum motus non potest urgere extrema illarum orificia, unde illa constricta a frigore connivent facilius, vel & collapsa, nullo liquido interposito, concrescere possunt; quod si in plurimis venis inhalantibus fiat, immedicabilis hydrops nascetur, cum inhalatio tunc restitui nequeat. Moris est apud Batavos, uti notum est, ut statutis horis scaphae ab una urbe ad aliam tendant; cum autem ad ipsum campanae pulsum solvatur scapha, saepe veloci cursu peregrinantes illam jamjam abeuntem assequi conantur, & sudore madentes illam ingressi, per aliquot horas sedent quieti: si autem ventus validus, vel & frigida hyemalis tempestas, fuerit, tunc saepius contingit, ut a tali causa asthmatici fiant, & copiam seri aquosi in pectoris cavis colligant.

Merito autem notatur in textu, quod in variis thoracis locis lympha colligi possit. Alia occasione ad §. 913. dictum fuit, quomodo pleura totum thoracis interni ambitum investiat non tantum, verum etiam & qua ratione mediastinum, thoracem bifariam dividens, nascatur. Potest hinc lympha in dextro & sinistro thoracis cavo colligi, vel & in utroque: poterit & in ipso pericardii, cor ambientis, cavo accumulari. Simul tunc notatum fuit, quod singulis thoracis cavitatibus sua quasi propria membrana sit, & hinc binae pleurae possent concipi, ut cavae vesicae sibi mutuo adjacentes, & in loco contactus sibi invicem accretae, ita ut ex harum membranarum duplicatura nascatur mediastinum; quod thoracis cavum bifariam dividit. Simul tunc monitum fuit, quod a pleura utrimque a corporibus vertebrarum secedente

dente relinquatur ſpecies triangularis cavi, cujus poſtica pars fit a columna vertebrarum dorſi: cavum autem hoc occupat membrana celluloſa, per quam tranſeunt aſpera arteria, oeſophagus &c.: anterius vero illae lamellae duplicis pleurae arctius cohaerent, niſi quod in ſuperiori parte ſecedant in illo loco, ubi glandula thymus ponitur.

Poſſet ergo lympha collecta in quinque diſtinctis locis thoracis haerere: in dextro & ſiniſtro pectoris cavo, in pericardio, retrorſum extra pleuram circa corpora vertebrarum, & antrorſum ſub ſterno inter binas pleurae lamellas. Hae autem diverſae hydropis ſedes ideo imprimis diſtingui merentur, quia & diverſa producunt ſymptomata, & varia requiritur methodus, ut collecta ibi lympha educi poſſit. Si enim in alterutro pectoris cavo haereat, paracenteſi educi poterit; ſi in cavo pericardii, illud deberet pertundi; ſi ſub ſterno colligeretur lympha, ſterni perforatio requireretur. Si vero in triangulari illo cavo, quod diſſitae a ſe mutuo pleurae relinquunt circa vertebras thoracis, accumuletur aqua, viam vel ſolo pondere ſibi facit per membranam celluloſam, quae muſculos dorſi ambit, & illorum interſtitia occupat; ſimili modo ac pus ibi natum ſinuoſa, & miro modo decurrentia, ulcera facit, uti pariter ad §. 913. notatum fuit.

Magna ergo cum cura erui debent ſigna diagnoſtica, quae docent hydropem thoracis adeſſe, & ſimul demonſtrant, in quo loco collecta lympha haereat. Diagnoſis autem evidens hujus morbi non ſemper adeo facilè obtineri poterit, uti patebit ex ſequentibus.

Multa enim ſigna communia, imo & fere eadem, habet hydrops pectoris, quae in Empyemate adeſſe ſolent. Liquidum in cavo pectoris contentum aeque pulmonem comprimet & anguſtabit, ſive pus fuerit, ſive ſerum aquoſum: pus mora in acrem ichorem degenerans ſimili modo irritabit partes quas alluit, ac lympha dum putreſcere incipit. Sollicita hujus morbi obſervatione & cadaverum ſectione didicit *Celeberrimus Albertini* (*x*), ſtagnans in thorace liquidum, ſi purum & aqueum ſit, non adeo difficilem reſpirationem inducere, niſi utramque pectoris cavitatem fere impleat, vel alterutram ſic diſtendat, ut alterum pectoris cavum comprimendo minuat: ubi vero liquidum extravaſatum turbidum, intenſe flavum, aut acre fuerit, tunc parva etiam ſeri quantitas in pectoris cavo difficilem admodum reſpirationem fecerat.

Cauſarum quidem antecedentium obſervatio diſcrimen exhibet, ſi nempe poſt morbum inflammatorium pectoris ſuppurationis ſigna ſecuta fuerint, & poſtea ſuccedat difficillima reſpiratio, tunc pus adeſſe concludimus facile. Verum antea in *Capitulo de Phthiſi* patuit, quandoque latentes adeo fuiſſe pectoris vomicas, ut nec aegri nec Medici talem morbum ſuſpicati fuerint, antequam pus tuſſi eductum viderent, vel in cadavere Empyema invenirent. Si vero cauſae, hydropi producendo aptae, praeceſſerint; temperies frigida leucophlegmatica, facies tumidula, fuerit; pedes, crura, femora, ſcrotum, tu-

(*x*) Inſtit. Bonon. Tom. I. pag. 393.

tumeant; tunc certius hydropem cognoſcimus, & ſi tunc difficilis reſpiratio adſit, vel concuſſo corpore ſtrepitus moti liquidi in pectore percipiatur, certiorem habemus hujus morbi diagnoſin. Praeterea novimus, uti antea monitum fuit, poſt aſthma convulſivum ſaepe ſequi thoracis hydropem, adeoque, tali morbo praegreſſo, merito & illum ſuſpicamur. Si alterutrum cavum pectoris aqua plenum fuerit, in latus ſanum decumbere nequeunt; ſi in utroque cavo aqua haereat, ſitum erectum, corpore parum verſus anteriora inclinato ferunt facilius. Oedema autem pedum fere ſemper comitari ſolet morbum non tantum, ſed & levatur pectus, ſi extrema inferiora plus tumeant; quod ſaepius obſervavi; & e contra ſi crura detumeſcerent ſubito, peſſime angebantur tales aegri. Adeſt & frequenter, licet non ſemper illud invenerim, alterum ſignum, quod pro certiſſimo & pathognomico habuit *Piſo* (y); nempe *eam in ſpirando difficultatem ac crebritatem, quae de ſubito ſomni primo tempore invadat, & quiete defraudet, ſed tamen procedente die ſenſim lenteſcat, quod ſignum cum ratio mihi dictaverit, tum experientia in omnibus comprobavit.* Simul notat, ſe quandoque obſervaſſe unius, quandoque utriusque, brachii reſolutionem in aegris, qui pectoris hydrope laborabant. Quamvis autem merito ad cauſas praegreſſas, & varia ſigna modo memorata, attendendum ſit, juſtam tamen hujus morbi ſuſpicionem dabit oedema partium externarum cum difficili reſpiratione.

Praeterea obſervata fuit lymphae accumulatio in cavo pericardii: antea dictum fuit, in ſanis animalibus pericardii internam ſuperficiem ſemper madeſcere, uti etiam cor, auriculas, ſinus, & vaſa majora, in pericardii cavo contenta. Certe nullibi majores cauſae ſecretionis adſunt, quam hic: docuerunt injectiones Anatomicae, pericardium ſcatere innumeris arteriis, per quas ſanguis a pulmone redux, fluidus, attenuatus, pellitur ingenti cordis proximi vi: idem & in omnibus, quae pericardii cavo continentur, obtinet: ſimul adeſt calor maximus reſolvens liquidum exhalans in vaporem admodum penetrabilem: unde in ſanis animalibus nulla fit hic aggeſtio liquidi, nulla ſtagnatio, nulla corruptio. Per hunc vaporem humidum, calidum, perpetuo exhalantem, removetur pericardium a corde, impeditur omnis concretio, & tota ſuperficies cordis, ambarum auricularum, ſinuum, arteriarum, venarum, manet mobilis, extenſilis, humida, reſorptioni apta; ſimul praecavetur a ſummo & perpetuo illo motu metuenda partium calloſitas, & attritus tollitur. Certe, ſi adſunt maximae ſecretionis cauſae, non minor invenitur & reſorptioni opportunitas. Vapor enim exhalans calidus magna ſatis vi urget omnem ſuperficiem concavam pericardii, convexamque cordis & auricularum: venae cordis, ſyſtoles tempore, evacuantur penitus, hinc momento poſt vacuae, bibulae, aptiſſimae ſunt, ut reſorbeant omne excretum per arterias. Verum quidem eſt, quod olim quidam Medici crediderint, naturaliter copiam humoris aliquam pericardii cavo contineri, ut calidiſſimum cor perpetuo humectaretur; ſed hodie illae lites compoſitae ſunt, cum

(y) De Morbis a feroſa colluv. ſect. III. cap. 7. pag. 243.

cum tantum post mortem frigefacto cadavere liquidum hic inveniatur; in vivis animalibus subito dissectis vapor exhalat, caeterum nil invenitur, si nempe ante mortem sana fuerint. *Vesalius* (z) haec experimenta jam tentavit, & dixit: *Vivi canes, involucri cavitatem, & cordis superficiem, humectas habent, in hisque nulla diffluentis aquae observatur quantitas: quum tamen notatu digna (etiamsi fere semper mediocris) in aliquamdiu mortuis canibus occurrat.* Videtur interim potius favisse illorum sententiae, qui aquam in pericardio naturaliter contineri affirmabant, licet semper dubio modo de hac re loqueretur. Nullum unquam cadaver dissecuit, quin invenerit aquam in pericardio; addit tamen: *Quin etiam minus fere aquae in nuper mortuis adinveni, quam in his, a quorum sectione diutius temperassem.* Sed & in vivis hominibus habuit occasionem examinandi hoc dubium, quibus saevo supplicio cor exscindebatur adhuc spirantibus, sed fatetur, quod non commode illud expendere licuerit, licet propinquum supplicio locum occuparet; tantum affirmans sequentia: *aquam etiam in involucro continere videbatur.* Postea vero *Patavii pulsans adhuc cor cum pulmone, reliquisque visceribus ilico atque ex his, quos vivos in quatuor partes dissecant, exemtum erat, in proximam quandoque pharmacopolae officinam deferri curavimus, ac in involucro aquam nonnullam invenimus.* Certe circa mortem omnia stagnant in venis, sinu dextro, & auricula dextra; hinc cessat resorptio; arteriae proprio elatere cavum suum minuunt; hinc propellunt adhuc humores; adeoque exhalatio diutius durat, quam resorptio: praeterea, licet ilico a loco supplicii ad vicinam domum delata fuerint haec viscera, aëri exposita fuerunt, antequam potuerint examinari: adeoque facile intelligitur, vapores exhalantes potuisse sic condensari, ut *nonnullam aquam* in pericardii cavo invenerit. Quod autem aliquot post mortem diebus aucta inveniatur hujus liquidi copia, intelligitur, si consideretur, quod post mortem arteriae magis & magis contrahantur, propria vi elastica, & aëris ambientis frigore, quod in cadaveris superficiem magis agit; adeoque humores ab hac causa retropelluntur versus cor sinistrum; valvulae autem aörtae impediunt ingressum in cavum cordis; hinc arteriae coronariae urgentur, & per illorum fines tenuissima humorum pars exprimitur in cavum pericardii. Auricula vero dextra a retropulso ab eadem causa sanguine venoso turget, sed si in cadavere prematur superficies interna auriculae dextrae, exsudat superficies externa liquidum tenue: accedit, quod incipiente putredine solvatur sanguis in cordis vasis contentus, & per extrema hiantia transeat solutus; unde etiam in cadavere plerumque subrubellus ichor invenitur in pericardii cavo. Videntur illae causae sufficere, ut post mortem in cadaveribus unum alterumve cochlear liquidi reperiatur, quam quantitatem se invenisse plerumque, testatur *Diemerbroekius* (a) in naturaliter constitutis corporibus.

Cum autem adeo valida exhalatio hic sit, ob causas ante expositas, si a quacumque demum causa impediatur resorptio, accumulabitur in pericardio hu-

(z) Lib. VI. cap. 8. pag. 506. 507. (a) Anatom. Lib. II. cap. 5. pag. 260.

humor, & poterit ad magnam ſatis quantitatem colligi. Nec videtur adeo infrequens hic morbus eſſe, cum ſatis numeroſi caſus in Hiſtoria Medica recenſeantur: aliquando hydropem pectoris comitatur; quandoque ſolum pericardium hydropicum inventum fuit (*b*). Plures ſimiles caſus recenſuit *Celeberrimus Senac* (*c*) in utiliſſimo tractatu, quem de corde ſcripſit.

Diagnoſis autem certa, quae docet hydropem pericardii adeſſe, non adeo facilis eſt, uti optime & prudenter monuit *Senac* (*d*); imprimis ideo, quia ſaepe hic morbus concurrit cum hydrope pectoris, vitiis pulmonum, cordis, polypis &c.: unde tunc ſymptomata, in vivente aegro obſervata, non poſſunt unice tribui hydropi pericardii, qui poſt mortem detegitur. Praeterea certum eſt, incipiente morbo, dum modice tantum diſtenditur pericardium, minores moleſtias naſci, quam ubi accumulata lympha immaniter turget. Preſſionis & anguſtiae ſenſus circa partem anteriorem thoracis, quam pericardium occupat, indicium hujus morbi videtur. Simul evidens eſt, a turgente pericardio vicinum pulmonem debere comprimi; adeoque reſpiratio erit difficilior; & tuſſis ſicca irritans adeſt ſaepius: cum autem pericardium incumbat parti tendinoſae diaphragmatis non tantum, ſed & accreſcat firmiſſime illa ſui parte, quae reſpondet planae inferiori parti cordis, videtur probabile, quod pericardium aqua collecta diſtentum motum diaphragmatis reddet difficiliorem. Praeterea cordis motus turbabitur; unde palpitationes cordis, pulſuum inaequalitas, quandoque & ſyncope, ſequentur, praecedente ſuffocationis quaſi inſtantis ſenſu. In quinque aegris, qui poſt mortem inventi fuerunt pericardii hydrope laboraſſe, talia ſymptomata fere recenſuit *Barrere* (*e*). Unde pro ſignis diagnoſticis hujus morbi poſuit pedum oedema, pallorem faciei, pulſum parvum celerem, reſpirationem impeditam, difficilem in lecto decubitum, una cum ſuffocationis ſenſu, ſubinde recurrente; ſimul tamen fatetur, quod hydrops pericardii difficulter diſtinguatur a pectoris hydrope. Magna cum cura enumeravit ſigna hujus morbi *Senac* (*f*), tam ex probatis auctoribus, quam ex propriis obſervationibus; & imprimis addidit illud ſignum, quod reliquis certius videtur, nempe inter tertiam, quartam, & quintam, coſtam percipitur motus undulatorius, dum cor palpitat: verum quidem eſt, quod palpitante corde, licet abſit hydrops pericardii, aliquid ſimile percipiatur, ſed non ſentitur tunc ille motus undulatorius, & fluctuatio quaſi, quae ſatis longe ſe extendit. Forte tamen, ſi pericardium jam admodum diſtentum fuerit, non adeo diſtincte percipietur illa undulatio.

Palpitationem cordis adfuiſſe negat *Diemerbroeckius* (*g*) in Anglo, in cujus pericardio duas libras aquae invenit; nec *Barrere* in quinque aegris hujus ſymptomatis mentionem fecit, tantum meminit pulſum parvum & celerem ad-

(*b*) Sinopei Parerg. Med. pag. 46 — 51. Barrere Obſervat. Anatom. pag. 81. 83. 86. 89. 91. (*c*) De la Structure du coeur Livr. IV. chap. 5. Tom. II. pag. 354. & ſeq. (*d*) Ibidem pag. 356. & ſeq. (*e*) In loco modo citato. (*f*) De la Structure du coeur Livr. IV. chap. 5. Tom. II. pag. 356. & ſeq. (*g*) Anatom. Lib. II. cap. 5. pag. 261.

adfuisse, qualis etiam quandoque cordis palpitationem comitari solet: praeterea veri simile videtur, quod cordis motus difficilius percipiatur in pectore, dum inter costas & cordis apicem copiosa aqua haeret.

Prudentissime hinc concludit *Senac* (*h*), quod signa recensita, si non plenam certitudinem, saltem justam suspicionem, latentis hujus morbi exhibeant.

Simul facile apparet, si tot & tanta mala ab accumulatione seri aquosi in pericardio oriantur, multo adhuc pejora exspectanda esse, si degenerans illud serum acre fiat, & sic cor, adeo irritabile viscus, perpetuo stimulet. Invenit *Vieussens* liquidum in pericardio alcalinae fuisse naturae (*i*). In tribus cadaveribus *Barrere* (*k*) invenit pericardii & cordis superficiem obductam materia, quae lac grumosum referebat.

In tribus ergo cavis, in pericardio nempe, pectore dextro, & sinistro, thoracis hydrops praecipue locum habet: ille enim locus mediastini, ubi thymus haeret, parvus est, nec memini me legisse, quod ibi hydrops inventus unquam fuerit: a posteriori vero parte, inter dehiscentes mediastini lamellas, si colligeretur aqua, per tunicam cellulosam facile diffunderetur, uti dictum fuit.

Quomodo procedendum sit in cura hydropis, postea dicetur; & §. 1231. inter generales curationis indicationes secundo numero ponitur, *ut aquae jam in cavitates effusae educantur.* Haec autem eductio tentatur duplici modo: vel enim per alvum, vesicam, sudores &c., conantur educere extravasatam lympham; quae ergo prius resorberi debebit per venas ex cavo, in quo haeret; vel, si hoc frustra tentatum fuerit, arte emissarium parant, per quod effluere possit collecta in corpore lympha, & postea conantur removere causas, quae hydropem produxerant. De priori methodo postea dicetur: hic autem perpendi debet, an & quomodo possit via fieri sero aquoso, punctura thoracis, quam & paracentesin vocare solent.

Certum quidem est, paracentesin non tollere causam morbi; sed a praesenti suffocationis periculo liberat aegrum; sicque tempus & occasio datur Medico, ut causam morbi efficaci medela aggredi possit: imo, uti postea patebit, ubi de paracentesi abdominis agetur, frequenter repetita punctio, licet causa hydropis tolli per artem nequeat, tamen vitam & tolerabiliorem reddit, & prolongat. Hinc minime videtur damnanda esse paracentesis thoracis in hoc morbo, uti clari in arte viri fecerunt. Lympham non sine vitae periculo educi posse, communis chirurgorum querela est, ut monuit *Brunnerus* (*l*), & ideo propter infaustum plerumque successum e foro medico proscribi: mirabatur, Empyïcum convaluisse, cui intra triduum duodecim libras materiae subrufae eduxerat, & paracentesin in hydrope thoracis tentatam, sed sinistro ac plane contrario eventu. *La Motte* (*m*) omnes pectoris

(*h*) In loco citato pag. 364. (*i*) Ibidem pag. 360. (*k*) Observat. Anat. pag. 86. & seq. (*l*) De Glandul. Duodeni pag. 84. 85. (*m*) Traité compl. de Chirurg. Tom. II. pag. 189.

ctoris hydropes absolutè lethales asserit, & paracentesin omnino damnat, tanquam & rationi & experientiae penitus adversam: noverat quidem, antiquos Medicos commendasse aquarum eductionem in pectoris hydrope, tamen illam absolutè lethalem pronunciat, & a nemine tentatam fuisse felici cum eventu. Interim, uti statim dicetur, *Hippocrates* hanc eductionem aquae ex pectore consuluit, & ex ejus verbis concludi posse videtur, quod per paracentesin quidam servati fuerint. Multo magis adhuc lethalis habitus fuit hydrops pericardii, cum piaculum crederetur fere omnibus illud pertundere, imo nequidem remediis fatigandos aegros voluerunt (*n*) in hoc morbo, quem certe lethalem credebant. Facile patet, parum spei superesse, si collectum serum diu in his cavis haeserit, & maceraverit vitalia viscera, vel jam mora acrius factum illa eroserit: in tali enim casu mors sequens non debet adscribi eductioni seri collecti, sed quod non fuerit instituta Paracentesis, antequam viscera hanc labem passa fuerant: plerumque autem haec operatio serius tentatur, diu nimis cespitantibus amicis, & quandoque Medicis.

Sic apud *Peyerum* (*o*) legitur, ultra tres libras acris & turbidi humoris in pericardii cavo inventas fuisse, quae cordis substantiam eroserant. Pulmones ab eadem causa pessime affectos fuisse, numerosae observationes evincunt; uti etiam abdominalia viscera in ascite hydrope; de quo postea dicetur. Paracentesis autem thoracis & ab antiquis Medicis & a recentioribus instituta fuit, cum felici saepe successu.

Descripsit *Hippocrates* (*p*) hunc morbum, & monuit, maxime oriri, si aestivo tempore valida siti pressus quis copiosam aquam biberit, & pulmo expletus fuerit, rursumque in pectus dimiserit. Monet, tussim siccam fieri, fauces exasperari: dein succedit rigor, febris, & orthopnoea; corpus extuberat, pedes tument: monet, tales aegros similibus affici malis ac suppuratos, verum remissius atque diutius; simul addit, quod quibusdam etiam venter, scrotum, & facies, intumescat; sed addit, hoc tantum fieri, *si sectionis tempus praeterieris*. Jubet, ut auribus admotis Medicus exploret strepitum vel fluctuationem aquae, dum nempe inspirando & exspirando pectus movetur. Legitur quidem (*q*), quod *si diutius aure ad latera admota auscultaveris, intrinsecus velut acetum olet*. Sed manifeste mendosus locus est, cum certe aurem nemo admoveat, dum quid olfacere vult, & ex sequentibus, & alio loco citato (*r*), manifestè pateat, aurem admoveri, ut constet, an aqua in thorace haereat, & in quo loco; ut nempe inde educi possit. Deinde jubet attendi, an exterius protuberet thorax; & tunc in protuberante loco sectionem instituendam jubet: sin minus, mandat, ut multa calida lotus aeger, humeris comprehensus, concutiatur, uti in Empyicis fieri solet, & tunc auscultet Medicus, in quonam latere magis fluctuet: de hoc ubi constiterit, jussit, ut ad costam, quae tertium ab ultima locum habet, sectio

(*n*) Barrere Observat. Anatom. pag. 93. (*o*) Parerg. Anatom. & Medic. pag. 150. 151. (*p*) De Morbis Lib. II. cap. 24. Charter. Tom. VII. pag. 576. & de Intern. Affect. cap. 24. Ibidem pag. 655. (*q*) Ibidem pag. 576. (*r*) Ibidem pag. 656.

sectio fiat, & quidem ad os usque; postea jubet costam terebra perforari, ut aquae pauculum educatur: dein monet, ut foramen factum lino crudo obturetur, mollis spongia superimponatur, & simul apta deligatione firmetur totus ille apparatus. Singulis autem diebus pars aquae educebatur; decimo tertio tandem die omnis, quae adhuc in pectoris cavo supererat, aqua educebatur: reliquo vero tempore, si nova accumulatio observabatur, per eandem viam educebatur; cibos simul siccos adhibebat, & medicamenta calefacientia, monetque, audacter scarificationes adhibendas esse, si pudenda ac femora intumuerint.

Notandum autem est, quod non simul & semel, sed partitis vicibus tantum, aquam ex pectore eduxerit *Hippocrates*. Pro generali enim regula olim habitum fuit, nunquam simul & semel ex cavis majoribus corporis educere humores, qui in his praeternaturaliter collecti erant. Unde in *Aphorismis* (*s*) legitur; *Qui suppurati aut hydropici uruntur, pure aut aqua confertim effluente, omnino intereunt.* In commentariis ad hunc *Aphorismum* idem asserit *Galenus* (*t*), & *Erasistrati* testimonio confirmat, idemque metuendum esse in aliis locis corporis, aeque ac in thorace, monet, si magni abscessus subito sic aperiantur, ut uno impetu contentum pus educatur: rationem autem dat sequentem: *vasa quaedam arteriosa recludi videntur, quae prius operculi vice pus habebant; quo derepente evacuato, multus spiritus cum eo excernitur, unde detrimentum aegrotantibus accidit.* Cum autem hydrops saepe scirrhum pro causa habeat, in pectoris hydrope subito evacuato metuebat, ne scirrhus forte, non amplius sustentatus, mole sua distraheret diaphragma, aut alia circa thoracem viscera. Ob hanc causam videtur *Hippocrates* non secasse molles thoracis partes, ut aquam educeret, quae citius coalescere solent, sed perterebrasse costam, ut diutius apertura maneret.

Verum quidem est, diu macerata in aqua undique alluente viscera saepe sic esse emollita, ut, simulac aequalis pressio ambientis aquae tollitur, vasa rumpantur ab impetu sanguinis moti: sed hoc non fit, nisi serius tentetur seri aquosi eductio, mora nimia jam acrioris facti. Praeterea, uti postea in paracentesi abdominis dicetur, idonea ligatura sic poterunt firmari viscera, dum aqua effluit, ut pressio semper maneat aequabilis, & tunc tuto omnis aqua educitur: metus enim est, ne repetita saepius evacuatione aër accedat, & putredinem extravasati liquidi subito promoveat.

Videtur etiam in thoracis hydrope minus inde metuendum esse, cum pulmo, antea ab aqua ambiente pressus, nunc libere ab aëre inspirato distendatur, & totum pectoris cavum, aqua educta, repleat: hinc nisi omnino jam tabefactus pulmo fuerit, satis tuto poterit simul & semel educi omnis aqua.

Saltem ex dictis concludi potest, paracentesin thoracis veteribus Medicis in usu fuisse, & plures evasisse post eductam ex thorace aquam. Diserte enim

(*s*) Sect. VI. Aphor. 27. Charter, Tom. IX. pag. 263. (*t*) Ibidem.

enim *Hippocrates* (*u*) dicit; *Si quinto die linamentum pure obductum fuerit, plerumque evadit; ſin vero hoc non contigerit, poſtquam aquam exhauſeris, ſitis corripit ac tuſſis, & moritur.*

Recentiorum autem obſervata docuerunt, thoracis paracenteſin in pectoris hydrope utiliter inſtitui poſſe, etiam in tali caſu, ubi vix multum ſpei ſupereſſe videbatur. *Celebris du Verney* (*w*) in foemina, cui pulſus parvus inaequalis erat, & reſpiratio admodum difficilis, nec tantum pectoris hydrope, ſed & aſcite, laborabat, evacuata prius ex abdomine aqua per paracenteſin, poſt aliquot dies acu cannulata thoracem inter ſecundam & tertiam coſtam ſpuriam pertudit, tam propinquo ad ſpinam dorſi loco, ac fieri poterat, ſicque omnem aquam eduxit, felici adeo ſucceſſu, ut ſtatim libere reſpirare potuerit, & menſis ſpatio ſolitis vacaret muneribus. Paracenteſin thoracis in recenti pectoris hydrope, & juvene athletico, audacter tentatam & ſalutarem vidit *Bianchi* (*x*): fatetur tamen, quod ſaepius eandem in uſum vocare non auderet.

Nec ſolus *Bianchi* in hac re meticuloſus fuit: dolet *Celeberrimus Senac*, quod Medici fere omnes ſuo fato relinquant pectoris hydrope laborantes (*y*), cum tamen propriis experimentis utilitatem paracenteſis agnoſceret. Poſt curatam enim pleuritidem in homine, tanta erat reſpirationis difficultas, ut non niſi ſedens erecto corpore animam ducere poſſet. Dum adeo augebatur malum, ut jamjam ſuffocandus videretur, pertuſus fuit thorax, exiverunt ſex pintae flavae pellucidae aquae, & per aliquot dies perrexit ſimilis fluxus, felici adeo cum ſucceſſu, ut intra menſis ſpatium integre curatus fuerit, & pernici vectus equo regiis venationibus intereſſe potuerit. Doluit pariter *Morand* (*z*) in Galliis, ubi tamen adeo excolitur ars Chirurgica, raro admodum inſtitui thoracis paracenteſin ad curandum pectoris hydropem: viderat toties, Scholam Anatomicam inundari aqua, dum defunctorum pectora ſecarentur. In deſperato fere caſu celeberrimus ille chirurgus eduxit ſimul & ſemel ſex pintas aquae: in fine ſequebatur notabilis copia puris: revixit illico aeger, qui morti proximus videbatur: poſt ſeptem dies rediit eadem oppreſſio pectoris, adeo intolerabilis, ut denuo via fieri debuerit liquido extravaſato, non per acum cannulatam, ut prius, ſed diſſecando ſpatium intercoſtale, ut in Empyematis cura fieri ſolet: exiverunt adhuc quinque pintae aquae, & ſub finem major, quam ante, puris copia prodiit: quamvis autem maraſmo periturus videretur, tamen a tanto morbo integrè curatus fuit. Notandum autem eſt, omnem aquam ſimul ac ſemel emiſſam fuiſſe, & licet una cum pectoris hydrope manifeſta ſuppurationis indicia adfuerint, tamen curam ceſſiſſe feliciter.

Simul hic notari meretur, quod tanta copia aquae in thoracis cavo haerens debuerit pulmonem redegiſſe in parvam ſatis molem; neque forte ſtatim ex-

(*u*) De Morbis Lib. II. cap. 24. Charter. Tom. VII. pag. 576. (*w*) Académ. des Sciences l'an 1703. Memoir. pag. 199. (*x*) Hiſtor. Hepat. Tom. I. pag. 662. (*y*) Traité de la Structure du Coeur Tom. II. pag. 366. (*z*) Mém. de l'Académ. de Chirurg. Tom. II. pag. 547.

explicatur penitus, cum vix impediri possit aëris in cavum thoracis ingressus, imprimis dum latiori vulnere spatium intercostale divisum fuerit: hinc intelligitur, quare specillum potuerit introduci ad quatuor vel quinque pollicum longitudinem absque ulla resistentia. Postquam autem omne extravasatum liquidum eductum est, nec amplius nova copia per aliquot dies colligitur, aër in pectoris cavo contentus educi debet; tuncque pulmo ab aëre inspirato distentus fiet contiguus pleurae, & replebit totum pectoris cavum. Quomodo autem hoc obtineri possit, pluribus dictum fuit ad §. 304., ubi de cura vulnerum thoracis agebatur.

Si Medici & Chirurgi nimis meticulosi fuerint in educendis aquis ex thoracis cavo, quam audax facinus debet videri omnibus, si quis cogitaret de pertundendo pericardio, dum hydrope turget. Antea vidimus, difficilem satis hujus mali Diagnosin haberi, nec tamen omnino impossibile esse, ut cognoscatur hydrops Pericardii. Si ergo constaret de morbo, & incassum tentata fuissent omnia, de quibus postea in cura hydropis dicetur, nil superest, nisi ut certae morti relinquatur aeger, vel per artem via fiat extravasato liquido. Nemo prudens negabit, omnia hic periculi plena esse; potest enim cor jam vitium non emendabile contraxisse, quod mortem inducet post eductam aquam; potest tale latere vitium, quod impedit facilem resorptionem halitus, quem arteriae efflant; hinc licet feliciter educta fuisset omnis aqua, brevi renasceretur morbus. Inventum fuit pericardium distentum sanguine, pure, ichore, aëre (*a*). Cor perpetuo motum laedi potest ab instrumento perforante. Omnes hae difficultates effecerunt, ut nunquam forte tentata fuerit haec operatio; saltem non memini me ullibi legisse, quod instituta fuerit paracentesis pericardii. Interim generale axioma practicum omnibus probatur; tentandum esse potius anceps remedium quam nullum, dum certa pernicies imminet. Sequenti autem methodo perfici posse hanc operationem, legitur (*b*). Acu cannulata pertunditur spatium inter costam tertiam & quartam in latere sinistro ad duorum pollicum distantiam a sterno, sic ut apex dirigatur oblique versus originem cartilaginis ensiformis, & proxime ad costas transeat acus: sic enim cavebitur, ne vel cor, vel pulmo, aut arteria mammaria, laedantur.

Simul hoc notandum videtur, ut caveant Medici, ne absolutè affirment, quale liquidum prodibit, dum thorax pertunditur, imprimis si morbi inflammatorii praecesserint pectoris hydropem. In casibus modo memoratis patuit, quandoque primo copiam seri aquosi, dein notabilem quantitatem puris prodiisse: quandoque & alii degeneres humores in thoracis cavo latent. In cadavere viri (*c*) robustissimi, admodum musculosi & proceri, & qui ob torositatem corporis, ac crassiora edulia in ventriculo reperta, videbatur ante mortem adhuc utcumque valuisse, inter alia continebantur in dextro tho-

(*a*) Senac Traité de la Structure du Coeur Tom. II. pag. 353. 354. (*b*) Ibidem pag. 365. 366. (*c*) Cornel. Henr. Velse Differt. Misc. Anat. Pract. pag. 30. & seq.

thoracis cavo duodecim librae liquoris, qui griseum colorem habebat, & odore recentes liquiritiae radices referebat, primo non ingrato, sed sensim ingravescente, & tandem nauseoso. Hic humor spissitudine ac homogeneitate ab ichore diversus erat; pure autem bono magis candicans & fluidus: nullum putredinis signum dabat ille liquor, licet quinque post mortem diebus apertus fuerit thorax: dum in digestione ponebatur hic liquor, acidum spirabat, & in duas partes secedebat, quarum altera ponderosior subsidebat, instar lactis coaguli, mucosa & subflavescens; altera multo tenuior, subviridis, priori innatabat. Acescentem odorem nonnisi post multos demum dies cum putrido alcalino & valde nauseoso commutabat: ductus thoracicus integerrimus erat, oësophagus toto suo itinere illaesus, nec ullibi vas lymphaticum majus in thorace disruptum apparuit. In sinistra autem cavitate pectoris magna copia lymphae subrubellae inventa fuit.

Plura alia notatu dignissima in hoc cadavere inventa fuerunt; sed quae hujus loci non sunt; sufficit enim, quod in eodem homine in binis cavis thoracis adeo diversi liquores inventi fuerint; adeoque cauti debent esse Medici, ne facile determinent naturam liquidi, quod thoracis cavo continetur, sicque cavillandi ansam praebeant malevolis vel ignaris, qui saepe plus a Medico requirunt, quam in arte est. Facile enim apparet, diversam liquidi extravasati indolem non mutare methodum medendi, cum indicatio jubeat, tollendum esse illud, quod pectus gravat, pulmonem comprimit, qualiscumque demum fuerit indolis.

Caeterum de illis, quae adhibenda sunt post eductam ex thorace aquam, & causae hydropis adversantur, dicetur postea, ubi de cura generali hydropis agetur.

§. 1220. Deprehensus itidem pulmo, accumulata, effusa, inter sinus magnos recepta, lympha, nunc in hydatides, nunc in vomicas hydropicas, incidisse; morbus sane difficilis cognitu, curatuque, nisi alia signa praesentia fortuitam huic hydropis curationem petant.

Mirus praeterea & tectus satis morbus est, dum ipse pulmo hydropicus fit. Notum est, quod hoc viscus constet vasis arteriosis & venosis, & praeterea vasis aëriferis. Seri aquosi collectio in vasis arteriosis & venosis, per quae perpetuo humores moventur a proximi cordis vi, fieri nequit, neque etiam in aëriferis vasis, cum colligi incipientes ibi humores, excitata tussi, statim expellerentur, vel si fieri hoc non posset, brevi sequeretur suffocatio. Verum Anatome docuit (*d*), triplex hoc vasorum genus in pulmone jungi per cellulosam tunicam satis notabilem, quae nunquam adipem habet: demonstratur haec cellulosa satis facile, si, levissime vulnerata membrana pulmonum exteriore, tubulo prudenter immisso inter lobos sibi mutuo adjacen-

(*d*) Kaau Perspir. dicta Hippocrat. pag. 64.

centes, inflatur aër, tunc enim totus pulmo assurgit, aëre pererrante omnes vasorum & vesicularum conjunctiones; sicque impletur haec cellulosa, & conspicua redditur. Longe autem pulchrius apparet, si, vasis sanguineis feliciter materia ceracea impletis, inflatus pulmo exsiccatur: tunc enim, si microscopio conspiciatur lamella tenuis pulmonis sic praeparati, apparent folliculi Malpigiani, quorum membranas innumera vascula perrepunt, sed & praeterea manifestè apparet, inter folliculos illos relicta spatia continere membranam cellulosam, per quam pariter numerosissima vascula distribuuntur. Praeparata talia possideo, quae evidentissime hoc demonstrant. In hac membrana cellulosa, simili modo ac in universo reliquo corpore, poterit colligi extravasata lympha, & verum pulmonis hydropem facere, simulac tenuis halitus, quem arteriae perpetuo exspirant, non resorbetur integrè a venulis absorbentibus, quacumque demum causa hoc fiat. Verum turgens haec tunica cellulosa hydrope potest variae magnitudinis tumores, vomicas aquosas, hydatidesve, producere, adjacentia vasa comprimere, praecipue extrema membranacea vasorum aëriferorum, sicque pulmonis actionem variis modis turbare. Nec hoc mirum videbitur, si consideretur, vomicas purulentas in eadem hac tunica cellulosa colligi.

Videtur autem *Hippocrates* (*e*) hunc morbum descripsisse: in praecedenti paragrapho de hoc textu *Hippocratis* jam dictum fuit: notabatur tunc, quod aure admota ad latera jusserit explorari, in quo loco haereret collecta aqua: dixit tunc: *intrinsecus velut acetum olet.* *Cornarius*, loco ὄζει olet, legit ζέει ebullit, fervet. Antea, ubi de Peripneumonia agebatur, ad §. 848. dictum fuit, quod pro pessimo signo habeatur, si ab adstantibus ingratus strepitus auditur, qui refert ferventis in lebete, operculo imprimis tecto, aquae sibilum, quem fervorem strepentis pulmonis vocaverunt Medici; simul notabatur ibi, hoc imprimis fieri, dum ab infarctis & distentis vasis sanguineis pulmonis comprimuntur vesiculae aëreae, unde liber aëris ingressus & egressus impeditur, collectusque mucus spumescens, cum aëre conquassatus, neque facile averri potens, ingratum illum strepitum facit. Quam maxime autem notandum est, quod ex *Prognostico Hippocratis* citatus fuerit textus, in quo idem illud vocabulum ζέει occurrit, dum nempe *pulmo plenus in gutture fervet:* At illo tempore, dum vinum secunda fermentatione in acetum transit, similis omnino strepitus in doliis auditur. Sic videtur commode intelligi posse textus *Hippocratis*, qui absque hac *Cornarii* emendatione obscurus omnino manet.

Quod autem de pulmonis hydrope hic agat *Hippocrates*, patet ex illis quae immediate sequuntur: *Et aliquamdiu his afficitur, sed postea in ventrem* (πρὸς τὴν κοιλίην) *erumpit, confestimque sanus, & morbo liberatus esse videtur.* Si enim cellulosa pulmonis membrana sero aquoso impleta fuerit, vel idem illud majorem hydatidem formaverit, compressis vasis aëreis magna fiet anxietas, tussis sicca &c. Simulac vero talis vomica aquosa rupta in cavum thoracis effu-

(*e*) De Morbis Lib. II. cap. 24. Charter. Tom. VII. pag. 576.

effuderit lympham, omnia illa symptomata cessant, dum hydrops pulmonis mutatur in hydropem thoracis. Quod autem in hoc loco *Hippocrates* intellexerit cavum thoracis, evidenter patet, cum paulo post abdomen vocaverit non κοιλίην simpliciter, sed κοιλίην τὴν κάτω, vel & γαστέρα.

Evidentius autem adhuc alibi (*f*) de his loquitur: *Gignitur etiam, ubi tubercula in pulmone exorta fuerint, & aqua repleta in pectus eruperint. Quod autem etiam a tuberculis oriatur hydrops, mihi argumento sunt boves, canes, & sues. In his enim quadrupedibus maxime pulmonis tubercula oriuntur, quae aquam continent. Sectione namque facta citissime cognoveris, nam aqua effluet. Talia autem multo magis etiam in homine, quam in pecoribus, fieri videntur, quanto morbosa magis etiam victus ratione utimur.*

Alia occasione ad §. 1062. memini, *Celeberrimum Ruyschium* in tribus cadaveribus orthopnoea & dyspnoea ante mortem afflictorum, in quorum pulmonibus invenit acervum vesicularum pellucidarum ab aëre expansarum, ex quibus levi compressione aërem educere non potuit, neque etiam flatus per asperam arteriam impulsus commercium habebat cum his vesiculis expansis, quae acicula perforatae, aëre emisso, subsidebant. Conatus fui tunc hoc explicare, quod nempe, paralyticis factis musculis mesochondriis, ultimi fines vasorum aëriferorum manerent aëre distenti, concretis postea a quacumque causa asperae arteriae ramusculis, qui ad has vesiculas pertingebant. Forte probabilius videbitur, ab aëre distentam fuisse tunicam cellulosam pulmonis, ita ut quasi pulmonis emphysema inde natum fuerit, quod vesiculas aëreas pulmonis compresserit, sicque respirationi impedimentum fecerit. Tunc facile intelligitur, quare flatus per asperam arteriam immissus non penetraverit in has cellulas; uti etiam, cur, aëre vehementer per asperam arteriam adacto, nonnullae disruptae fuerint. Potuit autem aër extricatus ex humoribus nostris, uti in *Capitulo de Flatibus* antea dictum fuit, distendere cellulosam pulmonis tunicam, vel & ruptis aut exesis ultimis finibus asperae arteriae in illam venire. Ubi autem semel aër ingressus est tunicam cellulosam, non tam facile expelli poterit per eandem viam, per quam intravit, uti antea dictum fuit, ubi de Emphysemate post vulnera capitis, & imprimis thoracis, sequente agebatur. Merito autem credidit *Ruyschius*, hanc posse esse causam Asthmatis, & quidem frequentiorem, quam creditur.

Celeberrimus Albertini (*g*) observavit tale oedema pulmonis, & imprimis inde Diagnosin deduxit, si una cum oedemate partium externarum incipiente statim adsit difficilis respiratio: a mediocri enim seri copia in pulmonum interstitiis cumulati difficiliorem reddi respirationem, quam a multo majori copia in pectoris cavum effusa, & ratio docet, & modo memoratum *Hippocratis* testimonium confirmare videtur. Simul etiam notat, quod pulmones accumulato in interstitiis suis sero facilius liberentur, quam si serum aquosum in pectoris cavis haeret effusum. Multos enim aegros viderat, qui varias ob causas

(*f*) De Intern. Affect. cap. 24. Charter. Tom. VII. pag. 656. (*g*) Institut. Bonon. Tom. I. pag. 392. 393.

causas subito intumuerant toto corpore, & praecipue in extremis partibus, & magna simul urgebantur respirationis difficultate, tamen haud multo labore ex morbo convaluisse, datis lenibus hydragogis, diureticis, &c., unde conclusit spirandi illam difficultatem, a pulmonum oedemate originem sumsisse. Memorabile est observatum *Celeberrimi Simsoni* (*), qui fatetur, se semper suspicatum fuisse oedema pulmonis, si vel facies turgida esset, vel circa malleolos etiam parum tumerent pedes, & respiratio difficilis esset: praecipue si simul pulsus adeo suppressus fuerit, ut vix tangi posset. Sic dato mercurio dulci feliciter curavit mulierem, quae jamjam suffocanda videbatur. Certe si consideremus, quod pulmonis venae liberrime evacuentur illo tempore, dum cordis diastole est, calorque magnus & celeris humorum circulatio hic adsint, videtur magna spes resorptionis liquidi extravasati, imprimis in morbi initio, & si prudens evacuatio humorum instituatur; hinc diuresin, purgationem per alvum, imo & venaesectionem, profuisse vidit. Hanc hydropis sedem ex cadaverum sectionibus se didicisse, affirmat: fatetur tamen, rarius hydropem pulmonis in cadaveribus inveniri, partim quia facilius curationem recipit, partim etiam quia idem morbus, si pertinax fuerit, facile, rupta tali vomica aquosa, in thoracis hydropem transeat.

Pulchra tamen hujus morbi observatio habetur (*b*) descripta a *Celeberrimo Maloët*. Miles magna difficultate respirandi laborabat una cum febre lenta, nec dorso nec alterutri laterum incumbere poterat absque magna molestia, hinc cogebatur fere semper erecto manere corporis situ: brachia & manus, crura & pedes, erant oedematosa: suspicabatur Egregius ille Medicus hydropem thoracis, sed cum severo examine nullam inveniret fluctuationem, nec aeger unquam simile quid percepisset, nec reliqua symptomata adessent, quae hunc morbum comitari solent, mutabat sententiam. Ab adhibitis remediis parvum solamen habuit miser; & postquam per biennium languerat, moritur; mortui cadaver aperitur. In thoracis cavo nihil seri extravasati invenitur, verum in utroque pulmone aderat vomica aquosa, quae uncias sex circiter seri lympidi pellucidi continebat. Serum hoc peculiari cystidi inclusum haerebat, cujus parietes lineam geometricam circiter crassitie aequabant, ex pluribus lamellis sibi mutuo accumbentibus conflati, in quibus nec fibrae, nec vasa, nec glandulae, ullo modo apparebant: in majorem tamen longitudinem distrahi poterant, & proprio elatere, cessante distractione, denuo contrahebantur; digitis tamen rudius tritae hae membranae abibant in mucum informem. Optimè simul notatur, serum extravasatum non haesisse in vasis aëreis pulmonum, sed in tunica cellulosa, quae interstitia loborum majorum & minorum hujus visceris replet.

Ex hac observatione confirmatur Diagnosis paulo ante tradita: extrema enim corporis tumebant oedematosa, signa hydropis thoracis non aderant, & a paucis unciis seri lympidi ingens respirationis nascebatur difficultas.

Vide-

(*) Medic. Essays Tom. V. part. 2. pag. 627. 628. (*b*) Academ. des Sciences l'an 1732. Mem. pag. 350. & seq.

Videtur Celeberrimus Auctor in hac opinione fuisse, lamellatas illas harum cystidum membranas non esse partes organicas, sed ex liquido contento natas fuisse, cum nec fibrae nec vasa in illis apparuerint. Dudum jam Celeberrimi Anatomici in hac opinione fuerant, membranae cellulosae proprie dicendam substantiam non esse vasculosam, saltem hactenus non demonstrata esse in hac parte vascula: at per tunicam cellulosam numerosissima distribuuntur vasa; eadem haec tunica ambit vasa per viscerum fabricam dispersa, & ubique eadem comitatur. Notum est illis, qui subtiliorem Anatomen excoluerunt, post felicissimas injectiones manere quaedam non impleta in viscerum fabrica, qua nisi per macerationem vel alia encheiresi tollatur, obfuscant semper praeparatorum Anatomicorum nitiditatem: hoc videtur praecipue pendere a tunica cellulosa. Videri potest & de hac re *Celeberrimus Hallerus* (*i*), ubi de tunica cellulosa agit. Possideo talia praeparata Anatomica, quae omni cellulosa tunica ablata mirabilem in singulis visceribus vasorum decursum oculo armato exhibent quam perfectissimè. An ergo impossibile videtur, tunicam cellulosam fecisse cystidem, in qua lympha collecta haesit: praeterea novimus, membranas praeternaturaliter extensas non semper extenuari, sed saepius incrassari. Videntur & vomicae purulentae pulmonum in eadem tunica cellulosa haerere, quae ubique in toto corpore phlegmones, & suppurationis illam sequentis, sedes est: illae autem vomicae toties inventae fuerunt crassos, imo & satis solidos, habere parietes.

Caeterum oedema pulmonis in cadaveribus se invenisse testatur *Barrere* (*k*); semel etiam in concava parte lobi dextri pulmonis invenit duas vesicas aëre plenas, quarum una pollicem magnitudine aequabat, altera ovum gallinaceum. Integrum pulmonem emphysematicum vidit *Störk* (*). Hydrops autem pulmonis triplicem exitum habere potest: vel enim resorptum extravasatum serum per emunctoria communia exire potest, & sic liberatur pulmo, uti antea dictum fuit; vel vomica talis hydropica rumpitur versus cavum pectoris, & thoracis hydropem producit; vel denique contentam lympham in aërea vasa pulmonis diffundit, & per tussim evacuatur; ubi idem periculum est ac in vomica purulenta, ne nempe simul ac semel inundentur tracheae, & suffocetur aeger.

Caeterum si evacuari possit per tussim extravasatum hoc serum, & nondum magnam acrimoniam acquisiverit, major curae spes est, quam in vomica purulenta, a qua tamen multi evaserunt, uti antea dictum fuit.

Binae observationes Medicae (*l*) hoc confirmant. In viro Patricio, jam sexagenario, post neglectum catarrhum ante quatuor annos, difficilior erat respiratio, intercurrente subinde tussi molestissima, loquela erat difficilis, & per aliquot dies quandoque crura tumebant. Accidit, dum brachium dextrum levaret, quod senserit, acsi quid rumperetur in pectore, & statim cum

(*i*) Primae Lin. Physiol. pag. 15. & seq. (*k*) Observat. Anatom. pag. 109. & seq. (*) Ann. Medic. pag. 115. (*l*) Targioni Tozzetti prima raccolta di Osservaz. Mediche pag. 83. & seq.

cum valida tussi exspuit materiam insipidam inodoram, similem albumini ovi, ita ut intra tres horae quadrantes ejecerit quatuor libras, & postquam in lecto repositus parum quieverat, sensit levamen, & pulsus bonus inveniebatur. Dum felix sperabatur successus, post decem horas rediit similis evacuatio, ita ut intra viginti horae minuta tres libras similis materiae exspueret. Verum non levabatur inde, crescebat anxietas, vires deficiebant; & paulo post suffocatus periit. Verosimile est, binas tales vomicas adfuisse. Felicius successit in robusto juvene, qui post toleratam pleuritidem querebatur de levi anxietate, & ponderis sensu in loco affecto: post quadraginta dies subito sensit, ac si aliquid rumperetur in pectore, mox sequebatur magna anxietas, tussisque validissima, & intra horam plus quam quatuor libras similis materiae, ut prior, ejecit, ac integre convaluit.

Si suspicio talis morbi foret, eadem tentanda forent, quae ad §. 857. laudata fuerunt ad promovendam rupturam vomicae purulentae. Certe in ultimo casu quis potius exspectasset abscessum. Interim tamen, sive pus, sive aqua collecta, haeserit in pulmone, semper eductio tentanda erit.

§. 1221. Quin & arteria aspera, anteriori, & conspicua parte, quacunque vi lympham stagnantem colligens, Bronchoceles saepe speciem exhibet; quam cognitu facilem, punctura, discutientibus, avertentibus, aggredi licet; si observatur, ut Auctores scribunt.

Frequenter in anteriori & conspicua arteriae asperae parte tumores apparent, & saepe ingentis molis, quos cum credant oriri ab insigni nixu, a clamore valido, vel & in puerperii laboribus, hinc ad hernias sive rupturas retulerunt, & vocaverunt *Bronchocelen*. Cum autem glandula, Thyroïdea dicta, quae in homine quatuor pollices longa est (*m*), parte sua anteriori applicetur segmentis cartilagineis asperae arteriae, & ibi angustior sit, lata magis, ubi partes laterales cartilaginis thyroïdeae tegit, hinc plerumque pro sede horum tumorum habetur. Multum laboris adhibuit *Celeberrimus Lalouette*, ut fabricam & usum hujus glandulae in humano corpore, & in aliis animalibus, indagaret: vidit, internam fabricam constare innumeris corpusculis rotundis, pellucidis, quae dissecta dabant humorem flavum, admodum viscosum, tamen promte evanescentem. Levi vulnusculo apice lanceolae inflicto, per tubum aërem inflabat, & turgebat multum glandula thyroïdea; viditque, rotunda illa corpuscula elevari ac tumere. Dum autem per arterias aut venas flatum adigebat, non tumebant haec corpuscula. Contigit in puerpera, post validissimos nixus puerperii, dum aërem inspiratum clausa glottide retinebat, tumere insigniter partem sinistram glandulae thyroïdeae; qui tumor in cadavere examinatus, continebat aërem tantum, una cum paucis

(*m*) Mém. de Mathém. & Phys. presentés à l'Académ. Tom. I. pag. 160.

cis guttulis liquidi flavi tenuioris (*n*). Unde admodum videtur probabile, quod aër, retentus in aspera arteria, per validos nixus viam invenerit, per quam transiret in hujus glandulae substantiam. Cum ergo insignes arteriae ad hanc glandulam tendant, venae inde redeant, & innumeris corpusculis rotundis, cavis, humorem continentibus, constet, videtur hic omnis apparatus ad liquidi secretionem adesse; quod si in folliculis accumulatum inde impediatur exire, illos sensim magis magisque distendere poterit, & insignes producere tumores.

Interim tamen in sola glandula thyroïdea non nasci tales tumores aquosos circa haec loca, patet ex binis illis casibus, qui ad §. 792. memorati fuerunt.

Certe talis tumor aquosus cognitu facilis est, & dum nondum in magnam admodum molem increvit, spes est, dissipando curari posse, si frictiones adhibeantur repetitae, *Sp. vini camphorato dilutiori* foveantur, & subinde purgans hydragogum detur. *Bryoniae radicis* decoctum addito *vino* & *sale ammoniaco*, vel & sola haec radix in pultem contusa, saepius profuit. Si majores fuerint hi tumores, nec cedant his remediis, tuto aperiuntur, & plerumque exit liquidum pellucidum, subviscidum, fere instar albuminis ovi. Ut recidiva caveatur, poterunt vacui sacci parietes validioribus suppurantibus, aut leviter erodentibus, sic irritari, ut suppuratione facta concrescant inter se, de qua re postea dicetur, ubi de curatione Hydroceles agendum erit.

§. 1222. Simili morbo cujuslibet glandulae folliculus occupari, simili modo sanari, potest.

Vix ullus forte locus corporis est, ubi similes tumores non possint nasci, dum accumulato sero aquoso distenditur vel glandulae folliculus, vel una pluresve cellulae membranae adiposae. Nullum in corpore cavum est, magnum vel parvum, quod non exspirat humorem & exspiratum resorbet, uti ad §. 1216. dictum fuit. Si ergo quacumque de causa resorptio per venas impediatur, pergente interim exhalatione, tumor talis aquosus nasci poterit. Sub lingua, uti ad §. 796. monui, talem tumorem, & quidem magnae molis, vidi, feliciter curatum, dum pertunderetur. In limbis palpebrarum, in ipsa cornea, observavi aliquoties natas tales hydatides. In articulo genu frequenter satis colligitur talis lympha subviscida, quae tamen in principio morbi plerumque satis feliciter idoneis remediis dissipatur; una nocte natum talem tumorem vidit *La Motte* (*o*), parum dolentem, & in quo manifestam undulationem percipiebat, feliciter tamen, intra paucos dies, aromatibus & vino applicatis, integra sanatio sequebatur. Curatio autem similium in variis corporis locis facile deducitur ex modo dictis, uti etiam ex illis, quae postea dicentur de hydropis curatione.

§. 1223.

(*n*) Mém. de Mathém. & Phys. présentés à l'Académ. Tom. I. pag. 169.
(*o*) Traité complet de Chirurgie Tom. II. pag. 209.

§. 1223. Notabilis itidem hydropis ſpecies ovaria mulierum ſaepe occupat, qui morbus ut plurimum ſteriles, annoſasque, mulieres occupat, difficulter cognoſcitur, & vix ſine inciſo cadavere; curatur vero nunquam, ſed tranſit ſaepe in Aſciten.

Ovaria, utrimque ad latera fundi uteri ſita, & utero unita per ligamentum breve ac teres, intra duplicaturam ligamenti lati uteri haerent, & ſatis frequenter hydrope tument. Numeroſiſſimi tales caſus paſſim apud obſervationum Medicarum ſcriptores & collectores occurrunt. In flore aetatis turgida & toroſa ovaria inveniuntur, pluresque veſiculae pellucidae ex illarum ſuperficie eminent, quae ova vocari ſolent. In effoetis & vetulis mulieribus adeo ſaepe mole minuuntur, ut vix veſtigium illorum remaneat. Nulla forte corporis pars eſt, quae tam frequenter in enormes adeo tumores excreſcat, atheromatoſos, ſteatomatoſos, hydropicos &c., & in qua tam mira concreta inventa fuerint. Calculos, pilos, dentes, capillos, oſſa, invenerunt in ovariis anatomici, & frequenter tumores hydropicos, ſive hydatides ingentes, propriis membranis concluſos, aliquando in molem immanem auctos.

Quamvis autem ſaepius ſteriles & annoſas mulieres occupet ille morbus, tamen & foecundas & in ipſo aetatis flore occupaſſe certum eſt. In cadavere puerperae, quae viginti ſeptem annos nata erat, & tertio a partu die perierat, invenit *Celeberrimus Douglas* (*p*) ovarium ſiniſtrum mutatum fuiſſe in hydatidem ingentem, quae totum cavum abdominis implebat, omnia contenta viſcera comprimebat, & continebat plus quam ſeptuaginta libras humoris viſcidi, fuſci, ſyrupi fere conſiſtentiam habentis. In ipſo ſacco invenit plures veſiculas, diverſae magnitudinis, a ſe invicem diſtinctas, continentes pellucidum & viſcoſum humorem, ſimilem mucilagini ſeminum Cydoniorum, & calore concreſcentem inſtar albuminis ovi.

Triennii ſpatio vaſtus adeo tumor increverat, & originem duxerat a valida percuſſione ſiniſtrae partis abdominis, non diu poſt primum puerperium: magnum ab hac percuſſione dolorem ſenſerat; qui tamen intra triduum evaneſcebat. Poſt bimeſtre ſpatium leves dolores percepit in ſiniſtro hypogaſtrio, quod & tumere incepit: dolores magis magisque increſcebant, donec denuo conceperit, nec toto graviditatis tempore inſolitam moleſtiam ſenſit; abdomen tantum ſolito plus tumebat; poſt puerperium vix ſubſidebat abdomen: anni ſpatio elapſo denuo concepit, & circa medium graviditatis tempus ſubito coeperunt crura tumere, quae ſi fricarentur, aqua ſatis copioſa exibat, uti etiam ex cute abdominis, imprimis ſi puſtulae quaedam in cute lacerarentur unguibus. Acceſſit tunc reſpirationis difficultas, & cordis palpitatio, nec poterat ob ſuffocationis metum ſomnum capere niſi erecto corporis

(*p*) Philoſoph. Tranſact. N°. 308. pag. 2317. & Philoſoph. Tranſact. abridg'd. Tom. V. pag. 290.

poris situ. Peperit tamen vivum infantem; sed sequebatur post partum summa debilitas, & respirationis difficultas, tertiaque puerperii die periit. Cum autem utrumque thoracis cavum contineret magnam copiam aquae subrubellae, & pericardium viridem satis copiosum liquorem haberet, credidit *Douglas*, hanc fuisse praecipuam mortis causam, dum caeterum plures annos vivere adhuc potuisset, cum reliqua omnia abdominis viscera naturaliter se haberent.

Per quinquaginta & octo annos toleratum fuisse hunc morbum legitur (*q*) a virgine, quae trigesimo anno hoc malo laborare incepit, & ad octuagesimum octavum annum vitam produxit: in cadavere deprehensum fuit, quod tumor totum cavum abdominis occuparet, excepta pelvi.

An in hydrope ovarii contentus liquor frequentius invenitur colorem fuscum habere, quam quidem in ascite? Certe plura observata hoc docere videntur. In modo memorato casu inventus fuit liquor viscidus fuscus: in alio casu simili post mortem eductae fuerunt ad minimum quadraginta & duae pintae liquidi inodori, quod consistentia & colore referebat potum Caffée (*r*). In binis cadaveribus hydrope defunctarum, dum paracentesin discipulis demonstrare voluit egregius *Antonius Benevoli* (*s*), ex uno cadavere eduxit maximam copiam aquae lympidae satis, ex altero cadavere obscuri coloris liquor effluxit; quod miratus statim dissecuit abdomen, & primo intuitu credebat, omnia contenta in putrilaginem versa fuisse: aqua pura curavit elui totum abdominis cavum, viditque tunc in aqua fluitare ingentem cavam membranam, nigri coloris, sub qua tegebantur intestina & reliqua abdominis viscera sana & optimi coloris; post diligens examen apparuit, vastum illum saccum radicari in sinistro ovario. in superficie interna hujus sacci reperiebantur aliqui tumores praeterea, qui ovi magnitudinem aequabant, quidam & superabant. *Celeberrimus Morand* (*t*) suis quoque observatis confirmat, saepe amurcae similem materiam contineri, quandoque & gelatinosam habere consistentiam; quod pariter vidi.

Quando in magnam molem jam increverunt tales tumores hydropici, ita ut abdominis cavum repleant, tunc non adeo facile ab ascite possunt distingui. Sed incipiens hydrops ovarii facilius cognosci posse videtur a loco, quem occupat, in uno vel altero hypogastrio, & a tumoris limite circumscripto: adest saepe & obtusus dolor & ponderis sensus in loco affecto (*u*), dum morbus incipit. Ferunt hoc malum aegrotae diu absque magno sanitatis damno; concipiunt, pariunt, & reliquorum viscerum abdominalium functiones satis integrae manent, cum non macerentur in aqua, ut in ascite, sed tantum ab accumbentis sacci distensione molestiam patiantur. Urinae libere satis prodeunt, & consueta copia, quod in asciticis pariter vix observatur. His signis addidit celebris Medicus (*v*), si crus ejusdem lateris tumeat,

(*q*) Mém. de l'Académ. de Chirurg. Tom. II. pag. 458. (*r*) Académ. des Sciences l'an 1739. hist. pag. 22. (*s*) Dissertazioni &c. pag. 113. & 114. (*t*) Académ. de Chirurg. Tom. II. pag. 458. (*u*) Ibidem pag. 457. (*v*) Targioni Tozzetti Observat. Mediche pag. 37. & 75.

meat, & per cutis poros aqua ſaepius exeat; imo hoc ſignum fere pro indicio pathognomico habuit. Certe in caſu, quem paulo ante recenſui, *Celeberrimus Douglas* idem obſervavit.

Interim adhuc dubium manere poſſet de vera hydropis ſede, cum & in tubis Fallopianis idem malum obſervatum fuerit, quod per octodecim annos tulit miſera virgo, in cujus cadavere, abdomine quamvis immaniter diſtento, nulla aqua in ventris cavo inventa fuit, ſed centum & duodecim librae aquae lympidae ſaporis ſubſalſi continebantur tuba Fallopiana dextri lateris (*w*). Ovarium erat mediocris magnitudinis tantum, & dimidia ex parte corruptum. Nemo certe facile diſtinguet, an incipiens talis tumor in ovario, aut in tuba Fallopiana, ſedem habeat: tamen in curatione non erit magna diverſitas, ſive hydrops in hoc, ſive in illo, loco haeſerit. Cum autem ſaepe membranae talis ſacci hydropici inventae fuerint craſſae, in tali caſu & difficilius percipietur fluctuatio, quam ſi in abdominis cavo collecta aqua haereret.

Hydropem ovarii, ruptis membranis coërcentibus, in cavum abdominis effundere poſſe contentam aquam, ſicque aſcitem producere, ſponte patet: videtur tamen hoc rarius contingere, cum tot obſervata legantur ingentium tumorum aquoſorum in ovariis, qui integri in cadaveribus reperti fuerint. Curatio tentari poſſet ſimilis, ac poſtea dicetur in generali hydropis cura; ſed merito difficilis praevidetur; cum in morbi initio ſaepe diu lateat malum, antequam rite diſtingui poſſit, & vix certo cognoſcatur, niſi poſtquam in notabilem molem jam increverit. Si jam verum fuerit, uti *Celeberrimus Ruyſchius* (*x*) affirmat, tumores illos hydropicos ovariorum eſſe ut plurimum, ſi non ſemper, ova dilatata, tunc haec immaniter excedunt naturalem ſuam magnitudinem, antequam cognoſcatur morbus. Cum autem praecipua ſpes hydropis curandi conſiſtat in eo, ut collecta lympha per venas reſorpta expellatur de corpore, per urinam, alvum, aut cutis vaſa, facile patet, vix exſpectari poſſe hanc reſorptionem, dum membranae coërcentes jam adeo dilatatae fuerunt, adeoque & a diſtendente aqua venae membranas has perreptantes compreſſae omnino; hinc pergunt tales tumores excreſcere, donec in molem vix credibilem quandoque extendantur. Accedit, quod aliquando ſcirrhoſa labes haec mala comitetur, quae curae difficultatem auget (*y*). Utrumque ovarium ſcirrhoſum inventum fuit, ita ut unum quindecim libras, alterum duodecim, ponderaret: interior horum tumorum ſubſtantia apparebat quaſi glanduloſa, & plures continebat hydatides variae magnitudinis. Quandoque gelatinae ſimilis materia continetur in talibus tumoribus (*z*), & per acum cannulatam educi nequit; unde neceſſe fuit dilatare vulnus, ut ſpiſſior talis humor educi poſſet. Verum poſt liberum aëris acceſſum putredo brevi ſequitur, & pars contenti humoris in abdomen delabitur, corrumpitur, ac mor-

(*w*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. II. pag. 491. (*x*) Obſervat. Anatom. Chirurg. Obſerv. 17. pag. 17. (*y*) Académ. de Chirurg. Tom. II. pag. 456. (*z*) Académ. de Chirurgie Tom. II. pag. 452.

mortem facit. Licet diversis vicibus sexaginta septem librae gelatinosi humoris eductae fuissent, tamen & ejusdem copia in cavo abdominis post mortem inventa fuit.

An ergo hydrops ovarii pro morbo absolutè incurabili haberi debet? Certe casus legitur (*a*), in quo omnia symptomata docere videntur, ovarium sinistrum affectum fuisse, & tredecim annorum spatio immaniter intumuisse. Cum in apicem prominerct tumor, miserae aegrotae precibus cessit Egregius Medicus *Houston*, & tumenti apici vulnus inflixit ad pollicis longitudinem; cum nihil exiret, dilatavit ulterius vulnus; tenax gelatinosa substantia prodiit, & postea ingens copia similis materiae, ac in steatomate & atheromate contineri solet, una cum numerosis hydatidibus variae magnitudinis, quarum quaedam malum aurantium superabant. Evacuatis omnibus vulnus sutura univit, & adhibita curatione debita, post paucas septimanas, integrae sanitati restituta fuit haec foemina.

Cum autem quandoque tales tumores non adeo crasso pedunculo adhaereant ovario, & inventi fuerint nulli alteri ex vicinis visceribus accreti, inceperunt cogitare celebres Chirurgi de exstirpatione ovarii morbosi. Certum est, in multis animalibus exscindi ovaria, vita superstite; & in humano genere hoc tentatum fuisse legitur; quandoque & casu hoc contigisse (*b*). Morbo nondum admodum provecto, dum minor adhaesionis metus est cum vicinis, non videtur impossibile, hoc cum spe felicis eventus tentari posse.

Interim hoc certum est, aeque tuto, instituta paracentesi, aquas ex tumente ovario educi posse, quam ex cavo abdominis. Sic saltem vita per plures annos prorogari posset, & molestiae morbi tolli, licet integra sanatio non succederet. *Celeberrimus Morand* (*c*) testatur, se aliquoties sic applicuisse paracentesin nobili foeminae, quae tam parum incommodi inde habebat, ut saepe sequenti post operationem die rus peteret, licet plerumque octodecim pintae aquae educerentur. Neque illa hydrope periit, sed alio morbo.

§. 1224. Imo in ipso cavo uterino, clauso accurate ejus ore interno, saepe colligitur tanta aquae copia, ut integrum abdomen mentiatur Asciten; morbus itidem difficulter cognoscendus ob signa fallacia graviditatis; curabilis laxatione oris uterini per fomenta, vapores, Uterina adhibita.

Uterus, cum cavus sit, per ultima orificia arteriosa exhalat lympham tenuem, quae vel exire poterit per orificium uteri, vel, si illud connivens facilem exitum non concesserit, resorbebitur per venas, quae hic & copiosae & patulae satis adsunt. Dum Egregius Anatomicus *Tabarrani* (*d*) *inflaret*

(*a*) Philosoph. Transact. Num. 381. Sect. 3. (*b*) Academ. de Chirurg. Tom. II. pag. 460. (*c*) Ibidem pag. 458. (*d*) Observat. Anatom. N°. 38. pag. 77.

ret aërem in alterum arteriae vel venae hypogastricae ramum, aliis singulis utrimque vinculo adstrictis, vidit communicationem seu anastomosin, quam invicem agunt arteriae, itidemque venae, matricis alterius lateris cum aliis similibus partis oppositae, & cum ipsis spermaticis. Non tantum hoc, verum ipsum uteri & vaginae cavum sic inflari vidit, & vicissim per orificium vaginae insufflando aërem observavit, venas utero, vaginae, atque ovariis, dicatas aëre turgentes attolli. Liberrimus hinc exhalantis liquidi aditus est in venas, adeoque facilis resorptio. Praeterea si accumulatio seri aquosi fiat in uteri cavo, facile exire poterit per os uteri, nisi illud clausum fuerit, vel vagina praeternaturaliter concreta, quod cum rarius contingat, patet ratio, quare hydrops uterinus non adeo frequenter observetur.

Cum autem graviditatis tempore os uteri clausum sit, lymphae, si colligeretur in cavo uteri, exitus denegaretur. Verum quidem est, quod ubi foetus in notabilem molem jam crevit, chorion ubique cavae uteri superficiei adhaereat per substantiam cellulosam, & totum uteri cavum repleatur. Sed primo graviditatis tempore foetus cum membranis, & liquido his incluso, cavo uterino longe minor est, & hoc tempore posset lymphae collectio fieri. Praeterea, postquam chorii externa superficies uteri cavum undique tangit, & ipsi adhaeret, poterit pars cellulosa nectens rumpi in quodam loco, vel & alia de causa separari, & inter uteri concavam & chorii convexam superficiem colligi liquidum extravasatum.

Interim facile patet, ut fiat hydrops uteri, requiri, ut os uteri clausum sit, vel vagina concreta: hinc potest uteri hydrops considerari in gravidis, vel in illis, quae gravidae non sunt.

In propria uxore gravida talem uteri hydropem observavit *Hildanus* (*e*). Ab initio graviditatis statim praeter consuetudinem debilis fuerat, venter postea in monstrosam adeo excrescebat magnitudinem, ut plures foetus enixuram omnes arbitrarentur; sex ante partum septimanis crura & pedes hydropicorum more intumescebant. Multas & graves molestias diu toleravit, tandem partus dolores per biduum passa, sed leniores, aucto subito dolore os uteri aperitur, & maximo cum impetu effluunt octodecim librae civiles aquae lympidissimae, nullo cruore admisto. Postquam per semihoram quievisset, & cardiaco remedio refecta fuisset, tunc primo aquae, quae foetum comitari solent, effluxerunt, sed ad novem librarum quantitatem, peperitque puellum sanissimum & robustiorem quam reliqui, quos ante pepererat; cui ubera dedit mater, & feliciter educavit: ipsa vero puerpera mensis spatio optime convaluit; postea dein gravida fuit, & toto graviditatis tempore satis bene se habuit. Admodum probabile videtur, primas illas octodecim libras aquae pellucidae extra membranas foetum involventes praeternaturaliter collectas fuisse, cum aquae foetum ambientes vix unquam adeo pellucidae inveniantur. In foemina, quae ante mensem tres libras & ultra aquae per uterum emiserat, inve-

(*e*) Oper. omn. Observat. Centur. 2. pag. 128. 129.

invenit *Mauriceau* (*f*) membranas foetum ambientes integras, illasque perrumpere debuit, ut illam a foetu mortuo liberaret.

Interim tamen admodum verosimile videtur, humorem, in cavo ammios contentum naturaliter, quandoque ad magnam copiam increscere posse. Sic saepius observatur, gravidas abdomen admodum tumidum habere, sic ut plures se gestare foetus credant, dum tamen partus tempore unicus tantum excluditur, nec mole insignis, sed ruptis membranis in partu ingens copia aquae prodit. Saepe tales foetus debiliores sunt, & non diu vitam languidam trahunt. Mulier, quae saepius antea pepererat, octo menses gravida, tumidum admodum habebat abdomen, cujus moles ultimis binis septimanis quotidie notabiliter increverat. Ruptis membranis, quinquaginta circiter aquae librae effluxerunt, deinde Chirurgus obstetricans eduxit gemellos, quorum unus mortuus erat, alter adhuc per sexaginta quatuor horas supervixit; sed uterque vix dimidiam habebat molem, quam octimestris foetus habere solet. Mater vero, duodecimo a partu die jam extra omne mortis periculum credebatur (*g*).

Morbus ille *Hippocrati* cognitus fuit, & pluribus in locis ejus mentionem fecit (*h*), dixitque, convalescere mulierem, si pepererit; *expurgantur enim cum ipso puerperii purgamento & quae prius in ea suberant.* Recensiti modo casus *Hippocratis* sententiam confirmant.

Verum aliquoties contingit, ut post abortum hydrops uteri sequatur, praecipue si placenta relicta fuerit; quae observata fuit toties degenerasse in congeriem hydatidum. Observavit *Ruyschius* (*i*), ab hac causa quibusdam mulieribus abdomen in magnam molem distendi, cum respirandi difficultate, pedum oedemate, ventriculi anorexia, praecordiorum anxietatibus, animi deliquiis, & faciei pallore. Alio in loco (*k*) monet, saepius se vidisse, quod placenta, relicta in utero, vel in totum vel pro parte degeneravit in hydatides limpidas. *Tulpius* (*l*) similia viderat in muliere, quae, menstruis inordinatis aliquamdiu afflicta, tandem peperit massam, continentem in se innumeras vesiculas, partim aqua crocea, partim solo spiritu, refertas. Non quidem simul & semel, sed partitis vicibus, haec excernebantur, sic ut simul collecta facile explerent situlam, qua aquam haurire solent mulieres (& quae facile sedecim & ultra libras aquae continet). Post haec excreta tantum adhuc aquae ac sanguinis effluxit, ut defecerit crebrius anima. Similem affectum adhuc in alia muliere viderat, quae, aeque ac prior, brevi pristinam recuperavit sanitatem; nec videtur aliquid vitii in utero mansisse, cum postea feliciter pepererint. Videtur & *Hippocrates* (*m*), ab hac causa natum hydro-

(*f*) Traité des Maladies des Femmes grosses Tom. I. pag. 178. (*g*) Essays and Observat. Physic. and liter. Vol. II. pag. 342. (*h*) De Natur. muliebri cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 682. & cap. 36. Ibidem 707. De mulier. morb. Lib. II. cap. 53. Ibidem 828. (*i*) Observat. Anatom. Chirurg. N°. 28. pag. 25. (*k*) Ibidem Observat 33. pag. 32. (*l*) Observat. Medic. Lib. III. cap. 22. pag. 238. (*m*) De Natura muliebri cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 682.

dropem uteri agnovisse. Sic enim habet: *Si hydrops in uteris oboriatur, menses pauciores ac deteriores fiunt, deinde derepente deficiunt, venter intumescit, mammae siccae evadunt, & in reliquis male habet, sibique utero gestare videtur. Sed & in uterorum osculo significat; tangentibus enim gracile apparet; & febris & aqua ipsam corripit, quoque longius tempus processerit, dolor imum ventrem, lumbos, & ilia, detinet. Hic morbus ex abortu maxime oritur; & ex aliis etiam accidit.* His similia alio in loco (*n*) habet.

Sed & in utero non gravido aquosam colluviem accumulari, docent observationes, & quidem maxima quandoque copia, si os uteri vel obstructum vel concretum fuerit; sicque exitum collectae lymphae impediat. Cum autem multa graviditatis signa ab uteri distentione pendeant, minime mirum videbitur, quandoque distentum hydrope uterum fefellisse etiam peritos falsa graviditatis specie. Quandoque & serum aquosum in uteri cavo collectum, statis temporibus exit aperto uteri osculo, ac renascitur denuo. Sic legitur apud *Fernelium* (*o*), quod *mulier quaedam, hoc hydrope correpta, quoties appetebat menstrua purgatio, omnem aquarum colluviem ex utero per cervicem profunderet, pelvesque sex aut octo repleret aqua ferventissima, dum venter totus subsideret. Mox deinde menses insequebantur ex naturae praescripto. Collecta proximo mense par colluvies, stato dein tempore profluebat. Haec tandem persanata uterum gestavit, beneque vitalem peperit foetum.* Quotidie per aliquot menses ex utero generosae foeminae Berolinensis lympidissima exstillabat aqua, quae viginti quatuor horarum spatio interdum libram aequabat; tandem marcore & febre confecta periit. In cadavere uterus magna ex parte scirrhosus, ex parte etiam polypis quoad vasa obsessus, inventus fuit (*p*). Verum in binis his casibus dehiscens os uteri viam relinquebat apertam collectae lymphae. Cum autem simul ex his observatis appareat, ingentem liquidi copiam satis brevi tempore in uteri cavo colligi posse, si os uteri obturatum quacumque de causa impediverit liberum exitum, minus mirabimur observationem *Vesalii* (*q*), dum testatur, se vidisse in utero cadaveris plus quam centum & octoginta libras aquae serosae, *nullibi interim circum intestina aqua praesente, aut laxo in manibus aut pedibus tumore, aut etiam viscerum, aut alterius cujusdam organi, sese alioquin offerente vitio: praeterquam quod magnus ille uterus, cujus fundi os miris modis occalluerat, tota anteriori sua sede peritonaeo erat connatus, & dextri testis glandulae miris modis non secus excreverant, quam si novem decemve anserum, aut struthio-camelorum potius, ova uni inessent membranae, singula humore albumini ovorum non absimili, aut paulo crassiore, oppleta.* Plura potuissent adduci de hydrope uteri observata, sed haec credo sufficere, ut constet, & in utero gravido, & non gravido, hunc morbum observatum fuisse.

Diffi-

(*n*) De Natura Muliebri cap. 36. Charter. Tom. VII. pag. 707. & de Nat. Mul. cap. 59. Ibidem pag. 761. (*o*) Pathol. Lib. VI. cap. 15. part. 2. pag. 196. (*p*) Frid. Hoffm. Medic. rat. systen. Tom. III. pag. 160. (*q*) De Hum. corp. fabr. Lib. V. cap. 9. Tom. I. pag. 438.

Difficultatem Diagnosis in hoc morbo ipse agnovit *Hippocrates* (*r*), cum & mulieres quandoque nesciant se aegrotare, & licet incipientem in hypogastrio tumorem percipiant, credant se gravidas esse, vel si hujus nulla suspicio sit, ex pudore celent incipiens malum. Monet & *Hippocrates*, quod etiam Medici hallucinentur, dum morbi causam non satis accuratè inquirunt. Postea, ubi de gravidarum morbis agendum erit, patebit, signa graviditatis non omnino certa esse, & peritissimos etiam Medicos quandoque hic deceptos fuisse. Haec autem hydropis uterini signa *Hippocrates* (*s*) habet: *Venter ei magnus erit, & pondus tanquam praegnanti inerit, & in ejus ventre velut puer moveri videbitur, uteris nimirum aqua oppletis, & aqua agitata. Alias enim atque alias in iis aqua tanquam in utre fluctuat, & pars sub umbilico ad contactum dolet, claviculae, thorax, facies, atque oculi, attenuantur, & papillae attolluntur.* Recentiores pauca alia his signis addiderunt (*t*), & notaverunt, sterilibus mulieribus hunc morbum saepius contingere, quam illis, quae pepererunt, & fere semper os uteri minus ac gracilius apparere. *Hippocrates* dixerat, papillas attolli; illi vero statuerunt, mammas flaccidas & molles esse, neque lacte turgere, ut in gravidis fieri solet.

Interim, omnibus rite perpensis, satis patet, magna prudentia opus esse, ut quid certi hic determinari possit. Sensim enim aqua collecta turgens uterus assurget, ut in gravidis, neque videtur facile posse percipi aquae utero contentae fluctuatio, cum semper plenus sit, & ideo distendatur uterus ab aucta copia aquae, quia plenus est. Quandoque & foeminae, hydrope uterino laborantes, certissime credunt, se motum foetus in utero sentire, quod facile fieri poterit a flatibus per intestina oberrantibus, dum diversa abdominis loca successive distendunt. Sterilis foemina (*u*) certissime se gravidam credebat, uti & obstetrix, & aliae plures: decimo mense finito copia aquae una cum flatibus erupit ex utero, & abdominis tumor subsedit. Non enim in cavo uterino tantum aqua colligitur, sed & flatus, qui, si uteri orificium pertinaciter clausum fuerit, tympanitidem refert. Uteri inflationem *Hippocrates* (*v*) vocavit, & alibi (*w*) monet, quod, dum *uteri, a ventre flatum suppeditante, spiritu distenduntur & intumescunt, tunc mulieres se concepisse existiment.* Aërem in uteri cavum libere venire posse, notum est, imprimis dum post partum uteri os hiat: si jam a quacumque causa os uteri obturetur, aër retentus, calore corporis expansus, uterum distendere poterit: sed & ex sanguine extravasato putrescente separatur elasticus aër, qui uteri inflationem producere poterit. Pulchre hoc notavit *Aëtius* (*x*); dicens; *Vulva interdum a partu refrigerata spiritu impleri solet, sive os ejus claudatur, sive grumescente sanguine obstruatur.* Deinde addit, *nonnunquam spiritus efflatio per muliebre pudendum erumpit, ut ab aegris percipiatur.* In puerperis, utero in-

(*r*) De Mulier. Morb. Lib. I. cap. 61. Charter. Tom. VII. pag. 763. (*s*) Ibid. (*t*) Mauriceau Traité des Maladies des Femmes grosses Tom. I. pag. 177. (*u*) Ibidem pag. 74. (*v*) De Natur. Muliebri cap. 41. Charter. Tom. VII. pag. 709. (*w*) De Natur. pueri cap. 10. Charter. Tom. V. pag. 323. (*x*) De Re Medica Lib. XVI. cap. 80. pag. 159.

inflammato, vel & orificio ejus a grumis concreti ſanguinis obſtructo, inflatur abdomen non ſine magno vitae periculo, & tunc adſunt pleraque ſymptomata, quae *Aëtius* recenſet: *Affectum ſequitur pectinis, totiusque ſuminis, tanquam tympanitae hydropis tumefactio, doloresque punctionis ſenſum inferentes, qui usque ad ſtomachum & ſeptum transverſum perveniunt, ac nihilominus utrimque in lateribus extenduntur, ſaepeque alteri inguini, interdum utrique, interdum & umbilico lumbisque ac pectini, dolor communicatur, cui caput quoque aſſentitur.* In curatione hujus mali jubet, ut, poſt diuturnam balnei applicationem, quod partim emollientibus, partim uterinis & carminantibus, conſtabit, *obſtetrix, digitum inunctum in ſinum pudoris imponens, grumum ſenſim diſſolvat & educat.*

Sive enim aqua, ſive flatus, in cavo uteri contineatur, praecipua curae ſpes in eo ſita eſt, ut aperto uteri orificio exitus concedatur. Quod cum plerumque ſperari poſſit, ideo dixit *Aretaeus* (*y*), uteri hydropem caeteris eſſe ſanabiliorem: *Nam ſi ejus oſculum a priori concluſione hiare ceperit, humorem quidem, ſi habeat, effundit; ſi ſpiritum, efflat.* Ex emollientiſſimis ergo herbis parata balnea, fomenta, vapores, linimenta &c., adhibentur, qualia ad §. 35. 3. laudata fuerunt, & in *Materia Medica* ad hunc numerum recenſentur. Poſt haec adhibita, vel & una cum illis, miſcentur uterina ſic dicta remedia, quae ſtimulo agunt, & in Materia Medica ad §. 1291. 4. recenſentur; ex quibus ſeligi poſſunt illa, quae aetati, temperiei &c., aegrotantis magis conducere videntur.

Similem methodum laudavit & *Hippocrates* (*z*): commendabat enim calidas lotiones & tepentes fotus, dein propinabat medicamentum, quod deorſum purgat, porro irritabat os uteri fomento, quod ex ſtercore bubulo parabatur, poſtea utebatur remedio, quod ex cantharide praeparatur, & tribus diebus intermiſſis, adhibebat aliud, quod ex felle conficitur. Similia alio in loco (*a*) ſuadet, & poſt lotiones ac fomenta *cyclaminum* melle ſubactum, linteoque exceptum, uteri oſculo applicari jubet, & *cupreſſi* ramenta aqua madefacta. *Idque, quo plus mordet aut vellicat, breviore aut longiore tempore faciendum. Et paratum ſpecillum ſtanneum digitumque eodem modo intromittito.* Dum enim irritatur os uteri, ſpes eſt, uterum, propria contractione, emollitum prius orificium ſic dilatare poſſe, ut contenta aqua expellatur. Dum poſt partum abſolutum grumus ſanguinis haerere incipit in uteri orificio, novi oriuntur teneſmi, qui non ceſſant, donec illud moleſtum exprimatur: poſtea, ubi de partu difficili agetur, patebit, quod leviter attrectando, & titillando quaſi, os uteri languentes partus dolores excitent quandoque obſtetrices, imo primum ingruentis doloris veſtigium percipere noverunt in ipſo uteri orificio, dum illud tangunt in parturientibus.

Tota ergo ſpes curae in eo conſiſtit, ut aperto iterum uteri ore exeant illa, quae in uteri cavo continentur. Si autem illud ſic obturatum fuerit, ut

(*y*) De Cauſ. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 51. (*z*) De Natura Mulieb. cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 682. (*a*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 60. Charter. Tom. VII. pag. 762.

ut nulla arte reſerari poſſit, uti in mirabili caſu, qui ex *Veſalio* paulo ante memoratus fuit, factum legitur, tunc in immanem molem diſtendetur uterus. Forte tunc Paracenteſis locum habere poſſet, ut levamen morbi obtineretur ſaltem. Uteri ipſa ſubſtantia pertundi deberet; ſed non videtur inde tantum diſcriminis metuendum eſſe, cum in partu caeſareo largum vulnus infligatur utero, & ſimul conſtet, illud feliciter ſanatum fuiſſe. Nec facile, poſt cannulam eductam, aqua reſidua, vel poſtea accumulanda denuo in uteri cavo, in abdomen delabetur, cum illud vulnuſculum ſtatim ſic contrahatur, ut fere nullum fiat, & diſtentiſſimus uterus ſaepius accreſcat peritonaeo, uti & obſervatum *Veſalii* teſtatur.

§. 1225. Quoties in toto habitu pinguitudinis ſubcutaneae eadem lympha ſtagnat, vel effunditur, hydrops oritur ἀνὰ σάρκα, ὑπὸ σάρκα, λευκοφλεγματία: qui & circum abdomen, & circa ſcrotum.

Alia occaſione, ubi de inflammatione agebatur, ad §. 374., de tunica adipoſa dictum fuit; & tunc notabatur, illam per totum corpus diſpergi, omnes muſculos, tendines &c., inveſtire, uti & horum fibras, vaſa fere omnia in tali celluloſa ſubſtantia decurrere, imo & ipſam vaſorum viſcerumque ſubſtantiam pro parte conſtituere. Fabrica hujus membranae pulcherrime deſcripta eſt (*b*); & ſimul probatur, a ſanguine ſecerni pingue oleum in cellulas hujus membranae, non quidem per vaſa pinguifera peculiaria; ſed ex lateribus arteriarum ſanguiferarum minorum exeunt ramuli, ſola decreſcente magnitudine a prioribus diverſi, per quorum fines pingue in cellulas hujus membranae deponitur, atque iterum per venulas ſimiles reſorptum ſanguini redditur. Si plus ſecernitur pinguis in membranam celluloſam, quam reſorbetur per venas, opima pinguedine turget corpus obeſum; ſi fuſum pingue per motum validum, calorem, febrim, reſorptum fuerit, ſaepe ſubita ſequitur emaciatio, uti poſt morbos acutos toleratos toties obſervatur. Ubi ergo aquoſa colluvies in ſanguine abundaverit, vel partes aquoſae cum ſpiſſiori ſanguinis parte minus unitae fuerint, ſecernitur facile in celluloſam tunicam aqua, quae, ſi non reſorbeatur eadem proportione per venas, extendet tunicam celluloſam, & tumere faciet totum corporis habitum. Sic artificialem hydropem produxit *Celeberrimus Hales* (*c*), dum arteriis animalis infudit aquam calidam per canalem talis altitudinis, ut preſſio columnae referret quam proxime vim, qua cor pellit ſanguinem per vaſa. Verum etiam per venas ſi injiciatur aqua, tota membrana celluloſa turget hydropica, & quidem facilius, quam ſi per arterias aquae injectio tentetur (*d*). Ob hanc cauſam hydrops panniculi adipoſi, vel membranae cellularis, muſculis ubi-

que

(*b*) Abrah. Kaau Perſpirat. dicta Hippocr. pag. 326. & ſeq. (*c*) Haemaſtatics Exper. XIV. pag. 114. (*d*) Abrah. Kaau Perſpirat. dicta Hippocrat. pag. 335.

que incumbentis, & inter illorum interstitia locatae, vocatur ἀνὰ σάρκα, vel ὑπὸ σάρκα; & quia tumens membrana cellulosa cutim a subjectis partibus elevat, hinc & aquam inter cutim vocaverunt. Ita *Quintus Serenus* de hydrope loquitur;

Corrupti jecoris vitio vel splenis acervo
Crescit hydrops: aut cum siccatae febre medullae,
Atque avidae fauces gelidum traxere liquorem.
Tum lympha intercus vitio gliscente tumescit,
Secernens miseram proprio de viscere pellem.

Potest ergo serum aquosum, in tunica cellulosa collectum, per totum habitum corporis dispergi: possunt etiam singulares partes eodem vitio tumere. Sic saepius pedes, crura, & femora, hydrope anasarca laborant sola, imo & plerumque ab inferioribus partibus incipit hic morbus, dum collecta in tunica cellulosa aqua proprio pondere versus inferiora delabitur, & vespertino tempore tumere pedes facit, qui tumor lecti tepore, & horizontali corporis situ in lecto, denuo evanescit, rediturus iterum, dum erecto corpore artus inferiores in situ declivi ponuntur, praecipue si motu musculari non juvetur difficilis hic sanguinis venosi ascensus.

Notatur autem, quod hydrops anasarca, & circum abdomen, & circa scrotum, haerere possit, quia quandoque tunica cellulosa harum partium, facile distendenda, sic tumere potest, ut asciten vel & testium hydropem referret, quos morbos etiam anasarca quandoque comitatur, ut postea dicetur.

Solet quidem hic morbus vocari λευκοφλεγματία, sed forte minus adaequatè. Antea ad §. 72., ubi de morbis ex glutinoso spontaneo natis agebatur, dictum fuit, quod sanguis quandoque degeneret in talem cacochymiam, ut rubedinem & densitatem amittat, leviorque factus magis laxam, & mucoso frigori accedentem, naturam acquirat; tunc vocaverunt veteres λεύκον φλέγμα. Ubi vero sanguis dissolutus in aquosam tenuitatem loca subcutanea aquoso humore distendit, tunc potius dicitur *hydrops anasarca*. In Leucophlegmatia ergo adest potius mucosus lentor, qui, in habitum corporis diffusus, magis aequabiliter per totum dispergitur. In Anasarca est aquosa tenuitas humorum, & tumor aquosus in inferioribus corporis partibus primo apparet, dein sensim adscendente tumore pergit. Notatum tunc etiam fuit, quod veteres Medici observaverint, leucophlegmatiam in hydropem transire, dum frigidum illud mucosum sensim in tenuitatem aquosam dissolvitur. *Celsus* (*e*) quidem hydropem in tres species distinxit, sic ut secundam speciem λευκοφλεγματίαν, vel ὑπὸ τὴν σάρκα, dixerit, in quo morbo monet, observari sequentia: *Modo corpus inaequale est, tumoribus aliter, aliterque, per totum id orien-*

(*e*) Lib. III. cap. 21. pag. 160.

orientibus; quae descriptio respondet Anasarcae potius quam Leucophlegmatiae, in qua solet totus habitus corporis tumere. *Hippocrates* (*f*), postquam φλέγμα λευκόν descripserat, addit sequentia: *Si igitur curatus fuerit inchoante morbo, convalescit; sin minus, in hydropem transit morbus, & hominem perimit.* Carnes vero deliquescere, corrumpi, & aquam gignere, monet paulo post (*g*). Notum autem est, veteres pinguedinem musculis externis superpositam vocasse carnes, & panniculum carnosum, quod etiam pulchre confirmatur alio *Hippocratis* (*h*) textu: *A pituita in hydropem maxime hoc modo devenitur. Colliquatur pinguedo, & a pituitae ardore aqua fit.* Simul addit, vix sperari posse curationem morbi, si omnis pinguedo perierit. Distinxit *Aretaeus* (*i*) binos hos morbos: *Si omne corpus intumescat, si ex alba crassa & frigida pituita est,* φλεγματίας *ei nomen est: si in humorem sanguineum, aquosum, tenuem, carnes liquatae fuerint,* ὕδρωψ ἀνὰ σάρκα *generatur.*

Operae pretium tamen est, binos illos morbos a se mutuo distinguere, cum varia saepe requiratur cura. Leucophlegmatica virgo, absque evacuantibus remediis, saepe solis roborantibus curatur, quod in hydropis cura non semper obtinet. Sic autem imprimis distinguuntur: in Leucophlegmaticis totus habitus corporis mollis, pastaceus, frigidus, apparet: in anasarca tumor hydropicus a pedibus fere semper incipit, sensim adscendens; simulque major tumor partium aqua intercute laborantium observatur, cum in Leucophlegmatia totum corpus tumidulum, laxum, pallidum, appareat. Hoc signum *Fernelius* (*k*) pro pathognomico habuit; dicens; *Hanc* (*anasarcam*) *a phlegmatica cachexia sejungit sola magnitudo, quod tumidiorem habeat corporis vitiatam molem.* Praeterea, si partes tumentes in hac hydropis specie digitis premantur, fovea fit, quae sensim denuo assurgit: membranae enim adiposae cellulae cum se invicem communicant, hinc a pressione dum quaedam evacuantur, liquidum in his contentum transit in vicinas, & cessante pressione sensim redit in priorem locum. Hoc autem in Leucophlegmatia non tam facile contingere potest, cum magis viscida sit collecti humoris indoles, quae difficilius pressione in vicinas cellulas adigi potest. Inde etiam intelligitur, quare, proprio pondere, serum aquosum per compagem tunicae cellulosae versus inferiorem partem corporis delabatur. *Aretaeus* (*l*) hoc signum hydropis inter cutim observavit: jubet enim, ut huic illive parti digitus imprimatur, tunc enim *cavus locus efficitur, & multum temporis cavus perseverat.* Verum quidem est, quod pro hydropis ascitis signo habeat, si fovea digitis impressa maneat, sed minus accuratè, cum hoc tantum observetur, si ascitem comitetur anasarca, quod aliquoties fit. Potest tamen ascites solus esse, & tunc abdomen tensum est, nec integumenta pressioni cedunt.

Potest

(*f*) De Affect. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 625. (*g*) Ibidem cap. 6. pag. 625. (*h*) De Intern. Affection. cap. 23. Charter. Tom. VII. pag. 655. (*i*) De Caus. & Sign. morb. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 49. (*k*) Patholog. Lib. VI. cap. 8. part. 2. pag. 151. (*l*) Loco modo citato.

Potest jam hydrops anasarca totum corporis habitum occupare, cum tunica cellulosa per omnia se diffundat; sed tunc facile patet, difficillimam curationem praevideri, cum totus sanguis in aquosam tenuitatem degeneraverit; tuncque *Hippocrates*, uti paulo ante dictum fuit, vix ullam spem superesse dixit; *si omnis pinguedo perierit*. Tunc & *Aretaeus* (*m*) ipsa tympanitide difficiliorem curatu pronunciavit Anasarcam. *Oportet enim Medicum in hoc morbo totum hominem permutare, quod neque Diis ipsis facile fuerit.* Quod autem acerbam illam Prognosin de universali hydrope intellexerit, patet inde, quod mox subjungat, quod nonnunquam exigua tantum in parte homo hydropem patiatur, in capite, pulmone, jecinore, liene, &c.

Praeterea tali in casu merito metuendum est, ne tunica cellulosa in interioribus pariter aqua turgeat. Antea ad §. 1220. dictum fuit, vomicas tales aquosas in cellulari pulmonis substantia observatas fuisse, & postea dicetur, hydatides, quae saepe degenerantis tunicae cellulosae videntur esse soboles, in plurimis visceribus fuisse inventas. Veram Anasarcam piae matris vidi, dum inter Arachnoïdeam membranam & piam matrem posita cellulosa substantia turgebat aqua; primo aspectu tenax mucus videbatur incumbere piae matri; sed lanceolae apice aliquot locis pertundebatur Arachnoïdea, & tenuis aqua effluebat notabili satis copia; quo facto omnis tumor subsidebat. Videri possunt & illa, quae §. 1010. 2. γ. habentur, ubi de Apoplexia ex simili causa orta agebatur.

Patet simul, anasarcam hydropem varia mala producere posse, prout vel totum corporis habitum, vel has illasve partes, occupat, non tantum in internis, verum etiam in externis, corporis partibus. Vidi, in tali hydrope palpebras oculorum adeo intumuisse, ut nullo modo deduci potuerint. Frequenter contingit in anasarca, si scrotum occupet, turgere penem, & praeputium tumidum miro intorqueri modo, ita ut saepe urinae excretio difficillima fiat, imo & integrè supprimatur; sic ut scarificationibus opus sit, quibus exitus fiat aquae in mirabili hic tunica cellulosa contentae. Notavit hoc morbi symptoma *Aretaeus* (*n*): *Intumescunt testes, praeputium, & totus colis, ob inaequalitatem tumoris, tortuosus est.*

Caeteris tamen paribus, videtur Hydrops Anasarca, nisi interiora corporis occupaverit, facilius curam admittere, quam reliquae species hydropis, cum largae & numerosae venae decurrant per tunicam cellulosam, quae resorbere poterunt collectum hic serum aquosum, & simul frictionibus adhibitis stagnantia in motum duci possint, sicque adjuvari resorptio. Simul etiam scarificatione, vesicatoriis, cauterio, exitus conciliari satis facile poterit collectae lymphae; de qua re postea dicetur.

(*m*) De Cauf. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 51.
(*n*) Ibidem pag. 5.

§. 1226. Dum eadem aqua in duplicatura peritonaei, in cavo abdominis inter peritonaeum & viscera abdominis, aut in dilatatis glandularum cavis, vasisque in abdomine contentis, colligitur, ἀσκίτης appellatur, ut & τυμπανίτης, si vapore rarefacto turget, ab aqua, pure, ichore, aëre, clausis hic, fotis, putrefactisve.

Quando regio abdominis a collecta aqua tumet insigniter, tunc vocatur ἀσκίτης, quia utrem coriaceum, quo veteres vina recondere solebant, refert. Triplici autem modo collecta hic aqua haerere potest. Vel enim in cavo abdominis libere fluctuat, & viscera abdominis undique alluit, vel in cavis membranis dilatatis haeret, vel denique extra abdominis cavitatem colligitur, & tunc intra duplicaturam peritonaei haerere dicitur.

An autem Peritonaeum revera duplex sit, dubitaverunt multi. *Galenus* (*o*) sic descripsit, ubi de vulneribus abdominis agens, abdominis integumenta recenset. *Quod vero deinceps excipit, ab illis quidem vocatur peritonaeum, putantibus videlicet, illud unum & simplex esse corpus, minimeque compositum, sed non ita se res habet, quum id compositum ex duobus corporibus sit, quorum utrumque & exsangue & nervosum est. Verum alterum eorum aponeurosis est musculorum transversorum, alterum membrana praetenuis, velut aranea, quae utique verum est peritonaeum.*

Ex hac descriptione apparet evidenter, quod *Galenus* non habuerit ipsum peritonaeum pro duplici membrana, sed tantum de aponeurosi musculorum peritonaeo incumbente hoc intellexerit. Cellulosa tunica videtur se interponere inter illam tendinosam expansionem & peritonaeum, & hanc pro parte externa peritonaei habuit accuratissimus Anatomicus *Winslow* (*p*), notatque, cellulosam hanc fabricam non esse ubique ejusdem crassitiei, in quibusdam locis admodum exiguam esse, imo quandoque fere nullam. Simul monet, improprie dici sic duplicaturam peritonaei. Eandem sententiam confirmavit *Celeberrimus Douglas* (*q*), & voluit, cellulosam hanc substantiam inter peritonaeum & incumbentes ipsi partes locatam, idem facere, *quod gossypium vel sericei flocci in veste quadam inter pannum exteriorem & interiorem.*

Fatetur deinde (*r*), quod olim quidem crediderit, aquam colligi inter duplicaturam peritonaei, sed quod nunc penitus convictus sit, *inter peritonaeum, & tendines musculorum transversorum, esse.*

An autem certo constat, Peritonaeum simplicem esse membranam, nec duplicatam? certe simplices tales membranae rarissime in corpore occurrunt. Exactissime omnium Peritonaeum descripsit *Kaau* (*s*), & mirabilem modum demonstravit, quo haec membrana non tantum undique tegit internam abdominis

(*o*) Method. Medendi Lib. VI. cap. 4. Charter. Tom. X. pag. 139. (*p*) Exposit. Anatomique, traité du bas ventre N°. 28. pag. 501. (*q*) Descriptio Periton. pag. 37. (*r*) Ibidem pag. 98. (*s*) Perspirat. dicta Hippocrat. pag. 255. & sequent.

minis superficiem, sed & singula involvit viscera, mesenterium ac omentum producit &c.; unde concludit, *factam esse mirabilem hanc membranam continuam, ut partes ordinet, simul investiat, & loco retineat stupendum in modum, omni parte una & eadem; processus ubique dans, qui, iterum ad partes divergentes, illas includunt; nec finis nec principium revera in his est* (*t*). Verum Peritonaeum vasculosa membrana est, & idem ille author, qui tanta cum industria corpus humanum scrutatus est, *admirabatur naturae apparatum, dum moliretur vasorum deductiones; nunquam pendula, nunquam in superficie distribuuntur, nuda; sed semper inter binas lamellas membranaceas proserpunt: ibi ordinantur, & ibi in ordine servantur* (*u*). Optime autem hoc confirmavit ex structura Pericardii, quae, ante *Ruyschii* artem, pro simplici, tenui, pellucida, habebatur membrana; post felicem autem vasorum impletionem patuit, numerosissima vascula in cellulosa tunica media inter duplices membranas decurrere. Hydatides inventae fuerunt numerosae in peritonaeo, quae vix concipi possent, nisi duplex haec membrana foret. Si jam simul consideretur, per morbos miro modo quandoque mutari peritonaeum, ita ut admodum incrassetur; & in plures lamellas dividi possit, confirmabitur magis haec opinio, quod peritonaeum sanum non sit absolutè simplex membrana, sed, ut reliquae fere omnes, duplici lamella constet, quae lamellae naturaliter cohaerent quidem, sed tamen per morbos a se mutuo separari possunt, & sic cavum facere, in quo serum aquosum colligi, & accumulari, posset. In Herniosis, dum operatione Chirurgica indiget inveteratum malum, toties invenerunt Chirurgi, se numerosas lamellas cultello findere debere, antequam intestinum nudum appareat, integre aperto sacco hernioso.

An autem hydrops abdominis, qui non occupat ventris cavum, haereat intra duplicaturam peritonaei, an vero inter peritonaeum & expansionem tendinosam musculorum abdominalium, forte non tam facile cognosci poterit in cadaveribus hydropicorum, cum in morbo hoc inveterato membranae continentes aquam collectam saepe insigniter a naturali suo statu degenerent. Neque videtur adeo magni momenti futurum ad morbi curationem, sive aqua haereat in duplicatura peritonaei, sive inter peritonaeum & membranam tendinosam. Proderit semper novisse, an aqua haereat in abdominis cavo, an extra illud, quod quomodo cognosci possit, statim dicetur.

Non incongruum tamen videtur, si hoc loco consideremus, quid probati auctores se observasse testentur in cadaveribus hominum, qui hunc morbum passi fuerunt.

Nuckius (*w*), in canibus instituto experimento, viderat, vasa lymphatica inter duplicaturam peritonaei decurrere, & inde deduxit originem *hydropis peritonaei*, quem novum morbum vocat, quod antea illum incognitum fuisse crediderit. Speciatim autem in helluonibus, voracibus, & gravidis, hunc morbum metuendum esse voluit, dum ab una parte ventriculus & intestina re-

(*t*) Perspirat. dicta Hippocrat. pag. 267. (*u*) Ibidem pag. 290. (*w*) Adenograph. curios. pag. 99. &c.

repleta, vel uterus diſtentus, premit, ab altera parte muſculi abdominales renituntur; hinc facile poſſe vaſa lymphatica nimis impleta rumpi & lympha ſic ſtillare intra duplicaturam peritonaei. Poſtea narrat caſum hydropicae mulieris, cujus cadaver inciderat, prius poſt mortem prope umbilicum inſtituta paracenteſi, & nonaginta quinque libris aquae eductis. Dein inciſis abdominis integumentis mirabatur, nulla apparere oculis viſcera (aſcitem enim eſſe crediderat) diligentiori autem examine, & cultri acie profundius adacta, viſcera, quae antea latuerant, in conſpectum venerunt omnia, & *Peritonaeum ſacciformem induiſſe figuram, intra cujus duplicaturam tanta aquarum moles abſcondita fuerat, obſervatum, internamque membranam ab externa ſeceſſiſſe, & adeo incraſſatam fuiſſe, ut altera tantum peritonaei lamina naturalem hujus membranae conſtitutionem triplo quadruplove craſſitie ſua ſuperaret, & cavitate ſua accuratiſſime aquam extravaſatam ſervaret, ut ne guttula quidem abdominis viſcera irroraret.* Deinde recenſet *Tulpii* (*x*) ſimilem obſervationem de muliere hydropica, quae centum & decem aquae libras geſſit inter duplicaturam peritonaei, & tantum aquarum pondus ſeptem plus minus annis animoſa tulit, ita ut potuerit, perinde atque ſaniſſima, deambulare, peregre proficiſci, imo, quod magis mirum erat, excelſam Clivenſium turrim aſcendere. In cadavere omnia viſcera ſana & integra reperiebantur, excepto rene ſiniſtro, qui ſolito major erat, uti & tubis Fallopianis, quae erant planè imperviae. Peritonaei autem tunicae, inter quas haeſerat aquoſa ingens haec colluvies, craſſitiem habebant digiti annularis.

Plures ſimiles caſus in Hiſtoria Medica habentur, qui demonſtrant, hydropem maximae molis inveniri ſatis frequenter in abdominali regione, & tamen extra abdominis cavum, nec operae pretium videtur, plures recenſere. Interim ſemper invenitur, quod membranae, quae continent aquas, degeneraverint plurimum, & incraſſatae fuerint; adeoque non videtur inde certo concludi poſſe, quod aquae inter duplicaturam peritonaei haeſerint. Illi enim, qui contrariam ſententiam tenent, poterunt ſtatuere, quod celluloſa tunica, inter peritonaeum & expanſionem tendineam muſculorum abdominalium locata, longe aptior videatur, ut ſic degeneret, quam ſimplex & tenuis membrana; hincque affirmabunt, poſteriorem talis ſacci hydropici partem eſſe peritonaeum, anteriorem vero conſtitui ab expanſione tendinoſa. Praeterea obſervationes habentur, quae affirmant, tales aquarum collectiones inter peritonaeum & muſculos fuiſſe inventas (*y*); licet & alii plures teſtentur, illas haeſiſſe inter duplicaturam peritonaei; verum dum hos caſus attente perlegi, non vidi, quod hoc accurate demonſtraverint, ſed plerumque, prout in hac illave opinione fuerint, pronunciaverint aquas in abdominali regione, ſed extra cavum abdominis repertas, fuiſſe in duplicatura Peritonaei, vel inter Peritonaeum & muſculos abdominales.

Celeberrimus Mead (*z*) peritonaeum agnovit eſſe duplicem membranam, &

(*x*) Obſervat. Medic. Lib. IV. cap. 44.

(*y*) Philoſoph. Tranſact. N°. 299. pag. 1977. Abridg. Tom. V. pag. 286.

(*z*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 126. &c.

& hinc triplicem aſcitis ſpeciem ſtatuit, unam, ubi aqua in cavo abdominis collecta ſtagnat; alteram, ubi inter tendines muſculorum abdominis, qui transverſales dicuntur, & peritonaeum, aqua effunditur; tertiam denique, ubi in medium tunicarum peritonaei illapſus humor harum diſtenſione largum ſibi receptaculum format. Rariſſimum autem caſum vidit in cadavere mulieris quadraginta annorum, in quo omnes tres illae hydropis ſpecies aderant. *Inciſo enim cadavere, effluxit primum ex cavo, quod muſculorum transverſalium tendines a peritonaeo ſejuncti confecerant, magna aquae copia, admiſtis multis hydatibus largis & nondum disruptis. Dein, ſecto peritonaeo, craſſiusculi & viſcidi humoris librae ſeptem aut octo eductae, quibus glandulae multae corruptae admiſcebantur. Mirabamur jam, nulla ſe in conſpectum dare inteſtina, quae fruſtra quaeſivimus; donec, craſſa membrana corii inſtar diſſecta, ventriculum & omnia inteſtina ſimul cum omento in anguſtum ſpatium coacta, & quaſi occultata, tandem reperimus. Membrana haec erat pars interior peritonaei, quod duplex eſſe jam diximus; cujus pars exterior, quam corium, ut notavi, prope referret, facile prima facie ita nobis impoſuit, ut totum eſſe peritonaeum putaremus.*

Ex omnibus hactenus dictis videtur ſequi, quod inter duplicaturam peritonaei hydrops naſci poſſit, quamvis forte rarius id contingat: non ſemper autem adeo facile diſtinguitur, an inter peritonaeum & tendines transverſalium muſculorum, an vero in duplicatura peritonaei, haereat aqua, cum membranae adeo degenerent, neque ſemper cadavera hoc morbo defunctorum diſſecantibus ſatis temporis concedatur, ut ad amuſſim omnia inquirere poſſint.

Sequitur jam, ut agatur de ſignis, quibus cognoſci poteſt hydrops aſcites, qui extra cavum abdominis colligitur: facile patet, haec ſigna diſtinctius poſſe cognoſci, morbo incipiente, quam poſtea, ubi in immanem molem talis hydrops excrevit.

Celeberrimus Littre (*a*) deſcripſit caſum matronae, quae hydrope peritonaei periit; & indicia hujus morbi accurate recenſet; ſunt autem ſequentia.

1°. Si ſenſim inceperit, & lente admodum augeatur, morbus; quod imprimis obſervatur in hydropis talis initio.

2°. Si venter aequabiliter non tumeat, uti fieri ſolet, dum in abdominis cavo aqua colligitur, ſed circumſcriptus, praecipue in anteriore ventris parte, tumor appareat, cujus figura in diverſo corporis ſitu vix mutatur. Sic enim diſtinguitur ab hydrope in cavo abdominis collecto; niſi enim admodum jam diſtentum fuerit abdomen, mutatur tumoris locus, prout in hoc illudve latus aeger decumbit. Sic pariter diſtingui poterit ab ovarii tumore incipiente, qui inferiorem lateralem abdominis regionem occupat, & plerumque obtuſum quemdam dolorem comitem habet. Notandum tamen eſt, quod obſervatum fuerit (*b*), cavum abdominis bifariam diviſum fuiſſe dura & pollicem

(*a*) Académ. des Sciences l'an 1707. Memoir. pag. 667. & ſeq. (*b*) Ibidem l'an 1703. Memoir. pag. 114.

cem crassa membrana, oblique posita, sic ut inciperet a rene dextro, & inde descendens terminaretur ad trium pollicum distantiam ab inferiore parte renis sinistri: in superiore parte abdominis nihil extravasati aderat, in inferiori autem parte nigra, spissa, glutinosa, colluvies aderat cadaverosi foetoris. Patet facile, in tali casu abdomen non fuisse aequabiliter distentum.

3°. Si locus in abdomine inveniatur, ubi nulla fluctuatio percipitur; nempe extra limites circumscripti tumoris.

4°. Si extrema corporis inferiora non tumeant, vel saltem parum & tardè admodum intumescant.

5°. Si diu absque insigni functionum laesione ferat aeger malum, & vix aliam patiatur molestiam, quam a mole & pondere tumoris sensim aucti.

Certe ultra triginta annos tumidissimo sic abdomine vixit mulier, satis caeterum sana, absque ulla crurum intumescentia, in cujus cadavere ingens aquae copia in peritonaei duplicatura inventa fuit (*c*).

Mirabilior adhuc casus legitur de muliere, quae per quadraginta quatuor annos hunc morbum tulit, & tandem octuagesimo secundo anno mortua fuit, tumore hydropico toto fere illo tempore permanente in eodem statu. Post mortem ultra quinquaginta pintae liquoris foetidi, spissi, viscosi, salini, inventae fuerunt inter lamellas peritonaei (*d*).

Addit *Celeberrimus Littre*, in loco modo citato, & alia quaedam signa, quae post paracentesin institutam observari possunt in hac hydropis specie. V. g. si omnis omnino aqua effluat, & si, evacuato penitus tali sacco, aqua tepida per cannulam injecta ilico redeat tota &c. verum de his signis hic loci non agitur, postea de illis dicendum erit. Considerantur enim nunc tantum illa indicia, quae morbum in suo initio detegunt.

Cum autem aqua extra cavum abdominis haereat, viscera non macerantur in hac colluvie; hinc diutius morbum sustinere possunt tales aegri, commoda adhuc satis sanitate gaudentes; & observationes fidae docuerunt, quod & color bonus faciei, urinae naturalis satis libera excretio, appetitus, digestio, alvi egestio, per plures annos fuerint integra. Unde iterum morbi hujus signa deduci poterunt. Moles sola, dum multum increvit talis hydrops, molesta est, & premendo viscera nocet: cum autem & peritonaeum, & abdominis integumenta, facile cedant, primis morbi temporibus viscera abdominalia non adeo multum comprimentur.

Sed & felicior poterit sperari cura, cum integre talis saccus per paracentesin evacuari possit; & si admisso aëre putredo inciperet nasci in hoc cavo, per injectiones detergentes & antisepticas posset haec emendari, limosa foex, quae superficiem talis sacci oblinire solet, posset simul ablui, & sic depurari latera sacci, ut moderata compressione accedente spes sit, concrescere posse, sicque morbum integrè curari.

Sequi-

(*c*) Philosoph. Transact. N°. 348. pag. 458. Abridgem. Tom. V. pag. 288. 289.
(*d*) Medic. Observat. and Inquiries Tom. I. pag. 7. & seq.

Sequitur jam, ut consideretur ascites, qui fit ab aqua accumulata in ipso abdominis cavo; qui iterum duplex est. Vel enim libere fluctuat, & omnia abdominalia viscera alluit, vel in dilatatis glandularum cavis aut vasis colligitur; qui & hydrops cysticus, & saccatus, vocari solet.

Dum in abdominis cavo colligitur fluctuans aqua, nullum sui indicium dabit, nisi dum incipit aucta copia distendi abdomen: verum quidem est, quod ex morbis praegressis, colore corporis mutato, urina parca &c.; Medicus prudens saepe colligit, hydropem metuendum esse, sicque illum praevidet futurum: verum hic agitur de signis morbi praesentis: cum autem aqua, incipiens colligi in cavo abdominis, pondere suo inferiora petat, tumor ille ab inferiori abdominis parte incipiet, & sensim aucta copia extravasati liquidi ascendet: hinc mirum non est, quod in ipso sui initio ascites facile distingui nequeat. Hoc videtur indicasse *Aretaeus* (*e*), dum dicit: *Neque enim in inferiore ventre fluctuans humidum hydropa nuncupamus: quandoquidem neque ibi vitium est, sed quum morbum consequitur tumor, inflatio, coloris foeditas, iste in aquam habitus colliquescens, hydrops est, & vocatur.* Deinde paulo post addit: *Si aqua copiosa in peritonaeo contineatur, natentque in humore intestina, asciten cognominarunt.* Notat simul, hydropi, qui in ilibus fit, unam earum, quae totum corpus inflant, copulari nonnunquam: ideo videtur & signis Hydropis Ascitis addidisse signa Hydropis Anasarcae; sic enim habet: *In Ascite in ilibus tumorem, in pedibus inflationem* (οἶδος), *videre licet: facies, brachia, & reliqua, gracilia cernuntur, intumescunt testes, praeputium, & totus colis ob inaequalitatem tumoris tortuosus est. Tangito vero, & aliquam in partem manum imprimens intro moderate pellito, ad alias enim partes humiditas transfluet. Verum etiam in corporis ad alterutrum latus conversionibus humor in locum declivem & tumorem & fluctuationem faciet; fluctuantisque liquoris sonitus exauditur.*

Patet ergo, quod, cum impleri incipiat aqua abdomen, in ilibus primo tumor appareat; dumque magis & magis impletio haec augetur, pressio major fit in abdominis inferiora, unde venae iliacae comprimuntur; & hinc in ascitide crura & femora frequentius tument, cum e contra, ubi aqua inter musculos abdominis & peritonaeum, vel in duplicatura peritonaei, colligitur, venae iliacae non premantur, & ideo, uti modo dictum fuit, tunc artus inferiores vel omnino non, vel parum tantum & tarde, tumere incipiant; quando nempe immaniter jam aucto tumore viscera abdomine contenta multum comprimuntur.

Fluctuatio autem aquae contentae, & delapsus versus latus, in quod aeger decumbit, omnium facillime deprehenduntur, quando totum abdominis cavum nondum aqua repletum est. Dum enim lagena liquido penitus plena concutitur, nullus sonus, nulla fluctuatio, percipitur. Cum autem Medici quandoque non vocentur nisi morbo jam adulto, dum totum abdomen jam plenum turget, majori cautela opus erit, ut certa habeatur Diagnosis. Multum juvabit certe, si incipientis morbi historia ritè cognosci possit, sed &

(*e*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 48. 49.

& saepe haec deficit, vel ab aegro & adstantibus vix accurata sperari potest. Solent autem Medici sic examinare tumidum abdomen. Digitos applicant utrimque lateribus abdominis, dein uno digito fortiter percutiunt unum latus, si tunc sentiant undulationem digitis eodem tempore opposito lateri applicatis, credunt impletum esse liquido abdomen, & non sine ratione. Notavit Celebris *du Verney junior* (*f*), quandoque ob nimiam tensionem, vel ob crassitiem integumentorum, nequidem hoc modo percipi fluctuationem, tuncque voluit, ut, una manu umbilico imposita, percutiatur inferior abdominis pars, ita ut percussionis impetus dirigatur versus superiora abdominis. Quamvis autem egregius ille vir satis versatus fuerit in hoc asciticorum examine, fatetur tamen candidè, se aliquoties deceptum fuisse in Diagnosi, dum fluctuationem se percepisse arbitrabatur, cum tamen postea nullam inveniret aquam in cavo abdominis, sed intestina flatibus & glutinosa materia plena.

Videmus, optimos Medicos, & admodum versatos in hujus morbi Diagnosi, quandoque tamen hallucinatos fuisse. *Sydenhamus* (*g*) monuit, excrescentias carnosas praeternaturales quandoque abdominis Hydropem mentiri, uti & flatus, de quibus postea agetur, ubi *Tympanitidis* fiet mentio. Mirus talis casus legitur (*h*). Matrona quadraginta septem annorum, ob mortem unici filii afflictissima, incepit languere, & emaciari: abdomen postea intumuit sensim magis magisque, & cum omnia signa ascitidis adesse viderentur, tentata fuit paracentesis in quartam vicem usque, absque ullo fructu, cum nulla omnino exiret aqua, licet fluctuatio manifestè perciperetur. In cadavere inveniebatur ren sinister immaniter auctus mole, ita ut triginta quinque libras aequaret pondere, totus a structura sua naturali degenerans. Aqua, cujus fluctuatio in vivente percepta fuerat, haerebat tantum in vacuis intervallis, quae a rene tam enormiter tumido relinquebantur, adeoque non mirum erat, evacuationem per institutam paracentesin non successisse. Alia similia exempla apud *Bonetum* (*i*), & alios, habentur.

Patet ergo, nihil temere hic concludendum esse, & famam Medici saepe in hac Diagnosi periclitari, nisi ad omnia, quae toto morbi tempore contigerunt, attentissimus fuerit.

Verum si tanta requiritur prudentia, ut statuatur, an abdominis tumor ab aqua collecta pendeat, major adhuc desideratur, ut de indole & dotibus contenti in abdominis cavo humoris quis decernat. Stupebat Celebris *Vernage* (*k*), dum pertundebatur abdomen hydropicae virginis, loco aquae exire liquidum, quod colore & consistentia lac referebat, imo & sapore utcumque, nisi quod salsius esset: spumescebat lactis instar, dum ex alto cadebat, intumescebat igni impositum, attamen multo levius erat lacte, nec coagulabatur per acida, sed per salem tartari admistum. Singulis quindecim diebus

(*f*) Académ. des Sciences l'an 1703. Memoir. pag. 186. (*g*) De Hydrope pag. 611. (*h*) Académ. des Sciences l'an 1732. Histoire pag. 45. & seq. (*i*) Sepulcr. Anat. Tom. II. pag. 448. & aliis pluribus in locis. (*k*) Académ. des Sciences l'an 1700. Histoire pag. 15.

bus debebat repeti paracentesis, & singulis vicibus educebantur tredecim, quatuordecim, imo & quindecim, pintae: integro anno morbum passa, periit. Post lapsum in caput sanissima ante puella septem annorum languere incepit; chylosa materies una cum foecibus exibat, corpus totum emaciabatur: cessavit dein chylosus ille alvi fluxus, & abdomen incepit tumere: paracentesi facta, sex septemve pintae liquidi chylosi eductae fuerunt, & post quindecim dies periit: post mortem similis liquidi eadem quantitas in cavo abdominis inventa fuit (*l*). Quandoque, licet manifesta fluctuatio percipiatur, pertuso abdomine pauca copia exprimitur tremulae quasi gelatinae; quod mihi contigit, dum in annosa virgine, quae nullo modo persuaderi se passa fuit, ut chirurgi manum admitteret, paracentesin instituissem: licet enim amplam satis cannulam adhibuissem, educta acu triquetra, nihil effluxit: immissus tamen per cannulam stylus nullum offendebat obstaculum; & vix, compresso turgido abdomine, decem unciae gelatinae subfuscae educi potuerunt.

Aliquando aquae cruentae, quandoque virides, fuscae &c., exeunt: imo, repetita saepius abdominis punctione, singulis vicibus prodit diversis dotibus praeditus humor, uti postea patebit, quando de paracentesi dicetur.

Hinc videtur, tutius esse, ut Medicus, ante paracentesin institutam, de peculiari indole liquidi in abdomine contenti nihil affirmet.

Verum non semper in asciticis contentus in abdomine humor libere fluctuat, sed invenitur saepe in majoribus vel minoribus cavis membranaceis contineri; & tunc hydrops saccatus vocari solet.

Degenerare posse sic cavos folliculos membranosos, ut lympha collecta turgidi magis magisque extendantur, & saepe in magnam molem, si quacumque de causa emissarium horum fuerit impervium, facile concipitur, similesque tumores in externis corporis partibus saepius videmus; uti v. g. in limbis palpebrarum; & solent hydatides vocari. Sed & in tunica cellulosa idem contingere posse certum est: vidi tales parvas hydatides in albo oculi, ad limbum corneae & scleroticae, imo in ipsius corneae superficie, quae apice lanceolae apertae statim subsidebant absque ullo incommodo remanente. Verum & ipsa vasa corporis sic posse degenerare, ut in hydatides abeant, alia occasione ad §. 112. 1., ubi de obstructione agebatur, notavi: integram enim placentam uterinam in hydatides mutatam observavit *Ruyschius*, & ipse partem talis placentae servo. Verum tunc simul monitum fuit, quod quandoque tales hydatides inventae fuerint libere fluctuantes, absque omni nexu cum se invicem vel vicinis partibus, in majori sacco membranaceo: imo quandoque inventae fuerunt majores hydatides, quae minores alias, in suo cavo libere fluctuantes, continebant.

Veteres Medici hanc morbi speciem observaverunt. *Aretaeus* (*m*) enim sic habet: *Alia quaedam hydropici morbi species talis agnoscitur: vesiculae quae-*

(*l*) Académ. des Sciences l'an 1710. Histoire pag. 52. (*m*) De Caus. & Sign. morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 51.

quaedam pusillae, crebrae, humoris plenae, in loco, ubi ascites fieri solet, excitantur. Caeterum quod humore multo impleantur, illud indicio est. Si abdomen perforaveris, parum admodum humoris effundes, ab interiori nempe parte vesica occlusit; at si in vesicam instrumentum impuleris, iterum effluit: haec autem hydropis species haud levis est.

Ingenue simul fatetur, se nihil certi habere, quod diceret de harum vesicularum origine. Sed & *Aëtius* (*n*) similiter sic scribit: *Fiunt etiam aliquando bullae inter peritonaeum, pelliculam, & intestina, figura vesicae similes & serosum humorem continentes: hae ipsae sane per fluctuationes quasdam inaequales deprehenduntur: nimirum proprium locum, secundum lineamenta quaedam distributum ac velut circumscriptum, ipso humore tenente.*

Licet autem in folliculorum praeternaturaliter dilatatorum, vel membranae cellulosae, cryptulis origo hydatidum a multis ponatur, tamen & aliis visum fuit, vasa lymphatica ad talem degenerationem imprimis aptissima esse. *Nuckius* (*o*), qui in rimandis vasis lymphaticis diligentissimus fuit, illa in hydatides morbose mutari, asserit: *Celeberrimus Morand* (*p*), sententiam *Nuckii* amplexus, illam satis ingeniose explicat & confirmat. Plerumque hydatides sub tunica externa viscerum haerent in primo suo ortu, sed in eodem loco copia vasorum lymphaticorum adest; hydatides lympham continent similem, ac per vasa lymphatica fluit: vasa lymphatica in tota sua longitudine nodosa quasi apparent, dum ubique binis valvulis appositis illorum cavum distinguitur, quarum valvularum apparatus talis est, ut lymphae, versus latiorem partem horum vasorum fluenti, facilem viam praebeat, retrogrado autem motui, a latiori horum vasorum parte versus angustiorem, obicem ponat. Simul observatur, quod vasa lymphatica ad singula loca, ubi valvulae ponuntur, magis constricta appareant. Ipsae autem hae valvulae ab illa parte, quae latiorem vasorum lymphaticorum partem spectat, cavae sunt, ab altera parte convexae. Si jam a quacumque causa tenera haec vasa lymphatica comprimantur, vel obstaculum quodcumque nascatur, quod impedit liberam lymphae in majores venas evacuationem turgebunt haec internodia, valvularum cava superficies ab incumbente liquido distendetur, binae sibi mutuo accumbentes valvulae dilatatae pressione, & plastica lymphae indole, uniri poterunt ac concrescere, sicque tota vasis lymphatici pars inter bina valvularum paria in hydatidem extendetur, dum lympha sequens perpetuo urget, antequam valvulae penitus inter se concreverint: nec impossibile videtur, hydatidem sic natam posse a reliqua continuitate vasis, cum haec tenerrima sint, solvi, & in cavum abdominis decidere; sicque intelligeretur ortus hydatidum libere fluctuantium.

Voluit & egregius ille vir, quod valvulae multum distentae possent singulae abire in hydatides, dum sensim a lympha degenerante ex valvula nasceretur integra sphaerula; & cum inter binas tales sphaerulas contiguas adhuc aliquod

(*n*) Sermon. X. cap. 20. pag. 234. (*o*) Adenograph. Curios. pag. 99.
(*p*) Académ. des Sciences l'an 1723. Histoire pag. 32. & sequent.

quod interstitium maneat, aliqua copia lymphae transiens posset augere nascentium sic hydatidum molem, donec tandem pauculum illud, quod transprimitur adhuc, tardius motum, vel omnino stagnans, concresceret, & adhaereret formatis jam hydatidibus. Sic explicare conatur originem hydatidum, quae racemosae vocantur, cum racemi uvarum instar cohaereant.

Cum autem, uti postea ad §. 1229. dicetur, omnes pertinaces viscerum obstructiones & scirrhi inter causas hydropis numerentur, non adeo improbabilis videtur haec opinio, quod hydatides a morbosa vasorum lymphaticorum degeneratione fieri possent, quamvis non careat adhuc omni difficultate, quam forsan diluet ulterior hujus morbi observatio.

Quidquid statuatur de origine hydatidum, certum est, illas inveniri in cadaveribus demortuorum. *Celeberrimus Bianchi* (q) testatur, se vidisse in homine quadragenario *viscera abdominis omnia, Hepar, Lienem, Mesenterium, Pancreas, Renes, Vesicam, Intestina &c., non tantum innumeris pene utriculis sero turgidis, ac omnimodam hydatidum speciem repraesentantibus, obsita; sed hae insuper suppositae hydatides sibi invicem per quatuor aut quinque plana densissime superincumbebant.* Cum autem & in ipsis intestinorum cavis similes hydatides deprehenderet, neque in viscerum superficie vasa lymphatica tam denso agmine ab Anatomicis deprehensa fuerint, ut plurimis stratis sibi mutuo incumberent, hinc noluit hydatides ad lymphaticorum vitia referre, sed potius dispersis cingentis tunicae elevationibus a sero subter effuso illarum originem tribuit. Summa autem pelluciditate a reliquis aquosis tumoribus hydatides distingui asserit.

Similis etiam casus legitur apud *Schenckium* (r), de muliere hydropica, in qua omnia viscera, & in externa superficie, & in cavis suis, habebant cystides pendulas, plenas aqua citrina, quae etiam post vigesimum diem nullum contraxit foetorem. Nequidem cava cordis, pericardii, ventriculi, intestinorum &c., erant immunia ab hoc morbo; quod satis mirum videtur. Numerosa apud Observatores exempla hydropis saccati occurrunt, sed plura recensere superfluum videtur.

Utile tamen semper erit Medico, si scire possit, an tumor abdominis a fluctuante in cavo abdominis aqua fiat, an vero ab hydrope, saccato dicto. Antea jam laudatus *Du Verney* (s) haec signa collegit. Si nempe lente increverit tumor, ita ut biennium & ultra elapsum fuerit, antequam abdomen in magnam molem intumuerit. Si incipiente morbo tumorem in abdomine rotundum perceperit aeger, qui sensim increvit absque magna molestia. Si pedes, crura, femora, tarde tumere inceperint, & venter, mutato situ aegri, figuram nunquam mutaverit, uti fieri solet, dum hydrops in cavo abdomine colligitur. Apparet, pleraque ex his signis satis convenire cum illis, quae

(q) Histor. Hepat. Tom. I. part. 2. cap. 3. §. 2. pag. 139. (r) Observat. Medicin. Lib. III. observ. 4. pag. 341. (s) Académ. des Sciences l'an 1703. Memoir. pag. 195.

quae antea recensita fuerunt, ubi de dignoscendo peritonaei hydrope agebatur.

Interim tamen in Diagnosi hac formanda opus est iterum magna circumspectione, si Medicus ab initio ipsius morbi non adfuerit aegro. *Tumor observatus fuit durus ventris, enormis, aequalis, in corpore summe cachectico, ubi omnis suspicio enormis hydropis saccati aderat, maxime cum totum abdomen expleret, excepta infima hypogastrica regione, in adolescente quatuordecim annorum, spina ventosa, omnes dorsi ac lumborum vertebras & os sacrum exedente, enecti; ubi tamen monstrosa abdominis moles unice debebatur sanissimis, &, citra notatum Anatomicis exemplum, mole immensis, Hepati & Lieni* (*t*). Quam turpis error fuisset in hoc casu Paracentesin instituere?

Praeterea contingere potest, ut saccus talis hydropicus a nimia distensione collectae aquae rumpatur, & sic omnis aqua in cavo abdominis haereat. Verum quidem est, quod frequenter talis sacci latera multum crassescant simul, dum distenduntur; sed & post mortem, toto abdomine aqua pleno, inventae fuerunt laciniae lacerae ingentis sacci, qui aquam olim continuerat.

Neque hoc tantum: verum & observatum fuit, aquam in cavo abdominis haesisse, licet simul hydrops saccatus adesset. Memorabile exemplum habetur (*u*): Pertuso abdomine, modica aquae quantitas effluebat, nec ventris tumor multum minuebatur: stylo tamen per cannulam immisso, certum erat, acum triquetram in cavum abdominis penetrasse: cannula percipiebatur resistentia manifesta, cumque se certum crederet peritissimus in hoc morbo *Du Verney*, cystidem se tangere, pertudit illam, & effluxerunt circiter sex pintae humoris flavescentis, & mucilaginosi, qui penitus diversus erat ab illo, qui prius ex cavo abdominis exiverat. Repetiit in eadem aegra paracentesin, iisdem cum cautelis, & postea etiam in aliis aegris cum eodem eventu.

Inde tamen apparet, quam certus debeat esse Medicus de morbi Diagnosi, antequam audeat resistentem cannulae tumorem, post eductam ex cavo abdominis aquam, pertundere, cum toties inventi fuerint scirrhosi tumores hydropem comitantes, qui, distento per aquas abdomine, tactum fugiunt.

Verum & observatum fuit abdomen admodum tumidum, licet nulla aqua contineretur in cavo abdominis, nec in duplicatura peritonaei, nec inter peritonaeum & musculos abdominales, sed totus tumor a vapore rarefacto penderet. *Tympanites* hydrops tunc vocatur, quia turgidum abdomen, dum manu percutitur, resonat tympani bellici instar. Solet etiam a Medicis hydrops siccus vocari.

Galenus (*w*), ubi de plenitudine pulsus disputat, dicit, tactu non posse de-

(*t*) Ant. de Haen Meth. Méd. part. 4. pag. 99. (*u*) Académ. des Sciences in loco modo citato. (*w*) De Dignosc. Pulf. Lib. IV. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 163.

deprehendi, an ſpiritus ſolus arteriis, an vero etiam quidam humores, contineantur; & hac occaſione pro exemplo confirmante hanc aſſertionem addit, quod nec in hydrope poſſimus ſolo tactu explorare, an humor ſit, an ſpiritus, qui ventre continetur: *Sed ad veram notitiam comparandam pulſare cogimur abdomen (τὸ ἐπιγάστριον), ut cognoſcamus, ſi velut tympanum reſonet: ſecundo loco aliter componere hominem, & in latera convertere, quo fluctuationem aliquam audiamus: ac nobis ſtrepitus, per modum tympani, ſpiritum annuntiat, fluctuatio humorem, uno vero admoto tactu diſtentum abdomen non deprehendas, ex aëre ſit, an ex aqua.* Notandum imprimis, quod *Galenus* illud, quod in tympanitide diſtendit abdomen, nunc vocaverit aëra, nunc ſpiritum. Cum autem, uti ad initium hujus capituli probatum fuit, vaporem, qui omnia cava corporis in ſanis hominibus replet, veteres Medici vocaverint ſpiritum; ubi autem vapor ille condenſabatur in humorem, tunc vocaverint ichorem; ſic etiam crediderunt, illud elaſticum fluidum, quod in tympanitide diſtendit abdomen, in aquam mutari poſſe. Unde *Aëtius* (*x*) de hoc morbo agens dicit: *Tympanites vero flatus aëre repleti ac ſuperflui plurimam collectionem in iisdem ventri incumbentibus locis facit, ut in principio ſola inflatio eſſe videatur: poſtea tamen flatus inſpiſſatur, & velut nubilus redditur, atque ita una cum flatu quaſi nebuloſus humor conſiſtit ac congregatur.* Ita & *Aretaeus* (*y*) hunc morbum vocat *humidam ſuffuſionem, quae in ilibus fluctuat; & prae inflatione, quum verberantur, tympanum quodammodo referant.* Videtur autem omnino fuiſſe in hac opinione, quod condenſatus ille vapor produceret aſcitem: ſic enim paulo poſt legitur: *Tympanias autem, ultra tumoris ſpectaculum, etiam auditu ſonorus eſt, nam ad palmae percuſſum abdomen ſonum edit: neque ad corporis converſionem ſpiritus locum mutat. Etſi enim locus ambiens aliquantum inclinet, ſpiritus tamen aequalis ſupra & infra ubique permanet. Caeterum ſi in nebulam & aquam ſpiritus vertatur (nam Aſcites ex Tympania gignitur), ſi non perfecte aliquando mutatus fuerit, ex dimidio factus in ventre fluctuat.*

Videntur & poſtea quidam ex celebrioribus etiam Medicis in ſimili fere opinione fuiſſe, ac crediſſe, tympanitidem vix habendam eſſe pro peculiari quadam hydropis ſpecie. Sic enim *Celeberrimus Hofmannus* (*z*) habet: *Quoad illam ſpeciem, quae tympanitis, itemque hydrops ſiccus, appellari ſolet, ubi abdomen valde tenſum & inflatum ad palmae percuſſum inſtar tympani edit ſonum, ſciendum eſt, eum ſymptoma potius anaſarcae & aſcitis, quam certam hydropis ſpeciem, eſſe dicendam.* Quamvis autem quandoque contingat, tympanitem alios hydropes comitari vel ſequi, tamen patebit ex ſequentibus, verum tympanitem ſolum inveniri. Imo alio in loco idem *Hofmannus* (*a*) agnoſcit, quod ſit morbus plane peculiaris, & ſine ulla aquae extravaſatione in abdomine contingat. Minime ergo credendum eſt, dum abdomen inſtar tym-

(*x*) Serm. X. cap. 20. pag. 233. (*y*) De Cauſ. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 49. (*z*) Medic. Ration. & Syſtemat. Tom. IV. part 4. pag. 425. (*a*) Ibidem pag. 486.

tympani resonat, semper adesse aquam simul in cavo abdominis, quae paracentesin indicaret. Turpis enim sic error fieret, qualis apud *Helmontium* (*b*) legitur: *Vir quidam, suasu medentum, paracenthesim a latere umbilici sustinens, qui hydropicus censebatur, utque aquam elicerent, me juvene spectante, extracto chirurgi phlebotomo, repente sidit abdomen, & quam primum periit: editus autem flatus immense putidus; & cadaver olebat.*

Requiritur ergo, ut omni cura indagentur signa, quae docent, quod tympanites adsit, & quomodo ab ascite distingui possit: periti enim Medici in hac Diagnosi quandoque erraverunt, dum pertinaciter affirmabant tympanitem adesse, ubi tamen instituta Paracentesis monstrabat ascitem fuisse, & e contra quandoque credebant Medici, se manifestam percepisse fluctuationem aquae in abdomine contentae, dum tamen sectio cadaveris monstrabat postea, nihil extravasati adesse, sed totum abdominis tumorem natum fuisse ab intestinis flatibus & glutinosa materia distentis. Ingenue fatetur antea jam laudatus *Du Verney junior* proprium in hac Diagnosi errorem (*c*).

In Tympanite nunquam abdomen in tantam molem extenditur, ac in Ascite: abdomen ad latera magis compressum est, anterius autem magis prominet: non percipitur evidens illa fluctuatio: percussum abdomen resonat, sed obtuso quodam sono, qualem daret tympanum madidum, vel non satis tensum (*d*). Haec signa colligens *Celebris Combalusier* (*e*) ita definivit Tympanitem: *Est totius abdominis utricularius tumor, renitens, ad sensum levis, constanter sursum & versus umbilicum prominens, percussione facta tinniens, pressus mox se attollens, ructu, borborygmis, & contumaci ut plurimum ventris adstrictione, stipatus, a flatibus oriundus.* His autem signis alio in loco (*f*) addit, quod in tympanite alba tensa & elastica cutis sit abdominis, quae pressa renititur, prompteque resilit, quod ex vario decubitu non mutetur ventris forma, & plerumque pulsus sit plenior ac durior quam in Ascite, ubi minor & languidior esse solet. Quamvis autem omnia haec signa suam conferant symbolam ad formandam Diagnosin, praecipua tamen sunt haec bina, si abdomen percussum instar tympani resonet, & si aeger ad stateram levis sit, cum e contra in ascite aegri ob collectam aquam pondus insigne habeant.

Cum autem, uti antea ad §. 1224. dictum fuit, in cavo uteri, clauso ejus orificio, quandoque elasticus aër collectus inflaverit hoc viscus, hinc maximè communis olim opinio fuit, tympanitem adesse, dum in cavo abdominis aër collectus haereret. Licet autem hoc quandoque fiat, tamen sectio cadaverum docuit, rarius hoc contingere, & frequentius longe ventriculum & intestina, enormiter ab aëre contento & rarefacto distenta, tympanitem producere. *Celeberrimus Littre* (*g*) in pluribus cadaveribus hoc morbo defunctorum paracentesin instituit; non subsidebat abdomen, & dum, acu

(*b*) Capit. *Ignotus Hydrops* pag. 416. ad num. 44. (*c*) Académ. des Scienc. l'an 1703. Mém. pag. 186. (*d*) Ibidem. (*e*) Pneumato-Patholog. pag. 23. (*f*) Ibidem pag. 229. (*g*) Académ. des Sciences l'an 1713. Mémoir. pag. 315.

acu educta, cannulae orificio applicabatur candela, flamma manebat immota, licet abdomen undique premeretur. Dum recens erat tympanites, parum humoris invenit in cavo abdominis, si diu durasset morbus, tres circiter libras aquae invenit, quae quantitas adeo modica non respondebat abdominis distensioni. Semper autem invenit ventriculum & intestina distenta, imprimis autem crassa, ita ut coecum & colon quandoque femur humanum mole aequaverint: hinc conclusit, tympanitem non produci ab aëre collecto in cavo abdominis, sed a ventriculo & intestinis inflatis. Eandem sententiam suis observationibus confirmavit *Sinopeus* (*h*), dum, intrusa cannula in tumidissimum ventrem cadaveris, quem vix amplissimus sarcophagus capere poterat, nec aqua nec flatus erupit: postea in pluribus vidit, simili morbo defunctis, intestina enormiter a flatibus distenta, dum modica tantum aqua inter anfractus intestinorum fluctuaret. Celeberrimus in Viennensi Lycaeo Professor *de Haen* (*i*), postquam varias autorum de sede hujus morbi opiniones recensuit, omnino probat sententiam *Celeberrimi Littre*, cum in cadavere hominis, qui a triennio tympaniticus vixerat, invenerit colon admodum dilatatum, ita ut in quibusdam locis brachium, in aliis femur hominis adulti, magnitudine aequaret: intestina autem tenuia omnia, uti & ventriculus, duplo, triplo, naturalem diametrum superabant, ita ut, enormiter adeo tumentibus his, thoracis figura multum fuerit mutata, & pulmones una cum corde compressi. Cum autem utiles suos labores quotannis communicare publico soleat, candore non minus, quam indefessa diligentia, spectabilis ille vir, & aliud memorat exemplum tympanitis (*k*), quo per longum tempus jam languerat sexennis puer, sic ut nunc plus nunc minus tumeret, sed nunquam integrè detumesceret, ultimis triginta diebus vitae abdomen in immanem increverat molem, una cum alvo stricta: haud aequabiliter tamen venter tumebat, sed eminentiis pluribus, globosis, & oblongis, inaequalis apparebat. Post mortem inciso abdomine, nihil aquae inveniebatur, sed totus tumor originem debebat intestinis crassis hic plus, illic minus, dilatatis & impletis: continebant autem aëris immensam copiam, & multum durarum foecum. Apparet hinc, quomodo possit in tympanite abdomen plurimum distendi, sed non aequaliter tamen, magis minusve distentis in hoc illove loco intestinis: imo in iis locis, ubi foeces durae accumulatae haerent, durities insignis sentietur, dum in reliquo abdomine flatulentus tumor adsit tantum. Simul notari meretur diversus intestini coli situs, penitus mutatus a naturali, quod satis frequenter contingit, uti antea, ubi de vulneribus agebatur, monui.

Cum ergo frequentior tympanitis sedes in ventriculo, intestinis crassis, tenuibusque, inveniatur, quandoque in singulis, quandoque in pluribus, vel omnibus simul; & cum observata fidelia doceant, inflammatoriis intestinorum morbis saepe successisse tympanitem, sive hydropem siccum; intelligun-tur

(*h*) Parerg. Medic. pag. 14. (*i*) Rat Medend. parte altera cap. 5. pag. 73. & sequent. (*k*) Ibidem parte quarta pag. 59. & sequent.

tur quaedam loca *Hippocratis*, quae caeteroquin obſcuriora videbantur. Dixerat enim (*l*): *Quibus tormina, & circa umbilicum labores, & lumborum dolor, qui neque medicamento purgante, neque alias, ſolvitur, in hydropem ſiccum firmatur.* Tormina enim praecedunt, dum inteſtina flatu diſtenduntur, & cum in ſitu naturali inteſtina tenuia regionem umbilicalem occupent, malum tunc in his haerere videtur, & revera etiam in cadaveribus tympaniticorum inteſtina tenuia admodum diſtenta fuerunt inventa: verum etiam craſſa inteſtina quandoque miris modis ſitum mutant, uti dictum modo fuit, & Colon viſum fuit occupaſſe regionem umbilicalem. Si autem valide intumuerint inteſtina, meſenterium neceſſario diſtrahitur, ſi in tenuibus inteſtinis malum haeſerit, meſocolon vero, ſi in craſſis: verum & meſenterium & meſocolon, uti notum eſt, lumbis annectuntur; & hinc patet ratio, quare lumborum dolor pro praeſagio hydropis ſicci ſecuturi ab *Hippocrate* habeatur. Si autem medicamento purgante dato, aut alio quocumque modo, ſolvatur malum, exturbata inteſtinorum ſaburra, & flatibus, antequam nimis diu diſtenta inteſtina tonum amiſerint omnino, ſanatur malum. In *Coacis Praenotionibus* (*m*) legitur: *Dolor ſupra umbilicum, & lumborum dolor, ſi medicamentis non ſolvantur, in hydropem ſiccum deſinunt.* Tunc autem credi poteſt, in colo inteſtino praecipue haerere ſedem mali. Alibi (*n*) legitur: *Orthopnoeam facit hydrops ſiccus:* dum nempe immaniter diſtento abdomine cavum thoracis arctatur; uti in ſexennis pueri paulo ante memorati caſu contigit. *In hydrope ſicco ſui ſignificationem praemittente, tormina circa tenue (inteſtinum) incidentia, malum* (*o*). Et paulo ante legitur (*p*): *In hydropicis ſiccis, urinae ſtillicidia, mala. Malae etiam urinae parva ſedimenta habentes.* Deſignat enim, ventriculum & inteſtina inflata ſic comprimere renes & ureteres, ut ſecretio & excretio urinae turbetur. Sed & ab eadem cauſa aſcites ſaepe naſcitur, uti poſtea dicetur, qui ſe tympaniti jungere poteſt, uti ſtatim apparebit.

Optime explicuit *Celeberrimus Littre* (*q*) modum, quo ventriculus & inteſtina ſic diſtendi poſſint aëre, ut tympanitem producant. Oeſophagus aërem ſemper libere admittit, cum ſuperius pateat; ſed & in ventriculum una cum deglutitis cibis & potibus aërem transmittit: forte etiam, dum ventriculus vacuus eſt, & a binis orificiis ſuis pendulus haeret, vix clauſum tunc orificium ventriculi ſuperius ſatis libere aërem admittere poteſt; qui ergo in ventriculi & inteſtinorum cavo ſatis libere oberrabit. Quem autem uſum habeat aër in digeſtione ciborum, in Phyſiologia explicatur. Aër quidem a calore corporis interni expanditur, ſed tubus totus alimentarius, cum musculoſus ſit, validisque ſatis tunicis conſtet, reſiſtit ſuae dilatationi, & premit ſemper contenta in ſuo cavo. In vivo animali, ſi ſubito diſſecetur abdomen, inteſtina ſolida apparent & teretia, & vix cavum habere videntur,

ſi

(*l*) Aphor. II. Sect. 4. Charter. Tom. IX. pag. 138. (*m*) N°. 305. Charter. Tom. VIII. pag. 869. (*n*) Ibidem N°. 424. pag. 877. (*o*) Ibidem N°. 458. pag. 879. (*p*) Ibidem N°. 453. pag. 878. (*q*) Académ. des Sciences l'an 1713. Mémoir. pag. 318. & ſequent.

fi difcindantur: in cadavere, inteftina apparent tenuia membranofa, & cava multum, dum poft mortem vis illa mufculofa ceffat, quae aëri diftendenti refiftebat. Cum autem vifcera adhuc calida maneant pluribus poft mortem horis, a rarefacto aëre diftenduntur inteftina, dum non amplius fe contrahere poffint vi mufculari fua.

Confiderabat jam *Celeberrimus Littre*, aërem contentum in tubo alimentario nitentem diftendere inteftina, dum rarefcit, & vim contractilem inteftinorum, quae refiftit huic dilatationi, tanquam binas potentias fibi invicem oppofitas. In fanitate vis contractilis inteftinorum praevalet: nifi enim hoc fieret, concipi non poffet, quomodo fex & ultra librae aquarum medicatarum, parvo temporis intervallo potatae, integre reforbeantur ab inteftinis, fic ut nihil per alvum exeat. Si vero aëris nimia copia adfit in tubo alimentario, five nimis rarefactus fuerit, a contractione naturali ventriculi & inteftinorum exprimitur, vel furfum per ructus, vel deorfum per flatus. Hinc ventriculus, qui cruda, flatulenta, potus fermentantes, toties excipit, imo his faepe repletur, nimis copiofum aërem ab his genitum, vel & nimis fubito rarefcentem, per os fuperius, oefophago continuum, cum impetu explodit. In craffis autem inteftinis, in quibus refidua ingeftorum pars, exhaufta fere omni materia nutrititia, colligitur, una cum illis, quae ab humoribus corporis noftri per totam longitudinem tubi alimentarii admifcentur ingeftis, putredinis manifeftae figna adfunt; verum alia occafione ad §. 647. demonftratum fuit, humores putrefcentes elafticum aërem producere; & hinc patet, quare inteftina craffa prae reliquis flatuum fedes fint. Craffa autem inteftina majorem diametrum habent, quam tenuia, tunicas fortiores, & triplex ligamentum, quod nimiae extenfioni refiftit, totamque longitudinem craffi inteftini firmat infigniter. Hinc renitens craffum inteftinum, & irritatum validiffime fe contrahens, flatus per vicinam anum expellit. Quanta autem vis fit, qua fe contrahit craffum inteftinum, vel inde patet, quod robuftiffimo homini, etiam invito & renitenti, flatus, imo & foeces, per alvum quandoque exprimantur magna cum vi.

Si jam a quacumque caufa debilitetur vis, qua inteftina fe contrahunt, cedent aëri fe expandenti, & poterit nafci tympanites; unde poft morbos longos, debilitatis folidis corporis partibus, fequi folet; uti etiam poft ileum aliquoties toleratum; ut ex cafibus modo allegatis patet. Antea, ubi de inteftinorum inflammatione agebatur ad §. 960., patuit, partem inteftini, quae loco obftructo altior eft, immaniter diftendi, inflari, & dilacerari, cum dolore acutiffimo: verum §. 25. probatum fuit, nimiam diftractionem fibrae, rupturae proximam, pro effectu fuo relinquere, debilitatem nimiam. Imo §. 1060. inter caufas Paralyfis numerabatur dolor ingens diuturnus, & quidquid diftorquendo aut diftrahendo nervos laedere poteft. Patet ergo, ex variis caufis fic debilitari poffe fibras inteftinorum, atque ita enervari mufcularem inteftinorum actionem, ut cedere debeant aëri expanfo, & fic magis magifque dilatari, uti in tympaniticis obfervatum fuit.

Licet autem nafcentem tympanitem faepe dolor acutus praecedat, dum inflammationem inteftinorum fequitur, vel faltem molefta tormina, fi a mitiori

tiori causa sequatur, uti ex *Hippocratis* observatis patuit, tamen postea, validè jam extensis intestinis, nec amplius se contrahere valentibus, dolor cessat, paralyticis jam redditis fibris muscularibus intestinorum, simili modo ac post acerbissimos rheumatismi dolores toleratos, sequente paralysi, dolor cessat, destructis jam nervis, vel saltem per morbum sic mutatis, ut functionibus suis exercendis sint impares.

Hinc etiam intelligitur, quare in tympanite jam adulto nulli flatus exeant, nulli borborygmi audiantur: uti etiam, cur, si curae spes adhuc sit, pro bono omine habeatur, si borborygmos percipiat aeger; cum signum dent, intestina recuperasse, vel nondum penitus saltem amisisse, vim se contrahendi; unde postea copiosissimi flatus expelluntur, & tunc subsidet abdomen satis subito, licet quandoque postea intumescat denuo, donec tandem, idoneis remediis adhibitis, intestina debitum robur acquisiverint, non amplius redeunte abdominis tumore.

Memorabilis talis casus legitur (r): Puella viginti duorum annorum, post febrim tertianam pessime tractatam, & per septem ac ultra menses pertinaciter manentem, sumsit aliquot doses corticis peruviani: incepit postea pati acutos dolores in lumbis & abdomine, qui plerumque incipiebant circa dextrum os ilii, dein ascendebant & transversim secundum ventriculum ad latus sinistrum pergebant: aderant tormina, borborygmi; abdomen intumescebat, & quandoque in magnam molem assurgebat, deinde absque ulla evacuatione facta gradatim subsidebat, ita tamen ut nunquam penitus detumesceret: hyeme sequenti per aliquod tempus libera erat ab his malis; sed veris initio eadem symptomata redibant; & abdomen semper tumidum erat; sed aliquando tumor adeo augebatur, ut integumentorum abdominis crepatura metueretur; absque tamen ulla evacuatione denuo gradatim minuebatur tumor; & tunc tactu percipiebantur in abdomine quasi pilae protuberantes in variis locis, praecipue in utroque abdominis latere. Appetitus erat integer, sitis nulla, urina respondebat potus assumti quantitati. Purgantibus datis foeces evacuabantur; sed vix aliquid flatulenti; & parum mutabatur abdominis tumor: varia tentabantur remedia, externa & interna, sed vix ullo cum successu: Alvus semper erat stricta, flatus nulli exibant. Tandem inceperunt murmura & borborygmi in abdomine; aliquid sanguinis exivit ano; antea enim haemorrhoïdum fluxum passa fuerat; postea per biduum flatus sursum & deorsum tanta cum vi exibant, ut nemo aegrorum, in eodem nosocomio decumbentium, tolerare potuerit; abdomen detumescebat, & reddebatur mollius; pergebat flatuum explosio, & quamvis tumor abdominis subinde rediret, datis corroborantibus adeo convaluit, ut duris laboribus ferendis par esset, & integra postea maneret sanitas, licet plerumque nudis incederet pedibus, validos perficeret labores, nec exquisito victu uteretur.

Videtur ex descriptione miri morbi tympanites adfuisse, distento intestino colo in toto sui tractu: tumores illi duri procul dubio a foecibus induratis facti

(r) Medic. Essays Tom. I. N°. 31. pag. 296. & sequent.

facti fuerunt; si enim scirrhosi fuissent, non tam facilis cura sperari potuisset. Restituto robore intestini dilatati fibris, flatus explosi fuerunt, abdomen subsedit, retentae foeces purgantibus ac clysmatibus fuerunt expulsae, & optata rediit sanitas.

Neque videtur impossibile, ut post mortem flatus quandoque viam inveniens per anum exeat, & abdomen, antea immaniter tumens, subito subsideat. Mirabatur *Ballonius* (s), dum hoc viderat contigisse in socru sua, & in alia adhuc matrona. *Quum utraque hydropica foret, & aqualiculus valde distenderetur, partim aquis, partim flatu aliquo, postquam utraque exstincta est, ita resedit venter, acsi nusquam intumuisset.* Videtur autem ille tympanites in intestinis sedem habuisse; si enim in cavo abdominis haesisset, & non in tubo alimentario, vix intelligi poterit, quomodo tumor post mortem evanuerit, integris manentibus abdominis integumentis.

Ex omnibus his concludi posse videtur, tympanitem frequentissime sedem habere in ventriculo & intestinis, imprimis crassis. Nec videtur tamen omnino negari posse, quod tympanites quandoque inventus fuerit in cavo peritonaeo. Observationes enim fideles docuerunt, revera hoc contigisse. Ne autem longior sim in his enarrandis, unicam tantum selegi, quae a *Celeberrimo Ruyschio*, adeo versato in secandis cadaveribus, facta fuit, praesente *Heistero*, qui certe facile in similibus falli non poterat (t). Mulier nempe, in flore aetatis, subito moriebatur; cum autem abdomen admodum tumeret, & gravida crederetur, cupiebant parentes & maritus, ut post mortem sedulo indagaretur, an gravida foret, & quid lateret mali. Dum *Ruyschius* solita sua prudentia & dexteritate abdomen aperire tentabat, levi foraminulo in cavum abdominis penetrante, cum strepitu exibat aër copiosus, & mox totum abdomen concidebat. Uterus vacuus & contractus inveniebatur, solum omentum contabuerat, reliqua viscera tam in pectore, quam abdomine, sana erant, nec *Ruyschius* detegere poterat, quomodo aut per quas vias aër in cavum abdominis venire potuisset. Oppido rarum esse, quod tympanites abdominalis inveniatur, testatur & *Heisterus* jam septuagenarius; licet enim spatio quadraginta sex annorum plura tympanite defunctorum cadavera secuisset, nunquam invenit aërem in cavo abdominis, sed semper intestinis admodum distentis. Hodie certo novimus, uti pluribus in *Capitulo de Flatibus* dictum fuit, aërem incredibili copia haerere in fluidis & solidis corporis nostri; verum quamdiu cohaeret partibus corpus constituentibus aër, in sua elementa quasi divisus, non est elasticus: at ubi aucto calore, vel per intestinum motum fermentationis aut putrefactionis, nexus ille & cohaesio aëris cum solidis & fluidis nostri corporis partibus solvitur, redit solita aëri elasticitas, & dilatabilitas ad leve etiam caloris augmentum. Cum autem in cadavere hujus mulieris omentum tabidum inveniretur, non adeo difficile intellectu videtur, quare abdomen adeo intumuerit, &, levi vulnusculo inflicto abdomini, aër cum impetu & sono eruperit.

Haec

(s) Epidem. & Ephemer. Lib. II. Tom. I. pag. 176.

(t) Heisters Medic. Chirurg. und Anatom. Wahrnehmungen pag. 28.

Haec est ratio, quare, dum in pessimis morbis omnia in putredinem vergunt, tympanites mortem brevi secuturam praecedat. Ubi de *Synocho putrida* agebatur, §. 735. notatum fuit, quod mors instet, *si hypochondria tensa & inflata fuerint.* Sic etiam ad §. 1104., ubi de *bile atra turgente* dicebatur, notatum fuit, quod materies atrabilaria putrefacta, ruptis viscerum vasculis in cavum abdominis effusa, tympanitem producat: ob eandem caussam cadavera submersorum post aliquot dies, inflato admodum abdomine, in superficiem aquae emergunt. Facile simul patet, ex gangraenosis intestinis aërem in cavum abdominis penetrare posse; unde & Ileum passis, & moribundis, abdomen inflatur: ob eandem causam &, si vermes perforaverint intestina, tympanites abdominalis nasci poterit.

Cum autem tympanites intestinalis longe frequentius observetur, quam abdominalis, de illo cogitare imprimis solent semper Medici: quaedam tamen signa videntur, quibus hae binae tympanitidum species distingui possent. Si enim post ventris tormina, & dolorem lumborum, infletur abdomen, frequentes adsint borborygmi, alvusque tarda admodum, merito creditur, tympanitem intestinalem adesse. Si haec signa abfuerint, & tumeat subito inflatum abdomen, de tympanite abdominali cogitandum videtur; tuncque percussum abdomen fortius resonat. Confirmatur haec Diagnosis, si tales causae fuerint praegressae, a quibus putredo & tabefactio viscerum metuenda est.

Sed & inde patet ratio, quare tympanites quandoque ascitem comitetur: si nempe aquae abdominis cavo contentae putrescere incipiant, vel viscera, diuturna hac maceratione tabefacta, jam corrumpantur. Vidit hoc *Du Verney junior* (u), & signa notat, quibus hoc cognosci possit. Cum aër aqua levior sit, superiorem abdominis locum occupat, & dum manibus palpatur abdomen, illo in loco, ubi aqua desinit, percipitur levitas quasi, sive minor resistentia, ac si vesicam quis tangeret, partim aqua, partim aëre, plenam: mutato situ corporis, mutatur & aquae & aëris in abdomine locus: praeterea observavit, paracentesi instituta, aquae effluxum quandoque impeditum bulla aërea, quae seta porcina debuit pertundi, ut liber fluxus restitueretur. Sed & simul patet, in tali casu aegri perniciem metuendam esse; cum sola spes in cura ascitis pendeat ab integritate viscerum adhuc superstite.

Talis casus & habetur descriptus a *Celeberrimo Combalusier* (w), qui in vivente adhuc aegra muliere tympanitem abdominalem junctum asciti pronunciaverat; & post mortem veritas Diagnosis manifestè patuit. Dum enim tricuspis acus in prominentissimum abdomen adigebatur, mox cum tetro foetore prosiliit aër, & quidem tanto cum impetu, ut lampadis flammam mox exstingueret, mediaque pars tumentis abdominis collaberetur ilico. Dissecto dein abdomine apparuit ingens copia humoris crassioris ex luteo viridis, cui hy-

(u) Académ. des Sciences l'an 1703. Mémoir. pag. 185. (w) Pneumato-Patholog. pag. 33.

hydatides multae, limpido aut flavescente liquore turgidae, diversaeque magnitudinis, innatabant, uti & pelliculae nonnullae, ruptarum hydatidum exuviae.

§. 1227. Hydrops testium dictus, est 1. scroti; pertinet ad (1225.); noscitur sensu tactus; pelluciditate conspicua; vestigio remanente impressi digiti. 2. Sacci ex producto peritonaeo in hernia vera orti: fit in Ascite (1226.) valido: noscitur signis Ascitis, Tympanitidisve, praegressis; evanescentia per pressionem, decubitum supinum declivem., evacuationem aquae ex abdomine; subito saepe augmento & decremento mali, sine causa manifesta; figura tumoris farciminali per inguina ex scroto. 3. Involucri vaginalis testis: fit, si humor ibi secretus non resorbetur suis vasis, sed stagnat, accumulatur, vesicam suam distendit in immensum saepe; aut si ruptis, obstructis, vasis, itidem colligitur; inflammatio, suppuratio, ichorosa collectio, saepe hujus speciem mentiuntur. Cognoscitur tumore non elastico, non cedente, duro, lente producto; absentia signorum primi & secundi hydropis testium; figura tumoris rotunda, vel ovali saltem; pelluciditate apparente, si circumtenso scroto, saccus collectionis candelae lucenti expositus cernitur clarus: an vero, praeter hos, inter tunicam nerveam & ipsam testis substantiam, aut in ipsa hujus substantia similis sit tumor, haud ita observatur, a praecedenti specie vix dignoscitur, nec forsitan, nisi extirpando, curatur. Vocantur mala haec, ὑδροκῆλαι, hydrocelae.

Sequitur hydrops, masculino sexui peculiaris, qui hydrops testium quidem solet vocari, licet raro ipsam testium substantiam occupet, sed plerumque tantum in illorum involucris haereat, praecipue in scroto. Cum autem & hic herniarum maxime communis locus sit, hinc tumens ab aqua aggesta scrotum si fuerit, vocaverunt herniam, &, ut distingueretur ab aliis speciebus, aquosam; unde & a Graecis omnes aquosi harum partium tumores vocabantur ὑδροκῆλαι, generali nomine.

Cum autem in diversis locis aquosa talis colluvies colligi possit, merito hoc indagari debet; quod & diversa medendi methodus requiratur. Optimè hinc monuit *Celsus* (*x*), de his morbis agens: *Signa autem quaedam communia sunt, quaedam propria. Communia, quibus humor deprehenditur: propria, quibus locus.* Unde de diversis hujus morbi speciebus agendum est.

1°. Est

(*x*) Lib. VII. cap. 18. pag. 458.

1°. Est proprie Anasarca scroti, sive collectio aquae in tunica cellulosa hujus partis; adeoque omnia, quae ad §. 1225. memorata fuerunt, huc pertinent. Sub cute enim scroti (y) tenerrima cellulosa ponitur, in qua locantur bulbi pilorum; huic cellulosae succumbit musculus cutaneus cavus, *Dartos* dictus, cujus pleraeque fibrae per cellulosam illam transeunt, & cuti fortiter adhaerent. Concava pars illius musculi cutanei, sive Dartos, vestitur pariter tunica cellulari, & quidem crassiori, quam illa, quae inter cutim & hunc musculum ponitur; unde proprie loquendo Dartos inter binas tunicas cellulares ponitur. Cum autem hydrops Anasarca sedem suam habeat in membrana cellulari, posset & concipi talis morbus in singulis his membranis. Verum cum tenerrimae sint, nunquam naturaliter pinguedinem habeant (in castratis tantum animalibus adipe implentur) tenuis musculus, cavus, cutaneus, interponatur, nullum dubium videtur, quin binae illae cellulosae per interstitia fibrarum hujus musculi communicent inter se, adeoque ambae simul aqua collecta turgeant in hoc morbo, qui Anasarca scroti vocatur. Sedes ergo hujus hydropis est in illo spatio, quod cutim & tunicam vaginalem dictam, de qua postea, intercedit, & utramque hanc cellulosam occupat.

Videtur haec quodammodo *Celsus* (z) distinxisse; dum dicit: *Ac ne ei quidem humori, qui inter tunicas est, una sedes est. Nam modo inter summam & mediam, modo inter mediam & imam, consistit.* Videtur autem Anasarca scroti convenire cum hydrocele *Celsi*, in qua humor inter summam & mediam tunicam, id est, inter cutim & tunicam vaginalem, colligitur. Postea enim sic habet (a): *Si inter summam mediamque tunicam est, cum digitis duobus premimus, paulatim humor inter eos revertens subit: scrotum remissius est & albidius, si ducitur, aut nihil, aut paululum intenditur, testiculus ex parte, neque visu neque tactu sentitur.* Cutis enim scroti, dum aqua distenditur tunica cellulosa, corrugari nequit, uti in sanis & robustis fit.

Plures auctores, qui de hoc morbo scripserunt, multiplicaverunt species herniae aquosae; nam consideraverunt, aquam colligi non tantum inter vaginalem tunicam & testem; de qua postea ad tertium numerum agetur; verum etiam inter tunicam vaginalem & Dartos. Cum autem ex accuratissimi *Winslowi* observatis inter tunicam vaginalem & Dartos interponatur notabilis cellularis substantia, potius humor collectus in hoc loco faciet Anasarcam, dum illa cellularis substantia, uti modo dictum fuit, communionem habet cum simili, quae inter cutim & Darton ponitur, disparebit fere tener ille musculus inter binas has membranas cellulosas distentas, neque videtur Dartos satis firmus esse, ut inter hunc & tunicam vaginalem aqua colligatur tanquam in sacco cavo. Legi certe merentur, quae circa hanc rem scripsit Egregius Chirurgus *Sharp* (b). Interim tamen, si humor hic collectus vel

(y) Winslow Exposit. Anatom. Traité du bas Ventre N°. 493. & seq. pag. 562.
(z) Lib. VII. cap. 18. pag. 457. (a) Ibidem pag. 458. (b) A Critical Enquiry into the present state of surgery cap. 2. pag. 64. & seq.

vel ex natura sua propria acrior sit, vel mora diuturniori talis fiat, minime impossibile videtur, ut cellulae hujus membranae erodantur, & sic collectus humor non amplius in divisis cellulis haereat, sed in majori cavo. Quamdiu autem hae cellulae sunt integrae, non facile a pondere & copia collecti humoris hoc continget, cum non premat tota sua altitudine, sed in cellulis divisus haereat, uti optime notavit *Celeberrimus Bertrandi* (*c*). Hoc videtur contingere, dum a calculo in urethra haerente, vel alia quacumque causa, impeditur urinae excretio; tunc summis illis & perpetuis nixibus uretha rumpitur, & urina se per substantiam scroti & penis diffundit (*d*). Vidi hoc contigisse in juvene, cui post repetitas gonorrhoeas, pessima methodo tractatas, carunculis enatis urethrae cavum fere integre oppletum erat, & urina totam cellulosam scroti impleverat, ac deinde pluribus in locis cutim eroserat sic, ut urina tota per haec foraminula exiret, & vix quid per urethram. Dum universalis Anasarca habitum corporis occupat, minime mirum est, & cellulosam scroti tunicam repleri; interim tamen hic morbus observatus fuit scrotum occupare prae reliquis partibus. Mirus talis casus legitur (*e*) de homine, qui aliquoties Erysipelas scroti & pedum passus, tandem Anasarca harum partium laborare incepit, caeterum satis sanus. Excreverat scrotum, uti & penis, in molem immanem, ita ut scrotum in omni dimensione auctum ad genua pertingeret, & una cum pene resectum quadraginta libras pondere aequaret. Cutis quidem harum partium degeneraverat multum, triplo crassior facta, sed reliqua monstrosae hujus molis substantia erat *composita ex innumerabilibus cellulis loculisque, quibus, velut intra totidem sacculos membranaceos, spissus & gelatinosus continebatur humor, qualem etiam in tumore pedum, cute hinc inde incisa, observavimus. Proinde hoc tenace latice totum scrotum, & penis involucrum, repletum deprehendimus, nec alias cavitates in isto invenimus, nisi eas, quibus testes, naturalibus multo majores, concluderentur.* Mirus ille casus confirmat, quae modo dicta fuerunt, quod nempe ingens humoris copia possit in cellulis membranae hujus contineri, absque eo quod destructis harum cellularum membranis majus & amplius cavum fieret.

Cum jam venae & arteriae spermaticae, una cum vase deferente, in funiculo spermatico dicto contentae, ordinentur & firmentur in tunica cellulosa, poterit & hic loci similis collectio fieri; quam observavit *Celeberrimus Monro* (*f*). Tunc tumor mollis oblongus in funiculo spermatico percipitur, qui premendo diminuitur, vel & integre disparet quandoque: mutatur figura pro diverso corporis situ, si nempe horizontaliter decumbat aeger, & scrotum sustineatur, tumor apparet oblongus, & fere ejusdem crassitiei ab annulo abdominis ad summitatem testis usque; si autem erectus stet aeger, scro-

(*c*) Académ. de Chirurg. Tom. III. pag. 85. & sequent. (*d*) Medic. Essays and Observat. Tom. V. pag. 300. (*e*) Act. Erudit. 1725. Novembris pag. 492. (*f*) Medic. Essays and Observat. Tom. V. pag. 301. & sequent.

fcroto fimul pendulo, in parte inferiori major tumor apparet, & minor in fuperiori. Imo & quandoque cellulae hujus membranae, fenfim magis diftentae, in cyfticos tumores mutantur, qui coërciti a cremaftere mufculo oblongam figuram acquirunt, & facile tangi poffunt: tefticulus autem manifeftè fub tumore tali percipitur. Enarrantur deinde obfervationes practicae, quibus modo dicta confirmantur.

2°. Notum eft, hernias inguinales & fcrotales fieri, non a ruptura peritonaei, vel faltem rariffimè, fed a peritonaeo producto & extenfo in proceffum cavum, qui recipit & continet in fe inteftini vel omenti partem: talis faccus peritonaei adhuc facilius recipiet in fe aquam in abdomine contentam, uti & aërem in cavo abdominis collectum in tympaniticis. Cum autem hernia reducta bracherio firmatur locus, ne inteftina vel omentum elabantur, productio peritonaei illa adhuc pendula in fcroto manet, & fi aqua in cavo abdominis adfit, poterit illa fe facile fub comprimente inguen bracherio fubducere, & implere faccum herniofum. Imo quandoque obfervatum fuit, licet omentum & inteftina in facco herniofo ingenti haererent adhuc, fimul tamen magnam aquae copiam adfuiffe. Sic ex annofae herniae facco, enormiter tumente, fex libras feri lympidi eduxit *Monro* (g), & tunc tactu facile potuit diftinguere inteftini gyros & omenti inaequalem fuperficiem, quae herniam conftituebant. Rarius contingit, poft reductam herniam, partem fuperiorem facci herniofi fic connivere, ut non amplius admittat inteftini vel omenti prolapfum, fed tamen parva apertura maneat, quae aquam ex abdomine defluentem accipiat. Vidit hoc celebris Chirurgus *Saviard* in cadavere foeminae afciticae, quae & hernia laboraverat, & tumorem in inguine habebat (h). Saccus erat herniofus, qui minima apertura in parte fuperiori relicta admittebat partem feri in abdomine fluctuantis. Similis cafus alibi legitur (i), ubi fimul egregius author notat, inventum fuiffe faccum herniofum talem aqua plenum, cujus orificium, cum abdominis cavo communicans, omnino claufum erat.

Cognofcitur autem haec fpecies hydroceles imprimis ex hernia praegreffa, & afcite praefente; uti enim optime notavit *Sharp* (k), folus afcites non implet fcrotum; & provocat ad omnes practicos, an unquam viderint afcite laborantes, qui fimul hydrocelem patiebantur, nifi antea herniofi fuiffent. Fateor, quod numerofos viderim afciticos, & licet abdomen diftentiffimum aqua foret, nunquam vidi, viam fibi feciffe in fcrotum, nifi hernia praegreffa fuiffet.

Facile intelligitur, quod talis hydrocele cum abdominis cavo communicans preffione evanefcere poffit, per decubitum fupinum declivem minui, fi nondum omnino plenum aqua fuerit abdominis cavum, erecto aegro augeri, & ipfe

(g) Medic. Effays and Obfervat. Tom. V. pag. 315. (h) Nouveau Recueil d'Obfervat. Chirurgic. obferv. 22. pag. 120. (i) Le Dran Traité des Opérations de Chirurgie pag. 184. (k) A Critical inquiry into the prefent ftate of furgery cap. 2. pag. 72.

ipse tumor aquosus farciminis formam referre, debeat, cum talis figurae sit saccus herniosus repletus.

Observatum fuit (*l*), vesicam urinariam, protensam in processum quasi, exire per annulum abdominalem in scrotum, & tumorem herniosum facere, qui urina distentus fallere posset minus peritos sub hydroceles specie. Verum cum plerumque post diu retentam urinam hoc malum sequatur, & presso tali tumore urina exeat per urethram, tumorque minuatur insigniter, vel & totus quandoque evanescat, postea denuo replendus ab urina collecta, non adeo difficile videtur, distinguere herniam urinosam ab hydrocele, praecipue cum hic morbus longe melius cognitus sit quam olim, quando raro vel nunquam cogitabatur de vesicae hernia. Cum autem hujus loci non sit de hoc morbo disserere, videantur illa, quae in *Academia Chirurgica Parisina* (*m*) habentur, ubi optima omnia, quae ad hunc morbum cognoscendum & curandum spectant, collecta legi possunt.

3°. Haec est tertia hydroceles species, & omnium frequentissima, ita ut fere hanc unicam agnoverit *Egregius Sharp*, praeter anasarcam scroti (*n*). Colligitur autem in tunica vaginali testis dicta, quae est continuatio vaginae, quae funiculum spermaticum ambit: dum enim haec vagina ad testim accedit, sensim magis magisque dilatatur, & constat quasi binis capsulis membranaceis, quarum una alteram includit, sic ut externa longior sit, & fundum largiorem habeat, adeoque intervallum sit inter binos harum capsularum fundos, in quo intervallo testis locatur. Interna tunica facit fundum vaginae funiculi spermatici, & illi adhaerens sepimentum facit, quod communicationem tollit inter vaginam funiculi spermatici, & tunicam vaginalem testis, quae est continuatio externae membranae, & dilatatur circa testiculum (*o*). Poterit ergo aqua colligi in vagina funiculi spermatici, de qua re ante dictum fuit; sed illa hydroceles species de qua jam agitur, colligitur in cavo tunicae vaginalis, quae testiculum cingit. Demonstravit autem *Kaau* (*p*), internam superficiem tunicae vaginalis, uti & testiculi & Epidydimidis superficiem, perpetuo exhalare tenuem rorem, qui post mortem collectus & condensatus madorem notabilem exhibet, quem semper inveniri in hoc loco testatur *Sharp* (*q*), & a cujus accumulatione hydrocelem fieri merito contendit. Legitur casus satis mirus, a *Celeberrimo Monro* descriptus (*r*), de vegeto sene, cui tumor aquosus in superiori parte scroti sic excreverat, ut pertusione opus haberet, cum discissionem sacci ad curam radicalem perficiendam admittere nollet. Post aliquot menses saccus, ut solet fieri, denuo implebatur; per integrum biennium punctionem distulit; & tunc scrotum non tantum in superiori, verum etiam in inferiori, parte tumebat, nec testi-

culus

(*l*) Académ. des Sciences l'an 1713. Memoir. pag. 147. (*m*) Tom. II. pag. 1. & sequent. (*n*) A Critical inquiry into the present state of surgery pag. 65. (*o*) Winslow Exposit. Anatom. Traité du bas Ventre N°. 515. 516. 517. pag. 564. (*p*) Perspirat. Hippocr. pag. 313. 314. (*q*) A critical inquiry into the present state of surgery pag. 66. (*r*) Medic. Essays Tom. V. N°. 21. pag. 310. & sequent.

culus amplius percipi poterat tangendo. Exterius apparebat transversa depressio, quae totum tumorem bifariam divisum monstrabat: dum inferior pars digito premebatur, nulla fluctuatio percipiebatur in parte superiori. Pertundebatur scrotum in parte inferiori, exibant plures aquae unciae, sed superior tumentis scroti pars non detumescebat. Post aliquot dies febris, inflammatio, ac suppuratio, secuta fuerunt in parte inferiori scroti, &, maturatione facta, disciſſo loco duodecim puris unciae exiverunt, evidenterque apparuit, pus hoc collectum fuisse in ipsa tumentis testiculi substantia. Post decem dies observabatur, apparatum Chirurgicum ulceri impositum plus solito madescere; quo remoto, lympida guttatim exstillabat aqua, & superior scroti tumor minuebatur, qui continuante eodem stillicidio totus evanuit; ulcus curabatur, nec postea unquam rediit Hydrocele.

Videtur ille casus docere, quod aqua collecta fuerit in vagina funiculi spermatici; hincque tumor natus in superiori scroti parte; sed postea pariter similis collectio contigit in tunica vaginali testis, &, aqua inde educta, fundus vaginae funiculi spermatici, non amplius sustentatus aqua in tunica vaginali collecta, ruptus viam fecit, ut aqua contenta elabi posset.

Cum autem magna hic & assidua fiat perspiratio, ut testis perpetuo foveatur blando tali vapore, si resorptio a quacumque causa impediatur, accumulabitur sensim humor, & tunica vaginalis poterit sensim in immanem molem distendi, uti frequentes satis observationes docuerunt. Idem jam a ruptis vasis lympham ferentibus fieri poterit, uti antea in recensendis diversis hydropum speciebus demonstratum fuit. Vidi hominem sexagenarium, cui, dum in platea urinam mittebat, pes subito gliscebat, simul acutum sentiebat dolorem in dextra lumborum parte, sed brevi evanidum, paulo post in eodem latere hydrocele nata fuit, satis subito aucta, ita ut brevi punctura opus habuerit. Videtur in hoc casu probabile, a ruptura vasorum hydrocelem natam fuisse.

Cavendum est, ne alii tumores fallant sub hydroceles specie; quod tamen vix fiet, si debita adhibeatur attentio. Inflammatorii enim harum partium tumores, calore, rubedine, dolore, febre comite, satis distinguuntur; suppuratorii & ichorosi tumores ab inflammatione aliisve causis praegressis noscuntur, & aeque ac hydrocele collecti humoris evacuationem indicant, ne malum mora pejus reddatur. Quandoque & testis a contusione aliisve causis intumescit, durus ac scaber fit, & in immanem molem quandoque excrescit; vocari solet tunc *Sarcocele*; quae tamen tactu facile distinguitur ab hydrocele. Aliquando etiam observatur, teste sic male affecto, sequi hydrocelem; quae si in magnam molem excreverit, occultare potest testem tumidum sic, ut tangi non possit. Tunc autem compositum malum est, & historia morbi docebit, testis tumorem praecessisse hydrocelem: si exacta morbi descriptio a rudioribus hominibus obtineri nequeat, cum cautela tamen punctura adhiberi poterit absque testis laesione, uti postea ad §. 1252. dicetur, ubi de Paracentesi scroti agendum erit.

Cognoscitur morbus ille tunc tantum, quando tumore se manifestat: ipsum enim initium, dum parca tantum serosae lymphae copia in tunica vaginali col-

colligitur, distingui nequit. Tumor autem ille non est elasticus, nec digitis prementibus cedit, postea demum resurgens, ut in Anasarca scroti fit, quia non haeret in tunica cellulosa, sed in vaginali testis tunica. Confirmatur Diagnosis, si primae & secundae speciei hydroceles signa, antea recensita, absint. Cum cavum tunicae vaginalis rotundam satis figuram habeat, idem dilatatum hanc figuram habebit; cum autem tunica vaginalis versus superiora angustior fiat, hinc poterit, penitus repleta, figuram ovalem referre; licet tamen, aucta copia humoris contenti, & haec superior pars tunicae vaginalis sic dilatari soleat, ut totus tumor rotundam figuram acquirat. Cum autem & tunica vaginalis, & integumenta scroti, multùm distenta attenuentur distrahendo, hinc saccus, in quo collectus haeret humor, satis pellucidus apparebit, praesertim si molli linteo & lato stringatur prudenter scrotum in parte superiori, ut tensio augeatur. Aqua autem, in hydrocele tali contenta, plerumque lympida esse solet; adeoque totus tumor pellucebit, si a parte adversa lucens candela ponatur, ita ut testiculus in medio tumore haerens distingui facile possit, & sic in paracentesi instituenda caveri, ne ab acus triquetrae cuspide laedatur. Haec Diagnosis a *Celso* (*s*) confirmatur; qui sic habet: *Tumor mollis est, si non nimius humor subest; at, si is vehementer increvit, renititur sicut uter repletus & arctè adstrictus: Venae quoque in scroto inflantur; & si digitis premimus, cedit humor, circumfluensque id, quod non premitur, attollit, & tanquam in vitro cornuve per scrotum apparet; isque, quantum in se ipso est, sine dolore est.* Deinde postquam addidit signa, quibus prima hydroceles species dignoscitur, addit: *At, si sub media tunica est, intentum scrotum magis se attollit, adeo ut superior coles sub tumore delitescat.* Notandum tamen, quandoque contingere, ut collectus in tunica vaginali humor pellucidus non sit, sed turbidus, & aliquando sanguinolentus; quod saepius fieri solet in hydrocele inveterata, ubi humor collectus mora jam degenerari incepit, & vasa macerata, vel & erosa, sanguinem effuderint. Pelluciditas tunc non adest, & Paracentesis scroti majori cum cautela debet institui.

Praeter recensitas modo hydroceles species, voluerunt quidam, aquosum humorem colligi posse inter ipsam testium substantiam & membranam propriam testium, quae nervea atque albuginea vocatur, fortis admodum est ac tenax, & arctissime accrevit ipsi testium substantiae. Imo *Celeberrimus Winslow* (*t*) credit, membranosas illas cellulas, quae testiculi vasa secretoria continent & ordinant, esse productiones tunicae albugineae, quae testiculum obvolvit. Unde facile patet, non posse hic colligi tam facile humorem, & si collectus foret, non posse distendi tunicam albugineam, aut a testiculi substantia sic divelli, quin tota testiculi structura penitus destrueretur; quod etiam fieri deberet, si in ipsa testium substantia colligeretur hydrops. Optime notat *Celeberrimus Bertrandi* (*u*), nullas inveniri observationes, quibus li-

(*s*) Lib. VII. cap. 18. pag. 458. (*t*) Exposit. Anatom. Traité du bas Ventre N°. 486. pag. 561. (*u*) Académ. de Chirurg. Tom. III. pag. 101.

liquido demonstretur testium hydrops ita, ut omnis suspicio de alia aquarum sede adimatur. Praeterea monet, quod in casibus, ubi talis morbus adesse credebatur, effluxerit humor, qui testiculi eliquationem putridam, vel suppurationem veram, fuisse praegressam probaret.

Certe si adesset talis hydrocele, a praecedenti vix posset distingui, quae in tunica vaginali colligitur, nisi forte immani dolore in morbo incipiente, dum nempe tunica albuginea a testis substantia lenta distractione separaretur. Cum autem hoc fieri non posset, nisi simul destructa testis fabrica, sola ejusdem exstirpatio superesset, ut curatio fieret. Testes maceratos in aqua & diffluentes quasi in hydrocele inveterata observatos fuisse, certum est; sed de testium hydrope proprie sic dicendo non constat.

§. 1228. Observatum fuit, hos omnes morbos produci ab omni causa, quae valet liquidum serosum 1. ita coërcere, ut redire nequeat in venas, sed extensis in vasis stagnet. vel 2. ipsa vasa rumpat ita, ut intra membranulas effundatur. aut 3. vasa reducentia a cavitatibus ita obstruat, & liquida in cavitatibus deposita tam parum moveat, ut non exhalent, nec resorbeantur.

Postquam enarratae fuerunt hydropis diversae species, sequitur, ut dicatur de causis hydropis, quae per attentam observationem hujus morbi detectae fuerunt, vel etiam in dissectis hydropicorum cadaveribus inventae. Sequenti paragrapho praecipuae enumerantur. Cum autem adeo variae & numerosae sint, ordo doctrinae poscit, ut ad quasdam magis generales classes reducantur. De qua re hac paragrapho agendum.

1°. Notum est ex Physiologicis, omnem lympham, a quacumque corporis parte reducem, per vasa venosa lymphatica venire in venas sanguineas, sive immediatè, sive prius ad cysternam lumbarem, ad ductum thoracicum, & deinde in venam subclaviam, derivetur. Si jam quacumque de causa impediatur liber transitus lymphae in majora vasa, stagnabit haec in vasis suis, illa distendet, & minimae venae resorbentes se evacuare non poterunt; hinc resorptio ex cavis corporis cessabit, dum tamen exhalatio per arterias perget in eadem cava; adeoque nascetur hydrops. Directis experimentis in vivis animalibus hoc demonstravit *Lowerus* (*w*). In majori molosso, perforato thorace, ligavit venam cavam ascendentem, dein consuit vulnus; mox languit animal, & intra paucas horas exspiravit: *In dissecti abdomine magna seri quantitas innatare conspiciebatur, non aliter, quam si Ascite diu laborasset.* In alio cane venas jugulares arctè ligaverat; post aliquot horas partes omnes supra ligaturam mirè intumescebant, & intra duos dies canis, quasi angina suffocatus, periit: invenit musculos omnes & glandulas, supra ligaturam positas, sero limpido admodum distentas & pellucidas. Apparet hinc, ab im-

(*w*) De Corde cap. 2. pag. 123. & sequent.

impedimento motus sanguinis venosi intra paucas horas asciten ortum fuisse. In cadavere puellae octo annorum (*x*), quae a collecta in ventriculis cerebri aqua perierat soporosa, cum difficili respiratione, inventa fuit & pectoris cavitas plena sero aquoso subrubello; in cerebro autem lympidissimus humor reperiebatur. Dum autem totum pectoris cavum liberasset a contento humore, invenit pulmones sanos; verum abscessus binos, & duos tumores duros, carnosos, ovum columbinum magnitudine aequantes, qui venam cavam descendentem compresserant; & procul dubio inde orta fuerat collectio seri aquosi, in capite, & in pectore.

Sed & videmus toties in gravidis, si distentus uterus premat venas iliacas, crura & femora tumore hydropico affici, quandoque & genitales partes vera anasarca turgere: simul ac post partum tollitur haec venarum compressio, intra paucos dies saepe evanescit omnis tumor. Haec, & similia plura, dum considerabant Celebres Medici, statuerunt nimiae corporis in hydrope intumescentiae & separationis seri a sanguine, ejusque intra cavitates & interstitia stagnationis, veram causam esse retardatum sanguinis, per venas maxime, transitum (*y*). Inde etiam intelligitur ratio, quare in hydrope incipiente, uti notatur ad §. 1230., pedes primo tumere incipiant, quia nempe difficilis in extremis inferioribus est sanguinis venosi adscensus contra gravitatis nixum, praecipue in illis, qui sedentariam nimis vitam agentes vix corpus movent. Unde etiam, procerae staturae homines hydropi magis obnoxios esse, creditur (*z*). Praecipua enim staturae diversitas pendet a majori minorive longitudine crurum & femorum: illa enim distantia, quae mensuratur a summitate ossis sterni usque ad ossa pubis, in hominibus diversae staturae non adeo multum differt, cum viscera thoracis & abdominis in omnibus locum fere similem requirant. Praecipua autem staturae varietas a majori minorive longitudine capitis, colli, & imprimis artuum inferiorum, oritur.

In proceris ergo hominibus, sanguis venosus per longius spatium contra gravitatis nixum adscendere debet, adeoque, caeteris omnibus paribus, facilius tumebunt in his hydrope pedes. Optime notavit *Celeberrimus de Sauvages* (*a*), humores sanos habere certum visciditatis gradum, per quam adhaerent lateribus vasorum; adeoque per hanc minuitur actio gravitatis, ubi perpendiculariter fere debent ascendere. Si jam nata fuerit cachexia talis, ut non amplius firmus & bonus sanguis producatur, sed in aquosam tenuitatem degenerare incipiant humores, minuetur illa adhaesio ad latera vasorum, manente tamen immutata vi gravitatis; adeoque tunc facile tumebunt artus inferiores.

Pariter ex his intelligitur, cur quocumque obstaculo nato circa sinum venosum dextrum, arteriam pulmonalem, vel in ipso pulmone, sic ut liber sanguinis transitus per hoc viscus impediatur, hydrops metuendus sit: binae enim

(*x*) La Motte Traité compl. de Chirurg. Tom. II. pag. 186. (*y*) Frid. Hofmann. Med. Rat. System. Tom. IV. part. 4. cap. 14. pag. 431. (*z*) Ibidem pag. 436. (*a*) Dissertat. sur les Médicam. pag. 12.

enim venae cavae se tunc libere evacuare nequeunt; unde totius sanguinis venosi motus impeditur. Indè fit, ut toties miseri, qui polyposis concretionibus circa cor & majora vasa laborant, pereant hydropici. Ob eandem rationem Asthmatici saepius hydropici fiunt; quod & monuit *Aretaeus* (*b*), de hoc morbo agens: *Nonnulli ex his celerius suffocati sunt, quam aliquod deterius omne corpus invaserit: nonnullis vero in hydropem circa ilia, aut in eum, qui Anasarca dicitur, desinit.* Et *Aëtius* (*c*), licet secundum opinionem sui temporis statuisset; *Citra hepatis refrigerationem impossibile est, aquam congelari*; adeoque hepati refrigerato omnem hydropem adscriberet; tamen paulo post adjungit sequentia: *Novimus etiam quosdam, qui ex recta spiratione, quam orthopnoeam vocant, in aquam inter cutem sunt deducti.*

Nec mirum est, Veteres hepar male affectum accusasse tanquam omnis hydropis causam, cum toties male affectum hoc viscus in hydropicorum cadaveribus inveniatur, cava ascendens per hepar transeat, & vena portarum per totam hujus visceris substantiam distribuatur. Tumore enim quocunque in hepate nato, fieri poterit impedimentum motui sanguinis venosi. Remoto autem obstaculo, quod liberum motum sanguinis venosi tollebat, resorptio extravasati liquidi fieri poterit, & resorpti evacuatio de corpore per loca commoda. Unde *Hippocrates* dixit: *Ab Hydrope detento, aqua secundum venas in ventrem fluente, solutio* (*d*). Cujus textus alia occasione mentionem feci ad §. 719.

2°. Si impedito libero motu sanguinis venosi distenta maneant vasa lymphatica, poterunt & aucta distensione rumpi, & liquidum contentum in cava effundere. Verum quidem est, plures auctores negare hanc hydropis causam; alii rarissime hanc causam hydropis adesse, si unquam, credunt (*e*). Observaverat *Lowerus* (*f*) in ovibus, hydrope pectoris atque abdominis defunctis, vasa lymphatica plena & turgida; ita ut Anatomicis commendet talia cadavera prae reliquis pro optima vasorum lymphaticorum demonstratione. Hoc autem succedere nunquam posset, si vasa lymphatica rupta fuissent. Interim tamen si consideretur, ipsum ductum thoracicum ruptum fuisse, qui maximum vas est lympham ferens, & hinc quasi vena cava lymphae vocatur, nulla videtur esse ratio, quare & in minoribus vasis lymphaticis idem contingere non posset. Imo ipse ille Egregius Auctor (*g*), qui negaverat, hydropem a ruptura vasorum lymphaticorum unquam fieri, recenset casum hominis, ex cujus thorace larga quantitas liquidi chylosi educta fuerat, & in cujus cadavere ductus thoracicus circa tertiam aut quartam thoracis vertebram perforatus fuit inventus. Dum autem in vivis animalibus ligaverat ductum thoracicum, fatetur, receptaculum chyli quandoque, aut quaedam ex majoribus vasis lacteis, rupta fuisse. Sed per morbos poterit idem con-

(*b*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. I. cap. 12. pag. 41. (*c*) Serm X. cap. 20. pag. 233. (*d*) Aphor. 14. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 255. & Coac. Praenot. N°. 461. Charter. Tom. VIII. pag. 879. (*e*) Monro an Essay on the Dropsy pag. 20. (*f*) De Corde cap. 2. pag. 124. 125. (*g*) Monro an Essay on the Dropsy pag. 22.

contingere; quod in vivis animalibus ligatura fecerat. Puellus duorum annorum, post peripneumoniam male curatam, valetudinarius, cum tussi & difficili respiratione, mansit per annum, accessit febris quotidiana intermittens, tumor abdominis hydropicus, indies crescens, tussis & dyspnoeae augmentum, atrophia partium, tandemque tot malis succubuit aegrotulus. Vegeta tamen mansit facies, & appetitus integer ad mortem usque. Praedixit *Mortonus* (*h*) amicis, *esse hydropem vere chylosum, factum a depluvio chyli in cavitates abdominis per vasa lactea, ex accidente aliquo rupta.* Viderat enim, paracentesi abdominis in vivo adhuc puello instituta, exivisse *plurimas libras chyli lactescentis, dulcis, qualis in ipso ductu chylifero reperitur.* In cadavere autem invenit pulmones sanos, *nisi quod in postica parte pone trachaeam glandulae apparcrent admodum numerosae, eaeque satis insignes & durae, egregiam pressuram super ipsum ductum thoracicum facientes, fere qua parte venam subclaviam pertingit; erantque adeo insignis ponderis & molis, quod ob pressuram super ductum inde factam, ac si a fascia injecta, difficile admodum videbatur, si omnino possibile, ut chylus sese in sanguinem trajiceret.*

Si jam simul consideretur, vasa lymphatica tenerrimas habere tunicas, & una cum liquore contento sic pellucere, ut minus peritorum oculos facile fugiant; praeterea, haec vasa tamen satis notabilem magnitudinem habere, ita ut (vide §. 1215.) in renibus inventus fuerit truncus dimidii calami scriptorii magnitudinem habens, patebit satis, non esse impossibile, ut tenera adeo vasa, liquido contento turgidissima, rumpantur quandoque, effundant lympham, plorent deinde perpetuo, & sic hydropem producant. Maxima enim lymphae copia per vasa lymphatica discissa vel rupta exire potest: testatur hoc *Ruyschius* (*i*). Chirurgus bubonem venereum ante perfectam maturitatem aperuerat, & mala fortuna vas lymphaticum dissecuerat, unde magna lymphae copia quotidie effluebat, ita ut linteamina imposita continuo madescerent. Spleniis infra locum affectum impositis, & per fibulam arcte compressis, compescuit lymphae per vasa lymphatica ascendentia motum, & sic curavit feliciter. Aliquoties vidi, post venae sectionem institutam molestissimum lymphae copiosae stillicidium diu mansisse. Adeoque patet, rupturam vasorum inter causas hydropis numerari posse, licet tamen sequens causa longe frequentior sit.

3°. Antea saepius notatum fuit, cava corporis majora & minora semper in vivente & sano homine plena esse vapore tenuissimo mobili, qui ex dissecto abdomine sani animalis exit instar densae nebulae, imprimis hyemali tempore, & difflatur in auras. Videtur idem ille vapor a venulis minimis resorberi, antequam in laticem condensetur, cum in vivis animalibus viscera humida quidem inveniantur in omni superficie, sed nihil liquidi collecti reperiatur in cavis corporis, nisi post mortem. Cum impetu enim efflatur ex arteriis exhalantibus ille roscidus vapor, & eadem vi videtur introprimi in venu-

(*h*) Phthisiologiae Lib. I. cap. 10. pag. 21. (*i*) Observat. Anatom. Chirurg. N°. 41. pag. 40.

venularum patula oscula. Nisi ergo valida vis vitalis adsit, quae humores circumducat, minori cum impetu ex arteriis exibit ille vapor, minore vi urgebitur in venas: unde etiam languidis & debilibus magis infestus est hydrops, robustis & alacribus minus. Omnia ergo, quae vasorum robur debilitant, ad hydropem disponunt. Sic observavit *Hippocrates* (*k*), quum annus austrinus humidus & mollis fuisset, in hydropem multos incidisse: nil enim magis debilitat solidas nostri corporis partes, quam humidus & tepidus vapor, uti antea, quando de solidarum partium morbis agebatur, demonstratum fuit.

Simulac autem debilitatur vasorum robur, minus agunt in contenta fluida, nec chylum possunt in bonum & firmum sanguinem mutare; hinc incipit deficere pars rubra in sanguine, & cum haec pars omnium crassissima sit, tota massa humorum in majorem tenuitatem degenerat, cachectica fiunt corpora, & si nimis attenuata fluida difflentur de corpore, marasmus sequitur, si maneant in corpore, in cavis accumulantur, fitque Leucophlegmatia & Hydrops; uti ad §. 1170. dictum fuit.

Cum autem & illa corpora, quae firma vasa habent, ac copiosum sanguinem rubrum, plus caleant, caeteris paribus, minus in hydropem prona erunt, sed potius in morbos acutos calidos vergent: minuto autem calore, vaporosum illud exhalans condensatur in laticem, cava implet, & difficillime resorbetur: hinc toties observantur hydropicorum crura & femora marmoris instar frigida; ideoque, uti postea in curatione dicetur, Medici tantam spem ponunt in frictione partium tumentium, ut stagnantia moveantur non tantum, verum etiam, ut per frictiones natus calor in vapores solvat extravasatum liquidum, sicque resorptioni reddat magis aptum. Antea ad §. 44., ubi de morbis viscerum debilium & laxorum agebatur, notatum fuit, illam vim, qua minima orificia venosa imbibunt ex cavis corporis locis effusos humores, crescere & decrescere proportionaliter ad circulationis vires. Simul tunc notabatur, quod in summis languoribus diutius videatur persistere vis evacuans arteriae, quam vis resorbens venae: unde etiam ob hanc causam in cadaveribus fere semper aliqua humidi quantitas in cavis corporis reperitur.

Ubi autem aqua nimis abundat in humoribus humanis, nec difflatur de corpore per vasa cutanea, aut per urinae vias expellitur, crescit perpetuo ejus copia, & reliqua omnia minuuntur.

Sic in confirmato hydrope videmus, abdomen & artus inferiores tumere immaniter, dum superiora tabescunt, & vasa sanguinea pauculum tantum sanguinis continent, ita ut fere in totum collabantur.

Sed & alia ratio est, quare abundans in humoribus nostris aqua derivetur in cava corporis, & hydropem faciat. Prima fronte videretur, quod aqua, sanguine rubro tenuior, facillime deberet transire ex arteriarum sanguiferarum finibus in venas; & sic sperabat *Celeberrimus Hales* (*l*), quod posset aqua ca-

(*k*) Epidem. Lib. III. Charter. Tom. IX. pag. 259. & 263. (*l*) Haemastat. Exper. XX. pag. 143. & seq.

calida immissa per arterias omnia vasa sanguinea, venosa aeque ac arteriosa, eluere & penitus liberare ab omni crasso sanguine. Sed non successit eventus: aqua enim non redibat per venas; sed per minimas arterias, per quas sanguis ruber transire non poterat, in vacua interstitia membranae cellulosae penetravit, vicinasque arterias compressit mole sua, & adhuc plus venas minus resistentes. Conclusit autem ex hoc experimento, ultimas arterias capillares sanguineas adeo contractiles esse, ut earum fines extremi non possint retineri aperti per aquam transfluentem, sed requiri non interruptam globulorum rubrorum seriem, quae viam ex ultimo extremo arteriae in venam ipsi continuatam servet apertam. Hinc alibi (*m*) demonstravit, non sufficere ad vitam, ut arteriae & venae plenae maneant aqua, post sanguinem eductum; moriebantur enim animalia. Simul, dum pergebat per tubum carotidi arteriae affixum aquam infundere, venis jugularibus quamvis secundum longitudinem fissis, non exivit libere aqua per has aperturas; sed omnes partes corporis incipiebant tumere, & fiebat universalis hydrops; ubera distendebantur, omnes musculi turgebant, interstitiis inter fibras illorum repletis aqua. Interim non majori vi aqua premebatur per arterias, quam erat vis cordis in statu naturali.

Patet ergo ratio, quomodo sola aquae in sanguine aucta proportio ad reliquas partes possit disponere ad hydropem.

Ubi autem aqua in cavis corporis ad talem copiam pervenit, ut multum distendere incipiat continentes membranas, tunc vix possibile est, ut amplius in vapores resolvatur; quandoque mora spissescit gelatinae instar, sicque nullo modo poterit resorberi. Praeterea dum ab aqua accumulata ultra modum membranae distenduntur, licet forte credi posset, sic pariter distrahi & latiora fieri venularum resorbentium oscula, tamen venarum ramuli ab ipsa pressione liquidi sic comprimentur, ut nil amplius transmittere possint, adeoque resorptionis difficultas augebitur. Accedit praeterea, quod in diuturniori hydrope observatum fuerit, limosas foeces incrustare latera cavi continentis, quibus oscula venosa obturantur. Hoc imprimis in hydrope, saccato dicto, fuit observatum frequentius; uti cadaverum sectiones docuerunt, & antea dictum fuit.

Hae sunt tres generales causae, unde Hydrops nascitur. Sequitur jam, ut considerentur illae mutationes morbosae corporis humani, quae unam vel plures harum causarum praecedere solent, sicque hydropi secuturo occasionem praebent.

§. 1229. Quae causae observatae sunt inprimis: dispositio gentilitia: potus nimius frigidae subitus, neque vomitu, neque alvo, neque sudore, vel urina, calore motuve excitatis, excretus: Morbi acuti, imprimis ardentissimi, sive cum siti potuque inex-

(*m*) Haemastat. Exper. XIV. pag. 114. & sequent.

inexplebili, ſive ſine his: Dyſenteria lienoſa diu permanens: omnes pertinaces viſcerum obſtructiones, ut ſcirrhi Hepatis, Lienis, Pancreatis, Meſenterii, Renum, Uteri, Inteſtinorum: Icterus: Quartana ſaeva & diuturna: Lienteria: diarrhoea: dyſenteria diuturna: Coeliaca: Empyema: phthoë: podagra: Evacuationes quaecunque nimiae, maxime ſanguinis arterioſi: hauſtus acrium, fermentatorumque liquidorum: victus tenacium, durorum: Hydatides ingentes, plures, in cavo abdominis pendulae: & plura ſimilia, ut Melancholia, Scorbutus &c.

Diſpoſitio gentilitia. Numeroſis ſatis obſervatis conſtat, Morbos ex parentibus in prolem derivari; uti alia occaſione ad §. 1075. dictum fuit; adeoque minime mirum videbitur, ſi hydropicis parentibus nati ab eodem morbo ſibi timeant. Et uti ſolet futurorum malorum metus efficere, ut vana etiam avidè arripiantur remedia, hinc, ut antea & de phthiſi dictum fuit, hydrope mortuorum cadavera dum comburebantur, illorum liberi ſedebant pedibus in aquam demiſſis; ſic enim caveri credebatur, ne morbus in illos tranſiret unquam (*n*). Populus Antwerpienſis, *Helmontii* tempore, in illa verſabatur opinione, *niſi omnis aqua e cadavere hauriretur, in proximum haeredem hydropem migraturum*; *adeoque ſolliciti erant de ſectione.* Saltem haec populi perſuaſio illud utilitatis habuit, ut frequens daretur Medicis occaſio luſtrandi hydropicorum cadavera, ut tanto melius morbi hujus cauſas & effectus inveſtigare poſſent. Antea dictum fuit, debiles & flaccidos homines huic morbo, caeteris paribus, magis obnoxios eſſe; cum autem talium & infirma ſoleat eſſe progenies, patet facile ratio, quare diſpoſitio gentilitia inter cauſas hydropis numeretur.

Potus nimius frigidae ſubitus &c. Haec cauſa ſatis frequens eſt ſubiti hydropis, imprimis in caſtris, dum laſſi & aeſtuantes a validiori labore, vel & longiori itinere, milites affatim frigidam hauriunt, & mox ad quietem ſe diſponunt. Antea, dum de *Pleuritide* & *Peripneumonia* agebatur, demonſtratum fuit, quantum diſcrimen ſubitae mortis, vel & morborum acutiſſimorum, immineat illis, qui, calefacto per aeſtum aut validos labores corpore, frigidam affatim ingurgitant. Ubi autem hoc periculum effugerunt, aliud ſupereſt, ne nempe ſubito hydropici fiant. In quibusdam morbis prodeſt quandoque gelidiſſimae aquae potus; uti in cura Ilei inflammatorii, Haemoptyſis &c., dictum fuit: verum prudentes Medici modica quantitate, & ſaepe repetitis vicibus, gelidam potandam praebent, ut in ventriculo calefieri poſſit, & poſtea aequabiliter per totum corpus diffundi. Solet enim, dum hac lege datur gelidus potus, & bene tecto corpore in lecto decumbunt aegri, ſequi blandus & aequabilis ad extrema corporis usque calor; ſimulque ſuccedit toto corpore profuſus ſudor, quo difflatur aqua, quae in ſanguine abundat.

Ve-

(*n*) Plutarch. de his qui ſerò a Numine puniuntur Tom. II. pag. 558.

Verum dum aestuante corpore, absque ullo moderamine, largis haustibus aqua ingeritur, & non bene tecto corpore postea quiescunt homines, nullus sudor sequitur, imo quandoque parcissima exit urina, & omnis aqua ingesta sanguini permista manet. Verum ex pulcherrimis experimentis *Celeberrimi Hales*, ante memoratis, patuit, magnam copiam aquae, sanguini mistam subito, non transire ex arteriis in venas sanguineas, sed per tenuiores ramulos secretorios deponi in cava corporis, sicque satis subito produci hydropem universalem. Hoc contingit miseris illis, dum mox post copiosum gelidae potum quiescunt; si enim pergerent corpus acriter movere, musculis perpetuo & validè agentibus, impediretur collectio aquae in tunica cellulosa, quae ubique musculis incumbit, & illorum interstitia replet; simul dum a motu pergit incalescere corpus, aqua ingesta mobilis manet, & per sudoris vel urinae vias denuo exit de corpore, aut si nimium gravat corpus, vomitu expellitur, vel per alvum ruit.

Sed praeterea, dum frigida potata subito turget ventriculus, calefacto per motum corporis praegressum hepati, accumbenti & incumbenti ventriculo, subitum applicatur frigus; unde metuenda est hepatitis, & ejus effectus, scirrhus nempe hepatis, uti antea ad §. 916. dictum fuit; statim autem videbimus, ab hepatis scirrho frequenter hydropem nasci; adeoque duplicem ob rationem post imprudentem frigidae ingurgitationem, calefacto prius corpore, fit hydrops; vel subitaneus, dum aqua ingesta manet in corpore; vel tardior, dum post hepar prius male affectum sequitur. Cum autem hepatis refrigerationem pro causa primaria hydropis habuerint Veteres Medici, & ab hac sola, absque ullo hepatis tumore praeter naturam, hydropem nasci posse statuerent, licet & hepatis indurationem saepe praecedere hydropem probe novissent, dixit *Aëtius* (o) sequentia: *Aquae inter cutem morbo corpus apprehenditur, ex sola refrigeratione, hepate in his in principio affecto: post vero aliquando & durum fit; quod palam in illis videre est, qui ex intempestivo aquae frigidae potu hepar refrigeratum habent acervatim, ut statim aquae suffusionem operetur, priusquam ipsum in scirrhosum tumorem elevetur.* Omnium autem pulcherrime subitum talem hydropem *Aretaeus* (p) describit: *Fit & hydrops subito, a copioso frigidae potu, quum prae nimia siti ad saturitatem quispiam multam aquam gelidam ingurgitaverit; postea humidum in peritonaeum delatum fuerit; atque inde in ventribus insitus calor refrigeratus fuerit: deinde in ilia guttae effluunt, quae prius in aërem versae, per transpirationem digerebantur. Id igitur si incidit, facilior est hujus morbi curatio, antequam viscus aliquod, aut totus homo, affectus sit.* Praecipue autem damnavit *Hippocrates* (q) aquam pluviam ac stagnantem, & hydropem universalem inde oriri dixit: *Quum quis per aestatis tempus ex longo viae itinere in aquam pluviam & stagnantem inciderit, eamque avidè copiosam biberit: si igitur carnes aquam ebiberint,*

(o) Serm. X. cap. 20. pag. 233. (p) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 50. (q) De Intern. Affection. cap. 28. Charter. Tom. VII.

rint, *& in se continuerint*, *nusquam autem secessus fiat*, *haec contingunt*. Deinde pulchre addit: *Hic interea sane si incedat*, *nihil mali videtur habere*; *quum autem ab incessu cessarit*, *solque occiderit*, *confestim multum laborem exhibet*. Alia occasione ad §. 1051. 1. jam quaedam de hac re notavi. Agitur autem hic de hydrope ex gelido potu copioso subito nato; nam stagnantes & palustres aquae si communi potui inserviant, licet non ingurgitentur affatim, hydropes quoque producere, & quidem maxime lethales, *Hippocrates* alibi notavit (*r*); sed non loquitur ibi de subito nato hydrope, qui minus lethalis est, quam reliqui, qui a visceribus male affectis oriuntur; dicit enim: *AEstate dysenteriae multae incidunt*, *& diarrhoeae*, *& quartanae febres diuturnae. Hi autem morbi producti ejusmodi naturas ad hydropas deducunt*, *& perimunt*. Imo & uteri hydropem palustrium aquarum usui attribuit.

Morbi acuti &c. Dixerat *Celsus* (*s*), de hoc morbo agens: *Saepe hoc malum per se incipit*, *saepe alteri vetusto morbo supervenit*. De priori hydropis specie dictum; sequitur, ut videamus, post quos morbos hydrops sequi soleat.

Morbi acuti, & praecipue ardentissimi, penitus oppositam hydropi naturam videntur habere, cum ardens calor adsit, una cum siccitate oris, narium, linguae, & totius cutis (vide §. 739.), ac contraria in hydrope observentur symptomata: hinc mirum videri posset, quod post morbos calidissimos frigidus hydrops sequatur. Sed considerandum est, per morbos calidos acutos fluidissima & mobilissima perire de corpore, crassiora relicta sic adunari, ut aqua, copiosa etiam, ingesta vix dilui & attenuari denuo possint, imo tandem adeo compacta & tenacia evadant, ut intimam cum aquosis miscelam vel non admittant omnino, vel saltem aqua brevi post per vasa secretoria a spisso nimis sanguine secedat, & vel per sudores non juvantes, vel per urinas, eliminentur de corpore. Unde, uti antea in morborum inflammatoriorum historia saepius monitum fuit, pro infausto omine habent Medici, si urinae tenues aquosae exeant in morbis acutis. Observatur enim, quandoque piceam fere tenacitatem induere sanguinem, dum mobilissimis & fluidissimis partibus orbatus est. Unde inter causas atrae bilis §. 1093. enumeratae fuerunt *febres calidae diu haerentes*, *saepe repetentes*, *sine bona crisi*, *& sine diluentibus*, *abeuntes*. Aliquando tales morbos inexplebilis sitis comitatur, quandoque, licet omnes sitis causae, & quidem validissimae, adsint, nullum potum assumunt aegri, dum nempe mens laborat. In priori casu, quamdiu in vigore morbus est, diluentia, maxima in copia potata, per vim febris moventur, & variis viis expelluntur de corpore. Verum causa sitis non sublata, dum copiosum potum pergunt sumere aegri, morbo jam defervescente, & fractis per mali praegressi vehementiam viribus, non movebuntur ingesta aquosa satis per vasa, secedent a sanguine nimis inspissato, colligen-tur

(*r*) De Aëre, locis, & aquis. Charter. Tom. VI. pag. 195. (*s*) Lib. III. cap. 21. pag. 161.

tur in cavis majoribus & minoribus corporis, ſicque hydrops ſequetur. Ubi vero ardentiſſimi morbi tempore ſitim non ſenſerunt aegri, maximè denſabitur ſanguis, & difficillima erit perfecta miſcela aquae cum reliquis humorum partibus, quando miteſcente morbo ad ſe redeunt aegri, & potum avide poſcunt. Accedit, quod tenax talis ſanguis aptiſſimus erit, ut producat peſſimas viſcerum obſtructiones; ex quibus, uti ſtatim videbimus, hydrops naſci poterit. Videantur & illa, quae de morbis chronicis, originem ducentibus a vitiis relictis ex morbis acutis non bene ſanatis, ad §. 1050. & ſequentes dicta fuerunt.

Dyſenteria Lienoſa diu permanens. Antea ad §. 958., ubi de lienis morbis agebatur, notatum fuit, dyſenteriam ſplenicis utilem eſſe, modo non ſit longa; quando nempe materies morboſa, lienem infarciens, ſoluta, per venam ſplenicam in hepar tendit, & inde in inteſtinorum cavum: ſi autem, evacuata ſic materia morboſa, ceſſet dyſenteria, & vires reſurgant, optimum ſignum eſt; verum *Hippocrates*, uti in illo loco dictum fuit, damnavit longam dyſenteriam in lienoſis, dixitque, tunc illas deſinere in hydropem, aut lienteriam, lethali cum eventu.

Tunc enim dyſenteria non eſt effectus materiae morboſae ſolutae exitum molientis; ſed tabefactorum potius viſcerum, & ſolutorum nimis humorum, ſimulque acrium, ſignum dat.

Omnes pertinaces viſcerum obſtructiones, ut ſcirrhi &c. Haec frequentiſſima hydropis cauſa obſervatur, & quidem adeo, ut, ſi excipiantur hydropes, qui a potu frigido affatim ingeſto oriuntur, uti & illi, qui ab evacuationibus nimiis ſanguinis fiunt, pauci occurrant caſus, in quibus non inveniatur unum, vel & plura viſcera, ſcirrhoſa.

Toties contingit, poſt Paracenteſin inſtitutam, ut eductis aquis ſcirrhoſae maſſae tactui appareant in abdomine: numeroſiſſima legi poſſunt exempla apud obſervationum Medicarum collectores; non pauca ipſe in cadaveribus vidi; & praecipue in hepate; ut non videatur illis enarrandis immorandum eſſe, praecipue cum de viſcerum ſcirrhis, & peſſimis eorum effectibus, antea dictum fuerit in morbis inflammatoriis, uti etiam in Capitulo de Scirrho, ubi peculiariter de hac re agebatur. Cum autem tunc ſimul patuerit difficultas ſumma ſanandi ſcirrhi confirmati, nemo mirabitur, Medicos vix audere integram hydropis curam ſperare, dum ſcirrhi viſcerum adſunt. Merito hinc *Aretaeus* (*t*) dixit: *Scirrhi in liene geniti diſcuſſiones non facillimae ſunt, quod ſi & ab hoc oriundi morbi proveniant, hydrops aut cachexia, inſanabile malum effectum eſt.* Idem certe de aliorum viſcerum ſcirrhis pronunciari poterit. Vel enim mole aucta premendo vicinas venas reditum lymphae venoſae impedire poterunt; quod imprimis in hepate metuendum, cum per illud viſcus magna portarum vena diſtribuatur, & cava vena aſcendens tranſeat; unde & vaſorum diſtentorum ruptura metuenda erit; vel etiam, functionibus viſcerum, ad crudorum ingeſtorum elaborationem requiſitorum, impeditis,

(*t*) De Curat. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 14. pag. 128.

ditis, corpus totum cachecticum fiet; unde, pariter hydrops nasci poterit; vel etiam a simili causa resorptio illius, quod per arterias exhalantes efflatur perpetuo, impedietur; adeoque a solis viscerum scirrhis omnia illa fieri poterunt, quae hydropi producendo originem dant, & praecedenti paragrapho fuerunt enumerata.

Constat ex Physiologicis (*u*), omenti talem fabricam esse, ut resorptioni lymphae aptissima sit, atque illam resorptam per binas venas Epiploïcas misceat sanguini venae portarum, antequam per hepar fluet: adeoque si male affectum omentum fuerit, haec resorptio impedietur.

Patet jam numerosis observatis, in cadaveribus hydropicorum frequentissimè observari omentum insigniter minutum mole, ita ut quandoque vel integre desit, vel parva tantum ejus portio supersit. Aliquando etiam, licet rarius, miro modo degenerat a naturali sua fabrica; cujus notabile exemplum *Celeberrimus Monro* (*w*) in cadavere mulieris asciticae invenit. Similes his observationes apud *Ruyschium*, aliosque, habentur.

Notandum tamen est, quod in hydrope abdominis saccato, educta per paracentesin aqua, aliquando corrugetur saccus, & durum tumorem tactui offerat, qui dein, sacco recrescente aqua distento, disparet, & post mortem in loco, ubi scirrhosam duritiem adesse crediderant Medici, nihil tale inveniatur.

Icterus. In pertinaci ictero saepe scirrhus hepatis adest: praeterea antea ad §. 950. notatum fuit, bilem, si saepe in sanguinem regurgitet, diuque illi permista maneat, totum sanguinem ita fundere & attenuare, ut nihil fere de rubra ac crassiori parte sanguinis supersit; unde post diuturnum icterum hydrops solet sequi, & quidem immedicabilis.

Quartana saeva & diuturna. Videantur illa, quae de hac re ad §. 753. habentur, ubi agitur de illis corporis humani mutationibus morbosis, quae a febribus intermittentibus observantur productae fuisse. Simul tunc notatum fuit, crurum tumorem hydropicum, post febres intermittentes, non adeo malum omen dare, cum *Sydenhamus* observaverit febrim tunc simul recedere solitam, credideritque, aliquid materiae morbosae versus has partes deponi; hinc curam hydropis non adhibebat huic malo, sed frictionibus, & vino medicato, ex amaricantibus, aromaticis, & roborantibus, parato satis feliciter illud superare poterat.

Lienteria, diarrhoea &c. Antea jam monitum fuit, quandoque serum aquosum in cavis corporis collectum, per venas resorptum, viam per alvum quaerere; & tunc tales dysenteriae, diarrhoeae &c., utiles sunt, quatenus materiam morbosam evacuant; ac deinde laxae partes nimis, ubi haesit collecta aqua, uti & illae, per quas transfluxit, roborantibus sic firmari poterunt, ut sanitas redeat. Postea in cura hydropis patebit, quandoque & Medicos per

(*u*) Herm. Boerh. Institut. Medic. §. 331. (*w*) Medic. Essays and Observat. Tom. IV. N°. 30. pag. 428. & sequent.

per artem has evacuationes moliri: sic *Aretaeus* (x), ubi de Lienteria agit, notat, quod *hydrops nonnunquam in hanc aegritudinem feliciter commutatus sit, in malum scilicet ex malo; sed melior est successio.* Alibi autem (y), de Dysenteria agens, dicit: *Nonnunquam ex laxo (colo) intestino aqua multa, dysenteriae modo, profluit, idque millenos ab hydrope liberavit.*

Verum iidem illi morbi tunc remedium adferunt, quando colluviem aquosam educunt de corpore, simul auctis viribus, quod prudentissime *Aretaeus* (z) distinxit, ubi de hydrope post hepar male affectum orto disserit. Sic autem habet: *Quod si pristinas vires natura recipiat, & quandoque per ventrem cum impetu materiem deturbet, post multorum crassorum, aquosorumque, depulsionem, & ipsum hydropem tollere consuevit. Verum id genus auxilii cum periculo est. Post enim subitas & copiosas inanitiones, extremosque collapsus, perierunt interdum aegri prostratis viribus.* Ex his simul intelligitur, quare *Hippocrates* (a) damnaverit tanquam malum, si, *quibus ab Ilibus & lumbis principia fiunt hydropum, pedes tumeant, & diarrhoeae diuturnae detineant, quae neque dolores ex ilibus ac lumbis obortos solvunt, neque ventrem molliunt.* Optime autem *Galenus* (b) in commentariis ad hunc locum monet, το λαπάττειν non significare alvi evacuationem, cum diarrhoea longa adsit, sed ventris tumentis diminutionem.

Omnes ergo illae alvi evacuationes, si hydropem sequentes expellant de corpore colluviem aquosam, una cum virium instauratione, utiles esse possunt. Verum, ubi post has praegressas debile corpus, & cachecticum jam redditum, hydrope turgere incipit, malum est. Videantur & illa, quae ad §. 721. de Leucophlegmatia & Hydrope, diarrhoeam & dysenteriam sequentibus, dicta fuerunt.

Empyema, Phthoë. Solutis nempe per pus resorptum omnibus corporis humoribus, in ultimo stadio morbi extrema corporis tumere incipiunt, praecipue si sudores nocturni, debilitatis penitus viribus, minui, vel & integre cessare, inceperint; omnium maxime, si simul valida sitis adsit; tunc enim ingestus potus satis moveri per corpus nequit, & hinc extrema tument. Videantur & illa, quae §. 1206. de hac re dicta fuerunt.

Podagra. Partim, quia saepe Podagra vini & potuum spirituosorum diuturnum abusum sequitur, qui & hydropi originem dat, uti mox patebit; partim, quia frequentiores & diuturni podagrae paroxysmi aegros perpetuo lecto fere affigunt; & dum articuli plurimi corporis, imprimis artuum inferiorum, omnem amiserunt mobilitatem, vix ullo modo movere possunt corpus, etiam dum dolor abest. Verum §. 25. probatum fuit, quod defectus motus muscularis producat laxam debilitatem fibrarum solidarum corporis, & §. 44. demonstratum fuit, illam debilitatem hydropi producendo favere omnino. Accedit, quod diuturno decubitu in dorso, tempore paroxysmi, ple-

(x) De Caus. & Sign. morbor. diuturn. Lib II. cap. 10. pag. 63. (y) Ibidem cap. 9. pag. 61. (z) Ibidem Lib. I cap. 13. pag. 43. (a) In Progn. Charter. Tom. VIII. pag. 620. (b) Ibidem.

plerumque soleant in podagricis renes male affici, unde saepe calculosi fiunt, secretio & excretio urinae libera impeditur. Verum patebit sequenti paragrapho, urinae paucitatem non tantum esse hydropis effectum, sed & saepe causam.

Evacuationes quaecumque &c. Antea, ubi de Cachexiae causis agebatur, §. 1168. notatum fuit, ad perfectam assimilationem ingestorum requiri, ut pauculum crudi assumti misceatur ingenti copiae humorum inquilinorum. Si ergo per evacuationes validas quascumque de corpore subducitur magna copia sanorum humorum, non rite assimilantur cruda ingesta, sequiturque universalis liquidorum degeneratio, cachexia, & hydrops ejus sequela; uti ante dictum fuit.

Sed imprimis hydrops metuendus est post ingentes evacuationes sanguinis arteriosi per vulnera, post abortum, puerperium &c.; pars enim rubra sanguinis solidissima est, crassissima, & producendo ac conservando calori corporis nostri aptissima. Reliquae sanguinis partes tenuiores sunt, & ex vasis majoribus elabuntur per ramos laterales tenuiores, in cavis corporis majoribus & minoribus accumulantur, nec moventur satis, nec calent, ut exhalare vel resorberi possint. Ex experimentis enim *Celeberrimi Hales*, antea recitatis, patuit, simul ac sanguis in vivo & sano animali nimis diluitur, statim hydropem nasci. Hanc causam hydropis, dilutionem nempe nimiam humorum, suis observatis confirmavit *Hippocrates* (*c*). Sic autem habet: *Si sitim mulier minime temperet, neque vesica, neque alvus, tum urinam, tum stercus, ut aequum est, transmiserint, neque idonea utatur homo victus ratione. Quod si hydropica fuerit, copiosi menses derepente, quandoque etiam pauci, prodeunt, & nonnunquam velut aqua ex carnibus fiunt, ut si quis cruentas carnes abluerit, interdum etiam paulo fortiores, neque concrescunt.* Et alio in loco (*d*), ubi de hydrope sanabili & insanabili agit, dicit: *Cui vero multum sanguinis sursum ac deorsum eruperit, & febris insuper accesserit, eum aqua repletum iri multa spes est, atque hic hydrops brevissimi temporis est, & ex quo paucissimi evadunt.* Hoc ergo pro certo statui potest, defectum partis rubrae in sanguine, sive sensim fiat, ut in cachecticis, sive subito, ut in vulneratis, disponere ad hydropem.

Haustus acrium, fermentatorumque liquidorum. Alia occasione ad §. 28. dictum fuit, abusu spirituum fermentatorum viscera abdominalia indurari, & in scirrhos abire, nulla arte amplius medicabiles; verum pertinaces tales obstructiones hydropem faciunt, uti paulo ante dictum fuit.

Sed & aliam ob causam ebriosi fiunt hydropici: dum enim Veteris Massici pocula affatim ingurgitant, calescit corpus, rarescunt liquida, turgent omnia vasa. Vide lauta de mensa, post larga pocula, surgentes convivas, venae omnes inflatae sunt, rubicunda turget facies; sed postquam hoc villi edormiverunt, languent debiles, pallescunt. Si jam frequenter, imo quo-

(*c*) De Mulier. Morb. Lib. I. cap. 61. Charter. Tom. VII. pag. 762.
(*d*) Praedict. Lib. II. cap. 5. Charter. Tom. VIII. pag. 814.

quotidie, genio indulgeant, distentis toties ultra modum vasis, perit debitum robur (§. 25. N°. 3.), & cum simul crapulam comitetur ingens sitis, potus aquosos copiosos ingerunt, qui ulterius debilitant, nec a flaccidis vasis satis moveri possunt, ut difflentur de corpore; hinc in cavis corporis accumulati stagnant: hoc imprimis metuendum illis, qui, turpis vitii poenitentia ducti, simul & semel abstinent ab omnibus fermentatis liquidis, & in pessimum languorem incidunt. Videantur illa, quae §. 605. 11. de hac re dicta fuerunt.

Victus tenacium, durorum. Videantur circa hanc rem illa, quae ad §. 25. & 26. habentur; uti etiam illa, quae ad §. 1168. de malo victu, tanquam cachexiae causa, dicta fuerunt.

Hydatides ingentes. De his ad §. 1226. dictum fuit.

Plura similia &c. Omnes illi morbi in genere, qui vires vitales multum debilitant, hydropis causae esse possunt; uti etiam illi, qui sanguinem admodum tenacem efficiunt, ita ut ab aquosis vix dilui, nec iisdem intime permisceri, possit; uti ex Melancholiae tota historia patuit. Sed & in scorbuti descriptione §. 1153. crassities sanguinis unam partem causae proximae constituebat. Accedit, quod & hi morbi plures habeant causas communes cum hydrope; uti ex illis, quae ad §. 1093. & 1150. dicta fuerunt, evidenter patet.

§. 1230. Effectus adeoque, & morbi progressus, hic fere est: tument pedes, maxime vesperi, sensim hic augetur tumor, increscitque: tum tumor abdominis, quotidie increscens: hujus extensi sonus in Tympanitide, si percutitur; strepitus fluctuantis aquae in moto corpore in Ascite ab aqua libera fluente in cavo abdominis; at in Ascite ab aquis clausis in suis cistis, fallit: Dyspnoea: Sitis: Gravitas: Torpor: Alvus dura: Urina pauca: Febricula lenta: Sudor nullus: macies eo major, quo partis affectae major intumescentia: tum femorum, scroti, cutis abdominalis, aqua intercus: hydatides: aquae, in loco calido, clauso, stagnantis, putrefactae, acrimonia: Ulcera: Gangraenae: Haemorrhagiae narium: Exomphali: Viscerum sphacelus: Mors.

Operae pretium erit, considerare, quomodo & cum quibus signis, morbus hic incipiat, & augeatur.

Tument pedes &c. Si nempe a simplici tenuitate aquosa liquidorum originem trahit morbus, tunc ibi incipit tumor, ubi difficillimus sanguinis venosi ascensus est; nempe circa pedum astragalos primo tumor apparet, quia calcei coërcent pedes, ut non facile tumere possint. Si autem a viscerum scirrhis oriatur hydrops, vel a ruptis vasis, tunc abdomen prius tumet, quam pedes, & saepe asciti tarde succedit pedum tumor, praecipue si aqua collecta haeserit extra abdominis cavum, uti ad §. 1226. dictum fuit. Vesperi

peri autem imprimis tumor ille percipitur, quia tota die, vel erecto, vel sedente, homine, nec multum corpus movente, humores facile non potuerunt adscendere: imo observamus, etiam in sanis caeteroquin hominibus, plus minusve turgere artus inferiores vesperi; unde & calcei, si parum arctiores fuerint, tunc magis urgent. Incipiens autem talis tumor pedum solet horizontali decubitu, & tepore lecti, denuo dissipari, sic ut matutino tempore integre dispareat, vesperi demum rediturus. Dum sensim augetur malum, tumor altius assurgit, nec amplius evanescit noctis tempore.

Notandum tamen est, non omnem pedum tumorem designare hydropem; nam & in scorbuto incipiente (vide §. 1151. 2.) tumor crurum accedens & recedens adest: tumor autem ille in scorbuticis non adeo pastaceus est, sed magis resistit digitis prementibus, nec foveae manent, quas pro signo hydropis *Hippocrates* (*e*) sub Ilei nomine sic describit in hominibus, qui calida & humida victus ratione usi fuerint, nec corpus exercuerint, sed cibis expleti perpetuo fere dormierint; *Si digito partem aliquam comprimas, impressionem facies, & tibi vestigium apparebit, quemadmodum in farina aqua subacta, maxime autem in pedibus cavitas imprimitur.* Verum, uti ad praecedentem paragraphum monitum fuit, quandoque post morbos diuturnos deponitur ad unum pedem, vel & ad utrumque, separatus a reliquo sanguine humor, cum manifesto levamine; & tunc, motu corporis, frictionibus, insolatione, remediisque roborantibus, feliciter superantur tales tumores, qui primo aspectu pro hydropicis haberi possent, cum anasarcam omnino referant. Videtur & *Celsus* (*f*) hoc indigitare, dum dicit: *Aqua inter cutim minime terribilis est, quae nullo antecedente morbo coepit: deinde quae longo morbo supervenit; utique si firma viscera sunt, si spiritus facilis est, si nullus dolor &c.*: deinde recenset omnium fere functionum integritatem, & concludit: *Si quidem in quo omnia haec sunt, is ex toto tutus est: in quo plura ex his sunt, is in bona spe est.* In tali enim casu tumor satis subito augetur, donec, deposita omni materia morbosa versus has partes, viscera omnino liberentur: in hydrope vero incipente sensim augescit tumor, & reliqua signa mox enumeranda successive sequuntur, quae docent viscera non liberari per metastasin ad artus inferiores; sed tumorem hunc sequelam esse viscerum male affectorum. *Quibus vero ab hepate hydropes fiunt, tussis & tussiendi cupiditas ipsis innascitur, nihilque effatu dignum exspuunt, ac pedes tument, venterque non dejicit nisi & dura & ad necessitatem, & circa ventrem tumores prodeunt, qui partim ad dextra, partim ad sinistra, tum consistunt, tum desinunt* (*g*).

Certe & *Sydenhamus* (*h*), qui adeo attente morbos in prima etiam origine observabat, foveas a digitorum impressione in surarum parte inferiori, sub noctem imprimis conspicuas, mane vero evanescentes, agnoscebat pro primo hydropis indicio. Monet tamen, non certum omnino hoc signum esse,

(*e*) De Intern. Affect. cap. 46. Charter. Tom. VII. pag. 671. (*f*) Lib. II. cap. 8. (*g*) Hippocrat. Prognost. Charter. Tom. VIII. pag. 621. Coac. Praenot. N°. 452. Ibidem pag. 878. (*h*) Tractat. de Hydrope pag. 608. 609.

esse, *nisi ita affecti spiritum aegrius ducant: qui quidem tumor tam copia quam mole auctior indies redditur, donec, pedibus majorem aquarum copiam jam respuentibus, crura tentantur, ac postea abdomen ipsum.*

Licet autem plerumque in hydrope incipiente pedes tumeant, tamen non semper ab inferioribus incipit; nam, uti ante in *hydrocephalo*, *thoracis hydrope*, & *ascite*, dictum fuit, saepe in illis hujus morbi speciebus pedes non tument omnino, vel saltem tarde, ubi hydrops in cavis corporis jam confirmatus fuit. Imo ex *Hippocratis* observatis pateret, quandoque ab ipsa facie hydropem incipere, atque inde versus inferiora descendere. Sic enim describit morbum, quem crassum vocat, & quidem quartam ejus speciem, quae verus hydrops est, & quam curandam jubet iisdem, quibus hydrops sanatur, remediis (*i*): *Hic morbus a pituita alba fit; in ventre vero colligitur, ubi febres diuturnae corpus occuparint. Hic morbus initium sumit a facie, & facies tumet; deinde ad ventrem descendit; quo quum pervenerit, ventrem in magnitudinem attollit, corpusque velut a defatigatione succumbit. In ventre pondus est, & dolor vehemens, & pedes intumescunt.* Deinde addit mirum symptoma, quod in hoc morbo observavit: *Quod si pluvia in terram effusa fuerit, pulveris odorem non sustinet. Si vero in pluvia forte constiterit, & terrae odorem senserit, mox concidit.* Alia occasione ad §. 1210., ubi de tabis curatione agebatur, quaedam notavi de miro illo odore, quem pluviis madefacta tellus spargit.

Tum tumor abdominis &c. Si nempe in cavo abdominis sensim incipit accumulari aqua. Si enim serum aquosum in panniculo adiposo colligitur tantum, ut in hydrope intercute sive anasarca fit, tunc abdomen non plus tumet, quam reliquae partes corporis, cum aqua non in ejus cavo, sed tantum sub cute, colligatur.

Caeterum de signis Diagnosticis Tympanitidis, & Ascitis simplicis, sive etiam saccati Hydropis, abunde dictum fuit ad §. 1226.

Dyspnoea. Quando nempe libera pulmonis expansio ab aëre inspirato impeditur. Si abdomen aqua plenum turgeat, diaphragma in inspiratione descendere nequit libere, unde thoracis dilatatio impeditur. Sed & idem contingere potest longe magis, si non tantum abdominis, sed & pectoris, cavum aqua repleri inceperit. Verum in Anasarca universali metus est, ne & tunica cellulosa pulmonum similiter affecta sit, uti ad §. 1220. dictum fuit. Unde merito pro malo signo in hydrope habetur dyspnoea; quia vel summam abdominis plenitudinem in ascite sequitur, vel justum metum facit, thoracem & pulmonem simili morbo affici.

Ob eandem rationem & tussis in hoc morbo pro malo signo habetur, cum pariter designet pulmonem impediri ob copiam aquae accumulatae, vel irritari perpetuo a parciori etiam aquae copia, sed jam acrioris redditae, uti antea ad §. 1219. notatum fuit. Hinc *Hippocrates* (*k*) dixit: *Hydropicis tussis*

(*i*) De Intern. Affect. cap. 52. Charter. Tom. VIII. pag. 676.
(*k*) Aphor. 35. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 270.

tussis succedens, malum. In Commentariis autem ad hunc Aphorismum *Galenus* (*l*) notat, tunc imprimis malam esse tussim, quando ab hydrope augmentum capiente, ut causa, producitur; non vero, quando ex alia occasione hydropico tussis fit. Potest enim a catarrho & aliis causis produci. In alio loco *Hippocrates* (*m*) videtur tussim continuam in hoc morbo non simpliciter malam pronunciasse; sed dicit: *Hydropicum si tussis detineat, desperatus est.* Ibi autem utitur hac phrasi ἢ βὴξ ἔχῃ, quae videtur intelligenda de perpetua & sicca tussicula hydropicorum, cum in altero loco forte tantum de leviori & incipiente tussicula dicat.

Sitis. Antea, ubi de siti febrili agebatur, ad §. 636., sitis causae enumeratae fuerunt. Siccitas nempe, liquorum immeabilitas, acrimonia salsa, &c.: sed omnes hae causae concurrunt in hydrope, si morbus jam inveteraverit; nam in initio hydropici non adeo siticulosi sunt. Dum colligitur in cavis corporis serum aquosum, illud non redit per venas, nec sanguini miscetur amplius; hinc fluidissima sui parte quotidie magis magisque sanguis privatur, adeoque redditur minus meabilis. Simul ob humidi in sanguine defectum secretiones liquidi tenuioris a sanguine minuuntur, unde cutis sicca, lingua & os internum arida, fiunt; & dum in ascite solus venter augetur mole, reliqua omnia vero marasmo contabescunt. Nec sitim sedat copiosus etiam potus, quia liquida ingesta non facile uniuntur exsiccato jam nimis sanguini, atque cito ex vasis elabuntur in cava corporis dilatata. Non enim perspirat cutis amplius, & urina parcissima prodit, uti statim dicetur; hinc potus ingestus manet in corpore, & hydropem auget; sed non manet in vasis, per quae humores circumducuntur. Hinc merito de hydropicis dicitur: *Quo plus sunt potae, plus sitiuntur, aquae.* Sed lympha haec accumulata salsa est, & diuturna mora acrior redditur, subputrida, & fere alcalina. Accedit, quod & alvus dura sit in hydropicis, adeoque diu retenta excrementa in primis viis putrida fiant. Patet ergo, plures & efficaces causas sitis in hoc morbo adesse.

Gravitas: Torpor. Obruuntur miseri mole aquarum, & debiles vires immane corporis pondus movere nequeunt. Si jam simul cogitetur, a sanguine, adeo degenerante in hoc morbo, bonorum spirituum copiam per fabricam encephali parari non posse, patebit & alia ratio, quare grave corpus percipiatur, & torpidi fiant hydropici. Accedit, quod & aliquando aqua incipiat accumulari in ventriculis cerebri; unde lethargici quandoque pereunt aegri. Simul etiam notari meretur, quod sanguis, orbatus fere omni lympha, difficulter per vasa encephali tandem moveatur; unde omnes functiones animales turbari poterunt, & quidem variis modis. Videtur & hoc *Hippocratis* observatis confirmari, dum monet (*n*); Epileptica mala, si hydropicis contigerint, perniciosa esse.

Alvus

(*l*) Aphor. 35. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 270. (*m*) Aphor. 47. Sect. VII. Ibidem pag. 317. (*n*) Coac. Praenot. N°. 454. 459. Charter. Tom. VIII pag. 878. 879.

Alvus dura. Dum ingenti copia aquae distentum est abdomen, intestina comprimuntur; hinc facile in crassis intestinis accumulantur foeces, indurescunt, & non nisi magna cum difficultate excerni possunt. Accedit, quod saepe scirrhosa & pertinaciter obstructa sint viscera chylopoietica in hydropicis, quae tamen omnia ad bilis bonae praeparationem suam conferunt symbolam, uti in Physiologicis demonstratur. Sed inter alios bilis usus notatur, quod & alvi excretionem promoveat: unde si bilis quantitate deficiat, vel ob viscerum impeditam actionem debitas dotes non habeat, patet facile, quare & ab hac causa sequi possit alvi constipatio. Omnia haec hydropis symptomata pulchre *Hippocrates* recenset (*o*): *Quibus ex aliqua aegritudine ad hydropem res devenit, his alvi siccae excrementa caprini stercoris pilulis similia dejiciunt, cum eliquatione mucosa, & urina non bona: & distensiones circa hypochondria, & dolores ac tumores circa ventrem, & dolores circa laterum mollitudinem, & juxta spinae musculos, accidunt; febres quoque, & sitis, & tusses siccae, sequuntur, & circa motus spirandi difficultas, & crurum gravitas; & a cibis abstinent, & paucis ingestis explentur.*

Adeo autem segnis plerumque in hydropicis est alvus, ut, dum purgantibus cura tentatur, saepe dupla, imo & tripla, dosi catharticorum remediorum indigeant, ut alvus moveri possit.

Urina pauca. Dum omne serum aquosum in corporis cavis accumulatur, mirum non est, paucam secerni urinam a sanguine, lympha orbato pro maxima parte. Pariter certum est, maximam copiam potus tenuis aquosi per renes exire, nisi a motu corporis validiori, aut aëris calore, aestuans homo per sudorem expulerit superabundantem in sanguine aquam: patet hoc manifeste in illis, qui aquas minerales larga copia potant. Unde etiam aestivo sub calore parcior urina observatur, dum multum liquidi per cutis spiracula exit, & contrarium obtinet hyemali frigore. Simul observatum est, dum subito ingens copia urinae aquosae excernitur, sive sponte, sive per artem hoc contigerit, tumores hydropicos minui non tantum, verum etiam quandoque penitus tolli. Haec dum considerabat *Helmontius*, qui nullam unquam neglexit occasionem, ut in Scholas Medicas debaccharetur, antiquis Medicis, & *Galeno* praecipue, semper infensus, voluit sedem omnis hydropis in solis renibus esse. Salsè ridebat Veteres Medicos, qui hepatis frigidam intemperiem statuerant hydropis causam: affirmabat, se plurima hydropicorum cadavera secuisse, & semel tantum in hepate labem invenisse: unde statuebat (*p*); *In Hydrope autem efficiens Archaeus renum, in conceptu Ideae a perturbatione sua genitae, claudit renes, & fit hydrops.* Et alibi (*q*); *Renes actualiter hydropem concipiunt, fabricant, & continent. Abdomen vero, per actionem regiminis renum, diversorium praebet, & ren laticem, tanquam scenae productum, eo mittit. Non enim, quatenus per aliud viscus, latex furtim*

(*o*) Coac. Praenot. N°. 481. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*p*) In Capitulo *Ignotus hospes Morbus* §. 70. pag. 399. (*q*) In Capitulo *Ignotus Hydrops* §. 20. pag. 411.

tim abripiatur; *sed solus ren laticem proscribat ad loca ipsi subjecta.* Unde concludit (*r*): *Ergo verus Hydrops Ascites est in renibus: sive, solvere pertinacem seram renum, est solvere hydropem.* Unde, si illa perturbatio Ideae in Archeo renum mutaretur, credit hydropem sanari posse. Sic enim habet (*s*): *Authores aliquot commendant bufones vivos, utrimque renibus alligatos, solvere hydropem per lotium. Saltem vidi rusticum hydropicum sanatum, alligata anguium senecta per ventrem & renes. Inducitur enim idea metus renibus, qua indignationem amittant. Eodem videlicet modo, sitis ideam tristitiae, sive derelegatae appetentiae, suscitat: unde ren suae indignationis obliviscitur.*

Illi, qui *Helmontii* mira dogmata sequebantur, stupebant magistri sagacitatem, dum in renibus invenerat omnis hydropis causam; in scholis publicis clamabant, neminem ante *Helmontium* de hac re cogitasse unquam. Interim certum est, veteres Medicos Graecos, urinae parcitatem agnovisse tanquam causam & signum hydropis nascentis, & damnasse eandem, si adesset, hydrope jam facto. Certe *Hippocrates* (*t*) dixit: *In biliosis alvus turbata, dejiciens parva, geniturae similia, mucosa, & dolorem circa pubem inducentia, & urinae non expedite prodeuntes* (sic enim verti posse vocabulum εὐλύτως crederem); *ex talibus in hydropem desinunt.* Et paulo post (*u*): *Hydropico febrienti, urina pauca, & turbata, perniciosa est.* Dum de renum duritie, sive scirrho, agit *Aetius* (*w*), dicit: *Mingunt pauca, & reliquo corporis habitu aqua inter cutem laborantibus maxime similes existunt. Quidam etiam temporis progressu manifeste hydropem incurrunt.*

Et contra urinae copiosum profluvium pro optima hydropis medela habebat *Aretaeus* (*x*): dum enim de Diabete agit, dicit, illam esse speciem hydropis, & tantum differre in eo, quod effluat in Diabete aqua de corpore, non vero colligatur in corporis cavis, ut in hydrope; deinde addit: *Hydropicis eadem haec via succedit, si in bonum vertitur morbus.*

Cum autem, uti postea in curatione videbimus, eductio collectae aquae ex corpore hydropicorum juvet quidem semper, si prudenter instituta fuerit, nec tamen sanet morbum, nisi causa hydropis tolli possit, hinc prudenter *Aretaeus* subjungit: *Ac bonum est, si causa solvatur, nec ponderis duntaxat levatio fiat.* Cum autem videbant, totum corpus marasmo exsiccari, dum hydrope affectae partes solae crescerent mole, hinc, colliquescere omnia in aquam, dixerunt. Sic *Galenus* (*y*) dixit: *Fit igitur quaedam quasi in elementa divisio* (ἀναστοιχείωσις), *vel colliquatio, vel dissolutio, aut quomodocumque quis aliter nominare voluerit, aliquando totius corporis, aliquando humorum, qui in venis sunt, duntaxat. Atque hujus colliquamentum alias ad ventrem confluit, alias ad urinas, alias ad sudores pellitur. Ac humoribus, quos venae continent, in serosam saniem resolutis, renes ad excrementum id trahendum nati, potissimum quum sani sunt,*

(*r*) In Capitulo *Ignotus Hydrops* §. 19. pag. 412. (*s*) Ibidem §. 36. pag. 415. (*t*) Coac. Praenot. N°. 455. Charter. Tom. VIII: pag. 878. (*u*) Ibidem N°. 456. (*w*) Sermon. XI. cap. 17. pag. 270. (*x*) De Morbor. diuturn. Curat. Lib. II. cap. 2. pag. 129. (*y*) Lib. III. de Symptom. caus. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 99.

ſunt, ſerum quidem a venis expurgant, fluxionem autem ad veſicam aſſiduo mittunt. Ubi autem renes trahere non valent, venae ejusmodi ſerum in ventrem mittunt, aut, toti id corpori partientes, ſubitaneos hydropum ſtatus inducunt.

Quam pulchre haec *Galeni* ſententia experimentis hoc ſaeculo captis confirmatur! Prima fronte plus quam veroſimile videretur forſan, quod ſanguis in ſerum aquoſum ſolutus facillime tranſire poſſet per renum vaſa ſecretoria, praecipue cum potus tenuis, magna copia a ſanis hominibus ingeſtus, tam facile tranſeat per renes, & urinae copiam augeat. Verum, ad ſecretionem ſeri aquoſi a ſanguine per renum fabricam, requiritur ſanguinis rubri motus validus per majora vaſa, qui ſi ceſſat, vel ob defectum partis rubrae in ſanguine nimis diſſoluto, vel ob vaſorum minutum robur, ceſſat ſecretio in renibus, vel uti alia phraſi *Galenus* dixit, *non trahunt renes.*

Pulchrum experimentum fecit *Celeberrimus Hales* (z), per quod modo dicta omnino confirmantur. Diſciſſis venis jugularibus, per tubum arteriae inſertum eluebat immiſſa aqua calida omnem ſanguinem rubrum, in cane: poſt mortem calente adhuc cadavere aperiebat abdomen & thoracem. Dein Aörtae deſcendenti, in cordis vicinia, immittebat largiorem tubum aeneum, ut aqua calida liberrime arteriam ingredi poſſet, & ex tali altitudine, ut preſſio liquidi incumbentis aequalis foret viribus, quae ſanguinem arterioſum movent. Dum aqua calida ſic movebatur per arterias, fovebat cadaver perpetuo, per aquam calidam affuſam, tegebat pannis aqua calida madentibus, quandoque & totum cadaver immergebat calidae aquae. Omnibus tamen his cautelis adhibitis, nil de aqua calida tranſibat per renes in ureteres & veſicam, licet renes aqua diſtenti indureſcerent.

Nonne ex his patet, nihil novi dixiſſe *Helmontium*, dum urinae ſecretionem impeditam cauſam ſtatuebat: Veteres Medici ex ſollicita morborum obſervatione hoc noverant, hoc ſcripſerant. Fatetur *Helmontius*, quod legiſſet antiquos Medicos; ſed lectos contemſerat. Jam aliquoties alia occaſione monui, quod multa, quae laudantur in heteroclito hoc auctore, apud veteres inveniantur, & melius quidem. *Galenus* ſimpliciter dixit: non trahunt renes ſerum aquoſum. An meliora protulit *Helmontius*, dum affirmat, Archeum renum indignabundum abjeciſſe habenas regendi laticis? An ſapere videtur, dum credit, appenſis vivis bufonibus, vel anguium ſenecta, metum incuti Archeo, illumque ad meliorem mentem adduci, ſic ut priſtino ſuo munere denuo rite fungatur?

Febricula lenta. Quamvis in hydrope incipiente totum corpus frigeat, langueat, & omnino a febre alienus morbus hydrops videatur, tamen vetuſtiorem jam hydropem febris comitari ſolet; partim ob putredinem inceptam in liquidis ſtagnantibus, partim ob ſanguinem orbatum lympha diluente, quae vaſis exit, & in cavis corporis colligitur. De his videri poſſunt illa, quae ad §. 586. ε. habentur, ubi de febrium cauſis agebatur. Unde de hydro-

(z) Haemaſtat. Experim. XIV. pag. 118. & ſequent.

drope *Aëtius* (*a*) differens, dicit: *Fastidiunt etiam cibum, potum autem largiorem plurimi appetunt, maxime qui ex ascite laborant. Etenim humor, qui in locis detinetur, salsus est & putrefactus, quare & sitis & febris augescit: fere enim in totum plurimi ex hydropicis febriunt.*

Sudor nullus. Ut per extrema arteriolarum cutanearum humores exire possint, requiritur, ut cutis mollis sit, & naturali calore tepescat. Verum in hydropicis crura & femora tumentia, marmoris instar, frigescunt, dum simul reliquae partes, uti statim dicetur, macie penitus exsiccentur & arescant. Optimam certe curationis spem concipiunt Medici, si hydropici sponte vel per artem sudare incipiant, cum hoc signum det, extravasatum serum resorberi, resorptum cum sanguine moveri per vasa, & per cutis spiracula difflari de corpore. Solent hinc Medici, uti postea dicetur, per sudorifera remedia curam tentare quandoque, sed & saepe dolent, verissima esse illa, quae *Aretaeus* (*b*) jam monuerat: *Citra madorem illorum corpus est, idcirco neque in balneis sudore madescunt.*

Macies eo major &c. Nisi perpetuo per bona alimenta restitueretur partibus nostri corporis illud, quod quotidie per ipsas sanitatis actiones perit necessario de partibus fluidis & solidis, omnia vero marasmo contabescerent. Verum vel optima etiam alimenta requirunt omnium viscerum & vasorum actiones, & copiam bonorum humorum praeëxistentium jam in corpore, ut possint restitui perdita. Sed totus sanguis degenerat a dotibus suis naturalibus, & viscera comprimuntur a collecta aqua in cavis corporis, hinc impediuntur in functionibus suis exercendis, & deficit nutritio in partibus non tumentibus eo magis, quo partes aliae, hydrope distentae, plus turgent. Unde *Hippocrates* (*c*): *Et siquidem hydrops ex purgationis defectu oriatur, venter aqua impletur, pedes & tibiae attolluntur, humeri vero, claviculae, pectus, & femora, contabescunt.* Verum & macies illa partium superiorum merito habetur ab *Aëtio* pro malo omine (*d*). Omnes autem inveterati hydropes, & qui jam habitum corrumpunt, sunt periculosi.

Tum femoris, scroti, &c. Haec mala imprimis sequi solent Asciten jam inveteratum, dum ab aqua in cavo abdominis contenta premitur cava ascendens & venae iliacae. Verum tunc hydrops anasarca artuum inferiorum aucta, adscendens, etiam sub cute abdominali extenditur. Praeterea & ab ipsa cutis distensione, quotidie aucta, premuntur venae sanguineae subcutaneae; hinc, quidquid in tunicam cellulosam per arterias adhuc exhalat, per venas non poterit resorberi; hinc turgere incipiet tunica cellulosa. In asciticis in cute abdominis apparent venae sanguineae magnae, nigro fere sanguine plenae, quas in paracentesi instituenda vitare solent Chirurgi; & praecipue si in scroto haec operatio institui debeat. Videantur & illa, quae de aqua intercute ad §. 1225. dicta fuerunt.

Hyda-

(*a*) Serm. X. cap. 20. pag. 233. (*b*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 50. (*c*) De Affection. cap. 6. Charter. Tom. VIII. pag. 626. (*d*) Sermon. X. cap. 29. pag. 234.

Hydatides. De his antea ſaepius dictum fuit.

Aquae in loco calido &c. Humores corporis noſtri in putredinem tendere, notum eſt; ſed quamdiu moventur per vaſa, & per debitas vias excernuntur de corpore illa, quae nimis jam in putredinem vergunt, omnis corruptela impeditur in vivente. Verum, dum liquida in cavis corporis collecta ſtagnant diu, putredo metuenda eſt, quae quidem ſerius contingit, quamdiu cava haec clauſa ſunt, ſed longe citius, ſi ſemel aëri acceſſus detur. Forte haec eſt ratio, uti poſtea in cura hydropis dicetur, quare eductio aquae ex abdomine, partitis vicibus, ſaepius infauſto cum eventu tentata fuerit. Aëre enim admiſſo, putredo acceleratur inſigniter: imo obſervatum fuit, aquas paracenteſi eductas nullum putredinis ſignum dediſſe, & poſt paucas horas, dum aëri exponebantur, peſſimum ſparſiſſe foetorem. Licet in quocumque corporis loco collecta aqua putreſcere poſſit, videtur tamen hoc citius fieri debere in aſcite. Ex abdomine enim ſani animalis recens aperto exſpirat halitus, ſuburinoſus, & aliquid jam foetiduli habens: viſcera abdominalia perpetuo reſpirationis motu agitantur: bilis, inter naturales humores putredini proxima, tranſſudat ſic, ut vicina cyſtidi felleae loca in cadaveribus flavo colore toties tincta appareant: in inteſtinis craſſis foeces retentae diu (dura enim ſolet eſſe hydropicis alvus) putridum ſpirant. Omnia haec concurrunt, ut citius hic putreſcant aquae; quod ubi ſemel obtinuit, viſcera, perpetuo macerata in tali colluvie, in putridum liquamen contabeſcunt. Unde etiam pro infauſto omine habetur, ſi paracenteſi inſtituta aquae exeunt, putrefactae jam, vel & tales, ut digitos immiſſos abſtergant, & cutim teneram reddant, ut ſolet facere lixivium alcalinum; de qua re poſtea dicetur.

Ulcera, gangraenae. Dum diu ſtagnat ſerum aquoſum in tunica celluloſa, non tantum cutim diſtendit, ſed &, ſenſim acrius factum, inflammat & erodit. Saepius contigit, ut hydropici frigidos & tumidos pedes igni propius admoverint, nec ſenſerint a nimio calore epidermidem in veſiculas attolli; quae ruptae copiam ſeri plorabant continuo: dicetur poſtea ad §. 1242, & per artem tentari talia emiſſaria, quandoque cum optimo ſucceſſu. Cum autem tunc aëri liber acceſſus detur, partibus illis flaccidis, & tamdiu in lympha jam acriori maceratis, gangraena ſubito accidit (uti ad §. 423. monitum fuit), niſi fomentis antiſepticis hoc caveatur. Saepe etiam loca haec, per quae exeunt aquae, in ulcera degenerant, difficillimae curationis, cum a perpetuo ſeri acrioris affluxu impediatur, ne tale ulcus depuratum reducatur ad conditionem puri vulneris (vide §. 411.), quod requiritur, ut ulcus ſanari poſſit. Unde recte monuit *Hippocrates* (*e*): *Orta hydropicis in corpore ulcera non facile ſanantur.* *Galenus* autem notat in Commentario ad hunc textum, illud fieri non poſſe ob nimiam humiditatem, cum ulcus exſiccari debeat, ut ad cicatricem deducatur. Idem etiam confirmat *Celſus* (*f*).

Poſt-

(*e*) Aphor. 8. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 252. (*f*) Lib. III. cap. 21. pag. 161.

Poſtquam enim varias hydropum ſpecies recenſuit, addit: *Communis tamen omnium eſt humoris nimia abundantia: ob quam ne ulcera quidem in his aegris facile ſaneſcunt.*

Haemorrhagiae narium. Paucus quidem ſanguis per vaſa fluit; ſed ſi cogitemus, omnia vaſa artuum inferiorum premi ab aqua accumbente, & in aſcite, dum admodum turget abdomen, aörtae deſcendentes ramos praecipuos pariter comprimi, patet, ſanguinis liberum motum adhuc fere tantum per vaſa ſuperiora fieri. Si jam ſimul, uti hoc paragrapho dictum fuit, adſit dyſpnoea, ſanguis venoſus a capite libere redire nequit; hinc hydropici, frigidi in toto corpore, calent quandoque in capite, & genas rubras habent: ſequitur tunc haemorrhagia narium, quae nocet, minuendo ſanguinis copiam, quae parca nimis adeſt, & etiam malum ſignum dat, nempe inferioris corporis vaſa a tumore hydropico admodum compreſſa eſſe. Haemorrhagiae narium autem, quae in hydrope contingit, videtur applicari poſſe Prognoſis, quam *Hippocrates* (*g*) dedit: *In morbis longis parvae apparentes ſanguinis fluxiones, pernicioſae ſunt.* Cum enim paucus ſanguis adhuc per vaſa fluat, valida haemorrhagia narium non eſt exſpectanda. Forte & huc ſpectat alius *Hippocratis* (*h*) textus: *Alvi interceptae, ſed parva, nigra, caprinis ſtercoribus ſimilia, ex neceſſitate dejicientes, naſus in his ſanguinem fundens, malum.* Alvus enim in hydropicis dura eſt, ut ante dictum fuit, & tunc *Hippocratis* textus allegatus fuit, ubi eodem vocabulo σπυραθώδεες uſus fuit, ut foecum alvinarum figuram deſignaret.

Exomphali. Notum eſt, quod linea alba dicta abdominis in media fere parte ſuae longitudinis rotundo foramine perforetur, quod in foetu transmittit chordam umbilicalem, & amplius eſt, in adulto autem multo minus. Interim tamen, cum ille locus minus ſit firmus, quam reliqua abdominis ſuperficies, hinc ſatis frequentes obſervantur herniae umbilicales. Mirum ergo non eſt, ubi aqua plenum eſt abdomen, ſi hic locus extendatur, ſicque exomphalus fiat. Ubi craſſa & firma pinguedo abdomini incumbit, minus facile herniae fiunt, & obſervaverunt Chirurgi, hernioſos, antea macilentos, ſi pingueſcere incipiant, curari facilius. Cum in hydrope obſervaſſent Veteres Medici, aqua collecta tumere partes corporis, reliqua autem omnia penitus emaciari, hinc dixerunt, uti ad §. 1225. notatum fuit, pinguedinem colliquari, & in aquam verti. Monebat autem *Hippocrates* (*i*), curabilem eſſe hydropem, quamdiu quis in imo ventre pinguedinem habet: *Sed an pinguedo in imo ventre adſit, nec ne, his potiſſimum dignoſces; ſi ſane febres advenerint, & erectus ſtare nequeat, & umbilicus inflatus foras promineat, pinguedinem non amplius ineſſe dicito, eumque ſanari non poſſe.* Ex quo textu ſaltem videtur patere, quod agnoverit, pinguedine conſumta, facilius protuberare umbilicum. Non videtur autem hoc ſemper pro ſigno incurabilis hydro-

(*g*) Coac. Praenot. N°. 340. Charter. Tom. VIII. pag. 871. (*h*) Praediction. Lib. I. Ibidem pag. 728. Coac. Praenot. N°. 603. Ibidem pag. 888. (*i*) De Intern. Affect. cap. 23. Charter. Tom. VII. pag. 655.

dropis haberi posse, cum observata docuerint, non tantum protuberante umbilico, sed etiam a valida pressione rupto, aegros mansisse superstites. Vidit hoc *Celeberrimus du Verney junior* (*k*) in muliere, quae in flore aetatis, post lochiorum suppressionem, ascite laborabat, una cum insigni femorum & crurum tumore. Pluribus incassum tentatis, instituta fuit Paracentesis, cum multo levamine; & postea urina, quae antea pauca, nunc copiosa reddebatur; unde omnis tumor hydropicus evanescebat; simul appetitus & somnus boni erant, viresque brevi restituebantur, ita ut integre sanata crederetur, licet una cum aqua ex abdomine educta fuisset materies purulenta. Post aliquot septimanas autem denuo intumuit abdomen; dumque de reiteranda paracentesi cogitaret aegra, incepit tumere umbilicus, & dein apertus fuit. Exivit similis humor, ac per paracentesin eductus fuerat: post octiduum rursus aperiebatur umbilicus, & lympidissima exivit aqua. Postea adhuc bis eadem ipsi contigerunt, & sponte consolidato umbilico perfectam sanitatem recuperavit. Alter casus habetur descriptus a *D°. Chomel* (*l*), ubi pariter post puerperium, suppressis lochiis, abdomen intumuit, & licet rupto umbilico ingens copia foetidi humoris exiverit, superstes fuit aegra, & integre sanata. Sed & Ascites plurium annorum sanatus fuit, exeunte aqua per umbilicum, ex muliere quadraginta & aliquot annorum; post validissima purgantia hydragoga, & diuretica, exhibita a Medicis, augebatur potius moles abdominis, & cum paracentesin admittere nollet, suo relinquebatur fato. Post validum purgans datum per umbilicum aquam exire sensit, sed sensim, & absque ulla molestia, nisi quod lintea perpetuo madescerent: duravit hoc stillicidium per totam hyemem, non increscente abdominis tumore quidem, sed emaciabatur, una cum virium diminutione. Majo mense sequente, dum curru vehebatur, cum impetu ex umbilico prosiliit aqua, & magna valde copia, sequente maxima debilitate: quamvis autem sequeretur febris, vomitu, singultu, asthmate, comitata, evasit tamen; color, torositas, vires, redierunt, & per aliquot menses sana vixit, tuncque alio morbo, colico nempe dolore cum pertinaci alvi constipatione & vomitu violento, periit intra paucos dies. Aperto abdomine nulla fuit inventa aqua, nec aliquid praeternaturale in visceribus, excepto, quod uterus ingens, totus scirrhosus, quatuor libras cum dimidia pendens, reperiretur (*m*).

Similes casus videntur docere, quod salutaria haec naturae morbos curantis molimina dederint arti Medicae occasionem, ut instituta Paracentesi haec imitaretur.

Viscerum sphacelus, mors. Dum nempe putrefacta jam aqua viscera macerantur, & in putridum tabum diffluunt.

Caeterum praecipua, quae ad Prognosin in Hydrope formandam spectant, apud

(*k*) Académ. des Sciences l'an 1702. Memoir. pag. 285. & sequent. (*l*) Ibidem l'an 1728. Mémoir. pag. 583. & sequent. (*m*) Medic. Essays and observat. Tom. III. pag. 378. & sequent.

apud *Hippocratem* (*n*) ſic leguntur: *Eum, qui ab hydrope correptus eſt, & ſuperſtes eſt futurus, bonis viſceribus praeditum eſſe oportet, ita ut natura ſe exſerat, ſimulque facile concoquat, & bene ſpiret, ſitque ſine dolore, & totum corpus aequaliter tepidum habeat, & non circa extremas partes colliquatum. Melius eſt autem, ut tumores potius habeat in extremis partibus. Optimum vero eſt, neutrum horum habere: nam molles & graciles eſſe convenit extremas partes, itemque ventrem ad contactum mollem. Tuſſim vero adeſſe non oportet, neque ſitim, neque linguam reſiccari, tum reliquo tempore, tum poſt ſomnos, quando haec valde fieri ſolent. At cibos libenter accipere oportet, & ubi idoneam copiam comedit, non affligi. Alvum vero ad medicamenta quidem celerem habere, reliquo autem tempore egerere excrementum molle figuratum. Urinam apparere convenit ſecundum inſtitutum (morem), & vinorum mutationes. Laborem vero oportet ferre facile, & laſſitudinis exſortem eſſe. Ac optimum quidem eſt, hominem per omnia ſic diſpoſitum eſſe, & ſic ſecuriſſime ſanus fieri poterit; ſin minus, plurima ex his habeat; nam ſpes erit, ut ſuperſtes evadat. Qui vero nihil horum habuerit, ſed contraria, eum deſperatum eſſe ſcito. Qui autem pauca horum habuerit, quae bona dixi eſſe ſi hydrope laboranti adſint, huic exiguae ſpes reſtant.* Apparet ex hoc textu, quod tanto pejorem morbum crediderit, quanto plures functiones laeſae ſunt, uti optime *Galenus* in loco antea ad §. 3. citato tanquam generale axioma practicum poſuit: *Cujusque morbi tanta magnitudo eſt, quantum a naturali ſtatu recedit; quantum vero recedat, is ſolus novit, qui naturalem habitum adamuſſim tenuerit.*

§. 1231. Hydrops curandus ergo indicat 1. Liberum conciliare fluorem Lymphae: ſive fuerit aqua, ſerum bilioſum, ichoroſum, ſanguinolentumve. 2. Aquas jam in cavitates effuſas inde educere. 3. Labem debilitatorum viſcerum tollere, ſive ea cauſa, ſive hydropis fuerit effectus.

Poſtquam dictum fuit de illis, quae in variis ſpeciebus hydropis tam ad Diagnoſin quam ad Prognoſin ſpectant, ſequitur ut de curatione agatur. Primo autem dicendum de generalibus indicationibus curatoriis, & poſtea videndum, qua methodo, & quibus remediis, obtineri poſſit illud, quod indicatio medica jubet.

1°. Lympha tunc liberum habet fluorem, quando humor meabilis, per vaſa pervia, debito motu, propellitur. Si haec tria obtineri poterunt, tunc huic indicationi penitus ſatisfiet. Cum autem, uti antea jam ſaepius dictum fuit, & tenuis lympha, halitus inſtar, in cavis majoribus ac minoribus corporis perpetuo expellatur, niſi abſorbeatur per venulas denuo, accumulatur in his cavis, & hydropem facit: hinc, ut hoc impediatur, debent oſcula venarum abſorbentium aperta, & nullum obſtaculum in toto genere venoſo, eſſe,

(*n*) Praediction. Lib. II. cap. 5. Charter. Tom. VIII. pag. 814.

esse, quod reditum lymphae venosae resorptae ex cavis corporis impedire possit: antea enim demonstratum fuit, a sola venarum compressione hydropem nasci posse subito; & simul monitum fuit, asthmaticos saepe fieri hydropicos, quia per contractos paroxysmi tempore pulmones cor dextrum libere nequit sanguinem propellere; adeoque venosi sanguinis receptacula circa cor dextrum plena manent; sicque obex ponitur libero motui humorum venosorum. Praeterea videtur satis verosimile, quod sanitatis tempore sub vaporis forma afflent arteriae lympham, quae &, eadem sub forma, a venis resorbetur, antequam in lympham condensari possit. Unde & calor corporis interni requiritur talis, ut illa condensatio nec cito nec facile contingere possit. Ex abdomine, thorace, pericardio, animalis sani, celeri manu aperti, exhalat talis vapor, qui post mortem, frigescente cadavere, densatur in lympham.

Quamvis autem ille vapor, & ex illo condensato nata lympha, constet pro maxima parte aqua, tamen non est pura aqua, uti manifeste docet vaporis talis odor suburinosus. Praeterea huic lymphae, in cavis corporis collectae, saepe seri, ad ignem coagulabilis, quantitas permista est; unde & flavo colore seri quandoque tinguntur hydropicorum aquae; qui color in ascite intensior saepe observatur, ob bilem nempe transsudantem; uti antea dictum fuit. Possunt & hae aquae mora, inceptaque jam putredine, in acrem ichorem mutari; sed tunc parum spei superest. Interim tamen ichoris vocabulum apud *Hippocratem*, aliosque Veteres Medicos, non semper significabat acrem putridumve liquorem. Vapor enim in cava corporis perpetuo exhalans vocabatur πνεῦμα; ubi vero idem ille vapor condensabatur in liquidum, tunc ἰχὼρ dicebatur.

Contingit aliquando, aquas hydropicorum subrubello sanguinis colore tingi, dum vasa quaedam sanguinea, diu macerata, contentum fluidum dimittunt: tamen & hoc observatur, licet omnia vasa adhuc integra fuerint, imprimis in pericardio, ubi ob cordis moventis & maximorum vasorum viciniam circulatio sanguinis rapidissima est: in cadaveribus enim hominum sanorum, violenta morte peremtorum, saepe invenitur aliqua copia lymphae rubellae. Videtur celerrimo motu humorum per vasa in hoc loco aliquid de parte rubra sanguinis exprimi per dilatata oscula arteriarum exhalantium; docent autem injectiones Anatomicae, ipsam materiam ceraceam, rubro colore tinctam, per totam cordis superficiem exprimi, licet integritas vasorum manserit.

Caeterum de diversis coloribus, variisque dotibus, aquarum, in cavis corporis collectarum, & prognosi inde facienda, partim dictum fuit ad §. 1219., partim etiam agetur ad §. 1240., ubi de Paracentesi in ascite dicendum erit.

2°. Nisi enim hoc cito fieri possit, semper metus est, ne vel copia auctae pondere & pressione noceant vicinis visceribus, vel mora acriores redditae destruant omnia. Haec autem eductio aquae obtinetur, vel efficiendo, ut venae denuo resorbeant collectam lympham, quae dein sanguini mista per varia loca potest de corpore educi; vel, si hoc obtineri nequeat, per artem

exitus paratur, pertuso loco, in quo aqua collecta stagnat. In hac indicatione perficienda ars multum valet, sed longe major difficultas invenitur in sequenti.

3°. Patuit ex illis, quae ad §. 1229. dicta fuerunt, ubi causae hydropis recensebantur, quam multae inter illas sint, quae vel omnino non, vel difficillimè, per artem tolli possunt. Praecedenti vero paragrapho dictum fuit de pessimis effectibus, qui ex hydrope metuendi sunt, & post sublatum hydropem superstites manent; neque semper in potestate artis est, ut tolli vel emendari possint. Si per diuturnam macerationem viscera fere contabuerint, vel acriori jam reddito sero aquoso erosa fuerint, quis curam promittere audebit? Unde merito a Medicis hydrops inter morbos curatu admodum difficiles numeratur. Novi Chemicos, arcanis suis superbientes, certam hydropis curam polliceri audacter, sed & saepe testis fui, quam turpiter erraverint. *Helmontius* (*o*) jactat, *se supra bis mille hydropicos, etiam quorum lotium jam ex cruento nigricaret, & tota nocte vix unum cochlear minxerant, in pristinam sanitatem restituisse.*

Nec tamen ad magnam senectutem vitam produxit, cum quinquagesimo sexto vitae anno fuerit mortuus. Paucos credo fore Medicos, veritatis amantes, qui idem jactare auderent. Verum quidem est, si *Helmontio* credere fas est, quod decimo septimo aetatis anno jam praecelleret reliquis Medicis. Natus fuit anno 1588., & de se ipso testatur sequentia (*p*): *In Autumno 1605., ex Anglia Antwerpiam rediens, reperi aliquot centenos, post malignam atque popularem febrim, hydropicos: multos sanavi, multique sub infaustis aliorum tentaminibus interim perierunt.* An non quadrat hîc Proverbium? *Oportet, mendacem esse memorem.*

Certe de hoc morbo longe aliter sensit sapiens vetustas: *Hydrops injucundum aspectu vitium est, & toleratu difficile. Ab ipso enim perpauci liberantur, idque felicitate quadam, ac Deorum potius, quam artis (majora enim omnia vitia soli Dii medicantur). Nam aut in viscere primario morbus delitescens totum in malum habitum convertit, aut, omne corpus ingruente pestilentia, in malum succum viscera permutavit, quando sibi utraque vicissim ad perniciem suffragantur, nullaque est pars noxa carens, quae vel modicam naturae opem afferre possit* (*q*). Unde mirabatur *Aretaeus*, quod Hydropici vitam amarent (*r*): *Cujus rei causa dici non potest, sed mirari tantum id licet: hoc autem magnum est. Namque in aliis, non omnino perniciosis, affectibus aegrotantes abjecto sunt animo, tristes, mortis amantes: in his vero & bene sperant, & vitae cupidi sunt: Ambo haec contraria morbi efficiunt.*

(*o*) In Capitulo *Ignotus Hydrops* §. 11. pag. 409. (*p*) Ibidem pag. 408.
(*q*) Aretaeus de Causis & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 48.
(*r*) Ibidem pag. 50.

§. 1232. Fluor conciliatur Lymphae, tollendo causas hunc impedientes, quae 1. vis vitalis minus fortiter circumagens; 2. vasculorum compressio, disruptio, obstructio. 3. Liquidi nimia tenacitas.

Fluor lymphae liber impeditur, vel vitio vasorum, per quae circumducitur, vel nimia tenacitate liquidi, vel denique si & vasa continentia, & liquida contenta, bona fuerint, potest defectus esse in causis moventibus minus validis.

1°. Ut humores nostri debito cum impetu moveantur per vasa, non tantum cordis, sed & vasorum, actio requiritur debita; quae si deficiant robore, ingestorum mutatio in nostros humores non fiet, illa spontaneam naturam sequentur (vide §. 10.), inducetur cachexia, quae toties hydropem praecedit, uti antea dictum fuit. Cum autem motus humorum pendeat multum a firmo vasorum robore, hinc antea ad §. 26. notatum fuit, a nimia debilitate fibrarum solidarum produci vasorum facilem extensionem, rupturam, tumores, &c., quae omnia hydropi viam sternunt. Unde etiam §. 44. hydrops tanquam effectus viscerum nimis debilium & laxorum enumeratus fuit. Verum ad §. 69. demonstratum fuit, liquidorum glutinosam tenacitatem ab iisdem causis nasci, per quam pariter lymphae liber fluor impeditur.

2°. Compressio in vasis venosis facta reditum lymphae ex cavis corporis impedire, & horum vasorum ruptura, praecipue si majora fuerint, perpetuo lymphae depluvio cavitates implere, poterit. In arteriis lymphaticis minus hoc metuendum videtur, cum parvae sint; adeoque ab harum ruptura copiosae lymphae effluvium non sequetur: si vero arteriae lymphaticae comprimerentur, exhalatio in cava corporis impediretur; unde potius siccitas sequeretur. Obstructio autem in iisdem arteriis eundem effectum faciet: in venis enim vix obstructio locum habere potest (vide §. 119.), nisi cavum illarum vera compressione adjacentis tumoris, vel alterius similis causae, angustetur.

3°. Observatum fuit, uti antea dictum, serum aquosum, in cavis corporis collectum, quandoque lentescere sic, ut paracentesi instituta vel omnino non, vel difficillime, exire possit. Verum admodum probabile videtur, quod ab initio, dum incipiebat colligi, talem tenacitatem non habuerit, sed per moram diuturnam sic mutatum fuerit. Sed & potest in humoribus circulantibus talis tenacitas nasci, sive inflammatoria calida, sive glutinosa frigida, quae difficillimas viscerum obstructiones producet; adeoque hydropem (vide §. 1229.) poterit facere. Ut ergo radicitus curetur morbus, debet nimia illa liquidi tenacitas tolli.

§. 1233. Ad primum (1232.) faciunt Cardiaca dicta, roborantia, & stimulantia; quae, si sitis valida non urget, petuntur ex aromaticis, salinis, oleosis, calidis, forma Electuarii, Misturae, Vini Medicati, Cerevisiae Medicatae, Pilularum, Decoctorum, Syruporum, Tabellarum, facillime varianda.

In hydrope saepe totum corpus friget, vires languent, debilis nimis circuitus humorum parum movet liquida; ita ut adsit tunc revera illud, quod *Horatius* optime dixit; *aquosus albo in corpore languor*. Augere ergo tunc convenit humorum per vasa motum. Cum autem cor primaria causa movens sit, hinc talia remedia vocantur Cardiaca, quae motum vitalem sustinent, & augent, licet soli cordi proximè non inserviant (*r*). Solent autem Cardiaca dividi in illa, quae replent, restituendo copiam humoris sani, vel secundo, quae roborant vires solidorum, per quas humores moventur, vel denique, quae amabili fragrantia reficiunt subito debiles vires, & hinc copiam motumque humoris nervosi augere dicuntur; aut etiam acriori stimulo sic irritant fibras motrices, ut inertia vasa & stagnantes humores in majorem motum ducantur.

Quamvis autem & de salubri victu Hydrope laborantium cura haberi debeat, tamen ad hanc indicationem proprie spectant Cardiaca, quae roborant flaccidas partes, & motum nimis debilem suo stimulo augent. In *Materia Medica* ad hunc numerum enumerantur talia remedia, quae has vires medicatas habent, & simul adsunt variae formulae medicamentorum ex his paratae, ad quarum normam plures aliae componi facile poterunt. Cum enim quandoque huic indicationi diu insistendum sit, expedit saepe, ut mutentur formulae, manente tamen eadem medendi methodo, ne diuturnus ejusdem remedii usus morosioribus aegris fastidium pariat.

Interim tamen in horum usu etiam prudentia opus erit, ne nempe simul & semel nimis augeamus circulationis velocitatem. Crescit enim sibi indulgens dirus hydrops, & in ascite magis magisque turget abdomen, dum arteriae pergunt eructare serum aquosum, venae autem vel nihil omnino, vel parum, resorbent. Hinc si nimis subito augeretur humorum motus, imprimis si soluti nimis fuerint, omnes exprimerentur in cavum dilatatum abdominis, & omnia vasa corporis collaberentur subito; quod periculosum foret. Prudentem certe cautelam dedit in cura Hydropis *Trallianus* (*): *Nam calefacientia nimium, si universa ac una vice assumantur, totum potius habitum colliquant, quam abundantem humorem evacuent.*

Praeterea, dum subito illa, quae stagnaverant hactenus, deducuntur in motum, & humoribus circulantibus miscentur, subita fiet vasorum plenitudo, obruetur pulmo sic, ut posset aeger suffocari. Ita videmus, dum hydro-

(*r*) Herm. Boerh. Institut. Medic. §. 1095. & sequent.

(*) Lib. IX. cap. 3. pag. 528.

drope anasarca corpus tumet, si subito movere corpus tales aegri tentent, quod incipiant angi, vix animam ducere possint, imprimis si per acclivia loca gressum facere nitantur. Unde prudentes Medici, non simul & semel, sed sensim, conantur stagnantia in motum reducere, hac spe, ut extravasata lympha, denuo resorpta & sanguini mista, per cutanea vasa, vel auctam urinae copiam, expellatur de corpore: nisi enim hoc obtineatur per auctum motum vitalem, nullum inde emolumentum percipient aegri: brevi enim omne illud, quod circulantibus humoribus mistum fuerat, denuo in cavis corporis colligetur.

Talem medendi methodum laudavit in hoc morbo *Hippocrates* (*s*). Dicit enim, *huic ventrem siccare confert*. Victum autem siccum ex carnibus imprimis assatis commendat: pisces quidem dabat elixos, sed pridie coctos & frigidos, ut essent siccissimi; & ideo monuit, ut jusculo non immergantur, insulsique sint, ne sitis augeatur. Vinum autem nigrum, crassissimum, & acerbissimum, dabat, sed paucum: pro oleribus commendabat raphanos & apium: simul mane & a coena ambulare jussit. Similia fere his alio in loco laudat (*t*). Verum haec omnia tantum locum habent, si non urgeat sitis valida, quae per calida haec remedia augeretur eo usque, ut aegri a potu copiosiore sibi temperare non possent; unde major copia aquae adderetur humoribus, quam difflaretur de corpore per motum vitalem auctum; adeoque hydrops augmentum caperet.

§. 1234. Si ingens vexet sitis, causa fuerit calida, morbus cum febre calida, quod saepe solet fieri, ad primum (1232.) faciunt Cardiaca dicta reficientia, acida grata, & leniter aromatica.

In hydrope incipiente raro ingens sitis adesse solet, sed adulto morbo saepe accedit, & merito pro malo signo habetur. Sitis enim, uti alia occasione dictum fuit ad §. 636., pro causis agnoscit humorum immeabilitatem, siccitatem, aut acrimoniam; quae in hydrope inveterato invenitur putrida. Dum autem aquosa pars a sanguine secedens in cavis corporis colligitur, orbatus diluente vehiculo sanguis redditur nimis siccus & immeabilis; tuncque sitis nascitur, & saepe molestissima. A potu autem crescit indulgens sibi Hydrops, nec sitis potu ingesto tollitur, quia ingesta aqua facillime a sanguine secedit, & copiam extravasati liquidi auget; nullo modo autem liquidorum per vasa fluentium immeabilitatem minuit; adeoque sitis causa manet; & tunc a calidis illis stimulantibus abstinendum est.

Quandoque hydrops morbos acutos sequitur, & ab illo *Hippocrates* (*u*) multum metuebat; dicit enim: *Hydropes ex acutis morbis omnes mali; neque enim*

(*s*) De Intern. Affection. cap. 33. Charter. Tom. VII. pag. 655. (*t*) De Morbis Lib. II. cap. 28. Ibidem pag. 580. (*u*) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 619. & Coac. Praenot. N°. 452. Ibidem pag. 878.

enim febrem solvunt, & cum dolore sunt vehementi, & lethales: imprimis hoc observatur post febres continuas mali moris, scarlatinae quandam speciem, exanthemata miliaria, & petechia, ita ut hydrops nascens cum fine talis morbi fere coincidat, & quandoque jam tumere incipiant, antequam febris omnino deferbuerit: minime tutum foret in simili casu calidis & stimulantibus remediis uti. Unde *Trallianus* (*v*) singulari titulo agit de illis, qui hydrope una cum febre laborant, & monet sequentia: *Quare aqua inter cutim, ex acutis morbis profecta, non potest non inflammationes habere in ipsa perseverantes: nihil enim adeo intervallorum expers est ac febris: ac mirum, quod neque aqua inter cutim, ipsis oboriens, calorem aegrorum exstinguat, neque febris omnem aquam inter cutim exhauriat, sed ab aqua & igne simul contineantur ambo, ut undequaque dubia fiat curatio, sive calefacere, sive refrigerare, quidpiam velis.*

Contingit autem saepius, quod in hydrope jam inveterato stagnantes aquae incipiant putrescere, & acres fieri; tunc febris calida accenditur in frigido antea corpore, sitis immanis oritur, & omnia brevi in pejus ruunt. Sic observatur, crura & femora hydropicorum, tumida, pallida, & marmoris instar frigida, incipere rubescere, calere, dum simul cutis leviter etiam attacta dolet, quae brevi post eroditur, & copia quandoque ingens seri aquosi exit, cum levamine quodam; sed saepe pessima gangraena sequitur, omnia depascens. Tunc augetur immaniter sitis, & calida illa stimulantia remedia nocerent pessime. Unde optimè monuit *Trallianus* (*w*): *Quod si aqua inter cutem laborantes etiam febricitent, admodum calidis auxiliis utendum non est, neque in visceribus, neque in cibis, aut potibus, aut antidotis, aut purgationibus, &c. Nullum enim valde calefaciens ipsos juvare potest. Nam ejusmodi medicamenta sitim ipsorum augent, & febrim incendunt, & causas inflammantes magis adhuc exurunt, intenduntque malum.*

Cum autem post morbos acutos, uti dictum fuit, quandoque sequatur hydrops, praecipue illa species, quae aqua intercus sive anasarca dicitur, ideo forte Veteres Medici sanguinis missionem consuluerunt in hac specie hydropis. Sic *AEgineta* (*x*) curam Tympanitis, & Ascitis, auspicari jussit a purgantibus hydragogis; in Anasarca autem a sanguinis missione incipiendum voluit; *maxime si a suppressis haemorrhoïdibus, aut menstrua purgatione, affectus originem habuerit; praeterquam si jam antea sanguinem miserint, in malo habitu constituti.* Similia & apud *Trallianum* (*y*) habentur, ubi asserit, venae sectionem in cura anasarcae interdum requiri, *ut quae ex sanguinis frigidi copia nascatur. Ac frigiditatis ratione quidem illa non indiget, sed quoniam copiae detractio naturam levat.* Sed ex sequentibus alio in loco patet, quod *Trallianus* (*z*) cespitaverit circa venae sectionem, addit enim plures cautelas; voluitque, tunc convenire tantum, si inflammatio scirrhosa sit in visceribus, si

(*v*) Lib. IX. cap. 3. pag. 526. (*w*) Ibidem pag. 525. (*x*) Lib. III. cap. 48. pag. 48. versa. (*y*) Lib. IX. cap. 3. pag. 514. (*z*) Ibidem pag. 518.

si pravi humoris copia in venis adsit, si vires constent, aeger sit in vigore aetatis, nec tempus admodum frigidum fuerit. Imo videtur & sanguinis missionem ideo praemisisse, ut post hanc tutius posset valida calefacientia remedia adhibere. Sollicitè autem monet, magnam cautelam adhibendam esse: *Etenim intempestiva sanguinis missio in aliis quoque periculum inducit, in hydropico autem interdum etiam mortem.*

Antea monitum fuit, impedimentum motus sanguinis venosi posse originem dare hydropi, adeoque & nimiam vasorum plenitudinem: in tali casu vasorum depletio per sanguinis missiones procul dubio utilis foret. Apud *Hildanum* (*a*) tale exemplum habetur, de homine robustissimo sanguineo, trigesimum annum agente, qui a vertice ad pedes usque intumuit. Dum Medici curam aperientibus & purgantibus lenioribus tentant, subito ex nare dextra sanguis ad quatuor libras effluxit tanto cum impetu, ut syncope sequeretur. Suppressa autem hac haemorrhagia, non tantum vires redierunt, *verum etiam ab hydrope, citra ullorum aliorum remediorum usum brevi curatus est aeger.* Apparet hinc evidens ratio, quo casu in cura hydropis sanguinis missio locum habere possit, cum caeteroquin sanguinis evacuatio hydropicis nocere soleat, imo a profusa sanguinis evacuatione in robustis etiam & sanis hominibus toties nascatur hydrops, uti ad §. 1229. dictum fuit. Ubi ergo a causa calida morbus ortus fuerit, vel & febris calida hydropico supervenerit, & valida sitis vexaverit, tunc calida illa stimulantia remedia, quae ad paragraphum praecedentem laudata fuerunt, locum non habent. Ideo ad hunc numerum in *Materia Medica* alia laudantur, *crystalli tartari*, *rob sambuci*, *juniperi*, *spiritus salis marini*, *&c.* quae & sitim sedant, & putredini hic metuendae resistunt quam efficacissimè. Aromata quidem & hic laudantur, sed leniora; & prudens Medicus facile determinabit horum quantitatem, prout virium languor, major vel minor calor, & molestae sitis intensitas, requirunt.

§. 1235. Utroque casu (1233. 1234.) prodest frictio, motus, calor.

Totus scopus consistit in eo, ut per motum vitalem auctum stagnans lympha sic disponatur, ut a venis resorberi possit, & resorpta, humoribus circulantibus mista, per varias vias exire de corpore. Quantum autem frictiones valeant ad augendum motum per vasa, alio in loco ad §. 28. N°. 2. dictum fuit. Sed praeterea ad §. 334., dum de cura contusionis agebatur, patuit, quantum possit frictio prudenter instituta in resolvendo sanguine extravasato & grumoso; adeoque & multo plus efficere poterit in serum aquosum, si lentescere inceperit. Imprimis autem frictio efficax est in hydrope anasarca, dum aqua in panniculo adiposo collecta stagnat: quamvis enim & in aliis hydropis speciebus usum habere possit, tamen frictionis effectus, inter-

(*a*) Observat. Centur. 1. pag. 43.

terposita tantum cute, agit magis immediatè in extravasatum serum, quam si abdomen in Ascite turgidum fortiter perfricaretur. Unde *Trallianus* (*b*) dixit: *At perfricatio hydropicis adhiberi debet potissimum, ut externos corporis meatus rarefaciat, humores extenuet, & discutiat.* In cura hydropis Anasarcae quam maxime frictiones commendat *Aetius* (*c*); & alii plures. Frictiones autem illae variis instituebantur modis: *Utendum igitur prima die quidem fricatione, per modicum oleum, moderatè & molliter facta: in progressu autem & sicca & multa, & cum intensione magis appressa: deinde etiam per lintea asperiora.*

Certe, dum manu oleo inuncta perfricatur cutis, minus laeditur & exasperatur, hincque frictiones diuturniores ferunt aegri absque molestia. Verum quidem est, quod locus oleo perfricatus minus reddatur perspirabilis, sed scopus est tantum, ut per frictionem mobilia reddantur illa, quae stagnant, & attenuentur lenta ac viscosa, dum simul acceleratur humorum per vasa motus; unde videtur oleum tuto hic adhiberi posse, & Veteres Medici illud in usu habuerunt, additaque *Scilla* & aliis reddiderunt medicatum (*d*). Interim tamen & solum oleum olivarum salubrem aeque praestitit effectum in ipso Ascite, qui curabatur tali frictione mane ac vesperi facta intra mensis spatium; & tertio jam quartove die, post frictiones inceptas, copiosa reddebatur urina; sicque quotidie detumescebat abdomen (*e*). Videtur autem felix ille eventus frictioni tribuendus esse, non autem virtuti medicatae olei olivarum. Alvus inde quotidie sine aliis remediis soluta fuit. Frictio autem cum oleo non convenit, si ventris moles nimium magna sit, & integumenta tensa ac tenuia, & respiratio multum difficilis (*). Ubi jam minui incipit tumor, cutis minus tensa fortiorem & asperiorem frictionem ferre poterit. Antiquis ad dissipandos tumores hydropicos in usu fuit & alia methodus, ad frictionem accedens, quae hodie vix in usu est, & tamen tuta satis & utilis videtur. De hac methodo *Aetius* (*f*) sic habet. *Experiri etiam Herodoti remedium convenit, neque enim minus quam ipsa frictio auxiliari potest: vesicis itaque bubulis, aut etiam aliis magnis omnino, ac probè inflatis & vacuis, tumentes locos pulsato, atque id autoritate tum Archigenis tum Herodoti facito: inde enim citra molestiam caro condensatur, neque dolore, neque repercussione duriore, resultante.*

Omnibus autem illis methodis hoc obtinere sperabant, ut moverentur stagnantia, & sic dissiparentur tumores hydropici, simulque caverent, ne cutis offenderetur. Vidi saepius per imprudentem frictionem crurum tumentium inflammari cutim, & brevi gangraenescere; quod periculosum erat frequenter, & semper magnas creabat molestias. Prudentissime hinc *Celsus* monuit (*g*), de cura hydropis agens: *Utendum fricatione, madefactis tantum manibus aqua,*

(*b*) Lib. IX. cap. 3. pag. 524. (*c*) Sermon. X. cap. 28. pag. 244. (*d*) Ibidem. (*e*) Donald Monro on the Dropsy pag. 30. 31. Nouvelle Biblioth. Angloise pour les Mois de Janvier & Février 1757. pag. 107. (*) Störk Ann. Medic. pag. 90. (*f*) Sermon. X. cap. 29. pag. 246. (*g*) Lib. III. cap. 21. pag. 164.

aqua, cui sal & nitrum & olei paucum sit adjectum, sic, ut aut puerilis, aut muliebres manus adhibeantur, quo mollior earum tactus sit. Idque, si vires patiantur, ante meridiem tota hora, post meridiem semihora, fieri oportet.

Simul etiam apparet, quod prudenter Veteres Medici a lenioribus frictionibus inceperint, ne uno impetu extravasatum serum, humoribus circulantibus mistum, obrueret pulmonem, cum periculo suffocationis. Observaverat *Hofmannus* (*h*), tumorem oedematosum pedum, quacumque de causa intra corpus repulsum, gravem pectoris oppressionem & anxietatem producere. Imo viderat in talibus aegris, febre intermittente correptis, sub frigoris accessione, pedum tumores subito evanuisse, cum ingenti respirationis angustia, & tertio semper paroxysmo repentina sequebatur, sub ipso frigore, suffocatio.

Motus. De pulchris motus corporis in emendanda valetudine effectibus, antea ad §. 28. dictum fuit. Certe per motus musculares acceleratur motus sanguinis venosi versus cor, & circulatio humorum augeri potest pro lubitu. Unde ab omni tempore corporis motus inter remedia hydropis numeratus fuit. *Hippocrates* (*i*) praecipua ad hydropem remedia enumerat, *labores*, *fotum*, *& temperantiam.* Vocabulo autem ταλαιπωρίης utitur, quod graves & ad lassitudinem usque protractos labores indicat; posteaque addit, quod quam plurimum laborare debeant, imo & per acclivia loca ambulando ascendere. Ne autem valido & subito motu obrueretur pulmo, addit cautelam: *Si vero difficulter spiraverit, fueritque aestiva anni tempestas, aetas viguerit, & virium robur adsit, sanguinem e brachio detrahere oportet.*

Musculis, dum agunt, tumentibus, premitur tunica cellulosa, musculis non tantum incumbens, sed & ubique interposita; adeoque & in Anasarca ob hunc effectum utilis esse poterit, movendo stagnans serum. Hinc suasit *Celsus* (*k*), multum ambulandum esse, currendum aliquando; & ideo credidit, quod *facilius in servis, quam in liberis, tollitur; quia, cum desideret famem, sitim, & mille alia taedia, longamque patientiam, promptius iis succurritur, qui facile coguntur, quam quibus inutilis libertas est.*

Cum autem per validos motus augeatur humorum per vasa circumductio, facile patet, his non utendum esse, si per febrim comitem excessus motus circulatorii jam adsit; unde subjungit sequentia: *Sed si febris quoque est, haec imprimis submovenda est per eas rationes, per quas huic succurri posse propositum est. Si sine febre aeger est, tum demum ad ea veniendum est, quae ipsi morbo mederi solent.*

Facile patet, & hic eandem cautelam observandam esse, ne subito per valida corporis exercitia in motum ducantur stagnantia, uti de frictionibus paulo ante dictum fuit. A leniori ergo motu incipiendum est, quod & magis convenit talium aegrorum viribus, quae non semper adeo validae sunt, dum

(*h*) Medic. Ration. & Systém. Tom. IV. part. 3. cap. 2. pag. 324. (*i*) De Victu Acutorum Charter. Tom. XI. pag. 174. Epidem. V. Charter. Tom. IX. pag. 347. (*k*) Lib. III. cap. 21. pag. 161. 162.

dum simul pondus artuum inferiorum, si anasarca adsit, difficilem corporis motum reddat. Unde *Trallianus* (*l*) dixit: *Porro motus, si quid aliud, hydropicis conducit, praecipue qui fit per mare, equum, & lecticam; iis vero, qui viribus constant, incessus per pedes est utilissimus.* Illud exercitii genus, quod navigatione in mari fit, etiam debilibus convenit, & recentiorum observatis confirmatur ejus utilitas. Sic apud *Forestum* (*m*) legitur, quod a Medicis derelictus hydropicus, cui non tantum venter, sed & manus, pedes, & facies, tumebant, naviculam ingressus per aliquot milliaria ascenderit in altum maris. Vomuit, & post vomitum exercitio utens restitutus est. Notum est, non assuetis, dum mari vehuntur, nauseam molestissimam & vomitum succedere: verum postea ad §. 1244. patebit, vomitum egregie profuisse in hydrope curando. Usus navigationis ille & pluribus observatis confirmatur (*n*).

Calor. Antea dictum fuit, in sanis exhalans in cava corporis liquidum sub vaporis forma expelli ex arteriis, & resorberi a venis, antequam in liquidum fuerit condensatum. Unde videmus, quod ab omni aevo frigida hydropicorum corpora calefecerint Medici, ut stagnans serum aquosum mobile magis redderent, & aptum ut in vapores solvi inciperet, facilius a venis bibulis resorbendos. Per frictiones & motum augetur in corpore calor; sed praeterea externum calorem adhibuerunt, & quidem satis validum. *Aetius* (*o*) *maximam curandi rationem in insolationibus habet: itaque tumefactae partes ad solem exponantur, capite saltem velato, cavendo etiam, ne tumor vehementius supercalefiat.*

Ipsas fricationes, vel in sole, vel juxta ignem, institui jussit: *Aliquando & arena probe a sole ignita, aut pellibus, similiter a sole fervefactis, aegrum occulere oportet, capite tantum velato, & facie cum spongia perpetuo abstersa.* His similia *Celsus* (*p*) laudavit: *Evocandus est sudor, non per exercitationem tantum, sed etiam in arena calida, vel laconico, vel clibano, similibusque aliis, &c. Balneum, atque omnis humor, alienus est.* Siccus enim hic calor requiritur. Post eductas autem per Paracentesim ex abdomine aquas, ut morbi recidiva caveatur, *paulatim revocandus aeger est ad exercitationes, frictiones, solem, sudationes, fatigationes, & idoneos cibos, donec ex toto convalescat* (*q*).

§. 1236. Ad secundum scopum (1232.) indaganda causa vasa arctans, obstruens, rumpensve; quae tollenda, si fieri queat (1229.), vel emendanda saepe aquis mineralibus.

De caussis hydropis dictum fuit ad §. 1229. Sed & simul tunc patuit, plures ex illis esse, quae vel difficillime, vel omnino non, tolli possunt. Si

(*l*) Lib. IX. cap. 3. pag. 524. (*m*) Lib. XIX. Observat. 32. pag. 377. (*n*) Ebenezer Gilchrist the use of sea Voyages pag. 88. (*o*) Sermon. X. cap. 28. pag. 244. 245. (*p*) Lib. III. cap. 21. pag. 162. (*q*) Ibidem pag. 166.

Si v. g. ingens ſteatoma in abdomine compreſſerit vicinas venas, quis ſperare audebit curationem, cum in externis corporis locis vix unquam, niſi manu chirurgi, tolli poſſit. Econtra, dum tumens gravidae uterus venas iliacas, vel cavam deſcendentem, premit, tument ſaepe immaniter crura & femora; verum poſt partum contracto utero tollitur venarum compreſſio, & ſponte ſua brevi cedit talis Anaſarca, vel ſaltem molli frictione ſola facile ſuperatur.

Haec videtur eſſe ratio, quare quandoque ab aquis mineralibus ſanetur hydrops: quando nempe obſtacula, liberum lymphae venoſae motum impedientia, harum aquarum efficacia ſolvi & removeri poſſunt. Abſtinentia a potu, uti poſtea patebit, inter efficacia ad hydropem ſanandum remedia numeratur, adeoque noxium videri debet, ſi hydropico corpori copioſae tales aquae ingererentur. Verum notandum eſt, tunc tantum prodeſſe has aquas poſſe, ſi vires vitales adhuc adeo validae ſint, ut ingeſtas aquas movere & excernere poſſint per urinam, ſudorem, aut alvum. Si enim manerent in corpore, augeretur hydrops. Unde prudentes Medici, dum haec tentant, a parca incipiunt copia, quam augent deinde, ſi obſervent, aegrum facile ferre, & urinam ingeſti potus quantitati reſpondere. Habent enim ſalubres hae aquae ſtimulum aliquem, quem lingua facile diſtinguit, in auras evaneſcentem cito, ſi in aëre aperto relinquantur, per quem ſtimulum efficitur, ut cito a venis bibulis ventriculi & inteſtinorum reſorbeantur, ac facile cum humoribus circulantibus moveantur per corporis vaſa. Certe ſi ſanus & robuſtus homo potaret intra breve temporis ſpatium matutino tempore libras quatuor aquae communis, inde gravaretur: valetudinarius autem majorem copiam aquae ſpadanae ſumit abſque ulla moleſtia.

Plura exempla habentur apud Auctores, qui de viribus & uſu fontium medicatorum ſcripſerunt, quae docent, hydropem aliquando horum uſu curatum fuiſſe. *Celeberrimus Cocchi* (r) plures tales collegit caſus, qui hoc confirmant; quibus ſimiles paſſim & apud alios habentur.

Cum enim in hydropicis fere ſemper urina excernatur parca copia, ſi ab aquis potatis urinae copia augeatur ſubito, quandoque tam feliciter reſerantur hae viae, ut integra ſequatur curatio, & quidem in tali hydrope, qui omnino deſperatus videbatur. Mirus talis caſus (cujus *Cocchi* etiam meminit) integre deſcriptus legitur (s) de homine, qui genio indulgens ictero corripiebatur, & dein aſcite turgebat. Varia tentaverant Celebres Medici, ſed abſque fructu. Cum nulla omnino ſpes ſupereſſet, ad aquas medicatas deductus fuit, & unicum hoc ſolamen ab uxore rogavit, ut ante mortem intolerabilem ſitim exſtinguere liceret, potis ad lubitum his aquis: impetrata hac venia, ſpatio quinque vel ſex horarum maximam ingurgitavit aquae copiam, ne guttulam quidem urinae emittens; ſudor frigidus & viſcidus, ſumma ſimul debilitas, fecerunt, ut adſtantes mortuum, ut putabant, in lectum repo-

(r) De J° Bagni de Piſa pag. 265. &c. in Notis.

(s) Floyer ψυχρολουσία. pag. 457.

reposuerint: post mediam horam urina incepit fluere, & quidem tanta copia, ut medietatem aquae potatae emingeret. Hoc facto loqui incepit, & paululum vini generosi petiit; quo calide sumto, profundo obdormivit somno, & tota nocte sudor erat, & perpetuum urinae stillicidium: simul & per alvum tenuia aquosa excernebantur. Per quinque vel sex dies potando & mingendo perrexit; & convaluit. Medicus, qui ejus curam gesserat, & reliquerat tanquam desperatum, obstupescebat, dum post biennium videret eundem hunc hominem sanum, quem diu sepultum credebat. Mali ominis solet haberi ab omnibus Medicis hydrops, qui Icterum sequitur; unde & mirabilior haec cura apparet.

Aliquid simile videtur ab *Hippocrate* (*t*) observatum fuisse. Ubi enim de hydrope universali, orto a potu copioso aquae pluviae & stagnantis, agit, valida purgantia ad curandum hunc morbum laudat; & deinde subjungit: *Potissimum vero ejus aquae, ex qua morbus corripuit, quam plurimum propinato, quo ejus ventrem turbet, & multum dejiciat. Sic enim maxime sanum facies.* Quamvis enim hic aquarum medicatarum nulla fiat mentio, tamen apparet, quod aquam, collectam in corpore, per aquam copiose potatam expellere de corpore conatus fuerit.

§. 1237. Liquidi nimia tenacitas solvetur in calido, frigidove, hydrope (1233. 1234.). 1. Per ea remedia, quae ibidem data. 2. Per Alcalinos maxime sales, tam volatiles, quam inprimis fixos. 3. Ope Mercurialium, Antimoniatorumque, & Venereorum medicaminum arte Chemica rite praeparatorum, & sagacitate medica bene exhibitorum.

Verum quidem est, quandoque nimis solutos humores inveniri in hydropicis; adeoque tunc opus minime foret, ut illa remedia adhiberentur, quae humores solvendi vim habent. Ex illis autem, quae in *Capitulo de glutinoso spontaneo* dicta sunt, patent signa Diagnostica hujus degenerationis humorum. Simul etiam ex causis hydropis intelligi poterit, quid de tenacitate nimia humorum statuendum sit. Si enim post largas haemorrhagias, post copiosum aquae potum, subito ortus fuerit hydrops, & nulla ante hunc morbum suspicio fuerit viscerum obstructorum, vel viscidae cacochymiae, de attenuantibus remediis cogitandum non est, sed potius ilico opera adhibenda, ut expellatur de corpore aquosa haec colluvies, ac dein labefactato corpori pristinae vires restituantur per remedia roborantia. Verum quidem est, quod collectum serum aquosum in corporis cavis stagnando lentescere possit, sed non multum efficaciae videntur habere remedia in humores extravasatos, & imprimis si jam ingenti copia collecti fuerint. Nec aliqualis lentor extravasati seri pro malo omine habetur: observavit enim ante jam saepe laudatus *Du*

(*t*) De Intern. Affection. cap. 28. Charter. Tom. VII. pag. 658.

Du Verney junior (*u*), majorem curationis spem adesse, si aquae per paracentesin educerentur parum mucilaginosae, cum econtra, si aquae fluviatili similes forent, nullumque post evaporationem factam relinquerent sedimentum, vel parca tantum copia, aegri fere semper morerentur.

Illa autem remedia, quae nimiam tenacitatem solvunt, quandoque simul evacuando prosunt, uti postea patebit, imprimis si liberaliori dosi exhibeantur: hic autem proprie de attenuandi & solvendi virtute, quam possident, agitur, qua prosunt removendis viscerum obstructionibus, quae toties observatae fuerunt, hydropem fecisse.

1°. Antea, ubi de *glutinoso spontaneo* agebatur, ad §. 75. demonstratum fuit, ab aucto motu plurimum boni exspectari merito in solvenda nimia tenacitate; adeoque omnia illa remedia, quae laudata fuerunt numeris hic citatis, huic scopo inserviunt, quatenus vim vitalem humores circumagentem incitant. Monitum autem tunc fuit, ex qua remediorum classe desumi debeant in diversis speciebus hydropis, calidi nempe, aut frigidi.

2°. Antea, ubi de cura obstructionis agebatur, ad §. 135., sales alcalini tam fixi quam volatiles numerati fuerunt inter remedia attenuantia & solventia, quibus majori cum fiducia nunc utimur, postquam per experimenta *Celeberrimi Pringle* constitit (*w*), putredinem per hos sales non promoveri, uti antea credebatur. Sales alcalini volatiles, uti sal volatile oleosum in officinis dictum, & alia similia, ad §. 1233. laudata fuerunt, tanquam stimulantia & motum augentia remedia; simul tamen etiam ob vim solventem merito celebrantur. Sunt autem quaedam plantae, quae continent naturaliter salem volatilem alcalinum, similem illi, qui arte Chemica ex variis corporibus elicitur. In cepis, alliis, sinapi seminibus, & pluribus aliis plantis, quae antiscorbuticae acres solent vocari, praesto est copia salis volatilis alcalini, qui vix percipitur, quamdiu harum plantarum partes integrae sunt, sed simul ac scindendo aut contundendo franguntur, mox quaquaversum exhalans nares ferit, oculosque irritando lacrymas exprimit, linguam vellicat. Sed & similium plantarum efficacia per totum corpus penetrat, vix mutata. Notum est hominum, qui alliorum usu delectantur, halitum non tantum, sed & urinam, & sudorem, allii spirare fragrantiam; dum simul merito laudatur ob vim diureticam, adeoque duplici effectu prodest. *Forestus* (*x*) inveteratos hydropes solo allii usu curatos vidit. *Sydenhamus* (*y*) testatur, *quod solo allio, missis evacuantibus, Hydropem ex aliorum praescripto, non suo, depulsum noverit.*

Cum statim exspirent volatile illud hi bulbi, uti & semina, si scissa vel contusa fuerint, apud plebem moris fuit dudum jam, integros alliorum bulbos, integra semina sinapi, deglutire, ut, maceratione in ventriculo & intestinis emollita, sensim exhalent salem volatilem alcalinum, quem recondunt, absque

(*u*) Academ. des Sciences l'an 1703. Mémoir. pag. 206. 207. (*w*) Observat. on the Diseas. of the Army; in Appendice. (*x*) Lib. XIX. observat. 27. Tom. II. pag. 369. (*y*) De Hydrope pag. 633.

absque ulla jactura. Mirabilis effectus similium remediorum legitur (z). Quinquagenaria mulier ascite laborabat, qui nec purgantibus nec diureticis remediis levabatur: ter paracentesin passa fuerat, sed denûo intumescebat. Aniculae consilio mane & vesperi cochleare plenum seminum sinapi non contusorum devoravit, superbibendo decocti summitatum viridium genistae semilibram; & post triduum sensit maximum levamen, dum molestissima sitis omnino sedaretur. Urina quotidie ad libras minimum quinque aut sex profluxit; alvus interdum duobus aut tribus diebus continuis movebatur ab hoc remedio. Perstitit in hisce per annum, neque rediit morbus. Verum quidem est, quod & *genista* ad hydropem curandum celebris planta sit; sed tamen admodum credibile videtur, quod semina sinapi multum ad felicem hanc curationem contulerint. Salsum succum *genista* habet, & ejus cineres, vel sal fixus ex his elixiviando eductus, magni nominis remedium dat in hoc morbo, & ubique in officinis servatur. Cineres *genistae*, vel salem, vino infundere solent, & hujus vini medicati unc. ij. bis vel ter de die exhibent; plerumque unciam salis infundunt libris duabus vini aciduli, rhenani, mosellani, vel similis; dosim hanc augent, vel minuunt, pro varia aetate, viribus aegrorum, & remedii effectu. Quando cineribus utuntur, eorundem libram substituere solent unciae salis plerumque. Salis autem fixi copia in genistae cineribus varia observatur, pro diversitate soli: circa litora maris in arenosis locis crescens salsissima esse solet haec planta, minus si in loco pinguiori aut humidiore degat. Ex *stipitibus Fabarum*, *Absinthio*, *Carduo Benedicto*, aliisque pluribus plantis, parati cineres, & sales, ad eosdem laudantur usus.

Dum autem alcalini sales fixi infunduntur vino, nascitur sal ex acido & alcali compositus, ob oleum vini ipsi unitum saponaceus, admodum penetrabilis, qui facillime fertur a corpore humano, & insigni solvendi & deobstruendi efficacia valet. Notum est, quantas laudes habeat, & mereatur, *Tartarus regeneratus*, qui & *Terra Foliata tartari* a chemicis vocari solet, atque ex acido aceti, & sale tartari alcalino fixo, componitur, perfecta saturatione sibi mutuo intime unitis ita, ut nec acidum nec alcali praedominetur. Simile huic, & forte adhuc magis penetrabile, remedium paratur, dum spiritus salis ammoniaci, qui volatilis & alcalinus, unitur acido vegetabili satis volatili, quod acetum destillatum in officinis vocatur: ex miscela horum & perfecta saturatione nascitur sal compositus mitissimus, qui ne oculum quidem irritat, saltem si parum tantum diluatur aqua, & nullo modo corpus turbat; hinc in morbis acutis & chronicis tuto usurpatur, tanquam potentissimum resolvens, simulque excretiones per urinam & sudores multum promovet. Haec si considerentur, nemo mirabitur, cur Medici tantam spem conceperint de similibus remediis, ad sanandum hydropem, & tollendas hydropis causas frequentissimas, obstructiones nempe viscerum.

Quandoque felici cum effectu sales volatiles, fixos & alcalinos, una cum vi

(z) Mead Monit. & Praecept. Medic. pag. 138.

vi roborante ferri, ſimul adhibuerunt hydropi curando. Sic legitur (*a*), quod aſcites, quem comitabatur anaſarca crurum & femorum, reſpiratio difficilis, ſitis magna, una cum pulſu celeri & debili, curatus fuerit, dum libris duodecim cereviſiae infunderetur libra cinerum geniſtae, cum unciis duabus ſeminum ſinapi, & limaturae ferri unciis quatuor, & poſtea aegra ſumeret uncias quatuor hujus cereviſiae bis de die. Effectus autem adeo ſubitus erat, ut poſt primam doſin aſſumtam viginti libras urinae excerneret: continuato uſu hujus, interpoſitis ſubinde purgantibus, aegra haec convaluit.

3°. Notum eſt, ex argento vivo, antimonio, cupro, varia parari poſſe remedia, quae efficaciſſime corpus turbant, & ſurſum & deorſum valide evacuant. In hoc autem loco non agitur adeo de illa vi, per quam expellere aquam in cavitates congeſtam haec remedia ſolent, ſed potius de illa horum efficacia, per quam ſolvunt nimiam tenacitatem, ſicque tollunt in vaſis & viſceribus illa obſtacula, quae hydropi cauſam dederunt. Soluta autem illa tenacitate, quandoque profuſae evacuationes ſequuntur, imprimis per ſudores & urinam, rarius per alvum, & quidem cum magno levamine, ſurgentibus inde, non autem fractis, aegrorum viribus. Illae enim évacuationes tunc non excitantur a remediorum ſtimulo, ſed remotis, vel multum imminutis, obſtaculis, natura, quae toties ſola ſibi ſufficit, per varias vias de corpore expellit aquoſam colluviem.

Salivatio, per argentum vivum excitata, ſolvit omnes humores totius corporis ita, ut emacietur totum; licet prudentes Medici conentur impedire, ne ſoluti humores per alvum ruant, cum adeo acres ſint, ut totum os exulcerent, adeoque & ſimiliter inteſtina ſic afficere poſſent. Verum per ipſam ſalivationem hydrops ſanatus fuit in homine triginta circiter annorum, qui hydrope anaſarca & aſcite laborabat, cumque poſt paracenteſin maneret anaſarca, nec cederet remediis, ſalivatio tentata fuit, tam felici cum effectu, ut non tantum evanuerit omnis hydrops, verum & poſtea perfecta frueretur ſanitate (*b*). De mirabili hac vi, qua argentum vivum ſolvit humores noſtros, alia occaſione ad §. 135. 4. dixi; ubi de cura obſtructionis agebatur.

In praeparatis illis metallicis conficiendis ſollicita cura requiritur, & in iiſdem adminiſtrandis prudens ſagacitas. Ob hanc cauſam propria manu ſolebam, difficiliora ſaltem, conficere, vel nonniſi illis committere hanc provinciam, quorum fidem & dexteritatem in Chemicis probe noveram. Minime autem hoc feci, ut arcanorum titulo diſtribuerem cognita remedia, vel ſi quid peculiaris efficaciae ſcirem, non omnibus notum, turpis lucri cauſa tegerem; revelavi enim ilico, ſi quid utilis noviſſem. Summa cum indignatione vidi, Medicos, ſed hoc nomine indignos; libellis lingua vernacula ſcriptis obtrudere ignaro vulgo merces ſuas, addito pretio, ut ſacram illam

(*a*) Medic. Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 639. (*b*) Académ. des Sciences l'an 1703. Mémoir. pag. 174.

illam auri famem ſatiarent malis his artibus. *Auguſta Imperatrix* & honoribus & praemiis remuneratur illos, qui novi quid, ſed utilis, in re Medica invenerunt, ſed e ditionibus ſuis juſſit exulare turpes illos libellos, quibus creduli homines decipi poſſent, crumenae ſemper, quandoque & ſanitatis, diſpendio. Sed haec per tranſennam.

Solent autem ad hunc ſcopum adhiberi haec remedia, vel in tam parca doſi, vel variis praeparationibus ſic mitigata, ut in ventriculum & inteſtina nullo agant ſtimulo, vel ſaltem adeo levi, ut nec vomitum, nec alvi evacuationem, excitent; licet eadem remedia, vel majori doſi, vel aliis modis praeparata, validam vim emeticam, aut catharticam, exerceant in corpore. Plures in *Materia Medica* ad hunc numerum proſtant formulae, ubi mercurialia remedia praeſcribuntur parca admodum doſi; antimonii vis emetica ſic adhibetur, ut leniſſima tantum ſit. Tale remedium videtur fuiſſe *Praecipiolum Paracelſi*, cujus vires adeo extollit *Helmontius* (*c*); dicens: *Curat omnem hydropem, non quatenus purgat, ſed in quantum materialiter tranſiens per inteſtina, reſolvit extravenatum cruorem. Sin autem vomitum vel alvum cieat, id hydropi eſt per accidens.* Apparet autem, quod vim purgantem hujus remedii non probaverit; quod confirmatur, cum paulo poſt *brioniae albae* radicem ad hydropem laudaverit: *Quocirca vim hydragogi in Brionia proficuam attende, ſi virus ſolutivum ab eadem abſtuleris.* Similiter laudat *Antimonium*, ſi prius in liquorem verſum fuerit, & dein in pulverem, qui tantum per ſudorem purget; tunc enim ajit, *haberi remedium, quod omnem hydropem modeſte tollit abſque metu recidivae.* De Praecipiolo autem illo Paracelſi dicit, quod difficilis quidem ſit ejus acquiſitio, ſed & duorum granorum pondus ſufficiat, ter quaterve adhibitum. De praeparatione hujus remedii habet ſequentia (*d*): *Id autem ut pro voto ſuccedat, oportet mercurium mori, abſque ullo ſalium externorum ſodalitio, aut ſpirituum alienorum conſortio. Sic tamen convenit mori, ut vivum maneat in plauſtro, quod queat in vita media mercurii deferre ad loca deſtinata. Gratulor illi, quem ignis docuit me intelligere.* Ex illis autem, quae ad §. 135. N°. 4. dicta ſunt, patuit, argentum vivum, abſque ullo alio addito, poſſe converti in pulverem ſaporis acris metallici, per ſolam digeſtionem, vel & deſtillationem repetitam: pulvis tamen ille ſic natus ex argento vivo, ſolo igne valido fere totus mutabatur in argentum vivum, omni acri ſapore deleto. Videtur hinc ſatis probabile, *Praecipiolum Paracelſi* ſimile eſſe huic pulveri. Novi, hoc in hydrope, & in aliis morbis difficillimis, non contemnendum effectum produxiſſe: vidi, unicum granum, una cum purgantibus datum, peſſimum in lingua ulcus cito ſanaſſe; ſed adeo turbaverat totum corpus, ut aeger biduo poſt aſſumtum hoc remedium langueret omnino.

Quamvis autem illud mercuriale praeparatum non immerito ob ſingularem efficaciam commendetur, tamen & ab aliis mercurialibus remediis officinalibus

(*c*) In capitulo *Ignotus Hydrops* §. 39. & ſequent. pag. 416. 417.
(*d*) Ibidem pag. 417.

bus similis quandoque effectus fuit observatus. Sic paucis dosibus mercurii dulcis ascites, cum universali totius corporis anasarca junctus, curatus fuit, sequente copiosissimo urinae profluvio (*e*). Similis effectus etiam ab emeticis, refracta dosi datis, observatus fuit (*f*); & imprimis profuit, si una cum opio addito darentur. Cuprum in spiritu volatili alcalino solutum, & tali quantitate datum, ut corpus non turbet, excitato urinae profluvio, quandoque insigniter profuit (*g*).

Utilis haec methodus exhibendi valida remedia tam parca dosi, ut corpus nullo modo turbent, videtur magni momenti esse in curando hydrope, aliisque chronicis & difficilibus morbis; neque tantum in remediis ex regno minerali depromtis, verum etiam in vegetabilibus locum habet. Multae plantae sunt, ob venenatam indolem suspectae, quae forte post diversas praeparationes, vel etiam minuta dosi, possent tuto exhiberi, & prodesse. Papaveris succum horruerunt multi ex antiquis Medicis; *Paracelsus*, illo audacter utens, magnam sibi famam comparavit. Infamis ab omnibus, ob deleteriam vim, habita fuit *Cicuta*; debemus egregio *Archiatro Störck*, quod absque noxa, etiam satis magna copia, dari possit, & tam interno quam externo usu Cancro domando prosit egregie. Vix verosimile videbatur, plantam, ubique terrarum fere, laete crescentem, in solam generis humani perniciem fuisse creatam. *Helleboris* utebantur Veteres Medici ad difficillimos morbos curandos, sed tali quantitate, ut, non sine convulsionum, imo & mortis periculo, corpus evacuarent. Duro enim nodo duriorem adhuc cuneum adhibere audebant, dum corpus balneis, aliisque remediis, ad ferendam validissimorum pharmacorum vim praeparaverant. Disputant quidem Eruditi, an Veterum *Hellebori* hodie cogniti sint, an non. Certum tamen est, illas plantas, quas hodie *Helleboros* vocamus, insignis esse efficaciae, modo sat recentes fuerint, nec diuturna in officinis mora, situ aut carie corruptae. Certe observatum fuit, *Helleborum nigrum officinarum*, moderata dosi datum, vi insigni diuretica profuisse quam plurimum in curando hydrope (*h*). Ex *Helleboro albo & nigro*, quandoque & ex solo *Helleboro albo*, *oxymel helleboratum confecit Gesnerus* (*i*), cujus eximias vires in literis ad *Adolphum Occonem* datis describit. Bina autem talia oxymella adhibebat, quorum unum majus, alterum minus, vocabat. Dicitque, quod propriae matri, provectae admodum aetatis, & ob dyspnoeam valde periculose decumbenti, dederit minoris oxymellis parum admodum, ex vino cretico, quinquies vel sexies, hoc cum effectu, ut statim melius se haberet, & a morte ad vitam rediisse videretur. Edidit autem tractatulum, in quo de *Aconitis* disputat, & simul utriusque oxymellitis descriptionem exhibet (*k*). Testatur (*l*), *hydropicis & cachecticis illico profuisse, asthmate simul & siti remissis.* Verum quidem est, quod

(*e*) Donald Monro on the Dropsy pag. 62. (*f*) Ibidem pag. 52. (*g*) Herm. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 478. (*h*) Freind History of Physick part. 2. pag. 105. (*i*) Epistol. Medic. Conrad. Gesner. pag. 48. versa & 49. (*k*) Conr. Gesner. de Aconit. & Oxymelle Hellebor. &c. pag. 21. (*l*) Ibidem pag. 26.

quod multa alia remedia his compositionibus admiscuerit, uti decimo sexto saeculo moris erat apud Medicos: interim tamen videtur, praecipuam efficaciam horum remediorum *Helleboro albo* tribuisse. Dicit enim (*m*): *Nec est, quod quisquam ab Elleboro albo abhorreat, cum tam modicè & in parva dosi sumatur; & ego tali modo quotidie, & felicissime, in meis aegris utor.* Quam utile foret humano generi, si Medici vellent tantorum virorum vestigia sequi, & prudenti cum cautela experiri, quid faciant in morbis curandis minutae doses remediorum, quae in majori copia habentur pro noxiis.

§. 1238. Aquae in cavitates congestae inde educuntur. 1. Paracentesi. 2. Emissariis paratis novis. 3. Urinae via. 4. Vomitu. 5. Purgatione alvi. 6. Dissipatione.

Tres indicationes generales ad curandum hydropem enumeratae fuerunt §. 1231. De prima, quae suadebat, liberum conciliare fluorem lymphae, hactenus dictum fuit; sequitur nunc secunda indicatio, quae agit de educendis aquis, quae in cava corporis effusae stagnant. Haec autem aquarum eductio duplici modo fit; vel enim pertuso loco, ubi haeret, aquae collectae datur exitus; vel resorpta prius per venas aqua, & humoribus circulantibus mista, per varias vias expellitur de corpore.

1°. Ubi nempe punctura facta exitus paratur aquae in cavis majoribus corporis collectae. Ad §. 1218. patuit, quam parum exspectari possit a punctura, aut terebratione, in hydrocephalo sanando. Meliori cum spe illud tentari posse in pectoris hydrope, constitit ex illis, quae ad §. 1219. dicta fuerunt. Sequenti autem paragrapho agetur de usu paracentesis abdominis ad curandum hydropem asciten. De Paracentesi autem scroti in hydrocele postea agetur §. 1252.

2°. Ubi vero in minoribus cavis corporis aqua collecta haeret, tunc Paracentesis locum non habet, sed latior plaga causticis, aut vesicantibus, facta; vel & pluribus vulnusculis sic pertundi debet, ut aqua in panniculo adiposo collecta satis libere exire possit; & haec methodus in Hydrope Anasarca curando locum imprimis habet. De qua re ad §. 1242. dicendum erit.

3°. Hoc autem obtineri nequit, nisi serum aquosum, in cavis corporis collectum, prius resorptum fuerit per venas, & postea per renes excernatur. Qua methodo, & per quae remedia, hoc obtineri possit, §. 1243. patebit.

4°. Per vomitum non posse evacuari collectam aquam, nisi prius in cavum ventriculi venerit, sponte patet; adeoque prius resorberi deberet. Cum autem facilius per alvum, urinam, vel sudorem, exeant, ideo §. 1244., ubi de vomitu agitur, imprimis laudatur ille effectus, quo per validos concussus inter vomendum solvi, moveri, expelli, possunt stagnantia, & sic saepe felici-

(*m*) Conrad. Gesner. de Aconit. & Oxymelle Helleborato &c. pag. 27. versa.

liciter removeri obstacula, quae hydropi causam dederant. Simul etiam vomitoria, imprimis validiora, alvum movere solent.

5°. Facile patet, stagnantem in cavo abdominis aquam non posse per alvum exire, nisi prius resorpta fuerit. Ob hanc causam §. 1247. laudantur purgantia valida, quae non tantum evacuant, sed fundunt, & movent fortiter; ideoque etiam repetitis, pauco tantum intervallo, vicibus dantur, in quantum vires aegri tolerare possunt.

6°. Tuta satis videtur haec methodus, cum vix ullo modo corpus turbet; sed magnum aegris taedium parit, & vix toleratur, nisi a constantissimis. Calore enim majore excitato stagnans aquosa haec colluvies aptior redditur, ut resorberi possit a venis; cumque simul calor major ad diaphoresin & sudores disponat, spes est, ut omne, quod resorptum fuit, per cutis spiracula difflletur de corpore. De hac re agetur §. 1248. Sed simul, dum hoc fit, pertinaciter toleranda sitis est, siccis cibis tantum utendum est, ne reddatur corpori liquidum, quod calore dissipatum fuit. Hinc vera est hydropici corporis exsiccatio, de qua dicetur ad §. 1249.

Cum autem longa patientia desideretur, merito dixit *Celsus*, facilius curari in servis, qui cogi possint; *si enim ex toto sibi temperare non possunt, ad salutem non perducuntur* (*n*). Et merito peritus Medicus negavit, hominem, mediocriter hoc morbo implicitum, sanari posse, cum notae esset intemperantiae. Cumque alter Medicus sanationem polliceretur, scitè respondit, *illum ad morbum aegri respicere, se ad animum*. Eventus certe asserti veritatem probavit. *Ille enim cum summa diligentia, non Medici tantum, sed etiam regis, custodiretur, tamen malagmata sua devorando, bibendoque suam urinam, in exitium se praecipitavit.*

Facile autem patet, hanc methodum locum habere tantum, ubi vires adhuc constant, nec morbus omnino inveteratus est. Si enim abdomen v. g. immaniter jam distentum fuerit, vix ulla resorptionis spes superest, & simul metus est, ne per auctum calorem putredo concilietur stagnanti sero, unde brevi tabefacta viscera certam inducent mortem, & quidem tanto citius, cum in hac curandi methodo omnis potus negetur aegris, vel saltem parcissimus tantum concedatur, adeoque nec dilui satis, nec elui, possit de corpore putridum, diuturna stagnatione & calore aucto natum. Unde prudenter *Celsus* (*o*) dixit: *Inter initia tamen non difficillima curatio est, si imperata sint corpori quies, sitis, inedia. At si malum inveteravit, non sine magna mole discutitur.* Licet autem motus corporis utilis hydropicis laudetur merito, tamen illum tolerare non possent aegri, dum simul sitim & inediam pati cogerentur. Hodie quidem absoluta inedia non solet imperari; sed solo fere pane biscocto vivere solent; uti postea patebit.

(*n*) Celsus Lib. III. cap. 21. pag. 161. (*o*) Ibidem.

§. 1239. **Si causa hydropis ascitis est recens, extrinsecus cito applicata; si vires integrae, corpus juvenile; si viscera bene constituta, neque alio morbo perdita; si aqua nondum putrida, neque diu in loco stagnaverit; statim instituenda paracentesis.**

Patuit antea ad §. 1219., satis felici cum eventu per institutam thoracis Paracentesin aquam, in pectoris cavo collectam, eductam fuisse. Ubi ergo in cavo abdominis similis aquosa colluvies aderat, merito cogitabatur, ut simili arte educeretur. Natura enim, sponte sua, quandoque monstravit hanc viam. Apud *Schenckium* (*p*) plura exempla habentur, umbilico prius protuberante, dein rupto, effluxisse aquas, restituta integre sanitate; & quidem, illud contigisse in viro sexagenario majore, qui integre sanatus ab hydrope, absque ulla recidiva, septuagesimo aetatis anno jam superato, aliis de causis mortuus est. His similia leguntur & apud *Forestum* (*q*). Adeo tumebat ascitica mulier, ut *Celeberrimus Mead* (*r*) morbum insuperabilem pronunciaret, cum non superessent vires. Sponte tamen rupto aqualiculo, duodecim fere aquae librae proruperunt, & sequenti die nova ruptura facta sex aquae librae exiverunt. Non quidem in umbilico, sed prope illum, binae hae aperturae inveniebantur. Languida autem adeo, & tantum non moribunda, erat haec aegra, ut cardiaco remedio dato certam & citam mortem praedixerit. Post menses nihilominus aliquot incolumem, & ab omni hydrope immunem, vulneribus sponte consolidatis, mirabundus vidit. Unde statuit: *mulieri, ne mortuae quidem, vix credendum esse.*

Videtur ergo ars imitari posse methodum, quam natura monstravit. Interim tamen non omnino unanimis fuit Medicorum circa paracentesis utilitatem consensus. Dum enim aliquando contigisset, neglectis debitis cautelis, subito post tentatam paracentesin mortuos fuisse aegros, in multis denuo distenderetur abdomen nova accumulata aqua, quandoque satis cito, cumque praeterea considerarent, per paracentesin non tolli morbosas viscerum affectiones, quae hydropi originem dederant, plures fuerunt, qui damnaverunt paracentesim tanquam noxiam, alii neglexerunt tanquam inutilem.

Apud *Caelium Aurelianum* (*s*) diversae antiquorum Medicorum circa paracentesim opiniones leguntur; quas collegit; & sententiam illorum, qui damnant hanc operationem, bene refellit, ac deinde contra illos insurgit, dicens: *Omnes enim paracentesi curatos, ut ajunt, mori, apertissime mentiuntur: nos enim quosdam vidimus evasisse: plurimi vero moriuntur. Siquidem medicorum tardante consilio serius paracentesis adhibetur.* Praeterea optime notat, licet causa, quae hydropem produxerat, non tollatur per aquae collectae eductionem, tamen symptomata plura & molestiam morbi sic minui posse: cum

(*p*) Observat. Medicin. Lib. III. observ. 18. pag. 439. (*q*) Tom. II. Lib. XIX. observ. 33. pag. 379. (*r*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 152. (*s*) Morb. Chronic. Lib. III. cap. 8. pag. 478. & sequent.

cum autem in aliis morbis curandis Medici plura adhibere ſoleant remedia, quae cauſam morbi non attingunt, ſed ſymptomata leniunt, nulla videtur eſſe ratio, quare & paracenteſis ad eundem ſcopum non poſſet adhiberi. Suadet *Hippocrates* (*t*), de cura aſcitis agens, ſi alia remedia, & victus ratio, nihil effecerint, ſectione facta aquam educendam eſſe: ſectionem autem jubet faciendam circa umbilicum, vel retro circa ilia; dein dicit: *Inde vero pauci etiam evadunt.* Neque *Sydenhamus* (*u*) probavit Paracenteſin: poſtquam enim veſicatoriorum applicationem damnaverat, ob gangraenae metum, addit ſequentia. *Neque aut feliciori cum eventu, aut minore diſcrimine, adminiſtrantur, me judice, ſive Paracenteſis, ſive Acupuncturae, a nonnullis celebratae, quam veſicatoria.* Novi ſatis, plures alios, nec infimae notae, Medicos parum ſperare de Paracenteſi, imo & quosdam abſolute damnare. Ex ſequentibus, ſpero, patebit, an recte hi ſenſerint nec ne?

Certe *Celſus* (*w*), poſtquam de cura hujus morbi dixerat, jubet, *ſi per talia auxilia venter non ſiccatur, ſed humor nihilominus abundat, celeriori via ſuccurrere, ut is per ventrem ipſum emittatur.* Fatetur, *Eraſiſtratum* damnaſſe Paracenteſin, quia unicam hydropis cauſam credebat eſſe vitiatum jecur; unde optime addit ſequentia; *tamen aqua, niſi emittitur, quae contra naturam ibi ſubſtitit, & jocinori, & caeteris interioribus partibus, nocet.* Nec exſpectabat a ſola paracenteſi hydropis ſanationem, nec credebat, omnes aegros ſic poſſe ſanari. Fatetur enim, *corpus nihilominus eſſe curandum. Neque enim ſanat emiſſus humor, ſed Medicinae locum facit, quam intus incluſus impedit. Ac ne illud quidem in controverſiam venit, quin non omnes in hoc morbo ſic curari poſſint.*

Omnes, qui de Hydrope ſcripſerunt, Medici conveniunt, colluviem aquoſam, in abdominis cavo aggeſtam, tollendam eſſe; ſed non omnes volunt ſuccurrere celeriori via, uti *Celſus* dixerat; pertuſo nempe abdomine. Per emetica, purgantia hydragoga valida, diuretica, &c., conantur hydropicorum aquas evacuare, vel ſiti & calore magno diſſipare tentant, non ſine magna aegrorum moleſtia, & quidem tali, ut non omnes illam tolerare aut poſſint aut velint. Interim brevi tempore abſque inſigni dolore, abſque ullo periculo, idem ſcopus poterit obtineri, ſi perita manu inſtituatur Paracenteſis. Sola enim integumenta communia, muſculi abdominales, & peritonaeum, pertunduntur. Aqua in abdominis cavo contenta removet a viſceribus Peritonaeum, ita ut nullus omnino metus ſit, viſcera ab inſtrumento perforante laedi poſſe. Praeterea acus triquetra ſtatim educitur, & ſola cava cannula, obtuſa, in abdominis cavo manet; unde, effluentibus aquis, dum arctatur abdomen, vel ſponte, vel faſciis circumductis, nequidem tunc ullum poteſt eſſe viſcerum laeſionis periculum. Vulnusculum exiguum eſt, imo fere evaneſcit, dum integumenta abdominis, aquis eductis, corrugantur; & cito ſanatur. Nihil ergo diſcriminis habet ex ſua natura Paracenteſis, & aquas ex

(*t*) De Affection. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 627. (*u*) De Hydrope pag. 635. (*w*) Lib. III. cap. 21. pag. 165. 166.

ex abdomine cito evacuat, vel tardius & repetitis vicibus, si hoc utile crediderit Medicus (de qua re sequenti dicetur paragrapho). Si non satis firmato abdomine, vel alia quacumque de causa, languere incipit aeger, & animi deliquium metuitur, digito poterit ilico obturari cannulae extremum, donec vino, vel alio cardiaco remedio, refocilletur.

An non emetica, valida purgantia, quae saepe repeti debent, imo & ipsa diuretica valida, longe magis turbant corpus, quam levis talis punctura? Omnia haec remedia tantum tunc prodesse possunt, dum aqua in abdomine collecta resorberi a venis potest: nisi hoc fiat, nihil tollent de aquosa colluvie, sed minuent copiam humorum bonorum. Verum quidem est, quod fundente vi purgantium & diureticorum, validisque concussibus inter vomendum, removeri quandoque possint in visceribus obstacula, quae hydropi originem dederant. Sed & aeque verum est, rumpi posse validis his concussibus diu macerata & tabefacta fere viscera; aeque verum est, per purgantia hydragoga sanguinem solvi, & tamen saepe nimiam humorum dissolutionem hydropem producere. Nemo credet, scirrhosam viscerum labem, quae toties hydropis causa est, dissolvi posse per haec remedia; unde aliis opus erit artis adminiculis, postquam aquae eductae fuerunt, ut sanetur mórbus, si adhuc curationi locus est. An non melior ab his effectus sperari poterit, si, nondum fractis per valida haec remedia aegrorum viribus, eductis per paracentesin aquis, haec adhibeantur.

Credo, si quis animo ab omni praeconcepta opinione libero haec consideret, nullum dubium superesse posse, quin in ascite curando paracentesis ad aquas educendas tutius remedium sit, quam si per emetica & purgantia valida idem tentetur.

Quaenam ergo est ratio, cur celebres in arte nostra viri illam damnaverint, imo mortem accelerare dixerint. Facilis responsio est: Paracentesin tentarunt, postquam alias methodos incassum adhibuerant, vires aegrorum jam collapsae fuerant, viscera in aqua, quandoque jam semiputrida, contabuerant. Omnium fere animis insedit haec opinio, quaevis prius esse tentanda, antequam ad Paracentesin perveniatur. Ipse *Hippocrates* (*y*) dicit: *Si igitur a medicamentis, & reliqua victus ratione, juvetur, & venter molliatur. Sin minus, sectione facta aquam educere oportet.* Non mirum ergo est, si pauci evaserint. Ipse *Caelius Aurelianus* (*z*), licet agnoscat, quod, ex remediis contra hydropem, *alia vesicam commovent; alia intestina lacerando ulcerant, vel dysentericam faciunt passionem; alia stomachum vertunt, & fastidium generant cibi, & sitim extendunt*; tamen dedit validissima remedia, helleboros nempe, euphorbium, scillam, &c.; deinde subjungit; *At si ex his humor detrahi non potuerit, oportebit tanquam alienum Paracentesi auferre.* Interim Paracentesim, tanquam utilem, defendebat contra alios Medicos, uti paulo ante dictum fuit. *Tulpius* (*a*), qui certe minime favebat paracentesi, illam-

(*y*) De Affect. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 627. (*z*) Lib. III. cap. 8. pag. 477. (*a*) Observat. Medic. Lib. II. cap. 38. pag. 254.

lamque potius damnabat, utpote raro utilem, & saepius noxiam, tamen solito suo candore fatetur sequentia: *Consumitur plerumque tantum temporis in medicamentis aquam per alvum ducentibus, ut vix cogitetur de scalpello, nisi ubi viscera jam sunt, prae morbi longitudine, vitiata.*

Prudentius egit *Celsus* (*b*), dum tentabat, corporis motu, malagmate digerente imposito, fasciis circumductis, dissipare asciten. Jecori aut lieni, si haec viscera affecta forent, imponebat ficum pinguem contusam, adjecto melle. Si his adhibitis nullum profectum videret, celeriori via per ventrem ipsum emittebat aquam: nullam autem mentionem fecit de purgantibus validis in ascite adhibendis, antequam paracentesis tentaretur.

Ubi vero abdomen nondum in magnam molem excrevit, & recens adhuc morbus est, merito tentari possunt efficacia remedia, hac spe, ut evacuetur aqua per varias corporis vias. Imo non facile admittent aegri Paracentesin, nisi quaedam remedia, irrito successu, prius adhibita fuerint. Hoc tamen videtur non satis inculcari posse, ne nimis diu in remediorum evacuantium usu pergatur, si tumor abdominis his non minuatur, sed, vel idem maneat, vel increscat. Optime hinc *Celsus* (*c*) monuit sequentia: *Commodum est, etiam lino metiri ventrem quotidie, &, qua comprehendit alvum, notam imponere: postero quoque die videre, plenius corpus sit, an extenuetur. Id enim, quod extenuatur, medicinam sentit. Neque alienum est, metiri & potionem ejus, & urinam. Nam si plus humoris excernitur, quam assumitur, ita demum secundae valetudinis spes est.* Praestat ergo, citius ad paracentesin confugere, quam validis remediis vires aegrorum exhaurire. *Hydropicos cito secandos esse*, jussit *Hippocrates* (*d*): post morbos longos, & pluribus vicibus recurrentes, si hydrops nascatur ascites, a sectione omnino abstinere jussit (*e*).

Omnium autem tutissime, & certa cum spe curationis, instituitur paracentesis, si causa hydropis recens, & non a labe viscerum producta fuerit, sed a causa externa subito applicata corpori antea sano; uti v. g. dum nimia copia frigidi potus subito ingeritur (vide §. 1229.), & inde abdomen cito intumescit; tunc certe majori cum securitate ilico educitur per paracentesin, antequam mora diuturniori magis distractae partes, & compressa viscera, fuerint.

Interim tamen, uti & in omnibus aliis curationibus, prudentia opus est, ne temere instituta paracentesi mors acceleretur; saltem, ne Medicus videatur occidisse aegrum, qui servari non poterat. Ideo hic recensentur illae conditiones, quae certum reddere Medicum possint, a Paracentesi non tantum levamen, sed & curationem, exspectari posse, absque ullo aegrotantis periculo. Si omnia adsint, quae hic enumerantur, omne procul dubio abest discrimen; sed raro contingit, ut hydrops nascatur in corpore juvenili, robusto, absque ulla viscerum labe, absque morbo praegresso; imo vix unquam,

(*b*) Lib. III. cap. 21. pag. 165. (*c*) Ibidem pag. 163. (*d*) Foësius Tom. II. pag. 1195. (*e*) De Intern. Affection. cap. 46. Charter. Tom. VII. pag. 672.

quam, nisi a causa externa subito applicata morbus ortum duxerit. Adeoque rara foret occasio, in qua Paracentesi locus daretur. Certe antea ad §. 1230. ex *Hippocrate* recensita sunt illa, ex quibus Medicus concludere posset, qualis Hydropis exitus sperandus sit. Si enim omnia bona signa adfuerint, tunc *securissime sanus fieri poterit*; sin *minus plurima ex his habeat, spes erit, ut superstes evadat*. Idem in determinanda Paracentesi hic locum habet. Si enim multa ex bonis illis signis adfuerint, licet non omnia, tamen cum spe tentari poterit; & eventus toties docuit, profuisse, etiam in talibus aegris, ubi certa videbatur imminere pernicies. In muliere, juvene quidem, per integrum triennium sensim increverat ascites, ita ut ventris disruptio formidaretur; macie totum corpus fere confectum erat; sed cum a distractis mole aquarum partibus intolerabilem pateretur dolorem, paracentesin petiit, ut saltem levaretur cruciatus, cum caeteroquin assiduis tormentis & lenta morte consumenda foret. Quamvis sine maximo vitae periculo tentari non posse, edixisset *Celeberrimus Mead (f)*, precibus victus concessit, & pertuso abdomine sexaginta librae humoris limpidi, ac nullo modo foetidi, simul & semel eductae fuerunt. Quotidie augebantur vires, nunquam rediit hydrops, & elapsis decem mensibus filium robustum peperit, plurium postea prolium foecunda mater. Quis credidisset in annoso hydrope aquas nondum computruisse? Quis non timuisset, viscera macerata per integrum triennium in aquosa tali colluvie, si non tabfeacta penitus, saltem amisisse firmitatem suam? Tamen subito redierunt vires, & post mensem apta fuit concipere foetum, conceptum alere, & dein felici partu excludere maturum.

Non semper tamen, imo raro, paracentesis habet tam felicem effectum, ut non tantum educantur aquae, sed etiam nulla recidiva sequatur. Quandoque causae morbosae in visceribus latent, quae evacuatis aquis tantum manifestae redduntur, imprimis si Medicus aegrum non viderit, antequam abdomen jam multum intumuerit. Saepius mihi contigit, ut, post Paracentesin, tetigerim in vacuo jam abdomine duros tumores; unde facile praevidebam hydropis recidivam; nec tamen ideo me poenituit, quod aquarum eductionem suaserim.

Insigne enim levamen conciliatur aegris, & licet humor emissus non sanet, Medicinae tamen locum facit. Ter repetii in eadem muliere paracentesim, licet duros tales tumores tetigissem manifeste; fere per integrum quadriennium supervixit, ac quidem satis commodè, labores domesticos solitos peragens; & procul dubio diutius adhuc vixisset, nisi alia ex causa periisset. Maritus enim, aerumnosae vitae pertaesus, se ipsum suspenderat; misera uxor, nihil simile suspicata, cubiculum ingressa, in laqueo haerentem videt, mox labitur in syncopen, quam excepit acutissima febris, qua brevi periit.

Prodest ergo Paracentesis, licet causam morbi non tollat, imo licet imme-

(f) Monita & Praec. Medic. pag. 150.

medicabilis eadem causa sit, & frequentes recidivas faciat; nam & Paracentesis repeti poterit saepius. Certe in morbo non medicabili multum est, si possint minui insigniter anxietas & dolor, ac vita prolongari. Ex numerosissimis, qui hoc probant, casibus unicum adduxisse sufficiet. Quadraginta novem annorum vir ascite, & simul anasarca, laborans curabatur ab insigni Medico *Störck* vino scillitico, ita ut ad solitos labores redire potuerit, superstite tamen tumore duro immobili in Epigastrio. Tentabat varia Medicus, sed aeger curam neglexit; rediit morbus, non obediens amplius remediis adhibitis. Instituta Paracentesi, centum librae aquae turbidae eductae fuerunt, & tumor in Epigastrio longe magis extensus percipiebatur. Tentabantur incassum varia, & post mensem, ob suffocationis metum, denuo Paracentesi opus erat; eadem fere copia similis liquoris educta fuit. Singulis mensibus debuit repeti punctura abdominis, ad septem vices usque. Per quatuordecim dies videbatur se satis bene habere, sed iterum immaniter intumuit. Debilitas, appetitus deletus, febres, sudores, octavam punctionem dissuadebant, quam tamen miser subire voluit, suffocationem, aut ventris crepaturam, metuens. Centum fere librae eductae fuerunt, cum levamine quidem, sed sensim collapsis viribus periit (*g*). In cadavere repertum omentum, in pelvim usque propendens, mutatum in crassum marsupium, quod steatomatosum tumorem gerebat, pondere libras medicas triginta tres aequantem. Caeterum nulla in cavo abdominis aqua, sed in illo sacco omenti copiosissima, rubra, foetida.

Immedicabilis erat causa hydropem tam validum toties reproducens, acus debuit pertundere saccum omenti ut aqua exire posset, & tamen tot per menses vita prolongata fuit in homine jamjam suffocando, & ablata intolerabilis illa anxietas.

Nec definitur facile numerus punctionum, quas ascitici sustinere possunt cum levamine, antequam ab immedicabili viscerum labe tandem succumbant. Miles Helvetus quinquagesies septies paracentesin toleravit, spatio vigniti & uno mensium; tam cito renascebatur hydrops, ut quovis undecimo vel duodecimo die debuerit repeti. Adeo enim facile & subito eructabatur lympha in cavum abdominis, ut pro ingestorum alimentorum diversitate variae dotes observarentur in aquis eductis. Si chaerophyllo & nasturtio usus fuisset, viridescebant aquae; post vinum rubrum assumtum rubescebant; ab allio & cepis assumtis validum spirabant odorem; post vinum album epotum limpidiores prodibant (*h*). Illustris vidua, quinquagesimo primo aetatis anno ascitica facta, paracentesin adhibuit adhuc frequentius, sed singulis mensibus, ita ut primo anno singulis punctionibus educerentur librae quadraginta quatuor. Secundo anno, mensis spatio collegit libras quadraginta octo. Tertio anno minuebatur quantitas, ita ut unoquoque mense viginti quatuor tantum librae effluerent. Quarto autem & quinto, sextique anni septem mensibus, tri-

(*g*) De Haen Rat. Medend. Tom. IV. pag. 87. Störck Ann. Medic. pag. 146.
(*h*) Académ. des Sciences l'an 1721. Histoir. pag. 38.

trigesies paracentesis instituta fuit, sed non ultra sedecim profluxerunt librae singulis vicibus. Incepit languere, tabescere, difficulter respirare, animi deliquium pati. Tandem vitae & curae taedium cepit, & placida morte occubuit, postquam quinque annorum & septem mensium spatio sexagesies sexties Paracentesin passa fuerit, & mille nongentae viginti librae aquae ex abdomine profluxerant. Prolongata ergo per plures annos vita fuit, & simul imminutum morbi taedium, dum eductis aquis alacris non tantum amicorum consortiis, sed exercitationibus, imo & choreis, se oblectare potuerit. Testamento autem mandavit, ut ad futuram rei memoriam monumento suo inscriberetur punctionum institutarum numerus, & aquarum eductarum quantitas: simulque, quod absque murmure morbum tulerit, nec unquam Paracentesin formidaverit (*i*).

Ex his patet, quantum prosit Paracentesis, & quod aliquoties sanitatem fecerit, fere semper ingens levamen attulerit, vitamque saltem prolongaverit; si debita cum prudentia institueretur; de qua re mox dicendum erit.

Verum quidem est, quod imprimis tunc laudetur, prositque, Paracentesis, quando viscera sunt adhuc integra, nec alio morbo perdita, nec aquae diu stagnaverint, nec computruerint. Sed non videtur, ideo semper repudiari posse, licet justa suspicio sit, talia mala jam adesse. *Sydenhamus* (*k*), qui validis emeticis & purgantibus aggrediebatur hunc morbum, candide fatetur, non semper sanari posse hydropem: noverat, annoso ascite in putrilaginem viscera converti; adeoque facile intelligebat, tutum minime esse, hunc morbum in tali statu validis remediis aggredi, utpote arte omni superiorem. Deinde tamen sequentia maxime notanda subjungit: *Nihilominus Medici est, cum certo scire nequeat, quantum adhuc noxae visceribus illatum fuerit, curationem omni ope moliri, remediis, tam evacuantibus, quam corroborantibus; & neque animo ipsus cadere, neque aegro ut cadat, autor esse debet. Cui rei ob hanc potissimum causam danda est opera, quoniam in permultis affectibus, morbi fomite jam penitus exantlato, Natura, quae noctes atque dies nostris rebus invigilat, consulitque, sponte sua mirum in modum machinatur, quo aegrum a perniciosis morbi reliquiis muniat ac tueatur. Quam ob rem omnis Ascites, quantumlibet inveteratus, & quantumlibet funestam cladem visceribus intulerit, haud alio modo tractari potest, quam si nunc primum occoeperit.*

Omnium sapientium Medicorum judicio relinquo, an non tutius foret, tentare Paracentesin, ubi metuitur aquarum putrefactio, vel viscerum pessima jam conditio, quam validis emeticis aut purgantibus corpus turbare. Fidelia observata, antea enumerata, facile evincunt, cui parti accedendum sit. Mulier, quae per integrum sexennium languida & morbosa vixerat, incepit adeo tumere ab ascite Hydrope, ut Paracentesis institueretur, quae postea duodecim vicibus repetita fuit, intra spatium quatuordecim mensium, sic

(*i*) Mead Mon. & Praecept. pag. 148—151. (*k*) De Hydrope pag. 634.

ſic ut tota aquarum eductarum quantitas aequaret libras ſeptingentas & ſedecim. Cum octava vice punctura inſtitueretur, aqua exivit foetida; quatuor ſequentibus vicibus minor obſervabatur foetor; cannula tamen argentea, caeruleo foeda colore, ex abdomine educebatur, & tribus ultimis vicibus poſt eductas aquas obſervabatur globoſum corpus delabi ab epigaſtrio ad oſſa pubis usque; poſtea in cadavere inventus fuit tumor, anguſtiori pedunculo ab umbilico pendens, variis peritonaei locis leviter accretus, octo libras aequans pondere. Poſtquam ergo jam foetebant aquae, adhuc quatuor vicibus levari potuit per paracenteſin, licet adeſſet magnus talis, qui tolli non poterat, in abdomine tumor (*l*).

Sed & in muliere, quae ignorabat ſe gravidam eſſe, & uteri prolapſu ſimul laborabat, ter fuit facta paracenteſis, & quidem tam felici cum ſucceſſu, ut poſt ultimam puncturam quotidie redirent vires corpori & toroſitas; ſextoque poſt paracenteſim primam menſe peperit infantem ſanum; & poſtea integre convaluit. Adeo autem cito creſcebat hydrops, ut, intra tertium & quartum graviditatis menſem, ſpatio novendecim dierum tribus vicibus debuerint aquae educi. Sic Paracenteſis ſervavit, & matrem, & foetum (*m*).

Plura certe colligere potuiſſem obſervata, quae evincunt Paracenteſis utilitatem; ſed haec abunde ſufficient, ut conſtet, quantum boni ſperandum inde ſit.

Sequitur jam, ut videamus, quaenam obſervanda ſint, ut poſſit haec operatio inſtitui abſque ullo periculo, & repeti etiam, ſi morbi pertinacia id exigat.

§. 1240. Quae fiat 3. pollicum longitudine infra umbilicum, & eadem diſtantia a linea alba, menſura in corpore ſano intellecta, in latere a fonte Hydropis averſo, punctura facta ope inſtrumenti idonei, cannula immiſſa, iterumque educta, aquae copia parva, quotidie bis, emiſſa, ad minimum impenſis 15. diebus in evacuando, interim utendo praeſcriptis (1233. ad 1238.): aut & recentiori methodo; qua abdomen circumductis linteis premitur pro proportione eductae aquae; ne laxa, & pendula, viſcera & vaſa fluctuent in inani poſt evacuationem abdomine.

Ex illis, quae *Celſus* (*n*) de Paracenteſi abdominis ſcripſit, patet, quod quandoque ipſum umbilicum perforaverint, quidam vero quatuor interpoſitis digitis ſub umbilico a ſiniſtra parte aperturam fecerint. Antea conſtitit, ex umbilico ſponte rupto aquas omnes effluxiſſe; hinc forte hoc tentari poſſet, ſi

(*l*) Medic. Eſſays Tom. V. part. 2. N°. 68. pag. 640. (*m*) Ibidem pag. 644.
(*n*) Lib. VII. cap. 15. pag. 451.

ſi umbilicus tumens hanc indicaret viam. Interim tamen merito potius eligitur locus magis declivis, ut facilius aquae evacuari poſſint. Cum autem abdomen in aſcite quandoque immaniter tumeat, pro ratione tumoris augeri debet diſtantia loci pertundendi ab umbilico. Omnium optima determinatio loci, in quo punctura fiet, habetur, ſi menſuretur diſtantia inter umbilicum & cruſtam oſſis ilii, tuncque in medio hujus perforans inſtrumentum adigatur. Solent Chirurgi atramento notare locum indicatum; &, ſi abdomen immaniter tumuerit, adhuc magis declivem locum eligunt. Sic abunde cavetur, ne vel linea alba, vel tendinoſa vagina, musculos rectos abdominis tegens, laedatur, cum a tendinoſis expanſionibus laeſis dolores & moleſta alia ſymptomata ſequi ſoleant. AEque autem tuto in dextro latere, quam in ſiniſtro, haec operatio inſtituitur, niſi quod quandoque alterutrum eligatur, ut fiat punctura in latere a fonte hydropis averſo. Hoc autem ſic intelligendum eſt. Saepe ſcirrhus hepatis, aut lienis, in hoc morbo adeſt, neque ſine ratione pro morbi cauſa & origine habetur, uti antea dictum fuit. Cum autem ſcirrhoſa viſcera in molem ingentem ſaepe excreſcant, ideo ſi v. g. lienis ſcirrhus adeſſe credatur, in latere dextro inſtituitur paracenteſis, ne, aliqua copia aquarum educta, moles talis ſcirrhoſa cannulae orificio apprimatur, & ſic liber effluxus impediatur. Monuit etiam *Celſus* (o), magnam curam adhibendam eſſe, *ne qua vena incidatur*. Saepe enim videmus, venas cutaneas in diſtento aſciticorum abdomine magnas admodum & varicoſas. Verum quidem eſt, quod a laeſa tali vena non timenda ſit periculoſa haemorrhagia, ſed adſtantes inde turbantur, & ſi quid ſiniſtri poſtea ſequeretur, Chirurgum accuſarent, acſi non ſatis magnam attentionem adhibuiſſet. Notavit & *Garengeot* (p), venarum talium laeſionem quandoque ulcuscula ſequi. Facile autem hoc evitari poterit, cum pertuſio, abſque ulla noxa, ad aliquam diſtantiam a loco determinato per menſuram fieri poſſit.

Licet aegro in ſedili poſito commode Paracenteſis inſtitui poſſit, malunt tamen plerique, ut hoc fiat, aegro in lecto decumbente in latus, ita ut turgidum abdomen ultra lecti marginem emineat. Sic enim vitatur aegri defatigatio, & ſimul cavetur facile, ne lectus conſpurcetur ab effluentibus aquis.

Oritur jam illa quaeſtio, an aqua ex abdomine pertuſo debeat ſimul & ſemel educi omnis, an vero partitis vicibus. In diverſam opinionem abiverunt hic Medici ac Chirurgi, & olim fere omnes ſtatuerunt, nonniſi ſummo cum periculo omnes aquas ſimul poſſe emitti. Veterum Medicorum conſenſus firmabat hanc ſententiam, & infelices caſus, qui contigerant, dum totalis eductio aquarum abſque debita cautela facta fuerat, videbantur idem omnino demonſtrare. Plerique credebant, una cum colluvie aquoſa exire ſubtile aliquid, ſpirituoſum, ad vires & vitam conſervandam maxime neceſſa-

(o) Lib. VII. cap. 15. pag. 451.

(p) Opérations de Chirurg. Tom. I. pag. 249.

ſarium. Videtur in hac opinione fuiſſe *Celſus* (*q*), dum dicit: *Illud jure aliquis mirabitur, quomodo quaedam ſimul & affligant noſtra corpora, & parte aliqua tueantur. Nam, ſive aqua inter cutem quem implevit, ſive in magno abſceſſu multum puris coiit, ſimul id omne effudiſſe, aeque mortiferum eſt, acſi quis ſani corporis vulnere factus exſanguis eſt.* Certe & *Hippocrates* (*r*) ferramento ventrem inuri, & aquas paulatim educi, jubet. Imo certam mortem a contrario praedicit alibi (*s*): *Qui Empyici aut hydropici uruntur, pure aut aqua confertim effluente, omnino pereunt*; uti antea ad §. 1219. dictum fuit. In commentariis ad hunc locum *Galenus* (*t*) rationem conatur reddere; quod nempe aperirentur arterioſa quædam vaſa, quæ prius operculi loco pus habebant, quo derepente & confertim vacuato, multus ſpiritus cum eo excernitur, quod nocet aegris. Notum eſt, quod Veteres crediderint, ſpiritum potius quam ſanguinem arteriis contineri; in hydropicis autem non tantum ob hanc cauſam nocere ſubitam aquarum eductionem, verum etiam, quia ſcirrhus, non amplius ab aqua ſuſtentatus, tum diaphragma, tum viſcera thorace contenta, deorſum traheret. Quia ergo aquas ſenſim educere volebant, ideo uſtionem praetulerunt ſectioni, cum uſtus locus nonniſi ſuppuratione prius facta conſolidetur, ſectione autem facti vulneris labia cito uniantur. *Celſus* (*u*) hoc confirmat: *Quidam, cute primum aduſta, deinde interiore abdomine inciſo; quia, quod per ignem diviſum eſt, minus celeriter coit.* Ferramento vulnus fecit *Celſus* (*w*), cui deinde plumbeam aut aeneam fiſtulam impoſuit, ut per hanc evacuaret humorem; cujus majorem partem educi curabat; deinde, ut jubet, demiſſo linteolo fiſtula claudebatur, in vulnere, ſi id uſtum non eſt, relinquenda, ut ſingulis diebus ſingulae heminae emitterentur, donec nullum aquarum veſtigium appareret amplius. Notat tamen, quosdam, non uſta cute, protinus fiſtulam adhibere, ſupra vulnus ſpongiam expreſſam ex aqua aut aceto deligare, deinde poſtero die rurſus fiſtulam demittere (quod recens vulnus paululum diductum patitur), ut ſi quid humoris ſupereſt, emittatur. Audaciores ergo erant illi, cum binis vicibus totum educerent.

Certum eſt, quod, ſimul & ſemel eductis aquis, viſcera antea preſſa in magno cavo nunc libere fluctuent, vaſa illorum antea compreſſa nunc facile impulſis a corde humoribus cedant & dilatentur, unde quandoque totus fere ſanguis in loca haec non reſiſtentia tranſit, nullus vel ſaltem paucus verſus ſuperiores corporis partes tendit, hinc omnia encephali vaſa ſubito collabuntur, & lethalis ſyncope metuenda eſt. Simile infortunium quandoque & obſervatum fuit in puerperis, quae felici, ut videbatur, celerique partu aquas, foetum, ſecundinas, expulerant; unde ſanguis ſubito & magno impetu in vaſa uteri dilatata ruit, & majori etiam copia in reliquorum viſcerum abdominalium vaſa, jam non amplius a mole tumentis uteri compreſſa, tranſit. Si

(*q*) Lib. II. cap. 8. pag. 72. 73. (*r*) De Intern. Affection. cap. 26. Charter. Tom. VII. pag. 657. (*s*) Aphor. 27. ſect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 263. (*t*) Ibidem. (*u*) Lib. VII. cap. 15. pag. 451. (*w*) Ibidem.

Si autem ilico post partum lato linteo circumducto abdomen molliter fulcitur, uti postea in puerperii morbis dicetur, praecaveri possunt haec mala. Verum quidem est, quod placenta soluta, ex hiulcis uteri vasis sanguis undatim effluat, sicque periculum augeatur. Sed & metus, ne macerata tamdiu in colluvie aquosa viscera adeo debilitentur, ut rumpantur ab impetu sanguinis jam liberius influentis, vel & sic dilatentur vasorum extrema oscula, ut per anastomosin sanguinem dimittant. Haec videtur esse ratio, quare per paracentesin prima vice institutam limpidae prodeant aquae, & postea, si repetenda sit operatio, cruentae profluant (*x*).

Ut hoc periculum evitetur, monuit *Du Verney junior* (*y*), ut angustior cannula adhibeatur, ne nimis impetuose effluant aquae, & subinde interrumpatur exitus aquarum, ut detur tempus partibus distentis se contrahendi proprio elatere: jubet praeterea, ut prematur vel fasciis firmetur abdomen, uti solet fieri foeminis immediate post puerperium: simul, si vires languere incipiant, jusculo reficiendi sunt aegri, vel vino generoso, quo melius cardiacum vix habetur. Interim tamen, si angustior adhibetur cannula, viscidiores aquae difficilius effluent, a membranulis, saepe una cum aquis effluentibus, facile poterit obstrui cavum angustius; hinc, modo debita abdominis compressio fiat, dum fluunt aquae, etiam tuto adhibetur crassior cannula. Pulchre hoc confirmatur a *Celeberrimo Mead* (*z*), qui, explorare volens, quid efficeret compressio abdominis ad cavendum subitae mortis discrimen post institutam Paracentesin, simulac aqua pertuso abdomine erumperet, sedula cura ambabus manibus supra umbilicum ab utroque latere positis ventrem deorsum compulit, simul mandans Chirurgo, ut inferiorem partem abdominis simili modo comprimeret. *Id autem animadvertit, si vel per temporis momentum manus amoveret, aegram actutum animo deficere.* Eductis penitus aquis, fasciis laneis arctè adstringebatur abdomen, panno laneo spiritu vinoso madefacto primum superimposito. Integre autem convaluit, morbi recidivam nunquam passa.

Cum autem pressio manibus facta non ab uno, sed a pluribus, fieri deberet, & deinde eductis aquis fascia circumducenda esset, quod fieri non facile poterit, nisi manus removeantur, adeoque syncopes periculum nasci posset illo tempore, dum fascia applicatur, *Celeberrimus Alexander Monro* (*a*) cingulum excogitavit & descripsit, quod circumducitur abdomini tumido ante Paracentesin, & per fibulas adducitur, dum aqua effluit, ut semper maneat aequabilis pressio; & eductis penitus aquis manere poterit, nec aliis fasciis opus erit. Hoc cingulo, postquam innotuerat, usus sum felici semper cum successu, & ab aliis idem factum novi, ita ut non tantum quinquaginta sex librae, uti optimus ille vir se fecisse laetabatur, sed centum librae eductae fuerint una vice, absque ullo animi deliquio. Exactius etiam determinavit locum

(*x*) Monro on the Dropsy pag. 73. (*y*) Académ. des Sciences l'an 1703. Mém. pag 184. (*z*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 146. (*a*) Medic. Essays and Observat. Tom I. N°. 18. pag. 218.

locum puncturae Celebris ille vir (*b*); medio nempe loco inter umbilicum & cristam ossis Ilii; sed cum haec crista magnam extensionem habeat, hinc non satis sic indicatur locus; unde monuit, tutum puncturae locum haberi in media distantia inter umbilicum & processum anteriorem cristae ossis Ilii; a quo oritur rectus cruris musculus (*c*).

Quotannis frequenter in Nosocomiis Viennensibus sic Paracentesis instituitur, & feliciter; tutoque sequimur consilium *Coelii Aureliani* (*d*), suadentis, *per cathetera liquorem, si res patiuntur, semel atque eodem tempore omnem auferendum.* Usus enim fuit cathetere muliebri, postquam scalpello in cavum abdominis usque viam fecerat: monet pariter, cavendas esse *venarum divisuras.* Manuum quidem compressionem adhibuit, sed tantum, uti videtur, ad exprimendas aquas, neque videtur de fasciis cogitasse, nam *levi fasciola* tantum firmabat apparatum in loco puncturae, si differre debebat integram aquarum evacuationem, *quo turbatio corporis resolvatur: ac deinde resumto aegrotante eodem die residuum detrahimus humorem: sin minus, alia die, manibus comprimentes subjectas partes.*

Tuto ergo simul & semel possunt per paracentesin educi aquae omnes, si circumducto tali cingulo premitur abdomen secundum proportionem eductae aquae. Sicque multa aegrorum taedia vitantur, & felicior sperari poterit effectus. Si enim partitis vicibus hoc fiat, vel debet cannula in abdomine manere, unde saepe inflammatio in omni ambitu nata fuit, dum contracta & corrugata abdominis integumenta ad duram cannulam premuntur, & affricantur, respirationis motu. Si auferatur cannula, exiguum illud vulnus brevi concrescet, vel saltem sic contrahetur, ut non possit absque vi adhibita denuo introduci, unde saepe molesta mala sequi possent. Ideo *Caelius Aurelianus* (*e*), qui scalpello vulnus infligebat, cui dein immittebat tubum, adeoque majorem aperturam faciebat, monet; si eodem tempore totum detrahi non potuerit; *alio in loco divisuram facientes; vel si rursum oportuerit, tertio. Etenim prima divisura servata distans aut cohaerens, soluta tumores vel consensus ingerit vehementes.*

Sed quod maxime metuendum videtur, est putredo accelerata per liberum aëris accessum. Quamvis enim nondum computruerint aquae in cavo abdominis, utpote ab omni commercio cum aëre externo seclusae, tamen saepe adeo putredini proximae sunt, ut accedente aëre cito corrumpantur. Per quindecim annos mulier fuit hydropica, &, gangraena supra umbilicum nata ac separata, magno cum impetu humor in abdomine contentus erupit, sine notabili foetore: tamen hic humor, paucis post eruptionem horis, tantum concepit foetorem, ut nemo perferre potuerit (*f*). Per tot annos ergo haerere potuit aqua absque notabili corruptione, & aëre libere accedente intra paucas horas omnino corrupta fuit. Quandoque & paulo ante mortem serum

(*b*) Medic. Essays and observat. Tom. I. N°. 18. pag. 216. (*c*) Tab. Eustach. 43. N°. 30. (*d*) Lib. III. cap. 8. pag. 483. (*e*) Ibidem. (*f*) Ruysch. Observ. Anatom. Chirurg. N°. 18. pag. 18.

ſerum aquoſum horrendam acquirit putredinem, ita ut Chirurgus, paucis poſt mortem horis in cadavere aſciticae paracenteſim inſtituens, a viridis coloris ſeri, quod effluebat, mephiti peſtilentiali febre correptus fuerit, unde vix evaſit (*g*).

Subita illa corruptio aquarum in abdomine ſtagnantium ab aëre admiſſo, dum partitis vicibus educuntur aquae, videtur potiſſimum in cauſa fuiſſe, quare egregii Medici Paracenteſin contemſerint, cum fere omnes morerentur. Caſus ſequens (*h*) hoc docet. Juvenis laborabat aſcite, a ſex menſibus lente accreſcente; non tumebant artus inferiores, nec ulla alia corporis pars; nulla aderat anxietas, commode decumbebat, pulſus bonus erat; nec aliquid aliud culpari in corpore poterat; nullusque alius morbus hydropem praeceſſerat. Celebris ille Chirurgus merito concludebat, paracenteſin, ſi unquam, in hoc aegro cum ſpe optima tentari poſſe; nec abnuit Medicus, ſed ſubridens dixit, quod poſt Paracenteſin inſtitutam non evaderet aeger, cum fere omnes perire vidiſſet, in quibus idem tentatum fuerat. Cum autem multum promineret umbilicus, acu pertuſus fuit, & ſex librae aquae fuerunt eductae (non enim in more habebat, ſimul & ſemel omnem aquam evacuare); cera flava & idoneo apparatu ſic claudebatur apertura, ut ne vel guttula exire poſſet; veſperi ejusdem diei per eandem aperturam eadem quantitas educta fuit; idemque factum quotidie, bis de die. Omnia feliciter procedebant usque ad diem duodecimum; abdomen valde admodum detumuerat, aeger vegetus apparebat, integer erat appetitus, nec febris, nec ullum aliud ſymptoma, aderat. Sed vix elapſo hoc tempore febris ſequebatur cum nauſea, paulo poſt convulſiones ſe manifeſtabant, aquae, quae antea limpidae effluxerant, jam turbidae prodibant & foetentes, quae acum argenteam colore violaceo, & dein nigro, tingebant. Periit vigeſimo quarto die poſt paracenteſim inſtitutam. In cadavere parva obſtructio in concava hepatis parte inveniebatur; ſed totum peritonaeum penitus putrefactum erat; & copia tabi putridi peſſime foetentis inundaverat totum abdominis cavum.

Concluſit hinc *Benevoli*, aëris liberum ingreſſum, poſt tot punctiones, pro cauſa natae putredinis habendum eſſe; adeoque ſimul & ſemel educendas eſſe aquas ex cavo abdominis; quam ſententiam & confirmat caſu mulieris aſciticae, cui tumens umbilicus, exulceratus, ruptus, omnem aquam ſubito effuderat, & quidem tanta copia, ut non minus quadraginta libras in diverſis vaſis collegerint; cui adhuc addi debebat non mediocris quantitas, quae lectum & cubiculum inundaverat, antequam vaſis excipi potuiſſet.

Illa poſt tres ſeptimanas, ſanato umbilico, domum ex noſocomio rediit. Poſt quatuor vel quinque annos denuo Aſcites rediit, urinae profluvio ſanatus.

Oppo-

(*g*) Pringle on the diſeaſes of the Army pag. 421. (*h*) Diſſertazioni di Ant. Benevoli pag. 126.

Opponi forte possset, esse & alia observata, quae docent, aquas per paracentesim eductas non semper adeo cito corrumpi, licet libero exponantur aëri. Antea ad §. 1219. dictum fuit, humorem ex cavo pectoris eductum quinque post mortem diebus nullum putredinis signum dedisse, imo post digestionem acidulum spirasse odorem, qui tandem post multos dies in putridum & valde nauseosum mutabatur. *Celeberrimus de Haen* (*i*), postquam per paracentesin integre evacuaverat abdomen asciticae mulieris, eductas libras viginti septem servavit in vasis vitreis, in aëre aperto, per quindecim dies absque ullis signis putredinis: in fundo quidem subsidebat gelatina spissa, nonnullis in vasis sanguine, pure in aliis, mista: tenuior pars supernatans cochleari excepta, igni imposita, mox abivit in coagulum; unde merito concluditur, maximam partem humoris collecti fuisse serum. Interim notandum est, recentem satis fuisse morbum, cum vix per quinque menses duraverat, dum paracentesis institueretur; adeoque minor erat in putredinem proclivitas. Tamen satis cito degenerare incepit eductus humor; nam intra octo horas cepit floccos oblongos albosque a superficie deorsum versus formare, & sequenti die pus in fundo exhibere. Verum quidem est, quod morbi historia doceat, justam rationem suspicandi fuisse, quod uterus suppuratus fuerit. Verum notandum videtur, quod *Celeberrimus Pringle* (*k*) observaverit, purum sanguinis serum, dum ad putredinem disponebatur, turbidum fieri, album purulentum sedimentum ad fundum dimittere, & viridescere leviter. Sed ex hac foemina eductum liquidum erat subviridescens ac turbidum, & sequenti die, non autem statim, pus in fundo exhibuit. Unde satis credibile videtur, si pars educti liquidi in abdomine mansisset, per aëris admissionem, una cum calore corporis, citius secuturam fuisse putredinem. Dum enim partitis tantum vicibus aqua ex abdomine educitur, saepe notabile tempus intercurrit, antequam totalis evacuatio fieri possit; uti ex observatione *Benevoli* constitit.

Simul etiam hinc patet, purulentam materiam nasci posse in sero sanguinis degenerante, licet nulla inflammatio praegressa fuerit; quod magni momenti est ad intelligendas subitas illas metastases in morbis quandoque observatas, dum subito tumor pure plenus elevatur in quibusdam corporis locis, licet nulla signa doceant alibi abscessum fuisse, cujus pus resorptum ad haec loca deponeretur. Pariter & patet, non sine ratione Veteres Medicos mutationem humorum in pus vocasse putredinem; ita tamen, ut non intelligerent omnimodo absolutam putredinem, sed quae aliquid coctionis haberet. Videantur quae antea ad §. 387. de hac re dicta fuerunt, ubi agebatur de inflammatione non resolubili, quae in abscessum vergit.

Instrumentum, quod ad Paracentesin adhibetur, omnibus cognitum est, & apud *Heisterum*, *Garengeot*, aliosque, descriptum, figuraque expressum, habetur. Acus nempe tricuspis, cannula argentea contentus ita, ut cuspis emineat, hac lege formatus, ut perforato abdomine acus commode retrahi possit,

(*i*) Ratio Medendi part. 4. pag. 73. (*k*) On the Diseases of the Army pag. 420.

possit, cannula in ventris cavo manente. Solemus autem nunc, crassiorem cannulam tenuioribus praeferre, cum debite firmato & constricto abdomine nihil metuendum sit a celeriori aquarum effluxu, & si viscidiores aquae fuerint, facilius per patulum magis orificium effluant.

Sed observatum fuit, quandoque in asciticis non contineri aquam facile effluentem, simulac libera via conceditur; at invenitur tremula gelatina (qualem casum mihi contigisse ad §. 1226. monui), quae nullo modo per ampliorem cannulam, etiam compresso abdomine, exit. Contigit, ut prima vice exiret aqua viridis instar decocti asparagorum, & satis fluida: secunda vice cum difficultate exibat gelatina, & paulo post nihil omnino, licet vulnus dilataretur, calido balneo immergeretur aeger, & calidi liquores in abdomen injicerentur. Brevi tempore moriebatur aeger, & abdomen plenum inveniebatur gelatina (*l*). Et illa aegra, quam memoravi, periit intra triduum, sed cadaveris secandi licentiam impetrare non potui.

In tali casu nihil superesse videtur, nisi ut aeger fato suo relinquatur, vel larga apertura facta exitus concilietur materiae gelatinosae in cavo abdominis contentae. Factum hoc fuisse legitur (*m*), incisione abdominis facta ad quinque digitorum latitudinem; exibat gelatina; sed adhuc difficulter; cum, triginta quinque librae ut exirent, requireretur tempus duarum horarum cum quadrante; nondum tamen penitus evacuato abdomine; cum amoto apparatu Chirurgico adhuc quindecim librae similis gelatinae prodirent, & postea adhuc plures. Quarta die accessit diarrhoea, quinta effluxerunt liquida serosa, gangraenae & putredinis signa accesserunt, & tandem decima tertia post operationem die succubuit, postquam gelatinosae talis materiae sexaginta septem librae diversis vicibus prodierant. In cadavere inventum fuit, ovarium dextrum dilatatum continuisse omnem hanc molem; & sectionem factam penetrasse in cavum hujus tumoris, apertura quatuor circiter digitos aequante. Bina adhuc alia foramina inveniebantur, a putredine nata, per quae gelatina haec in cavum abdominis transiverat. Certe non mirum videtur, cum tam largo vulnere opus fuerit, aëre liberrime accedente, putredinem natam fuisse.

Alter casus mirabilis contigit Parisiis (*n*) in homine robusto quadrato ascitico, quinquaginta & octo annos nato; ex cujus abdomine, post factam paracentesim nihil prodibat: dilatato autem vulnere, exivit materies gelatinosa coloris grisei & lutei, albumine ovorum spissior, cum magna hydatidum copia ad mensuras sex (mensura solet quatuor libras continere); vires constabant optime. Sequenti die, dilatato vulnere, adhuc prodibant magno numero hydatides, majoris jam molis, & ovum columbinum magnitudine superantes, una cum magno frusto massae cujusdam albae, portionem omenti referentis, cui plures hydatides fibrosis filamentis adhaerebant; simul & sex men-

(*l*) Targioni Tozzetti osservaz. Medic. pag. 34. 35.

(*m*) Mémoir. de l'Académ. Royal. de Chirurg. Tom. II. pag. 452.

(*n*) Philosoph. Transact. vol. XXXII. N°. 379. §. 4. pag. 17.

mensurae similis gelatinae exiverunt. Hydatidum autem numerus, majorum & minorum, ad septem vel octo millia se extendisse, legitur.

Decimo sexto ab operatione die aeger quam optime se habebat: venter erat mollis, planus, vulnus pulcherrimum, urina, pulsus, respiratio, bona, febris nulla, somnus tranquillus. Verum evacuatio per tredecim dies fuerat copiosa, sed inodora, postea serosa & parca, sed fortem odorem spirans, immissumque catheterem nigro colore tingens. Credebatur autem, potius corporibus heterogeneis corruptis, quam viscerum gangraenae hoc tribuendum esse, cum febris abesset, uti etiam, quia decocto antiseptico in cavum abdominis injecto ruptae hydatidis pellicula prodibat, quae videbatur ovum gallinae aequasse ad minimum, dum integra erat.

Qualis autem morbi exitus fuerit, non dicitur; sed fere credi posset, tandem funestum fuisse; cum metuenda hic maxime putredo jam adesset, & postea subjungatur: *Appetitus & vires nunc sunt, quae nobis facessunt.* Certe dum, putridis viscera abdominalia alluentibus, in robusto corpore vires cadunt, parum spei superesse videtur.

An ergo dilatatio vulneris in tali casu non foret tentanda? Certe in illo casu, qui mihi contigit, facta non fuit, nec facere licuisset, & tamen periit intra triduum. In binis his casibus, dilatato vulnere, levamen senserunt aegri, & supervixerunt diutius. Pro generali autem Axiomate habetur, in morbo ancipiti tentari posse anceps remedium. Corticis Peruviani virtus antiseptica, hodie tam certo cognita, aliquam spem faceret, si illius decoctum in abdomen injiceretur, simulque idem remedium per os ingereretur.

Injectio autem liquidorum detergentium, antisepticorum, &c., in cavum, post eductas per paracentesin aquas, saepius tentata fuit. Observatur enim, aquas eductas saepe deponere foeculenti quid limosi; quandoque & gelatinam subsidere; unde merito creditur, in diuturno ascite simile quid contingere in loco, ubi collecta aqua haeret. Verum illud limosum adhaeret cavi parietibus, & visceribus contentis, videturque citius putrescere, quam tenuior humor, dum aër admittitur; unde de eluendis his foecibus cogitatum fuit.

Dum post repetitam aliquoties Paracentesim spissior & foetidus prodiret liquor, post evacuationem *Celeberrimus Littre* vulnerariis injectionibus usus fuit (*o*) in Ascite, qui occupabat duplicaturam peritonaei. Sed & in abdominis cavum ipsum injectiones tentatae fuerunt, & quidem magna copia. Peritus, & ingenio aeque ac dexteritate valens, Chirurgus *Warrick* (*p*), in quinquagenaria muliere ascitica paracentesin instituens, eduxerat triginta sex pintas pellucidae viridescentis lymphae, optimo cum successu quidem, sed quadraginta post dies abdomen aeque, si non magis, tumebat ac ante. Nova hinc aquarum eductione opus erat. Cum autem variis experimentis in

lym-

(*o*) Académ. des Sciences l'an 1707. Mémoir. pag. 669. & 679. (*p*) Philosoph. Transact. vol. XLIII. N°. 472. §. 3. pag. 13. & sequent.

lympha, per primam paracentesim educta, vidisset, a miscela vini rubri, uti & aquarum Bristoliensium lympham coagulari, credidit, recidivam caveri posse, si post eductas aquas talia injicerentur in abdominis cavum. Consentientibus huic tentamini binis egregiis Medicis, eductis per paracentesin circiter duabus tertiis partibus aquae in abdomine contentae, per cannulam injecit aequalem copiam vini & aquae Bristoliensis, quae sanguinis calorem habebant. Cum autem tam cito abdomen replere non posset, incipiebat animi deliquium; quod tamen cessabat, dum denuo turgebat abdomen. Percipiebat aegra, ac si liquor injectus stomachum ingrederetur. Cum vero notabilis quantitas lymphae adhuc esset in abdomine, dum miscelam ex aqua Bristoliensi & vino rubro injiceret, metuebat efficaciam nimis minutam fuisse; hinc educto per cannulam omni liquido in abdomine contento, denuo cavum replevit miscela, quae duas partes vini rubri, & unam aquae Bristoliensis, haberet, ut tanto major foret efficacia. Sentiebat tunc aegra pungentes in pectore dolores, & lancinationes per omnia viscera, difficulter respirabat, pulsus vacillabat, syncope redibat, & loqui non poterat. Unde tam subito, quam fieri potuit, evacuato abdomine, cannulam abstulit, & solito modo abdomen firmavit spleniis & fasciis, sicque redibant integre sensus aegrae.

Optimus autem fuit successus; non enim passa fuit morbi recidivam; sed integra sanitate fruebatur; quae felicitas post integrum annum adhuc stabilis mansit.

Dum hoc contigisse noverat *Reverendus Hales*, proposuit methodum, qua hoc commodius imposterum tentari posset; duplici nempe paracentesi, ut eodem tempore, dum per unam cannulam educeretur aqua, per alteram fieret injectio liquoris medicati (*q*).

Ex omnibus illis, quae jam dicta sunt, patet, quantum ars profecerit in curatione Hydropis per Paracentesin, dum firmato abdomine collecta aqua simul & semel educitur.

Quandoque quaedam contingunt operationis tempore, quae moram effluenti aquae faciunt, &, nisi removeri possint haec obstacula, totalem evacuationem impediunt. De gelatinosa visciditate aquae contentae in abdomine dictum fuit: verum contingit quandoque, ut educta notabili quantitate aquae, & constricto, pro ratione effluentis aquae, abdomine, omentum, vel & intestina, contigua fiant orificio cannulae, illudque obturent. Ideo solent periti Chirurgi praesto habere stylum plumbeum, flexilem, obtusum, quem per cannulae cavum introducunt, & sic, absque vi adhibita, & absque laesionis periculo, removent obstacula talia a cannulae apertura. Debet autem stylus talis esse minoris diametri, quam est cannulae cavum; ut sic facilius possit introduci, & inter illum ac cavam superficiem cannulae transire possit aqua. Contingit aliquando, ut membranae, in aquis asciticorum fluctuantes, cannulae cavum ingrediantur, ejusque cavum obturent. Mirus talis casus legi-

(*q*) Philosoph. Transact. vol. XLIII. N°. 472. §. 4. pag. 20.

legitur (*r*), ubi post factam paracentesim nulla exibat aqua, & eductam cannulam sequebatur corpus teres, parum complanatum tamen, prominens ex vulnere ad longitudinem duorum digitorum; cum illud prudenter extraheretur, absque ullo dolore, vel haemorrhagia, ad longitudinem fere binarum ulnarum, prodierunt cum impetu aquae. Corpus illud evolutum exhibuit membranam telae araneae instar tenuem, in qua nihil organici deprehendebatur, & hinc credebatur, fuisse involucrum cystidis, quae aquas suo cavo continuerat. Unde etiam sperabatur, aquas imposterum minus facile accumulari posse; cumque bimestri spatio bis debuerit repeti paracentesis, singulis vicibus minor quantitas educebatur. Septuaginta & tribus diebus supervixit; in cadavere *Celeberrimus Morand* (*s*) residuam cystidis membranaceae partem invenit, hepatis scirrhosi externae membranae affixam, & pendulam.

Sacci autem tales non semper tenuem adeo membranam habent; sed frequentius longe firmiori fabrica constant; quandoque scirrhosi inventi fuerunt, uti patet ex antedictis. Aliquando intestinis accreti sunt, &, si non omnino duri fuerint, sed adhuc contractiles, aquis evacuatis, trahere & irritare possunt intestina: idem fieri poterit, dum intestina, sacco concreta, minus jam pressa, liberius agunt, & se movent; unde videntur nasci dolores illi, & spasmi, qui quandoque Paracentesin sequuntur (*t*).

Post eductas aquas, quantum fieri poterit, spes videbatur adesse, ut paucum illud, quod forte adhuc reliquum mansit, absorberi posset, praecipue dum strictum per cingulum, aut fascias, abdomen distensioni resistit, & victu roborantibusque remediis, de quibus §. 1250. dicetur, tentent impedire Medici, ne renascatur hydrops. Tanto magis autem talis resorptio sperari posse videbatur, cum observationes Medicae docuerint, etiam crassiora resorberi, & postea per urinas evacuari, posse. Virgo viginti annorum per biennium fere hydrope ascite laborabat, & ter paracentesis instituta fuit, hoc effectu, ut singulis vicibus quatuor vel quinque pintae materiae limosae & nigricantis educerentur: post tertiam paracentesim uti incepit ptisana ex *urtica*, *iride*, & *acetosa rotundifolia*, parata; sequenti jam die similis materia in urina inveniebatur, & quidem tali copia, ut ad minimum mediam quantitatem urinae emissae constitueret. Sanata fuit, viro juncta dein infantes peperit (*u*).

Interim ex illis, quae ante dicta sunt, patet, ascitem renasci saepius, & raro per unicam paracentesim tolli. Dolebant quidem hoc Medici, sed non adeo mirabantur, probe gnari, eductis aquis non tolli semper hydropis caussam, qua ergo manente recidiva metuenda erat. Intelligebant facile, vasa illa, quae dilatata vel rupta effuderant humores, jam a pressione aquae in abdomine contentae libera, similem humorem fundere, & quidem majori copia:

(*r*) Académ. des Sciences l'an 1718. Histoir. pag. 34. (*s*) Ibidem l'an 1719. Histoir. pag. 48. (*t*) De Haen Ratio Medend. Tom. IV. pag. 108. (*u*) Académ. des Sciences l'an 1703. Mémoir. pag. 175.

copia: unde nequidem mirabantur, abdomen, quod per plures menses, imo annos, lente intumuerat, jam cito impleri, postquam per paracentesin omnis colluvies aquosa educta fuerat. Hoc autem maximè mirum videbatur, quod, licet parca admodum copia liquidi ingereretur, & urina aequaret, imo & superaret, potus assumti quantitatem, tamen abdomen intra paucas septimanas aeque turgeret, quandoque & magis, quam antea.

Mulieri asciticae per paracentesin auferebantur quadraginta sex librae, magno quidem cum levamine. *Celsus* (*w*) in hoc morbo monuerat: *Neque alienum est, metiri & potionem ejus & urinam; nam si plus humoris excernitur, quam assumitur, ita demum secundae valetudinis spes est.* Secutus fui hoc consilium, & laetabar, urinam superare quotidie copiam liquidi assumti. Tamen fere quotidie ad stateram examinata inveniebatur ponderosior, & post tres septimanas nova indigebat paracentesi, per quam evacuatae fuerunt quinquagintae tres librae. Post mensis spatium denuo quadraginta librae eductae fuerunt. Interim toto hoc tempore, vel ab omni omnino potu abstinuit, vel, dum sitis tolerari non poterat, decem uncias ad summum cerevisiae, sed valde meracae, assumsit. Cum autem haec foemina salutis recuperandae avidissima foret, & semper illam in aliis morbis morigeram invenerim, nullam habui suspicionem, quod me deceperit: accedebat, quod indiga esset satis, neque cibis aut potibus uteretur, nisi illis, quos subministrabam. Licet autem sollicito examine constaret, urinam emissam superare potum, & illud liquidi, quod in cibis adesse poterat, tamen quotidie crescebat abdominis moles ab aqua accumulata.

An ergo ex aëre trahunt aquam hydropicorum corpora? Videtur jam *Hippocrates* (*x*) similem habuisse opinionem; credebat enim a flatibus hydropem nasci: *Quod si flatus, per carnes perrumpentes, corporis meatus rarefecerint, eos humiditas consequitur, cui viam aër antea struxit.* Ut autem explicaret, cur tam cito renasceretur hydrops, dixit: *Est & hoc aliud ejus rei indicium. Nam ventre penitus evacuato, non transeunt tres dies, & iterum impletur. Quidnam igitur aliud quam spiritus impleat? quidve aliud tam cito implere posset? Neque enim tanta potus copia corpus ingressa est, neque carnes, quae colliquescunt, in causa esse possunt, quum ossa supersint, & nervi, & fibrae, a quarum nulla quidem tantum aquae augmentum fieri potest.* Certum est, in aëre aestivo calido, qui omnibus apparet siccissimus, incredibilem aquae copiam haerere: sales enim alcalini fixi, siccissimi ab igne, in tali aëre humescunt ilico, & pondere augentur, simulac refriguerint; nec parva est copia aquae, quam sales illi ex aëre in se trahunt. Observavit *Digby*, libram salis tartari ex aëre vicino in se trahere novem libras aquae, dum per deliquium, ut Chemici dicunt, solvitur (*y*). Si jam simul consideretur aëris nos ambientis levitas ad stateram, debet sal alcalinus siccus ad ingentem distan-

(*w*) Lib. III. cap. 21. (*x*) De Flatibus cap. 6. Charter. Tom. VI. pag. 218. (*y*) Dionis Differt. sur le taenia &c.; ubi ille Tractatus Digby habetur pag. 166. 167.

diſtantiam aquam ex aëre attrahere, vel debet aër perpetuo motus, ſucceſſive ſali alcalino applicatus, aquam contentam huic ſali tradere. Neque tantum hoc alcalinis ſalibus proprium eſt, ſed & ſal marinus, & ſal ammoniacus, in aëre deliqueſcunt. Imo fortiſſimum acidum, vitrioli oleum nempe, ſi per artem chemicam concentratiſſimum reddatur, forma ſolida, glaciei inſtar, concreſcit in vaſis vitreis puriſſimis, quibus ſervatur, ſi exacte clauſa fuerint. Si in bilance ponatur tale vas, & ab altera parte appoſito pondere exactum habeatur aequilibrium, ſimulac aufertur epiſtomium, ut aër libere ingredi poſſit, vix minutum horae numeratur, quin jam deſcenſus lancis indicet ponderis augmentum; & ſolida prius concreti olei vitrioli maſſa deliqueſcere incipiat. Plurima alia dantur corpora, quae aquam ex aëre, in quo haeret, in ſe trahunt; hujus autem loci non eſt, illa enumerare.

Sufficient dicta, ut demonſtretur, aquam in aëre haerere ſatis copioſam, & quaedam corpora illam ex aëre trahere, ac ſibi unire.

Si jam conſideretur, dum tumidum in aſciticis turget abdomen, reliquum corpus decreſcere, penitusque exſuccum fieri, non videtur abſonum eſſe, ut credatur, talia corpora ex ipſo aëre in ſe aquam trahere, imprimis cum nulla alia cauſa aſſignari poſſit, cur aſcitici, per paracenteſin ab omni colluvie aquoſa liberati, tam cito denuo impleantur, licet parciſſimo potu & cibis ſiccioribus utantur, excretaeque urinae copia potus ingeſti quantitatem ſuperet. Mirabilis caſus narratur a *Petro Servio*, ſummi Pontificis *Urbani octavi* Archiatro, de ſacra virgine, quae jejunio, vigilia, meditatione, corpus omnino exhauſerat ita, ut cum maxima totius ſiccitate urens adeſſet calor. Illa, per aliquot ſeptimanas, ſingulis viginti quatuor horis ducentas & ultra libras per veſicam excrevit.

Fatetur *Digby* (z), quod vix fidem adhibere potuiſſet, niſi tantus in arte vir illud portentum memoriae mandaſſet, & veritatem facti ab ipſa aegra, & plurimis Medicis Romanis, confirmari audiviſſet. Toties certe mirati fuerunt Medici, in hyſtericis paroxyſmis ingentem copiam urinae limpidae inodorae inſipidae excerni, ita ut metueretur ſanguinis, diluenti vehiculo orbati, periculoſa inſpiſſatio. Finito tamen paroxyſmo ſatis commoda valetudine fruebantur tales aegrae. An in his morbis ſimile quid contingit?

Videndum jam adhuc ſupereſt, quam Prognoſin fecerint Medici, poſt Paracenteſin, pro diverſa aquarum ex abdomine eductarum indole.

Ad §. 1215. dictum fuit, ſerum aquoſum colligi in cavis majoribus & minoribus corporis, dum hydrops adeſt; tuncque probatum fuit, non eſſe puram aquam ſemper, quae in cavis corporis colligitur; ſed admiſtum fere ſemper eſſe ſanguinis ſerum, dilutum tamen copioſa lympha, quae ad ignem non concreſcit, ut ſerum, ſed avolat. Cum igitur, paracenteſi inſtituta, prodit liquidum, in quo dotes ſeri & lymphae reperiuntur, pro bono habetur omine; cum hoc deſignet, humores effuſos ſanos fuiſſe, nondum per moram aut

(z) Dionis Diſſertat. ſur le Taenia &c.; ubi ille Tractatus Digby habetur pag. 167. 168.

aut inceptam putredinem degeneres, adeoque & ſpem eſſe, quod viſcera abdominalia nondum multum damni receperint, dum talis humor illa undique alluebat. Sed ſerum ſanguinis flaveſcit in ſanis hominibus, aliquem lentorem habet, ſubſalſum eſt, & quid ſuburinoſi ſpirat; unde & laudantur hydropicorum aquae, ſi ſimiles dotes habuerint. Hoc autem pulchre probatur obſervatis *Celeberrimi du Verney junioris* (a), qui expertus fuit, tunc imprimis felicem eventum ſperari poſſe, ſi aquae eductae citrini coloris forent, ſubmucilaginoſae, ſubſalſae, & odorem urinoſum ſpirarent. Quo autem magis recederent aquae ab his dotibus, eo majus periculum praevidebat. Hinc foetidas aquas, ſaturato flavo colore, vel & ſanguineo rubro, tinctas, damnabat, uti & omnino mucilaginoſas, imprimis in muliebri ſexu, quia tunc obſervaverat, hydropem ſaccatum adfuiſſe, qui raro integre curatur. Quin imo ſuſpectae erant Hydropicorum aquae, ſi puram referrent aquam & poſt evaporationem nullum omnino, vel paucum tantum, relinquerent ſedimentum; tales enim aegri ut plurimum moriebantur, cito recreſcente hydrope. Si aquae hae digitos immiſſos inſtar acris lixivii detergeant, & cutim corrugent, ſenſibilioremque reddant, ſignum eſt, jam majorem adeſſe acrimoniam, adeoque merito metuendum eſſe, ne viſcera contabeſcere jam inceperint, imprimis ſi, una cum aquis, omenti filamenta vel laciniae prodierint.

§. 1241. Si conditiones (1240.) abſint, vel ſint contrariae, paracenteſis mortem accelerat.

Antea ad §. 1239. enumeratae fuerunt illae conditiones, quae, dum adeſſent, ſuadebant, Paracenteſim tuto inſtitui poſſe non tantum, ſed & affulgere tunc ſpem felicis curationis. Simul tamen tunc monitum fuit, raro obtinere, ut adſint omnes, & tamen utilem eſſe Paracenteſin, licet quaedam ex his deſint. Si autem ſigna omnia penitus contraria fuerint, ut, ſi aeger decrepitus ſenex ſit, viſcera corrupta, putredinis certa adfuerint ſigna, tunc melius abſtinetur a Paracenteſi, ne Medicus occidiſſe videatur aegrum, qui nullo modo ſervari poterat. Interim tamen ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, ſatis patet, Paracenteſin rariſſime, ſi unquam, mortem acceleraſſe, ſi debitis cum cautelis ſimul & ſemel omnis aqua educitur. Conſtat etiam pluribus & fideliſſimis obſervatis, hydropicos, de quorum ſalute peritiſſimi Medici omnino deſperabant, per Paracenteſim non tantum inſigne levamen accepiſſe, verum etiam integrae ſanitati reſtitutos fuiſſe. Et quamvis nulla omnino ſpes ſupereſſet, cauſam hydropis tolli poſſe, adeoque certo praevideret Medicus, rediturum morbum, tamen inſignem uſum habet Paracenteſis, quod per hanc intolerabiles aegris moleſtiae tolli, & vita prorogari, poſſit. Ex quibus omnibus concludere licet, Paracenteſin utilem, & ſecundum artis regulas etiam in dubiis caſibus adhibendam, eſſe.

(a) Académ. des Sciences l'an 1703. Mémoir. pag. 206. & ſequent.

§. 1242. Emissaria ferro candenti, medicamentis causticis, vesicantibus, lanceolis, filis, facta, in parte carnosa, loco declivi, saepe admodum prosunt; maxime si aperta teneri permittit morbi genius.

Si colluvies aquosa possit quacumque via educi de corpore, semper utile erit, cum & inde leventur aegri, & locus medicinae detur, ut hydropis causa tolli postea possit. Dum in majoribus cavis corporis collecta haeret aqua, in abdomine vel thorace, paracentesi educitur, uti dictum fuit. Verum ubi in hydrope anasarca per tunicam cellulosam distributa haeret aqua, sponte patet, illam per puncturam inde educi non posse; unde varia methodo usi fuerunt Medici, ut pararent facilem & tutum exitum aquae sub cute collectae. Certe ipsa Natura indicavit hic viam, & casus fortuiti dederunt toties felicem eventum. Contingit enim quandoque, uti antea dictum fuit, per ipsos cutis distentae poros exire aquam, perpetui roris instar, ita ut partes hydropicae detumescant sensim. Quandoque aqua, per cutim penetrans, non transit per epidermidem, sed illam in vesicas attollit, quibus ruptis, sequitur perpetuum stillicidium, simili cum effectu. Toties contingit, ut frigida crura hydropici igni admoveant propius, &, cum in distentis illis partibus obtusior sensus sit, levis ambustio fiat; vesiculae tunc fiunt, quibus sponte ruptis vel pertusis aqua exit perpetuo. In quibusdam locis mulieres in more habent, ut hypocaustula, quae vivos cespitum carbones continent, pedibus supponant hyemali tempore, ut calescant: si hydrope tumeant pedes & crura, fere semper tales vesiculae attolluntur, & plurimas inde levatas, imo & multas sic curatas, vidi. Inter plures felices curationes, per ambustionem factas, *Celeberrimus Homberg* (*b*) memorat casum mulieris, cui per plures annos enormiter tumebant crura & femora, simulque aderat dolor, quem levare solebat, perfricando tumentes partes mane & vesperi spiritu vini ante focum: casu incenditur vini spiritus, & leviter amburit partes; quibus applicuit unguentum quoddam; & unica nocte omnino detumuerunt crura ac femora, evacuata per urinas omni aqua, qua prius turgebant. Verum quidem est, hic novum emissarium factum non fuisse, cum per urinae vias exiverit aqua, mota subito, rarefacta, & resorpta venis, per subitum & validum hunc calorem. Interim tamen vix dubium videtur, quin eadem haec aqua per vesicas ambustione excitatas exivisset, nisi tam cito resorpta aliam invenisset viam. Integerrima autem fuit curatio, cum nunquam postea redierit tumor.

Ut ergo novum emissarium paretur aquae in hydrope anasarca, debet cutis pertundi ita, ut vulnus transeat in tunicam cellulosam usque, simulque debet esse non adeo angustum, ut cito coalescere, vel a tumente membrana cellulosa obturari, possit. Vario modo hoc perficere tentaverunt Medici. Tu-

(*b*) Académ. des Sciences l'an 1708. Histoir. pag. 56.

Tumidas & aqua plenas partes in puero ſcalpello aperiendas jubet *Hippocrates* (*c*); ſimulque monet, fomentis utendum, & ſemper, quod apertum eſt, calefaciente linimento illinendum, eſſe; gangraena enim facile occupat flaccidas, poſt eductam aquam, partes, uti poſtea dicetur. Alio autem in loco (*d*) dicit, dum de hydrope agit: *Quod ſi in ſcroto & femoribus ac tibiis tumor conſtiterit, peracuto ſcalpello multis & crebris vulnusculis ſcarificato. Haec ſi feceris, cito ſanum efficies.* Poſtquam plura remedia ad hydropem intercutem ſanandam recenſuerat *Aëtius*, dicit (*e*): *Omnibus praedictis efficacius auxilium in hac hydropis ſpecie chirurgia praeſtat.* Quod *Aſclepiadis* & *Archigenis* autoritate confirmat, qui jubebant, *fiſſuras fieri circa internum talum, in loco quatuor digitorum ſpatio ſupra talum eminente, ea profunditate, qua quis in venae ſectione utatur.*

Neque timuerunt vulnerum inflammationem, neque ſubitam coalitionem vulnerum, cum aqua perpetuo deplueret, donec totus homo gracilis relinqueretur. *Foreſtus* (*f*) ramulis Ilicis, ſive aquifolii, verberari fecit bis in die crura & femora hydropicae mulieris, ſicque puncta vel & lacerata cute per ſpinoſa hujus plantae folia, miro modo detumeſcebant crura & femora.

Longe minori cum moleſtia hodie pertundi poteſt cutis ope inſtrumenti, quod *ſcarificator* vocatur, ubi plures lanceolae, elateris ope, proſilientes, vulnuscula faciunt, ex quibus poſtea ope cucurbitae impoſitae ſanguis educitur. Sic autem conſtructum eſt illud inſtrumentum, ut varia profunditate cutim pertundere poſſint lanceolae: in hoc autem caſu requiritur, ut cute pertuſa, penetrent in tunicam celluloſam; quod abſque ullo periculo fieri poterit, cum aqua turgens haec tunica cutim a ſuppoſitis vaſis & muſculis removeat. Cum autem ictu oculi citius hac methodo ſcindatur cutis, aegri nullum dolorem ſentiunt, & ideo minime hanc operationem formidant, ſi quandoque repeti debeat in alio loco.

Univerſalem hydropem anaſarcam vidit Celebris Chirurgus (*g*), in quo a vertice capitis ad plantas pedum usque omnes tumebant corporis partes. Fruſtra in juvene & robuſto equite purgantia hydragoga aliaque plura fuerant adhibita, & ſcrotum adeo tumebat, ut inter femora, quocumque etiam corporis ſitu, commode locari non poſſet. Scrotum, crura, femora, pluribus ſcarificationibus pertudit; unde ingens aquarum copia effluxit, hoc effectu, ut intra duos tresve dies penitus detumuerit, & poſtea integre convaluerit. In juvene ruſtico neglectus hydrops anaſarca univerſalis una cum aſcite adeo invaluerat, ut nulla medelae ſpes ſupereſſe videretur. Miſer, omnium rerum indigus, in noſocomium recipiebatur tantum, ut placide ſaltem mori poſſet; ſcrotum immaniter tumebat, dyſpnoea aderat, & talis functionum vitalium debilitas, ut nullo corporis loco arteriarum pulſus percipi

(*c*) De Locis in Homine cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 369. (*d*) De Intern. Affect. cap. 23. Charter. Tom. VII. pag. 655. (*e*) Sermon. X. cap. 30. pag. 246. (*f*) Lib. XIX. Obſervat. 41. Tom. II. pag. 394. (*g*) De la Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 147.

cipi potuerit; tremulus tantum motus circa regionem cordis sentiebatur. Dato vino calido, aqua mixta diluto, cum parum reviviſceret, ſic ut pulſus in carpo, ſed admodum languidus, perciperetur, pluribus in locis pertundebatur lanceola ſcroti inferior pars, veſiculae in cruribus pedibusque elevatae diſcindebantur, & notabilis aquae copia exivit: fovebantur ſcrotum & crura decocto aromatico calido, dabatur vinum aqua dilutum pro potu communi, una cum julapio diuretico; poſtea crura pungebantur pluribus in locis; unde incredibilis copia aquae effluxit: detumeſcebat totum corpus, appetitus redibat, reſpiratio & pulſus emendabantur. Abdomen tamen adhuc tumebat, ſed multo minus quam ante. Alternis diebus purgantia mercurialia ſumſit, interpoſitis remediis diureticis, tanto cum effectu, ut intra ſex ſeptimanas ex noſocomio dimiſſus fuerit ſanus, de quo omnino deſperabatur antea, & poſt anni ſpatium ſanum & robuſtum viderit illum Medicus, qui ejus curam geſſerat (*b*).

Bini illi caſus ſatis evincunt, non facile deſperandum eſſe, imprimis ſi in flore aetatis conſtiterint aegri; tunc enim, ſublata colluvie aquoſa, vires promptè ſurgunt, quod in ſenili aetate vix ſperare licet.

Cum autem tunica celluloſa per totum corpus diſtribuatur, & ejus cellulae ſecum mutuo communicent, non adeo mirum videbitur, diſſecta cute in loco corporis inferiori, omne aquoſum exhauriri, quod in tunica celluloſa collectum fuerat. Magis autem mirum eſt, eadem methodo ſiccari Aſcitem, qui Anaſarcam comitatur. Cutis fiſſuras, uti ante dictum fuit, tanquam efficaciſſimum in curando hydrope Anaſarca remedium laudaverat *Aëtius* (*i*); ſed & poſtea addidit ſequentia: *Caeterum Archigenes ita prodit. Non ſunt audiendi, inquit, qui per hujusmodi lancinationes nihil excerni dicunt, quin potius cum fiducia hae ipſae incutiendae: nam & nos, inquit, his cutis fiſſuris uſi ſumus, & per ipſas quantum plurimum excluſimus humorem, ut & femora, & ſurae, & ſuperior venter, evidenter ſint demiſſa ac compreſſa.* Obſervatio *Foreſti* (*k*) antea memorata habet, quod dum crura & femora in aſcitica muliere verberabantur bis de die ſpinoſis aquifolii foliis, non tantum partes illae detumeſcerent, ſed & venter ipſe. Antea ad §. 1215. dictum fuit, tunicam celluloſam cum vaſis lymphaticis immediatum commercium habere; & obſervationes practicae docent, ſerum aquoſum in pectore congeſtum ad inferiores partes derivari quandoque cum inſigni aegrorum levamine; & econtra toties obſervatum fuit, pectus ſtatim opprimi, dum tumor hydropicus artuum inferiorum ſubito diſpareret, abſque evacuationibus ſpontaneis, vel per artem factis. Videtur enim corpus, a comprimente hydrope anaſarca liberatum, ſic diſponi, ut venulae collectam in majoribus cavis corporis aquam reſorbere poſſint, & reſorpta haec per nova illa emiſſaria expellatur. Sic & ſaepius contingit, evacuato per paracenteſin abdomine, anaſarcam artuum inferiorum ſenſim evaneſcere. Quin imo quandoque & ſub-

(*b*) Eſſays and Obſervat. Phyſic. and liter. Tom. II. pag. 407. (*i*) Sermon. X. cap. 30. pag. 246. (*k*) Lib. XIX. obſerv. 41. Tom. II. pag. 394.

subitae tales resorptiones aquae accumulatae fuerunt observatae. Cum in Ascitico per Paracentesin viginti circiter librae humoris limpidi & tenuis eductae fuissent, post aliquot hebdomadas abdomen de novo intumuit; dumque ad repetendam Paracentesin *Celeberrimus Mead* (*l*) una cum Chirurgo mane accederet, subridens aeger, nudato corpore, abdomen molle & laxum ostendit, licet neque per alvum, neque per renes, neque per sudorem, plus solito quid profluxisset. Forte quis crederet, tympanitidem successisse post ascitem: verum nulla flatuum emissorum fit mentio, & notum est, ascitem post paracentesin saepius redire. Neque verosimile videtur, in Medica praxi adeo versatum *Meadium* hic hallucinatum fuisse. Observavit egregius ille vir (*m*), incisa cute in cellulosam membranam usque, in tibiis, non tantum magnum levamen in ascite, sed & interdum sanationem, profluente per multos dies tanta liquoris copia, ut fidem superaret.

Confirmat autem hoc, casum enarrando generosae foeminae, annorum fere quinquaginta, sed corpore satis firmo ac robusto, quae hydrope intercute simul & ascite laborabat, ita quidem, ut de vita fere desperaretur, & sub dubia spe humoris e talo emissio proponebatur, tanquam unicum remedium. Reluctans aegra, amicorum precibus victa, tandem admisit in utroque crure vulnusculum: per decem continuos dies ad congii mensuram quotidie effluxit aqua, datisque idoneis remediis sensim convaluit, & corpus ad pristinum statum rediit. Per integrum quinquennium supervixit sana; dein morbo acuto correpta periit. Credebat *Meadius*, totum illud aquarum colluvium, partim ex cellulosa membrana, partim ex sacco a tendinibus musculorum abdominis & peritonaeo, aut duplicis membranae peritonaei distensione, formato, profluxisse. Videtur autem aeque possibilis resorptio aquae ex cavo abdomine, quam ex ingentibus talibus saccis morbosis.

Ut autem talia emissaria in cute fierent, usi fuerunt Medici & aliis methodis; cauterio nempe actuali, dum ferro ignito profunde inurebant cutim; vel & cauterio, potentiali dicto, profundam rodendo faciebant escharam, qua, per suppurationem in ambitu natam, separata a partibus vivis vicinis, liber dabatur aquae, in panniculo adiposo collectae, effluxus. Simul etiam non tam cito poterat consolidari tale ulcus, quam quidem recens & leve vulnus cuti inflictum; adeoque tale emissarium diutius manebat apertum. Tamen rarius haec methodus jam tentari solet, quia & aegri ignem horrent, & eschara tam potentiali quam actuali cauterio producta separari non potest, nisi inflammatione in ambitu facta, ac sequente dein suppuratione. Cum autem semper hic merito metuatur gangraena, quantum potest fieri cavetur omnis inflammatio; cum levia illa vulnuscula scarificando inflicta absque suppuratione, vel saltem modica tantum, sanari possint, hinc haec methodus praeferri solet. Neque tamen tam facile consolidatio fiet, quamdiu perpetuum aquae stillicidium manet, & si, hoc effluxu multum minuto, vel integre cessante, consolidarentur haec vulnuscula, antequam penitus evacuatae fo-

(*l*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 154. (*m*) Ibidem pag. 131. 132.

forent aquae, levi negotio poterunt nova similia vulnuscula fieri. *Rhases* (*n*) in utroque crure Fontanellam fieri jubet, sed simul monet, cavendum esse, *ne eas candenti ferro aperias, quoniam ignis siccat, laxam partem roborat, ne ultra permeët. Ruptoria, praeter incertitudinem quantitatis ruptionis, summe partem debilitant. Qua de causa plurima, illaque irreparabilia, damna, partis nempe mortificatio & gangraena, subsequuntur* Testatur autem, quod Illustrem matronam, per biennium jam ascite laborantem, plurimis aliis remediis frustra tentatis, curaverit, binis fontanellis in cruribus apertis: *Cum enim per hos fontes trium mensium spatio serosus humor in magna copia emanaret, detumuit venter, sitis, quae antea vexabat clamosa, minuta est, & tandem parco chalybeati vini potu usa, lymphati cum aqua decocta eupatorio, ac rhabarbaro, & a morbo evasit.*

Cum autem Fontanellis heterogeneum corpus imponi debeat, ut apertae teneantur, a perpetua illa irritatione quandoque inflammatur & irritatur omnis ambitus; quod praestat evitare. Idem verum est de setaceis, quae ad eundem scopum quandoque adhibita fuerunt; nam & filum relictum simili modo irritat; imprimis, dum quotidie trahitur, ut fieri solet.

Idem tentatum fuit per vesicatoria applicata, a quibus epidermis elevatur in vesicas lympha plenas; his ruptis, sequitur stillicidium perpetuum, pergens, donec totus hydrops exhauriatur, dum simul magna copia urinae excernitur. Notum est, cantharides specifica vi stimulare urinae vias, imo quandoque molestam facere dysuriam, si majori copia externe corpori applicentur. Forte utroque modo vesicatoria prosunt, imprimis si majori quantitate applicantur. Celebris Medicus (*o*) tres cantharidum drachmas cum sufficienti quantitate fermenti panis, addito aceto scillitico, miscebat, & femoribus applicabat, in curanda anasarca, felicissimo cum successu, uti ex binis casibus ibi memoratis patet. Damnaverat quidem vesicatoriorum usum *Sydenhamus* (*p*), metuens, ne gangraena nasceretur in partibus aqua distentis; sed testatur *Tozzetti*, nunquam se vidisse gangraenam natam in locis, cui vesicatoria fuerant applicata, ut hydrops Anasarca curaretur: fatetur tamen, quod hoc malum metueret, si in Ascite confirmato vesicatoria adhiberentur.

Cum autem omnia illa emissaria, quacumque demum methodo parata fuerint, diutius aperta teneri debeant, ut aquae exhauriantur, facile patet, plus metuendum esse, si acris simul humorum indoles una cum hydrope adsit. Sic v. g. antea ad §. 1151. 4. inter pessimos scorbuti effectus & hydrops numerabatur: notum autem est, ulcera pessima, nullis fere remediis cedentia, crura scorbuticorum frequenter depascere, quae acrem ac foetidum ichorem plorant; adeoque in scorbutica tali diathesi majori cum discrimine nova talia emissaria tentantur in artubus inferioribus. Sed & fatendum est, quod

(*n*) Zacut. Lusit. Lib. II. observ. 120. & 121. Tom. II. pag. 401. (*o*) Targioni Tozzetti Observat. Medic. pag. 109. (*p*) Tractat. de Hydrope pag. 635.

quod raro curetur hydrops, si scorbutum, jam intensiori gradu minacem, comitetur, vel sequatur. Cum autem in morbis, in quibus certa pernicies praevidetur, anceps etiam remedium tentari possit, forte ne tunc quidem haec methodus omnino repudianda videtur; praecipue cum antisepticam corticis Peruviani vim tot jam experimenta probaverint, per quam caveri posse gangraenam, vel coërceri, si jam nata fuerit, magna spes superest.

§. 1243. Per urinas evacuati hydropis quum citentur plurima exempla, & hanc viam tentabimus praeëunte natura, utendo salibus urinosis, fixis, compositis, specificis animalibus, vitriolatis, solutisve metallis, specificis renibus.

Antea ad §. 1230. monitum fuit, urinae paucitatem hydropis imminentis signum esse; unde, uti tunc dictum fuit, *Helmontius* praecipuam causam Hydropis in renibus ponebat; & quia videbat in Hydropicis urinam paucam ruberrimam excerni, dixit (*q*): *Sicuti deficiente potu, nihilominus adhuc renes urinam cruoris eliciunt, licet parcam, ita & in hydrope urina est cruoris, non potus, non laticis.* Et paulo post addit sequentia: *Non ergo renes cadere sinunt laticem proprio pondere, sed vere mittunt, non secus atque vere iterum trahunt eundem, trans omnem venarum cruorem, dum scilicet sanatur hydrops per mictiones.* Unde concludit; in renibus *solvendum est itaque pertinaciae vitium Archei, ita ut mictio sequatur, si speranda est sanitas.*

Cum autem abundans in sanguine aqua, post potum tenuem copiosum v. g., vel & post imminutam perspirationem cutaneam, per renes naturali lege secernatur, & secreta expellatur de corpore, facile apparet ratio, quare semper Medici de remediis diureticis cogitaverint; quae praeterea & hoc commodi habent, quod caeteris paribus minus turbent corpus, quam vomitoria & purgantia, minusque aegros debilitent. Unde etiam *Sydenhamus* (*r*), qui praecipuam curandi hydropis spem ponebat in usu emeticorum & validorum purgantium, tamen diuretica remedia adhibere coactus fuit in debilioribus aegris, & in mulieribus hystericis, & fatetur, quod horum usu solo *Hydropes pro deploratis habitos curatos viderit in iis, quorum crasis debilior purgantibus ferendis non fuit.*

Diuretica autem remedia habentur admodum varia (*s*). Aquae enim & aquosa omnia, ad quae etiam referuntur acescentes animalium humores, ut serum lactis, lac acidum, lac ebutyratum, si copiose potentur, aquae copiam in sanguine augent, & hoc modo aquae secretionem per renes promovent: cum autem in hydropicis colluvies aquosa jam adsit, & per renes parum secernatur, metus est, ne ingesta aquosorum copia augeatur hydrops. Nisi enim tubuli renales his assumtis sic reserari possint, ut liberrime transmittant, quid-

(*q*) In Capitulo *Ignotus Hydrops* pag. 411. §. 20. N°. 4. & 5. 10. & pag. 412. §. 20. N°. 19. (*r*) Tractat. de Hydrope pag. 629. (*s*) Herm. Boerhaave Institut. §. 1222.

quidquid aquosi ingestum fuerit, crescet morbus, cum cutis hydropicorum vix transpiret, adeoque vix spes sit, per vasa cutanea aquam ingestam exire posse. Ob hanc rationem solent Medici potius adhibere illa, quae stimulo, aut specifica virtute, diuresim promovent. Interim constat, aquas medicatas magna copia potatas, si tandem per renes transire potuerint; deploratum etiam hydropem curasse; cujus mirum exemplum antea ad §. 1236. memoratum fuit. Fatendum tamen est, quod anceps semper eventus sit, cum aquosa magna copia ingesta, si non profuerint, noceant semper.

Cum autem in sanitate per urinae vias expellantur & salina de corpore, quae diutius relicta nocere potuissent, hinc crediderunt Medici, urinae secretionem augeri posse, si ingererentur talia, quae secretionis hujus necessitatem facerent majorem. Certum est, quod ingesta salina in sano corpore majorem faciant urinae secretionem; sed imprimis ideo, quia, siti ab his assumtis nata, copiosior potus ingeritur, adeoque & plus urinae prodit. Nisi enim simul potetur, ab his acrior poterit reddi urina, & frequentior nascetur ad mingendum stimulus, sed non sequetur semper copiosior urinae excretio; quae imprimis in hydrope curando desideratur. Praeterea sitim, adeo saepe molestam hydropicis, augere per salina remedia exhibita, non videtur semper tutum, cum rari inveniantur, qui obfirmato animo illam tolerare possint; unde potu copiosiori ingesto crescit dirus hydrops. Acidos sales, qui etiam inter diuretica remedia numerantur, hinc praetulerunt multi, cum sitim sedent, & simul efficaciter putredini resistant.

Acetum, ad uncias quinque vel sex potatum, in Ascite curando profuisse legitur (t). Alcalinis salibus usi fuerunt alii, & minori cum scrupulo haec tentabuntur, cum *Celeberrimi Pringle* experimentis constet, alcalia non adeo favere putredini augendae, ac quidem olim credebatur.

Omnium tamen optime successit, dum sales alcalini fixi acido vegetabili jungebantur, ut sic fieret tartari regenerati species quaedam. Efficacissima haec invenit *Sydenhamus* (u), salia nempe Lixivialia vino infusa; neque credidit, quidquam referre, e quorum vegetabilium genere desumerentur. Cum autem *genista* facile haberi possit, & antiqua jam traditione medica ad hydropem curandum laudata fuerit haec planta, cinerum ejus libram frigide infundi jubebat libris quatuor vini rhenani, addendo pugillum unum alterumve absinthii vulgaris: filtro depurati liquoris uncias quatuor mane & vesperi dabat, usque dum tumor omnis evanesceret; & testatur, se vidisse felicissimum successum. Cum autem *genista* succum salsum habeat, in cineribus ejus copia salis fixi relinquitur. Multi etiam laudaverunt cineres *stipitum fabarum*; alii ex aliis plantis desumtos. Si sali fixo, ex cineribus harum plantarum elixiviato, addatur vinum acidulum, tali proportione, ut unciae salis affundantur binae vini librae, habetur efficax ad hunc scopum remedium; quod simul valida vi solvente ac deobstruente pollet, sicque viscerum obstru-

(t) Combalusier Pneumato-Patholog. pag. 535. (u) Tractat. de Hydrope pag. 629.

structionibus reserandis, & liquidorum solvendae tenacitati nimiae, utilissimum est; adeoque non tantum evacuandis aquis, sed & pluribus hydropis caussis tollendis, prodest.

Baccae juniperi infusum praebent, quod ob diureticam virtutem satis celebre est; sed magna copia harum baccarum addita debet parari, cum hoc remedium facile a corpore feratur, nec turbas excitet. Optime profuisse ascitico homini testatur *Du Verney junior* (*w*), dum potus communis loco dabatur vinum, baccis juniperi infusis medicatum, simulque addebatur centaurium minus. Saepius vidi, forte infusum harum baccarum suffecisse ad curam ascitis & anasarcae, dum nondum penitus inveteratus erat morbus. In officinis habetur *rob* ex *baccis juniperinis* paratum, cujus unciae quatuor si diluantur in duabus libris *aquae stillatitiae juniperi*, & huic miscelae addantur binae unciae *spiritus* ex *baccis juniperi* destillati, habetur remedium, quod concentratas baccarum juniperi vires habet; cui quandoque solet addi uncia media spiritus nitri dulcis, si aegri multum sitiant. Hujus remedii uncia una aut altera si detur omni trihorio, satis pulchrum effectum solet praestare. Profuit & *semen fraxini* infusum *spiritui baccarum juniperi*, si simili modo sumeretur.

Plures aliae plantae ob virtutem diureticam laudantur (*x*); ex quibus variae formae remedia ad hunc scopum confici poterunt. Observatum fuit aliquando, valida purgantia hydropicis, & satis audaci quidem dosi, exhibita, nullam evacuationem per alvum, sed ingens urinae profluvium fecisse. Sic legitur (*y*), quod *diagridii* grana quindecim, & totidem grana *mercurii dulcis*, additis granis sex *gummi guttae*, hydropico data, non moverint alvum, sed secuta fuerit incredibilis urinae excretio. Dictum fuit antea ad §. 1237. 3. de pulchra illa methodo exhibendi purgantia, emetica, & alia validissima remedia, tam refracta dosi, vel sic cicuratis viribus, ut vix agant in primas vias, & quod tunc saepe vi diuretica insigni agant, adeoque & huic scopo utilissima sint. Sic observatur, *asari* folia, quae cruda, vel aquae infusa, si exhibeantur, validissime sursum & deorsum corpus evacuant, si coquantur per unam alteramve horam, agere vi diuretica tantum (*z*).

Millepedum cum vino contritorum succum expressum laudaverunt plures, & profuisse novi. *Cantharides* ausi fuerunt dare quidam; sed pessima quandoque sequuntur mala, quae *Dioscorides* graphice descripsit. Unde cum tuta, & satis efficacia, remedia diuretica habeantur, prudentiores Cantharidibus abstinere solent.

Inter diuretica certa & efficacia *Scillae* bulbus primum videtur mereri locum. Amarissimo sapore ingratum quidem est, & quod majori copia datum nauseam ac vomitum movet satis valide, Veteribus Medicis, ad difficiles multos morbos curandos, laudatum remedium; praecipue dum vino

(*w*) Académ. des Sciences l'an 1703. Mémoir. pag. 172. (*x*) Herm. Boerhaave Institut. §. 1222. N°. 7. (*y*) De Laisse Rec. d'Observ. de Chirurg. pag. 179. (*z*) Herm. Boerhaave in loco modo citato.

vino vel aceto infundebatur; unde *acetum ſcilliticum*, *vinum ſcilliticum*, *mel* & *oxymel ſcilliticum*, multo in uſu erant; interim tamen videntur Veteres Medici metuiſſe utcumque validas hujus bulbi vires; & ideo adhibuiſſe varias praeparationes ad mitigandam ejus efficaciam. Notum eſt, *Trochiſcos ſcilliticos*, qui *Theriacam* ingrediuntur, parari ex ſcillae bulbo in clibano aſſato; ex cujus pulpa, addita farina, dein parabantur trochiſci. *Aëtius* (*a*), recenſens illa remedia, quae ad ciendam urinam ab hydropicis bibuntur, laudat, ſi *acetum ſcillinum aſſidue ſorbeant. Etenim ex eorum numero, quae citra gravitatem urinam cient, eſt ſcilla aſſata, delincta ex melle: aut ſcillam aſſatam terito, eique farinae ervi per pondus admiſceto, ſiccato, ac drachmam unam ex vino dato.* Scillam coctam deligari ſuper tumores hydropicos, ſuaſit *Celſus* (*b*); & in Leucophlegmatia curanda dicit; *quod ſi valens eſt, qui id accipit, ei ſcilla cocta ſimul ſupra ventrem deligatur.* Scillae bene purgatae libram, adjectis vini ſextariis tribus, ad tertias decoqui jubebat *Caelius Aurelianus* (*c*); deinde ex hoc vino ſcillitico dabat *duo cochlearia*; *& proficiente curatione, usque ad unciae unius accedere modium oportet. Sed hoc erit poſt geſtationem adhibendum, vel poſt perunctionem corporis, & ante ſumptionem* (*cibi*), *cum plurimo interjecto tempore.* Unde apparet, quod veteres Medici anxia cum cautela tantum uſi fuerint *ſcillae* bulbo.

Cum ſemper in illa opinione fuerim, potius minuendam eſſe medicamentorum quantitatem, ſi quid mali ab illis metuatur, quam ut laborioſis praeparationibus cicurentur illorum vires, adhibui potius recentem & crudum ſcillae bulbum. Quamvis enim exotica planta ſit, diu ſervari poteſt recens, & ſucci plena: ſaepe enim non ſine admiratione vidi, bulbum ſcillae, charta craſſiori involutum, in mercatorum ſcriniis per plures menſes ſervatum, non tantum manſiſſe integrum, ſed & germinaſſe. Vegeti talis bulbi, remotis tantum tunicis exterioribus aridis, unciam mediam infundi curavi libris duabus vini, & adulto homini mane, vacuo ventriculo, unciam mediam talis vini ſcillitici exhibui. Solet plerumque ſequi levis nauſea, abſque vomitu, & ſubito adeſt magnum urinae profluvium, ita ut intra paucas horas ſex, octo, imo duodecim, libras excretas viderim, ſummo cum aegrotantium levamine. Minuitur, vel augetur, remedii doſis, pro varia aetate, & tolerantia aegri. Attente enim expiſcari conabar, quaenam ſufficeret doſis, ut ſequeretur levis nauſea tantum; tunc enim certus eram de diureſi ſecutura. Si autem inde vomerent aegri, non ſequebatur tanta urinae excretio; nec ſuccedebat etiam, ſi nullam omnino nauſeam ſentirent. Haec videtur eſſe ratio, quare celebris Autor (*d*), *ut vomitum a ſcillae uſu caveret*, *monuerit ſequentia: Et ſiquidem ſquillae infuſio detur cum aqua Cinamomi forti, raro vomitum ciet: ſed modo per alvum, modo per renes, copioſiſſimo flumine excernitur. Et profecto hanc ob cauſam fit, ut adeo in hydropicis celebretur ejus uſus.*

Doſis

(*a*) Serm. X. cap. 36. pag. 240. (*b*) Lib. III. cap. 21. pag. 164. (*c*) De Morb. Chronic. Lib. III. cap. 8. pag. 477. (*d*) Ruſſel de Tabe Glandulari pag. 68.

Dosis hujus remedii differt multum in variis hominibus. Vidi, qui vix ferebant unciam mediam, quin vomerent; in aliis tripla quantitate opus fuit, antequam nauseam sentirent. Repetitur quotidie vini scillitici usus, donec omnes aquae per diuresin evacuatae fuerint: cum autem soleant sensim minus affici ab hoc remedio, prudenter augetur dosis, donec effectus sequatur. Quamvis autem *scilla*, & omnia inde parata remedia, insignem vim solvendi & attenuandi habeant, tamen non semper sufficiunt, ut hydropis causam tollant; & saepe aliis remediis opus erit. Hic tantum agitur de evacuatione colluviei aquosae per diuresim, in qua promovenda insignem hoc remedium praestat effectum. Facile autem patet, tunc tantum posse exspectari auxilium ab hoc remedio, si cavum, in quo haeret collecta aqua, adhuc aptum sit, ut resorbeat; secus enim per urinam exire non posset. Cum autem inde minus debilitentur aegri, quam a validis purgantibus, hinc *scillae* usum tentare soleo, antequam instituatur Paracentesis.

§. 1244. Per Vomitus solvuntur cuncta tenacia, concutiuntur obstructa, expelluntur stagnantia, unde mirabiliter in hoc morbo prosunt.

Antea ad §. 1237. dictum fuit de usu & efficacia emeticorum in hydrope curando, dum tam refracta dosi dantur, ut levem tantum nauseam excitent, & potius per alvum evacuando agant, vel per auctam urinae excretionem. Hic autem agitur de effectu vomitoriorum, non quatenus per vomitum evacuatur aqua, sed potius, per concussus validos inter vomendum sic moventur & agitantur aquae collectae, ut resorberi possint a venis, & resorptae per varias vias expelli de corpore. Antea, ubi de *Vomitu Febrili* agebatur §. 652., dictum fuit, de valido illo & convulsivo fibrarum muscularium, faucium, oesophagi, intestinorum, diaphragmatis, musculorum abdominalium, motu, qui vomitus tempore contingit. Simul tunc notatum fuit, non tantum per vomitum expelli omnia, quae in ventriculo & intestinorum cavo continentur, sed etiam omnes humores, qui ex aliis abdominis visceribus in ventriculum & intestina venire possunt. Apparet hinc, quam late pateat emeticorum virtus. Patuit autem ex antedictis, saepe obstructiones viscerum esse causam hydropis, quandoque aquam in cavo abdominis collectam lentescere, imo in tremulam gelatinam mutari; quae sola concussione demum fluidior fieri poterit, adeoque resorptioni aptior. Sed & iisdem illis concussibus reserari poterunt obstructiones, si nondum in scirrhosam duritiem omnino degeneraverint. Adeoque patet, optimos Medicos merito magnam spem posuisse in usu emeticorum ad curandum hydropem; non tantum ascitem; verum etiam, ut *Aëtius* (*e*) dixit; *Maximum hydropis subter cutim auxilium vomitus praestant*; & vel in pueris anasarca laborantibus hoc tentandum voluit; licet difficulter persuaderi ipsis possit, ut haec remedia admittant; unde jubebat, tonsillas pinnulis, aut digitis oleo in-

(*e*) Sermon. X. cap. 31. pag. 247.

inunctis, irritandas esse, ut vomitus fieret; imo & alias plures artes recenset, quibus hoc obtineri posset. Concutitur enim inter vomendum totum corpus, & omnes fere agitantur musculi. Licet autem non videatur, quod statim possit exspectari aquarum evacuatio per vomitoria data, sed potius per concussus inter vomendum sic disponantur aquae, ut resorberi possint ex cavis, in quibus collectae haerebant, tamen notat *Sydenhamus* (*f*), quod, cessante vomitione, catharsis soleat sequi, quae aquas per vomendi concussus resorptas evacuat; imo etiam observavit, quod, post repetitum aliquoties emeticorum usum, aquae per os & per alvum evacuabantur (*g*). Simul etiam monet, si leviter tantum tumeat abdomen in Ascite, aquas per vomitoria non ita prompte educi, quam si majori copia aquarum abdomen tumeat: *Etenim vel ipsa aquarum moles, dum emetici operatione agitatur ac concutitur, ad earundem evacuationem mire confert; atque eam ob causam, nisi venter in tumorem insignem attollatur, omnino convenit, ut tota res evacuationibus per inferiora committatur.* Facile enim intelligitur, praelum illud abdominale, dum simul agunt diaphragma & musculi abdominales, validius agere in contentas aquas, si abdomen turgeat.

§. 1245. Sed fortia dari, saepe repeti, & sine longa mora intermedia se mutuo excipere, debent.

Haec erat *Sydenhami* (*h*) methodus, quam satis audacter adhibebat. Pauperculae enim mulieri, quae quinquaginta annos jam superaverat, &, post diuturnam febrim intermittentem carceri per triennium inclusa, a frigore multum passa fuerat, cui dein ascite abdomen adeo intumuerat, ut fateatur, se parem tumorem nunquam vidisse; huic mulieri, inquam, emeticum dedit Antimoniale validum, unciam nempe cum dimidia Infusionis *Croci Metallorum* per tres dies successivos, & postea alternis diebus, usque dum sex omnino doses talis Emetici sumsisset. Detumuerat quidem post haec assumta abdomen cum insigni levamine, sed adeo simul turbatum erat corpus violentia remedii, ut tutum non crederet pergere in eorundem usu, sed repetita catharsi curam absolvere debuerit: saepius tamen interpolare debuit horum usum, cum affectus hysterici sequerentur purgantium usum, licet mitiores illis, qui ab Emeticis datis excitabantur. Hoc praesertim incommodi habet talis medicatio, quod validissimis remediis opus sit, quae frequenter repeti debeant, absque longa interposita mora, cum aliter denuo magis intumescere incipiant aegri. Sed certe ad tantas molestias sustinendas requiritur, ut viscerum integritas tot vomendi concussus absque noxa ferre possit, & vires adhuc satis firmae sint.

Notandum praeterea est, quod post tot evacuationes toleratas nondum curatus sit hydrops, cum Medicus minime adhuc certus esse possit, sublatam esse

(*f*) Tractat. de Hydrope pag. 617. (*g*) Ibidem pag. 625.
(*h*) Ibidem pag. 624.

esse hydropis causam; tantum eduxit aquas, quae in cava corporis effusae fuerant. Superest adhuc semper tertia conditio (vide §. 1231.), in hydrope curando requisita, nempe ut tollatur labes debilitatorum viscerum, sive haec causa fuerit hydropis, sive effectus. Si jam consideremus, magnam vim inferri visceribus per repetitum tam validorum remediorum usum, an non tutius erit, per paracentesin ex cavis abdominis & thoracis aquas educere, aut in anasarca parare in declivibus corporis locis emissaria, per quae aqua, per totum habitum corporis collecta, depluere possit? Tuto haec tentari posse, ex ante dictis patuit; minorique cum aegrorum molestia & periculo hoc fieri, vix ullum dubium videtur.

§. 1246. Ut plurimum eadem valide solent evacuare alvum, unde duplici effectu, quin saepe & tertio, diuresi, prosunt.

Adeo affinis est Emeticorum & Catharticorum virtus, ut Emetica fere semper alvum simul movere soleant, & purgantia, imprimis validiora, vomitum excitent illo tempore, dum agere incipiunt. Laudabat hinc infusi croci metallorum usum, cujus sesquiunciam, vel uncias duas in purgatu difficillimis, dabat *Sydenhamus* (*i*), *quia cessante vomitione, in Catharsin* τὴν κάτω *solet desinere*. Imo si non sequeretur inde copiosus alvi fluxus, addebat infuso *croci metallorum syrupum de spina cervina*, & *Electuarium de succo rosarum*. Observaverat *Hofmannus* (*k*), in hydrope curando, Emetica, paulo majori etiam dosi data, serum aquosum per inferiora, rarius vero per superiora, expellere; & alio in loco felicem curam recenset, dum purgantibus addidit radicem Ypecacuanhae, hoc cum effectu, ut non tantum alvus sufficienter evacuata fuerit, *verum & mira aquosi liquoris, sanguine parum tincti, quantitas per uterum effluxerit*: saepe etiam aucta diuresis solet sequi, postquam per vomitus concussiones incepit resorberi serum extravasatum, quod postea per varias vias exit de corpore, si feliciter cura successerit.

§. 1247. Per alvum seri eductio fit per usum largum, saepe & breviter repetitum, summe purgantium, variis formis, maxime liquida, assumtorum.

Magnam spem Medici posuerunt in purgantium remediorum usu ad curandum hydropem, imprimis, quia observata docuerant, naturam saepius hanc viam indicare in sanando hoc morbo. Dixerat, (uti alia occasione ad §. 423. β. & 720. monui) *Hippocrates*; *Hydropicis, secundum venas aqua in alvum prorumpente, solutio fit* (*l*). Et alibi (*m*); *Hydropi incipienti alvi pro-*

(*i*) Tractat. de Hydrope pag. 617. 618. (*k*) Medic. Ration. Systém. Tom. III. Sect. II. cap. 5. pag. 483. (*l*) Coac. Praenot. N°. 461. Charter. Tom. VIII. pag. 879. (*m*) Ibidem N°. 457. Ibidem pag. 878.

profluvium aquosum superveniens, citra cruditatem, morbum solvit. Iterum validam alvi evacuationem laudat (*n*); *Subaquoso, & lienoso, albaque pituita detento, alvus vehementer perturbata, bonum.* Alio in loco (*o*), ubi sub nomine *Pituitae albae* describit Anasarcam, totum corpus occupantem, dicit; *Huic si venter per morbi initia sua quidem sponte turbetur, sanitati est proximus:* deinde subjungit: *Quod si non purgetur, medicamentum deorsum purgans, quo aqua purgetur, exhibeto.* Alibi autem (*p*), de eodem morbo, sed jam vetustiori, agens, suadet: *Si alvus sponte turbata non fuerit, cneoro dato, aut hippophae, grano cnidio, vel Magnesio lapide, purgare oportet.* Ex quibus patet, *Hippocratem* multum boni exspectasse ab alvi fluxu in recenti hydrope, si sponte naturae fieret, & hanc evacuationem per artem promovisse, si spontanea non sequebatur, & quidem satis acribus remediis, etiam in morbo jam vetustiori. Sed notandum est, quod vires adhuc constabant aegris, dum hanc curationem tentabat *Hippocrates*; jubet enim, *ut postero die mane viginti stadia obambulet. At reversus, panem exassatum parvum comedat, & opsonium allium coctum habeat, vinique ejusdem (nigri nempe austeri & fortis) pauculum meracius bibat, deinde stadia triginta ambulet, quumque tempestivum fuerit, quantum prandere consueverat, coenet. Pro opsonio maxime quidem pedes suillos, aut capita, habeat. Sin minus galli carnibus, aut suillis, tritis utatur. Piscibus vero, scorpio, aut dracone, aut cuculo, aut callionymo, aut gobio, aut aliis piscibus, aequalem facultatem habentibus. Ex oleribus, alliis solis utatur, neque olerum ullo alio. Haec autem quam plurima comedat, tum cruda, tum assa, & elixa, singulis diebus semper plura, & pro ciborum ratione ex pauco plus laboret.*

Ex quibus patet, quod *Hippocrates* purgandi methodum adhibuerit in curando hydrope, si recens fuerit, & si vetustior esset, in talibus aegris, quibus viscera firma erant ad digerendos validos cibos, bis de die assumtos, & simul vires tantae, ut corporis exercitiis ac laboribus ferendis pares essent. Neque videtur, inveteratum morbum his remediis aggressus fuisse, cum subjungat: *Judicatur autem triginta diebus, lethalis sit, nec ne.* Neque talis hydrops a pertinaci causa ortum duxit, quales sunt viscerum scirrhi, tumores, &c. Dicit enim: *Hic morbus potissimum per aestatem oritur ex aquae potu, ad haec etiam ex multo somno.*

Neque videtur, multum sperasse a catharticis, si ab hydrope jam admodum intumuisset aeger. Monet enim (*q*): *Hunc si incipientem* (curandum) *acceperis, priusquam aqua exuberante distentus fuerit, medicamenta propina, quibus aqua aut bilis per inferiora purgetur. Bilis vero minime movenda.* In hydropicis enim saepe bilis quantitate & qualitate deficere solet, &, uti notum est, illi minus in lentos morbos proclives sunt, quibus acrior & copiosior bilis adest. Certum est, si conditiones §. 1239. adfuerint, feliciter saepe

(*n*) De Morbis Lib. I. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 535. & Aphor. 29. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 305. (*o*) Ibidem Lib. II. cap. 28. Charter. Tom. VII. pag. 579. (*p*) De Intern. Affect. cap. 22. Ibidem pag. 654. (*q*) Ibidem cap. 6. pg. 626.

ſaepe curam perfici catharticorum uſu. Memini inter alios plures caſus ſimiles, quod binis purgantis remedii doſibus ſanaverim hominem, qui univerſali Anaſarca laborabat, dum ſimul abdomen Aſcite tumeret: dederam ſcrupulos duos *radicum jalappae* cum granis quatuor *turbith mineralis* pro doſi, felici adeo effectu, ut totus detumuerit, & perfecte ſanus foret: verum erat vir triginta annorum, robuſtus, antea ſemper ſanus, qui, aeſtuante ſub ſole iter faciens navi, ingentem cereviſiae tenuis copiam biberat, & dein, non tecto corpore, refrigerato ſubito poſt validum tonitru aëre, obdormiverat. Verum in vetuſtiori jam morbo, &, ſi difficiliores hydropis cauſae fuerint, non ſperandus eſt felix adeo eventus.

Obſervatum fuit fere ſemper, hydropicos, imprimis adulto jam morbo, vix moveri niſi a purgantibus validioribus, imo, ſi repeti debeat catharticorum uſus, augeri doſim debere, aut acriorem ſtimulum addendum eſſe. Si jam percurramus Catalogum purgantium, quae hydragoga vocari ſolent, fere omnia ſunt validiſſima; & quae ſimul hanc vim habent, ut ſolvant totum ſanguinem, ſolutumque in tenuem olidum liquorem per alvum expellant. Dum enim gonorrhoea, aliaque mala venerea, purgantibus datis ſaepius tentantur, videmus manifeſtè totum ſanguinem ſolvi, labia, oculos, gingivas, &c., palleſcere, totamque corporis toroſitatem collabi. Sed in aſciticis, adulto jam morbo, macies eo major fit, quo abdomen magis tumet (vide §. 1230.). Si ergo per purgantia hydragoga valida pauculum illud ſanguinis, quod adhuc per vaſa majora circumducitur, ſolvatur, metus eſt, ne exhauſtus pereat aeger, niſi ſubito reſorpta aqua, in abdomine contenta, per alvum expellatur; ſicque roborantibus remediis, & victui analeptico, locus detur. An ergo non patet denuo, citius & tutius per paracenteſin educi poſſe colluviem ſeroſam. Si jam videamus illa remedia, quae ad hunc numerum, uti & ad numerum 1245., habentur, invenimus *turbith minerale*, *ſuccum recenter expreſſum corticis medii ſambuci*, *ſoldanellae folia*, *elaterium*, ſive *cucumeris aſinini ſuccum inſpiſſatum*, *gialappam*, *ſcammoneum*, &c., *Lunam purgativam Boylei*, quae & *argentum Hydragogum Angeli Salae* dicitur (*r*). Ex illis, quae ante notata fuerunt, patuit & *Hippocratem* ſatis acribus purgantibus uſum fuiſſe. Sed & *Celſus* (*s*), qui dixerat; *Alvum moliri cibo melius eſt, quam medicamento*; tamen in hydrope curando, ſi res cogat, inter alia minus efficacia commendat *Iridem*, *Nardum &c.*, *Uvam taminiam*, *quam σαφίδα ἄγριαν Graeci vocant*, & quae certe acerrima eſt. Addit tamen: *Primo, quae leniſſima ex his ſunt, id eſt, roſae folia, vel nardi ſpica, tentanda ſunt.* Neque videtur faviſſe adeo uſui purgantium ſaepe & breviter repetito: poſtea enim ſubjungit ſequentia; *Hactenus communiter de omni ſpecie praecipi poteſt: ſi vehementius malum eſt, deducenda ratio curandi eſt.*

Interim *Sydenhamus* (*t*), & alii multi, ſe expertos fuiſſe teſtantur, ubi pur-

(*r*) Herm. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 468. (*s*) Lib. III. cap. 21. pag. 162. 163. (*t*) Tractat. de Hydrope pag. 613. 614.

purgantibus remediis tentatur aquarum expulsio, non succedere curam, si post longa intervalla tentetur repetita purgatio. Unde noluerunt cessandum esse ab horum usu, nisi urgente necessitate, donec omnis aquarum moles omnino fuerit evacuata. *Caeteroquin, quantumlibet copiosa catharsis praecesserit, aquis denuo colligendis ansam praebebimus, atque ex hac induciarum occasione, quasi victoria jam parta uti nescientes, tandem loco pulsi, re infecta turpiter fugabimur.* Prudenter tamen inquirendum jubet, an aegro facile moveatur alvus, cum hic in variis hominibus magna diversitas inveniatur, dum aliquando robustissimi lenibus catharticis facile moventur, & contra debiliores quandoque validioribus indigent, ut alvus moveatur. Tamen purgationem paulo fortiorem praeferebat, nec multum metuebat hypercatharsin, cum *laudano liquido* certo & cito illam domare posset.

Quandoque & purgantia per diuresin agunt; rarum est, quod per alvum, renes, & sudores, simul agant. Talem effectum fecit *Sencka*, sive *Polygala Virginiana*, dum uncia radicis in pinta aquae coquebatur ad medietatem, & colaturae tria cochlearia dabantur omni hora homini anasarca universali & ascite decumbenti. Simul aderat febris. Optimus tamen successus fuit, licet lien mole magnus ac durus fuerit; nam & tumor hydropicus detumuit, & febris sedata fuit (*u*).

Liquida autem forma praefertur in purgantibus, quia primae viae siccae saepe omnino sunt; ita ut pilulae, & alia solidiora, vix solvantur; hincque minus agant.

§. 1248. Dissipatur calore foci, hypocausti, furni, arenae, solis, salis, fimi, excitato sudore, vel diaphoresi.

Cum quotidiana observatione constet, madida corpora, in aëre sicco calido, dissipato sensim humido, siccescere, idem tentatum fuit in hydrope curando, hac quidem spe, ut quotidie aliqua pars superabundantis humidi dissiparetur de corpore. Sed aër, dum siccat corpora humida, undique illa alluit; hydrops autem in cavis corporis collectus haeret; vel dum per habitum corporis dispersus in tunica cellulosa locatur, cutis illam ambit, quae difflationem aquae impedit. Dixerat *Aretaeus* (*w*), dum de hydrope post hepatis morbos sequente agit, omnium tutissimam esse curationem, si sudor liberalius effluens morbum solveret; sed simul monet, hydropicos non solere ita multum in cute humectari; unde patet, ab hac exsiccatione hydropis, per aërem siccum calidum, non adeo multum exspectandum esse.

Verum videtur calor major conciliatus hydropicis alium usum habere posse. Antea jam saepius monitum fuit, ab arteriis vaporis forma efflari humidum in cava corporis, illudque simili sub forma resorberi a venis, antequam in ichorem concrescit: unde in vivis & sanis animalibus, subito apertis abdomine

(*u*) Academ. des Sciences l'an 1744. Mémoir. pag. 55.

(*w*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. cap. 13. pag. 43.

mine vel thorace, omnes partes his cavis contentae inveniuntur quidem humidae, sed collectus humor non apparet, tantum exhalat vapor humidus, suburinosum odorem diffundens. Cum jam crura & femora hydropicorum frigida manifeste percipiantur, nihil hic in vaporem solvitur, nihil ergo resorbetur, sed accumulatur magis magisque aquosum illud, quod arteriarum oscula extrema pergunt effundere. Si nunc per artem applicato majore calore pars aliqua collectae aquae incipit in vapores resolvi, haec resorbebitur, & sic minuetur aquosus tumor. Docuit hoc evidenter casus ille, §. 1242. memoratus, ubi fortuito spiritus vini incendio detumuit anasarca crurum & femorum, quae per plures annos duraverat, ita ut unicae noctis spatio totus tumor evanuerit, nec postea rediverit unquam, tota hac aquosa colluvie per urinas evacuata. Ubi enim semel resorpta fuerit aqua ex locis, ubi stagnaverat, solet facile sibi viam invenire, ut exeat de corpore.

A fricationibus calescere partes primo, quibus applicantur, & dein totum corpus, omnibus notum est; illae magno in usu erant veteribus Medicis (*x*); sed mollioribus utebantur, ne tensa a tumore hydropico laederetur cutis; simulque exponebant soli; *sed non nimium; ne febriculam incenderet: si is vehementior est; caput velandum est, utendumque fricatione.* Omni molimine conabantur calorem in cutem evocare (*y*), ambulando, currendo, frictionibus; quae dum in debilioribus non semper locum habere possunt, *evocandus est sudor, non per exercitationem tantum, sed etiam in arena calida, vel laconico, vel clibano, similibusque aliis: maximeque utiles sunt naturales & siccae sudationes; quales super Batas habemus in myrtetis. Balneum, atque omnis humor, alienus est.* Siccum ergo calorem laudaverunt veteres, & adhuc hodie peregrinationes in Lusitaniam, Hispaniam, Neapolim, consuluntur talibus aegris. Hydrope laborantem decet, laboribus exerceri, sudare, dixit *Hippocrates* (*z*); sed si vires non sufficiant, ut per exercitia corporis calescere possint aegri, tunc externus calor ad supplendum hunc defectum adhibetur. Abdomini hominis, qui ascite laborabat, lateres calefactos applicari continuo curavi; nec sine successu; sed abdomen modice tumebat tantum. Variam methodum adhibuerunt Medici, ut calefacerent cutim, & stagnantem aquam mobilem redderent, hac imprimis spe, ut sudore dissiparetur aqua. Tenuioris fortunae hominibus consulebat *Schenckius* (*a*), *ut mensae incubantes universum corpus immitterent in clibanum, recenti pane extracto etiamnum tepentem, ita tamen ut caput extra praefurnium, pulvinari innixum foret, ut libera maneret exspiratio, nec a calidiore aëre suffocationis periculum nasceretur.* Commendavit & balneum vaporis; sed tam calidum, ac aeger ferre posset; cum autem balneum vaporis laxet partes, per ipsam distensionem nimis jam distractas, hoc forte minus conduceret. Si simile quid tentandum foret, forte melius conduceret spiritus vini accensi vapor, ad partem hydropicam tumentem determinatus peculiari methodo, de qua in cura *Morborum Ossium* ad §. 529. dictum fuit.

Cum

(*x*) Celsus Lib. III. cap. 21. pag. 164. (*y*) Ibidem pag. 162. (*z*) Epidem. Lib. V. Textu 41. Charter. Tom. IX. pag. 347. (*a*) Lib. III. pag. 442.

Cum autem fimus calefceret, calore fatis fimili, ac eft in corpore humano fano, in hydrope curando ejus quoque ufus tentatus fuiffe legitur: fic *Heraclitus*, dum hominum odio in montes feceffit, oleribus & herbis vivens, hydropicus factus fuit, & fe ipfum boum ftabulo includens, fimoque bubulo obruens, curationem fperabat. *Hermippus* retulit, quod fe ipfum objecerit folis radiis, ac jufferit, ut pueri boum fimo fe oblinirent; fed quod poftridie obierit; alius narravit, quod in fimo haerens a canibus difcerptus fuerit. Alii autem memoriae tradiderunt, quod ab hydrope quidem curatus fuerit, fed poftea alio morbo vitam finiverit (*b*). Quidquid de eventu hujus curae fuerit, conftat faltem, hoc tentatum fuiffe. Fimi calor fatis facile toleratur a corpore; nam conftat, ova gallinarum fic excludi poffe; & novi eruditiffimum virum, qui adhuc in vivis eft, in pueritia preffum dura pauperie, totum variolarum morbum fuperaffe, dum folo fimo tectus erat, ut arceret afperrimae hyemis frigus, quod nono hujus faeculi anno toti Europae adeo moleftum fuit.

Simul etiam tentaverunt diffipare tumores hydropicos, dum falem marinum decrepitatum ficciffimum, calidum, linteo involutum, applicabant. Non autem folo calore excitato prodeft hoc remedium, verum etiam fal marinus in fe trahit aquam, ex ipfo aëre, licet ficciffimus videatur; hinc & fpes erat, quod fub cute haerentem aquam fibi unire poffet, ficque tumores hydropicos minuere. Neque caret haec methodus fucceffu; fi nempe faepius renovetur falis decrepitati applicatio, partim ut celerior obtineatur effectus, partim ne fal in muriam deliquefcens rodat, aut inflammet, tenfam cutim, & ulcera curatu difficilia fequantur.

Simul etiam apparet, tunc tantum prodeffe diaphorefin & fudores, quando reforberi incipit ftagnans aqua, vel dum fpes eft, per calorem externum applicatum, foci, folis, arenae, &c., ad reforptionem difponi poffe: tunc enim folet fimul fudor fequi. Si autem, dum immaniter tumet abdomen in afcite, darentur calida ftimulantia fudorifera, haec non agerent in lympham extravafatam & ftagnantem, fed expellerent de corpore pauculum illud fluidi, quod adhuc per vafa circumducitur vitamque continuat.

§. 1249. Tum maxime, pertinaci abftinentia a potu, victu panis bifcocti, cum pauco fale, & pauxillo vini oleofi.

Tentata fuit & haec methodus quandoque cum fucceffu; imo Celebres Medici certam inde exfpectabant curam, modo vifcera nondum effent tabefacta, nec indomabilis caufa morbi lateret in corpore: fed in tali cafu nulla medendi methodus fanat, & fola fupereft cura palliativa. Potum parcum, illumque meraciorem, omnes Medici unanimi confenfu fuadent in hydrope curando, fed pertinacem ab omni omnino potu abftinentiam tolerare poffunt pauci.

b) Diog. Laërt. Lib. IX. cap. 1. pag. 964. & fequent.

pauci. Hinc videmus etiam, Medicos admodum sollicitos fuisse, ut talia invenirent, quae fallerent sitim, sicque tolerabilem redderent omnimodam a potu abstinentiam. Aqua frigida, addito spiritu vitrioli acidula reddita, os colluere saepius, jussit *Sydenhamus* (*c*). Limones manducari jussit, vel tamarindos in ore retineri. Glycirrhizae radicem ore volvendam, suaserunt alii; quae ab hoc usu ἄδιψος vocari solet: omnia enim haec efficiunt, ut, vel motu manducationis, vel leni stimulo, os humescat internum, sicque minus percipiatur sitis tormentum. In eundem usum commendatur, ut cum pane biscocto sumatur pauculum salis; quamvis omnia salsa sitim augere soleant, si majori copia sumantur. Pauculum autem salis stimulando os humectat. Noverunt hoc Asiatici, dum per arida & deserta loca peregrinantur: Camelis enim linguam & gingivas sale perfricant; sicque haec animalia, per plures etiam dies, sitim tolerant. Bellicosa Hungarorum natio, simili modo, lassos & siticulosos equos reficere solet.

Quam difficulter autem immanem illam sitim tolerent miseri hydropici, patet exemplo amici regis *Antigoni*, qui regis jussu diligenter ab omni potu arcebatur, sed, propriam urinam ebibendo, in exitium sese praecipitavit (*d*). *Metrodorus*, Epicuri discipulus, hydropis curam in se ipso tentans per abstinentiam a potu, dum aequo animo necessariam sitim non amplius sustinere posset, bibebat, deinde evomebat. Unde *Celsus* (*e*) conclusit: *Quod si redditur, quidquid receptum est, multum taedio demit: si a stomacho retentum est, morbum auget; ideoque in quolibet tentandum non est.*

Fuerunt tamen homines, qui sitis tormento vitam redimere, & voluerunt, & potuerunt. Mirus imprimis casus legitur (*f*) rustici hydropici, de quo desperans Medicus, ut aliquod saltem consilium daret, subridens dixit: *Amice, si curari desideras, opus est, ut non ultra bibas, quam ut vitam sustineas.* Post annum integrum rediit ad Medicum, ut bibendi licentiam obtineret, cum hactenus omni caruisset potu. Facile obtinuit, & sanus postea vixit.

Per mensis spatium dum ab omni potu abstineret nobilis Pedemontanus, Ascite laborans, integre sanatus fuit (*g*). Duos, gravissimo hydrope ascite laborantes, abstinentia a potu sanatos vidit *Celeberrimus Meadius* (*h*). Sed & illi fauces succo pomorum acidorum aut limoniorum eluebant; sicque sitim pertinaciter fallebant.

Panis autem biscoctus in victu imprimis conceditur, quoniam facillimae digestionis est, sponte quasi deliquescens, grati saporis simul, neque ventriculum gravat. Pauculum vini oleosi, qualia sunt vina Graeca, Hispanica, Tockaviense, &c., simul datur ad erigendas vires; quod imprimis prodest, si panis biscoctus simili vino intinctus sumatur.

(*c*) Tractat. de Hydrope pag. 632. 633. (*d*) Celsus Lib. III. cap. 21. pag. 161. (*e*) Ibidem pag. 162. (*f*) Marcell. Donat. de Medic. Histor. Mirabil. Lib. IV. cap. 21. pag. 234. versa. (*g*) Hildan. Observ. Medico-Chirurg. Cent. IV. observ. 41. pag. 319. (*h*) Monita & Praec. Medic. pag. 143.

§. 1250. Tertiae indicationi (1231.) satisfaciunt imprimis vina chalybeata, chalybs, & roborantia leniter adstringentia, debita dosi, & in tempore usurpata; victus siccus; vinum meracum, vetus, adstringens; motus.

Antea ad §. 1231. generales indicationes ad curandum hydropem enumeratae fuerunt: de binis prioribus hactenus actum fuit. Superest tertia & ultima, ut nempe labes debilitatorum viscerum tollatur, sive illa causa hydropis fuerit, sive effectus.

Debilitatem in solidis partibus corporis humani pro causa Hydropis agnovit *Sydenhamus* (*i*); unde etiam foeminis, quibus laxior naturaliter corporis fabrica est, frequentiorem esse hunc morbum, quam viris, notavit. Monuit simul, magis increscere hyeme, quam aestate, tempestate pluvia, quam serena. Frigus quidem potius roborat solida; sed notandum, quod Hydropici frigus moleste ferant; hinc vel foco assident perpetuo, vel calidis in hypocaustis torpidi manent, & vix ullos facere possunt corporis motus; unde debilitas & inertia augentur. Sed & mucosam inertem frigidam humorum degenerationem, quam sanguinis debilitatem vocabat, pro causa hydropis agnovit; quam cacochymiam observaverat oriri a nimia sanguinis jactura, per vulnera, vel nimis repetitas sanguinis missiones, uti etiam a tali victu, qui non poterat superari viscerum, vasorum, & bonorum humorum in corpore praeëxistentium, efficacia; unde, loco boni sanguinis, degeneres omnino humores parabantur, sicque sequebatur cacochymia, quae in hydropem toties solet desinere. Similem sanguinis degenerationem observaverat fieri in illis, qui liquorum spirituosorum usui indulgebant nimis; in illis enim quotidie distenduntur vasa, turgent inflatae venae, & mox omnia, dissipatis de corpore illis spiritibus, collabuntur; miserique novis indigent stimulis, ut actiones solitas perficere valeant. Verum ad §. 25. 3. demonstratum fuit, distractionem nimiam inducere solidis corporis fibris debilitatem. Cum ergo quotidie sic nimis distendantur vasa, omne fere robur tandem amittunt, & pallor, genae pendulae, ac tremulae, manus effundentes plena vasa, nimis testantur aerumnosam conditionem illorum, qui potuum spirituosorum ingurgitationi perpetuo indulgent. Videri possunt circa rem hanc illa, quae ad §. 605. 11. habentur; ubi de pessimis ebriosorum malis agitur. Accedit, quod plerumque ebrietatem sequatur ingens sitis; unde copiosum potum aquosum ingurgitare solent; qui a vasis debilitatis nec subigi, nec expelli potest de corpore; unde in cavis corporis accumulatus varias hydropis species producit.

Patet ergo, debilitatem vasorum & viscerum merito inter hydropis causas numerari. Sed & eadem debilitas hydropem sequitur, tanquam effectus. Dictum fuit ad §. 30., aquosa reddere fibras debiles; & contra ad §. 35. de-

(*i*) Tractat. de Hydrope pag. 608 — 611.

demonstratum fuit, remedia aquosa, externa, interna, tepide applicata fibris nimis rigidis, reddere debitam flexilitatem. Si jam cogitetur, in ascite per tot menses, imo & per annos quandoque, macerari omnia viscera abdominalia in sero aquoso tepido, facile patet, nimiam debilitatem metuendam esse, tanquam effectum hydropis. Dum cogitamus, in Anasarca cutim immaniter distendi, panniculum adiposum impleri aquoso humore, non miramur, post eductas aquas adeo flaccescere omnes illas partes; adeoque post evacuationem factam statim cogitandum est de roboratione harum partium; & quidem omnium maxime, si per Paracentesin, vel evacuantia remedia, aquarum evacuatio subita facta fuerit. Si enim per dissipationem (§. 1248.), aut pertinaci a potu abstinentia (§. 1249.), sensim imminuti fuerint hydropici tumores, solidae partes successive minorem vim patiuntur, sensim propria elasticitate se contrahunt, & robur acquirunt debitum.

Qua autem methodo, & quibus remediis, firmitas restitui debita possit debilibus nimis & laxis partibus corporis humani, dictum fuit ad §. 28., ubi de hac re agebatur.

Maximam autem spem posuerunt Medici, & merito quidem, in usu ferri, sive in substantia, ut vocant, sive soluti in acido vegetabili (*k*); imprimis, si addantur aromata, ac talia remedia, quae roborante & adstringente vi pollent. In *Materia Medica* ad hunc numerum formula talis vini Medicati habetur; in qua tamen praestaret addere quatuor libras vini rhenani, cum in formula tantum binae librae vini praescribantur. Omnia enim haec agunt primo in ventriculum, & si nimis meraca fuerint, illum quandoque offendunt.

Chalybis usum non tantum commendavit *Sydenhamus* (*l*) ad roborandum corpus post eductionem aquarum, sed & in ipso hydrope, incipiente tamen, *qui vel pedes tantum inflavit, vel etiam ventrem, sed modice*, sufficere dixit non raro remediorum calefacientium & corroborantium usum, neque tunc requiri emeticorum & catharticorum exhibitionem. Simul autem monet sequentia; *Quoties hunc morbum solis corroborantibus, vel etiam lixivialibus, aggredimur, aeger nullo modo expurgandus est, sive mitiori, sive fortiori, pharmaco quocumque, tantisper, dum sanguinis corroborationi navatur opera. Evertet enim catharticum, quidquid corroborans exstruxerit; quod vel invitus agnoscat oportet, qui observaverit, tumorem, qui ab usu corroborantium jam imminui coeperat, mox a purgatione augeri.* Verum hoc tantum intelligit, ubi roborantibus solis hydropem curari spes est. Dum enim evacuantibus tentatur curatio, & vires aegri non permittunt, ut quotidianae fiant evacuationes, intermediis illis diebus corroborantia adhibere non improbat (*m*). Uti enim antea ad §. 1237. dictum fuit, usu cerevisiae medicatae ex *ferri limatura*, *cineribus genistae*, & *seminum sinapi*, felicissime curata fuit mulier, ascite & anasarca laborans, interposito tamen subinde purgantium usu.

Victus

(*k*) Herm. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 438. & sequent. (*l*) Tractat. de Hydrope pag. 633. (*m*) Ibidem.

Victus autem tum imperatur ſiccior, ex pane biſcocto, vel ſaltem bene fermentato & cocto, carnibus juniorum animalium aſſatis, piſcibus fluviatilibus, aſſis pariter. Potus ſit parcior, ſed meracior. Vinum imprimis generoſum, rubrum, quod adſtringentem ſimul vim habere ſolet, optimi uſus eſt. Ut autem flaccida inteſtina & ventriculus modice ſtimulentur, condimenta acriora cibis miſceri ſolent, *ſinapi*, *raphanus ruſticanus*, *piper*, aliaque aromata, habita ſemper ratione tempeſtatis anni, aetatis, & peculiaris temperiei aegri, qui ab hydrope convaluit.

Omnium autem maxima ſpes, ad recidivam cavendam, ponitur in ſalubri corporis motu; nil enim magis roborat, & diſſipat ſuperflua de corpore. Haec erat ratio, quare *Hippocrates*, in textu antea ad §. 1230. citato, ubi recenſet bona ſigna, quae docent, hydropicum ſanari poſſe, laudaverit imprimis, ſi aeger defatigationem facile ſuſtinere poſſit; &, uti antea ad §. 1235. dictum fuit, valida corporis exercitia inter praecipua ad hydropem curandum remedia numerat. Legitur etiam (*n*) de piſcatore, cujus venter ingenti mole intumuerat, qui aſſiduo labore detumuit, & perfecte ſanatus fuit, nullis Medicis adhibitis auxiliis.

Interim diſſimulari non debet, quod *Celſus* (*o*) dixerit de hydrope: *Inter initia tamen, non difficillima curatio eſt, ſi imperata ſint corpori ſitis, quies, inedia.* Quantum ſitis pertinaciter tolerata in hydrope curando prodeſſe poſſit, antea dictum fuit: dixerat *Hippocrates* (*p*): *Corporibus humidas carnes habentibus famem inducere oportet: fames enim exſiccat corpora.*

Forte ſitis & inedia tentata fuerunt in initio levioris morbi; quamvis durum videatur, aegros ſiti & fame cruciare; ſed quietem, quantum memini, nemo conſuluit, niſi *Celſus* in hoc loco tantum. Certe aegri fame & ſiti enervati corporis motum tolerare non poſſent. Videtur autem haec cura tentata fuiſſe in amico regis Antigoni, cum non tantum propriam urinam biberit, ſed etiam malagmata ſua devoraverit (*q*). Quod autem in aliis caſibus *Celſus* (*r*) motum corporis laudaverit, patet ex illis, quae paulo poſt ſequuntur: *Atque hic quoque, quaecumque ſpecies eſt, ſi nondum nimis occupavit, iisdem auxiliis opus eſt. Multum ambulandum, currendum quandoque, &c.*

Caeterum ad roborandas partes flaccidas inſignem uſum habent faſciae, poſtquam plane, educta aqua, detumuerunt partes; de quarum uſu inſigni dictum fuit §. 28. 3. Solent etiam faſciae, optimo cum effectu, fumo aromatico *ſuccini*, *olibani*, *maſtiches*, *ſtyracis calamitae*, *benzoin*, &c., impraegnari.

(*n*) Marcell. Donat. de Medic. Hiſtor. mirab. Lib. IV. cap. 21. pag. 235. verſa. (*o*) Lib. III. cap. 21. pag. 161. (*p*) Aphor. 69. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 326. (*q*) Celſus in loco modo citato. (*r*) Ibidem pag. 162.

§. 1251. Tympanitis iisdem mediis, eadem methodo, tollitur, si ortum duxit a rarefacto vapore humoris extravasati, & putrefacti; tum enim, causa ablata, tollitur; si vero ortum duxit ex aëre per membranas intestinorum putrefactorum perforatas in cava delapso, retroire non potente, sed calore corporis rarescente, tum cuncta cito putrefiunt, aëre juvante, malumque ex posita causa est fere semper insanabile: unde hydrops siccus humido longe magis immedicabilis habetur: punctura saepe solatio, raro sanationi, sufficit; fasciae post puncturam locum habent.

Antea ad §. 1226. de *Tympanite*, sive hydrope sicco, & ejus Diagnosi, pluribus dictum fuit; hic agitur de illis mediis, per quae hoc malum tolli possit. Monitum tunc fuit, duplicem esse tympanitis speciem: vel enim aër haeret libere in cavo abdominis, vel intestina & ventriculus aëre distenta tument: simul tunc probatum fuit fide dignissimis observationibus, rarius contingere tympanitem ab aëre in cavo abdominis haerente; longe frequentius autem ab intestinis & ventriculo aëre distentis. Simul tunc dictum fuit de signis, quibus utraque haec tympanitis species distingui potest.

Notum est, aquam caloris ope in vapores mutari, qui longe majus spatium occupant, quam aqua, unde nati sunt; hinc si pars aquae in cavo abdominis contentae in vapores mutaretur, multum augeretur in ascite abdominis tumor. Sed simul saepius monitum jam in hoc capitulo, naturaliter in sanitate corporis cava repleri halitu, non aqua, sed post mortem illum halitum densari in aquam. Dictum fuit in curatione hydropis, Medicos conari, ut per calorem solis, foci, &c., pars aquae extravasatae mutetur in vapores, quia videtur humidum sub vaporis specie facilius resorberi a venis; adeoque a tali rarefacto vapore potius morbi curatio speranda est, quam morbi augmentum: si enim ille vapor, a calore externo applicato natus, non resorberetur, minuto calore densaretur denuo in aquam, nec fieret inde tumoris augmentum.

Verum, in Capitulo, ubi de *Ructibus* & *Flatibus* agebatur, probatum fuit, aërem ingenti copia inhaerere vegetabilium & animalium partibus liquidis & solidis, sed tali nexu, ut non amplius elasticus sit aër, quamdiu illis partibus cohaeret. Simul tunc constitit, putredine nata, solvi nexum illum aëris cum partibus nostri corporis, illumque, simul ac liber est, denuo elasticum fieri, & occupare longe majus spatium, quam antè. Si ergo aquae in cavo abdominis contentae putrescere incipiant, tympanites poterit comitari Ascitem, & uti ad §. 1226. dictum fuit, tunc superior pars abdominis instar tympani resonabit, dum percutitur, simulque in inferiori ventris parte manifesta fluctuatio contentae aquae percipietur. Tunc autem imprimis locum habebit Prognosis *Aretaei* (s), qui omnes hydropes malos pronunciavit, sed longe pejorem illorum permistionem dixit.

Certe,

(s) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 1. pag. 49.

Certe, si a putredine nata aër extricatus, elasticus redditus, distendit abdomen, tolli debet putridus ille fomes, aqua nempe extravasata in abdomine, adeoque cura ascitis requiritur. Quam parum autem spei supererit, dum hepar & lien in putrescente lympha macerata fuerint? in tabum putridum brevi omnia diffluent cum certa pernicie.

Paracentesis ipsa, quamvis ex sua natura satis tutum sit remedium, aëris externi liberiori admissione inceptam augebit putredinem. Nec reliquae methodi, de quibus in ascite curando dictum fuit, meliorem usum habebunt; omnia enim valida sunt, movent fortiter, & quandoque vomitum excitant, qui certe semper metuendus est, dum macerata in putrescente aqua viscera jam tabescere incipiunt. Calor externus, dissipationis spe applicatus, nocebit, rarefactione tumorem augendo. Sitis, quae semper immanis adest, dum aquae putrescere incipiunt, ab aegro tolerari non poterit ullo modo; imo augebitur putredo, si a potu abstineant aegri, cum potus ingestus aliquid saltem ex putredine nata abluat de corpore.

Si vero, intestinis a vermibus perforatis, vel per gangraenam tabescentibus, aër in cavum abdominis exeat, ille rarescet magis a calore corporis, omnia cito corrumpentur, & vix ulla, ut facile liquet, spes supererit.

Patet ergo evidens ratio, quare fere desperaverint Medici de curando Hydrope sicco. Unde *Aëtius* (*t*) dixit: *Est autem Tympanites omnino periculosus, minus eo Ascites: adhibetur enim in eo pertusio sive punctio, quam paracentesin Graeci appellant, & reliquis quoque remediis promptius quam ille obedit.* Haec autem imprimis vera sunt de illo Tympanite, ubi aër in cavo abdominis haeret.

At si contigerit, ventriculum & intestina, aëre distenta quam maxime, producere talem abdominis tumorem, melior spes est, quamvis curatu difficilis semper sit morbus. Antea ad §. 1226. dictum fuit, aërem in ventriculo & intestinis adesse, sed actione ventriculi & intestinorum sic coërceri, ut illa non distendat; adeoque aërem se expandere conantem, & vim ventriculi ac intestinorum, considerari posse tanquam binas oppositas potentias. Si vis intestinorum praevaleat, cavum intestinorum fere nullum est, & intestina solida ac teretia apparent in animali vivo, dissecto abdomine: post mortem in cadavere intestina expansa sunt, tenuia; & fere pellucent. In *Capitulo de Ructibus & Flatibus* patuit, acre irritans sic stringere locum intestini, cui applicatur, ut nil transire possit; quod dum in pluribus locis simul fit, interceptus aër expanditur, & intestini cavum dilatat quam maxime: idem in hystericis, & hypochondriacis, ab animi affectibus fieri, omnibus notum est. Si jam similes causae vel validissimae fuerint, vel frequenter repetitae, aut diuturnae, perit vis contractilis intestinorum, vel saltem debilis adeo fit, ut aëris rarefactio semper praevaleat; & tunc tympanites adest. Ad §. 1226. dictum fuit, quandoque intestina crassa in tympanite sic dila-

(*t*) Sermon. X. cap. 20. pag. 234.

dilatata fuisse, ut femur humanum amplitudine aequarent. Si distenta intestina, vel ventriculus, contracta postea, expellunt rarefactum aërem, vel quacumque de causa minuatur aëris rarefactio, tunc flatus dicuntur, & tales morbi flatulenti vocantur: si vero pertinax maneat flatulentus talis tumor, tunc tympanites est. Mirabatur *Sydenhamus* (*u*), dum in muliere hydropica, evacuatis per valida emetica & cathartica aquis, videbat abdomen subito aeque tumidum fieri, ac antea fuerat, praecipue cum observaret, emetico aut purgante dato, tumorem augeri ad guttur usque, & simul adesse dyspnoeam, *donec corpus, a purgantium molestia liberatum, statum naturalem ac quietem reciperet; quo facto & tumor & caetera symptomata derepente evanescebant, donec a succedente catharsi denuo irritarentur.* Unde, dum, post omnes aquas evacuatas, eadem symptomata etiam ad septimanam a postrema purgatione negotium facessebant, coactus fuit, ad quatuor noctes continuas sesquiunciam Diacodii propinare; imo, nisi somnus intra tres horas insequeretur, eadem dosis repetenda erat: sic pacata sunt omnia, & tumor disparuit. Subitum talem tumorem observavi in muliere ascitica, abdomine per diuretica remedia fere integrè evacuato, dum dederam pulverem aromaticum ex *speciebus diagalangae* & *cortice Magellanico*, sed intra paucas horas subsedit omnis tumor. Tympanites poterat vocari ille morbus; nam abdomen percussum tympani instar resonabat; sed brevi evanuit. Si vero diu maneant sic distenta intestina, aut ventriculus, difficilis saepe cura est, dum omnem se contrahendi vim amiserunt haec viscera.

Curatio ergo tympanitis requirit, ut vis illa, qua ventriculus & intestina resistunt dilatationi cavi sui, augeatur: ut aëris in horum viscerum cavo contenti rarefactio minuatur. Notum est ex Physiologicis (*w*), talem vim inesse ventriculo & intestinis, ut contenta premant, moveant, omni solubili emungant, & residuas foeces promoveant ad recti intestini finem usque, ut dein expellantur de corpore. Verum ubi haec vis intestinorum a quacumque causa minuitur, vel penitus tollitur, ab aëre contento distendi possunt nimis; uti circa mortem aliquoties contingit in morbis, & post mortem fere semper solet observari. Simul constat, ab acri quocumque, vel causa mechanica vulnerante, sic constringi haec viscera, ut nihil transmittant omnino; & hinc ab aëre inter loca constricta intercepto possunt turgere immaniter. Ideo, uti ad §. 1226. dictum fuit, alvi constipatio, tormina ventris, dolor lumborum, praecedere solent: ob eandem rationem pro bono omine habetur in tympanite, si borborygmi percipiantur in abdomine; nam dant signum, per vim peristalticam moveri flatulentam materiam in cavo intestinorum; imprimis, si post borborygmos expellantur flatus; brevi enim tunc detumescet abdomen, restituta intestinorum contractilitate.

Videtur in sanitate stimulus adesse, qui tubum intestinalem, facile irritabilem, in contractionem irritet: ingesta pleraque, vel sponte sua talem vim ha-

(*u*) Tractat. de Hydrope pag. 626. 627. (*w*) Herm. Boerh. Institut. Medic. §. 93.

habent, vel mora acquirunt saepe; unde a blando lacte, acescente in ventriculo & intestinis in junioribus, toties ventris tormina & abdominis intumescentia. Bilis autem sana, quae majorem acrimoniam habet, quam reliqui humores sani, videtur hunc effectum facere. Supra ad §. 312., ubi de vulneribus abdominis agebatur, memorabilis casus habetur de milite, cui fundus vesicae felleae perfossus fuerat, absque ulla notabili laesione vicinarum partium. Statim intumescebat abdomen; mansitque ille tumor ad mortem usque: nulli ructus, flatus, aut borborygmi, aderant, & alvus mansit semper stricta, licet acria satis purgantia ac clysmata adhiberentur. Stimulus autem bilis sanae naturalis est, & corpori amicus, dumque in famelicis hominibus vacuus obmurmurat venter, videtur & hoc a bile in ventriculum regurgitante, vel per intestina fluente, fieri; nam tales saepe eructant spumescens subamarum liquidum.

Unde patet, quod Tympanites nasci possit, deleta vi contractili intestinorum, vel dum in quodam loco intestinum coarctatum est, & hinc, tumens ante locum constrictum, nimia distractione vires perdit: unde in cadaveribus hoc morbo defunctorum toties inveniuntur intestina hinc inde contracta, dum in aliis locis immaniter distenta sunt. Hinc in morbi hujus initio spasmodica intestinorum constrictio solvenda est, ut impediatur nimia dilatatio partium non constrictarum; quomodo autem, & per quae remedia, hoc fieri possit, dictum fuit in *Capitulo de Ructibus & Flatibus*, praecipue ad §. 650. Ubi autem diuturna intestinorum, vel in toto, vel in parte, dilatatio vires contractiles omnino superavit, tunc requiritur stimulus, ut inertes fibrae intestinorum sollicitentur in motum; & dein roborantia remedia, ut dictractis partibus reddatur debita firmitas.

Si jam consideremus illa remedia, quae a Medicis peritissimis laudata fuerunt ad tympanitem curandum, patebit, esse talia, quae his indicationibus respondent. *Celsus* (*x*), de cura agens hujus morbi, quem & *inflationem* vocavit, primo videtur dicere de illis, quae in morbi hujus initio conducunt; nam dicit, *si ex ea* (*inflatione*) *dolor creber est*. Verum antea ad §. 1226. notatum fuit, abdominis tormina praecedere Tympanitem, retentis nempe flatibus & interceptis, ab intestinorum spasmodica constrictione in variis locis. Tunc suasit vomitum quotidie, aut altero quoque die, post cibum, fomenta sicca calida, cucurbitulas sine ferro. *Si ne per has quidem tormentum tollitur, incidenda cutis est, & tum his utendum.* Si nec haec profuerint, ultimum auxilium erat, *per alvum infundere copiosam aquam calidam, eamque recipere.* Omnia haec videntur imprimis conducere huic scopo, ut spasmi solvantur. Verum ubi jam diu dilatata manserunt intestina, tunc locus videtur esse irritantibus, ut distentae nimis, & fere paralyticae, intestinorum fibrae motum recuperent. Jussit enim, sinapi saepius ventri imponendum, donec cutim erodat; imo & voluit, ferramentis candentibus ventrem exulcerandum esse pluribus in locis, & servanda ulcera diutius: *Scil-*

(*x*) Lib. III. cap. 21. pag. 163. 164.

Scillam coctam utiliter super cutim deligari, dixit. Quamvis autem illa externa tantum abdominis involucra irritent, tamen & internas partes inde mutari, patuit ex illis, quae antea *de Ructibus & Flatibus* dicta fuerunt.

Aquam, glacie aut nive frigidissimam redditam, applicuerunt abdomini Medici, & simul potandam dederunt, cum felicissimo effectu (*y*). Sed certe frigus tale subitum stringit partes solidas, simul minuit flatuosae materiae expansionem, & sic utroque prodest effectu. Unde talis frigidae aquae applicatio merito ad roborantia remedia refertur. Simulac autem abdomen subsidere incipit, fasciis circumductis firmandum est, ut non tam facile ventriculus & intestina dilatari denuo possint, sed resistant rarefactis vaporibus, qui per illorum cava oberrant.

Notum est, catharticorum remediorum stimulis augeri & accelerari vim peristalticam intestinorum, ita ut contenta citius ano expellantur. Unde Medici & haec adhibuerunt; & quidam laudaverunt acerrima (*z*), *cucumerem agrestem*; *iridem*, *soldanellam*, additis simul aromaticis & carminantibus dictis remediis. Verum cum non semper in tympaniticis turgeat tota intestinorum series, sed saepe hinc inde constricta sint intestina, hinc plures laudaverunt parcam copiam purgantium, & quidem mitiorum, addendo carminantia, hoc scopo tantum, ne dura moretur alvus: a validioribus enim catharticis non sine ratione metuitur major constrictio in locis intestinorum coarctatis: & observatum fuit, carminantia remedia, absque leni stimulo purgante addito, nocuisse (*a*). Videtur etiam *Celeberrimus Hofmannus* (*b*) suspectum habuisse acriorum purgantium stimulum in hoc morbo curando; laudat enim *pilulas purgantes cum anodynis maritatas*; dum simul ventrem *camphora* oleo amygdalarum soluta inungi jubet.

Aëris in ventriculi & intestinorum cavis rarefactio minuenda est, quantum fieri poterit. Aër autem cum ingestis deglutitur, vel digestionis tempore extricatur ex alimentis, in quibus latebat prius non elasticus, vel, quod pejus est, per putredinem emergit. Demonstravit *Celeberrimus Hales* (*c*), aërem inhaerere corporibus, & notabilem satis partem molis eorundem constituere, eundemque aërem denuo inde separari, quando partium inter se nexus per ignem, fermentationem, putredinem, effervescentiam, aliasve causas, tollitur, vel minuitur: monstravit pariter, aërem, separatum a corporibus, elasticum reddi, atque denuo ab aliis corporibus resorptum elasticitate privari. Observavit etiam, vapores aqueos elasticitatem minuere, sive ex pura aqua nati sint, sive ex animalium corporibus exhalent; unde per ipsam respirationem aëris inspirati elasticitas minuitur. Si jam consideremus, digestionis tempore resolvi alimenta; quaedam ex illis in fermentationem, alia in putredinem vergere; necessario sequetur aëris separatio ab ingestis; qui

(*y*) Combalusier Pneumato-pathologia pag. 428. & seq. (*z*) Ibidem pag. 467. (*a*) Pringle on the Diseases of the Army pag. 252. 253. (*b*) Medic. Ration. & System. Tom. IV. part. 4. pag. 455. (*c*) Vegetable Staticks chap. 6. pag. 309.

qui, nisi iterum resorbeatur, & privetur sic elasticitate per vapores calidos, ex arteriis ultimis in cava ventriculi & intestinorum exhalantes, distendet haec viscera, & quidem tanto magis, quanto haec viscera minus firma fuerint, adeoque expansioni aëris minus resistere potuerint. In sanis hominibus, digestionis naturalis tempore plus aëris generari videtur, quam resorberi; unde post pastum omnes homines plus minusve tument; in debilioribus autem molesti toties flatus oriuntur, imprimis si tales cibos potusve assumserint, qui vel ex sua indole plurimum aëris, facile ab illis separandi, continent, vel in fermentationem aut putredinem admodum proni sunt. Unde patet, quare tympanite laborantibus fructus horaei crudi, rapae, raphani, &c., noceant.

Invenit *Hales* (*d*), sulphuris vaporem absorbere potentissime aërem, sive ejus elasticitatem insigniter minuere. Sed fortuitus casus practicus docuit, spiritum sulphuris per campanam, qui accensi sulphuris condensatus vapor est, insigniter profuisse in hoc morbo (*e*). *Franciscus Oswaldus Grembsius* purgantibus hydragogis frustra curare tentaverat hunc morbum, postea fomentum ex *urina pueri & lapide prunellae* imperaverat, vix ullo modo sperans de sanatione morbi. Postea petiit aeger remedium, quo sitim intolerabilem lenire posset. Habebat Medicus prae manibus tunc temporis *spiritum sulphuris per campanam*; cujus portionem dedit instillandam aquae fontanae. Sitis non tantum sedata fuit inde, sed flatus copiosissimi eruperunt, venter detumuit, & integrae sanitati fuit restitutus. Notum est, quantam efficaciam habeat vapor sulphuris ad cavendam fermentationem, vel ad eandem supprimendam, si jam nata fuerit. Fermentatio autem copiosum aërem elasticum generat.

Quamdiu intestina nondum omnem vim suam perdiderunt; quae tamen nimis debilis est, ut expellat distendentem aërem; simul ac aëris elasticitas a quacumque causa minuitur, vis contractilis praevalere incipit, & flatus expellit. Hoc autem videtur contigisse in casu memorato: dum per potum copiosiorem aquae cum admisto *spiritu sulphuris per campanam* aëris intestina expandentis rarefactio minuta fuit, peristaltica intestinorum contractio praevaluit aëri distendenti: simul etiam videtur ad hunc salutarem effectum concurrisse, quod arteriae exhalantes, contractis jam magis intestinis, denuo emittere potuerint vaporem calidum aquosum, qui pariter aërem absorbet, ejusve elasticitatem minuit.

Verum omnia haec tunc locum imprimis habent, dum in cavo ventriculi & intestinorum aër elasticus oberrat, nec facile expelli potest. Possunt enim & intestina vero Emphysemate occupari. Notum est ex Anatomicis, Mesenterium constare duplici Peritonaei lamella; ubi mesenterium accedit intestino, ibi secedunt lamellae peritonaei, & intestinum undique ambiunt, ita ut intestini pars mesenterio proxima non tegatur peritonaeo. Cellulosa autem tuni-

(*d*) Vegetable Staticks chap, VI. pag. 226. (*e*) Combalusier Pneumato-Patholog. pag. 455.

tunica Mesenterii, inter binas lamellas Peritonaei media, pariter ad intestinum pertingit, & applicatur illi plagae intestini, quae a Peritonaeo non tegitur: haec cellulosa tunica sensim imminuitur, dum strictior fit Peritonaei ad intestinum adhaesio, & tandem evanescit; adeoque totum intestinum non ambit. Haec autem vocatur tunica cellulosa exterior: adest enim & altera, quae interior dicitur, musculari intestinorum tunicae supposita, quae olim solebat dici nervea, sed est vera cellulosa. In utraque hac tunica Emphysema nasci potest, uti per reliquum totum corpus, & observatum fuit, talem morbum adfuisse (*f*), dum intestina tali Emphysemate obsita reperiebantur pluribus in locis, non tantum in externa superficie, sed & inverso intestino simile emphysema apparebat, perfecte situ respondens externo: nonnulli autem ex illis tumoribus Emphysematicis adeo protuberabant, ut fere cavum intestini obturarent. Docuerunt enim experimenta Anatomica, flatum, immissum per tunicam cellulosam exteriorem intestinorum, etiam distendere tunicam cellulosam interiorem. Verum & alia viscera corporis Emphysemate simili quandoque affecta inveniuntur: in hepatis convexa superficie sub tunica externa parvum tale Emphysema me vidisse memini. Sed, quod longe magis mirum est, in homine, qui validissime tussiens subito periit, post mortem inventus fuit *pulmo totus durus*, *inflatus*, *valide elasticus*; *aër inter membranam pulmones investientem effusus multas diversae magnitudinis bullas efformavit. Nulla pressione aër per asperam arteriam expelli potuit*; *pulmo in frusta dissectus nequaquam collabebatur*; *& omnia frusta aeque inflata & elastica permanserunt* (*g*).

Si jam tale Emphysema occupet intestina, tumor abdominis non quidem erit adeo magnus, ac in prioribus tympanitis speciebus observari solet, sed eadem curatio locum habebit; quae tamen difficilior erit, cum ingesta remedia, dum per cavum intestinorum transeunt, parum admodum in tale Emphysema agere possint.

Si autem nullis remediis cedat Tympanites, an punctura locum habet? Si Tympanites abdominalis foret, cum ille plerumque putredinis soboles sit, facile apparet, parum sperari posse: levabitur forte aeger a molesta tensione; sed, manente putrido fomite, renascetur tympanites. Verum quidem est, fasciis, vel ligatura simili, ut in ascitis cura dictum fuit, firmari posse abdomen; sed si regeneretur elasticus aër in cavo abdominis, summas anxietates faciet, nec poterit ferri ab aegro abdominis constrictio.

Si vero non in cavo abdominis, sed in ventriculo & intestinis, haeserit aër, non poterit punctura viam aëri facere, nisi pertundantur haec viscera. Antea ad §. 316., ubi de vulneribus abdominalibus dicebatur, constitit, Chirurgos tumens intestinum, aëre distentum, acicula pertudisse, ut collapsum reponi posset in abdominis cavum, quod non poterat fieri, quamdiu inflatum maneret; simulque tunc dictum fuit, *Paraeum* felici cum successu tales pun-

(*f*) Combalusier Pneumato-Pathol. pag. 18. Comment. Acad. Petropol. Tom. V. pag. 213. (*g*) Störck Ann. Medic. pag. 115.

puncturas fecisse. Verum haec vulnuscula minima erant, & contracto postea intestino disparere debebant integre; quod certo non possumus exspectare in Tympanite; quin majori acu opus est ad Paracentesin abdominis, cum saepe una cum aëre adesse soleat aliqua copia aquae, & intestina, tamdiu aëre distenta, multum saepe amiserint de vi sua contractili; adeoque metuendum foret, ne ex Tympanite intestinali sequeretur abdominalis, & possent per foramen factum in intestino in cavum abdominis delabi contenta intestinorum, quae corrupta dein nova & immedicabilia mala producerent.

Prudenter de punctura abdominis in Tympanite disserit *Celeberrimus Combalusier* (*h*), & merito monet, hactenus nullam haberi observationem Medicam, quae doceat, Paracentesin in Tympanite curando institutam fuisse felici cum successu. In pectore, quod pure plenum credebatur, facta fuit punctura, & loco puris cum strepitu prosiliit aër, citoque convaluit aeger (*i*). Incertae sane opus aleae foret hoc tentare; sed ubi certa pernicies imminet, anceps remedium tentare licet, acerbo Prognostico praemisso, ut famae Medici consulatur. Eadem methodo, & iisdem cum cautelis, deberet tunc Paracentesis institui, ac in cura Ascitis dictum fuit. Acus triquetra tamen deberet esse minoris diametri, ut parvum vulnus tantum infligeretur intestino, ut eo certius & citius occluderetur.

§. 1252. Hydrocele prima (1227.) sanatur, si 1°. Hydrops anasarca, cujus soboles est, sanetur (1231. ad 1238.). 2°. per remedia (1248.). 3°. summis discutientibus, & corroborantibus simul, ipsi scroto applicatis, perque calorem externum assiduo excitatis in majorem motum. Secunda autem species (1227.) curabitur optime 1. si hernia radicali chirurgica cura persanetur. 2. ablata ascitis materie (1238. ad 1252.), & occluso fonte. 3. tum per machinas comprimentes presso loco exitus, ut in herniis per ligamenta: raro autem semel factus hydrops hic sanatur integre. Ultima tandem (1227.) sanabitur. 1. Datis hydragogis fortibus, saepe repetitis, dum interim victus est exsiccans. 2. Validissimis discutientibus & corroborantibus. 3. Paracentesi scroti. 4. Causticis, & suppuratione.

Antea ad §. 1227. de diversis Hydroceles speciebus dictum fuit, uti & de signis, quibus a se invicem distingui possunt. Constitit tunc, primam speciem Hydroceles esse veram Anasarcam, & raro scrotum occupare, nisi reliquum corpus simili malo laboret. Adeoque omnia, quae ad curam hydropis Anasarcae spectant, hic pariter locum habent. Simul hoc commodi habetur, quod scrotum, cum promineat totum, undique obvolvi possit discu-

(*h*) Pneumato-Patholog. pag. 506. (*i*) Ibidem pag. 508.

ſcutientibus ac roborantibus remediis, & exponi vaporibus aromaticis incenſi *Succini*, *Maſtiches*, vel ſimilium.

Secunda ſpecies §. 1227. erat, ubi ſaccus, ex producto Peritonaeo in herniis natus, replebatur aqua in abdomine contenta, ſi aſcites, vel & elaſtico aëre, ſi Tympanites, tales hernias comitaretur. Cura autem talis mali obtinebitur, ſi herniae cura fiat radicalis; quae fit, quando inteſtinum aut omentum, in ſacco hernioſo contenta, non tantum reducuntur in cavum abdominis, ſed & ſimul ſacci ex producto peritonaeo nati latera omnino inter ſe concreſcunt, adeoque nihil poſtea illum ingredi poteſt. Facile autem apparet, curam herniae radicalem vix tentari poſſe, antequam felici curatione aſcitis, aut tympanitis, detumuerit abdomen; adeoque haec cura debet praemitti. Verum quidem eſt, quod poſt herniae reductionem per machinas comprimentes ſic poſſit premi locus, ut non amplius ſaccus Peritonaei admittere poſſit inteſtini vel omenti partem; ſed longe difficilius poterit impediri, ne aqua ſenſim delabi poſſit, ſi abdomen aqua plenum fuerit; accedit, quod cingula, quae comprimentes machinas firmare & in ſitu retinere debent, vel difficillime, vel omnino non, poſſint applicari diſtento abdomini. Unde patet, raro hydrocelem, ab hac cauſa natam, poſſe ſanari integre, niſi ablata prius aſcitis materie: ſi enim parva etiam copia aquae relicta fuerit in abdomine, vel, poſtquam totalis eductio facta fuerit, renaſcatur, ob cauſas hydropis nondum radicaliter ſublatas, neceſſario ad declivem abdominis locum ſuo pondere fertur, ſaccumque hernioſum diſtendet denuo.

Supereſt ergo tantum, ut agatur de ultima Hydroceles ſpecie, quae §. 1227. deſcribitur, ubi nempe aqua in vaginali involucro teſtis collecta haeret. Cura autem hujus tentatur ſequentibus modis.

1°. De hac methodo dictum fuit ad §. 1247. Si potuit, uti docuerunt fidelia obſervata, abdomen aqua repletum exhauriri per purgantia, longe plus hoc ſperari poterit in hydrocele, ubi ſaepe reliquum totum corpus eſt ſanum; praecipue ſi purgantia hydragoga adhibeantur in mali principio, una cum victu exſiccante. Annoſam Hydrocelem ſaepius purgante methodo tentatam vidi, ſanatam nunquam. Nimia enim diſtractione adeo immutatae ſunt partes aquam continentes, ut nulla reſorptio ſperari poſſit; quae tamen omnino requiritur, ut per cathartica remedia educi de corpore poſſit aqua, in teſtis tunica vaginali contenta.

2°. Haec methodus multum ſaepe boni praeſtat, imprimis incipiente morbo. Cum autem hydrocele in initio non multum moleſtiae pariat, vix implorant auxilium tales aegri, niſi poſtquam in magnam jam molem increvit tumor. Scroto, uti ſtatim dictum fuit, undique poſſunt diſcutientia & roborantia remedia applicari pro lubitu. In *Materia Medica* efficaciſſimae remediorum formulae habentur; cataplaſma nempe ex ſimplicibus, magna vi diſcutiendi donatis, confectum; dein fomentum roborans & diſcutiens ſimul. Salis marini decrepitati ſicciſſimi uſus pariter commendatur, quatenus aquam potenter in ſe trahit; de qua re antea dictum fuit. Tandem & habetur

ſuffu-

ſuffumigium, partim ex diſcutientibus, partim ex roborantibus, compoſitum, inſignis pariter efficaciae.

In junioribus pueris, & quandoque in recens natis, hydrocelen incipientem, & quidem ſaepius, obſervare mihi contigit: ſuffumigii talis aromatici uſu feliciter, & ſatis brevi tempore, curabatur hoc malum. *Celeberrimus Monro* (*k*) in recens natis, applicato panno laneo, vapore accenſi *Benzoin* imbuto, curavit pariter. Sed in hac aetate omnia vaſa aperta & libera ſunt; unde futurae reſorptionis ſumma ſpes. Quin imo *Hippocrates* (*l*), dum recenſet morbos, quibus obnoxii vivunt illi, qui civitatem ad ſeptentrionem ſitam incolunt, dicit: *Pueris autem hydropes in teſtibus fiunt, quamdiu parvi fuerint, qui deinde aetate procedente evaneſcunt.*

3°. Ubi autem inveteravit malum, & in magnam molem ſcrotum aqua tumens increvit, fruſtraque priores methodi tentatae fuerunt, tunc ſcroti paracenteſis locum habet. Quamvis olim ſaepius per lanceolam exitus aquis contentis fuerit paratus, tamen hodie omnes Chirurgi amant adhibere triquetram acum una cum cannula; uti in abdominis Paracenteſi dictum fuit: minoris tamen molis acus ſit, quae ſcroti Paracenteſi ſervit. Cautela adhibenda eſt, ne teſticulus, aut funiculus ſpermaticus, laedantur. Contingit enim quandoque, ut teſticuli indurationem ſcirrhoſam ſequatur Hydrocele; quod quidem ex Hiſtoria morbi cognoſci poteſt; ſed quandoque contingit, rudiores homines auxilium non petere, niſi dum inveteravit morbus, & parum attentos non meminiſſe, quid in initio morbi obſervaverint. Verum quidem eſt, ſi pellucidae aquae fuerint, & in obſcuro loco candela ponatur retro tumens ſcrotum, quod tunc totus ſaccus pelluceat, & teſticulus conſpici poſſit, adeoque & facile vitari. Sed quandoque contingit, opacas vel turbidas eſſe aquas, & tunc nihil diſtingui poteſt.

Hac autem methodo feliciter ſcroti paracenteſim inſtitutam vidi: erecto corpore, cruribus divaricatis ſtabat aeger, & mollis faſcia, binos digitos lata, peni ac ſcroti ſummitati circumdabatur, cujus extrema aeger tenebat, & leniter conſtringebat ipſe, quantum abſque dolore fieri poterat; hoc ſcopo, ut pars inferior ſcroti tanto magis tenderetur. Quo facto, candela a retro aegri poſita, ſi pellucerent aquae, Chirurgus parti anteriori & inferiori ſcroti infigebat acum, tali directione, ut cuſpis verſus exteriorem partem ſcroti tenderet: educta tunc acu, per cannulam exibat cum impetu aqua; quae plerumque ſubcitrini coloris eſt, & niſi immaniter ac diu diſtentum fuerit ſcrotum, illud ſtringitur, & corrugatur, eadem proportione, qua effluit aqua; & quandoque tanta vi, ut viderim, cannulam, ſcroto penitus evacuato, ſic ſtringi, ut difficulter educi potuerit. Ob hanc cauſam ſolent cannulam prius oleo amygdalarum inungere, ut poſtea minori cum difficultate educi poſſit. Vulnuſculum illud, corrugato ſcroto, evaneſcit, & nul-

(*k*) Medic. Eſſays and Obſervat. Tom. V. part. 1. pag. 312.

(*l*) De Aëre, aquis, & locis, textu 21. Charter. Tom. VI. pag. 192.

nullam requirit medelam; ſic ut ſoleant aegri, hoc onere levati, ad priſtina munia redire ſtatim.

Cum autem in ſcroto dilatato ſaepe varicoſae venae turgeant, cavetur ſemper, ne acu laedantur tales venae: verum quidem eſt, quod, contracto poſt aquae evacuationem ſcroto, orificium venae laeſae pariter minui debeat, ſed tamen metus eſt, ne venae vulnus, per ſcroti corrugati contractionem, ſic diſponatur, ut in cavum tunicae vaginalis ſanguinem ſtillet; unde novae naſcerentur moleſtiae. Obſervationes enim certae docuerunt, haemorrhagiam quandoque ſequi poſt ſcroti Paracenteſim, licet dexterrima manu peracta fuerit. In ſexagenario homine, dum quarta vice (ſingulis enim annis repeti debebat) inſtituebatur ſcroti Paracenteſis, eductis viginti tribus aquae unciis, poſt pauca minuta, pleno rivo, exiverunt circiter duodecim unciae puri ſanguinis: poſt largam venaeſectionem in brachio inſtitutam ceſſavit haec haemorrhagia: ſequenti mane turgebat ſcrotum magis quam antea. Concluſum fuit, incidendum eſſe ſcrotum, quod ubi factum fuit, vulnere, quod duos pollices aequabat, apparuit tunica vaginalis ſana, ſed maxime diſtenta; qua pariter diſciſſa, ſanguinis coagulati magna copia excidit, & partim digitis educta fuit. Cum teſticulus, ejus vaſa, & omnia vicina, ſanguine deterſo apparerent ſana, & tunica vaginalis ſubito ſe contraheret, affulgebat ſpes ſanationis; quae etiam trium ſeptimanarum ſpatio ſucceſſit; neque integro triennio, quo ſupervixit aeger, rediit hydrocele (*m*). Vidi ſimilem caſum, ſed ubi ſerius, ſequente nempe die, ſequebatur haemorrhagia, ſatis copioſa, quae, ſubinde ſilens, rediit adhuc aliquoties, & dein ceſſavit, licet vulnus non fuerit dilatatum, ſed roborantibus tantum foveretur ſcrotum. An macerata diu vaſa, aqua ſuſtentante ablata, rumpuntur? Videtur ſatis veroſimile, cum haemorrhagia non immediate ſecuta fuerit vulnus inflictum, ſed poſt ſatis longum temporis intervallum.

Verum, uti in Aſcitis cura dictum fuit, Paracenteſis tollit aquoſam colluviem, ſed non aufert cauſam morbi: obſervationes quaedam docuerunt, purgantibus hydragogis datis, corroborantibus ſcroto applicatis, ſuſpenſorio ligamento diu geſtato, impeditam fuiſſe recidivam; ſed plerumque ſolet redire morbus; cum aegri, poſt Paracenteſim ſcroti, omni moleſtia liberi, Medicorum monita ſpernere ſoleant: fateri tamen debemus, & recidivam contigiſſe talibus aegris, qui admodum morigeri fuerant.

Cum autem Paracenteſis ſcroti, nec magnum dolorem faciat, nec periculoſa ſit, ſi perita manu inſtituatur, multi illorum, qui Hydrocele laborant, repetitas punctiones malunt ferre, quam ſubire radicalem curam, de qua ſtatim dicetur. Ob hanc rationem ſolet & ſcroti Paracenteſis cura palliativa dici. Plures novi, qui quotannis ſemel, bis, ter, Paracenteſi opus habent. In Reverendo Praeſule adeo cito renaſcebatur Hydrocele, ut ſingulis tribus menſibus puncturam ſubire debuerit per viginti annorum ſpatium.

Ubi

(*m*) Medic. Eſſays and Obſervat. Vol. II. §. 14. pag. 253.

Ubi autem repetitae punctionis taedium ferre amplius nolunt aegri, vel inveterascente morbo aquae non amplius purae prodeunt, sed turbidae & degeneres, tunc radicalis cura requiritur.

4°. Haec curatio autem consistit in eo, ut impediatur omnis exhalatio in cavum tunicae vaginalis; quod obtinebitur, si concrescat tunica vaginalis cum teste; dum nempe prius inflammatio & suppuratio excitantur, educta aqua, in omni ambitu tunicae vaginalis, & tunicae nerveae testis, ut postea purae & vivae redditae hae partes concrescant inter se, sicque totum cavum, in quo antea colligebatur hydrocele, aboleatur.

Celsus (*n*) nullam mentionem facit puncturae scroti ad educendam aquam, sed tantum curam radicalem describit; quam etiam in pueris tentari jussit. Verum antea patuit, in juniori aetate curam integram sperari posse absque tali operatione. Jussit autem *Celsus*, abscindendas esse membranas, quae humorem continuerunt; unde apparet, satis molestam & crudelem fuisse hanc operationem.

Diversas methodos laudaverunt celebres Chirurgi: quidam scalpello findebant scrotum fere secundum totam longitudinem, alii causticis ad similem effectum maluerunt uti, cum & aegri incisiones saepe nimis horreant, & eschara per causticorum actionem facta in omni suo ambitu inflammationem faciat, ac dein suppurationem, quae in cura hac laudatur. Egregius Chirurgus *Sharp* (*o*) praefert simplicem incisionem, quam plurimis experimentis, paucorum annorum spatio factis, feliciter successisse noverat. Quandoque, dum enormiter tumuit scrotum ab Hydrocele, ut vix spes sit, illud satis corrugari posse, exscinditur secundum totam tumoris longitudinem pars scroti, ita ut ellipticum tale segmentum pollicem, vel pollicem cum dimidio, aequet minori sua diametro. Monet tamen, tantum ter quaterve contigisse, ut tali exsectione opus fuerit; dum nempe tunica vaginalis carneis concretionibus obsidebatur. *Heisterus* (*p*) testatur, se caustico potentiali feliciter usum esse, neque unquam inde aliquid mali observasse. Utraque haec methodus multos defensores habuit; & quidem tales, qui in arte Chirurgica magnam famam adepti fuerant. *Bertrandi* (*q*) tutius credidit, si magnae molis fuerit Hydrocele, prius per paracentesin educere aquam; dein suspensorio & remediis corroborantibus uti; dum incepit denuo crescere Hydrocele, antequam ad priorem magnitudinem pervenisset, repetebatur una alterave vice adhuc Paracentesis; & tunc ad curam radicalem pergebat. Optimè autem considerat, minorem metum Haemorrhagiae & gangraenae esse, si sic sensim partium antea immaniter distentarum robur augeatur, antequam discindatur scrotum. Plura alia utilissima celebris ille Chirurgus de hoc morbo habet, quae legi merentur.

Post-

(*n*) Lib. VII. cap. 21. pag. 468. (*o*) A Critical Inquiry into the present State of Surgery pag. 87. (*p*) Institut. Chirurgic. part. 2. Sect. V. cap. 122. pag. 847. (*q*) Mémoir. de l'Académ. Royale de Chirurg. Tom. III. pag. 111.

Postquam scrotum, vel sectione, vel per causticum potentiale, secundum longitudinem apertum fuit, omnes consentiunt, in eo inflammationem levem & suppurationem excitandam esse, ut depurata latera sacci sibi mutuo, & vicinis, sic accrescere possint, ut totum cavum deleatur. *Celsus* (*r*) jussit abscindendas membranas, quae humorem continuerunt: *Deinde eluendum id ex aqua, quae vel salem adjectum vel nitrum habeat.* Alii ipsum vini spiritum injecerunt, sed validissima secuta fuit inflammatio, non sine aegri periculo; quae larga & repetita venae sectione vix compesci potuit; unde postea vino rubro injecto idem tentatum fuit, & quidem meliori cum successu (*s*). Suppurantibus, leviter erodentibus, idem tentatum fuit ab aliis, praecipue si in Hydrocele inveterata tunica vaginalis incrassata degenerasset, uti saepius contigisse, observatum fuit.

Interim magna hic opus esse prudentia, patet inde, quod optimi Chirurgi, *Sharp*, *Bertrandi*, &c., moneant, inflammationem, in tunica vaginali excitatam, quandoque tam validam febrim comitem habere, cum delirio, abdominis convulsione, & aliis malis symptomatibus, ut aeger in manifesto versetur vitae periculo. Quin imo *Sharp*, licet aegros semper evasisse viderit, fatetur tamen, magis terribilem esse hanc febrim illa, quae tumentis testiculi exstirpationem sequi solet. Nimiam hinc irritationem & pessimas ejus sequelas metuens, damnat crudelem methodum illorum, qui, scroto dissecto, tunicam vaginalem lacerando tentabant avellere, putantes esse morbosam cystidem, in qua hydrops collectus fuerat. A blanda suppuratione videtur tota spes curae radicalis pendere: levis ergo irritatio requiritur, valida autem periculo non caret, sive hoc fiat acrioribus remediis, laceratione, punctura, corporibus heterogeneis applicatis: variae enim tales methodi a diversis tentatae fuerunt.

§. 1253. Ex quibus denuo apparet, in sanatione Hydropis plus difficultatis oriri ab indole aquae in stagno putrefactae, quam quidem ab ejus caussis primis. Cur eductis his aquis acceleratur gangraena partis prius innatantis? Cur educta subito ex thorace, vel abdomine, hac aqua, mors, aut animi deliquium summum? Cur tanta in hydropicis sitis? & quid illa notat? Cur acida saepe adeo in hoc morbo prosunt? Cur eductis per evacuantia valida plurimis simul aquis tumor abdominalis idem, vel & major, videtur? opio autem dato subsidet? Cur fasciae hic tanti usus? & quo usque?

Sequuntur jam quaedam corollaria, quae ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, facile intelliguntur.

In sanatione Hydropis &c. Si videantur illa, quae §. 1229. de caussis Hydropis dicta fuerunt, patebit, plures ex illis superari posse, vel saltem

(*r*) In loco citato. (*s*) Monro an Essay on the Dropsy pag. 165.

tem diu tolerari, & quandoque abſque magna noxa. Si autem putrefactae fuerint aquae, tabeſcunt viſcera, tabefacta diffluunt, & brevi ſequitur certa mors.

Cur eductis his aquis &c. Macerata ſunt diu viſcera in colluvie hac aquoſa; hinc vaſa fere omne robur ſuum amiſerunt, & vix amplius reſiſtere poſſunt liquidis impulſis. Quamdiu ab aequabili preſſione aquae ſuſtinentur vaſa, illorum ruptura cavetur, & compenſatur ſic utcumque nimia vaſorum debilitas; verum ſimulac aqua tollitur, vaſa rumpuntur, vel ſaltem, nimis debilia cum ſint, non poſſunt movere liquores contentos; unde aboletur motus vitalis humorum per arterias & venas; adeoque gangraena ſequitur (vide §. 419.).

Antea ſaepius monitum jam fuit, hoc malum metuendum eſſe. Tenerrima tunica retina oculi, abortus minimi, aquae immerſa, ſuſtinentur aequabili preſſione, & pulchre poteſt examinari ſtructura: ſi vero ex aqua educuntur, collabuntur omnia in mucum informem.

Cur educta ſubito &c. In thorace, ſi pulmo adhuc integer ſit, & explicari poſſit ab aëre inſpirato, minus diſcrimen eſt, quia tunc pectus ſemper plenum manet, aëre ingrediente eadem proportione, qua aqua inter pleuram & pulmones collecta tollitur per paracenteſim. De cautelis autem adhibendis in hoc caſu dictum fuit ad §. 1219.

In abdomine autem, niſi faſcia ſenſim adſtricta firmentur flaccidae partes, omnis ſanguis ruit in vaſa vix reſiſtentia; cerebri & cerebelli vaſa non implentur; unde ſyncope & mors ſubita ſequi poterunt; longe magis autem, ſi vaſa rumpantur. De qua re videri poſſunt illa, quae ad §. 1240. dicta fuerunt.

Cur tanta in hydropicis ſitis &c. Dum tanta copia ſeri aquoſi in corporis cavis colligitur, ſanguis orbatur diluente vehiculo; unde ſequitur humorum circulantium immeabilitas; a qua ſitis naſcitur; quae & augetur, dum putreſcere incipiunt aquae. Videantur illa, quae ad §. 1230. de ſiti dicta fuerunt.

Cur acida &c. Quia ſitim ſedant, diureſin promovent, & putredinem arcent.

Cur eductis per evacuantia &c. Antea ad §. 1251. patuit, *Sydenhamo* contigiſſe, quod, eductis poſt valida evacuantia aquis, abdomen aeque turgidum foret ac ante; verum tumor ille non erat a nova aquae collectione, ſed a diſtentis ventriculo & inteſtinis flatu. Spaſmi enim tales poſt valida purgantia & emetica ſaepe ſequuntur, per quos contracta inteſtina aërem coërcent, qui mora rareſcens miros tumores facere poteſt; uti in hyſtericis mulieribus toties obſervatur. Aſt & poſt inſtitutam Paracenteſin moleſti tales flatus ſequi ſolent (*t*); & quidem ſtatim. Opium autem ſpaſmodicas illas conſtrictiones tollit feliciter, & cito talis tumor evaneſcit; uti & *Sydenhamus* expertus fuit.

Cur

(*t*) De Haen Ratio Medend. part. IV. pag. 80.

Cur fasciae &c. Quam necessaria sit abdominis constrictio, dum pertuso abdomine effluunt aquae, ante dictum fuit. Sed & post omnes aquas eductas firmare partes, antea adeo distentas, nunc flaccescentes, oportet. Unde & fasciarum usus, ad roborandas fibras debiles & laxas, §. 28. laudatus fuit. Dum sponte vel per artem fissa cute in anasarca crurum & femorum exit aqua, nisi fasciis sensim magis magisque stringantur flaccida harum partium integumenta, periculum est, ne omnia hic stagnare incipiant, & gangraena sequatur, vel nova colluvies in flaccidissimis illis partibus colligatur.

Verum fasciae locum tantum habent, dum evacuatio fit, ut in Paracentesi, vel post eductionem factam in hydropico tumore partium inferiorum. Tutum enim minime est, tumentes partes fasciis fortiter stringere, hac spe, ut retroprimatur illud, quod extravasatum est: si enim succederet, fere semper interiora corporis occuparet omne illud, quod retropulsum est. Antea, ubi de hydrope thoracis agebatur, notatum fuit, saepe subito crura & femora his intumescere, cum insigni levamine pectoris oppressi: quandoque contingit, subito subsidere tumorem crurum & femorum; sed statim denuo pectus gravatur adeo, ut suffocationis instet periculum. In tali casu patet, fasciarum usum noxium fore.

Antea dictum fuit ad §. 1229., post diuturnas febres intermittentes succedere quandoque tumorem hydropicum pedum; & cum videret *Sydenhamus* febrim simul recedere tunc, credidit, aliquid materiae morbosae deponi versus has partes: unde non utebatur cura hydropis ad debellanda haec mala, sed solis frictionibus, vinoque medicato ex amaricantibus & aromaticis parato, curabat feliciter. Aliquoties vidi in febribus rheumaticis autumnalibus, dum ad finem morbi destitutae suo robore vires non poterant expedire devictum hostem, secutam fuisse anasarcam pedum & crurum, materia morbi deposita versus has partes; quae ergo male per fascias retroprimeretur.

PODA-

PODAGRA.

§. 1254. **P**odagra vocatur dolens admodum aegritudo circa ligamenta ossium pedis, & circa juncturas horum, vere & autumno maxime revertens.

Agitur hic de exquisita Podagrae definitione, per quam ab aliis morbis distingui possit exacte. Unde consideratur hic tanquam simplex morbus, qui nullum alium comitem habet.

Quamvis enim, uti postea videbimus, plures alias partes occupet, & tunc aliud ipsi nomen detur, tamen locus, quem primo aggreditur, semper pes est (vide §. 1259.). Et inde ratio nominis patet: Ποδάγρα καλῦμαι γιγνομένη ποδῶν ἄγρα. *Podagra vocor, quasi pedum captura sim* (*a*). Quale autem nomen debeat dari morbo, dum alia loca occupat, facile intelligitur, dum partis affectae nomini subjungitur dirum illud ἄγρα (*b*). Unde dum manus invadit, *Chiragra*, si genua *Gonagra*, & sic porro, vocatur: *Nam pedem, genu, acetabulum, talos, coxendices, femora, manus, scapulas, brachia, rostra, carpos, adedit, depascitur, urit, tenet, inflammat, coquit* (*c*).

Sed dirum illud & inauspicatum podagrae nomen displicet plerumque illis, qui primos dolores sentiunt, probe gnari, quod recens podagricus risu excipi solet a sociis malorum, & si fateatur nomen morbi, *ab amicis omnibus in triumpho ducitur* (*d*); hinc morbum dissimulant, & aliis quibusvis causis tribuunt dolorem, quem patiuntur; imo maximè quandoque indignantur Medicis, si vel de Podagra mussitare audeant. *Aretaeus* (*e*) jam monuerat, Podagricos causam doloris dissimulare: *Aliqui novae crepidae attritum; aliqui longam obambulationem; alius plagam, aut calcationem; nullus intestinam domesticamque causam, explicabit: quin etiam aegrotis, verum audientibus, incredibile esse videtur.* Similes doloris causas ab aegris enarrari, monet & *Caelius Aurelianus* (*f*); tandem *necessitate coacti, augmenti temporibus, in confessionem veniunt aegrotantes.* Raro autem primo podagrae paroxysmo nomen morbi admittere volunt aegri; dum *haec passio initio parvitatis causa negligitur, & contempta convalescit* (*g*).

Cum

(*a*) Lucian. Tragopod. Tom. III. pag. 656. (*b*) Ibidem pag. 671. (*c*) Ibidem pag. 652. (*d*) Ibidem pag. 655. & 665. (*e*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 12. pag. 66. (*f*) Morb. Chronic. Lib. V. cap. 2. pag. 560. (*g*) Ibidem.

Cum autem minus invisum sit *Arthritidis* nomen, hinc & aegri, & Medici etiam quandoque, sub hoc nomine Podagram celant, donec redeunte paroxysmo nullum dubium amplius superesse possit. Quod tanto facilius admitti poterit, cum Celebres Medici sub Arthritidis nomine generali etiam comprehenderint Podagram tanquam speciem; sic *Fernelius* (*h*) dixit; *Statuuntur autem Arthritidis differentiae ex articulorum numero: sed tribus duntaxat usus nomina indidit: hae sunt Chiragra, Ischias, & Podagra. Quaecumque in alio quovis figitur articulo, generis nomine Arthritis appellatur.*

Interim tamen certum est, quod & podagricis, imprimis plures jam paroxysmos passis, morbus invadat genua, neque tamen tunc arthritis, sed *gonagra* appelletur. Praeterea alios articulorum dolores a podagra distinxerunt veteres Medici. Sic *Hippocrates* (*i*), de doloribus circa articulos agens, dicit: *At quibus circa articulos dolores fiunt & tumores, & sedantur, non podagrico modo, in his comperies viscera magna, & in urina subsidentiam albam, & talis, si tempora elevarit, dicet se saepe dolere, dicet etiam, sudores sibi nocturnos oboriri. Si vero neque in urina subsidet talis subsidentia, neque sudores fiant, periculum est, ne aut claudi fiant articuli, vel, quod melicerida vocant, sub ipsis nascatur.* Accedit, quod Arthritis saepe plures, imo aliquando omnes, articulos invadat, raro vel nunquam solos pedes; unde videtur *Aretaeus* (*k*) statuisse, quod *communis omnium articulorum dolor est arthritis, sed pedum dolorem podagram vocamus.* Similem & Diagnosin habet *AEgineta* (*l*), tunc vocans Arthritidem, quando omnes corporis articulos invasit malum.

Quamvis ergo Podagra quandoque cum Arthritide confundatur, patet tamen, distinctos esse morbos; licet Podagra jam inveterata alios & plures simul articulos occupet, tamen incipiens morbus solenne habet, ut feriat pedes (*m*). Praeterea Arthritis cum febre continua solet incipere, *Podagra advertente nullo incurrit artubus* (*n*), & licet repetitos ejus paroxysmos praecedant ructus, cruditas, & reliqua signa §. 1257. enumerata, prima tamen invasio nil minus opinantes occupat; sic ut saepius viderim, sanos lectum ingressos media nocte evigilasse prae dolore: imo his diebus vidi robustum & in flore aetatis constitutum hominem, dum ex curru descendebat, momento temporis immanem dolorem sensisse, unde firmiter credebat, distorsionem vel subluxationem pollicis pedis causam doloris esse. Ast eventus docuit, veram fuisse podagram; nam post paucos dies sensim evanuit dolor, nullo relicto sui vestigio, & post annum rediit. Primi autem Podagrae insultus semper breves esse solent, & sic ab Arthritide distinguitur, quae diu affligit, si autumno inceperit, vix ante vernum tempus cessat, & saepe difficiliorem articulorum motum relinquit, diu superstitem; neque solenne est

(*h*) Patholog. Lib. VI. cap. 18. Tom. II. pag. 211. (*i*) Praedict. Lib. II. cap. 19. Charter. Tom. VIII. pag. 827. (*k*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturnor. Lib. II. cap. 12. pag. 65. (*l*) Lib. III. cap. 78. pag. 57. (*m*) Lucian. Tom. III. pag. 666. (*n*) Ibidem pag. 665.

est Arthritidi, ut redeat; plures enim vidi, qui hoc morbo graviter decubuerunt, & postea penitus immunes vixerunt. Unde notavit *Aretaeus* (*o*): *Haud facile quidem continua Podagra gignitur, sed nonnunquam longo temporis intervallo intermittitur; tenuis enim est, & in ludis olympicis podagricus, sedato morbo, cursu victoriam adeptus est.* Si ergo inopinatus dolor, absque alia causa manifesta, pedis extrema occupet, sponte vel levibus remediis, intra paucos dies, sensim minutus, evanescat, nullo vestigio relicto, Podagrae justa suspicio est; quae augetur, si causae, mox enumerandae, fuerint praegressae: confirmatur autem omnino, si vere vel autumno revertatur malum, *Hippocrate* (*p*) monente: *Podagrici affectus vere & autumno plerumque moventur.* Ubi notandum imprimis est, quod *Hippocrates* non dixerit, nasci morbum; sed videtur indicare, latentem & sensim accumulatam materiam morbosam moveri, & disponi, ut in artus detonet. *Galenus* in Commentariis (*q*) ad hunc textum, verno imprimis tempore Podagrae recidivam metuendam esse monet; quod & *Lucianus* (*r*), qui hunc morbum tam bene descripsit, confirmat:

Sed quando ulmi vere tener flos abundat,
Et arguta cantat in ramis merula:
Tunc per membra acutum telum haeret mystis,
Obscurum, latens, subiens recessus artuum.

§. 1255. Qui, semper idem, quacunque demum causa ortus, ubi naturae suae decursum non turbatum absolvit, sequi solet aetatem matura majorem, triginta, & plurium, annorum; sexum virilem: ingenium acutum, hujus exercitia durissima & protracta, maxime nocturna; victum opiparum; vina acidula, alba, potum generosum, copiosumque, maxime noctu; Venerem praematuram, nimis cultam; Corpus magnum, crassum, plenum; acidorum usum nimium; pedes sudantes subito refrigeratos, in humidis caligis sudantes, hinc venatum, equitationem in frigore; haereditatem in seros nepotes, per parentem saepe nondum podagricum, sed tantum labe genitali damnosum genitae proli; contagium.

Videtur, uti postea patebit, sensim accumulari illud in corpore, quod postea, in pedes derivatum, podagricos dolores producet. Quamvis autem diversae admodum causae huic morbo originem dent, tamen ubi natus est, similem omnino decursum habet, sive haereditario jure ad posteros devenerit,

(*o*) De Cauf. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 12. pag. 67. (*p*) Sect. VI. Aphor. 55. Charter. Tom. IX. pag. 287. (*q*) Ibidem. (*r*) Tom. III. pag. 641. 651. 652.

rit, five ab erroribus in vivendi genere commiffis ortum duxerit. Hoc autem tunc tantum obtinet, fi, nec imprudenti medela, nec aliis de caufis, in fuo decurfu turbatus fuerit morbus: mira enim & anomala penitus fymptomata oriuntur, fi materies podagrica, jam praefens in corpore, non deponatur ad loca folita, vel jam depofita repellatur: omnia tamen haec denuo ceffant, fi acriter dolere incipiant pedes.

Sequi folet aetatem &c. Pueros ante veneris ufum non laborare podagra, ftatuit *Hippocrates* (*s*): & alibi (*t*) podagram numerat inter illos morbos, qui ante pubertatem non contingunt. Confirmat & hoc *Galenus* (*u*), dum hunc Aphorismum commentatur, dicens; fe quidem vidiffe Eunuchos podagra vexari, fed pueros nunquam: & fi quid fimile pueris contingeret, tumentibus nempe genubus & manuum articulis, potius ipfi videbatur arthritis, *propter plethoram ex multis cruditatibus acervatam.* Videtur enim faepius arthritis, uti & rheumatismus, fub podagrae nomine defcriptus fuiffe. Sic enim apud *Athenaeum* (*w*) leguntur fequentia: *Pythermus memoriae tradidit, ut fert Egefander, aevo fuo moros annis viginti fructum non dediffe, & epidemiam podagricorum talem factam fuiffe, ut non tantum viros, fed etiam pueros, eunuchos, virgines, mulieres, is morbus corripuerit; quin & eam aegritudinem tam vehementer faeviiffe in greges, ut ovium partes duas ille morbus afflixerit.* Cum autem Morus arbor *noviffima urbanarum germinet, nec nifi exacto frigore, ob id dicta fapientiffima arborum* (*x*), videtur concludi poffe, infolitum aëris frigus adfuiffe, quod Arthritidi & Rheumatismo producendis faveret: non enim novi, conftare certis obfervatis, quod vera Podagra unquam, epidemicorum more, genus humanum afflixerit.

Sydenhamus (*y*) pariter teftatur, quod nec pueros, nec juvenibus minores, Podagra vera atque genuina vexatos obfervaverit. Quosdam tamen viderat, *quorum nempe patres etiam tunc hoc morbo tenerentur, cum iis generandis operam darent*, qui leviculam aliquam quafi velitationem praefenferant, antequam maturam aetatem attigiffent. Pariter & *Aretaeus* (*z*) aetatem matura majorem in hoc morbo ftatuit, dicens: *AEtas autem huic morbo fubjecta eft a quinque annis fuper triginta; celerius quoque, aut tardius, ex cujusque natura, & vivendi ratione.*

Sexum virilem. Certum eft, viros frequentius mulieribus podagra laborare, non tamen omnino ab hoc morbo immunes funt. *Hippocrates* dixerat (*a*): *Mulier Podagra non laborat, nifi ipfi menftrua defecerint.* Sed certa obfervata docuerunt, quod & quasdam mulieres hic morbus invaferit, licet menftrua copia & tempore debitis fluerent. Frequentius autem hoc contingit, fi morbus in familia haereditarius fuerit, rarius fi ab aliis caufis natus. Mores

(*s*) Sect. VI. Aphor. 30 Charter. Tom. IX. pag. 264. (*t*) Coac. Praenot. N. 512. Charter. Tom. VIII. pag. 882. (*u*) Charter. Tom. IX. pag. 264. (*w*) Athen. Deipnofoph. Lib. II. pag. 26. (*x*) Plin. Secund. Hiftor. Natur. Lib. XVI. cap. 25. pag. 390. (*y*) Tractat. de Podagra pag. 556. (*z*) De Cauf. & Sign. Morb. diuturn. Lib. II. cap. 12. pag. 67. (*a*) Sect. VI. Aphor. 29. Charter. Tom. IX. pag. 265.

Mores sui saeculi carpens *Seneca* (*b*) dixit: *Non mutata foeminarum natura, sed vita est, nam cum virorum licentiam aequaverint, corporum quoque virilium vitia aequaverunt.* Paulo post *Hippocratem* sic excusat: *Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturae peritissimum, in mendacio prehendi, cum tot foeminae podagricae, calvaeque, sint? Beneficium sexus suis vitiis perdiderunt: & quia foeminam exuerunt, damnatae sunt morbis virilibus.*

Optimè hinc videtur *Aretaeus* (*c*) dixisse: *Viri facilius in hunc morbum incidunt, & ex mulieribus agiliores. Mulieres autem, licet rarius quam viri, difficilius laborant; quod enim neque usitatum, neque familiare, est, si ex necessitate potentius evaserit, violentum cum sit, majorem calamitatem infert.*

Confirmantur haec & *Sydenhami* (*d*) observatis, qui invenit, foeminas raro admodum Podagra infestari, & tantum vetulas, ac viragines, quae masculorum habitum aemulantur. Caeterum observavit, graciliores, quae vel in adolescentia vel constanti aetate patiuntur symptomata podagram mentientia, vel hystericas fuisse, vel Rheumatismo obnoxias, & inde non satis curatas.

Interim notandum est, *Senecam* dixisse, quod *Hippocrates* asseruerit, foeminas nec podagricas nec calvas fieri; cum tamen in citato Aphorismo nulla calvitici mentio fiat: sed in proxime praecedente Aphorismo (*e*) dixit: *Eunuchi neque podagra laborant, neque calvi fiunt.* Contra quem Aphorismum postea tot insurrexerunt Medici, imprimis illo tempore, dum post *Paracelsum* & *Helmontium* Chemici in Scholis Medicis dominabantur, antiquorum Medicorum hostes infensissimi.

Ita *Heinsius* (*f*) in apocrypha *Hippocratis* oracula (sic Aphorismos *Hippocratis* vocabat) petulantissime debacchatur, dum viderat, ex haereditaria labe podagra laborasse juniores utriusque sexus, & noverat, binos Eunuchos pessime hoc morbo afflictos fuisse.

Si autem consideretur, illo tempore, quo *Hippocrates* vixit, non constare, quod Eunuchi inter Graecorum servos numerati fuerint, & Persarum imperium non exiguam Graeciae partem sibi subditam haberet, cui praefecti satrapae inter servos suos & Eunuchos alebant, opportunam habuit occasionem *Hippocrates*, ut Eunuchorum vivendi modum, corporis constitutionem, & morbos, inquireret: praeterquam, quod & ipse exteras regiones peragraverit, & plurimos habuerit discipulos, qui quaquaversum emissi cum ipso communicabant, quae observaverant. Verum & *Hippocratis tempore*, & adhuc diu post, Persae severis legibus temperantiam in victu, & juventutis educationem optimam, tuebantur, & nemini otioso esse licebat. Nec principum liberis magna, prae reliquis civibus, concedebatur licentia. Cum autem Eunuchi, veneri impares, ex gentis instituto sobrie vivebant, & gynae-

(*b*) Epist. 95. pag. 600. (*c*) Loco ante citato. (*d*) Ibidem loco citato. (*e*) Charter. Tom. IX. pag. 264. (*f*) Naauwkeurige Verhandeling van het Podagra pag. 23. 28.

naeceorum custodiae pro maxima parte adhibebantur, patet, quod plurimis causis, quae Podagrae originem dare solent, minime essent obnoxii. De his autem legi meretur Eruditissima Dissertatio in Aphorismum 28. Sect. VI. scripta (g), ubi omnia, quae ad hanc rem spectant, enarrantur, & *Hippocrates* contra calumniatores nervosissimè defenditur.

Agnovit autem hanc veritatem *Galenus* (h), ubi hunc Aphorismum commentatur: sic enim habet: *Caeterum Eunuchos Podagra non laborare, Hippocratis quidem tempore verum erat, nunc vero non amplius, tum propter nimium otium, tum simul victus intemperantiam.* Et paulo post subjungit: *Talis enim est eorum desidia, tanta ingluvies & crapula, ut etiam absque veneris usu corripi possint Podagra.*

Ingenium acutum &c. Morborum curationem, & rerum naturae contemplationem, sub iisdem auctoribus natam esse, dixit *Celsus* (i), quia maxime indigebant Medicina illi, *qui corporum suorum robora inquieta cogitatione, nocturnaque vigilia, minuerant.* Certum est plures, qui sobrie & caste vivunt, absque ulla suspicione haereditariae labis, pessime hoc morbo laborare, dum libris perpetuo impallescunt, & quod studiorum intemperantia detrahit, salubri corporis exercitio restituere nolunt, quamvis saepius a Medicis moneantur. *Latenter enim longis meditationibus contrahitur morbus* (k). Praeterquam enim, quod continuis & protractis meditationibus mobiliora expellantur, reliqua figantur (vide §. 1093.), ingestorum alimentorum digestio multum impeditur, dum sapientiae studiis dediti vix corpus movent; & haec indigestio viscerum merito pro origine proxima hujus morbi habetur, uti ad §. 1265. patebit.

Sydenhamus (l), qui pluribus annis cum hoc morbo conflictatus fuerat, illud pro solatio sibi aliisque malorum sociis reputabat, quod Reges, Duces, Philosophos, idem frequenter afflixerit malum. Imo, *ut verbo diceret, articularius ille morbus (quod vix de quovis alio affirmaveris) divites plures interemit, quam pauperes, plures sapientes, quam fatuos. Natura quasi digito monstrante, quam parum iniqua sit omnium parens & arbitra, quam partibus non studeat, cum eos, quibus alicubi defuit, alio aliquo bonorum genere cumulatius ditare soleat: profusiorem vero erga alios munificentiam aequa malorum parte admista diluat, & contemperet.* Certe *Lappones*, qui simplici victu contenti ingenium exercent minime, *talem morbum in mundo existere, ne per somnium audiverunt* (m), & tota vita manent agilissimi. Mirabatur *Linnaeus*, dum, superatis Alpibus, ipse lassus & exanimis fere jaceret, binos Lappones, senes jam, itineris comites, & ipsius suppellectile onustos, non sensisse viae incommoda. Vidit senes, septuagenario majores, talum collo suo imposuisse, puerorum instar, & quidem sine ulla molestia.

Prae-

(g) a Barthol. Hermann. de Moor Lugdun. Batavor. 1736. (h) Charter. Tom. IX. pag. 264. (i) In Praefat. pag. 2. (k) Aret. Capp. de Caus. & Sign. Morbor. diuturnor. Lib. II. cap. 12. pag. 65. (l) De Podagra pag. 555. 556. (m) Linnaei Flor. Lappon. pag. 157.

Praecipue autem nocent lucubrationes nocturnae illis, qui ad hunc morbum dispositi sunt, ita ut viderim, veteranos Podagricos malorum incrementa percepisse, si vel amicorum literas sera nocte legissent.

Victum opiparum. Hinc divitum morbus, & Μισόπτωχος θεὰ dicitur Podagra, quae pauperes odit, & divitum in pedibus bene culta sedet. De hac Podagrae causa inter omnes auctores convenit. *Sydenhamus*, qui tanta cum industria hunc morbum investigavit, dixit (*n*); *Podagra eos plerumque senes invadit, qui postquam meliores vitae dies mollius ac delicatius transegerint, Epulis lautioribus, vino, aliisque liquoribus spirituosis, liberalius indulgentes, tandem ob pigritiam, aetatis ingravescentis semper comitem, ea corporis exercitia penitus omisere, quibus juvenes assueverant.* Quamdiu enim agile corpus est, & validos motus facile fert, ingestorum ciborum copiam superare potest, & assimilare in indolem requisitam. Ubi autem opima pinguedine torpere incipiunt, vel ingravescente aetate languent, & tamen genio indulgent, tunc saepe Podagra prae foribus est.

Confirmatur hoc imprimis, cum frugalis vita sustulerit quandoque vitium ab opiparo victu natum: *Legimus, quosdam morbo articulari & podagrae humoribus laborantes, proscriptione bonorum, ad simplicem mensam & pauperes cibos redactos, convaluisse. Caruerant enim sollicitudine dispensandae domus, & epularum largitate, quae & corpus frangunt & animam* (*o*). Plura talia exempla, quae hoc probant, apud *Schenckium* (*p*) habentur. A fide dignissimis hominibus accepi, pingui sacerdotio fruentem virum, & veteranum jam podagricum, a piratis captum per biennium integrum in triremibus barbarorum remigasse, hoc effectu, ut postea a captivitate redemtus, nimia & molesta obesitate liberatus, nec unquam postea podagra correptus, fuerit, licet plures annos supervixerit.

Vina acidula alba. Praecipuam dolorum Podagricorum causam ponebat *Helmontius* (*q*) in acida acrimonia, quae *Synoviam*, unctuosum scilicet humorem, qui ossa articulata oblinit, infecerat: inde credidit, grumescere Synoviam, & sic ineptam fieri, *ut juxta solitum tenorem sanitatis tota exhalet, absque capitis mortui residentia. Fitque hinc degener morbosus partus, infelix nodorum mater. Suffert enim tum aquosarum partium difflationem, retentis ex opaca & indurata Synovia residuis. Hinc illa monstra, calx, & creta.* Ob hanc causam damnabat vina alba, acidula, largius hausta, parum vini, multum aceti, continentia. Talia vina videntur veteribus Medicis dicta fuisse οἶνα ὀλιγόφορα (*r*): *Est autem oligophorum, quod, si diluatur, minimam sustinet aquae mixtionem. Sed est sane imbecillimum, &, ut in vinis, aquosissimum; nam quod plurimum aquae in mistura, id tum vehementissimum est, tum validissimum. Ejusmodi vinum Hippocrates vinosum nominat. Verum ab hoc*

(*n*) De Podagra pag. 545. (*o*) S. Hieron. advers. Jovin. Lib. II. pag. 341. (*p*) Observat. Medic. Lib. V. pag. 681. (*q*) In Capitulo *Volupe viventium morbus antiquitus putatus* pag. 314. 315. (*r*) Galen. Method. Med. Lib. VII. cap. 6. Charter. Tom. X. pag. 163.

hoc cavendum est, quoniam imbecillas vires ferit. At quod aquosum natura est, caeterum austerum, id percommodum est, quod & ab aquae imbecillitate recessit, & vini noxam nondum habet. Unde videntur haec vina ex sua indole non adeo noxia esse, sed saepe solent largiori copia potari, cum sapore grata sint, & imprimis siticulosis fervida aestate placeant adeo.

An vero acidum illud, secundum *Helmontii* placita, sit dolorum causa, non convenit inter Medicos. Cum fluidae & solidae partes corporis humani, chemico examine, exhibeant salem volatilem alcalinum, non vero acidum, & ipsa calx podagrica in acidis liquoribus integre dissolvatur, & per retortam destillata spiritum volatilem alcalinum praebeat (*s*). Praeterea lac, sponte sua acescens, podagricis toties profuit, uti postea dicetur. Cum autem inter Podagrae causas recenseatur & liquidi acrimonia §. 1263., non videtur repugnare, quod & quandoque acida acrimonia ad morbum hunc producendum concurrere possit, praecipue si vina talia acidula quotidie & magna copia ingesta fuerint. Tandem enim, licet serius, sanguinem infici posse acida acrimonia, patuit ex illis, quae *in Capitulo de morbis spontaneis ex acido humore* dicta fuerunt.

Mira satis observatio practica habetur, quae acidae acrimoniae praesentiam in podagrico docet (*t*). Paroxysmi tempore tanto dolore furebat morbus, ut vix non insaniret aeger. Dolor uno momento pedem utrumque deserebat, sed aequali acerbitate invadebat suras, & post dimidium horae minutum in utroque femore eundem percipiebat dolorem, suris & pedibus liberis a tormento; post minutum alterum, relictis femoribus, invadebat dolor abdomen, validum tormen percipiebat in intestinis, quod ad ventriculum adscendens mox vomitum fecit liquidi aquosi viridescentis, acidi, & adeo acris, ut aequaret fortissimi mineralis acidi acrimoniam. Cum autem aeger & Chirurgicam & Pharmaceuticam artem exerceret, certe non ineptus erat similium rerum judex. Pintam autem cum dimidia acris hujus liquoris vomitu rejecit. Mox autem ab omni dolore liber per quinque horas dormivit, & de morbo nil supererat praeter tumorem & teneritudinem quandam pedum, & bidui spatio solitis muneribus fungi poterat. Post annum, redeunte simili paroxysmo, sequente vomitu similis liquidi acris, pariter levabatur adeo, ut sequenti die incedere potuerit. Post decem menses omnia eadem redierunt, sed parcam copiam acris acidi evomuit, quod octavam unciae partem aequabat; attamen cum praesenti malorum levamine; & quamvis tribus aquae calidae pintis potatis vomitum conaretur promovere, etiam digito in fauces immisso, nullus tamen sequebatur vomitus.

Subitum adeo furentis Podagrae levamen, post expulsionem acris acidi liquoris, a natura, absque ullo artis adminiculo, factam, videtur omnino favere huic opinioni, quae acidam acrimoniam inter causas podagrae agnoscit.

Neque

(*s*) Philosoph. Transact. N°. 403. pag. 491. Abridg. Tom. VII. pag. 634.
(*t*) Medic. Observ. and Inquiries vol. I. pag. 41. & sequent.

Neque ab eadem opinione alieni videntur fuiſſe plures alii magni nominis Medici. Sic *Hofmannus* (*u*), de hoc morbo agens, quamvis *purum & ſibi relictum acidum in animantium corporibus vix reperiri exiſtimaret*, tamen acidam tartaream acrimoniam quandoque, licet non ſemper, culpandam eſſe in podagra, aſſerit. Imo poſtea ex *Clopton Havers* experimentis addit: *Attentione dignum eſt, nihil magis mucilaginem articulorum deſtruere, atque coagulare, quam acidum tartareum ſal, lenius v. g. acetum vini, vel vinum rubellum album, neque tantam mutationem atque coagulationem ipſi inducere aliud potens, uti oleum vitrioli &c.* Et inde concluſit, vina tartarea aptiſſima eſſe ad procurandos morbos arthriticos.

Poſtea autem, quando de creta ſive calce podagricorum dicetur, quaedam adhuc circa hanc rem monenda erunt.

Potum generoſum, copioſumque, maxime noctu. Quantum mutetur corpus ab uſu immoderato & frequenti potus generoſi, alia occaſione ad §. 605. 11. dictum fuit. Omnium autem maximè nocet, ſi in ſeram noctem, uti Bacchi nepotulis ſolenne eſt, protrahantur compotationes. Sequenti enim die, poſtquam edormiverunt hoc villi, languent, appetitus deletus eſt, moleſta ſitis adeſt; dum autem quotidie genio indulgent, vix ullis vitae muneribus fungi poſſunt, niſi vini ſtimulo languentes erigant vires, ſicque tandem viſcerum primae coctionis actio fere integre deletur, vel languidiſſima tantum ſupereſt; unde indigeſtiones quotidianae, quibus podagrae origo (§. 1265.) merito tribuitur. Hanc podagrae cauſam excuſare ſemper ſolent ebrioſi, dum monſtrant, ſobrie viventes eodem morbo languere; ſed & ab aliis cauſis podagram naſci poſſe, certum eſt; ſed & aeque certum habetur, ebrietatem & crapulam huic malo frequenter originem dare.

Novi quidem, quod ante paucos annos *Celebris Medicus Pariſinus* (*w*) mucilaginoſam humorum degenerationem pro materiali cauſa Podagrae ſtatuerit, illamque fieri dixerit, vel ab alimentis nimis validis, vel a potu quotidiano, qui ſimilem materiam magna ſatis copia contineret. Hinc vina, quae acidi ſalis, ſpirituumque, majorem copiam habent, eſſe remedium prophylacticum contra podagram, quatenus vim attenuandi hanc mucilaginem poſſident. Et contra, alios potus, qui plus de ſpiſſiori tali materia in ſe continent, podagrae producendae favere quam maxime. Unde concludit, cereviſiae potatores ob hanc cauſam magis podagrae obnoxios eſſe. Quamvis autem multa huic opinioni poſſent argumenta opponi, unicum tantum monendum credidi. Olim apud Batavos frugalis menſa in more erat, & potus communis cereviſia ſola, non tantum dilutior illa, qua ad ſedandam ſitim utebantur, verum veſperi poſt diurnos labores forti & generoſa cereviſia delectabantur. Vini uſus rarus erat, etiam apud illos, quibus nullo modo res anguſta domi: rariſſime autem Podagra laborabant, qui tali victu utebantur;

(*u*) Medic. Ration. & Syſtem. Tom. IV. part. 2. pag. 506. & ſequent.
(*w*) Liger. Traité de la Goutte pag. 75. 96. &c.

tur; econtra longe plures hoc morbo afflictos vidi, postquam vini largior usus increbuit, & lautiores a generosae cerevisiae usu fere integre abstinuerunt, illam plebeculae soli relinquentes, dum ipsi liberaliter satis vino indulgerent; imprimis vespertinis horis, cum a diurnis laboribus liberi amicorum inter consortia animum exhilarant. *Celeberrimus Linnaeus* (*x*), dum videbat *Lappones*, licet spiritu frumenti uterentur, & saepe nimia copia, tamen ne per somnium quidem Podagram novisse; dum videbat, rusticos Suecos nunquam vinum, sed solam cerevisiam haurientes, a podagra immunes vivere, dicit: *An Podagra a solo usu vini? sic suadent nationes podagricae, quae pro potu quotidiano utuntur vino &c.: sic divites nostri podagrici, qui potu vini utuntur.* Praeterea alia occasione ad §. 1211. dictum fuit, farinam tritici, dum in aqua lavatur, relinquere copiam tenacissimi glutinis, quod aquae misceri nequit, & Chemico examine dat talia producta, quae ex animalium partibus educi per artem constat. Gluten ergo, quod in podagricorum sanguine culpatur, tanquam materia morbi, foret abundantissimum in tritico, cujus communis adeo in vita usus est. Lac ipsum, quod toties profuit podagricis, glutinosum caseum continet.

Venerem praematuram, nimis cultam. Videtur communis fuisse opinio veterum Medicorum, quod & Venus, vel praematura, vel nimis culta, podagrae causam det. Dum causas universales hujus morbi recenset *Aëtius* (*y*), dicit: *Generant autem affectionem cruditates coacervatae, & ebrietates, atque his adhuc amplius immoderatus rei venereae usus.* Imo videtur Eunuchos, & impuberes, *Hippocrates* ideo ab hoc morbo liberos pronunciasse, quod ad venerem apti non forent. *Sydenhamus* (*z*), senes plerumque hunc morbum invadere, dixit, licet quandoque etiam aetate florentes corripiat; *quoties scilicet infelicia morbi semina a parentibus quasi ex traduce acceperint, vel si hoc non fuerit, immodicae veneri praematurius indulserint.*

Praeterea (*a*) & Senectae & Podagrae inimicam Venerem damnavit. Videantur & illa, quae ad §. 586. ε. habentur de nimiae veneris noxis; ubi ex *Sanctorio* monebatur, facultates concoctrices a nimio coitu debilitari; unde podagrae origo (§. 1265.) deducitur. Plures vidi, qui a prima pubertate inceperant nimia Venere vires exhaurire, ante trigesimum aetatis annum jam miserrime podagricos, omnem fere pedum & manuum usum amisisse, licet sanissimis nati parentibus sobrie satis vixerint in reliquis.

Durum ergo videtur, ex numero causarum Podagrae expungere Veneris abusum, ut Celebris autor statuit (*b*), cum unicam morbi causam, mucilaginem nempe, ponere voluit, reliquis omnibus rejectis. Verum quidem est, saepe plures in hoc morbo causas concurrere, nec rarum esse, ut Veneri indulgentes etiam Baccho litent; unde Bacchi & Veneris filia salutatur a poëtis Podagra:

Aug-

(*x*) Flor. Lappon. pag. 155. (*y*) Sermon. XII. cap. 6. pag. 308. (*z*) De Podagra pag. 545. (*a*) Ibidem pag. 590. (*b*) Liger. Traité de la Goutte pag. 46. & 188.

Λυσιμελȣ̃ Βάκχȣ καὶ λυσιμελȣ̃ς Ἀφροδίτης
Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς Ποδάγρα:

Interim tamen & singulae ex his causis Podagrae producendae videntur sufficere. In Italia Podagrici nimiam venerem, in aliis regionibus ingluviem & crapulam, accusant, quandoque & plures utroque modo se corpus enervasse dolent.

Corpus magnum, crassum, plenum. Talis enim corporis habitus solet esse in illis, qui opiparo utuntur victu, & strenuis compotationibus delectantur; imprimis, si simul corpus non satis exerceant. Quamdiu enim equitatione, venatu, aliisve modis, corpus valide movent, licet genio nimis indulgeant, adhuc satis commoda sanitate fruuntur: ubi autem ingravescens aetas vires corporis & agilitatem minuit, nec vivendi normam emendaverint, saepe hic morbus aggredi solet (*c*). Unde & *Caelius Aurelianus* (*d*) inter causas Podagrae recensuit *repentinam desertionem solitae exercitationis*. Interim, uti optimè monuit *Sydenhamus*, non omnes Podagrici repletum corpus habent; nam & macilenti quandoque corripiuntur eodem malo; sed rarius tamen. Illi, qui ex praematura & nimia venere in Podagram incidunt, plerumque sunt admodum macilenti & exhausti. Imo & dolorum acerbitate, si exquisita podagra diuturnis paroxysmis saeviat, saepe omnino emaciantur.

Acidorum usum nimium. Quaenam noxae a vinorum acidulorum usu nimio metuendae sint, paulo ante dictum fuit. Solebat hac occasione auditoribus suis narrare Celeberrimus auctor, quod Medicus, *Helmontii* opinionibus penitus addictus, spiritum sulphuris per Campanam sumserit quotidie, & quidem majori copia (vitam enim longaevam, & ab omni contagio immunitatem, sperabat ab hoc remedio) incideritque in podagram, a qua tamen usu diuturno salis volatilis alcalini emersit.

Pedes sudantes, subito refrigeratos &c. Postea patebit, praeter liquidorum vitia in hoc morbo etiam culpari nimiam vasculorum angustiam, & rigiditatem. Haec est praecipua causa, quare inferioris sortis homines quandoque laborent podagra; licet res angusta domi illis satis superque sobrietatem suadeat, & cogantur quotidiano labore corpus exercere, ut sibi suisque victum parent. Illi, qui apud Batavos cespitibus effodiendis victum quaerunt, totos saepe dies pedes aquae immersos habere coguntur (idem & piscatoribus contingit); ocreis quidem pedes muniunt, nec tamen sic omnem humiditatem arcere possunt; solent hi saepe madidos pedes igni assidentes exsiccare; unde rigiditas solidis partibus nascitur; & nisi oleo fricarent ocreas, illae sic exsiccatae fierent rigidae, & usibus ineptae penitus. Venatores, dum omnes tempestatum injurias spernunt, vel in paludosis locis diu manere cogun-

(*c*) Sydenham. de Podagra pag. 545. pag. 558.

(*d*) Morbor. Chronic. Lib. V. cap. 2.

coguntur, pedibus luto vel & ſtagno immerſis, ab eadem cauſa peſſimam diſpoſitionem pedibus inducunt, rigidis redditis ligamentis & tendinibus, & ideo quandoque podagrici fiunt. Omnium autem maxime, ſi una vel plures ex cauſis enumeratis ſimul concurrant, quae acrimoniam & tenacitatem morboſam liquidis inducere valent.

Haereditatem in ſeros nepotes &c. Haereditariam Podagram eſſe, omnes Medici ſatis unanimiter teſtantur, & vidi plures tales, in quibus nulla alia cauſa culpari ullo modo poterat, praeter labem haereditariam: ſobriè enim, caſtè, & moderatè, vixerant; & tamen, in adoleſcentia jam, morbi inſultum paſſi fuerant. Inter illos & ſapientem virum novi, qui, ſciens per plures generationes in propria familia morbum hunc propagatum fuiſſe, coelibem elegit vitam, ne poſteritati traderet infeſtum malum. Dum haereditariam Podagram conſiderabat *Helmontius* (*e*), dixit: *Eſt ergo Podagrae character in ſemine, tanquam vita prima, cum determinatione ſilentii, ut dormiat usque in paroxyſmum primum, velut hirundo tota hyeme. Virtus ergo formativa in ſemine nondum defectum ſuum ſentit ob crimen materialis indiſpoſitionis. Character ſiquidem in ſemine non natus eſt generare ſuam Podagram, ante ſui maturitatem, quae characteris maturitas non niſi in nepote ſubinde explicatur.* Dum peritus Medicus noverat, hunc morbum in familia ſua haereditarium eſſe, jam a prima aetate attentus latentis hoſtis inſidias metuebat; nec fefellit eventus (*f*); nam podagra correptus fuit; ſed & ſimul oſtendit ſuo exemplo, non omnino deſperandum eſſe de cura Podagrae haereditariae. Videantur & illa, quae de morbis haereditariis ad §. 1075. 1. dicta fuerunt.

Contagium. Illa, quae in morbis obſervantur, videntur evincere, quod morbi, qui cauſis manifeſtis originem ſuam debent, ſic mutent corpus humanum & omnes humores, ut poſtea talis aeger per contagium propaget morbum, quem non ex contagio, ſed per manifeſtas atque obvias cauſas, acquiſiverat: ita quidem, ut per hoc contagium inficiantur ſaniſſimi homines, qui non obnoxii fuerant cauſis manifeſtis, quae in priore aegro morbum produxerant. Sic dyſenteria, a manifeſtis cauſis nata, poſtea per contagium propagatur. Antea ad §. 1133. 1134. dictum fuit, in quibusdam animalibus abſque contagio rabiem naſci, & tamen morbum ſic natum per contagium propagari quam facillime. Pluribus de hac re dicendum erit ad §. 1381., ubi de variolarum contagio agetur. Interim ex his ſatis conſtare videtur, contagium naſci poſſe in humano corpore illo tempore, dum morbus adeſt abſque contagio natus, & ſic poſtea infici alios. Non ergo repugnat analogiae, quod idem in Podagra fieri poſſit, praecipue cum quaedam obſervationes hoc confirmare videantur. *Canis podagra laboranti ad pedes dormit: hic, qui paulo ante mortem dolore praeoptabat, podagra liber irridet in gyros verſum canem, & latratu ſuo dolorem, quem attraxit, ejulan-*

(*e*) In Capitulo: *Volupe vivent. Morbus.* N°. 8. pag. 313. (*f*) Coſte Traité pratique ſur la Goute, Préface.

lantem (*g*). Memoriae tradidit *Joh. Bapt. Werloschnigg* (*h*), quod duos noverit, quorum unus podagra laborantis ocreas dono accepit, alter simili miasmate affectas in foro scrutario sibi comparavit; ambo, paulo post indutis ocreis, crudelissimos podagrae cruciatus passi fuerunt. Narrat *Helmontius* (*i*), matronam nobilem sibi notam esse, quae, quoties remisso paroxysmi podagrici dolore insideret sedili, quo frater ejus olim, & in alia urbe, podagricus sedere solitus fuerat, mox dolores recrudescere dolebat, licet non suspicaretur ullo modo, hanc causam esse, cur per multos menses sine remissione laboraret. Addit tamen, alium podagricum absque noxa usum fuisse eodem sedili; unde concludit: *Fratris jam mortui mumiam sedem contagio suspectam merito reddidisse, quae sorori, & non alteri podagrico, fluxus illos secus quieturos moveret, trans omnes vestes penetrans.*

Observatum fuit aliquoties, uxores sanissimas, dum die noctuque maritorum podagricorum curam gerebant, eodem morbo postea laboravisse, licet & multae aliae, quae eodem officio strenue perfungebantur, immunes manserint.

Ex dictis tamen videtur concludi posse, Podagram, imprimis inveteratam, non carere omni contagii suspicione, adeoque prudentiam dictare, ut illud caveatur.

§. 1256. Tempus, aetas, & reliqua vice causae fungentia (1255.), tum & phaenomena, initium, progressus, effectus, finis hujus morbi, simul comprehensa, causas medicas hujus mali demonstrant.

Diversae causae enumeratae fuerunt, a quibus Podagra producitur; sed & simul monitum fuit, quod morbus semper idem sit, a quacumque demum causa oriatur. A diversis ergo causis incipit nasci degenerans in quadam humorum nostrorum parte indoles, quae certo tempore crescit, & accumulata se manifestat circa extrema artuum inferiorum, si regularis morbus sit, de quo primo agendum est, ut melius intelligi possit podagrae indoles. Postea enim recensebuntur anomala illa symptomata, quae contingunt, ubi turbatur morbi decursus, & materiae morbosae depositio versus extrema corporis impeditur. Si enim quis primo Podagrae paroxysmo defunctus fuerit, qui fere semper brevior esse solet, redit pristina agilitas articulis antea dolentibus, & integra omnino apparet sanitas. Dum autem eaedem causae pergunt agere, similis degeneratio sequitur, quae tamen non ilico functiones turbat, sed sensim accumulata denuo deponitur ad eadem loca, similem dolorem excitat, & manet, donec blando madore partis dolentis dissipetur de corpore illud, quod morbum fecerat. Haec autem accumulatio materiae mor-

(*g*) Kaau Perspiratio dicta Hippocrat. pag. 216. 217. Boyle de Util. Philos. experim. pag. 291. (*h*) Miscell. Curios. Decur. 3. ann. 9. & 10. pag. 40. (*i*) In Capitulo: *de Magnetica vulnerum curatione* pag. 599.

morbosae celerius vel tardius fit, prout causae morbi validiores vel debiliores fuerint: hinc aliquoties contingit, ut primum paroxysmum passi aegri, dum causas morbi sollicite vitant, satis diu vivant immunes. Novi, qui totum biennium, imo & triennium, vivebant sani, antequam rediret paroxysmus. Cum autem materies morbosa, jam haerens in parte affecta, sic attenuetur, ut blanda diaphoresi dissipari possit, videtur satis probabile, partem ejusdem intervallo inter binos paroxysmos medio difflari de corpore. Observatur enim, aestivos calores prodesse podagricis, frigidam tempestatem nocere. Observavit *Sydenhamus* (*k*), veteranos Podagricos fere per integrum annum vexari morbo, *demptis duobus vel tribus mensibus calidioribus atque aestivis.* Monet, paroxysmum non valedicere senioribus, nisi post bimestre spatium: *iis vero, qui vel annis, vel diuturniore morbi mora, jam fractiores sunt, non prius valedicit, quam aestas jam adultior illam fugaverit.*

Unde haec considerans *Helmontius* (*l*) illam humorum degenerationem dixit Podagram, dolorem autem esse hujus degenerationis productum. *In digito namque non est Podagra: at duntaxat pomum, sive fructus radicis. Ideoque etsi digitum abscideris, non proinde Podagram sanaveris. Itaque non quod dolet, quodque tumet, vel ardet, Podagra est, sed hujus sunt producta; neque enim per pilam bombardae sublato pede, ablata est podagra, sive Arthritis.* Tota enim curatio hujus morbi, uti postea patebit, in eo consistit, ut bono victu, & corporis salubri exercitio, simulque sollicita evitatione manifestarum causarum, vitetur illa humorum degeneratio, & si quid jam degenerare inceperit, illud prudenter subducatur de corpore, antequam ad artus deponatur.

Unde etiam intelligitur, cur primus dolentis morbi accessus inopinatus veniat aegris, quamvis satis conscii sint, magnos se in diaeta errores commisisse; quod graphice describit *Lucianus* (*m*), ubi recenset illa, quae contigerant *Ocypo*, dum Podagra corripiebatur; qui, morbum excusare volens, a lucta, cursu, percussione, dolorem pedis natum esse pertinaciter affirmabat. Verum senex, qui ejus educationi praefuit, medicum monet:

Mendacia tibi dicta, quaeque dicta sunt.
Nec enim luctamve seu cursum, quod indicat,
Exercens ictus est: at hoc mihi credito:
Probe quidem valens primo venit domum,
Bene tum saturatus, affatim potus, miser
In lectulo jacens somnum solus capit.
Tum nocte, somno excussus, exclamat subito,
Divinitus velut ictus: & cuncti timent:

Dixit-

(*k*) De Podagra pag. 549. 551. (*l*) In Capitulo: *Volupe viventium morbus,* pag. 313. 315. (*m*) In Tragopod. Tom. III. pag. 670.

Dixitque, vae mihi! unde tanta vis mali!
Deusne quis pedem tenens extra rapis? &c.
Sed quae modo dicebat, finxit omnia,
Dum dira morbi dissimulat mysteria.

Ubi autem repetitis paroxysmis ingravescit morbus, tunc quaedam observantur in corpore, ex quibus Medici, imo & saepe ipsi aegri, propriis aerumnis edocti, praesagire noverunt, materiam morbosam accumulatam adesse jam, & sic disponi, ut brevi in artus detonet. De his autem signis dicetur sequenti paragrapho.

§. 1257. Repetitos enim ejus, latentis diu, in semine nondum germinante, paroxysmos praecedit cruditas, ructus, gravitas, torpor flatulentus, alvus adstrictior, febricula, sudor pedum solitus interceptus, horum varices, anni tempestas, mutatio coeli.

Dum considerabat *Helmontius* (*n*) Podagram, *sive per parentum semina labatur in haeredes, sive demum proprio vivendi errore contrahatur, unius & ejusdem speciei esse, cum omni proprietate illum stipante*, mirabatur imprimis, quod *Podagrae character esset in semine, tanquam vita prima, cum determinatione silentii, ut dormiat usque in paroxysmum primum, velut hirundo tota hyeme.* Adeoque illud, quod Podagram poduceret post multos annos, latebat diu in corpore, nullis se manifestans signis. Podagrae semen aderat, sed nondum germinabat. Simile contingit intervallo inter paroxysmos medio, quod saepe satis longum est: recte tunc valent satis, donec infaustum illud semen germinare demum incipiat, & novum minitetur Paroxysmum. *Verum illo tempore Podagrici* (*o*) *primum agitantur in praecordiis, & tam internas potuum atque ciborum, quam externas aëris vicissitudines, sentiunt; imo & saepe has futuras praesagiunt. Quare patiuntur febriles motus primum &c.* Et alio in loco (*p*) dicit: *Hactenus namque nec antiqua medullitus radicata podagra, e sinubus insiti spiritus vitalis, quibus sigillata est, erumpit, quin ante sui accessum infestet circa os stomachi, totalemque inde integri dispositionem violet, concitetque: quam adventantem podagram quaedam praecedens febricula plerumque prodit:* his similia pluribus aliis locis memorat.

Nunquam autem accuratius morbus describitur, quam a Medicis, qui illum passi sunt. *Sydenhamus* (*q*) per multos annos Podagricus, & in morborum decursu observando attentissimus, fatetur quidem, quod derepente ingruat Paroxysmus, *nisi quod ventriculi cruditate, atque ἀπεψίᾳ, ad septimanas ali-*

(*n*) In Capitulo: *Volupe viventium morbus.* pag. 313. (*o*) Ibidem pag. 315. (*p*) In Capitulo: *In verbis, herbis, & lapidibus &c.* pag. 465. (*q*) De Podagra pag. 546.

aliquot aeger laboraverit; corporis quoque intumescentia quasi ventosa & gravitate, quae indies augetur, donec tandem detonet Paroxysmus; quem paucis diebus praeit torpor, & quasi flatuum descensus per femorum carnes, cum affectione σπασμοειδεῖ; tum etiam pridie paroxysmi appetitus voracior, non tamen naturalis.

Similia his leguntur apud alium auctorem (*r*), qui podagra haereditaria laboravit, & observavit, lacrymas copiosas, involuntarias, acres, depluere, dum instat paroxysmus; uti &, quod urinae per plures dies prodeant pallidae, aut & subturbidae, fere instar potus, quem limonatum vocare solent. Simul monet, tanto severiorem futurum paroxysmum, quo diutius haec signa praecesserint, & levari citius morbum, si urinae flavam, vel rubram, hypostasin magna copia deposuerint.

Constans autem videtur fuisse semper morbi hujus decursus; nam pleraque haec signa jam apud *Caelium Aurelianum* leguntur (*s*): *Sequitur autem passione articulari tentatos torpor, atque formicatio eorum articulorum, qui tanguntur, & difficilis flexio, atque rursum extentio: item gravedo, & vacandi dulcedo, & ad parvum motum vehemens labor, atque dormientibus sensus quidam resonantium articulorum, & cum de somno surrexerint, veluti saltu earundem partium afficiuntur: tum horror, vel rigor, atque tremor, sine ulla ratione, partium sequuntur. Dehinc cum passio se extollere coeperit, in podagricis dolor alterius pedis &c.* Non meminit quidem cruditatis in primis viis, & ructuum; verum haec per aliquot septimanas praecedunt quandoque paroxysmum, ut monuit *Sydenhamus*, & videtur *Aurelianus* jamjam invasuri morbi signa notare.

Sudor pedum solitus interceptus. In sanis hominibus pedes sudant frequenter, & praecipue olidus spissior sudor in digitorum pedis interstitiis observatur, qui collectus inspissatus sordes mali odoris relinquit, imprimis in illis, qui corporis munditiem parum curant. *Norunt podagrici plures, sibi instantem accessum praedicere, ex mutato excremento intra pedes digitos nascente* (*t*). Testatur & *Hofmannus* (*u*), saepe se observasse, *sudoris consueti intermissionem, notabilemque perspirationis, quae ex indusiis inspectis cognoscitur, atque excrementorum inter pedis digitos defectionem, imminentem designare paroxysmum.* Econtra decrescit dolor cum madore pedum, & finitur diaphoresi, uti postea ad §. 1261. dicetur. Constrictis enim vasis retinentur excernenda, & iisdem denuo laxatis exeunt illa, quae retenta hactenus fuerant.

Horum varices. Omnis causa, quae obstaculum ponit sanguini venoso refluenti versus cor, producit majorem venarum distentionem a sanguine accumulato; hinc in gravidis, dum uterus distentus venas iliacas comprimit, toties venae varicosae fiunt in cruribus, & nisi leni fasciarum compressione

(*r*) La Coste Traité Pratique sur la Goute pag. 58. &c. (*s*) Morbor. Chronicor. Lib. V. cap. 2. pag. 558. (*t*) Helmont. in Capitulo: *Volupe viventium morbus* N°. 19. pag. 314. (*u*) Medic. Rat. Systém. Tom. IV. part. II. Sect. II. cap. 11. pag. 515.

ſione firmentur, poſtea tota vita ſaepe enormiter diſtentae manent. Idem etiam frequenter contingit in textoribus, & aliis opificibus, qui pendula crura toto die habent, dum tamen valido motu muſculari inferiorum partium frui non poſſunt; uti etiam in illis, quorum munus poſtulat, ut quotidie diu erecti ſtare debeant; tunc enim humores venoſi difficillime contra nixum gravitatis aſcendere poſſunt; hinc tales, imprimis aetate ingraveſcente, tumidos pedes habent, & venas varicoſas. Verum quidem eſt, copioſas valvulas adeſſe in venis artuum inferiorum, quae impediunt, ne tota ſanguinis columna in venis premat inferiorem partem canalis; ſed tamen requiritur ſanguinis aſcendentis impetus ſufficiens, ut valvulas conniventes elevare poſſit; qui ſi deſit, tunc inter binas valvularum ſeries ſanguis colligitur, venam dilatat, & nodoſi varices fiunt.

Cum autem impetus ſanguinis arterioſi moveat ſanguinem in venas ex arteriis pulſum, & ex ſiccitate pedum vix amplius perſpirantium pateat, motum arterioſi liquidi minutum eſſe, ſequitur neceſſario, retardari & motum ſanguinis venoſi, adeoque venas tumere debere. Accedit, quod motus muſcularis debilis ſit in podagricis, imprimis ſi jam diu hunc morbum paſſi fuerint: notum enim eſt, muſculos adjacere venis ubique, dum arteriae profundius haerent, ut nempe a turgentibus muſculis, dum agunt, premantur venae, & ſic motus ſanguinis venoſi augeatur. Unde etiam contingit, ut illi, qui in vigore aetatis ſunt, neque per repetitos paroxyſmos agilitatem pedum perdiderunt, longe minus diſtentas venas habeant. Paroxyſmi autem tempore, dum ingens dolor abſolutam quietem imperat, venae tument.

Inde etiam videtur intelligi ratio, quare veteres Medici ſanguinis miſſionem imperaverint. Videbant enim turgidas venas, dum aegri de urente calore conquerebantur; praecipue ſi ſimul muberet pars affecta. Teſtatur *Aëtius* (*w*), ſe hoc feciſſe: *Quod ſi vero manus dextra dolore infeſtetur, venam in dextro crure ſecamus, juxta talos, aut poplitem, aut plantam pedis: poſt ſectam vero venam, ſi dolores adhuc perſeverent, & fortis tenſio ſit in affecto membro, ſaepe in ipſo inflammato crure vena inciſa, & multo ſanguine detracto, liberavi hominem ab omni dolore.* De venae ſectione autem in podagra curanda dicendum erit §. 1270.

Cum autem viderent venas adeo turgidas, & ſanguinis circulum ignorarent, videntur fuiſſe in illa opinione, per venas fluere in partem affectam illud, quod morbum faciebat; & hinc ſuaſerunt, ut exſcinderentur venae, ſicque interciperetur humoris morboſi affluxus. Sic *Rufus* (*x*) operae pretium credidit, etiam alios auxiliorum modos excogitare in difficili hoc morbo curando; & ſuadet ſequentia: *Si igitur quis venas veluti in varicibus exſcindat, multitudo ſanguinis non amplius inflammationem facere, quemadmodum antea conſuevit, poteſt. Atque id imprimis in ſanguinea podagra conducet.* Hodie novimus, per venas nihil influere in partes, ſed per illas humores redire ad

(*w*) Sermon. XII. cap. 23. pag. 316. (*x*) Ibidem cap. 24.

ad cor. Cum autem materialis causa podagrae non generetur in pede, sed aliunde adveniens in pedem deponatur, &, si impediatur illa depositio, ad alia loca dispergatur, nemo facile suadebit crudelem hanc operationem (y), quam quidem animose tulit *Ille, qui dum varices exsecandas praeberet, legere librum perseveravit* (z). Tamen *C. Marius*, varices in utroque crure cum haberet, secandas eas medico praebuit: alteriusque sectionem solutus absque ullo gemitu, & ne contractis quidem superciliis, sustinuit: ad alterum transeuntem inhibuit; non esse inquiens remedium isto dignum dolore (a).

Anni tempestas, mutatio coeli. Antea ad §. 1254. dictum fuit, quod Podagra Vere, & Autumno, soleat quam maxime reverti. Verum hoc tempore solent magnae & subitae tempestatum mutationes contingere. Interim tamen non adeo limitatum hoc tempus videtur: *Sydenhamus* (b) enim, qui tanta cum cura hunc morbum observavit, dum regularem podagram describit, dicit, morbum Januario exeunte, aut incipiente Februario, derepente ingruere. Alius Medicus (c) fatetur quidem, ut plurimum paroxysmum podagrae excitari hyeme vel autumno, sic tamen, ut in se ipso & millenis aliis viderit, quovis anni tempore renovari dolores, qui in quibusdam redibant trimestri semper intervallo. Imo noverat quosdam, qui media aestate corripiebantur, & vix liberabantur ante autumnum; quod forte rarius contingit; cum plerumque podagrici aestivis mensibus melius se habere soleant; uti & observasse videtur *Caelius Aurelianus* (d); qui sic habet: *Nec non temporibus certis nasci, item magis asperari, videtur, ut primo verno, secundo autumno, tertio hyeme, aestate vero difficile.* Simul notandum est, quod non exspectatum paroxysmum accersere possint, alieno etiam anni tempore, illa, quae sequenti paragrapho enumerantur.

§. 1258. Accelerat, & inexspectatos accersit vitium quodcunque admissum in sex rebus non naturalibus, unde cruditas oritur; hinc venus immoderata; lucubratio; pergraecatio; asparagorum, lardi, & similium, comestio; defatigatio; animi affectus; purgatio medica alvi sola; aër humidus, frigidus, procellosus; haec adeo podagricis inimica.

Antea ad §. 1255. dictum fuit, diaetae vitia inter Podagrae causas merito numerari; simul constitit, accumulari tempore inter paroxysmos medio materiam morbosam, quae detonabit in artus; adeoque mirum non est, si, vitio admisso in sex rerum non naturalium usu, augeatur cruditas, etiam accelerari paroxysmum. Uti enim *Aretaeus* (e) monuit: *Si discrimen evaserint*,

(y) Vide Celsum Lib. VII. cap. 31. pag. 495. (z) Senec. Epist. 78. pag. 532. (a) Plutarch. Apothegm. Tom. II. pag. 202. (b) De Podagra pag. 546. (c) Coste Traité Pratique sur la Goute pag. 59. (d) Morb. Chron. Lib. V. cap. 2. pag. 558. (e) De Caus. & Sign. Morbor. diuturnor. Lib. II. cap. 12. pag. 67.

rint, tanquam ab inferis elapsi, laxiorem vitam degunt &c: idcirco, tanquam mortem rursus subituri, licentiose praesenti vita fruuntur. Imo solent Medicos salse ridere, dum illis vivendi normam praescribere volunt. Podagricus (*f*) monebatur a Medicis, ut a sale & fumo induratis carnibus abstineret: obedire autem noluit, dicens, se sperare ingens animi solamen, si media inter podagrae tormenta posset incusare haec edulia, illisque maledicere. Unde & *Galenus* (*g*) curam morbi sperabat in his, qui deinceps moderate vivere vellent. *Intemperantes enim, vinososque, & ventri ac gulae deditos, neque purgatione, neque sanguinis missione, magnopere adjuveris; nam per vitae intemperantiam crudorum humorum copiam ocyssime colligunt. Verum his ne manum quidem admovere tentandum est.*

Praeterea subita mutatio quaevis in diaeta, licet in melius, saepe paroxysmum accersit. Monet enim *Sydenhamus* (*h*) nocere, *si edaces fuerint, & liquores spirituosos immoderatius hauserint, postea derepente ad liquores tenues, & refrigerantes, se contulerint.* Mutatur enim inde subito corpus, & si materies Podagrica praesto sit, solet brevi tunc paroxysmus sequi. Plures Podagrici, dum a dolore liberi sunt, appetitu satis vigent, sed dum dolent, saepe omnia oblata fastidiunt. In quibusdam ciborum nausea solet praecedere ingruentem paroxysmum. Raro observatur juncta articulari dolori fames canina; quam vidit in Eminentissimo Podagrico *Celebris Hahn* (*i*) adeo acrem, *ut nisi ad primam clamantis cibum vocem accurrerent servi, cibum adportantes, illico vomituritione ingratissima afficeretur aeger, spasmo gulam tamdiu torquente, usque dum proritatus esurie ventriculus pituitam & bilem cum impetu eructaret.*

Observatur toties, podagricos saevo corripi paroxysmo, postquam genio indulgentes Bacchanalia celebrarunt; praecipue si, ut fieri tunc solet, in seram noctem vigilaverint pergraecantes. *Ocypus*, bene pastus, affatim potus, dum in lectulo jacet, subito corripitur podagra (*k*).

Venus immoderata. De hac dictum fuit ad §. 1255. Interim observatur, plures podagricos magis prurire in Venerem, dum accessus in procinctu est.

Lucubratio &c. Quantum haec faveant podagrae excitandae, pariter dictum fuit ad §. 1255. Insignem novi Mathematicum, cui haereditarius morbus erat, & qui semper sobrie & caste vixerat, accelerasse paroxysmum, dum difficili Problemati enodando se applicuerat diu. In illo enim Podagra satis regularis erat, statuto fere tempore bis in anno invadens.

Asparagorum, lardi, & similium, comestio. Asparagi, gratum adeo in mensis verno tempore ferculum, habent illud singulare, ut parva etiam copia gustati intra unum alterumve horae minutum urinam inficiant foetore singu-

(*f*) Essays de Montagne Tom. I. pag. 18. (*g*) De Curandi Ratione per Venae Sect. cap. 7. Charter. Tom. X. pag. 436. (*h*) De Podagra pag. 545. (*i*) Histor. Podagr. Eminentiss. &c. pag. 4. (*k*) Lucian. Tom. III. pag. 670.

singulari, & quasi subputrido; unde *Helmontius* (*l*) dixit: *Sic asparagus foetet in lotio, quatenus putredo aliqua sibi adnata eundem in exilium festinat.* Ille autem odor, qui post esum asparagorum in urina percipitur, omnino distinctus est a proprio odore asparagorum, & crudorum, & coctorum; quod imprimis ideo notari meretur, quia allium v. g. suo odore inficit urinam. Unde manifestum est, mutari urinam ab asparagis, & quidem brevi admodum tempore; hinc penetrabilis admodum asparagorum vis patet; & videntur ob hanc causam radices hujus plantae recenseri in numero *quinque radicum aperientium* in officinis. Certum est, quod a sanis hominibus larga etiam copia comedantur asparagi absque ulla noxa. In Podagricis tamen quibusdam observatum fuit, largiorem usum paroxysmum accelerasse. An penetrabili sua virtute movet, & in actum deducit, materiam morbosam, hactenus silentem? Certe *Trallianus* (*m*) *brassicam*, *nasturtium*, *erucam*, *porrum*, *allium*, tanquam inimica damnavit in hoc morbo. Verum & haec urinae alienum odorem conciliant. Pariter damnavit & omnia pinguia, quia ab illis facillime cruditas oritur, & non nisi a robustis, & valido labore corpus exercentibus, bene digeri possunt, si majori copia assumantur; imprimis autem lardum; de horum omnium noxis antea ad §. 196. in cura vulnerum dictum fuit.

Defatigatio. Antea, ubi §. 586. de febrium causis agebatur, constitit, a solo corporis motu nimio acutissimas accendi posse febres, praecipue in illis, qui validis corporis motibus non sunt assueti. Unde patet, aucta per motum corporis circulationis velocitate, agitari omnia; adeoque & materiem morbosam; dum simul a fatigatione nimia dolentes pedes faciunt, ut facilius metastasis versus artus inferiores fiat. Ob hanc causam sollicite inculcat *Sydenhamus* (*n*), qui exercitium quotidianum summopere podagricis commendabat: *Hoc vero exercitium vehemens non sit, oportet; tale vero, quale senibus competit, qui Podagrae subjecta sunt magis usitata. Motus enim corporis justo vehementior spiritus nimium dissipat, & e consequenti concoctiones laedit; quando exercitatio moderata & perseverans eosdem firmet.*

Animi Affectus. Adeo facile in iram proni sunt Podagrici, ut *Sydenhamus* (*o*) non dubitaverit dicere de hoc morbo: *Non enim rectius Podagrae, quam iracundiae, Paroxysmus omnis dici potest.* Cum eruditissimo viro diu amicitiam colui, blandae & pacatissimae indolis, qui proprio experimento didicerat, paroxysmum instare, dum morosus ob levissimam quamvis causam irasceretur. Neque tantum iracundiae, sed & aliis quoque passionibus, obnoxios esse podagricos, timori, sollicitudini, aliisque id genus, observavit *Sydenhamus* (*p*); neque restitui animo pristinam tranquillitatem, donec morbus evanesceret, finito paroxysmo. Quantas autem turbas animi affectiones possint excitare, alia occasione in febrium historia dictum fuit; uti etiam *in*

Capi-

(*l*) In Capitulo: *Aditus praeclusus* &c. N°. 12. pag. 446. (*m*) Lib. XI. cap. 1. pag. 604. (*n*) De Podagra pag. 589. (*o*) Ibidem pag. 555. (*p*) Ibidem.

Capitulo de morbis oriundis ab excessu motus circulatorii. Pulchre notavit *AEgineta* (*q*), praeëxistere in podagricis materiam hactenus quiescentem, quae a causa procatarctica in motum deducitur; adeoque animi affectus, qui miris adeo modis movere valent totum corpus, tanquam causae procatarcticae nocere possunt. Verum & alias noxas iisdem *AEgineta* adscribit in hoc morbo, dicens: *Moerores autem, curae, & alii animi affectus, non solum movent, sed ipsi quoque cacochymiam generant, sive primario, sive ex contingenti.* Adeoque animi affectus, si validi fuerint, poterunt & causae proëgumenae, sive praedisponentis, aeque ac causae procatarcticae, sive excitantis, vices agere.

Nisi autem constaret numerosissimis observatis, incredibiles mutationes in corpore humano fieri posse per subitos & validos animi affectus, vix fides haberetur testantibus, podagram ab iisdem sanatam fuisse. Sic legitur (*r*) de homine podagrico, ob maledicentiam insignem pluribus inviso, quem in ipso paroxysmo homo larvatus, spectrum simulans, lecto eripit, dorso imponit, sic onustus gradus descendit, pedes aegri dolentes gradibus allidit, nullisque miseri ejulationibus motus in aream deponit: Podagricus, qui antea pedibus nequidem insistere poterat, aufugit, velociter gradus ascendit, & fenestris apertis clamore totam viciniam replet. Convaluit homo, nec unquam postea correptus podagra fuit. Ducitur ad supplicium, capite plectendus, quadragenarius podagricus: advenit insperatae veniae nuncius; quo sic affectus fuit, ut, qui exanimis prope omnium membrorum usu carebat, statim alacri & expedito motu se in pedes dederit, annosque multos postea liber ab hoc morbo supervixerit (*s*). In Acta Publica relatus ille casus omnem fidem mereri videtur.

Purgatio medica alvi sola. Quid de usu purgantium remediorum in cura Podagrae sentiendum sit, postea dicetur ad §. 1271. Hic tantum agitur de purgantibus, tanquam suspectis, quod podagrae paroxysmum, adhuc silentem, renovent. Multi Medici fuerunt in hac opinione, partem materiae morbosae, paulo post deponendae in artus, posse tolli purgantibus remediis, ita ut paroxysmus lenior sequatur; imprimis, cum a diaetae vitiis, quibus cruditas debetur, exasperetur saepius morbus. Junioribus Medicis pro axiomate practico commendavit *Hofmannus* (*t*), *mitiores semper dolores evadere, in quocumque etiam loco existant, si prima regio prius sordibus suis, ante usum aliorum medicamentorum, fuerit repurgata.* Imo testatur, quod in se ipso, statim sub initio doloris, insigni cum fructu expertus fuerit purgantis remedii efficaciam: verum potissimum hoc fecit scopo liberandi primas vias a foecibus alvinis, & collectis in duodeno intestinorumque reliquo canali vitiosis humoribus; sed praecipue laudat in hunc usum clysteres emollientes, rhabarbarum, mannam, cremorem tartari; quae non magnas turbas excitant in cor-

(*q*) Lib. III. cap. 78. pag. 57. (*r*) Hildan. Oper. omn. pag. 993. (*s*) Ibidem pag. 59. (*t*) Medic. Rat. & System. Tom. IV. part. 2. Sect. II. cap. 11. pag. 529.

corpore. *Sydenhamus* (*u*) tamen, magnae autoritatis certe in hoc morbo, dicit, se persuasissimum esse, omnem catharsin, tam per lenientia, quam per fortiora medicamenta, nocere, sive tempore paroxysmi, sive intervallo inter binos paroxysmos medio, sumantur. Dicit enim: *Etenim tam mei ipsius, quam aliorum, periculo compertissimum habeo, catharsin, quovis horum temporum administratam, ita parum votis respondisse, ut malum, quod debuerat averruncare atque avertere, accerseret.*

Postea tamen, dum mictu sanguineo ob renum calculum laboraret, insigni cum levamine usus fuit *Manna*; vesperi sumto laudano liquido, ut turbas a purgante remedio excitatas compesceret, sicque praecaveret podagrae recidivam (*w*). Fatetur autem, hanc methodum feliciter sibi cessisse; adeoque statuit, Podagricis purgantia exhiberi quidem tali methodo posse, si tale symptoma illud posceret; interim tamen manet in eadem opinione, purgantia podagricis non prodesse. Unde *Podagra* apud *Lucianum* (*x*) monet Podagricos, quod iracundior occurrit illis, qui purgabantur epoto medicamento sacro; *Hiera Picra* nempe; quae tota fere *aloë* constat.

Aër humidus, frigidus, &c. Podagrae paroxysmus ut plurimum recrudescit verno & autumnali tempore, quando omnium maximae aëris varietates contingere solent. Podagrici levamen percipiunt ab aëre tepido; unde sollicite dolentes artus tegere solent. Imo legitur (*y*), hominem, qui trigesimo primo aetatis anno miserrime podagra laboraverat, & manuum pedumque usum fere omnem perdiderat, in Indias orientales navigasse, ut insigni ibi munere fungeretur; post triennium in patriam redux, solo aëris calore, absque ullo alio remedio, perfecte sanus, a podagra liber vixit. Econtra *Celebris Hahn* (*z*) observavit, *septentrionalem ventum provocasse morbum, perinde uti mollioris aurae afflatum eundem mitigasse.*

Cum autem ab eadem aëris intemperie frequentes soleant oriri catarrhi, observavit, familiarem esse fere omnibus podagricis quandam catarrhorum cum febribus vicissitudinem. Licet enim Podagrici ab epidemicis morbis liberi censeantur, tamen *catarrhorum epidemiae podagricis minus parcunt; quin imo permultis ansa fiunt recrudescentis morbi. Quidam etiam per vices vel catarrho laborant, vel articulari morbo* (*a*). Unde credidit, acre podagricum in catarrhosa pituita delitescere, & sic una cum catarrhis eliminari de corpore, sin minus, podagrae cruciatus excitari. Dum incipiente catarrho tenuis humor de naribus stillat, saepe alae nasi & labium superius inflammantur, & fere eroduntur; si depluat per labium in os, saporem salsum exhibet: humor ille catarrhosus ex naribus depluens, microscopio examinatus, plenus apparebat spiculis salinis (*b*). Si imprudenter impediatur illius acris catarrhosi effluxus, pessima quandoque mala sequuntur. Sic observavit *Willisius* (*c*), ca-

(*u*) De Podagra pag. 561. (*w*) De Mictu Sanguin. pag. 704. (*x*) Tom. III. pag. 655. (*y*) Heinsius Verhandeling van het Podagra pag 267. (*z*) Histor. Podagr. Eminentissim. &c. pag. 13. (*a*) Ibidem pag. 21. (*b*) Haarlemsche Maatschappy Tom. II. pag. 101. in notis. (*c*) Pathol. Cereb. pag. 124.

catarrhum fumo ſuccini ſubito exſiccatum, peſſimas feciſſe convulſiones. Patebit autem poſtea ad §. 1273., materiam podagricam, niſi ad ſolita loca defluat, horrenda mala producere.

§. 1259. Locus, quem primo, quem regularis aggreditur, ſemper pes; hujusque illae inprimis partes, quas difficillime ſuum pervadit liquidum; ut perioſtea, tendines, nervos, membranas, ligamenta; quae a corde remotiores; & maxime preſſae.

Quamvis, uti antea dictum fuit, pro diverſis partibus, quas morboſa materies occupat, aliud nomen detur morbo, tamen cum a pedibus ſemper incipiat, ſi regularis fuerit, Podagra vocatur ab omnibus; licet poſtea, uti ſequenti paragrapho dicetur, alias plures corporis partes invadat.

Lucianus (*d*), qui ſalſe miſeros podagricos riſit, ſed ſimul morbum graphicè deſcripſit, inducit *Podagram* loquentem, dum jamjam meditatur invadere *Ocypum*:

Ego, quam mordet ira (quidni feminam?)
Morſu hunc remordi certo & inſanabili,
Ut eſt ſolenne mihi ferire artum pedis.
Et jam dolor dirus parvum tenet locum,
Soleamque terebrat imam punctionibus:

Dum Medicos binos, qui jactabant arcanum ſe poſſidere remedium, quod pedibus inunctum leniret ſtatim dolores, juſſit poenis, bacchanalium ſuorum comitibus, ut accederent, & mandavit (*e*):

—— —— *Tu quidem pedum extimas*
Soleas adurito, digitos ad usque pedum;
Tu malleolos invade; Tuque a femoribus
Ad genua ſtilla amaram in intima ſaniem;
Sed vos manuum digitos; agite, conſtringite.

Licet autem omnia ſimul tormenta adhiberet Podagra miſeris, ut cogerentur fateri, *Podagram non deliniri pharmacis, non obſequi*; tamen a pedibus incipit; uti etiam (*f*), dum enumerat partes corporis, quas *adedit*, *depaſcitur*, *urit*, *tenet*, *inflammat*, *coquit*.

Miratus fui exactiſſimam podagrae deſcriptionem, quam *Lucianus* dedit, dum illam cum *Sydenhami* obſervatis conferrem (*g*). Ille enim dum morbi progres-

(*d*) Tom. III. pag. 666. (*e*) Ibidem pag. 661. (*f*) Ibidem pag. 652.
(*g*) De Podagra pag. 551.

greſſum deſcribit, dicit: *Eſt, ubi femur occupans ſenſum exhibet quaſi ingentis ponderis appenſi, ſine dolore tamen notabili; at genu exinde petens id acrius urget, motum omnem inhibens, ut, quaſi clavo tranſacto, lectulo affixum ne latum pilum a loco, in quo eſt, ſe queat dimovere.* Podagra autem apud *Lucianum* non mandat, ut poenae urant femora; ſed jubet, *a femoribus ad genua ſtillare amaram in intima ſaniem*; quod omnino reſpondet *Sydenhami* obſervatis.

Sedem autem mali ſic *Aretaeus* (*h*) definivit: *Initio vero nervi, articulorum vincula, & quaecumque ex oſſibus exorta ſunt, & in oſſa inſeruntur.* Locum autem, ubi dolor podagricus primo ſentiri ſolet, notat: *Magnum pedis digitum dolor occupat; rurſum calcem in priori parte qua nitimur; deinde in concavam ſubit: malleolus autem poſtremus intumeſcit.* Eadem & *Sydenhami* obſervatis confirmantur; nempe primum *dolorem ut plurimum occupare pedis pollicem, quandoque calcaneum, ſuram, aut talum* (*i*). Unde poſtea (*k*) generaliter concluſit, in hoc morbo *pedes eſſe ſedem genuinam peccantis materiae, quae cum alias quaslibet partes occupat, certiſſimum eſt, vel morbi methodum inverſam eſſe, vel corporis vigorem paulatim jam imminutum.*

Si jam conſideremus, partes illas, quae primo dolere ſolent in podagra, eſſe tales, per quorum vaſa difficillime tranſeunt liquida, non improbabilis videbitur ratio, quare a pedibus incipiat morbus. Calceis enim premuntur, totum corporis pondus ſuſtinere debent, frigent ſaepius, madeſcunt, a corde, motus origine, ſunt remotiſſimi, liquida per arterias allata readſcendere debent per venas, contra gravitatis nixum. Omnia haec videntur docere, quod his in locis facile quid haerere & colligi poſſit. Si jam ſimul notetur, hic adeſſe ligamenta numeroſa, tendines multos &c.; quae vaſa minus pervia habent, ut docent injectiones anatomicae; patebit, plurima hic concurrere obſtacula liberae humorum circulationi. Accedit, quod ſenibus, vel jam ſeneſcentibus, in quibus multa vaſa occalluerunt, frequentior ſit morbus, inſolens penitus juniori aetati, in qua omnia vaſa pervia ſunt, & facile cedunt humoribus impulſis. Saepe etiam pedes offenduntur, greſſu, ſaltu, lapſu, &c.; a quibus, monuit *AEgineta* (*l*), quidam primum hujus affectus experimentum invenerunt, dum nempe materies morboſa quidem praeſto erat, nunc autem a tali infortunio in actum deducebatur.

Memini, me vidiſſe hominem, qui caſu pedem diſtorſerat cum magno dolore; quo fere ſedato, primus podagrae paroxyſmus ſe manifeſtavit, pertinaciter morbum negante aegro, donec poſt anni circiter ſpatium rediret malum.

Unde non inepte apud *Lucianum* (*m*), dum chorus podagricorum laudes canit divae Podagrae, inter alia epitheta, dicitur & ἐπιδεσμοχαρὴς, tanquam ligamenta afficere imprimis amaret.

Novi,

(*h*) De Cauſ. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 12. pag. 65. (*i*) De Podagra pag. 547. (*k*) Ibidem pag. 550. (*l*) Lib. III. cap. 78. pag. 57. (*m*) Tom. III. pag. 656.

Novi, summos in arte viros, qui certe fallere nollent, nec facile falli possunt, per experimenta statuisse, quod ligamenta omni carerent sensibilitate, & ideo negasse, dolores podagricos ibi sedem habere, sed in cute & nervis, qui per superficiem internam cutis decurrunt (*n*). Sed & multi, pariter magni nominis viri per experimenta testantur, oppositam sententiam stabiliri. Certe *Sydenhamus* (*o*), dum proprios cruciatus describit, dicit: *Dolor autem hic, primo remissior, gradatim intenditur; idque in singulas horas; donec tandem ad apicem pervenerit; sed ad varietatem ossiculorum tarsi & metatarsi, quorum ligamenta obsidet, perbelle accommodans, nunc tensionem violentam, vel ligamentorum istorum dilacerationem, nunc morsum canis rodentis, quandoque pressuram & coarctationem, exprimens: adhaec ita vivum exquisitumque habet sensum, ut nec linteorum superincumbentium pondus, nec cubiculi a fortiori ambulatione concussum, ferre valeat.* Vix credo, quod *Sydenhamus* sibi persuaderi passus fuisset, acerrimum illum dolorem in cute sedem suam habere. Praeterea notat (*p*), a minimo motu partis affectae talem excitari dolorem, *qui eo tantum nomine potest tolerari, quod confestim evanescat &c. Dolor enim vehementior non per omnem paroxysmum extenditur, si modo pars affecta omnino quiescat.*

Si jam simul consideretur, dolentissimam observari podagram absque ullo tumore partis affectae, absque mutato cutis colore; imo tunc lenimen dolorum percipi, dum tumet & rubet cutis (*q*); quod & confirmat Podagra haereditaria laborans Medicus; nempe, quando dolor ad summum gradum pervenit, tunc intumescere articulum, cutim inflammari, & ubi ille tumor & inflammatio cutis sunt in summo gradu, tunc dolorem minui, qui tunc potius intensissimus esse deberet, si sedes doloris in sola cute foret, non vero in partibus illis *in textu* enumeratis. Accedit, quod morbus articulorum sedem occupet, magnam debilitatem relinquat saepe post finitum paroxysmum, atque tandem articulorum mobilitatem tollat penitus.

§. 1260. His (1259.) demum obstructione, infarctu, tumore occlusis; vel materia morbi quacunque vi dispersa in alia loca, alias aggreditur partes, ita tamen, ut eadem ibidem loca, easdem partes, obsideat (1259.).

In Podagra regulari plerumque primis paroxysmis pedum alteruter affligitur; crescente morbo, quandoque uterque pes simul dolet; *Si materia podagrae generandae apta fuerit copiosior* (*r*); ut plurimum tamen successive pedes aggreditur. Verum cum morbus perversa medela turbatur, *vel ob diuturniorem morbi pertinaciam, corporis substantia quasi in morbi fomitem convertitur, neque par est natura eidem, methodo consueta, eliminando*

(*n*) Haller Dissertat. sur les parties irritables & sensibles &c. pag. 20. (*o*) De Podagra pag. 547. (*p*) Ibidem pag. 551. (*q*) Ibidem pag. 548. Coste Traité sur la Goute pag. 60. (*r*) Sydenh. de Podagra pag. 448.

do (*s*), tunc non tantum pedes, sed manus, carpos, cubitos, genua, aliasque partes corporis, occupat, & plures quandoque simul. Verum & partes, quas morbus infestavit saepius, miro quandoque modo mutantur, vasa infarcta manent, premuntur a tumoribus vicinis, sicque inepta redduntur, ut morbosam materiam recipiant, quae hinc ad alia loca dispergitur. Unde merito *Aretaeus* (*t*) dixit: *Nam si majora membra occupaverit, morbum ipsum capere valentia, organa illa non supergreditur.* Caeteroquin per omne corpus vagatur, sic tamen, ut eadem loca, & partes praecedenti paragrapho enumeratas, occupet praecipue. *Plerumque a pedibus in manus prosilit, neque enim multum refert in pedibusne, an fiat in manibus: quum utrique ejusdem naturae sint, graciles, excarnes, externo frigori proximi, a calore interno remotissimi.* Postea monet, incredibile esse, quantum malum serpat, & recenset varias partes, quae quandoque afficiuntur: *post omnia nares, & aures, & labia, inficiuntur* (*). Haec & *Aëtius* (*u*) confirmat: *Qui vero extreme ab hac affectione apprehenduntur, his & spinae vertebrae, & costarum juncturae, & genae, dolent, aliquibus autem & guttur, neque est aliqua ossium connexio, quae ab hac affectione sit immunis.* Postea ad §. 1273. patebit, podagricam materiam, dum impeditur a quacumque causa ejus depositio ad solita loca, ipsa viscera occupare, & mira symptomata producere, illaque admodum periculosa. Unde patet, podagram naturaliter quidem articulos petere, sed si morbosae materiae nimia adsit copia, vel loca solita illam recipere nequeant amplius, tunc dispergi posse per omnes corporis partes.

In veteranis Podagricis hoc toties observatum fuit. Sic observavit *Celeberrimus Hahn* (*w*), a manu dextra incepisse paroxysmum; dein cubitus & pes dexter occupabatur: simul afficiebatur latus sinistrum, costis turgidulis & subrubris: porro transibat morbus in manum sinistram; & tandem in pedem ejusdem lateris. Sed & ipsa facies phlogosi repetita perfundebatur, & *Ardor quidam, cum igne lambente comparandus, totum caput exagitabat, molesto adeo sensu, ut vel levissima tegumenta jugiter a capite raso removeret aeger &c. Tricesima septima agebatur dies, qua nuchae tumor & rigor, & calor auctus, & pervigilium, & verticis dolor, spasmusque genu alterius, negotium faciebant.* In alio paroxysmo a pede dextro incepit malum; post septem dies lateris sinistri costae affligebantur, cum laesa respiratione, & maxima deglutiendi difficultate; dein dolor aurem sinistram, cubitum & manum ejusdem lateris, infestabat (*x*). Ossa lingualia in eodem aegro affecta observavit cum importuno gulae spasmo deglutitionem turbante, sed eodem die, dolore manum occupante, gula liberabatur (*y*).

Testatur *Platerus* (*z*), quod viderit, nodos calce podagrica turgentes in ipsa auricula crevisse. Imo, *in mercatore podagrico, diu & misere afflicto,* en

(*s*) Sydenh. de Podagra. pag. 550. (*t*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. II. cap. 12. pag. 66. (*) Ibidem. (*u*) Sermon. XII. cap. 6. pag. 308. (*w*) Histor. Podagr. Eminentissim. &c. pag. 5. & 6. (*x*) Ibidem pag. 12. (*y*) Ibidem pag. 21. (*z*) Prax. Medic. Tom. II. pag. 598.

ex toto corpore, per poros, adeo ut etiam palpebrae oculorum non exemptae fuerint, ejusmodi materiem gypſeam, circa poros cutis mox in tophos mutatam, prodiiſſe, obſervavit.

Plura his ſimilia & mihi contigit aliquoties obſervare; ſed haec ſufficiunt, ut conſtet, quam late pateat Podagrae in corpore dominium, ubi morbus jam altas egit radices. Sequitur, ut conſiderentur illa ſymptomata, quae paroxyſmi tempore aegrum affligunt, & quo ordine haec ſe mutuo excipere ſoleant, denuoque evaneſcere.

§. 1261. Dolor adeſt tenſivus, dilacerans, coarctans, increſcens ſenſim, decreſcens iterum, cum madore, rubore, tumore; finitus diaphoreſi, fotu lecti, pruritu, desquamatione, vel abiens in cretam, calcemve, vaſa rumpentem, articulorum vincula, formam, motum, uſum, privantem.

Nunquam accuratius morbus aliquis deſcribitur, quam a Medico, qui illum paſſus fuit; praecipue, ſi aſſuetus omnino fuerit, morbos conſiderare, non perfunctorie aut raptim, ſed omni cum attentione. Haec fuit ratio, quare *Sydenhami Tractatus de Podagra* adeo ab omnibus laudatus fuerit. Sic autem deſcribit propriam calamitatem (*a*).

Quamvis enim, uti ad §. 1257 dictum fuit, quaedam praecedant mutationes in corpore, dum Podagrae paroxysmus in procinctu eſt, multi ad haec leviora non attendunt, vel commiſſis in diaeta vitiis attribuunt. Imo, licet futuram acceſſionem metuant, de tempore tamen incertos adoritur inopinato dolor. Sani lectum petunt, ſed poſt mediam noctem excitantur, *& ſomno excuſſi exclamant ſubito* (*b*). *Dolor autem eum refert, qui oſſium diſſociationem comitatur, cum ſenſu quaſi aquae, tantum non frigidae, partis affectae membranis affuſae, mox ſequitur rigor cum horrore & febricitatione aliqua* (*c*). Quandoque audivi miſeros conquerentes, ac ſi cuneus, inter oſſa ſenſim magis magisque impactus, diſtendendo dilaceraret omnia. Saepe & moleſtiſſima tenſio in tendine Achillis percipitur, *nervumque tendit, vir ſagittator velut telum emiſſurus* (*d*); jactatque ſe *Diva Podagra* (*e*), *animadvertente nullo incurrens artubus.* Obſervavit *Coſte* (*f*) febris comitantis majori minorive vehementiae reſpondere podagrici paroxysmi intenſitatem.

Dolor autem hic primo remiſſior, gradatim intenditur (*& pari paſſu rigor atque horror recedunt*); *idque in ſingulas horas; donec tandem ſub noctem ad apicem pervenerit* (*g*). Variis dein modis ſenſum doloris exprimunt miſeri; quandoque preſſuram & coarctationem percipiunt; alii roſionem; quidam vivum ignem dolenti parti inhaerere clamant. Podagra enim *adedit, depaſcitur, urit, tenet, inflammat, coquit* (*h*). Doloris vero acerbitas facit, ut perpetuo jactent aegri cor-

(*a*) Pag. 547. &c. (*b*) Lucian. tom. 3. pag. 670. (*c*) Sydenh. tractat. de Podagra pag. 547. (*d*) Lucian. tom. 3. pag. 666. (*e*) Ibid. 665. (*f*) Traité ſur la Goutte pag. 61. (*g*) Sydenh. de Podagra pag. 547. (*h*) Lucian. tom. 3. pag. 652.

corporis membra, quae non dolent, & mutato corporis, vel & partis dolentis, situ levamen quaerant, *quod tamen vix inveniunt, nisi decurso nychtemeri spatio, a primo appulsu paroxysmi; quo tempore aegri post materiae peccantis modicam digestionem, & difflationem aliqualem, subito a dolore respirant; licet hanc illi liberationem isti membri affecti positurae, qua postremo usi erant, immerito acceptam referant* (*i*). Centies audivi Podagricos, acriter increpantes domesticos suos, quod non citius invenissent illum partis affectae situm, cui deberi unice dolorum levamen firmiter credebant. Cumque morosiores esse soleant Podagrici, quandoque intempestiva iracundia augent morbum, vel saltem turbant ejus decursum.

Sequitur tunc lenis mador cutis, & postea sensim somnus subrepit, a quo dum evigilant, laetantur, cum, *dolore multum imminuto, partem affectam tumore recenter occupatam cernunt, cum solum ante hac (quod in omnibus Podagricorum paroxysmis solenne est) insignior intumescentia venarum, membro vexato intertextarum, se in conspectum dederat* (*k*).

Neque tantum in doloribus Podagricis, sed & in aliis pluribus, observatur, quod dolore maxime urgente cutis tota sicca sit, & dum haec madescere incipit per totum corpus, imprimis in parte affecta, mitescat dolor. In doloribus colicis hoc toties observavi; uti etiam in dentium, & aurium, cruciatibus, qui omnem fere superabant tolerantiam. Non tamen credendum est, calida sudorifera in similibus convenire; calor enim siccus accenditur ab his, dolores augentur, nec ullo modo madescit cutis. Sola diluentia, emollientia, laxantia, externe, interne, applicata, hunc effectum producunt. In Podagricis, subacta, mutata, per teporem lecti, febriculamque comitem, doloris causa, reserantur vascula cutanea, quae antea constricta fuerant. Quam pulchre hoc notavit *Lucianus* (*l*), dum miserum Podagricum inducit, tormenta sua enarrantem;

Ut aridum atque aerumnabile corpus meum,
Manibus a summis, ad pedum vestigia,
Sanie mala, atque amaro succo felleo,
Violento spiritu clausis meatibus,
Constitit! ut clausum dolores exacuit!

Omnium saevissima Podraga observatur, quae non mutat colorem cutis, nec ullum tumorem facit, dum nempe morbosa materies minimis vasis impacta haeret. *Hippocrates* (*m*), postquam monuerat, Podagram esse omnium morborum, qui circa articulos oriuntur, violentissimum, ac diuturnissimum, & qui aegerrime solvitur, addit sequentia: *At quo magis in tenuissimis fuerit venulis, ac in plurima corporis necessitate constitutis, & in nervis, & ossibus multis ac*

(*i*) Sydenh de Podagra pag. 548. (*k*) Ibidem. (*l*) Tom. 3. pag. 645.
(*m*) De Affection. cap. 8. Charter. tom. VII. pag. 629.

ac densis, eo sane tum permanentissimus morbus est, tum aegerrime profligatur. Haec etiam videtur fuisse ratio, quare Veteres Medici Podagram distinxerint in calidam & frigidam. Cum enim vidissent, Podagra correptum articulum tumere, rubere, calere, ad calidos tumores retulerunt tale malum (*n*): *Quod si dolor in intimis nervis demoretur, & articulus non calens collapsus sit, neque extumeat, frigidum hunc esse dixerim:* tuncque jussit, calida acria remedia applicari: *Caliditas enim collapsas partes in tumorem excitat, & internum calorem ad superficiem evocat.* Crudelissima illa Podagra, quae absque ullo tumore vel rubore excitato in parte dolente decursum suum absolvit, rarius quidem occurrit; verum passim in initio Paroxysmi nullus tumor & rubor solet apparere, sed mitescente jam malo rubet, & tumet, pars affecta. Unde *Aretaeus* (*o*), hanc mutationem observans, dum non tumebat pars dolens, calida suadebat adhibenda remedia; si vero tumor & rubor adessent, frigida; dein addit sequentia; (*atque ut compendio dicam*) *calore in principio, frigiditate in fine, opus est.* Similem divisionem Podagrae, in calidam & frigidam, apud *Caelium Aurelianum* (*p*) legimus; qui deinde addit: *Item initio, ut saepe contigit, similis color patientium atque sanarum videtur partium, attestante aequalitate, nullo emergente tumore. Dehinc inflatio partium fit cum rubore. Quapropter relevatio altiorum saepe sequetur.* Scite admodum hoc & notavit *Lucianus* (*q*). Dum enim Medicus ab *Ocypo* causam exquireret doloris in pede, & ille, morbum dissimulare volens, vim externam pedi illatam accusaret; cum tamen sanus cubitum ivisset, respondit Medicus, probe gnarus, in Podagrae initio nil in loco affecto apparere praeter dolorem;

Cur non adest ergo gravis inflammatio
Ipso in loco, nec humidum fomentum habes?

In Gymnasiis enim praesto erant Medici (*r*), *quoniam inter exercendum saepe vulnera, contusiones, contorsiones, luxationes, multaque alia, fieri solent.* Quod & patet ex loco *Galeni* (*s*), cujus alia occasione mentionem feci ad §. 164. In palaestra enim acromium a clavicula diductum fuerat, & magister (παιδοτρίβης), humerum luxatum credens, extensione facta reponere nitebatur, atque illum artificiose illud tentasse, testatur *Galenus.* Aderant ergo in gymnasiis homines gnari, qui succurrere poterant ilico, si quid infortunii contigisset; & hinc jure ab *Ocypo* petebat Medicus, cur fomentum non haberet in pede, si in palaestra vis illata foret.

Cum observarent Veteres Medici, inopinato Podagram ingruere, inferiores artus, & quidem extrema illorum, primo occupari, venas varicosas reddi, dolorem excitari acrem, & ultimo partem tumere, crediderunt, materiam morbosam aliunde derivari in partem dolentem, & hanc derivationem vocabant

(*n*) Aretaeus de caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. II. cap. 12. pag. 67.
(*o*) Ibidem. (*p*) Morbor. Chronic. Lib. V. cap. 2. pag. 559.
(*q*) Tom. III. pag. 669. (*r*) Mercurial. de Arte Gymnastica Lib. I. cap. 12. pag. 95. (*s*) Commentar. I. in Hippocrat. de Articulis. Charter. Tom. XII. pag. 322.

bant fluxionem, vel & catarrhum, ἀπὸ τοῦ καταῤῥεῖν, a defluendo, dictum. Hanc eſſe communem cauſam omnium morborum articulariorum ſtatuebant. Sic *Aetius* (*t*) dicit: *Podagrica & Arthritica affectio ejusdem ſpeciei inter ſe exiſtunt. Differt autem Podagra ab Arthritide, non toto genere, ſed affectis locis. In omnibus enim debilitas articulorum diuturna eſt cum fluxione.* Confirmabantur in hac opinione, dum videbant, temporis intervallo accumulari denuo materiam morboſam, & dein derivari ad eadem loca; cruditates ex diaetae vitiis natas fovere & excitare morbum; & contra accuratam vivendi normam prodeſſe. Simul conſiderabant, quod Podagrae paroxysmum provocarent *ambulationes concitatiores quam pro more, & ſtationes diutius productae, & familiares excretiones ſuppreſſae, & conſuetorum exercitiorum intermiſſiones* (*u*); quibus cauſis attribuebant articulorum debilitatem, per quam aptiores evadebant, ut materies morboſa verſus illos determinaretur.

Helmontius (*w*) hanc veterum Medicorum, quibus ſemper & ubique infenſum ſe monſtrat, opinionem explodit, & totam hanc Catarrhi fabulam evertere nititur. Statuit primo illud, quod ad §. 1255 dictum fuit; ſcilicet; *Podagram, ſive per parentum ſemina labatur in haeredes, ſive demum proprio vivendi errore contrahatur, unius & ejusdem ſpeciei eſſe, cum omni proprietate illam ſtipante.* Deinde addit; *haereditariam ſaltem Podagram non derivari a catarrho, ſi in ſemine, hujusque conſtituto, per tringinta annos inſenſilis latuit.* Unde concludit, *ſi Podagra haereditaria careat catarrho; ergo & quaevis alia. Cum unius rei in ſpecie ſemper ſint eadem ſpecifica conſtitutiva initia.* Cum autem dolor Podagricus, & quidem acerrimus, ſine tumore ſit quandoque, & tumor plerumque dolorem ſequi ſoleat, non praecedat, negat humoris deſcenſum, & tumorem, eſſe doloris cauſam. Poſtea autem omnium Medicorum medendi methodum explodit.

Certe, ſi *Helmontius* pacata mente conſideraſſet Veterum Medicorum monumenta, credo, quod non tanta cum procacia inſultaſſet illorum opinionibus, quae accuratis morborum obſervationibus, non autem fingendi libidini, ortum debebant. Putem, non inopportunum fore, breviter conſiderare illa, quae in catarrho ſic dicto contingunt.

Incipit plerumque cum ſenſu ponderis quaſi in capite, quandoque & obtuſus capitis dolor adeſt, praecipue circa frontem, oculi lacrymantur, ſternutatio oritur. Paulo poſt membrana narium interna incipit tumere, ita ut reſpiratio per nares integra tollatur, & hinc aperto ore dormire cogantur. Sequitur tunc depluvium lymphae tenuis, acris, ſalſae, nares & labium ſuperius exulcerantis; & quidem tali copia, ut ſaepe pluribus mucciniis opus ſit homini, qui ſanitatis tempore vix nares emungere cogitur. Solet paulo poſt ſequi, quandoque etiam comitari, tuſſis moleſta; qua nihil educitur fere aliud, quam tenuis humor, ſimilis naturae ac eſt illa lympha, quae per nares depluit; unde & dolor in imo pectore percipitur, & quidem ſaepe moleſtus. Cubiculi te-

(*t*) Sermon. XII. cap. 6. pag. 308. (*u*) Ibid. cap. 7. (*w*) In capitulo: *Volupe vivent. morbus* pag. 31. & ſeq.

tepore, blando victu, mollibus remediis, tenuis, qui antea fuerat, & acris, humor incipit mitior fieri ac spissior. Naribus emungitur mucus coctus, spissus, flavescens, quasi purulentus; & sputa similia ex pulmone prodeunt. Subsident sensim tumentes membranae narium, & pulmonis, redit sanitas, & melius se solent habere homines, quam ante catarrhum. Comitantur catarrhum plerumque tarditas, & obtusus dolor omnium artuum; totumque corpus grave sentitur.

An non omnia haec Symptomata docent, morbum a capite incipientem descendere versus inferiora; adeoque non errasse Veteres, dum defluxionis nomine utebantur.

Sed & Oesophagus, ventriculus, intestina, investiuntur membrana mucum secernente; hinc & successive descendendo hae partes simili modo afficiuntur, vomitus pituitosi fiunt, mucosa per alvum egeruntur, & verae diarrhoeae mucosae sequuntur, non tantum in junioribus, qui catarrhosum mucum deglutire solent, sed etiam in adultis; uti alia occasione ad §. 719. dictum fuit. Quin imo satis verosimile videtur fluorem album uterinum, mitem nempe, qui absque ulla ulcerosa dispositione uteri nascitur, similem causam agnoscere. *Charletonus* (*x*) fluorem album vocat uteri rheumatismum, & notat, quod quandoque *narium mucum spissitudine & lentore aequet*. Et postea (*y*), ubi causas fluoris uterini albi recenset, dicit; *Caeterum variae sunt ἀτονίας hujus uterinae causae, tum procatarcticae, tum antecedentes. Aëris nimirum intemperies, frigidior simul ac humidior, sive a regione, sive a situ, sive ab anni tempore, sive a coeli statu, talis existit.* Sed notum est, aëris intemperiem frigidam & humidam catarrhis producendis quam maxime favere. Acri sub gelu vix audiuntur homines tussientes in templis; verum ubi degelascere incipit, humidus fit aër, & tunc omnes fere tussiunt. Videtur & *Hippocrates* (*z*), ubi de fluore albo agit, simile quid credidisse, dum dicit de uteris pituita repletis; sic enim habet: *Interrogare igitur eam oportet, num, quod defluit, mordeat, atque exulceret. Atque si non mordeat, a cerebro defluere asserito.* Notum autem est, quod Veteres catarrhos derivare solebant a cerebro, quod frigidum & exsangue credebant. Et paulo post (*a*), agens de acetabulis pituita obductis, tanquam abortus causis, dicit; *Hoc autem modo noveris. Humida fit, & mucosum glutinosumque defluit, neque mordet.*

Constat, omnium articulorum cava, ossa excipientia & excepta, muco lubrico subpingui inungi, qui partim ex glandulis, in cavis articulorum reperiundis, partim ex tota interna superficie ligamenti capsularis, articulum ambientis, secernitur. Si jam similis mutatio his in locis contingat, ac in membrana mucosa, nares, fauces, pulmonem, &c., tegente, observatur, molestissima in articulis mala sequi poterunt, dolores, tumores &c.; & quidem ab iisdem causis. Vere & autumno catarrhi & coryzae frequenter occurrunt, dum magnae

(*x*) De catamen. & rheumatismo uteri pag. 156. (*y*) Ibidem pag. 173.
(*z*) De Natura Muliebri cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 686.
(*a*) Ibid. cap. 17. pag. 689.

magnae aëris viciſſitudines adſunt, ſed & tunc articulares morbi frequentius obſervantur. Si calefacto corpore quis imprudenter ſe exponat frigido aëri, ſolet catarrhus ſequi; qui inde & *refrigeratio* ſolet dici. Sed ab eadem cauſa toties ſaniſſimi homines, poſt ſummos dolores, omnium vel plurium articulorum uſum perdiderunt. Antea ad §. 118. dictum fuit, *Alexandro*, dum calente corpore in frigidiſſimum amnem ſe projiceret, ſtatim omnes artus riguiſſe.

Credo, ſi omnia haec conſiderentur, patere, quod absque ſufficienti cauſa *Helmontius* adeo debacchatus fuerit in Veteres Medicos, ob putidum illud Catarrhi, ut dicit, figmentum, imo ſcholas medicas catarrhoſas nominaverit, quia ſcilicet Catarrhum ſomniaverant. Materies enim morboſa adeſt, ſenſim collecta, vel & antea ſilens, nunc in actum excitata, quae ſui in corpore praeſentiam laeſis quibusdam functionibus demonſtrat (vide §. 1257), & ſerius vel ocyus deponitur ad artus, ibique Podagram facit. Cum autem plerumque artus inferiores occupet primo morbus, non immerito deſcendere dicitur.

An ipſe *Helmontius* meliora dixit? Certe a praecordiis illud, quod Podagram vocat, deſcendere fatetur, ſed ſolita ſua heteroclita phraſi: *Itaque Podagra eſt character morbidus, ſeminaliter in ſpiritu vitae inſertus, qui ſuae maturitatis terminis fructum acidum fermentalem gignit, ſpermaticis partibus conſermentabilem. Non exiſtit ergo Podagra in cruore, multoque minus in excrementis. Verum podagrici primum agitantur in praecordiis, & tam internas potuum atque ciborum, quam externas aëris viciſſitudines, ſentiunt, imo & ſaepe has futuras praeſagiunt. Quare patiuntur febriles motus primum, circa officinam ſpiritus vitalis, ac quidem paroxyſmi initiis. Etenim primi motus e praecordiis aſcendunt, ſedem animae ſenſitivae adoriuntur; conceptus namque in praecordiis character, Lunae atque Mercurii typos explicat, atque deinde in corde perficitur. Formatus autem, ſive maturatus, character ſpiritum ibidem febrilem induit, quatenus inficit. Qui ſimul atque acorem ſymboli vitae, ſive fermentalem, concepit, motu febrili abigitur ſquallens, & ad loca deſtinata (crudi videlicet ſpermatis in Synovia articulorum) febriliter defertur. Spiritus enim ſic infectus, & non humor (quod notandum) ſynoviam in ſe tranſparens, eum aciditate fermenti coagulat in grumum opacum. Adeo ut prae ponticitatis conceptae gradu, calores, dolores, tumoresque, Podagrae diſtinguantur. Laticem vero advocari doloris buccina, & per venas dimitti, ad eluendum, certum eſt, in ſcholis confirmaſſe defluxionum errores &c.* (*b*).

Putavi, quod non omni uſu careret, ſi etiam longior textus ex *Helmontio* deſcriberetur, ut pateret, quod multis verbis, & terminis ſatis obſcuris, nil aliud dixerit, quam quod Veteres Medici concinne magis ſtatuerant. Latere nempe, & ſilere, in corpore cauſam Podagrae, quae excitata, & in actum deducta, ad articulos deponitur. Spiritum vocavit illud morboſum latens, & non humorem; ſed Veteres dixerant, haerere morboſam materiam in tenuibus venis, per quas non niſi tenuiſſima liquida fluere poſſunt, quod etiam ſequenti

(*b*) In capitulo: *Volupe viventium morbus* pag. 315. n°. 28.

ti paragrapho probabitur. *Helmontius* laticem advocari dixit doloris buccina; Veteres dixerunt humores adfluere ad partem dolentem.

Certe videmus toties in morbis, aliquid, non nisi effectis suis in corpore humano cognitum, turbare totum corpus, & assimilare in suam naturam humores antea sanos, qui humores sic mutati constituunt materiam morbosam dictam Medicis, & quae materies morbosa potentiam saepe habet propagandi eundem morbum. In dysentericis putridum miasma recipitur ab adstantibus, & quamvis illud infinite parvum fuerit, omnes humores hominis sani in tabum dysentericum convertit. Parvo vulnusculo, cutaneo tantum, applicatur filum pure varioloso imbutum; susceptum illud contagium silet per plures dies, dein febrim accendit, totum corpus turbat, & convertit humores sanos in suam indolem ita, ut quandoque numerosae pustulae, omnes pure contagioso plenae, per omnem corporis superficiem nascantur. Nonne sic concipitur, illud, quod Podagrae producendae aptum est, diu latere in corpore, dein actuosum redditum ad certa corporis loca deponi, & ibi humores sanos in suam naturam assimilare ita, ut iidem producendo simili morbo reddantur idonei. Certe ex illis, quae ad §. 1255 dicta fuerunt, patet, Podagram non carere omni contagii suspicione.

His missis, considerare oportet reliqua, quae observantur contingere tempore paroxysmi Podagrici.

Postquam pars affecta, leni madore perfusa, incipit intumescere, levatur dolor. *Sequente die, forte etiam ad biduum triduumve, si materia Podagrae generandae apta fuerit copiosior, dolet nonnihil pars affecta, idque vehementius die jam advesperascente, levatur autem sub galli cantu* (*c*); & postea aeger convalescit, saepe satis cito, si primus vel secundus morbi accessus fuerit.

Ubi vero adultior jam morbus fuit: *Intra paucos dies alter pes eodem dolore torquetur, quo is, qui prior doluit; vel si prior iste jam dolere desierit, debilitas, quae eum infirmaverat, mox evanescit, tam viribus, quam integra sanitate, isti pedi statim restitutis, perinde ac nunquam laboraverat, si modo dolor pedem nuper tentatum ferocius lancinet* (*d*). Similis autem tragoedia luditur; & quandoque, si materia copiosior fuerit, utrumque pedem simul invadit: sic diversis accessibus constat Podagrae paroxysmus, qui toties renovantur, donec omne morbosum penitus dissipatum fuerit. *Nam isti Paroxysmi, qui hominum incautorum ac minus perspicacium oculos animosque soli fere perstringunt & occupant, nihil prorsus aliud sunt, quam series & ordo symptomatum ab illa methodo pendentium, qua uti solet natura in materia morbum committente foras pellenda.* (*e*).

Illa autem expulsio hujus morbidi citius vel tardius fit, pro majori copia, & viribus aegri magis vel minus integris. In vegetis hominibus, & illis, quos Podagra rarius invisit, diebus saepe quatuordecim finitur morbus (*f*). Scite hoc indicavit *Lucianus* (*g*): inducit Podagricum, hactenus ignorantem, se esse Μύϛην τῆς ἀνικήτȣ θεᾶς, qui scipioni innixus foras egrediebatur ad blandum solis jubar, dicens:

Nam

(*c*) Sydenh. de Podag. pag. 548. (*d*) Ibidem. (*e*) Ibidem. 577. (*f*) Ibid. pag. 549. (*g*) Tom. III. pag. 648.

Nam decima haec supra quintam lux, ni fallor, est,
Ex quo tenebris conclusus & Phoebo carens,
Cubilibus non stratis corpus macero.

Verum *in senioribus, atque iis, quos saepius afflixit, duobus mensibus; iis vero, qui vel annis, vel diuturniore morbi mora, fractiores jam sunt, non valedicit prius, quam aestas jam adultior eam fugaverit* (*h*). Neque videtur adulta jam Podagra semper eodem tempore finiri, cum aëris inclementia, aegri in diaeta vitia, & alia, morbum prolongare possint. Hinc forte *Hippocrates* (*i*) medium terminum statuit, quem morbus & brevitate & longiori mora excedit quandoque. Sic autem habet: *Qui podagrici morbi fiunt, sedata inflammatione, intra dies quadraginta desinunt:* Et *Galenus* (*k*) in Commentariis ad hunc Aphorismum notat, quod *Hippocrates in Prognostico* meminerit quadragesimae diei, in quo morbi judicantur, qui non sunt plane diuturni, acutorum tamen terminum excesserunt.

In Podagra autem inveterata aliud obtinet. Antea jam monitum fuit, Paroxysmum generalem componi ex pluribus aliis minoribus. *Tunc autem Paroxysmus major, sive generalis, jam protractior, quam olim fuerat, invenitur; ita etiam Paroxysmi particulares, ex quibus generalior componitur, diutius saeviunt singuli: cum enim antea particulares illi non ultra unum alterumve diem excruciarent, jam ubicumque sedem figunt, maxime si pedes vel genua occupaverint, non ante decimum quartum diem castra movent* (*l*). Unde tandem miseri toto fere anno aegrotant, demtis duobus vel tribus mensibus aestivis; deinde simul, praeter dolorem, patiuntur aliquam aegritudinem, una cum prostrato appetitu.

Observavit praeterea *Sydenhamus* (*m*), quamdiu vegetae adhuc vires adsunt, dolores esse validissimos; verum ubi senio, & diuturnitate morbi, debilitatur corpus, minuuntur dolores, & quidem gradatim singulis paroxysmis; tandemque aegritudine potius, quam dolore, aeger conficitur. Sed praeter hanc aegritudinem veteranus Podagricus hoc lenimen doloris redimit dolore ventris, lassitudine spontanea, & propensione quadam in Diarrhoeam; quae dum adsunt, dolor est mitis; qui simulac intenditur, haec symptomata evanescunt. Unde conclusit *Sydenhamus* (*n*), quod *hoc in morbo dolor amarissimum sit naturae pharmacum, qui, quo vehementior est, eo citius praeterlabitur paroxysmus; atque insuper & longior erit intermissio & vice versa.* Observavit pariter & *Coste* (*o*), quo diutius invervallum fuerit, eo longiorem & severiorem instare paroxysmum.

Duplici autem modo a paroxysmo liberatur aeger: vel enim illud morbosum, quod circa articulos congeritur, per vasa cutanea exit, vel abit in cretam, sive calcem, podagricam dictam, quae tumoribus nodosis artus deturpat, & articulorum motus impedit. Quae bina seorsim considerari merentur.

An-

(*h*) Sydenh. de Podag. pag. 549. (*i*) Aphor. 49 Sect. VI. Charter. tom. IX. pag. 282. (*k*) Ibidem. (*l*) Sydenh. tractat. de Podagr. pag. 551. (*m*) Ibid. pag. 553. 554. (*n*) Ibidem. (*o*) Traité pratique sur la goutte pag. 61.

Antea dictum fuit, quod, incipiente dolore podagrico, cutis colorem non mutet, verum postea incipiat rubescere locus, & tumere; sed tunc simul dolor minuitur, & cutis madescere incipit, apertis vasis, cum antea sicca fuerit. Hinc nova colligitur similitudo Podagrae cum catarrhis sic dictis. Toties enim contingit, ut saeva odontalgia sequatur, si quis calens aurae frigidiusculae, per rimam fenestrae illabenti, sic exponatur, ut dimidium caput refrigeretur. Ubi ille dolor acerrimus duravit per aliquot horas, intumescere incipit gena, cum levamine doloris; qui tumor evanescere solet intra aliquot dies, absque ullo malo relicto, vel ulla suppuratione sequente; quae succedere solet, ubi a dente per cariem eroso odontalgia nascitur.

Quamdiu enim dolens Podagra furit, sicca in loco dolente cutis est, & tumor nullus; ubi autem materia morbosa solvi incipit, & meabilis reddi per vasa minus constricta, & pervia, pruritum sentiunt aegri; deinde vasis cutaneis magis dilatatis, sudoris forma exit; dum simul epidermis, exsiccata illo tempore, dum vasa cutanea nihil vel parum admodum transmittere poterant, secedit squammarum sub forma (*p*). Dum haec in se ipso & aliis observaverat *Sydenhamus*, statuit sequentia: *In Podagra nihilominus, quasi naturae praerogativa est, materiam peccantem suo modo exterminare, & in articulos deponere, per insensilem transpirationem difflandam* (*q*). Monet tamen, non adhibenda hic esse valida sudorifera, sed teporem lecti, & blandos diluentes potus, sufficere. Non autem *Sydenhamus* hic intellexit perspirationem insensibilem, strictè dictam; sed & sudorem; nam in alio loco dicit, madescere cutim. Per hunc autem sudorem exire noxium quid, inde patet, quod sudor Podagricorum, tam in manibus, quam in pedibus, admodum olidus sit, etiam in illis, qui corporis nitiditati servandae invigilant; imo ille sudor fusco, vel & nigricante, colore inficit purum argentum; simili fere modo ac sulphuris accensi vapor (*r*). Sic testatur Medicus, qui ipse Podagrae calamitates expertus fuerat. Et alibi monet (*s*), dolorem minui, & paroxysmum integre finiri, dum pars affecta incipit exspirare foetidum tale serum. Hinc, sedulo perpensis Podagrae attributis, concludit (*t*), Podagrae virus aeque septicam vim habere, ac virus luis venereae; & etiam similiter in posteros propagari.

Non autem solum sulphur argenti nitorem deturpat: fumus carbonum fossilium, cespitum, qui bituminosi solent vocari, idem praestat. Pisces in aqua calcis macerati orbes argenteos obfuscant; imo & molle albumen ovi, imprimis coctione induratum, argentum simili modo tingit. Forte & plura alia similem effectum faciunt.

Observavit *Hofmannus* (*u*) in viro generoso, subinde podagrico, *quod paroxysmum imminentem praesentire soleret maxime ex colore annuli, quem digito gerebat, ex mercurio mediante Venere & Tutia confecti; qui aliquot dies ante paroxysmum, & per totum morbi cursum, livorem ac nigredinem contrahebat, sponte tandem desinentem, pristino redeunte colore, sub declinationis tempus.*

Ex

(*p*) Medic. Essays Tom. II. pag. 42. 43. (*q*) De Podagr. pag. 559. (*r*) Coste Traité Pratique sur la Goutte pag. 23. (*s*) Ibid. pag. 60. (*t*) Ibidem pag. 33. (*u*) Medic. Rat. & Systèm. Tom. IV. part. 2. Sect. 2. Cap. II. pag. 507.

Ex hactenus dictis videtur patere, illud, quod Podagram producet, in pede verbi gratia, prius exstitisse in corpore, diu siluisse nondum actuosum, deinde vel temporis mora, vel aliis accedentibus causis, excitatum, reddi actuosum, turbare corporis functiones, deponi ad articulos, ibi acerbum dolorem excitare, fluida & solida corporis in suam naturam assimilare, sicque materiam, morbosam dictam Medicis, constituere, quae si per cutis vasa sub sudoris forma exeat integra, redit sanitas. Illud autem, quod sic per vasa cutanea forma sudoris exit, morbosas dotes habere, docet, levamen doloris, olidus foetor, metallorum obfuscatio. Observatio autem *Celeberrimi Hofmanni* indicat, illud virus podagricum jam assimilare sibi humores nostri corporis, antequam ad loca consueta deponatur; nam ex colore mutato annulli paroxysmum brevi futurum praenoverat. Si ergo totum illud morbosum difflari possit de corpore, non sequetur paroxysmus podagricus; sin minus, sola spes est, ut ad loca solita deponatur, depositum deinde sic mutetur, ut per sudorem, partis affectae imprimis, expelli possit: illo autem tempore, dum haec mutatio efficitur, dolor ingens adest, quem ideo vocavit *Sydenhamus* acerbum naturae remedium, quo utitur ad domandam morbi materiam: unde exspectabat, eo breviorem fore paroxysmum, quo dolor magis urgebat: & contra, senio, & diuturnitate morbi, fractis viribus, dolor quidem reddebatur mitior, sed molestam aegritudinem tolerare debebant aegri, & paroxysmi reddebantur diuturniores, ita ut tandem vix unquam forent a morbo liberi.

Quot & quanta mala metuenda sint, si materiae podagricae depositio ad consueta loca impediatur, postea dicetur ad §. 1273. Ubi autem salutari naturae molimine ad articulos deposita est, debet sic mutari, ut inde difflari possit. Febris comes, quies, & tepor lecti, imprimis subigendae materiae morbosae prosunt.; & quamvis corporis exercitia moderata semper adeo laudentur in Podagra; etiam a *Celso* (*w*); tamen addit cautelam: *Nisi cum dolor increvit; sub quo quies optima.* Certe nemo persuadebit Podagrico, dum acerrimum dolorem patitur, ut partem affectam movendo haec tormenta immaniter augeat. Verum *Sydenhamus* monuit (*x*); *Et quidem bene nobiscum agitur, quod, quoties dolor ita vehemens est, ut aeger motum tolerare non valeat, neque eo admodum opus habeat; ipso dolore, quod amarissimum naturae est remedium, aegro de vita prospiciente.* Si vero in morbo jam inveterato potius aegritudinem, quam validos dolores, perciperent, tales serio monet, corpus movendum esse omni modo, quo possunt, ambulatione, equitatione, vectione in rheda; caeteroquin in vitae summum discrimen venturi; praecipue *si jam ad animi deliquia, ventris tormina, diarrhoeam, aliaque his similia Symptomata, propendeant.*

Motum ergo corporis in paroxysmorum intervallis non tantum commendat (*y*), in aëre imprimis puro campestri; verum etiam, dum adhuc dolent artus. *Quamlibet enim in Paroxysmi initio aegro impossibile videatur, ut lationem in currum, multo minus ejus motum, ferre queat; attamen si tentaverit, non ita diu post sentiet, se minus a tali motu dolere, quam cum se in cathedra domi con-*

(*w*) Lib. I. cap. 9. pag. 39. (*x*) De Podagr. pag. 597. (*y*) Ibid. pag. 595.

contineret. Simul etiam hoc commodi promittit, ut a motu lassatus dormiat facilius. Imprimis autem a motu exspectabat dissipationem materiae podagricae, ne in articulis, vel vicinis partibus, relicta tophos podagricos generaret; & hinc, nondum finito paroxysmo, aegros currum ascendere jubet; *cum opes, quae luxuriae, unde pullulavit morbus, irritamenta erant, facultates currus habendi subministrent* (z).

Tantam autem a motu efficaciam sperabat, quia ipse expertus erat, *quod exercitatio longa & quotidiana non tantum non officit generationi tophorum, sed etiam tophos veteres & induratos solvit, modo non tantum eo usque invaluerint, ut cutim extimam in suam substantiam mutaverint*. Certe *Lucianus* (*a*), qui accurate Podagrae historiam descripsit, chorum Podagricorum inducit, qui omnes baculo fulti prorepebant, ut sacra facerent *Divae Podagrae*, quae ipsa scipione gradum fulciens incedebat (*b*). Novus autem mysta ait, animum quidem & voluntatem praesto esse conanti gressus alternare ad januas, sed corpus ignavum non servire cupidini: urget tamen animum;

Probe qui noverat,
Podager pauper ambulare si velit,
Nec possit, esse eum ponendum in mortuis.

Ambulent ergo Podagrici, quamvis non absque molestia, ut nempe impetrent

Dolori finem celerem
His temporibus vernis.

Sed & Diva Podagra nuncio suo, qui quinto itineris die duorum stadiorum viam absolverat, in diligentiae praemium concessit, ut abhinc triennio leves dolores sentiret (*c*). Motum & *Celsus* (*d*) inculcavit: *si cui vero dolere nervi solent, quod in* Podagra, *Chiragrave, esse consuevit, huic, quantum fieri potest, exercendum id est, quod affectum est, objiciendumque labori, & frigori.* Omnia haec molimina tentantur, ut nihil maneat reliquum de materia podagrica post paroxysmum, nec rigescant articuli, dum paroxysmi tempore ob doloris acerbitatem diu immoti manent; a qua causa sola anchyloses difficulter curabiles quandoque fiunt; uti antea dictum fuit, quando de *Luxationibus*, & *Fracturis*, agebatur.

Vidi hominem, saltatoriae artis magistrum, qui bis in anno Podagra satis acriter infestabatur, & per viginti ac ultra annos nullam in articulis rigiditatem expertus fuit: numerosae enim familiae ut victum compararet, simul ac aliquam saltem dolorum remissionem sentiebat, mox lecto exibat, & quantum poterat, incedebat, dumque hoc quotidie tentabat, citius liberabatur. Generosa

(*z*) De Podagr. pag. 591. (*a*) Tom. III. pag. 648. & 649. (*b*) Ibidem pag. 652. (*c*) Ibid. 657-659. (*d*) Lib. I. cap. 9. pag. 39.

nerosa autem haec molimina difficilius impetrantur ab illis, qui laute & molliter vivere consueverunt.

Praeterea metuebant semper Medici, ne materia podagrica, nisi dissipetur continuo, concresceret in cretam, calcemve, vasa rumpentem, articulorum vincula, formam, motum, usum, privantem.

In diuturna Podagra observabat *Sydenhamus* (*e*), *tandem concretiones circa articulorum ligamenta tophaceas generari, quae articulorum cutim, ipsamque cuticulam, destruentes, nudos tophos, cretam vel oculos cancrorum aemulantes, acicula eruendos, exhibent conspectui, nonnumquam materia morbum committens, cubitis impacta, tumorem subalbum excitat fere ad ovi magnitudinem, quae sensim inflammatur cum rubore.* Cutis enim, sensim distenta a materia accumulata, inflammatur, tandem rumpitur, & similis cretacea quasi materies exit. Vidi in homine quadragenario, qui semper, & caste, & sobrie, vixerat, & vix credibili cum patientia summos dolores podagricos tulerat, omnes fere articulos corporis tophis talibus cretaceis obsessos; septem tantum annis Podagricus fuerat. Raro autem contingit, ut tam cito adeo male mulctentur, praecipue dum bonam vivendi normam servant, uti solebat optimus ille vir, qui ex religiosa Franciscanorum familia erat.

Calcem autem hanc, sive cretam, non esse sanguinis tartarum, ad articulos transmissum, statuit *Sydenhamus* (*f*); sed, *dum magna vis materiae inconcoctae Podagram facientis in articulos quosdam depluit, & partes vicinas diutius tumidas reddit, tandem accidit, ut partim harum virtus assimilativa sufflaminetur, partim a suffocante obstructione, quam in eis parit iners hic humor, dicta materia generetur; quae a calore doloreque articuli in hujusmodi substantiam cogitur, atque indies augetur, tum carnem, tum cutim articuli, in propriam naturam vertens.* Ex quibus patet, credidisse *Sydenhamum*, materiam podagricam copiose collectam in articulis, dissipata parte subtiliori, in tophos cretaceos concrevisse exsiccatam. In eadem opinione versatur *Coste* (*g*); & *Celeberrimus Mead*, sensim cretaceam hanc materiam accumulari, pariter credidit (*h*); *subsidente enim tumore, effusi humoris pars, quae per cutis meatus exire non potuit (& exigua sane ejus portio hac via exhalatur) in venas & lymphae canales absorbetur: dum id, quod crassissimum est, membranis adhaeret; & singulis doloris circuitibus cumulatum, interdum in duritiem quasi cretaceam concrescit, sensimque articulos opplet, & contundit.* Verum antea patuit, per sudorem olidum, & copiosum, notabilem copiam materiae podagricae exire de loco affecto. Praeterea successiva illa collectio materiae cretaceae non videtur facile conciliari posse cum illis, quae observantur in hoc morbo, uti postea dicetur.

Pro tartarea concretione cretaceam hanc materiam habuit *Celeberrimus Hoffmannus* (*i*); & opinionem suam imprimis firmare nititur, quod nempe Podagrici

(*e*) De Podag. pag. 550. 551. (*f*) Ibid. pag 590. (*g*) Traité pratique sur la Goutte pag. 23. (*h*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 198. 199. (*i*) Medic. Rat. System. Tom. IV. part. 2. Sect. 2. cap. II. pag. 506. & sequent.

gricici saepe etiam calculosi sint; quod cretacea illa materies ex tophis podagricis educta manifestissime naturam tartarei salis, ex acido & copiosa terra conflati, demonstret; quod a nimia potatione vinorum, quae tartaro scatent, Podagra frequentissime nascatur; &c. Alii, dum audiebant aegros, furente Podagra, exclamare, quod vivi ignis, partem affectam comburentis, tormentum paterentur, crediderunt, in calcem vi morbi comburi ligamenta, & ossa. Quidam catarrhosum mucum sic concrescere posse opinabantur. Alii alia dixerunt.

Omnium autem maxime expendi merentur placita illorum, qui cretam illam podagricam sollicitè examinaverunt. *Celeberrimus Hales* (*k*), postquam calculum humanum invenerat continere maximam copiam aëris non elastici, atque idem obtinere in tartaro, calculum vocavit tartarum animalem, nec se dubitare dixit, quin idem obtineat in concretionibus podagricis, quas calculis similes esse asserit. *Egregius Whytt* (*l*), dum plurimis experimentis probat magnam utilitatem *aquae calcis* in morbis calculosis, operae pretium credidit, tentare efficaciam *aquae calcis* in concretiones illas podagricas, imprimis cum Medici fere omnes supposuerint, magnam affinitatem esse inter calculum & cretam podagricam; & quidam asseveraverint, Chemico examine eadem omnino principia ex ambobus his concretis educi. Infudit hinc *aquae calcis* cretam podagricam, quae specifice levior supernatabat; verum pluribus aëris bullis emissis cito fundum petebat, & intra unum alterumve diem creta instar butyri mollis reperiebatur. Postea eandem cretam podagricam infudit aquae purae, & idem omnino effectus sequebatur. Unde conclusit, ex illis experimentis non posse deduci, *aquam calcis* similem effectum habituram in concretionibus podagricis, uti in calculis.

Nunquam inveni, calcem podagricam ita firmiter cohaerere, ac calculos; semper vidi, levi vi friabilem esse; quod & tentavi, dum haec scribo, in concreto tali Podagrico, quod jam per viginti annos servaveram, & quod aeque friabile inveni, ac fuit illo tempore, dum illud ex topho podagrico eximebam. Nec mirum est, Podagricos Nephritide calculosa laborare, dum saepe longo tempore lecto affiguntur immobiles, & in aliis casibus, ubi diuturnus decubitus vitari nequit, ut in paralyticis, fractura femoris, &c., pariter calculos concrescere, toties observatum fuerit.

Forte alia, & non improbabilis, ratio afferri poterit, quare calx podagrica nascatur.

Incomparabili industria *Celeberrimus Hallerus* (*m*) indagavit in nascente animali, quomodo ossa formarentur, & quamvis suam opinionem modestè proponat, conjecturae instar, enarrat illa, quae vidit. Observavit autem, totum nascentis animalis corpus glutem referre molle, adeoque & ipsa ossa; gluten autem illud in cartilaginem, haec dein in os, mutatur. Glutinis in cartilaginem promptus & facilis transitus est; requiri enim tantum videtur major soli-

(*k*) Vegetab. Statics pag. 192. (*l*) Medical Essays Tom. V. part. 2. pag. 714.
(*m*) Sur la formation des os pag. 252. &c.

ſoliditas. Longior autem & tectior via eſt, qua cartilago in os tendit. Cartilago, dum tenuis imprimis eſt, pellucet; primum oſſeſcentis cartilaginis ſignum eſt opacitas & color flaveſcens, ſimulque incipit apparere fibroſa compages: octavo incubatus die haec mutatio cernitur. Decimo die, ſanguinis rudimentum apparet, colore flavo ſe manifeſtans; undecimo die, rubedo adeſt; & eadem pars cartilaginis, quae incipiebat opaca fieri & flaveſcere die octavo, rubeſcit die undecimo, dilatatis jam ſic arteriis, ut rubras ſanguinis moleculas transmittere poſſint: eodem tempore & oſſea durities in eodem cartilaginis loco obſervatur; idemque in callis oſſium fractorum apparet, antequam in os conſolidentur. Auctae magis magisque arteriae vicina premunt, conſolidant, dum a ſanguine dilatantur, ſimulque aptiores evadunt, ut craſſiora transmittere poſſint, imprimis terram, quae ſic interpoſita cartilagineae ſubſtantiae duritiem, & fragilitatem, addit, flexibilitatem ejus minuit, unde ex flexili & elaſtica cartilagine durum & fragile os naſcitur. Dum acidum aceti huic terrae unitur, naſcitur ſal neuter ſplendidis cryſtallis micans, & oſſa molleſcunt denuo, atque ad cartilagineam naturam redeunt.

Terra enim illa in acidis ſolvitur; & cum de his diſſererem cum amantiſſimo collega *Störck*, maceravit oſſa pullorum in aqua forti, addita aqua communi, diluta; & reddita fuerunt flexilia atque elaſtica. Poſtea inſtillavit oleum tartari per deliquium, & in fundo vaſis cecidit pulvis, qui ablutus omni dote referebat meram terram. Dein integram calvariam, quae per annos in coemeterio jacuerat, immerſit aquae forti dilutae, & flexilis ac elaſtica reddita fuit tota calvaria.

Videtur autem, rubiae tinctorum radix agere tantum in hanc partem terream, illamque colore ſuo imbuere (*n*); & ideo cartilagines non tinguntur, niſi dum oſſeſcunt, neque etiam callus uniens oſſa fracta, antequam oſſis naturam jam incipiat acquirere.

Cartilago ergo differt ab oſſe, quod careat hac ſubſtantia terrea, &, ſi ex oſſe in acidis macerato tollatur illud terreum, redit cartilago, quae latuerat quaſi in vero oſſe (*o*). Si illud terreum coloratum fuerit uſu radicis rubiae tinctorum, oſſe macerato in acidis, omne coloratum perit, & ſupereſt cartilago, nullo modo tincta (*p*). Obſervavit *Heriſſant* (*q*), concretiones illas podagricas integre diſſolvi ab acido nitroſo, nulla cartilagine, vel membrana, relicta: idem in Gallina annoſa, quae ſimiles concretiones circa digitos pedis habebat, obſervatum fuit; nam & poſt uſum rubiae tinctorum concretiones illae rubro ſaturato colore tinctae erant, & integre diſſolvebantur in acido diluto (*r*). Unde confirmatur, terream ſubſtantiam oſſium tingi a rubia tinctorum, & cum concretiones podagricae ſola hac terra conſtent, hinc magis ſaturato colore imbuuntur, quam ipſa oſſa.

Si jam conſideretur, per ipſas vitae ſanae actiones deteri perpetuo partes ſolidas, requiritur & reſtitutio perditi continua, ut ſanitas conſervetur. Conſtitit

(*n*) Sur la formation des os pag. 9. & ſeq. (*o*) Fougeroux Mém. ſur les os pag. 5. (*p*) Ibid. pag. 23. (*q*) Ibid. pag. 22. (*r*) Ibid. pag. 96. 97. (*s*) Académ. des ſcienc. l'an. 1742. Mém. 497.

tit plurimis experimentis (s), a *Celeberrimo du Hamel* inſtitutis, & ab aliis confirmatis, ſi animalis nutrimento addatur rubiae tinctorum radix, oſſa tingi rubro colore; ſi dein nutriatur ſolito nutrimento, absque rubia tinctorum addita, tunc illam oſſis partem, quae crevit hoc tempore, non eſſe tinctam; ſi vero denuo nutriatur, addita rubia tinctorum, color ruber iterum apparet: hoc modo vidit os variegatum, circulis rubris, & albis, *Du Hamel* in porco, quem tali modo nutriverat, & cujus os femoris transverſaliter diſciderat. Notandum autem, quod menſis ſpatio, quo rubia tinctorum nutritum fuerat animal, notabilis pars craſſitiei oſſis rubro tingebatur colore, & cum antea demonſtratum fuerit, partem terream oſſium tingi ſolam colore rubiae tinctorum, patet, menſis ſpatio, notabilem terrae copiam oſſi appoſitam fuiſſe, partim ad reparandum perdita, partim ut increſceret os: in juniori enim animali haec experimenta capta fuerunt. Sed & conſtitit experimentis, intra ſex ſeptimanarum ſpatium evaneſcere illam oſſium rubedinem, ſi animal nutrimento ſolito, absque additione rubiae tinctorum, utatur (t). Dum nempe jacturam terreae oſſis ſubſtantiae ſupplet alia ſimilis materia, ſed non tincta amplius rubro colore.

Inde videtur concludi poſſe, terream hanc ſubſtantiam ſeparari ab oſſe, & ſeparatam exire de corpore per ſolitas vias, quibus inutilia de corpore eliminantur: ſed ſimul per vaſa allatam ſimilem materiam ſupplere non tantum hanc jacturam, verum & addere talem copiam, qualis ad incrementum oſſium requiritur in juniori aetate.

Si ergo per repetitos Podagrae inſultus ſic mutata fuerint vaſa, ſic laeſa ſit oſſium fabrica, ut illud, quod reparando oſſi deſtinatum fuerat, ad debita loca venire nequeat, non videtur mirum, quod idem id, ad vicina loca depoſitum, tophos podagricos conſtituat. Ex ante dictis enim conſtat, cretam podagricam illas habere dotes, quae inveniuntur in terrea parte oſſium, quae carlagini addita illam reddit oſſeam.

Ubi ergo illud, quod reparando oſſi ſervire debebat, in cavis articulorum colligitur, vix medicabiles anchyloſes faciet; ſi ligamenta articulorum occupet, horum flexilitatem tollet; adeoque motum uſumque partium abolebit, & forma miris poterit depravari modis. *Quandoque enim, unum pluresve digitos diſtorquens, faſciculo radicum paſtinacae ſimiles illos reddit, motu paulatim privans (u).* Unde, dum chorus Podagricorum divae Podagrae dotes concinit, ab illis vocatur περιχονδυλοπωρόφιλα, *callum articulis inducere amans.* Galba Imperator adeo male mulctatus fuerat, *manibus pedibusque articulari morbo diſtortiſſimis, ut neque calceum perpeti, neque libellos evolvere, aut tenere, omnino valeret (w).* Unde non immerito miſer Podagricus ſic lamentabatur; *Cum eſſe oportet, manus non habeo; oportet progredi, non ſunt mihi pedes; oportet dolere, tum & pedes mihi ſunt, & manus.* Tandem enim, ubi una cum morbo ingraveſcit aetas, *aeger ideo tantum vivit, ut ſit miſer, non ut vitae dulcedine minimum fruatur (x).*

Quam-

(t) Haller ſur la formation des os pag. 17. (u) Sydenh. tractat. de Podag. pag. 550. (w) Sueton. in vita Lib. VII. pag. 584. (x) Sydenh. tract. de Podag. pag. 552.

Quamvis autem haec materies terrea, quae calcem podagricam constituere videtur, solidescat facile, tamen una cum liquidis ad ossa defertur per vasa, imo & quandoque liquida sub forma exit ex tophis podagricis nondum penitus induratis; quod aliquoties me vidisse memini; & praeterea confirmatur miro satis casu. Dictum fuit ad §. 1255. de illo homine, qui, dum acerrimum acidum vomitu rejiciebat in paroxysmo podagrico, statim doloris levamen percipiebat. In eodem hoc homine circa metatarsum pedis dextri tumor durus apparuit, dum exiret viscida materies, similis albumini ovi, una cum paucis & parvis calcareis lapidibus, ex medio digito ejusdem pedis prodeuntibus. Haec autem evacuatio fiebat quatuor vel quinque diebus antequam regularis paroxysmus invadebat; qui, per tres quatuorve septimanas durans, finiebatur absque vomitu illo acido, absque urina sedimentosa, & absque sudore olido; quibus praecedentes paroxysmi solebant finiri: sed apparebant in una manu tres digiti, in altera duo, calce podagrica onusti. Si frigescerent digiti, acutissime dolebant; sed dolor per calorem semper levabatur. Non diu post larga copia cretae podagricae exibat per trimestre spatium ex sinistri pedis digito majore, sive pollice, & quidem ex illo loco, cui totum corpus innititur: manebat apertus ille locus, ex quo exiverat calx illa podagrica; corripiebatur febre, cui, per sudorem & urinam post triduum critice judicatae, succedebat paroxysmus, & utrumque pedem dolor occupabat, satis acer, per septimanam circiter. Oriebatur insolitus pruritus circa locum illum apertum, & leviter premendo uncia una alterave materiae liquidae calcariae prodibat; sequenti die, larga apertura facta, exibat media circiter pinta seri sanguinolenti, pleni calculis cretaceis; vulnus brevi consolidatum fuit, & aeger convaluit (*y*).

Cum ergo subito tanta materia colligebatur in hoc loco, non videtur ibi praeëxstitisse, sed ex aliis locis huc versus delata fuisse, per veram metastasin, dum dolor partis invitaret versus hunc locum materiam morbosam; uti dictum fuit antea, ubi in febrium historia de *Crisi*, & *Metastasi*, agebatur.

Fluxit ergo haec terrea materies cum humoribus sanis, & ossibus reddidit illud, quod quotidie perit de ossibus, uti & id, quod ad incrementum ossium in junioribus requiritur. Verum & eadem haec materies, dum per morbum mutatur, vel partibus osseis ritè applicari nequit, ad alia loca deponitur, vel & eliminatur de corpore. Ad praecedentem paragraphum dictum fuit, *Platerum* observasse tophos podagricos in auricula, imo & in ipsis palpebris. In pulmonibus Podagricorum tales concretiones cretaceae inventae fuerunt (*z*); in renibus, & hepate, similiter (*a*). *Pechlinus* (*b*) vidit juvenes viros, torosos, optimi temperamenti, tam misere afflictos, *ut jam a trigesimo anno tophos sudarent*, & unus alterque ex illis jam ante quadragesimum aetatis annum hoc morbo periret. *In illis autem sic omnia in calcem coïerant, ut quidquid redderetur sputi, sudorumque, prae gypsi copia candesceret.* Homini quinquagenario majori

(*y*) Medic. Observat. and Inquiries pag. 47 & seq. (*z*) Liger traité de la Goutte pag. 344. (*a*) Ibidem pag. 346. 347. (*b*) Observat. Physico-Medicar. lib. 2. observat. 25. pag. 272.

jori, caeteroquin sano, leves Podagrae paroxysmi redibant per intervalla; simul erat adeo frigoris impatiens, ut etiam media aestate calefacere cubiculum debuerit. Subito incepit reddere urinas lacteas, quae post horam pellucidae fiebant, deposito ad fundum vasis sedimento albicante copioso, quod primo molle instar argillae erat, sed post unam alteramve horam, cretae instar sive gypsi, indurescebat. Talis urinae excretio, absque ulla interpolatione, duravit per octo vel novem menses; ita ut aeger judicaret, se plus quam sexaginta libras talis cretaceae materiae excrevisse (*c*). Quod autem maxime mirum videtur, mutato domicilio, cessabat illa urinae cretaceae excretio ilico, absque ullo sanitatis emolumento, vel detrimento. Simile quid *Baglivus* habet, ubi de Calculo, & Podagra, differit (*d*): *Nuper Arthriticus quidam Romae excrevit urinam crassam, copiosam, quae paulo post coagulata fuit in gelatinae consistentiam, & ita liber evasit ab arthritide.* In praecedenti observatione notatur, quod illud sedimentum potuerit scindi instar saponis. Sed & observata docuerunt, futuros tophos podagricos sub forma liquida collectos fuisse circa articulos. *Pechlinus* (*e*) vidit, in puero quatuordecim annorum, qui a teneris hoc morbo laboraverat, intumuisse cubiti articulum, *sic ut laxatis cum tempore tunicis in sacculum propenderet; quod videbatur glutinis alicujus aut adiposae materiae Promum-condum. Verum apertus tumor liquorem prodidit salsum, statimque ad auras in album callum concrescentem.*

Credo, ex hactenus dictis satis apparere, quid de creta, sive calce, podagrica sentiendum sit. Videtur enim eadem esse cum terrea illa substantia, quae cartilaginem in os convertit, & qua ablata os antea durum denuo mollescit. Morbi autem mirabiles ossium observati videntur confirmare hanc sententiam. Antea ad §. 549, ubi de morbis ossium agebatur, quaedam dicta fuerunt de praeternaturali & morbosa ossium mollitie, ex *Celeberrimi Petiti* observatis. *Du Verney* (*f*) describit, ex tertio tomo *Actorum Hafniensium*, mirabilem morbum hominis, qui vigesimo quarto aetatis anno incepit dolere circa pedum talos, dein genua, & femorum superiores partes; unde Podagra laborare credebatur. Post anni spatium dolebat omnibus corporis partibus, ita ut perpetuo decumbere cogeretur; ossa incipiebant mollescere; atque dolores illi non cessaverunt, nisi ubi omnia ossa adeo emollita fuissent, ut cerae instar flecti potuerint, absque dolore, in quasvis figuras. Verum a musculis se contrahentibus, cum ossa non amplius resisterent, sic minuta fuit corporis longitudo, ut miser, qui ante justae fuerat staturae, jam triennem puerum vix aequaret. Functiones tamen reliquae corporis, motu excepto, integrae manserunt; & sic vixit, usque ad annum aetatis trigesimum secundum; ultimo autem vitae mense redierunt dolores, perpetuo manentes ad mortem usque.

Observaverat autem *Petitus* (vide §. 549), quod, ossibus quamvis emollitis, cartilagines naturalem suam duritiem retinuerant.

Plu-

(*c*) Académ. des scienc. l'an. 1747. Hist. pag. 56. in 4°. (*d*) Opera omnia Prax. Medic. Lib. I. pag. 117. (*e*) Observat. Physico Medic. Lib. II. observ. 25. pag. 272. (*f*) Traité des maladies des os Tom. I. Praeface pag. 138.

Plures alii casus in Historia Medica habentur, qui docent, ossa corporis humani omnia, quandoque & quaedam tantum, penitus emollita fuisse: imprimis autem notari merentur illa, quae *Gagliardi* (*g*) observavit in simili casu.

Nobilissima nempe foemina, juvenis adhuc, sed fluxionibus rheumaticis obnoxia, post saevos & continuos cruciatus, habuit omnia ossa emollita, ut in cadavere viderentur potius constructa callosa quadam carne, in artubus superioribus & inferioribus; reliqua vero ossa cartilaginea tantum duritie praedita erant: dum autem rationem dat, cur ossa sic emolliantur, dicit: *Quare, cum filamenta ossium, dissoluto memorato osseo, seu gypseo, succo, rigida amplius non conserventur, ex eo, quia de sui natura mollia ac flexibilia sunt, hinc est, ut, illis ad primaevum statum redeuntibus, omnis duritiei causa cesset, & sic ossa necessario mollia fiant, & magis, aut minus, prout magis, minusve, dictus succus osseus, jam concretus, dissolutus fuerit.*

In miro autem illo casu, descripto ab Expertissimo & Eruditissimo *Morand* (*h*), ubi agitur de foemina, cui ante mortem omnia ossa emollita fuerant, hoc imprimis notandum est, quod validos dolores sentiret in illis partibus, quarum ossa postea debitam firmitatem amittebant; sed simul tunc emittebat urinam turbidam, lacteam, sedimentum copiosum deponentem, quod rite examinatum referebat gypsum, & in acidis fossilibus, & in aceto destillato, solvebatur, cum effervescentia manifesta. Dum autem talis urina excernebatur, mitescebant dolores. Quandoque & copiosi sudores aderant, lintea maculantes ita, ac si creta pinguedini mista forent inuncta. Licet autem in misera hac muliere omnia ossa emollita fuerint, cartilagines omnes manserunt immutatae, & pristinam albedinem, laevitatem, & elasticitatem, retinuerunt (*i*). Ossa autem emollita trahendo poterant reduci ad naturalem formam, sed sponte sua iterum incurvabantur, sibi relicta. Morbi hujus mirabilis historia, uti & sceleti, quod in Academiae thesauro servatur, exacta descriptio, concinnata a *Celeberrimo Morand patre*, habetur in monumentis Academiae Regiae Parisinae (*k*). Notat autem *Morand*, quod ossa hujus sceleti non servaverint eandem mollitiem, quam habebant in cadavere, sed firmiora reddita fuerint, & imprimis cranii ossa. Certè idem contigit, dum, maceratione in aqua forti diluta, calvaria ossea in flexilem & elasticam cartilaginem mutabatur; nam & haec exsiccata majorem firmitatem acquisivit.

Caeterum, hanc materiam cretaceam, sive calcem podagricam dictam, dum circa articulos, horumque ligamenta, colligitur, motum impedire posse, & miras deformitates producere, sponte patet, tristibusque exemplis, quotidie obviis, confirmatur.

(*g*) Anat. oss. pag. 70. & seq. (*h*) Histoire de la maladie singulière & de l'examen du cadavre d'une femme pag. 13. 17. (*i*) Ibid. pag. 74. (*k*) L'an. 1753. Mem. pag. 541 — 552.

§. 1262. Ex quibus cunctis liquet, caufam proximam hujus mali effe vitiatam indolem minimorum, adeoque nervoforum, vafculorum in corpore; tum etiam liquidi, quod nervofas partes alluit.

Patuit antea, in Hiftoria Epilepfiae, & aliorum quorundam morborum, miras & fubitas fieri mutationes in corpore, & ftupenda mala produci, a latentibus caufis, quas nullis fenfibus affequi poffunt Medici, quasque fruftra in cadaveribus mortuorum inquifiverunt toties. Unde merito concluferunt, horum effectuum caufam latere in encephalo, & inde productis nervis. Nec absque ratione idem crediderunt de vera & exquifita Podagra. Latet morbus per annos in Podagra haereditaria; fuo tamen tempore fe manifeftat. Ex avo tranfit in nepotem, cujus pater immunis manfit a morbo. Silet intermedio inter paroxysmos tempore, & multi Podagrici illibata fanitate fruuntur toto illo tempore, quo morbus abeft. Hinc licet alii humores fint fani, poteft aliquid latere in encephalo & nervis; quod nimis fubtile eft, ut turbet reliquas functiones; quodque tamen, fuo tempore actuofum redditum, morbum producet: unde, uti antea ad §. 1257 dictum eft, *Helmontius* ftatuerat, in digito dolente non effe Podagram, fed tantum pomum, five fructum, radicis. Illam autem Podagrae radicem in fyftemate nervofo haerere, multis probari poteft argumentis.

Vidi hominem, qui moleftiffimum hoc fymptoma paffus fuit per biennium: dum federet tranquillus, nihil percipiebat mali; fed fimulac furgens erecto ftabat corpore, mox vertigine corripiebatur, & cadebat. A peritiffimis Medicis tentata fuerunt plurima, absque ullo fucceffu. Inopinato Podagrae paroxysmus corripit hominem, qui nunquam hoc morbo laboraverat, liber fuit omnino a moleftiffima vertigine. Curandum habui hominem, qui dolore valido abdominis corripiebatur, cum delirio, & tremore valido totius corporis; poftea cadit Epilepticus, & poftquam menfis fpatio tres infultus Epilepticos paffus fuerat, acerrimus dolor Podagricus pollicem pedis invafit; fed omnino ab epilepfia immunis manfit, poftquam Podagricorum coetui adfcriptus fuerat; poftea bis in anno regulari Podagra laborans. Monuerat jam *Hippocrates* (*l*), affini Podagrae morbo epilepfiam folvi; dicit enim; *Magni morbi*, *in vehementia exiftentis*, *folutio coxarum dolor*.

Praeterea, antea ad §. 1258 dictum fuit, terrore valido, uti & gaudio, fubito curatam fuiffe Podagram, dum validis & fubitis animi affectibus fenforium commune & nervi agitabantur. Notavit *Helmontius*, uti ad §. 1257 monitum fuit, prima ingruentis paroxysmi podagrici veftigia in praecordiis percipi; fed & eodem loco animi affectus validi turbas fuas excitant; & viciffim, fordes circa praecordia haerentes miris modis totum fenforium commune turbant; uti pluribus demonftratum fuit ad §. 701, ubi de Delirio Febrili age-

(*l*) Epidemic. Lib. II. text. V. Charter. Tom. IX. pag. 187.

agebatur. *Hippocrates*, & *Aretaeus*, in tenuissimis venulis, imo in nervis intimis, Podagrae sedem statuerunt; uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Imo *Aretaeus* (*m*) addidit, dum de hoc morbo ageret; *Est autem omnium simul nervorum affectus, si auctum malum omnibus ingruat.*

Haec omnia si considerentur, patebit, non sine ratione statui, causam proximam Podagrae haerere in vitiata indole minimorum, sive nervosorum, vasculorum in corpore; vel etiam, in degeneratione subtilissimi liquidi, quod per minima haec vasa movetur, vel illa alluit.

Anatomicorum enim industria demonstravit, nervos majores constare fasciculis minorum nervorum; qui iterum in minores dividi possunt; nec hactenus armati oculi, nec dexterrimae manus, finem hic invenerunt: nemo enim unquam vidit simplicem fibrillam nerveam, sed tantum minimorum nervulorum fasciculum, qui adhuc ulterius dividi posset, nisi minutissima moles omnem artem, omnem dexteritatem, eluderet. Verum omnes illi fasciculi propriis in vaginulis haerent, & tenuissimo liquido madent, ne cum se mutuo concrescant vicini. Omnia ergo haec nervulorum integumenta vasculosa sunt, & in minimis tenue admodum liquidum continere possunt tantum, quod licet tenuitate cedere videatur fluido, quod per fibrillae ultimae nerveae cavum movetur, tamen magnam subtilitatem habere debet. Si jam consideretur, tenuissimum illum rorem, qui concretionem impedit, denuo resorberi per venas, quae, in initio minimae, evacuant se in majores trunculos, & tandem in venas sanguineas, quae, uti antea dictum fuit, constanter turgent paroxysmi podagrici initio, poterit impediri facilis resorptio tenuissimae illius lymphae, quae mora poterit degenerare, & male afficere partes, quas alluit, & humectat. Unde etiam videntur intelligi Podagrae diversitates, prout in minutissimis, vel paulo majoribus, vasculis morbus haeret. Hinc etiam omnium crudelissima observatur Podagra, dum non tumet pars affecta; uti antea dictum fuit.

§. 1263. Et quidem liquidum peccans hic, acrimonia, & majore tenacitate; solidum, nimia vasculorum angustia, & rigiditate.

Multae rationes docent, in humoribus acrimoniam adesse. Licet enim validus dolor adesse possit, dum obstructa vasa urgentur ab humoribus a tergo prementibus, sicque distrahuntur fibrae, uti in *Historia Inflammationis* explicatum fuit, tamen & dolentissima Podagra observatur, absque tumore & rubedine partis dolentis; ubi & vix ulla febris, vel saltem exigua tantum, adest. Tunc autem Medici solent incusare acrimoniam, quando summi dolores absque motu aucto adsunt: potest tamen humorum viscositas huic acrimoniae juncta esse; imo quandoque & in aliis morbis contingit, ut acre viscido inhaereat irretitum, sicque fixius haereat, & difficilius extricari possit; uti de *Scor-*

(*m*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. II. cap. 12. pag. 65.

Scorbuto antea ad §. 1153. dictum fuit. *Sydenhamus* (*n*), qui omnes animi nervos intendit, ut hunc morbum intelligeret, accusavit acrimoniam. *Coste* humorum acrimoniam, visciditati majori junctam, pro causa morbi habuit (*o*); imo septicam acrimoniam hic agnovit, per quam ossa & cartilagines carie destruuntur (*p*). Sentiebat, paroxysmum instare, dum acres, copiosae, lacrymae oculos irritabant perpetuo; uti ad §. 1261. dictum fuit. Praeterea illos, qui acri victu utuntur, & vino liberalius indulgent, caeteris paribus, magis affligit morbus; & contra lenitur diaeta lactea.

Certum est, in corpore sanissimo humores in majorem acrimoniam vergere; verum acre, in humoribus natum, expellitur de corpore per urinae vias, vel & per cutis spiracula exhalat, simulque, ubi talis acrimonia copiosior adest, sive sponte nata in corpore, sive ab ingestis acrioribus producta, sitis sequitur, quae invitat ad largum aquosi potus usum, ut abluatur illud acre, & per solitas vias acre illud dilutum expellatur de corpore. Sed observavit *Coste* (vide §. 1257.), instante paroxysmo, urinas per plures dies prodire pallidas, subturbidas, instar potus limonati, & tanto severiorem metuebat paroxysmum, quanto diutius haec signa praecesserant; quae docebant, humorum acrimoniam adesse, quae tamen non satis expellebatur per urinae vias. Et contra, citius levari morbum, observavit, si urinae flavam, vel rubram, hypostasim magna copia deponerent. Unde videntur tubuli uriniferi in renibus strictiores esse, neque satis facile transmittere illa, quae naturali lege exire per hanc viam debebant de corpore.

Memorabilis observatio confirmat modo dicta. Notum est, a *terebinthina* sumta, imo etiam ab eadem externe inuncta, odore grato violaceo imbui urinam, & satis cito quidem, ita ut post pauca minuta in propria urina hunc odorem observaverim, dum experimenti gratia quinque grana hujus balsami nativi deglutiveram. Verum annosa Podagra laborans quotidie mane & vesperi sumserat dracham terebinthinae venetae cum *polio montano* coctae (*q*), & quidem constantissime per integros septemdecim menses; excepto, quod paroxysmi podagrici tempore interpolaretur ejus usus; & tamen nunquam se prodiderat in urina violaceus ille odor (*r*). Verum quidem est, quod terebinthina per coctionem perdat fragrantiae suae partem non contemnendam; sed tamen patuit, illam mansisse accumulatam in corpore, dum nihil de hac per renes excerneretur. Sitis enim immodica urgebat, & per salivalia organa terebinthinae odor viam inveniebat. Sputa enim copiosa tenacia prodierunt, odore & sapore terebinthinae penitus imbuta; & licet, statim ac sputa talia prodire incipiebant, abstineretur a terebinthinae usu, *fons tamen videbatur inexhaustus, omnisque saliva nil nisi foecundissima terebinthinae progenies erat. Nec mirum! Adeo longo enim temporis tractu decantati hujus remedii frugem periclitati fueramus, ut tota humorum massa imbui ejus substantia potuerit commode.* Cum au-

(*n*) Tract. de Podag. pag. 559. (*o*) Traité de la goutte pag. 27. (*p*) Ibidem pag. 33. (*q*) Hahn histor. Podagr. Eminent. &c. pag. 10. & seq. (*r*) Ibidem pag. 16.

autem per plures dies molestus ille salivae odor persisteret, ex oleo amygdalarum, saccharo, & vitello ovorum, parabatur remedium, quod saponacea sua vi divideret sic tenax illud terebinthinaceum, ut facilius integre de corpore eliminari posset; quod etiam ex voto successit; dum, paucorum dierum tempore, usu hujus remedii continuato, illud incommodum tollebatur.

Patet inde, illud, quod tam cito & facile transit per urinae vias in sanis, retineri per tot menses posse in Podagrici corpore, adeoque per urinae vias non exire omnia, quae secundum sanitatis leges eliminari debebant. Forte & hoc considerari meretur inter causas, quare Podagrici toties fiant calculosi. Ideo & *Sydenhamus* inculcavit serio potum tenuem, & motum corporis inter paroxysmorum intervalla, ut renes liberarentur ab illis, quae haerere ibi inciperent, & calculosis concretionibus originem dare possent. Jussit enim (*s*), ut Podagrici, prandio contenti, decumbant incoenati: *Haustum tamen cerevisiae alicujus tenuioris liberaliorem sibi indulgeant; quandoquidem etiam renum calculo generando proclives fere sunt tales, cujus concretio a liquore ejusmodi hoc tempore hausto multum impeditur; refrigeratis scilicet ab eo renibus, prolutisque.*

Verum & videtur incusari posse simul major humorum tenacitas. Observavit *Coste* (*t*), sanguinem eductum de venis Podagricorum, qui vigore aetatis & bona temperie fruebantur, habuisse densitatem phlogisticam instar pleuriticorum: copia tamen partis rubrae minor erat, & serum abundabat. In debilioribus jam, & morbi diuturnitate fractis, pars rubra nigricabat, & seri copia adhuc magis abundabat; quod viride erat & subsalsum. Cruor autem ille, dum refriguerat, jam foetebat (*u*). *Hahn* invenit sanguinem vena missum in Podagrico satis bonae notae; post annum catarrhoso muco viscidum; tribus mensibus postea floridum denuo; post sex menses sanguis erat tenax, & pituitosus; sicque nunc melior, nunc pejor, apparuit sanguinis indoles: sex autem ante mortem mensibus, *praeter morem tenax, luridus, teter, inflammationem spirans, e pede emissus fuit sanguis.* Omnia haec monstrant, majorem tenacitatem humorum in hoc morbo inventam fuisse; imo concluserunt aliqui, totum morbum a sola hac aucta visciditate in humoribus pendere, adeoque produci ab illis alimentis & potulentis, in quibus mucilago abundaret (*w*). De hac re autem antea dictum fuit.

In solidis autem partibus major rigiditas culpatur; ex qua sequitur vasorum major angustia; uti ad §. 33. probatum fuit; & major resistentia liquidis, quae per vasa moveri debent.

Ideo provecta aetate frequentius Podagra occupat (§. 1255.), cum sensim magis magisque rigescant solidae corporis partes. Externum frigus, dum vasa stringit, hinc Podagricis adeo inimicum est, & frequenter paroxysmum excitat, uti antea monitum fuit. Unde veterani Podagrici, qui fere toto anno sunt miseri, aestivis saltem mensibus commodius valere solent. Perspirationis so-

(*s*) Tractat. de Podag. pag. 579. (*t*) Traité sur la goute pag. 21. 22. (*u*) Histor. Podag. Eminentiss. &c. pag. 13. 17. 25. 20. (*w*) Liger traité de la goute pag. 63.

ſolitae imminutio, & imprimis ſiccitas cutis inter digitos pedum, qui olido ſudore in ſanis madeſcere ſolent, pro indicio inſtantis paroxysmi haberi ſolet; uti antea dictum fuit. Ubi autem conſtricta antea vaſa laxantur, & transmittere incipiunt humores, humeſcit cutis, dolores leniuntur, & morbus in parte affecta verſus finem properat; uti pariter antea jam notatum fuit.

§. 1264. Unde in locis a cerebro remotiſſimis, motui maxime reſiſtentibus, ob ſoliditatem, duritiem, exercitium, pondus incumbens, primo ſe manifeſtat.

Omnia haec vera ſunt in morbo incipiente; tunc enim pedes primo invadere ſolet. In morbo autem jam adulto, dum augetur copia materiae morboſae, pedum articuli ſaepe non ſufficiunt, ut omne illud capiant; & tunc etiam alia loca occupantur; praecipue, ſi poſt frequentes jam toleratos paroxysmos ſic mutata fuerit partium fabrica, obſtructis, vel compreſſis, aut infarctis, vaſis, ut impediatur materiae podagricae depoſitio verſus has partes. Tunc enim quandoque manus, genua, aliasve corporis partes, invadit morbus; vel & per totum corpus miris diſpergitur modis; uti antea dictum fuit. Videantur illa, quae ad §. 1259. de hac re dicta fuerunt.

§. 1265. Ejus vitii autem (1262. 1263.) origo proxima in indigeſtione viſcerum, non attenuantium, aſſimilantiumque, ſatis aſſumta in indolem requiſitam in liquido nervoſo, id eſt ultimae elaborationis ultimo effectu, ſpiritui vitae, & radicali ſeminis proliferi materiae, hinc ſe innectit clanculum.

Si conſiderentur illa, quae nutritionem ſpectant, patet per inevitabiles vitae ſanae actiones liquidorum noſtrorum copiam minui, ſolida deteri, quotidie; hinc niſi reſtituerentur perpetuo illa, quae perduntur continuo, brevi corpus noſtrum deſtrueretur. Sed non hoc tantum; verum etiam humores humani, calore corporis, motu per vaſa, degenerant a blanda indole, & in acrimoniam mutantur putreſcentem: unde, niſi acriora, nocitura corpori, ſi manerent, eliminarentur de corpore per cutis vaſa, urinam, & alvum, novusque blandus chylus reſtitueret hanc jacturam, brevi actum foret de corpore. Manifeſte hoc apparet in illis, qui ſtrictiſſimo jejunio corpus macerant, ſi per viginti quatuor horas ab omni cibo & potu abſtinuerint. Vires enim languent, ita ut ſolitos labores tolerare nequeant; imo ſaepe in animi deliquium cadunt, licet quieſcant. Anima in his olere incipit; urina parca acris ſtranguriam facit; quae omnia emendantur, dum cibo potuque reficiuntur. Aucta haec per inediam acrimonia humorum primo ſe manifeſtat quidem in primis viis, & vaſis majoribus; verum ubi & tenuiſſimi humores ſic affici incipiunt, ſequuntur pervigilia, epilepticae convulſiones, febres furioſae, & tandem mors (x). Ve-

(x) H. Boerh. Inſtitut. Med. §. 757.

Verum alimenta, quae ingeruntur, non ſunt eadem cum illis, quae deperdita fuerunt; ſed debent ſic mutari per actionem viſcerum, & vaſorum, ut, amiſſa propria natura, acquirant indolem noſtrarum partium ſolidarum, & fluidarum. Demonſtrarunt Phyſiologi ingentem illum apparatum, qui requiritur, ut ex ingeſtis reparentur perdita. Manducatio dividit, & ſalivam una cum aëre miſcet intime cibis; ventriculus recipit, retinet, fovet, ſuos humores admiſcet; dum ſimul hoc viſcus, una cum contentis ſuis, preſſione diaphragmatis, & muſculorum abdominalium, agitatur perpetuo, atque hepate & liene, ſanguine calido copioſo plenis, fovetur, cum haec viſcera partim accumbant, partim incumbant, ventriculo; idem & a pancreate ſuccumbente fit. Mutati ſic in ventriculo cibi, liquidiori ſub forma exeunt per pylorum in inteſtina; admiſcetur bilis utraque, & ſuccus pancreaticus; in toto tubo inteſtinali, in omni puncto, ex arteriis exit tenuis lympha, quae contentis inteſtinorum intime miſcetur; per lactea vaſa reſorbetur tenuior pars; donec, omni utili ſucco exhauſto, foeculenta pars per alvum exeat. Chylo autem ſic reſorpto admiſcetur lympha tenuis venoſa, a toto corpore redux; tandemque chylus, ſic dilutus, ut pro maxima parte conſtet humoribus animalibus, guttatim inſtillatur ſanguini, per venam axillarem praeterlabenti; cum hoc pellitur ad cor; dein per pulmonem in aörtam; & cum ſanguine arterioſo per totum corpus circumducitur.

Chylus ille, dum cum ſanguine ſic movetur, jam multum perdidit de natura ingeſtorum; ſed nondum tamen perfectam indolem noſtrarum partium acquiſivit: per vaſa enim mammaria ſeparatus, & in mammis collectus, adhuc ſaepe dotes ingeſtorum retinet. *Loweri* autem experimentis conſtitit, chylum, poſtquam per octo horas fluxit cum ſanguine per vaſa & viſcera noſtra, depoſita propria natura, jam aſſimilatum eſſe humoribus noſtris, adeoque aptum, ut reſtituantur perdita ex hoc chylo jam mutato.

Si autem ex tot conditionibus, ad perfectam talem aſſimilationem requiſitis, una vel plures defecerint, effectus ultimus erit diverſus, aliqua ſequetur degeneratio, imprimis in tenuiſſimis humoribus, qui maxima elaboratione indigent, ut abſque impedimento per minima corporis vaſa fluere poſſint. Si maneant eadem ultimae aſſimilationis vitia, accumulabitur ſenſim major copia degeneris humoris; qui, ſi non exeat de corpore, mora acrior, & minus meabilis, reddi poterit; ſicque tandem, ad loca huic materiae, jam morboſae, recipiendae apta depoſitus, morbum producere.

Hinc patet, quare *Aegineta* (*y*), de hoc morbo agens, dixerit: Humor praeter naturam, & partium debilitas, hunc morbum faciunt. *Quando enim altrix facultas partium labefactata fuerit* (ἡ θρεπτικὴ δύναμις ἀτονήσῃ) *ob ciborum copiam, ex qua cruditates contingunt, humor abundans in quamcumque articulationem, quae antea debilior fuerat, ſe conferet, & diſtendens colligantes nervos, dolorem faciet.*

Sed & *Sydenhamus* (*z*), proprium morbum attentiſſime conſiderans, poſt ab-

(*y*) Lib. III. cap. 78. pag. 57. (*z*) Tractat. de Podag. pag. 557.

absolutam Podagrae historiam, dicit: *omnes animi nervos variis hujusce morbi phaenomenis contemplandis acriter intendens, illum* Ἀπεψια, *seu labefactatae tam in partibus quam succis corporis universi concoctioni, ortum debere existimo.* Haec autem deinde latius deducit. Certe illa, quae hactenus dicta sunt de hoc morbo, hanc sententiam pulchre confirmant. Divites, lautissime viventes, imprimis infestat Podagra; & constitit, eosdem a morbo curatos fuisse, dum, iniqua sorte, divitiis orbi, cogebantur, frugalem victum in sudore vultus sibi suisque quaerere. Si enim, minus perfecta assimilatione facta, forte quid degeneraverit in humoribus, illud subigetur per labores, corporisque exercitia, vel expelletur de corpore. Panem atrum, & lardum sale fumoque induratum, avide comedit, & optime digerit, durus arator; quae pessime gravarent ventriculum hominis, sedentariam vitam viventis. Unde & illi, qui plus aequo libris impallescunt, toties Podagrici fiunt, dum salubre corporis exercitium nimis negligunt. Inde etiam senescentibus frequentior morbus; dum minus agile per aetatem corpus motibus perficiendis minus aptum evadit.

Sed & postea, quando de cura agetur, illud ulterius confirmabitur. Laudaverunt Medici toties diaetam lacteam, ut nempe in sani animalis corpore paratus humor daretur; qui facilius a debilioribus visceribus subigi posset. Diaetam mollem ex eupeptis cibis, & simplicem, laudavit *Sydenhamus*; jussitque Podagricos, solo prandio contentos, incoenatos lectum petere. Deinde corporis exercitia Podagricis suadet quam maxime, ita ut dolentibus adhuc pedibus incedere illos jusserit. Si remedia, maxime decantata, consideramus, sunt imprimis talia, quae languentem viscerum chylopoieticorum actionem excitare, & emendare, valent. Si enim prima in coctione aliquod vitium manserit, illud in reliquis coctionibus difficilius emendabitur ita, ut perfecta omnium assimilatio fiat. Imo licet reliqui humores, qui per majora vasa fluunt, satis boni fuerint, in minimis vasis, & subtilissimis liquidis secretis a sanguine, quae per tenerrima haec vasa moventur, poterit manere quid a natura alienum; quod sensim copia auctum, vel & mora pejus redditum, diversos, & miros, morbos producere poterit. Videantur illa, quae ad §. 1262. dicta sunt. Cum igitur in Podagricis haec degeneratio morbosa in subtilissimo totius corporis liquido haereat, inde *Helmontius* (*a*), Podagram in vitae spiritu diversorium suum nactam esse, statuit; cumque in praecordiis officinam spiritus vitalis poneret, & circa praecordia ingruentis paroxysmi primordia saepe sentirent Podagrici, hinc in illa opinione confirmabatur. Subtilissimis autem partibus, sive solidis, sive fluidis, inhaerere morbosum hunc characterem, etiam inde conclusit, quod Podagra haereditaria esset, & per tot annos silens latere posset in corpore, antequam in nervum erumperet (vide §. 1255); unde dixit (*b*); *Non est cruori character ille Podagrae commistus, at bene moderatori partium solidarum. Mutatur nimirum multoties cruor, totaque alimenti suppellex, ante Podagrae haereditariae venturum adventum.*

Cer-

(*a*) In Capitulo *Asthma & Tussis* §. 40. pag. 293.

(*b*) In Capitulo: *Volupe viventium morbus.* §. 11. pag. 313.

Certe in morbis haereditariis quam maxime mirum videtur, quod in nascentis hominis molecula minima jam haereat illud, quod post triginta annos morbum faciet, tanto temporis spatio in silentio quasi obdormiens. Sed omnia, quae generationis opus spectant, parum adhuc intellecta sunt, licet summi viri omne ingenii acumen adhibuerint, & nullis laboribus pepercerint, ut haec mysteria indagarent. Ille, qui fecit omnia, dedit animalibus & plantis potentiam se multiplicandi: hoc dum fit, debet de toto hoc praeparari quid, & abscindi de integro hoc manente, quod erit alterum simile huic; haec est genitura, aliam ex alia prolem substituendo multiplicans naturam: hoc exire posse de corpore fabricato, manente corpore integro, scimus.

Sed incomparabilis *Reaumurii* (*c*) industria patuit, rudimentum illud vitale futuri animalis per plures annos posse manere immutatum, & longo quasi somno sepultum, non crescens, aptum tamen, ut inde prodeat animal, quod sui simile producet postea. In regno vegetabili germen futurae plantulae in semine maturo reclusum quam diutissime servari poterit. Nobilis vir, qui sapidissimos melones singulis annis in horto colebat, melonum semina bene sicca servabat vasis purissimis vitreis exacte clausis, nec terrae mandabat unquam, nisi prius per integrum decennium servasset, dum firmiter sibi persuasum haberet, ex diu servatis seminibus longe meliores fructus produci. Ex seminibus plantae, *Mimosae* dictae, sive *Sensitivae*, per octoginta annos servatis, dum in scrinio neglecta jacuerant, ab avo olim ex Indiis receptis, a nepote dein terrae mandatis, plantulas surrexisse vidi, quae vividissime, ad levissimum tantum attactum, foliola contrahebant. In historia naturali versatissimus *Eques de Baillou*, qui immensum thesaurum fossilium, aliarumque rerum naturalium, quem collegerat indefesso labore & summa industria, *Augusto Imperatori* tradiderat, ut sub tantis auspiciis illam in ordinem redigere posset, & augere perpetuo, casu invenit in scriniolo fabas, quarum quaedam miniato colore fulgebant, aliae variegatis coloribus pulcherrimis omnium oculos in se rapiebant. Vocabatur Hortulanus, in arte sua nemini secundus, qui, diligenter lustrans haec semina, terrae adhuc mandari posse, ut germinent, dixit. Optimus senex *de Baillou* risit, monstravit schedulam, quam una cum fabis his invenerat, quae docebat jam ultra ducentos annos servatas fuisse, & licet integrae viderentur, tamen vix verosimile esse, ut post bina saecula plantam sui generis producerent. Hortulanus scalpello, non sine molestia, duras fabas has dividens, vidit, germen integrum esse, cotyledones sanos, nil mucidi, nil corrupti; hinc audacter dixit, se non moveri omnibus illis ratiunculis; sed certum esse, quod arte sua excitare posset tam diu sopitum hoc germen, ut vegetaret. Maceravit per aliquot dies in pura aqua fabas, ut molliretur externa superficies; dein fertili terrae commisit; blando calore fovit; & post aliquot septimanas jam una alterave germinare ceperunt, posteaque plures aliae, quae Phaseoli plantas ad magnam satis altitudinem scandentes exhibuerunt.

Sed certe & in corpore humano ipso observantur similia, quae docent, quae-

(*c*) Mémoir. pour l'histoire des insectes Tom. II. pag. 30.

quaedam diu latere in corpore, vix incrementum capientia, quae post annos simul & semel se manifestant. Pilorum in cute pubis rudimenta haerent; sed circa pubertatis tempus prodire incipiunt tantum; & tunc cito crescunt. In maxillis minorum abortuum diffractis vidi dentium primordia manifestè, non tantum illorum, qui primi prodibunt, sed & illorum, qui septimo vel octavo aetatis anno, & serius adhuc, subito crescere incipient, priorumque locum derelictum occupabunt. Notum est, in utraque maxilla ultimos dentes molares saepe ad vigesimum quintum & ultra aetatis annum manere in alveolis suis gingiva tectos, & postea, saepe non sine magna molestia, emergere; unde & dentes sapientiae vocari solent: horum tamen rudimenta in maxilla abortuum vidi, & in foemina octogenario majore, penitus jam edentula, miratus fui, eosdem illos dentes emersisse manifestos, non sine metu haeredum, ne effoeta haec anus denuo juvenesceret. Omnia haec modo dicta si considerentur, non adeo absonum videbitur, infelix Podagrae, aliorumque morborum, seminium nascentis hominis primo rudimento sic innecti posse, ut nullo signo se manifestet per plures annos, tandemque determinato vitae tempore in actum deducatur, & similem, ac in parente olim fuerat, morbum producat. Omnia, uti modo dixi, in generationis opere, mysteriis plena sunt: acutissimi observatores detexerunt plura, quae jam facta erant; modum autem, quo fiebant haec, quae facta mirabantur, nemo evidenter explicuit; saltem quantum novi. Prudenter certe *Columella* (*d*) dixit: *Nec generandi quidem data est potestas manibus aut plantis: sed, quod hominibus ignotum esse voluit genitor universi, ventre protexit, ut divina praeditus ratione rerum aeternus opifex, quasi quibusdam secretis corporis, in arcano, atque operto, sacra illa spiritus elementa cum terrenis primordiis misceret, atque hanc animantis machinae speciem effingeret.*

§. 1266. Cujus (1265.) ratio iterum deducitur ex causis remotis (1255. 1258.)

Si jam cum dictis conferantur illa, quae ad numeros hic citatos de causis remotis allata sunt, patebit has tales esse, ut digestionem, attenuationem, & assimilationem, ingestorum turbent, & impediant; unde cruditas nascitur; & si diu similes causae egerint, a naturali sua indole multum degenerabunt corporis humores; adeoque Podagrae producendae, vel excitandae, si antea jam adfuerit, dabunt occasionem.

§. 1267. Supponit itaque omnes fere coctionum vitiatas functiones ad producendum hoc malum (1265.), & quidem vitio in majoribus vasis, liquidisve, vix sensibili.

Omnia illa vitia in usu sex rerum naturalium commissa turbant saepe multas viscerum functiones, & alios morbos plures producere possunt, uti facile pa-

(*d*) Lib. III. cap. 10. Auctor. rei rustic. Tom. I. pag. 376.

patet. Verum ipſa Podagra ex his ſequi poteſt, licet vix ullum vitium in majoribus vaſis, aut liquidis craſſioribus, appareat. Dictum enim fuit antea ad §. 1256. & 1262, illud, quod poſtea dolorem podagricum excitabit in pede, nullum ſaepe ſui ſignum dare, niſi dum ad artus delatum fuerit. Unde *Helmontius* (*e*), licet ſpiritus vitalis ſedem in praecordiis poneret, & Archaeum ſuum circa cardiam, ſive os ventriculi ſuperius, locaret, tamen non credidit, aliquid morboſi in ventriculo haerere, quod Podagrae quaſi fomitem daret: *Nec eſt enim character ille Podagricus ſilens, materialiter, aliquo depoſitus in nido, ſegregatoque ſtabulo in plicis aut rugis ſtomachi exceptus, tanquam tartarus aliquis exoticus adhaerens. Sed eſt in ipſo vitae Archaeo concreditus character.*

Quandoque enim Podagrici toto inter paroxyſmos intervallo ſe credunt ſanos; imo quandoque media nocte, dum ſani lectum ingreſſi fuerant, ſaevus dolor corripit nil tale ſuſpicantes; uti antea dictum fuit. Unde ad §. 1262. concluſum fuit, cauſam proximam Podagrae haerere in ſubtiliſſimis partibus ſolidis & fluidis corporis. Sed antea dictum fuit in Epilepſia, & in Febre Intermittente, cauſam proximam horum morborum in minimis his partibus quandoque haerere. Unde etiam tales morbi ſaepe ſe invicem mutant, imo deſtruunt quandoque. Antea patuit, moleſtam vertiginem, Podagra ſequente, perfecte ablatam fuiſſe. Febris intermittens quandoque delevit Epilepſiam exquiſitam. Vidi in homine robuſto, aliquot jam Podagrae acceſſus paſſo, tertianam vernam; poſt ſecundum paroxyſmum pollex pedis acri dolore corripiebatur; nec rediit amplius febris. Notum autem eſt, tertianam vernam, licet mitis fuerit, raro ante quintum paroxyſmum, & plerumque ſeptimo tantum, finiri. Solet in talibus febribus, ſponte, vel per artem, ſurſum aut deorſum evacuari materies bilioſa, magno cum levamine; hinc & illi tale remedium praeſcriptum fuerat; quod mane ſumſiſſet, niſi de nocte Podagrae paroxyſmus ſe manifeſtaſſet, quem turbare dum nollet, prudenter ab uſu purgantis remedii abſtinuit; & intra quatuordecim dies, a Podagra liber, optime ſe habuit tota aeſtate. Neque potui obſervare, quod poſtea bilioſas evacuationes habuerit, licet aegrum & adſtantes monuerim, ut ſollicite attenderent.

§. 1268. **A**deoque curatio impoſſibilis, niſi per medicamenta, quae integre haec vitia emendare queant, & ſubtiliſſimum peccans rite corrigant. Unde incurabilis fere hactenus habita, niſi paucis Empiricis.

Dolorem lenire, non eſt Podagram curare; cum ſponte ſua ſemper minuatur, &, diſſipata omni materia morboſa, ceſſet Paroxyſmus. Sed vera curatio Podagrae eſt, ut nunquam poſtea redeat morbus, licet etiam cauſae, excitare paroxyſmum valentes, applicentur corpori; de quibus §. 1258. dictum fuit. Illae enim cauſae procatarcticae non feciſſent Podagram, niſi praediſponens

(*e*) In capitulo: *A ſede animae ad morbos* §. 11. pag. 236.

nens ad Podagram causa praeëxstitisset in corpore; quae si sublata fuerit, morbus abest.

Observatur enim, bona diaeta leniri morbum, imo saepe per plures annos silere, si solo lacte vivant aegri, uti postea dicetur; attamen tales non sunt curati, & causa praedisponens manet, licet, per talem diaetam sublatis causis occasionalibus, causa praedisponens non fuerit actuosa reddita, sed siluerit per plures annos. Observatum enim fuit, si ad pristinam diaetam redierint, omisso lactis usu, tales aegros acriori Podagra laborasse, quam ante, licet se sanos omnino credidissent. Agitur ergo hic de radicali illa cura, quae characterem illum Podagricum dictum *Helmontio* delet integre, & subtilissimum illud peccans rite corrigere potest. Uti enim ad §. 1256. dictum fuit, non illud, quod in loco dolente ardet, dolet, Podagra est, sed ejus productum tantum. Aderat degenerans illud subtile ante Paroxysmum; sed tunc morbum facit, dum in articulos deponitur. Hinc dixit *Helmontius* (*f*); in sananda Podagra *meditandum est, quomodo e spiritu vitae character seminalis Podagrae sit abolendus. Quo alias perstite nil actum est, electo medico dignum. Neque enim ad intima spiritus vitalis scrinia quivis tabellarius accedit, nisi legatus amicus.*

Tale autem remedium jactabat esse *Arcanum corallinum Paracelsi*, quod Podagram in suo semine interimeret. Neque videtur fuisse medicamentum purgans per alvum, *sed nostris constitutivis commiscibile*. Credibile videtur, quantum ex obscura descriptione colligi potest, ex argento vivo paratum fuisse illud remedium, quod mite erat, nec corpus turbabat multum. Non enim validas evacuationes in hoc morbo desiderabat *Helmontius*; uti ex alio loco patet (*g*); *sunt demum morbi, quibus nulla est occasionalis materia. Quibus tamen sub periodum sua excutitur materia connexa, velut ignis e silice: non habentes, inquam, aliam sibi occasionem praeter impressiones ideales. Qualis est Podagra, Caducus, Mania, Asthma, &c. Quorum scilicet perfecta sanatio consistit in characteris seminalis, & incorporei fermenti, ablatione, non item in materiae cujusdam sequestratione.*

Chemici in arcanis suis, quae ad intima corporis penetrare posse sperabant, spem posuerunt. Veteres Medici laudaverunt *Helleborum*, quem difficillimis morbis eradicandis parem credebant. Sic *Aretaeus* (*h*) dixit; *Podagricis Veratrum magnum remedium; sed in primis morbi invasionibus; quod si multis jam annis inveteravit, vel a majoribus per successionem descendit, aegrotum ad mortem usque comitatur.*

Sydenhamus (*i*), postquam diaetam, exercitium corporis, & alia, Podagricis praescripserat, monet, illos immunes non fore omnino a morbo, licet cuncta haec religiose observent; sed insigne malorum lenimen promittit tantum. Ille enim, *qui hujusce morbi curationem molitur, id negotii sibi dari, debet credere, ut totius corporis habitum immutet, atque illud ad pristinam constitutio-*

(*f*) In Capitulo: *Volupe viventium morbus* §. 25. pag. 315. (*g*) In Capitulo: *Ignotus hospes morbus* pag. 405. (*h*) De curat. morbor. diuturnor. lib. I. cap. 12. pag. 133. (*i*) Tractat. de Podag. pag. 592. & seq.

tutionem refingat, quantum per aetatem, & reliquas circumstantias, fieri possit: quod in Paroxysmorum interstitiis, non in ipsis Paroxysmis, annitendum est. Candide autem fatetur (*k*), quod, *Therapeia radicalis, & usquequaque perfecta, qua quis etiam a diathesi ad hunc morbum foret liberatus, adhuc in Democriti puteo latet, atque in naturae sinu reconditur, nescio quando, aut a quibus, in lucem extrahenda.* Nec desperabat tamen, quod aliquando tale remedium inveniretur, imprimis fultus exemplo *corticis Peruviani*, qui tam feliciter febres intermittentes curat, quae toties ad omnes Medicorum conatus rebelles manebant. Patet inde ratio, cur hactenus Medici radicalem podagrae curam, si non omnino impossibilem, saltem difficillimam habuerunt. *Hippocrates* (*l*) de Podagra dixit, quod sit *omnium, qui circa articulos oriuntur, affectuum, violentissimus, & qui difficillime solvitur, & permanentissimus. Licet autem longus sit & molestus, minime tamen lethalis.*

Inde apud *Lucianum* (*m*) Podagricorum chorus *insuperabilem Deam* vocat Podagram; quae & se ipsam ἀνίκητον δεσπότιν πόνων dicit (*n*), quae nullo thure placatur, quae consuevit iracundior occurrere illis, qui plurima tentant remedia (*o*). Econtra.

His, qui nihil sapiunt mihi contrarium,
Animam gero mitem, & fio placabilis.

Causas autem difficillimae curationis, vel & saepe impossibilis, enumerat *Aurelianus* (*p*); & inter illas notat; *Passio haec initio parvitatis causa negligitur, & contemta convalescit &c. ob hoc igitur passio perseverare, atque corpora possidere, meditatur. Non autem minus etiam longorum lenimentorum causa, quibus recessisse videtur, cum sanos aegrotantes fingendo promittit, adjuvante etiam intemperantia, qua cum saepe concipi passio perspicitur, manere posse non dubitatur.*

Empyrici soli, qui audacter adeo de corio humano ludere solent, jactant, se suis arcanis vel radicatissimam Podagram funditus tollere posse. Cumque ditiores praecipue infestet hic morbus, undique advolant, ut ingenti saepe pretio nugas suas vendant credulis. Novi plures, qui, saepius quamvis ab his nugivendulis decepti fuissent, tamen faciles praebebant aures, dum novus agyrta jactaret similia. Facile enim solet humanum genus illa credere, quae optaret vera esse. Conantur autem tales homines fidem mereri, dum dolentibus paroxysmi tempore partibus applicant talia, quae cruciatus lenire videntur, dum Paroxysmi particularis declinatione dolor sponte remittit. Verum optime monuit *Sydenhamus* (*q*) aegros: *Quin potius sub initio Paroxysmi ista usurpet, & statim edocebitur, quam ficulneum sit istud auxilium, quam vana spes; cum haec Epithemata nocere quandoque possint, prodesse nunquam.* Sed & ante *Sydenhamum*

(*k*) Tractat. de Podag. pag. 606. (*l*) De Affection. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 629. (*m*) Tom. III. pag. 649. (*n*) Ibidem pag. 653. (*o*) Ibid. pag. 655. (*p*) Morbor. Chronic. Lib. V. cap. 2. pag. 560. (*q*) De Podag. pag. 601.

mum similia monuerat *Aurelianus* (*r*), postquam farraginem remediorum a variis laudatorum recensuerat, & exploserat: *Fit praeterea, ut accessiones tempora percurrant, & sua sponte levigentur, atque ita occurrens declinatio, vel paulo proximius lenimentum, eventum curationis afferat. Quod si forte vere profuisse putaretur declinationi adhibitum, rursum initiis necessario noxium comprobatur.*

Utinam illis jactatoribus contingeret illud, quod scite fingit factum fuisse in binis Syris *Lucianus* (*s*). Hi enim fame subacti, & victi inopia, terram pererrabant totam vagi, & mare, jactantes, se possidere haereditario jure unguentum, quod leniret saevos dolores; cujus tamen compositionem, ob juratam tacendi fidem, revelare nolebant. Verum iratissima *Diva Podagra* jussit, ut severae poenae, bacchanalium suorum comites, convolarent ilico, & miseros crudeli torquerent dolore, donec, frustra illito unguento, cogerentur fateri, nec suum arcanum, nec ullum aliud, vincere posse Podagram; quae invicta dein exclamat;

Cognoscat unusquisque, me solam Deûm
Non deliniri Pharmacis, non obsequi.

§. 1269. Haereditaria, & tophacea, curatu omnium difficillimae.

Licet autem Podagra semper arduus curatu sit morbus, tamen varios difficultatis gradus in curando hoc morbo agnoverunt Medici, & statuerunt satis unanimiter, haereditariam omnium difficillimam esse; imo *Aretaeus*, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit, de illa curanda desperavit; uti etiam de illa, quae admodum inveterata jam est, & tophos podagricos in variis corporis locis produxit.

Omnes agnoscunt summam difficultatem curandae Podagrae haereditariae, tamen non videtur omnino desperandum esse. Constat enim observatis, quod quandoque hic morbus ex avo in nepotem transeat, cujus pater immunis ab hoc morbo totam vitam transegit, praecipue si sobriam, & quotidianis laboribus exercitatam, vitam duxerit. Si dura paupertas potuerit confirmatam jam Podagram eradicare, videtur admodum verisimile esse, eandem hoc efficere posse, ne morbosus ille character, haereditate susceptus, in actum deducatur unquam, sed silens obdormiat tota vita. Verum quidem est, quod non videatur omnino deletus ille character, cum transire observetur in progeniem tamen; sed & illa, frugali vita, & salubri corporis motu, pariter cavere poterit, ne latens morbi vestigium in nervum erumpat; sicque spes erit, ut tandem ex tali familia exstirpetur infelix morbi radix. Haereditariam phthisin, cavendo Haemoptoën, sic deletam fuisse, antea dictum fuit, ubi de hoc morbo agebatur.

Haereditariae Podagrae validum Paroxysmum ipso aetatis flore senserat Me- di-

(*r*) In loco modo citato pag. 565. (*s*) Tom. III, pag. 660.

dicus (*t*); severa diaeta, aliisque, de quibus postea dicetur in curatione, immunem se praestitit a Podagrae cruciatibus per duodecim annos, & ultra. Nec tamen videbatur radix mali superata fuisse. Dicit enim, se dictasse egregium hunc tractatum, cum scribere non posset, ut rigidae hyemis, & diri morbi, quo decumbebat, taedia falleret, simulque proximo prodesset. Patet tamen inde, quantum sperare poterit Medicus, si docilem & constantis animi aegrum nactus fuerit, qui frugali mensa Podagrae cruciatus redimere velit. *Cornaro*, sola diaeta ab articulario & aliis pluribus morbis liberatus, integrum saeculum complevit, tandemque absque ullo morbo praegresso vivere desiit (*u*). Tamen post quadragesimum modo annum sobrie vivere inceperat; antea gulae deditus morbosam agebat vitam.

Ubi vero eo usque invaluit, ut tophi, creta podagrica pleni, in variis corporis locis nascantur, credebat *Sydenhamus*, uti ad §. 1260 & 1261 dictum fuit, ipsam corporis substantiam in morbi fomitem jam conversam esse, adeoque & morbum difficillime curandum fore. *Hippocrates* (*w*) hanc Prognosin dedit in hoc morbo: *Quicumque, aut senes sunt, aut circa articulos callos* (ἐπίπωρώματα) *habent, aut aerumnose vivunt, hi omnes sani fieri non possunt humana arte, quantum ego novi &c. Qui vero juvenis est, & circa articulos nondum callos habet, & accurate vivit, & laboris amans est, & alvum bonam habet ad obediendum, pro studiorum ratione, hic sane, medicum intelligentem nactus, sanari poterit.*

Tamen, uti postea patebit, bona vivendi ratione, & opportunis remediis, multum profici poterit, etiam in Podagra tophacea. *Sydenhamus* (*x*) testatur, se expertum esse, *quod exercitatio longa, & quotidiana, non tantum officit generationi tophorum, sed etiam tophos veteres, & induratos, solvit, modo non eo usque invaluerint, ut cutim extimam in suam substantiam mutaverint.* De possibili resolutione cretae, sive calcis, podagricae postea in curatione adhuc quaedam erunt dicenda.

§. 1270. Ex iisdem deducitur, Venae sectionem non attingere mali materiam, sedem, causam: prodesse tamen aliquando casu, revellendo parum, & vires urgentes minuendo (1257.).

Ex illis, quae ad §. 1262 dicta fuerunt, patuit, in liquidis tenuissimis, & vasis minimis, imprimis haerere causam proximam hujus mali; & inde conclusum fuit ad §. 1268, curationem sperari non posse, nisi a talibus remediis, quae integre possunt emendare abdita haec vitia, & subtilissimum peccans rite corrigere. Verum per Venaesectionem tantum educitur crassior humorum pars, sanguis nempe ruber, post factas secretiones tenuiorum humorum, redux in venas ex arteriis; unde nihil de morbi materia per sanguinis missionem eva-

(*t*) Coste Traité sur la Goute. In Praefat. (*u*) Cornaro raadgeving &c. (*w*) Praedict. Lib. II. cap. 7. Charter. Tom. VIII. pag. 815. (*x*) De Podagr. pag. 590.

evacuari, neque per hanc emendari poterit vitium, in tenuioribus longe vasis & fluidis haerens.

Non agitur, proprie loquendo, hic, an non conducat quandoque Podagricis sanguinis missio, verum an ad Podagrae curationem commendari mereatur. Si aeger plethorae signa habuerit, aut certo anni tempore sanguinis missioni assuetus fuerit dudum, tunc certe Venae sectione opus erit; uti antea ad §. 106. dictum fuit. Si paroxysmum comitetur febris vehemens, delirium, respiratio difficilis, materia morbi non rite deposita ad loca solita, tunc prudentes Medici sanguinis missione utuntur, ut periculosa haec symptomata emendent; non autem curandae Podagrae spem ponunt in sanguinis evacuatione: sic certe sentiebat *Celeberrimus Mead* (y); qui observaverat; *sanguinis missionem id plerumque efficere, ut morbus locum, quem jam tenet, deserat, & derelinquat.* Si ergo materia podagrica, pectus, cerebrum, aliaque viscera, infestaverit, usum habere poterit Venae sectio, non tantum, ut leventur molesta & periculosa symptomata, verum etiam hac spe, ut morbus locum mutet, & in artus derivetur.

Sed simul inde patet, ubi artus rite occupat Podagra, tunc a Venae sectione metuendum esse, ne morbi materia locum mutet, & viscera infestet; uti postea ad §. 1273. dicetur. Unde *Sydenhamus* (z) pro regula practica in curatione hujus morbi statuit sequentia: *Non est itaque adhibenda Phlebotomia, vel ad praecavendum paroxysmum, qui timetur, vel ad istum, qui jam adest, mitigandum; in iis nempe, qui aetate sunt provectiores. Quamvis enim, qui educitur, sanguis Pleuriticorum, & Rheumatismo laborantium, sanguinem ut plurimum referat, attamen Venae sectio haud minus insigniter in hoc morbo officere aegro, quam in duobus praedictis prodesse, cernitur.* Non improbat quidem in juvenibus, si immodicis imprimis potationibus indulserint, sanguinem detrahi in initio Paroxysmi; *sin autem in Paroxysmis subsequentibus Phlebotomia jugiter utatur, Podagra quam citissime etiam in juvenibus inveterascet, & intra paucos annos latius imperium, seu potius tyrannidem, propagabit; quam alias in multis extendere potuisset.* Certe & *Aegineta* (a), qui Podagrae curam secundum quatuor humores descripsit, statim quidem jubet, sanguinem mittendum esse in Podagra sanguinea; imo etiam in pituitosa, & melancholica; ut nempe noxium humorem de Venis educeret; tamen monet sequentia: *statim ergo cum quis morbum experiri primum coeperit, sanguinis missio erit tentanda: nam quos jam fluxio frequenter infestavit, ii plus inde noxae, quam auxilii, sentiunt; praesertim quibus corpus est natura frigidius, aut imbecillius.*

Verum quidem est, quod *Galenus* (b) jubeat, in Podagricis, & Arthriticis, vacuationem fieri debere, veris initio, sive per venae sectionem, sive per remedium purgans: simulque testetur, quod plures sanaverit hoc modo, qui tres quatuorve annos pedum doloribus laboraverant: caute tamen subjungit; *Cae-*

(y) Monit. & Praec. Med. pag. 201. (z) Tractat. de Podag. pag. 560. (a) Lib. III. cap. 78. pag. 57. versa. (b) De curandi ratione per venae sect. cap. 7. Charter. Tom. X. pag. 436.

Caeterum id neminem latere puto, illos in omni deinceps victus vitaeque ratione agere moderatos. Intemperantibus enim, vinosis, ventri gulaeque deditis, nullam medelam adhibendam esse statuit. Exercitia autem salubri victus rationi jungebat *Galenus*. Sed ex antedictis patuit, & postea adhuc in curatione morbi dicetur, salubri corporis motu, & regulari diaeta, magnum emolumentum obtineri in Podagra, nondum penitus inveterata; qualis fuit illa, in qua *Galenus* sanguinis missionem verno tempore laudavit.

Antea ad §. 1257. dictum fuit, Veteres Medicos, dum videbant turgidas in membro dolente venas, calorem urentem quererentur aegri, & locum dolentem conspicerent rubentem & tumidum, tentasse Venae sectionem, non tantum in aliis locis corporis satis dissitis, revulsionis causa, sed in ipso dolente crure, vena incisa, & multo sanguine detracto. *Aëtius* testatur, se liberasse hominem ab omni dolore, minuta nempe tensione partium, quam fortem adfuisse memorat, per hanc vasorum evacuationem. Minuebantur enim sic subito vires urgentes locum affectum. Praeterea monitum fuit antea, spem levaminis adesse, dum pars affecta tumere, & rubere, incipit; adeoque doloris abolitio potuit non pendere a sola sanguinis missione. *Medicus Gandavensis*, qui satis audacia, & felicia, in morbis quibusdam curandis tentamina fecerat (*c*), laudavit venae sectionem in ipso articulo dolente, vel in loco propinquo, & testatur, quod saepe intra diei spatium omnis dolor abesset, ita ut aeger eodem adhuc die progredi potuerit, pedi affecto insistens. Inde autem conclusit, ad praecavendum Podagrae reditum, profuturum quam maxime, si bis, vel ter, in anno aperiretur vena in pedis pollice; in quo loco Podagra sedem suam figere amat (*d*). Sed certe aliud quid est, dolorem lenire paroxysmi tempore, aliud est, Podagram curare. Ex modo dictis autem constat, repetitas sanguinis missiones nocere, debilitando corpus. Laudavit quidem *Celeberrimus Hoffmannus* (*e*) cucurbitas cum scarificatione, si singulis tribus mensibus dorso pedis applicarentur, dixitque, quod *insignissimum allevamentum in pluribus, atque etiam in se ipso, qui non immunis fuit ab ejusmodi insultibus podagricis, licet obtusioribus, & non diu persistentibus, expertus fuerit.* Notum autem est, celebrem illum medicum prophylacticas illas venae sectiones semper fere consuluisse, etiam sanissimis hominibus, ut nempe ab omnibus morbis, imprimis acutis, manerent immunes. Praeterea notandum est, quod hic agatur de cura radicali Podagrae, quae ob rationes datas non videtur sperari posse a repetitis sanguinis missionibus. Dum *Ocypus* apud *Lucianum* (*f*), morbum dissimulans, medicum falleret, acsi a vi in palaestra illata pes doleret, ille jam paraverat *acutum*, *cruoris sitiens*, *semiteres*, instrumentum, ut dolentem partem scarificaret; verum accurrens Ephorus impedivit, exclamans;

So-

(*c*) Van der Heyden Discours & advis &c. pag. 72. (*d*) Ibidem pag. 83.
(*e*) Med. rat. & syst. Tom. IV. part. 2. sect. 2. cap. 11. pag. 525.
(*f*) Tom. III. pag. 670.

Soter, quid occipis? ſic te fugiat ſalus?
Audes, quaeſitas ferro poenas addere?
Ignarus omnium, malum admoves pedi.
Mendacia tibi dicta, quaeque dicta ſunt.

Unde patet, antiquitus ſcarificationem partis dolentis ſatis inſolitam fuiſſe.

§. 1271. Neque purgationem per ſuperiora, inferiorave, tantum praeſtare, quantum vulgo ſperari ſolet; excitare ſaepe tumultum liquidi nervoſi, ſubducere liquidiora, labefactare virtutem expellentem.

Hanc methodum ad Podagram ſanandam laudaverunt plures; &, uti videtur, ob ſequentes imprimis rationes.

Antea dictum fuit ad §. 1257., Podagricos futuri paroxysmi indicium ſentire circa ſtomachum & praecordia, cruditates, ructus adeſſe nidoroſos, alvum reddi ſtrictiorem, flatus moleſtos percipi, appetitum languere, quandoque etiam pridie ante paroxysmum ſolito voraciorem reddi, imo, uti ad §. 1258. notatum fuit, quandoque famem caninam adeſſe. Simul & ibi dictum fuit, lardi & ſimilium comeſtionem, quae difficilis admodum digeſtionis ſunt, uti & omnia vitia in rebus ſex non naturalibus, unde cruditas oritur, accelerare paroxysmum. Omnia autem haec videntur indicare, quod in primis viis noxii quid haereat, quod ſui expulſionem indicat, per vomitum, vel alvum.

Unde *Trallianus* (*g*) purgationes, etiam repetitas, ſuadet, *ſi humor, qui in articulos fluit, bilioſus & acris videatur ex ſignis*; & tunc damnat Venae ſectionem. Prudentur tamen monet, *medicamento bilem ducente utendum, ubi prius acrimoniam humoris, aut roſionem, humectaveris, & contemperaveris.* Ut autem caveantur nimiae turbae a cathartico remedio metuendae, *Non ſemel, verum ſaepe, aeger purgandus eſt: ita namque articulos a recrementis & fluxionibus tutos ſervare poteris, ſi materiam ſuperantem, non univerſam, ſed per vices, ſubtrahere ſemper coneris.* Eandem cautelam poſtea (*h*) in cura Podagrae pituitoſae, ſive frigidae, repetit. Calida tunc purgantia dabat; *Aloën, colocynthidem, veratrum nigrum, euphorbium* &c. Simulque monet, *ipſa non modo, praeſervationis gratia, per intervalla dari debere morbi, ſed in ipſius circuitu etiam. Nam acceſſionem valde mitigant, dum materiam ex partibus affectis eliciunt, nec impoſterum fluxionem tentare ſinunt.* Poſtea omni bimeſtri vel trimeſtri ſpatio purgantis remedii uſum repetendum ſuadet (*i*). *Demetrius Pepagomenus* (*k*), non ſolum in declinatione dolorum, verum etiam in ipſo vigore,

(*g*) Lib. XI. cap. 1. pag. 600. (*h*) Ibid. pag. 615. (*i*) Ibid. pag. 619. (*k*) Cap. 29. pag. 69.

gore, purgandum suadet. Fernelius (*l*), in consilio pro *Alberto Juniore marchione Brandeburgensi*, in ipso paroxysmo suadet, *ut corpus exquisite purgetur remedio, cui non infirmior vis sit, ne forte humores exagitet potius, quam evacuet, hincque fluxionem geminet; sed valido satis, & quod a summis extremisque partibus exuperantes humores proliciat.* Imo secunda & tertia vice eodem remedio opus esse statuit, si dolores perseverent. Sed & *Hofmannus* (*m*) juniores medicos monet, ut pro aphorismo practico habeant; *mitiores semper dolores evadere, in quocumque etiam loco consistant, si prima regio prius sordibus suis, ante usum aliorum medicamentorum, fuerit expurgata, quae alias, migrando in sanguinem, inque partes affectas penetrando, & dolores intensiores reddunt, & graviora symptomata producunt.* Interim tamen clysmatibus, & lenioribus catharticis, utebatur, *manna*, *rhabarbaro*, *cremore tartari*, & similibus.

Si signa adsunt collectarum sordium in primis viis, leni evacuatione has tollere, non videtur adeo nociturum. Sed non apparet, tutum esse, acribus remediis turbare corpus, hac spe, ut materies podagrica per alvum expellatur; praecipue, si jam ad artus deposita fuerit, vel in procinctu sit, ut illuc deponatur. Tunc enim metuenda est introversio materiae morbosae; & ab hac sequi solent pessima mala; ut §. 1273. dicetur.

Verum quidem est, observata docuisse, vomitum humoris acidi acris profuisse podagricis, ita ut paroxysmus inde multum mitesceret (*n*): cujus exemplum memorabile ad §. 1255. recensitum fuit. Sed vomitus ille spontaneus erat, nullo remedio excitatus, imo licet aeger aquae tepidae copiam biberet, & digito in fauces immisso vomitum excitare conaretur, non successit, postquam acre illud acidum, in parva licet quantitate, vomitu spontaneo jam expulsum fuerat. Spem curationis Podagrae videtur & *Hippocrates* (*o*) posuisse in dysenteria; sic enim habet: *sanant quidem hos optimè dysenteriae, si successerint. Sed & aliae eliquationes valde prosunt, quae ad inferna loca repunt.* Hinc non videtur quidem improbabile, partem materiae morbosae per hanc viam exire posse; sed paroxysmi tempore videtur potius naturae, quam artis, opus esse: adeoque potu diluente, aut molli enemate, juvari possunt haec naturae molimina; sed minime tutum est, acri stimulo paroxysmi tempore has evacuationes producere. De usu autem purgantium, intercalari inter paroxysmos tempore, dicetur postea ad §. 1276.

Minime favebat *Sydenhamus* purgantium methodo, tamen agnovit, quandoque materiam morbosam per alvum exire. Ubi enim de compescenda diarrhoea podagricorum agit (*p*), dicit: *Quod si materia podagrica committens, quae jam non in artus fuerit eliminata, Diarrhoeam produxerit, modo ea Paroxysmi singularis crisis non fuerit &c.*; tunc sudorem excitandum suadet; *sistetur ut plurimum diarrhoea, & morbi fomes magna vi in artus detonabit.* Hac methodo se propriae vitae consuluisse testatur, dum ab imprudenti potatione aquae frigidae

(*l*) Part. 2. pag. 332. (*m*) Med. rat. & system. Tom. IV. part. 2. sect. 2. cap. 11. pag. 529. (*n*) Observations intéress. sur la cure de la Goute &c. pag. 260. & seq. (*o*) Praedict. Lib. II. cap. 7. Charter. Tom. VIII. pag. 815. (*p*) Tractat. de Podag. pag. 598. 599.

gidae in hoc periculum incidiſſet. Caeterum monuit (q), in paroxysmo nil magni tentandum eſſe, ſufficere ſolam nempe quietem, cum tenuiori diaeta ex lenibus cibis. Purgantia autem abſolutè damnavit, & tempore paroxysmi, & ſpatio intercalari (r). Fatetur, ſe ipſum fuiſſe mulctatum novo paroxysmo, dum prioris reliquias exturbare conabatur per remedium purgans. Licet autem, uti dictum fuit ad §. 1258, poſtea faſſus ſit, purgantia podagricis tuto dari poſſe, ſi mictus ſanguineus, vel aliud quoddam ſymptoma, poſceret, modo veſperi ejusdem diei, ſumto laudano liquido compeſcerentur turbae, a cathartico remedio excitatae; tamen monet ſequentia (s); *Nihilominus, ſi Podagram ſolam reſpiciamus, Evacuationes quaecumque plurimum nocent, ac proinde nequaquam ſunt admittendae, niſi ſymptoma dictum earundem uſum omnino poſtulaverit.* Neque multum boni in Podagra curanda a purgantibus exſpectavit *Mead* (t); & ab his potius credidit vehementius in artus detonare morbum: ubi enim Podagra retroceſſerat, commendabat cathartica calida, quae non vehementer alvum moverent, ut materia podagrica reverteretur in partem, quam prius occupaverat.

Si omnia haec conſiderentur, patebit, non tantum boni a purgantibus, & emeticis, exſpectari poſſe, ac quidem vulgo ſolet promitti; imprimis ab Agyrtis. Certe paroxysmi tempore turbant totum corpus, ſi valida fuerint, & impediunt materiae morboſae depoſitionem ad loca debita, dum ſimul, liquidiora de corpore educendo, craſſioribus relictis, nocere poſſunt.

§. 1272. Sudorifera ex arte inſtituta plus proficere.

Cum in tenuibus humoribus, & minoribus vaſis, haereat malum (§. 1262), ſatis rationi conſentaneum videtur, per minorum vaſorum ultimas aperturas, in cutis ſuperficie hiantes, illud certius & tutius expelli de corpore poſſe. Incredibilem tenuitatem vaſorum exhalantium in cute demonſtraverunt Anatomici, & Phyſiologi; per quae vaſa tamen quotidie inſignem adeo liquidi tenuiſſimi copiam exire, demonſtravit *Sanctorius*. Si jam ſimul conſideretur ingens ille nervulorum numerus, qui in cutis ſubſtantiam demerguntur, & ibi deſinunt; uti in tabulis ſuis *Euſtachius* adumbrare conatus fuit; vix dubium videtur, non omnes hos tactui ſervire, qui non adeo exquiſitus eſt in tota cute, ac in digitorum apicibus; ſed & plurimos ex ultimis oſculis, in cutis extima ſuperficie patentibus, exhalare ſubtiliſſimum liquidum, quod relictum diutius in corpore nocuiſſet. Obſervatur enim, a retento perſpirabili turbari corporis functiones, & plurimos morbos produci: primum autem, quod percipi ſolet ab impedita perſpiratione, malum, eſt laſſitudo inſignis, & gravitas, totius corporis, ita ut muſculares motus difficile peragantur, qui nervorum actionem liberam poſtulant, uti notum eſt.

Ob-

(q) Tractat. de Podag. pag. 594. (r) Ibid. pag. 562. (s) De mict. ſanguin. Ibid. pag. 704. (t) Monit. & Praec. Med. pag. 179.

Observaverat *Sanctorius*, a lardo imprimis, & etiam a pinguibus cibis, minui transpirationem, uti & ab aëre humido, procelloso, frigido. Verum ad §. 1258. dictum fuit, ab iisdem accelerari, & inexspectatos venire, Podagrae paroxysmos. Praeterea ad §. 1261. notatum fuit, leni madore partis dolentis, & diaphoresi, finiri paroxysmum, expulsa per cutis spiracula morbi materie. Haec autem omnia militant pro sudoriferorum usu.

Sydenhamus (*u*), licet nec his confidat multum, tamen fatetur, quod materiae peccantis per sudores evacuatio minus noceat, quam si idem tentaretur per Emetica, aut Cathartica. Interim tamen & tunc cautela opus esse, prudenter monet: *in Podagra enim levis ille mador, qui ut plurimum mane sua sponte oritur, post minorum paroxysmorum, e quibus majorem paroxysmum constare docui, singulos, tam dolorem, quam inquietudinem, quibuscum aeger tota nocte conflictabatur, mitigat; e contra vero, si quando levis ille mador, & suapte natura fugax, diutius & vehementius proritetur, quam fert proportio materiae peccantis, jam ab ultimo paroxysmo concoctae, morbus inde exacerbatur.* Inde tamen constat, quod tantum damnaverit illos sudores, qui calidis, & stimulantibus, remediis exprimuntur; non autem nocebit dare diluentia, & leniter aromatica, quae inceptum illud naturae molimen promovent, absque motu aucto. Paroxysmi enim tempore, ut antea dictum fuit, nil magni moliendum est. *Sydenhamus* (*w*) fatetur, *quod per sudores non retrahatur morbi fomes in viscera; sed e contra in corporis habitum propellatur.* Metuebat tantum, ne per calida sudorifera, data paroxysmi tempore, materies morbifica nimio impetu impingeretur artubus, & intolerabiles excitaret dolores; uti etiam, si nimia foret, plura loca simul occuparet, magna cum molestia; cum caeteroquin, si naturalem decursum morbus sequatur, non soleat dolere aliud membrum, nisi postquam jam multum deferbuerit malum in loco, quem dolor primò invaserat. Si vero corpus colluvie serosa multum abundaret simul, tunc a calidis stimulantibus, imprudenter adhibitis, metuebat jure apoplexiam; subito nempe mota tali saburra, quae diu stagnaverat, vel saltem lente tantum per vasa movebatur. De qua cautela antea dictum fuit, ubi de Apoplexia lenta frigida pituitosa agebatur.

Intercalari autem tempore pariter damnavit *Sydenhamus* calida sudorifera, ne per haec materies podagrica, nondum satis subacta, in artus vi detruderetur, sicque novus Paroxysmus excitaretur, ante tempus, & invita natura. Quod autem non abhorruerit *Sydenhamus* a talibus sudoriferis, quae lene aroma, multa copia aquae dilutum, habebant, patet ex potu diaetetico, quem Podagricis, medio inter paroxysmos tempore, sumendum suasit. Constabat enim ille *radicibus Chinae, Sarzae parillae, ligno sassaphras, seminibus anisi, &c.* (*x*).

(*u*) Tractat. de Podag. pag. 564. & seq. (*w*) Ibidem. (*x*) Ibidem pag. 585.

§. 1273.

§. 1273. Nihil autem in hoc morbo damnosius, quam impedire materiae podagricae jam adultae (1263.), nec alio modo tuto eductae, vel correctae, defluxum ad sua loca (1259. 1260), maxime quidem dolentia, minime tamen periculosa. Tum enim retenta apoplexias, paralyses, deliria, debilitates, sopores, tremores, convulsiones universales, si in cerebrum introïvit; asthma, tussim, suffocationem, si in pulmones; pleuritidem saevam convulsivam, si in intercostalia & pleuram; nauseas, anxietates, vomitus, ructus, tormina, spasmos viscerum, si in viscera abdominalia; & ita incredibile quot morbos creat, saepe subito lethales: quos frustra exquisitissimo remedio, vel methodo, fonte ignorato, tractes: nec enim cedunt, nisi podagrae recenti paroxysmo, eoque saevo, resuscitato. Contingit id damni ex applicatu incauto narcoticorum, refrigerantium, constringentium, incrassantium; vel ex omni remedio debilitante, evacuante, rursum revellente, suffocante; hinc missio sanguinis, purgatio sursum, deorsumve, Emplastra, Cataplasmata modo dicta, opiata omnia, id efficiunt; ut & spontanea senii decrepiti debilitate ingruente; vel partibus omnibus extremis ita obstructis, exsiccatis, corruptis, destructis, ut mala materies per eas amplius ire nequeat: hinc liquet, quae, quibus cum symptomatibus, & cur, podagricis, ex hoc morbo, mors.

Ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, patet, illud morbosum, quod Podagrae paroxysmum suo tempore producet, sensim intercalari tempore accumulari in corpore, maturari quasi, tandem ad loca solita deponi, & ibi ingentes dolores excitare. Unde, uti ad §. 1267 dictum fuit, sanos saepe se credunt omnino, dum Paroxysmus imminet, vel si aliquid mutatum in sanitate advertant, hoc aliis causis tribuunt potius. Ideo ad §. 1256 & §. 1268. monitum fuit, illud, quod dolet, quod ardet, non esse Podagram, sed ejus productum. Hoc latentis morbi productum, sive materies peccans morbosa, a natura foras pellitur, & ad extremas partes deponitur, longe a visceribus, & imprimis versus pedes, in quibus diva Podagra thronum quasi suum figere assuescit; uti ad §. 1261. pluribus dictum fuit. Si quis credat, se tale habere remedium, quod, absque noxa vel periculo, materiam hanc podagricam possit sic mutare, ut sanis denuo humoribus similis reddatur, & absque ullis turbis excitatis per omnia corporis vasa fluere possit; vel saltem, si hanc materiem morbosam jam adultam, mox paroxysmum excitaturam, noverit, tuto de corpore educere, utatur sua felicitate. Verum opus est, factis demonstrare: non sufficit, vanis promissis miseros lactare. *Sydenhamus*, uti dictum fuit, latere tale remedium hactenus, merito affirmavit, quamvis non desperaret, aliquando illud inveniri posse. Postea in curatione hujus morbi patebit, bona diaeta, & congruis remediis, obtineri posse, ut materiae morbosae, intercalari tempore colligendae, minuatur copia, & emendetur acrimonia, sicque majus inter paroxysmos intervallum fiat, & quandoque etiam doloris atrocitas leniatur multum. Verum materiae

po-

podagricae, jam maturae & turgentis, emendationem perfectam, vel tutam expulsionem de corpore per alia loca, nemo adhuc certis & fide dignis experimentis demonstravit. Natura hanc materiam ad artus deponit, ibi deposita consumitur sensim, aut expellitur per diaphoresin, quandoque & per sudorem olidum: verum, dum haec fiunt, acerbos dolores patiuntur aegri, quos quovis pretio redimere vellent. Attentissimus ad proprium morbum *Sydenhamus* (*y*) observavit, podagricos tanto perfectius convalescere aegros, tanto diutius a novo paroxysmo liberos manere, quo plus doluerint. *Morbo jam discusso, aegri tum appetitus, tum* εὐεξία, *redeunt, pro rata doloris, quo saeviebat Paroxysmus nuper elapsus, & in eadem proportione servata vel acceleratur, vel differtur, sequens Paroxysmus. Nam si hic ultimus aegrum pessime mulctaverit, sequens Paroxysmus non nisi anno ad idem punctum revertente denuo accedet.* Unde statuit, uti ad §. 1161. dictum fuit, dolorem esse illud acerbum naturae pharmacum, quo utitur in debellando hoc morbo. *Quanto enim magis aegri dolores lenit, tanto magis humorum concoctioni adversatur; quantoque claudicationem arcet, tanto materiae morbificae expulsioni officit* (*z*). Imo, dum dolor acer aderat, tunc non metuebat de vita aegri; si vero dolor cessaret, vel lenior solito esset, ut in veteranis Podagricis, si simul senes fuerint, fieri solet, summum adesse periculum statuebat (*a*). Unde & *Hippocrates* (*b*), longum, molestum, difficilem, hunc morbum esse, pronunciavit, *sed non lethalem.* Constat enim, Podagricos, si morbum patienter tulerint, ad longaevam aetatem pervenisse. Unde & *Diva Podagra* apud *Lucianum* (*c*), indignata, quod omnes illam detestarentur, & non dolorem, dicit:

Verum dolor mihi malorum adjutor est.
Nihil ego namque sum, si ab hoc relicta sim.
Hoc ergo mordet, hoc animum subigit meum,
Dolorem quod malorum originem omnium
Maleficis maledictis haud quisquam sauciat,
Sed contra me laxant vocem exsecrabilem,
Mea sperantes evitare vincula.

Dolorem hinc individuum sibi comitem agnoscit Podagra, & *Sydenhamus* praecipuum a dolore exspectavit auxilium (*d*). *Cum enim morbi fomes non solum generatus, sed & in articulos jam ablegatus, fuerit, sero nimis vel ejusdem mutationem, vel eliminationem, per alias vias conabimur: cum non alia methodo foras ejiciendus sit, quam ea, quam natura praemonstrat, cui soli permittendus omnino est.* Interea

Mul-

(*y*) Tractat. de Podag. pag. 550. (*z*) Ibid. pag. 594. (*a*) Ibid. pag. 597. (*b*) De Affectionibus cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 630. (*c*) Tom. III. pag. 665. (*d*) Tractat. de Podag. pag. 593.

Multae formae infortunatorum.
Meditatio poenae, & consuetudo,
Podagros miseros consolentur (*e*).

Si enim materia podagrica impediatur, ne in artus defluat; vel ibi deposità repellatur; semper magno in discrimine versantur aegri.

Tum enim retenta apoplexias &c: Antea ad §. 1260. dictum fuit, materiam podagricam ad varia corporis loca deponi, quando partes, illam excipere solitae paroxysmi tempore, morbi diuturnitate, vel alia quacumque de causa, sic mutatae fuerint, & impeditae, ut illam in se amplius, vel omnino non, vel difficulter, recipere valeant. Simul constitit tunc, quod latissime se extendere possit, per totum corpus externum non tantum, sed etiam ipsa viscera quandoque occupare. Patet ergo, diversissimos morbos nasci posse, prout haec materies morbosa diversas partes occupat: cum autem tendines, ligamenta, ossa ipsa, durissimas corporis partes, adeo male afficere possit, facile patet, quanta mala metuenda sint, si visceribus eadem materia impingatur. Numerosissimi casus in historia medica habentur, qui evincunt, subitam mortem a retropulsa materia podagrica secutam fuisse. Monuerat jam hoc *Demetrius Pepagomenus* (*f*), dum de hoc morbo scriberet: *Nec vero tantum in manus, pedes, omnes articulos, tales feruntur fluxiones: verum etiam in cerebrum, jecur, atque adeo ipsum cor; quae quidem sunt teterrimae, & liberatu difficillimae.* Si ergo in cerebrum deponatur Podagrae materia, omnes morbi cerebri sequi poterunt, & apoplexia cito lethalis; quam aliquoties sic natam dolens vidi, dum consueto Paroxysmi tempore leves tantum dolores in artubus percipiebantur, & cito evanidi; mox sequente vertigine, tremore, apoplexia, & quidem tam subito, ut nulla efficaci medelae opportunitas relinqueretur. Si autem pulmones occupet, asthma validum, subitam suffocationem minitans, succedit; quod aliquando praecedit molesta, & sicca, tussis. Observaverat & hoc *Aretaeus* (*g*); monet enim: *Multis in hydropicum morbum Podagra concessit; quandoque vero in asthma: horum vero successio inevitabilis est.* Observaverat *Sydenhamus* (*h*), si tussis brumalis a frigore suscepta fuerit, tempore paroxysmi, *materiam sensim in pulmones allici, artubus interim, ob translationem materiae morbosae in aliam regionem, vel omnino, vel tantum non, tam a dolore, quam a tumore, liberatis.* Licet autem *Sydenhamus*, uti antea dictum fuit, damnaret evacuantia Paroxysmi tempore, tamen in hoc casu morbum tractandum suadet, instar Peripneumoniae, per sanguinis missiones, & alia; ob imminens nempe suffocationis periculum. Si evadant ab hoc discrimine, adhuc metus est, si tophacea fuerit Podagra, ne talis materia huic visceri impingatur. Cretaceas enim concretiones in pulmone observatas fuisse, ad §. 1261. dictum fuit.

Memini, me curandum habuisse olim veteranum Podagricum, qui solis aesti-

(*e*) Lucianus Tom. III. pag. 663. (*f*) Cap. V. pag. 21. (*g*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. II. cap. 12. pag. 67. (*h*) Tractat. de Pod. pag. 599.

aestivis mensibus a dolore liber erat: laetabatur summopere, quod per integrum annum inducias habuisset: verum inopinato incepit omnia ingesta evomere, & post paucas horas saeva pleuritide correptus fuit, qua fere suffocabatur. Post binas sanguinis missiones minuebatur ingens discrimen; dumque simul pedes perpetuo irritarentur epispasticis, inceperunt dolere; pectus magis magisque liberabatur; & tandem evasit. Regulares autem paroxysmi non redierunt; & dum subinde manus pedesque afficerentur, dolores lenes erant, brevique evanidi. Unde in tertiam vicem usque talis pleuritis rediit intra decem mensium spatium; sicque, omnibus incassum tentatis, periit.

Facile intelligitur, quanta mala metuenda sint, si in ventriculum aut intestina deponatur eadem haec materia. Miles dolentibus artubus applicuerat spiritum vini Camphoratum, & retropulsa subito morbi materia invasit viscera abdominalia, unde miser convulsus, aphonus, cum sudoribus frigidis, vix non pro desperato habebatur. Dato Laudano liquido, & quidem audaci dosi, evomuit copiam bilis viridescentis, & deinde sanguinis missione, ac vesicatoriis ad crura applicatis, ex ipsis orci faucibus ereptus fuit (*i*).

Cum ergo tot, & tam varia, mala a Materia podagrica retrocedente metuenda sint, hinc operae pretium est, attendere ad omnia illa signa, quae docent, tale malum metuendum esse. *Sydenhamo* (*k*) subinde talis retrocessio materiae podagricae contigit, & observavit, quod *aegritudo ingens, cum vomituritione, & aliquali ventris dolore*, signum dederint; *dum simul artus ex improviso doloris sunt expertes, ac ad motum plus solito habiles.* Haec signa sufficiunt, si doluerint artus, materie podagrica jam in illos deposita. Verum quandoque contingit, quod materia haec nullo modo deponatur ad artus; sed viscera aggrediatur. Tunc tamen, quantum observare potui, aegritudo praecedit; & hinc prudentes Medici, si quid inopinati contingat homini, quem podagricum esse noverunt, semper de hoc morbo cogitant, partesque, affici solitas olim, frictionibus, balneis, epispasticis, &c:, omni modo vexant, ut vaga materies, viscera occupare jam minitans, eo versus derivetur, ubi dolorem quidem excitare poterit, sed absque periculo. Imprimis autem similia tentanda sunt, si diu morbum suum non fuerit passus Podagricus, insignes in diaeta errores commiserit, vel adsint signa §. 1257. enumerata, quae indicant, morbi materiem jam adesse in corpore, & actuosam fieri; licet nondum ad artus deposita fuerit. *Totis viribus contendendum est, ut ignea colluvies ista in partem, quam prius occupaverat, revertatur* (*l*). Licet enim numerosis & variis symptomatibus, pro diversitate viscerum affectorum, stipetur morbus, nunquam fidas dabit inducias, nisi paroxysmus podagricus acris suscitari possit. Non potui, licet efficacissima quaevis tentaverim, in Podagrico illo veterano, de quo modo dixi, excitare in pedibus acres dolores, sed leniores tantum, & brevi evanidos: verum, recidiva duplici facta, tandem cum summo stertore, & incredibili anxietate, succubuit miser. Dum felicior fueram in aliis, saevos

(*i*) La Coste, traité sur la Goute pag. 98. (*k*) Tractat. de Podag. pag. 706.
(*l*) Mead Monit. & praecept. Med. pag. 197.

vos inter dolores, dira quaevis imprecabantur mihi; cum potius mortem optassent, quam tantis cruciatibus vitam redimere. Solet enim saevus paroxysmus redire, dum vaga materia podagrica ad solita loca revocatur.

Omnia autem haec supponunt, Medicum novisse, quod aeger podagricus sit, vel ob haereditariam labem in hunc morbum proclivis. Verum quandoque contingit, ut Materia podagrica, praesens in corpore, turbet varias functiones, antequam primum Paroxysmum produxerit in artubus. Sic ad §. 1262. dictum fuit, molestissimam Vertiginem, imo & ipsam Epilepsiam, cessasse omnino, ingruente primo Podagrae, nunquam ante toleratae, paroxysmo. Vidi in homine obeso, antea nephritidis doloribus obnoxio, post rudem in curru vectionem ortum dolorem circa renem dextrum, cum nausea; urina erat tenuis, decolor, alvus stricta; dum in lecto jacebat, dolor augebatur, somnum impediens. Dum illa tentabantur, quae antea in eodem, ut credebatur, morbo profuerant, post aliquot dies subito dolor migravit ex lumbis in pollicem pedis dextri, & primum, sed acrem satis, Podagrae paroxysmum fecit. Nemo, ut puto, in hoc casu suspicatus fuisset Podagram, cujus tamen semen, nondum germinans (vide §. 1257.), subdole latebat in corpore.

Contingit id damni ex applicatu incauto narcoticorum &c. Ubique quidem inculcat *Sydenhamus*, propriis aerumnis edoctus, dolorem esse illud unicum, sed acerbum, remedium, quo natura utitur ad digerendam & difflandam materiam Podagrae, quae artubus insedit; promittit, tanto saniores futuros, tanto diutius liberos, quo dolentior fuerit paroxysmus. Non omnes adeo constantis sunt animi, ut hos cruciatus, qui saepe vix non omnem humanam patientiam superant, pacata mente velint ferre, vel possint. Unde ad omnia tentanda parati sunt, modo vel levissima dolores leniendi spes affulgeat. Hinc faciles aures praebent Agyrtis, tonsoribus, mulierculis, chemicis, qui undique affluere solent, dum pecuniosum Podagricum saevo morbo decumbere norunt. Cum autem, uti *Sydenhamus* optime monuit, dolores illi circa auroram soleant mitescere, saepe illud laudatur tanquam divinum remedium, quod opportuno tempore applicatum fuerat, dum sponte sua dolorum intensitas minuebatur. Inde illa farrago remediorum, ex animali, vegetabili, & minerali, regno, quam tam salse ridet *Diva Podagra* apud *Lucianum* (*m*). Videat, cui lubet, vana illa, inficeta, & superstitiosa, remedia, quae apud *Trallianum* habentur in fine libri undecimi, in quo de Podagra agit. Verba, nullam omnino significationem habentia, sculpebantur in aurea lamina; nec *Jehovae* nomini parcebatur, ut incantamentis lenirent dolorem. Certe jam *Lucianus* (*n*) dixit;

Carminibus alius impostorum luditur;
Judaeus nactus stultum excantat alterum.

Quae-

(*m*) Tom. III. pag. 653. & seq. (*n*) Ibid. pag. 655.

Quaevis fere tentata fuerunt, ut molestum adeo mitesceret malum. *Servius Clodius*, cum in Podagrae morbum incidisset, *hujus impatiens*, *veneno sibi perunxit pedes*, *& enecuit*, *ita*, *ut parte ea corporis quasi praemortua vixerit* (*o*). Idem de eodem Equite Romano refert *Plinius* (*p*), nempe, *magnitudine doloris in Podagra coactum*, *veneno crura perunxisse*, *& postea caruisse omni sensu aeque ac dolore in ea parte corporis.* Quale autem fuerit illud venenum, ignoramus; probabile tamen videtur, ex stupefacientium classe desumtum fuisse. Dum de frigoris utilitate, & noxis, differit *Hippocrates* (*q*), dicit: *Tumores in articulis*, *& citra ulcus dolores*, *& podagricos affectus*, *& convulsa*, *haec magna ex parte frigida copiose affusa & levat*, *& minuit*, *doloremque solvit: Moderatus nempe stupor dolorem solvit.* Notandum enim est, quod non semper levari inde dicat, sed tantum *magna ex parte*, & quod, moderato stupore inducto, doloris tantum levamen hic quaesiverit. Testatur *Aëtius* (*r*), se vidisse quemdam, biliosa ipsi dicta Podagra laborantem, *qui immissis in frigidam aquam pedibus*, *& aliquamdiu in ea retentis*, *praeclaram opem tulit.* Verum alia occasione dictum fuit, ubi de frigidae usu in curanda Paralysi, & solvenda alvo pertinacissime clausa in Ileo laborantibus, agebatur, uti etiam, quando de compescenda subito periculosa Haemoptoë dicebatur, quod, aqua frigidissima potata, vel externe applicata, in lectum repositi aegri postea multum incaluerint, & secutus fuerit satis copiosus sudor, insigni cum levamine. Idem certe exspectari potest, dum podagricorum pedes aquae frigidae immerguntur; sicque posset Materia podagrica per sudorem validum, in parte affecta excitatum, de corpore expelli. Nive, suadente villico quodam, peditum Praefectus dolentes a Podagra pedes perfricabat, & statim aderat omnium dolorum remissio; unde, audentior factus, nudis plantis pedum super nivibus ambulatiunculam instituit, domumque rediit, omni dolore liber; atque per annum, quod alias fieri non solebat, a morbo immunis fuit (*s*). Notum est, manus nive fricatas multum incalescere; unde videtur, simile hic contigisse. Praeterea notandum est, quod jam per tres septimanas Podagra decubuerat aeger, antequam nivalem hanc curam institueret; adeoque jam maturior Materia podagrica facilius potuit, per calorem sequentem, difflari de corpore. Quod autem talem effectum a frigidis, & stuporem producentibus, remediis speraverit *Aëtius* (*t*), patet ex illis, quae in eodem Capitulo statim subjungit: *In horum tamen medicamentorum usu immodici caloris deletionem pro scopo habere oportet*, *quae saepe in una contingit hora*, *postquam statim*, *stupefactivo ablato*, *cataplasma ex fabacea farina*, *adipeque*, *& aqua*, *imponatur. Etenim ubi ea*, *quae vehementer refrigerant*, *diutius adhaeserint*, *stuporem*, *aegrumque ac languidum sensum*, *corpori inducunt. Quapropter*, *quum in ferventibus doloribus fuerimus ad stupefacientium usum coacti*, *postea refovebimus partes per ea*, *quae calefacere possunt.*

Ex

(*o*) C. Sueton. Tranquill. de Illust. grammat. Cap. III. pag. 704. (*p*) Lib. XXV. cap. 3. (*q*) Aphorism. 25. sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 210. (*r*) Sermon. 12. cap. 28 pag. 321. (*s*) Pechlin. observat. Physico-Medic. Lib. II. observ. 28. pag. 280. (*t*) Sermon. 12. cap. 28. pag. 322.

Ex his patet, *Aëtium* similium usum suspectum habuisse. Certe mobilis satis haec materia morbosa est, &, subito tali frigore, vel & constringentium remediorum usu, retropulsa, viscera occupare potest; summo cum periculo; a quo vix ulla evadendi spes est, nisi materia haec in artus revocari possit, & tunc solet saepe acriores prioribus dolores facere; unde parum lucri, periculi plurimum, solet sequi anomalas tales curationes. Vidi nobilem & strenuissimum virum, qui glaciem rasam circumposuerat dolenti pedi podagrico; unde quidem lenimen subitum doloris sequebatur; sed paulo post foedus Herpes totam faciem deturpavit, ipsasque palpebras occupans maximam fecit molestiam; a qua difficulter liberare potui aegrum, sequente brevi post acri Podagrae paroxysmo.

Alium novi, qui, divitiis affluens, quotidiana fere crapula, sibi Podagram contraxerat dolentissimam; ab Agyrta Emplastrum fuit applicatum in initio Paroxysmi; unde satis subitum levamen habuit; & prudenti Medico insultans quam pessime, tota die enarrabat encomia divini Emplastri, simulque Agyrtam cumulabat muneribus; vafer ille se subduxit post aliquot dies; mensis spatio vix elapso, incidit in Pleuritidem acutissimam; quae dum prudenter efficaci medela tractabatur, & jam in vado esse omnibus videbatur, successit paroxysmus Podagrae, quo diuturniorem, & acriorem, nunquam passus fuerat, tali cum effectu, ut pedum usu postea caruerit tota vita; quam tamen, post hunc morbum, per triginta annos protraxit, sed miserrimam.

Prudenter certe *Trallianus* (*u*) monuit sequentia: *Ego vero affirmo, ne adstringentibus quidem, & repellentibus, in affectis partibus utendum esse, nisi totum prius corpus a recrementis liberaveris. Nam quod articulis influit, ne, ad principales partes recurrens, suffocationis causa fiat aegro, periculumque mortis adferat, metuendum est, sive igitur discutientibus, sive repellentibus, uti velis, totum corpus recrementis vacuare properato.* Per recrementa autem hic intelligi materiam podagricam, quae in articulos derivatur, facile patet. Idem etiam *Sydenhamus* (*w*) repetitis vicibus inculcat, ut nempe a similibus in Podagra curanda caveatur; *Et fidenter asserit, multa & longa observatione suffultus, maximam partem eorum, qui Podagra periisse putantur, non tam ipso morbo, quam sublesta atque indebita medicatione, fuisse peremtos.*

Vel ex omni remedio debilitante &c. Ut materies morbosa in artus debito modo derivetur, requiritur virium integritas; & hinc in vigore aetatis acri dolore quidem stipantur Paroxysmi, sed citius finiuntur, caeteris paribus, & longius intervallum relinquunt, omni materia podagrica subito cum impetu ad loca solita deposita.

Ubi autem, vel diuturnitate morbi, vel senio ingruente, vel alia quacumque de causa, fatiscunt vires, dolores minus urgent, sed Paroxysmi fiunt longiores, & irregulares, medioque inter Paroxysmos intervallo languent, nec fere unquam pristinae vires redeunt. Unde *Sydenhamus* (*x*), quamvis mediocri-

(*u*) Lib. XI. pag. 636. 637. (*w*) Tractat. de Podag. pag. 598—601.
(*x*) Ibid. pag. 578.

critatem in cibo & potu observandam suadeat, tamen nimiam abstinentiam damnat, quam noxiam, tam in se ipso, quam in aliis, haud semel expertus fuerat. Licet autem Eupeptos cibos reliquis praeferret, attamen aegri palato consulendum voluit; nam *saepenumero id, quod ventriculus vehementer appetit, licet difficilius coquatur, citius tamen a natura vincitur, quam quod facilioris concoctionis habetur, si ventriculo nauseam creët.* Imo & in ipso paroxysmo, licet tenuem diaetam prodesse agnoscat, monet tamen, quosdam non ferre a carnibus abstinentiam, quin langueant, imo & animi deliquio corripiantur. Talibus abstinentiam a carnibus diuturniorem nocere, non prodesse, monet; hinc & illarum usum concessit, simul ac appetitus has desideret, semper tamen cavendo, ne, vel in quantitate, vel in qualitate, ciborum peccent tales aegri (*y*). Sustinendae enim sunt vires; non autem obruendum corpus nimia alimenti copia.

Cum autem sanguinis missiones, purgantia, emetica, evacuando debilitent (vide §. 1270. 1271.), neque attingant mali materiam, sedem, vel causam, hinc illorum usus repudiatur; quatenus vires minuunt requisitas ad digerendam, & maturandam, morbi materiam, uti & ejus depositionem versus artus. Ubi vero, periculosa metastasi, materia podagrica pulmonem, aut caput, aggreditur, tunc evacuantibus opus erit; uti antea dictum fuit; quoniam semper ex duobus malis minus eligendum est, si optio detur.

Ab externis applicatis parum utilitatis exspectabat *Sydenhamus* (*z*). Pulticulam ex *pane similagineo*, in lacte decocto, addito *croco*, & pauca quantitate *olei rosarum*, prae reliquis sibi profuisse testatur; ita tamen, *ut in Paroxysmi initio nihil prorsus juvaret.* Unde postea, spernens ficulnea haec auxilia, per multos annos nulla remedia externa adhibuit. Neque anodynis utebatur; nisi dolor patientiam multum superaret; caeterum haec melius omittenda judicavit. De his autem postea ad §. 1278. dicendum erit.

Ut & spontanea senii decrepiti debilitate &c. De illis mutationibus, quae per senectutem in corpore humano contingere observantur, antea ad §. 55. dictum fuit; nempe, quod minora vasa sensim concrescant, & callosa fiant; hinc omnes functiones, quae a libero motu subtilissimorum humorum per minima vasa pendent, magis magisque aboleri incipiunt; simul reliqui humores in frigidam & pituitosam cacochymiam degenerant; & humorum circuitus per sola majora vasa adhuc absolvitur; quae tandem & in cartilagineam, imo osseam, duritiem mutantur; sicque tandem nec distendi possunt a liquido impulso, nec reägere in liquidum contentum; unde inevitabilis mors, etiam in sanissimis hominibus, per ipsam senectutem sequitur. In ultimo autem senio decrepiti dicuntur; quia vita humana solet lucernae comparari, cujus flammula, dum deficiente oleo brevi exstinguetur, crepat; unde lucerna dicebatur decrepita, & lumen decrepitum, quod jam prope exspiraret; hinc & senes decrepiti vocantur, qui in eo propemodum sunt, ut exspirent. Unde & dubiam lucem crepusculum videntur dixisse. In ultimo hoc vitae stadio vi-

(*y*) Tractat. de Podag. pag. 594. (*z*) Ibid. pag. 601.

vires debiles ſunt, plurima vaſa impervia, humores tenaciores & minus mobiles; hinc nec debita coctio, & maturatio, materiae morboſae, nec facilis ad articulos, prae ſenili rigiditate immobiles, derivatio ſperari poteſt; unde perpetuus languor manet, vel in viſcera deponitur morbi materies; quod etiam neceſſario ſequi debet, ſi extremi corporis artus, poſt repetitos Podagrae inſultus, & imprimis tophos tumentes, adeo male mulctati fuerint, ut materiam morboſam amplius recipere nequeant. De hac re etiam dictum fuit ad §. 1260, tuncque patuit, morbum ſe diſpergere per varias corporis partes.

Hinc liquet, quae, quibus cum ſymptomatibus, &c. Optime notavit *Sydenhamus* (*a*), multum differre Podagram, pro diverſa vitae periodo, qua primum invadit. Si enim ſenio confectum hominem aggreditur, nec regulares adeo periodos habet, nec adeo immaniter ſaevit, quam ſi in vigore aetatis adoriatur. Saepe etiam ſenectute pereunt tales homines, antequam Podagra ad ſummum ſtadium pervenerit. Tales autem quidem moriuntur podagrici, ſed merito aliis cauſis mors attribuitur.

Verum ipſa Podagra, licet jure inter longiſſimos morbos numeretur, tandem tamen in mortem terminatur. Quibus autem cum ſymptomatibus hoc fiat, *Sydenhamus* (*b*) graphice deſcripſit. Paroxysmi in Podagra inveterata jam fiunt longiores, & per annum integrum fere vexant, exceptis duobus vel tribus menſibus aeſtivis. Praeterea aeger, praeter dolorem, aliqualem etiam aegritudinem patitur, & omnimodam appetitus proſtrationem. Simul artus nunquam ſunt omnino a dolore liberi; ſi quid comederit, adſunt ructus nidoroſi, moleſti; urinae excernuntur decolores, & copioſae; pruritus in pluribus corporis partibus adeſt, imprimis in dorſo, & ſub ſomni tempus; praeterea tendines muſculorum pedum ſubito, & dolentiſſimo, ſpasmo corripiuntur frequenter. Tandem *poſt multos cruciatus, & carnificinam diuturniorem, ceu pignus miſſionis, quam mors jam in propinquo ſtans mox eſt datura*, Paroxysmi ſubſequentes minus aegrum excruciant; ſed faciunt aegritudinem quandam, cum dolore ventris, laſſitudine ſpontanea; & quandoque etiam propenſio ad Diarrhoeam ſupervenit. Si acrius dolere incipiant artus, haec ſymptomata evaneſcunt, & contra; atque ita, nunc dolore, nunc aegritudine, quaſi alternatim laceſſente, Paroxysmus longas nectit moras, tandemque aegritudine potius conficitur, quam dolore. Sicque *tandem vitam afflictiſſimam, & jam diu non vitalem, cum morte, aerumnarum requie, feliciter commutat:* viribus enim ſenſim deficientibus, materia morbi in artus non exploditur, vel obſtructis, concretis, deſtructis, partibus, quae hanc materiam recipere ſolebant, illa in viſcera deponitur, & periculoſiſſimos, ſubitoque lethales, morbos facit.

(*a*) Tractat. de Podag. pag. 546. (*b*) Ibid. pag. 551. & ſeq.

§. 1274. Proinde Curatio, quam contemplatio mali, & experientia commendavit, absolvitur 1. restitutione vigoris in visceribus perditi (1265.). 2. ablatione liquidi jam corrupti fluentis in vasis, vel stagnantis ad loca (1262. 1263.).

Curatio morborum, ut rite instituatur, semper requirit cognitam exacte morbi historiam, quae non potest haberi, nisi totus decursus morbi sollicitè observatus fuerit. Ex his enim cognitis indicatio curatoria, sive methodus medendi, deducitur. Si jam morbus secundum talem indicationem curatoriam tractetur, & levamen insigne, vel & integra curatio, sequatur, tunc certi sumus, genuinam methodum fuisse adhibitam, quam contemplatio mali indicavit, & cujus utilitatem commendavit experientia.

Tota jam Podagrae historia docuit, excessus magnos, & frequentes, in usu sex rerum non naturalium, esse maxime obviam hujus morbi causam; & contra, moderatum sex rerum non naturalium usum lenire morbum, dum jam adest, cavere eundem, ne fiat, etiam in illis, qui haereditario vitio in hunc morbum proni sunt, vel saltem hoc efficere, ut longe tardius adoriatur, quam quidem factum fuisset, dum haec cautela negligitur.

Praeterea constitit, Materiam podagricam, tempore Paroxysmi, expelli de corpore, vel sic mutari, ut non noceat, sed sanitas corpori & solita agilitas redeat membris; uti in Podagra regulari, nondum inveterata, fieri solet. Interim in tali homine, qui absolute sanus esse videtur, intra aliquot mensium spatium colligitur similis morbosa materies, quae denuo ad artus deponetur, & Paroxysmum renovabit. Hinc prudentes Medici cogitaverunt de methodo, qua causas futuri paroxysmi podagrici praeoccupare possent sic, ut non nasceretur. Bonam diaetam hic multum valere, omnes agnoverunt: verum selectissima quaevis alimenta debent per actionem viscerum sic mutari, ut naturam fluidarum, & solidarum, partium nostri corporis acquirant. Si enim viscerum actio non sufficiat subigendis perfectè ingestis, ultima illa, & perfectissima, elaboratio non sequetur; sed manebit quid degenerans in corpore; uti ad §. 1265. dictum fuit; & poterit hoc latens vitium adeo leve esse, ut in majoribus vasis, & crassioribus humoribus, vix ullum sui vestigium relinquat (vide §. 1267); sed tantum in liquido omnium tenuissimo, nervoso nempe, quod ultimae elaborationis ultimus effectus est. Verum ad §. 1262. & 1263. patuit, liquidorum minimorum, & vasculorum, per quae haec fluunt, vitiatam indolem, pro causa proxima hujus morbi habendam esse. Ubi autem illud vitium, copia auctum, & mora pejus redditum, fuit, tunc aptum fiet, ut novum excitet paroxysmum; per quem vel consumitur illud degenerans, vel expellitur de corpore. Unde novum vigorem conabantur reddere visceribus, ut perfectissima fieret coctio, & assimilatio, omnium humorum: si vero jam aliqua degeneratio facta esset in tenuioribus illis liquidis, ita ut illud degenerans a conditione sanorum humorum flueret cum reliquis liquidis adhuc per vasa, vel jam depositum esset ad illa loca, quae Paroxysmi tempore infestari solent, illud conabantur tollere. Hi erant duo cardines, in quibus cura Podagrae

dagrae versabatur. Unde *Aëtius* (*c*) dixit; *Quare duplex etiam sanationis scopus nobis praefigetur. Evacuatio redundantis humoris, & corroboratio partium debilitatarum.* Dum omnia Podagrae phaenomena collegerat *Sydenhamus* (*d*), & singula diligenter pensitaverat, concludit, in curatione hujus morbi duabus imprimis causis obviam iri debere. *Prima est causa antecedens, sive humorum indigestio, a caloris & spirituum naturalium defectu orta. Altera est causa continens, sive eorundem humorum calor & exaestuatio; ubi jam, tum putredinem, tum etiam acredinem, nacti sunt a mora in corpore, quam oportuerat, diuturniore; quae mora ab inconcoctione supra memorata pendet.* Prudenter tamen monet, remedia, binis his causis debellandis apta, penitus a se invicem discrepare, ita ut, quod uni ex his causis prodest, saepe alteri noceat omnino; & ideo imprimis Podagrae curam difficillimam esse statuit. Illa enim, quae emendandis indigestionibus prosunt, calefaciendo saepe nocent, dum materies morbi jam praesens in majores agitur tumultus; & contra, illa quae refrigerando, & humorum acrimoniam mitigando, agunt, nocent, labefactando viscera. Credidit etiam, quod perraro paroxysmi tempore omnis omnino materia morbi sic expellatur de corpore, ut nihil reliquum supersit; unde metuebat, ne per illa, quae viscerum functiones instaurant, moverentur subito illae morbosae reliquiae, &, vel novum Paroxysmum producerent, vel periculo majori visceribus impingerentur. *Quandoquidem materiae continentis eliminatio naturae omnino opus est, sua ipsius methodo peragendum* (*e*). Maximam tamen curandi intentionem in eo posuit, *ut coctioni, indigestionibus sublatis, consulatur* (*f*).

Cum autem *Podagra* senilis morbus sit, & hoc vitae tempore viscerum functiones languere incipiant, atque eadem quandoque per alia mala chronica, praegressa Podagram, vel illam concomitantia, labefactata fuerint, patet alia iterum curae difficilis ratio. Suadet tamen *Sydenhamus* (*g*), *Quantum vires, annique, sinunt, tentandam esse curationem; & prout aeger propius ad hanc metam accedet, vel recedet longius, Podagrae tyrannidem magis minusve effugiet.*

Videndum, quibus remediis, & qua cum cautela, perfici poterint illa, quae duplici hoc scopo indicantur.

§. 1275. Ad primum (1274.) spectat α. Usus plantarum aromaticarum, amararum, antiscorbuticarum, maxime si per se usurpentur solo melle exceptae. β. Usus salium lixiviosorum fixorum saepe iterata, parva dosi, diu continuata, assumtorum. γ. Tum cibi, potusque nutrientes, facile digerendi, leves. δ. Exercitio magno, continuato, equitationis in aëre puro, tum frictionibus, motibusque partium saepe iteratis. ε. Somno maturo, longo.

(*c*) Sermon. XII. cap. 22. pag. 314. (*d*) Tractat. de Podag. pag. 566.
(*e*) Ibid. pag. 567. (*f*) Ibidem. (*g*) Ibid. pag. 577.

Oportet jam considerare illa remedia, a quibus restitutio vigoris in visceribus exspectari potest; ut nempe satisfiat primae indicationi curatoriae praecedentis paragraphi.

α. Cum primae viae, sive viscera primae coctionis dicta, praesertim agant in ingesta, illaque tam per vim suam, quam per affusionem copiosam humorum, quae jam conditiones sani liquidi humani habent, sic mutent, ut, propria sua indole fere deposita, propius accedant ad naturam fluidarum & solidarum partium nostri corporis; ideo laudata fuerunt quam maxime illa remedia, quae ventriculi & intestinorum actionem augerent in ingesta, ut nempe ex his fieri posset bonus chylus; qui dein in sanguinem mutatur; ex quo omnes reliqui humores nostri secernuntur. Cum autem chylopoietica viscera, non tantum continendo, retinendo, premendo, agerent in ingesta, verum etiam affundendo utiles humores, inter quos bilis merito credebatur magnam habere efficaciam; ideo talia prae reliquis laudata fuerunt, in quibus & gratus aromaticus stimulus, & simul amaror biliosus, adessent. Sic enim & viscera in efficaciorem motum irritabantur, & bilis inertia, si adesset, amaris remediis emendabatur. Unde omnia amaricantia, quae virtute evacuante carebant, ab omni tempore dicta fuerunt stomachica remedia. Cum autem ingluvies & crapula, quae primae digestionis officinam turbant & debilitant, toties Podagrae causam dent, hinc omni modo convenire ea ad hunc morbum credebantur.

Alia occasione, dum de morbis chronicis agebatur §. 1051. 1.8., ad curandam nimiam obesitatem laudabantur amara illa remedia, quae bilis nimis parcae copiam & inertiam supplerent. *Galenus* autem (*h*), uti tunc dictum fuit, commendabat, *rutae semen, praesertim sylvestris, una cum ipsis corymbis, & aristolochiam rotundam, & centaurium minus, & gentianam, & polium. Praeterea ex urinam cientibus ea, quae pollentes habent vires, ut petroselinum.* Monet simul, quosdam ad arthriticos affectus eadem haec remedia adhibere. Dabantur autem haec, vel singula, vel inter se permista.

Invenimus autem, haec, vel his similia, remedia dudum jam ad Podagram sanandam adhibita, & quandoque sub arcani titulo vendita, fuisse, caro satis pretio. *Trallianus* (*i*) similia antidota describit, quae longo tempore sumenda suadet, quandoque per sex menses, imo & per integrum annum ac ultra, interpolatis tamen subinde aliquot diebus. *Aëtius* (*k*) similia laudat, & inter alia tetrapharmacum, ex quatuor ingredientibus paratum, radice nempe *gentianae*, & *aristolochiae*, *baccis lauri* & *myrrha*, aequali pondere sumtis. *Theriaca Diatessaron* hodie dicitur in officinis, dum pulvis ille, tripla copia mellis exceptus, in formam Electuarii redigitur.

Omnes tamen in eo fere convenerunt, tale remedium longo temporis spatio debere sumi, si fructus inde speretur; hinc annalia medicamenta vocabat *Aurelianus* (*l*); quia anno continuo sumi debebant. *Sin minus, repraesentandum*

(*h*) Method. Med. lib. XIV. cap. 15. Charter. tom. X. pag. 335. (*i*) Lib. XI. cap. 1. pag. 616. 618. 650. (*k*) Sermon. XII. cap. 47. pag. 352. 353. (*l*) Morbor. chronic. lib. V. cap. 2. pag. 562. 563.

dum numerum dierum, quo integer compleatur annus, quanquam longo tempore porrectus. Videtur tamen, non adeo multum tribuisse similibus remediis, sed potius credidisse, exactiorem diaetam, quam simul observabant, levasse morbum.

Certum tamen est, talia remedia restaurando viscerum vigori prodesse, adeoque huic indicationi satisfacere; simulque negari nequit, pluribus aegris haec profuisse, licet non omnibus. Cum talis remedii usus in Anglia hoc tempore inclaresceret, ob felicem successum, quem ex ejus usu habuit *Portlandiae Dux*, haereditaria Podagra per plures annos qui laboraverat, hinc celebris apud Londinenses Medicus *John Clephane* (*m*) comparavit hujus remedii ingredientia cum illis, quae in veterum medicorum monumentis habentur, & invenit, quod *Pulvis Ducis Portlandiae* dictus idem esset cum *Diacentaureo Caelii Aureliani*; uti & cum Antidoto *ex duobus Centaureae generibus*, quam *Aëtius* descripsit.

Formula autem pulveris est sequens:

Rad. Aristolochiae rotundae
—— Gentianae
Summit. Chamaedr.
—— —— Chamaepityos
—— —— Centaurei (min.)
an. part. aequales

Siccata redigantur in pulverem tenuissimum, cujus drachma mane sumatur, vacuo ventriculo, ex vino & aqua, jusculo, potu theae, vel alio quocumque vehiculo. Per horam cum dimidia, jejunus maneat aeger. Per tres menses, absque interruptione, debet continuari usus; dein per alios tres menses quotidie sumantur tres quartae partes drachmae; postea per alios sex menses ejusdem pulveris dimidia drachma sumitur quotidie. Sequenti anno sufficit, si alternis diebus media drachma sumatur. Monet simul, quandoque integrum requiri biennium, antequam manifestum morbi levamen percipiatur, simulque hortatur aegros, ne longitudine temporis territi desistant ab usu remedii, dum non statim inde fructum sentiunt.

Videtur & haec remedia indicasse *Lucianus*, (*n*), dum *Diva Podagra* enumerat illa, quibus miseri *Invictam Dominam Dolorum* superare conantur:

Bibunt alii de quatuor rebus Pharmacum,
Sed octuplex alii, septemplex plurimi.

Postquam varias Podagram curandi methodos expenderat *Sydenhamus* (*o*), optima laudavit illa remedia, *quae miti calore atque amaritudine, ventriculum corrobo-*

(*m*) Med. Observ. and Inquir. Tom. I. pag. 126. &c. (*n*) Tom. III. pag. 654.
(*o*) Tractat. de Podagra pag. 568. & seq.

roborant, & sanguinis massam vegetiorem reddunt ac magis vitalem. Amaricantibus his & roborantibus addidit Antiscorbutica sic vocata remedia, ut *Raphanum*, *Cochleariam*, *Nasturtium aquaticum &c:* & magnum satis numerum simplicium recensuit, ex quibus talia medicamenta parari possent. Nam quia, non specifica quadam vi, sed generali calefaciendi modice & roborandi efficacia, prodessent, hinc voluit, ut eligerentur talia, quae aegris magis placerent. *Cum enim diu admodum, scilicet ad omnem fere aetatem, in usu ejus perseverandum sit, omnino convenit, ut palato minus sit ingratum* (p). Monet simul, inter corroborantia primum locum obtinere *Corticem Peruvianum*, & ideo suadet, ut mane & vesperi aliquot ejus grana sumantur.

Quamvis autem alias horum remediorum formulas non reprobet, ut & in hoc consulatur aegrorum palato, tamen formam Electuarii reliquis praefert, dum nempe haec remedia in pulverem redacta, melle despumato & vino canarino additis, in Electuarium debitae consistentiae rediguntur, cujus drachmas duas mane & sero sumi jubet. Nec tantum in Podagra, sed & in aliis plerisque morbis chronicis, a talibus remediis insignem exspectabat utilitatem: *Quandoquidem singuli hujus generis morbi ad unam eandemque causam universalem, humorum scilicet indigestionem, referri debeant* (q).

In *Materia Medica* ad hunc numerum laudantur eadem simplicia, quae ad hydropem sanandum §. 1233. commendabantur, quae omnia aromatica aut amara sunt, & si solam *gratiolam germanorum* exceperis, nullum ex illis vomitum vel alvum movet: cum autem amarissima haec plantula in parca tantum quantitate addatur, vix ullas turbas excitare poterit, sed amarore suo cum reliquorum simplicium virtute conspirabit. Interim monendum est, ad hydropem, frigidissimum morbum, curandum, calida remedia dari majori copia, quam aliquando conduceret in Podagra; unde minor copia horum conveniret, si vini vel cerevisiae medicatae forma aegri palato magis arrideret. Optima autem forma videtur illa, si tale remedium pulveris, vel melle addito in electuarium redacti, specie exhibeatur. Sic enim & blandior horum simplicium actio & diuturnior erit, dum ab humoribus in ventriculum sensim affluentibus, vel jusculo aliove conveniente vehiculo superpotato, sensim solvuntur, & per totum tractum ventriculi & intestinorum vires suas medicatas diffundunt.

Quamvis autem videatur talium remediorum satis tutus usus in hoc morbo, tamen dissimulari non potest, quibusdam non prospere successisse, materia podagrica non deposita ad artus, ut solebat, sed visceribus impacta, cujus notabile exemplum a *Celeberrimo Gaubio* observatum fuit (r). Homo nempe quadraginta annorum, biliosae admodum temperiei, diu jam Podagra laborans, licet moderate vixisset semper, in reliquis satis sanus, morbi, quamvis non adeo gravis, pertaesus, decantatum *Ducis Portlandiae* remedium sumsit quotidie, octodecim circiter mensium spatio, hoc effectu, ut a Podagrae solitis Pa-

(p) Tractat. de Podagra pag. 570. (q) Ibid. pag. 571. (r) Hollandsche Maatschappye Tom. IV. pag. 308. & seq.

Paroxysmis liber maneret; sed incepit difficili respiratione laborare; quod malum de die in diem auctum adeo increvit, ut post aliquot menses corpus, non nisi anhelans, movere posset; imo etiam inter loquendum augebatur respirationis difficultas; tussis aderat sicca; totum corpus exsangue pallebat; leve oedema manuum & pedum, uti & faciei sub palpebris; lingua alba sicca; sitis ingens; pulsus plenus tardus; urina copiosa instar aquae, decolor, & inodora; cutis sicca absque ulla transpiratione, vel sudore; appetitus parvus; somnus modicus; & in utrumque latus decumbere poterat, capite tamen parum elevato. Variis absque multo fructu tentatis remediis, subito moritur. In cadaveris abdomine nil inventum fuit, cui morbus praegressus & mors attribui potuisset. In pectoris utroque cavo circiter viginti unciae seri continebantur; Pulmonis tertia circiter pars mollis, coloris naturalis, dissecta sanguinem fundebat: reliqua vero pulmonum substantia, imprimis in parte inferiori, albescens, contracta, & quasi coriacea, continebat plura tubercula, pisorum magnitudine, & disscissa, etiam profunde, ne guttam quidem cruoris emittebat, sed pressione parum seri flavescentis viscidi educi poterat. Dura illa tubercula disscissa nil purulenti continebant, sed pultaceam materiam, quae referebat illam, quae in tophis Podagricorum invenitur.

Ex omnibus illis videtur concludi posse, materiam podagricam, quae antea ad artus solebat deponi, post usum remedii Antipodagrici, in pulmonem depositam, morbum & mortem produxisse. Adeoque patet, non ab omnibus podagricis talia remedia tuto usurpari posse. Medici veteres jam hoc prudenter monuerant. Dum similia remedia, quae ad Arthriticos affectus adhiberi solebant, *Galenus* (*s*) commendabat ad nimiam obesitatem minuendam, dixit: *Multique, cum vel graciliores, vel mediocris habitudinis, essent, ex ejusmodi medicamentorum potione perierunt, sanguine ipsorum excocto. Ruerant autem ad ea propterea, quod liberatos aliquos articulariis affectibus viderant, minime aestimantes, quod temperies eorum, qui sanati fuerant, humidior, pituitosiorque, erat, qualis nimirum obesorum est, in quibus hujusmodi medicamentorum securus est usus.* Dum *Tetrapharmacum*, de quo ante dictum fuit, Podagricis commendat tanquam morbi prophylacticum *Aëtius* (*t*), addit hoc monitum: *Prodest pituitosis. Biliosos autem laedit.* Simile autem decantato pulveri remedium describit (*v*), sub titulo *antidoti ex centaureis*, cujus drachmam dabat quotidie ex aqua calida per quadraginta dies; deinde reliquis trecentis viginti diebus, qui integrum annum complent, dabat quotidie mediam drachmam. *Est autem ex vehementer laudatis, & praeter opinionem auxiliantibus, quod ipsum experientia testatur. Nam multos ejus usu servatos novi. Est enim adeo salutaris Podagricis, ut quosdam, per quindecim annos Podagra correptos, ejus usus ad iter pedibus faciendum praeparaverit.* Sed de his & aliis similibus calidis remediis, quae per longum tempus sumi debent, *Aegineta* (*w*) monuit sequentia: *Qui vero per medicamenta, quae*

(*s*) Method. Medend. Lib. XIV. cap. 15. Charter. Tom. X. pag. 335. (*t*) Sermon. XII. cap. 47. pag. 352. (*v*) Ibid. pag. 353. (*w*) Lib. III. cap. 78. pag. 58. versa.

quae per annum bibuntur, morbum prorsus tollere voluerunt, multis ſane, quibus pituitoſus & excrementitius humor articulis incubuerit, opitulati ſunt. Verum qui calidioribus ſiccioribusque conſtarent naturis, hos in ſubitam mortem praecipitaverunt, quod materia ad inteſtinum, aut renes, aut coſtas, aut pulmonem, aut principem quandam partem, ſe contulerit. His ſimilia & apud *Aurelianum* (*x*) habentur.

Patet ergo, Veteres Medicos talia remedia laudaſſe ad Podagram curandam, quae reſtaurando viſcerum vigorem agebant, ſed addidiſſe ſimul prudentes cautelas, quae niſi obſerventur, & omnibus absque ullo diſcrimine talia remedia exhibeantur, tunc magnum ſaepe ſequi damnum. Certe aegro, cujus hiſtoriam deſcripſit *Celeberrimus Gaubius*, prudens Medicus non conſuluiſſet uſum pulveris illius Antipodagrici, cum admodum bilioſam temperiem haberet.

Totus enim ſcopus, ob quem haec remedia dantur, eſt, ut, coctionibus reſtitutis, minor copia materiae podagricae generetur, vel, generata ſi fuerit, diffletur de corpore, antequam ad quaedam loca corporis deponi, & ibi quaſi figi poſſit. Antea notatum fuit, Podagricos Veteranos languere fere toto anno, aeſtivis menſibus ſolis commode utcumque valere; ſed notat *Sydenhamus* (*y*); *herbas ejusmodi excalefacientes magnum omnino commodum adferre, cum ſanguini aeſtatis calorem vel media hyeme concilient.* Monet tamen, quod *ſi aeſtivo tempore earum uſui aſſueſcamus, melius praecavebunt mala illa, quae adverſa tempeſtas ſolet apportare.* Alio autem in loco (*z*) omnia haec in Paroxysmorum intervallis in uſum revocanda eſſe, idque quam longiſſime fieri poteſt a Paroxysmo inſecuturo. Dum enim Podagrae acceſſus deferbuit, parum ſupereſt de materia morbi, tuncque haec tutius dantur, hac ſpe, ut hujus materiae incrementum, roboratis viſceribus, caveant. Materiae enim podagricae jam accumulatae in corpore & maturae emendationem aut feliciorem depoſitionem ad ſolita loca ab his remediis *Sydenhamus* non exſpectabat (*a*): *Quandoquidem materiae continentis eliminatio naturae omnino opus eſt, ſua ipſius methodo peragendum:* & illo tempore jubet, ut vitentur victus & medicamenta calidiora, a quibus inflammantur humores.

Cum autem Podagra ſenibus, vel jam ſeneſcentibus, contingat frequentius, illa aetas calidiora fert facilius, hinc tutius talia illis dantur. In vigore aetatis, calida ſanguinea, vel bilioſa, temperie, major cautela requiritur, & mitioribus remediis prudentes Medici uti ſolent, ne ignes addant ignibus, ſicque omnia turbent in corpore. Unde etiam *Lobb* (*b*), dum ad prophylaxim Podagrae laudat uſum moderatum vini & aromatum, caryophyllorum, macis &c., ut nempe augeatur vis ac robur actionum cordis & arteriarum, quando deficiunt, addit: *ut ſaepe fit in ſpecie in corporibus Podagra affectis, fereque ſemper in iis, qui ex habitu corporis friguriunt, quorumque caro flaccida, vaſaque nimis laxa, ſunt.*

β.

(*x*) Morbor. chronicor. Lib. V. cap. 2. pag. 563. (*y*) Tractat. de Podag. pag. 575. (*z*) Ibid. pag. 578. (*a*) Ibid. pag. 567. (*b*) De Calculo & Podagra &c. cap. 21. pag. 252. 253.

β. Antea ad §. 1263. demonstratum fuit, acrimonia & majori tenacitate hic peccare liquidum; unde, quidquid illam tenacitatem solvere poterit, hic conveniet, omnium maxime, si acrimoniam, quae tenacitatem comitatur, non augeat, sed potius illam imminuere, & integre corrigere, valeat. Cum autem acidorum abusus, uti §. 1255. dictum fuit, merito inter Podagrae caussas numeretur, patet ratio, quare sales lixiviosi fixi, alcalini, magnum nomen in hoc morbo curando acquisiverint. Unde *Celeberrimus Boerhaavius* (*c*) dixit: *utique illa Podagrae species, quae acido nimio ortum debet, forte vix curatur felicius, quam parco hujus salis, sed diu protracto, usu.* Tunc enim & tenacitatem solvit, & acre praedominans tollit. Interim, cum humores nostri naturaliter in putredinem vergant, & quidem tanto magis, quanto plus fuerint elaborati, hinc acre illud podagricum non semper acidum est. Chylus, cum sanguine per vasa fluens, & deinde per mammas separatus a sanguine, lac vocatur, quod sponte sua acescit, sed per repetitas vasorum & viscerum actiones, dum cum sanguine per vasa movetur, mutatur sic, ut non amplius acescat, at, humorum nostrorum indole penitus acquisita, vergat sponte sua in putredinem. Cum autem statuatur (vide §. 1265.), in ultimae elaborationis ultimo effectu, tenuissimo nempe & elaboratissimo liquido, clanculum se innectere illud acre, videtur minus verosimile esse, illud acre ad acidorum classem pertinere, praesertim cum victus ex acescentibus, uti statim dicetur, Podagricis toties profuerit.

Notandum tamen est, quod in Podagra (vide §. 1265.) culpetur indigestio viscerum, non satis assimilantium assumta in indolem nostrorum humorum, adeoque acidam acrimoniam ingestorum, dilutione admistorum humorum humanorum, minui quidem & enervari, neque tamen penitus subigi, ut in perfectissima sanitate fit. Cum autem illud humorum vitium tam leve sit, ut majora vasa non afficiat, poterit tamen in minimis nocere, praecipue cum, antea dispersum, nunc ad quaedam corporis loca incipit haerere collectum. Interim certum est, ex acidis & acescentibus, non satis subactis in corpore, natum acre non facere universalem Podagrae causam, uti quidam voluerunt. Unde prudenter subjunxit salium fixorum laudibus *Celeberrimus Boerhaavius* (*d*) sequentia: *Non tamen vel ideo universale antipodagricum statim laudari debet: quia nocet podagricis acriter biliosis, quorum humores jam sponte in alcali putridum vergunt.* Tamen, si Medicus causas praegressas morbum, & conditionem praesentem aegri, sedulo consideraverit, non facile errabit determinando utilitatem vel noxam horum remediorum.

Certum est, sales alcalinos fixos acres esse, ita ut applicati cuti externae illam erodant & crustas gangraenosas producant (*e*). Tanto autem acriores sunt, quo ignis validi vim diutius experti fuerint. Unde & mitiores sales possunt exhiberi, quales sunt illi, qui methodo, *Tacheniana* dicta, parantur (*f*); dum nempe herbae virides, non vivis flammis, sed suffocato igne, in car-

(*c*) Elem. chem. Tom. II. pag. 59. (*d*) Ibidem. (*e*) Ibid. pag. 54. (*f*) Ibid. pag. 48.

carbonem nigerrimum rediguntur, qui dein igne aperto ſcintillare incipit, absque flamma, & convertitur in cineres, qui elixiviati dant ſalem ſubfuſcum, alcalinum quidem, ſed longe mitiorem illis, qui ex cineribus plantarum, vivo igne combuſtarum, paratur.

Hinc patet etiam ratio, quare parca doſis, & diu continuatus uſus, horum ſalium laudetur, ut nempe blanda vi ſolvente agant, dividendo omne viſcidum, nec tamen acrimonia noceant. Unde prudens horum uſus poteſt prodeſſe etiam in illo caſu, ubi acidae humorum acrimoniae nulla adſunt ſigna, praecipue cum experimenta *Celeberrimi Pringle* docuerint, ab his ſalibus putredinem non adeo augeri, ac quidem credebatur.

In *Materia Medica* ad hunc numerum laudatur *Alcaheſt Glauberi*; quod eſt nitrum in alcalinum ſalem converſum, in aëre per deliquium ſolutum; & vulgo in officinis ſolet vocari *liquor nitri fixi*. Hujus paucae guttae omni mane ex juſculo vitulino dantur, & ſic tutiſſime exhiberi poterit. Alterum ex *cineribus geniſtae* vino rhenano infuſis paratur; cujus liquoris uncia media datur omni mane. *Cineres geniſtae* ſalem alcalinum habent, ſed acidum vini rhenani acrimoniam alcalinam infringit, & ſimul unita conſtituunt ſpeciem *tartari regenerati*; cujus blanda indoles, & magna ſolvendi vis, omnibus adeo nota eſt. Unde, ſi vel minimus ſcrupulus Medico ſupereſſet, ne forte acrimonia alcalina noceret, hoc remedio ſemper ſecure uti poterit.

Magnum levamen & a terreis acidum abſorbentibus, & a ſalibus lixivioſis, ſe obſervaſſe in Podagra, notat *Hoffmannus* (*g*); praecipue ubi acidorum vomitus ſimul aderant. Multum commendat podagricis uſum Thermarum Carolinarum, in quibus ſal alcalinus invenitur.

γ. Cum proxima origo morbi (vide §. 1265.) in debiliori actione viſcerum non ſatis ſubigentium & aſſimilantium ingeſta conſiſtat, & certum ſit, quaedam alimenta requirere validiſſimorum viſcerum actionem, ut ſubigi poſſint, alia vero minori viſcerum robore poſſe ſic mutari, ut noſtrorum humorum indolem acquirant, hinc patet facile, magnam curam diaetae habendam eſſe, ut morbus inſigniter levari, vel & curari, poſſit. Unde omnes Medici molles cibos, facile digerendos, laudaverunt, & potus ſimiles; ut caverent, ne quid acrius ingereretur, neque facile naſci poſſet ex degeneratione ſpontanea ingeſtorum major acrimonia humorum in corpore.

Magnam ſpem poſuerunt multi in victu vegetabili ſolo, ſic ut omnis cibus ex animalium partibus paratus omnino a menſa exularet. *Celeb. Lobb* (*h*) aliquot recenſet caſus, ubi tali diaeta utentes a Podagra liberi manſerunt non tantum, ſed & tophi podagrici, ſenſim minuti, tandem omnino diſparuerunt. Moleſtias tamen multas, toroſitatis corporis imminutionem, & virium debilitatem, perceperunt, dum hac diaeta inceperunt uti, & dum poſtea carnibus moderate veſcerentur, licet vino penitus abſtinerent, rediit morbus. Ita quidem, ut in quodam aegro dolor, manum ſiniſtram & carpum occupans, dein ad

(*g*) Medic. ration. & ſyſtem. Tom. IV. part. 2. Sect. 2. cap. 11. pag. 548.
(*h*) De calculo & Podag. &c. cap. 20. pag. 215. &c.

ad cubitum se extenderit, & post quatuor dies utrumque pedem occupaverit; dolores autem intensi, & admodum violenti, per septem dies & noctes continuaverint. Unde patet, Podagram, licet siluerit satis diu, tamen mutato victu, severum satis paroxysmum produxisse. Optimus ille Medicus, omnibus his consideratis conclusit: *Alimentum vegetabile per se non tantopere nutrire, atque roborare, ac mixtum cum cibo animali, adeoque victum animalem non solum quandoque proficuum, sed & omnino necessarium, esse* (*i*). Vires enim conservandae sunt, cum requirantur ad corporis exercitia, quae superando morbo multum conducunt, uti sequenti numero dicetur. Simul apparet, victum vegetabilem non sustulisse causam Proëgumenam Podagrae, cum mutato victu, rediret morbus; videtur tamen minuisse morbi materiam, cum Paroxysmi vel omnino siluerint, vel leviores, minus frequentes, & breviores, redierint. An autem diuturno & pertinaci usu talis diaetae tandem & delebitur Character ille podagricus *Helmontio* vocatus? Certe antea recensita fuerunt talia exempla, quae evincunt, quosdam fuisse integre sanatos, dum duram cogebantur pauperiem pati, & quotidiano labore victum parcum quaerere; qui fere ex solis vegetabilibus constabat. Sed & exemplum legitur (*k*) hominis, qui in putidum detrusus carcerem solo pane & aqua vixit per novendecim annos, & postea sanus, atque a Podagra, qua antea immaniter laboraverat, immunis vixit.

Rari invenientur, qui hoc vivendi genus per plures annos tolerare possint, aut velint, & cum podagricorum plurimi laute vixerint, genio nimis indulgentes, subita talis mutatio non careret periculo. Unde prudenter illis, qui talem curationem tentare vellent, *Lobb* (*l*) suadet; *ut non subito & semel, sed per gradus, id faciant*; *gradatim minuendo quantitatem cibi animalis singulis hebdomadibus, concedendo sibi tempus trium mensium, ut, post hos demum elapsos, ad totalem a cibis his abstinentiam perveniant.* Unde etiam consulit illis, qui omnino a cibo animali non abstinent in hoc morbo, ut saltem ejus quantitatem diminuant multum, donec tandem octo, sex, vel & quatuor tantum, uncias cibi animalis in prandio sumant, adeoque cibus vegetabilis maximam partem soliti nutrimenti constituat.

Unde concludi potest, victum vegetabilem prodesse in hoc morbo, licet his solis non possit, vel nolit, vivere aeger. Certe a copioso usu melonum, aliorumque fructuum horaeorum, in pessima Podagra laborante aegro nulla observabatur molestia. *Constans potius docuit experientia, horum usu aequo, & ad palati desideria demenso, nunquam non temperatos fuisse sanguinis fervores, indeque pendentem perspirationis excessum* (*m*).

Sydenhamus, experientiâ, tam in se ipso, quam in aliis, edoctus, prudentes diaetae leges dedit. Bina vitanda monet, nimiam nempe ciborum ingurgitationem, quae a ventriculo subigi non potens metuendas hic cruditates produceret, simul damnat nimis strictam diaetam, quae vires enervando nocet (*n*).

Quam-

(*i*) De Calculo & Podag. &c. pag. 222. (*k*) Ramazzin. oper. pag. 478. (*l*) De Calculo & Podag cap. 22. pag. 279. (*m*) Hahn Histor. Podagr. &c. pag. 9. (*n*) Tractat. de Podag. pag. 578 & seq.

Quamvis autem facilioris digestionis cibos reliquis praeferendos agnoscat, tamen monet optimè, palato aegrorum consulendum esse; cum certum sit, illa, quae avide appetuntur, citius & melius digeri. Consuetudini etiam hic aliquid tribuendum esse patet: de his autem antea, ubi de Febribus agebatur, abunde dictum fuit. Interim, si aegrorum appetitus in alimenta difficilioris concoctionis feratur, minori quantitate tantum haec concedenda sunt. Simul *Sydenhamus* unicam tantum carnium speciem commendat; *cum varia carnium genera, simul ingesta, plus ventriculo molestiae facessunt, quam unicum, quod omnia ista quantitate exaequet.* Simul accedit, quod multa ferculorum varietas invitet, ut ultra satietatem comedatur, praecipue si acribus, salsis, aromaticis, condimentis, quae erudita gula invenit, irritetur jam sopita fames; unde & illa in victu Podagricorum damnantur. *Hippocrates* (o) dixit: *Est autem ejusmodi prava victus ratio: primum quidem, quum quis copiosiores cibos, aut liquidos aut siccos, exhibeat, quam ipsum ferre possit, neque laborem ullum ciborum copiae opponat. Deinde quum varios & dissimiles inter se cibos immittat. Dissimilia enim seditionem excitant, & alia citius, alia tardius, concoquuntur.* Cum ergo, uti statim dicetur, labores & corporis exercitia adeo prosint Podagricis, debent sic nutriri, ut vires ad haec necessarias habeant; unde nimis exquisita diaeta noceret. Simplici ergo victu contenti sint, a nimia ferculorum varietate caveant, & tantum comedant, quantum fames poscit. Utile simul erit, uti ex ante dictis patet, si olerum mollium, & fructuum maturorum, copia excedat cibum ex animali regno desumtum. Solo prandio contentos jussit esse Podagricos *Sydenhamus* (p); sed loco coenae haustum liberaliorem tenuioris cerevisiae suadet (si nempe huic potui assueti fuerint), hoc imprimis scopo, ut concretiones calculosae in renibus caveantur, quibus ob diuturnum decubitum Podagrici solent esse obnoxii: urina enim, majori copia ob potum tenuem secreta, abluitur quidquid in renibus accumulari inciperet.

Magnum nomen in cura Podagrae habuit *Lac*, *omnium rerum, quas cibi causa capimus, liquentium, maxime alibile* (q). Est alimentum, quod inter animale & vegetabile regnum quasi ambigit; molle oleum habet, quod a reliquis lactis partibus separatum vocatur butyrum; continet serum sponte acescens, & caseum, qui a reliquis penitus liber animali naturae propius accedit. Certum est, lac continere in se omnia, quae ad nutritionem requiruntur; unde recens natis, & debilibus hominibus, utile & bonum nutrimentum dat. Est enim chylus, efficacia viscerum & vasorum sani animalis sic elaboratus, ut jam propius accedat ad indolem nostrorum humorum. Observationes numerosae docuerunt, Podagricis profuisse lactis usum, & quidem adeo, ut ab omni paroxysmo liberi fuerint, quamdiu solo lacte viverent. Non tamen delet latentem illam in podagricis causam Proëgumenam. Profuit enim prae reliquis omnibus praesidiis lactea haec diaeta; *quamdiu ne latum unguem ab ea discesserint. Quam primum vero ad sanorum diaetam, utut lenem mitemque, se receperit,*

(o) Lib. de Flatibus cap. 3. Charter. Tom. VI. pag. 215. (p) In loco modo citato. (q) Varro de re rustica lib. 2. cap. XI. pag. 302.

rit, qui huic insueverat, Podagra, confestim reversa, aegrum longe pejus, quam ante hac, vexavit (*r*). Videtur enim, molli hac, & levem tantum viscerum actionem requirente, diaeta lactea, sic enervari efficacia viscerum chylopoieticorum, ut postea, dum ad consuetum sanis hominibus victum redeunt, solidiores cibi non possint subigi, adeoque Podagrae materia augeatur; uti ad §. 1265. patuit. Pauci enim constanti satis animo sunt, ut lacteam diaetam tota vita sustineant; imo licet vellent, quandoque tantum lactis fastidium oritur, ut cogantur inviti lac relinquere; quod aliquoties vidi; & *Sydenhamus* (*s*) optime notavit. Unde *Celeberrimus Mead* (*t*) monet, ne aetate provectiores, & Podagram jam dudum passi, strictam illam diaetam ex lacte & oleribus tentent: observavit enim; quod *his*, *si non omnino invadit morbus, pro articulis praecordia infestentur, crurumque insuper robore destituti, vitam saepe in reliquum miseram transigant*. Juvenes vero, qui bis vel ter Paroxysmum passi sunt, tentare tale quid posse, credit, imprimis autem suadet illis, in quorum familia haereditarius morbus est. Neque tamen & his rigidam lactis diaetam commendat: jubet enim, ut vino & cerevisia abstineant omnino, & sola aqua sitim sedent, lacte & lacticiniis & oleribus vescantur: semel tamen in die teneris carnibus, interdum & piscibus fluviatilibus, uti permisit ad famen sedandam (solent enim hydropotae famelici esse). Novit nonnullos, tali vivendi genere a Podagra liberatos, ad viridem & jucundam senectutem pervenisse. Similes effectus etiam a tali moderata diaeta vidi, ita ut, vel omnino non, vel levissimo tantum, paroxysmo intra biennium aut triennium corriperentur. Similem diaetam laudavit *Coste* (*u*), & utilitatem ejus proprio in morbo expertus fuit.

Quamvis autem plurimi autores solam aquam pro potu commendent Podagricis, tamen non omnes severam hanc legem statuunt, licet in eo conveniant omnes, sobriam vitam ducendam esse, ut morbi levamen sperare possint.

Multi certe post vini nimiam ingurgitationem in hunc morbum inciderunt; illi, si simul & semel ad aquae potum damnentur, non ita diu post vitam cum morte commutare solent, uti optime monuit *Sydenhamus* (*w*). Unde licet vinum nocere Podagrae statuat, & dicat; *cum universa corporis substantia in Podagram quasi degeneraverit, minus, quam exoptet, in profligando morbo promovebit, qui non a liquore fermentato quocumque, quantumvis leni & tenui, in totum abstinet*; tamen & hic prudentia opus esse, agnovit, ne a subita tali mutatione ingens damnum sequatur. Commode fertur ab illis aquae potus, qui ab ineunte aetate ei assueverunt; caeteris non adeo. Hinc *Sydenhamus* (*x*) dixit: *Aquam puram crudamque & periculosam existimo, & expertus sum meo damno*. Unde pro potu communi laudavit illos liquores tanquam optimos, *qui neque ad vini generositatem ascendunt, neque ad aquae debilitatem deprimuntur*. Cum enim potum tenuem copiosum commendaret Podagricis, ut a nephritide calculosa immunes manerent, hinc coenae loco suadebat copiosiorem potum,

uti

(*r*) Sydenh. tractat. de Podag. pag. 579. (*s*) Ibid. pag. 580. (*t*) Monit. & Praecept. Med. pag. 202. (*u*) Traité pratique sur la goutte pag. 86. & seq. (*w*) Tractat. de Podag. pag. 582. (*x*) Ibid. pag. 583.

uti antea dictum fuit. Aquae autem potum copiosum vix ferri posse a non assuetis cum probe novisset, jussit, tales substitui liquores, *qui neque vel in maxima copia assumti inebriare possunt, neque frigore suo ventriculum laedere* (y) Cerevisiae tenues, aut vinum magna copia aquae dilutum, in hunc usum adhiberi poterunt: habenda autem hic est consuetudinis ratio, prout hoc illove potu quis uti consuevit. Dantur cerevisiae, quae post absolutam fermentationem vini fragrantiam habent, destillatione spiritum ardentem exhibent, & pessime inebriant: tales cerevisiae nocerent podagricis. Verum agitur hic de cerevisia, quae, sapore placens, omni foece deposita pellucens, nullo modo inebriat; talem autem podagricis nunquam nocuisse observavi, si antea huic potui assueti fuerint imprimis. Triticeam cerevisiam laudaverunt quidam; alii praetulerunt illam, quae ex hordeo vel avena paratur. In diversis regionibus variae solent parari species, nec magna in salubri effectu observatur diversitas, modo sint tenues, molles, & lympidae, nec inebriandi vim possideant, ut tuto & magna quidem copia sumi possint. Ptisanae hordeaceae usum tanquam saluberrimum aegris ubique laudavit *Hippocrates*. Hordei, post inceptam germinationem siccati, farina aquae ferventi infunditur, infusum hoc leniter decoquitur, doliis reconditur, defoecatur, & vocatur cerevisia.

Ubi tamen inveterata esset Podagra, tunc *Sydenhamus* suasit, ut a Vino & Cerevisia omnino abstinerent, & uterentur potu diaetetico ex *radicibus sarzaeparillae, chinae, ligno sassaphras, glycirrhiza &c.*: secundum hanc normam plures alii similes potus diaetetici parari possent; qui omnes in eo conveniunt, ut lene aroma addatur copiosae aquae. Suadet simul, ut finito paroxysmo aegri talis potus usum incipiant, & dein tota vita pergant hoc uti (z). Simul hoc commodi a tali potu sperabat, ut nempe leviores in reliqua diaeta commissi errores minus nocituri essent aegris, quam si vino aut cerevisia uterentur. Licet autem tales potus in initio minus placeant aegris, sensim tamen solent illis sic assuescere, ut placeant omnino.

Ubi autem ventriculi languor usum vini poscit, in prandii fine pauculum vini, generosi, mollis, concedi potest, quale est Hispanicum, Tockaviense, aut simile his aliud.

δ. Omnia, quae modo dicta fuerunt, hunc imprimis scopum habent, ut ex ingestis, cibo & potu, per actionem viscerum chylopoieticorum conficiatur bonus chylus; qui tamen adhuc penitus diversus est a sanguine humor, & longe abest a perfectione elaboratissimi fluidi illius, quod per minima vasa fluere debet, & a cujus vitio, uti dictum fuit §. 1262. 1263. 1265. Podagra originem ducit. Verum in Physiologicis demonstratur, chylum, circumductione cum sanguine per viscera & vasa, & praecipue pulmonum actione, sic mutari, ut sanis humoribus nostris perfecte similis fiat.

Dum autem in corporis exercitiis musculi moventur, sanguinis venosi motus acceleratur, cor hinc validius & frequentius se contrahit, uti etiam arteriae, respiratio pariter augetur, adeoque omnes vires assimilantes chylum humoribus sanis

(y) Tractat. de Podag. pag. 582. (z) Ibid. pag. 585.

ſanis intra datum tempus plus agunt, quam in homine quieſcente; omnes ſecretiones & excretiones promoventur; adeoque omnia diſponuntur ad optimam ſanitatem. Haec eſt ratio, quare non tantum in Podagra, verum & in aliis morbis chronicis, Medici adeo laudent ſalubrem corporis motum. Neque tantum corporis motus prodeſt ſanguificationi, verum etiam chylificationi, dum pendula abdominis viſcera ſic agitantur, alterne a diaphragmate & abdominalibus muſculis premuntur, ſecretiones liquidi gaſtrici, pancreatici, enterici, bilis utriusque, augentur. Unde duris & quotidianis laboribus exercitati homines quaevis oblata edulia ſumunt, & facillime digerunt, dum molli otio torpentes etiam a levioribus cibis anguntur, & flatibus moleſtantur perpetuo. Nec tamen ſufficit interpolatis vicibus corpus movere, quotidianum debet eſſe exercitium, cum perpetua hujus neceſſitas ſit.

Cum autem Podagra plerumque provectioris aetatis homines torquere ſoleat, debent eluctari ſenii torporem, ſi velint levamen percipere malorum. Niſi enim animoſe hoc tentent, & ſenio & morbo obrigeſcent artus, & reddentur ad omnem motum inhabiles; monuitque *Sydenhamus* (*a*) ſenes podagricos, *quod nihil minus ſperandum eſt, quam ut morbus ſine exercitio ad digeſtionem perducatur unquam. Cum enim morbus naturam viribus ſuperet, ſaepe moriuntur a languore atque aegritudine, quae fomitis morboſi copia concoctionem reſpuentis apportat; & ab hac materia incoctili, quae nullo modo poteſt aſſimilari, tanquam a veneno enecantur.* Haec tamen corporis exercitia, ut quotidie adhiberi poſſint, debent proportionata eſſe viribus ac aetati, ne nimia laſſitudine debilitentur. Unde equitatio prae reliquis commendatur, quia aſſuetos minus delaſſat, & pulmonis in ſanguinem actionem auget: imprimis autem prodeſt, ſi in aëre puro aperto inſtituatur, de qua re antea ad §. 1210. dictum fuit. Si autem equitatio locum habere nequeat, vectio in curru ſubſtitui poterit, licet minus emolumentum praebeat. Praeter haec, motus partium, quae doluerunt antea, cavet, ne obrigeſcant articuli, quod familiare in Podagra inveterata malum eſt, & curatu difficile admodum. Unde *Aurelianus* (*b*) monet ſequentia: *Arthriticis vero convenit, etiam digitis ceram emolliendam dare, vel manipulos tenendos, quos paleſtritae* ἀλτῆρας *appellant, tum movendos cereos, vel ligneos primo, cum parvo plumbo interfuſo, tum pro modo profectus graviores &c: ſit igitur primo geſtatio pro modo virium, tum deambulatio molli ſtramine coaequato ſolo, adjecto vocis exercitio cum corporis unctione.* Ex his patet, quod articulorum, ob nimiam quietem, metuendae rigiditati ſic proſpexerit, ſimulque ambulationi addiderit vocis exercitium, ut pulmonis actio augeretur. Intelligitur ſimul, quod haec tentamina inceperit, dum paroxyſmus nondum integre finitus eſſet, ſed aliquis adhuc, licet levior, adeſſet dolor. A leniſſimo enim motu incipit, & dum ambulatio tentatur, molli ſtramine ſolum ſterni jubet, & liberos a calceamentis pedes vult, ut nempe commodius motus tolerari poſſit. Hoc & confirmat *Aegineta* (*c*), qui ἐν ταῖς ποδάγραις, minuto

(*a*) Tractat de Podag. pag. 596. (*b*) Lib. V. cap. 2. pag. 561. (*c*) Lib. III. cap. 78. pag. 58.

nuto nempe dolore, nondum tamen penitus abolito, suasit exercitia & frictiones, maximè articulorum; & confirmatur *Sydenhami* observatis, qui urgebat Podagricos, ut motum tentarent, licet adhuc dolerent articuli, uti antea dictum fuit.

Frictiones autem insignem utilitatem habent, si applicentur partibus, quae paroxysmi podagrici tempore dolere solent: saepius de magna frictionum efficacia ad solvendas obstructiones, in capitulo de *Obstructione*, & ubi de *Contusione* agebatur, dictum fuit, aliisque etiam in locis. Certus sum, pluribus experimentis, ingens levamen semper secutum fuisse, si impetrare potuerim, ut diligenter his uterentur aegri mane & vesperi, imprimis in pedibus, quos frequentius morbus aggreditur. Ne simplicitas remedii contemtum pareret, pannos laneos suffumigio quodam aromatico imbui jussi, vel & molle aliquod unguentum simul adhibui; tamen, ut vera fatear, a sola frictione eundem effectum vidi, si mane & vesperi per quadrantem horae quotidie adhiberetur. Roborantur enim sic partes, & quidquid de materia morbosa colligi ac figi hic inciperet, dissipatur. Commendavit quam maxime frictiones, tanquam summum Podagrae prophylacticum, *Aëtius* (*d*), illudque adhiberi jussit, *non quidem tempore inflammationis*, & *doloribus instantibus*, *sed cum haec remittunt*. Effectus autem salubres recenset sequentes: *Omnibus enim*, *qui hoc modo fricantur*, *insitus calor augetur*, & *quod praeter naturam est discutitur*, *recrementaque consumuntur*, & *affecta membra fiunt robustiora*, & *adversus affectionem firmantur*, *minimeque ei obnoxia redduntur*, *maxime si diligenter singulis diebus mane & vesperi*, *ubi dolores*, *quemadmodum dictum fuit*, *remiserint*, *per omnem vitam hoc praesidio utantur*. Oleo autem cum sale tenuissime trito inungebat loca perfricanda *Aëtius*; sed, uti modo dixi, soli frictioni tribuendum esse optimum hunc effectum credo. Suaseram hoc prophylacticum Podagrico, qui deinde mane & vesperi tibialibus fricabat fortiter pedes, dum illa indueret & exueret, tandemque sic assuevit, ut vix cogitans, automatico fere motu, has frictiones perageret, quoad vixit: Licet autem diaetae regulas laxius tantum servaret, quandoque genio indulgens, levioribus tantum, magnoque intervallo disjunctis, vexatus fuit paroxysmis, & flexilem membrorum agilitatem servavit; sicque facile corpus exercere potuit. Confidenter ausus fuit pronunciare *Philagrius* (*e*), *quod solae frictiones sufficiant his*, *qui etiam maximè circa diaetam delinquunt*.

Multo plus tamen sperare licet, si simul debita vivendi norma servetur, de qua dictum fuit.

ε. Constat ex Physiologicis (*f*), somni tempore, motum arteriarum, venarum, & cordis, fieri fortiorem, lentiorem, aequabiliorem, dum simul respiratio est profundior, robustior, lentior, & aequabilior: sed per haec inducitur sanguini illa perfectio, quae requiritur ad optimam coctionem, dum motus humorum celerior fit per vasa sanguinea, cordique propiora, lentior per

(*d*) Sermon. XII. cap. 21. pag. 314. (*e*) Ibidem. (*f*) H. Boerh. Instit. Med. §. 590.

per vaſa lateralia, & a corde remota. Sed conſtat, aſſimilationem crudi fieri in majoribus vaſis, & in illis chylum ſic perfici, ut omnino noſtrorum humorum indolem acquirat. Cum ergo ſomni tempore actio cordis & vaſorum majorum augeatur, ſimulque increſcat reſpirationis robur, efficaciſſima hoc tempore fiet transmutatio crudi in coctum, adeoque & perfectiſſima aſſimilatio; a cujus defectu proximam Podagrae originem pendere, §. 1265. demonſtratum fuit. Verum vigiliae nimiae & pergraecationes antea recenſitae fuerunt inter Podagrae cauſas; unde apparet, quantum conducat ſomnus podagricis; qui ſimul corpus reficit, & vires ſubminiſtrat, ut exercitia corporis quotidiana ſuſtinere poſſint. Ideo *Sydenhamus* (*g*) ſollicitè monet Podagricos, ut mature lectum petant, & ſurgant diluculo. Licet enim idem temporis ſpatium concedatur ſomno, magna tamen diverſitas eſt in effectu, ſi quis veſperi mature quieti ſe dederit, & per ſeptem vel octo horas ſomno indulſerit, quam ſi in ſeram noctem vigilaverit, & dein partem diei dormiendo tranſegerit. Hoc & ſani ac robuſti homines percipiunt, dum Bacchanalium tempore noctem choreis, diem ſomno, impendunt. Quamvis enim plus ſolito dormiverint, tamen laſſi & hebetes, muneribusque ſuis peragendis vix apti, ſurgunt a longiori ſomno.

Cum autem & literatos homines, ſummosque viros, qui reipublicae gerendae praeſunt, toties excruciet Podagra, monendi ſunt, ut matutinas horas arduis rebus agendis impendant tantum, hac lege tamen, ut bihorium ſuperſit exercendo corpori ante prandium. Pomeridianas horas ambulationi, ruſticationi, &c, tradant, vel gratis amicorum confabulationibus: veſperi nihil omnino tractent, quod intentam mentis aciem poſtulet.

Hac vivendi norma ad amuſſim obſervata, vidi, inveteratam Podagram adeo mitem fuiſſe factam, ut raris, brevibus, nec multum dolentibus, paroxysmis tantum ſui memoriam revocaret, & ultimum ſenectutis limitem attingerent aegri, antequam morerentur. Severam lactis diaetam, vel & vegetabilem, absque ullo cibo animali, pauciſſimi tolerare poſſunt diu; hanc vero ſatis commode. Ubi autem morbus nondum inveteraverit, neque corpus crapula & ingluvie omnino fuerit enervatum, etiam integrae curationis magna ſpes affulget. *Dabit enim curatio aliis integram ſanitatem, aliis raram doloris admonitionem, ne jugi ſuperpoſitione vexentur*, (*h*).

Prudentis Medici erit, non facile promittere integram curationem, imprimis ſi vel morbus diuturnior, vel aetas jam provectior, fuerit. Si enim poſt talia promiſſa levem etiam Paroxysmum ſentiant, penitus immorigeri redduntur, monita Medicorum ſpernunt, & in priſtinum vivendi genus ruunt proni, omnino deſperantes de emendatione morbi; quam tamen ſpondere Medici poſſunt, ſi aegri obſervare velint illa, quae hac paragrapho laudata fuerunt.

(*g*) Tractat. de Podag. pag. 587. (*h*) Cael. Aurelian. Lib. V. cap. 2. pag. 562.

§. 1276.

§. 1276. Ad alterum (1274.) Usus conducit; 1. salis cujuspiam volatilis parva dosi diu assumti, mane antequam quis surgat, cum largo haustu decocti cujusdam lenis, sudorisque, vel madoris, expressione levi per horam. 2. frictio calida, cum linteis siccis, partium. 3. Usus purgantis serosi, una cum mercurialibus acuti, & addito circa vesperam potu opiato sedante.

Ad §. 1274. patuit, medendi methodum in Podagra binis constare partibus, quarum prima per bonam diaetam, viscerumque auctum robur, impedit, ne materia morbosa tam facile, nec tam copiose, nasci possit in corpore: de quibus omnibus dictum fuit praecedenti paragrapho. Altera pars curationis dirigenda est in hunc scopum, ut illud morbosum, quod incipit colligi & accumulari in corpore, expellatur tuto, antequam novum paroxysmum producat; vel si hoc statim integrè obtineri non possit, saltem sic minuatur materiae morbosae copia, ut leviora tantum mala efficiat.

Licet enim omnia illa strenuè fiant, quae paragrapho praecedenti laudata fuerunt, non tamen statim obtinebitur, ut redintegretur perfecta assimilatio omnium; adeoque adhuc quaedam degeneratio manebit, imprimis in subtilissimis fluidis, quae ultimae & perfectissimae elaborationis effecta sunt. Illud autem degenerans morbosum cum reliquis humoribus fluit, & ubi copia auctum, vel mora pejus redditum, fuit, incipit turbare functiones corporis, sicque signa dare imminentis paroxysmi; uti ad §. 1257. dictum fuit. Illud autem morbosum quandoque de corpore educi, saltem pro parte, patet ex illis, quae §. 1261. dicta sunt: ante paroxysmum enim acris pituita in fauces depluebat, acriores lacrymae oculos irritabant. Ad §. 1272. notatur; acre illud quandoque ad intestina vergere, & dysenteriam facere. Ex quibus omnibus patet, secundum artis regulas tentari posse eductionem materiae podagricae, cum humoribus per vasa fluentis. Ubi autem jam stagnat & haeret ad loca, quae occupare solet materia morbosa, dum paroxysmum producit, non adeo tuto hoc fieri potest, uti ad §. 1273. monitum fuit; de qua re adhuc ad §. 1281. dicendum erit.

Sequentibus autem methodis haec eductio tentatur.

1°. Cum materies podagrica, in articulis collecta, post toleratos dolores, per diaphoresin exeat de locis, quae occupaverat, uti ad §. 1261. dictum fuit, merito sperari poterit, per eandem viam expelli posse de corpore, antequam in artubus fixa haereat. Videantur illa, quae ad §. 1272. habentur.

Solet autem sequenti modo hoc fieri. Quinque vel sex grana *salis volatilis cornu cervi*, vel alterius similis, exhibentur mane post somnum finitum; superpotantur sex vel octo unciae calidi infusi *ligni sassaphras*, *decocti quinque radicum aperientium*, vel similis potus, in quo tenue aroma dilutum multa aqua adest: quiescunt in lecto per unam alteramve horam; tunc plerumque incipiunt leni madore perfundi, a quo minime debilitantur, sed potius alacriores se sentiunt. Curavi plerumque, ut pedes & genua bene tecta essent, & frequen-

quenter sic obtinui, ut hae partes solae sudarent, dum reliquum corpus, minus tectum, leviter tantum perspiraret. Quandoque hoc continuatur per duos tresve menses, in aliis semel vel bis in septimana hoc factum fuit, toto tempore, quo a paroxysmo liberi fuerunt, & quidem insigni cum levamine, dum simul & articuli, qui diuturnitate morbi jam obrigescere ceperant, multo flexiliores reddebantur. Ut autem tota cutis tersa & optime perspirabilis retineatur, balnea laudantur, praecipuè si strictae temperiei & sicciorис habitus fuerint aegri: in tumidis leucophlegmaticis corporibus haec minus conveniunt, & a frictionibus totius corporis tales majus emolumentum percipiunt.

2°. De insigni frictionum in hoc morbo efficacia dictum fuit ad literam *d* praecedentis paragraphi.

3°. Purgantia serosa, quae & Hydragoga vocantur, sunt talia, quae non tantum sua virtute expellunt illa, quae in cavo tubi intestinalis continentur, verum etiam solvunt humores, & solutos in aquosam tenuitatem per alvum evacuant. In venereis malis curandis, uti postea dicetur, saepe Medici talibus purgantibus usi fuerunt, hoc quidem effectu, ut repetito horum usu aegri pallescant, & multum exhauriantur. Quamvis enim ne guttula quidem sanguinis per alvum exeat, sed mera tantum aquosa colluvies, vividus & floridus in vultu color, a rubro sanguine pendens, perit, non evacuato sanguine, sed soluto. Notum enim est, quod pars rubra sanguinis sit crassissima omnium, & hinc naturaliter tantum inveniatur in majoribus vasis. Unde etiam talia remedia non tantum ob vim purgantem, verum etiam ob efficaciam solvendi, adhibentur. *Celeberrimus Boerhaevius* amico suo *Bassando*, podagrico jam veterano, in literis ad illum datis suasit, ut singulo trimestri tale purgans sumeret, quod componebatur ex *scammonei puri* parte una, & duabus partibus *antimonii diaphoretici*; quod additum scammoneo ejus efficaciam auget, & feliciter in curandis febribus intermittentibus usurpatur, si octo horis ante futurum paroxysmum detur. Grana duodecim scammonei, vel sedecim, sufficiunt plerumque in adulto, quamvis aliqua diversitas in variis hominibus observetur, dum quidam facilius, alii difficilius, a catharticis remediis moventur. Tale remedium vocavit *Diaceltatesson* in tractatu, idiomate Belgico edito, *Helmontius* (*i*), cujus efficaciam impensè laudat, & simul fatetur, quod una cum morbosis foecibus & utilia quaedam evacuet. Cum autem summa illa Adeptorum arcana revelare nefas crederet, saltem voluit utili hoc remedió beare genus humanum. More solito tamen paravit hoc remedium, operosó magis labore, quam quidem opus erat: ex antimonii floribus, per salem ammoniacum sublimatis, addito nitro, paravit antimonium diaphoreticum, quod certe minori pretio, & laboris compendio, ex puro antimonio & tribus nitri partibus, parari potest. Praeterea *Helmontius* jussit, ut, postquam flores antimonii cum nitro deflagrassent, massa residua sollicitè ablueretur, ne quid salsi remaneret; & postea a calce relicta spiritum vini rectificatissimum abstrahebat. Aeque

(*i*) Dageraad &c. der Geneeskonst, pag. 186.

Aeque tutum, & efficax magis, inveni illud remedium, si non ablutum adhibeatur iisdem usibus. Solent autem Chemici eo pluris aestimare remedia sua, quo majori labore parata fuerint.

Cum autem argentum vivum, & ex eo parata remedia, inter solventia non infimum locum habeant, remedio huic purganti aliquot grana Mercurii dulcis addi solent; Chemici semper magnam spem posuerunt in usu mercurialium, imprimis talium, quae sic cicurata fuerant, vel tam levi dosi exhibita, ut non turbarent corpus, neque molestam excitarent salivationem. Ab arcano tali remedio, quod tamen cognoscebatur ex argento vivo praeparatum esse, podagrico in ipso paroxysmo dato, pedes inceperunt sudare adeo, ut mantilia octies complicata, quibus pedes involverat aeger, intra bihorii spatium penitus madescerent: sequebatur dolorum levamen sensim, ita ut per cubiculum incedere potuerit aeger absque baculo (*k*). Eodem in loco plures memorantur casus similes. Inunctionem parcam unguenti mercurialis, & ejusdem usum internum, laudaverunt alii (*l*).

Interim tunc a purgantibus, & aliis solventibus remediis, imprimis emolumentum exspectari poterit, si aegri corpus obesius fuerit, & mucosis lentis humoribus plenum. In strictis enim & macilentis corporibus haec non conveniunt.

Antea ad §. 1271. de purgantium usu in Podagra dictum fuit, patuitque, in diversas opiniones abivisse Medicos, dum quidam omnem omnino purgantium usum damnabant, alii vero etiam in ipso Podagrae paroxysmo illa exhiberi jubebant. *Sydenhamus*, uti ibidem monitum fuit, damnabat omnino purgantium usum, tam in paroxysmo, quam in tempore intercalari; sed fatetur tamen, quandoque diarrhoeam particularis paroxysmi crisim facere. Metuebat autem, ne purgantibus datis tales nascerentur in corpore turbae, quae silentem adhuc, & tardius venturum, paroxysmum excitarent. Postea tamen, uti ad §. 1258. dictum fuit, mitius sensit de purgantium usu; si nempe, post haec exhibita, eodem die vesperi exhiberentur opiata, quae turbas a catharticis remediis excitatas tuto & feliciter compescere solent.

Cum autem haec purgantia serosa, non tantum evacuando, verum etiam solvendo, agant, patet, utilitatem ab horum usu exspectari posse, si prudenter, & cum cautelis memoratis, intercalari tempore exhibeantur.

Ob eandem rationem videntur & aquae minerales a Medicis laudatae fuisse. Praecedenti paragrapho ad literam β. dictum fuit, *Celeberrimum Hofmannum* laudasse usum *Thermarum Carolinarum*, quae salem alcalinum continent; sed quae & simul alvum movent. Thermarum Carolinarum, aquarum Egranarum, aliorumque fontium medicatorum, usum laudat & *Coste* (*m*); si nempe aeger nondum excesserit quinquagesimum aetatis annum. Monuerat enim *Sydenhamus* (*n*), male cedere aquarum mineralium usum, *si senes fuerint* (*ut sunt plerumque*), *& pariter, corporis habitu phlegmatico, imbecilloque. In his enim* non-

(*k*) Observat. intéressant. sur la cure de la goute &c. pag. 458. (*l*) Ghisi lettere mediche pag. 110. & seq. (*m*) Traité Pratique sur la goutte pag. 86. (*n*) De mictu sanguinis a calculo &c. pag. 709.

nonnunquam naturae vires eousque ſunt minutae & ſuccisae, ut omnino metuendum ſit, ne tanta copia aquarum penitus obruantur ac ſuccumbant. Teſtatur autem, ſibi compertiſſimum fuiſſe, plures Podagricos intempeſtivo aquarum mineralium uſu periiſſe.

§. 1277. Quibus equidem remediis, & curandi methodo, multum ſaepe proficitur, etiam in tophacea.

Quamvis nemo dubitet, Podagram difficillimum curatu morbum eſſe, tamen ſi omnia haec fiant, quae binis praecedentibus paragraphis dicta fuerunt, magna ſpes eſt, ſuperari morbum poſſe, ſi nondum penitus inveteratus fuerit: ſemper inſigne levamen ſequetur, ſi penitus debellari morbus nequeat; modo aegri Medicorum praeceptis obedire velint, & dociles ſe praebeant, ad obſervandas diaetae leges; quod non ſemper impetrari poteſt a Podagricis, qui, genio indulgere ſoliti, & dolorum obliti, ſaepe aliquot ſeptimanarum cruciatibus redimere malunt licentiam ſolito more vivendi, ſicque ſe ipſos miſere perdunt.

Cum autem pro vulgari axiomate habeatur, nodoſam Podagram penitus incurabilem eſſe, imo nequidem leniri poſſe remediis, quidam omnem ſpem abjiciunt, ſimul ac vel prima nodorum cretaceorum principia in artubus obſervant. Neque aegros tantum, ſed & Medicos quandoque, in tali caſu deſperaſſe, vidi. Tamen certiſſimum eſt, bona medendi methodo multum profici poſſe, etiam in Podagra tophacea.

Ad §. 1261. pluribus dictum fuit de materia illa, quae tophos illos conſtituit, quibus podagricorum artus toties deturpantur: unde ſatis conſtat, neque de talium tophorum reſolutione, & diſſipatione, omnino deſperandum eſſe. Antea ad §. 1269. dictum fuit, *Sydenhamum* obſervaſſe, per longam & quotidianam exercitationem corporis tophos veteres & induratos ſolutos fuiſſe ita, ut penitus diſparuerint. Notat tamen, tophos, dum & extimam cutim in ſuam ſubſtantiam mutaverant, tunc non fuiſſe diſſipatos: verum tunc, cute rupta, exire ſolet tophacea haec materies, & poſtea conſolidatur locus; atque ſolo corporis exercitio cavetur, ne tophi naſcantur denuo; cum & duri tales tumores a ſola hac cauſa ſolvantur.

Cum ergo tophacea haec materies antea per vaſa fluere potuerit, ſaepius ſubliquida reperiatur in talibus tumoribus, motu corporis diſſipari poſſit, non videtur eſſe indiſſolubilis calx: nec deſunt in arte auxilia, a quorum applicatione ſperari poteſt horum tumorum ſolutio.

Cum Calx haec, ſive Creta podagrica, in acidis ſolvatur facilè, & ipſa oſſa, acido liquore macerata, ſoluta terreſtri materia, abeant in cartilagineam mollitiem, uti ad §. 1261. dictum fuit, tentaverunt quidam, acidorum externa applicatione reſolvere hos tumores, quae tamen debebant adeo temperata eſſe, ut cutim non laederent. Dum ex ſale marino, addita media parte olei vitrioli, deſtillatur ſpiritus ſalis marini, methodo *Glauberiana*, poſuerunt in excipulo olei terebinthinae quantitatem, quae pondere aequabat ſalem marinum adhibitum: impraegnabatur illud oleum a penetrabili vapore ſpiritus ſalis marini, rubrumque colorem acquirebat: hoc oleo inungebantur tophi podagrici, ut

ut solverentur; quod & satis feliciter quandoque cessit. Penetrabile admodum terebinthinae oleum, cuti dum affricatur, evanescit quasi, se subducens per ipsam cutim; cum autem & acidum salis marini spiritum sibi junctum habet, poterit satis efficaciter in calcem podagricam agere.

Frequentior tamen usus fuit ad tophos podagricos remediorum, quae alcalinae indolis erant. *Galenus* (*o*) pinguem caseum bubulum, casu servatum diu, & ob acrimoniam esui inutilem, maceravit decocto cruris suilli saliti, & applicuit tophis arthritici, hoc effectu, ut, rupta sponte cute, quotidie tophorum particulae absque dolore effluerent; quod idem experimentum postea & in aliis successit. Notum autem est, veterem caseum acris alcalinae naturae fieri, simulque rancescere, si pinguis fuerit; qualis est ille, qui ex lacte non prius ebutyrato paratur. Verum quidem est, quod tophorum materia, rupta cute, exiverit tantum; videtur tamen incepta solutio fuisse; cum *Galenus* scribat, quod effluxerit. *Aëtius* (*p*) paravit pro podagricis pharmacum ex lixivio & spuma nitri, quod erosivum vocat, quia bullas excitat, & cutem erodit; atque alibi (*q*) commendat calcem vivam, & nitrum, pari pondere; ut nempe axungia haec excipiantur, & tophis imponantur. Notum autem est, Veteres sub nitri nomine non intellexisse illum salem, qui hodie in nostris officinis hac appellatione gaudet: multa enim argumenta docent, nitrum Veterum fuisse alcalinae naturae: praeterea novimus, alcalinorum salium acrimoniam augeri multum, si calx viva addatur. *Trallianus* (*r*) ad tophos solvendos laudat, tanquam praestantissimum, & usu probatum, ceratum, quod praeter *Aphronitrum* continebat *lixivium, quo piliarii utuntur lanis succidis abluendo.* Cum haec omnia, a Veteribus laudata, alcalina sint, tentavi simile remedium, quod quidem vim acrem igneam habet, sed illud sic diluebam, ut nimia acrimonia nocere non posset, & tamen vim solventem adhuc satis validam retineret.

Consideraveram, ruptorium chirurgorum, sive causticum potentiale dictum, parari ex sale alcalino & calce viva, simul combustis valido igne in crucibulo, & fusis; tuncque nasci remedium, quod corpori vivo applicatum escharam mortuam gangraenosam excitat in omni parte, quam tangit; quae dein in putridum liquamen diffluit. Videram, salem alcalinum, calce viva acrius redditum, dein aqua solutum, dare lixivium, quod non tantum pinguedinem, sed & solidam substantiam animalem, solvit, dum vegetabilem materiam integram relinquit. Notum est, aurum, quod vestibus ornandis adhibetur, circumvolvi serico undique ita, ut illud totum tegat: ut aurum illud a serico liberent, dum ornamenta detrita vel maculata repudiantur, illa linteo inclusa decoquunt in tali lixivio, & sic omne sericum dissolvitur, abluitur, & aurum, vel potius argentum auro obductum, purum manet, nec linteum, ex vegetabili materia confectum, patitur quid damni, dum sericum, animale productum, deliquescit totum.

In

(*o*) De simpl. medic. facult. Lib. X. cap. 9. Charter. Tom. XIII. pag. 282.

(*p*) Sermone XII. cap. 27. pag. 320. (*q*) Ibid. cap. 45. pag. 347.

(*r*) Lib. II. cap. 1. pag. 639. & 641.

In laboris compendium, tartarum crudum, in pulverem redactum, cum tripla copia calcis vivae mistum, curavi reponi in furno figulino, in quo validus ignis satis diu agit: refrigerato furno, massam hanc salinam curavi solvi in aqua; filtro depuratum lixivium inspissabatur in salem; qui clausis accurate vasis servandus est, ne in aëre deliquescat. Hujus salis talem copiam in aqua pura, vel & destillata, ex *floribus rosarum*, *sambuci*, &c: solvi, ut haec solutio gustata nullum linguae dolorem faceret, vel notabilem saporis molestiam; tunc enim certus eram a cute facile tolerari posse. Linteis hac solutione calida madidis fovebantur tophi podagrici, & quidem pulchro cum effectu: paucis enim diebus quandoque solvebantur. In exostosibus, & aliis difficilibus tumoribus, idem profuisse, vidi.

Cum autem in Saponis praeparatione sal alcalinus & calx viva adhibeantur, patet ratio, quare & illius usus laudetur a multis tanquam tutissimus & efficax simul, imprimis quia per pingue additum, & intime sali alcalino unitum, obtunditur ejus acrimonia.

A lixivio tamen, modo laudato, satis diluto, effectus magis notabiles observantur. Hinc intelligitur, quare celeberrimi in arte viri toties laudaverint ad praecavendos tophos podagricos, vel etiam curandos, alcalina remedia. *Hoffmannus* (*s*) commendat tincturam sulphuris volatilem, ex calce viva, sale ammoniaco, & sulphure, paratam, ut charta bibula hac tinctura madescens imponatur membris affectis, ubi tophi metuendi erant. Et alibi (*t*), ad tophos discutiendos in senili & inveterata Podagra, tanquam praesentissimum remedium commendat *balsamum sulphuris antimoniatum*; quod ex sale scoriarum reguli antimonii simplicis, superinfuso oleo terebinthinae & juniperi, paratur.

Verum Chemia docet (*u*), in praeparatione reguli antimonii, tartarum & nitrum, cum antimonio in crucibulo fusa, mutari in salem alcalinum acrem, qui partem sulphuream antimonii in se rapit, & sibi unit, dum pars metallica fundum petit. Adeoque balsamum illud sulphuris antimoniatum vires salis alcalini, & quidem satis acres, in se habet.

§. 1278. Ad summam doloris in loco saevitiem temperandam, urgente summa necessitate, Opiatis internis, copioso seri lactis, similisve, potu calido, externis Emollientibus, Anodynis, Calidis, quin verberatione cum urticis, inunctione balsami sulphuris Therebinthinati, inustione cum Lino, utendum saepe est.

Certe, dolor si abesset, vel si lenis & tolerabilis foret, Podagrici pacato satis animo morbum ferrent. Unde invicta dolorum regina, Podagra, uti §. 1273. dictum est, apud *Lucianum* (*w*) in haec verba erumpit:

Vo-

(*s*) Medic. Ration. & System. Tom. IV. sect. 2. cap. 11. pag. 531. (*t*) Ibid. pag. 536. (*u*) Herm. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 507. & seq. (*w*) Tom. III. pag. 664.

Verum dolor mihi malorum adjutor est.
Nihil ego namque sum, si ab hoc relicta sim.

Sed quandoque tanta est in hoc morbo dolorum acerbitas, ut omnem humanam patientiam superet: unde miseri Medicum, amicos, adstantes, conjurant, ut aliquod saltem horum tormentorum levamen ipsis concilient, parati quaevis tentare, modo ab his vel minima leniminis spes affulgeat. Unde infinitus fere remediorum crevit numerus. *Aegrotos namque sibi ipsis remedia parare urgens impellit calamitas* (*x*). Cum autem acutissimi illi dolores circa auroram sponte soleant minui, aegri toties adscribunt remediis effectum, qui ipsius morbi indoli tribuendus erat; uti antea pluribus dictum fuit.

In capitulo de *Dolore* ad §. 228. 229. patuit, binis modis dolorem leniri posse, sublata nempe doloris causa, vel ablato doloris sensu, quamvis causa maneat. Utramque hanc methodum in Podagra tentaverunt Medici; quandoque & aegri.

Prior methodus semper tutissima est; sed in Podagra non semper obtineri potest: morbosa enim materies, doloris causa, sensim sic subigitur, ut per diaphoresim exeat ex locis, quae occupaverat (§. 1261.); & dum haec materies sic mutatur, dolor immaniter saepe excruciat. Praecipua autem ad dolorem remedia sunt, lenire omnem acrimoniam, laxare dolentes partes. Juscula carnis vitulinae diluta, serum lactis tenue magna copia potatum, infusa diluta emollientium herbarum, & plura similia, laudantur, & prosunt, dum omne acre diluunt, & obvolvunt, solidasque partes laxant; sed tamen promtum & subitum doloris lenimen non praestant. Sed & externa similia applicuerunt, & variis quidem modis ac formis. *Aretaeus* (*y*) testatur, pervulgatum fuisse suo tempore remedium ad dolorem tollendum, si capra *iride herba* pasceretur ad satietatem; deinde post digestionem alimenti hujus perfectam, mactaretur capra, & dissecti statim animalis abdomini adhuc calenti immitterentur dolentes pedes. Aliis in locis saepius monitum fuit, acerbos dolores felicissime leniri vapore calido, subpingui, qui ex recenter occisi animalis abdomine exhalat. Verum miseri aegri, dum saevis illis doloribus crucientur, nullum dolentium pedum motum, imo ne levissimum quidem attactum, ferunt; nec stragulorum incumbentium pondus: hinc non video, quomodo dolentissimis membris applicari posset hoc fomentum, licet ex propria sua natura utile foret. Topica illa externa remedia, vel noxia, vel saltem inutilia, damnavit *Sydenhamus* (vide §. 1273.). Pulticulam ex pane in lacte decocto, addito *croco*, & pauco *oleo rosarum*, sibi utcumque profuisse, testatur quidem, ita tamen, ut in paroxysmi dolentis initio nihil omnino juvaret: unde postea per multos annos nullum omnino remedium externum applicuit. Imo *Coste* (*z*) cataplasmatum usum, ut dolores leventur, non tantum inutilem, sed & noxium, damnavit, mollique panno laneo tantum texit dolen-

(*x*) Aret. de curat. morbor. diuturnor. Lib. II. cap. 13. pag. 134. (*y*) Ibidem.
(*z*) Traité Pratique sur la goute pag. 64.

lentes partes; & expertus fuit, perſpirationem ſic optime promoveri, per quam dolores leniuntur.

Supereſt hinc fere tantum, ut doloris ſaevities leniatur, doloris ſenſum tollere, manente ejus cauſa: hoc autem duplici modo effici poterit (vide §. 229); nempe, ſenſorium commune obtundendo per vim remediorum narcoticorum, vel nervos dolentes ineptos reddendo ad ſenſum. *Sydenhamus* (*a*), licet in aliis morbis plurimis ſatis audacter uteretur opiatis, tamen ad dolores podagricos leniendos minus frequenter illa adhibuit. Monet enim: *ſi igitur dolor admodum ſaeviat, aeger rectius ſibi conſulet, ſe in lecto continendo, donec is aliquantisper remiſerit, quam ſi Anodynis utatur: attamen haud abs re fuerit, laudani pauxillum veſperi ſumere, ſi dolor patientiam multum vincat; aliter melius omittetur.* Si autem intolerabilis dolor opiatorum uſum omnino poſcat, ſic tegenda ſunt haec remedia, ut aeger neſciat, ſe illis uti: ubi enim ſemel expertus fuit illud ſolamen, illo nunquam carere vellet, etiam in mitiori dolore. Verum ad §. 1273. inter cauſas, quae impediunt materiae podagricae jam adultae defluxum ad loca ſua, numerabatur & imprudens uſus narcoticorum; podagrici autem, dum ſaevos dolores patiuntur, illos ſaepe redimere vellent vitae etiam periculo; unde Medici monita ſpernerent, & proprio marte opiata remedia ſumerent; quod non ſemel contigiſſe novi.

Veteres Medici narcotica remedia applicuerunt exterius quandoque, ut ſaevum lenirent dolorem; ſed videntur ſemper inde aliquid mali metuiſſe. *Aëtius* enim, uti antea ad §. 1273. dictum fuit, immodicum partis dolentis calorem voluit minuere horum applicatione; quod cum ſaepe horae ſpatio contingere poſſet, ilico haec juſſit removeri, & alia applicari. *Trallianus* (*b*) pariter, dum in dolore urgente *crocum, ſuccum coriandri, glaucium, cum exiguo opio*, applicari poſſe, dixerat, mox ſubjungit: *Caeterum ſciendum eſt, epithematum, & unctionum, quae torporem inducunt, liberaliorem uſum cavendum eſſe, ut quae magis offendant, quam juvent. At ſi, ob vehementem dolorem, aeſtumque, ipſis uti cogamur, animus deligenter adhibendus eſt, ne hujusmodi auxilia diu incumbere permittamus: verum ſive unctiones, ſive pharmaca, eſſe, quae adhibentur, contigerit, conandum eſt ſtatim, ſimul atque fervor doloris finierit, ipſa prorſus auferre.* Omnibus his nervi ad ſenſum inepti reddebantur tantum, dum cauſa doloris intacta manebat. *Servius Clodius*, uti dictum fuit ad §. 1273, veneno perunxit pedes, & ſic obtinuit, ut omni ſenſu poſtea caruerint.

Antea, ubi ad §. 229. de doloris remediis agebatur, dictum fuit, *Hippocratem* ſcarificationes profundas, imo & ipſam inuſtionem, locorum dolentium ſuaſiſſe, tanquam certiſſimum ad pertinaciſſimos dolores remedium. Facile patet, ſic diſcindi vel per ignem deſtrui, nervos dolentes. Dictum fuit tunc de molli *Artemiſiae* lanugine, qua utuntur in Aſia frequentiſſime, dum cauterium actuale applicare volunt corporis partibus, quod longe tardius agit ferro candenti, ſed etiam multo mitius. Linum crudum adhibuit *Hippocrates* (*c*) ad ſimilem uſum. Verum quidem eſt, *Artemiſiae* lanuginem, *Moxam* ve-

(*a*) Tractat. de Podag. pag. 601. (*b*) Lib. XI. cap. 1. pag. 609.
(*c*) De Affection. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 630.

vocant Asiatici, dum comburitur supra partem, non semper destruere nervos, sed agere per humorum eductionem ex parte dolente, dum ignis actuosa vis agitat omnia. In *Miscellaneis curiosis* (*d*) habetur notabilis casus utilitatis hujus remedii in doloribus podagricis sedandis. A patre & avo podagricis morbum haereditarium deducebat Reverendus vir; ille decumbebat solito vehementius in *Batavia* urbe, Indiae Batavae Metropoli; dolorum levamen non tantum, sed & integram morbi curationem, promisit mulier Inda, modo levem inustionem pati vellet. Renuit primo, sed crescentibus doloribus admisit tandem. *Moxae* particulam, piso non majorem, digitis in coni formam aptabat haec mulier, dein basin coni imponebat cuti eo in loco, ubi dolor maxime urgebat: tunc bacillis aromaticis ardentibus incendit coni apicem: pars *Moxae* in cineres vertebatur, pars manebat affixa cuti, quam in cineres comburi impediebat humiditas, quae de cute exibat; haec ustio per *Moxam* aliquoties, plerumque tantum ter, repetitur; & tota operatio absolvebatur dimidiae horae spatio, licet ipsi pluribus locis hoc remedium applicasset. *Motum humorum intercutaneum, celerrimum, sensu & oculis se deprehendisse, ait; dolores vero omnes confestim cessasse; odorem interim tetrum exspirasse locum affectum, perhibet; inde mox incidisse somnum diuturnum, quo per septimanas aliquot caruerat: altera die experrectus praeter tumorem pedum nihil sensit mali; sed & illi mox detumuerunt.*

Subitum illud & insigne levamen, absque ullo damno secuto, sensus ille motus subcutanei, teter exhalans odor, docere videntur, dolorem sublatum fuisse, non per retropulsionem materiae podagricae, sed per ejus integram evacuationem, dum morbosa materies, mota per ignem, exibat per cutis vasa, & tetro odore (vide §. 1261) nares feriebat. Omne illud morbosum, quod artubus impactum fuerat, inde exivisse, confirmatur ex eo, quod per viginti & septem menses a Podagra liber vixerit. Character autem morbosus Podagrae non erat deletus; fatetur enim, se deinceps, quamvis leviter, eodem morbo laborasse. Postea, cum acuta febre periculosè decumberet, morbus in Podagram vehementiorem desiit; & quidem magno aegri gaudio; cum certus esset de doloris levamine. Testatur simul, profuisse omnibus, quibus autor fuit, ut hoc remedio uterentur.

Facile autem patet, totum hunc effectum soli ignis actioni tribuendum esse, non vero virtuti medicatae, quam Moxa, vel bacilli aromatici, quibus inceditur, possident. Simul etiam apparet, sic non deleri Podagrae causam, sed tantum dissipari citius materiam morbosam, quae, ad artus deposita, saevos adeo dolores excitat. Licet Moxae usui minus favere videatur *Sydenhamus* (*e*), & *Hippocratis* ustionem per linum crudum eandem utilitatem praestare credat merito, fatetur tamen sequentia: *Haec partis affectae ustulatio aliquid pollicetur (quod & efficere quandoque possit) ad doloris commitigationem, evocata scilicet fomitis morbifici parte subtilissima, ac maxime spirituosa, in articulum jam deposita. Attamen beneficium ab hoc remedio parvum, cum indigestionem, quae* Po-

(*d*) Decur. I. an. 6 & 7. pag. 319. (*e*) Tractat. de Podag. pag. 602.

Podagrae causa est antecedens, nullo modo attingat, fugax esse oportet & breve. Multum tamen est, tuto posse leniri acerbum dolorem, & materiam podagricam dissipari. Hoc enim facto, possunt adhiberi omnia illa remedia, quae ad indigestiones tollendas, & viscera roboranda, fuerunt commendata ad §. 1275.

Neque adeo formidandus videtur *Moxae* usus, cum vel pueri, teste *Kaempfero* (vide §. 229.), in Asia absque ullo ejulatu hoc tolerare soleant; uti centies vidit. Applicui proprio femori longe majorem *Moxae* conum, & facile tolerare potui illum dolorem. Gliscit enim sensim ignis per Artemisiae lanuginem, sicque gradatim augetur calor, donec sensim auctus tolerabilem satis ustionis sensum faciat: forte podagrici minus doloris percipiunt a tali ustione, quae in cutim agit, dum saevior dolor urget cuti suppositas partes. Dixerat *Hippocrates*, quod *duobus doloribus simul obortis non in eodem loco, vehementior alterum obscuret*; cujus textus mentionem feci ad §. 650. 3; ubi etiam quaedam de *Moxae* usu habentur.

Quomodo autem *Moxa* ex *Artemisia* paretur, apud *Kaempferum* (*f*), & *ten Rhyne* (*g*), videri potest.

Forte, ad eundem effectum obtinendum, quidam Medici tentaverunt dolores lenire per talia remedia, quae ignea acri vi pollent, & cutim sanam, cui applicantur, inflammant; hac spe, ut mota per haec materies morbosa citius dissipari posset. Sic apud *Trallianum* (*h*) describitur Emplastrum, sive Ceratum, in quo praeter *Nitrum Alexandrinum* etiam *Euphorbium* invenitur. *Etenim summam cutim discutit, & vellicat, trahitque ex alto, quae impacta sunt, & discutit, & dolorem exscindit.* Imo ipsum *Euphorbium*, adeo calidum & acre, cum oleo & cera coctum, adhibuerunt; *Sinapi*, tritum cum aceto, & ficubus, Vesicantia ex cantharidibus parata, & allia (*i*); certe omnia haec remedia acerrima sunt, dolorem faciunt, cutim inflammant, adeoque dolorem levare nequeunt, nisi quatenus materiam morbosam dissipare valent. Unde nec probat illa *Trallianus*, metuens, ne, subtiliori parte dissipata, reliquum tanto fixius haereret.

Balsami sulphuris terebinthinati inunctionem laudaverunt multi; quod pariter penetrabile & satis acre remedium est, sed & gravi odore molestum. Forte ab oleis stillatitiis fragrantium aromatum, *cinamomi*, *caryophyllorum*, & similium, idem posset exspectari effectus, imprimis, si saponaceo quodam remedio permiscerentur, & sic diluerentur, ut nimia acrimonia nocere non possent. Olea enim haec stillatitia adeo acria sunt, ut, si sola inungerentur, cutim urerent. Tale remedium describitur (*k*), quod ex *oleo terebinthinae*, *sale tartari*, *sapone veneto*, simul mistis, paratur, addita aliqua copia *spiritus matricalis*, aut *juniperi:* usus tempore unciae hujus remedii addebantur guttae quinquaginta olei *Coelilaban*; quod, ex Asia allatum, creditur, ex radicibus ar-

(*f*) Amoenit. Exotic. pag. 592 &c. (*g*) De Arthritide pag. 108. (*h*) Lib. XI. cap. 1. pag. 623. (*i*) Ibidem pag. 625. (*k*) Haerlemsche Maatschappy tom. II. pag. 7 & seq.

arborum nucis moſchatae, & caryophyllorum, deſtillari. Cum autem admodum aromaticum ſit hoc oleum, videtur ejus defectus oleis Macis & Caryophyllorum ſtillatitiis poſſe compenſari. Felix ſucceſſus, & ſatis celer, dum tale remedium dolentiſſimae patellae inungebatur, deſcribitur (*l*).

Omnia haec, irritando, movendo, calefaciendo, quandoque & ſolvendo, agunt; & ſi materia morbi his educi de corpore poſſit, proſunt; ſin minus, dolorem augent, atque etiam nocere poſſunt: *Urticarum* ſtimulus, moleſtum dolorem faciens, in Paralyſi curanda §. 1069. laudatus fuit; nemo autem podagricus, dum ob doloris ſaevitiem vel minimum attactum horret, ferre poſſet verberationem urticis factam.

§. 1279. Caeterum non aliter uſurpanda, quin ſummopere metuatur citior induratio loci affecti, mobilitatiſque jactura.

Enumerata fuerunt praecedenti paragrapho illa remedia, a quorum uſu lenimen dolorum factum fuiſſe conſtat. Videmus tamen Medicos, qui haec commendaverant ad ſedandum dolorem, juſſiſſe, ut ſtatim auferantur, ſive calidae, ſive frigidae, indolis haec remedia fuerint. Sic *Trallianus* (*m*), poſtquam enumeravit pharmaca, quae, torporem inducendo, dolorem minuunt, dicit: *Univerſa namque haec, diutius inhaerentia, torporem & movendi difficultatem in articulis excitare ſolent.* Et, poſtquam de calidis & acribus remediis egit, addit: *Nocent enim maxime, etiamſi lenire videantur &c: Nam id, quod tenue eſt, ſolum per illa exhalat, craſſum autem & terreſtre relinquitur, ut quod manere & infigi articulis, ac adhaereſcere, compellant &c: nam omnes, ſolis adeo acribus medicamentis, quae nihil habeant emolliens, uſi, praeſertim initio, & cum urgeret copia, articulos nacti ſunt difficiles ad motum, & poſt longum tempus eo revertentes, ut potuerint incedere.*

Antea ad §. 1273. dictum fuit, *Sydenhamum*, & in ſe ipſo, & in aliis, obſervaſſe, quod dolor eſſet acerbum illud remedium, quo natura utitur, ut materiam morboſam, ad artus delatam, maturet, & aptam reddat, ut poſſit diaphoreſi partis affectae exire tuto. Hinc, quamdiu aegri acriter dolebant, nil metuebat, & promittere audebat illis, quod eo diutius a paroxyſmo liberi forent, quo doluiſſent acrius. Verum ubi vix dolebant, ſed potius aegritudine moleſta afficiebantur, tunc metuebat funeſtum morbi exitum.

Haec erat ratio, quare non, niſi coactus intolerabili dolorum acerbitate, recurreret ad illa, quae dolorem lenirent, ſemper ſuſpicans, ab horum uſu quid diſcriminis ſequi poſſe.

Mollem pulticulam, quam pedibus ſuis dolentibus applicuerat, tandem neglexit omnino, cum parum inde ſentiret emolumenti. *Coſte*, uti dictum fuit, omnia topica repudiavit, ſolo panno laneo contentus, ad molliter tegendos dolentes artus, & ab aëris ambientis frigore muniendos, ut tanto melius perſpirarent. Imo obſervatum fuit, citius plerumque obrigeſcere ar-

(*l*) Haarlemſche Maatſchappy. Tom. IV. Berichten pag. 22. (*m*) Lib. XI. cap. 1. pag. 609.

articulos, dum fomentis, unguentis, emplastris, aliisque similibus, dolentes artus tegunt. Videantur & illa, quae ad §. 1261. habentur.

Magna ergo prudentia opus est, ut tuto leniri possint Podagrae cruciatus.

§. 1280. Maximum vero cuique remedium, quod oppositum illi causae, unde originem duxerat morbus (1255. 1258.).

In binis paragraphis hic citatis enumeratae fuerunt causae, a quibus Podagra originem ducit, uti etiam illae, quae silentem adhuc paroxysmum excitant, qui sine his serius advenisset. Sponte patet ergo, omnia illa vitanda esse sedulo, si quis morbi levamen, vel & curationem, obtinere velit. Illa enim, quae in robusto & sano corpore originem potuerunt dare morbo, illum certo augebunt, dum jam adest. Omnes Medici hic uno ore fatentur, quod raro Podagricos adeo morigeros monitis suis experiantur, ac quidem oporteret. Longa inter paroxysmos intervalla, quae saepius observantur incipiente morbo, efficiunt, ut morbum fateri nolint aegri, sicque inani spe lactentur: & licet se mystas invictae dolorum Reginae fateantur, plures tamen sunt, qui genio indulgere malunt, &, ad vina perdenda nati, comessationibus, pergraecationibus, quotidie operam dare, quam sobria vivendi norma diros quotannis ingravescentis mali cruciatus redimere. Dum a doloribus liberi sunt, Medicos monentes rident: interea morbus altas radices agit, viscerum functiones magis magisque labefactantur, aetas ingravescit, & si tandem resipiscere velint, serius sapiunt; nam si ulli morbo, certe Podagrae, applicari poterit sequens monitum:

Principiis obsta, sero medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras.

§. 1281. Si autem materiae podagricae introversae signa adsint (1273.), sine ulla mora tentanda est ejus expulsio in juncturas: ergo statim applicentur femoribus larga vesicatoria; locis, dolere assuetis, fomenta aromatica salina tepida; fiat deambulatio, vel motus magnus in rheda; sumatur larga copia decocti alicujus aromatici sudoriferi, vel, hoc non juvante, vini rhenani generosi; his dein factis, dolore incipiente, in calidum lectum repositus, & opertus, sudet.

Antea ad §. 1273 dictum fuit de signis, quae docent, Materiam podagricam jam maturam praesto esse in corpore, nec tamen deponi ad illa loca, quae tempore paroxysmi occupare solebat eadem haec materia. Omnia tunc, quae contingunt nova, peritus Medicus semper suspecta habet, licet levioris momenti esse videantur. Vidi aliquoties, tussim catarrhalem, verno tempore incipiente plurimos occupantem absque multo periculo, in Podagricis cito in periculosam peripneumoniam degenerasse, dum solitus paroxysmus in procinctu

jam esset. Si ergo Veterani Podagrici diu fuerint a Paroxysmo liberi, semper metuendum est, ne quid sinistri lateat, imprimis si hoc mali levamen non possit tribui bonae diaetae, & methodo medendi, de quibus dictum fuit. Omni tunc artis molimine tentandum est, ut doleant artus, sicque materia morbi, quae tanto cum discrimine viscera occupat, ad solita loca derivetur, atque acri dolore vitae periculum redimatur. Aegri laetantur saepe, quod solito diutius ab his cruciatibus liberi vivant, imo pessime debacchantur quandoque in Medicos, dum suspicantur, illos tentare, ut redeant dolores. Interim nulla, praeter hanc, tuta medela superest.

Si ergo signa §. 1257. enumerata adsint, vel & tales causae praegressae fuerint, quae paroxysmos accelerare solent, nec sequatur dolor artuum; sed anomala symptomata, anxietates, tormina abdominis, vomitus, singultus, laterum dolores, respirationis difficultas, somnolentia major, deliria, angina, &c., appareant; ilico efficaci medela succurrendum est, cum ingens periculum immineat.

Antea ad §. 134., ubi de cura obstructionis agebatur, dictum fuit de illis, per quae efficacia remediorum ad quaedam loca corporis derivari, attrahi, & propelli, possit. Ad §. 859, & 860, dictum fuit, quomodo morbosa materies, quae, antea pulmonem gravans, jam mobilis reddita, determinari possit ad varia corporis loca, dum sic disponuntur haec loca, ut minus resistant, plus trahant; quod laxatione & stimulo imprimis obtinetur, dum simul levi, fluido, blande aromatico, paululum vinoso, victu, sustinentur non tantum, sed & augentur, vires.

Statim hinc applicantur femoribus larga vesicatoria, quae quotidie leviter irritanda sunt, ut pergant haec loca plorare lympham, & perpetuus stimulus maneat. Plantis pedum applicatur *Sinapismi*, vel & *Emplastrum de galbano*. Foventur & utiliter pedes vino *rhenano* infuso cum recenti ruta, addita ad libram vini media uncia *salis marini*. Deambulatio, vel & vectio in rheda, si vires sufficiant, & faveat tempestas, pariter prosunt; caeteroquin decubitus in lecto, bene tecto corpore, disponit ad blandam transpirationem; quae juvari poterit, potando copiam calidi infusi cujusdam leviter aromatici, quale est infusum *ligni sassaphras*, *trium santalorum*, decocti *quinque radicum aperientium*, vel similis, in quo blandum aroma copiosa aqua diluitur. Eidem scopo & servit fragrans vinum, quale rhenanum est, imprimis si vires langueant in veteranis jam Podagricis, omnium maxime, si largiori vini usui dudum assueti fuerint. Contigit, ut veteranus Podagricus, strenuus potator, decumberet: pedes vix dolebant, sed aderant anxietas, nausea, levia ventris tormina, una cum debilitate. Medicus vini usum prohibuerat. Accessit aegrum amicus, hilaris olim conviva, cum quo saepius Baccho litaverat, qui ilico omnia remedia amoveri jussit, & horum loco propinavit binas libras vini rhenani generosi, hoc effectu, ut post paucas horas acriter quidem dolerent pedes; sed reliqua mala symptomata omnino evanuerant. Unde, doloribus mane jam imminutis, accedentem Medicum salse derisit aeger, vinum Podagrae specificum remedium jactans. Fatetur *Sydenhamus*

mus (*n*) ſequentia: *Multa egomet expertus ſum in poſtremorum annorum paroxyſmis ad mitigandum hoc ſymptoma (ventriculi nempe debilitatem ac languorem cum ventris torminibus tanquam a flatu) nihil vero aeque votis reſpondit, ac vini canarienſis hauſtulus ſubinde deglutitus, languore atque aegritudine urgentibus: neque, vel vinum gallicum rubrum, vel theriaca Andromachi, neque aliud quodlibet e cardiacis mihi hactenus notis pares habet vires.* Vini autem uſum in ſimili caſu laudavit & *Coſte* (*o*); imo & acria aromata addi poſſe voluit. Ubi in Podagrae paroxyſmo ſentiebat moleſtum in ventriculo ſpaſmum, aliquot guttulas olei ſtillatitii *Macis*, vel *Cinamomi*, ex vino Hiſpanico ſumebat, hoc effectu, ut ſtatim ſedaretur ſpaſmus, ſomnus ſequeretur, & blanda tranſpiratio.

Ubi vero gravius aliquod ſymptoma, inducias haud ferens, ex retroceſſu materiae podagricae ſubito oritur, ita ut mortem minitetur, tunc nec vino, nec reliquis artis praeſidiis, confidebat *Sydenhamus* (*p*); ſed ſtatim confugiebat ad Laudanum liquidum; cujus viginti guttas propinabat; *modo non caput, ac partes naturales, vel vitales, ejusmodi malum impeteret.* Juſſitque ſimul, ut aeger in lecto ad quietem ſe componeret. Si enim pulmones v: g: invaderet materies podagrica, tunc tractabat morbum ut Peripneumoniam, ſanguinis miſſione &c. (*q*); uti antea dictum fuit. Dum a retrogreſſa Podagrae materia ventriculus afficitur, dolor horrendus ſequitur, cum vomendi conatu, ſed irrito, & in tali caſu ilico viginti guttas Laudani liquidi exhibendas ſuadet *Coſte* (*r*); imo militi miſerrime ſic affecto, valide convulſo, cum ſudoribus frigidis, dedit triginta guttas. Mox, his aſſumtis, ſolet vomitus copioſae materiae bilioſae ſequi, cum levamine ſubito. *Sydenhamus* (*s*), dum dolor artuum evaneſcebat, ſuccedente aegritudine ingenti, cum vomituritione, & aliquali ventris dolore, ſtatim aliquot libras cereviſiae tenuioris, vel alterius ſimilis, potabat, & quam primum totum hoc ingeſtum vomendo rejecerat, guttas octodecim Laudani liquidi cum hauſtu vini canarini ſumebat, in lecto ad quietem ſe componens: teſtatur autem, quod ſe ipſum hac methodo ab imminente morte aliquoties liberaverit.

Simul ac autem illi ſpasmi ventriculi & inteſtinorum remittunt, ſi bene tectus in lecto calido teneatur aeger, tota cutis incipiet caleſcere, madeſcere, & fauſto omine largus ſudor ſequetur, ſub quo omnia mala levantur, & conſueta loca dolor occupat brevi, moxque omnia anomala ſymptomata ceſſant, ſic ut aeger, qui brevi periturus credebatur, ſaepe intra paucas horas in vado ſit, ſed ſimul ut plurimum acrem ſatis dolorem podagricum tolerare debeat.

(*n*) Tractat. de Podag. pag. 598. (*o*) Traité pratique ſur la goute pag. 66, 67, 68. (*p*) Tractat. de Podag. pag. 598. (*q*) Ibid. pag. 599. (*r*) Traité pratique ſur la goute pag. 72. (*s*) De mictu ſanguin. pag. 706.

§. 1282. Quae si quis omnia consideret, videt difficultatem summam curandi hujus morbi: tum rationem, cur in renovantibus hujus medelam quaesiverint summi & Medici & Chemici? cur Lac, & quousque sanet? an sit acor specificus cruore conceptus mater podagrae? quae sit ratio nodi, tophi, cretae, podagricorum? Cur miserrima sit, quae sine tumore, podagra? cur mitior tumens? cur dolor tandem desinat in podagricis; cur, quamdiu dirissimus dolor in paroxysmis, serena, eaque longa, intervalla sint? Cur cessante doloris saevitie, dein vix unquam integre liber sit aeger? an ullum absorbens alcalinum specificum sit, quod podagram radicitus exstirpet? Cur Machina Statica Sanctorii summa directrix & index futurorum, & faciendorum in podagra? Caterum podagra, spiritui vitae inhaerens, in humore articulorum tenuissimo, & in semine ipso, tantum se prodit violentis effectibus.

Si omnia, hactenus dicta de hoc morbo, considerentur, evidenter patebit difficultas curationis integrae & radicalis Podagrae. Dolorem enim lenire, imo & tollere, in Paroxysmo, non est curare Podagram: vafri Agyrtae hoc persuadent credulis aegris, & pecunia accepta abeunt, parum solliciti, quid imposterum fiet. Uti enim optime dixit *Helmontius* (vide §. 1256); Non quod dolet, non quod ardet, non quod tumet, Podagra est, sed sunt hujus producta. Ille, qui Podagram se curare posse credit, debet tollere posse istam causam praedisponentem, istum characterem morbosum, qui ex parentibus transit in progeniem, per longam annorum seriem silens dormit, nullo se manifestans signo, donec determinato vitae tempore actuosus fiat, & dolentem morbum producat. Eadem illa causa praedisponens, licet nullus in tota familia Podagrae obnoxius fuerit, producitur, dum Baccho & Veneri imprudenter indulgent nimis; uti etiam ab aliis causis, quae §. 1255. enumeratae fuerunt. Morbus tamen, in sobrie viventibus per haereditatem natus, & in illis, qui dissolutissimo vivendi genere illum contraxerunt, idem est. Possunt silere diu Paroxysmi, dum lactea diaeta utuntur; sed manet tamen character ille morbosus, qui saevum Paroxysmum excitat, simulac mutatur vivendi ratio. Unde *Sydenhamus* dicit (vide §. 1268.), quod lateat adhuc in *Democriti* puteo radicalis illa Therapeïa, qua quis etiam a Diathesi ad hunc morbum liberari posset.

Difficultatem curae auget, quod Podagra senes frequentius infestet; uti etiam, quod raro Medicorum monitis obsequiosi vivere velint Podagrici: de qua re jam *Aretaeus* conquerebatur, uti ad §. 1258. dictum fuit.

Cur in renovantibus &c. *Sydenhamus*, uti ad §. 1260. dictum fuit, totam corporis substantiam in morbi fomitem tandem converti credidit. Ideo monet (vide §. 1268.), illum, *qui Podagrae curam molitur, debere totius corporis habitum immutare, atque illud ad pristinam constitutionem refingere.* Altricem partium facultatem in toto corpore labefactatam esse (vide §. 1265.),

Ae-

Aegineta ſtatuit. Hinc omnia renovanda crediderunt in corpore, ut Podagra radicitus exſtirpari poſſet. Notum eſt, quantam ſpem poſuerint Veteres Medici in *Hellebori* uſu, dum in difficillimis morbis praeſens conditio corporis debebat integre mutari. Sed *Aretaeus* (vide §. 1268.) *Veratrum*, quod magnum remedium vocat, commendabat Podagricis. Chemici, uti eodem loco dictum fuit, confidebant Arcanis ſuis, quae ad intima ſpiritus vitalis ſcrinia pertingere poſſe credebant, ut ibi characterem ſeminalem Podagrae delerent. Nihil citius, nec efficacius, omnia in corpore humano mutat, quam ſubitus & validus animi affectus. Sed & hoc modo Podagram ſanatam fuiſſe legitur (vide §. 1258.).

Cur lac, & quo usque, ſanet? Non tollit characterem morboſum, ſed cauſas excitantes cavet, cum humor animalis, jam in corpore paratus, facile ſuperari poſſit a debilioribus etiam viſceribus, & ſic corpus nutrire. Hinc quamdiu diaeta lactea utuntur, a paroxysmo liberi manent; qui tamen redit, & acrior plerumque, ſimul ac, lactis pertaeſi, incipiunt aliis cibis uti. Videantur illa, quae de lactis uſu habentur ad §. 1275. γ.

An ſit acor &c. Ad §. 1263. dictum fuit, quod in Podagra merito culpari poſſit major humorum acrimonia, viſciditati juncta. Praeterea ibidem probatum fuit, miro ſatis exemplo, acria in corpore podagrico latere poſſe per plures menſes, non evacuata per ſolitas excretiones, ſed accumulata magis magisque, tandem impetu quaſi facto, ſimul & ſemel expulſa fuiſſe. Cum autem vinorum acidulorum, alborum, & aliorum acidorum, uſus nimius §. 1255. inter cauſas Podagrae numeretur, & acerrimi acidi vomitus levaverit ſubito quandoque furentis prae dolore Podagrici tormenta, non poteſt negari, acidam acrimoniam aliquando in hoc morbo adeſſe. Neque tamen acorem pro univerſali Podagrae cauſa haberi poſſe, antea §. 1275. β. demonſtratum fuit. Quandoque enim ſudor foetidus admodum, nullo modo acidus, argentum maculis inficiens, dolentibus artubus exit, cum inſigni levamine. In quo caſu (vide §. 1261.) ſeptica acrimonia potius incuſanda videtur.

Quae ſit ratio nodi, tophi, cretae, Podagricorum? De his videantur illa, quae ad §. 1261. habentur, ubi ſatis prolixè de omnibus his dictum fuit.

Cur miſerrima ſit &c. Quia tunc in minimis vaſis cauſa doloris haeret, quae diſtenta ſummos dolores excitant. Quamvis autem rarius obſervetur Podagra, cujus Paroxysmus absque ullo tumore artuum dolentium decurrat, tamen certum eſt, in initio Paroxysmi partem affectam non tumere, nec cutis colorem mutari, tuncque dolorem eſſe acerrimum; qui tamen levatur, ſimulac pars tumere incipit. Dum in *odontalgia* fibrillae minimae nervoſae, per dentis ſubſtantiam diſperſae, ſummum dolorem faciunt, ſimulac gena tumere incipit, dolor levatur. Videantur illa, quae ad §. 1261. dicta ſunt.

Cur dolor tandem deſinat in Podagricis? Quamdiu vires integrae valent materiam morboſam fortiter derivare verſus loca ſolita, dolores validi ſunt: ubi vero per ſenectutem, & morbi diuturnitatem, langueſcunt vires, tunc

vix

vix dolent amplius, sed aegritudine potius conficiuntur. Unde tunc illud dolorum levamen non significat morbi imminutionem, sed virium languorem. Videantur illa, quae §. 1261. de hac re dicta fuerunt, uti etiam ad §. 1273.

Cur quamdiu dirissimus dolor &c.: Quia tota materia morbi in artus disploditur, &, ibi maturata, redditur apta, ut integre expellatur de corpore; adeoque integra redit sanitas; & majus requiritur temporis spatium, ut denuo sufficiens colligatur materies, quae novum paroxysmum producere valet.

Cur cessante doloris saevitie &c. Quia vires non sufficiunt amplius, ut omnis materia morbosa deponatur ad artus; hinc manet fomes morbosus, nec amplius integre dissipatur. Unde perpetuos fere, sed leves, dolores sentiunt, & tantum fere vivunt, ut miseri sint; donec aegritudine perpetua debilitati pereant, vel materies morbi viscera occupet, & finem miseriis his imponat.

An ullum absorbens &c. Chemici, qui saepe nimis praecipites fuerunt in condendis regulis universalibus ex paucis & singularibus experimentis, cum vidissent Podagrae, ex acidorum abusu natae, insigniter alcalina profuisse, concluserunt, his solis omnem Podagram curari posse. Verum demonstratum est, non semper praedominari in hoc morbo acidam acrimoniam. Interim tamen blanda vi solvente sales alcalini possunt prodesse Podagricis, licet non adsit acrimonia acida; uti ad §. 1275. β. dictum fuit.

Cur machina statica Sanctorii &c. Notum est, *Sanctorium* per usum staticae machinae demonstrasse, quantum perspiret corpus sanum determinato temporis spatio, & ex aucta vel minuta perspiratione conclusisse, quid sperandum, vel metuendum, foret circa morbos futuros imprimis. Cum autem pauci admodum sint, qui hac machina uti possint, aut velint, simul addidit prudentissime illas mutationes sensibiles in corpore, quae auctam nimis, aut imminutam, perspirationem sequuntur; & quae facile observari poterunt ab omnibus. Sic certe unusquisque, modo attentus esse velit, poterit fructum capere ex *Sanctorii* laboriosis observationibus (quas & postea Celeberrimi viri, *Lister*, *de Gorter*, & alii, auxerunt) licet statica hac machina careat. Simul notavit *Sanctorius* accurate, quinam cibi, potus, animi affectus, &c., & quomodo, mutent insensibilem perspirationem. Adeoque Medicus, imo & ipsi Podagrici, poterunt cum maxima utilitate usum sex rerum non naturalium secundum hanc normam dirigere.

Liberam autem perspirationem maximi momenti esse in Podagra, tota hujus morbi historia docet. Inter causas enim §. 1255., vigiliae, victus nimis lautus, vini abusus, in rebus Venereis excessus, pedes sudantes subito refrigerati, numerantur. Deinde, si considerentur illa, quae paroxysmum instantem praecedunt, plura invenimus impeditae perspirationis signa. Idem verum est de illis, quae §. 1258. habentur, & paroxysmum podagricum accelerare observantur: fere omnia enim haec a *Sanctorio* pro causis imminutae perspirationis habentur. Praeterea dictum fuit §. 1261., dolorem podagricum finiri diaphoresi partium dolentium; §. 1272. demonstratum fuit, sudo-

dorifera ex arte adhibita prodesse; uti etiam ad §. 1276. probatum fuit. Unde *Sanctorius* (*t*) dixit: *Humores Podagricorum, etiamsi crassissimi sint, solum per modum vaporis resolvuntur.* Podagrici veterani solis aestivis mensibus tolerabilem vitam vivunt, reliquo anni tempore languent. Imo, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, ad revocandam in artus podagram introgressam praecipuam spem Medici ponunt in eo, ut aeger, in calidum lectum repositus, & opertus, sudet.

Caeterum Podagra spiritui vitae inhaerens &c. In subtilissimo humore, in partibus minimis nervosis, latere characterem morbosum, antea dictum fuit; hinc in spiritu vitae illum figi, & radicari, dixit *Helmontius* (*u*), & clanculum necti proliferae seminis materiae. *Sub illo momento concubitus, Podagrae character alioquin obdormiens in spiritu Archaeo, sub tanta libidinis agitatione excitatus, cum spiritu una semini contemperatur, anomalo plane modo, quod natura, tum regendis habenis impotens, non potuit cohibere, quin venenum characteris libidinosum semen fermentaliter inficiat. Itaque cum regulariter semen, sive character Podagrae, spermatica contaminet, ideo quam promtissime synoviam, quae nusquam solitaria occurrit, quam ubi duo ossa se mutuo tangunt. Hinc locus, sive nidus, Podagrae in Articulis.* Videantur illa, quae ad §. 1255, 1265, 1267, dicta sunt.

(*t*) De Gorter de Perspirat. pag. 209. n°. 88.

(*u*) In capit. *Volupe viventium morbus.* pag. 314. col. 1. §. 16.

MORBI VIRGINUM.

§. 1283. Praeter omnia haec Acutorum & Chronicorum genera, sunt nonnulli morbi virginibus, gravidis, puerperisque, proprii, tum & puerili aetati.

Hactenus dictum fuit de morbis fluidarum & solidarum partium, tam simplicibus quam compositis, acutis & chronicis. Verum praeter hos alii morbi sunt, qui observantur illo tantum vitae tempore, dum corpus foemininum aptum fit ad suscipiendam prolem; alii morbi sunt, qui a momento conceptus per totum graviditatis decursum molesti sunt: ipsum puerperium, quamvis legitimum & naturale fuerit, saepe non caret difficultate: post partum demum sollicita cura requiritur, ut puerpera sic restituatur, ut integra, sana, & foecunda, maneat.

Sed & recens nati infantes morbos patiuntur huic aetati proprios, quibus vel omnino non, vel rarius saltem, obnoxii sunt; reliquo vitae tempore, dum sensim magis magisque firmum redditum corpus non adeo facile afficitur a levioribus morborum causis.

De omnibus ergo his singulatim agendum est, & ordo postulat, ut primo dicatur de insigni illa mutatione, quae observatur in corpore muliebri circa fluoris menstrui eruptionem, & de variis molestiis, quae illam praecedere, vel & comitari, solent.

§. 1284. Quo tempore foemininum corpus ad incrementum suum pervenit, in bene facta temperie plus solet conficere cruoris, quam qui vasis contineatur, unde arteriis uterinis fluoris Menstrui nomine secernitur.

Constat, in foemineo sexu, dum corpus ad propagandam speciem humanam aptum fit, miras & satis subitas contingere mutationes: crescit saepe subito incremento corporis statura, mammae turgidulae sororiari incipiunt, pubescunt pudenda, de muliebri sinu sanguis prodire incipit, & in sana puella statis temporibus idem redit sanguinis effluxus, qui fluoris menstrui nomine vocatur, quia, mensis spatio elapso circiter, denuo apparere solet; ita tamen ut quaedam varietas observetur in diversis, licet caeterum sanissimis, puellis, quoad intervallum inter has sanguinis excretiones. Aliquando enim bis in mense, quibusdam tertia quavis septimana, plurimis quarta, redeunt menstrua. Neque observatur, si caeterum sanae fuerint virgines, ab intervalli hujus diver-

versitate impediri vel minui foecunditatem, modo constans maneat periodus haec, nec variet perpetuo. Tales enim minus foecundas observavi, & si conciperent, facile abortum patiebantur; similis etiam diversitas in quantitate sanguinis excreti observatur, pro varia ipsius uteri dispositione in singulis. Hoc monuit *Hippocrates* (*w*); *Mulieribus quibusdam quidem menstruae purgationes abundantes, quibusdam pauciores, expurgantur. Quod si in natura & genere semper contingat* (μητρῷον σφίν ἐστιν) *ipsis uterinum est.* Varia hinc etiam nomina imposita fuerunt huic fluori: a Periodo enim magis communi, *fluor menstruus, menstrua, menses, catamenia*, vocatur, & *purgatio menstrua*, cum multi crediderint, aliquid noxii per hunc fluorem expurgari de corpore: multi etiam dixerunt *Flores*, quia, uti hi fructum praecedunt in regno vegetabili, sic & menstrua futurae foecunditatis signum dant: his enim apparentibus nubilis virgo habetur, & dicitur.

Plerumque circa decimum quartum aetatis annum menses primo apparere solent, raro ante decimum tertium; plerumque circa quadragesimum & quintum aetatis annum cessare solent (*x*), in quibusdam tamen citius, in aliis serius, desinunt. Toto hoc tempore, dum menstrua ordinatim fluunt, foecundae dicuntur mulieres; illis cessantibus, vocantur effoetae, quia raro vel nunquam post menstruorum cessationem concipiunt. Unde videtur menstrui fluxus duratio coïncidere cum foecunditatis tempore. Observatur etiam, in calidioribus regionibus citius prodire menstrua puellis, sed & citius cessare; in borealibus regionibus contrarium obtinet. Sic observavit *Linnaeus* (*y*), Lapponicas foeminas menstruum fluxum, parciorem tamen, stata periodo pati. Plures vidit, quae toto vitae tempore carebant menstruis, sed viro junctae manebant steriles. Juvenculas noverat, quae aestate solum menstruabantur; hyeme, quae rigida admodum & longa in his locis est, nunquam. Aderant & aliae, quae semel in anno menstruabantur tantum, sed haè, quotquot vidit, habebant pedes oedematosos.

Quamvis autem illo aetatis tempore communiter soleant menstrua prodire, tamen rarae observationes docuerunt, non diu post nativitatem contigisse fluorem menstruum. Sic legitur (*z*), recens natae puellae, octiduo post nativitatem, secundum alias relationes tertio tantum mense, prodiisse menstrua. Sed quarto aetatis anno absoluto eadem haec puella jam aequabat tres pedes cum dimidio, corporis altitudine, cum justa omnium membrorum proportione. Partes autem genitales, & mammae, eodem se habebant modo, uti in virgine octodecim annorum observari solent, ita ut perfectè nubilis videretur. Primo vitae mense vidi profluxisse menstrua, & videbatur septimo aetatis anno nubilis; laxae tamen temperiei; satis sana vixit, & decimo nono aetatis anno nupta plures postea proles sanas peperit. Varios similes casus colligere ex Historia Medica facile foret; unde minus mirum videtur, in Indiis orientalibus nono aetatis anno jam parere foeminas (*a*).

Pa-

(*w*) De natur. puer. cap. 10. Charter. Tom. V. pag. 323. (*x*) Mauriceau traité des malad. des femm. grosf. Tom. I. pag. 49. (*y*) Flora Lappon. pag. 324. (*z*) Acad. des scienc. l'an. 1708. hist. pag. 63. (*a*) Ibidem.

Pariter & observatum fuit, longe diutius perstitisse fluxum menstruum: quin imo in decrepita senectute rediisse absque noxa. Sic *Daniel Puerarius*, Genevensis Medicus, scripsit *Thomae Bartholino* sequentia, quorum testem autoptem se fatetur. *Mulier quaedam octogenaria, a duobus circiter annis, menstrua patitur,* εὐτάκτως, *cum sanitatis commodo &* εὐφορίᾳ. (*b*). Centesimo & sexto aetatis anno menstrua adhuc fluxisse, alibi (*c*) legitur. Interim commune axioma est, quod ex raro contingentibus nunquam formentur regulae.

Cum ergo generali naturae lege in foemineo sexu determinato aetatis tempore prodirent menstrua, atque alio aetatis tempore denuo cessarent sponte, consideraverunt sedulo Medici omnia, quae causam menstrui fluoris illustrare possent, & determinare loca, unde sanguis ille fluit. Cum enim non continuus, sed periodicus, sit ille fluxus, debet adesse mutatio quaedam in partibus, unde fluit, illo tempore, dum fluxus menstruus adest. Cum autem in morbis defunctarum cadaveribus semper justa adsit suspicio, multa per morbum mutata occurrere, facile patebat, pulchrius haec indagari posse in violenta aut subita morte peremtis, illo tempore, dum fluor menstruus aderat. *Columbus* (*d*) voluit, menstruum sanguinem non effundi per uteri vasa, sed ab illis, *quae in uteri cervicem, ad ejus latera, inseruntur:* testaturque alio in loco (*e*) idem his verbis: *Quemadmodum saepe numero vidi hisce oculis in aliquibus mulieribus, quae violenta morte perierunt, dum adhuc illis menses fluerent, neque in his modo, sed etiam in aliis quibusdam, quibus instabant, & mox fluxuri erant.* Imprimis autem se hoc observasse credit in muliere infanticida, quae ultimo supplicio affecta fuit; mensis spatio elapso, quo gemellos pepererat, & in lucem editos mox suffocaverat. In illo cadavere numerosis spectatoribus ostendit illas venas, *quae in aliis non admodum magnae esse solent, esse insignes, nigerrimas, & propterea satis perspicuas:* inde autem conclusit; *per quas venas fluunt menstrua, eas non transire per uterum.*

Alia autem, & fide dignissima quidem, observata evincunt, menstruum fluorem ex ipso utero, praecipue ex vasis, quae ad fundum uteri pertingunt, procedere. Sic *Mauriceau* (*f*) in cadavere infanticidae, suspensae menstruorum tempore, invenit totum fundum cavum uteri obductum grumulis sanguinis coagulati; vasa fundi uteri multo ampliora erant, quam illa, quae ad cervicem uteri spectabant: orificia autem horum vasorum, in uteri cavum hiantia, plena erant sanguine grumoso. Confirmatur hoc & celeberrimi *Littre* (*g*) observatis. In cadavere enim foeminae, quae embryonem in tuba Fallopiana gestabat, & moriebatur, dum menstrua fluebant, invenit uterum tumidum, sanguine rutilo, sed concreto, plenum; quo ablato, in superficie cava uteri vidit numerosissima foraminula, quae setam porcinam facile admittebant, & plena erant sanguine rutilo, qui, pressa inter digitos uteri substantia, guttatim exibat. Sollicite examinans deinde internam vaginae superficiem,

(*b*) Thom. Barthol. Epist. Med. Centur. IV. pag. 432. (*c*) Académ. des scienc. in loco modo citato. (*d*) De Re Anatomica Lib. XI. pag. 243. (*e*) Lib. VI. pag. 173. Ibid. (*f*) Traité des Malad. des femmes grosses &c. Tom. I. pag. 48. (*g*) Académ. des scienc. 1702. mém. pag. 281. 282.

ciem, nihil simile invenit; unde conclusit, menstruum fluorem ex uteri cavo, non ex vagina, prodire: idem & in aliis menstruantium cadaveribus se vidisse testatur, & (quod videtur hanc opinionem extra omne dubium ponere) in tribus prolapsu uteri laborantibus, ita, ut orificium uteri prolapsi intra pudendi labia haereret, vidit, sanguinem menstruum ex uteri orificio prodire, dum ne gutta quidem exiret de vaginae cavo.

Huic sententiae & accedit accuratissimus Anatomicus *Morgagni* (*h*), qui vidit in virgine, fluente adhuc menstruo sanguine, a capitis ictu demortua, universum uteri fundum sanguineis maculis, quas & figura adumbravit (*i*), scatere; ex quibus maculis, vel mediocri pressione, cruentas guttas elicere admodum facile erat: tamen, nec in vagina, nec in cervice uteri, inveniebatur aliquid, quod, cruorem ex earum parietibus prodiisse, significaret. Postea autem in plurium mulierum cadaveribus, quibus forte non ita pridem sanguis menstruus profluxerat, vidit similes maculas in uteri fundo, sed coloris multo dilutioris, ex quibus subcruentas guttulas prolicere potuit; sed in cervice & vagina nil tale invenit. Interim negare noluit, quod & menstruus sanguis ex vaginae parietibus prodeat, cum plures graves & fide digni autores se hoc observasse testentur, quos plures recenset. Sic *Piso* (*k*) scripsit, quod *in puellae, quo tempore menses fluerent, strangulatae cadavere, superioribus annis hic publice dissecto, solus sinus pudoris, observatus fuerit sanguine perfusus tinctusque menstruo, uterus autem prorsus siccus, & arctè connivens.* In cadavere menstruantis foeminae *Heisterus* (*l*) vidit, & ex uteri cavo & ex vagina prodiisse menstrua.

Cum ergo & celebris Anatomicus *Winslow* (*m*) invenerit, membranam internam, quae fundum uteri obvelat, multis foraminulis pertusam esse, quae oculis facile percipiuntur, & ex quibus sanguis prodit, si uteri substantia prematur: si praeterea consideretur, eandem hanc membranam instar holoserici villosam esse, & hos villos & haec foraminula, plus minusve sanguine tincta esse in illis, quae tempore menstrui fluoris perierunt; tandem si his addatur, quod aqua, vel ceracea materies, arteriis injecta, ex ultimis osculis apertis in cavum uteri exeat (*n*), videtur ex omnibus his concludi posse, quod locus, unde naturaliter menstrua fluunt, sit uteri cavum interius, & praecipue fundus uteri. Cum autem vagina, & totum in foeminis pudendum, assiduo sudent, ex apertis, ultimis, rectis, arteriolis, humorem tenuem, blandum, aquosum, serosum (*o*), & similes, ac uterus ipse, arterias accipiant (*p*), videtur admodum credibile, & per horum vasorum extrema dilatata sanguinem exire quandoque: & forte in gravidis, quibus consuetum est, graviditatis tempore fluorem menstruum pati absque noxa, sed minori quantitate, ex vasis vaginae ille sanguis prodit. Si enim ex uteri cavo veniret, abortus sequeretur periculum.

Plu-

(*h*) Adversar. Anatom. I. pag. 45. 46. (*i*) Ibid. tab. 3. (*k*) De Morbis ex colluv. serosa sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 131. (*l*) Medicin. Chirurg. Anat. Wahrnehm. pag. 840. (*m*) Exposit. Anatom. de la Struct. du Corps humain pag. 574. (*n*) Kaau Perspirat. dicta Hippocr. pag. 98. (*o*) Ibid. pag. 96. (*p*) Eustach. Tab. XIII.

Plures vidi gravidas, quibus id contigit, & maturum, ſanum, robuſtum, foetum debito tempore pepererunt.

Sequitur jam, ut conſiderentur illa, quae clariſſimi Medici ſtatuerunt de cauſis menſtrui fluoris, & ratione, quare ſtata periodo idem fluor redire ſoleat in ſanis virginibus.

Dum viderent Medici, purum ſanguinem hoc modo exire de ſano corpore, absque ſanitatis detrimento, imo potius cum euphoria; & ſimul obſervarent, citius ad debitam ſtaturam pervenire puellas, quam mares adoleſcentes, menſtruumque fluorem ſignum dare, quo noſcitur, corpus foemininum jam aptum eſſe, ut concipiat, & conceptum nutriat foetum, donec, novem menſium ſpatio, ex minima incipientis hominis molecula in notabilem adeo molem excreſcens, tandem naturali partu excludatur; totumque illud foetus incrementum maternis humoribus deberi; patuit, quod corpus foemininum aptum eſſe debeat, ut non tantum ſe ipſum, ſed & alium hominem nutrire poſſet, toto graviditatis tempore. Unde concluſerunt, in non gravidis plus confici ſanguinis, quam corpus indigebat, & ideo requiri, ut evacuetur illud ſuperabundans, ne accumulatum noceret ſanitati: Dixerat jam *Ariſtoteles* (*q*); *Mulieribus ſuperfluum* (το περίττωμα) *in purgationem* (*menſtruam*) *vertitur*. Confirmabatur ulterius haec ſententia, quod mater, ſi prolem propriis nutriat uberibus, lactationis tempore communiter careat fluxu menſtruo, vel longo intervallo, & parca copia tantum, eum experiatur, cum illud ſuperfluum in alimentum prolis, lac nempe, cedat. Duro labore quae corpus quotidie exercent foeminae, parcius menſtruari ſolent, contra, quae molliter & opiparè in otio vivunt, ſingulis menſibus, & ſaepius quoque, ſanguine diffluunt. Hoc jam notavit *Moſchio* (*r*), cujus ſaepius mentio fiet in ſequentibus. Autor ille omnino diverſus eſt a *Theodoro Moſchione*, cujus *Plinius*, *Galenus*, *Aëtius*, *Alexander Trallianus*, meminerunt; antiquo enim hoc *Moſchione* longe junior auctor eſt, & librum de illis, quae ad partum pertinent, in gratiam obſtetricum Graecarum ex latina verſum lingua, & triginta duobus capitibus auctum, dedit. Multa cum habeat bona, hinc in omnibus collectionibus gynaeciorum adeſt, quae nempe de mulierum, tum aliis, tum gravidarum, parientium, & puerperarum, affectibus & morbis agunt. Cum autem *Iſraël Spachius* ſuam collectionem ediderit anno 1597, poſt binas priores a *Caſparo Wolfio*, & a *Caſpare Bauhino*, editas, & plura contineat, hinc illa collectione gynaeciorum uti malui (*s*).

Patet hinc, multas rationes adfuiſſe, cur Medici a plethora fluxum menſtruum deduxerint. Si ergo nulla naſceretur plethora, ut in robuſtiſſimis, & duro labore exercitatis, mulieribus, tunc naturaliter & absque ullo damno carere poſſent fluore menſtruo. Tales ſunt illae, quas *Moſchio* (*t*), dum recenſet cauſas retentorum menſtruorum, dixit, *absque ulla infirmitate*, *naturaliter*

non

(*q*) De hiſt. anim. Lib. VII. cap. 2. Tom. II. pag. 365. (*r*) Spachii gynaeceor. pag. 2. N. 16. (*s*) Vid. Fabric. biblioth. graec. Tom. XII. Lib. VI. cap. 7. pag. 696. & ſeq. (*t*) Spach. gynaec. pag. 11. N°. 126. & Harmon. gynaec. part. poſter. cap. 2. pag. 20.

non purgari. Testatur *Fernelius* (*u*), se vidisse mulierem, *cui nunquam, vel menses, vel aliud quidquam, fluxit ab utero, ac nihilominus bene habita, prorsusque incolumis, annos vixit circiter sexaginta.* Quadragenariam mulierem, & lapsu graviter laesam, curavit *Hildanus* (*w*), quae sancte affirmabat, se nec virginitatis tempore, nec in matrimonio, unquam menstrua habuisse. In puerperio lochia parce fluxerant: septem enim pepererat proles, quarum major pars superstes athletice valebat. Robusta, valida, morbisque parum obnoxia, vixit, & cum paupere victu duros labores sustinere cogebatur; unde plethorae colligendae nulla dabatur occasio. Sic integram foemellarum regionem apud *Tapuyas* in *Brasilia* per totum vitae decursum Catameniis destitui, legitur (*x*). Alii itinerarii notaverunt, parcissime tantum fluere menstrua, uti & de Lapponibus foeminis ante dictum fuit. Forte plura similia in nostris regionibus habentur exempla, *quorum*, uti *Pechlinus* (*y*) *monet*, *conscientiam sexus ille sibi reservat, non facile Medicis, qui & ipsi plebeja non magnopere curant, in testimonium rei vocatis.* Haec dum considerabat Celeberrimus *Astruc* (*z*), fere inducebatur, ut crederet, non ex primaeva naturae lege adeo copiosa menstrua prodire foeminis, cum in illis nationibus, in quibus frugalis vita constanter obtinet, parce fluant, & in quibusdam mulieribus nihil omnino; apud politiores vero nationes sexum foemininum lauto in otio molliter vivere, opipara frui mensa, hinc & majorem copiam sanguinis accumulari, & per uteri vasa statis periodis exire.

Interim videtur fluor menstruus ex naturae instituto fieri certo aetatis tempore, non tantum, ut superabundans sanguinis copia tollatur de corpore, verum etiam, ut uterus disponatur ad conceptum. An vero integrae nationes menstruis careant, & tamen foecundae sint mulieres, non adeo liquido constat. Itinerum scriptores saepe audita referunt, & plerumque illis deest occasio, aut voluntas, ut similia exactè inquirant. Parciorem menstruorum copiam apud *Lappones* invenit *Linnaeus*, uti ante dictum fuit; sed simul monuit, illas, quae menstruis omnino carebant, semper fuisse steriles. Quadragenariae illi viduae, quae, incolumis quamvis & quadrata foret, nunquam menstruum fluorem passa fuerat (*a*), alteris statim nuptiis ad primum coitum menses prodierunt, & per integrum biennium stato tempore redierunt, antequam conceperit. Debito termino peperit feliciter sanam prolem, & in tertiam usque vicem foecunda fuit, antequam menstruus fluor per aetatem cessaverit. Unde videtur concludi posse, quod apertis extremis vasorum uterinorum oculis, exeunte sanguine, plethora quidem levetur, adeoque & pro varia sanguinis abundantia copia menstrui fluoris esse possit diversa; sed simul illa vasorum uterinorum dilatatio & apertura ad foecunditatem facere videtur, de qua re dicetur postea.

Praeterea crediderunt Medici, ex ipsa fabrica, corporis muliebris patere rationem, quare illud superfluum per uterum potius, quam per alias corporis par-

(*u*) Pathol Lib VI. cap. 16. part. 2. pag. 197. (*w*) Oper. omn. observat. Cent. V pag. 4?8. (*x*) Gualt. Charletoni de causis catamen. cap. 4. pag 39. (*y*) Observat. Phys. Medic. N. 35. pag. 83. (*z*) Traité des malad. des femmes Tom. I. pag. 85. (*a*) Vide Pechlin. in loco citato.

partes, exiret. Si enim consideretur pelvis ossei fabrica in muliere, invenitur notabilis diversitas, & major amplitudo, quam in viro. Lumborum enim vertebrae magis retrorsum vergunt; distantia inter os sacrum & ossa pubis major est; uti & distantia inter ossa Ilii; Coccygis os rectius est, & magis mobile, quam in viris, in quibus antrorsum magis incurvatur; ossa pubis obtusiori angulo uniuntur inter se; praeterea ossium Ischii tubera magis a se invicem distant; unde femorum cervices magis transversim ponuntur, & cum acetabulis faciunt angulos minus acutos. Hinc circa pelvim major latitudo in foemina, quam in viro, ut turgens in gravidis abdomen firmius possit sustineri. Hanc diversitatem in corpore muliebri scite noverunt exprimere pictores, & statuarii (*b*).

In ampla sic pelvi locatur uterus, inter intestinum rectum & vesicam, totus vasculosus, fere liber, nec multum pressus: totus enim fundus uteri in gravidis libere ascendit, in prolapsu autem uteri descendit saepe, ut extra pudendum promineat; praeterea uterus antrorsum, retrorsum, & ad latera, delabi potest, uti postea dicetur, quando de partu difficili agendum erit. Quamvis autem uterus in junioribus puellis, & in adultis virginibus, ad tactum firmus & solidus deprehendatur, tamen graviditas docet, haec vasa facile cedere posse, & in magnam amplitudinem dilatari, cum ultimo graviditatis tempore uterus instar spongiae sanguine plenae appareat, dum vasa, ante vix conspicua in utero non gravido, jam digiti minoris apicem quandoque capiant. Numerosas autem arterias accipit uterus, a Spermaticis, Hypogastricis, Haemorrhoidalibus, Iliacis externis. Simili apparatu & origine venae ad uterum veniunt, valvulis carentes, omnes inter se communicantes; quod & in arteriis uteri observatur; unde copiosi sanguinis liberrima circumductio sequitur. Simul interna uteri cavitas pertunditur exiguis hiatibus, qui humorem blandum, aquoso-mucosum, sudant, ut lubrica, madida, maneat semper interna uteri superficies, & impediatur cavitatis concretio (*c*).

Intellectis his, quae ad uteri situm, fabricam vasculosam, & facilem expansionem, spectant, considerabatur, quod citius foeminae, quam mares, ad apicem sui incrementi perveniant, & hoc tempore viscera tamen pergant ex ingestis bonos humores conficere simili copia ac ante, qui tamen non amplius augendae corporis staturae serviunt; cumque simul observaretur, muliebria corpora minus virilibus perspirare (*d*); hinc sequebatur, humorum sanorum copiam augeri in vasis, adeoque plethoram nasci, utilem quidem, si gravida facta mulier non tantum se ipsam, sed & foetum, nutrire debeat; at contra in non gravidis nocituram, & quotidie augendam, nisi illud superfluum exiret de corpore, ubi copia jam nocere posset. Ut autem concipiendo & alendo foetui apta foret semper mulier, illud abundans praesto semper esse debebat, simulque adesse debebant viae, per quas eliminari posset illud idem, dum non esset gravida mulier.

Cum autem uterus totus vasculosus foret, in loco libero positus, facile dila-

(*b*) Vide de his Herm. Boerh. Instit. medic. §. 663. (*c*) Ibid. §. 664. (*d*) Ibid. §. 662.

latabilis, cavum haberet, in quod exire possent humores, & postea per os uteri expelli de corpore; hinc distenta sensim magis uteri vasa, ob auctam copiam humoris sani, tandem sic dilatabantur, ut extrema orificia, quae antea rorem humidum transmittebant tantum, auctis sensim diametris partem rubram sanguinis dimitterent in uteri cavum, sicque fluor menstruus sequeretur; cujus secretioni & excretioni favet etiam erectus foeminae humanae incessus.

Postquam autem per sanguinem de utero excretum minuta est plethora, tunc vasa minus distenta se contrahunt proprio robore in minorem diametrum, angustata non amplius dimittunt sanguinem, sed tenuiores tantum humores, sicque sensim ad solitam angustiam redeunt extrema vasorum oscula, quae in cavum uteri hiant, donec ab iisdem causis renata plethora denuo dilatentur simili temporis intervallo. Hoc modo explicabatur reditus periodicus fluoris menstrui, dum simul satis commodè elucidabantur illa, quae fluorem menstruum praecedere, comitari, vel sequi, solent. De his omnibus fuse egit *Celeberrimus Freind* (*e*); quin & calculo subduxit, quantum singulis diebus accumuletur in corpore muliebri, ut, nata sic plethora, menstruorum debita copia prodire possit, absque corporis damno; dum in non gravidis tantum sic eliminatur illud, quod superabundat; mensis spatio sensim congestum. Confirmabat autem hanc sententiam *Freind* (*f*), quod, menstruis deficientibus, per varias vias exitum moliretur sanguis, ut hoc modo & plethora tolli posset.

Adeo simplex, adeo respondens phaenomenis, visa fuit haec menstrui fluoris explicatio, solis communibus corporum legibus superstructa, ut a plurimis recepta fuerit, tanquam omnino evidens, & vera: interim tamen si omnia haec argumenta ponderentur adamussim, & comparentur cum observatis certis & quotidianis, magnae adhuc superesse videntur difficultates.

Qui a plethora deducunt menstrui fluoris causam, dum nempe corpus muliebre ad incrementi sui apicem pervenit, non videntur attendisse, quod frequenter admodum contingat, ut puellae, jam ordinatam periodum fluoris menstrui habentes, insigniter postea crescant. Dum ante triginta & amplius annos legeram *Celeberrimi Simpsoni* tractatum pulcherrimum *de systemate uteri* (*g*), qui hoc monuerat, attentus fui ad hanc rem, & vidi, illum verissima dixisse. Plerumque enim post prima menstrua notabile corporis incrementum observatur: vidi tamen aliquas, quibus decimo octavo anno, & adhuc serius, menstrua prodierant, neque postea sensibiliter aucta fuit corporis statura. Credo etiam, me observasse, quod incrementum corporis humani non adeo regulariter semper procedat, ac quidem creditur. Citissime crescere humanum corpus, dum origini suae proximum est, docet foetus, qui ex minima molecula, novem mensium spatio, in notabilem adeo molem excrescit. Verum procedente aetate vidi magnam incrementi diversitatem. Circa pubertatis tempus saepe subitum incrementum observatur; in quibusdam etiam serius, ita ut paucorum mensium spatio plus augeatur statura corporis, quam antea factum fuerat

(*e*) Emmenolog. pag. 21. & seq. (*f*) Ibid. pag. 55. (*g*) System of the Womb pag. 10.

rat integro biennio. Notum est, juniores morbis febrilibus, imprimis acutis, correptos, si evaserint, resurgere proceriores. Solet hoc explicari, quod velocius per febris impetum moti humores vasa elongaverint omnia, dum ossa nondum penitus dura cedere adhuc facile poterant. Sed, cessante morbo, cessat & haec subiti incrementi causa, & tamen vidi toties, praecipuum staturae augmentum non adeo tempore morbi, sed post morbum factum fuisse. Curavi adolescentem sedecim annorum, pusillae admodum staturae, a variolis, discretis quidem, sed numerosissimis. Morbi tempore longitudo corporis aucta fuit quidem, sed non adeo insigniter, perrexit tamen incrementum adeo, ut post tres annos, dum illum viderem, vix agnoscerem, cum sex pedes altitudine superaret, vigesimo anno nondum impleto. Ante paucos menses puellam variolis mitissimis & numero paucis correptam curavi. Lenis aderat in statu contagii febricula, quae integre cessavit, erumpentibus variolis, & per reliquum morbi decursum rediit nunquam: increvit morbi tempore non tantum, sed illud incrementum, per quinque jam menses a morbo finito, satis notabile pergit, una cum optima sanitate, & aucto totius corporis robore. Hinc videntur & aliae esse incrementi causae, quae ex illis, quae de corpore humano novimus, non adeo facile explicari possunt.

Alterum argumentum, quod urget *Celeberrimus Simson* (*h*), ut probet, plethoram corporis non esse menstrui fluoris causam, est illud, quod *Freind* supponat, gradatim quotidie increscere plethoram inter binas Periodos menstruas, imprimis confidens *Sanctorio*, asserenti, quod & in corpore virili mensis spatio pondus corporis ad unam alteramve libram augeretur. Tabulae autem *Keilianae* contrarium demonstrant; nempe, non fieri in corpore sano quotidianum tale & aequabile incrementum humorum, sed econtra ingentes hic contingere variationes in minuto vel aucto pondere; quod mirum non est, cum ingestorum & egestorum quantitas tam varia observetur etiam in sanis hominibus.

Praeterea, si a plethora sensim accumulata menstruus fluor penderet, deberet necessario retardari periodus, si quacumque evacuatione minueretur humorum quantitas, vel rerum penuria, aut strictiori diaeta, impediretur haec accumulatio. Audacter provocat *Simson* (*i*) ad testimonium omnium Medicorum, qui in praxi versati sunt, an unquam observaverint retardari Periodum per sanguinis missionem intermedio tempore institutam. Certum est, quod venae sectiones, in morbis factae, vel & in sanis mulieribus, quae quotannis assueverant sanguinis missionibus, raro mutent solitam periodum, imo & aliquando accelerent eandem, quod aliquoties vidi. *Hoffmannus* (*k*), multiplici edoctus experientia, affirmat, *etiam vulgo compertum esse, secta ante tempus menstruorum vena liberiorem eorum fluxum fieri.*

His difficultatibus motus *Celeberrimus Simson*, negavit, plethoram universalem esse menstruorum causam, sed aliam proposuit. Credebat enim corporis incrementum non cessare, quia partes sensim firmiores redditae resistebant nimis suae elongationi & extensioni, sed quia vis extendens & elongans partes minue-

(*h*) System of the womb pag. 6. & seq. (*i*) Ibid. pag. 9. (*k*) Med. Rat. & System. Tom. 2. pag. 464.

minuebatur. Dum enim major est resistentia circa extrema vasorum flexilium, tunc liquores, vi cordis per haec vasa pulsi, magis elongant & distendunt vasa; & contra, ubi liberior fit transitus per eadem, minuitur distensio & elongatio canalium. Unde putat, tunc corpus ad ἀκμὴν sui incrementi pervenisse, quando omnia corporis vasa liberrima, pervia, & aperta, facillimum transitum liquidis impulsis concedunt. Unde conclusit, incrementum non cessare, quia partes cedere amplius nequeunt, sed quia virium distendentium efficacia deficit, vel plurimum minuitur.

Confirmabat suam sententiam ideo, quia si per obstructionem viscerum in adulto corpore nascatur liberae humorum circumductioni obstaculum, tunc mole denuo augeantur, & immaniter quandoque, uti in Hepate, Liene, Renibus &c., Observationes Medicae numerosissimae docent. Sic in steatomatosis tumoribus, quo magis accumulatur in folliculo secreta a sanguine materies, mole sua comprimens vasa vicina, pari ratione & increscunt haec vasa, dum ob impeditam liberam circulationem a sanguine impulso plus distenduntur (*l*).

Ex his conclusit, menstruum fluorem esse causam, quare uterus incrementi sui apicem attingat, & crescere desinat. Dum enim aperta vasorum oscula in uteri cavum mediate, vel immediate per sinus in substantia uteri prius repletos, sanguinem in ejus cavum effundunt, tunc liberrimus humorum motus est per vasa uterina, adeoque vis distendens & elongans vasa cessat. Ubi autem in utero impraegnato chorion & placenta, uteri cavo accreta, liberum sanguinis exitum impediunt, de novo increscit uterus, & insigne molis augmentum acquirit.

Gradatim autem factum uteri incrementum statuit esse causam eruptionis menstruorum. Semper enim liquidum in cavum uteri pervenit, ut humectetur, & a concretione impediantur latera. Verum haec vasa exhalantia tenuissima sunt, & tandem, crescente utero, magis magisque dilatata, sanguinem ipsum transmittunt, tuncque fluor menstruus incipit, & potest apparere absque plethora totius corporis. Dum autem sanguis libere fluit per haec orificia dilatata, minuitur resistentia sanguini per vasa uterina propulso, hinc causa dilatans vasa cessat, & propria contractione angustantur, donec tandem non amplius sanguinem, sed tenuiores tantum humores, transmittere possint; adeoque tunc menstruus fluor cessare debet sponte (*m*). Inde etiam explicat, quare in robustis foeminis citius desinant menstrua; quia nempe firmior vasorum compages in his, dum minuitur causa urgens, facit, ut citius & validius contrahantur vasa; dum e contra molles & delicatulae foeminae saepe diuturnum & copiosum fluorem menstruum patiuntur. Cum vero per ipsam evacuationem hanc debeant vasa contracta obicem ponere huic cruori, sponte cessat ille fluxus; sed & tunc denuo adest causa, resistentia nempe major vasorum, quae certo tempore, sensim dilatando canales, renovare debet fluorem menstruum, qui ergo periodice redibit. Fatetur tamen candide egregius

(*l*) Simson System. of the womb. pag. 27. &c. (*m*) Ibidem pag. 54.

gius auctor, quod inde non pateat evidens ratio, quare in plerisque foeminis periodi fluoris menſtrui menſis lunaris intervallo plerumque a ſe invicem diſtent (*n*). Secundum hanc ſententiam fluor menſtruus non penderet a plethora totius corporis, ſed a plethora potius uteri, dum numeroſiſſima vaſa antea tantum tenuioribus ſanguine humoribus pervia, ſenſim dilatata, recipiunt ſanguinem rubrum; quae dilatatio, ubi usque ad extrema vaſorum oſcula pervenerit, quae in ſinus uterinae ſubſtantiae primo, vel & directe in cavum uteri, hiant, tunc fluor menſtruus prodeat. Ergo patet, ante fluorem menſtruum, uteri vaſa majori copia diſtendi, & minus ſanguinis redire per venas reducentes; adeoque particularis plethora in utero adeſſe poteſt, licet in reliquis totius corporis vaſis non abundet ſanguinis copia.

Fatendum videtur, plurima fluoris menſtrui phaenomena felicius ex hac ſententia explicari poſſe, quam ubi plethora univerſalis ſtatuitur menſtruationis cauſa unica. Hinc illam plethoram particularem uteri plurimis & ſummis in arte viris placuiſſe, mirum non eſt. Sic *Celeberrimus Aſtruc* (*o*), qui recentiſſime de hac re ſcripſit, eandem ſententiam amplectitur, licet alio modo explicet (*p*), & credat, ſanguinem menſtruum ex uteri venis prodire, per quasdam appendices venoſas, quas *coecales* vocat, quae in extremis ſuis corrugatae ſanguini viam occludunt, tempore vero menſtrui fluoris ab urgente ſanguine accumulato in uterinis vaſis aperiuntur, & ſanguinem dimittunt. Quamvis valde ingenioſa & haec explicatio videatur, liceat mihi, pace tanti Viri (ex cujus eruditiſſimis ſcriptis me plurima didiciſſe, gratus recordor) ſuſpendere judicium, cum aliqua ſaltem ſupponat in uteri fabrica, quae nondum videntur Anatomice ſatis demonſtrata.

Lubens agnoſco, artem noſtram plurimum debere Mathematicae & Phyſicae generalis diſciplinae, per quam communia omnibus corporibus attributa explicantur, & dum data certa ſunt, quibus ſuperſtruitur tale ratiocinium, nullum adeſt erroris periculum. Hydraulicæ leges corpori humano applicari poſſunt; conſtat enim canalibus & liquidis per illos motus, habet ſinus, receptacula &c. Sed non credo, omnia ex hydraulicis explicari poſſe. Canales noſtri vivi ſunt, dilatantur quidem vi cordis impellentis liquida, & nituntur redire ad priſtinam diametrum elaſticitate ſua, ſed praeter haec & aliae cauſae in noſtra vaſa agunt, quae per hydraulicas leges nec intelligi nec explicari poſſunt. Conati fuerunt celebres viri proportionem truncorum ad ramos, ramorum ad ſe invicem, angulorum, ſecundum quos rami vaſorum ex truncis exeunt, diverſitatem, determinare &c. Sed nec haec ſufficiunt ad intelligenda illa, quae in noſtro corpore fiunt. A ſola cogitatione mutata canales noſtri in momento temporis mutantur, ſic ut ſubito dilatentur, ſubito contrahantur. Pacato homini & ſano ſubitus terror naſcitur, mox pallet totus, & vaſa ſanguinea faciei nullum admittunt ſanguinem, quem antea transmittebant liberrime. Coram pudica virgine laſcivum quis dicat verbum,

(*n*) Simſon Syſtem. of the womb. pag. 60. (*o*) Traité des malad. des femmes Tom. I. pag. 39. 48. (*p*) Ibid. pag. 1. & ſequent.

bum, mox non tantum genae, ſed tota facies, collum, cervix, intenſe rubent. Dum ſtimulus irritans quicunque applicatur parti, vel externae, corporis, in illo loco ſtatim arteriae & fortius pulſant & celerius; de qua re §. 382. in hiſtoria inflammationis, & alibi, pluribus locis, dixi. Sed & in ipſo menſtruo fluore quoties non contigit, ut a ſubito metu, inopinave calamitate, ſtatim compreſſus fuerit, & vel omnino non, vel difficillime, poſtea in ordinem redigi potuerit. Haec & ſimilia multa, quae hic memorare nimis longum foret, fecerunt, ut crederem, ex cognita partium fabrica per generales omnium corporum proprietates non facile explicari poſſe illa, quae in humano corpore contingunt; ſolis obſervationibus cognoscenda nempe, dum fiunt, licet ignoremus, quomodo fiant.

Quamcumque enim quis amplectatur ſententiam de cauſa fluoris menſtrui, ſive plethoram univerſalem, ſive uteri ſolius, vel certam hujus fabricam quandam, ſemper manebit difficultas, cur uteri vaſa incipiant magis impleri & diſtendi certo vitae tempore, tuncque aperta ſanguinem effundant, non antea; & cur certa ſatis periodo redeant. Sane uterus in virginibus, licet menſtrua jam paſſis, denſus & ſolidus tactu percipitur, nec videtur adeo facile diſtendenda vaſa habere. Verum, uti alia occaſione monui ad §. 1265, in corpore humano obſervantur plura talia, quae per annos manent absque notabili mutatione, & dein ſubito incipiunt creſcere & mutari. Dentes, qui ſeptimo vel octavo (imo & ſerius) aetatis anno prodibunt, jam haerent in maxillis abortuum, creſcunt lente cum reliquis partibus corporis; ſed ſubitum incrementum ſequitur, dum emerſuri ſunt ſuo tempore; bulbilli pilorum ſub cute haerent in pube diu, nec creſcunt tamen, circa pubertatis tempus in utroque ſexu emergunt, & increſcunt ſubito.

Inſignes autem mutationes in corpore fieri, circa illud tempus, dum generationi aptum redditur, certum eſt, ita ut Medici quandoque difficillimorum morborum curam ſperent pubertatis tempore, quam nullis remediis obtinere potuerant; uti in *Hiſtoria Epilepſiae*, & aliis in locis, monitum fuit; noverunt tunc Medici, mutari plura, ſed nemo hactenus evidenter explicuit, quomodo haec mutatio fieret.

Ex comparata Anatome autem conſtat, in animalibus, dum generationis tempus adeſt, & oeſtro Venereo turgent, genitalia organa miris mutari modis. *Reaumur* (*q*) deſcripſit, ex obſervatis *Sarrazini*, *glirem*, quem ab odore moſchi, quem ſpirat, *moſchatum* vocant: illo tempore anni, dum generationi operam dat hoc animal, partium genitalium fabricam exacte deſcripſit, prout nempe menſibus Aprili & Majo obſervantur: mirum autem erat, pari paſſu, quo deferveſceret oeſtrum, minui teſticulos, epididymidem, veſiculas ſeminales, &c., & tandem autumno adulto, & hyemali tempore, fere evaneſcere, figuram, colorem, ſitum, mutare penitus. Sed & obſervatum fuit, uterum in animalibus, quae certo tantum tempore anni generationi dant operam, miro mutari modo, humidum dimittere per pudenda, ſaepe ſatis copioſum,

(*q*) Académ. des Scienc. 1725. Mém. pag. 486. &c.

piosum, & quandoque subcruentum; tuncque haec animalia uno alterove coitu implentur: & in his ergo vasa dilatata dimittunt humores, quos antea retinebant. An hoc a priori explicari poterit? In oviparis animalibus vitellarium numerosissimos continet vitellos, qui, antequam gallina ova deponere incipit, aciculae caput vix aequant, postea subito increscunt, non omnes simul, sed successive, ita ut in gallina, ova pariente, diversissimae magnitudinis vitelli inveniantur: & tamen hi vitelli ab iisdem vasis humores accipiunt suos. In piscibus lactes, & ovorum numerosissimorum congeries, magnam abdominis partem implent certo anni tempore; alio integre quasi disparere, etiam in culinis notum est. Unde videtur, generationis opus, & omnia, quae ad illud pertinent, hactenus nondum explicari liquido posse: per fideles magnorum virorum observationes multa novimus, quae facta sunt, sed nondum sufficere videntur haec cognita, ut intelligi possit, quomodo haec fiant.

Variae, ut apparuit, & ingeniosae, rationes fluxus menstrui propositae fuerunt a viris Celeberrimis, & structurae corporis humani peritis, per quas quaedam phaenomena satis bene fuerunt explicata, sed non omnia. Utamur cognitis: cavendum tantum, ne regulae practicae superstruantur incertis.

In foemina humana fluorem menstruum foecunditatis signum esse, satis unanimis Medicorum sententia est: observatur prodire naturaliter illo vitae tempore, dum corpus aptum est concipiendo, servando, & nutriendo, foetui; cessat idem, dum per aetatem corpus huic muneri ineptum redditur; unde tunc effoetae vocantur mulieres. Cum autem, non certo anni tempore, ut in brutis, sed semper, in utroque sexu, generandi potestas adsit, hinc foeminae humanae uterus singulis mensibus fluore hoc irrigatur, cum in brutis uterus & pudenda tantum diffluant humoribus illo anni tempore, quo oestro venereo stimulantur. Fluor ille in brutis sanguinolentus purus nunquam observatur, tantum aliquando quid subcruenti exire visum fuit, at non constanti lege. Sed in foemina humana, dum gravida est, uterus extenditur, nec tamen hac extensione tenuior redditur, hinc majorem sanguinis copiam continere debet in vasis suis, ita ut ultimo graviditatis tempore instar spongiae sanguine plenae appareat; adeoque debebat in foemina foecunda talis copia sanguinis praesto esse, quae uteri gravidi ampliora vasa replere posset, & ne in non gravidis aucta haec copia gravaret corpus, requirebantur viae, per quas sanguis ille exire posset commode.

Praeterea foetus, membranis suis inclusus, nectitur toti superficiei cavi uteri quidem, sed imprimis placentae ope firmius adhaeret uteri fundo, cui haec placenta solet adcrescere. Per menstruum autem fluorem, qui imprimis ex fundo uteri prodire solet, uti dictum fuit, sic disponuntur sinus & vasa uteri, ut placenta facilius his quasi irradicari possit. Unde & *Galenus* (r) statuit: *Id vero (conceptus) potissimum fit, quum menstrua novissime cessarunt, quo maxime tempore uteri semen concipiunt.* Rationem autem dat alibi

(r) De semine lib. I. cap. 3. in fine. Charter. Tom. III. pag. 186.

bi (*s*); *Vasorum uteri, quae interiorem ipsius partem adeunt, quibus etiam menses purgantur, oscula, quum foemina conceptura est, aperiuntur: hoc autem tempus est, vel incipientibus, vel cessantibus, menstruis. Aperiuntur etiam alio toto purgationis tempore vasa haec, non tamen tunc intra se concipit mulier; non enim semen in utero manere potest, quod ab influentis sanguinis copia abluatur. At cessantibus, vel incipientibus, menstruis, vasorum ora aperta sunt; & menstruum, neque multum, neque affatim, sed paucum, & paulatim, effluit.* Ita & apud *Moschionem* (*t*) legitur de fluore menstruo, quod paret utilem & aptum locum, a quo semen imbibi possit.

Cum autem in brutis, dum oestro venereo stimulantur, ex pudendis depluant humores, quod alio tempore non fit, uti antea dictum fuit, hinc Veneris stimulum pro praecipua fluoris menstrui causa statuerunt alii (*u*). Volebant enim simile quid contingere, ac in pene virili, dum turget, ab extravasato sanguine in cellulis corporum cavernosorum, ita tamen ut in uteri substantiam sic effusus sanguis stagnaret diutius, nec resorberi posset tam facile per venas, uti fit in pene virili, dum flaccescit; & tandem mole accumulata irritarentur fibrae musculares uterinae, quae tunc contractae expellerent sanguinem collectum per sinuum orificia in cavum uteri. Credebatur huic opinioni favere facilis illa distensibilitas vasorum & sinuum uteri, quae in gravidis observatur, & quod *Graefius* (*w*) testetur, *in uteri vasis saepe reperiri Polypos, & quidem tantos, ut ipsa adimpleant, nec non quandoque in callosam quasi substantiam degenerent.* Uterum propria vi se contrahere posse, docet & puerperium (de quo postea), & quod post partum uterus duarum vel trium septimanarum spatio ad pristinam molem redeat, cum ultimo graviditatis tempore adeo distentus fuerit. Dixit *Hippocrates* (*x*); *Mulieribus plerisque, quum menses apparituri sunt, uteri os sese magis, quam alias, contrahit.* Hoc autem videretur docere, circa menstruorum tempus majorem adesse in utero contractionem, per quam nempe expelleretur illud, quod accumulatum erat. Accedit, quod saepius observatum fuerit a Medicis, virgines, quae difficulter menstruabantur, post matrimonium levamen habuisse.

Non tamen ex his patere videtur, quod menstrui fluoris causa a Venereo pendeat appetitu. Matura virgo Veneris stimulos sentit, non tantum dum menstrua instant, sed & postquam fluxerunt; dum cessant, lascivientes toties videmus jam effoetas mulieres, quae menstruis carent sanae. Novi plures, ritè menstruantes, quae in venerem segnes maritorum evitabant complexus morosae. Uti penis virilis, tumidus & rigens, post coitum flaccescit, sic & clitoris, nymphae, vagina, simili modo turgidae, pariter finito veneris certamine collabuntur. Constat ex *Ruischii* & aliorum observatis, tubas Fallopianas in actu Venereo turgidas erigi, & postea demum flaccescere. Unde nulla ratio videtur, quare uterus, si a fervida Venere turgeret totus, non col-

(*s*) De uteri dissectione Cap. X. Charter. Tom. IV. pag. 281. (*t*) Israel Spach. gynaec. pag. 2. (*u*) Emett theor. nouvelle du flux. menstruel pag. 77. &c. (*w*) De Mulier. Organ. pag. 113. (*x*) De superfoetatione cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 864.

collaberetur denuo, effuso sanguine resorpto per venas, uti in reliquis generationis organis utriusque sexus observatur fieri.

Cum autem sequenti paragrapho dicetur de illis malis, quae sequuntur diminutionem, vel & integram suppressionem, fluoris menstrui, operae pretium erit considerare, an determinari possit quantitas sanguinis, quae per menstruam hanc evacuationem exire solet de corpore sanae mulieris. Monuerat enim *Hippocrates* (y) sequentia: *Menstruis copiosioribus profluentibus morbi oboriuntur: at non prodeuntibus accidunt ab utero morbi.* Optimè *Galenus*, dum commentatur hunc Aphorismum, notat, quod a copiosioribus menstruis totius corporis morbos praesagiverit *Hippocrates*, dum a nimia jactura sanguinis cachecticum corpus redditur: ubi autem non prodeunt menstrua, tunc in ipso utero morbi nascuntur, vel a vasis nimis rigidis, vel a sanguine in substantia uteri accumulato, vel ab utrisque his simul concurrentibus: atque inde affectum inflammatorium, erysipelatosum, scirrhosum, carcinomatosum, metuendum esse docet (z); quae mala toties observantur illo vitae tempore, quando menstrua per aetatem cessare solent; imprimis in illis mulieribus, quibus copiosi fluebant menses, & dein subito supprimuntur.

Nihil ergo hic certi statui poterit, nisi habeatur cognita illa quantitas sanguinis, quae menstrua hac periodo exire solet in sanis.

Interim ex illis, quae ante dicta fuerunt, jam patuit, magnam diversitatem hic obtinere pro diversis regionibus, pro diversa corporis temperie, pro vario vitae genere. Lapponibus mulieribus parca, in calidis regionibus copiosiora, prodeunt menstrua: in laxa temperie copia major, in stricto & robusto corpore minor. Quae lautis epulis & inerti otio fruuntur, diffluunt copioso sanguine menstruo, dum rustica mulier, quotidianis firma laboribus, pauculum tantum stillat sanguinis, sana tamen. Dum, apud Batavos, mulieres tepidis aquosis potibus per totam fere vitam abutuntur, & hybernis mensibus, hypocaustulis suppositis, inferiores corporis partes perpetuo calore fovent, nimio menstruorum fluxu exhaustae languent, & totae redduntur cachecticae. Non mirum ergo est, tantam diversitatem occurrere apud auctores circa quantitatem fluoris menstrui debitam. Praeterea difficulter in singulis mulieribus quantitas exeuntis sanguinis determinari poterit, dum linteamina & vestes sanguine menstruo madescunt, & calore corporis denuo exsiccantur.

Hippocrates (a) quantitatem sic definivit: *At omni mulieri, si sana sit, prodeuntes menses moderati sunt, qui ad duarum Atticarum heminarum mensuram, aut paulo plus vel minus, idque ad biduum vel triduum, manant. Longius autem tempus, aut brevius, morbosum aut sterile est.* Atticam autem κοτύλαν aequivalere Heminae Romanae plerique auctores statuerunt; vocabantur autem cotylae etiam librae, quae duodecim uncias mensurales continebant, quae aequabantur decem unciis ponderalibus, totidem scilicet,

(y) Aphorism. 57. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 229. (z) Ibid. pag. 240.
(a) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 734.

cet, quot Hemina Romana pendebat (*b*). Disputaverunt quidem auctores de his mensuris, attamen haec opinio admodum verosimilis videtur; & licet aliqua diversitas fuerit inter Cotylam Atticam & Heminam Romanam, non videtur hoc magni momenti esse posse in determinanda fluoris menstrui quantitate, quae absque hoc exquisite definiri nequit. Videmus tamen, plerosque Medicos statuisse, viginti vel viginti quatuor uncias singulis mensibus sic evacuari, prout nempe uncias mensurales, vel ponderales, computabant. Sic *Celeberrimus Freind* (*c*) vulgarem catameniorum mensuram statuebat unciarum viginti, & dein computabat, quantum singulis diebus de sanguine accrescere deberet, ut menstrua illa plethora fieret.

Haec autem fluoris menstrui quantitas non fuit probata omnibus auctoribus Medicis; imo plures multum recesserunt inde: *Celeb. Astruc* (*d*), postquam monuerat, magnam varietatem occurrere in diversis mulieribus, imo & in eadem foemina quantitatem variare diversis periodis, communiter tamen statuit limites hujus varietatis ab octo unciis ad sedecim poni posse; quamvis & dentur foeminae, quibus, licet sanis, minor & major copia singulis mensibus evacuatur. Sex vel octo uncias pro communi mensura fluoris menstrui statuit *Hallerus* (*e*); quatuor uncias raro excedere, vult *Brudenell Exton* (*f*). Alia arte usus fuit *Celeberrimus de Haen* (*g*), ut exactius scire posset copiam fluoris menstrui: sanguini recens misso & adhuc calenti, cujus copiam noverat praecise, immisit linteamina, deinde magnitudinem oriundarum inde macularum examinavit, notavit. Saepius haec tentando, didicit, sanguinis linteaminibus excepti quantitatem, quovis deposito pretio, exacte calculare; sicque justè determinare potuit, quantum sanguinis ex menstruante utero exiret. *Invenit autem, nonnullas foeminas menstruo tempore tres uncias sanguinis dimittere, alias quatuor, quinque; pauciores esse, quae semilibram; raras admodum, quae uncias decem evacuarent, nisi uteri quopiam defectu laborarent.*

Per haec ergo experimenta apparet, quod copia menstruorum longe minor sit illa, quam *Hippocrates* statuerat; imo & ex ipso *Hippocrate* videtur hoc probari posse: dixit enim (*h*): *Prodeunt autem lochia sanae mulieri satis abunde, primum Atticae heminae & dimidiae mensura; aut paulo copiosiora; deinde ad hujus rationem pauciora, donec desinant.* Nemo autem, qui vidit lochia, quae in puerperio, separata placenta, exeunt, dubitare poterit, menstruum fluorem ad hanc quantitatem nullo modo accedere. Verum quidem est, quod Graecae mulieres vivebant reclusae, in calida regione, & hinc forte copiosius menstruabantur. Cum autem fere tantum ex conspectu linteaminum sanguine maculatorum de hac copia judicent Medici, & saepe muliercularum relationi confidant unice, facile potuit hic error subrepere, cum & mulierum custodes saepius turpiter in tali casu hallucinentur. Vidit idem ille egregius au-

tor

(*b*) Jo. Casp. Eisenschmid. de ponder. & mensuris &c. pag. 74. & seq.
(*c*) Emmenolog. pag. 38. & pag. 6. (*d*). Traité des malad. des femmes Tom. I. pag. 22. (*e*) Prim. lin. Physiolog. §. 817. pag. 539. (*f*). pag. 108.
(*g*) Rat. Medend. part. IV. Cap. VI. pag. 204. (*h*) De mulier. morbis Lib. I. cap. 71. Charter. Tom. VII. pag. 771.

tor (*i*), *casus fuisse abortuum, in quibus jurabant obstetrices, plus octo vel decem libris evacuatum fuisse, cum tamen totum sordidarum mapparum acervum examinans, vix sesquilibram evacuatam esse, existimare debuerit.*

Videtur ergo ex his omnibus, quae modo dicta sunt, concludi posse, per fluxum menstruum disponi sic uterum foeminae humanae, ut concipere possit, conceptum retinere, retentum alere. Dum enim vasa & sinus uterinae substantiae sic aperiuntur singulis mensibus, ut crassissimam sanguinis partem, rubram nempe, admittere & transmittere possint, aptiora redduntur, ut ovi humani tota superficies, cavo uteri applicata, emissis propaginibus vasculosis, huic uniri & quasi irradicari possit. Periodum autem illam menstruam non posse facile explicari per plethoram universalem totius corporis, neque etiam per plethoram uteri solius. Donec ergo certiora noverimus de his, quae forte serior aetas docebit, contenti simus, uti certo cognitis, *obscuris omnibus, non a cogitatione artificis, sed ab ipsa arte rejectis* (*k*). Per triginta & ultra annos foemina humana generationi apta manet, & incipientis foecunditatis signum dant menstrua, finitae vero illorum cessatio. Cum autem in humano genere nullum certum anni tempus generationi destinatum sit, hinc fluore menstruo omni mense disponitur uterus, ut facilius concipere possit. In brutis, licet nil sanguinolenti prodire soleat, tamen circa consuetum generationis tempus de utero humores fluere incipiunt, ita ut pudenda madescant. Legitur &, simiarum quandam speciem, humanae formae similiorem, inveniri, in qua foemellae menstruantur (*l*); cujus rei oculatum testem se asserit *Kolbe* (*m*); simulque notat, haec animalia binas mammas in pectoris anteriore parte gerere.

Ex ante dictis patuit, non ad plethoram tollendam, vel minuendam, institutum proprie esse menstruum fluxum, cum & in non plethoricis observetur, illum debito tempore contingere. Ubi autem extrema vasorum uterinorum, dilatata jam & aperta, sanguinem dimittunt, si aucta ejus copia in toto corpore plethoram fecerit, per vias has apertas jam major sanguinis quantitas exibit, sicque plethora solvetur. Unde etiam ratio intelligitur, cur in otiosis & opipare viventibus major copia menstruorum prodeat, quam in illis mulieribus, quae duro labore parcum victum sibi & suis quaerere coguntur. Simul etiam inde constat, parcum admodum fluorem sufficere, ut foecunda sit mulier, modo caeterum sana sit: si enim apta maneat uteri superficies interna, ut ovum humanum, tenellum embryonem continens, illi necti & adcrescere possit, foecunda poterit esse mulier. Huic aptitudini conducere videtur fluor menstruus, licet etiam parcior fuerit; & in raris casibus observatum, quasdam mulieres, licet nunquam menstruatae fuerint, foecundas fuisse; quarum exempla leguntur apud *Schenkium* (*n*), & alios: interim ex ante dictis constat, mulieres, nunquam menstrua passas, ferè semper fuisse steriles: in ta-

(*i*) De Haen Rat. Medend. part. IV. Cap. VI. pag. 205. (*k*) Cels. de med. Lib. I. in Praefat. pag. 20. (*l*) Gassend. in vita Peiresc. Lib. V. pag. 169. (*m*) Beschryving van de Caep de goede Hoop pag. 166. (*n*) Lib. IV. de conceptione observat. I. pag. 556.

raris illis casibus credibile videtur, uteri vasa sic disposita fuisse, ut pervia quidem fuerint, & nexui cum ovo humano apta, sed tamen non adeo patula, ut sanguinem transmittere potuerint. Saepe enim observatur, mulieribus, quae menstruis carent, stata periodo non sanguinem, sed tenuioris humoris aliquam copiam effluxisse. Forte & talis uteri conditio adest in foeminis lactantibus; quas aliquoties concepisse novi, licet menstrua non rediissent post puerperium. Novimus, per observata quotidiana, inter uterum & mammas notabile commercium esse; sic maturae virgini tumere incipiunt mammae, dum in utero ad prima menstrua dispositio nascitur: in puerperio, dum tertia die lochia minuuntur, imo quandoque integre cessant, mammae subito tumere incipiunt, & si lactet mulier, lochia redeunt, dum lac libere per papillas exit: si autem alienis uberibus nutriendum tradat infantem, detumescentibus mammis, alba exeunt per uterum, & deinde sanguinolenta denuo, ita ut, caeteris paribus, in non lactantibus lochia & diutius & copiosius fluant. In nutricibus aliquoties observatur, menstruorum loco aliquid serosi, albicantis, de utero fluere; quandoque & paulo post sanguis sequitur, magis dilatatis vasis; in aliis vero non. Videntur autem hoc tempore ad conceptum dispositae esse, si viro jungantur. Uti enim paulo ante dictum fuit ex *Galeno*; conceptus potissimum fit, quum menstrua novissimè cesserunt; tunc enim aperta adhuc sunt illa vasa in uteri superficie interna, ita ut, non sanguinem, sed tenuiores humores, dimittant: idem contingere dicit incipientibus menstruis. Unde videtur in lactantibus, quae absque menstruorum reditu concipiunt, uterus sic dispositus esse in vasis suis, uti se habet, dum menstrua brevi prodibunt, vel dum cessare incipiunt; nempe, quod non penitus contracta vasa sint, sed sic tamen angustata, ut non sanguinem, sed tenuiores humores, transmittere possint. An similis dispositio adfuit in raris illis casibus, quando mulieres, nunquam menstruatae, conceperunt?

Menstrui fluoris proditurі signa satis bene descripsit *Moschio* (*o*): Mammae tument; pondus circa pubem cum quadam prurigine sentiunt; pigrae fiunt; gravedinem in renibus percipiunt, aliquando & dolorem; frequentius oscitant, & totum corpus extendunt; ruborem in genis habent, non perseverantem; aliquando & fastidium patiuntur, & nauseam. Haec sunt symptomata maxime communia, quae praecedere solent, vel comitari, fluorem menstruum incipientem: pluribus tensi rigent in cervice tendines musculorum, saepe non sine molestia; aliis caput dolet.

Durat ille fluor menstruus plus minusve in diversis mulieribus, ita tamen, ut pluribus trium vel quatuor dierum tempore absolvatur (*p*). Laudatur etiam, si sensim stillet, & absque interruptione fluere pergat, donec cesset penitus. Quandoque tamen contingit, ut per biduum vel triduum menstrua fluant, dein cessent per unum alterumve diem, & tunc redeant denuo; quod in sanis foecundisque feminis observavi aliquoties; & etiam notatum fuit a *Celeb. Astruc* (*q*). Hoc tamen molestiae percipiunt tales mulieres, ut denuo re-

(*o*) Spach. gynaec. pag. 2. N°. 21. & pag. 20 Harmon. gynaec. (*p*) Ibid. N°. 18.
(*q*) Traité des malad. des femm. Tom. I. pag. 23.

redeant illa ſymptomata, quae praecedere ſolent menſtruorum eruptionem, praecipue capitis dolor, & moleſta tenſio circa nucham, donec de novo ſanguis de utero prodeat.

Qualis autem ſit ille ſanguis, qui per menſtruum fluorem exit, *Hippocratis* (r) auctoritate ſtabilitur; dum dicit: *Prodit autem ſanguis, qualis e victima, citoque concreſcit, ſi mulier ſana eſt.* Notum autem eſt, quod ſaniſſima animalia pro ſacrificiis eligerentur, & ſanguinis ſani, imprimis arterioſi, proprietas haec ſit, ut ſtatim concreſcat.

Hanc ſententiam confirmarunt & reliqui autores plurimi, qui optime ſcripſerunt de mulierum ſanitate, & morbis (s). Ubi vero humores per morbum degeneraverunt, tunc mirum non eſt, & ſanguinem morboſum per menſtrua evacuari; uti etiam, ſi ulceroſi quid in utero vel in vagina fuerit. Pariter, ſi, conſtricto uteri orificio, ſanguis menſtruus in cavo collectus retineatur, vel & vaginae rugis adhaeſerit ſemiconcretus, calore loci, & aëris acceſſu, poterit putreſcere ſatis cito, & tunc poſtea loco boni ſanguinis liquamen putridum defluet. Similia & poterunt fieri, ſi munditiae minus ſtudioſae mulieres, nec induſia, nec lintea, mutent, imprimis in calidioribus regionibus. Verum ſponte patet, ſanum & purum ſanguinem exiviſſe de vaſis uterinis; ſed poſtea corruptum eſſe.

Hinc ſimul facile apparet, quid ſentiendum ſit de omnibus illis noxis, quae ſanguini menſtruo, & menſtruanti foeminae, adſcribuntur; uti & de philtris, aliisque ſuperſtitioſis remediis, inde paratis. Scripſerat *Columella* (t), ultimum remedium eſſe, aliis incaſſum tentatis, ad necandas erucas, hortis adeo noxias, ſi menſtruans foemina, nudis pedibus, aperto ſinu, & reſolutis capillis, ter circumiret areolas, & ſepem hortorum. Tunc enim;

— — — — — — mirabile viſu,
Non aliter quam decuſſa pluit arbore nimbus.
Aut teretis mali, vel tectae cortice glandis.
Volvitur ad terram diſtorto corpore Campe.

Plurima alia ſimilia apud autores hinc inde ſparſim inveniuntur, & collecta legi poſſunt apud *Ludovicum Bonaciolum* (v), ſi operae pretium videatur. Melius ſuperſtitioſae hae nugae, quibus tamen mulierculae fidem habere ſolent, oblivioni tradentur perpetuae.

(r) De mulier. morb. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 735. (s) Mauriceau des malad. des femm. groſſes Tom. I. pag. 54. De Graef de mulier. organ. 134. &c. Aſtruc traité des malad. des femm. Tom. I. pag. 23. (t) Rei ruſtic. autor. Tom. I. pag. 732. Lib. X. vers. 357 & ſeq. (v) Ennead. mulieb. Cap. III. Spach. gynaec. pag. 115.

§. 1285.

§. 1285. Si, posito corpore in conditione (1284.), hic sanguis retinetur, oritur plethora; tarditas; gravitas; pallor; dolor lumborum, inguinum; depravatae functiones omnes fere naturales, vitales, animales; quae facile deducuntur a vasis nimis pressis, liquido copiosiore, stagnante, suffocato.

Licet ad praecedentem paragraphum fuerit dictum, menstruum fluorem non produci a plethora universali, ut causa, tamen cum naturali lege in sanis mulieribus certa quantitas sanguinis sic exeat de corpore singulis mensibus, sponte patet, a retentis menstruis debere augeri sanguinis copiam in vasis, eo citius vel serius, prout majori minorive copia menstrua fluere solebant. Verum etiam probatum fuit, quod, licet purgatio menstrua vocari soleat, sanguis purus exeat de vasis uterinis, non vero aliquid noxium. Ubi ergo sanguinis boni copia, per menstruorum retentionem, eo usque increvit, ut major jam sit, quam quae ferre possit illas mutationes, quae vitae inevitabiles accidunt, nisi inducantur morbi, tunc plethora adesse dicitur, uti pluribus ad §. 106. α. dictum fuit.

Tarditas, gravitas. Haec enim sunt plethorae effectus, uti §. 106. ε. monitum fuit. *Gravitatis sensum in toto corpore* inter signa suppressionis menstruorum recensuit *Galenus* (w); & *Hippocrates* (x) dixit; *molli carne praeditae mulieri, ubi sanguine corpus impletum fuerit, nisi ab ipso decesserit, carnibus impletis, & calefactis, dolor oboritur.* Sentiunt enim in omnibus musculis corporis mollem, plenum, distendentem, tumorem, una cum immobilitate quadam, sic ut manuum digitos vix claudere possint, uti antea in *Plethorae* diagnosi dictum fuit.

Pallor. Inter signa plethorae recensitus fuit color ruber in facie, oculis, labiis; imo & in valde plethoricis quandoque cutis totius corporis impense rubet; adeoque mirum videtur, quod pallor sequatur menstruorum suppressionem. Verum circa hanc rem notandum est, quod quandoque in pallidis virginibus supprimantur menses, in quibus non adest fere sanguis ruber; uti manifeste apparet, si ad deplenda vasa ipsis vena aperiatur: parva enim placentula rubra innatat copioso admodum sero. Prudentes autem Medici in suppressione mensium curanda admodum solliciti sunt, ut ritè distinguant, an laborent morbo, quia menstrua supprimuntur, an vero ob morbum praegressum, vel praesentem, careant fluore menstruo. In priori enim casu plethora sequitur, & rubent, in posteriori autem languent, totae pallidae, & cacochymicae.

Magna hinc etiam requiritur in curatione diversitas: plethora enim sanguinis missionem indicat; cacochymia saepe longa aliis remediis opus habet

Sed & alia ratio est, cur pallor post menstruorum suppressionem sequatur, li-

(w) De locis affectis Lib. VI. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 524. (x) De mulier. morb. Lib. I. cap. 2. Ibid. pag. 729.

licet plethora adfuerit. Notum est, sanguinem sanum de vena eductum, sibi relictum in vasa puro, secedere in duas partes, in serum nempe fluidum, & partem rubram concretam. Si omne serum effundatur, post paucas horas nova seri copia adest, deliquescente sensim parte rubra, quae sic fere integre in serum flavescens, vel ex flavo viridescens, solvi poterit. Vasa autem, per plethoram nimis distenta, perdunt partem virium suarum, per quas agunt in fluida contenta, hinc minus compinguntur & densantur humores, & poterit vel in ipsis vasis pars rubra sensim in serum deliquescere, unde color ruber corporis sensim minuitur, & in pallorem mutatur. Accedit, quod si plethora adsit, naturaliter per uteri vasa dilatata exitum quaerens, nec exiens tamen, vasa uteri & sinus dilatantur magis & magis; unde dolor in utero & partibus vicinis, uti statim dicetur. Verum tunc idem continget, quod in gravidis metuebat *Hippocrates* (*y*); uti alia occasione ad §. 69. notavi. *Cum in utero gerat mulier, tota sit cum virore pallida* (χλωρὴ), *quod purus ipsius sanguis quotidie destillet, & ad foetum feratur, illique incrementum fiat; &, pauciori in corpore sanguine existente, eam ex viridi pallidam esse, necesse est.*

Dolor lumborum, inguinum. Dum sinus uteri, numerosi, & per totam ejus substantiam dispersi, turgent accumulato sanguine, vasa inter hos decurrentia necessario comprimuntur; unde vasa sanguinea vicinarum partium magis implentur, & impleta distrahuntur; hinc primo ponderis, & dein molesti doloris, sensus, qui tam saepe menstruum fluorem praecedere solet. Si jam non exeat de utero sanguis, omnia haec mala augentur (*z*). Pulchra habetur observatio, quae modo dicta confirmat. Violenta morte peribat mulier quinquagenaria, quae novendecim annis in conjugio vixerat sterilis. Menstrua prodibant, sed parca tantum copia, & illo tempore tumebat misera, & magnos in abdomine dolores patiebatur: post aliquot annos, a prima menstruorum eruptione, naribus emungebat sanguinem, vel & exspuebat. In cadavere inventum fuit, quod membrana, interiorem vaginae superficiem tegens, occluserat orificium uteri, aeque firmiter ibi accreta, quam vaginae. Haec membrana pertusa erat duobus parvis foraminulis, quorum diameter quartam partem lineae geometricae aequabat tantum. Collum vero uteri duplo longius erat solito, a distensione collecti sanguinis expansum, & tenue (*a*). Talem autem distractionem absque dolore & molestia insigni non potuisse fieri, facile patet. Unde *Hippocrates* (*b*) dixit; *Quum menses latuerint, dolor detinet imum ventrem, illique pondus incumbere videtur, lumbi & ilia dolent.* Similia habet alio in loco (*c*); sed ibi dicit, quod lumbi & ilia immaniter doleant; dein addit: *si vero menses omnino non fluant, pro morbo crassi, lenti, & glutinosi, redduntur*; adeoque apti, ut in vasis & sinubus uteri stagnent, & corrumpantur; quae omnia mala pejora fiunt temporis mora. Unde, *postquam duo aut tres menses prodierunt, interdum ei per pudendum menstrua* con-

(*y*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 32. Charter. Tom. VII. pag. 748. (*z*) Simson the System. of the Womb. pag. 40. (*a*) Acad. des Scienc. l'an. 1704. hist. pag. 33. (*b*) De Natur. mulieb. cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 689. (*c*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 6. Ibid. pag. 732.

confertim erumpunt, & quae prodeunt, ut carunculae esse videntur, velut ex corruptione; & nigra sunt (*d*). Quod autem hoc factum fuerit ab accumulato sanguine, vel in uteri cavo, vel in vasis, patet inde, quod talis mulier *praegnans esse videatur, & in viri congressu doleat, ut putet quid incumbere; & pondus aliquod in ventre inest* (*e*). Si vero diutius maneant suppressa menstrua, tunc suppurationem metuendam esse, monet (*f*). *Id vero maximè accidit, si a febre exusti fuerint. Signa vero sunt, si purulenta fuerint: dolores enim ad imum ventrem irruunt, & pulsationes vehementes; neque contactum sustinet. Quod si melius habitura sit, menses ei per pudenda erumpunt, pusque & sanguis fertur.* Deinde addit, uteri ulcus metuendum esse; quod si magnum fuerit, infoecunda manebit mulier, licet sanetur. Sin autem ex utero non exiverit illud corruptum & purulentum, *tunc circa lateris mollitudinem pus colligitur* (*g*).

Haec sunt praecipua mala, quae contingunt ipsi utero, dum menstrua supprimuntur. Verum cum arteriae hypogastricae, non tantum utero, sed & vicinis partibus, dent ramos, hinc, impedito libero transitu per vasa uterina, vasa vicinarum partium magis urgentur, & distenduntur; unde nova nascuntur symptomata. Haec omnia pulchre habentur apud *Hippocratem* (*h*); qui sic dicit de menstruorum suppressione: *Quum autem agitatus & secretus sanguis non exeat foras, sed in uteros, uterique non hiarint, tum sane, diutius immorante sanguine, uteri incalescentes calorem reliquo corpori praebent. Quandoque etiam sanguinem in venas corporis transfundunt, ut & venae impletae doleant, & oedemata excitent. Nonnunquam vero ex eo claudicationis periculum impendet. Quin etiam interdum Vesicam obsident, premuntque, & claudunt, stranguriamque adferunt. Quandoque vero uteri, sanguine pleni existentes, aut ad coxendicem, aut ad lumbos, procidunt, doloresque exhibent. Aliquando vero, ubi sanguis quinque aut sex menses in utero immoratus est, putrescens, pus fit, & quibusdam pus per pudendum exit. Nonnullis etiam in inguine velut tuberculum oritur, ibique pus factum foras prodit.* Similia his recenset alio in loco (*i*) *Galenus*.

Verum a suppressis menstruis non tantum uterus, & vicinae utero partes, male afficiuntur; quod facile deducitur a vasis nimis pressis, liquido copiosiori, stagnante, suffocato; sed & totum corpus inde turbatur, ita ut ab hac sola causa observentur:

Depravatae functiones omnes fere naturales, vitales, animales. Alia occasione ad §. 1224. ex observatis Egregii Anatomici *Tabarrani* constitit, liberrimum esse commercium inter venas & uteri cavum: inflatis enim venis, observavit, uteri & vaginae cavum aëre repleri, & vicissim, per orificium vaginae insufflando, vidit, venas, utero, vaginae, atque ovariis, dicatas, aëre turgentes attolli. Facillima ergo erit resorptio per venas ute-

(*d*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 6. Ibid. pag. 732. (*e*) Ibidem. (*f*) Ibid. cap. 4. pag. 731. (*g*) Ibid. cap. 5. pag. 732. (*h*) De Natura Pueri cap. 4. Charter. Tom. V. pag. 313. (*i*) Comment. tert. in librum Hippocr. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 270.

uterinas, si uterus sanus sit. Ideo videtur *Hippocrates* (*k*) testimonium foecunditatis a facili uteri resorptione sumsisse; dum dicit: *Mulier si utero non concipiat, scire autem velis, an conceptura sit, vestibus obvolutam subter suffito: atqui si odor quidem ad nares & os usque per corpus tibi pervadere videatur, ipsam nosce per se infoecundam non esse.* Hinc facile patet, si purulenti, vel stagnatione corrupti, humores hic stabulentur, ab horum resorptipne cacochymiam pessimam induci posse, adeoque omnes functiones turbari; uti etiam per metastasin similium resorptorum ad varia corporis loca. Videtur & *Hippocrates* (*l*) hoc indicasse, dum agit de illis, quae contingunt, *si menses mulieri quidem prodeant; verum pauciores, quam conveniat, ferantur.* Monet enim sequentia: *Dolet alias atque alias corpus, maximeque lumbos, & spinam, & inguina, manuumque & pedum articulos. Neque haec simul dolent, sed vicissim, quocumque secretus sanguis, qui uteris inesse nequit, impetum fecerit, & quacumque parte decubuerit, tumor existit.*

Verum & alia ratio est, quare ab utero male affecto naturales, vitales, animales, functiones turbari possint in corpore. Alia occasione, dum ad §. 701. de *Delirio Febrili* agebatur, probatum fuit, quod ab aliis partibus corporis affectis sic possit affici sensorium commune, acsi causa physica in ipso cerebro praeëxtitisset, cum tamen longe aliis in locis haereat origo mali. Hoc erat illud, quod *Helmontius* vocabat *actionem regiminis, qua una pars corporis paret alteri.* Patuit tunc simul, jam apud *Hippocratem* manifesta hujus actionis vestigia occurrere; & plurimis observatis tunc demonstratum fuit, quod revera partes quaedam corporis male affectae agant efficaciter in alias partes, licet dissitas; non, uti videtur, communicatione sive propagatione materiae morbosae, per vapores emissos ex parte prius affecta, uti in scholis explicari solebat, sed miro imperio quarundam partium corporis in alias. Simul tunc monitum fuit, sufficere Medicis, ut sciant, talia contingere in corpore humano, licet fateri debeant, se non intelligere modum, quo haec fiant. Magnum certe in arte usum habebit, discere per fideles observationes, quaenam partes corporis in alias agant tali modo, vel patiantur: Quod & *Hippocrates* agnovit (*m*); uti ante dictum fuit. *Corpus autem ipsum sibi ipsi idem est, & ex eisdem constat. Etsi non eodem modo se habent ejus partes magnae & parvae, itemque superiores & inferiores. Si quis tamen interceptam corporis partem minimam male afficere velit, eam affectionem, qualiscumque tandem fuerit, totum corpus sentiet; propterea quod minima corporis pars eadem habet omnia, quaecumque & maxima. Eaque minima pars, quidquid tandem pertulerit, ad cognationem & gentilitatem refert* (πρὸς τὴν ὁμοεθνίην), *unaquaeque ad suam, sive bonum, sive malum, id fuerit, ac propterea corpus ob minimae partis cognationem tum dolet, tum oblectatur, quod in minima parte omnes insint, eaeque ad ea, quae sui sunt generis, singula transferunt; & omnia denunciant.*

Si jam consideretur, totum corpus adeo mutari circa pubertatis tempus, dum

(*k*) Aphor. 59. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 231. (*l*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. Pag. 733. (*m*) De locis in homine cap. 1. Charter. Tom. VII. pag. 358.

dum uterus mutari incipit; multos morbos minui, imo & integre cessare, dum prima prodeunt menstrua; totum cerebrum turbari miris modis in *furore uterino*, dum optime morata virgo, omni abjecto pudore, in venerem furibunda ruit, donec lassata viris, nondum satiata, recedat; his certe & plura alia addi possunt, ut demonstretur illud imperium, quo uterus male affectus omnes corporis functiones mutare & turbare possit. Unde *Helmontius* (*n*), dum observaverat, Asthma & tussim produci ab utero, *actione regiminis*, *modoque pene influentiali*, *ad nutum irae*, *tristitiae*, *pavoris &c.*; dein addit sequentia; *Nec enim uterus vaporibus tenus*, *sed mero regiminis imperio*, *totam regit mulierem. Cum sit peregrini hospitis instar*, *a corpore non nisi alimentaliter dependens*; *prout viscus ab arbore*, *cui innascitur. Caeterum uterus quadra vivit propria*, *nullumque sibi*, *praeter animi pathemata*, *hostem novit. Quapropter non servit animae*; *sed in importunum perturbationibus animum*, *non secus atque in corpus*, *furiendo saevit &c.*

Omnia autem haec, utero male affecto, ob fluorem menstruum suppressum, contingere posse, docent *Hippocratis* observata: Dixit enim (*o*); *Menses non supprimi*, *utile*: *ex talibus comitiales morbi fiunt*, *ut arbitror*: *quibusdam ventris subductiones diuturnae*; *quibusdam autem haemorrhoïdes.* Quin imo alibi (*p*), de morbis muliebribus agens, dicit; *Morborum omnium uteri causae sunt.* Et paulo post subjungit, quod, suppressis menstruis, *pleni uteri coxendices contingunt & ad coxendices & inguina dolorem adferunt*, *ac tanquam pilae in ventre discurrunt*, *caputque dolore afficiunt*, *modo quidem altera parte*, *modo vero totum.* Similia his apud *Galenum* (*q*) leguntur de mensibus suppressis: *Signa sunt*, *gravitatis sensus in corpore*, *fastidium*, *dejecta cibi appetentia*, *horror inaequalis*, *alienorum quorumdam cupiditas &c*; *ac terram*, *aut extinctos carbones*, *aut quaedam hujusmodi*, *edunt &c*; *praeterea lumborum*, *& colli*, *& syncipitis*, *dolor*, *& oculorum baseos*, *item febres ardentes*, *& urinae nigricantes*, *&c*; *quibusdam urina supprimitur omnino*, *aut difficulter redditur &c.* Unde & *Celsus* (*r*) conclusit: *Quibus foeminis menstrua non proveniunt*, *necesse est*, *capitis acerbissimi dolores sint*, *vel quaelibet alia pars morbo infestetur.* Sic frequentissimum mensium obstructiones comitans symptoma, dolorem capitis nempe, memorat, & uteri affecti in omnes corporis partes imperium agnoscit. Optime autem notavit *Celeberrimus Astruc* (*s*), non requiri gravem adeo laesionem in utero, ut turbentur omnia in hysterica puella; sed levem tantum mutationem uteri sufficere, a repletis v. g. vasis, vel & subito depletis, aliisque similibus minoribus causis; dum econtra cancrosum ulcus, depascens uterum, praeter dolorem, non adeo turbat reliquas corporis partes, modo virosa talis ulceris sanies libere depluat, nec resorbeatur a venis.

Quam

(*n*) In Capitulo *Asthma & Tussis* N°. 13. 14. pag. 289 & in *Capitulo de conceptis* pag. 484. N°. 18. (*o*) Coac Praenot N°. 522. Charter. Tom. VIII. pag. 252. (*p*) De Natura pueri cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 376. (*q*) De locis affect. Lib. VI. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 524. (*r*) Lib. II. cap. 7. pag. 59. (*s*) Traité des malad. des femm. Tom. IV. pag. 62. 66.

Quam mira autem mala sequantur quandoque menstruorum suppressionem, sequens casus docet. Sedecim annorum puella post decimum quintum aetatis annum regulariter menstruata fuerat, subito perterrita, ob mortem inopinatam optimi patris, menstrui fluoris tempore, copiosum sanguinis fluxum, cum animi deliquio, & tremoribus, passa fuit. Postea se satis bene habuit usque ad proxime sequentem menstruorum periodum; quae vix apparuerunt; sequenti periodo nihil omnino prodiit; & tunc hystericus paroxysmus frequentius, validius, & manifeste convulsivus, accessit. Postea sanguis missus fuit, dein exhibitum vomitorium; quod & repetebatur post paucos dies; sed mox sequebatur deglutitio difficilis, & tandem omnino impossibilis; quae si tentaretur, mox convellebatur, cum tremore miro, & reciprocis distensionibus thoracis, & abdominis; quae tandem finiebantur in tetanum universalem. Per integrum mensem vixit absque ullo cibo, & potu. Medicus vocatus cochlear Julapii antihysterici offerebat, quod deglutitum descendit ad duorum pollicum distantiam in oesophagum, ibi loci spasmodice contractum; mox sequebatur tetanus. Aliis remediis externis frustra adhibitis, tentavit, spongia ossi balaenae affixa aperire viam; quo bis facto, superatus fuit spasmus, & deglutire potuit aegra, absque molestia, solida aeque ac fluida, quae offerebantur. Deglutitionis libertas mansit per tres circiter septimanas; verum omnia ingesta evomebat, exceptis cerasis, fragis, & mixtura quadam antihysterica, quae retinebantur a ventriculo. Quandoque una cum ingestis evomebat viridia. Alvus manebat stricta; hinc clysmata laxantia injiciebantur; secuta fuit copiosa evacuatio sanguinis per anum, ita ut bidui spatio binae exirent librae. Injecto clysmate vulnerario adstringente, sistebatur haec sanguinis evacuatio; sed brevi post redibat spasmus Oesophagi, subito increscens adeo, ut nihil omnino deglutire posset; unde per quinquaginta & quatuor dies cibo & potu caruit omnino. Saepe toto hoc tempore afficiebatur tetano, validiore quam antea, & cum sensuum abolitione, donec cessaret paroxysmus. Dum tentabatur, immissa spongia, uti antea feliciter successerat, aperire viam deglutiendis, violentus adeo sequebatur tetanus, ut mox moritura crederetur. Post abstinentiam per tres quatuorve septimanas ab omni cibo & potu, sequebatur coecitas, & paulo post surditas: tactu tamen distinguebat amicos, & proprio nomine compellabat. Post mensem rediit visus; dein & auditus; & perfecte quidem. Rediit & deglutitio, cerevisiam & lactis serum potabat; sed sequebatur delirium, per unam alteramve horam durans tantum: poma & pyra cocta, & cruda, manducare poterat, minime autem panem, vel alios cibos solidos. Si quid mandaret, & negaretur, vel aliqua tantum mora fieret, sequebatur semper tetanus. Postea perpetuo decumbere in lecto cogebatur, octavo quoque vel decimo die tantum, ut lectus sterni posset, removebatur, sed simul ac moveretur corpus, tetani paroxysmus aderat, qui non cessabat, antequam in lectum reponeretur. Sequebantur dein duri circa aures tumores. Post aliquot menses eo usque profecerat, ut erecta in sedili manere potuerit per aliquot horas, & omnis generis vegetabilia comedere; sed fastidiebat omnino carnes, & juscula.

Illa

Illo tempore, dum ab omni cibo & potu abſtinebat, clysmata nutrientia fuerunt adhibita, ſemel de die, raro bis; ſed & per integros viginti quatuor dies ab his abſtinendum fuit, cum leviſſimum etiam corporis motum validus tetanus ſequeretur. Pulſus, abſtinentiae tempore, erat plenus, fortis, aequalis, parum tardior naturali tamen, reſpiratio libera, urina ſana. Tandem, poſtquam per biennium fere omnia haec mala tulerat, inter confabulandum cum amicis, ſubito periit placida morte (*t*).

Plures alii, huic ſatis affines, caſus in Hiſtoria Medica leguntur (*u*); aliquos ſimiles ipſe vidi; ſed hunc caſum imprimis elegi, ut conſtaret, omnes functiones naturales, vitales, animales, vitiari poſſe ob menſtrui fluoris ſuppreſſionem.

§. 1286. Ab eodem autem ſic accumulato mirae ſaepe parantur viae, raris ſecretionibus menſtruis notae; dum per oculos, aures, nares, gingivas, vias ſalivae, oeſophagum, alvum, veſicam, mammas, cutim, vulnera, ulcera, exire viderint Medici.

Certum eſt, per obſervationes fideles & numeroſas, quod ſanguis, ob ſuppreſſionem menſtruorum retentus, adeoque accumulatus in corpore, miras ſaepe inveniat vias, per quas exeat. Solet quidem plerumque hoc explicari, quod per plethoram diſtenta vaſa rumpantur quandoque, vel & nimis dilatata, absque ruptura, per anaſtomoſin ſanguinem emittant. Sed tamen inde non patet evidenter, quare in plethora a ſuppreſſis menſibus nata hoc contingat frequentius, quam ſi ab aliis cauſis nimia copia ſanguinis accumuletur in corpore. Ad §. 1284. dictum fuit, a ſola plethora menſtrui fluoris cauſam deduci non poſſe, cum ſanguinis miſſiones non impediant, quo minus ſolito tempore menſtrua prodeant. Eadem illa cauſa, quae aperit vaſa uterina (quam me ignorare lubens fateor) ſi applicetur aliis corporis vaſis, idem facere poterit. Illam autem cauſam, qualiſcumque fuerit, in vaſis ipſis eſſe, & non pendere a cordis impellentis vi, facile demonſtratur. Licet enim cor regulariter agere pergat, in quibusdam arteriis obſervatur tamen quandoque motus perturbatio, quae ſaepe haemorrhagias praecedit, de qua re in morborum acutorum hiſtoria ſaepius dictum fuit. Sic pulſatio in ulcere percepta deſignat haemorrhagiam brevi ſecuturam, pulſatio in hypochondrio ſiniſtro praecedit toties largam haemorrhagiam narium in ſanis caeteroquin hominibus. Obſervaverat *Solano de Lucque*, dicrotum pulſum deſignare criticam narium haemorrhagiam in morbis. Hoc exemplo incitati Medici omni attentione obſervaverunt pulſantium arteriarum mutationem, ut inde eruerent ſigna Prognoſtica, tam in ſanitate, quam morbis. Sic *pulſus uterinus* dictus, qui menſtruorum eruptionem praecedere ſolet, deſcribitur (*w*). *Pulſus ille plerumque*

(*t*) Medical Eſſays and obſervat. Vol. V. part. 2. pag. 471. & ſeq.
(*u*) Act. Erudit. Ann. 1726. pag. 525 & ſeq.
(*w*) Recherch. ſur le pouls par rapport aux criſes. pag. 95.

que est magis elevatus & expansus, quam antea; simul est inaequalis, & dicrotus; licet illud dicrotum, nec adeo frequenter, nec adeo distincte, percipiatur, quam in pulsu nasali (qui narium haemorrhagiam praesagit), *tamen est satis sensibile.* Monet Anonymus auctor, illum pulsum uterinum facilius percipi, dum primi instant menstrua: uti etiam in annosis, dum deficere incipiunt. Hisce diebus, nobilis virginis pulsum tangens, quae jam quadragesimum quintum aetatis annum superaverat, credebam, me percipere pulsum illum uterinum; unde rogavi, an menstruorum adesset tempus; respondit, se jam per tres menses illis caruisse. Vix domum redieram, quin literas miserit mihi, ut moneret, menstruum fluorem jam adesse; qui sequentibus diebus satis magna copia fluere pergebat; uti saepius hoc aetatis tempore solet contingere. Monet simul idem auctor, illum pulsum post primas menstruorum periodos non semper percipi, licet menstrua instent, cum in multis facillime prodeant, absque ullo fere signo.

Illum pulsum uterinum pariter se percepisse, testatur egregius *Camus* (*x*). Sed illud dicrotum in pulsu alio modo describit; credit enim, arteriam, tempore diastoles, non bis ferire digitum in eodem loco arteriae, sed successive in duobus punctis diversis.

Dictum fuit praecedenti paragrapho de miro illo reginimis imperio, quo uterus in alias partes corporis agit, etiam dissitas. Si ergo vasa uteri irritata non promoveant sanguinem menstruum usque in cavum uteri, ob majorem resistentiam circa fines, an communicare possunt, per regiminis imperium, similem motum vasis aliarum partium corporis? *Hippocrates* (*y*) monuit, turbari sanguinem (αἷμα ταράσσεται), dum singulis mensibus cumulatim exire solet, & ideo dolorem fieri, si menses non prodeant. *Quum autem agitatus & secretus sanguis minime foras, sed in uteros, feratur, uterique non hiarint, tum sane, diutius immorante sanguine, uteri incalescentes calorem reliquo corpori excitant.* Dein alibi (*z*), ubi de incommodis agit, quae parciorem menstruationem sequuntur, notat, varias corporis partes inde affici; additque sequentia: *Neque haec simul dolent, sed vicissim, quocumque secretus sanguis, qui uteris inesse nequit, impetum fecerit, & qua parte corporis decubuerit, tumor existit.* Vidi puellam, cui circa menstruationis tempus tumor in nucha oriebatur ovi magnitudine, ruber & dolens; si menstrua fluerent, intra paucas horas evanescebat totus. *Celeb: Hoffmannus* (*a*), antequam de haemorrhagiis agere incipit, monet, omnem haemorrhagiam, paulo graviorem, *praecedere constrictionem spasticam vasorum per habitum corporis, cum alvo plerumque stricta, urina tenui, & parciori perspiratione: postea celerior & vehementior arteriarum motus, & ad certam partem directus impetus, consequitur.* Verum, uti antea ad §. 1284. ex *Hippocrate* notatum fuit, *mulieribus plerisque, quum menses apparituri sunt, uteri os sese magis quam antea contrahit.* Ast, uti postea dicetur,

(*x*) Mémoire sur divers sujets de Médécine pag. 258. (*y*) De Natura Pueri Cap. 3. Charter. Tom. V. pag. 312. 313. (*z*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 733. (*a*) Medicin. Ration. Systém. Tom. IV. part. 2. in Praefat.

cetur, ubi de *Partu difficili* agendum erit, dum os uteri incipit contrahi, & totus uterus succeſſive ſimiliter contrahitur; unde, ſi ſanguis menſtruus hoc motu non exprimitur in cavum uteri, tunc fit directio impetus ad aliam partem, & mirae quandoque ſequuntur haemorrhagiae, per actionem ſic dictam regiminis, qua uterum affectum in alias corporis partes agere poſſe, dictum fuit antea.

Neque Ars Medica caret exemplis, quae docent, actionem talem in diſtans, ut loquuntur ſcholae, revera obtinere: alia occaſione, dum de ſanguinis ſputo coërcendo agebatur, ad §. 1200. notavi, quod validiſſima narium haemorrhagia ceſſaverit ilico, dum linteum quadruplicatum, poſca frigidiſſima madidum, toti obvolveretur ſcroto. Simile remedium in libro, qui *Galeno* adſcribitur, legimus (*b*); ubi jubet, teſtes in aceto forti tenendos, ad ſedandum nimium per nares ſanguinis fluxum.

Supereſt, ut videatur, per quas partes corporis ſanguis, ſuppreſſo fluore menſtruo retentus, viam ſibi quandoque paraverit. Verum quidem eſt, quod a plethora ſimplici in viris aliquando, ſed raro tamen, periodica ſanguinis evacuatio per cutim externam illaeſam obſervata fuerit. Sic legitur apud *Marcellum Donatum* (*c*) mirus caſus, ex *Benivenio* excerptus, de homine admodum robuſto, triginta ſex annorum, cui ſingulis menſibus ex iliis dextris libra circiter ſanguinis exibat; dumque digitum apprimeret huic loco, & poſtea amoveret, ſimili impetu exibat ſanguis, acſi ex ſecta vena efflueret; ceſſante hoc fluxu, nullus in cute integerrima diſtinguere poterat locum, unde ſanguis manaverat. Singulis menſibus vena ſecta fuit, & dimidii anni ſpatio integre convaluit. Sed antea dictum fuit, licet plethora per ſanguinis miſſionem tolleretur, tamen fluorem menſtruum ſolitam ſervare periodum; unde ſanguineae tales excretiones, per inſolitas vias factae, ob ſuppreſſa menſtrua, vix obediunt venae ſectionibus; ſed tunc curantur, ſi ſtato tempore per uterum denuo excernatur ſanguis.

Frequentius contingit, ſuperiores corporis partes urgeri a ſanguine, dum ſolito tempore non exit per uteri vaſa, uti alia occaſione §. 1017, ubi de Apoplexia agebatur, dictum fuit; monente *Hippocrate*, capitis concuſſiones, & aurium ſonitus, praecedere menſtruorum eruptionem, illaque prodire, ſi juxta ſpinam ardor conſequatur, qui deſignat, aörtae deſcendentis ramos a ſanguine magis incipere diſtendi. Sed & tunc per varias vias exire ſanguinem, fuit obſervatum.

Per oculos. In virgine carnoſa, calidae temperiei, & ſanguine plena, dum ſedecim annos natae nondum prodiiſſent menſtrua, ex oculis inceperunt ſtillare frequenter ſanguineae guttae, lacrymarum inſtar. Profuit ſanguinis miſſio ex talo, quam menſtrua purgatio paulo poſt ſecuta fuit (*d*).

Au-

(*b*) De Dunamidiis Lib. 2. Cap. 14. Charter. Tom. X. pag. 680.
(*c*) De Medic. Hiſtor. mirab. Lib. 1. Cap. 2. pag. 11. (*d*) Medic. obſervat. Exempl. Rar. Dodon. Cap. XV. pag. 27.

Aures. Per aures, & oculos, singulis mensibus exivisse sanguinis copiam in virgine religiosa, menstruis carente, legitur (*e*).

Nares. Quotidianae observationes docent, & in sanitate, & in morbis, vasa narium sic disposita esse, ut facile dilatentur, & dimittant sanguinem, sicque corpus liberent a copia nimia gravante, vel & simul cum sanguine noxium morbosum educant. Nulla autem haemorrhagia & frequentior & tutior occurrit in menstruis supressis, illâ, quae per nares fit: unde *Hippocrates* (*f*) ex iisdem signis sperabat narium haemorrhagiam, & menstruorum eruptionem. Ideo alio in loco (*g*) dixit: *Mulieri, menstruis deficientibus, sanguinem ex naribus fluere, bonum.*

Gingivas, vias salivae. Et hoc observatum fuit; imo, dente molari evulso, postea singulis mensibus illa sanguinis copia, quae ex utero prodire solebat, per hunc locum evacuabatur (*h*); ubi & plura alia circa insolitas menstruorum vias habentur. Sanguis autem ille tunc per os evacuatur; sed etiam ore exspuitur, dum a pulmone, vitali viscere, venit. Majus autem inde periculum imminere, alia occasione ad §. 1198. ♂. 1, monitum fuit, & testimonio confirmatum *Hippocratis* (*i*), dicentis; *Quibusdam mulieribus, quum bimestres menses copiosi in uteris exstiterint, ubi intercepti fuerint, ad pulmones feruntur: his omnia contingunt, quae in tabe dicta sunt, nec superesse possunt.* Sed patuit ex dictis ad hunc locum, illud imprimis tunc metuendum esse, si in pulmone congestio fiat: ubi vero haemoptoë per anastomosin evacuabat hunc sanguinem, tunc per plures annos, absque sanitatis detrimento, sanguinis illa per pulmonem evacuatio tolerari potuit. Imo *Benedictus* (*k*) adeo versatus in his morbis, sequens axioma statuit: *si critice, & per transsumptionem, Haemoptoïca pulmoni supervenerit affectio, tuto non raro, & cum totius adjumento, res succedit.*

Oesophagum; & inde in ventriculum; imo & ex ventriculo ipso; cum constet, numerosa & satis facile dilatabilia esse ventriculi vasa: sanguis autem ibi collectus, vel per vomitum expelletur, vel per alvum. De suppressione mensium agens *Hippocrates* (*l*), dixit: *Vertuntur etiam ad vomitum, & quibusdam ad sedem &c: Hanc autem viam minus mulieribus, quam virginibus, menstrua efficiunt.* Econtra monet (*m*); *Mulieri, sanguinem vomenti, menstruis erumpentibus, solutio fit.* Vidit talem periodicum sanguinis vomitum *Stalpart van der Wielen* (*n*) in puella, quae parentibus ejus olim famulabatur, & cujusvis purgationis menstruae tempore magnam copiam sanguinis rejecit. *Puella autem nihil inde detrimenti sensit; sana namque permanebat, & alacris.* Plu-

(*e*) Schenck. Observat. Medicin. Lib. IV. pag. 635. (*f*) Praedict. Lib. I. N°. 145. Charter. Tom. VIII. pag. 796. (*g*) Aphor. 33. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 214. (*h*) Schenck. Observat. Medic. Lib. IV. pag. 633. (*i*) De Morb. mulier. Lib. I. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 731. (*k*) Tabid. theat. pag. 107. (*l*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 732. (*m*) Sect. V. Aphorism. 32. Charter. Tom. IX. pag. 233. (*n*) Observat. rar. medic. Anat. chirurg. Tom. II. observ. 17. pag. 196.

Plures deinde citat auctores, qui similia observata memoriae reliquerunt: inter haec notabilis recensetur casus quadragenariae Matronae, cui talis vomitus Periodicus, loco fluoris menstrui per biennium suppressi, familiaris erat; dum autem a Chirurgo stiptica propinarentur, pessime inde se habuit. *Timaeus*, celebris Medicus, quaevis tentavit, ut suppressa revocaret menstrua, sed absque ullo fructu. Cum ergo facile ferret haec aegra cruentum vomitum, soli naturae rem commisit. *Duraverunt autem hi vomitus usque ad quadragesimum octavum annum, quo sponte desierunt, valetudine corporis deinde variis morbis tentata subinde, ut plerumque deficientibus per aetatem mensibus fieri solet.* Optime simul monet, tuto quidem tentari posse vasorum uterinorum reserationem, sed, antequam hoc factum fuerit, periculosum esse talem cruentum vomitum compescere, cum mala symptomata, & mors ipsa, secuta fuerint perversam talem curandi methodum, uti pluribus probat exemplis.

Alvum. Ex ipso oesophago, & ventriculo, sanguinem in intestina venire, & dein per alvum exire posse, satis patet. Verum & ex vasis mesentericis in intestina derivari posse periodico tempore sanguinem, dum menstrua supprimuntur, dubium non est. Alia occasione, ad §. 719, ubi de diarrhoea febrili agebatur, citatus fuit ex *Galeno* (*o*) sequens textus: *At visa est quoque mulieribus, suppressis mensibus, hujusmodi per sedem sanguinis vacuatio fieri; ut & nonnullis per vomitum ob eandem causam. Verum & his quidem sincerus sanguis excernitur, similis ei, qui a mactata victima profunditur, modo per alvum inferiorem, modo per superiorem.*

Huc etiam refertur illa sanguinis evacuatio, quae per vasa haemorrhoïdalia fit. Vicinia partium, & vasa similia, multum faciunt, ut per haemorrhoïdes sanguinis evacuatio fiat, dum menstrua supprimuntur; unde & *Hippocrates* (*p*), alioque in loco (*q*), dum recenset morbos, qui variis aetatibus contingunt, ante pubertatis tempus haemorrhoïdes non apparere monet, uti etiam non post annum quadragesimum secundum. Verum iisdem fere temporis limitibus fluor menstruus definitur. Testantur celebres Medici, in curanda mensium suppressione se mirum & promptum effectum habuisse, ab Hirudinibus ad Haemorrhoïdes admotis (*r*). Plures novi mulieres, quibus singulis mensibus, & per haemorrhoïdes, & ex utero, sanguis fluit, uniusque copia alterius defectum pulchre supplet. Quin imo quidam voluerunt, Haemorrhoïdes non tantum in intestino recto, sed & circa uterum, deprehendi. Sic enim legitur: *Haemorrhoïdes quidem raro in mulieris sinu inveniuntur, sed frequentius in collo matricis, & ejus orificio, nasci solent.* (*s*)

Vesicam. Dum *Galenus* (*t*) recenset symptomata, quae suppressionem menstruorum sequi solent, sic habet: *Ac praeterea lumborum, & colli, ac sincipitis,*

(*o*) De loc. affect. Lib. V. Cap. ultimo. Charter. Tom. VII. pag: 503.
(*p*) Coac. Praenot. N°. 522. Charter. Tom. VIII. pag. 883. (*q*) Ibidem N°. 512. pag. 882. (*r*) Freind Emmenolog. pag. 103.
(*s*) Harmon. gynaec. part. poster. Spach. pag. 33. (*t*) De locis affect. Lib. VI. Cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 524.

cipitis, dolor, & oculorum baseos, item febres ardentes, & urinae nigricantes cum rubra quadam sanie, perinde acsi carnium recens mactatarum loturis fuliginem miscueris &c. Notum est, sanguinem, sive ex renibus, ureteribusve, sive ex vesica, effluxerit, profunde fuscum colorem, fere instar potus caffae, acquirere, dum urinae miscetur. Talis sanguinis evacuatio, menstruorum defectum supplens, observata legitur apud *Hollerium* (*u*); *Est quidam mictus sanguineus, criticus, & intervallis quibusdam motus, qualis fuit in Moniali muliere, cujus meminit Musa, quae singulis mensibus, suppressis menstruis, multum sanguinem emingebat.*

Mammas. Cum tam manifestum commercium sit inter mammas & uterum, uti antea jam saepius monitum fuit, minus mirum videbitur, si suppressis menstruis sanguis in mammas derivetur, & per papillas exeat. Dixerat *Hippocrates* (*w*); *At conclusi uteri menses ad mammas remittunt, & ad pectus adscendere cogunt.* Noverat *Paraeus* (*x*) foeminam, cui singulis mensibus per mammas exibat sanguis menstruus, sic ut tribus quatuorve mantilibus opus fuerit ad hunc sanguinem excipiendum. Dum quadragenaria mulier subita excandesceret ira, fluentibus menstruis, mox e papillis prorupit sanguis, & quidem adeo copiosus, ut reliquum corpus proflueret (*y*). Aliquot similes casus me vidisse, memini.

Per cutim. Quamvis enim vasa cutanea tenuiores tantum humores transmittant, tamen sic dilatari poterunt, ut & sanguinem fundant. Saepe observatum fuit, aestivis caloribus, per validos labores, sudorem expressum rubro colore maculasse indusia, omnium maxime circa axillas. *Mercatus* (*z*) testatur, quod jam ter viderit, *per minimum manus digitum, & per annularem sinistrae manus, singulis mensibus sanguinem profundi, non copiosum, in religiosa quadam foemina, cui natura menstruam purgationem per uterum denegaverat.* Mirabile aliud exemplum propriis oculis vidit *Zacutus Lusitanus* (*a*), in virgine rustica, triginta & quatuor annorum, ad quam a binis medicinae studiosis adductus fuit, dum patiebatur periodicam sanguinis evacuationem, quae menstrui fluoris vices supplebat: vidit enim, *e pedis sinistri pollicis parte interna pulposa, juxta unguem, emanare rivulum sanguinis meri, morose & lente super phialam aqua calida plenam.* Per triduum, aut saepe quatriduum, pergebat haec evacuatio, dein occluso foramine, rusticos labores exercebat absque molestia. Septies intra decennium affirmabat contigisse, ut minori solito copia sanguis per hunc locum efflueret; tuncque dolor capitis, aut febris supervenerant: tunc autem venae sectio, in altero pede, dextro nempe, instituta, remedio erat. Dum enim in sinistro pede, Medico sic jubente, vena secabatur, in pollice & genu vehemens dolor excitabatur, & per annum minus feliciter contingebat solita haec sanguinis evacuatio.

Vul-

(*u*) Oper. Practic. Lib. I. Cap. 52. pag. 436. (*w*) De mulier. morb. Lib. 2 Cap. 20. Charter. Tom. VII. pag. 807. (*x*) Oeuvres d'Ambr. Paré Liv. 24. Chap. 62. pag. 631. (*y*) Stalpart van der Wiel Observat rar. part. I. pag. 342. observat. 79. (*z*) De Mulier. affect. Lib. I. Cap. 7. pag. 469. (*a*) Oper. Tom. 2. pag. 494.

Vulnera. Testatur *Paracelsus* (*b*), quod *viderit cuidam vulneratae sanguinem menstruum non per consueta loca, sed per vulneris sinum, effluxisse.* Verum hoc raro contingit: frequentius vero

Per ulcera. Satis notabilis casus legitur (*c*), quo hoc demonstratur. Sanae, robustae, puellae rusticae pes dexter distorquetur quinto decimo aetatis anno: simile infortunium contingit iterum, dum novemdecim annos habet; & tunc sordidum ulcus in loco affecto sequitur, quod trium septimanarum spatio sanatur: paulo post tota languere incipit; vigesimo anno prima prodeunt menstrua, sed parca valde copia. Cum pergeret languere, vena saphaena secatur in dextro pede: paulo post ulcus in malleolo nascitur, quod per quinque annos duravit, & notabilis pars ossis calcis exivit de ulcere. Per hoc ulcus, singulis mensibus, binorum triumve dierum spatio, exibat sanguinis illa copia, quae per menstrua evacuari solet, & stata periodo ulcus fundebat sanguinem, intermedio autem tempore nihil omnino. Aliquot diebus ante hanc evacuationem validum patiebatur in pede dolorem, qui minuebatur, dum haemorrhagia rediret ex ulcere. Tandem separatis ossibus corruptis, ulcus consolidari incepit, totum corpus torosum magis & validum reddebatur, tuncque naturali via fluor menstruus prodiit, simili copia, & totidem diebus, ac antea ex ulcere solebat exire. Postea sana vixit, regularem fluorem menstruum per solita loca habens, & nihil sanguinis amplius effluxit per ulcus, nondum integre clausum.

Sic patuit satis, sanguinem menstruum, dum per solita loca exitum non habet, per diversas corporis partes viam sibi facere. Credidit *Celeberrimus Ruysschius* (*d*), se habere rationem dubitandi, an non quandoque sanguis menstruus in cava corporis delapsus colligeretur. In cadavere enim menstruatae coagulatus sanguis leviter adhaerens cavi uteri lateribus inveniebatur, *quo tuba ejusdem lateris non solum erat conspersa, verum etiam ovarium, in cujus superficie coagulatus copiose firmiterque adhaerebat.* Servavit hunc uterum in thesauris suis, cum ovario annexo, & sanguine coagulato, balsamo conditum, ut omnibus demonstrari posset. In reliquis casibus, antea recensitis, sanguis exibat de corpore, licet per vias alienas; hic in cavum corporis effusus corrumperetur, quod adhuc longè periculosius foret.

Plures certe alii casus possent colligi, multos & mihi videre contigit, omnium maxime in juvenculis, dum circa primam eruptionem menstruorum valido terrore, vel alio gravi animi affectu, turbantur. Talis casus legitur (*e*) de puella, quae tertia menstruorum periodo gravi lapsu sanguinem vomuit, dein suppressis mensibus vel integre, vel saltem parcissima copia se monstrantibus tantum, per viginti novem integros annos miserrimam vitam duxit, fre-

(*b*) Chirurg. Magn. part. 1. Tractat. I. cap. 11. pag. 8. (*c*) Medic. Essais and observat. Tom. III. N°. 29. pag. 380. (*d*) Observat. Anatom. Chirurg. centur. N°. 85. pag. 80. (*e*) Med. Essays and observat. Tom. II. N°. 20. pag. 306.

frequentiſſimis haemorrhagiis obnoxia, per os, nares, aures, oculos, alvum, mammas, digitos manuum & pedum circa unguium radices.

Unicum adhuc addam caſum, quem propria Celeberrimi Boerhaevii manu ſcriptum, in ſcriniis poſt mortem repertum, mihi conceſſerunt haeredes. Puellae decem annorum, ob luis ſuſpicionem, datae fuerant pilulae Mercuriales, una cum decocto lignorum, ſatis felici cum ſucceſſu. Poſt novem menſes ſenſit dolorem tenſivum in brachio dextro; eruperunt puſtulae non paucae, in quibus pungentem dolorem percepit, & paulo poſt vivus ſanguis proſiliit ex puſtulis; quo facto, omnes puſtulæ evanuerunt, nullo relicto veſtigio; ſimul omnis dolor ceſſabat in brachio. Poſt menſem, dum duodecimum ingrediebatur annum, omnia eadem redierunt, ſed excipiebat haec primus fluor menſtruus, qui & rediit ſequente menſe, poſt praegreſſam per puſtulas brachii Haemorrhagiam.

Ut in debitum ordinem redigerentur menſtrua, adhibita fuerunt Emmenagoga, venae ſectio in pede inſtituta, hoc cum effectu, ut, absque brachii haemorrhagia praegreſſa, redirent menſtrua, loco, ordine, quantitate, debitis. Cum autem rigida hyems foret, ſi digiti manus dextrae frigerent, mox ex illorum apicibus ſtillabat affatim ſanguis, absque ullo fiſſurae vel puſtulæ veſtigio. Calore foci, manicis, dein tepore verno, ceſſit malum, & per quatuor menſes fluor menſtruus, copia & periodo ſolitis, prodiit.

Deinde, poſthabita circuitus menſtrui lege, quotidie, vel & alternis diebus, quandoque omni octiduo, per cutim digitorum brachii dextri guttatim ſtillabat ſanguis, nec oculus detegere poterat in cute abſterſa aperturam ullam, per quam ſanguis exiverat. Contigit poſtea, ut, dum mane ex digitis ſtillaverat ſanguis, poſt meridiem vertigine corriperetur cum rubore faciei; mox larynx in tumorem extus conſpicuum attollebatur, cum ſuffocatione quaſi hyſterica: paulo poſt de colli parte anteriori plures fonticuli ſanguinei promanarunt, & mox vertigo, rubor faciei, laryngis tumor, una cum ſuffocationis ſenſu, aberant.

Alio tempore inflabatur hypochondrium dextrum, cum acerbo dolore; qui ceſſit emplaſtro aromatico applicato. Venae ſectione in pede inſtituta, antihyſtericis, emmenagogis, balneis adhibitis, remiſerunt quidem haec mala; ſed, ſuppreſſo manente menſtruo fluxu, quamvis fere corporis partem aggreſſa fuerunt.

Derepente erubuit facies, mox larga aderat narium haemorrhagia, qua nondum ceſſante, intumuit larynx, & ſanguine per colli anteriora exſudante detumuit denuo; una & eadem die ex brachio dextro, & ſura pedis dextri, ſanguis ſtillabat; ſub veſperam ſpasmi per totum dextrum corporis latus aderant; mente tamen conſtante. Poſt oculi, labia, collum, manus, genua, convellebantur alternatim, & ventriculus admodum intumeſcebat: hora decima omnes illae turbæ compoſitæ erant: ſupererant tantum brachii dextri laxa immobilitas, & extenſio impoſſibilis genu dextri. Manebat cardialgica Epigaſtrii inflatio, & ſequebatur oculi ſiniſtri (quae ſola pars hujus lateris afficiebatur) amauroſis.

Ten-

Tentatis variis remediis, restituta fuit brachio dextro mobilitas; sed venter non detumuit, nec crus extendi potuit, nec rediit oculo sinistro visus.

Post mensem circiter oculus sinister subito intumuit, paulo post lacrymae sanguineae affatim fluxerunt, nec tamen emendabatur amaurosis. Sequebatur dein sudor sanguinis ex cute nasi, quae saccum lacrymalem sinistrum tegit, post haemorrhagia narium, quam mox exceperunt sputa sanguinea, & sanguinis rivuli ex unguibus digitorum manus dextrae prosilientes, & ex brachii latere, quod digitum minorem respicit. Sura dextra simul intumuit; verum ille tumor absque sudore cutis sanguineo evanuit. Post biduum, terrore perculsæ, sanguis ex oculo sinistro stillavit, uti etiam ex brachio & manu dextris juxta decursum majorum venarum, sed non copiosus.

Emplastrum hystericum abdomini applicatum fuit, Emmenagoga, balnea, hysterica anodynis mista, adhibita: menstrua, per bimestre spatium suppressa, prodierunt, sed pauca copia, & detumuit abdomen.

Hic desinit miri morbi historia in manuscripto. Patet inde, quam varia & mirabilia mala sequi possint suppressionem menstruorum, & simul confirmantur illa, quae ante dicta fuerunt de variis & mirabilibus viis, per quas sanguis ille, naturaliter per uteri vasa evacuandus, exitum quaerit.

§. 1287. Vel & saepe labefactantur inde omnia viscera, oriturque partim a putredine concepta, partim a vasis laesis, infinitum morborum genus (106.).

Antea ad §. 1285. dictum fuit, omnes fere functiones, naturales, vitales, animales, laedi a menstruorum suppressione, partim a retento sanguine, qui naturali lege evacuari debebat, partim ab utero irritato, qui regiminis actione variis visceribus nocere potest, vel saltem illorum actionem turbare. Ex illis, quae praecedenti paragrapho dicta sunt, constitit, quam varios & miros morbos producere possit sanguis menstruus, dum non exit per consueta loca, sed per insolitas vias erumpit de corpore.

Verum tunc purus & bonus sanguis exire observatur, qualis de victima fluit, ut *Hippocratis* dixit. Si autem, vel in uteri substantia, vel in aliis visceribus, congestus, mora corrumpi incipit, & acris fieri, longe pejora mala metuenda erunt. Postea ad §. 1290. patebit, stagnantem in uteri cavo sanguinem, si aër libere accedere non possit, diu incorruptum manere; tamen tandem longiori mora omnino degenerat, & pessima mala producere potest. Observatur toties, sanitatem languere in foeminis, illo vitae tempore, quando fluor menstruus naturaliter cessare solet, quanto magis id continget, ubi menstrua praeternaturaliter supprimuntur. *Manningham*, in utilissimo, quod scripsit, artis obstetricariae compendio (*f*), notat, quod *plures mulieres inter annum quodragesimum quintum & quinquagesimum moriantur, quam in quovis alio vitae stadio.* Antea in *Capitulo de Scirrho* monitum fuit, illo tempore Scir-

(*f*) Pag. 49.

Scirrhos & Cancros frequentissime observari. Corrumpi autem per moram retentum sanguinem menstruum, *Hippocrates* (g) monuit: *Et postquam duo aut tres menses praeterierint, interdum ei per pudendum menstrua confertim erumpunt, & quae prodeunt, velut carunculae esse videntur, velut ex corruptione, & nigra sunt.* Notat simul, a corrupto tali & acri sanguine ulcera in utero fieri, cum vitae periculo, uti antea ad §. 1285. notatum fuit. Imo ex sola muliebrium mensium multitudine, si nempe non ritè prodeant, multa mala alio in loco praesagit (h); *Lumborum distensio ex muliebrium mensium multitudine, ad suppurationem tendit: & varie prodeuntes, viscosi, graveolentes, strangulatorii, menses, ex praedictis, ad suppurationem tendunt. Arbitror autem, tales etiam aliquantum delirare.* Unde non inepte dixit *Helmontius* (i), de menstruo agens: *Primo peccat abundantia bona, dein superfluitate onerosa, mox privatur vita, & virus evadit.*

Quaenam mala metuenda sint a sola abundantia nimia sanguinis boni, & quomodo inde vasa nimis distracta rumpantur, antea ad §. 106. pluribus dictum fuit. Ubi autem stagnantibus humoribus per moram accedit major acrimonia, tunc & magis laedentur vasa, & difficiliores morbi sequentur, sive in utero ipso, sive in aliis visceribus, per quae fluor menstruus retentus viam invenit, quandoque manente vasorum integritate, dilatatis tantum extremis, quandoque iisdem erosis; uti ante dictum fuit, quod multo pejus est. Unde etiam apparet ratio, quare *Hippocrates* (k) dixerit: *Morborum omnium uteri causae sunt.*

§. 1288. Cognoscitur hic morbus: 1. ab aetate. 2. incremento corporis jam perfecto. 3. plethora. 4. signis deinde morbi subsequentis.

1°. Ad §. 1284. notatum fuit, aetatis tempus, quo prima menstrua prodeunt, varium esse in diversis regionibus; imo vidi aliquoties, in eadem familia magnam diversitatem adfuisse, dum quaedam biennio citius, quam sorores, menstruarentur, licet omnes optima fruerentur sanitate.

2°. Quid de hac re sentiendum sit, dictum fuit §. 1284.; tuncque patuit, fluorem menstruum non semper sequi perfectum jam corporis incrementum, sed saepius praecedere.

3°. Quid de plethora, tanquam sola & unica menstrui fluoris causa, sentiendum sit, pariter ad §. 1284. dictum fuit. Verum quidem est, quod circa menstruorum eruptionem saepe magis rubescant in facie, major appareat in oculis vivacitas. Frequentissimum indicium dant mammae turgentes, dum uterus se parat ad primam menstruorum eruptionem. Caeterum de

(g) De Mulier. morbis lib. I. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 732, 733. (h) Coacar. Praenot. N°. 324. Charter. Tom. VIII. pag. 870. (i) In capitulo *Lunare tributum* pag. 584. (k) De locis in homine cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 376.

de Plethorae signis dictum fuit ad §. 106., quae si non adsunt, de Plethora non est cogitandum. Quandoque enim contingit, menstrua non apparere solito tempore, vel, si jam fluxerint, denuo cessare, ob Cacochymiam lentam, pituitosam, frigidam: in talibus deficit sanguis ruber; genae, labia, gingivae, pallent; vena secta, pauculum sanguinis rubelli concreti innatat copioso sero, quod quandoque mucosam visciditatem habet. In talibus puellis, si cura plethorae tentetur, omnia in pejus ruunt; emendanda enim est haec cacochymia. Uti enim ad §. 1285. monitum fuit, tales aegrae menstruis carent, quia morbo laborant, qui causa fuit, cur desierint menstrua, non vero effectus menstruorum deficientium.

4°. Hic iterum magna attentione opus est, ut noxii errores in praxi vitentur. Circa illud tempus aetatis enim, quo menstrua prodire solent, virgo corripi poterit aliis morbis, qui non pendent ab instante menstruatione, sed a longe aliis causis, & tamen omnia, quae contingunt hoc tempore, huic unicae causae tribui solent, non tantum a mulierculis, sed & quandoque a Medicis, minus saepe attentis ad singula, dum numerosa praxi obruuntur potius, quam occupantur. Novi, cogitatum fuisse de Emmenagogis validis exhibendis, dum susceptum variolarum contagium, una cum horrore & levi febre, dolorem dorsi cum rubore faciei produxerat. Urgente matre aegrae, prudentior Medicus, in consilium vocatus, vix potuit obtinere viginti quatuor horarum moram, ut certior morbi Diagnosis haberi posset, antequam Emmenagoga adhiberentur.

Praeterea nimis saepe sollicitae matres, dum certum tempus aetatis adest, cogunt fere Medicos, ut omnia artis molimina adhibeant, a quibus menstruorum eruptio sperari potest.

Naturae tamen opus est, sensim sic disponere uterum, ut menstruum sanguinem dimittat, dilatatis lente vasorum extremis: patuit autem ex ante dictis, hoc vario aetatis tempore fieri in variis. Nunquam me poenituit, quod spectatorem egerim in simili casu, & astu medico, sed licito, utens talia dederim tantum, quae minime turbare poterant corpus, nec augere humorum motum, ut viderer aliquid agere, dum nihil agerem, sicque importunis me liberarem querelis.

Contigit enim saepius, ut, dum per plures menses calidis stimulantibus remediis tentaverant menstrua educere, alios morbos produxerint, vel & frequentibus balneis sic debilitaverint uterina vasa, ut prodierint menstrua quidem, sed postea fluxerint nimia copia, & singulis fere septimanis redierint, non sine sanitatis detrimento, & sterilitatis metu.

Idem verum est de copia fluoris menstrui, quae non tanta est, ut multi crediderunt, prout antea monitum fuit; & diversa est in diversis mulieribus, sanis tamen & foecundis, pro varia temperie, & vivendi genere.

Ubi ergo solitum aetatis tempus adest, mammae sororiari incipiunt, subitum corporis incrementum observatur, facies magis florida est, si tunc dolor lumborum, & spinae dorsi, tensio circa cervicem & inguina, cum obtusi doloris sensu, percipiantur, novimus, corpus muliebre disponi ad menstruorum eruptionem. Molli balneo, frictionibus crurum & femorum,

lenioribus emmenagogis, incepta naturae molimina juvare tunc licet. In quibusdam, licet rarius, absque ulla molestia fluunt prima menstrua, & plerumque semel sic apertis uteri vasis sequentes periodi sine modo enarratis symptomatibus pergunt, vel saltem eadem leviora sunt, & minus frequentia.

§. 1289. Pro solutione requirit varia remedia respectu variae causae.

Curatio requirit, ut justo tempore, & debita copia, fluor menstruus prodeat. Cum autem variae possint esse causae, diversa etiam medendi methodus postulatur. Adeoque nihil generale hic statui poterit, sed requiritur sedula indagatio causae, ob quam suppressio menstruorum fit, ut possit felix curatio fieri. Si enim decantatissima etiam darentur Emmenagoga, dum viae, per quas exire debet sanguis clausae sunt (de qua re mox agetur), nocerent haec pessimè, prodessent nunquam. Si in pallida, Leucophlegmatica, virgine omnes functiones langueant, ob boni sanguinis defectum, frustra tentatur menstrui fluoris eductio, antequam prius sic roboretur flaccidum & debile corpus, ut ex ingestis bonus sanguis vi viscerum & vasorum confici possit. Si econtra vasa uterina nimis constricta difficulter sic dilatari possint in extremis suis, ut sanguinem transmittant, opposita requiritur medela; mollissimis enim remediis, externo & interno usu adhibitis, vasorum resistentia minui debet: sic etiam de reliquis, de quibus ergo singulatim agendum erit.

§. 1290. Quas inter naturalis, vel superveniens, pudendorum concretio manum Chirurgi requirit, debito instrumento, debito vulnere, viam facientis.

Licet debita sanguinis boni copia adsit, & vasa uterina debito tempore illum transmittant in cavum uteri, nisi exitus pateat per os uteri in vaginam, & ex hac extra corpus, menstrua supprimentur. Numerosa enim observata docuerunt, sic aliquando concrevisse pudenda, vel transversim posita in cavo vaginae membrana ita impeditum fuisse exitum, ut omnino nihil sanguinis effluere posset.

Haec autem concretio pudendorum quandoque *naturalis* est; si nempe a prima nativitate adfuerit: unde obstetrices monentur, ut in recens natis caute inquirant, an circa pudenda aliquod vitium observetur. Facile autem patet, tunc tantum posse detegi illam concretionem, quae in pudendi labiis obtinet, minime vero aliquod impedimentum, quod altiori loco in vagina, vel in ipso uteri ore, adesset, cujus noxae vix observantur, antequam menstrui fluoris debitum tempus adsit.

Frequentius tamen talis concretio post morbos harum partium, excoriationes, inflammationes, ulcera, &c., sequitur; & tunc *superveniens* vocatur.

Potest autem tale impedimentum adesse, vel in orificio uteri, vel in vagina

gina, vel & in utrisque, quod tamen raro contingit. Sub vaginae nomine etiam comprehenduntur pudenda, externa dicta.

Primo dicetur de impedimentis, quæ uteri orificium claudunt, sic, ut menstrui fluoris sequatur suppressio.

Antiqui Medici has suppressorum menstruorum causas observaverunt. Sic enim apud *Hippocratem* (*l*) legitur: *Si uteri indurati* (schirrosi) *fuerint*, *os asperum redditur*, *&* *menses delitescunt*. Paulo post addit: *Et eorum osculum clauditur*, *neque concipit*. *Quum sic habuerit*, *si digito contigeris*, *os asperum deprehendes*, *neque digitum intromittit*. Similia repetit in sequentibus (*m*). Praeterea alio in loco (*n*) diserte mentionem facit membranae orificium uteri obturantis. Sic autem habet: *Si genituram non recipiat*, *mensibus secundum naturam prodeuntibus*, *membrana ori uteri praetenditur*, *quod etiam aliis ex causis contingit*. *Id autem cognosces*, *si digito*, *ad attrectandum immisso*, *obicem attigeris*. Verum quidem est, quod hoc loco dicat, in sterili tali muliere menstruum fluorem naturaliter prodire; sed non facile concipitur, quomodo menstrua exire possint, dum membrana uteri orificio praetenditur, quae impedit, ne genitura ab utero recipi possit. Hinc verosimile videtur, in textu omissam fuisse particulam negativam μὴ.

Alio enim in loco (*o*) eadem repetit omnino, & in variis lectionibus (*p*) ad hunc textum notatur, ex *Calvo*, quosdam codices, loco ἐρχομένων, habere μὴ ἐρχομένων. Tunc autem textus satis facilis foret totius illius capituli, quod ita incipit: *Quod si diu non concipiat*, *non apparentibus mensibus &c.*

Deinde sequitur textus modo citatus, qui tunc sic legendus foret: *si mulier genituram non recipiat*, *mensibus non secundum naturam prodeuntibus &c.* In primo textu menstrua deficiebant omnino, in secundo non fluebant secundum naturam; forte parca tantum copia, ex solis vaginae vasis, per quae quandoque etiam in gravidis sanguinem exire, antea monitum fuit. Quidquid sit de hujus textus emendatione, saltem hoc constat, *Hippocratem* mentionem fecisse membranae, quae praeternaturaliter orificium uteri occludebat.

Anatome confirmavit evidenter, quod tale fluoris menstrui impedimentum adfuerit, sicut videri poterit (*q*) in Academia Parisina, uti ad §. 1285. dictum fuit.

Celebris Chirurgiae Professor, *Antonius Benevoli* (*r*), insignem casum narrat, ubi, felici errore, catheterem tentans in vesicam introducere, ut ischuriam levaret, eundem in vaginam, & os uteri, immisit, sicque puellam octodecim annorum, a suppressis mensibus tumidissimam, ex ipsis orci faucibus eripuit. Cum enim haec urinae suppressio oriretur inde, quod distentus admodum uterus comprimeret vesicae collum, non potuit, nisi difficul-

(*l*) De Natur. mulieb. cap. 37. Charter. Tom. VII. pag. 707. (*m*) Ibid. cap. 39. pag. 708. (*n*) Cap. 68. Ibid. pag. 715. (*o*) De Mulier morb. lib. I. cap 20. Charter. Tom. VII. pag. 743. (*p*) Ibid pag. 899. N°. 129. (*q*) Académ. des Scienc. l'an 1704. hist. pag. 33. (*r*) Dissertazioni &c. e Observazioni pag. 79, & seq.

ficulter, in vesicam introducere catheterem; quod, dum sequenti mane denuo tentaret, per integram horam non successit; unde, mutato aegrae situ, conatus fuit illud perficere, licet minus distinguere posset in illo situ, an non catheter aberraret a via. Credebat tamen, se immisisse catheterem ad sphincterem vesicae usque: cumque & diuturnae morae impatiens, & aegram levare cupiens, parum fortius adigeret instrumentum, per catheterem exivit obscuri coloris liquor, foecum vini instar, quem habebat pro urina sanguinolenta. Noverat enim, paucas sanguinis guttas tingere posse simili colore urinam in vesica contentam. Cum autem magna copia talis colluviei (ad quantitatem triginta duarum librarum) evacuaretur per catheterem, vidit magno cum impetu exire urinam lympidam, sed non per catheterem, & inde novit, quod instrumentum hoc non pervenerit in cavum vesicae, sed penetraverit in cavum uteri: nullam enim in vagina invenerat resistentiam. Mox aegra ingens levamen sensit, & laeta narravit totam morbi sui historiam. Nempe, quod nunquam menstrua ipsi prodierant, jamque a triennio sensim inceperat tumere abdomen; & quod singulis mensibus, certis quibusdam diebus, cum levis doloris sensu, auctus esset tumor abdominis, donec ad enormem illam magnitudinem pervenisset.

Sequenti mane, digito in vaginam immisso invenit verum esse, quod crediderat, osque uteri dilatavit, ut libere effluere posset spissior materies, quae adhuc uteri cavo continebatur, hoc effectu, ut mensis spatio crassa prodirent cum membranis corruptis: hanc autem evacuationem promovit, dum uteri internam superficiem detersit, injecto decocto herbarum vulnerariarum cum melle rosato. Postquam autem insigniter jam minuta erat illius materiae evacuatio, atque illa jam esset boni coloris, injecit vinum myrrhatum, sicque post binos menses sana haec puella in patriam abiit. Post octo tamen vel decem annos rediit, quaedam hysterica symptomata patiens, quae inde credebantur ortum ducere, quod omni Medicorum diligentia non potuerit restitui menstruus fluor. Mirabatur hoc Egregius *Benevoli*, cum in tribus aliis puellis, quae menstruorum suppressione laborabant, quia membrana claudens orificium vaginae exitum impediebat, dum dissecta hac membrana viam parasset collecto sanguini, rediret ordinata menstruorum periodus. Optime autem notat, quod in priori casu, per integrum triennium morante in utero sanguine, sic mutata fuerit uteri interna superficies, ut vasorum uterinorum extrema aperiri non potuerint ita, ut menstruum sanguinem dimitterent.

Sponte patet, in tali casu, nihil aliud superesse remedii, nisi ut prudentis Chirurgi manu pertundatur membrana, os uteri claudens, & dein sensim dilatetur, uti in hoc casu factum fuit. Dum os uteri connivebat, jussit *Hippocrates* (*s*) sequentia: *Copiosa calida lavato; & quae os emolliunt apponito; immissoque specillo aperito; quod per digitum eodem modo facito.* Et alio in loco

(*s*) De Natura Muliebri cap. 39. Charter. Tom. VII. pag. 708.

co (*t*) dicit: *Quum vero lota & fota fuerit, os uteri, specillo stanneo, aut plumbeo, dilatato, simulque, si opus fuerit, dirigito, a tenui auspicatus; deinde crassiore, si admiserit, donec probe habere videatur. Specillum autem emolliente, quodcumque conducere videbitur, dissoluto & liquido reddito, intingito. Specilla lata posteriore parte conficito &c.* Alibi (*u*) notat sequentia: *Quum mulier genituram excipere non potest, membranam uterorum osculo adnatam esse, omnino necesse est.* Hanc autem videtur consumere voluisse *per aeris florem, fel tauri, &c.* Tutius certe pertunderetur talis membrana, cum ab acrioribus remediis laedi posset os uteri, adeo sensile. Imo paulo post (*w*) ipse *Hippocrates* monet: *Nihil acre adhibendum. Si enim os uterorum exulceratum fuerit, quum inflammatum fuerit, periculum est, ne prorsus sterilis fiat.*

Omnium autem facillime prodibunt menstrua, si vasis uterinis, debito tempore dilatatis & apertis, sanguis libere per uteri os molle & facile cedens exstillet. Ad hoc autem requiritur, ut uteri os e directo vaginae sit positum, uti naturaliter fieri solet. Observatur quandoque, uti postea in partu difficili dicetur, os uteri a recto hoc situ declinare versus anteriora, posteriora, vel & laterales pelvis partes. A perverso hoc situ poterit nasci difficilior effluxus sanguinis menstrui, imo & integre supprimi, prout, vel partim, vel integre, os uteri partibus vicinis adpressum conniveat, vel obturetur omnino. Unde ab utero averso fluxum menstruum impediri, monuit *Hippocrates* (*x*). Et alibi (*y*); *Si uteri ad coxendicem decurrerint, tum menses non prodeunt, tum dolor ad imum ventrem, & ilia, pervenit; ac, si digito contigeris, os in coxendice deprehendes.* Monet etiam, quandoque *uteros ad medios lumbos se convolvere* (*z*). Et paulo post (*a*) subjungit; *At quibus osculum alio inclinat, & in coxendicem incumbit (haec enim etiam fiunt, uterumque purgari, & genituram suscipere, liberosque procreari, prohibent), hanc odoratis fovere oportet, & post fomentum, digito revellere, & a coxendice abducere, posteaque taedulis & plumbea fistula dirigere; neque enim celeriter cogetur, ut dictum est.* Similia his pluribus in locis apud *Hippocratem* habentur. Fomenta mollia commendabat prae reliquis, & post horum usum suadebat, ut digito immisso ad naturalem situm redigeretur os uteri. Videtur etiam quandoque, post emollientia adhibita, usus fuisse acrioribus, ut horum vapore irritatus uterus contraheretur, sicque situm mutaret. Ita suadet (*b*); *Copiosa calida lavandum, & uteri fovendi, urinaque vetus infundenda, & fervefacienda, & supra pelvis cavitatem mulier, vestibus contecta, collocanda. Ubi autem urina refrixerit, massae ignitae in urinam injiciendae, & fomentum adhibendum, quoad se obtusè cernere, & animo deficere, dicat.* Patet ergo, os uteri clausum, distortum, induratum, posse esse causam suppressionis menstruorum; uti etiam, si perverso situ orificii uteri impediatur liber exitus sanguinis men-

(*t*) De Infoecundis cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 847. (*u*) Ibid. cap. XI. pag. 851. (*w*) Ibid. cap. XIII. pag. 853. (*x*) De locis in homine cap. 18. Charter. Tom. VII. pag. 376. (*y*) De Natura Muliebri cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 685. (*z*) De morbis mulierum lib. 2. cap. 19. Ibid. pag. 807. (*a*) Ibid. cap. 20. (*b*) Ibid. cap. 23. pag. 813.

menſtrui in cavo uteri contenti. Simul etiam conſtat, has cauſas ſaepe ſatis difficulter indagari poſſe.

Frequentius occurrit concretio pudendorum, exitum impediens, vel & membrana, vaginae cavum dividens in duas partes, ſic, ut ſanguis ex utero delabens retineatur. Talis membrana praeternaturalis, licet etiam altiori loco haereat, a ſanguine collecto incumbente diſtracta, deſcendit ad pudendi orificium usque, & oculis apparet. Sed & hymen, de quo inter Anatomicos multum diſputatum fuit, anguſtat vaginae introitum; naturaliter tamen perforatus eſt; quod imprimis diductis partibus genitalibus apparet; tunc enim rima oblonga cernitur; ſi magis deducantur, foramen rotundum conſpicitur; ſi ſibi relinquantur, ſenſim remiſſae hae partes, hymen concidit, oſculum anguſtatur in formam oblongam, clauditur in rimae ſpeciem; quae, omni diductione partium ceſſante, diſparet. Hymenem talem in maturo Embryone invenit, & in infantibus junioribus, provectioribus, in nubilibus, & in virginibus viginti quinque circiter annorum, *Celeberrimus Albinus* (*c*); &, ut ſolet ſemper, accuratiſſime deſcripſit, & figuris illuſtravit. Naturaliter ergo Hymen patulam ſatis viam relinquit ſanguini menſtruo exituro; verum quandoque obſervatum fuit, degeneraſſe in membranam denſam, quae nullam aperturam habet. Sic *Diemerbroeck* (*d*) teſtatur, *ſe in publico theatro ſecuiſſe juvenculam viginti trium annorum, in qua illam membranam omnino continuam, nec uspiam pertuſam, adeoque firmam, invenit, ut cujuslibet fortiſſime arietantis viri impetum ſine disruptione ſuſtinere potuiſſet.* Hae *Atretae*, ſive imperforatae, dicuntur; quales caſus plures in Hiſtoria Medica leguntur. Verum non tantum circa orificium vaginae, ſed & altiori in loco, membrana talis praeternaturalis inventa fuit; qualis caſus mirabilis apud *Ruyſchium* (*e*) legitur. Gravida mulier intenſiſſimos partus dolores patiebatur, ita ut clamoribus totam impleret viciniam, neque validiſſimis conatibus partum promovere poterat. Vocatus *Ruyſchius invenit membranam Hymenem, integram, valde craſſam, & a foetus capite, exitum quaerente, foras extenſam.* Diſcindebatur haec membrana forfice & ſtylo excavato, ne caput infantis laederetur. Fruſtra tamen exſpectabatur partus. Altera enim praeternaturalis membrana aderat, vulvam profundius claudens; qua pariter inciſa, illico in lucem edebatur foetus, vivus, & robuſtus, ſuperſtite matre, quae poſt aliquot ſeptimanas optimè convaluit, & una cum prole pancratice vivebat, dum mirum hunc caſum publico communicabat *Ruyſchius*. Mirum eſt, duplici tali obſtaculo non impeditam fuiſſe foecunditatem in hac muliere; de qua re dicendum erit in ſequenti capitulo.

Facile patet, menſtruorum ſuppreſſionem, a tali cauſa natam, non poſſe curari, niſi tollatur illud impedimentum Chirurgi manu. Tale impedimentum adeſſe cognoſcitur, ſi debito aetatis tempore ſymptomata adſint fluoris menſtrui inſtantis, nec tamen prodeat: ſi ſingulis menſibus eadem ſymptomata

(*c*) Academ. Annotat. Lib. IV. cap. X. pag. 49 & ſeq. (*d*) Anat. Lib. I. cap. 26. pag. 149. (*e*) Obſervat. Anatom. Chirurg. Centur. Obſervat. 22. pag. 21.

mata redeant, simulque uterus turgens magis magisque tumere abdomen faciat; si tumor ille inferiorem abdominis locum occupet, sphaericus, mollis, aequabilis; nec illum premendo ullus sentiatur motus infantis (*f*); si diu duraverit hoc malum, abdominis tumor adeo augetur, ut superet multum ventris molem, quae in gravida muliere adest paulo ante partum. Simul membrana talis a sanguine incumbente tensa in vagina protuberat, quandoque & extra vulvam prominet.

Virginem viginti annorum, ob suppressa menstrua, jam a multis mensibus valetudinariam, de hypogastrii ponderositate & dolore intolerabili frequenter conquestam, curavit *Ruyschius* (*g*) sola incisione cujusdam membranae pone membranam Hymenem sitae, & totam vulvam perfecte claudentis. Mirabatur autem, sanguinem, qui ilico a sectione, ad libras circiter quatuor, maximo impetu erumpebat, neutiquam coagulatum, multo minus putrefactum, sed nigricantem, fuisse. Alius casus legitur (*h*), de virgine viginti sex annorum circiter, cui nunquam menstruus fluor prodierat, sed acerbos dolores tumidi abdominis passa fuerat, auctos singulis tribus quatuorve septimanis; tandem & tumor in vulva apparuit, quem quidam pro hernia, alii pro uteri prolapsu, habuerunt. Dum dexterrimus & peritissimus Chirurgus *Sanniè* omnia sollicite examinat, invenit tactu liquidum haerere pone hanc membranam, quam lanceola discidit, & mox magna sanguinis copia impetuose prorupit. Membrana illa pergameni habebat crassitiem, nec dolebat, dum discinderetur: evacuato sanguine, os uteri exploravit, quod altiori loco situm invenit, quam solet esse in illis, quae nunquam pepererunt, sed in reliquis naturaliter se habebat. Perfecte curata fuit haec virgo, & post aliquod tempus menstrua debito tempore & copia fluxerunt: postea viro nupta foecunda fuit, & sana vixit. Sanguis autem, incisa membrana hac erumpens, boni coloris erat, admodum fluidus, & nullum spirabat foetorem: dum in vase exceptus reponeretur, incepit rarescere, & fermentari, ita ut transcenderet margines vasis, quamvis illi tribus digitis transversis eminerent supra contentum in vase sanguinem. Plures in simili morbo tractaverat idem ille Chirurgus; sed in nulla invenerat membranam adeo densam, nec vaginam adeo exacte clausam.

Contingere etiam potest talis angustia vaginae, ut sanguis menstruus vel omnino non exire possit, vel saltem difficulter admodum; unde in hoc transitu grumescens viam arctam adhuc magis obturat. Dilatari tunc per artem vagina deberet; cujus satis mirum exemplum legitur (*i*), de muliere, cujus vagina per totam suam longitudinem adeo arcta erat, ut magna cum difficultate calamum scriptorium mediocris magnitudinis capere potuisset: unde matrimonium, ante triennium jam contractum, cum consummari non potuisset, irritum secundum leges declarandum erat; jamque in procinctu erat ter-

(*f*) Astruc Traité des maladies des femmes Tom. I. pag. 258. (*g*) Observat. Anatom. Chirurg. Centur. observ. 32. pag. 31. (*h*) Holl. Maatschapp. te Haerlem Tom. V. pag. 424 & seq. (*i*) Benevoli dissertazioni &c. e observationi pag. 86. & seq.

termini statuti finis. Causa hujus angustiae in vagina cognita nulla erat. Simul vagina dura adeo erat, ut callosa videretur. Egregius *Benevoli* per aliquot dies fomenta emollientissima applicuit, deinde per totam longitudinem vaginae induxit pessarium ex *radice gentianae* paratum (qua solent Chirurgi uti ad dilatanda fistularum orificia); sensim autem adhibebat crassiora, donec sic dilataretur vagina, ut introduci posset medulla interior, quae in trunco frumenti Turcici continetur; pessarium inde factum, ab affluentibus humoribus turgens, majorem faciebat dilatationem; augebatur successive talis pessarii crassities; ultimo spongia, ritè praeparata, in eosdem adhibebatur usus; quae potenter dilatare valet; injecto simul vino myrrhato ad sanandas leves excoriationes, quae forte a pessariis illis dilatantibus oriri potuissent. Redeunti aegrae in patriam suasit, ut subinde repeteret spongiae applicationem, ut stabilis servaretur vaginae dilatatio. Post longum tempus spongiae usum intermisit, literisque datis ad *Benevoli* mandavit, se obtinuisse, quod speraverat.

Similis casus in *Academia Parisina* (*k*) legitur; sed qui absque artis auxilio sanatus fuit. Foeminae, quae decimo sexto aetatis anno nupserat, vagina erat adeo angusta, ut vix calamum admitteret. Dolorem tensivum in utero sentiebat, menstruorum tempore; quae libere non fluebant; unde credebatur, vaginam adhuc angustiorem esse prope uterum, quam circa exterius orificium. Frustra tentaverat juvenis & validus maritus viam parare: nihil tentari posse, crediderat Chirurgus. Post undecim annos gravida invenitur, licet vagina aeque arcta foret, ac ante. Omnes de partu futuro desperabant. Verum circa quintum graviditatis mensem sponte vagina incepit dilatari, atque circa finem, instante partu, debitam amplitudinem acquisivit, & mulier felicissime peperit.

Docent bini hi casus, magna prudentia opus esse, antequam statuatur, matrimonii consummationem impossibilem esse, ob nimiam angustiam partium genitalium in muliere.

§. 1291. Caeterum, ubi a stagnante liquido, huic conciliabitur fluor. 1. fotu, & frictu, pedum. 2. apertura venae in pede, & sanguine misso. 3. purgantibus Uterinis datis. 4. Emmenagogis. 5. Emplastris, fotibus, linimentis, vaporibus, calore. 6. ipsa vasa a plethora debilitata roborando per Chalybeata, & Adstringentia.

Agendum nunc erit de illis remediis, per quae effici possit, ut menstruus fluor, morbosè suppressus, denuo solita periodo prodeat. Cum autem antea patuerit, in variis regionibus, vario aetatis tempore prodire non tantum, sed etiam in eadem regione observari saepe notabilem diversitatem; imo & in eadem familia; hinc prudentia opus est, ne tota sanitas turbetur importunis auxiliis, dum nondum uterus paratus est, ut menstruum sanguinem di-

(*k*) l'An 1712 hist. pag. 48.

dimittat: hoc autem naturae, non artis, opus esse, antea pluribus demonstratum fuit. Si vel minimum de hac re dubium supersit, mollissimis tantum remediis locus erit; quae nempe sanguinem reddunt meabilem, & vasa ad facilem dilatationem disponunt. Urgere enim, & motum augere, per calida & acria remedia, quae in classe Emmenagogorum recensentur, dum nondum dispositae sunt viae, non caret periculo. Vidi aliquoties haemoptoën, validasque narium haemorrhagias, secutas fuisse; imo & per alia corporis loca exivisse sanguinem, dum ad prima pubertatis signa a mulierculis dabantur acria Emmenagoga virginibus: saepe tunc contingit, ut difficulter, & longo tempore, possit obtineri debita menstruorum, per solita loca, excretio.

Alterum, quod hic notandum, est, menstruum fluorem esse evacuationem sanguineam, adeoque supponere talem in corpore sanguinis copiam, ut absque sanitatis detrimento possit minui. Saepius autem menstrua deficiunt in illis, quae chlorosi, sive pallido dicto virginum morbo, laborant, in quo sanguis ruber deficit. Si talibus aegris per venae sectionem dematur pauculum sanguinis, quod adhuc adest, tanto magis languent, & tanto difficilius curantur. Prius ergo in his viscerum & vasorum robur restituendum est, ut ex ingestis bonus sanguis conficiatur, antequam sperari possit, ut debito ordine menstrua prodeant. Quomodo autem, & per quae remedia, hoc obtineri possit, dictum fuit antea ad §. 28 & 47, & adhuc quaedam dicenda erunt ad numerum sextum hujus paragraphi.

Ubi ergo pallent labia, gingivae, oculi, loca sub oculis laxa, inflata, tument, totum corpus molle, frigidum, tumidulum, est, ad minimum corporis motum anhelant, hebetes, &, adiaphorae quasi ad omnia, languent & frigent, virgines, de Emmenagogis cogitandum non est, antequam per bonam medendi methodum restituta fuerit sanitas. Si vero floridus adsit in vultu color, calor aequabilis sit ad extrema usque, & signa, ante recensita, adsint, quae docent, urgeri vasa uterina, nec aperiri tamen, tunc locum habent illa auxilia, quae in hac paragrapho commendantur.

Stagnat autem, vel stagnare incipit, in vasis distentis uteri liquidum, vel quia illud minus meabile est, vel quia vasa nimis resistunt dilatationi requisitae, vel & quandoque utrumque vitium concurrit. Tunc Medici prudenter tentant sequentia.

1°. De his omnibus dictum fuit in *Capitulo de obstructione*, ubi simul etiam de derivantibus, attrahentibus, & propellentibus, actum fuit. Cum autem pedes & crura ab iliacis arteriis externis sua vasa accipiant, uterus ab hypogastricis non tantum, sed ab iliacis externis etiam, & variis inter se anastomosibus communicent (uti in *tabulis Eustachianis* (*l*) videri potest), facile patet, quare, per balnea laxatis pedum vasis, & dein per frictiones accelerato motu in iisdem, major copia sanguinis derivetur versus aortam, ubi in Iliacas dividitur, adeoque & magis tunc urgeantur uteri vasa; sicque sperari possit, illorum extrema ita dilatari posse, ut menstruum fluorem dimittant.

Si-

(*l*) Tab. XIII.

Simul notandum eſt, practicis obſervatis conſtare, calorem pedum prodeſſe menſtruantibus; frigus autem nocere; imo quandoque ſubito menſtrua ſupprimi, ſi admodum frigeſcant pedes; quod ſaepius obſervavi; praecipue ſi pavimento marmoreo frigido pedibus inſiſtant diu. Solent enim ab hac cauſa ſola, contractis ſpasmodice inteſtinis, dolores colici oriri moleſtiſſimi, in quibus magnum levamen ſentitur, ſi pedes incaluerint, imprimis per frictiones. Omnia enim abdominis viſcera male afficiuntur, dum pedes intenſe frigent; adeoque mirum non eſt, & uteri vaſa ſtringi, ſicque ſupprimi fluorem menſtruum.

Balnea ergo haec, & frictiones, pedum proſunt, frigus impediendo, & calorem revocando, ac augendo, in extremis corporis inferioribus; dum ſimul motum ſanguinis accelerant, & copiam humorum augent in pedibus cruribusque. Cum autem extrema inferiora accipiant ſanguinem ab Iliacis externis arteriis; uterus vero praecipue ab arteriis hypogaſtricis; hinc videtur ſequi, tanto minus urgeri vaſa uterina, quanto plus tument, & implentur, vaſa pedum, ac crurum. Adeoque, ſi poſt balnea pedum ac fomenta adhibita, & per frictiones, aucto motu per arterias Iliacas, poſſet impediri, vel minui, trajectio ſanguinis per arteriam cruralem, augeretur ſubito impetus, & copia, ſanguinis per uterina vaſa moti, ſicque poſſent removeri obſtacula, quae aliis reſiſterent remediis.

Pulchrum talis methodi exemplum legitur (*m*). Egregius apud Edinburgenſes Medicus *Archibald Hamilton*, vocatur ad curandam virginem, cui circa vigeſimum aetatis annum ſuppreſſa erant menſtrua per ſeptem fere menſes: cauſa fuerat, quod fluoris menſtrui tempore ſe expoſuiſſet imprudenter frigori. Antea ſatis commoda ſanitate fruebatur. Nullo Medici conſilio uſa fuerat; pauca tantum, muliercularum ſuaſu, remedia adhibuerat, absque ullo levamine. Color incipiebat pallidior fieri; appetitus & digeſtio depravabantur; languor, nauſea, & vomituritio, aderant; pulſus erat tardus & languidus; laſſitudo magna impediebat ſolitum corporis exercitium. Caeterum nullo unquam pectoris morbo laboraverat, neque dolebant aut tumebant pudenda.

Duodecim diebus ante ſolitam menſtruorum periodum exponebantur veſperi pudenda vapori aquae tepidae, quotidie: poſt decem dies dabatur purgans aloëticum, a quo alvus quater evacuata fuit. Sequenti die, hora ſeptima veſpertina, ſplenium applicabatur cruralibus arteriis illo in loco, cui ſolet applicari premens cochlea (*tourniquet*) in exſtirpatione femoris; faſcia circumducta premebatur arteria cruralis a ſplenio; ſed non tam valide, ut mortificationis periculum foret, ob impeditum influxum ſanguinis arterioſi in partes inferiores. Eodem tempore vapori aquae tepidae exponebatur aegra.

Intentio Medici fuerat, praeſens manere, ut effectum obſervaret ſedulo, ſed ſubito vocatus ad alium aegrum, abfuit per viginti horae minuta: dein rediens, invenit pulſum utcumque celeriorem: poſt mediam horam elapſam incepit ſentire pondus & plenitudinem in regione uteri, & languere. Cum vero,

(*m*) Eſſays and obſervat. Phyſ. and liter. Tom. II. pag. 403. & ſeq.

vero, nec in capite, nec in pectore, molestiam sentiret, relicta fuit ligatura, & cardiaci remedii cochlear datum fuit. Sesqui horae spatio, post primam applicationem ligaturae comprimentis, prodierunt menstrua. Cum autem pedes parum stupescerent, relaxabatur ligatura; nec tamen removebantur splenia, nisi sequenti mane; dum menstrua fluere pergebant absque molestia; & continuaverunt per integrum triduum. Postea autem solita periodo menstrua prodierunt, & integra rediit sanitas.

An simile quid indicare voluit *Ægineta* (*n*), dum jubet, ubi statum mensium tempus propinquum est, vinculis constringere inferiores partes per tres vel quatuor dies. Verum, cum instat purgationis tempus, tunc voluit ligaturas solvi, & *myrrham*, *castoreum*, aliaque Emmenagoga, dari. In sequenti quidem capite (*o*) ligaturas commendat ad compescendam nimiam uteri haemorrhagiam, sed non in solis artubus inferioribus, verum & circa axillas, & circa inguina. Forte tunc molliorem tantum per vincula compressionem volebat, ut venis pressis sanguis non tanta copia rediret ad cor; quod magnum usum habet in haemorrhagiis sanandis, uti antea saepius dictum fuit. Ad menstrua autem provocanda solas partes inferiores ligandas suasit, neque tamen valida constrictio potuit fuisse, cum per tres vel quatuor dies manere deberet ligatura. Verum minuta venarum amplitudine per fascias in extremis inferioribus, arteriae iliacae externae minus facile depleri poterant in venas turgidas & plenas; adeoque plus urgeri debebant vasa uterina toto illo tempore, quo ligaturae manebant applicatae.

2°. Cum in suppressione mensium retineatur ille sanguis, qui singulis periodis evacuari solebat, augebitur ejus copia, & quidem eo plus, quo major sanguinis quantitas per uterina vasa exire solebat: antea enim dictum fuit, magnam varietatem hic observari in variis foeminis. Ad minuendam ergo plethoram, a retentis mensibus natam, conducet sanguinis missio. Unde etiam, quando provectiore aetate cessant menses naturaliter, venae sectionem, & frequentius repetitam quidem, consulunt multi. Tamen hoc non universaliter verum esse videtur: si enim sensim minuatur fluor menstruus copia, & periodorum intervalla prolongentur, neque plethorae signa adsint, tunc sanguinis missione opus non erit. Non enim adest menstruorum suppressio; sed cessatio naturalis; quae turbari non debet. Si autem circa quadragesimum quintum annum subito supprimantur menstrua, quae hactenus solitam periodum servaverant, a valido v: g: animi affectu; si tensio & obtusus dolor circa lumbos, inguina, pubem, adsint; tunc venae sectio proderit.

Ut autem certo indicetur venae sectio in mensium suppressione, debent adesse signa plethorae; si enim menstrua defecerint, ob boni sanguinis inopiam, in exhaustis per morbos praegressos corporibus, repletio indicatur, non evacuatio. Ubi autem ipsa plethora degeneraverit in cacochymiam, neque tunc venae sectio requiritur semper, sed aliae potius evacuationes, quae non minuunt boni sanguinis copiam, sed vitiosos humores e corpore educunt,

vel

(*n*) Lib. III. Cap. 61. pag. 52. Versa. (*o*) Ibidem.

vel illos sic mutant, ut denuo sanorum humorum indolem acquirant; de quare ad sextum numerum in hac paragrapho agetur. Monuerat *Manningham* (*p*) sequentia: *Hydrops in ventre a menstruis, magna ex parte, vel omnino, deficientibus plerumque oritur.* Si ergo Hydrops jam natus esset ab hac causa, sanguinis evacuatio non conduceret; licet quandoque prodesse potuisset in ipsa mensium suppressione, quae secuti Hydropis causa fuit. Satis bene hoc notavit *Helmontius* in loco antea citato (*q*), ubi de hac re agit, dicens; *Nam primo peccat abundantia bona, dein superfluitate onerosa, mox privatur vita, & virus evadit.* Unde concludit sequentia; *Peccatur ergo a scholis, per venae sectiones, dum virgines, ex parte menstrui, palpitationem sentientes, succurrere satagunt, sine distinctione. Nam quanquam menstruum primi gradus, per phlebotomiam revulsum, palpitationes sedet: in tertio tamen menstrui gradu, exitiale remedium praedixi archiatris nostris.* Imo addit, quod virgines repente exstinctas viderit, propter phlebotomiam, se invito institutam.

In initio ergo ad solvendam plethoram sanguinis missio utilis erit; serius autem, ubi plethorae successit cacochymia, non nisi magna cum cautela. Poteritque hic locum habere monitum illud *Celsi* (*r*) de Venae sectione (cujus alia occasione ad §. 890. 1. mentionem feci); *quod nempe inutilis sit, cum jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrupit, ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum.*

Ad minuendam vero sanguinis boni copiam, pertusio cujuscumque in corpore venae sufficeret: tamen videmus, omnes fere Medicos suadere, ut venae sectio in pede instituatur. *Galenus* (*s*) hoc absolutè jussit: *Nam plenitudines, a suppressis mensibus ortas, omnino per crura evacuabis, sive venam secare oportet, sive scarificare. Sectae enim in cubito venae mulierum revellere purgationem assolent.* Simul monet, non esse prorogandam in his evacuationem; &, si angustas venas haberent, praeferebat scarificationes; quas & menses provocare monuit. Idem affirmavit *Oribasius* (*t*), scarificationes laudans in suppressione menstruorum: *Statutum autem purgationis tempus exspectare oportet, tuncque, quum nihil vel parum sponte fluxerit, eatenus detrahente hoc auxilio uti debemus, quatenus usus postularit.* Videtur autem per haec indicare tantum voluisse, scarificationibus talem copiam sanguinis demendam esse, qualis post suppressa, vel multum imminuta, menstrua maneret in corpore superabundans. Verum & ad promovendum menstruum fluorem prodesse scarificationes, docent illa, quae mox sequuntur; *Quibusdam etiam mulieribus, ut de more menstruae purgationes iterum reairent, hoc auxilium maxime contulit; nam continua in inferiores partes sanguinis eductio, inclinationem, viamque, ipsi praebet.*

Post circulationem sanguinis cognitam, clarius intelligitur utilitas Venae sectio-

(*p*) Artis Obstetr. Compend. pag. 50. (*q*) In capitulo *Lunare tributum* pag. 584. col. 2. (*r*) Lib. II. cap. 10. pag. 80. (*s*) De curandi ratione per venae sectionem cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 440. (*t*) De Cucurb. Scarificat. Hirudin. &c. Cap. XX. Ibid. pag. 458.

ſectionis in pede, ad menſtrua provocanda, non quidem in omni ſuppreſſione menſtruorum, ſed ſaepe tamen. Si tenſio & ponderis ſenſus circa pubem & inguina adſint, & lumborum dolor, circa tempus periodi menſtruae, novimus, vaſa uteri repleri, diſtendi, nec tamen ultima extrema arteriarum, in cavum uteri hiantium, ſatis aperiri, ut diſtendentem ſanguinem transmittant. Si ergo poſt balnea, imprimis vaporis, laxentur haec vaſa, & ſimul tunc augeatur motus per vaſa impleta, ſpes eſt, reſiſtentiam circa fines vaſorum ſuperari poſſe ita, ut menſtrua prodeant cum levamine omnium moleſtiarum. Ad numerum primum hujus paragraphi dictum fuit de compreſſione arteriarum cruralium facta, & quidem hac ſpe, ut ſanguis per arterias iliacas motus, non potens libere per arterias crurales tranſire, urgeret fortius vaſa uterina, ſicque reſiſtentiam circa fines illorum ſuperare poſſet. Per venae ſectionem autem in pede acceleratur motus ſanguinis, & liberior redditur, per arteriam cruralem illius lateris, in quo vena aperta fuit; adeoque minus urgentur vaſa uterina; & inde a quibusdam concluſum fuit, ſanguinis miſſionem in pede minuere quidem ſanguinis copiam, ſed caeterum potius nocere, quam prodeſſe, in provocandis menſtruis ſuppreſſis.

Conſiderandum autem eſt (vide §. 106. 8.), per ipſam plethoram majora vaſa diſtendi, ſecretiones per minora vaſa mutari, venas comprimi, extrema vaſorum arterioſorum orificia a turgentibus majoribus ramis arterioſis claudi, hinc liberam circulationem ſuffocari. Dum ergo vaſa uterina ſic diſtenta ſunt, ſe contrahere non poſſunt, nec promovere contentum ſanguinem; unde omnia hic ad ſtagnationem diſponuntur. Simul ac aperta vena in pede ſanguis celerius, & majori copia, pellitur in cruralem arteriam, uterina vaſa minus urgentur, minus diſtenduntur; hinc arteriae ſe contrahere incipient, ſanguinemque promovebunt in venas, quae liberrime ſe evacuare poterunt in venas Iliacas, jam minus plenas. Libera redibit hinc circulatio per uteri ſubſtantiam, arteriarum ultima extrema facile dilatabuntur, & reſtituetur menſtruus fluor, antea ſuppreſſus, ſive a plethora totius corporis, ſive a plethora ſolius uteri; uti antea ad §. 1284. dictum fuit.

Notum eſt, in valde plethoricis motum ſanguinis fere ſupprimi; unde, vaſis ſanguineis turgidis, hebetes, oblivioſi, torpidi, apparent. Simul ac larga ſanguinis miſſione ſolvitur haec plenitudo, motus redit per vaſa; pulſus, antea ſuppreſſus, evadit validus, & acceleratur; vires corporis, torpore excuſſo, creſcunt ſubito; circulatio humorum per omnia vaſa redditur liberrima. Si haec applicentur utero, in ſuis vaſis diſtento a ſanguine accumulato, qui per extrema promoveri nequit, patebit ratio utilitatis, quam in tali caſu a venae ſectione in pede inſtituta exſpectare licet.

3°. Si a plethora totius corporis ſuppreſſi fuerint menſes, tunc poſt ſanguinis miſſionem purgantia, antiphlogiſtica dicta, quae ſolvunt & evacuant humores, absque augmento motus circulatorii, conducerent; qualia ex *tamarindis*, *foliis ſenae*, *cremore & cryſtallis tartari*, *&c.*, parantur; de quorum uſu in cura morborum acutorum ſaepius dictum fuit.

Verum purgantia uterina ſolent plerumque vocari illa, quae una cum vi cathartica omne lentum mucoſum fundunt, attenuant, & ſimul calefaciunt, ac

ac amarore bilis defectum supplent, aut ejus inertiam corrigunt. Haec autem imprimis locum habent, dum post mensium suppressionem virgines in mucosam frigidam lentam cacochymiam vergunt, vel etiam, ubi menstruis carent, quia cacochymicae sunt. Simul solent tunc primae viae viscosa saburra gravari, quae solvi prius, dein expelli de corpore, debet; & solent plerumque praemitti usui remediorum, quae ad sextum numerum hujus paragraphi laudantur. Monuerat *Hippocrates* (*u*); *Si vero menses omnino non prodeant, pro morbo crassi, lenti, & glutinosi, redduntur. Imprimis igitur ventrem sursum ac deorsum purgare oportet.* Per ipsos enim concussus, qui ab his remediis excitantur in corpore, spes est, menstruum fluorem promoveri posse; dum simul omne lentum & glutinosum funditur. Etiam alibi (*w*) post vaporis balneum utero applicatum suadet, alvum subducere medicamentis deorsum purgantibus; cum hac tamen cautela, ne fiat superpurgatio; quae nimia evacuatione debilitaret.

Ob hanc causam inter purgantia uterina ad hunc numerum in *Materia Medica* recensentur, *myrrha*, *gummi ammoniacum*, *bdellium*, *&c.*: quae leviter tantum alvum movent, & non nisi in majori dosi hunc effectum praestant, dum simul fragrantia aromatica, nervis adeo amica, totum tractum primarum viarum replent, flatus, saepe in tali casu adeo molestos, discutiunt, & languentem horum viscerum actionem grato, non nimis calefaciente, stimulo excitant.

Primum locum fere inter purgantia uterina occupat *Aloë*, quam ventriculum roborare omnes affirmaverunt Medici, dum tamen simul alvum subducit. Unde *Celsus* (*x*), dum purgantia remedia recenset, dicit: *Sed medicamenta stomachum fere laedunt. Ideoque omnibus catharticis aloë miscenda est.* Hoc remedium datum, refracta dosi, & saepius, ad grana tria vel quatuor, vel & mistum cum modo laudatis gummi aromaticis, egregium in suppressis mensibus usum praestat, uti & in retenta per haemorrhoïdes consueta sanguinis evacuatione. *Aloë* omnia Elixiria, proprietatis dicta, ingreditur, quae additis *croco* & *myrrha*, quandoque & aliis remediis, in officinis prostare solent. His similis compositio, *massa pilularum Ruffi* dicta, ubique in usu est, quae ex *aloë*, *croco*, *myrrha*, conficitur; unde & Elixirium proprietatis siccum a quibusdam vocatur. Omnia haec solent tali exhiberi dosi, ut leniter tantum alvum subducant, absque virium debilitatione.

Mirum forte videri posset, quod inter purgantia uterina, recenseantur *Bryonia*, & *Colocynthis*; quae merito acerrimis purgantibus adnumerantur. Sed & haec minuta dosi adduntur tantum lenioribus remediis uterinis, vel exhibentur sic praeparata, ut nocere non possint. Sic in succo *Bryoniae* subsidens foecula alba laudatur a quibusdam Medicis, quam aliquando in aliis morbis dedi ad grana triginta, sequente unica tantum alvi subductione. Aquas dictas hystericas, in quibusdam Dispensatoriis, ingreditur *Bryoniae* radix; verum hae

vel

(*u*) De mulier. morb. Lib. I. cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 732. (*w*) De locis in homine cap. 18. Ibid. 377. (*x*) Lib. II. cap. 12. pag. 84.

vel destillatione parantur, & tunc amarities, ac vis purgans, in extracto manent, & tuto usurpari potest aqua spirituosa, quæ alembicum transcendit; vel si sola infusione conficiantur hæc remedia, tunc guttatim solent præscribi, ut vis solvens hujus plantæ, adeo laudata ab omnibus, efficaciam præstare possit absque catharsi; quæ adeo valida est in majori quantitate, ut dura messorum ilia hanc ferre possent tantum. Sic & in *Dispensatorio Viennensi*, ex succo radicum *Bryoniæ*, *artemisia*, *ruta*, *sabina*, aliisque uterinis remediis dictis, addito vino generoso, destillatur *aqua Bryoniæ composita*; quæ tuto adhiberi potest, & alvum non movet.

Idem verum est de amarissima *Colocynthide*, quæ, dum in pulverem teritur in officinis, quandoque adstantes purgat, si diutius in aëre his pulvisculis pleno morati fuerint. Solet & unguentis admisceri, quæ abdomini illinuntur, ut alvus moveatur. Arabes Medici frequenter utebantur *Colocynthide*; sed ex ejus pulvere, addita mucilagine *gummi arabici*, parabant massam; unde formabantur rotulæ, quæ *Trochisci Alhandal* vocantur in officinis: sic molli hac mucagine conabantur minuere metuendam *Colocynthidis* acrimoniam. Quandoque jusserunt, ut trochisci illi denuo in pulverem comminuerentur; qui mucagine gummi arabici iterum impastabatur; imo hoc repetebant in tertiam vicem usque.

Raro hodie sola *Colocynthis* adhibetur, ut purgetur alvus; sed solet aliis purgantibus unum alterumve granum addi, ut efficacius agant, imprimis in talibus hominibus, quorum alvus segnius movetur a catharticis remediis. Ob hanc rationem ingreditur plures compositiones purgantes officinarum, *Confectionem Hamech*, *Extractum Catholicum*, *Pilulas Cochiæ*, *&c.*

Cum autem in teneris virginibus ab acrioribus purgantibus remediis abstinendum esse, prudentia suadeat, patet satis, *Colocynthidem* inter purgantia uterina vix locum habere posse.

Sed alium insignem usum habet hoc remedium, si nempe octava grani pars detur omni trihorio, vel quadrihorio; tunc enim non purgat; sed in corporibus languidis, & pituitosis, mira satis præstat, dum leniori stimulo calorem & motum auget. Commode exhiberi poterit, si *myrrhæ*, *galbano*, & similibus hic laudatis, addatur *Colocynthidis* pulvisculus. Olim remedium arcanum circumferebatur, quod nil erat, nisi tinctura *Colocynthidis*, spiritu vini parata, additis *Caryophyllis aromaticis*, ut minus cognosci posset, ex quibus constaret *tinctura aurea* (sic enim vocabatur); quæ multis profuit; ubi nempe frigida, lenta, cacochymia menstrui fluoris suppressionem fecerat.

4°. Generale admodum Emmenagogorum nomen est, & non omnia remedia, hoc nomine donata, conveniunt omnibus; unde magna hic prudentia, & delectu, opus est. Pleraque remedia, quæ laudari solent ad hunc usum, calida & aromatica sunt; imo quædam ex his non nisi cum cautela adhiberi possunt. *Marum* fragrantissimum aroma spirat, sed summopere calidum, ita ut ignis fere instar nares feriat; hinc plethoricis, calidæ temperiei virginibus, nocere posset; in frigidioribus quidem toleratur; sed cum aqua infundi hujus plantæ folia debent, ut acre illud aroma diluatur. *Sabina* inter omnes fere herbas cognitas maximam copiam olei essentialis largitur, satis acris, aromatici;

ita ut *Celeb. Hoffmannus* (*y*), hac herba, per vesicam (ut vocant) cum aqua destillata, potuerit ex singulis libris uncias fere tres olei stillatitii elicere, saltem ex duabus libris, destillatione rite peracta, quinque uncias talis olei obtinuit. Simul aliis observatis constitit, *Sabinae* infusum, vel decoctum, si sanguini recens misso affundatur, magnam ipsi fluiditatem conciliare, & rubedinem intensam (*z*). Cum autem plantarum aroma in oleis stillatitiis haereat concentratum, facile patet, quantum stimulum *Sabina* corpori applicare possit, dum simul vi sanguinem solvendi pollet. Cum sceleстae mulieres quandoque hac planta, & ejus oleo stillatitio, abusae fuerint, ut abortum facerent, hinc in quibusdam locis lege cautum est, ne petentibus detur haec herba, vel aqua ejus stillatitia, aut oleum, nisi ex praescripto Medici. Huic plantae, odore, sapore, & viribus medicatis, satis similis est *Thuya*, semper virens pariter arbuscula. *Artemisia*, *Cardiaca*, longe leniorem efficaciam habent: imo *Sambuci* flores gratam spirant fragrantiam quidem, sed refrigerant potius; unde in calidis morbis, tam interno, quam externo, usu, toties adhibentur. Reliqua medicamenta, in *Materia Medica* ad hunc numerum recensita, aromatica quidem sunt, non tamen comparanda cum calidissimis illis, de quibus statim dictum fuit.

Unde patet, laudata Emmenagoga non posse indiscriminatim adhiberi, sed prudentem Medicum in singulis aegris perpendere debere, quaenam ex his tuto dari possint; &, si indicatio Medica doceat, urgentia remedia in suppressione mensium exhibenda esse, a lenioribus incipere, sensimque ad acriora pergere, suadet prudentia; optimum videtur, si una cum his calidioribus remediis, humectantia, emollientia, lenientia, dentur; qualis methodus laudata fuit ad §. 75, ubi agebatur de cura morborum, qui glutinoso spontaneo originem debent. Illud autem videtur & voluisse *Celeberrimus horum Aphorismorum auctor*, dum in *Matèria Medica* commendat stimulantia, quae ad §. 75. n°. 5. laudantur; sed simul his addit, quae ad §. 54. n°. 4. recensentur; ubi ad curam morborum viscerum fortium & rigidorum laudantur, & recensentur, humectantia, lenientia, & demulcentia, remedia.

Hujus methodi vestigia etiam apud *Hippocratem* habentur; acria enim remedia commendavit, sed simul addidit mollia (*a*). *In mensibus autem, si quidem sanguis erumpat* (satis est); *sin minus, cantharides quatuor, resectis pedibus, alis, & capite, bibat, poeoniaeque nigrae grana quinque, & sepiae ova, linique semen, ex vino. Quod si dolor, sique stranguria, detinuerit, in aqua calida desideat, & aquam mulsam aquosam bibat:* Imo, si non prodeant menses, haec repetenda voluit, jussitque, ut *in purgatione mercurialem edat, & polypos coctos, cibisque mollibus utatur:* similia alio in loco (*b*) habet; ubi & medicamentum, ex cantharide confectum, apponi jussit ad uteros; postero vero die adipem anserinum; & paulo post, bis de die calida lavari, praecipit.

Ex

(*y*) Observat. physic. chemic. pag. 8. (*z*) Schwencke Haematol. pag. 187.
(*a*) De Natura Mulier. Cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 685.
(*b*) Ibid. Cap. 18. pag. 689.

Ex his, & pluribus *Galeni*, aliorumque Veterum Medicorum, locis, satis constat, novum non esse, si acria remedia ad curationem suppressionis menstruorum adhibeantur; sed & simul patet, quod & in victu, & in curatione, mollia, diluentia, demulcentia, simul propinaverint.

Postquam vis electrica morbis curandis adhiberi coepit, observatum fuit, mensium fluorem ab hac auctiorem fieri, quam antea unquam fuerat; imo &, antequam menstrua prodirent, & dum cessarent, fluorem album experta fuit mulier, a quo tota vita fuerat libera (*c*). Verum vis electrica, fulminis instar, uno momento penetrat per omnia; hinc & vasa aperiuntur, & humorum celeritas augetur.

Cum autem & a majori lentore stagnare possint liquida in vasis, hinc clari Medici magnam spem posuerunt in talibus remediis, quae una cum stimulo vim solventem haberent. *Celeberrimus Mead* (*d*) ad hunc scopum commendavit inter alia mercurium sexies sublimatum. Prae reliquis omnibus autem laudavit *Helleborum nigrum*; quem vix unquam spem fefellisse, meminerat. Dabat autem tincturae Hellebori nigri cochleare minimum, ex aquae tepefactae haustulo, bis de die. *Et illud quidem notabile observavit, quod quotiescumque, aut propter malam conformationem partium, aut alia quacumque de causa, sine effectu datum esset hoc medicamentum, sanguis per alias vias propulsus fuerit. Unde clarissime constat, quanta vi sanguinem propellendi polleat ista medicina.*

Alii laudaverunt alia, sed fere semper talia, quae vel aucto humorum motu, vel solvendi virtute, vel utrisque simul, suum praestarent effectum. Si autem vires expellentes excitantur stimulantibus remediis, antequam fluxile reddatur illud, quod exire debet, & emissaria, per quae eliminari debet, aperta fuerint, a calidis Emmenagogis exasperantur omnia mala, & quandoque periculosae haemorrhagiae per alias corporis partes sequuntur, pertinaciter constrictis manentibus uteri vasis. Unde hic locum habet salutare illud *Hippocratis* (*e*) monitum, cujus alia occasione memini ad numerum 13. §. 605; *Corpora, si quis purgare voluerit, meabilia* (εὔροα) *facere oportet.* In hac re diligentes fuerunt Veteres Medici; & conabantur, vasis faciliorem dilatabilitatem conciliare, antequam darent stimulantia Emmenagoga; vel saltem his addebant emollientia; uti patebit sequenti numero.

5°. Quantum boni exspectaverit *Hippocrates*, in promovendo fluore menstruo, a faciliori dilatabilitate vasorum uteri, patet inde, quod conjugium suaserit virginibus, & integram sanitatem promiserit, si conciperent. Notum est, vasa uterina graviditatis tempore adeo dilatari sensim, ut calami amplitudinem, imo majorem etiam, acquirant illa, quae in utero non gravido nequidem oculis apparebant. Unde etiam toties contingit, ut post puerperium redeant menstrua longe copiosiora; cum vasa, graviditatis tempore adeo dilatata, nondum pristinum robur acquisiverint. Recenset *Hippocrates* (*f*) molesta

(*c*) De Haen Rat. Medend. part. 3. pag. 241. (*d*) Monit. & praecept. Medic. pag. 246. 247. (*e*) Aphor. 22. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 38. (*f*) De virginum affectibus. Charter. Tom. VII. pag. 679. 680.

lesta Symptomata, quibus viro maturae virgines afficiuntur, *cum sanguis in uteros confluit, velut effluxurus, & tamen effluvium non habet*; deinde dicit; *Ego vero impero, virgines, his pathematis affectas, quam citissime viro jungi. Si enim conceperint, sanae evadunt.* Observatum fuit, uti postea in graviditatis morbis dicetur, uterum in animalibus, post coitum dissectis, leviter quasi inflammatum apparuisse; dum rubebant loca, quae antea pallida fuerant reperta; adeoque magis dilatata erant vasa, cum sanguinem rubrum admitterent. In alio loco (*g*), postquam varia suaserat ad tollendam mensium suppressionem, addit ultimo; *Morbo autem liberabitur, ubi conceperit.* Majorem adhuc effectum speravit, si peperit mulier (*h*); *De mulierum morbis sic enuncio; mulierem, quae non peperit, gravius & celerius a mensibus, quam partum expertam, aegrotare. Quum enim pepererit, ei venulae ad menstrua sunt meabiliores* (εὐροώτερα τὰ φλέβια). *Meabiles autem ipsas faciunt lochia; quae purgatio quaedam est &c. His ita constitutis, quum mulier puerperii purgamenta experta fuerit, minus laborios. menstruis purgatur.* Imo, cum vasa illa, jam tantam dilatationem passa graviditatis tempore, facilius distendi possint, minus dolebit mulier, partum experta, a menstruis retentis. *Quod si mulieri, quae jam peperit, affectio aliqua oboriatur, ita ut procedentes menses rite repurgari nequeant, ea facilius, quam si haud peperisset, laborem feret. Assueti namque sunt uteri, & corpus, ut impleatur, idoneum, nimirum utero gerenti, simulque magna est in corpore amplitudo.*

Cum autem non omnibus virginibus possit dari consilium de matrimonio ineundo, hinc omnia molimina artis adhibentur, ut vasa uterina cedant facilius, & sanguinem, quo distenduntur, dimittant per extrema orificia. In his operosus admodum fuit *Hippocrates*, ut calore blando, humectante, foveret haec loca. Sic (*i*) aquam calidam ad uteros, & ambientia loca, affundere, eosque ac crura excalefacere jussit. (*k*). Totum corpus, ac praesertim uteros, leniter foveri, & bis de die calida lavari, praecepit. Alibi (*l*), calida lavare, crebroque toto corpore insidere, interdumque ad umbilicum usque fovere, intermissione vero facta, ea a quibus repurgetur, neque mordeatur, in subdititio apponere, mandavit. Dum autem reliquum corpus non indigeret medela, *sed uteri per se morbum haberent*, solos uteros fovebat balneo vaporis, sic directo per arundinem, ut calentis aquae, non nimium fervidae tamen, adscendens vapor in uteri cavum venire posset (*m*); simulque methodum, & cautelas necessarias, describit. Addit tamen & huic vapori allii fragrantiam, ut emollitam uteri internam superficiem leniter stimularet tantum; monet enim, non debere conteri allia, dum aquae infundentur; ex contritis enim, uti notum est, penetrabilis halitus quaquaversum diffunditur, ita ut adstantium oculi lacrymentur ilico. Alio in loco suadet (*n*), ut ventri appli-

(*g*) De Natur. Mulieb. Cap. VIII. Ibid. pag. 685. (*h*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. I. Ibidem pag. 728. 729. (*i*) De Mulier. Morb. Lib. 2. Cap. 27. Ibid. pag. 816. (*k*) Ibid. Cap. 28. (*l*) Ibid. Cap. 37. pag. 820. (*m*) Ibid. Cap. 20. pag. 808. (*n*) De Superfoetatione Cap. XVII. Ibidem pag. 869.

plicentur pelles agninae calidae, lana sua adhuc tectae; & similia plura hinc inde passim laudat. Plura artis molimina, ut emolliantur vasa uterina, ad promovendum fluorem menstruum, collecta legi possunt (*o*) apud *Moschionem*, ubi balneis, fotibus, inunctionibus, pessariis, frictionibus, cucurbitulis, curam aggreditur retentionis menstruorum, vel quando cum dolore & stranguria purgantur. Pessaria autem in virginibus vix locum habent, ne vis aliqua pudoris claustro inferatur. In Materia Medica ad hunc numerum *Emplastra*, *fomenta*, *unguenta*, *linimenta*, *vapores*, recensentur, quae emolliendo, lubricando, solvendo, stimulando, calefaciendo, inservire poterunt, prout diversa indicatio Medica postulat.

6° Antea, ubi ad §. 25. de causis nimiae debilitatis fibrarum solidarum corporis agebatur, dictum fuit, nimiam distractionem fibrarum & vasorum talem laxationem producere. Sed & ad §. 106, inter effecta plethorae, nimia dilatatio vasorum fuit recensita. Adeoque si vasa, nata ob mensium suppressionem plethora, nimis distenta fuerint, & diu, merito talis debilitas praevidetur, sive in vasis uterinis, sive & in reliquis corporis vasis; unde chalybeata, & adstringentia, remedia tunc usum habent, uti dictum fuit ad numerum quartum §. 28. Accedit, quod corporis habitus in mulieribus laxior soleat esse naturaliter; unde roborantia remedia optimè ferunt. Monuit illud *Hippocrates* (*p*), dum dicit; *Mulieres autem sicciore victus ratione sic uti oportet. Sicca namque cibaria ad muliebrium carnium mollitiem magis sunt idonea, & meraciores potus ad uteros, & foetus nutritionem, meliores existunt*: Veritatem moniti hujus *Hippocratici* quotidie vident Medici in illis locis, ubi, pessimo more, tepidis aquosis potibus indulgent mulieres, imprimis, si simul sedentariam vitam degunt. Molles, flaccidae, inertes, vivunt, vix foecundae, &, si conceperint, frequenter abortum patiuntur. Sapiens *Lycurgus* (*q*), *Corpora virginum, cursu, lucta, discorum & telorum jactu, exercuit, ut & foetus radix, validum in valentibus exordium sumens, germinaret melius, atque illae, strenue partus excipientes, bene & facile adversus puerperii decertarent labores.* Sapienter sic futurae progeniei curam gerebat Legislator, cum molles & delicatulae, licet robustis & validis jungantur viris, debilem & morbosam prolem in lucem edant.

Verum & chalybeata, & roborantia, locum habent in pallido virginum morbo; in quo totum corpus tumet leucophlegmaticum, & loco boni sanguinis mucosus iners humor per vasa fluit; in illis deficiunt menstrua, quia deëst sanguis, & omnia languent in corpore. Tunc ferri limatura, una cum aromaticis & roborantibus, in vino infusa, si ter de die talis vini medicati uncia detur, pulcherrimè prodest. Usui hujus remedii solet praemitti lene purgans, ut primae viae liberentur ab omni sorde glutinosa; dum v: g: per triduum sumunt mane jejunae quindecim aut viginti grana *massae pilularum Ruffi*, vel similis officinalis compositi. Mirus, & saluberrimus, tunc sequitur effectus: intra paucos dies enim tumor albus corporis incipit subsidere, labia & gin-

(*o*) N°. 126. Apud Spach. pag. 11. & Ibid. Harmon. Gynaec. part. poster. Cap. 1. pag. 20. (*p*) De Salub. victus ratione textu 24. Charter. Tom. VI. pag. 233. (*q*) Plutarch. Tom. I. pag. 47.

gingivae, quae antea pallescebant, incipiunt subrubescere, color roseus genis redit; dumque antea ad minimum corporis motum anhelae torperent desides, sensim redit pristina alacritas, & intra tres quatuorve septimanas omnes corporis functiones restituuntur. Adest tunc bonus sanguis, & menstrua brevi post prodeunt sponte, & debita periodo redeunt; modo velint renatis per talis remedii usum viribus, corpus movere. Si enim sanatae jam denuo tepidis aquosis potibus indulgeant, sedentariamque vitam ducant, in pristinum morbum recident quam certissime. Saepius mihi contigit, ut ter, imo quater, eandem curationem repetere debuerim biennii spatio, antequam resipiscentes monitis obedirent: quod nisi fiat, tandem iners ille languor nullis cedit amplius auxiliis, & postquam hebetes, obliviosae, torpentes, per plures menses morbosam traxerunt vitam, pereunt lethargo.

In tali casu prosunt haec remedia; & nocet venae sectio; dum pauculum illud rubri sanguinis, quod adhuc per vasa fluit, demit de corpore. Ubi autem color ruber in labiis, gingivis, oculorum canthis, apparet, una cum calore totius corporis, & venis turgentibus, simulque fluoris menstrui suppressio adest, tunc nocerent talia vina medicata certissime; uti & omnia Emmenagoga calida, & motum augentia. Adest enim tunc copia sanguinis, & quidem nimia: hinc venae sectio in pede, balnea, fomenta, &c:, quae uteri vasa, nimis resistentia, laxant, locum habent. Videri possunt & illa, quae §. 1083. de cura *Epilepsiae*, natae ab interceptione illorum, quae olim excerni solebant, dicta fuerunt.

Ex quibus omnibus apparet, prudentem delectum remediorum Emmenagogorum requiri quam maxime.

Caeterum talis vini medicati formula in *Materia Medica* ad §. 1250. habetur. Interim hoc monendum credo, nimis parvam copiam vini adscriptam fuisse. Librae sex vini Rhenani loco librarum duarum sumantur, ne nimis meracum fiat remedium; &, hoc facto, sufficiet adhuc, unciam hujus vini medicati sumere ter de die. Tutius enim haec dantur minori dosi, longiori tempore continuanda.

§. 1292. Sublata his morbi scaturigine, solent omnia fere mala (1285. 1286. 1287.) sponte evanescere. Vel curantur ex natura & cura ejus morbi, cujus imaginem referunt quam proxime: quod facile ex antedictis fit.

Antea, ad numeros in textu citatos, recensita fuerunt plura mala, quae a sola suppressione menstruorum nasci, observatum fuit. Pleraque ex his solent sponte evanescere, dum fluor menstruus, copia debita, & solita periodo, redit. Sed & simul notatum fuit, depravari ab hac causa posse fere omnes functiones, naturales, vitales, animales; si ergo diuturna fuerit obstructio mensium, possunt superesse postea mala, quae peculiarem medelam requirunt; licet menstrua debito ordine redierint. Sic pariter, dum sanguis menstruus per insolitas vias exit de corpore, potest superesse debilitas vasorum in illis lo-

locis, per quae exivit, postquam naturali lege per vasa uterina inceperit excerni. Verum ex illis, quae ad §. 1287 dicta fuerunt, constat, saepe labefactari ab hac causa omnia viscera; unde & a vasorum laesione, aut humorum degeneratione varia, infinitum morborum genus nasci poterit; qui, restituto jam fluore menstruo, supersunt, & curationem poscunt, quae saepe facilis non est. Omnium talium malorum curationem hîc tradere, supervacaneum foret, cum de plerisque antea jam actum fuerit. Commode autem reduci poterunt ad naturam, & curam, illorum morborum, quorum imaginem quam proxime referunt.

Sic v: g: ad §. 1286. dictum fuit, interceptos menses quandoque ad pulmonem ferri, & haemoptöen inde nasci. Si quid mali inde contraxerit pulmo, facile patet, illam tunc conducere medelam, quae in *Capitulo de Phthisi* laudata fuit. Monitum fuit pariter eadem paragrapho, a suppressis mensibus dura tubercula in mammis gigni, quae curam scirrhi requirunt. Monuerat *Hippocrates* (*r*), si menses prodeant quidem, sed pauciores, quam conveniant, ferantur, inter alia mala etiam contingere, quod sequitur; *Dolet alias atque alias corpus, maximeque lumbos, & spinam, & inguina, manuumque & pedum articulos. Neque haec simul dolent, sed vicissim, quocumque secretus sanguis, qui uteris inesse nequit, impetum fecerit, & qua parte corporis decubuerit, tumor existit &c.:* paulo post addit, quod quandoque *claudam reddiderit, aut aliquas partes impotentes effecerit, si sanguis, prae rigore, & cibi fastidio, quemcumque in locum irruperit, circa nervum concretionem habuerit.* Facile patet, curam talium malorum vel ad Paralysis, vel ad Morborum Articularium, medelam spectare. Idem & de reliquis verum est.

(*r*) De Mulier. Morb. Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 733. 734.

MORBI GRAVIDARUM.

§. 1293. **P**ostquam gravida est foemina, plurimis afficitur malis ex sola graviditate oriundis.

Facile patet, hic tantum agi de illis morbis, qui a graviditate, tanquam causa, pendent; non autem de illis, qui graviditatis tempore contingunt quidem, verum aliis causis originem debent. Gravidae enim quibusvis aliis morbis sunt obnoxiae.

Patet ex Physiologicis, insignem, & subitam, mutationem fieri in utero, tubis uteri, & ovariis, illo tempore, dum Veneris oestro percita mulier foecundo maris semine impletur, & concipit (*s*). Plura etiam observata docent, solito majorem in coitu voluptatem percipere mulieres, dum impraegnantur. Unde & haec mutatio in organis muliebribus, generationi dicatis, conceptionis tempore major creditur merito, quam si coitus absque impraegnatione sequente peragatur.

Antea autem ad §. 1285. dictum fuit de mirabili illo imperio regiminis (sic dicto ab *Helmontio*), quo uterus affectus, a leviori etiam causa, functiones vitales, animales, naturales, turbare possit, & variis quidem ac miris modis. *Hippocrates* jam notaverat, similia conceptus tempore contingere (*t*). Sic enim habet: *Liquido autem constat harum rerum peritis, quod mulier, ubi concepit, statim inhorrescit, & incalescit, ac dentibus stridet, & articulum, reliquumque corpus, convulsio prehendit, & uterum torpor, idque iis, quae purae sunt, accidit.* Videtur autem per *puras* hic intelligere sanas, alacres, & Venerem appetentes, foeminas, quarum uterus purus est, nec mucosis humoribus, aut fluore albo dicto, madescit. Statim enim addit sequentia: *Quae vero crassae, & mucosae, patiuntur, pleraeque harum mulierum illud non sentiunt.* Deinde prudenter subjungit: *Ac sane quantum illae mihi ita indicarunt, tantum etiam me scire profiteor.* Medicus enim de his nihil novisse potest, nisi ex sola mulierum relatione. Certum autem est, dari tales mulieres, quae mucosae, frigidae, ad Venerem torpidae, fluore albo laborantes, vix ullum in coitu oblectamentum percipiunt, & tamen quandoque impraegnantur, licet nihil perceperint illorum, quae modo dicta sunt. Interim plerumque contingit, ut miram mutationem sentiant foeminae illo tempore, dum impraegnantur; plu-

(*s*) Vide Boerhav. Instit. Medic. §. 668. & seq.

(*t*) De Carnibus Cap. VIII. Charter. Tom. V. pag. 309.

pluresque novi honestas matronas, quae aliquoties pepererant, & accurate conceptionis, ac partus futuri, tempus ex his signis notaverant.

Confirmat hoc *Hippocrates* (*u*), dum testatur, quod *meretrices publicae, quae saepius haec expertae sunt, ubi cum viro congressae sunt, noscant, quando conceperint, moxque conceptum perdant, quo postea jam perdito, velut caro excidit &c.* Ex similibus signis fere statuit de foecunditate mulieris, dum pessariis genitalia leviter irritarentur, uti alio in loco (*w*) habet; *Si cui mulieri a pessariis non admodum vehementibus dolores ad articulos pervenerint, & dentium stridor detinuerit, tenebricosa vertigine laboraverit, & oscitaverit, huic concipiendi major spes adest, quam cui nihil horum contingat.*

Neque haec signa, quae ipso conceptus tempore a mulieribus percipiuntur, sola graviditatis indicia sunt; plura enim alia observantur, quae diutius persistere solent. Sic enim *Hippocrates* (*x*) habet: *Praegnantem mulierem, si non alio, hocce cognosces: oculi ei contracti & magis cavi cernuntur, & oculorum candidum albedinis naturam non habet, sed lividius apparet. Quae utero gerunt, in facie ephelidem habent, &, ubi concipere coeperunt, vinum odio habent, cibos aversantur, cardiogmo vexantur, ac salivant.* Plura quandoque alia signa apparent in gravidis mulieribus, & in variis diversa: frequentissime tamen occurrit ciborum fastidium, cum nausea. Et videtur *Hippocrates* (*y*) praecipuum graviditatis signum inde deduxisse; dum dicit; *Si mulieri purgationes non prodeant, neque horrore, neque febre, succedente, ciborum fastidia (nauseae) ipsi accidant, hanc gravidam esse, ratione dicito.* Cum enim a pravis humoribus, in ventriculo aut vicinis visceribus haerentibus, fastidium tale nasci posset in non gravidis mulieribus, hinc addidit prudenter *Hippocrates*, si nec horror nec febris succedat; quae natam nauseam a tali causa sequi solent; nisi per vomitum, vel alvi evacuationem, haec saburra expellatur.

In quibusdam gravidis illud fastidium universale est, ita ut ad quaevis oblata edulia nauseent; in pluribus contingit, ut ab hoc illove cibo tantum abhorreant, dum reliquos facile ferunt; vicissimque quosdam cibos vel potus impense desiderent, quos antea vix curabant. Multas matronas vidi, quae ex hoc solo signo se gravidas noverant, licet nullum aliud adhuc adesset graviditatis indicium. Quandoque, statim ac impraegnatae sunt foeminae, dolore molesto dentium crucientur: in aliis vidi dolentissimam otalgiam, & hemicraniam frequentem; cui vix erant obnoxiae, dum non erant gravidae. Ingens talium symptomatum, quae vel in ipso graviditatis initio contingunt, est diversitas: haec videri possunt apud illos, qui de graviditate, & arte obstetricia, scripserunt, *Mauriceau* (*z*), & alios passim: singula enim haec enumerare, operosum foret potius, quam utile. Sufficit, notasse, per ipsam graviditatem plures functiones laedi, & turbari, in corpore muliebri.

Ve-

(*u*) De Carnibus Cap. VIII. Charter. Tom. V. pag. 308. (*w*) De Infoecundis Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 846. (*x*) Ibidem. (*y*) Aphor. 61. Sect. V. Charter. Tom IX. pag 232. (*z*) Traité des Malad. des Femm. grosses Tom. I. pag. 67. & seq.

Verum eaedem illae functionum laesiones pro graviditatis signis habentur; notandum tamen est, magna hic prudentia opus esse Medico, ne facile graviditatem vel affirmet, vel neget, nisi ex certissimis, & omni exceptione majoribus, indiciis; v: g: si motus infantis in utero, manu abdomini imposita, distinctissime sentiatur: peritissimi enim decepti fuerunt toties; nunquam forte magis periclitatur fama Medici, quam ubi agitur de graviditate determinanda: undique fraudes, undique saepe insidiae, struuntur incautis. Dum ultimum supplicium ob crimina metuunt, in carceribus detentae, scelestae mulieres, graviditatem simulant saepius, & judices a Medicis petunt, ut renuncient, an vera, an ficta, sit graviditas. Si vel minimum dubium supersit, prudens Medicus differendum supplicium suadebit, donec certius de graviditate constet, ne forte insons foetus una cum scelesta matre pereat. Hoc autem aliquoties contigisse, licet & Chirurgi, & Obstetrices, post examen institutum, renunciassent judicibus, fictam esse graviditatem, Historia Medica docet, & apud *Mauriceau* (*a*) tristes tales casus leguntur.

Quandoque & hydropicae mulieres, praeter omnem opinionem, gravidae inventae fuerunt; nec sine abortus periculo valida Emetica, & Cathartica, quae toties prosunt in hoc morbo curando, potuerunt adhiberi. Antea, ubi de hydrope agebatur, plures tales casus memorati fuerunt. *Mauriceau* (*b*) viderat Chirurgi uxorem, quae per novem annos laboraverat ascite tantae molis, ut ultra triginta pintas aquae tumidum abdomen continere judicaret; tamen morbi tempore peperit quatuor infantes, vivos, & sanos: testatur autem, dum in ultimo partu obstetriciam illi adhibuerat manum, ventrem edita prole non plus detumuisse visum, quam *si ovum Gallinae* ex abdomine prodiisset; unde facile intelligitur, quantus fuerit ventris tumor.

Contigit mihi, ut curarem in caelibatu viventem, quae, pietatem astute simulans, ab omnibus intacta virgo credebatur. Ascitide laborabat satis valido per septem jam menses, dum meum petebat consilium; neque ullam poteram habere graviditatis suspicionem. Purgantibus hydragogis feliciter curata fuit quidem; verum ipsa me monuit, aliquid excidisse ex pudendis, dum latrinae insideret, alvum exoneratura. In rem statim inquirens, inveni abortum, qui trimestris videbatur. Fornicationis crimen fatebatur ilico; sed non difficulter mihi persuasit, se graviditatem ignorasse; cum per tres vel quatuor menses jam intumuisset abdomen, antequam concepisset.

Saepius autem contingit, ut furtiva Venere gravidae tentent imponere Medicis, dum hydropem simulant, hac spe, ut validis remediis datis perdant conceptum foetum. Quandoque & Emmenagoga validiora anxie petunt, morbosam mensium obstructionem culpantes. In his magna cautela opus est. Examen obstetricis, an os uteri clausum sit, anterior abdominis pars supra pubem tumeat, mammae magis turgere incipiant, eludunt facile, dum illibatam virginitatem per omnia sacra affirmant; imo probos Medicos pessime exceptos a potentibus familiis novi, dum simile quid suspicati fuissent. Soleo

(*a*) Traité des Malad. des Femm. grosses Tom. I. pag. 71. (*b*) Ibid. 73.

leo in tali casu, magno apparatu, innocua dare remedia, nullo modo indicando, quid suspicer. Hoc modo impedio, ne alios Medicos forte decipiant, &, dum me deceptum credunt, tempus labitur, justaeque suspicionis caussae magis & magis augentur. Omnes enim, qui de graviditatis signis scripserunt, quamvis longo artis obstetriciae usu celebres fuerint, unanimi ore fatentur, primis praecipue mensibus, signa graviditatis satis incerta esse. *Avenzoar*, celebris inter Arabes Medicus, in propria uxore se deceptum, fatetur (*c*).

Quandoque & contingit, ut provectioris aetatis mulieres, & jam accedentes ad illud vitae stadium, quo menstruus fluor cessare solet, bona fide credant, se gravidas esse; cum & similes molestias sentiant, ac in gravidis obtinere solent, & putent, solito tempore se motum foetus sentire; unde omnia ad futurum partum parant. *Sydenhamus* (*d*) hoc aliquoties observaverat, & monet Medicos, ut caute tales tumores abdominis distinguant ab hydrope, neque temere graviditatem affirment, licet & mammae turgeant, & lac exstillent, & obstetricum testimonia confirment, gravidam esse mulierem, & motum foetus sentiant. Observavit enim, quod *tandem venter, pari, quo increverat, gradu sensim detumescens, spem vanam eluserit.* Flatibus hunc ventris tumorem tribuit, & monet, quod talis tumor *viduas ut plurimum exerceat, vel etiam mulieres, quae non nisi provectiores aetate nupserunt.*

Novi hoc contigisse nobili matronae, quae, quatuordecim jam prolium mater, per octennium parere cessaverat, & firmiter credebat, se gravidam esse, cum omnes illas molestias, quas toties experta fuerat, sentiret denuo: imo succensebat omnibus, quae aliquod dubium movere audebant: sensim per quinque menses increvit abdomen, postea sensim detumuit, & per plures annos sana vixit. Adeo autem aegre ferebat, se deceptam fuisse, ut per integrum annum domi pertinaciter latuerit, metuens, ne rideretur ab omnibus.

Vidi & aliam, quae vigesimo quinto aetatis anno filium pepererat, sterilis dein per integros viginti annos, quadragesimo sexto anno peperit secundum filium, licet plurimi vana spe prolis deceptam crederent. Hinc apparet, magna prudentia opus esse, in determinanda graviditate; nam non tantum in provectioris aetatis mulieribus, sed & in junioribus, similia contigerunt. *Deusingius*, circa medium elapsi saeculi celebris apud *Groningenses* Medicus, acris in controversiis Medicis autor, in literis ad *Thomam Bartholinum* datis (*e*) agens de similibus casibus, testatur sequentia: *Similem juvenculam ante biennium hic ipse sub cura mea habui, quae omnia ad partum jam jam imminentem, ut putabat ipsa, pararat; at cujus spes omnis in flatus evanuit.*

Plura his similia apud probatos auctores inveniuntur passim.

(*c*) Traité des Malad. des Femm. grosses Tom. I. pag. 73. (*d*) Tractat. de hydrope pag. 611. (*e*) Thom. Barthol. Epistol. Med. Centur. IV. pag. 132. 133.

§. 1294. Quorum nonnulla oriuntur ex ſanguine menſtruo ſecerni impedito ob clauſum uterum, & foetu tamen non potente hactenus in ſui incrementum eum abſumere.

In muliere non gravida ſanguis menſtruus ſtata periodo excernitur, uti praecedenti capitulo dictum fuit: ubi vero impraegnata eſt mulier, menſtrua ceſſant, & praecipuum graviditatis ſignum inde deducitur. Cum autem, poſtquam menſtrua ceſſarunt, ſenſim denuo diſtendantur & impleantur vaſa uterina, pro futura nempe fluoris menſtrui periodo, hinc credidit *Hippocrates* (*f*), vaſis illis jam plenis difficulter concipere poſſe mulierem. *Quare ſi eo ſanguine* (menſtruo nempe) *vacuetur mulier, in ventre concipit, ſi vero eo plena fuerit, minime. Uteris enim & venis ſanguine vacuis, mulieres in ſe foetus concipiunt. Hae namque mulieres poſt menſtruam purgationem utero concipiunt.* Quamvis autem naturaliter in gravidis ceſſent menſtrua, tamen & quibusdam contingit, ut primis menſibus graviditatis adhuc prodeant, ſuperſtite foetu; ſed plerumque parciori copia tantum. Antea monitum fuit, in quibusdam mulieribus ſanguinem menſtruum non tantum ex uteri cavo, ſed & ex vaginae vaſis, prodire. Imo ſatis multas vidi, quae, dum menſtrua ſolito quidem tempore, ſed minuta copia, prodirent, ſe per menſem jam gravidas eſſe aſſererent; & tempus partus ſatis exacte huic computo reſpondebat.

Neque penitus impoſſibile videtur, antequam embryo, ſuis membranis incluſus undique cavo uteri nexus fuit, menſtruum ſanguinem exire poſſe; imprimis ſi os uteri clauſum non fuerit exacte: ſed & tunc ſimul apparet, conceptum jam embryonem facile cum ſanguine exeunte abripi poſſe, ſicque ſpem graviditatis tolli. Hinc niſi vaſa, in ſuperficiem internam uteri hiantia, impraegnata jam muliere, ſic reſiſtant, ut non amplius ſanguinem dimittant dilatata, parvulus embryo, nondum mole ſua implens uteri cavum, elueretur inde, ſi os uteri cederet, vel undique illum alluens ſanguis extravaſatus, mora corrumpendus, impediret neceſſariam utero accretionem, & acrior redditus tenerum illud naſcentis hominis rudimentum deſtrueret brevi.

Docuerunt obſervationes certae, in ovariis, & in tubis Fallopianis, conceptos Embryones creviſſe in juſtam magnitudinem, uti poſtea dicetur. An tunc, cavo uteri manente libero per totum infelicis graviditatis tempus, menſtrua fluere pergerent?

Videntur ſaltem omnia phaenomena docere, conſtringi uterum conceptus tempore: uteri os clauditur, & menſtrua non redeunt. Inde conceptus facti ſignum *Hippocrates* (*g*) ſtatuit: *Quod ſi mulier ſe genituram concepiſſe noverit, primo tempore ne virum adeat, ſed quieſcat. Noſcet autem, ſi vir emiſiſſe ſe dixerit, mulier vero propter ſiccitatem ignoret.* Retentionem enim immiſſi in uteri cavum ſeminis, ſaltem pro aliquo tempore, ad conceptum neceſſarium eſſe, credidit; unde mox addit ſequentia; *Quod ſi rurſus eodem die uterus genituram*

(*f*) De Natur. Pueri Cap. 3. Charter. Tom. V. pag. 313.

(*g*) De Infoecundis Cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 849.

ram reddiderit, humidus erit, & si humidus fuerit, rursus cum viro misceatur, quoad concipiat. Postquam autem concepit mulier, os uteri clauditur, uti *Hippocrates* (*h*) monuit: *Qui utero gerunt, iis os uteri connivet.* In commentario ad hunc Aphorismum *Galenus* (*i*) pro maximo graviditatis indicio habet clausuram oris uteri, si digito immisso obstetrix illud potuerit attingere; quandoque enim in graviditatis initio altius haeret. In illis autem mulieribus, quae nunquam pepererunt, os uteri exactius clauditur, minus in illis, quae jam pepererunt. Neque solam oris uteri clausuram notat *Galenus* (*k*); sed sic habet; *Nam ubi primum uterus intra se semen concepit, universam capacitatem suam contrahit, osque claudit.* Cum autem morbosum os uteri tumere posset, inflammatum nempe, vel scirrhosum, hinc requiritur, ut os uteri clausum sit non tantum, sed & molle, si graviditatis signum inde colligatur. Unde *Hippocrates* alio in Aphorismo (*l*) dixit; *Quibus os uteri durum est, his os uteri connivere necesse est.* Unde *Galenus* maluisset, hunc Aphorismum immediate sequi priorem.

Cum autem considerarent Medici, in gravidis retineri illum sanguinem, qui singulis mensibus exibat de utero, neque primo graviditatis tempore tantam esse molem tenelli Embryonis, ut illud retentum in suos absumere usus posset, hinc non sine ratione cogitabant, plethoram metuendam esse primis mensibus, & huic adscribebant illas molestias, quae in gravidis mulieribus observabantur, de quibus paulo post dicetur. In praecedenti Capitulo pluribus demonstratum fuit, minorem longe copiam sanguinis excerni in sanis & robustis mulieribus per menstrua, ac quidem credi solet.

Verum & aliud notari meretur, retentum illum in gravidis sanguinem non servire adeo ipsi Embryoni, quam utero; & ab hoc sanguine uterino secerni quidem tenuiores humores, usibus Embryonis destinatos, sed nihil rubri sanguinis ad Embryonem venire, primo graviditatis tempore. Examinavi plures tales Embryones minimos, una cum membranis & placenta excussos, nec potui aliquid rubri detegere in ipso Embryonis corpusculo, nec in membranis, nec in placenta; quae in principio, uti notum est, totam Chorii superficiem fere tegit. Uterus autem, totus vasculosus, sensim distenditur, ita ut parva ejus cavitas, in non gravidis, sic dilatetur sensim, ut foetum cum secundinis, & aqua intra membranas collecta, continere possit. Cum autem in non gravidis uteri substantia compacta & carnosa cavum contineat exiguum, crediderunt multi, uterum extenuari, dum distenditur, & quidem eadem proportione, qua cavum uteri augetur, minui substantiae crassitiem. Haec erat sententia *Galeni* (*m*); ubi de uteri diversitate ex aetate agit: *Rursus igitur in principio conceptus crassus, cum prope tempus pariendi accedit, magnus quidem, sed tenuis; crassitudo enim in longitudinem extensa absumitur; in reliquo vero intercedente tempore, pro ratione magnitudinis, crassitiem habet.* Pluribus demonstrari posset, si operae pretium foret, veteres Medicos uterum majorum animalium po-

(*h*) Sect. V. Aphor. 51. Charter. Tom. IX. pag. 224. (*i*) Ibidem pag. 225. (*k*) Ibidem. (*l*) Ibid. Aphor. 51. pag. 228. (*m*) De uteri dissect. Cap. 8. Charter. Tom. IV. pag. 280.

potius vidiſſe, quam uterum humanum, & applicuiſſe illa, quae in brutis viderant, humanis mulieribus. Sic illa diviſio cavitatis uteri in dextram & ſiniſtram, quae in bicorni brutorum utero locum habet, male tribuitur utero humano. Unde ſponte cadunt omnes illae praedictiones de ſexu foetus, dum mares in dextris, foeminas in ſiniſtris, locari putabant. Sed & brutorum uteri membranacei & tenues ſunt, ita ut foetus utero contenti, membranis integris manentibus, & utero illaeſo, videri poſſint: uterus humanus longe alterius indolis eſt.

Mauriceau (*n*) pertinaciter Veterum ſententiam, *Galeni* imprimis, de tenuitate uteri gravidi tuetur, & pluribus nititur firmare auctoritatibus; indignatur, celebres Anatomicos, & plures alios, ſtatuiſſe, uterum gravidum, naturae miraculo quodam, incraſſari tanto plus, quanto magis diſtenditur. Imo provocat ad ocularem inſpectionem illos, qui falſam hanc opinionem tuentur. Voluit idem obtinere in utero, quod obſervatur in veſica urinaria, quae, vacua dum eſt, craſſa apparet, dum autem urina collecta diſtenditur, membranacea eſt & tenuis. Fatetur quidem, in cadaveribus mulierum, ſubito poſt partum mortuarum, uterum craſſitie ſua duos digitos transverſos circiter aequaviſſe, ſed hoc tribuit contractioni uteri jam evacuati. Nec negat, in cadaveribus gravidarum, absque excluſione foetus mortuarum, uteri ſubſtantiam craſſam inventam fuiſſe; ſed hoc praeternaturale eſſe voluit, & ab inflammatione, ac affluxione humorum ad uterum, factum fuiſſe, poſt dolores partus diuturnos & fruſtraneos.

Unde concluſit, non poſſe demonſtrari uteri craſſitiem, tanquam naturalem, niſi in cadavere mulieris, quae partui proxima, utero pleno, nulla cauſa alterato, mortua fuit. Cum autem raro talis caſus contingat, ſuadet, ut interea inſpiciatur uterus ovillus impraegnatus, qui manifeſte tenuis & membranaceus apparet.

Triſte ſic videmus exemplum, optimos viros, dum praeconceptam opinionem mordicus tueri volunt, nequidem propriis oculis quandoque fidem habere. Caeterum hanc opinionem ſolide refutavit celebris in arte obſtetricia autor (*o*). Quod autem *Mauriceau* volebat videre, ut convinceretur de craſſitie uteri gravidi, obtigit (*p*) Celeberrimo *Littre*, ut ſpectaret ſubſtantiam nempe uteri, octo circiter lineas craſſam, in cadavere mulieris, quae, octavo graviditatis menſe, ex lapſu, ſubito perierat. Similem craſſitiem uteri in muliere, quatuor horis poſt partum mortua, vidit *Mery* (*q*). Ex quibus patet, uterum vacuum non apparere craſſum, quia contractus jam eſt, ut *Mauriceau* voluit; uterus enim plenus ſimilem ſubſtantiae craſſitiem demonſtravit. Pulchre autem notat *Deventer* (*r*), craſſitiem uteri in cauſa eſſe, ne poſt partum fundus inverteretur tam facile, & per patulum uteri orificium exiens prolapſum faceret, imprimis dum placenta educitur. Si enim uterus

te-

(*n*) Traité des malad. des Femm. groſſ. Tom. I. pag. 20. & ſeq.
(*o*) Deventer Novum lumen &c. Cap. VIII. pag. 29. & ſeq.
(*p*) Acad. des ſcienc. 1701. Mem. pag. 385. (*q*) Ibid. 1706. Hiſt. pag. 27. (*r*) Novum lumen &c. Cap. 23. pag. 30.

tenuis & membranaceus foret, talis prolapſus uteri vix caveri poſſet. Teſtatur autem *Deventer*, adeo longaevo uſu artis obſtetricandi clarus, illud rariſſime contingere; & tantum, *ſi ſcilicet inſigniter fuerit tenuis, tunc quidem circa manum complicatur inſtar lintei madidi, neque tam cita tum facilisque contractio eſt; quod mihi non arridet; quin potius mallem, eum conſuetam ſervare formam, & ſtatim a partu ritè contrahi, & circa manum nondum retractam claudi, quod multo pauciora ſymptomata tunc extimeſcenda ſint.* De illa autem flacciditate uteri, & quidnam inde mêtuendum ſit, poſtea dicetur, ubi de *Morbis Puerperii* agetur.

Uti ſaepius contingere ſolet, dum in oppoſitas ſententias acri ſtudio ruunt eruditi homines, quidam dixerunt, uterum gravidum attenuari, dum diſtenditur; alii, multo craſſiorem reddi, quam ante erat. Certe uterus in virginibus, & mulieribus nunquam gravidis, ſolidam, firmam, ſubſtantiam habet, digitum auricularem craſſitie aequantem, quandoque & ſuperantem; hinc ſi talis uterus impraegnatus, & prope partum adeo diſtentus, priſtinam craſſitiem retineat, multum corporeae molis ipſi acceſſiſſe debuit, ut absque attenuatione laterum cavum ejus adeo potuerit diſtendi. Omnia haec dum conſiderabat, amicitia, affinitate, & communi ſtudio, mihi conjunctiſſimus autor (*s*), ſtatuit, quod, ſi non plerumque, crebro equidem, priſtina fere ipſi craſſities maneat. Uterus gravidus, cujus hiſtoriam adeo accurate deſcripſit, & pulcherrima Icone (*t*), ad uterum in liquore ſuſpenſum a perito chalcographo facta, demonſtravit, videtur naturalem uteri non gravidi craſſitiem non multum excedere; unde merito ſtatuit, in gravidis uteri ſubſtantiam nonnunquam augeri, nonnunquam manere eandem, & inter rariſſima computandum eſſe, ſi quandoque extenuari contigerit. Cum autem indubitatum ſit, & in pulcherrima Icone tam bene exprimatur, vaſa uterina, non in eodem plano, ſed per varias contignationes, inter lamellatam uteri ſubſtantiam, decurrere, ſimulque graviditatis tempore eadem haec vaſa inſigniter dilatari, ſanguine repleta, patet facile, attenuationem uteri graviditatis tempore ſecundum naturam locum habere non poſſe; ſed morboſam fuiſſe, ſi obſervata fuerit. Simul apparet, quo majori copia ſanguinis diſtenta fuerint vaſa uterina, adeoque magis dilatata, eo craſſiorem reddi uteri gravidi ſubſtantiam; unde ratio diverſae craſſitiei in variis ſubjectis intelligitur. Quantae autem capacitatis vaſa hic reperiantur, quam ampli ſint ſinus uterini, ſanguine pleni, & cum chorio ac placenta communicantes, apud eundem auctorem (*u*) videri poteſt, qui omnia, quae uterum gravidum ſpectant, optima fide ſcripſit, nihilque affirmavit, quod non mihi, & aliis, exactiſſimè demonſtraverit.

Si videantur pulcherrimae Icones uteri gravidi, quas deinde edidit *Celeberrimus Albinus*, cui ars noſtra tantum debet, patebit ſimiliter, quam ampla vaſa uteri ſubſtantiam occupent graviditatis tempore; unde & uterum ſpongiae, ſanguine plenae, in gravidis comparavit *De Graaf* (*w*), & miratus eſt, quod poſt

(*s*) Noortwyk uteri human. gravid Anat. & Hiſtor. pag 111. (*t*) Ibidem pag. 205. (*u*) Ibid. pag. 10. (*w*) De Mulierum organis Cap. VIII. pag. 104. 105.

post partum uterus sic contrahatur, ut sedecim dierum spatio ad pristinam redeat magnitudinem; per lochiorum fluxum evacuato sanguine, qui uteri vasa distendebat in gravidis.

In puerperis defunctis tamen invenit adhuc satis patula haec vasa, *dum per siphonem liquorem in Arterias Hypogastricas, aut Spermaticas, infunderet; qui non minus, quam flatus, in uteri capacitatem erumpebat.*

Ex omnibus his patet, sanguinem menstruum, qui in gravidis naturali lege retinetur, non absumi in foetus incrementum tantum, sed etiam distendendis, ac replendis simul, uteri vasis impendi. Non levis momenti est haec observatio in tractandis gravidarum morbis, uti postea patebit.

Quam pulchre haec quadrant *Hippocratis* (x) doctrinae! *Ubi enim mulier utero gerit, paulatim a toto corpore sanguis in uteros defertur, & in orbem id, quod in utero est, circumsistens, ipsum auget.* Alio autem in loco (y), dum explicat, quare mulier non laboret, deficientibus menstruis dum utero gerit, dicit: *quod sanguis, singulis mensibus exire solitus cumulate, non agitetur, sed sensim paulatimque quotidie in uteros sine dolore secedat; ex quo augetur, quod intro in uteris continetur. Singulis autem diebus, & non semel per mensem, idcirco defertur, quod genitura, quae in uteris continetur, semper aliquid e corpore, pro virium ratione, trahit, ad eundemque modum etiam spiratio habet. Ac primo quidem parva est spiratio, & paucus sanguis ex matre fertur; Quum vero amplior fit spiratio, plus quoque sanguinis attrahit, & majore copia in uteros descendit.*

Ovum ergo humanum, uteri concavae superficiei undique contiguum non tantum, sed & accretum, fovetur perpetuo calore sanguinis rubri, copiosi, in uteri ambientis substantia contenti; sicque incubatus in proprio mulieris corpore fit, quem ovipara animalia extra corpus suum perficiunt tantum. Unde apparet, quam pulchrum usum habeat sanguis, antea singulis mensibus exire solitus, nunc retentus in vasis uterinis, illaque, sensim magis dilatata, replens. *Harvaeus* (z) praecipuum nascentis embryonis opus sanguini rubro tribuit; imo & existere prius, quam cor & vasa, atque in ipso nascentibus vitam primo incipere, & morientibus ultimo terminari, voluit. *Inde spiritus vitalis, calorque nativus caeteris omnibus advenit; in quo Medicorum calidum innatum, sive implantatum, primo emicat, & lar familiaris, sive focus perennis, hospitatur; unde perpetuo in universum corpus, singulasque ejus partes, vita promanat, nutritio, incrementum, auxilium, & solamen, proveniunt &c. In quo calor primo (tanquam in fonte) & praecipue abundat, vigetque, & a quo reliquae omnes totius corporis partes calore influente foventur, & vitam obtinent. Quippe calor, sanguinem comitatus, totum corpus irrigat, fovet, & conservat.*

Notum est, pulli primordium, in ovo foecundato latens, per longum tempus manere posse absque ullo vitae aut incrementi indicio. Debitus adhibeatur caloris gradus, sive per gallinae incubatum, sive alio quocumque modo, mo-

(x) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 23. Charter. Tom. VII. pag. 744.
(y) De Natura Pueri Cap. 3. Charter. Tom. VI. pag. 312. (z) De generat. animal. Exercitat. 51. pag. 199. & seq.

motus, vita, incrementum, ſequuntur ſtatim, & quidem adeo celere, ut viginti dierum ſpatio omnes ante ſenſus fugiens minutiſſima molecula pullum jam exhibeat perfectum, qui propria vi fracto putaminis carcere exit. Videtur calidi ſanguinis copioſi, per uterina vaſa moti, circumfuſio non leve emolumentum praeſtare naſcenti Embryoni humano.

§. 1295. Alia ex ipſa mole, motuque foetus, atque ſecundinarum, & aquarum, vim exercentium in partes haſce ſenſiles admodum.

Uterus gravidus ſuo fundo adſcendit in abdomen, reliqua viſcera premit, & ex ſitu ſuo naturali removet, tanto plus, quo majus ſpatium in abdomine occupat; primis duobus vel tribus menſibus graviditatis, parum adhuc moleſtiae uterus ſua mole auctus facere poterit, ſed ſequentibus menſibus, ad partum usque, multa quandoque parat incommoda. In cadavere mulieris, ſexto graviditatis menſe in aquam delapſae, & ſuffocatae, inventum fuit, fundum uteri ventriculum tangere (*a*); ſed inter uteri tumentis partem anteriorem, & peritonaeum nihil de inteſtinis, nec de omento, inveniebatur; omnia enim haec viſcera, ad latera utrimque remota, conſpiciebantur; unde uteri ſuperficies peritonaeo anterius erat contigua. Hinc intelligitur ratio, quare motus foetus in utero, manu abdomini impoſita, facile ſentiatur. Verum etiam uteri pars poſtica incumbebat oſſi ſacro & vertebris lumborum, absque ullo viſcere interpoſito (*b*). Uteri fundo ventriculus, & in aliis cadaveribus gravidarum, inventus fuit incumbere, omentum & pars magna inteſtinorum ſurſum ac retrorſum, verſus diaphragma, haerebant compreſſa. Similia de mirabili mutatione ſitus viſcerum in gravidis, etiam apud alios autores leguntur (*c*). Patet ergo, vim quandoque inferri viſceribus, dum a tumente utero ad latera removentur, ita ut hinc inde comprimantur inteſtina, ſieque difficilior ingeſtorum tranſitus per tenuia, accumulatio foecum in craſſis, ſequantur: ab eadem cauſa bilis in duodenum exitus redditur difficilior; unde toties leves icteri in gravidis obſervantur; qui poſt partum plerumque ceſſant, niſi retenta bilis in veſica fellea jam majorem ſpiſſitudinem acquiſiverit, vel in calculoſas concretiones concreverit, quae non facile per anguſtias ductus tranſire poſſunt. Rarius tamen hoc contingit, niſi in illis, quae jam ante graviditatem in hos morbos vergebant: plerumque enim gravidarum icteri faciles ſunt. A diverſa hac compreſſione viſcerum plura certe ſymptomata oriri poterunt tempore graviditatis. An ideo *Hippocrates* (*d*) dixit: *Si noſſe velis, an mulier conceperit, dormiturae aquam mulſam potui dato. Quod ſi tormina habuerit circa ventrem, concepit, ſin minus, non concepit.* In commentario ad hunc locum *Galenus* (*e*) notat, quod crudam aquam mulſam de-

(*a*) Denys over het ampt der vroedmeeſters &c. pag. 54. (*b*) Ibid. pag. 56-62. (*c*) Levret L'art des accouchem. &c. pag. 57. (*d*) Sect. V. Aphoriſm. XII. Charter. Tom. IX. pag. 219. (*e*) Ibid. pag. 220.

dederit *Hippocrates*, quia flatulentia ejus ad hanc Diagnosin opus habebat. Videtur autem tentasse hanc Diagnosin primis graviditatis mensibus, cum circa quartum mensem, quandoque citius aut serius, foetus motum gravida mulier sentire soleat (*f*); quod certius habetur impraegnationis signum, quam tormina ventris post mulsam epotam. Diserte autem addit *Galenus* (*g*), tormina illa fieri in mulieribus, quae conceperunt (διὰ τὴν ἀπὸ τῆς μήτρας στενοχωρίαν), propter angustiam loci, quae a matrice (tumente) fit.

Ab hac causa alvum adstrictam gravidarum deduxit *Mauriceau* (*h*), uti & alii plures. Sed & intelligitur inde, quare vomitu molesto laborent quaedam mulieres circa finem graviditatis, illae nempe, quibus uterus ascendit altius, & ventriculum premit, sicque irritat, vel saltem ejus distentionem ab ingestis impedit. Si, uti paulo ante dictum fuit, uterus in abdomen assurgens sexto graviditatis mense jam tangebat ventriculum, ultimo graviditatis mense compressisse & arctasse illum, facile creditur. Talis autem vomitus cura sperari non potest, nisi a depletione uteri per partum. Unicum solamen est, si parum simul comedant & bibant, sed frequenter, ut sic nutriantur, absque eo quod ventriculus distendatur (*i*). Si jam a sola mole uteri distenti tot incommoda oriri possint, facile patet, haec multum augeri, dum foetus validè se movet in utero, & vicinis impingit visceribus.

Spes tamen est, mutatum viscerum situm, depleto utero, restituendum brevi in naturalem: hoc autem plerumque contingere solet, nec semper tamen. Notaverat jam *Casparus Bauhinus* (*k*), de omento agens, sequentia: *Nonnullis post partum circa ventris medium collectum remanet, ita ut non leves saepe dolores perferant.* Omentum, satis magnae molis in hominibus, intestinis superincumbit liberum, illa fovet, humectat, oblinit, dumque binis lamellis, supra se invicem mobilibus, constat, facile cedit, & situm mutat: nam in animalibus, post pastum dissectis, omentum sub ventriculo collectum quasi apparet; sed vacuo ventriculo profundius descendit versus inferiora. Dum autem uteri gravidi fundus supra ossa pubis prominere incipit, elevat intestina ac omentum, & ad latera haec sensim detrudit. Videtur autem quandoque omentum ab utero assurgente convolvi, & complicari: si jam, vel ab uteri compressione, vel ab alia quacumque causa, siccescat omentum, concretio lamellarum omenti metuenda erit, nec depleto per partum utero poterit evolvi, ut pristinum locum occupet. Viderat aliquoties *Ruyschius* (*l*) tumores duros & oblongos, post partum in abdomine remanentes, & fatetur diu se ancipitem haesisse, quid de his statueret, donec in dissectione cadaveris rem detegeret. Vidit enim *omentum duos fere digitos crassum, tres digitos latum, spithamam cum dimidia longum, & in substantiam adipo-carnosam degeneratum, atque insuper scirrhosum.* Massa autem illa, uti figura expressit, adhaerebat superius fundo ventriculi, inferius uteri fundo: admodum videtur cre-

(*f*) Mauriceau Traité des malad. des femmes grosses Tom. I. pag. 92.
(*g*) In loco statim citato. (*h*) Tom. I. 124. (*i*) Ibid. 130.
(*k*) Theat. Anatom. Lib. I. pag. 79. Cap. 12. (*l*) Observ. Anatom. chirurg. Cent. observat. 63. pag. 59.

credibile, fundum uteri elevatum ad ventriculum usque pressisse omentum, & cum illo concrevisse; post partum vero uterum contractum accretum omentum secum detraxisse, sicque tumorem talem oblongum in abdomine produxisse. Vide at, & contrectaverat, in viventibus plures tales tumores *Ruischius*, quorum nonnulli transversim positi erant, alii situm obliquum obtinebant. Notat pariter, *mulieres eos tumores, sine magno, imo aliquando sine ullo, dolore, licet non sine aliquo incommodo, per plures annos gestasse.*

Antea, ubi de hydrope agebatur, pluribus observatis constitit, quam miro modo quandoque omentum degenerare possit, & difficillimos morbos producere.

Quando sensim & directe ascendit uterus, mutatur quidem viscerum abdominalium situs, sed lente, & minori vi. Ubi autem fundus uteri gravidi in dextrum aut sinistrum latus inclinat, inaequalior fit compressio, & multa possunt sequi mala. Mirus talis casus, a Clarissimo *Littre* observatus, legitur (*m*); ubi uterus gravidus, vitio ligamentorum, in dextrum latus semper declinans, hepar sursum contra diaphragma presserat, ejus situm & figuram mutaverat, pectoris cavum minuerat, palpitationes cordis produxerat, &c. Primus infans adeo magnae molis fuit, ut non potuerit excludi, sed mortuus frustillatim debuerit extrahi. Postea adhuc binos infantes feliciter peperit, sed semper uterus in latus dextrum inclinabat, graviditatis toto tempore.

Cum autem observatis, uti dictum fuit, constet, inter uterum gravidum ac tumentem, & vertebras dorsi, nihil interponi, poterit & sic premi ab incumbente utero descendens secundum vertebrarum corpora aörtae truncus, ut sanguis, corde pulsus, difficilius versus inferiora tendere possit, & hinc superiora magis impleantur. Verum antea, ubi de apoplexia agebatur, ad §. 1010. 3. γ. monitum fuit, quod ab utero gravido, comprimente vicina, impetus & copia sanguinis versus caput augeri possit, & quidem non sine periculo; quod & tunc confirmabatur *Hippocratis* textu ibi citato, dicentis: *Uterum gerentibus capitis dolores cum sopore & gravitate oborientes, mali: fortassis autem & his convulsivum quid pati contingit.* Simul notabatur ibidem, τὰς ἐπιφόρους non simpliciter gravidas, sed partui vicinas, vocari; tunc enim a tumente quam maxime utero majus discrimen compressionis vasorum adest.

§. 1296. A priori (1294.) videtur pendere Nausea, Vomitus, prostratus appetitus, vel idem depravatus plane, animi deliquia, vertigines, dolores summi stomachi, pectinis, inguinum, renum, mammarum, torpor, gravitas, dyspnoea, abortus.

Recensentur hac paragrapho praecipua symptomata, quae graviditatem comitari solent; non quidem, quod cuncta in omnibus gravidis adsint, sed plura, vel pauciora, ex his occurrant in diversis mulieribus gravidis: omnia autem haec mala solent tribui eidem causae, nempe sanguinis copiae nimiae, a re-

(*m*) Académ. des sciences l'an. 1709. Hist. pag. 32.

retentis menſtruis natae, dum foetus hunc ſanguinem nondum poteſt in ſui incrementum abſumere, uti ad §. 1294. dictum fuit.

Verum tunc monitum fuit, non tantam ſanguinis copiam per menſtrua excerni, ac quidem vulgo creditur, & notabilem ejusdem partem inſumi, ut uterina vaſa, mole aucta, impleta maneant. Unde merito dubium naſcitur, an ſoli plethorae in gravidis haec ſymptomata tribui poſſint.

Certe plethora habet ſua ſigna, quibus diſtinguitur, de quibus dictum fuit ad §. 106. An illa inveniuntur in omnibus gravidis, quae aliqua ſaltem ex ſymptomatibus hic recenſitis patiuntur? Ad §. 1293. inter ſigna graviditatis recenſebatur, ſi oculi magis contracti & cavi cernerentur, & oculorum album lividum appareret. Sed haec non ſunt plethorae ſigna; in hac enim oculi potius prominent, & vaſa rubra in albo oculorum apparent. In multis gravidis faciem magis pallidam & contractam inveni, attamen graviditatis moleſta ſatis ſymptomata aderant.

Praeterea pleraeque mulieres impraegnantur poſt menſtruum fluorem finitum: unde peritae matronae tempus futuri partus computare ſolent, dum initium graviditatis ponunt decimo quarto die poſt initium ultimi fluoris menſtrui, & eventus toties confirmavit juſtum ſatis fuiſſe hunc calculum. Verum hoc tempore nondum poteſt adeſſe plethora a retentis menſtruis. Interim ſaepius vidi, nauſeam & vomitum in ipſo graviditatis initio adfuiſſe. Probe memini, formoſam virginem, vegeto nuptam juveni, ſequenti poſt nuptias die vomuiſſe, nauſeaſſe, & poſtea inſolita quaedam appetiiſſe. Indignabatur omnino, dum feſtivo in convivio ab omnibus ſalutaretur gravida. Poſt novem menſes, exacto computo abſolutos, ſanum, robuſtum, infantem peperit. In alia muliere, ſatis robuſta, mox a conceptu, dolebat ventriculus & dorſum immaniter; fiebat meticuloſiſſima, & cogebatur perpetuo decumbere; ructus & flatus fere perpetui; laſſitudo corporis ſumma; ſenſus omnes erant torpidi, facies pallida, mortuae fere ſimilis. In miſerrimo hoc ſtatu manebat usque in quintum graviditatis menſem, tunc incepit vomere, vires redierunt, ſurgebat de lecto, & reliquum graviditatis tempus ſatis commode abſolvebatur. Saepius peperit miſera haec mulier, ſed ſemper easdem moleſtias ferre debuit, licet plures & periti Medici omnem adhiberent operam, ut illi ſuccurrerent. Tentata fuit Venae ſectio, & alia plurima; ſed incaſſum.

Scio quidem, opponi poſſe, quod raro tales caſus obſerventur; ſed ſaltem hoc inde concludi poteſt, ſymptomata tempore graviditatis obſervata non ſemper habere plethoram pro cauſa. Praeterea ſatis obvium eſt, mulieres nauſeare quandoque, cibos quosdam faſtidire, quibus antea delectabantur, inſolitos appetere, atque, dum antea ſimilia expertae fuerant, dubitare de graviditate, anxie exſpectantes ſolitam menſtrui fluoris periodum, quae ſi non ſequatur, tunc certo credere ſe gravidas eſſe, & ab illo tempore, quo haec ſymptomata obſervaverant, impraegnationis initium computare. Certe & in his caſibus, qui rari non ſunt, plethora non poteſt dici cauſa horum ſymptomatum, cum nondum adſit, & axioma illud in ſcholis omnibus admittatur, quod nullus effectus poſſit prior eſſe ſua cauſa. Uteri, & vicinarum

uteri

uteri partium, quae ad generationem ſpectant, inſignis mutatio, ipſo impraegnationis tempore, & poſtea, videtur potius cauſa eſſe illorum ſymptomatum, quae graviditatem comitantur, imprimis, cum ex ante dictis conſtiterit illud regiminis imperium, quo uterus in alias corporis partes agit.

Nauſea, vomitus, proſtratus appetitus. Adeo familiare hoc malum gravidis eſt, ut plurimae hoc patienter ferant, & vix medelam poſcant; praecipue, cum ſaepius idem jam expertae noverint, procedente graviditate has moleſtias ſenſim minui, & tandem penitus ceſſare. Raro enim durant ultra tertium menſem. Quibusdam quidem circa finem graviditatis vomitus & nauſea adſunt ob uterum aſſurgentem, & ventriculum jam ſexto graviditatis menſe tangentem, uti dictum fuit: verum hic imprimis agitur de illa nauſea & vomitu, quae primis diebus graviditatis jam incipiunt (*n*). Simul monet Author idem, non produci haec per colluviem pravorum humorum in ventriculo, adeoque nec requiri evacuantia, quae in primo hoc graviditatis ſtadio vix tuto poſſunt adhiberi, praecipue ſi validiora fuerint. Videri poſſunt & illa, quae in *Capitulo de nauſea* ad §. 642. n°. 5. de hac re habentur. Tamen negari nequit, quod ſi diu durent haec, vel continuo urgeant, laedantur functiones viſcerum chylopoieticorum ſic, ut horreant miſerae ab omni cibo & potu, & in ventriculo ac primis viis quandoque colligatur ſaburra vitioſorum humorum, quae expelli debet, imprimis ſi ructus nidoroſi, os amareſcens, lingua ſordida, talis mali indicium dederint. Lene purgans, imprimis ex *rhabarbaro*, ſolet tunc inſigniter prodeſſe (*o*); validiora enim ſemper caute vitantur. Hanc methodum omnes optimi auctores, qui de gravidarum morbis ſcripſerunt, commendaverunt; *Hippocrate* etiam conſentiente (*p*); qui ſic habet; *Praegnantes medicamentis purgandae ſunt, ſi humor turgeat, quadrimeſtres, & ad ſeptimum usque menſem; ſed hae minus. Minoribus autem, aut grandioribus, foetibus cavendae ſunt purgationes.* Patet ergo, quod *Hippocrates* non commendaverit purgationem ad nauſeas & vomitus, quae primo graviditatis ſtadio contingunt, tertioque menſe ceſſare ſolent, & quandoque citius; ſed tantum in illo caſu, ubi copia pravorum humorum adeſſet. Prioribus autem menſibus, quia majus tunc abortus periculum eſt, his abſtinendum juſſit; uti etiam ultimis menſibus, ne per tormina, quae ſaepius a purgantibus fiunt, excitarentur partus dolores, & ante tempus excluderetur foetus, nondum omnino maturus. Cum autem alio in loco (*q*) monuerit ſequentia; *Mulieri utero gerenti, ſi alvus multoties fluat, abortionis periculum eſt*; concludi poteſt, quod leniora tantum purgantia adhibuerit.

Semel vidi, verſo jam foetu, & utero ad inferiora deſcendente, nauſeam & vomitum rediiſſe, quae vix jam poterant attribui uteri aſcendentis fundo, ventriculum prementi. Vini hiſpanici pauculum cum pane biscocto datum profuit ſtatim fere; quod & a *Mauriceau* (*r*) laudatur; qui parvam quoque co-

(*n*) Mauriceau Traité des malad. des femm. groſſes. Tom. I. pag. 128. 129.
(*o*) Ibid. 131. (*p*) Sect. IV. Aphor. I. Charter. Tom. IX. pag. 130.
(*q*) Sect. V. Aphorism. 34. Ibid. pag. 214. (*r*) In loco modo citato.

copiam ſpiritus vini dedit in ſimilem uſum. Si calidae temperiei, & plethorica, foret gravida, tutum non foret, calidioribus his uti, niſi prius per ſanguinis miſſionem plenitudo haec imminuta foret. Caeterum vina illa oleoſa, meraca, ſi dentur parca copia, multum levaminis adferunt. *Hippocrates* (*s*) ſtatuit, quod *meraciores potus ad uteros, & foetus nutritionem, meliores exiſtunt.*

Ubi autem nauſea perpetua, & vix tolerabilis amplius, affligebat gravidas, quibus genus nervoſum admodum mobile erat, tunc aliquot guttulis laudani liquidi datis illam ſaepius feliciter ſedavi. Vide illa, quae ad §. 644. 5. habentur.

Depravatus plane. Cum adeo varius ſit ille appetitus depravatus, Graecis χίσσα vel & χίττα (*t*) dicitur, eo quod pica avis, & alas diverſi coloris, & variatam admodum vocem, habeat. Malacia etiam vocatur illud ſymptoma, quod non tantum in gravidis, ſed & in virginibus, aliquoties obſervatur: Appetitus ille depravatus quandoque abſurda quaevis deſiderat. Sic *Hippocrates* (*u*) notavit, praegnantes quandoque terram aut carbones concupiſcere, & comedere, & in foetus capite ſignum tunc apparere, ubi editus fuit. Numeroſa in Hiſtoria Medica habentur depravati gravidarum appetitus exempla, dum murorum calcem, lateres, lanam, aliaque multa, clam devorarent. Contingit etiam ſaepius, ut in quosdam cibos acerrimo appetitu ferantur, & ſtupendam horum manducent copiam. Vidit *Tulpius* (*w*) mulierem, quae *impraegnata delectabatur tam impenſe halecibus ſalitis, ut ante partum comederit mille & quadringentos. Attamen ſine ventriculi offenſa, ullove ſanitatis diſpendio.* Computo ſubducto, patet, quod quotidie quinque comederit haleces, qui gratum quidem dant ferculum, verum a robuſto homine vix ferri poſſent tanta copia. Sed & infans eodem delectabatur appetitu, *ut cum needum poſſet verbis, expetierit tamen ejulatu, haleces.* Ubique ſatis in more eſt, ut gravidis concedantur illa, quae petunt, niſi omnino fuerint abſona, & certo nocitura; quocumque etiam redimi debeant pretio. Unde ſequens axioma practicum ſtatuit *Manningham* (*x*): Si *alimenta, quae apprime appetunt gravidae, optima & ad nutritionem maxime idonea, non ſint, omnino tamen anteponenda ſunt illis alimentis, quae fugiunt & oderünt.* Neque ſemper illa ciborum vel potuum deſideria per totum graviditatis tempus durant, ut in muliere illa, quae tot devoraverat haleces; ſed ſaepius vidi, quod ſatis cito evanuerint, & denuo redierint quandoque. Sic optimam matronam novi, quae, ſobria ſemper, per unum alterumve diem incepit vinum appetere quam maxime; pudibunda tamen cum eſſet, noluit vinum petere majori copia, quam ſolebat: maritus, rem ſubolfaciens, callide ſubminiſtravit occaſionem facilem, ut clam omnibus huic deſiderio ſatisfacere poſſet: faſſa eſt poſtea, nunquam aliquid gratius ſibi contingere potuiſſe, &, licet ſatis largam copiam vini hauſiſſet, optime ſe habuit.

Ani-

(*s*) De ſalubr. vict. rat. textu 24 Charter. Tom. VI. pag. 233. (*t*) Moſchion apud Spach. pag. 3. N° 28. (*u*) De ſuperfoetatione Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 863. (*w*) Obſervat. Medic. Lib. 2. Cap. 24. pag. 132. (*x*) Art. Obſtetric. Compend. pag. 65.

Animi deliquia; quae saepius tempore graviditatis contingunt; imprimis in tenerioribus & delicatioribus foeminis: quandoque & validam nauseam haec sequi solent, sed brevi evanida, si fragrans acetum, odorum vinum, vel spiritus leniter aromatici, naribus supponantur, additis quandoque & blandis antihystericis remediis, de quibus postea ad §. 1300 dicetur. A motu foetus in utero validiori, uti etiam dum genubus incumbunt diutius, quandoque leviter animo linquuntur. Praeterea, utero & foetu jam multum auctis mole, magna copia sanguinis in uteri substantia continetur, ac in placentae vasis; verum & turgens uterus, quandoque premit venas iliacas, arterias minus, cum firmiores sint; unde magna copia sanguinis in pelvi, & sub pelvi, continetur, quae ad cor non redit, vel saltem non omnis; unde cordis vires minuuntur. Si vero mutetur uteri situs, decumbendo in lecto, vel alio quocumque modo, liberantur quandoque venae compressae, & copia sanguinis ad cor venit, illudque per aliquot momenta fere obruit; unde & cordis palpitatio, & instans quasi jamjam animi deliquium, sequitur; donec sanguis ille denuo aequabiliter per omnia vasa distributus fuerit; tunc enim omnia haec cessant.

Vertigines. A vertigine, quamvis levissimus cerebri morbus sit, omnes etiam graviores capitis morbi incipere, &, dum curantur, pro ultimo symptomate vertiginem relinquere, solent: frequenter animi deliquia praecedit, vel comitatur, & frequentissime nauseam, etiam in sanissimis paulo ante hominibus, si subito in gyrum corpus agant, mari vehantur, ex alto loco deorsum spectent, &c.: Hinc a levibus satis causis vertigo nasci poterit. A plethora, si nimis turgeant encephali vasa, vertigo sequitur, vasorum depletione sananda; & vulgo solet in gravidis haec causa accusari, quae quandoque, sed non semper, locum habet; cum & eaedem causae, quae animi deliquia, nauseam, vomitum, producunt, etiam vertiginem faciant, adeoque & simili medela indigeant.

Dolores summi stomachi. Cum acrimonia acida morsum ventriculi, & saevos intestinorum dolores, toties producat (vide §. 63), ab eadem causa & in gravidis mulieribus hoc poterit contingere, si cibis & potibus acidis, aut cito acescentibus, delectentur; imprimis, cum ob frequentem nauseam debilitata coctione prima haec difficilius subigantur, adeoque suam sequantur indolem; unde *Manningham* (y) monet sequentia; *Mulieres gravidae, quibus acescere, sive ardorem solet pati, stomachus, ab acidis fructibus immaturis, saccharoque, abstineant; vel etiam vinum fugiant; nam vinum, ut alimenta in stomacho acescant, efficit, ipsumque est acidum.* Acidi absorbentia terrea, ut *lapis cancrorum*, & similia, satis feliciter hoc malum ollunt: *Vina Hispanica*, & alia oleosa, ut *Tockaviense* &c., non adeo facile acescunt; quae ergo prae aliis usurpari poterunt. Omnium autem maxime sensilis pars videtur esse orificium superius ventriculi, quod, ab acidis, vel aliis acribus, irritatum quam maxime dolet.

No-

(y) Art. Obstetric. Compend. pag. 66.

Notum eſt; ſi quis vinum acidum ingeſſerit, vix moleſtiam ſentiet; verum ſi eructaverit, vel in rheda vectus concutiatur, ita ut contenta ventriculi, jam acriora reddita, alluant orificium ventriculi ſuperius, ſolet cardialgia ſequi. Si jam conſideretur, a tumente utero ventriculum premi, & quandoque ejus ſitum mutari, intelligetur ratio, quare ventriculi dolor a graviditate, ut cauſa, produci poſſit. Plura obſervata docuerunt, quandoque pertinacem dolorem ventriculi fieri, dum tumores ſcirrhoſi ventriculo adhaerentes, vel & in ejus ſubſtantia nati, premendo, vel & pondere ſuo diſtrahendo, agunt. Aliquoties vidi, mulieres his doloribus obnoxias, poſt quartum graviditatis menſem ab illis omnino liberari, qui poſt partum redibant aeque moleſti. An in his tumens uterus ſuſtinet ſcirrhoſos tales tumores, ita ut ventriculus minus laedatur? non videtur improbabile. Plenam tamen certitudinem non habeo, cum non contigerit mihi occaſio, ut ullum cadaver illarum, in quibus hoc obſervaveram, aperire potuerim.

An vero ſimilis dolor, non tantum a preſſione vel mutato ſitu ventriculi, oritur, verum & per conſenſum, quo uterus ipſe diſſitas corporis partes afficere poteſt; quae actio regiminis dicitur; uti antea monitum fuit? Videtur *Hippocrates* (z) tale quid indicaſſe. Ubi enim recenſuit, quae graviditatis tempore contingunt, uti & illa, quae fiunt, dum partus inſtat, ſubjungit; *Toto vero intermedio tempore oris ventriculi dolore ſubinde premitur, ob ventrem undique complectentem foetum, maxime vero ob uterum.* Dum autem, partus tempore, uterus moleſtum jam onus excutere nititur, cardiam prius affici notat *Hippocrates* (a), & pro ſigno jamjam inſtantis partus habet; dicens; *Quae in partu os ventriculi praedoluere, paulo poſt ejiciunt.* Non enim hic loquitur de cardialgia, quae graviditatis tempore adfuit, ſed de illa, quae corripit, dum partus dolores jam adſunt.

Pectinis, inguinum, renum. Si conſideretur mutatio ſitus viſcerum abdominalium per aſſurgentem uterum gravidum, mirum non videbitur, varios naſci poſſe dolores, a quarundam partium diſtractione, vel & compreſſione; praecipue, ſi praeternaturalis aliqua concretio viſcera abdominalia inter ſe, vel cum vicinis partibus, univerit.

Verum quidem eſt, quod ſuperior pars uteri, quae fundus dici ſolet, in gravidis expandatur imprimis: invenit *Noortwyk* (b) in cadavere mulieris, quinto graviditatis menſe mortuae, quod ſequitur; *Supremum uteri laqueare inſigniter expanſum erat; ita ut tubae Falloppianae, quae in non gravidis naturaliter lateribus ſummi uteri inſeruntur, demiſſiori longe loco haererent: nempe quarta pars globi ſupra parallelam earundem inſertionem protuberabat.* Idem & obtinet in ligamentis uteri teretibus dictis, ſive rotundis, quae a fundi uteri lateribus, ubi tubae Falloppianae utero committuntur, orta, inter duplicaturam peritonaei verſus inguina utrimque deſcendunt, dein extra abdominis cavitatem prodeunt, oblique ſupra pubis oſſa verſus pinguedinem, ibi copioſam, ex-

(z) De Mulier. Morb. Lib. I. cap. 32. Charter. Tom. VII. pag. 749. (a) Coacar. Praenot. n°. 547. Charter. Tom. VIII. pag. 884. (b) Uter. human. grav. anat. pag. 7. pag. 71.

excurrunt, & in ea prope Clitoridem in multas partes divisa terminantur, ac evanescunt (*c*). Sic impeditur nimia quidem illorum distractio, attamen, magis magisque adscendente uteri fundo, videntur plus elongari; & in quibusdam gravidis dolor molestus excitatur praecise illo in loco, ubi supra pubem haec ligamenta desinunt; cum autem vasculosa sint, & haec vasa in gravidis magis repleta observentur, forte & inde dolor nascitur (*d*). Adest autem ille dolor plerumque in uno latere tantum, & credidit celebris ille in arte obstetricia auctor, vasa ligamentorum teretium ideo infarciri, quia placenta, utero accreta, locum, unde enascitur ligamentum teres, occupat. Unde credidit, hoc in utroque loco fieri non posse, nisi in gemellis, si singuli suam placentam habeant.

Saepius hos dolores in gravidis observavi hisce locis, plerumque post aliquod tempus, absque noxa relicta, evanidos. Verum & similes dolores in cruribus ac femoribus quandoque patiuntur gravidae, quae ab hac causa non videntur pendere. Illos dolores autem potius in prima graviditate contingere, observavit *Mauriceau* (*e*); quibus, quiete in lecto, & venae sectione, si opus foret, medelam facere solebat. Sponte autem patet, omnia haec mala multum augeri posse, dum foetus valide movetur in utero. *Hippocrates* dixit (*f*), de muliere gravida partui proxima; *Tum maxime lumbis dolet*; *nam & lumbi a foetu percutiuntur*.

Mammarum. Antea, ubi de virginum morbis agebatur, dictum fuit de manifesto illo commercio, quod inter mammas & uterum intercedit: etiam inter signa graviditatis mammarum tumor numerabatur, qui, si mollis sit, & potius tensionis utcumque molestae sensum faciat, quam dolorem, nullam medelam poscit: pro bono enim signo habetur, & *Hippocrates*, uti postea dicetur, abortum praesagiebat, si subito flaccescerent mammae in gravidis; & e contra, optimam spem fovebat, si denuo turgidae redderentur. Cum autem, uterum humanum binis constare cavis, crederet, quorum dextrum mares, sinistrum puellas, foveret; hinc abortus futuri sexum cognosci posse credebat, prout dextra vel sinistra mamma flaccesceret. Mollis frictio, fomentum ex hydrogala, in qua sapo Venetus dissolvitur, satis feliciter has molestias tollere solent; praecipue, si serosi quid sublactei ex papillis effluat. *Mauriceau* (*g*) pariter monuit, naturae hoc committendum esse; damnavit omnia repercutientia, & cavendum jussit, ne vestibus arctius adstrictis turgentes mammae premerentur; inde enim merito pessima metuebat mala.

Torpor, gravitas, dyspnoea. Molestum, quamvis charum, onus gravat totum corpus, & quandoque adeo debiles reddit, ut vix artus movere possint ultimo graviditatis tempore, praecipue si molliter educatae fuerint, & toto graviditatis tempore inerti torpuerint otio. Rusticae mulieri gravidae minor molestia, quae

In-

(*c*) De Graaf de Mulier. organ. pag. 147. 148. (*d*) Levret l'art des accouch. pag. 33. (*e*) Traité des malad. des femm. groff. Tom. I. pag. 134. (*f*) De Mulier. morb. Lib. I. cap. 32. Charter. Tom. VII. pag. 749. (*g*) Traité des malad. des femm. groff. Tom. I. pag. 137.

Inſtanti cum plena tument quoque viſcera partu,
Aequat humum raſtris, ſegetem naſcentibus herbis
Liberat, in longos religat ſarmenta maniplos.
Et duri patiens ita ruris, amansque laborum eſt,
Inter ut agreſtes operas enixa, marito
Progeniem referat, quam non peperiſſe, ſed agris
Inveniſſe putes (*h*).

Totam quandoque familiam vidi deſolatam, dum metuebant, ne ob torporem & debilitatem matris unquam felix ſuccederet partus. Ubi tamen veri partus dolores urgere ceperunt, omnis torpor cedebat, vires, antea ſuppreſſae, redibant ilico, & fauſtum ſequebatur puerperium. Licet omnes calida cardiaca ſtimulantia poſcerent, ut vires ſcilicet erigerentur, nihil tale dedi, cum nocitura praeviderem.

Dyspnoea autem imprimis circa finem graviditatis obſervatur, cum repleto adeo abdomine, & diaphragma libere deſcendere nequeat, & muſculi abdominales adeo diſtracti minus validè agant.

Abortus, ſic dictus, quod non ſit tempeſtive ortus, vocatur foetûs ante terminum ex utero excluſio: adeoque, ſtricte loquendo, poteſt abortus in primo impraegnationis exordio contingere, hinc & ἐμοτοκίαν alii dixerunt; immaturum partum: Attici, *Galeno* (*i*) teſte, vocabant ἄμβλωσιν: *Hippocrates* autem ἀποφθοράν, deperditionem, vocare ſolebat; quia intempeſtivi tales foetus, vel prodeunt jam mortui, vel, ſi adhuc vixerint, brevi pereunt. Cum autem ante ſeptimum menſem expulſus foetus raro vel nunquam ſuperſtes maneat, hinc tales ſub abortûs nomine comprehendere ſolent Medici: cum vero plurima exempla habeantur foetuum ſeptimeſtrium, qui diu non tantum ſupervixerunt, ſed & ad bonam ſenectutem pervenerunt; hinc tales partus non vocantur amplius abortus; ſed ſimpliciter tantum praematuri. Cum autem primo impraegnationis tempore ovum humanum nondum uteri ſuperficiei nexum ſit, ſi tunc elabatur de utero, vix ullo indicio cognoſci poterit talis embryonis deperditio; unde & a multis abortus nomen tunc vix mereri creditur. Hinc plerumque a primi menſis fine usque ad ſeptimum menſem abſolutum mulier abortiri dicitur, ſi foetum perdat. Cumque toto hoc temporis intervallo embryo utero nexus ſit, illa ſeparatio ab utero, cujus vaſa jam aucta mole, & ſanguine plena, ſunt, fieri nequit fere, niſi ante abortum, vel & ipſo abortus tempore, ſanguis majori minorive copia de utero exeat.

Forte hinc vocari poſſet abortus, *ſanguinolenta foetus immaturi expulſio.*

Poſſunt enim ſatis commode in abortu tria temporis ſtadia diſtingui. *Primum* eſt, quando nexus placentae cum utero incipit ſolvi. Notum eſt, ovum humanum adhaerere omnium firmiſſime utero in illo loco, ubi placenta eſt, & magna uteri vaſa cum placenta communicare, quae nexu hoc ſoluto ſanguinem

(*h*) Vanier Praed. Ruſt. Lib. 2. pag. 47.

(*i*) Comment. I. in Lib. VI. Epidemic. text. 2. pag. 356.

nem fundunt, qui copia auctus chorii nexum, longe debiliorem, cum utero tollit magis magisque, donec per os uteri exire incipiat; & hoc vocatur *secundum* stadium abortus. *Tertium* stadium dicitur, ubi foetus immaturus ex utero prodit.

Si jam in memoriam revocentur illa symptomata, quae primis graviditatis mensibus adesse solent, patebit facile, saepe metuendum esse, ne tener ille nexus foetûs cum utero destruatur. Soli, per vomitum, abdominis concussus producere possunt hoc malum; imprimis, si non tantum nausea & vomituritio, sed validus & frequens vomitus, adsit; qui, uti dictum fuit ad §. 652, agnoscit pro causa non tantum fibrarum muscularium, faucium, oesophagi, stomachi, intestinorum, convulsionem; sed etiam diaphragmatis & musculorum abdominalium; unde tunc omnia contenta abdomine viscera premuntur, & concutiuntur. Augetur hoc discrimen, si vasa corporis multo sanguine turgeant eodem tempore.

Inde etiam patet ratio, quare circa tertium mensem abortus frequentius contingat; quia nempe debilior adhuc est nexus foetus cum utero, & in sanguineae temperiei foeminis, quibus antea copiosa solebant fluere menstrua, vasa uterina multo sanguine turgent.

Sequitur jam, ut consideremus, qua methodo, & per quae remedia, haec symptomata, si non omnino tolli, saltem minui & leniri, possint. Patebit autem statim, ad hunc scopum obtinendum prudentia opus esse.

§. 1297. Quae proinde pendentia ab una causa eodem remedio, sanguinis missione, tolli solent.

Cum inter praecipua graviditatis signa menstruorum cessatio habeatur, hinc solebant incipientis graviditatis molestiae retento huic sanguini adscribi a plurimis; adeoque concludebant, nullum praesentius remedium haberi posse, quam si per venae sectionem tolleretur sanguis, a cujus nimia copia nasci omnia haec mala credebant. Verum ex antedictis patuit, non in omnibus mulieribus tantam evacuari menstrui sanguinis copiam, ut ab hujus retentione, statim in graviditatis initio, mali quid metuendum sit. Praeterea patuit, multa ex illis symptomatibus, quae inter signa graviditatis solent haberi, jam adesse, antequam a retentis menstruis copia sanguinis aucta fuerit: solent enim saepe mulieres concipere primis diebus, postquam cessaverint menstrua, & in pluribus statim nausea, vomituritio, & appetitus rerum insolitarum, observatur. Neque facile deduci posse videntur haec gravidarum symptomata a sola copia sanguinis aucta, cum in plethoricis eadem non observentur. Verum etiam demonstratum fuit, sanguinem hunc retentum impendi replendis uteri mole crescentis vasis; atque ob hanc causam non statim abundare, licet a tenello Embryone non possit absumi totus.

Quam maxime autem hic videtur considerandum naturae institutum, cui ministrare Medicum oportet, non imperare. In sana & vegeta muliere debito tempore fluunt menstrua; cessant, si impraegnatur. Si semper cum periculo retineretur in corpore gravidae ille sanguis, adorandus Creator alias

 sub-

ſubſtituiſſet vias, per quas exire poſſet, & illae gravidae, quae ſanguinis miſſionem non admitterent, graviores paterentur moleſtias. Nunquam tota vita ſanguis miſſus fuit uxori meae propriae; nunquam tamen abortivit; & ſex proles ſanas peperit feliciſſime, atque a puerperiis cito reſtituta fuit ſemper. In plurimis aliis idem obſervavi; & hinc merito concludere poſſum, ſanguinis illam miſſionem in omnibus gravidis neceſſariam non eſſe; imo nec ſemper utilem; & quandoque noxiam.

Longe tamen abſum ab illa ſententia, nunquam venam ſecandam eſſe in gravidis: vidi plures, quae ſanguinis miſſione opus habebant, ſive ob nimiam plenitudinem, ſive ob ſubitam rarefactionem ſanguinis. Illae, quae ſingulis menſibus copioſo ſanguine diffluunt, dum non ſunt gravidae, opiparo utuntur victu, & corpus parum movent, ſaepe nimio ſanguine turgent, plethoricae, primo vel ſecundo graviditatis menſe; nec unquam dubitavi, talibus venae ſectionem ſuadere, ſimulac ſigna plethorae obſervarem; probe gnarus, caeteroquin abortus periculum imminere. In aliis, per iracundiam validam vidi omnia vaſa ilico turgere repleta, faciem rubram tenſam, oculos rubro ſanguine ſuffuſos; & his venae ſectio profuit. Hoc tantum monitum volo, ne pro generali regula habeatur, ſanguinem tempore graviditatis mittendum eſſe, & omnes moleſtias, omnia mala, quae ſequuntur, merito attribui hujus remedii neglectui. In quibusdam locis haec opinio inoluit, imprimis in nobilibus familiis, ter venam ſecandam eſſe tempore graviditatis; in initio nempe, circa medium, & prope finem; nulla habita ratione temperiei, & habitus corporis. Vidi, hoc factum fuiſſe in tenellis pallidis foeminis, & licet languerent inde peſſime toto graviditatis tempore, debiles, languidos, infirmos, parerent foetus, & per integros menſes affigerentur lecto, antequam poſt puerperium prodire poſſent in publicum, vix tamen, & apud paucas tantum, impetrare potui, ut impoſterum idem non tentaretur. Medici ipſi, famae ſuae nimis conſulentes, huic torrenti vix ſe audebant opponere: probe gnari enim erant, ſi quid ſiniſtri contingeret poſtea, illud unice attribuendum fore omiſſae venae ſectioni; e contra, ſi more ſolito ſanguis mitteretur, liberos ab omni culpa pronunciandos, quidquid etiam poſtea fieret.

Interim optimorum Medicorum gravis autoritas ſuadet, caute hic procedendum eſſe. Dixerat *Hippocrates* (*k*): *Mulier utero gerens vena ſecta abortit, eoque magis, ſi foetus grandior fuerit.* Et *Galenus* aſſentitur *Hippocrati*, praecipue, ubi jam adultior foetus majori copia nutrimenti indiget. Praeterea, dum in partu placenta educitur, magna ſanguinis copia exire ſolet, & lochia per plures dies pergunt deplere vaſa uterina. An ergo conducet paulo ante partum per venae ſectionem minuere adhuc ſanguinis copiam? Novi quidem, quod dicatur, ſic impediri, ne copia tanta ſanguinis ex utero fluat, dum placenta educitur: ſed nequidem veroſimilis eſt haec ſententia. Magna enim adeo vaſa ex utero ad placentam veniunt, ut neceſſario, poſt nexum hunc ſolutum, undatim ſanguis effluere debeat; quem uterus ſe contrahens, dum vacu-

(*k*) Aphor. 31. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213.

vacuus est, urget. Imo nisi hoc fieret, pessima sequerentur mala, uti postea demonstrabitur in capitulo *de morbis puerperii*.

Fatendum est, non omnino & absolute verum esse hunc *Hippocratis* aphorismum; nam quotidiana observata docent, abortum non semper sequi, si gravidae mulieri vena secetur. Unde *Celsus* (*l*) prudenter limitavit *Hippocratis* sententiam. Dum enim de venae sectione agit, monet, in pueris, & senibus, & gravidis, vetustatem Medicam hac abstinuisse: *Siquidem antiqui, primam ultimamque aetatem sustinere non posse hoc auxilii genus, judicabant, persuaserantque sibi, mulierem gravidam, quae ita curata esset, abortum esse facturam. Postea vero usus ostendit, nihil ex his esse perpetuum, aliasque potius observationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debet. Interest enim, non quae aetas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quae vires sint.* Haec ergo docebunt Medicum, quid agendum sit in gravidis; neque facile tunc errare poterit. Si enim langueat pallida mulier gravida, a sanguinis missione abstinebit omnino; contra si rubescat, calcat, venae turgeant, caput doleat, narium stillicidium adsit, tensionem circa lumbos, pelvim, inguina, sentiat, venam secabit, ut abortum, a nimia vasorum plenitudine metuendum, caveat; semper tamen & tunc memor erit illorum, quae *Celsus* (*m*) prudentissime monuit: *Mulieri praegnanti post curationem quoque viribus opus est, non tantum ad se, sed etiam ad partum, sustinendum. Non quidquid aut intentionem animi aut prudentiam exigit, protinus ejiciendum est: cum praecipua in hoc ars sit, quae non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires aestimet, & ex eo colligat, possit, nec ne, superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in una muliere duo corpora, sustineat.*

Videtur tamen ex toto contextu *Celsi* patere, quod tantum disputaverit, an liceat, in morbis, sanguinem mittere gravidis mulieribus; non, an in gravidis & sanis illud fieri debeat. Cum autem *Hippocrates* abortum exspectaverit in gravidis a sanguinis missione, quae tamen saepe adeo necessaria est in morbis acutis, hinc forte statuit in Aphorismo praecedenti (*n*); *Mulierem utero gerentem morbo quodam acuto corripi, lethale.* Periculosius decumbere gravidas talibus morbis, nemo dubitat, praecipue cum & foetus ratio habenda sit in curatione; uti optime *Galenus* (*o*) in Commentario ad hunc textum notat. Dum enim minori copia & longiori intervallo cibaria exhibentur aegrotanti matri, periculum est, ne alimenti penuria pereat foetus. Si autem plus ciborum, & crebro magis, exhibeatur, metus est, ne intempestivo cibo aucta febre gravida occidatur. Tamen, non semper perire gravidas, dum morbo acuto corripiuntur, vel ex ipso *Hippocrate* (*p*) demonstrari potest. Mulier enim illa, quae in littore, trimestri foetu gravida, decumbebat febre acuta, cum obmutescentia, delirio, convulsione, insomniis, urinis tenuibus non bene coloratis, aliisque malis symptomatibus, tamen a morbo evasit, decimo quar-

(*l*) Lib. 2. Cap. X. pag. 77. (*m*) Ibid. pag. 78. (*n*) Aphor. 3. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213. (*o*) Ibidem. (*p*) Epidemic. Lib. I. aegrot. XIII. Charter. Tom. IX. pag. 115.

quarto die judicata. Unde & *Celsus* (q) hanc Prognosin limitavit, dicens: *Mulier quoque gravida acuto morbo facile consumitur.*

Vidi quandoque Medicos meticulosos fuisse ob hos Aphorismos *Hippocratis* in curandis gravidarum morbis acutis, & a sanguinis missione abstinuisse, vel saltem illam nec satis larga copia, nec repetitis vicibus, tentare ausos fuisse, licet morbus hoc remedium posceret. Tuto tamen, & cum optimo eventu, hoc factum fuisse, propriis experimentis novi. In muliere sex menses gravida acutam pleuritidem, tribus venae sectionibus, intra nucthemeri spatium institutis, curavi feliciter, quae postea debito tempore sanam prolem peperit quam felicissime. In alia, circa ultimum graviditatis terminum, acuta febre cum dolore intenso lateris sinistri decumbente, bis venam secui: viginti quatuor horis post secundam venae sectionem sanam puellam enixa est, & feliciter a morbo, atque a puerperio, convaluit. Similes casus, ubi gravidis, morbo acuto laborantibus, feliciter vena secta fuit, apud *Forestum* (r) habentur, & alios.

Ex his, ut puto, satis constat, quid de *Hippocratis* Aphorismo, prohibente venae sectionem in gravidis, sentiendum sit. In morbis acutis gravidarum illam quandoque requiri, & cum successu fuisse administratam, certis & numerosis observatis confirmatur. Verum inde concludi nequit, in gravidis & sanis mulieribus sanguinis missionem semper esse utilem.

Ubi signa plethorae adsunt, & largo menstruorum fluxui assuetae sunt mulieres, omnes conveniunt, sanguinis missionem non solum utilem esse, sed & necessariam; sin minus, *Mauriceau* (s) ne quidem illam laudat, dum sanguis ex vagina, menstruorum more, fluit in gravidis. *La Motte* (t), qui candide adeo narrat illa, quae observavit, admittit venae sectionem tantum in gravidis, si *admodum plethoricae* fuerint: adhibet tamen etiam, si absurda appetant, bona alimenta fastidiant omnino, nauseënt, vomant, debilitatem sentiant, aliquid sanguinis de vulva fluat. Verum ex antedictis constitit, haec symptomata non posse semper adscribi nimiae copiae sanguinis, adeoque non semper requirere venae sectionem.

Concludit autem, si gravida bene valcat, sanguinis missionem non tantum inutilem, sed & noxiam, esse.

§. 1298. In qua tamen instituenda, locus, tempus, copiaque, maxime advertenda.

Locus. Cum venae sectio instituatur primis graviditatis mensibus tantum hoc scopo, ut minuatur nimia sanguinis quantitas, illud semper obtineri poterit, quocumque in loco aperiatur vena. Cum autem, uti ad §. 1291. dictum

(q) Lib. VI. Cap. 6. pag. 55. (r) Lib. 2. Tom. I. pag. 59 & seq. Stalp. van der Wielen observat. rar. Cent. prim. num. 33. part. I. pag. 132. & observ. 65. pag. 277. & seq. (s) Traité des malad des femm. groff. livr. I. chap. XX. pag. 156. 157. (t) Traité des accouchem. liv. I. chap. XV. pag. 64. & seq.

tum fuit, ad promovendum fluorem menstruum venae sectio in pede instituta usum habeat, & ideo ab omnibus commendetur, sponte patet, quare damnetur in gravidis, cum abortus periculum foret, si vasa uterina sanguinem dimittere inciperent. Hinc, omnium autorum consensu, sanguinis missio in brachio fit, graviditatis tempore. Quamvis autem impetus & copia humorum deriventur versus inferiores corporis partes per venae sectionem in pede institutam, tamen videtur sanguis facilius tunc transire per arteriam iliacam externam, quae non dat utero adeo copiosos ramos, & minus urgeri iliacam internam, quae utero prospicit. Frequentes observationes docuerunt, scelestas mulieres, dum menstruorum suppressionem simulabant, tentasse frustra venae sectionem in pede, ut clandestini amoris fructum perderent. Interim tutissima semper incedendum via est, & merito ex brachio facta sanguinis missio praefertur, dum nimia sanguinis congestio circa vasa uteri metuitur. *Danda est autem opera, ut quam maxime procul a locis, in quibus dolores fieri & sanguis colligi solet, sectiones faciamus. Sic enim minime magna mutatio repente continget, & translata consuetudine efficiet, ut ne amplius in eundem locum colligatur* (*u*).

Tempus. Si morbus acutus inflammatorius sanguinis missionem postulet, quovis graviditatis tempore vena secatur, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Verum cum hic agatur de illa sanguinis evacuatione, per quam abortus periculum a nimia plenitudine cavetur, & emendantur molesta symptomata, graviditatis initium comitari solita, facile patet, primis mensibus praecipue venae sectionem locum habere. Post tertium enim mensem, nausea, vomitus, & reliqua graviditatis symptomata, minuuntur; imo integre cessant aliquando. Praeterea post hoc tempus uteri moles crevit, & vasa ejus copiosiori sanguine indigent, ut repleantur, simulque foetus mole auctus pluri indiget nutrimento. In plethoricis, & quae copiosa menstrua habere solent, quandoque post primam cessationem menstruorum opus est venae sectione; frequentius tamen post secundam periodum in tali casu instituitur; si signa doceant, sanguinem abundare in corpore, & urgere vasa uterina, nona vel decima septimana post impraegnationem: abortus enim hoc graviditatis tempore saepius contingunt, rarius quarto mense, & post illum finitum rarissime, nisi a morbo valido, vel vi externa, ut lapsu, percussione abdominis; aut & a validis animi affectibus, a quibus summopere cavendum est. Si nimiae plenitudinis signa recurrant denuo, eadem ratio suadet, repetendam esse sanguinis missionem: neque tales casus mihi frequenter contigerunt in praxi, ubi pluribus venae sectionibus opus fuit. Quasdam tamen vidi, lautissime vivere solitas, sanguineae temperiei, & ob levissimam quamvis causam irascentes, quibus quatuor, imo quinque, vicibus venam tundere opus erat, ut caveretur abortus. Prudens Medicus ex signis plethorae facile determinare poterit, quando depletione opus erit.

Copia requiritur talis, quae minuendae plenitudini sufficit, nec tamen vires

(*u*) Hippocrat. de Off. natura Cap. V. Charter. Tom. IV. pag. 3.

res debilitat. Hoc dum fit, post sanguinis missionem alacriores se sentiunt; si larga nimis copia detrahatur, languent. Caute hinc monuit *Manningham* (*w*), etiam in morbis gravidarum, qui venae sectionem requirunt, cavendum esse, *ne copia sanguinis larga uno tempore mittatur; quoniam effectus idem, si interpositis intervallis fiat, plerumque sequatur, & iis incommodis, quae temere effuso sanguine oriuntur, difficile sit, mederi*. Felicior semper ars Medica est in tollendo, quod superest, quam in restituendo, quod deëst. *Parum enim valebunt potiones cardiacae, ad vires, intempestive effuso sanguine, reficiendas* (*x*). Unde egregius ille vir hanc cautelam commendavit: *Quandocumque sanguinem mitti jusseris* (*in rebus praesertim dubiis*) *digito aegrotantis venae continuo ab incisa vena admoto observandum, fortiores an languidiores* (*effluente sanguine*) *fiant ictus*, (*idque ex sola uncia permissa sedula observatione dignoscatur*). *Si fortiores fiant ictus, tuto potes pergere; sin minus, vel si languidiores fiunt, incommodis afficietur maximis aegrotans, nisi statim desinatur.* Non absimile monitum dederat *Celsus* (*y*), dicens: *Vis corporis melius ex venis, quam ex ipsa specie, aestimatur.*

§. 1299. Tum victus tenuis, motus ordinatus, potus levis, admodum prosunt.

Victus tenuis. Omnia viscera abdominalia, quae ingestos cibos retinere & mutare in chylum debent, a tumente utero moventur loco, & quandoque comprimuntur, dum procedente graviditate augetur uteri moles. In initio graviditatis molesta saepe adest nausea, quae ventriculi actionem turbat omnino. Hinc patet facile, victum tenuem tunc requiri ex eupeptis; jusculis nempe, teneris animalium juniorum carnibus, piscibus fluviatilibus, ovis recentibus, oleribus mollibus, pane bene fermentato. Praestat & saepius repetitis vicibus nutrimenta exhibere, quam ciborum copia gravare ventriculum. Opima pinguia, & illa cibaria, quae ex farinosis non fermentatis parantur, vitanda; consuetudinis tamen semper ratio habenda est in gravidarum victu; cum consuetos cibos facilius ferant; neque semper pertinaciter obluctandum est, si quaedam admodum desiderent edulia, licet minus salubria viderentur. Videantur & illa, quae §. 599 & 602 dicta sunt.

Contra hanc diaetae regulam saepe peccatur, dum meracissimis jusculis, aliisque ferculis, quae parva sub mole multum nutrimenti continent, conantur gravidas implere, etiam invitas, nimis saepe sollicitae matres. Credunt enim, omnem curam adhibendam esse, ut non tantum gravida, verum & foetus, alatur. Sed a similium copia ingesta gravatur ventriculus, non nutritur corpus.

In condimentis autem, aromata calefacientia, & acria omnia, vitanda sunt, vel saltem, si his diu assueta fuerit mulier, parca manu tantum adhibenda.

(*w*) Artis obstetric. Compend. pag. 91. (*x*) Ibid. pag. 92. (*y*) Lib. 2. Cap. X. pag. 78.

da. Blanda enim humorum maternorum indoles maxime conducit tenero foetui.

Motus ordinatus. Antea dictum fuit, quam feliciter rusticae mulieres parere soleant, quae vix solitos intermittunt labores, antequam partus dolores sentiant. Verum hoc in molliter educatis minime conduceret. Optime prodest ambulatio, praecipue in aëre puro, sereno, rusticano, absque delassatione tamen. Vectio in rheda, nisi sic loris suspensa fuerit, ut nullum validae & subitae concussionis periculum adsit, minus tuta est. Hinc itinera gravidis non conducunt, partim ob viarum asperitatem, partim ob subitum metum, quo percelli solent, si quid sinistri contigerit. Ascensus autem per acclivia, cum nimis delasset, & descensus per declivia, cum vix sine lapsus periculo a gravidis perfici possit, vitandi sunt. Imprimis damnantur saltationes validae, aut diuturnae, a quibus toties periculosae haemorrhagiae, & abortus, contigerunt. Pariter caveri debent omnes nixus validi, elevando pondera, removendo obstacula, & alia his similia. Vidi, optimam matronam abortivisse, dum gravida biennem filium, in terram delapsum, levare subito conabatur.

Potus levis. Aqua pura illis, quae assuetae sunt, optimus potus est. Nec unquam observare potui, cerevisiam nocuisse illis, quae hanc potare solebant. Pauculum vini tuto miscetur aquae, pro potu communi. In fine prandii aliquid vini generosi mollis, cum pane tosto, vel biscocto, solet facile concedi; praecipue, si ventriculus langueat, uti saepius in initio graviditatis contingit. In temperie calida sanguinea majori sub cautela haec concedi solent.

Frigidi autem valde potus, imprimis per glaciem gelidissimi redditi, si bibantur a gravidis, *exinde colicam passionem saepe patiuntur, & abortionem faciunt* (z).

§. 1300. Interim Cardiaca aromatica, una cum lenissimis antihystericis, vel & blandis subacidis, summi usus sunt, & efficaciae.

Languent plus minusve plurimae gravidae, praecipue primis graviditatis mensibus: illae vero, quae mobile admodum genus nervosum habent, saepius & passionibus hystericis corripiuntur. Unde Medici vix de aliis remediis cogitaverunt, nisi de talibus, quae hunc languorem grata sua fragrantia tollere possent, & debiles nimis fibras solidas roborarent, simulque inordinatos generis nervosi motus compescerent. *Cinamomum*, quod inter aromata principem locum obtinet, hinc adeo laudatur: habet enim amabilem fragrantiam, simulque vim roborantem satis manifestam. Sed & ideo Cinamomi pulvis, infusum cum vino paratum, & tinctura, praeferuntur reliquis ex hoc aromate

(z) Manningham Art. obstetric. compend. pag. 65.

re praeparatis, quae aromatica fragrante vi pollent quidem, sed roborante efficacia carent; qualia sunt *oleum essentiale Cinamomi*, *aqua stillatia*, *vel & spiritus Cinamomi*; quae omnia sunt fragrantissima quidem, sed tota vis roborans in residuo post destillationem Cinamomo manet, nec una cum volatili fragrantia per alembicum transcendit. Magnum & hic usum habent *Cortices Arantiorum*, & *Citreorum*, qui mire reficiunt fragranti halitu, & gratum simul amarorem, ventriculo amicum, possident; quod imprimis in corticibus arantiorum obtinet. Sed & horum succi grato acido sapore oblectant, & deletum appetitum feliciter restaurant, dum cibi his succis condiuntur; simulque omni resistunt putredini. Ob eandem rationem *Ribesiorum* succus, cum saccharo in *Sapam* sive *Rob* coctus, roborans *Cydoniorum* pulpa, succus *Berberissae* acidus & subausterus, commendantur gravidis. Variae in *Materia Medica* ad hunc numerum reperiuntur formulae, ad quarum normam plures similes concinnari poterunt, magis minusve aromaticae, pro diversa nempe mulieris gravidae temperie.

Affectibus autem hystericis cöercendis *Castorei* virosus odor, *Succinum*, horum tincturae, & alia plura similia, commendantur; sed parca dosi tantum; cum eadem haec & inter medicamenta Emmenagoga numerentur.

§. 1301. Ab incremento foetus oriri videntur eadem fere, quae enumerata (1296.), tum Difficultas urinae, & alvi, Haemorrhoïdes, Varices, Inflatio pedum, Uterinorumque labiorum, lapsus proclivis.

Antea notatum fuit, non omnia graviditatis symptomata liquido intelligi, aut explicari, posse ex menstruorum retentione; nec a mole foetus, secundinarum, & aquarum; quae saltem in graviditatis initio satis parva est. Unde etiam observatur, plura symptomata, quae incipientem graviditatem comitantur, minui multum, imo integre cessare quandoque, post tertium vel quartum mensem. Illae autem molestiae, quae a mole aucta uteri, foetum continentis, fiunt, potius augentur ad finem graviditatis usque. Si enim, uti ad §. 1295. dictum fuit, in muliere, sexto mense graviditatis mortua, uteri fundus inventus fuerit tangere fundum ventriculi, & intestina sursum ac ad latera removisse, ita ut inter uterum & spinam dorsi nihil locaretur, anteriorque uteri tumentis superficies nudum peritonaeum tangeret; patet facile, & reliquis tribus ultimis graviditatis mensibus hanc viscerum pressionem augeri adhuc debere, una cum uteri extensione. Diaphragmatis motus sic minus facilis redditur, & quandoque illud irritatum tetano riget, sicque verum asthma spasmodicum fit, quod per vices redit, imprimis, si ventriculus simul, vel ab ingestis, vel a flatibus, turgeat. Vidi hoc in gravida, quae post partum statim liberabatur molesto hoc malo.

Multum tamen levantur hae molestiae, dum sensim crescit uteri gravidi moles, sicque lente & aequabiliter mutatur viscerum situs. At contingit aliquando, uteri fundum non assurgere recta, sed ad unum alterumve latus declinare, uti in sequenti Capitulo demonstrabitur; tunc minus aequabilis erit

illa

illa pressio tumentis uteri, & possunt augeri molestiae. An tale quid indicare voluit *Hippocrates* (*a*), dum dixit: *Praegnantibus hypochondrii dolor, malum.* Saepius alia occasione monitum fuit, *Hippocratem*, ubi in singulari numero ponit hoc verbum, semper intellexisse hypochondrium dextrum. Si jam uteri fundus in dextram partem obliquatus assurgat, intestinorum molem premet versus hepatis concavam partem, in qua vesicula fellis, ductus bilarii, venae portae truncus, &c:, haerent; unde patet facile, plurima mala fieri posse, quae indicantur metuenda ob dolorem dextri hypochondrii in gravidis.

Difficultas urinae. Agitur hic de illa urinae difficultate, quae ab incremento foetus, & uteri mole aucta, producitur, ac praecipue ultimis graviditatis mensibus observari solet. Potest enim graviditatis tempore ab aliis caussis, quae ad graviditatem non spectant, urinae difficultas nasci. Vidi sic in muliere triginta annorum, tertio graviditatis mense, subito molestissimam dysuriam, absque ulla causa praegressa: post aliquot horas incepit dolere, & tumere, pudendi pars superior circa meatum urinarium: vena secta fuit, mollissima remedia externo & interno usu adhibita; unde levamen quidem sensit, sed dolor ille, qui circa meatum urinarium fuerat, per abdomen dispergebatur; sexto die vix poterat decumbere; sed perpetuo erecta sedere cogebatur. Simul dolorem validum sensit circa renem sinistrum; urina nunc facilius, nunc difficilius, profluebat; dolor manebat circa renem, nunc mitior, nunc magis acer; &, sex septimanis elapsis, purum aequale album pus eminxit, cum levamine subito doloris circa renem; perrexit diu, urinam purulentam emittere; finito quinto mense graviditatis foetum mortuum excludebat. Postea renuit sumere illa, quae renali ulceri curando idonea consulebantur: pus in urina minuebatur copia quidem; sed incepit emaciari, tussive purulenta exspuere, & tabe pulmonari sensim confecta periit.

His similes morbi possunt gravidis contingere; sed etiam ab ipsa mole uteri gravidi potest impediri libera urinae excretio. Vesica enim utero incumbit (*b*). Hinc mole auctus potest vesicam comprimere ita, ut non satis distendi possit; adeoque frequenter cogetur urinam dimittere gravida; si autem collum vesicae comprimatur, impeditur liber urinae exitus, & pars urinae, diu manens in vesica, mora acrior reddita, irritat perpetuo, sicque molestam stranguriam facit; quod praecipue ultimis graviditatis mensibus contingere solet; dum quandoque vesica sic deprimitur, ut angulum faciat cum suo collo. Observavit hoc *Mauriceau* (*c*) in gravida, quae tribus ultimis mensibus, frequenter, & tanto cum dolore, urinam exprimebat, ac si calculo, vel ulcere colli vesicae, laboraret; post partum autem omnia haec mala cessabant statim.

Idem contingere quandoque quarto & quinto graviditatis mense, notavit egre-

(*a*) Coac. Praenot. N° 523. Charter. Tom. VIII. pag. 883. (*b*) Mauric. traité des malad. des femm. gross. liv. I. chap. XV. pag. 138. (*c*) Ibid. pag. 139.

egregius de arte obstetricia autor *Brudenell Exton* (*d*), dum uterus gravidus totum pelvis cavum implet, nec adhuc multum supra pubis ossa eminet fundo suo. Imprimis autem hoc fiet in illis mulieribus, quibus uteri collum profundius in vaginam descendit; uti fieri solet in his, quae uteri prolapsum habuerunt, sive integrum, sive incipientem tantum: licet enim uterus non promineat extra vulvam, sed vaginam repleat, tamen sic comprimit collum vesicae, ut urina excerni nequeat. Talis casus legitur (*e*), ubi nec catheter poterat in vesicam deduci, sed, reducto utero prolapso, sponte excernebatur ingens quantitas urinae, qua vesica distendebatur.

Omnium maxime haec urinae difficultas videtur fieri in gravidis, quarum uterus, propendulo maxime abdomine, supra ossa pubis antrorsum delapsus, efficit, ut vesica cum suo collo angulum faciat, sicque impediatur libera urinae excretio, & simul difficilis admodum reddatur catheteris in vesicam introductio. Observatum fuit, vesicam in gravidis, a tali suppressione urinae distentam, tumores produxisse in inguinibus, & in perinaeo; veram nempe vesicae herniam, de qua videri potest *Academia Chirurgica Parisina* (*f*), ubi tales casus habentur, in gravidis mulieribus observati. An simile quid indicat sequens *Hippocratis* locus (*g*): *Interdum etiam, ubi mulier vasorum vacuationem passa fuerit, ac praeterea laborarit, uteri conversi ad vesicae osculum procumbunt, & stranguriam inducunt. Nullum autem aliud habet malum, & curata brevi convalescit, nonnunquam etiam sponte.*

Et Alvi. Ab assurgente utero gravido intestina omnia sursum & ad latera recedunt, ac plus minusve comprimuntur, cum minuatur cavum abdominis. Cum autem in intestinis tenuibus contenta sint molliora, & magis liquida, non tam facile transitus horum per cavum intestinorum impedietur. In crassis vero intestinis exsucca magis materia haeret, &, resorpto per vasa absorbentia liquidiori, magis magisque redditur arida, donec expellatur per anum. Coli jam intestini finis, uti notum est, antequam desinit in rectum, elevatur sursum, incurvatur, dein iterum recta descendit in pelvim, & vocatur tunc intestinum rectum. Verum uteri turgentis moles hunc imprimis locum premit, ubi sponte sua, etiam in non gravidis fit remora foecibus alvinis; adeoque patet, quare toties stricta fiat alvus graviditatis tempore. Cavendum tamen est, ne nimis diu moretur alvus, quia foeces alvinae magis magisque exsiccantur, mole augentur, & indurantur; unde non possunt ano expelli postea, nisi summa vi; quod quandoque abortui causam dedit. Si autem pars tantum induratarum foecum alvo exprimatur, sensim reliqua accumulantur, omnia crassa intestina implentur foecibus, & intestinum imprimis rectum dilatatur quandoque in saccum ingentem, uti inventum fuit in cadavere juvenis quindecim annorum (*h*), qui diu laboraverat alvo stricta, ita ut intra viginti dies semel tantum alvum deponeret. Simul notatur in eodem loco, pluribus con-

(*d*) System. of midwifery pag. 144. (*e*) Levret sur les polypes pag. 112. 113. (*f*) Tom. 2. pag. 23 & seq. (*g*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 735. (*h*) Académ. des scienc. 1750. in 4°. Hist. pag. 48.

contigisse, ut digitis, vel & instrumentis, educi debuerint siccissimae & induratae foeces, si per longum tempus alvus stricta fuisset.

Neque tantum intestinum rectum sic dilatatur a foecibus retentis, sed & secundum totam longitudinem coli talis dilatatio contingere poterit. Vocatus fui ad mulierem Anglam olim, quae sanissima felici & satis facili partu excluserat prolem sanam, nec quid mali primis diebus puerperii passa fuerat. Nono autem post partum die, licet alvum quater deposuisset hoc intervallo, incepit conqueri de obtuso dolore & pondere circa os sacrum, una cum tenesmo, sed irrito, deponendi alvum; clysmata injecta fuerunt, sed redibant ilico; olei copia data fuit; emollientissima decocta, cum melle, linimenta ano & vicinis partibus, adhibita fuerunt, tandem sensim descendit massa indurata, & anus incepit parum aperiri, ut instrumentis scalpendo quasi minui potuerit moles utcumque, tandemque post summas angustias, & dolores, per integrum biduum toleratos, expressa moles foecum induratarum fuit, quae foetus maturi caput aequabat, si non superabat. Absque dilaceratione ani tanta moles transire non poterat, tamen ope peritissimi Chirurgi a tanto malo perfecte convaluit.

Patet facile, hanc foecum congeriem graviditatis tempore collectam fuisse, nec haesisse in intestino recto, vel coli fine, quia partum impedivisset; sed altius, & post puerperium sensim dilatato colo descendisse. Simul notandum est, talem foecum congeriem posse distendere intestinum crassum, & tamen non ita exacte implere ejus cavum, quin subducere se possit liquidior & mollior foex stercoracea, quae postea in reliquo tractu intestini in scibala figurata mutatur, & absque molestia per alvum exit.

Unde auctores (*i*), qui de cura gravidarum scripserunt, sollicite monent, cavendum summopere esse, ne stricta nimis alvus sit graviditatis tempore. Cum autem purgantium frequens usus non conveniat gravidis, hinc clysmata emollientia & lubricantia commendantur; praecipue si syringae ope injiciantur; tunc enim altius penetrant, quam si vesica adhibeatur ad hunc usum. Suppositoria pariter laudantur, quae suo stimulo non tantum intestinum rectum, sed & colon, incitant ad contractionem, per quam retentae foeces loco moventur, imprimis, si per clysma emolliens & oleosum intestinum lubricatum fuerit, & durae foeces emollitae sint, tunc enim facilius descendent, & minori molimine per anum exprimentur. Adeo autem magni momenti hanc rem esse credidit egregius ille autor, ut noluerit Medicum fidere gravidae vel illius custodis relationi, sed ut ipse inspiciat foecum copiam, nec cesset ab his remediis, donec molliora alvi excrementa prodierint.

Haemorrhoides. Tumentem uterum venas Iliacas premere, sicque difficiliorem facere reditum sanguinis venosi a partibus inferioribus, antea jam monitum fuit; hinc sequitur, venas magis tumere, imo etiam arterias, cum difficilius sanguinem suum in venas nimis plenas evacuent. Haec ratio est, quare toties occurrant haemorrhoides tempore graviditatis; omnium maxime in illis, quae antea solebant haemorrhoides pati: semel enim dilatata haec vasa

(*i*) Brudenell Exton pag. 146. 147.

vaſa a leviori etiam ſanguinis praepondio magis tument. Augetur autem haec cauſa a foecibus durioribus, circa finem inteſtini coli collectis, vaſa comprimentibus; uti etiam a mole uteri tumentis, prementis eadem haec inteſtini loca. Imo & in collo matricis, & circa ejus orificium obſervatum fuit, vaſa inſtar haemorrhoidum tumere, uti alia occaſione ad §. 1286. dictum fuit.

Varices. Ab eadem cauſa tumores varicoſi in tibiis & femoribus oriuntur, tumentibus admodum venis, & nodoſis circa loca, ubi valvulae haerent. Tumores illi varicoſi poſt ſomnum ſolent minui, cum in horizontali corporis poſitura uteri gravidi moles minus premat venas iliacas: ob hanc rem etiam conſulitur gravidis, ut de die aliquoties lecticae incumbant, cruribus in ſitu horizontali poſitis, ut ſic facilius ſanguis venoſus ad cor redire poſſit. Interim hoc cavendum eſt, ne, mutato ſitu corporis, ſubito ſanguis venoſus, in venis tumentibus collectus, ad cor redeat; quod inde opprimeretur; unde animi deliquium metuendum foret, uti ad §. 1296. dictum fuit. A varicibus hoc imprimis metuendum eſt, ne diu diſtractae venae omne perdant robur (vide §. 25. 3.), & tandem ruptae periculoſam producant Haemorrhagiam: ſtagnans autem ſanguis in varicibus mora acrior reddi poſſet, & venarum tunicas erodere; quod ſi non fiat graviditatis tempore, contingit quandoque diu poſt in mulieribus, quae ſaepius pepererunt, in quibus aliquoties vidi tumores varicoſos, pollicem amplitudine ſuperantes, qui tandem improviſo rumpebantur, cum profuſa haemorrhagia, & dein in ulcera, moleſtae ſatis curae, degenerabant. Poſt partum, depleto utero & contracto, cauſa diſtenſionis venarum ceſſat; hinc brevi ad priſtinam magnitudinem redeunt; niſi adeo diſtentae fuerint, ut vim contractilem omnino amiſerint. Ut hoc caveatur, decubitus juvat, ac matutino tempore mollis frictio; & poſtea, ut ſpleniis impoſitis tumentibus venis faſcia circumducatur, quae non comprimat fortiter, ſed firmet tantum, laxas venas, & fulciat, ne nimis diſtendi poſſint. Ab inferioribus autem incipiendo faſcia circumduci debet verſus ſuperiorem partem; & ſimul ſit ſatis lata, ut preſſio fiat aequabilior.

Inflatio pedum, uterinorumque labiorum. Antea ad §. 1228 & 1229, ubi de cauſa hydropis agebatur, probatum fuit, compreſſionem venarum majorum producere hydropem; unde mirum non eſt, ſi, compreſſis venis iliacis, anaſarca occupet pedes, crura, femora, imo & labia uterina. Si talis uteri gravidi, vel & venarum iliacarum, ſitus fuerit, ut una magis comprimatur, quam altera, tumor talis hydropicus in alterutro latere tantum obſervatur.

Tumores autem illi oedematoſi artuum inferiorum non adeo infauſti ominis ſunt, & poſt partum, ſublata cauſa, feliciter evaneſcere ſolent; praecipue, ſi blanda frictione ſtagnans lympha in motum reducatur. Saepius aucto urinae profluvio, quandoque & diarrhoea aquoſa, aut ſudoribus, diſſipantur hi tumores; quo facto, flaccidae partes faſcia circumducta firmantur; ſicque intra paucos dies totum hoc ſuperari ſolet.

Tes-

Teſtatur *La Motte* (*k*), quod nunquam viderit perire gravidam, nec puerperam, licet ingentes tales tumores oedematoſi adfuiſſent, niſi hi pro cauſa habuiſſent ingentem ſanguinis jacturam, vel ſimul convulſiones, aut alia ſymptomata extraordinaria, adeſſent.

Cum enim talis tumor a compreſſione venarum oriatur, poſt decubitum & ſomnum minui ſoleat, & praecipue ultimis graviditatis menſibus contingat, ſublata poſt partum hac cauſa facilis cura ſperari poteſt. Longe aliud obtinet, ſi poſt evacuationes nimias ſanguinis naſcatur hydrops (vide §. 1229). Poſt partum enim, dum ſecedit placenta, & per lochia poſtea exit ſanguis, augetur tunc cauſa hydropis, non vero minuitur.

Plus metuendum videtur, ſi labia pudendi tumeant oedematoſa, ne exitum foetus impediant: verum cedunt ſatis facile tumores tales oedematoſi, & vidi foeminam, cui hae partes tumebant immaniter, nec ullam admittere volebat medelam, peperiſſe feliciter, licet obſtetrix, magnitudine tumoris territa, deſperaret omnino.

Neque tamen adeo difficilis huic malo medela foret; leviter enim ſcarificando tumentia vulvae labia effluit lympha, & tumor brevi minuitur. Felici cum ſucceſſu applicatur & veſicatorium, ſic, ut partim tumenti vulvae labio, partim vicinae femoris parti, haereat (*l*).

Anceps autem diſcrimen imminet, ſi una cum febre inflammatorius tumor occupet vulvae labia, praecipue inſtante jam partu. Plerumque enim interiora vulvae ſimul tunc inflammata ſunt, & poſt partum omnes ſic affectas perire obſervatum fuit a peritiſſimis in arte obſtetricia magiſtris.

Notum eſt, inflammatas partes, ſi premantur, vel ruditer tractentur, cito fieri gangraenoſas: hoc ergo jure metuendum erit, dum caput infantis, partus tempore, partes has inflammatas premit, imo & quandoque dilacerat tumidas.

Lapſus proclivis. Naturaliter in gravidis abdomen antrorſum prominet, & quidem tanto magis, quo partui propiores ſunt: ideo coguntur, trunco corporis retrorſum inclinato incedere, ut centrum gravitatis totius corporis ſuſtineatur. Carnoſae magis, caeteris paribus, in foeminis nates, & os ſacrum magis retrorſum vergens favent aequilibrio corporis ſervando in gravidis: interim, ſi vel leviſſime pedem impingant obſtaculo, cadunt pronae: optandum hinc foret, ut ſcipione uterentur inter ambulandum, ſic facilius caveretur lapſus. Simul monendae ſunt, ut calceis latis & humilibus utantur, &, quantum fieri poterit, ſcalarum adſcenſum & deſcenſum vitent, vel ſaltem tunc lente & caute incedant. A lapſu enim gravidae periculum profuſae uteri haemorrhagiae, & abortus, metuendum eſt.

Cum autem omnes modo enumeratae moleſtiae fiant ab augmento foetus, & uteri mole aucta, patet ſatis, graviores has eſſe debere, ſi uterus geminos foetus contineat, vel & plures, quod rarius contingit. Unde etiam *Mau-*

(*k*) Traité des accouchemens livre I. obſerv. XLII. pag. 79-82. (*l*) Levret l'art des accouchem. pag. 202.

Mauriceau (*m*) monet, omnes illas, quae gemellos utero gerunt, habere crura admodum tumida, ultimis graviditatis mensibus; imo alibi (*n*), femora simul tumere asserit, & vulvae labia. Statuit autem hoc cognosci posse, si gravidae abdomen ab utroque latere tumeat, & in medio lineam magis depressam monstret; simul & eodem momento motus diversos in utroque abdominis latere percipiat; qui etiam frequentiores esse solent, dum, uno ex gemellis moto, alter incitatur: quamvis enim peculiaribus membranis inclusi fuerint, vicini tamen sunt sibi invicem. His signis si simul accederet tumor magnus artuum inferiorum, & labiorum vulvae, tunc egregius ille autor credebat, certissime constare, quod talis mulier binos aut plures foetus utero gestaret.

Merito quidem suspicari licet, gemellos adesse, si omnia haec signa adsint, sed certo illud affirmare, tutum non videtur. Vidi enim toties fefellisse eventum, licet & obstetrices & gravidae firmissime persuasae fuerint de futuro gemellorum partu. *Bartholinus* (*o*) observavit sequentia: *Tumor enim saepe major in simplici foetu, quam gemellis; quod saepe observavi, sive quod copia humiditatum ibi major sit, sive quod foetus simplex nonnunquam gemellos, vel aequet, vel superet. Duplicem in abdomine lineam aliqui pro indicio habent, gestari gemellos utero; sed in uxore mea id non successisse, animadverti &c: sane non paucas gravidas novi, quae in hoc signo falsae fuerunt, uniusque foetus diversum & validum motum sentientes. Singulare experimentum adfertur, ultimis nempe mensibus tibias & pedes inflari. Quod verum deprehendimus in omni gestatione, etiam simplicis foetus.* Magni hujus Viri monitis assentior omnino, cum & propriis observatis edoctus fuerim, illum verissima dixisse.

Qualis autem sexus futurus sit foetus, nullum habetur certum indicium. Praecipua collegit *Moschion* (*p*) a veteribus tradita. Marem in utero latere credebant, si foetus cito & fortiter γυμναστικῶς se moveret, si gravida bene colorata esset, si dextra mamma major foret: foeminam gestari e contra putabant, si tardius & segnius moveretur foetus, ipsa gravida decolor foret & infirma, sinistra mamma turgeret. Quid de his *Moschion* senserit, non patet evidenter, cum in fine hujus textus lacuna sit; quam in margine conati fuerunt supplere, ὅμως οὐκ ἀεὶ ἀληθῆ εἶναι; sicque testatus fuisset, haec non semper vera esse.

Notum est, uti antea jam monitum fuit, veteres Medicos credidisse, uterum habere binas cavitates distinctas, quarum dextra maribus, sinistra foeminis, recipiendis dicata foret. Ex hac autem falsa opinione ortum duxerunt plurima de sexu foetus praesagia.. Si nempe dextra, vel sinistra, mamma major foret, si gravida genubus incumbens dextrum vel sinistrum pedem prius attolleret, dum surgit, & plura his similia. Quidam ex Lunae Phasibus hoc determinare voluerunt. Omnia haec collecta legi poterunt apud *Mauri-*

(*m*) Traité sur les malad. des femm. groff. liv. I. chap. XVII. Tom. I. pag. 145.
(*n*) Ibid. Chap. VIII. pag. 104. (*o*) Epistol. Med. Centur. IV. Tom. 4. pag. 142. (*p*) Spachii gynaec. pag. 3. N° 26, & pag. 20 in fine.

riceau (*q*), qui omnia haec praesagia erronea esse probat, & statuit, impossibile esse, ut quid certi de sexu foetus in utero statuatur. Unicum hoc excipit, quod nempe quaedam foeminae, saepius partum expertae, observaverint, se quaedam appetere, dus mares gestant, quae fastidiunt potius, si foeminini sexus fuerit foetus; vel aliud quid diversi observaverint graviditatis tempore in vario sexu. Novi matronam, quae potum caffae appetebat, dum marem gestaret, fastidiebat, si puellam utero gereret, & ex hoc solo signo praesagium dabat, nec fallebatur.

Callidum consilium dedit *Mauriceau* (*r*), ut nempe obstetrix expiscaretur, quem sexum avide desideraret familia, &, hoc cognito, semper contrarium praediceret. Si vera dixit, scientiam mirabuntur parentes, dum omnium votis oppositam sententiam tueri ausa fuerit. Sin minus, voti compotes facti facile condonabunt falsum praesagium.

§. 1302. Quibus quidem auxilium ferri potest aliquando remedio V. S. (1297.), vel & situ corporis pro tempore mutato, tum etiam fasciis, similibusque, atque tandem linimentis lenibus.

Agitur jam, quomodo illae molestiae, praecedenti paragrapho enumeratae, minui possint, si omnino tolli nequeant. Debet enim foetus crescere, debet uteri moles augeri, & vasa ejus, longe ampliora reddita, debent manere sanguine plena, atque idem de placentae, utero accretae, vasis verum est. Venae sectio laudatur tanquam proficua in hoc statu, si non semper, saltem *aliquando*. Verum, uti antea ex *Hippocrate* monitum fuit, in gravidis magna pars sanguinis circa uterum colligitur, hinc & saepe decolores fiunt, dum reliqua vasa corporis minori sanguinis copia implentur. An ergo proderit tunc minuere copiam? vix certe videtur. Non enim hic agitur de plethoricis, nec de gravidis morbo acuto inflammatorio laborantibus, qui sanguinis missionem poscit. In tali enim casu, uti antea dictum fuit, quovis graviditatis tempore venae sectio locum habet. Vidi aliquoties gravidas, adeo plethoricas, ut licet uterus & foetus jam multum aucti fuissent mole, tamen tota facies turgeret & ruberet, venae tumidae essent, & pulsus tangeretur plenus. Nemo prudens dubitare poterit, talibus conducere sanguinis missionem, & praecipue, si hoc contingat, instante jam partus tempore: merito enim tunc metuitur, ne validis in partu nixibus sic impleantur vasa encephali, ut omnes functiones supprimerentur, vel & ruptis vasis lethalis apoplexia, & convulsiones, sequerentur, vel & periculosa, ruptis pulmonum vasis, haemoptoë. Vidi talia infortunia, dum Medicorum monita flocci faciebant sciolae mulierculae. Hoc tantum credo, in sana muliere, ipsam graviditatem non poscere sanguinis missionem, & male statui, partum inde reddi faciliorem, ac caveri plu-

(*q*) Traité des malad. des femm. groff. liv. I. chap. VIII. Tom. I. pag. 98 & seq.
(*r*) Ibid. pag. 102.

plures puerperii morbos. Conceptus, foetus & uteri incrementum, partus ipse, naturae solius opus sunt, quod temere nunquam turbare debet Medicus.

Peritissimi in arte obstetricia magistri eadem monuerunt. Sic *Mauriceau* (s), dum agit de minuendis graviditatis molestiis, a varicibus, dolore & tumore crurum & femorum, haemorrhoidibus &c:, laudat venae sectionem in brachio, *si in reliquo corpore signa plenitudinis & abundantiae sanguinis adfuerint*. Alio in loco (t) damnat illam consuetudinem mittendi sanguinem, instante partus tempore, nisi alia necessitas illud postulet, & post septimum mensem a venae sectione abstinendum suadet. *La Motte* (u) pro regula generali statuit: *si gravida se bene habeat, venae sectio non tantum est inutilis, sed noxia*. Plethoricis se venam secuisse monet, & in graviditatis initio illis, quae nausea, vomitu, lassitudine, animi deliquio, molestabantur; imprimis vero, si levem quandam uteri haemorrhagiam paterentur. Recenset autem casum, ubi mulieri, sanguineae temperiei & satis repletae, noluit venam secare, licet illud enixe peteret, quia sanissima erat, nec ulla graviditatis incommoda senserat. Frustra monebat, quod primam graviditatem & felicem secutum partum sustinuerat, absque ulla venae sectione; coactus fuit, ut venam aperiret. Cum autem post iter longinquum reduce marito statim concepisset, satis exacte potuit computari terminus graviditatis, per duodecim dies ad minimum adhuc remotus: nocte autem sequente post venae sectionem peperit infantem, qui non credebatur adhuc penitus maturus, & fere desperabatur, illum superstitem esse posse. Tamen evasit, & ad adultam pervenit aetatem. Similem casum in eodem loco memorat, & inde concludit, se magis magisque confirmari in hac sententia, *quod nunquam suadenda sit venae sectio gravidis, nisi evidens adsit necessitas*. Simul statuit, consuetudinem venam secandi gravidis circa medium graviditatis tempus esse ridiculam, & perniciosam.

Situ corporis pro tempore mutato. Ut minuatur pressio tumentis uteri in venas Iliacas, & facilior reditus concilietur sanguini in venis varicosis retento. Hoc autem fit decubitu vario in lecto, lectica, &c:, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Sic & difficili urinae excretioni, ut succurratur, suadet *Mauriceau* (w), ut gravida propriis manubus tumens abdomen elevet, dum urinam emittet, vel fascia lata, ad hunc usum adaptata, sustineat ventris pondus, ne vesica comprimatur. Aliis profuit, si prono potius corpore vesicam evacuare tentarent: sic enim efficitur, ut pondus viscerum abdominalium minus premat uteri fundum. Octavo mense gravem ventris molem fasciis diligenter sustinere jubet & *Moschion* (x): qui hoc mense imprimis gravidas se molestius habere monet. Si variis his situs mutationibus tentatis, non sequatur urinae secretio, tunc cathetere in vesicam immisso educenda est. Cum autem in mulieribus urethra brevior sit & rectior, hinc & simi-

(s) Lib. I. Cap. XVII. & XVIII. pag. 144 & seq. (t) Lib I Cap. XXVII. pag. 198. (u) Traité des acouch. liv. I. chap. XV. pag. 64 & seq. (w) Livr. I. chap. XV. pag. 139. (x) Spach. gynaec. pag. 3. N° 34.

ſimili cathetere ſolent uti chirurgi, qualem *Mauriceau* (y) delineavit. Verum conſiderandum hic eſt, per ipſam uteri tumentis preſſionem mutari veſicae ſitum, ita ut ejus collum cum urethra angulum faciat; quod imprimis fit, quando in abdomine propendulo totus uteri fundus antrorſum ſupra oſſa pubis prominet, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. In tali caſu dexterrimus apud Batavos olim artis obſtetriciae magiſter (z) prudenter incurvo cathetere opus eſſe monet, qualis in virili ſexu ſolet adhiberi, ſi nempe mutato ſitu corporis urina non prodeat. Tunc juſſit, ut genubus divaricatis incumberet gravida, capite dimiſſo, quantum fieri poteſt: binisque digitis a retro vaginae immiſſis conabatur uterum ab oſſibus pubis removere, & curvum catheterem urethrae immittebat hoc modo, ut curvaturae convexitas reſpiceret inteſtinum rectum, cavitas vero oſſa pubis: ſi ſentiret adhuc reſiſtentiam, pergebat digitis removere uterum ab oſſibus pubis, & tunc catheter penetrabat in cavum veſicae: ſimulac vero incipiebat effluere urina, circumvertebat gravidae corpus, ut ſupina decumberet, ſed capite demiſſiori. Ultimis enim graviditatis menſibus priorem illum moleſtum ſitum diu ferre nequeunt absque animi deliquio. Simul tunc curabat, propendulum abdomen parum elevari, donec omnis urina effiueret. Relinquebat autem catheterem in veſica per biduum, ut veſica ultra modum diſtenta ſenſim contrahi, & vires ſuas recuperare, poſſet. Hoc enim niſi fiat, ſequenti die ſaepe deberet repeti eadem haec operatio, quod nimis moleſtum foret. Omnium maximas moleſtias ſe expertum fatetur (a), dum partus tempore ſic ab infantis capite premebatur collum veſicae, ut nec gutta urinae exiret, nec catheter ullo modo introduci poſſet. Tunc nihil ſupereſt, niſi ut tam cito, quam fieri poterit, rumpantur aquae; ſic enim detumeſcit uteri moles, & veſica ſe exonerat. Mirum ſatis caſum ibi recenſet, ubi ruptis membranis octo librae aquae effluxerunt, & mox ſequebatur urinae copioſae effluxus.

Quomodo alvo nimis ſtrictae ſuccurrendum ſit, & varices faſciis firmandi, dictum fuit praecedenti paragrapho.

Haemorrhoides autem molliſſimis foveri debent remediis, ſi doleant. Pelvim, cui inſident alvum exoneraturae, replere ſolent calido emollienti decocto, addito lacte: molliſſimis inunguntur linimentis; qualis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur. Cum autem in partu caput infantis premat, & complanet, inteſtinum rectum, ad crepaturam usque quandoque tument haemorrhoides, & partus dolores plurimum augendo faciunt, ut puerpera ultimos nixus prae doloris metu ſupprimat, ſicque foetus excluſio retardetur.

Si ergo circa finem graviditatis multum tumeant, per ſanguiſugas applicatas evacuari poſſunt. Cum autem ſaepe contingat, ut ſanguis, in his tumoribus diu retentus, grumeſcat, tunc potius lanceola ſunt aperiendae. Cum autem poſt partum ſponte ſoleant detumeſcere haemorrhoides, apertura non ten-

(y) Livr. 2. Cap. XXXIII. pag. 365. (z) Denys over het Ampt der Vroetmeeſters &c. Cap. IV. pag. 128. & ſeq. (a) Ibid. pag. 138.

tentatur, nisi justus metus sit, partum tumentibus haemorrhoidibus retardari posse.

§. 1303. Inter periculosissimos vero gravidarum morbos habetur fluor uterini sanguinis.

Semper suspectus in gravidis est fluxus sanguinis de utero, licet non semper aequale periculum habeat, uti postea dicetur. Si autem subito & undatim effluat, merito pro periculosissimo gravidarum morbo habetur, nec minus discrimen foetui, in utero contento, adfert. Antea dictum fuit, uterum gravidum distendi sensim magis magisque, ut cavo suo continere possit foetum cum secundinis & aquis, quibus foetus innatat: nec tamen uteri distenti crassities minuitur; sed vasa ejus successive plus distenta sanguine implentur; unde magna copia sanguinis in substantia uteri continetur. Sic autem connectitur ovum humanum uteri cavo, ut naturaliter nec gutta sanguinis exeat de utero. Verum simulac ille nexus solvitur a quacumque causa, & imprimis, si placenta separari incipit, ex vasis dilatatis sanguis exit, & quidem subito saepe, ac ingenti copia; unde metuenda sunt, animi deliquium, convulsiones ab inanitione vasorum, & mors. Simul tunc & foetui certa pernicies imminet, cum nec a matre humores suscipere possit per venas umbilicales, nec tradere possit illi per arteriam umbilicalem suum sanguinem, perficiendum in corpore materno.

Erectus incessus foeminae humanae, & consuetudo menstrua sanguinis ex vasis uterinis exeuntis, videntur esse causae, quare abortus in his frequentiores sint, quam in brutis (*b*); uti etiam, cum vasa uteri & placentae sanguine copioso distendantur. Placenta autem citius nectitur utero, fortius adhaeret, & mole major est, quam in brutis; caeteroquin adhuc frequentiores forent abortus.

Patet simul, haemorrhagiam uterinam tunc imprimis esse periculosissimam, quando omnia vasa uteri sunt maxime distenta, id est, ultimo graviditatis tempore. Unde pro axiomate practico ponitur sequens regula: *Quo partui propior est mulier, eo periculosior est haemorrhagia uterina* (*c*). Hinc plurimae servantur ex illis, quibus secundo, tertio, vel quarto, mense contingit haemorrhagia uterina. Verum his mensibus praecipue observantur abortus, rarius sequentibus: celebris, & in arte obstetricia adeo versatus, *Puzos* (*d*) testatur, multiplici experientia sibi constitisse, raro ex uteri haemorrhagia periisse gravidas, si quartum vel quintum graviditatis mensem non superaverint, nisi alius morbus periculosus simul adsit, vel necessarium artis auxilium defuerit. Longe pejorem metuebat eventum, si septimo, octavo, vel nono, mense idem contingeret; licet enim plerumque minus valida foret haemorrha-

(*b*) Medic. Essays Tom. 2. N° XI. pag. 233. 234. (*c*) Mauriceau traîté des malad. des femm. grosf. livr. I. chap. 21. Tom. I. pag. 159. & 535. (*d*) Académ. de chirurg. Tom. I. pag. 361.

rhagia ante partum, quam in aliis abortibus, tamen plurimae ex his, non diu post partum moriebantur.

Non tamen credendum est, uteri haemorrhagias primis mensibus carere omni periculo. Quandoque enim post paucos dies redeunt, si vel secundinae, vel grumus sanguinis, excusso foetu, in utero manserit. Talis casus legitur (*e*), de muliere, quae tertio mense abortiverat, remanente placenta in utero; nullum primo sequebatur malum symptoma; octo diebus elapsis, tam valida sequebatur haemorrhagia, ut de vita metuerent, qui assistebant. Placentae portio ex uteri orificio eminebat; qua apprehensa, prudenti manu, & aegrae reviviscentis nixibus, integra sequebatur placenta: statim cessabat haemorrhagia; & aegra satis cito ex tanto periculo convaluit.

Abortuum placentae difficilius educuntur, quam in foetu maturo, quia tener funiculus umbilicalis etiam a levi tractione rumpitur, & placenta major in minoribus foetibus largiori superficie utero adhaeret (*f*).

Bis vidi, a grumo concreti sanguinis post trimestrem abortum in utero retento, febrim acutam continuam putridam secutam fuisse: una ex his decima quarta morbi die, altera die decima septima, periit.

Ex abortu mulier prima die corripiebatur febre ardente, cum perpetuis alvi dejectionibus, & aliis malis symptomatibus; periit septima die (*g*). In hac aegra graviditatis tempus non expressit *Hippocrates*; sed in altera (*h*) notat, quod ad quintum mensem ex abortu febris prehenderit, cum pessimis pariter symptomatibus, inter quae & perpetuum alvi fluxum, & urinas paucas, tenues, subnigras, recenset. Et haec periit septimo die phrenitica.

Notum autem est, post haemorrhagiam uterinam abortum frequenter sequi.

Quam funestus autem metuendus sit exitus, dum scelestae mulieres abortivis remediis sumtis foetum perdere conantur, alio in loco (*i*) legitur: *Cuidam, quae circa vigesimum aetatis annum pharmacum abortum promovens potavit, dolor accidit, biliosorum multorum, pallidorum & porraceorum, vomitus. Quum bibisset, eam convulsio invadebat, & linguam mandebat. Quarto die ad eam accessi, ipsi lingua erat magna, nigra; oculorum alba rubescebant; insomnis erat. Quarto die sub noctem mortua est.* Eandem morbi historiam videtur postea adhuc repetiisse *Hippocrates* (*k*); sed addidit, quod ultronee medicamentum abortivum sumserit; trigesimo post impraegnationem die; simul legitur, quod *nigra* vomuerit. Reliqua omnia conveniunt cum priori.

Acriter invehitur *Magister amorum* (*l*) in hoc scelus;

sine

(*e*) Académ. de Chirurg. Tom. I. pag. 360. (*f*) Medic. Essays Tom. 2. N° XI. pag. 239. (*g*) Hippocrat. Epidem. 3. aegrot. X. Charter Tom. IX. pag. 248. (*h*) Ibid. aegrot. XI. pag. 250. (*i*) Epidem. V. textu XXXIII. Charter. Tom. IX. pag. 345. (*k*) Epidemic. VII. aegrot. 82. Charter. Tom. IX. pag. 583. (*l*) Ovid. amor. Lib. 2. Eleg. XIV. pag. 329. 330.

— — — Sine crescere nata.
Est pretium parvae non leve vita morae.
Vestra quid effoditis subjectis viscera telis;
Et nondum natis dira venena datis. &c.
Hoc neque in Armeniis tigres fecere latebris:
Perdere nec foetus ausa leaena suos.
At tenerae faciunt, sed non impune, puellae.
Saepe, suos utero quae necat, ipsa perit.
Ipsa perit, ferturque toro resoluta capillos:
Et clamant, MERITO, qui modo cumque vident.

Propriae vitae periculum saltem horreant illae, quas homicidii crimen non terret; optime enim *Tertullianus* dixit (*m*): *Etiam conceptum in utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet: Homicidii festinatio est, prohibere nasci: nec refert, natam quis erripiat animam, aut nascentem disturbet. Homo est, & qui futurus est.*

Ex his etiam patet ratio, quare *Hippocrates* (*n*) monuerit sequentia: *Quae abortiunt magis periclitantur. Abortiones enim graviores sunt, quam partus. Non enim citra violentiam embryo corrumpitur, sive medicamento, sive potu, vel cibo, vel subdititiis, vel re alia quapiam. Violentia autem malum est. Hoc enim casu periculum est, uteros ulcerari, aut inflammari. Hoc autem est periculosum.*

Observavit *Mauriceau* (*o*), tunc imprimis periclitari gravidas, si decumbentes febre continua, quae ut plurimum de remittentium genere esse solet, abortum patiantur; omnium maxime, si pectus simul afficiatur. Plures vidit, & doluit, sic periisse, non ita diu post abortum. Credidit optimus Vir huc spectare *Hippocratis* (*p*) praesagium: *Si mulier utero gerens morbum non cognatum* (*congenerem*) *habeat, in puerperii purgatione perit.* Forte adhuc magis quadrat alter locus (*q*), ubi sequentia leguntur: *Quae utero gerentes a febribus corripiuntur, & vehementer citra manifestam causam extenuantur, pariunt difficulter, & periculose, aut abortientes periclitantur.* Merito ergo periculum praesagitur; nec tamen certa pernicies semper imminet. Gravidas acutis morbis decumbentes plures curavi, & ab aliis curatas novi; imo memini, me tractasse puellam quindecim annorum, ex furtivo concubitu jam in quartum mensem gravidam, quae medio variolarum, satis numerosarum, decursu abortum passa fuit, & tamen feliciter evasit.

Nec tantum ille metus, ne gravida per uteri haemorrhagiam pereat, sanguine exhausta; sed &, si emerserit, poterit facile in morbos chronicos diffici-

(*m*) Mauriceau liv. I. chapit. XXIV. pag. 191. (*n*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. LXXI. Charter. Tom VII. pag. 771. (*o*) Loco modo citato pag. 196. (*p*) De Nat. Puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 315. (*q*) Aphor. 55. sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 228.

ficiles ex copiosa sanguinis, & subita, jactura incidere, in Cachexiam (§. 1168), Hydropem (§. 1229), aliaque plura. Vidi mulierem, quae post validissimam uteri haemorrhagiam frequentia & diuturna animi deliquia patiebatur: cum autem praeter omnem fere spem evasisset, & suo tempore peperisset infantem, sed debilem & paucis diebus tantum superstitem, non potuit de lecto surgere, quin statim adesset valida cordis palpitatio cum summa anxietate: misera per duodecim annos lecto affixa mansit, caeterum satis sana, modo quiesceret. Credibile admodum videtur, in longis illis & frequentibus animi deliquiis stagnantem circa cor & majora vasa sanguinem in polypum concrevisse, qui accelerato per motum corporis venoso sanguini obstaculum faceret statim.

Accedit etiam, quod post abortum, si secundinae manserint, aut sanguis concretus retineatur, plurima & molesta mala sequi possint. *Hippocrates* (*r*) dixit: *Dolores ex Iliis ad intestinum tenue transeuntes, in morbis longis, ex abortu, neque valde purgata muliere, perniciosi sunt.* Videtur ibi uteri purgationem a retentis, & per lochia post abortum, intellexisse.

Apparet, ex dictis satis probari, quod fluor uterini sanguinis pro periculosissimo gravidarum morbo merito habeatur.

§. 1304. Qui fere ex eo, quod placenta ab utero soluta, & arteriis plenis sanguine distendente, uteroque distento, saepe pleno rivo arteriosus cruor emanet.

Naturaliter ovum humanum adhaeret tota sua superficie uteri cavo, sicque impedit, ne quid ex vasis uterinis exire possit, & partus tempore, dum foetus exit, vix quid sanguinis, vel parum tantum, prodit, licet chorii nexus cum utero hinc inde forte solvatur, dum foetus excluditur. Verum simul ac nexus placentae cum utero solvitur, sanguis magna copia exit, & non prius. Antea jam saepius dictum fuit, graviditatis tempore uteri vasa augeri continuo, hinc admodum ampla esse, dum partus instat; adeoque, dum placenta separatur ab utero, patula amplorum vasorum orificia sanguinem contentum liberrime effundere poterunt. Cum ergo in gravidis pleno rivo exit sanguis, merito creditur, placentam ab utero separatam esse, vel in totum, vel pro parte saltem. Periculosior autem longe talis haemorrhagia est, quia in gravidis uterus plenus manet, cum post partum, educta placenta, uterus vacuus se contrahat, sicque vasorum capacitatem minuat, adeoque & haemorrhagiam. Verum cum & absque separatione placentae sanguis de gravidarum vulva exire possit, hinc prudenter in textu dicitur, quod fluor uterini sanguinis in gravidis *fere* pendeat a placenta ab utero soluta: possunt enim esse, & aliae causae, licet longe rarius occurrant. Sic notat *Mauriceau* (*s*); si uterus gravidus a vi externa findatur, ingens uteri haemorrhagia sequetur,

(*r*) Coac. Praenot. N° 515. Charter. Tom. VIII. pag. 882. (*s*) Traité des malad. des femm. grosses liv. I. chap. XXI. Tom. I. pag. 169.

tur, licet placentae cum utero nexus manserit integer. Tale malum suspicari licet ex cognitione violentae causae praegressae; sed certo non potest sciri, nisi post mortem in cadavere. Nullam autem tunc spem superesse credidit, licet vel sponte, vel per artem, partus statim sequeretur, quia uterus adeo insigniter laesus non tam facile se contrahere posset; & semper tunc metuenda est uteri inflammatio, tam gravem offensam secutura, quae toties lethalis observatur.

Rarius longe est, & quod semel tantum vidit *La Motte* (*t*), quando Haemorrhagia uterina fit a ruptura vasorum, quae in chorda umbilicali continentur. Adsistebat parturienti, in qua partum naturalem exspectabat. Aquae formabantur; at, dum jamjam rumpendae erant, vidit manum suam pauco sanguine tingi, &, ut solet saepe fieri, inde concludebat, partum brevi secuturum. Paulo post rumpebantur aquae, & caput infantis se offerebat, sed simul copia sanguinis prodibat, quae augebatur ad singulos parturientis dolores. Non dubitabat, hanc haemorrhagiam fieri ob placentae ab utero solutionem, nec poterat vertere infantem, ut partum accelararet, extrahendo per pedes, quia caput in pelvi haerebat jam, & nixus parturientis validi nimis erant ac continui. Animosa tamen puerpera, non ignara imminentis periculi, validis nixibus partum sic promovit, ut brevi in lucem prodiret puella, debilis admodum, cujus collo funis umbilicalis tribus vicibus circumvolutus fecerat partum tardiorem & difficilem. Feliciter evasit puerpera, & postea adhuc septies peperit, absque eo, quod aliquid infortunati contingeret.

Simul ac infans prodierat, cessabat omnis haemorrhagia, & examinando funem umbilicalem apparuit, quod unus ex nodis varicosis, qui in vena umbilicali toties observantur, excoriatione quasi apertus, sanguinem profuderat; quod facile ab attritu circumvolutionum chordae umbilicalis circa collum ad se mutuo contingere potuit. Patet simul, veram hujus haemorrhagiae causam non potuisse cognosci ante partum absolutum, & ruptis jam membranis vix suspicari illud potuit optimus ille Chirurgus, cum nunquam tale quid vidisset, & frequentissima haemorhagiae uterinae causa sit solutio placentae ab utero; ad quam videtur spectare sequens *Hippocratis* (*u*) prognosis; *Si cui parturienti ante foetum multus sanguinolentus citra dolorem fluxus prodeat, periculum est, ne foetus mortuus exeat, aut minime vitalis edatur.* In casu modo enarrato augebatur fluxus sanguinis dolorum tempore; verum ubi placenta integre, vel pro parte, separata est, tunc potius augebitur haemorrhagia, in dolorum intervallis. Dicit enim *Hippocrates* *ὠδινούσῃ*, dum partus dolores jam adsunt, & ante foetum, cujus exclusio jamjam exspectatur, ac monet, citra dolorem hoc fieri. Dolorum enim tempore, dum partus instat, caput infantis replet uteri orificium dilatatum, remittentibus doloribus illud minus urget, & hinc sanguini effluxuro liberior via conceditur. An inde Diagnosis haberi posset? dubium videtur. Si enim doloris tempore caput

(*t*) Traité des Accouchemens livr. 3. chap. 8. observat. CCXI. pag. 296.
(*u*) De superfoetatione Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 863.

put infantis nondum eo usque descenderit, ut repleat uteri orificium, poterit & dolorum tempore augeri uteri haemorrhagia, quae separatae placentae effectus est. In utroque casu praecipua spes est in eo, ut per partum uterus cito evacuetur, seque contrahere possit, uti postea dicetur.

Cum autem, uti antea dictum fuit, ovum humanum tota sui superficie nectatur utero, poterit forte & sanguis exire, si in alio quovis loco nexus chorii cum utero solvatur. In illo quidem loco, ubi placenta accrescit, vasa magna sanguinea adsunt, sed nec reliqua chorii pars vasis caret. Dum per ramum arteriae iliacae materiam ceraceam immisit in uterum gravidum toties laudatus *Noortwyk* (*w*), vidit illam in vasa placentae, & chorii, profunde penetrasse. Dum integrum ovum humanum ab utero, cui nexum erat, suspensa manu separare conabatur, vidit, chorion per veram cellulosam substantiam utero nexum esse, qui nexus tamen levissima vi solvebatur (*x*). Sed *Eandem hanc cellulosam separanti vasa occurrebant numerosa per totum ambitum, ex chorio in uterum porrecta, impleta. Accurratius examen docuit, internam matricis superficiem poros habere mediocris magnitudinis, multos, aliquantulum tamen ab invicem distantes (vasorum orificia); quibus proportionatae dimensionis canales extra chorion emergentes, per dictam cellulosam progressi, inosculabantur, sic ut vas responderet vasi, & communis materiae cylindrulus utrumque impleret. Vasa haec alia majora, alia minora, erant, in universum talia, ut tenuiorem, crassioremve, aciculam, quaedam etiam caput aciculae maximae facile admisissent. Rursus nonnulla recto tramite uterum subibant, nonnulla, postquam brevi prius spatio juxta uteri superficiem reflexa processerant: erantque ultima haec non rotunda, sed compressa quasi & complanata. Omnium etiam memoratorum vasorum cum matrice unio levissima vi solvebatur.* Malui ipsis uti Autoris verbis, quibus haec observata describit, quorum oculatum testem me fuisse gaudeo.

Sic passim ovum utero haesisse vidit, sed circa placentam nexus ille erat utcumque validior, vasa erant numerosiora, *quibus extra placentam emergentibus, atque in uterinos poros insertis, manifesta oculis communicatio patebat inter uteri & placentae vasa: & haec iterum variam diametrum monstrabant, in genere non multum ampliora, quam quae circa chorion descripta, pariterque tenerrima* (*y*).

Ex his sequi videretur, non esse metuendam profusiorem haemorrhagiam, dum placenta ab utero solvitur, quam si alio in loco chorion ab utero secederet. *Sed ad radicem placentae, ubi haec per orbem supra chorion terminatur, cellulosa illa in ligamentosas lacinias collecta nexum denuo parum firmiorem exhibebat; hic vasa copiosissima, capacissima, adeo insignia, ut eorum quaedam digitum pueri potuissent recipere; veri venosi sinus, mollissimis tenuissimisque tunicis conflati, breves; ex quibus mox rami intra placentam immergebantur, longe minores, magna parte admodum exiles: quod patuit, dum in sinus tales, excussa, quam* con-

(*w*) Uter. human. gravid. Anat. pag. 11. (*x*) Ibid. pag. 9.
(*y*) Ibid. pag. 10.

continebant, materie, introſpiceret poſtea. Rami hi ex fundo ſinuum, qua placentae innaſcebantur, procedebant ea utcumque ratione, uti vena cava, hepati innata, intra hujus ſubſtantiam ramos dimittit (z). Inde patet ſimul, quare profuſa haemorrhagia ſequi poſſit, licet placenta pro maxima ſui parte adhuc utero adhaereat, ſi tantum limbus orbicularis incipiat ſeparari, ubi maxima illa vaſa ſunt, arachnoideae fere tenuitatis, & adeo mollia ac tenera, ut vix tangi poſſint, quin diffluant; unde mirum non eſt, ſi in ſecundinis, quas obſtetricis manus eduxit, aut evanuerint collapſa, aut contrectando detrita fuerint (*a*).

Dubitari ergo nequit de immediata communicatione vaſorum uterinorum cum ovi vaſis, cum ovum per totum ambitum utero adnexum ſit vaſorum ope, ita ut directum commercium arteriarum uterinarum notabilium cum ovi vaſis manifeſte demonſtretur. Per haec vaſa directe ſanguis matris ad chorion pervenit, & videtur ab hoc ſanguine ſeparari liquor amnii, qui foetum ambit undique. Obſervavit enim *Levret* (*b*), dum gravidae, lue venerea laboranti, frictiones mercuriales fuerant adhibitae, ita ut foetus ſimul ſanaretur a foedo hoc malo, tunc aquam amnii Mercurii contenti ſigna dare: plumbeum enim tunc colorem habet, & cupro rubro affricta illud dealbat, & quidem tanto plus, quanto major copia argenti vivi per frictiones corpori matris applicata fuerat.

Videtur etiam ex dictis intelligi, quare levis quantitas ſanguinis obſervetur partus tempore, dum aquae formatae, ut obſtetrices dicere ſolent, os uteri jam multum dilatarunt, & extra illud prominent. Solet autem hoc merito haberi pro partus brevi ſecuturi omine. Non poſſunt enim membranae prominere, quin plura vaſa, quae chorion utero nectebant, rumpantur, & aliquid ſanguinis effundant, quo lintea & obſtetricis manus tinguntur. Nec magna tunc copia ſanguinis effundi poteſt, quia tenerrima haec vaſa rupta mox collabuntur, & aquae tumentes os uteri replent omnino; quibus ruptis mox caput infantis ſequitur, & orificium obturat. Solet quidem hoc adſcribi violentae dilatationi oris uteri, per quam illud plus minusve dilaceraretur; verum talis dilaceratio, ut vaſa rumpantur, non ſemper fit, & ſi contingat, tunc imprimis deberet fieri, dum caput infantis tranſit, & tamen conſtat, aliquid ſanguinolenti jam obſervari ſaepius, antequam aquae rumpantur, quae, ſenſim magis tumentes, ſucceſſive molle & facile cedens uteri os dilatant. Unde videtur prior cauſa magis probabilis eſſe.

Illa autem, quae de nexu ovi cum utero per vaſa fuerunt dicta, confirmantur & aliis magnorum virorum obſervatis. Sic *Celeberrimus Simſon* (*c*) teſtatur, ſe examinaſſe uterum mulieris, ſubito mortuae ſeptimo graviditatis menſe. *Dum ſeparabat placentam, protrahebat ejus proceſſus, longitudine medii pollicis ad minimum, erant autem numero multi, ex tota placentae ſuperficie ſurgentes; quidam ex illis calamum anſerinum aequabant craſſitie; imo ex omni chorii ambitu ſurgebant filamenta fibroſa, capillaceae tenuitatis, quae penetrabant in poros uterinos.*

(*z*) Uter. human. gravid. Anat. pag. 10. (*a*) Ibidem pag. 11. (*b*) L'art des accouchem. N° 265. 266. pag. 43. 44. (*c*) An Inquiry how far the vital and animal actions &c. In Praefat. pag. 9.

nos. Dum autem extrahebat illos placentae processus, (frangebantur), statimque contrahebantur, & referebant granulatam superficiem mori arboris fructus. Vidit & *Celeberrimus Albinus* (*d*) in illa parte uteri gravidi, cui placenta adjuncta est, arterias tortuosas, non ramosas, & creberrimas: ruptae autem videbantur, quia placenta abscesserat ab utero. Postea perquisivit in alio utero, cui placenta integre adhaerebat, tunc invenit easdem sanguine plenas, & placentae se inserentes: unde dubium non erat, quin ad placentam pertinerent, sanguinemque in eam impellerent. Notandum autem est, quod *data opera nihil mutaverat, neque premendo, neque inflando, neque replendo, aliove modo.* Adeoque omnia in situ, & nexu naturali, apparebant. Merentur videri accuratissimae Tabulae uteri gravidi, quas summus ille Anatomicus edidit.

Certum ergo est, uteri cum ovo commercium per vasa, & his ruptis, quacumque de causa, sequi poterit haemorrhagia uterina, quae longe profusior erit, si placentae ambitus ab uteri nexu solvatur; vasa enim & magna, & numerosa, ex utero in placentam veniunt in hoc loco. Verum & fieri potest, ut vasa rumpantur, quae ex utero in placentam derivantur, & nihil tamen sanguinis utero exeat. Notavit hoc *Celeberrimus Albinus* (*e*), & sic descripsit: *Parturienti illi, cujus uterum aliquot tabulis persecutus sum, placenta abscesserat, multo sanguine interjecto coagulato inter eam & uterum. Tota autem marginis circumferentia nihil quidquam abscesserat, eoque, ne sanguis proflueret, prohibebatur.* In tali casu tamen metus est, ne sanguis, inter placentam & uterum ex vasis ruptis effluens, copia auctus, tandem & separet limbi orbicularis placentae nexum cum utero, & inde sequatur profusa haemorrhagia, uti dictum fuit ad §. 1296. *Placenta enim utero non insinuatur per ultimas capillares vasorum suorum extremitates* (*f*). Impedit hoc membrana vera, superextensa non tantum convexae superficiei placentae, quae uterum tangit, sed & sulcos placentae ingrediens, simili fere modo, uti pia mater sulcis cerebri se insinuat. Nec haec membrana sanguinis in superficie convexa placentae collecti progenies esse potest: nam in placenta recentissima, adhuc a matre calente, & fumante, eandem invenit (*g*).

§. 1305. Cognoscitur ex orificio uteri laxato, sanguinis fluxu magno, citato, admodum debilitante, vivo, vel grumoso, dolente.

Cum adeo periculosus sit hic gravidarum morbus, operae pretium erit, novisse signa, non tantum, quando jam adest haemorrhagia, verum etiam, dum futura metuitur.

Notandum tamen est, non omnem uteri haemorrhagiam aeque periculosam esse, & quandoque de vulva sanguinem exire, qui non ex utero venit. Obser-

(*d*) Academ. Annot. Lib. I. Cap. IX. pag. 34 & seq. (*e*) Ibid. pag. 36.
(*f*) Noortwyk de utero gravido pag. 14. (*g*) Ibid. pag. 21.

ſervaverunt omnes, qui de morbis gravidarum ſcripſerunt, quibusdam mulieribus familiare eſſe, ut ſanguinis aliqua copia prodeat primis graviditatis menſibus, & quidem ſimili periodo, qua menſtrua iisdem, non gravidis, prodire ſolebant. Aliquibus ad quartum graviditatis menſem usque hoc contingit. *Mauriceau* (*h*) noverat mulierem, cui ad ſextum menſem usque, dum gravida erat, fluor menſtruus ſolita periodo redibat; ſed minori tamen copia; & debito tempore ſanos pariebat infantes; quorum quinque ſuperſtites erant. Nec metuebat quid mali, ſi paucus flueret ſanguis, absque dolore, & certa periodo, ac ſimul os uteri foret clauſum: tunc enim noſcitur, non fluere ſanguinem ex uteri cavo, ſed ex vaſis vaginae, vel externae ſuperficiei colli uteri. De hac re dictum fuit capitulo praecedenti, ubi de fluore menſtruo agebatur. Optime hoc monuit *Celeberrimus Hofmannus* (*i*): *Saepiſſime fit, ut, quae ſanguine abundant foeminae, ſecundo & tertio graviditatis menſe ſanguineum experiantur fluxum, citra dolores & ſpasmos in regione lumbari & abdomine, citra debilitatem & praecedentem horrorem aut rigorem partium extremarum. Hoc autem in caſu ſanguis non ex uteri cavitate, ſed potius ex vaſculis vaginae uterinae cum euphoria profluit.*

Quamvis autem certis obſervatis, levem talem haemorrhagiam contigiſſe absque noxa, conſtet, & admodum veroſimile videatur, tunc tantum evacuari illud, quod, repletis ſufficienter uteri increſcentis vaſis, & foetu nutrito, ſuperabundat; tamen tutius credidit *Mauriceau* (*k*), plethoram ſolvere in gravidis per ſanguinis miſſionem, quam totam hanc rem naturae committere. Conſtat, *Hippocratem* (*l*) pronunciaſſe ſequentia: *Mulieri foetum bimeſtrem, aut trimeſtrem, utero gerenti, ſi menſes quam primum ſingulis menſibus prodeant, eam tum tenuem, tum debilem, reddi neceſſe eſſe. Interdum etiam his diebus, quam diu menſes prodierint, febris corripit. Quumque fluunt, & ubi effluxerint, palleſcit, quantumvis parce fluant.* Apparet hoc ex textu evidenter, quod non agatur hic de gravida plethorica; ſed quae palleſcebat, ſi vel parcam jacturam ſanguinis pateretur; & certe in tali caſu hoc noceret; quia ſic non tollitur ſuperfluum, ſed diminuitur neceſſarium; adeoque & matri & foetui damnoſa eſt talis haemorrhagia. Praeterea manifeſtè patet, ex illis, quae ſequuntur, quod loquatur de ſanguine, qui ex ipſo utero venit. *His uteri plus aequo dehiſcunt, & incrementum foetus dimittunt.* Et paulo poſt: *Si autem uteri plus aequo dehiſcant, ſanguinem ſingulis menſibus, ſicut prodire conſuevit, effluere ſinunt, & quod in uteris continetur, tenue & debile fit.* Et hoc ſenſu videtur intelligendus eſſe *Hippocratis* Aphorismus (*m*); *Si mulieri utero gerenti purgationes prodeant, impoſſibile, foetum ſanum eſſe.* Pulchre autem notat *Galenus* (*n*), in commentario ad hunc textum, cum *purgationes* plurali numero enuncientur, & verbum *prodeunt* adjungatur, non agi hic de pauco ſan-

(*h*) Traité des malad. des femm. groſſ. livr. I. chap. XX. pag. 155. (*i*) Medic. ration. & ſyſtem. Tom. IV. part. 3. Cap. 9. pag. 623. (*k*) In loco modo citato pag. 157. (*l*) De mulier. morb. Lib. I. Cap. XXIII. Charter. Tom. VII. pag. 744. (*m*) 60 Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 232. (*n*) Ibidem.

ſanguine excreto, neque ſemel, ſed ſaepe, & multum, erumpente. *Qui namque ſemel, aut bis, paucus excernitur (ſanguis), in multis citra ullam foetus laeſionem conſpicitur.* Deinde addit ſequentia: *At excretio, quae gravidis accidit, ex cervicis uteri venis fieri videtur. Nam interne in ipſo cavo uteri ſuſpenditur chorion, quare nihil per illa in muliebrem ſinum excerni poteſt.* Simul inde patet, nunquam melius intelligi poſſe *Hippocratis* Aphoriſmos, quam dum aliis locis paralelis ejusdem autoris illuſtrantur.

Diagnoſis ergo periculoſae Haemorrhagiae deſumitur, ex copia magna, doloribus lumborum & abdominis (qui tamen & in menſtruantibus mulieribus ſaepe adſunt); & quandoque parca copia ſanguinis prodit in initio; quam mox ſequetur ingens uteri haemorrhagia; dum magis magisque placenta ab utero ſecedit, vel & plura vaſa, chorion utero nectentia, ſolvuntur. Praecipuum autem ſignum eſt, ſi uteri orificium laxatum fuerit, & dehiſcat, quod naturaliter in gravidis ſic connivet, ut fere clauſum ſit, dum parvum hiatum opplet mucoſa gelatinoſa materies. Nullum dubium ſupereſſe poterit, ſi pleno rivo ſanguis exeat, vel & grumi concreti cruoris, una cum dolore ventris & lumborum, ac ſequente magna debilitate: grumi autem illi ſanguinis concreſcunt, vel in ipſo utero, dum ſanguis ruptis vaſis effuſus ſtagnat per aliquod tempus, ante quam cohaerens cum utero chorion ſeparetur ad orificium uteri usque, ſicque ſanguis libere exire poſſit, adhuc fluidus: vel etiam grumi illi in vagina ex congulato ſanguine fiunt, dum compreſſis ad ſe mutuo femoribus ſanguinis effluxum minuere ſatagunt: concretus talis ſanguis tunc a mulierculis adſtantibus pro *mola*, aut *falſo conceptu*, toties haberi ſolet, cum magnam ſatis molem in vagina acquirere poſſint, non vero in uteri cavo, quod a foetu, & ſecundinis, impletum eſt.

Verum dum jam profuſa talis uteri haemorrhagia adeſt, ſero cognoſcitur, & plerumque abortus ſequitur; unde magnae utilitatis erit, noſcere & illa ſigna, quae nondum praeſentem, ſed futuram, uteri haemorrhagiam praeſagiunt, ut nempe idonea medela praecaveri poſſit.

Sponte patet, tunc metuendum eſſe hoc malum, ſi cauſae praeceſſerint, a quibus illud produci ſaepius obſervatum fuit; de quibus dicetur ſequenti paragrapho.

De commercio illo, quod mammas inter & uterum intercedit, jam ſaepius dictum fuit: dum uteri vaſa implentur magis circa primam menſtruorum eruptionem, turgent mammae; in gravidis, intumeſcente utero, & mammae tument. Ideo *Hippocrates* (o) dixit: *Mulieri utero gerenti ſi mammae derepente extenuentur, ipſa abortit.* Metus enim eſt, ne tunc uteri vaſa, ſoluta a nexu cum placenta & chorio, ſimili modo collabantur; quod absque illorum inanitione vix fieri poterit; adeoque abortus timendus eſt, & cum illo uteri haemorrhagia. Experientia ſaepius confirmavit *Hippocratis* hanc Prognoſim. In ſequenti Aphoriſmo idem teſtatur, ſi gemellos in utero gerat mulier, & una ex mam-

(o) Aphor. XXXVII. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 217.

mammis gracilis evadat, tunc unum ex gemellis abortiens perdit. Cum autem, uti antea dictum fuit, veteres Medici crediderint, uterum humanum binas habere cavitates, quarum dextra mares, sinistra foeminas, contineret, hinc & sexum futuri abortus determinari posse, credidit *Hippocrates*, prout vel dextra vel sinistra mamma extenuaretur. Sed & alio in loco de statu foetus in utero ex mammis praesagium sumsit (*p*); *Mulieri utero gerenti si lac copiosum e mammis effluat, foetum imbecillem significat. Quod si solidae mammae fuerint, saniorem foetum significat.*

Quamvis autem *subitam* mammarum extenuationem pro absoluto signo futuri abortus habuerit *Hippocratres*, tamen non omnem spem servandi foetus abjecisse videtur, dum mammae extenuantur. Dicit enim (*q*): *Quae foetus corrupturae sunt, iis mammae extenuantur. Quod si iterum durae evaserint, dolor erit, aut in mammis, aut in coxis, aut in oculis, aut in genubus, neque (foetum) corrumpunt.*

Videtur ergo, nisi subito concidant mammae, adhuc medelae locus esse, licet extenuentur.

Ventris & lumborum dolorem pariter pro signo abortus futuri *Hippocrates* (*r*) habuit: *Si mulier utero gerens ventrem & lumbos doleat, metuendum est, ne abortione foetum excludat, ruptis membranis eum continentibus.* Semper in gravidis lumborum dolores, nisi partus instet, suspecti sunt, si diutius durent; praecipue, si per intervalla redeant, & versus abdominis inferiora terminentur; tunc enim sunt veri parturientium dolores, per quos immaturus foetus excluditur; & saepe abortum periculosa uteri haemorrhagia praecedit.

Dein & hoc praecipue notandum est, quod facile redeat uteri haemorrhagia, licet omnino cessasse videatur: nam, uti optime notavit versatissimus in arte obstetricia *Puzos* (*s*), non videtur illa pars placentae, quae separata haehagiam uteri fecerat, facile agglutinari utero, ut firmiter haereat denuo, sed haemorrhagia potius sistitur, dum sanguis concretus in vasis hiulcis sic se accommodat illorum diametro, ut sanguini effluxuro obicem ponat: grumi illi si postea exciderint, redit haemorrhagia uteri, & plerumque profusior ac copiosior. Unde patet, quare tanta cautela opus sit, & tam diuturna, in gravidis mulieribus, quae hoc infortunium passae fuerunt.

§. 1306. Causa hujus, affectus animi vehementes, motus corporis nimii, hysterica, & emmenagoga, male applicata, percussio inferioris partis abdominis.

Causae illae, a quibus uteri haemorrhagia fieri observatur, variae sunt; quaedam enim tales sunt, ut etiam in sanis & robustis mulieribus illam producere possint, qualis est v: g: valida abdominis percussio, & vehementissimi animi mo-

(*p*) Ibid. Aphor. LII. Charter. Ibid. pag. 225. (*q*) Ibid. Aphor. LIII. pag. 226. (*r*) De mulier. morb. Lib. I. Cap. XXV. Charter. Tom. VII. pag. 745. (*s*) Académ. de chirurg. Tom. I. pag. 362. 363.

motus: aliae, minus noxiae, tamen in quibusdam gravidis periculosae sunt, utpote magis dispositis ad uteri haemorrhagiam, & abortum. Deinde & peculiaris ipsius uteri dispositio inter causas merito numeratur. Tandem & ipse foetus in causa esse potest. Quae omnia singulatim considerari merentur, ut pateat melius, quid ars hic possit, & quaenam medela conveniat. Causae autem, quae hoc numero recensentur, etiam in gravidis, caeterum optime se habentibus, noxiae semper sunt, & periculosae; sed longe magis, si ad hunc morbum dispositae fuerint, in quibus & a levioribus causis idem metuendum est malum.

Affectus animi vehementes. Quam mirae, & quam subitae, fiant mutationes in corpore humano per validos animi affectus, antea jam saepius dictum fuit (vide §. 104. 611. 629. 1062. 1093. 1181. 1200): hinc illa non repetam. Sufficit hic notasse, quod omnia vasa corporis in subito metu contrahantur; per iracundiam omnes humores rarefiant, & plena vasa turgeant; per summam moestitiam supremus belli dux concidit mortuus, dum paulo ante mille inter mortis pericula intrepidus versabatur: Spartana mater inter ipsos amplexus reducis filii, quem in acie caesum putabat, mortua corruit, prae nimio, & subito, gaudio. Si jam consideretur, tam subitos motus, validas adeo concussiones, &c., applicari teneris illis vasis, quae chorion & placentam nectunt utero, nemini mirum videri poterit, cur toties haemorrhagia uterina in gravidis post validos animi effectus sequatur. Foemina triginta annorum, robusta, & procerae staturae, versabatur fere quotidie in foro, ubi & rixis quotidianis, & iracundiae, indulgere solita erat satis. Cum jam termino graviditatis proxima esset, subita excandescit ira, dum vicina mulier puerum ejus quinquennem percuteret. Mox, aliquid insoliti sentiens in corpore, praedixit, se inde morituram. Post aliquot dies subito profusa uteri haemorrhagia sequitur; unde convulsa periit, antequam quid tentari posset, ut servaretur. In cadavere inveniebantur bini foetus masculi sanguine nigro coagulato tecti undique; quo & uterus plenus erat; ob rupturam placentae & vasorum ejus (t).

Plures alios casus egregius autor recenset, qui docent, quantum validi animi affectus nocere possint gravidis. Multos & ipse vidi, nec credo, ullum Medicum esse, quin similia observaverit. Hunc autem casum ideo selegi, quia in sana, robusta, muliere, rixis quotidianis & habituali iracundiae assueta, tantum mali brevis ille furor producere potuit. Idem a metu, gaudio inopinato, &c., metuendum est; & plura exempla in Historia Medica habentur. Hinc discere possunt gravidae, quantum cavere debeant ab animi affectibus; uti & adstantes, quantam curam adhiberi oporteat, ne imprudentia sua praegnantes irritent, inopinato nuncio, bono vel malo, illas percellant. Novi gravidam, quae placidissime dormiverat, dum in vicinia periculosum erat incendium: sollicita mater, mane accurrens, gratulabatur filiae, quod blandus somnus omnem timorem arcuisset. Mox incipit tremere misera toto corpore,

(t) Peu pratique des accouchemens liv. I. chap. VIII. pag. 70.

re, & angi, simulque totus lectus jam inundabatur sanguine, sequente animi deliquio, & convulsionibus: tamen a periculosa hac uteri haemorrhagia convaluit; sed foetum quadrimestrem abortiens perdidit.

Motus corporis nimii. Frequens satis uteri haemorrhagiae & abortus causa, quae tamen caveri posset a gravidis, modo vellent. Moderatus corporis motus prodest graviditatis tempore, praecipue ambulatio: imo videmus, rusticas mulieres facile ferre solitos labores, dum gravidae sunt, modo non nimis fatigentur, nec valido corporis nixu illos perficiant.

Notum est, per motum muscularem accelerari motum sanguinis venosi versus cor, adeoque & augeri velocitatem circulationis per vasa corporis (vide §. 99). Verum §. 100 inter effectus velocioris circulationis numerantur & sequentia: Major nempe vis pulsi sanguinis in vasa excipientia, vasorum sanguinisque attritus validus ad se mutuo, calor major, acrior indoles humorum. Si jam hi effectus conferantur cum tenera structura vasorum, quae chorion & placentam utero nectunt, sponte patebit, a nimio corporis motu metuendam esse horum vasorum rupturam, quam sequetur uteri haemorrhagia.

Patet hinc, quanto se exponant periculo gravidae, dum choreis ducendis indulgent, itinera suscipiunt, nixum validum edunt, pondera elevant, &c: succussus solus carpenti, praesertim si celeriter vehantur in viis asperis, toties haemorrhagiam uteri fecit, & abortum: illudque discrimen tanto majus est, quanto viciniores sunt partui. Unde patet, quam periculosum consilium sit, suadere gravidis, ut rheda vehantur ultimo graviditatis mense, hac spe nempe, ut foetus descendat citius per hos concussus, & partus reddatur felicior. Vidi aliquas, quae ridebant prudens consilium, dum post validos motus nihil mali illis contigisset statim; sed quaedam ex his post aliquot horas, aliae post unum alterumve diem, periculosam expertae fuerunt uteri haemorrhagiam.

Doluit *Mauriceau* (*u*), hoc contigisse propriae sorori, quae, ultimo graviditatis mense, in genua prolapsa, tumente abdomine humo impegerat, & cum non multum incommodi per unum alterumve diem perciperet, neglexit quietem corporis adeo necessariam; at tertio die subito sensit validos abdominis dolores, mox sequente valida uteri haemorrhagia, qua periit. Aliquibus enim vasis ruptis, quae chorion utero nectunt, sanguis effunditur sensim, qui collectus magis magisque chorion ab utero separat; sic pluribus vasis ruptis tandem undatim sanguis utero exit.

Notum nimis est, scelestas mulieres, ut foetum perdant, validos adhibere concussus corporis. Cantatrici, quae conceperat, jussit *Hippocrates* (*w*), *ut in terram desiliret; quum jam septies exiliisset, genitura in terram defluxit; & fiebat sonitus.* Deinde descripsit ovum humanum, in cujus membrana contentus humor pellucebat. *In membrana autem fibrae albae & tenues inesse videban-*

(*u*) Traité des malad. de femm. gross. liv. I. chap. 21. pag. 162. (*w*) De Natura Pueri Cap. 2. Charter. Tom. V. pag. 312.

debantur, *cum ichore crasso & rubro obvolutae*, & circa membranam *exterius sugillationes*. In minoribus abortibus, una cum membranis integris exeuntibus, chorion totum filamentis hirtum apparet, quae placentae rudimentum sunt: sed cruenta illa, sugillatorum instar, vestigia, & ichor crassus ac ruber, qui involvebat fibras illas albas & tenues, docere videntur, ovum jam nexum fuisse utero. An autem tantum sex dierum conceptus fuerit, dubium videtur; cum illo graviditatis tempore ovum forte nondum utero nexum sit; neque vasa uteri adeo dilatata, ut sanguinem dimittant: Narrat autem *Hippocrates* (*x*), hanc cantatricem cum viris versatam fuisse, & audivisse ab aliis mulierculis, si quando mulier conceptura sit, genituram intus manere, neque foras egredi. Hinc facile potuit contigisse, quod diutius jam gravida fuerit, praecipue cum genitura illa, post septimum saltum prodiens, comparetur ovo crudo, cui undique externa testa ablata est.

Quomodo autem illud *Hippocratis* consilium possit conciliari cum ejus juramento, quod severe prohibet, ne Medici pessum abortivum mulieri exhibeant, non adeo facile patet. Quidam voluerunt, hunc de *natura pueri* librum non ab *Hippocrate*, sed a *Polybo*, scriptum fuisse: alii contendunt, genituram sic excussam fuisse tantum, sed non embryonem formatum; de qua re videri poterit *Meibomius* (*y*). Certe optime *Tertullianus* in *Apologetico* dixit: *Nobis*, *homicidio semel interdicto*, *etiam conceptum uteri*, *dum adhuc sanguis in hominem delibatur*, *dissolvere non licet*.

In genere ergo statui potest, validos corporis in gravidis concussus semper metuendos esse, adeoque sollicite vitandos. Interim quandoque hi a talibus causis contingunt, quae non semper vitari possunt. Sic vidi a sternutatione valida, & frequenti, in coryza incipiente haemorrhagiam uterinam contigisse.

Unde, dum catarrhi regnant Epidemice, monendae sunt gravidae, ut, si vel levissimam coryzam sentiant, nares frequenter foveant aqua, & lacte, tepidis. Longe frequentius nocuit valida tussis, quae omnium molestissima est, ultimis graviditatis mensibus, dum tumidum abdomen impedit liberum diaphragmatis motum (*z*). Mollissimis remediis, & imprimis diacodiatis, occurrendum ilico violentae tussi. Quamvis autem & concussus per vomitum factus periculo non careat, tamen abortus & haemorrhagia uterina frequentius a valida tussi contingunt (*a*).

Hysterica, & Emmenagoga, male applicata. Lenissima antihysterica, & cardiaca moderata, gravidis prodesse, antea ad §. 1300. dictum fuit. Noxia tantum hic damnantur illa remedia, quae ab effectu suo *Emmenagoga* dicuntur, de quibus §. 1291. actum est. Cauti semper in hac re debent esse Me-

(*x*) De Natura Pueri Cap. 2. Charter. Tom. V. pag. 11. (*y*) Hippoc. Jusjurand. Cap. XV. pag. 144. (*z*) Mauric. Traité des malad. des femm. grosf. liv. I. chap. XVI. pag. 141. (*a*) Levret l'art des accouch. pag. 195.

Medici, ne decipiantur a ſceleſtis mulieribus, quae foetum perdere tentant, ut tegant ignominiam, imprimis graviditatis initio, dum nondum aucta abdominis moles certam graviditatem monſtrat. Semper imprimis ſuſpectas tales habui, quae bene coloratae cum forent, de menſium ſuppreſſione conquerebantur, ſimulque valida remedia petebant, aſſerentes, firmum adeo corporis robur eſſe, ut a lenioribus nihil boni ſperare liceret. In tali caſu dedi innocua remedia, quae corpus nullo modo turbare poterant; quo aſtu Medico obtinui ſaepius, ut vana ſpe lactatae, tumente utero, tandem faterentur, ſe gravidas eſſe, neque amplius de perdendo foetu, ſed de occultando partu, cogitarent.

Omnia enim fere illa remedia, quae Emmenagogorum nomen merentur, acria ſunt; ſed *Hippocrates* (*b*) monuit; *Sunt autem, quae, ſi acre quiddam, aut amarum, praeter conſuetudinem, ederint aut biberint, foetus perdunt, tenello adhuc puello intus exiſtente. Si quid enim puero praeter conſuetudinem accidat, atque ſi parvulus adhuc fuerit, moritur.* Sed mortuo foetu inevitabilis eſt abortus, quem haemorrhagia uteri comitari ſolet.

Omnia autem acria, quae vel uterum ipſum, vel vicinas utero partes, afficiunt, & in contractionem validam ſtimulant, merito adnumerantur cauſis haemorrhagiae uterinae. Notum eſt, clysmata leniter ſtimulantia, uti & ſuppoſitoria adhiberi in parturientibus, non tantum, ut craſſae foeces educantur, verum etiam hoc effectu, ut dolores excitentur, ſi ſegnes nimis fuerint: ideo purgantia acriora in gravidis vitantur ſemper, cum non tantum moleſta abdominis tormina, ſed & teneſmum circa inteſtinum rectum, faciant; qui, teſte *Hippocrate* (*c*), *ſi mulieri utero gerenti oboriatur, abortum efficit.* Rationem addit in commentario *Galenus* (*d*); quod *tali contentione & moleſta ſollicitatione cum totum corpus, tum prae caeteris uterus, recto inteſtino coaleſcens, laboret.*

Idem a vehementi ſtranguria metuendum eſſe, ob eandem rationem, patet.

Percuſſio inferioris partis abdominis. Uterus enim, contento foetu turgens, anteriorem abdominis partem occupat; unde motus foetus in utero, applicata manu, facile ſentiri poteſt. Tali vi illata, non tantum nexus chorii & placentae cum utero deſtrui poteſt, ſed & ipſe uterus findi; uti ex ante dictis patet. Haec eſt ratio, quare lapſus gravidis adeo periculoſus ſit; praecipue, ſi pronus fuerit, cum fere ſemper tunc prominulum abdomen humo impingat. Unde etiam ſacris legibus (*e*) ſevera ſtatuitur poena illi, qui gravidae mulieris abdomen percuſſerit.

Verum, uti paulo ante dictum fuit, praeter cauſas modo enarratas, poteſt in utero ipſo adeſſe talis diſpoſitio, ut a levioribus etiam cauſis ſequatur uteri haemorrhagia, & abortus; imo & quandoque, licet nulla notabilis cauſa praegreſſa fuerit. Talis autem diſpoſitio quandoque utero communis eſt cum

(*b*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. XXIV. pag. 745. Charter. Tom. VII. (*c*) Sect. VII. Aphor. 27. Charter. Tom. IX. pag. 304. (*d*) Ibidem pag. 305. (*e*) Exodi Cap. 21.

cum reliquo corpore, aliquando utero soli peculiaris. Sic in civitatibus Austro oppositis *Hippocrates* monet (*f*), *corpora ut plurimum imbecilliora esse*; addit; *Mulieres morbis & fluxionibus obnoxiae sunt; deinde multae ex morbo, non natura, steriles sunt, & frequenter abortiunt.* Ita & alibi dixit (*g*): *Quae praeter naturam tenues utero gerunt, abortiunt bimestria, antequam crassiores evaserint.*

Similia his alio in loco leguntur (*h*); ubi ab hac causa menstruum, & bimestrem, foetum perdi monet: Quidam etiam legerunt το σῶμα loco το στόμα (*i*); ita ut sensus foret, in tali casu non incrassandum esse os uteri, sed totum corpus. Sic enim cum Aphorismo modo citato textus ille convenit. Confirmatur hoc praeterea, quod mox subjungat sequentia (*k*); *Quod si praeter naturam crassior evaserit, utero non concipit. Omentum enim crassius incumbens uteros comprimit, neque genituram suscipere sinit.* Ubi manifeste macilentiae nimiae opponitur obesitas; quam attenuandam jubet, cum aliter praegnantes effici nequeant (*l*).

Sed & peculiaris ipsius uteri dispositio, reliquo corpore se bene habente, potest esse hujus mali causa. Apud *Hippocratem* (*m*) sic legitur: *Quae vero mediocriter corpulentae foetus bimestres & trimestres abortiunt sine manifesta causa, illis uteri acetabula mucore plena sunt, neque prae pondere foetum continere possunt, sed abrumpuntur.* Diagnosin autem talis morbi (*n*) habet: *Hoc autem modo noveris. Humida fit, & mucosum glutinosumque defluit, neque mordet: & ubi a fluxu purgari desierit, cum mensibus per duos aut tres dies muci ex utero procedunt.* Sic frigidam & mucosam uteri dispositionem descripsit, sive fluorem album simplicem, ubi nulla adhuc adest acrimonia, quae mordere posset.

Alio in loco (*o*) monet, quasdam mulieres facile concipere, sed foetum perdere tertio vel quarto mense, nulla causa accedente; *Si uteri, aut natura, aut ulceribus in his subortis, laeves fuerint. Si namque laeves fuerint, interdum foetum continentes membranae, minus quam conveniat, adhaerent.*

Praeterea patuit ex antedictis, crescente foetu, uteri magnitudinem augeri pariter, ut illum continere possit. *Hippocrates* (*p*) videtur observasse hanc abortus causam, si uterus non cresceret. Sic autem habet: *Si vero concipiat quidem; sed foetus bimestres eodem exacte tempore corrumpat; neque prius neque posterius; idque ei bis vel ter eodem contingat modo; aut etiam, si longioris temporis foetum eodem modo corrumpat; hujus uteri in majorem molem non crescunt, foetu in eis augescente, & bimestre vel trimestre spatium excedente. Sed hic quidem augescit, uteri vero nihil increscunt, propterea sane multae eodem tempore foe-*

(*f*) De aëre, locis, & aquis text. 9. & 10. Charter. Tom. VI. pag. 190. (*g*) Aphor. 44. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 221. (*h*) De natura muliebri Cap. 19. Charter. Tom. VII. pag. 690. (*i*) Ibid. pag. 895. (*k*) Ibid. pag. 690. (*l*) Sect. V. Aphor. 46. Charter. Tom. IX. pag. 222. (*m*) Ibid. Aphor. 45. (*n*) De natur. mulieb. Cap. XVII. Charter. Tom. VII. pag. 689. (*o*) De mulier. morb. Lib. I. Cap. XXI. Charter. Tom. VII. pag. 743. (*p*) De infoecundis. Cap. XVIII. Ibid. pag. 857.

foetum corrumpunt. Vidi plures tales casus, & imprimis mirabar, sanissimam matronam, absque ulla causa manifesta, circa finem quinti mensis abortum pati saepius, nec unquam maturum parere foetum, licet a peritissimis Medicis omnis adhiberetur cura.

Unde non immerito, postquam varias causas, quibus foetus corrumpi potest, recensuit *Hippocrates* (*q*), addit sequentia: *Sed & ipsi uteri naturas habent, quibus abortionem faciunt, quum flatulenti, densi, magni, parvi, existunt, aliisque similibus afficiuntur.* Testatur celebris artis obstetriciae magister, se invenisse, in quibusdam mulieribus, uterum adeo calidum, ut foetus ab immodico hoc calore periret, & exsiccatus induresceret: praecipue hoc observavit in quadam muliere, cujus uteri interna superficies tangebatur sicca & aspera, cum tanto simul calore, ut manui immissae molestus esset, neque diu tolerari posset: foetus mortuus erat, exsiccatus, & durus: placenta parva, arida, arctissime cohaerens, ita ut difficulter potuerit ab utero separari. Notat simul, eandem mulierem plures foetus perdidisse ob nimium hunc uteri calorem (*r*).

Certe satis apta videtur distributio causarum, quae abortum faciunt, in duas classes, uti apud *Duretum* (*s*) legitur: *Aborsionis omnes causae, tam intra natae, quam extrinsecus incidentes, revocantur ad duplicem impotentiam; unam gerendi foetum, alteram nutriendi.*

Praeterea si foetus, antequam partui maturus est, a quacumque demum causa hoc contigerit, moriatur, inde poterit haemorrhagia uteri cum expulsione foetus mortui sequi. Quamvis rari quidam casus contigerint, ut foetus mortuus per plures menses, imo per annos, in utero maneret, tamen ut plurimum inutile illud pondus brevi post expelli solet. Verum simulac primum illud hominis rudimentum vita donatur, jam ad mortem aptum est: nec requiruntur adeo validae causae, ut tenellus embryo in utero materno pereat. Constans enim observatio est, quod major pars pereat hominum, dum origini suae propiores sunt. *Plerumque enim, cum admodum sunt exigui, imbecilles existunt. Quin & grandiusculi foetus etiam corrumpuntur. Quare mulieres mirari non oportet, quod nolentes foetum corrumpant. Nam cautione & scientia multa opus est, ut in utero foetum perferant, & enutriant, eoque in partu liberentur* (*t*).

Adsunt praeterea causae haemorrhagiae uterinae, quae ad foetum spectant; sed quae, nec certo cognosci, nec tolli, nec caveri, possunt, licet cognitae forent. Observaverunt artis obstetriciae magistri (*u*), funiculum umbilicalem, si brevior fuerit solito, vel si, quamvis longior fuerit, collo aut artubus circumvolvatur, quod tunc per motus foetus periculum sit, ne placenta ab utero separetur, & sequatur haemorrhagia uteri. Talis casus legi-

(*q*) De mulier. morb. Lib. I. Cap XXIV. Ibid pag. 745. (*r*) Peu, pratique des accouch. liv. 2. chap. 17. pag. 535. (*s*) In coac. Hippoc. pag. 442. (*t*) Hippoc. de mulier. morb. Lib. I. Cap. 25. Charter. Tom. VII. pag. 745. (*u*) Mauric. traité des malad. des femm. groff. Tom. I. pag. 159.

gitur (*w*); & notum est, saepius contingere difficilem partum, uti postea dicetur, ab eadem hac causa, dum foetus, proprio funiculo umbilicali illaqueatus, per validos etiam puerperae nixus expelli nequit. Placenta uteri plerumque fundo adhaerere solet, quandoque & lateribus: raro accrescit uteri collo; quod ubi contigerit, vitari nequit haemorrhagia uteri circa finem graviditatis (*x*). Vidi bis in eadem nobili matrona partum infantis mortui, qui in omnibus bene constitutus erat, sed chorda umbilicalis in media longitudine nodo fortiter constrictus erat, sicque omne commercium inter matrem & foetum interceptum fuerat. Videtur funis umbilicalis casu ansam fecisse per quam totum corpus foetus transivit, & postea motu ac pondere suo nodum inceptum sic constrinxit, ut vasa umbilicalia comprimerentur penitus; dum enim evolvebatur ille nodus, complanata apparuit tota pars funis umbilicalis, quae nodo intercepta fuerat. Vivos infantes pepererat ante bina haec infortunia, & post haec etiam.

Patet hinc, miras & latentes causas haemorrhagiae uterinae dari, quae nulla humana prudentia vitari possunt. Sequitur jam consideratio illorum, quae requiruntur, ut a tanto periculo eripiatur gravida, dum sanguis ex utero fluit.

§. 1307. Remedia, quies animi, corporisque, aër frigidus modice; Venae sectio, adstringentia, opiata.

Quies animi, corporisque. De hac re unanimis est apud omnes consensus. Cum enim, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, corporis motus nimii, & validi animi affectus, causae frequentes sint uterinae haemorrhagiae, sponte patet, quietem esse summopere necessariam, ne per patula uteri vasa exeat omnis omnino sanguis, & inevitabilis mors sequatur. Vestes hinc statim solvendae sunt, ne vasa externa ullo modo premantur, sicque augeatur copia sanguinis moti per vasa interiora. Postea curandum, ut horizontaliter decumbant; sic enim praecavetur, quantum fieri potest, animi deliquium.

Aër frigidus modice. Saepe ob ingentem sanguinis jacturam totae pallent & frigent; tuncque minuitur, vel & cessat omnino quandoque, haemorrhagia; simulac vero stragulis obruuntur, vel calidis linteis foventur, extrema corporis, mox denuo recrudescit. Tota enim spes in eo imprimis est, ut, dum minima vita superest, tempus detur hiulcis vasis, ut se contrahant, vel & grumoso sanguine obturentur. Unde laudatur, si non in molli lecto, sed in culcitra, pilis equinis farta, decumbant. Ob eandem causam nullis cardiacis refocillandae sunt, licet summopere debiles animi deliquium metuant; vel si quaedam adhibeantur, debent lenissima esse tantum, nec spirituosa. *Citri* fragrantia, *melissae*, *florum tiliae*, *rosarum*, *sambuci*, & similium,

(*w*) Acad. des scienc. 1701. Mem. 118.

(*x*) Levret l'art des accouchemens pag. 39.

lium, odor, ut & aquarum ſtillatitiarum, quae ex his parantur, ſufficiunt. Quomodo autem aëris calor temperari poſſit, antea ad numerum ſecundum §. 605. dictum fuit. Toties obſervatum fuit, vulneratos milites, omni fere ſanguine exhauſto, dum inter cadavera ſub dio relinquebantur, poſtea convaluiſſe, qui officioſa magis cura periiſſent. Alia occaſione ad §. 161. dictum fuit, evaſiſſe ruſticum, qui, diſciſſa arteria axillari, pro mortuo depoſitus fuerat. Quantum autem frigidae aquae uſus ad compeſcendas haemorrhagias conducat, antea ad §. 1200. N°. 2. pluribus demonſtratum fuit. Apud *Hippocratem* (*y*) ad haemorrhagiam uterinam leguntur ſequentia: *Spongiam madefactam admoveto; & linteum laeve, molle, deraſum, aqua frigida imbutum, ventri injicito, frigidaque aqua perfundito, lectumque a pedibus altiorem facito, ac ita ſternito.* Similia & apud *Moſchionem* (*z*) habentur: *Oportet autem eas, cum curari ceperint, jacere in cubiculo parvo & obſcuro, & mediocriter refrigerato, & firmo. Inferiores pedes altiores capite habeant, cum omni ſilentio, & quiete corporis: omnis vero motus fluxum provocat: ita ut pedes contortos ſupra invicem habeant; & ſpongias magnas, in aqua frigida vel poſca intinctas, partibus ipſis applicare, hoc eſt pectori* (forte pectini, cum in graeco textu legatur κτένις), *renibus, & ad inguina, ita ut frequentius etiam mutentur, ne temperie corporis calefiant. Extrema etiam univerſa ſtrictius tenere, & faſciis ligare, oportet, aut aqua frigida ſubmittere faciem, etiam de aqua recenti fomentare, omneque corpus ejus ventilare flabellis.* Imo & frigidum eodem in loco commendatur balneum, ex decocto adſtringentium plantarum. Cum autem illud requirat corporis motum, ſatis patet, adhiberi vix potuiſſe, niſi haemorrhagia jam multum minuta foret, vel fere ceſſaret; unde potius, roborando, ſerviret cavendae recidivae, quam compeſcendae validae haemorrhagiae: Saltem hoc inde patet, quod ab aëre modice frigido, & totius corporis refrigeratione, emolumentum exſpectaverint jam olim Medici: Unde & aqua frigida cum pauco ſucco Citri ſolet dari pro potu, & juſcula, dum exhibentur, egelida tantum.

Venae ſectio. Quae tamen vix uſum habebit, dum ſoluto placentae nexu undatim ex utero ſanguis fluit: Minuta enim ſanguinis copia non impediet, quo minus ille, qui ſupereſt, effluat per vaſa magna & patula, adeoque citius ex inanitione convulſio & mors ſequatur. Venae ſectio in cavenda uteri haemorrhagia multum prodeſt, ſi poſt lapſum gravidae metuitur futura; merito etiam adhibetur, dum, paucis vaſis ſolutis, parcior copia ſanguinis ex utero prodit; ſic enim, una cum quiete corporis & mentis, quandoque cavetur haemorrhagiae augmentum, & impeditur abortus. Dum carpebat Medicos *Helmontius* (*a*), quod in retentis, & in profluis, menſibus venam tunderent, dixit; *Simile fortaſſis fuerit, ſi nimis petulantem equum, tendinis laeſione, claudicare fecerint.* Si enim ab hoc diſcrimine evaſerint gravidae, ſemper metuendum, ne ob tantam ſanguinis jacturam in cachexiam, & hydropem, incidant.

Ad-

(*y*) De mulier. morb. Lib. 2. Cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 797.
(*z*) Spach. gynoec. pag. 16; & Harmon. gynoec. part. poſt. Cap. XX. pag. 32.
(*a*) In capitulo *de conceptis* N° 23. pag. 487.

Adſtringentia. Quid ſperari poſſit ab adſtringentibus remediis, dum vaſis hiantibus, quae ſanguinem copioſum fundunt, immediate nequeunt applicari, dictum fuit ad numerum ſecundum §. 1200, ubi de haemoptoë agebatur. Verum ex uteri vaſis fluit ſanguis, quibus ſtiptica applicari nequeunt. Adeoque omnia, quae tunc dicta fuerunt, etiam haemorrhagiae uterinae attribui poſſunt.

Novi quidem, Peſſaria, ex adſtringentibus remediis parata, ab *Hippocrate*, & ab aliis poſtea Medicis, laudari: verum in vagina haerent, nec per os uteri adigi poſſunt; hinc nec ab his certum ſperari poteſt auxilium. Dum autem obturatur per haec vagina, ſanguis non adeo libere effluens, grumeſcit non tantum in vagina, ſed & quandoque in ipſo uteri orificio; ſicque poteſt naſci aliqua haemorrhagiae mora; ſed & ſimul, dum vaſa hiantia pergunt ſanguinem fundere, ille, inter chorion & uteri ſuperficiem accumulatus, magis & magis chorion ſeparabit ab utero; adeoque plura vaſa rumpet; hinc, dum paulo poſt grumus cruoris, in uteri orificio haerens, exprimitur, redit intenſior uteri haemorrhagia, quae minuta credebatur, dum obturata per peſſarium vagina, parum vel nihil foras exit. Accedit, quod grumus in orificio haerens uterum irritet, & nixum parturientium excitet; unde mortis periculum foetui imminet, ſi nimis immaturus fuerit; de qua re adhuc in ſequentibus paragraphis dicendum erit, ubi patebit, artis magiſtros in diverſas abiviſſe ſententias, dum quidam volebant, expulſionem foetus omni modo promovendam eſſe, ut a tanto diſcrimine eripiatur mater; alii vero majori circumſpectione utendum jubebant. Certum eſt, quod ſi, uti ex *Moſchione* modo dictum fuit, quieta jaceat mulier, femoribus ſupra ſe mutuo poſitis, ſic comprimi poſſet externum vulvae orificium, ut ſanguis in vagina concreſcere in grumum poſſit, habeaturque illud, quod a peſſariis fere ſperari poteſt. Si tamen quis illa adhibere vellet, ſuadendum videtur, ut ab acrioribus ſtipticis abſtineat, neque nimis profunde in vaginam immittantur, ne laedatur vel irritetur uteri orificium, quod ſatis ſenſile eſt.

Opiata. Ab horum uſu forte plus ſperari poterit. Antea dictum fuit ad ſecundum numerum §. 1200, ſtipticorum actionem longe felicius ſuccedere in brutis, quam in hominibus; cum nempe bruta periculum ignorent, homines vero inde perturbentur; ſi vero, opio dato, illa perturbatio tollatur, tunc & hominibus aeque prodeſſe. Omnes Medici noverunt, quantum perturbentur gravidae, dum pro ſe & foetu metuunt, ſimulac percipiunt adeſſe uteri haemorrhagiam; adeoque ob hanc cauſam conducerent opiata.

Verum & experimenta, capta in ranis, videntur convincere, opium retardare motum ſanguinis circulatorium. *Celeberrimus Alſton*, in pulcherrima diſſertatione (*b*) de opio, in ranis hoc tentavit, ut detegeret, an ab opio mutaretur ſanguis, vel ejus motus per vaſa. Notum eſt, per microſcopia ſanguinis circulum optime videri poſſe in membrana pellucida, quae in hoc animali digitos pedum nectit. Poſtquam per tubum exiguum vitreum aliquot gut-

(*b*) Medic. Eſſays and obſerv. Tom. V. part. I. N° XII. pag. 153.

guttulas solutionis opii in aqua factae instillaverat in ranae ventriculum, & postea microscopio adaptaverat, nemo praesentium observavit ullam mutationem in consistentia aut colore sanguinis rubri & seri; nulla apparebat mutatio in magnitudine, figura, aut colore, globulorum rubrorum; sed velocitas motus sanguinis per vasa miro mutabatur modo, ita ut dimidio minor esset: nondum elapsa media hora, gradatim increscebat motus sanguinis per vasa, & solitus redibat ranae vigor, una cum solita sanguinis moti celeritate. Dimittebatur rana per mediam horam in aquam puram, ut reficeretur. Deinde alia dosis opii in ventriculum infundebatur, & exponebatur microscopio: tardius longe movebatur sanguis per vasa, quam in priori experimento, &, gradatim minuta celeritate, tandem omnino stagnavit, primo in vasis minoribus, deinde in majoribus; & intra horae quadrantem circiter rana exspiravit. Licet autem velocitas sanguinis minueretur, pulsus tamen frequentia sensibiliter non decrescebat: Imo, licet motus progressivus sanguinis cessaret, pulsus tamen percipiebatur ex motu quodam undulatorio, per quem, tempore diastoles cordis, tantum retrogrediebatur sanguis, quantum progressus fuerat tempore systoles; donec tandem omnino mortua videretur rana. Caeterum in visceribus nullum observabatur vitium; ventriculus tantum plenus erat muco gelatinoso, parum tincto ab opii colore.

Haec autem experimenta frequenter fuerunt repetita, & semper cum simili successu. Una tamen ex ranis sic occisis revixit omnino, ubi in vase servabatur, tali modo, ut vel in sicco, vel in aqua, posset esse, si revivisceret.

Haec etiam confirmantur plurimis experimentis a Celeberrimo *Whytt* institutis (*c*); ubi & alia multa habentur pulcherrima, quae probant, opium & in cordis vim muscularem suam exercere efficaciam.

Cum autem in validis haemorrhagiis prosit, ut vita debilissima maneat, uti antea saepius monitum fuit, patet ratio, quare opiata etiam hoc respectu prosint. In *Materia Medica* ad hunc numerum talis formula habetur, in qua tria grana opii in sex unciis aquae diluuntur, & cochleatim exhibetur omni quadrante horae, donec inceperit leniri malum: adduntur deinde haec: *Si medicamento hujusmodi superabile sit.* Simul admiscentur *lap: haematites*, *bolus armena*, *sanguis draconis*; quae a virtute adstringente laudantur. Quantum ab his possit exspectari, antea dictum fuit.

Proderunt etiam ligaturae artuum, sed tales, ut venae premantur, sicque retineatur sanguis in his; arteriae vero non debent comprimi, quae profundius plerumque locantur: hoc obtineri poterit, si moderata ligaturarum adstrictio fiat. Scopus enim est tantum, ut aliqua copia sanguinis retineatur collecta in artubus, ne omnis effluat per uteri vasa, & ideo arteriae debent liberae manere. De hac re ad §. 743. dictum fuit, ubi de compescenda nimia narium haemorrhagia agebatur. Praeterea notari debet, quod si comprimerentur arteriae artuum inferiorum, tunc augeretur impetus & copia sanguinis per vasa uteri, adeoque & haemorrhagia. Ad §. 1291. enim dictum fuit, quandoque resti-

(*c*) Essays and observat. Physic. and Liter. Tom. 2. pag. 280 & seq.

restitutum fuisse suppressum sanguinis menstrui fluxum, dum comprimeretur magna in femore arteria, & simul eodem tempore per balnea laxabantur uteri vasa.

Ubi autem uteri haemorrhagia incipit minui, sive collapsis vasis, sive thrombis sanguinis obturantibus vasorum hiantium orificia, non simul & semel laxandae sunt omnes ligaturae; sed una post alteram. Metuendum enim foret, ne sanguis in artubus collectus subito ad cor rediret, illudque obrueret, cum saepe magna debilitas adsit, vel etiam irritaret in validiorem ac frequentiorem contractionem; unde merito metuendum foret haemorrhagiae augmentum. Solo interim jusculo vitulinae carnis, egelido tantum, saepius dato, sed parca copia simul, repleantur exhausta vasa. *Lowerus* (*d*) a Medico fide dignissimo accepit, quod adolescenti sedecim annorum per biduum magna sanguinis copia continuo eruperit, neque ulla arte potuerit cohiberi; unde jusculis tentaverunt illum reficere; quae avide assumsit; *& tandem res eo devenit, ut, massa sanguinis fere tota effluxa, quidquid jam efflueret, dilutum & pallidum, sanguinis neque naturam, neque speciem, prae se ferret, ipsi jusculo, quod toties hauserat, quam sanguini, similius; atque eadem forma per diem unum & alterum duravit hic aqueus fluxus, constante interim cordi motu suo, donec, fluxu tandem consopito, juvenis paulatim integrae sanitati restitutus est, & exinde in virum robustum & quadratum excrevit.* Cum ergo tale jusculum, in debili per tantam haemorrhagiam corpore vix mutatum, per vasa fluere potuerit, & vitam sustinere, quamvis debilem; patet, in uteri haemorrhagia valida vitae periculum adesse quidem, & spem in angusto positam, non autem certam desperationem, modo caveatur a Cardiacis stimulantibus, quae amici & adstantes urgere solent in tanta debilitate. Unica enim fere spes consistit in vita debili. Hac methodo servavi aliquot gravidas, quae nulla arte servari posse videbantur.

§. 1308. Si his nihil proficitur, Infans methodo optima, pro situ ejus mutata, ilico educendus, uterusque ab fœtu, placenta, grumoso cruore, integre liberandus erit.

Cum in partu naturali observaretur, simulac placenta ab uteri cohaesione solvitur, sequi satis largam haemorrhagiam, quae tamen per uteri, jam vacui, contractionem sistitur, hinc mirum non est, omnes in voto habuisse, ut in periculosa uteri haemorrhagia cavum uteri evacuari posset: si enim abortus, uti toties primis graviditatis mensibus fit, sequitur, brevi solet minui haemorrhagia, & tandem cessare, contracto nempe utero. *Hippocrates* (*e*) monuerat: *In fluore muliebri, si convulsio, aut animi defectio, superveniat, malum.* Et alibi (*f*) pessima pariter praesagia habet, ac imprimis diras convul-

(*d*) De corde Cap. 2. pag. 70. (*e*) Aphor. 56. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 229. (*f*) De mulier. morb. Lib. 2. Cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 794. 795.

vulſiones metuit: *Magni pedum digiti contrahuntur, & ad ſuras femora ſemper contendit, lumborum ingentes dolores, & manuum ad motum impotentia. His ita contingentibus, tum a claviculis ad jugula, ad malas, & linguam, tetani fieri conſueverunt. Et ex his paulo poſt in poſteriora a tendinibus juxta ſpinam ad lumbos; ſicque per violentiam pereunt.* Peſſima talia cum ab uteri haemorrhagia metuenda forent, hinc optimi etiam in arte obſtetricia magiſtri ſuaſerunt, ut in tanto diſcrimine fieret uteri evacuatio; imo in hac ſola unicam ſpem poſuerunt ſalutis. *Mauriceau* (*g*), ſi valida adſit uteri haemorrhagia, feſtinato opus eſſe dixit, & manu obſtetricantis arreptum pedibus infantem educi juſſit; propriaeque ſororis triſtem caſum refert, quae ultimo graviditatis menſe periit, dum ſerius educeretur foetus, poſtquam jam omnem fere ſanguinem perdiderat. Plures alios caſus recenſet gravidarum, quas una cum foetibus ſervaverat tempeſtiva eductione. In eadem ſententia eſt *van Deventer* (*h*), jubens, ſtatim educendum eſſe foetum, ſi a placentae ſeparatione periculoſa adſit uteri haemorrhagia, & quidem *quocumque tempore, ſive ante, ſive poſt, ſeptimum menſem.* Interim certum eſt, hoc non poſſe fieri, niſi dilatetur os uteri, quod quandoque difficulter, & nonniſi vi adhibita, fieri poterit: ſequenti autem capitulo patebit, non ſine periculo violentam oris uteri dilatationem perfici poſſe: ſolet enim ſequi periculoſa admodum uteri inflammatio. Fatetur *Mauriceau* (*i*), quod, ſi orificium uteri fuerit molle, tenue, & aequabile, tunc facilius evaderent; & contra, ſi idem durum, craſſum, & inaequabile, foret, perirent. Facile apparet ratio; quia nempe major vis debebat inferri uteri orificio, ut digitis Chirurgi dilatari poſſet, ad excludendum foetum.

Haec fuit ratio, quare alii ſtatuerunt, non debere fieri eductionem foetus, ſi illa fieri nequeat absque violenta dilatatione oris uteri (*k*); ſed tunc tantum prodeſſe, dum os uteri apertum facile admittit digitos obſtetricantis Chirurgi; refertur & ibi infelix caſus, ubi, educto foetu, non minuebatur haemorrhagia, ſed augebatur, donec miſera mulier, exhauſto omni ſanguine, exſpiraret. Poſtea adhuc alio in loco (*l*) idem inculcat, & certam mortem praedicit, ſi ad educendum foetum vis debeat inferri ori uteri. Quinimo magni in arte obſtetricia nominis *Levret* (*m*) ſtatuit, ne quidem tactu explorandam eſſe gravidam, ſi uteri haemorrhagia adſit, & nondum inceperint partus dolores, neque adſit terminus ſolitus graviditatis. Ubi autem ipſo partus jam incepti tempore haemorrhagia uteri profuſa ſe manifeſtat, tunc membranas aquam continentes cito rumpendas monet: aquis enim evacuatis uterus ſe contrahere in minus ſpatium poterit, & haemorrhagia minuetur.

Media hic via, & prudentiſſime quidem, inceſſit celeberrimus in arte obſtetri-

(*g*) Des malad. des femm. groſſ. Liv. I. chap. XXI. Tom. I. pag. 161. &c. (*h*) Nov. Lum. obſtetric. Cap. 33. pag. 145. (*i*) Livr. I. chap. 21. pag. 170. (*k*) Peu pratique des accouchem. liv. 2 chap. I. pag. 272. & ſeq. (*l*) Ibid. chap. XV. pag. 516. (*m*) L'art des accouchem. chap. VII. pag. 75.

tricia *Puzos* (*n*). Cum enim videret, periculosam esse adeo eductionem foetus, quae violenta dilatatione oris uteri fit, licet saepe brevi temporis spatio absolvatur. & festinandum hic esse credant omnes, ut uterus vacuus se contrahere possit; cum simul observasset, haemorrhagiam uteri, si partus tempore contingeret, minui, si dolores parturientis augerentur; conclusit, hos dolores augendos esse, vel excitandos, si nondum adessent. Conducere, imo & quandoque omnino necessariam esse, foetus exclusionem, ut sistatur haemorrhagia, agnoscit; sed simul judicat, hoc tentandum esse tali methodo, quae ad partum naturalem propius accedit.

In partu naturali, dum foetus ingreditur capite suo orificium uteri, in tantum uterus contrahitur, in quantum caput progreditur, & caput infantis, os uteri dilatatum replens, impedit liberum effluxum sanguinis, simulque uterus se contrahens apprimit valide totam suam superficiem internam contentis in cavo suo; unde vasa hiantia comprimuntur; dum vero, ruptis membranis, effluunt aquae, magis contrahitur uterus, adeoque vasa sua angustat, & propria vi, una cum puerperae conatibus, valide apprimitur superficies cava uteri foetui; unde & haemorrhagia minuetur.

Verum lento modo procedere solet partus naturalis, & posset perire per validam haemorrhagiam gravida, antequam caput infantis orificium uteri dilataret, sic, ut per conatus parturientis illud ingredi posset, & rumperentur aquae. Haec fuit causa, quare subitam foetus exclusionem suaserunt multi.

At constitit observatis, posse accelerari partum naturalem, dum digitis leniter, & sensim, diducitur os uteri, simili fere modo ac in partu naturali per nixus parturientis dilatatur. In haemorrhagia uteri ejus orificium plus minusve hiat, sanguine calido effluente madescit, thrombis cruoris quandoque transpressis magis patulum redditur; unde plerumque & lenes dolores adsunt; sed nimis inertes ob debilitatem ab haemorrhagia natam; & ideo augeri debent; quod fit, si unus vel plures digiti immittantur uteri orificio; quibus gradatim & leniter dilatatur; subinde & interposito quodam intervallo; tunc augentur dolores, membranae aquam continentes turgent, quae statim rumpendae, ut detur major facilitas contractioni uteri, jam parte contentorum liberati, minuitur haemorrhagia, & partus brevi sequitur, matre & foetu plerumque salvis; dum ambo periissent lentore partus simpliciter naturalis, vel in summo fuissent periculo, si subita dilatatione oris uteri foetus eductus fuisset manu Chirurgi.

Hac methodo dilatatur digitis uteri orificium, sed leniter, & per intervalla; excitantur dolores partus, vel augentur, si jam adsint; datur tempus, & occasio, ut uterus se gradatim contrahat. Ubi vero subito & majori vi dilatatur os uteri, ut foetus eductio fiat, periculum sequentis inflammationis imminet, & vix sperari potest, ut educto foetu uterus habeat adhuc vim se subito contrahendi; cum, ob vires per praegressam haemorrhagiam multum im-

(*n*) Académ. de chirurg. Tom. I. pag. 358. & seq.

imminutas, omnia flaccida collabantur; & haec videtur esse ratio, quare plures pereant post eductionem foetus, pergente haemorrhagia; vel, si hoc discrimen superaverint, ob vim adhibitam, inflammato utero, acutissima febre, diris symptomatibus stipata, corripiuntur, & paucissimae evadunt.

Pulcherrimis observatis *Celeberrimus Puzos* utilitatem hujus methodi probat, quam merito praefert eductioni foetus; quae tamen quandoque necessaria est, si caput infantis non respondeat uteri orificio; sed situs praeternaturalis sit. Verum notat simul, sensim tentatam oris uteri dilatationem facere, ut minori cum molestia per pedes educi possit infans, si necessitas id postulet.

Simul optime monet, haemorrhagias uteri, post sextum vel septimum mensem si contigerint, fere semper redire, licet optima medela, & debitae cautelae, adhibeantur. Credit enim, si placenta ab utero pro parte separata fuerit, haemorrhagiam cessare, non quod nova unio separatae placentae cum utero facta sit, sed quia thrombi sanguinis coagulati vasa patula obturant, qui levi de causa elabi possunt, unde haemorrhagiae recidiva metuitur. Tamen Uteri Gravidi indagator (*o*) putat, se invenisse in propria uxore, quod placenta, pro parte soluta ab utero, denuo illi firmissime accreverit. Sanissima enim haec, quarto mense gravida, dum per gradus descenderet, cespitante pede perterrita, non lapsa, fuit; nec unquam ante, a majoribus etiam terroribus, minimum passa fuit incommodum: post aliquot dies nocte urinam emittit, & mox se ad somnum, componit. Mane invenit urinam admisto sanguine profunde tinctam, & in lecto maculam subflavescentem, pedalis fere magnitudinis, nonnihil glutinosam, atque in ambitu zona angusta sanguinea cinctam. Abortus metuebatur; sed idoneis remediis, & quiete, factum fuit, ut reliquos graviditatis menses sana peregerit; & ipso, quem signaverat, die puellam peperit sanissimam, torosam, ad oculum ante genitis omnibus robustiorem. Verum placenta, cujus majori minorive secessui ab utero illa sanguinis fluidi profusio verosimiliter imputari poterat, jam adeo arcte accreta erat, ut non nisi iterato obstetricantis manus conamine solvi potuerit: prodiit autem in uno latere multum lacerata: postea accurato examine apparuit membrana tenuis, subpellucida, omnino homogenea, placentam tegens, exceptis solummodo locis vulneratis, ad quorum limbos facile distinguendo termino desinebat.

Ex quibus videtur constare, placentam pro parte separatam, posse denuo firmiter utero uniri, neque tunc adeo metuendum esse, ne uteri haemorrhagia redeat.

(*o*) Noortwyk de utero gravido pag. 27. 28.

§. 1309.

§. 1309. Neque refert, quonam gestationis tempore id acciderit, cum melius sit perire, vel aliter periturum, foetum, salva matre, quam perire certo utrosque.

Haec erat olim sententia *Mauriceau* (*p*), in haemorrhagia uteri educendum esse foetum quantocyus, licet per tres tantum menses, imo & minori adhuc tempore, gravida foret. Verum hoc graviditatis tempore os uteri magis connivet, saepe & altius locatur, ut non adeo commode tangi possit digito, & multo minus aperiri sic, ut foetus educi possit; qui etiam cum mole minor sit, difficilius prehendi, nec ob corpusculi mollitiem digitis firmiter teneri poterit. Fatetur tamen *Mauriceau* (*q*), si orificium uteri non satis apertum fuerit, melius committi totum opus naturae; sed hoc graviditatis tempore, raro, si unquam, contingit, ut patulum sit ita os uteri, ut absque vi plures digiti introduci possent. Alia difficultas est, quod certus nemo esse possit de mole foetus circa tertium mensem: ingens diversitas in abortibus, quoad magnitudinem, animadvertitur, licet graviditatis menses tres tantum numerent gravidae, & circa hoc tempus frequentius contingant abortus. Nec mirum hoc apparebit, si consideretur, embryonem, qui vivere incepit tantum, esse jam mortalem. Verum non statim expellitur de corpore materno embryo, licet mortuus fuerit; unde poterit tertio mense vel citius haemorrhagia uteri nasci, licet parvulus, mollis, & post mortem fere diffluens, embryo in utero contineatur, qui digitis obstetricantis prehendi non posset. Candide fatetur *Mauriceau* (*r*), se observasse in mulieribus, quae tertium graviditatis mensem numerabant, abortum apis magnitudinem tantum, quandoque maximi digiti longitudinem, habuisse; & numerosis observatis hoc quotidie confirmatur. Verum quidem est, male computari potuisse graviditatis initium; sed illum calculi errorem adeo frequentem fuisse, etiam in mulieribus, saepius graviditatem expertis, vix verosimile videtur.

Hinc in haemorrhagiis uteri, quae primis graviditatis mensibus contingunt, ob rationes dictas, non videtur commendari posse foetus eductio. Omnes enim fatentur, rarius perire ex abortu mulieres hoc graviditatis tempore. Plures servatas vidi illis auxiliis, quae §. 1307. laudata fuerunt, quamvis, ob profusam haemorrhagiam convulsae, jamjam moriturae ab adstantibus crederentur.

Longe magis periculosam esse uteri haemorrhagiam sequentibus graviditatis mensibus, apud omnes in confesso est, cum uteri vasa magis magisque dilatentur: neque tamen tunc & matris & foetus servandi certa desperatio. Foemina sana, quinque menses gravida de scalis delabitur in pavimentum lapideum; mox sequitur ingens haemorrhagia uteri, & quidem tanta, ut statim advolans, cum in vicinia habitarem, invenerim totum pavimentum sanguine

(*p*) Liv. I. chap. XXI. pag. 171. (*q*) Ibid. pag. 172. (*r*) Ibid. chap. IV. pag. 80.

guine inundatum. Mox in lectum reposita in animi deliquium labitur. Peritus in arte obstetricia Chirurgus vocatus nil tentare audebat, cum mox exspiraturam crederet. Diligenter usus fui laudata §. 1307. methodo, & cum adstantes ad amussim exsequerentur omnia, quae suadebam, a tanto periculo evasit non tantum, sed & debito tempore peperit infantem sanum.

Similem haemorrhagiam in alia muliere, quae sexto graviditatis mense, lectum ingredi volens, divaricatis cruribus in durum obstaculum impegerat, eodem cum successu, & eadem methodo, curavi.

Neque etiam immaturos foetus certo perire debere, constat exemplo *Fortunii Liceti* (*s*), cujus mater gravida, succussibus in molesto itinere, & gravis tempestatis terrore, abortum passa fuit, credens se non multum a septimo graviditatis mense abesse: recens natus non superabat palmae manus magnitudinem. Pater Medicus tamen non desperabat de conservando filio, & tenerum corpusculum fovit in furno tepido, simili fere artificio, ac Ægyptii ova tractare solent, ut absque incubatu gallinae pulli excludantur; nutricem instruxit, quomodo alere deberet tenellum, & sollicitudinis suae praemium hoc nactus fuit, ut non tantum adolesceret, sed multis operibus eruditis clarus octogesimum fere aetatis annum attingeret, dum moreretur.

Ex quibus omnibus concludere licet, non desperandum esse in gravissimis etiam casibus, neque semper adhibendam esse eductionem foetus ad salvandam matrem, sed praeferendam esse methodum, quam *Celeberrimus Puzos* monstravit, quae minus periculosa est, & felicibus successibus commendata.

(*s*) Baillet jugem. des sçavants Tom. V. part. I. pag. 239.

PAR.

PARTUS DIFFICILIS.

§. 1310. **P**artus difficilis fit vitio Matris, Infantisve.

Proprie loquendo, nullus partus absolute facilis dici potest, postquam peccati poenam statuit *Hevae* Deus: *Multiplicabo aerumnas tuas & conceptus tuos: in dolore paries filios* (*t*). Dolores ergo semper adsunt, graviores & diuturniores quidem in his, leviores & breviores in aliis; tamen naturalis partus sine dolore nunquam est. Contingere potest, ut, licet valida doloris adsit causa, tamen non sentiatur; sed tunc monuit *Hippocrates* (uti ad §. 1. dictum fuit); *Qui aliqua parte corporis dolentes ut plurimum dolorem non sentiunt, illis mens laborat* (*u*). Quandoque enim accidit, ut convulsae, vel apoplecticae jam, foetum enitantur parturientes mulieres, dum doloris sensu carent; sed non ideo partus tunc facilis dici poterit, cum pessima quaeque metuenda sint. Unde merito damnavit *Hippocrates* (*w*) partum citra dolorem, tanquam periculosum.

Dum haec considerantur, patet, non adeo facile esse adaequatam definitionem dare partus difficilis, cum naturaliter nunquam sine molestia & dolore partus contingat. Difficile enim videtur limitem noscere, qui distinguat partum facilem, ab alio, qui jam difficilis nomen meretur, licet inter difficiliores nondum numerari possit. De his enim tantum per comparationem judicari potest. Quaedam enim mulieres facilius, aliae difficilius, pariunt: imo in eadem muliere partus quandoque facilior est praecedenti, quandoque difficilior, uti toties observatur. *Hippocrates* (*x*), postquam dixerat, mulierem facile parere, si foetus capite prodeat, difficile autem, si transversim, vel per pedes, exitum moliatur, subjungit sequentia: *Ex puerperis autem maxime laborant primiparae, quod dolores nondum expertae fuerint*, (διὰ τὴν ἀπειρίην τῶν πόνων); *& dolent quidem toto corpore, maxime autem lumbis & coxendicibus; nam coxendices ipsis diducuntur. Quae vero magis partus expertae sunt, minus dolent primiparis. At quae multoties pepererunt, omnium minime dolent.* Quamvis enim facilitatem & difficultatem partus a vario situ foetus deduxerit, tamen difficultatem partus in primiparis agnovit absolute, absque respectu ad diversum foetus in utero situm.

Sole-

(*t*) Genes. Cap. III. vers. 16. (*u*) Aphor. 6. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 47. (*w*) Coac. Praenot. N° 538. Charter. Tom. VIII. pag. 884. (*x*). De Natura Pueri Cap. XI. Charter. Tom. V. pag. 324.

Solebat a multis definiri partus difficilis, quod sit *exclusio foetus cum magna molestia, una cum periculo matris & foetus, vel utriusque.* Verum pleraeque puerperae difficulter pariunt, quamvis non tantum discrimen matri aut foetui immineat. *Mauriceau* (*y*) divisit puerperium in legitimum sive naturale, & illegitimum sive contra naturam. Quatuor autem conditiones posuit, ut legitimum & naturale dici possit: ut nempe fiat debito graviditatis termino, promptè & sine gravibus accidentibus, ut foetus prodeat vivus, & bono situ. Si una ex his conditionibus desit, tunc non esse vocandum puerperium legitimum & naturale, dixit, sed contra naturam potius, & quidem eo magis, quo plures ex his conditionibus absint. Certum tamen est, in primiparis raro partum promptè contingere, licet omnia se naturaliter habeant. Imo, licet vulgus credat, felix esse puerperium, quod cito absolvitur, & parientes nil magis desiderent, tamen rerum gnari aliter judicant (*z*). Raro quidem nocet infanti praeceps partus; sed saepius infaustus est matri, & quandoque funestus: periculum enim est, ne mox post partum pereat immani haemorrhagia: praeterea partes, per quas transire debet nascens infans, in lentiori partu sensim dilatantur, & cedunt; in praecipiti partu saepe dilacerantur; unde plurima mala metuenda sunt.

Interim praeter partum naturalem, & contra naturam, alio in loco *Mauriceau* (*a*) memorat & partum laboriosum, in quo parturiens ac infans, licet bono in situ fuerit, plus solito pati debent; difficilem autem partum ad laboriosum reduxit.

Cum *Mauriceau* (*b*) ad legitimum & naturalem partum statuerit requiri, ut debito graviditatis termino fiat, & ille plerumque nono graviditatis mense finito statui soleat, novimus, quo tempore exspectandus sit partus. Simul autem patet, non tam facile exactum calculum hic haberi posse, cum non omnes foeminae noverint praecise conceptionis tempus, & plures se tantum gravidas suspicentur, dum observant, menstruum fluorem cessare; imo & quibusdam jam gravidis quandoque aliquid sanguinis menstrui solito tempore prodeat: unde omnes, qui de puerperio scripserunt, fatentur, illum terminum varium saepe esse, dum non tantum nono, sed decimo, mense graviditatis absoluto, imo adhuc serius, partum naturalem contigisse asserunt. Sic legitur (*c*); *Feminam bonis atque honestis moribus, non ambigua pudicitia, in undecimo mense post mariti mortem peperisse; factumque esse negotium propter rationem temporis, quasi marito mortuo postea concepisset, quoniam decemviri in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo, scripsissent: Sed divum Hadrianum, causa cognita, decrevisse, in undecimo quoque mense partum edi posse: Idque ipsum ejus rei decretum nos legimus: in eo decreto Hadrianus id statuere se dicit, requisitis veterum Philosophorum & Medicorum sententiis.* Plures casus recenset *La Motte* (*d*), ob candorem suum & optimam fidem celebris, qui docent, terminum gra-

(*y*) Livr. 2. chap. 2. pag. 202. (*z*) Levret l'art des accouch. pag. 93. (*a*) Ibid. chap. X. pag. 259. (*b*) In loco modo citato. (*c*) Aul. Gellii noct. Attic. Lib. 3. Cap. 16. pag. 103. (*d*) Traité des accouch. &c. Liv. I. chap. 28. pag. 121. &c.

graviditatis quandoque & limites a *Divo Hadriano* ſtatutos excedere. Putat autem, hoc imprimis tunc contingere, ſi debilior foetus ad debitam nutritionem & incrementum indigeat diuturniori in utero materno mora. Mirabilior longe caſus legitur (*e*) de muliere, quae ſex ſeptimanis nupta incepit ſolita graviditatis incommoda pati: menſtrua tamen non ceſſabant: circa medium quinti menſis ſenſit infantis motum, & turgebant mammae; octavo menſe ex papillis aliquot guttae lactis ſpiſſi, rubelli, exibant; noni menſis initio crura tumebant, & venae fiebant varicoſae; undecimo menſe aderant validi dorſi & ventris dolores; vocata obſtetrix nullam ad partum diſpoſitionem inveniebat; ſequenti die tres circiter librae aquae rubellae effluxerunt; dolores illi manſerunt per triduum, menſium parca copia prodiit, dolores ceſſabant, & optime ſe habebat, manente abdomine tumido; & mammae admodum turgebant.

Peritiſſimos Medicos ac Chirurgos conſulebat, & Celeberrimum etiam *Winſlow*, qui in vicinia ruſticabatur: omnes affirmabant, illam gravidam eſſe.

Decimo octavo mirae illius graviditatis menſe, menſtruus fluor, hactenus ruber, in album mutatus eſt, & ſolita ſemper periodo rediit; motum infantis ſe ſentire teſtabatur: peritiſſimus tamen Chirurgus, abdomem tangens, nullum infantis motum percepit, ſed ventrem tenſum tympani inſtar invenit. Per ſedecim adhuc menſes in eodem ſtatu manſit, niſi quod crura detumuerint, venis tamen manentibus varicoſis. Trigeſimo quinto menſe peperit infantem maſculum, qui per triduum vixit: mater autem ex puerperio ſurrexit ſana. Infans & placenta ſolitam habebant molem. Eadem haec foemina paulo poſt puerperium denuo omnia graviditatis ſigna habuit; & credit, ſe motum infantis ſentire in tumido enormiter abdomine, quod jam per quinque annos & octo menſes geſtat, caeterum ſana, & ad ſolitos apta labores.

Sed & quibusdam mulieribus familiare eſt, ante novem menſes abſolutos parere: vidit *La Motte* (*f*) juvenculam, quae ſeptem a matrimonio menſibus filium pepererat, dubitante marito de conjugis caſtitate: a primo poſt abſolutum puerperium congreſſu impraegnata, peperit denuo filium ſeptimeſtrem: ambo tamen adoleverunt, & militiae nomen dederunt. Filiae ejusdem mulieris pariter ſeptimo menſe pepererunt. Unde videtur in hac familia gentilitium fuiſſe morem, ut ſeptimo menſe partum excluderent. Similis & alter caſus ibidem legitur.

Unde ſtatuit *Mauriceau* (*g*), tunc partum ſequi, quando uterus majorem extenſionem non patitur; quod vel ab utero ipſo pendere poteſt, uti praecedenti capitulo dictum fuit, vel etiam a velociori aut tardiori incremento foetus, uterum replentis. Ob hanc rationem credit, mulieres, quae gemellos

(*e*) Académ. des ſcienc. l'an. 1753. in 4° Hiſt. pag. 139 & ſeq. (*f*) Traité des accouch. Liv. I. chap. 28. pag. 122. (*g*) Liv. 2. chap. 2. pag. 204. 205.

los in utero gerunt, citius parere, cum magis diſtendatur uterus, & frequentiori foetuum motu magis irritetur. Septimeſtres autem partus adeo parum vitales habuit, ut dicat, ſe nullos vidiſſe, qui plus quam per quindecim dies vixerint. Obſervata autem *La Motte*, ac aliorum, contrarium docent; & memini, me aliquot vidiſſe adoleſcentes ſanos ac robuſtos, de quibus certus eſſe poteram, quod ſeptimo menſe nati fuerint. Verum tamen eſt, quod plerumque debiles ſint, & minoris molis. Si foetus, palmam manus magnitudine aequans, educari potuerit, ut ad octogeſimum annum vitam produxerit; multo magis id de ſeptimeſtri partu ſperari poterit. Neque ſoli *Liceto* (vide §. 1309) haec fortuna contigit, ut potuerit educari praeter omnem ſpem; recentior enim obſervatio, & magis mira, idem docet. Quinto graviditatis menſe excludebatur foetus, vivus quidem, ſed puſillus, & debilis admodum: non plorabat, & vix reſpirare videbatur, oculi clauſi erant, membra flaccida & pendula; leves quidam motus, & calor corpuſculi, teſtabantur vitam ſoli: mollibus tectus linteis, blando fovebatur calore, guttatim dabatur pauculum lactis tepidi; quod deglutiit; manſit in eodem praeciſe ſtatu per quatuor integros menſes, leviſſimos tantum motus faciens; nullum edebat planctum; nullum excrementum depoſuit. Poſt quatuor hos menſes abſolutos incepit plorare, excrementa deponere, corpus movere, ubera ducere, & creſcere, ſimili modo ac alii infantes, & tam feliciter quidem, ut circa decimum ſextum a nativitate menſem coaetaneos robore ſuperaret (*h*). Jure mirabatur egregius autor, quod proecox ille fructus vixerit vitam foetus toto illo tempore, quod deërat juſtae maturitati.

Videtur autem tota graviditatis hiſtoria docere, quod foetus magis magisque perficiatur in utero, & majus robur acquirat, adeoque non patet ratio, quare octimeſtris foetus debilior & minus vivax foret, quam ſeptimeſtris, ut *Hippocrates* voluit, quem plurimi alii ſecuti ſunt: verum quidem eſt, certa obſervata ſemper praevalere in Medicina, quantumcunque ratiocinium etiam videatur probare oppoſitam ſententiam; ſic *Peu* (*i*) teſtatur, plurimos infantes ſeptimo menſe prodire robuſtos & vegetos, octavo autem menſe ut plurimum debiles, & vix vitales; contrariam tamen ſententiam ex multiplici obſervatione tuetur *Mauriceau* (*k*). Videri poteſt de his *Drelincurtius* (*l*), qui videtur ſatis bene probaſſe, quod octimeſtris foetus, ſi caſu vel morbo exeat, periculoſe habeat, ſi autem ſponte prodeat, aeque poſſit vivere, ac ſeptimeſtris.

Cum ergo ex ante dictis ſatis conſtet, terminum graviditatis ſatis incertum eſſe, non tantum in diverſis, verum etiam in eadem muliere, dicendum erit de illis ſignis, quae partum brevi futurum deſignant, uti & de illis, quae actu parturire gravidam docent, & ex quibus indiciis, partum facilem aut difficilem futurum, cognoſcere poſſit Medicus.

Ali-

(*h*) Brouzet Eſſai ſur l'education medic. &c. pag. 37 & ſeq. in notis. (*i*) La Pratiq. des Accouchem. liv. I. chap. 9. pag. 95. (*k*) Loco modo citato. (*l*) In Opuſcul. pag. 120.

Aliquot ante partum diebus tumor ventris descendit, detumescente superiori parte abdominis, dolor insolitus lumborum percipitur, urina frequentius, sed difficilius, dimittitur, mucosus ex vagina humor fluit (*m*). Haec signa quidem justam dant suspicionem, quod partus tempus appropinquet; verum non dant certam cognitionem. Illo enim tempore, dum vertitur infans, qui antea capite versus superiora locabatur, plura ex his signis observantur. Illa foetus versio solet frequenter octavo graviditatis mense contingere, quandoque citius, aut serius; & partum tunc jam instare, creditur. Saepius se hoc vidisse, testatur *Mauriceau* (*n*), & praecipue in Chirurgi uxore, quae octavo mense, dum vertebatur infans, credebat certissime, se parituram, dum magnos sentiebat in abdomine dolores; unde omnia necessaria disponebat. Verum post integrum mensem adhuc gestavit infantem, & dein feliciter peperit: idem & in propria uxore, & in aliis pluribus, observavi. Unde, dum similia signa observantur, non temere praedicendum est, certo partum instare.

Tunc autem scimus, parturire gravidam, si dolor in lumbis adsit, non continuus, sed per intervalla recurrens; qui dolor, per latera abdominis pergens, versus pubem terminatur, cum tenesmi deprimentis quasi sensu; hi veri dolores ab obstetricibus solent vocari; spurii vero, si solum abdomen doleat, vel in abdomine orti versus lumbos recurrant: partum enim non promovent spurii illi dolores; imo potius retardant; &, si molesti admodum fuerint, opiatis tolli debent, tuncque sequuntur veri partus dolores; uti & in propria uxore, ac aliis plurimis, observavi. Pulsus tunc fit frequentior, & elevatur magis; respiratio difficilior videtur, dum ad singulos dolores puerperae nixum facientes inhibent animam. Omnia autem haec, instante jam partu, fiunt validiora, dum dolores validi se invicem proxime sequuntur. Dixerat *Hippocrates* (*o*); *Assero autem mulierem, ubi pariet, crebrum spiritum emittere &c. Tum vero potissimum crebro respirat, ubi partui proxima est, tumque maxime lumbis dolet; nam & lumbi a foetu percutiuntur.* Omnia haec signa collegit *Mauriceau* (*p*); qui simul addit, pudenda tunc tumefieri, monetque, saepe tunc vomere parturientes; quod signum non esse malum, uti vulgo creditur, sed proxime instantis partus indicium, testatur; quod & frequenter vidi; & *Manningham* (*q*) confirmat, dicens: *Vomitus vero inter puerperae labores, si supra modum non sint, nunquam non utiles sunt.* Narrat *La Motte* (*r*), quod adstiterit parturienti, quae ad singulos partus dolores vomebat, & inde pessime angebatur, dum in praecedentibus puerperiis nunquam simile quid experta fuisset. Cum se accingeret, ut miserae hunc metum tolleret, ultimus dolor aderat, qui sanum infantem expellebat. Multiplici edoctus experimento, vomitum quidem pro signo instantis jam par-

(*m*) Mauric. traité des malad. des femm. groff. Tom. I. liv. 2. chap. 2. pag. 211. 212. (*n*) Ibid. chap. V. pag. 235. (*o*) De Morb. Mulier. Lib. I Cap. 32. Charter. Tom. VII. pag. 749. (*p*) In loco modo citato pag. 212. (*q*) Art. obstetric. compend. pag. 42. (*r*) Traité des accouchem. chap. XXV. pag. 114.

partus habuit, monuit tamen prudenter Chirurgos obstetricantes, ne facile, vel ex hoc, vel aliis signis, absolute felicem partum praesagiant, cum praeter omnem spem quandoque adversa contingant, absque cognita evidenti causa. Certe de vomitu, qui partus tempore contingit, *Manningham* (*s*) monuit sequentia: *Violentis doloribus subito deficientibus, si superveniat vomitus, metuendum est, ne laceretur uterus.*

Notavit & *Mauriceau* (*t*), instante jam partu totum corpus tremere puerperis, praecipue tamen crura & femora, sed absque frigore, & calente toto corpore: tremor autem ille non est mali ominis, sed potius naturalis. In sacris enim literis legitur (*u*), Deum *Moysi* dixisse: *Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni coelo; ut audito nomine tuo paveant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur.* Solet tunc simul adesse, vel paulo post sequi, ut humores ex utero fluentes sanguine tingantur, quod merito habetur pro signo, brevi partum finiendum esse; neque leve illud sanguinis effluvium fit a laceratione oris uteri, sed potius a separatione chorii ab utero, dum aquae prominere incipiunt, uti in praecedenti Capitulo *de gravidarum morbis* dictum fuit (*w*). Summopere autem necessarium est, ut bene distinguatur, an veris partus doloribus laboret gravida, an non? Monuerat enim sollicitè *Manningham* (*x*): *Infans, se subvertens, in supremo gestationis mense, motu insolito falsos saepe dolores ciet, qui etiam nixus mature nimis afferunt.* Minus peritae enim obstetrices urgent quandoque gravidas, ut validis nixibus juvent dolores, qui oriuntur a versione infantis, nondum ad partum maturi; imprimis, si simul os uteri apertum jam tangant. *Mauriceau* (*y*) recenset talem casum; vocabatur ad gravidam, quae se parturire credebat; idem adfirmantibus binis, quae aderant, obstetricibus: tactu explorans, invenit os uteri hians ad pollicis latitudinem, tangebat caput infantis tectum membranis, quae flaccidae adhaerebant capiti, nullo modo tensae, aut turgentes: licet per sex dies tormina ventris habuisset, spurios nempe dolores, & os uteri hiaret, tamen nullam adesse ad partum dispositionem, dixit *Mauriceau*, ac leni clysmate applicato, una cum tepore lecti, cessaverunt illi dolores, & per integrum mensem gravida haec potuit alacriter rebus suis domesticis vacare; tuncque felix infantis vivi partus sequebatur. Unde merito conclusit, omnia partus instantis signa esse incerta, nisi adsint dolores veri, qui ex lumbis incipientes versus pubem tendentes desinunt, cum tenesmi sensu; simulque aquae formari incipiant; id est, digito percipiantur membranae, aqua inter has & caput infantis collecta turgidae, prominentes per apertum os uteri, illudque replentes. Solam enim oris uteri aperturam fallax dare instantis partus signum, tanquam axioma in arte obstetricia posuit *Manningham* (*z*), dicens: *Apertio oris*

(*s*) Art. obstetric. compend. pag. 15. (*t*) In loco modo citato pag. 212. 213. (*u*) Deuteron. Cap. 2. vers. 25. (*w*) Mauric. traité des malad. des femmes gross. Tom. I. pag. 213. (*x*) Art. obstetric. comp. pag. 14. (*y*) Loco modo citato pag. 214. (*z*) Loco modo citato.

oris uteri mulieris gravidae non semper parturitionis est signum certum; nonnunquam enim orificium adeo patefactum in quibusdam invenitur, ut digitum inferri sinat, mensem ante partum.

Postquam jam per signa certa constitit, partum instare, optime monet modo laudatus autor (*a*); *In principio doloris quaerendus est foetus, & uteri situs*; ut nempe praesagium haberi possit de facilitate, vel difficultate, futuri partus, atque etiam mature adhiberi possint illa artis obstetriciae auxilia, quae malum infantis in utero, vel & ipsius orificii uteri, situm mutare, & emendare, poterunt. Plurimae enim perierunt puerperae, quae servari potuissent, si statim haec exploratio facta fuisset. De hac negligentia, vel imperitia, obstetricum passim apud artis obstetriciae scriptores inveniuntur querelae.

Praecipua signa, ex quibus felicem partum augurari solent obstetricantes (*b*), sunt sequentia: *Si uteri infima pars in pelvim illapsa fuerit, ita ut in limine vaginae facile tangi possit: Si os uteri tenue, molle, lateque patulum, sit, & per aperturam oris uteri deprehendatur, infantem capite ad exclusionem praevio sive prono ferri, neque brachio, neque funiculo umbilicali, intercedente, si simul aquae in latitudinem se complanent, nonnisi facilis celerque partus exspectandus est.*

Omnia haec signa sane bona sunt: sed tamen ex his nondum certi sumus de aliis obstaculis, quae latere possunt: circumvolutio funis umbilicalis circa collum, vel alia membra, infantis potest partum difficilem reddere; ita etiam hydrocephalon, tumens nimis abdomen, monstrosa figura, &c. Unde omnia rite ad felicem partum disposita esse, ex his quidem concludi potest; sed tamen absoluta certitudo facilis & felicis partus haberi non potest; hinc semper aliqua cautela in hoc praesagio opus erit.

Partus difficilis autem praevidetur, si contraria praecedentibus signis observentur: *Os uteri altius, parum aut omnino non apertum, praeacutum, crassum, atque durum, aut humores in longitudinem coarctatos.* Tunc enim membranae aquis distentae non efficient planum vel subrotundum tumorem, sed farciminis instar elongabuntur: si autem ex his signis difficilis partus praevideatur, nunquam hoc parturienti indicandum, sed amicis ac adstantibus tantum, & prudenter quidem.

Patet satis ex dictis, obstacula, quae partum difficilem reddunt, pendere, vel a matre, vel a foetu, vel quandoque ab utrisque; & tunc solent difficillimi partus sequi. Haec autem jam seorsim consideranda veniunt.

§. 1311. Vitio Matris, deficientibus viribus ad expellendum, vel partibus ipsis naturalibus male se habentibus.

Cum homo, proportione habita ad reliquas partes corporis, caput majus habeat, quam reliqua animalia, ideo & foemina humana difficilius parit, ac va-

(*a*) Art. obstetric. compend. pag. 15. (*b*) Deventer novum lumen obstetric. Cap. 18. pag. 62. 63.

validiori indiget nixu; ad quem requiruntur debitae vires. Solet quidem dici, quod ſanus & robuſtus foetus ſuis conaminibus matris parturientis nixus adjuvet, ut in dias luminis auras erumpat citius; ſi autem omnia rite conſiderentur, patet ſatis, parum aut nihil foetum hic juvare poſſe: motu membrorum ſuorum, & dilatatione oris uteri per caput ingrediens facta, uterum irritat, & matris nixus excitat, per quos ſolos propellitur ex utero. Qui enim vel ſemel parturientem mulierem vidit, novit, quanto labore, quanta vi, agat puerpera, dum foetus naſcitur: animam retinet, omnes muſculi fere corporis rigent, pedibus fulcro ſuſtentatis firmo, manubus adſtantes vel obvia quaeque firmiſſime prehendit, muſculi abdominis, dorſi, colli, rigent, facies rubicunda inflata turget, &c, ut uno verbo dicatur, omnes vires totius corporis agunt, ut excludatur foetus, qui partus tempore pati, non vero agere, videtur: &, ſi ageret, pauculum illud virium, quas tenellum corpuſculum habet, nullo modo augere poſſet adeo validos parturientis matris conatus.

Novi, *Harvaeum* (*c*) ſtatuiſſe, *in viviparorum partu praecipuam naſcendi cauſam foetui deberi. Molimini, inquam, ejus, non autem ponderi, ut Fabricius voluit, &c: Ipſe foetus prono capite uteri clauſtra aggreditur, eademque propriis viribus recludit, & in lucem eluctatur.* Credebat autem, ſententiam ſuam inde praecipue confirmari, quod in oviparis foetus ipſe, non autem mater, corticem ovi effringeret, idemque contingeret in inſectis pluribus, & piſcium ovis. Sed in Anatome comparata opus eſt magna cautela, ne facile credamus, in humano corpore ſemper eodem modo contingere illa, quae in aliis animalibus obſervantur. Oviparorum ova, a matre depoſita, ſi foecunda fuerint, blando tantum tepore indigent, ſive mater fovendo per incubatum hunc praebeat, ſive alio quocumque modo ille producatur; uti hodie nimis notum eſt. Praeterea pullus durum jam roſtrum habet, ſolidas ungulas, validosque, pro ratione molis, motus exercere aptus eſt; ſimulac enim ex ovi clauſtro prodiit, currit alacriter. Naſcens homo fletu ſuo alienam, qua ſtatim indiget, opem poſcit, nec unquam uteri clauſtrum ſuis viribus aperire poterit. An obtuſa capitis foetus figura, ejusque moles, aptum dabit inſtrumentum, quo dilatari poſſet uteri orificium, quod jam dilatatum eſſe debet, antequam caput foetus illud ingredi poſſit? Nixus materni, validaque uteri contractio, dum urgent dilatari jam inceptum uteri orificium, membranas humore plenas deprimunt in locum minus reſiſtentem; ſicque formantur aquae, os uteri ſenſim magis dilatantes, capite foetus nondum ingreſſo uteri orificium. Ruptis membranis, aquis effluentibus, in partu naturali caput foetus illabitur, non vero ſuis viribus exit foetus, ſed validiſſimi tunc ſequuntur parientis nixus, qui partum abſolvunt; quibus minime opus fuiſſet, ſi proprio conamine in lucem prodire potuiſſet foetus.

Conatus fuit *Harvaeus* (*d*), ſtabilire ſententiam ſuam obſervatis; teſtatur autem ſequentia: *Mulier quaedam apud nos* (*compertum narro*), *ſub veſperam mor-*

(*c*) De generatione animal. pag. 366. 367. (*d*) Ibid. 368.

mortua, in conclavi sola relicta est: mane autem sequenti, inter femora ejus repertus est infans, qui proprio nisu exitum sibi comparaverat. De fide hujus observationis nullus dubito, cum & similia apud alios autores legantur, & ipse talia contigisse probe noverim; sed minime videtur ex hac observatione concludi posse, quod proprio nisu exitum sibi fecerit infans. Notum est nimis, quam dubia sint mortis absolutae signa; neque mirum foret, si misera haec, pro mortua derelicta, revixerit denuo, & post novum pariendi conatum foetum excluserit, omnique destituta auxilio perierit.

Sed & ipse uterus, propria contractione sua, foetum, qui videtur partui proximus fuisse, exprimere potuit. Vidit *De Graaf* (*e*) in cuniculis dissectis, uterum motu undoso ac peristaltico quasi agitari, & propria sua vi foetus exprimere. Licet autem *Harvaeus* foetus viribus partum adscriberet, dissimulare non potuit tamen, excludi quandoque foetus morbosos & languidos, & quandoque ante debitum tempus prodire in lucem; verum tunc dixit, *non tam partus fit, quam abortio, foetusque ejicitur potius, quam paritur* (*f*). Solito tamen suo candore fatetur, quod uterus etiam huic operi auxiliares manus ferat, & probat exemplo mulieris, cui uterus prolapsus ad genua usque pendebat, capitis humani magnitudinem excedens; atque in ima sui parte dehiscens madorem & saniem (tanquam locus ulcerosus foret) profudit. Deinde addit sequentia (*g*): *Ego re inspecta (tactu enim non explorabam) cancrum aut carcinoma uteri jam affore metuebam, ideoque ligaturam & abscissionem meditabar; & interea consului, ut blandis fotibus dolorem leniret. Nocte vero sequenti ex eodem tumore infans spithamae longitudine, perfecte formatus, sed mortuus, protruditur, & postridie ad me defertur.* In hoc casu manifeste patet, nec matris nixus in pendulum extra vulvam uterum agere potuisse, nec foetum mortuum aliquid ad partum contribuisse; qui ergo soli uteri contractioni tribuendus est. Uterus ergo sua vi ad partum contribuit; & fatetur *Harvaeus* (*h*), quod non tantum in homine, sed *etiam in aliis animalibus (utpote cane, ove, & jumentis) liceat observare, hunc connixum non esse uteri aut ventris solius actionem, sed totius quoque corporis conatum.* Agnovit ergo & maternos nixus, tanquam partus causam; attamen paulo post (*i*) difficillimum partum solis robusti infantis viribus tribuit. Mulier enim, quae, post difficilem & laboriosum partum, integrum vaginae ambitum interiorem laceratum atque excoriatum habuit, ut postea vaginae latera prorsus inter se concreverint; *Unde nec virili membro, nec specillo quidem, ingressus patuit, neque menstruorum fluxui egressus*; gravida tamen facta fuit, & instante partu, miseris dum torqueretur modis, omnem spem pariendi abjecit, maritoque & amicis valedixit moritura. *Cum ecce, inopinato, robusti admodum foetus summo conamine, totus ille tractus dirumpitur, fitque insperatus partus; & validus infans sibi matrique suae salutis auctor exstitit, viamque apertam aliis post nascendis reliquit: Idoneis enim remediis adhibitis, mater pristinam valetudinem recuperavit.*

Quis

(*e*) De Mulier. organ. pag. 325. (*f*) Harv. de generat. animal. pag. 369.
(*g*) Ibid. 370. (*h*) Ibid. 366. (*i*) Ibid. pag. 368.

Quis mortalium credet, tantum obstaculum robustissimi etiam foetus viribus superari posse. An non potius summis miserae hujus puerperae nixibus debetur? Hinc discimus, quantum in candidissimis, ingeniosissimis, & ad observandum quasi natis, viris possit praeconcepta opinio.

Patet ex his, debilitatem virium merito inter causas difficilis partus recenseri; unde optimo consilio, uti alia occasione ad §. 1291. dictum fuit, Spartanae virgines validis exercitiis firmabant corpus, ut, *strenue partus excipientes, bene & facile adversus puerperii certarent labores.*

Sed & Spartana mater difficilem, imo quandoque omnino impossibilem, experiretur partum, si partes ipsae naturales male se haberent, nec transitum nascituro homini permitterent, nisi difficillimè.

§. 1312. Si vires deficiunt, hae excitandae sunt ope Uterinorum, Cardiacorum, Sternutatoriorum.

Summa hic opus habet prudentia Medicus, ne noceat imprudenti cardiacorum exhibitione. Rarius enim, quam creditur, puerperae debilitas partum reddit difficilem. Vidi toties, dum adstantes crederent, insignem adesse virium defectum, omnes miratos fuisse ingens robur, dum ultimis nixibus prodiret infans. Ipsa puerpera, & omnes adstantes, in votis habent, partum accelerare. Verum antea monui, in primiparis, quae omnium impatientissimae esse solent, celerem partum non esse tutissimum, praestare potius lentiorem, ut sensim cedant partes, non autem simul & semel violente distendantur. Semper debemus memores esse prudentis *Galeni* moniti (vide §. 6.); *Sive purgans dederis, sive vomitorium &c:, prima exhibitio in tua potestate est, reliqua sibi fortuna vindicat.* Si enim tempore parturitionis cardiaca calida, frequentius, aut majori copia, dederis, ad vires nempe instaurandas, vel partum accelerandum, haec pergent agere, postquam peperit mulier. Sed omnes Medici agnoscunt, nihil magis prodesse post partum, quam quietem mentis ac corporis, & pacatissimum humorum motum; qui accelerabitur post partum, dum pergent agere stimuli cardiacorum, quae parturitionis tempore exhibita fuerunt largiori copia. Quam prudenter *Celeberrimus Boerhaave* (*k*) hoc monuit, dum nobiles *olei Cinamomi* vires enumerat: *At oleo Cinamomi suppar videre nondum contigit, quotiescumque collapsae gravidarum, parturientium, puerperarum, vires, absque inflammatione, absque ruptis, hactenusque hiulcis, vasis.* Sed certe post partum, dum separatur placenta ab utero, hiulca sunt vasa, & copiosum sanguinem effundunt. Dum genuini partus dolores breviori se invicem intervallo sequuntur, pulsus fit plenior, celerior, facies tensa rubet, calor in toto augetur corpore. Judicet nunc Medicus, an in tali conditione corporis cardiaca calida stimulantia utilitatem habere possint? Quamvis enim in parturitionis initio talis status nondum adsit, tamen aderit brevi, etiam in puerperio quam maxime legitimo, & naturali. Solent in

(*k*) Chemiae Tom. 2. pag. 129.

in quibusdam locis circumferre obstetrices cistulas, spirituosis remediis plenas, quae parturientibus aliquando largiori dosi exhibent, & quidem tanto audacius, quo sunt minus peritae: unde saepe magna contigerunt infortunia. Si enim non a languore, sed a perverso situ foetus in utero, vel & uteri ipsius obliqua positura, difficilis partus fiat, tanto plus nocet obstetrix, quanto plus dolores urgeat, antequam mutato situ foetus, vel uteri, leventur haec obstacula. Hinc nisi certus sit Medicus de languore parturientis, nunquam exhibere debet cardiaca calida; & tunc adhuc tantum refracta dosi, repetitisque vicibus.

Urgent tamen haec obstetrices, parturientes, adstantes, & si neget, clam, inscio Medico, vel etiam invito, offeruntur talia. Saepius fui in tali casu, & malui semper praescribere illa, quae noveram innoxia fore, quam morose negare omne cardiacum remedium. Aquae stillatitiae, ex *floribus sambuci*, *tiliae*, *rosarum*, *ex cerasis nigris cum nucleis contusis*, *ex melissa*, *corticibus citri*, *arantiorum*, *& his similibus*, grata fragrantia reficiunt, nec tamen calorem & motum augent.

Nullibi magis dominantur mulierculae, quam puerperii tempore: insultant Medicis, tanquam rerum muliebrium ignaris: quaevis adstantium matronarum peculiare quoddam habet remedium, quod in principibus familiis per saecula jam usu probatum dicitur. Ratione agere cum his si quis vellet, oleum & operam perderet, ac cum ratione insaniret. Magis profeci, dum facilem me monstrabam in adhibendis inanibus, imo saepe ridiculis, modo omni periculo & superstitione carerent. Nunquam me opposui, si *lapidem Lyncis*, *Aquilae*, & alia similis farinae, de collo parturientis suspendere, vel femori alligare, vellent; imo, modo in reliquis obtemperare vellent, vel ipsum *Helmontii* (*l*) remedium concederem, quod ex felle & hepate anguillae siccatis, ac in pulverem tritis, conficitur; si non ex vino, sed ex aqua, vel vino multa aqua diluto, sumeretur. *Pharmaco nimirum adhuc in stomacho existente, apertum fit os pubis, & valvae ossis sacri in lumbis, foetusque statim propulsus. Notavi scilicet, stomachum claves uteri gerere.* Nugatur deinde, dum vult, ideo anguillae hepar, serpentis nempe aquatici, maledicti, rigorem minuere, quia propter serpentis invidiam mulier in dolore parere debuit. Maluit certe prudentior in his *Mauriceau* (*m*), blando alloquio animum erigere parturientis, & jusculo, vel pauco vino cum pane tosto, vires languentes erigere.

Praeterea notandum est, languere quandoque puerperas, vel ob diuturnitatem parturitionis, vel etiam, quod frequentius longe contingit, ob metum doloris, & ancipitis eventus; unde quandoque, in tenerioribus imprimis, hysterica anxietas sequitur; ideo uterina, sive antihysterica, remedia commendantur. Sufficiet in tali languore, aliquot guttulas *tincturae succini*, vel *castorei*, in aquis stillatiis modo laudatis diluere, & cochleatim dare, donec levetur hoc malum.

Si

(*l*) In Capit. *Jus Duumviratus* pag. 247. N° 46.

(*m*) Traité des malad. des Femm. liv. 2. chap. 10. pag. 263.

Si autem magna & subita debilitas oriatur, praecipue si simul dolores cessent, magnum imminet periculum. *Viribus derepente deficientibus, lethalis extravasatio est metuenda* (*n*); dum sanguis, vel undatim ex vulva profluit, vel in abdomen diffunditur, rupto utero; de qua re postea dicetur. Sponte autem patet, in tristissimo tali casu mortem accelerari per cardiaca calida, cum haemorrhagiam augeant.

Illud, quod sponte naturae contingit in morbis, si juvet, solet ars imitari: unde doctrina illa de nocentibus & juvantibus magni momenti est in arte Medica: de qua re videantur illa, quae §. 602. septimo numero habentur.

Dixerat *Hippocrates* (*o*); *Mulieri, uteri strangulatione vexatae, aut partus difficultate laboranti, sternutatio superveniens, bonum.* Notum est, inter sternutandum concuti totum corpus, omnes fere musculos subito & convulsivo quasi motu agitari, conquassari omnia viscera: unde spes nascitur, dolores parturientis sic augeri posse, ut partus acceleretur.

Felix sternutationis in partu difficili effectus apud *Harvaeum* (*p*) legitur: Juvencula ob summum pariendi laborem in animi deliquium incidit, statimque adeo stupida & comatosa facta est, ut nullis potuerit excitari remediis, licet varia tentata fuerint: cum autem nil deglutire posset, pennam, sternutatorio fortiori illitam, indidit naribus: licet autem adeo stupore obruta fuerit, ut neque inde sternutaret, nec excitaretur, tamen totius corporis convulsione quadam tentari coepit, quae, ab humeris incipiens, paulatim per totum corpus ad inferiora pertingebat. Quotiescumque autem adhibebatur ille stimulus, promovebatur partus; tandemque, inscia matre, & comatosa adhuc manente, natus est infans sanus ac vegetus. Non notat tamen, an haec puerpera ad se redierit postea, & evaserit, an non.

Patet inde, irritatis per acre sternutatorium nervis, etiam non sequente sternutatione, auctos fuisse pariendi conatus, cum felici successu. Si autem facies vultuosa, rubra, oculi turgentes, calor magnus capitis, adessent simul in tali parturiente, facile intelligitur, largam venae sectionem praemittendam esse, antequam validi illi sternutationis concussus tuto tentari possent. Secus enim vasorum in capite ruptura, & lethalis apoplexia, metuenda foret. Unde etiam *Mauriceau* (*q*), dum laudat in convulsis parturientibus sternutatoria, venae sectionem suadet prius, nisi convulsio post profusam Haemorrhagiam secuta fuerit. Certe singultus, quem pro convulsionis specie *Hippocrates* habuisse videtur, cum aeque a repletione ac inanitione fiat, ut convulsio, solvitur sternutatione (*r*). Cui sententiae etiam accedit *Galenus* (*s*), dicens: *Signum itaque bonum est, quia indicat, naturam prius torpentem nunc exsuscitari ac recreari, & propriarum motionum reminisci.*

(*n*) Manningham art. obstetric. compend. pag. 15. (*o*) Sect. V. Aphor. 35. Charter. Tom. IX. pag. 215. (*p*) De generat. animal. pag. 366. (*q*) Livr. 2. chap. 28. pag. 335. (*r*) Sect. VI. Aphor. 13. Charter. Tom. IX. pag. 255. (*s*) In comment. ad Aphor. 35. Sect. V. Ibid. pag. 215.

§. 1313.

§. 1313. Si uteri collum internum nimis angustum, durumve, linimentis succurrendum quantum possibile, ut lubricum emollescat, vel fotu.

Consideranda jam sunt impedimenta, quae in partibus naturalibus male se habentibus observata fuerunt, quibus partus difficilis merito tribui potest.

Foetus haeret in uteri cavo, ex quo per cervicem uteri, ejusque orificium, exire debet, ut partus fiat. Cervix autem illa uteri solet & collum internum vocari, ut distinguatur a vagina, quae a quibusdam collum uteri dicitur, sed externum; forte minus proprie. Notum est, pyriformem figuram utero plerumque tribui, cujus superior & latior pars fundus, inferior autem & angustior cervix, dici solet. *Eustachius* (*t*) uteri integri, & dissecti, figuras dedit; sed in non gravidis mulieribus talis est: apparet autem uteri cavum, triangulare quasi, superiori parte latius, convergere & angustari, ubi incipit cervix, sive collum internum, quod descendendo iterum dilatatur ad os uteri usque. In utero autem gravido fundus sensim magis magisque distenditur, & assurgit; sed & postea uteri cervix incipit dilatari, ita quidem, ut circa tertium graviditatis mensem quarta pars supremae cervicis aeque distenta jam sit, ac uteri fundus. Quinto mense auctus magnitudine fundus occupat medium spatium, quod inter summitatem ossium pubis & umbilicum interjacet; sed hoc tempore dimidia cervicis longitudo extensa est. Septimo mense fundus umbilicum tangit; octavo mense fundus mediam distantiam inter umbilicum & scrobiculum cordis occupat; nono mense scrobiculum cordis attingit fere; & tunc tota cervix uteri distenta est (*u*); tunc autem cervix uteri disparet quasi, unum cavum faciens cum fundo, quod adultum jam foetum continet. Si consideretur exactissima figura uteri foeminae, in quintum mensem gravidae (*w*), patet, jam maximam partem cervicis, sive colli uterini interni, deletam quasi esse distentione: notandum tamen est, illud, quod superest de cervice, brevius apparere, quam revera est, quia orificium uteri antrorsum incurvatum est, ut ejus interior superficies melius oculis pateret (*x*). Saltem inde patet, ultimo graviditatis tempore, instante jam partu, de cervice uteri vix quid superesse, cum tota jam dilatata, una cum fundo, magnum cavum faciat. Hinc tunc in summitate vaginae nil de cervice tangi potest explorantis digito; sed solum os uteri occurrit, miro pariter modo jam mutatum. In initio graviditatis enim illud tangitur exacte clausum, oblongum, prominens, fere instar rostri canis recens nati; sensim postea crassescit, & emollitur, ad sextum circiter mensem; post quem incipit minui in omni sua dimensione, in eadem proportione qua uterus magis distenditur, ita ut, partu appropinquante, totum complanetur, quasi confusum cum uteri tumentis glo-

(*t*) Tabul. 13 & 14. (*u*) Brudenell Exton sect. 3. pag. 117. 118.
(*w*) Noortwyk de utero gravido pag. 205. (*x*) Ibid. pag. 206.

globo: supereſt tunc tantum parva circularis eminentia: in quibusdam tamen foeminis ultimis graviditatis menſibus uteri orificium craſſius eſt, mucoſis madeſcens humoribus; ſed tunc laxum & molle tangitur, non vero compactum & firmum, uti in primis graviditatis menſibus fieri ſolet (y).

Cedere ergo poſſe debet non tantum uterus, ſed & ejus cervix, graviditatis tempore, ut creſcenti foetui commodum praebeatur ſpatium; quod niſi fiat, abortus metuendus eſt, uti praecedenti Capitulo de gravidarum morbis dictum fuit.

Verum & uteri orificium pariter cedere debet, ac facile dilatari, partus tempore; &, licet in graviditatis initio clauſum inveniatur, videtur tamen poſtea demum aperiri. In utero mulieris, quinque menſes gravidae, *orificium manifeſte hiabat, auctum valde, in ambitu rugoſum, glutine quodam tenaci, coloris ex rubro profunde fuſci, tanquam thrombo, infarctum: quod, utero dein per annum in convenienti ſpiritu ſervato, totum diſſolutum aperturam reliquit, tranſverſo pollice longam & profundam, latitudinis ubique fere aequalis, cui facile quovis loco calamum ſcriptorium immitteres* (z).

Aderant autem in margine externo dicti orificii pori, admodum conſpicui, ſimili glutine pleni, & globuli pellucidi, ad aliquam profunditatem cervicis ſubſtantiae immerſi, ſimili materia turgidi.

Adeſt ergo in his locis ſecretionis apparatus, ut & uteri hians orificium obturetur, & partes molles ac lubricae ſerventur, ut facile dilatari, & cedere, poſſint. Verum iidem illi folliculi, morboſi ſi fuerint, partum impedire poterunt. In muliere enim primipara, quae inter partus dolores, non excluſo foetu, exſpiraverat (vide §. 486), inventum fuit matricis collum obturatum ſubſtantia glandulosa, quae utero cohaerebat, & *parvis hinc inde foraminulis perforata erat.* Quandoque & obſervatum fuit, in mulieribus admodum foecundis has lacunas mucoſas abolitas fuiſſe tandem; unde ultimi partus fuerunt magis laborioſi.

Obſervatur autem, uti ante dictum fuit, aliquot diebus ante partum de vagina prodire humorem mucoſum, & genitalia perpetuo madeſcere, ſicque omnia lubricari, ut facilior naſcituro foetui praeparetur tranſitus. *Hippocrates* (a), ubi recenſet commoda & incommoda illorum, qui civitates ſeptentrioni expoſitas incolunt, dicit, neceſſe eſſe, ut robuſti & ſicci ſint, capita habeant ſana & dura, morbis acutis inflammatoriis obnoxii vivant, & tamen reliquis hominibus magis longaevi. Mulieribus autem praedixit, quod *multae ſteriles fiant propter aquas, quae ſunt durae, crudae, & frigidae; purgationes enim menſtruae non contingunt idoneae, ſed paucae, & pravae. Deinde difficile pariunt, neque valde abortiunt, &c: Tabes etiam frequenter a partu contingunt, prae violentia enim ruptiones & vulſuras habent.* Durities autem & ſiccitas partium facili partui obſiſtunt.

Con-

(y) Mauriceau traité des malad. &c. Tom. I. Liv. I. chap. VII. pag. 97.
(z) Noortwyk de Utero gravido pag. 7. (a) De Aëre, locis & aquis. Charter. Tom. VI. pag. 191.

Contra hoc vitium *Hippocrates* alio in loco (*b*) laudat sequentia: *Si quae in partu est sicca fuerit, ac aegre humectetur, oleum bibat, & locos oleo calido, & malvae aqua, perfundat, & cerato liquido illinat, adipe etiam anserino cum oleo infuso.* Similia adhibita fuerunt semper, ubi metus erat partus difficilis, ob siccitatem & minorem partium naturalium flexibilitatem. Merito suadet *Mauriceau* (*c*), haec emollientia non tantum adhibenda esse partus tempore, sed diu ante, ut debita mollities & lubricitas possit obtineri. Imo etiam in partu legitimo ac naturali monet obstetrices, ut inungant genitalia oleo emolliente, axungia, vel butyro recenti, si observaverint, illa difficilius dilatari (*d*). Hanc tamen cautelam addidit (*e*), ne partus tempore hae inunctiones nimis frequenter fiant, sicque abstergantur humores mucosi, qui tunc humectant & lubricant has partes; optime enim notat, hos longe utiliores esse, quam alia quaevis linimenta. Dum in annosa muliere primipara partum difficilem metuerem, bis de die partes genitales balneo vaporis exponi curavi, & dein inungi recenti amygdalarum oleo, cum decocto radicum althaeae diu conquassato; sic enim emollientissimum & lubricans linimentum obtinui; secutus nempe *Hippocratis* consilium. Duabus autem septimanis ante partum hanc methodum adhibui, & felici cum successu.

Haec sunt illa, quae tuto adhiberi possunt; vim enim inferre, ut dilatentur partes nimis angustae & renitentes, periculosum est, & plerumque lethalis harum partium inflammatio, cum acutissima febre, sequi solet.

Accedit, quod quandoque praeter spem subito dilatentur partes, quae antea nimis angustae fuerant. Vidi saepe, obstetrices tangendo invenisse os uteri durum, clausum, licet aliqui partus dolores jam adessent; hinc abivisse ad alias, quas promto auxilio credebant indigere. Vix horae spatium elapsum erat, quin orificium uteri, molle, apertum, facile cederet, sequente subito partu felici, antequam vocata denuo obstetrix adesse potuerit, ut opem ferret. Mirabatur *La Motte* (*), se non posse per pedes educere foetum sex mensium, dum nullo modo cederet durum uteri orificium: oleis, & aliis pinguibus, usus fuerat frustra: abiit, ut pararet balneum vaporis ex herbis emollientibus: dum redit, invenit uteri os molle, & adeo facile cedens, ut foetum commodissime educere potuerit, tam felici successu, ut post sex dies per plateas incederet sana, & dissimulans illa quae contigerant. Candide autem fatetur, quod oris uteri relaxationem balneo vaporis adscripsisset, si post usum ejus secuta fuisset. Erat tamen solius naturae opus. Mirus legitur casus gravidae (*f*), cujus vagina adeo erat arcta, ut vix calamum scriptorium admitteret: tamen, dum partus dolores ingruebant, trihorii spatio adeo dilatata fuit vagina, ut robustum & validum infantem pepererit. Unde merito concluditur, non facile desperandum esse, etiam in casibus difficillimis.

Pru-

(*b*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 33. Charter. Tom. VII pag. 749.
(*c*) Traité des malad. des femm. grosf. liv. 2. chap. 10. pag. 262. liv. I. chap. 27. pag. 198. (*d*) Ibid. chap. 4. pag. 239. (*e*) Ibid. chap 7. pag. 245. (*) Traité des Accouch. livr. 3. chap. 7. pag. 291.
(*f*) Académ. des scienc. in 4°. l'an 1748. Hist. pag. 58.

Prudentius tamen actum fuisset, si graviditatis tempore de dilatatione vaginae cogitatum fuisset; de qua re ad §. 1315 adhuc dicendum erit. Natura enim saepe sibi soli sufficit; sed non semper; & tunc Arte opus est.

§. 1314. Si Tumor hic (1313.), vel in vagina enatus expulsionem impedit, is discutiendus, suppurandus, vel eximendus ope Chirurgica.

Cum partus naturalis non nisi valido puerperae nixu fiat, etiam dum omnes viae, per quas nascens infans transire debet, liberae sunt, sponte patet, quemcumque tumorem, circa os uteri vel in vagina natum, foetus exclusionem impedire; adeoque cura in ablatione talis tumoris consistit. Varia autem obstacula haec inventa fuerunt, de quibus nunc agendum.

Uterus, uti notum est, inter vesicam & intestinum rectum ponitur, adeoque quidquid tumere facit has partes, una cum utero in pelvi locatas, impediet facilem foetus exclusionem. Ad §. 1301, ubi ab incremento foetus nata incommoda recensentur, dictum fuit, difficultatem urinae, & alvi, in gravidis saepius observari. Unde inter partus impedimenta recensentur foeces accumulatae in crassis intestinis, & imprimis in recto, uti & vesica distenta per urinam (g). Ideo circa finem graviditatis alvus, si moretur, molli clysmate ducenda est. Optime etiam, dum primi partus dolores incipiunt, clysma applicatur, ut intestinum rectum penitus evacuetur: si enim tardius hoc tentetur, dum infantis caput magis jam descendit, tunc sic comprimitur intestinum rectum, ut nec clysma facile admitti, nec foeces exire, possint. Simul clysmata hunc usum habent, quod per nixum alvi evacuandae promoveantur dolores (h). Ob eandem rationem monentur parturientes, ut urinam excernere tentent; plerumque etiam, dum clysma alvum ducit, urina simul exire solet. Quomodo autem succurri possit gravidae, dum urina cum difficultate excernitur, vel integre supprimitur, pariter ad §. 1301. dictum fuit; uti etiam de haemorrhoidibus, quae quandoque parturientibus multum molestiae faciunt, dum dolent turgidae, sicque ultimos pariendi nixus reddunt dolentissimos, imo quandoque impediunt, quo minus parturientes totis viribus foetus exclusionem moliri possint ob doloris acerbitatem.

Praecipue autem cavendum est, ne urina distendatur vesica: metus enim est, ne postea paralytica maneat vesica, & sequatur molesta incontinentia urinae: imo observatum fuit, plenissimam urina vesicam validis parturientis nixibus ruptam fuisse; unde tristia & vix medicabilia sequebantur mala. Post difficilem admodum partum mulieri effluebat urina, cum erecto corpore incederet, praeter voluntatem, non sine dolore acerrimo, ardore, & foetore. Instituto diligentissimo examine patuit, vesicae partem inferiorem versus latus

(g) Mauriceau Traité des malad. &c. liv. 2. chap. 10. pag. 260. (h) Ibid. chap. 4. pag. 238.

tus ruptam, & rupturae labia callo quodam jam obducta, esse. Cum autem portio urinae inter vesicam & vaginam in tunica cellulosa colligeretur, mora acrior reddita erosit vicina; unde exulceratio sequebatur, & urina assidue purulenta excernebatur (*i*). Imo, si non rumpatur vesica, poterit, si inter partus nixus admodum plena fuerit, sic elongari in loco, ubi vicina minus resistunt, ut hernia vesicae sequatur; molestum satis malum, quod in gravidis aliquoties observatum fuit, dum ultimis graviditatis mensibus caput infantis fundum vesicae premit, quae tunc in utroque latere distenditur quasi in cornua, quae per annulos abdominales exeunt; quandoque & inter vaginam ac intestinum rectum extensa vesica descendit, & in perinaeo tumorem herniosum facit, qui compressus, evacuata urina, evanescit, retenta urina, redit: plures tales casus leguntur (*k*). Facile patet, si hernia vesicae inter vaginam & intestinum rectum protendatur, talem tumorem, vaginam comprimendo, angustare posse ejus cavum, quod & observatum fuit.

Vidit *Ruyschius* (*l*) in parturiente muliere a conatibus vehementioribus natum tumorem durum, minoris pugni magnitudine, in latere dextro vulvae. Fatetur, quod fere deceptus fuisset, credens prima fronte, esse placentae uterinae portionem; quae quandoque exitum ante foetum quaerit. *Re autem penitius investigata, veram uteri lateralem portionem esse deprehendit: quod eventus quoque edocuit: Foetu enim in lucem edito, statim ad naturalem rediit locum, patiensque convaluit sine ulla ulteriori fomentatione, qua usi sumus in partu, ne pars uteri prolapsa gangraenam conciperet.* Facile autem concipitur, si orificium uteri non respondeat directe vaginae cavo (de qua re postea dicetur), tunc inferiorem & lateralem uteri partem in talem tumorem extendi posse.

Huc etiam referri potest, tanquam partus impedimentum, vaginae prolapsus, qui simili fere modo fit, uti prolapsus intestini recti. Interior enim ejus tunica, laxior reddita, sensim quasi supra se ipsam invertitur, & extra vulvam prominet, sub forma quasi annuli turgidi, inaequaliter plicati, in cujus medio apertura est, qui facile digitum admittit (*m*); quo plerumque uteri orificium tangi potest, cum & illud tunc soleat profundius descendere.

Talis apparet vaginae prolapsus, si recens fuerit; multum mutatur, si diu duraverit malum, infarctis jam vasis, & miro quandoque modo degenerantibus. Unde aliquando a minus peritis, vel non satis attentis, pro uteri prolapsu habitum fuit hoc malum. Si initio tractetur rite prolapsus vaginae, satis facile reducitur, & quiete in lecto ac fomentis adstringentibus curatur (*n*). Si inveteraverit, saepe omnem omnino medelam respuit. Si ante partum vaginae prolapsus adsit, statim cura adhiberi debet, ne in partu, descendente foetus capite, magis magisque protrudatur interior vaginae tunica. Monet *van*

(*i*) Stalp. van der wiel observat. &c. Cent. I. observ. 82. pag. 351. (*k*) Académ. des scienc. l'an 1717 hist. pag. 19. Académ. de Chirurg. Tom. 2. pag. 23 & seq. (*l*) Observat. Anat. chir. observ. XXIV. pag. 23.
(*m*) Académ. de Chirurg. Tom. 3. pag. 390. (*n*) La Motte Traité des accouch. liv. 5. chap. 11. pag. 657

van Deventer (*o*), ut, ſi tale malum in parturiente jam adſit, obſtetrix *protinus omni ſtudio prolapſam vaginam loco ſuo reſtituat, deinde maximopere curam gerat, ne os uteri nimis permittat delabi, ſed illud ſupra in vagina retineat, & quoad fieri poteſt, manibus ſuſtentatum ſervet, usque dum parturiens tam foetum quam ſecundinam enixa fuerit.* Deinde vaginam prolapſam reſtituere jubet, & idoneam adhibere medelam, ut curetur.

Interim cautela adhibenda eſt, ne alii tumores genitalium habeantur pro vaginae prolapſu (*p*). Poſt partus enim frequentes, aut laborioſos, ſic diſtrahitur vagina, ut poſtea, amiſſo robore, minus reſiſtat tumenti a foecibus collectis inteſtino recto, vel veſicae urina plenae; & tunc ſaepe tumor in vagina apparet, qui extra vulvae labia prominet. Sic vidi mulierem, cui poſt duodecim felices partus, dum alvum deponere vellet, foeces delabebantur antrorſum, diſtendentes laxam nimis vaginam, nec poterant ano exprimi: unde, ſimul ac duriores foeces excludendae erant, digito in vulvam immiſſo illas retrorſum pellere debebat, & retinere, donec anus aperiretur.

Patet hinc, quanta peritia & prudentia opus ſit, quam exacta cognitione partium indigeat, qui parturientibus foeminis utiliter opem feret.

Tandem & tumentia vulvae labia poſſunt partum magis laborioſum reddere, licet tales tumores non adeo periculoſi habeantur a peritis, ſi frigidi & leucophlegmatici fuerint: de qua re videantur illa, quae ad §. 1301. habentur.

Hactenus dictum fuit de partibus vicinis tumentibus, quae exitum foetus maturi poſſunt remorari. Verum & in uteri orificio, vel circa illud, uti etiam in vagina, poſſunt naſci omnis generis tumores, qui in reliquis corporis partibus obſervantur. Sponte patet, omnia haec obſtacula tolli debere, ſi ullo modo fieri poſſit, antequam partus inſtet. Imo contingere poteſt, ipſo parturitionis tempore diu preſſas a foetu partes tumere, & ad inflammationem diſponi; tuncque cura antiphlogiſtica opus eſt, & imprimis ſanguinis miſſione, ut fiat vaſorum depletio. Sic *Hippocrates* (*q*) ſuaſit: *Quod ſi praegnans diuturno tempore immoretur, & parere nequeat, ſed pluribus diebus partus doloribus diſcrucietur, ſit autem juvenis, & aetate florens, multoque ſanguine redundet, venas in malleolis ſecare oportet, & virium habita ratione ſanguinem detrahere.* Si vero alia quacumque de cauſa graviditatis tempore tumor inflammatorius has partes occupet, omni artis molimine tentanda eſt diſcuſſio; & ſi haec obtineri nequeat, promovenda eſt ſuppuratio, ut ante partum viae reddantur omnino liberae.

Obſervati fuerunt, & quidem ſatis frequenter, tumores in his partibus, folliculoſi, vel & polypoſi, ſimiles ſatis narium polypis, & aliquando tam magnae molis, ut partum redderent impoſſibilem, niſi Chirurgi manu eximerentur.

Per multos annos in vagina geſſerat tumorem puella, qui a quibusdam ob-

(*o*) Nov. Lum. obſtetric. Cap. 30. pag. 134. 135. (*p*) Acad. de chirurg. Tom. 3 pag. 392. 393. (*q*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 77. Charter. Tom. VII. pag. 776.

obſtetricibus habebatur pro uteri prolapſu, & poſt longum tempus multum increverat: contigit quadam die, dum domum rediret, quod ſentiret, cum dolore, & impetu magno, prolabi ex pudendis tumorem, quem credens uterum eſſe, perterrita vocavit celeberrimum Chirurgiae Profeſſorem *Benevoli* (*r*), qui invenit pendentem extra pudenda tumorem, decem digitos transverſos longum, cujus circumferentia eandem fere menſuram aequabat. Facile peritiſſimus ille vir videbat, non eſſe uteri prolapſum; anceps tamen haerebat, quomodo tentaret curationem tanti mali: reducere conabatur in vaginam tumorem, nec poterat; unde concluſit, ſolam ſupereſſe exſtirpationem, quam aegra magno animo petiit, ut tantis moleſtiis liberaretur. Collum quo adhaerebat tumor vaginae, duos circiter pollices aequabat craſſitie. Advocato in auxilium altero Chirurgo peritiſſimo, ligavit collum tumoris chorda forti & craſſiori, ut comprimere poſſet valide, absque ſciſſurae periculo; ſimulac vero chorda ſtringebatur, vidit membranas a chorda ſcindi; unde ceſſavit, attentus, an ſequeretur haemorrhagia; quod cum non fieret, perrexit animoſe conſtringere, & totus tumor ſeparabatur a cohaeſione cum vagina, nec ſequebatur valida haemorrhagia: poſtquam ſufficiens quantitas ſanguinis effluxerat, ſtuppis lineis implevit cavum, a quo ſeparatus fuerat tumor, & ſolito apparatu firmavit. Tumor pendebat uncias viginti duas, mucoſa conſtans ſubſtantia, quam tegebat tenuis membrana, ſed ſatis fortis. Paucorum dierum ſpatio integre curata erat haec puella, applicato decocto hordei cum melle roſato, & in fine vino myrrhato. Monet autem, ejusmodi tumores decipere potuiſſe illos, qui ſtatuunt, quibusdam mulieribus exſtirpatum fuiſſe uterum, & tamen poſtea perperiſſe.

Similem tumorem, minoris molis, in vaginae initio haerentem, ligatura collo tumoris circumducta, abſtulit *Denys* (*s*), ſed jam ulceroſum, in virgine viginti & duorum annorum: quarto autem poſt ligaturam die, tumorem reſecuit, cum putreſcens jam peſſimum ſpargeret foetorem. Perfecta pariter ſanatio ſecuta fuit. Pari ſucceſſu ligando abſtulit tumorem durum, craſſum, nullibi adhaerentem vaginae, ſed a ſiniſtra parte oris uteri pendulum.

At non tantum in vagina, ſed & in utero ipſo, conſtat, tales tumores naſci, qui prolongati per uteri orificium tranſeunt, & in vagina pendent. Saepe tales tumores pertinacis haemorrhagiae cauſae ſunt, quae poſt ligaturam horum tumorum ceſſat. Aliquando, per uteri orificium egreſſi, ab illo ſtrangulantur, & cadunt. De his meretur legi Egregius *Levret* (*t*), qui hanc rem perfecit, & artificioſa valde inſtrumenta excogitavit, ut collum talis tumoris ſtringi poſſet, dum altiori in loco haeret. Quam maxime merentur & legi illa, quae idem ille autor alio in loco (*u*) de polypis uteri, &

(*r*) Diſſertazioni &c. obſerv. VI. pag. 101 & ſeq. (*s*) Over het Ampt der Vroedmeeſters &c pag. 10. 11. (*t*) Obſervat. ſur les polyp. pag. 99 & ſeq. & per totum. (*u*) Mém. de L'Académ. de Chirurg. Tom. 3. pag. 518 & ſeq.

& vaginae, habet. Cum autem instrumenta, quae descripserat, ad ligandum polypum, operosa forent, & non nisi magna dexteritate poterant adhiberi, simplicius descripsit aliud (*w*), quo, mediante filo argenteo, collum tumoris polyposi pro lubitu constringi poterit. Similem utcumque machinulam adhibuit *Denys* (*x*), ut pendulum ab orificio uteri tumorem ligaret; verum filo cerato usus fuit, loco fili argentei, quod tamen longe commodius est. Cum autem aegra post ligaturam applicatam discederet ex urbe, ipsi commisit, ut magis magisque torquendo ligaturam stringeret, donec caderet tumor; quod feliciter cessit.

Forte credi posset, tumores tales, praecipue si in ipso utero radicati fuerint, conceptionem impedire. Verum satis numerosa exempla contrarium docuerunt: plures tales casus, & satis mirabiles quidem, enumerantur (*y*), quibus evincitur, nequidem debitum foetus incrementum semper per tales tumores impediri, multo minus conceptionem.

Videtur autem vestigium similium tumorum, qui ex pedunculo penduli in his partibus reperiuntur, apud *Hippocratem* (*z*) legi. Sic enim habet: *Si in pudendis gravis odor sit, & columella innascatur, dolorque detineat, dolorem quidem sedabit apii semen ex vino jejunae datum, gravem autem odorem anisum eodem modo exhibitum. At columellam praecidere oportet.* Major adhuc verisimilitudo accedit ex variante lectione, quae in *Manuscripto Vaticano* habetur (*a*); ibi enim loco κίων, *Columella*, legitur κάστορος καστορίῳ. Certe Castoreum officinarum, & graveolentia sua, & figura, similibus tumoribus non adeo inepte comparari potest.

§. 1315. Si excoriata harum partium labia coaluerint, cito, & ante partum, si fieri possit, dissecanda, & cicatrice obducenda, sunt.

Ut partus succedat, debet foetus transire per os uteri, per totam vaginae longitudinem, per vaginae orificium externum; adeoque in tribus illis locis impedimentum haerere poterit.

Certum est, excoriata & cruda harum partium latera, a quacumque demum causa hoc factum fuerit, concrescere inter se posse; nec impossibile est, ut idem in uteri orificio contingat. Clausa vagina conceptum factum fuisse, fidis observationibus constitit; an autem concipere potuerit mulier uteri ipsius orificio penitus concreto & obturato, non constat. Verum quidem est, quod post impraegnationem factam concrescere possit os uteri; quod suspicari posset Medicus, si ulcera venerea, vel ab alia causa nata, has partes eroserint; ast tactu ante partum hoc distinguere, non adeo facile videtur.

Ve-

(*w*) Mém. de L'Académ. de Chirurg. Tom. 3. pag. 578. (*x*) Over het Ampt der Vroedmeesters &c. pag. 11. (*y*) Acaédm. de Chirurg. Tom. 3. pag. 543 & seq. (*z*) De Natura Muliebri Cap. 66. Charter. Tom. VII. pag. 715. (*a*) Ibid. pag. 900. N° 197.

Verum quidem eſt, in gravidis naturaliter os uteri, quod prius acuminatum, craſſum, & ſolidum, fuerat, poſt bimeſtre vel trimeſtre ſpatium, ſenſim complanari, attenuari, & molleſcere, ita ut duobus tribusve ante partum menſibus os uteri jam dehiſcat (*b*). Verum prudenter monet idem auctor, ſequenti pagina, *quod haec omnia ſenſu moderato ſint intelligenda, utpote exceptionem facile admittentia.* In primiparis enim, robuſtis, & aetate provectis, os uteri quandoque ad extremum usque occluſum manet, nec aperitur, niſi propellentibus doloribus. Idem & contingere obſervavit in pravo ſitu infantis.

Praeterea obſervatur (*c*), gravidas quandoque ſpurios, obſtetricibus dictos, pati dolores, qui per abdomen vagantur, non autem, ut veri, ex lumbis orti per latera abdominis tendunt verſus os pubis: dum ſpurii dolores adſunt, os uteri contrahitur, adeoque imprudens quis credere poſſet, adeſſe orificii concretionem; praecipue, cum ſpurii illi dolores antecedant ſaepius genuinos, uno & quandoque illos comitentur. Videtur & *Moſchion* (*d*) probe hos dolores a veris diſtinxiſſe; nam, poſtquam partus inſtantis ſigna optime deſcripſerat, dicit; *Et quod fervoris dolor cum clauſura & ſiccitate in orificio invenitur.* Cum e contra per veros dolores orificium uteri dilatetur, & madeſcat magis.

Ex quibus patet, magna peritia & prudentia opus eſſe, ut quis determinet, an revera os uteri concretum fuerit, cum hoc raro contingat, & forte tantum poſt impraegnationem. Inflammatio, ſuppuratio, mala venerea, inter cauſas talis mali poſſent numerari. Sed & *Hippocrates* (*e*) notavit, fervida ulcuſcula (aphthas) obſidere quandoque mulierum pudenda; de quibus videantur illa, quae ad §. 978 dicta fuerunt.

Alia occaſione ad §. 486. mentionem feci caſus, ubi orificium uteri concretum erat, in muliere nempe quadragenaria, primipara, cui, ob parvam nimis diſtantiam inter os ſacrum & oſſa pubis, poſt quatuor dierum labores infans mortuus magna cum difficultate eductus fuerat; convaluit quidem ex moleſtiſſimo hoc puerperio, ac, poſt tres menſes denuo gravida, debito termino parturire incepit, &, licet per biduum ſaevos dolores paſſa fuiſſet, non cedebat ullo modo orificium uteri. Dum tangebatur ab obſtetricante Chirurgo, invenit, concreviſſe os uteri absque ullo aperturae veſtigio. In primo partu, adeo difficili, magna vis orificio uteri illata fuit, & ſuppuratio ſecuta ſatis larga & diuturna, quam tamen ab exterioribus partibus, utcumque laceratis, deducebant adſtantes. Admodum veroſimile videtur, & interiora ſuppuraſſe, & poſt ſuppurationem concreviſſe uteri orificium, ſic, ut impraegnationi quidem via ſupereſſet, non vero excludendo foetui. Dilatata per extemporanea inſtrumenta vagina, cum aptiora deeſſent, cicatrix concreti oris uteri apparuit, & opus fuit ſcalpellum adigere ad medii pollicis profunditatem, ut concretum os uteri dividi poſſet: immiſſo digito tangebatur caput foe-

(*b*) Deventer nov. lum. obſtetric. Cap. 16. pag. 55. (*c*) Ibid. Cap. 17. pag. 60. (*d*) Spach. gynaec. pag. 4. N°. 45. (*e*) De Natur. Mulieb. Cap. LXI. Charter. Tom. VII. pag. 714.

foetus, sed omnis ambitus cartilagineam duritiem habebat, nec cedebat ullis miserae parturientis nixibus: unde omnis ille ambitus variis incisionibus divisus fuit, & sic incepit parum dilatari, nec satis tamen: tunc necesse fuit, obstetricantis manu foetum educere, uti in primo puerperio factum.

Dum tot incisuris dividebatur cartilagineum uteri orificium, ne minimum quidem sanguinis exibat; nec dolorem percepit aegra, querens solum de molesta vaginae dilatatione.

Simul ac, absoluto partu, in lectum deposita fuit, corripiebatur dolore pleuritico, valida admodum febre, & difficili respiratione; quibus ferendis, post tot calamitates toleratas, impar, post viginti quatuor horas periit (*f*).

Mirus ille casus docet, post inflammationem & suppurationem concrevisse os uteri dura cartilaginea cicatrice; sed tamen hoc vitium tantum apparuisse manifeste partus tempore. Si autem justa foret talis mali suspicio, an non metuendus foret tunc abortus, & periculosa uteri Haemorrhagia; dum vagina vi dilatari debet, concretum os uteri sectione aperiri, & impediri deinceps, ne scalpello divisae partes inter se denuo concrescant? Antea ad §. 1306 dictum fuit, a levioribus etiam causis abortum metuendum esse.

Videri possunt & illa, quae de oris uteri obturatione per membranam, aliasque causas, dicta ad §. 1290 fuerunt, ubi menstruorum fluxum impediebant; verum ibi simul notabatur, quod steriles fuerint tales.

Facilius cognoscitur, & curatur, concretio vaginae & orificii pudendorum; de qua re pariter ad §. 1290 actum fuit; ubi simul habetur mirus ille casus foeminae, quae, decimo sexto aetatis anno nupta, vaginam adeo arctam habebat, ut vix calamum admitteret: haec tamen post undecim matrimonii annos gravida facta fuit, & quinto graviditatis mense incepit dilatari sponte sic vagina, ut feliciter pepererit. Dictum etiam tunc fuit de variis modis, quibus hoc vitium tolli possit. Si membrana claudens vaginam discindi debeat, vel partes concretae separari, sponte patet, hoc debere tentari ante partum, ita ut sanatio jam perfecta fuerit, antequam parturire incipiat mulier. Si enim serius hoc fiat, non caret molestiis, uti docet sequens observatio.

Dum primipara parturire inciperet, obstetrix explorando invenit, vaginam in media sua longitudine valide adstrictam, & angustatam: vocatus Chirurgus invenit, obstetricem vera dixisse; sed apice digiti tetigit parvulum foramen; quod postea advocatus etiam im molesto hoc casu *Benevoli* (*g*) digito dilatavit; unde commode introduci potuit speculum matricis, ut major fieret dilatatio. Potuit tunc caput foetus tangi; sed aderat adhuc tenuis membrana, cui uncum infixit, sicque a capite infantis removit, trahendo, dum alter illam forfice rescinderet; cum autem nondum videretur sufficiens esse apertura, quae caput foetus transmittere posset, manu immissa dilatavit; &

(*f*) Medic. Essays and observat. Tom. 3. N° XIX. pag. 315 & seq. (*g*) Dissertaz. &c. observ. V. pag. 96.

& laceravit, hanc membranam ita, ut caput foetus omnino detectum foret: post trihorium peperit vivam puellam. Bene se habuit puerpera usque ad quintum a partu diem; tunc, cum magno rigore, febris secuta fuit, abdomen intumuit, cum vomitu, sudore copioso, & acerbissimo vaginae dolore, cum eruptione copiosa materiae purulentae, mucosae, & sanguine tinctae; omnibus artis auxiliis post plures septimanas obtinebatur mali imminutio; sex tamen mensium spatio opus fuit, ut ulcerosa vagina cicatrice obduceretur. Felix nihilominus, & absoluta, curatio fuit, cum postea aliquoties feliciter pepererit. Cum autem postea peteretur a matre puerperae, an unquam tumore, vel alio quodam circa partes genitales morbo, laborasset, constanter negavit: tandem recordata fuit, filiam in prima juventute, dum una cum coaetaneis equitaret in arundine longa, cecidisse, & pudenda nodo baculi, cui inequitabat, fortiter impegisse, ita ut Chirurgus ultra mensem illius curam gerere debuerit. Unde probabile satis videtur, ab hac causa originem mali deducendam esse. Certe si id fuisset cognitum, ante partum hoc obstaculum tutius removeri potuisset: partus enim proxime sequens laceram vaginam sic offendit, ut postea inflammatio, & sequens suppuratio, non potuerint evitari.

Post partum, laboriosum valde, vagina saepius inflammatur, & suppuratur, imo aliquando gangraenescit: si sanatio succedat, nisi cautela adhibeatur, vaginae latera concrescere possunt, vel & a duris ac contractis cicatricibus sic angustari, ut difficillime dilatari possit in sequenti partu. Plures tales casus in Historia Medica habentur (*b*).

§. 1316. Si ossium compages arctior iter impediverit, linimentis emollientibus (1313.), fomentis similibus, lenienda sunt, tum manu lege artis succurrendum parturienti est.

Ab hac causa omnium difficillimi partus contingunt, &, cum vix emendabilis sit, merito a nulla re plus metuunt obstetricantes, quam a mala conformatione ossium, quae cavum pelvis constituunt.

Ossa pelvis, licet in recens natis ex quindecim ossibus distinctis componantur, postea adultiori aetate inter se sic uniuntur, ut in nubili virgine pelvis tantum constet quatuor ossibus, nempe osse sacro, osse coccygis, & binis ossibus innominatis: ultima haec ab Anatomicis solent singula in tres partes distingui, quae diversis insigniuntur nominibus. Anterior enim pars ossis innominati vocatur os pubis, superior & simul posterior pars os ilium dicitur, inferior & simul lateralis pars os ischion nominatur.

Haec ossa simul unita pelvis cavum constituunt, & ab illa parte, quae cavum pelvis spectat, laevia sunt. Pelvis cavum posterius os sacrum constituit, quod superius latius, sensim fit angustius, & infimae ejus ac angustissimae parti nectitur os coccygis: ossa ilii superiorem & lateralem, ossa ischii latera- lem

(*b*) Peu pratique des Accouch. pag. 245 & seq.

lem & inferiorem, ossa pubis anteriorem, pelvis partem faciunt. Ergo sub pelvis nomine intelligitur illud spatium, quod ab his quatuor ossibus, inter se unitis, circumscribitur.

Simul etiam solet considerari introitus in cavum pelvis, & egressus ex cavo pelvis. Introitum formant posterius ultimae lumborum vertebrae antrorsum hic protuberantes, una cum suprema parte ossis sacri; a latere utrimque formatur a medio margine utriusque ossis ilii; anterius a suprema parte ossium pubis. Exitus autem pelvis posterius formatur osse coccygis, a latere margine inferiori utriusque ossis ischii, anterius curvatura inferiori ossium pubis.

A perfecta structura pelvis partus felicitas ut plurimum dependet; si enim nimis angusta via sit, sponte patet, foetum non nisi difficillime transprimi posse; imo quandoque hoc omnino impossibile esse. Verum, quod prima fronte mirum videbitur, & nimia latitudo pelvis nocere poterit, nisi sedulam curam obstetricans adhibuerit. Ut enim felix partus fiat, debet per uteri orificium, sensim dilatatum, foetus nixibus maternis exprimi, & uterus tamen sic sustineri, ut non simul prolabi possit. Si enim ingressus pelvis nimis amplus fuerit, uterus una cum foetu descendet, uteri orificio vix adhuc aperto, cum non urgeatur a partus doloribus satis, nisi uterus ob debitam angustiam pelvis sustineatur. Multiplici experientia edoctus *Deventer* (*i*), talia contingere, monet obstetrices; ut ad parturientes vocatae inquirant pelvis amplitudinem, nec confidant, licet *omnia plenissimis quasi velis ferantur*; metuendus enim est uteri prolapsus. Cavetur hoc malum, si uterum una cum foetu descendentem manu retineat, ne ex pudendis promineat. Sic prudenti arte utero praebet sustentatulum, quod nimia pelvis amplitudo negabat. Vidit similes casus *Ruischius* (*k*), & notat sequentia: *Mirum dictu, quanta monstrositate sese offerat eo tempore dictum uteri os, & quanta circumspectione opus sit in tali partu, norunt ii, qui hisce nobiscum adfuerunt casibus. In hoc statu foetus adhuc viventis exitum naturae committendum existimo, & os uteri utraque manu retinendum.* Neque hoc tantum, sed & uteri inversionem inde metuebat.

Notavit autem *Levret* (*l*), dum introitus pelvis amplior est, plerumque ejus exitum esse angustiorem; & contra, si introitus pelvis sit angustior, exitum esse latiorem. In priori casu, in partus initio omnia cito procedunt, sed circa finem retardatur partus; tunc autem minor metus est, ne uterus prolabatur, & parturienti auxilium praestare potest obstetrix, blande reprimendo os coccygis, quod, antrorsum incurvatum, sustinet caput infantis, ac antrorsum versus inferiorem curvaturam, sive emarginationem, ossium pubis dirigit, ubi majus pro exitu foetus spatium reperitur. Notum autem est, os coccygis cedere posse, ubi naturaliter se habet, uti monet *Levret* (*m*), ubi alia pulcherrima de pelvis ossei structura habentur. Si vero introitus pelvis angustior fuerit, plerumque exitus latior est, & tunc initium partus len-

(*i*) Nov. Lum. obstetric. Cap. 27. pag. 114. (*k*) Observat. Anatom. Chirurg. pag. 25. (*l*) L'art des Accouchem. pag. 7. (*m*) Ibid. pag. 6.

lentiſſime procedit; verum ubi has anguſtias ſuperavit foetus, praeceps ſaepe egreditur, ob patulum magis exitum. Contingit etiam, ut pelvis non tantum in introitu & exitu, verum etiam in toto ſuo tractu, nimis ampla ſit; & tunc totus uterus, una cum contento foetu maturo, delabi extra pudenda poſſet, niſi perita manu caveretur (*n*).

Apparet ergo, quod nimia pelvis amplitudo culpari quidem poſſit merito, ſed tamen praeſto eſt in arte obſtetricia auxilium. Verum longe major difficultas eſt, ſi pelvis nimis anguſta fuerit; unde quandoque abſoluta partus impoſſibilitas ſequitur. Verum quidem eſt, nimiam foetus molem poſſe partum reddere difficilem, imo & impoſſibilem; ſed hoc loco agitur de partu difficili ob vitium matris.

Signum autem pelvis adeo anguſtae, ut per ejus cavum foetus maturus nullo modo tranſire poſſit, ponitur (*o*), ſi non admittere poſſit manum obſtetricantis Chirurgi, qualiscumque demum illa fuerit. Notum eſt, magnam ſatis diverſitatem inveniri in diverſis hominibus quoad manuum molem & toroſitatem: omnium aptiſſimi ad artem obſtetriciam laudantur illi, qui, una cum valido muſculorum robore, manus anguſtas & digitos longos habent: ſi ergo talis Chirurgi manum admittere nequeat pelvis, partus foetus maturi impoſſibilis habetur; & ſola Sectio Caeſarea ſupereſt; de qua poſtea dicetur.

Oſſa pelvis omnes morbos pati poſſunt, quibus reliqua corporis oſſa obnoxia ſunt; adeoque & exoſtoſes hic natae pelvis cavum anguſtare poterunt (*p*). Imo obſervatum fuit, femoris caput, ex acetabulo ſuo in foramen ovale motum, partum ante reductionem reddidiſſe impoſſibilem. Conſtat, ultimas lumborum vertebras, nimis introrſum prominentes, licet ipſa pelvis bene conformata fuerit, partum omnino impediviſſe.

Cum autem *Rachitis* plurima corporis oſſa adeo mutet & deformet, hinc omnes, qui de arte obſtetricia ſcripſerunt, metuendum eſſe difficilem partum teſtantur in illis, quae hunc morbum in prima aetate paſſae fuerint. Toties enim inde gibboſitas, ſpinae diſtorſio, claudicatio, &c: per reliquam vitam manent. Optime haec mala deſcripſit Egregius autor (*q*), & notavit, non ſemper pelvim male conformatam eſſe, licet ſpina dorſi diſtorta inveniatur. Si enim, non a rachitide in prima aetate, ſed ſerius, duodecimo vel decimo quarto anno, ſpinae diſtortio ab alia quacumque cauſa contigerit, tunc pelvis jam formata eſt, & poteſt debitam obtinuiſſe formam, licet reliquum corpus ob ſpinae diſtortionem deforme fuerit. Hi forte ſunt illi caſus, ubi mirantur obſtetricantes, deformes foeminas non parere difficilius aliis, quibus optima corporis ſtructura contigit. Notandum tamen eſt, licet bona fuerit pelvis, ſi ſpinae diſtorſio pectoris cavum anguſtaverit, gibboſas foeminas difficilius parere, quia ob difficiliorem reſpirationem non poſſunt adeo validos exercere inter parturiendum nixus.

Cum

(*n*) L'art des Accouchem. pag. 7. 8. (*o*) Ibid. pag. 9. (*p*) Crantz de utero rupto pag. 28. (*q*) Brudenell Exton. of midwifery ſect. IV. pag. 82.

Cum autem in Rachiticis infantibus ossa sint mollia & flexibilia, neque incedere possint, ut sani infantes solent, sedili perpetuo affixi manent, vel nutricis gremio insident: unde coccyx antrorsum versus cavum pelvis premitur, extremitas inferior ossis sacri extrorsum vergit, suprema ejusdem ossis pars, una cum ultima lumborum vertebra, antrorsum prominet, & ad summitatem ossis pubis accedit, ita, ut quandoque in mulieribus inventa fuerit distantia inter os sacrum & supremum marginem ossium pubis non superare trium pollicum mensuram, in aliis duorum, in quibusdam, sed raro, unius cum dimidio pollicis.

In aliis ob eundem morbum ultima lumborum vertebra, una cum ossis sacri suprema parte, introrsum vergit; sed ad latus; ossa pubis, quae exterius convexam, interius cavam, superficiem habere debent, complanantur, imo quandoque & interiora versus convexa sunt: sed & pars inferior utriusque ossis ischii versus pelvis cavum vergit, & distantia inter horum ossium extrema, quae tres pollices cum quarta parte aequare solet, minuitur. Omnium tamen frequentissimum vitium ab hac causa natum est protuberantia ultimae lumborum vertebrae, & summitatis ossis sacri, quae facit, ut in deformi pelvi caput foetus toties haereat immobile in pelvis ingressu. Metum autem difficilis partus in illis, quae olim rachitide laboraverunt, auget, quia, licet sanatae venustam & proceram corporis staturam acquirant, tamen fere semper circa pelvim aliqua deformitas manet. Inde patet ratio, quare in tali casu versati in arte obstetricia semper metuant difficilem partum.

Si ergo ossium compages arctior foetus exitum impediat, merito quaeritur, quidnam auxilii in arte supersit? Mollissima quaevis commendantur linimenta, fomenta, vapores, &c: prosunt haec quidem, praecipue si molles partes simul siccae & nimis rigidae fuerint, uti ad §. 1313 dictum fuit; sed non multum spei est, ut brevi molliri possint hac methodo ossa, faciliusque cedant: interim tuto haec tentari poterunt.

Cum autem ossa, quae pelvis cavum constituunt, olim per interpositas cartilagines cohaeserint inter se, quae incipiunt ossescere circa pubertatis tempus, hinc disputaverunt artis obstetriciae periti, an partus tempore haec ossa a se mutuo secedere possint, ut cavum pelvis augeatur. Satis crassam synchondrosin, quae ossa pubis nectit, notavit *Eustachius* (*r*). Eadem haec commissura ossium pubis tegitur exterius magna copia fibrarum ligamentosarum & aponeuroticarum; quae validae sunt: pariter & nexus ossis sacri cum ossibus ilii ubique diversis planis fibrarum aponeuroticarum teguntur; quae & densae admodum sunt, & valde elasticae (*s*). Hinc videtur talis hic adesse apparatus, qui cedere utcumque possit, sed & vi elastica se statim restituere, simulac vis distrahens cessat.

Os coccygis cedere posse, omnes concedunt, & nisi retrorsum vergere possit, dum caput infantis in exitu pelvis haeret, partum difficiliorem fore, constat. Verum ossa pubis disjungi posse, negat *Mauriceau* (*t*); quia in ma-

(*r*) Tabul. XXXXIII. (*s*) Levret l'art des accouch. pag. 3. (*t*) Livr. 2. chap. I. pag. 210.

magno Nosocomio Parisino (*l'hôtel Dieu*) statim post partum pedibus incedere viderat mulieres, ad lectum suum saepe satis dissitum; quod fieri non posset, si ossa pubis a se mutuo, vel ossa ilii a sacro, disjuncta fuissent. Addit etiam, quod in pluribus puerperarum cadaveribus dissectis nunquam talem ossium separationem viderit. Verosimile videtur, quod in partu naturali, nec adeo difficili, licet utcumque cedere possit nexus ossium pelvis, tamen non fiat absoluta horum ossium separatio. Non videtur autem ullo modo negari posse, in difficili partu ossium pelvis a se mutuo sejunctionem contigisse. Testati fuerunt hoc celebres in arte obstetricia magistri; invenerunt nempe haec ligamenta, de quibus dictum fuit, mollia & dilatata, ipsa ossa separata. Trecentis auditoribus in cadavere mulieris, quarto a partu die suspendio strangulatae, hoc demonstravit *Riolanus*. In sequenti post partum die ad minimi digiti distantiam separata ossa pubis invenit *Diemerbroeckius*. Similia vidit *Paraeus*, *Bauhinus*, *Harvaeus*, *Spigelius*. Omnia haec testimonia collecta habentur (*u*). Ipse vidi in Illustri puerpera, undecima a partu difficillimo septimana mortua, ossa pubis adhuc separata, ita ut cum crepitu supra se mutuo moveri possent. Hinc non miror, magni nominis in arte obstetricia virum (*w*), ex propriis observationibus, & cadaverum numerosa sectione, edoctum, statuisse, quod saepius, quam creditur, contingat in difficili partu, ut ossa pubis a se invicem diducantur. Pubis ossa ad digiti distantiam a se invicem separata, & cartilaginem, qua haec ossa juguntur, emollitam, invenit *Cornelius a Solingen* (*x*): ubi etiam plures observationes leguntur, ex optimis auctoribus collectae, quae docent, in partu difficili ossa pubis, & alia, quae pelvim constituunt, ossa, a se mutuo sejungi, emollitis & magis tumidis redditis integumentis; quod imprimis notandum videtur (*). Certe observatur, ante partum vaginae membranam internam tumidulam reddi, mollem, humidam, & vulvae labia molliter intumescere. Os uteri, quod antea tangebatur firmum & solidum, molle redditur, & dilatatur, antequam partus dolores ingruant. An similis mollities humida in ligamentis ossa pelvis inter se nectentibus nascitur ante partum, ut cedere possint, ubi opus erit in partu difficili? postea ossa sejuncta, foetu expulso, elasticorum ligamentorum ope ad pristinam redeunt unionem? Videtur certe hoc satis probabile esse. Vidi saepius, post difficilem partum, puerperas de molesto dolore circa commissuram ossium pubis conquestas fuisse, nec potuisse primis diebus puerperii ullo modo situm erectum in lecto tolerare. Sensim tamen minuebantur hae molestiae, & convalescebant, licet tardius.

Verum si tanta vi opus est in angusta nimis pelvi, ad exprimendum foetum, ut ipsa ossa disjungantur, patet satis, quantam vim pati debeat foetus caput, dum per arctas adeo vias transprimitur. Hinc toties mortui infantes pro-

(*u*) Bonet. Sepulc. Anatom. Tom. 3. pag. 117-119. (*w*) Levret l'art des Accouchem. pag. 3. (*x*) Stalp. van der Wiel observat. LXVI. pag. 284 & sequent. (*) Confer & Peu Pratiq. des Accouch. liv. I. chap. 12. §. 12. pag. 185. Denys verhandelingen &c. pag. 114. 115.

prodeunt in partu difficili; si autem vivi adhuc prodeant, elongatum caput habent, a solita figura multum recedens; quod peritae obstetrices molli & aequabili manuum pressione ad debitam figuram reducere conantur. Notum enim est, calvariam recens nati infantis non esse penitus osseam, sed partim adhuc menbranaceam; unde ossa possunt ad se mutuo accedere, sicque sphaeroïdea capitis figura in oblongam mutari, ut facilius per angustam nimis pelvim exire possit.

Nec minor vis infertur utero, dum foetum per angustam pelvim exprimere nititur. Uterum enim sua propria contractione agere ad partum promovendum, extra dubium est. *Hemsterhuys* (*y*) circa medium praecedentis saeculi vidit, *quod gravidae canis uterus, abdomine aperto, suo nixu solo, diaphragmate & musculis abdominis non adjuvantibus, foetum excluserit.* Recentiora experimenta idem confirmaverunt. In cane praegnante, partui jam propinqua, vidit celebris Medicus Bononiensis *Caldani* (*z*), uterum moveri satis fortiter. Credebat prima fronte, fieri hunc motum a foetibus in utero contentis. Discidit uterum, eduxit tres foetus vivos, & binos mortuos, fere totos putridos: uterus sic evacuatus jam propria vi sic contrahebatur, ut cavum ejus redderetur nullum. Perrexit uterus ille se movere per horam, & amplius; tuncque motus incepit languescere; leni stimulo poterat augeri, ita ut, candela propius admota, contraheretur adeo valide, ut tota ejus cavitas deleretur. Eadem tentamina postea facta sunt in uteris binarum vaccarum non gravidarum, & dum adhuc haererent in corpore, & dum jam essent exemti.

Sed eandem vim utero humano inesse suadent multa. Dum dolores partus urgent, perita obstetrix orificium uteri tangens sentit dolorem instare, licet puerpera non sentiat; imo, uti *praecedenti Capitulo* dictum fuit, prudenti irritatione oris uteri incitatur uterus, ut contenta suo cavo expellat. Propria sua vi uterus, matre jam mortua, foetum expressit; in vivente, placentam relictam toties solvit, solutamque expellit, grumos sanguinis cavum replentes exprimit, & ex magna distensione in gravidis redit in pristinam magnitudinem. Toties senserunt obstetricantes Chirurgi, manum utero immissam valide constringi. Muscularem in uteri fabrica substantiam detexit *Ruyschius*; confirmaverunt alii; de qua re videri possunt illa, quae apud Uteri Gravidi descriptorem habentur (*a*). Omnia ergo haec concurrunt ad demonstrandam validam uteri in partu contractionem.

De valida uteri contractione *Ruyschius* (diu antequam musculares illas fibras detexerat) adeo videtur fuisse certus, ut crediderit, uteri orificio pertinaciter clauso, vel capite foetus illud obturante, contentos in utero humores posse per tubas Fallopianas exprimi in cavitatem abdominis & pelvim (*b*). Imo

(*y*) Messis aurea exhibens Anatomica pag. 333. (*z*) Lettera scritta al chiarissimo &c. Haller pag. 320. (*a*) Noortwyk de utero gravido pag. 106 & seq. (*b*) Observ. Anatom. Chirurg. N° LXXXIV & LXXXV. pag. 79. 80.

Imo, quod magis mirum, videtur uterus in difficillimo partu ex propria sua substantia expressisse quasi transsudando sanguinem in cavum abdominis, qui post mortem concretus repertus fuit. Moritur ob difficilem partum mulier, non excluso foetu: in cadavere reperitur tota anterior uteri superficies tecta sanguine concreto, qui nullo negotio inde separari poterat, & supra mensam expansus placentam coagulati sanguinis exhibebat, quindecim pollices longam, pedem latam, & tres lineas crassam. Accurato examine nullum vas ruptum inveniebatur, nec gutta sanguinis in reliquo cavo abdominis apparebat (*c*). Unde probabile videtur, quod sanguis ille ex ipsa uteri substantia transsudando expressus fuerit per validissimos miserae puerperae nixus. Nec improbabile videtur, in difficili valde partu hoc saepius contigisse; unde pessima sequi potuerunt mala post puerperium a corrupto hoc sanguine extravasato in liquamen soluto, & viscera abdominalia alluente. Vix enim credibile videtur, tantam copiam grumosi concreti sanguinis, in cavo abdominis collectam, resorberi potuisse.

Dum ergo tanta vi uterus constringitur, & in difficili partu validissimis parturientis nixibus urgetur, contra foetum ejus cavo contentum, merito metuitur uteri ipsius ruptura, per quam foetus, vel pro parte, vel & totus, in abdomen matris delabitur, lethali plerumque cum eventu. Celebris olim Parisiis obstetriciae artis magister *Gregoire* testatur, se triginta annorum spatio decies sexies observasse uteri rupturam: inter haec semel vidit, rupto utero ad placentae latus, foetum pedibus suis tetigisse matris diaphragma: in alio casu notat, caput infantis, totumque dextrum latus, extra uterum, reliquis partibus adhuc in uteri cavo haerentibus, ita ut foetus divaricatis cruribus inequitaret quasi utero (*d*). Plura certe inveniuntur rupti uteri exempla apud *La Motte* (*e*), & alios; notabilis imprimis ille casus, ubi foetus placentam ac uterum pedibus suis perforaverat, & tamen *La Motte* per pedes illum eduxit: placenta postquam separata fuerat, manum denuo immisit utero, penetravit per uteri rupturam in abdomen, & intestina manifeste tangere potuit. Supervixit tamen misera per triduum. In alio simili casu supervixit puerpera per quatuor dies; & in cadavere vestigium tantum rupturae uteri inveniebatur, quod minimi digiti apicem caperet, contracto nempe jam utero. Mirabilis casus rupti uteri habetur (*f*), ubi totus foetus in cavo abdominis haerebat, excepto unius pedis extremo, & fune umbilicali: tamen feliciter pedibus eductus fuit; &, post separationem placentae, dein manu immissa sanguinem grumosum eduxit ex abdominis cavo. Supervixit & haec per octiduum. In cadavere mulieris, quae partus dolores per triduum toleraverat, & absque foetus exclusione perierat, invenit Celeberrimus *Alexànder Monro* fissuram uteri, per quam foetus maturus una cum placenta delapsus fue-

(*c*) Medic. Essays and observat. Tom. IV. pag. 447. (*d*) Acad. des scienc. l'an 1724 histoire pag. 52. Heisters waarnemingen 944. (*e*) Traité des Accouchemens liv. IV. chap. V. pag. 463. (*f*) Peu pratiq. des accouchem. liv. I. chap. VIII. pag. 79 & seq.

fuerat in abdominis cavum; quod etiam magnam sanguinis quantitatem continebat (*g*).

Sed non uterum tantum fissum, at ipsum quoque abdomen crepuisse in difficili partu, cum magno fragore, legitur (*h*), & per hanc aperturam exivisse foetum, eductam fuisse placentam, contentaque abdominis viscera ab adstantibus visa. Integre tamen curata fuit puerpera, sola applicatione butyri cum saccharo albo misti: cicatrix sanati vulneris simile vestigium reliquit, acsi crassiori acicula cutis rasa fuisset. Vix fidem mereri videretur mirus ille casus, nisi jurati autoptae testes coram magistratu veritatem confirmassent, ac in testium numero forent obstetrix, & alia mulier, quae placentam eduxerat. Testimonia autem haec, publica fide munita, a Secretariis *Societatis Edinburgensis* servantur.

Certum ergo est, in difficili partu uterum rumpi quandoque. Considerationem autem meretur, an cognosci possint signa, ex quibus praesagiri possit, uteri rupturam metuendam esse; & an dentur indicia, quae docent, uterum jam ruptum esse. Denique videndum est, an in tanta calamitate aliquid auxilii ab arte sperari possit.

Omne, quod obicem ponit foetui egressuro, inter causas rupturae uteri numerari potest; sed tamen non in omni partu, etiam admodum difficili, uterus rumpitur: imo rarius hoc contingere notum est (*i*). Cum autem non omnia cadavera parturientium, pleno utero mortuarum, aperiantur, videtur justa suspicio esse, quod uteri ruptura adfuerit, saltem in quibusdam illarum, licet plena certitudo non habeatur: imprimis, si validos, irritos quamvis, habuerint pariendi conatus.

Immediatam autem causam rupti uteri, praeter vim externam illatam, frequentissime saltem ponit *Levret* (*k*) calcitrationem foetus, dum capite in angusta nimis pelvi inclavato (ut vocant) haeret. Praecipue autem, cum infans convellitur; quod saepe contingit, dum jam morti proximus est: si simul tunc uterus propria vi & nixibus maternis urgeatur, tanto magis ruptura metuenda est. Accedit, quod per motus convulsivos vis musculorum augeatur immaniter, uti in *Epilepsiae* historia dictum fuit.

Demonstratur fidelibus gravissimorum auctorum observatis, in omni sua parte uterum ruptum fuisse, quas collectas videre licet apud *Celeberrimum Crantz* (*l*), qui pulcherrimum de *rupto utero* tractatum scripsit. Signa autem, quae rupturam uteri praecedunt, haec sunt (*m*): Foetus, postquam aliquo temporis spatio immobilis mansit, subitis agitatur motibus, qui acutum matri dolorem excitant, in illo loco matricis, ubi rupturae periculum est: anxietas autem praecipue sedem figit versus medium regionis epigastricae. Illi succussus per vices redeunt, non limitato temporis intervallo: tandem ultimus, sed violentissimus, subsultus succedit, qui mortem foetus denunciat; post-

(*g*) Essays and observat. Physic. and Literar. vol. 2. Artic. XXIV. pag. 339.
(*h*) Ibidem pag. 338. (*i*) Crantz de utero rupto pag. 12. (*k*) L'Art des Accouch. §. 595. pag. 97. (*l*) In loco modo citato & seq.
(*m*) Levret Ibid. §. 597. 598. pag. 98.

postea silent illi motus. Plerumque enim foetus convulsus moritur. His signis *Celeberrimus Crantz* (n) addit sequentia: *Vastum & distentum abdomen, retracta vagina, orificium altum, dolores quidem veri, sed violenti, sine magnis intervallis frequentes, sine partus progressu ingrati, statim ab initio aut medio naturalis nixus tempore, adsunt. Ruptis aquis, dolores vehementius instant, sine intermissione improbi, sine partus spe crudeles, ita mulierem discruciant, ut & ignarum vulgus his non enixam vehementer miretur, &c: donec tandem violentissimo subsultu elatus foetus, contractum calcitratu uterum perfodat, aut membro magis obtuso dilaceret.* Disputat deinde in notis (o), an uterus rumpatur, aquis adhuc integris, an vero, postquam ruptis membranis jam effluxerunt; & omnibus rite ponderatis concludit; *Nihil certi in hanc rem statui posse; hucusque vero in bene descriptis observationibus uterus semper post effluxas aquas ruptus est.*

Si haec signa modo recensita adfuerint, futurae uteri rupturae justus metus est; si post haec succedant sequentia, uterum jam ruptum esse, designant (p). Si nempe animi deliquium, vel magna debilitas, sequatur, mente tamen adhuc constante, facies pallescat, pulsus debilior fiat, abdomen tumescat tumore largo & plano, cum sensu caloris insoliti, sed blandi; si extrema frigescant, guttae sudoris viscidi frigidi in facie appareant; tunc brevi deficit, & plerumque parturiens moritur convulsa. Aliquando, dum uterus rumpitur, concussionis sonum audiunt adstantes, & post animi deliquium melius se habere videtur; foetus motus raro, vel nunquam, sentitur amplius; partus dolores cessant; foetus membra, quae in ore uteri antea tangi poterant, jam non amplius percipiuntur; si nempe, vel totus foetus, vel pro magna parte, jam in cavo abdominis haereat; tunc autem tangendo abdomen partes foetus distinctius tactu percipi possunt, quam antea, dum adhuc in uteri cavo haerebant.

Optime autem notatur (q), hanc symptomatum seriem non semper perpetuam esse; quasdam etiam absque ullis rupti jam uteri signis deficere, & mori, paucas post horas; dum aliae, uti ex ante dictis observatis constat, per plures dies supervivunt; in quibus varia debuerunt, vel saltem potuerunt, esse symptomata, prout foetus in abdomine haerens haec vel illa viscera, premendo, vel irritando, affecerit. Nec tamen semper foetus, rupto utero, in abdomen exit; nam & partu naturali, ac quidem placido, absque obstetricis auxilio, foetus prodiit, placenta statim subsequente. Matre eadem die mortua, aperitur cadaver, & invenitur uteri ruptura (r).

Foetum autem, rupto utero, in abdomine haerere, imprimis noscitur, si pars, quae antea in orificio uteri tangebatur, jam non amplius sentiatur; si per muliebria sincerus defluat sanguis, aut jam congelatus decidat cruor; si orificium uteri, uti post partum plerumque contingere solet, conniveat; & si

(n) De rupto utero pag. 15. 16 & seq. (o) Ibid. pag. 17. 18.
(p) Ibid. pag. 19 & seq. Levret l'art des Accouch. §. 599. pag. 98.
(q) Crantz de utero rupto pag. 22. (r) Ibid. in notis.

ſi uterus collapſus fuerit (*s*). Contraria autem his ſigna indicant, foetum integrum, vel pro parte, adhuc uteri cavo contineri.

Cum autem plurima ſymptomata uteri rupti pendeant a jactura ſanguinis, qui in cavum abdominis effunditur, poſſent eadem ſequi a quacumque alia haemorrhagia, licet ſanguis non colligeretur in abdomine. Si per uteri orificium & vaginam effluit ſanguis, cauſa manifeſta eſt: verum ſi, membranis adhuc integris, funiculus umbilicalis ruptus fuerit, vel, iisdem jam ruptis, foetus capite obturante & implente uteri orificium, idem contigerit, replebitur uteri cavum ſanguine, foetus ex inanitione convulſus uterum percutiet, parturiens debilitabitur, pallebit, ſicque multa concurrent ſymptomata, quae pro ſignis uteri rumpendi, & rupti, habentur. Raro quidem obſervata fuit haec cauſa internae haemorrhagiae, ita ut *La Motte* teſtetur, ſe illam tantum ſemel obſervaſſe; uti ad §. 1304 dictum fuit; contigit tamen. Alter enim caſus ex *Levreti* obſervationibus habetur apud *Crantz* (*t*), ubi chorda umbilicalis rupta fuerat inter partus dolores, pluribusque gyris collo circumvoluta ſuffocaverat foetum. Cum autem venter magis magisque tumeret, imprimis in regione epigaſtrica, ſed & ſimul tactu durus perciperetur, internam haemorrhagiam ſuſpicabatur *Levret*, potius quam uteri rupturam, cum poſt hanc abdomen quidem ſanguine impleatur, ſed tumor planus & mollis appareat; quo ſigno uteri ruptura diſtinguitur ab haemorrhagia interna uterum integrum replente. Hinc licet in illo caſu *verum & certum fuerit in confinio dubii & falſi*, tamen non difficile fuit conſummato in arte viro *Levret*, veram facere diagnoſin. Cum enim caput foetus totam fere vaginam repleret, nec tamen promoveretur per validos & frequentes dolores, quatuor horis a parturiente toleratos, juſta erat ſuſpicio, chordam umbilicalem collo, vel aliis membris foetus, circumvolutam partum retardare; adeoque metum eſſe, ne placenta, cui chorda affigitur, ſepararetur ab utero, & haemorrhagia ſequeretur, uti toties contingit. Nec ullam culpam habuit, quod rupturam chordae umbilicalis non praecognoverit, cum tam raro contingat, & nullo modo cognoſci poſſit, quamdiu foetus capite ſuo implet uteri orificium. Haemorrhagiam internam uteri integri diſtinxit ab illa, quae rupto ſequitur utero, ac in abdominis cavum ſanguinem effundit; & ex hac cognitione determinavit, quomodo parturienti ſuccurrere poſſet.

Sequitur jam, ut conſideretur, quomodo ſuccurri poſſit parturientibus, dum partus difficilis pendet a compage arctiori oſſium pelvis, quae tranſitum foetus impedit.

Optimus *Deventer* (*u*) monet obſtetrices, ſi tangendo invenerint, anguſtam pelvim eſſe, ne urgeant parturientes, ut validos conatus adhibeant dolorum tempore: nunquam enim hic feſtinandum: praecipua ſpes eſt, ut ſenſim leniori nixu oblongetur caput infantis, ſicque aptum reddatur, ut per has anguſtias tranſeat. Unde nulla remedia, nullae artes, adhibendae ſunt, ut

(*s*) Crantz de utero rupto. pag. 39. (*t*) Ibid. pag. 25. 26. in notis.
(*u*) Nov. Lum. obſtetric. Cap. 27. pag. 115.

ut augeantur dolores, robore aut frequentia, licet importune saepe haec desiderentur a parturientibus, & adstantibus. Antea monitum fuit, ossa pelvis ex diversis constare ossibus, quae a se mutuo videntur recedere posse, ut spatium transituro foetui augeatur: firmantur ad se mutuo cartilaginibus interpositis, & ligamentis: haec observata fuerunt tumescere, mollescere, flexiliora fieri, dum partus instat, ut plus cedere possint: verum haec sensim fieri debent, & hinc lentior partus laudatur in primiparis. Commodo situ locandae sunt parturientes, sive in sella perforata, sive in lecto, ita, ut os coccygis libere retrorsum cedere possit, neque a pondere corporis, vel a vestibus, ullo modo prematur. Imo, ubi jam in exitu pelvis caput foetus haeret, suadet author, ut antrorsum incurvatum os coccygis, manus in vaginam immissae dorso, dum vola sursum spectat, retroprimant aequabiliter, sicque capiti foetus emersuro viam faciant, obstetrices (*w*).

Verum si caput infantis haereat in pelvis cavo, nec tamen transprimi possit ob viae angustiam, licet os coccygis retropressum fuerit, vel illud os non cedat facile, tunc aliis opus est auxiliis, quae varia a variis laudata fuerunt; sed non omnia aeque tuta. Quamdiu caput nondum penitus fixum & immobile in pelvis cavo haeret, suaserunt plures, ut, capite retropulso, prudenter per pedes, obstetricantis manu prehensos, educatur foetus. Verum si caput jam fixum in pelvi haereat, nec exprimi possit (inclavatum dicunt), tunc situs infantis amplius mutari nequit, nec caput retroprimi. Difficilis certe casus, cujus tot tristia exempla occurrerunt: si in his angustiis diu haereat infans, moritur, &, ante mortem convulsus, valida calcitratione quandoque matris uterum rumpit; uti dictum modo fuit. Si moriatur infans, flaccescit caput quandoque sic, post aliquod tempus, ut valido nixu exprimatur. Sed sero hoc plerumque fit, dum a continua illa valida compressione in mollibus partibus gangraena fit, plerumque matri lethalis; vel, si emerserit, molestissima curatione opus est, & pessima saepe relinquuntur mala, ob devastatas per gangraenam partes vicinas, vaginam, intestinum rectum, urethram; quarum calamitatum exempla passim leguntur.

Crudeles hinc tentatae fuerunt operationes, dum uncis infixis protrahere conabantur Chirurgi. Verum quidem est, foetui jam mortuo ut parcatur, nullam esse necessitatem: sed postea patebit, non semper adeo certo constare de morte foetus in utero materno. Horrenda fuerunt exempla, ubi semilaceri foetus, vi extracti, uncis confixi, misero ejulatu vitam testabantur. Quandoque unci, male defixi, vel laceratis inter trahendum foetus partibus dilapsi, miseram parturientem laceraverunt, imprimis, si foetu diu jam mortuo & semiputrido haec tentarentur. Unde factum est, ut prudentiores ab his abstineant omnino, vel utantur quam rarissimè. Legi meretur de hoc *Celeberrimi Crantz* egregius tractatus *de re instrumentaria in arte obstetricia*; ubi de omnibus his accurate agitur, simulque horrendus casus legitur (*x*) ob-

(*w*) Nov. Lum. Obstetric. Cap. 27. pag. 122. 123. (*x*) §. XXXVIII. pag. 37.

obstetricantis Chirurgi, qui uncos foetus capiti infixit, cerebrum extraxit, infantemque adeo enormiter laesum post horae spatium protraxit, vivum adhuc, & valido ploratu crudelitatem exprobrantem. Nec contentus hoc facinore pede collo infantis imposito spiritum elisit. Carnificis manum merebatur horrenda talis carnificina.

Omnem autem operam adhibuerunt praeclari in arte obstetricia viri, ut in difficili hoc casu liberarent matrem, nec tamen laederent foetum; ita ut ille superstes esse posset. Manubus protrahi incuneatum in pelvi caput non poterat; hinc cogitaverunt *de parando apto instrumento, quod ferreis quasi manubus caput prehenderet, foetumque vivum, si possibile esset, secure extraheret* (y). Chronologico ordine ibidem recensentur auctores, qui talia instrumenta vel invenerunt, vel jam inventa correxerunt sic, ut facilius & tutius adhiberi possent. Simul etiam notatur, Veterum quaedam instrumenta salubri huic scopo, facili negotio, adaptari potuisse. Forceps nempe adhibitus fuit, cujus labia latiora utrimque foetus caput prehendere possent: labia autem illa excavatam curvaturam habere debebant, ut rotundae capitis figurae melius adaptari possent, & latiorem superficiem prehendere, sicque minus laedere, dum agunt.

Facile autem patet, tales forcipes non potuisse habere crura juncta, ut in vulgari forcipe obtinet: tunc enim utrumque labium simul immitti debuisset, & deinde in ipsa vagina a se mutuo disjungi, ut caput prehendi posset; quod absque violenta partium distractione fieri non potest: praeterea forcipis labia inter caput foetus & os uteri locari debent, quod vix rite fieri potuisset, si crura invicem juncta fuissent. Verum dum crura separata sunt, unum post alterum introducitur, & postea, si opus fuerit, extra vaginam crura forficis axe, vel cochlea, per foramina crurum sibi invicem impositorum transeunte, firmari poterunt, sicque caput protrahi: patet hinc, crura debere esse longiora. Manebat tamen semper difficultas in forcipe recto, ut crura jungerentur; hinc curvo forcipe *Levret* usus est, *cujus labia mediam capitis diametrum aptius prehendunt, cujus crura facilius junguntur & clauduntur, & qui, quo caput propius adducit, eo a fraenulo vulvae magis distat* (z). Hujus autem forcipis *constructio, ad formam vaginae, pelvis, & capitis infantis, exacta, bicurvilinea, & cava, a prima inventione his incommodis vacavit* (a). Simul objectiones contra forcipum usum factas egregie solvit.

Saeculum & ultra elapsum est, quod, in partu difficili, quidam artis obstetriciae magistri longe feliciores fuerint aliis, dum nempe caput, incuneatum quasi, in pelvi haereret. Feliciter saepe absolvebant tales partus, dum alii, licet in arte obstetricia versati satis, infecta re abire debebant: Arcanam methodum servabant caute, ut nemini innotesceret. Videtur probabile, inventorem fuisse Anglum, celebrem olim in arte obstetricia magistrum, *Chamberlens* (b), qui una cum tribus filiis artem magna laude exercuit. Per sexa-

(y) Crantz de re instrum. in aree obstetric. §. IX. pag. 13. (z) Ibid. §. XXXIV. XXXV. pag. 34. 35. (a) Ibid. §. XLII. pag. 45. (b) Het Roonhuysiaansch geheim ontdeckt &c. pag. 19 & seq.

ſexaginta & ultra annos latuit hoc arcanum, & *Amſtelaedami* inclaruit ejus uſu *Rogier van Roonhuyſen*; unde poſtea arcana haec methodus, vel haereditate, vel pretio numerato, una cum promiſſa ſilentii fide, ad paucos pervenit, qui hac arte inclaruerunt. Summa ergo laude digniſſimi ſunt Poliatri egregii Amſtelaedamenſes, *Jacobus de Viſcher*, & *Hugo van de Poll*, qui proprio aere redemtum hoc arcanum communicarunt, & publica fide munitis teſtimoniis probaverunt detecti arcani certitudinem, contra lucripetas & improbos quosdam obtrectatores, qui publicum decipere conabantur. Figuram inſtrumenti exactam dederunt ita, cum omnibus ſuis dimenſionibus, ut ubique locorum artifices illud imitari poſſint quam faciliime.

Inſtrumentum hoc ſimplicitate ſua ſe commendat: eſt enim vectis ſimplex, cujus extremum leviter incurvatum inter oſſa pubis & caput infantis inclavatum prudenter immittitur, ſenſimque protruditur, donec ad occiput infantis pervenerit, & curvatura ſua illius convexitatem undique tangat. Tunc elevatur ſenſim alterum extremum vectis, donec tangat commiſſuram oſſium pubis, quae hypomochlion firmum vecti dat, & ulterius elevando hoc extremum, caput infantis deorſum parum & antrorſum premitur, ſicque ex his anguſtiis liberatur. Dum una manu vectem moderatur obſtetricans, altera ſuſtinet anum, ut lacerationem caveat, ſimulque caput foetus, jam liberum, verſus anteriora dirigat, ubi majus ſpatium naſcenti jam infanti datur. Caeterum omnia, quae in conficiendo hoc vecte, illumque tegendo, & dein applicando, ſunt obſervanda, ad amuſſim in egregio hoc tractatu deſcribuntur.

Quamvis autem egregii viri, qui varios forcipes invenerunt, aut perfecerunt, omnem laudem mereantur, & ob induſtriam, & ob candorem, quo ſua inventa publico communicaverunt, tamen videtur vectis ille *Roonhuiſianus* reliquis eſſe praeferendus.

Simpliciſſimum enim eſt inſtrumentum, parvae molis, facile occultandum, ne parturiens & adſtantes inſtrumentorum apparatu terreantur. Unde, dum latebat hoc arcanum, plurimi crediderunt, *Roonhuyſianos* obſtetricantes nullo inſtrumento uti, ſed peculiari, ipſis ſolis nota, encheireſi difficiles illos partus tam feliciter, & ſaepe paucorum minutorum ſpatio, abſolvere. Mirabantur quam maxime, hujus arcani poſſeſſores, ad parturientes vocatos, non ſemper ſtatim opus aggreſſos fuiſſe. Si enim nondum penitus immobile in pelvis anguſtiis haereret caput, ſed vacillaret adhuc, exſpectabant, donec penitus incuneatum haereret. Ratio facile patet: vectis extremum occipiti applicatum vacillaſſet, niſi firmum haeſiſſet foetus caput, nec dilabi ex ſuo potuiſſet loco. Magnam praeterea utilitatem habet, quod potentia vectis agat in os occipitis, quod firmiſſimum eſt inter oſſa capitis foetus. Per forcipes autem prehenſum caput comprimitur, & oblongius redditur; quod juvat quidem exitum, ſed & ſimul ſemper metum relinquit, ne molle encephalon hac compreſſione laedatur.

Numeroſi & feliciſſimi ſucceſſus probaverunt plus ſatis utilitatem hujus ſimplicis inſtrumenti. Nam *Joannes de Bruyn*, a cujus haerede filia unica hoc

hoc arcanum redemtum fuit, quadraginta duorum annorum spatio octingentos infantes, capite in angusta pelvi incuneatos haerentes, eduxit vivos. Sic apparuit ex annotationibus viri illius, qui integerrimae fidei ab omnibus semper laudatus fuit. Cum autem humiliter de se ipso sentiret, & invidorum calumniis laceraretur, non habuit civium suorum talem fiduciam, qualem merebatur. Caeterum servatorum infantum arte sua major procul dubio fuisset numerus. Pauci enim illi, qui arcanum hoc noverant, frequentius ad difficulter parientes vocati, mirabantur, quod tot annorum spatio octingentos tantum servasset infantes, cum ipsi longe plures, breviori multum tempore, felices successus numerare possent (*c*).

Quantam ergo cladem intulerunt humano generi, qui arcanum hoc texerunt! utinam non inter illos numeraretur *Fredericus Ruyschius*, cui ars nostra tantum debet. Quanta non debetur laus illis, quos *generoso incoctum pectus honesto* impulit, ut revelarent. Talis facti, fecisse, merces est, & praemium dabit optabilis serenae mentis tranquillitas illo tempore,

— — — *Dum numina nobis*
Mors instans majora facit - - -

Obstetricantibus, simulac innotuit, statim commendavi vectem; quo plures se feliciter usos fuisse testantur.

Si autem per exostoses, vel pessimam conformationem ossium, pelvis adeo angusta fuerit, ut nulla arte obtineri possit, nec sperari quidem, foetus exitus, tunc nihil superest, nisi ut Sectio Caesarea instituatur. Idem verum est, si caput foetus praeternaturaliter adeo crassum fuerit, ut cavo pelvis, etiam naturaliter constituto, excipi nequeat: praecipue, si solidum caput, & monstrosae magnitudinis, fuerit. Si enim distendente lympha aucta fuerit moles, cedit, patitur se elongari; & observationes docuerunt, vectis modo descripti ope, difficilem talem partum fuisse expeditum. Quandoque etiam validis parturientis nixibus pressum caput rumpitur, & effusa lympha collabitur; sed infans tunc plerumque mortuus prodit, vel paulo post nativitatem perit. De qua re videri possunt illa, quae ad §. 1217 & §. 1218 dicta fuerunt.

In mortuae matris cadavere Caesaream Sectionem institui posse, ut servetur infans, nemo dubitavit, imo in quibusdam locis lege statutum est, ut hoc fiat in tali casu semper; & merito quidem. Utriusque *Siciliae Rex Carolus* talem legem sancivit quadragesimo nono hujus saeculi anno, quae statuit; *Ut quaevis persona, cujus dolo, impedimento, vel negligentia, Caesarei partus operatio cum damno foetus omittatur, aut saltem retardetur, isque insuper, cujus malitia violentus abortus, ut ante dictum fuit, evenerit, habeantur criminis homicidii patratores* (*d*). Deinde mandatur omnibus judicibus, *ut severiori*, *qua*

(*c*) Voorreden Ibid. pag. 29 & seq.

(*d*) Cangia Mila Embryolog. Sacr. pag. 255 & seq.

qua possunt, methodo processum omnino construant, illosque carceribus tradant, & consueta forma, juxta ritum legesque regni, capitali judicio persequantur; quo deinde ab iis, ad quos pertinet, pro ratione, tum qualitatis, & circumstantiarum in crimine, tum doli, & gravitatis negligentiae repertae, ad poenas damnari valeant, quibus homicidia coercentur.

Omnia, quae ad hanc rem spectant, ex *Theologia*, *Jurisprudentia*, & *Medicina*, in utilissimo hoc opere collecta habentur, ordine digesta, & contra objectas difficultates defensa (*e*).

Sponte patet, tam cito, quam fieri potest, post mortem matris foetum liberandum esse; cum, matre mortua, in magno versetur periculo. Neque desperandum tamen est de foetus vita, licet post mortem matris notabile tempus effluxerit, uti pluribus constat observatis, quae videri possunt (*f*). Inter quae mirabilis casus est gravidae a marito pluribus vulneribus confossae, ex cujus utero, quadraginta octo post mortem horis, sectione eductus fuit infans, in pede per uterum confossum vulneratus, qui adhuc per quadrantem horae supervixit.

Interim, ut sectione liceat educere foetum in hoc casu, certo constare debet de morte matris. Dissimulari non potest, *Winslovium*, & alios, demonstrasse, mortis signa non semper adeo certa esse, ac vulgo creditur. Nimis notum est, ipsum *Vesalium*, Caesaris Archiatrum, & Anatomicorum sui saeculi principem, erroris accusatum fuisse, quem peregrinatione in terram sanctam expiare debuit, in cujus itineris reditu mortuus est.

Adeoque patet, omni quidem hic circumspectione opus esse, imprimis si subita morte e vivis erepta credatur gravida: syncope enim fallere posset: unde excitantia, & nervos acriter stimulantia, remedia prius tentari debent: crudele enim foret, matris nondum mortuae uterum incidere, ut foetus educatur, dum nulla spes est salvandae simul matris per sectionem, uti mox dicetur; unde in Rituali Romano habetur (*g*); *Si mulier praegnans mortua fuerit, foetus quamprimum caute extrahatur.* Crudele erat illorum institutum, qui instante jam morte, nondum tamen mortua gravida, ventrem discindendum suadebant. Contra talium barbaram carnificinam merito insurgit Venerandus plurimum & eruditissimus auctor (*h*).

Ubi post morbum Chronicum diu toleratum, vel & validum acutum morbum, in gravida appropinquantem mortem vidit peritus & prudens Medicus, non falletur facile, dum mortem adesse jam pronunciat: sed summa attentio requiritur, ut syncopen a vera morte distinguat. Imprimis summa prudentia opus est in talibus, quae animi deliquiis, morbisque hystericis, obnoxiae vixerint, & graviditatis tempore in validam syncopen lapsae fuerint. In tali enim syncope pallescunt, facies collabitur, cadaverosa fit, extrema frigent, rigescunt, pulsus & respiratio silent omnino. Probe memini, me subito vocatum fuisse ad gravidam mulierem, quarto circiter mense, valida cholera & subitis ac copiosissimis evacuationibus quinque horarum spatio adeo exhau-

(*e*) pag. 53 & seq. (*f*) Ibid. pag. 72 & seq. (*g*) Ibid. pag. 59. (*h*) Ibidem.

haustam, ut post convulsiones inciderit in veram syncopen, ita ut ab adstantibus pro mortua haberetur, dum accedebam. Frictionibus extremorum, linteis calidis, stimulantibus remediis spirituosis ad nares & prudenter linguae, applicatis, per quadrantem horae nihil profeci: indignabantur fere amici, quod cadaver vexarem; perrexi tamen; & post aliquot minuta percepi aliquem in carotidibus motum; palpebras deduxit, ingemuit, & sensim ad se rediit, bonisque nutrimentis exhaustum corpus sensim repletum, gratisque cardiacis erectae vires, fuerunt, ut integre restituta fuerit, & septimo mense vivum infantem pepererit, debilem tamen, & qui paucis diebus tantum supervixit.

Certissimum autem illud mortis absolutae criterium, putrefactio nempe cadaverosa, hic exspectari nequit; cum certo periret prius foetus: quandoque enim per biduum, imo & diutius, exspectandum foret, antequam foetor cadaverosus perciperetur. Sectio autem Caesarea ad salvandum foetum in hoc casu instituitur tantum.

Ubi ergo sollicito examine, non perfunctorio tantum, nulla signa vitae apparent, nulla respiratio, nullus arteriarum vel cordis motus, percipitur, facies jam ante mortem cadaverosa fuit, oculorum acies fracta (ut vocant), & quasi lamella viscida obducta, rigida sunt membra, extrema frigida: si, maxilla inferiore a superiore diducta, hiatus maneat, qui dein, elatere musculorum per frigus cadaveris aucto, sensim minuitur, sed non ad perfectam clausuram usque; si nulla subita & copiosa evacuatio praecesserit, unde syncopes perfectae suspicio nasci posset; si nullis stimulis sopitus & cessans jam motus humorum excitari potuerit (*i*); tunc, si non physica, moralis saltem, mortis perfectae certitudo haberi poterit; quae augetur, si nequidem vivo igne corpori applicato ulla sensus aut motus signa observentur.

Optime enim notat egregius ille auctor (*k*): *Aliud est, dicere, Homines multoties errasse, illos reputando mortuos, qui vitam retinebant: aliud est, dicere, vivos a mortuis per signa internosci non posse: Sicuti etiam aliud est, dicere, saepe adulterinam expendi pecuniam pro incorrupta; aliud tamen, adstruere, non dari modum ad discernendum in pecuniis aurum probum a vitioso: primum enim verum, secundum omnino falsum, existimatur.*

Ideo etiam in his locis, ubi lege cautum est, ne cadavera sepeliantur ante quadraginta octo horas elapsas post mortem, conceditur, ut citius inhumentur, si Medicus, qui aegro opem tulit in ultimo morbo, scripto testetur, & suo quidem periculo, se de morte vera & absoluta certum esse. Absque hoc lex adaequate servatur, ne, ruri imprimis, ubi horrendi erroris majus periculum est, nondum vere mortui sepeliantur. Sic etiam obex ponitur periculoso Judaeorum mori, qui in mortuum peccare se credunt, nisi statim post mortem calens quandoque adhuc cadaver humo tradant.

Celeberrimus Heisterus (*l*), cujus scientiam, candorem, & longaevum artis u-

(*i*) Ibid. pag. 60 & seq. (*k*) Ibid. pag. 66. (*l*) Instit. Chirurg. Tom. 2. Sect. V. Cap. 113. pag. 758.

usum, omnes venerantur, de hac re habet sequentia: *Quam rarissime enim, & vix ex centum millibus, qui a prudentibus, vel etiam a mediocri vulgo, pro mortuis habiti sunt, vel semel fefellit, ut non vere mortui fuerint, atque revixerint. Neque adhuc, quantum novi, ullum prostat exemplum, quod ejusmodi gravida, pro mortua habita, sub sectione revixerit. Imo si hoc aliquando etiam praeter spem & exspectationem contingat, Medicus inde nimium terreri non debet; quia scelus non commisit, & sectionem malo animo non instituit; sed ob foetum servandum eam pro cadavere incidit; ad quod faciendum partim ex religione, partim ex legibus, ut mox ostendemus, obligatur.* Omnis autem criminis suspicio deleri videtur, si in cadavere Sectio Caesarea instituatur eadem cum cautela, acsi in vivente muliere fieret: tunc enim vulnus inter lethalia numerari nequit; cum certo constet, sanatas fuisse illas, quae hanc operationem passae fuerant, uti mox patebit. Prudenter hoc observandum jussit *Senatus Venetus* (*m*), ne sectio fieret decussata abdominis, ut in dissectionibus cadaverum fieri solet, sed talis, quae in viventibus fieri solet, dum Sectio Caesarea adhibetur. Praeterea jussit Senatus, ut Collegium Medicorum daret magistratui nomina illorum, qui ad hanc operationem perficiendam aptissimi judicabantur. Simul voluit, horum nominum catalogum in singulis pharmacopoliis omnium oculis exponi, ut cives certo scire possent, quorum auxilium implorare deberent in tristi hoc casu; sed & haec utilitas inde sequeretur, ut majori animo & dexteritate Sectionem Caesaream facerent in vivis Chirurgi, dum eandem in cadaveribus tentassent saepius; illudque etiam fieret, quod artis obstetriciae optimi magistri toties optaverunt, ut nempe, aperto cadavere, paterent errores ab obstetricantibus commissi, sive ignorantia, sive temerariis ausibus, & debita posset statui poena, si culpa detecta foret, quam caeteroquin terra tegit.

Dicendum nunc superest de Sectione Caesarea in vivente muliere instituenda, hac spe, ut & mater & foetus servari possint. Quamvis autem numerosa satis observata doceant, felici cum successu hoc tentatum fuisse, nemo tamen peritus credet, Sectionem Caesaream esse omnis omnino periculi expertem. Debet abdomen largo vulnere, & ipse uterus gravidus, vasis dilatatis, copioso sanguine plenis, turgens, discindi. Minime videtur mirum, sectionem illam non tantum mulieribus illam subituris, sed & Medicis, & Chirurgis, horrorem incussisse. Cumque non semper felix fuerit successus, hinc multi illam damnaverunt omnino, tanquam crudelem, & inutilem. Accedit, quod saepius nec parturiens nec adstantes hanc operationem admittant, nisi dum jam vires fatiscunt omnino; tuncque mors, si sequatur, adscribitur operationi; cujus felix exitus sperari potuisset, modo citius fuisset adhibita. *Paraeus* (*n*) fatetur quidem, quod audiverit, Sectionem Caesaream cum successu institutam fuisse; sed tamen nunquam sibi persuadere potuit, illam, salva matre, factam fuisse; unde concludit; *id curationis genus, quod periculi & desperationis plenum est, nunquam usurpandum esse.* Sic & *Mauriceau*

(*m*) Instit. Chirurg. Tom. 2. Sect. V. Cap. 113. pag. 758 in notis. (*n*) Lib. de generat. Cap. 31. Spach. gynaec. pag. 422.

ceau (*o*) acriter insurgit contra Sectionem Caesaream, quam nunquam in viva muliere tentandam esse declarat, tanquam certo lethalem, & a qua non nisi per miraculum evadere possit mulier, si unquam aliqua sanata fuerit. Tanquam turpes fraudes, & mendacia, damnat omnes historias, quae de Sectione Caesarea, superstite matre facta, narrabantur, & imprimis in *Roussetum* acerbissime invehitur. De eadem re legitur dissertatiuncula (*p*), ubi tandem concludit peritus ille in arte obstetricia vir, quod nunquam tentaverit in vivente, nec tentabit, nisi alterius vestigia legendo, cui feliciter Sectio Caesarea successerit.

Egregius Chirurgus de *La Motte* (*q*), de operatione Caesarea agens, fatetur, si ob malam conformationem ossium pelvis non relinquatur spatium sufficiens, ut foetus transire possit, tunc unicam relinqui optionem, inter certam mortem matris ac foetus, & Sectionem Caesaream. Testatur, quod, si talis casus ipsi contingeret, post consilium in arte peritorum, absque haesitatione operationem susciperet, & omni cum cautela perficeret. Dicit, se credere, aeque possibilem esse hanc operationem, quam alias multas periculosas, atque ideo imprimis minus feliciter cedere, quia sero nimis, dum jam in extremis versatur puerpera, adhibetur. Damnat tamen temeritatem illorum, qui in aliis casibus difficilis partus illam adhibent, cum firmiter sibi persuasum habeat, praeter malam conformationem pelvis osseae transitum foetui negantem, omnibus aliis causis partus difficilis per artem dextera manu succurri posse. Narrat deinde casum mulieris, quae jam per triduum parturiebat, dum foetus mortui brachium extra orificium uteri pendebat. Ipsa mulier anxie desiderabat, ut inciso abdomine foetus extraheretur, & pertinacissime resistebat Obstetrici ac Chirurgo, dum vel explorationis causa manum in vaginam immittere cupiebant. Nec ullum ratiocinium, nec horridus apparatus instrumentorum ad operationem requisitorum coram ipsa factus, a pertinaci proposito dimovere potuerunt hanc mulierem.

Sub specie Sectionis Caesareae instituendae, firmiter illam teneri jussit, &, manu in uterum immissa, pedibus arreptum foetum integrum, quamvis omnino putridum, eduxit momenti quasi tempore, sicque invitam, &, quantum poterat, reluctantem, liberavit.

Verum non satis mirari potui, eundem auctorem (*r*), in fine ejusdem capituli, ubi dixerat, se sine ulla haesitatione Sectionem Caesaream instituturum, si necessitas illam postularet, habere sequentia: *Metus, ne approbarem crudelem hanc operationem, & animos adderem aliis Chirurgis, ut illam tentarent, ad exemplum Ruleau, facit, ut protester, me, licet versarer in tali casu, ubi crederem illam absolute necessariam esse, simulque adesse optimam spem felicis successus, tamen nunquam illam tentaturum.* Longe crudelior videtur illa operatio, ubi caput infantis, in pelvis angustia immobilis haerentis, quinto jam die, cultro discidit, cerebri partem eduxit, dein, manu in cavum cranii immis-

(*o*) Liv. 2. chap. 32. pag. 352 & seq. (*p*) Peu pratique des Accouch. liv. 2. chap. 2. pag. 316 &c. (*q*) Liv. IV. chap. XII. pag. 521 & seq. (*r*) Ibid. pag. 526.

miſſa, digitis prehenſo cranio, eduxit infantem, membra moventem adhuc.

Certum eſt hodie per numeroſa ſatis obſervata, Sectionem Caeſaream inſtitutam fuiſſe, ſuperſtite matre, & poſt integra ſanitate fruente, ac foecunda. Alia occaſione ad §. 170. 3, ubi de vulneribus lethalibus agebatur, bini caſus memorati fuerunt Sectionis Caeſareae feliciter tentatae, in quorum uno obſtetrix diſſecto utero foetum eduxit. Plura alia collecta habentur obſervata (*s*), quae docent, Sectionem Caeſaream cum ſucceſſu adminiſtratam fuiſſe; qualia hic recenſere nimis longum foret.

Omnes tamen in eo conveniunt, periculoſam eſſe hanc operationem, adeoque non adhibendam, ſi alia methodo liberari gravida poſſet. Conſiderando autem partuum Caeſareorum hiſtorias, patere videtur, ſaltem in quibusdam inſtitutam fuiſſe hanc operationem, dum adhuc alia in arte auxilia ſupererant, quibus cum fiducia quis uti potuiſſet. Sic legitur, ob concreta pudenda, abdomen diſſectum fuiſſe gravidae, ut foetus educeretur: ſed certe tutius ſcalpello haec concretio tolli potuiſſet; uti ex ante dictis conſtat: Eadem operatio inſtituta fuit, dum natibus prodiret infans duplicatus: notum autem eſt, talem ſitum infantis ab artis magiſtris nequidem inter laborioſos partus numerari, cum ſaepe facile ſic prodeat infans. Plures leguntur caſus mulierum, quae, ſectionem caeſaream paſſae, poſtea feliciter pepererunt, & ſaepius quidem: certe in his non potuit culpari mala pelvis conformatio, quae non emendatur hac operatione. De aliis legitur, quod ſaepius paſſae fuerint hanc operationem, dum absque hac parere non potuerint: in his procul dubio pelvis nimis anguſta fuit, quam ut foetum adultum tranſmittere poſſet. Quamdiu in populoſiſſima Amſtelaedamenſium urbe paucis tantum notus erat *Vectis Roonhuyſianus*, illi ſoli feliciter caput incuneatum foetus liberabant ab his anguſtiis; quod aliis vel nunquam ſuccedebat, vel rariſſime, & non niſi foetu jam mortuo. Cum ergo egregiis inventis adeo aucta fuerit a *Roonhuyſio*, *Levreto*, & aliis, ars obſtetricia, ſperandum eſt, rarius occurſuram eſſe neceſſitatem Caeſareae Sectionis; praecipue, ſi ſalutari lege caveatur, ne artis imperitae mulieres obſtetricis munere fungantur, quae toties ſua inſcitia naturalem partum mutant in difficillimum.

Sectio ergo Caeſarea locum habet, ubi de impoſſibilitate partus alio modo perficiendi conſtat: hanc autem *Levret* (*t*) in nimia pelvis anguſtia ponit, tali nempe, ut obſtetricans manum in pelvis cavum deducere nequeat, vel ſaltem illam, poſtquam pedem infantis arripuit, retrahere non poſſit.

Praeterea, ſi utero rupto, uti ante dictum fuit, totus infans in cavo abdominis haereat, tunc partus impoſſibilis eſt, & ſola ſupereſſet Sectio Caeſarea: ſed ſi conſiderentur ſymptomata peſſima, quae uteri rupturam comitari ſolent; animi deliquium, pallor cadaveroſus, frigus extremorum, pulſus deficiens, ſudor frigidus; quem ſaepe brevi mors ſequitur; quis audebit hanc ope-

(*s*) Académ. Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 623-650. Tom. 2. pag. 308-350. Cangiamila Embryol. ſacr. Lib. 3. Cap. 1. pag. 113 & ſeq.

(*t*) L'art des Accouch. §. 653. pag. 107.

operationem tentare in ancipiti adeo ſtatu; quae tamen ilico inſtitui deberet, ut prodeſſet. An unquam parturiens, parentes, aditantes, admittent in arena captum conſilium? An invenietur Chirurgus adeo obfirmati animi, ut illam perficiendam in ſe ſuſciperet? ſummo jure has difficultates movet egregius *Levret* (*u*).

De conceptibus illis, qui extra uterum facti ſunt, in ovario, tubis Fallopianis, &c., poſtea adhuc dicendum erit: facile autem patet, illos naturali via educi nunquam poſſe: unde & pro illis indicaretur Sectio Caeſarea. Verum, uti optime monet *Levret* (*w*), ut gravis adeo operatio inſtituatur, certo conſtare debet, foetum non in utero, ſed extra uterum, haerere. Signa autem Diagnoſtica, quae plenam hic dant certitudinem, hactenus deficiunt.

Licet autem, ut foetus in lucem edatur, requiratur proportionata pelvis amplitudo ad caput tranſmittendum, partus etiam difficillimus reddi poteſt, quamvis pelvis bene conſtituta fuerit, ſi caput foetus ſolito majorem magnitudinem habuerit; quae ſi talis foret, ut nullo modo tranſire poſſet, ſola Sectio Caeſarea opem ferre poſſet (*x*), praeſertim, ſi a calcitratione foetus, in his anguſtiis haerentis, metus foret rupturae uteri. Verum, cum conſtet multis obſervatis, vaſta etiam robuſtorum infantum capita, ſenſim tranſpreſſa fuiſſe, vel forcipe, vel & *Vecte Roonhuyſiano*, protracta; cum non tantum oſſa capitis foetus cedere, ſed & ſupra ſe mutuo ſcandere, poſſint; cum praeterea conſtet ex ante dictis, in difficillimo partu ipſa pelvis oſſa a nexu mutuo recedere, & viam ampliorem reddere; non videtur facile haberi poſſe omnimoda certitudo impoſſibilis tranſitus; quae tamen requiritur, ut periculoſa adeo operatio, qualis eſt Sectio Caeſarea, inſtituatur. Hydrocephalo affectos infantes natos fuiſſe, conſtat, non tantum vivos, ſed & per plures menſes ſuperſtites (*y*): ipſe aliquoties vidi tales, ut mirarer, quomodo per pelvis cavum tranſire potuerint. Verum tamen eſt, ſatis flexilia eſſe plerumque in hydrocephalo calvariae oſſa, & totum caput facilius poſſe elongari, ſicque melius ad tranſitum adaptari. Videri poſſunt & illa, quae ad §. 1217 de hac re habentur.

De Methodo autem Sectionem Caeſaream perficiendi ſcripſit *Rouſſetus* (*z*), cujus tractatus, gallica lingua ſcriptus, raro inveniri poteſt; ſed hunc *Caſparus Bauhinus* Latinitate donavit, & invenitur in collectione *Gynaeciorum*. Optime & omnia, quae partum Caeſareum ſpectant, collecta habentur apud *Celeb: Heiſterum* (*a*). His addi merentur, quae *Levret* de operatione Caeſarea habet (*b*).

(*u*) L'art des Accouch. §. 653. pag. 97. (*w*) Ibid. pag. 108. (*x*) Crantz de utero rupto pag. 30 32. (*y*) Ibid. in notis. (*z*) Iſr. Spachii pag. 476. (*a*) Inſtitut. Chirurg. Part. 2. Sect. V. Cap. CXIII. Tom. 2. pag. 755 & ſeq. (*b*) Suite des obſervations ſur les accouch. labor. Artic. IX.

§. 1317.

§. 1317. Infantis vitio contingit, ubi ille immobilis, mortuus, vel ita situs, ut ipse sibi claudat portam.

Considerandae jam sunt illae causae partus difficilis, quae non a matre, sed ab ipso foetu, pendent.

Antea patuit, praecipuam vim, per quam foetus excluditur, pendere a valida vi contractili uteri, & summis, imprimis circa finem, parturientis nixibus: foetus suis viribus non adeo multum contribuere videtur, nisi quod motu membrorum irritet uterum, ut validissime contrahatur. Quotidianis autem observatis constat, foetus etiam mortuos excludi absque adeo magnis molestiis.

Verum malus situs foetus in utero frequentior causa est difficilis partus: situs naturalis foetus, partus tempore, laudatur ille, ubi vertex capitis directe, una cum orificio uteri sensim magis magisque dilatando, vaginae imminet, ita ut facies os sacrum matris respiciat, occiput ossa pubis, brachia habeat lateribus applicata, pedes sursum elatos. Talem autem situm foetus non semper habuit, sed ultimis graviditatis mensibus, in quibusdam citius, in aliis tardius, acquirit. Antea enim caput non deorsum, sed sursum, haeret (*c*). Quando autem caput deorsum labitur, tunc dicitur verti foetus; quod in multis circa octavum mensem contingit; in quibusdam, dum jam parturire incipiunt. Unde monuit *Hippocrates* (*d*): *Puer autem, ubi circumquaque membranae disruptae sunt, siquidem suo momento in caput inclinet, mulier facile parit.*

Quod si in latus (transversus), aut in pedes, prodeat (id enim saepius contingit, si illuc momentum vergat, vel propter uteri amplitudinem, vel si mulier in ipso partus dolore primum non quieverit); si sic, inquam, prodeat, difficulter pariet mulier. Jam vero ex his plurimae, vel ipsi foetus, vel una etiam cum suis foetibus matres, perierunt. Alio in loco (*e*) pariter difficilem pronunciat partum, si foetus transversus in utero jacuerit, aut in pedes exeat: laudat vero, tanquam perutile, si capite prodeat: *Ut enim, si quis in lecythum angusti oris olivae nucleum immittat, hunc transversarium educere non facile est; sic sane etiam mulieri gravis est affectio, ubi foetus transversarius fuerit; etenim ipsum exire perarduum: grave vero etiam est, si in pedes prodierit, & plerumque, aut matres, aut puelli, aut ambo etiam, pereunt. Est autem & haec magna causa, cur non facile exeat; si mortuus, aut sideratus, aut duplicatus, fuerit.*

Transversum quidem situm foetus in utero omnes adhuc hodie agnoscunt esse difficilem; verum, si per pedes prodeat, vix non pro partu naturali ac facili habent obstetricantes, & difficiles partus plurimos feliciter absolvunt, dum malum situm obtinet foetus, si pedes arripere, & sic extrahere ex ute-

(*c*) Noortwyk de utero gravido pag. 208.
(*d*) De Natur. Puer. Cap. XI. Charter. Tom. V. pag. 324.
(*e*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 31. Charter. Tom. VII. pag. 748.

utero possint foetum. Neque etiam pro difficili adeo partu habetur, si duplicatus infans natibus prodeat, modo non nimis torosus fuerit.

Foetus autem, in utero materno haerens, mobilis est, & quamdiu nondum capite, vel alia corporis parte, in ipso pelvis cavo figitur, potest nunc hanc, nunc illam, corporis partem offerre explorantis digitis. Notavit hoc *Deventer* (*f*), & monuit, mobiles tales foetus raro recte versos prodire, sed saepius in utero jacere transversos, & tunc, aquis jam formatis, vel nihil omnino sentiri, vel & quandoque diversas foetus partes successive, manus, pedes, dorsum, &c. Vocabatur *La Motte* (*g*) ad parturientem, quae justum pariendi tempus adesse credebat: inveniebat os uteri dilatatum ad magnitudinem nummi Imperialis; dolores augebantur, aquae formabantur, & manifestè tangebat caput infantis; unde brevi secuturum partum augurabatur: sed dolores cessabant, qui vesperi sequentis diei redibant frequentes & validi; os uteri valde dilatatum, membranae aquas continentes jamjam rumpendae, videbantur. Cessaverunt denuo dolores, & per triginta quinque dies commode se habuit; tunc parturire incepit denuo: verum non amplius tactu percipiebatur caput foetus, nec ulla alia pars, &, ruptis violentia dolorum aquis, absque difficultate *La Motte* introduxit totam manum ad carpum usque, tuncque invenit pedem & manum foetus torosi admodum ac fortis, quem pedibus arreptum non sine diffultate eduxit; ob magnam nempe corporis molem. Optime hinc concludit, non manere in eodem situ foetus, licet capite deorsum lapso pristinum mutaverint situm.

In Sacris Literis legitur (*h*) de *Thamar*, gemellis gravida, quod *unus protulit manum, in qua obstetrix ligavit coccinum, dicens: ille egredietur prior. Illo vero retrahente manum, egressus est alter; dixitque mulier; Quare divisa est propter te maceria? & ob hanc causam vocavit nomen ejus Phares: postea egressus frater ejus, in cujus manu erat coccinum, quem appellavit Zara.* Verum quidem est, quod gemelli soleant singuli in propria sua amnii membrana haerere, & communi chorio involvi; sed minime videtur impossibile, ut a motu gemellorum in utero rumpatur amnios, imprimis inter partus dolores, & tunc gemelli in eadem cava membrana haereant. Praeterea *Celeberrimus Mery* (*i*) exhibuit *Academiae Regiae scientiarum* binos gemellos, qui eodem involucro continebantur. Numerosae habentur in Historia Medica observationes foetuum inter se concretorum; qui debuerunt certo in eadem membrana cava habitasse: praeterea videmus, plures artis obstetriciae magistros enumerasse cauteias, ut in versione foetuum, dum per pedes educi debent, caveatur, ne singuli gemellorum pedes simul prehensi attrahantur, sicque partus ex difficili reddatur impossibilis. Unde confirmantur illa, quae in Historia Sacra leguntur.

Ubi vero foetus extra uterum haeret, tunc partus per solitas vias omnino im-

(*f*) Nov. lum. obstetric. Cap. 40. pag. 176. (*g*) Traité des Accouchem. liv. IV. observ. 374. pag. 570. (*h*) Genes. Cap. 38. (*i*) Acad. des sciences 1693. Mémoir. pag. 116.

impoſſibilis eſt. Antea dictum fuit, in difficili partu foetus quandoque, rupto utero, in matris abdomen delapſos fuiſſe. Sed & obſervationes docuerunt, foetus extra uterum conceptos fuiſſe, in tubis Fallopianis, & in ovariis, illisque locis excreviſſe in ſolitam molem. Sexies feliciter pepererat mulier, & ſeptima vice gravida per ſex menſes bene ſe habuit; verum ineunte menſe ſeptimo copioſam uteri haemorrhagiam paſſa fuit: non diu poſt fuscus foetidus ichor prodiit, & in vagina incepit moleſtam puncturam ſentire; a Chirurgo extracta fuerunt quaedam foetus oſſa, & poſtea adhuc plura: calvaria tamen adhuc integra tactu percipiebatur, nec ſpes videbatur, illam per aperturam, in laterali parte vaginae obſervatam, poſſe exire, niſi putredine oſſium cohaeſio ſoluta fuiſſet. Varia tentata fuerunt incaſſum, & vomitu, diarrhoea, aliisque malis, confecta, ac emaciatiſſima, periit. Prudenti cadaveris diſſectione facta, apparuit, tubam Fallopianam dextram, in ſaccum diſtentam, continere reliqua foetus oſſa: uterus inveniebatur integer, & ſanus (*k*). Nec adeo rarum eſſe, foetus extra uterum concipi, & creſcere, monetur (*l*); ubi ſimul habetur rarus caſus foetus inventi, non in cavo tubae Fallopianae, ſed in ſacco a membrana exteriore tubae formato: circa umbilicum tumor naſcebatur, tranſſudans ſeroſam materiem; quo diſſecto, extrahebatur foetus; ſed jam ſemiputridus. Nulla autem arte ſervari potuit miſera; ſed undecima poſt diſſectum tumorem die periit. Notatur autem, quod toto graviditatis tempore nunquam lac in mammis habuerit. Plura alia ſimilia videri poterunt (*m*).

Sed legitur & in ipſo ovario conceptum factum fuiſſe, quod, a creſcente foetu ruptum, una cum copioſo ſanguine in abdomen effuſo, inventum fuit, tubis Fallopianis, & utero, integris (*n*).

Sponte patet, ſola operatione Caeſarea tales foetus, extra uterum natos, educi poſſe. Verum videntur deficere ſigna, quae deberent certo docere, talem caſum adeſſe: nemo enim prudens hanc operationem ſuadebit, vel inſtituet, niſi certus ſit omnino, abſolute illam requiri. Unde in cadavere mortuae matris hoc detegitur, vel abſceſſu in variis locis nato, dein aperto, foetus integer, vel putrefacti jam oſſa ſoluta a ſe invicem, educuntur; quales plures caſus in Hiſtoria medica habentur.

(*k*) Anton. Benevoli Diſſertaz. &c. pag. 104 & ſeq. (*l*) Académ. des ſcienc. 1714 Hiſt. pag. 29. (*m*) Ibid. 1721 Hiſt. pag. 27. & 1748 in 4°. Mémoir. pag. 108 & ſeq. (*n*) Philoſoph. tranſact. abrid'gd Tom. 3. pag. 212 &c.

§. 1318.

§. 1318. Mortuus cognoscitur, si immobilis; si arteriae umbilicales sentiuntur in funiculo umbilicali quiescere, maxime prope corpus infantis; si foetida exeunt; si pondus ingens; si laborat tenesino; si syncope; horripulatione; halitu graveolente; colore livido; si diu elapsis aquis nondum peperit; si epidermis prompte a cute secedit; si cutis foetus flaccida, facile separanda; ossa mollia, & mobilia.

Agendum jam de signis, ex quibus concludi potest, foetum mortuum esse. Antequam enim hoc cognoscatur, in difficili partu cogitandum semper est, de matre & foetu servandis; ubi vero foetus mortuus est, rudius tractari poterit, & de sola matris salute agitur. Singula ergo expendenda sunt, & sedulo considerandum, qualem certitudinis gradum habeant.

Si immobilis. Quamvis foetum se movere in utero certum sit, tamen ingens hic occurrit diversitas, non tantum in diversis mulieribus, sed in eadem: novi plures matronas, quae credebant, se foetum mortuum, vel saltem valde debilem, parituras, cum vix ullum motum sentirent; attamen prodiit infans vegetus, & torosus. Omnium maxime solent angi gravidae, dum antea frequentes & validos motus foetus senserunt, si inter pariendum sentiant fere nullos. Verum si in difficiliore partu, ruptis jam aquis, uterus valide se contraxerit, & infantis corpus arctissime complectatur, motus vix ullus percipietur: poterit infans, in his angustiis haerens, hebetior fieri, animi deliquium levius pati, &c. Unde patet, hoc signum, si solum fuerit, satis incertum esse.

Si arteriae umbilicales &c. In partu naturali, dum caput orificium uteri, propulsis aquis, sensim dilatat, & ruptis aquis os uteri replet, funis umbilicalis tangi nequit: hinc imprimis locum haberet hoc signum, dum, una cum capite, vel alio foetus membro, prodit chorda umbilicalis, vel & quandoque sola prolabitur; quod imprimis contingere solet, dum infans transversus in utero jacet. Tunc, si nullus in chorda pulsus arteriarum percipiatur, concludi potest, infantem in summo versari periculo quidem, sed de certa morte neque ex hoc signo constat, cum languere possit foetus, & tamen postea reviviscere; uti satis frequentibus observatis constat, vitales prodiisse foetus, dum, versione facta, per pedes extrahebantur, licet in prolapsa chorda umbilicali nullus amplius arteriarum motus perciperetur.

Si foetida exeunt. Foetorem notare corruptionem jam inceptam, negari nequit, adeoque malum quidem signum est, sed non semper notat, foetum mortuum esse: potest enim ab alia causa fieri; unde merito monuit *Manningham* (o), quod *uteri excretiones foetidae non semper infantem mortuum indicant, quum a grumis sanguinis diutius retentis corruptis fieri possint.* Si enim vasis chorii, vel placentae, solutis sanguis exeat, nec libere tamen per os ute-

(o) Art. obstetric. compend. pag. 23.

uteri elabatur, relictus grumescet, & aëris accessu putrescet satis cito: idem observatur post puerperium, dum grumi sanguinis in utero, quandoque & in vagina, retenti prodeunt, admodum foetidi. Praeterea optime notat *Mauriceau* (*p*), contingere quandoque, ut ex gemellis unus mortuus jam computrescat, dum alter vivus, & sanus, est: talem casum se vidisse affirmat in jurisconsulti uxore, quae motum foetus viventis se sentire dicebat, dum ipsi assidens obstetrix mortuum, & putridum, testabatur. Ambo verum dixerant; primus enim, qui prodiit ex gemellis, mortuus erat, & corruptus; alter vivus, & vegetus. Sed & malus odor adest, si meconium foetus excreverit, dum adhuc in utero haeret; & acriter insurgit *Mauriceau* (*q*) contra illos, qui meconii excretionem pro certo & indubitato signo mortis foetus ponunt; quod certo falsissimum est, cum soleat contingere, quando foetus natibus prodit, & frequenter etiam, dum ob malum situm verti debet infans in utero, ut pedibus arreptis educi possit.

Pondus ingens. Hoc signum imprimis locum habet, dum infans aliquo tempore ante partum mortuus fuerit: si enim per aliquot dies gravida nullum omnino motum infantis senserit, & dein percipiat, dum in hoc illudve latus se convertit, ac si pondus iners huc illucve dilabatur, tunc justa suspicio nascitur foetus mortui. Si autem foetus jam pelvis cavum ingressus fuerit, & ibi haerens moriatur, facile patet, hoc signum tunc non habere locum; cum in tali casu non possit foetus situm mutare; praecipue, si, aquis elapsis, uterus se contraxerit. Optime *Hippocrates* (*) hoc notavit: *Quum mortuus foetus fuerit, tum aliis signis conjicere licet, tum etiam jubere oportet, ut modo quidem in dextrum latus jaceat, modo etiam in sinistrum convertatur. Dilabitur enim foetus in utero, quocumque se vertat mulier, velut saxum, aut aliud quidpiam, si mortuus fuerit; & pectinem frigidum mulier habet. Quod si vivat, pecten calidus est, & totus quidem venter cum reliquo corpore decidit, nihilque in eo absque reliquo corpore delabitur.*

Si laboret tenesmo &c. Nititur sic viva mater, inscia saepe, nociturum cadaver expellere. Interim ille tenesmus non semper adest: animi deliquium, horripilatio, saepius observantur; &, si foetus mortuus jam in utero putrescere inceperit, tunc & halitus graveolens adest. Verum imprimis mira mutatio in facie gravidae observatur, dum mortuum foetum gerit: pallet sublivida, labia imprimis lividum colorem habent, oculi triste quid monstrant, nec solita vivacitate resplendent, licet ignorent gravidae calamitatem suam. Quod imprimis vidi in nobili illa matrona, cujus ad §. 1306 mentionem feci, quae bis pepererat infantem mortuum, chorda propria umbilicali in nodum constricta in utero: luctuosus apparebat vultus; licet hilarem se esse testaretur omnibus; post biduum mammae concidebant; postea languere incepit, & levi febricula corripi; quae mansit, donec mortuus foetus prodiret. Sic

(*p*) Traité des malad. des femm. groff. Tom. I. liv. 2. chap. XII. pag. 277. (*q*) Ibid. 278. 279. (*) De superfoetatione Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 862. 863.

Sic vicino funere palluit, uti scitissime *Vanierius* (*r*) de salicum stipitibus cecinit, quibus fulcire solent hortulani teneras arbusculas;

Ut mors caeca rapit saepe optima quaeque, salignum
Exstinctis tilia atque ulmo, mirabere truncum
Fundere pallentes vicino funere ramos.

Si diu elapsis aquis non peperit. Haeret enim tunc in magnis angustiis foetus, & ab utero contracto valide comprimitur, cum antea, in liquore amnii haerens, tutus erat ob omni pressione. In periculo mortis tunc versari foetum, agnoscunt omnes; sed nullo modo certum est hoc signum, cum passim observationes doceant, per plures dies in his angustiis haesisse foetus, & tamen prodiisse in lucem vivos.

Si Epidermis &c. Ubi de *gangraena* & *sphacelo* §. 427. 429. antea agebatur, dictum fuit, dum pars corporis in mortem tendit, Epidermidem a cute separatam elevari in bullas ichore plenas: dum incepta putredo in cadavere est, periti Anatomici noverunt, facile separari Epidermidem a suppositis partibus; quo artificio solent uti, ut Epidermidis structuram indagent, & demonstrent. Unde patet, illud signum magni momenti esse, dum agitur de morte foetus.

Multo magis autem, si cutis foetus flaccida, facile separanda. Mollities enim, flacciditas, ad tactus vestigia non resurgens (§. 427. 4), in parte corporis, numerabatur inter signa gangraenae jam praesentis; si autem his jungeretur *cutis separabilis* (§. 429. 4), non tantum gangraenae, sive mortis inceptae, sed sphaceli, mortis nempe absolutae, indicium habetur. Si capite praevio in uteri orificio haereat infans diutius in partu difficili, tunc pars capitis aperturae orificii uteri respondens incipit in tumorem elevari, si vivit: ubi autem talis tumor non adest, vel, si adfuerit, flaccescere incipiat denuo, tunc obstetricantes fere desperant de vita foetus. *Si caput infantis in exitu haereat, cum non sit tumefactum, est, cur mortuum credas* (*s*).

Ossa mollia & mobilia. Hoc de ossibus capitis foetus intelligendum: notum enim est, calvariam recens nati infantis pro magna parte adhuc membranaceam esse. Quamdiu illa pars membranacea a contento encephalo tenditur, tunc caput resistit: ubi autem post mortem omnia collabuntur, subsident membranae, partes osseae calvariae in foetu vacillant, & facile ad se mutuo accedunt; adeoque & hoc merito pro malo signo habetur. Unde etiam fit, ut, mortuo jam foetu, ossibus mobilibus, caput quidem facilius transeat; verum tamen inde non semper difficilis partus emendatur; nam *Infantis mortui caput, e corruptione emollitum, non aeque ac vivi, exitum humeris in partu conciliat* (*t*). Tunc saepe accidit, ut dum capite arrepto infantem educere ni-

(*r*) Praed. rustic. (*s*) Manningham art. obstet. compend pag. 23.
(*t*) Ibidem.

nituntur obſtetricantes, illud a trunco avellitur; qui, in utero manens, difficulter poſtea educi poteſt.

Cum autem ex modo dictis conſtet, omnia haec ſigna non dare ſingula plenam certitudinem mortis foetus, patet, magna cautela hic opus eſſe, ne inſtar mortui tractetur foetus, qui adhuc vivit. Apud *Hippocratem* legitur (*u*) de muliere, in quartum vel quintum menſem gravida, quae, anaſarca totius corporis tumens, ſimul aſthmate laborabat adeo moleſto, *ut decumbere non poſſet; ſed ſi qua ſomni incideret opinio, eum ſedendo caperet. Fere ſine febre erat, foetusque ex longo intervallo non movebatur, ac veluti ad corruptionem tendebat.* Per bimeſtre ſpatium duravit illud aſthma; poſtea, fabis melle conditis, mellis linctu, & *cumino Aethiopico* ex vino, uſa, melius ſe habuit. *Deinde multa matura, pituitoſa, & alba, tuſſi rejecit, ſpirandi difficultas deſiit, & prolem edidit foemellam.* Cum autem nulla fiat, nec abortus, nec foetus mortui, mentio, admodum vero ſimile videtur, quod vivam puellam pepererit, licet motus foetus in utero non perciperetur, & gravi adeo morbo mater laboraret. Minus prudentes Medici hydropis curam tentaſſent validis remediis, nullam curam habentes foetus; mitioribus uſus *Hippocrates* morbum abſtulit, prolem ſervavit.

Antea enumerati fuerunt aliquot caſus foetuum vivorum, uncis crudeliter laceratorum, quia mortui credebantur: plures ſimiles in Hiſtoria Medica habentur. Unicum exemplum adhuc adducam, quia ipſe *Deventer* (*w*), adeo prudens in arte obſtetricia, fatetur, ſibi ipſi contigiſſe tale infortunium. Vocabatur ad vicinum pagum, ut ſuccurreret mulieri, per plures dies jam parturienti, licet infans in ſitu naturali foret: intra bidui ſpatium, nec obſtetrix, nec mater, ullum ſenſerant infantis motum; hinc mortuum certo credebant; neque aliud ſe colligere potuiſſe, *Deventer* fatetur; unde matri ſervandae intentus rudius tractavit infantem; qui tandem in lucem prodiit vivus; & per paucos dies adhuc ſuperſtes fuit. Duo vel tria in capite aderant tubera, ex nimia compreſſione nata; quod maxime dolebat. Subjungit autem ſequentia: *Fateor, hunc errorem totidem inde annis documento mihi & fuiſſe & fore poſthac, dum ſpiritus hos regit artus, ne unquam infantem ut mortuum tractem, teſtimonio parturientis aut obſtetricis perſuaſus: Imo de proprio ſenſu diffido, nihil ratum habens, praeter ſupremae capitis cuticulae diſſolutionem, quae quidem ibidem haud facile diſſolvitur, quia mediantibus capillis adhaeret; neque infantem ulterius ſine maximo labore tangere licet.* Monet autem, difficiles illos caſus tunc imprimis contingere, quando nimis magnum caput, vel pelvis anguſtior, eſt. Cum autem ars obſtetricia novas ſuppetias acceperit per recentiorum inventa, multum ſperare licet, etiam in difficillimis caſibus; uti patet ex illis, quae ad §. 1316 dicta fuerunt. Monet, ſimilem in partu difficultatem obtinere, *ſi propter uterum obliquum infans in meatu, inſtar cubiti incurvato, haeret.* Verum de hac re ſtatim dicetur. Unde hoc tempore, dum ars obſtetri-

(*u*) Epidemic. VII. aegrot. XI. Charter. Tom. IX. pag. 557.

(*w*) Novum lum. obſtet. Cap. 32. pag. 140 & ſeq.

tricandi auctior adhuc & emendatior eſt, firma manet concluſio, quam *Deventer* (*x*) habet: *Iſtiusmodi igitur infantes, de quibus hic ſermo eſt, ſive vivi ſive mortui, ſola manu obſtetricante, non autem inſtrumentis vulnificis, traducendi ſunt; quoniam aegre, uti dictum eſt, certo cognoſci poteſt, vivine, an emortui, ſint.* Neminem poenitebit unquam, ſi mortuum foetum in difficili partu tractaverit, acſi vivus foret; ſed quantae manent anguſtiae illos (*perpetuum quatiente animi tortore flagellum*), qui temerario auſu vivum infantem, uncis dilaniatum, protrahunt.

§. 1319. Simul ac foetus cognoſcitur mortuus (1318.), metu gangraenae, ſyncopes, mortiſque maternae, eximendus eſt, vel per pedes maxime, ſi fieri queat.

Quamdiu adhuc in membranis clauſis haeret foetus mortuus, non tam cito corrumpitur; verum ubi, ruptis membranis, aquae jam effluxerunt, liber aëri datur aditus, & tunc in utero calido ac humido cito putreſcit. Sed dum uterus undique contiguus eſt putrido cadaveri, metus eſt, ne inde peſſime afficiatur, & a reſorpto putrido peſſima mala ſequantur. Dum ſubmerſi animalis abdomen rumperetur media aeſtate, tanta exivit mephitis, ut vix non in animi deliquium ceciderim, dum tranſirem, licet ſaniſſimus, robuſtus, & in ipſo aetatis vigore, eſſem; non mirum ergo eſt, ſi ſyncope ſequatur, dum putreſcit in vivente matre cadaver. Imo a reſorpto putrido febris mali moris oritur, quae poſt eductum foetum mortuum pergens matrem necat. Unde merito *Manningham* (*y*) monuit ſequentia: *Mulieres, quae mortuum, & corruptum, infantem edunt, febre interim continua laborantes, poſt partum, paucis interpoſitis diebus, fere moriuntur.* Unde omnes conveniunt in eo, foetum mortuum quantocyus educendum eſſe. Notat *Mauriceau* (*z*), foetu jam per aliquod tempus mortuo, ceſſare dolores, vel ſaltem adeo languidos fieri, ut non ſufficiant foetui expellendo. Suadet tunc, ut excitentur nixus parturiendi acriori clyſmate injecto; quod ſi non ſucceſſerit, obſtetricantis manu educendum eſt foetus cadaver potius, quam ut ecbolica dicta remedia exhibeantur, quae calida acria ſolent eſſe, & magnopere nocere poſſent, vel omnino nugacia ſunt, quibus confidere nemo prudens poterit.

Imprimis autem eligitur hodie, ut pedibus extrahatur foetus mortuus, vertendo illum, ſi alio in ſitu haeſerit; de qua verſione ſequenti numero dicetur. Ubi autem caput inclavatum haeſerit, tunc illud retroprimi non poteſt; unde tunc uncis infixis caput protrahendum juſſit *Mauriceau* (*a*): Hodie forcipe *Levretiano*, vel vecte *Roonhuyſiano*, feliciter hoc perficitur, & tutius, quam terrifico illo uncorum apparatu. Simul etiam conſulitur famae obſtetricantis, ne malevolae obſtetrices, ut ſaepe ſolent, dicant, Chirurgum oc-

(*x*) Novum lum. obſtet. Cap. 32. pag. 142. (*y*) Art. obſtetric. compend. pag. 23. (*z*) Traité des malad. des femm. groſſ. &c. liv. 2. chap. 30. Tom. I. pag. 342. (*a*) Ibid. pag. 344.

occidiſſe foetum, quem mortuum uncis protraxit. Quantum autem profecerit in melius *Embryulcia*, manifeſte patebit, ſi videatur methodus, quam commendavit *Hippocrates* (*b*) ad foetum mortuum educendum. Iuſſit enim manus & humeros abſcindi, pectus ad jugulum usque diſſecari, coſtas contundi, dum foetus in utero haeret. In alio loco (*c*) jubet; ut obſtetricans in magno digito unguem habeat, quo humeros a cervice ſolvat, ventrem diſcindat; interanea dein eximere mandat, & molles coſtas conterere; ut ſic collabens foetus corpuſculum facilius educi poſſit. Similia, imo adhuc crudeliora, alio in loco leguntur (*d*).

Dum per pedes arreptus foetus mortuus protrahitur, contingit aliquando, imprimis ſi jam putreſcere incepit, ut, toto corporis trunco jam educto, collum abrumpatur, & caput ſolum in utero maneat. Plerumque tunc os uteri ſe contrahit ſupra caput relictum, & cum illo reäſcendit, ac quidem tam alte, ut teſtetur *Celeberrimus Simſon* (*e*), quod quandoque manum ad pedis diſtantiam, & ultra, introducere debuerit, antequam caput tangere potuerit. In tanta capitis diſtantia a vulva periculoſum foret, uncos adhibere; & ſi capitis moles major fuerit pelvis cavo, tunc, illud extrahendo, contunduntur partes molles, quae inter caput foetus & pelvis oſſa interjacent; unde multum mali metuendum eſt. Hinc credidit, utile futurum, ſi capitis moles minui poſſet, educto encephalo, & ſeparatis, vel ad ſe mutuo compreſſis, capitis oſſibus. Ut hoc tuto perficere poſſet, excogitavit annulum (*f*), cui affixum eſt ſcalpellum: annulum hunc applicat ſecundae phalangae digiti indicis, ita ut ſcalpelli acies reſpiciat volam manus: flexo tunc digito ad juncturam mediam, acies ſcalpelli paralela eſt primae phalangi, & ſic una cum manu introducitur, pollice & reliquis digitis caput prehenditur, dein extenditur index, & ſcalpellum imprimitur capiti, ſicque apertura fit, cui digiti immitti poſſunt, calvaria evacuari, & oſſa educi: obſervavit autem, quandoque oſſa non tam facile ſolvi a ſe mutuo, & ſeparari; verum hoc ſuccedere, ſi exſpectetur per aliquod tempus: evacuaverat hac arte calvariam, & ſolverat unum ex bregmatis oſſibus, nec tamen caput educere poterat. Cum laſſata eſſet miſera parturiens, & *Celeberrimus Simſon* pariter, per trihorium ceſſavit ab operatione, tuncque facile oſſa a ſe invicem ſolvere potuit.

Haec ſunt praecipua, quae in triſti tali caſu tentari poterunt.

Si autem foetus mortuus educi nequeat, putreſcet, vicina inficiet, putridum reſorbebitur, corrumpet peſſime matris humores; ſicque, poſt multas miſerias toleratas, citius vel ſerius, mors ſequi ſolet. Hinc *Hippocrates* (*g*) dixit: *At vero, ſi cui puer immortuus fuerit in utero, neque exierit, humido exiſtente utero, etiam nullum humorem continente; imo quum ſiccatus fuerit uterus; primum quidem puer intumeſcit, deinde colliqueſcunt & putreſcunt carnes, ac foras effluunt, poſtremo vero oſſa prodeunt, fluorque aliquando illam prehendit,* *niſi*

(*b*) De mulier. morb. Lib. I. Cap. 69. Charter. Tom. VII. pag. 769. 770.
(*c*) De ſuperfoetatione Cap. 3. Ibid. pag. 862. (*d*) De foetus in utero mortui exſectione. Charter. Tom. XII. pag. 550. (*e*) Medic. Eſſays and obſervat. Tom. V. part. I. pag. 446. (*f*) Ibid. Tab. IV. Fig. 1. pag. 468.
(*g*) De ſuperfoetat. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 862.

nisi prius moriatur. Notum est, cadaver, dum putrescit, tumere, & imprimis circa abdomen; quod optime notavit *Hippocrates*. Si cito in saniem putridam solutae carnes effluant, & validis antisepticis datis cautum sit, ne matris humores corrumpantur, quandoque evaserunt tales, ossibus, post soluta per putredinem ligamenta, successive expulsis, vel per vaginam, vel per anum; gangraena prius nata, & separata, quae partem vaginae & intestini recti accumbentis consumserat; unde postea, foedo incommodo, foeces tota vita per vaginam exeunt. Talis casus legitur (*h*) de muliere, quae, quinto mense graviditatis lapsa, animi deliquio corripiebatur; quod sequebatur febris valida, & profusa uteri haemorrhagia, una cum nixibus parturiendi: convaluit ita, ut posset solitos perficere labores; venter nec augebatur mole, nec subsidebat; subinde dolores sentiebat, quos semper comitabatur haemorrhagia. Octo mensibus elapsis, omnia haec mala augebantur, & finiebantur copioso alvi fluxu, cadaverosi odoris, cum tanta debilitate, in robusta caeteroquin muliere, ut de vita servanda nulla amplius spes haberetur. Post aliquot dies per anum inceperunt prodire foetus mortui membra, brachia primo, dein reliqua, ita ut intra octiduum omnes foetus partes per anum exiverint, excepta sola maxilla inferiori, quae serius prodiit. Perfecte tamen a tanto malo convaluit.

Quandoque & foetus mortui frustillatim ex umbilici regione exiverunt. Testatur *Bartholinus* (*i*), se hoc vidisse in muliere, quae gemellos gestare credebatur. Instante partu, post duorum dierum labores, nihil comparuit; post sex hebdomadas credidit, se foetuum motum sentire denuo; qui quinque annorum spatio perduravit; ita tamen, ut sensim illos observaverit constringi, & imminui. Postea intumuit umbilicus, ac disruptus fuit, & primis diebus aqua limpida, mox sanguis & pus effluxit, cum officulis nonnullis. Sic per umbilici foramen, septem octove annis patulum, quam plura officula sensim prodierunt; successit dein aliud foramen infra umbilicum, ex quo alia officula infantis, magno cum dolore, quotidie exprimebantur a natura.

Testatur autem *Bartholinus*, quod plura ex his officulis in Musaeo servaverit. Similia & ab aliis observata fuerunt (*k*). Non sine ratione creditur, saepius foetus, vel integre exeuntes, vel frustillatim eductos, extra uteri cavum haesisse. Gravida, tempore solito gestationis praeterlapso, vehementissime parturit, nec tamen prolem enititur; febre, abdominis doloribus, ventris torminibus, aphthis, aliisque diris symptomatibus, affligitur: Postea supra umbilicum apparent vesiculae, gangraenae instantis nunciae; quibus ruptis, ingens humorum prodiit copia, dein portio funiculi umbilicalis siderata, summo cum foetore. Post decem dies sinistra foetus manus, ad cubiti flexum usque, per integumenta communia abdominis, jam gangraenosa, prominuit: post biduum, discisso prudenter abdomine, educebatur foe-

(*h*) Acad. des scienc. in 4° l'an 1746. Hist. pag. 43. 44. (*i*) Epistol. Medicin. Centur. IV. Tom. IV. pag. 99. (*k*) Medic. Essays vol. V. part. I. pag. 442.

foetus, non mediocris magnitudinis, integer, foetidus: Difficilius educebatur placenta, quae neutiquam utero, sed sinistrorsum tubae Fallopianae, ovariove, inhaerebat. Novem tamen septimanarum spatio integre convaluit haec mulier a tanto malo, & Medicis atque Chirurgis, qui ejus curam gesserant, monstravit ventrem profunda cicatrice clausum, sed umbilico carentem (*l*). Hunc casum imprimis selegi, quia omnes, qui adfuerunt, Medicos & Chirurgos probè novi; de quorum fide & peritia nullum dubium esse potest.

Quanquam autem plerumque putrescat cadaver foetus in corpore materno relicti, & saepe frustillatim postea exiverit per varia loca, tamen & rari casus docuerunt, quandoque absque corruptione mansisse per plures annos, & sola mole ac pondere molestum fuisse. Sic legitur (*m*) de Senonensi muliere, quae, sexagesimo octavo aetatis anno mortua, per viginti septem annos foetum mortuum gestaverat. Sterili in conjugio vixerat diu, & quadragesimo anno signa graviditatis animadvertit: cessabant enim menses, pica laborabat, motum infantis solito tempore percipiebat, mammis lacte turgentibus: absoluto gestationis curriculo, parturire incepit, cum suppressione urinae ad aliquot dies, quae postea ubertim profluxit. Credebatur & aquas ruptas fuisse, excreto simul sanguinis coacti thrombo. Postea conciderunt mammae; motus infantis percipiebatur exiguus, vel nullus; nec unquam partus secutus fuit: per totum triennium misera in lecto decumbere debuit; dein ad finem vitae usque semper languit, de tumore, duritie, gravi pondere, in abdomine, pro vario corporis motu nunc in hanc nunc in illam partem decumbente, conquesta: simul appetitus languebat, quem subinde acetariis, & absorpto omphacio, excitare tentabat. Tandem post tot calamitates, viginti septem annorum spatio toleratas, moritur. Periti Chirurgi, aperto cadavere, invenerunt uterum rugosum, & versicolorem, sed simul tactu durum, ostracodermatis instar. Non sine difficultate durus adeo uterus dissecabatur; in cujus cavo inveniebatur foetus, transversim positus, & in orbem complicatus. Insolito spectaculo obstupefacti Chirurgi Medicos advocant, ut testes & judices forent; ut autem melius totum examinari posset, omnem illam molem manubus & uncis extrahunt, domumque ferunt; quod non absque magna vi fieri poterat. Invenerunt in duro hoc utero foetum, ad coxam dextram, ad nates, & ad partem spinae dorsi, omnino accretum uteri cavae superficiei: ossa capitis tenuia quidem, sed firma, & instar cornu nitentia, cute capitis in multis locis pilosa: sinistra manus in pugnum adeo firmiter erat contracta, & summi digiti ita palmae haerebant, ut, licet apparerent seriatim inter se distincti, reipsa tamen in unum idemque corpus verè lapideum concrevissent. Dextrum brachium ad umbilicum manum extendebat, quae ad carpum inadvertenter excisa fuit, & in alvo matris relicta. In genere, *facto ex oculis & tactu judicio*,

(*l*) Cornel. Trioen observat. Medic. Chirurg. fascic. pag. 64 & seq.
(*m* Maur. Cordaei rhemi comment. VII in Lib. I. Hippoc. de mulier. apud Spach. in Gynaec. pag. 740.

cic, totum istud opus Phidiae alicujus esse dixeris, qui vel ex ebore, vel ex marmore, maturae aetatis embryi absolutissimam imaginem expressisset, maxime cum in ea duritie corpusculi moles non concidisset, imo cum cute nitida integram suam συμμετρίαν, & πολυοχρηίαν, retinuisset. Partes autem internae, viscera nempe omnia, cor, & cerebrum, habebant naturaliter, eo dempto, quod ultra modum induruerant (minus tamen quam externae); ita ut hodie exertum illud corpusculum neque putridinem minetur, neque teredinem. Cum autem milleni testes hunc foetum viderint, & manubus tractaverint, de facti veritate nullum superesse potest dubium. Caeterum Lithopaedion illud Senonense figura adumbratum habetur (*n*); ast satis rudi.

Sed & alia historia legitur (*o*) de foetu, qui per quadraginta sex annos latuit in alvo materna. Foemina nempe, quadragesimo octavo aetatis anno, omnia signa graviditatis sensit, tandemque partus dolores per septem septimanas toleravit, qui balneis adhibitis cessarunt quidem, sed abdomen tumidum remansit, absque dolore, solo pondere molestum. Postea adhuc duos infantes peperit sanos. Post mariti obitum quadraginta adhuc annis vixit; cumque semper se adhuc gravidam crederet, voluit, ut post mortem secaretur tumidum abdomen.

Rudi satis manu cadaver secuit Chirurgus, & ex abdomine magnum satis globum eduxit; quem, cum durus admodum esset, securis ictu aperuit. Cum in thesauro *serenissimi Ducis Wirtembergensis* servari deberet, relictus fuit in eodem statu ille globus. Per fissuram autem securi factam distinguere potuit *Celeberrimus Camerer*, in Tubingensi Academia Medicinae Professor, foetum, in hoc globo contentum, cujus caput difforme erat, pectus admodum complanatum; & quamvis foetus ille adhuc satis flexilis esset, tamen non foetebat. Involucrum autem, foetum continens, durum valde, cartilagineum, imo osseum, apparebat, in omni ambitu, excepta illa parte, per quam adhaeserat cuidam abdominis loco; ibi enim major erat mollities, & adhaeserat carni crassae, ac rubicundae. *Celeberrimus Camerer* merito credidit, foetum illum in tubarum alterutra conceptum increvisse, cum mater postea binos adhuc infantes pepererit.

Foetum autem hunc, Lutetias delatum jussu *serenissimi Ducis Wirtembergensis*, vidit *Celeberrimus Morand* (*p*), qui simul recenset historiam foetus mortui, per triginta & unum annos gestati: Plura Ibidem, lectu dignissima, de foetubus in matris corpore diu latentibus habenter.

§. 1320. Situs infantis redigendus est in eum, quo foetus possit educi, vel per caput, vel per pedes inprimis.

Qualis sit situs infantis in partu naturali, ad §. 1317 dictum fuit; adeoque, si sic positus fuerit foetus, ut ipse sibi portam claudat, tunc situs ille mu-

(*n*) Maur. Cordaei rhemi comment. VII in Lib. I. Hippoc. de mulier. apud Spach. in Gynaec. pag. 478. (*o*) Academ. des Scienc. l'an 1721. Hist. pag. 43. (*p*) Acad. des Scienc. l'an 1748. in 4° Mem. pag. 113.

mutandus erit, & reducendus ad naturalem. Imprimis hoc monendum est, ne dentur unquam stimulantia calida remedia in partu difficili, qui ab hac causa pendet: Urgent horum exhibitionem parturiens, adstantes, obstetrices, si minus peritae fuerint. Interim certum est, partus dolores eo plus nocere, & matri, & foetui, quo validiores ac frequentiores fuerint, si foetus sic situs sit, ut transire non possit. Leve refrigerans cardiacum, loco validi stimulantis remedii, prudens Medicus dabit, ut videatur aliquid agere, sicque querulae parturientis animum erigat, dum omnia disponuntur, ut perita manu situs perversus foetus mutetur. Magnae utilitatis autem est, si cito cognoscatur, foetum in malo situ haerere. Quando naturali in situ, praevio capite, foetus urget os uteri, illud sensim inter nixus parturientis dilatatur, & membranae, ante caput infantis positae, aquis collectis turgere incipiunt, formantque tumorem rotundum, tensum, dum dolor partus adest, flaccidiorem vero, ubi dolor remittit. Sic sensim, vi aequabili, magis magisque dilatatur os uteri, & ad felicem partum disponitur. Unde monent omnes periti artis obstetriciae, ne cito aquas, formari incipientes, rumpat obstetrix, nondum satis dilatato uteri orificio. Contingit enim aliquando, felici partu, foetum adhuc membranis suis inclusum prorumpere. Ubi autem aquae adeo distenderunt membranas, & os uteri jam adeo dilatatum fuerit, ut caput infantis, pone aquas haerens, in os uteri delabi possit, totamque ejus amplitudinem implere, tunc aquae rumpi poterunt; quod facile fit, si doloris tempore digito premat tumentes membranas obstetrix, vel easdem, digitis arreptas, leviter circumtorqueat. Si vero admodum tenaces fuerint hae membranae, scindi possunt, sed cum cautela, quia, erumpentibus aquis, caput foetus saepe proxime sequitur. Inter difficilis partus causas *Moschion* (*q*) ponit, si membranae nimis tenues rumpantur citius, sicque effundatur ille humor, qui ad lubricum lapsum (διὰ τὸ ὀλίσθημα) foetus praeparatus erat. Postea *Mauriceau*, & alii, idem monuerunt.

Si autem uterus recte positus fuerit, id est, si orificium ejus directe respondeat vaginae, & aquae formentur acuminatae, oblongae, tunc signum est, infantem male situm esse, neque capite praevio prodire (*r*). Quandoque tamen caput non admodum remotum est ab uteri orificio; tunc autem jubet sequentia: *Si invenerit uterum recte positum, & humores in longitudinem expansos esse; si modo manum, modo pedem, aut etiam caput, aliquatenus tangere potuerit, tunc opportunum tempus non negligat, judicans, satis protuberare aquas, &, tactu caput aliquatenus sentiens, ocyus membranam unguibus confringat, & protinus digitis caput in ostium dirigat, obstaculis quibuscumque, manus scilicet, pedis, funiculi umbilicalis, remotis; quod tum facile fieri poterit, quia satis spatii suppetit. Capite, hoc pacto, in ostium inducto, non est, quod obstetrix metuat, idem inde recessurum esse; humoribus enim effluxis, infanti in utero recto spatium*

non

(*q*) Spach. Gynaec. pag. 19, 150. Cap. 40. pag. 177.

(*r*) Deventer. nov. lum. art. obstetric.

non est, sese huc illuc vertendi; quia uterus statim contractus infantem undique comprimit. Imo, quando aquae jam dudum effluxerunt, adeo arctatur uterus, ut difficulter verti, & in alium situm redigi, possit; dum simul omnia sicca sunt: de hac difficultate conqueruntur omnes, qui de re obstetricia scripserunt, & hinc sedulo monent obstetrices, ut cito, si absolvendo partui se impares credant, peritum obstetricantem in auxilium vocent. Foetus enim in periculo versatur, parturiens debilitatur, si aquae jam dudum effluxerint, antequam tentetur foetus versio: & major vis ipsi utero applicari debet, dum in illo, jam contracto, & sicco, situs foetus mutari debet.

Veteres Medici putaverunt, foetum in utero satis mobilem esse; hinc tentaverunt, mutare situm perversum foetus, dum parturientem concutiebant subito, & satis validè. Sic *Hippocrates* (*s*), dum tentabat, vertere foetum, *ut in caput prodiret secundum naturam*, suadet sequentia: *Supinae reclinatae molle quiddam coxis substernere oportet, atque etiam lecti pedibus aliquid supponere, quo altiores a pedibus decumbentes esse queant. Sed & coxae capite sint altiores; nullum vero capiti cervical subsit. Ad ea prospiciendum; quum vero retrusus fuerit foetus, & huc & illuc circumagatur, sublatis lapidibus, pedibus lecti suppositis, & eo quod coxis subditum fuerat, & lectum & coxas in pristinum statum restituito, capitique pulvinar supponito.* Patet satis, quod perversum foetus situm mutare in naturalem tentaverit hoc modo *Hippocrates*. An autem voluerit, situm infantis naturalem efficere, dum subducuntur fulcra lecti pedibus supposita, concussu quodam facto, an vero crediderit, illum jam adesse, dum removebantur haec, dubium videri potest. *Cornarius* enim haec verba, καὶ κατὰ φύσιν καθίςασθαι, retulit ad praecedentia, quae de situ foetus agunt; *Foësius* vero, & *Charterius*, crediderunt, pertinere potius ad situm parturientis restitutum. Sed alia loca *Hippocratis* videntur docere, quod a concussione parturientis mutationem situs foetus exspectaverit. Praecedenti enim capite (*t*), simili concussione, dum partus dolores urgebant, promovere partum conabatur. Praeterea alibi (*u*), cum parturienti mulieri foetus transversus ceciderit, habet sequentia: *Concutere autem hoc modo oportet: Super tenui linteo substrato mulier reclinanda, alio superinjecto, quo ejus pudendum obveletur, & utrumque crus tenui linteo tegendum, & utraque manus. Duae autem mulieres utrumque crus apprehendant, & aliae duae utramque manum; deinde eam ipsam non minus quam decies validè concutiant. Postea vero mulier in lectum reclinetur, ita ut caput deorsum, crura autem sursum, habeat, & mulieres omnes, dimissis manubus, crura apprehendant, eamque crebro in lecto concutiant, facta in humeros rejectione, ut in ampliorem locum concussus foetus convertatur, & naturaliter prodire possit.*

Foetum, quamdiu aquae nondum effluxerunt, satis mobilem esse, & nunc hanc nunc illam partem in uteri orificio tangi, antea dictum fuit. *Deventer* (*w*)

(*s*) De Mulier. morb. Lib. I. Cap. 68. Charter. Tom. VII. pag. 769.
(*u*) Ibid. pag. 768. (*t*) De foetus in utero mortui exsectione. Charter. Tom. XII. pag. 551.

(*w*) suo testimonio idem confirmat, simulque monet obstetrices, quod *Infantes isti mobiles raro recte versi prodeant.* Verum, aquis jam elapsis, contractus uterus foetum undique stringit, & nullo concussu situs ejus mutari facile poterit. Praeterea validis illis concussionibus metuenda foret solutio placentae ab utero, & inde periculosa haemorrhagia. Unde hodie Veterum haec methodus omnino exulat, & adhibetur perita obstetricantis manus, ad mutandum situm infantis ita, ut exire possit, capite praevio, vel, si hoc fieri nequeat, pedibus educatur.

Dum enim perverso situ haeret in utero foetus, non semper potest in talem situm reponi, ut capite praevio prodeat: tantum obtineri poterit hoc, si caput non multum distet ab uteri orificio, ita ut obstetricantis digitis facile tangi, & ex situ moveri, possit: *Mauriceau* (*x*) indignabatur Medicis, quod generale praeceptum dederint, situm perversum infantis mutandum esse ita, ut fiat naturalis omnino; cum hoc saepius impossibile sit, neque absque periculo infantis & matris tentari possit. Unde ille pro generali regula in arte obstetricia posuit, in quovis situ perverso foetus pedibus educi debere; cui asserto optimi, & peritissimi, obstetriciae artis magistri hodie adstipulantur.

Hoc tempore, si infántis pedes primo prodeant, non habetur pro partu praeternaturali, neque periti illum difficilem credunt, cum constet, illum satis cito absolvi posse, & absque periculo matris vel infantis, si reliqua omnia se naturaliter habeant. Imo jam apud *Moschionem* (*y*) leguntur sequentia: Reliquis infantis positionibus praefertur quidem, *Quoties in caput feruntur, ita ut in orificium matricis directum caput ejus inveniatur, manubus scilicet, & lateribus, & femoribus, junctis. Proximum vero bono schemati est, quoties & in pedibus descendit junctis, & orificio matricis oppositis, manubus scilicet per latera porrectis.*

Verum tamen est, ubi infans per pedes educitur, manus & brachia vix unquam manere exporrecta secundum corporis latera, sed sursum elevari, dum truncus corporis transit per uteri orificium; unde postea brachia una cum capite transire debent, atque ita sua mole transitum capitis reddunt difficiliorem. Fatetur *Deventer* (*z*), omnes auctores postulasse, *ut brachia successive producta juxta corpus ponantur; ego tamen contrarium sentio, & expertus sum, in hac, aliisque rebus plurimis; qua propter brachia juxta caput relinquenda esse, confidenter suadeo, simul cum càpite excludenda. Parturiens quidem, fateor, infantem omni nisu propellere tenetur, sed nubecula est cito transitura.* &c: dein addit sequentia: *Mihi sane hoc modo res semper prospere successit; huic ergo praxi porro inhaerebo, qua periculum non est caput ab humeris avellendi, quod* Paulo Portaal *aliisque (uti ultro ipsi fatentur) saepius contigit: neque mirum hoc est: brachiis enim juxta corpus detractis, os uteri instar laquei vel tendicu-*

(*w*) Nov. Lum. art. obstetric. Cap. 40. pag. 176. (*x*) Traité des malad. des femm. grost. liv. 2. chap. 21. pag. 314. (*y*) Harmon. Gynaec. pars prior. Cap. XI. Spach. Gynaec. pag. 10. (*z*) Nov. Lum. art. obstetric. Cap. 40. pag. 198.

diculae contractum, & conclusum, non raro praefocat infantem, aut si jam defunctus sit, & tenellus, caput facile avellitur, quod in utero remanens uncis dein ferreis extrahendum est.

Si tamen caput infantis magnum fuerit, vel totus infans torosus, certum est, magnam satis vim adhibendam esse, ut caput cum brachiis simul transire possit; quod certe periculo carere non videtur. Ubi autem contrarium obtinet, tunc talis eductio tentari posset. Unde videmus, plures, qui post *Deventer* scripserunt, & quidem in arte peritissimos, consuluisse, ut brachia detrahantur, dum infans usque ad axillas protractus fuit; licet non semper, sed saepius, hoc requiri dixerint (*a*).

Caeterum observavit *Levret* (*b*), ex viginti infantibus, qui obliquo situ in utero locantur, vix unum reperiri, qui versus sinistrum uteri latus declinet. Causam autem hujus rei nondum detegere potuit.

§. 1321. Id efficitur 1. positu Matris debito. 2. mutatione situs infantis.

1°. Duplici modo considerari potest situs puerperae; vel quatenus favet partui naturali, ut facilius prodire possit; vel etiam, dum per mutatum situm parturientis ars conatur emendare malam uteri posituram, aut majorem conciliare facilitatem, ut perversus infantis situs mutari possit. In partu naturali talis situs requiritur, ut obstetrix commode manus admovere possit, dum parturienti opem ferre debet, simulque nullum impedimentum sit, dum os coccygis in transitu capitis infantis retrocedere debet. Cum autem plures tales situs esse possint, satis magna diversitas in variis locis observatur, neque mulierculae facile a consueto more recedent. Optime monet *Levret* (*c*), in omni fere situ partum feliciter absolvi posse, si omnino naturalis fuerit; unde non oportet nimis morosum esse, si hunc illumve situm parturiens praetulerit reliquis. *Latona*, ambabus ulnis palmam circumplexa, genua fixit in molli prato, sicque *Phoebum* in lucem effudit (*d*). Rusticas parturientes hunc situm praeferre, notat *Mauriceau* (*e*); sellam parturientium desiderant aliae, cujus figura habetur (*f*). In lecto ut pariant, laudat *Mauriceau* (*g*), & alii plures, ut partu absoluto statim quiescere possit puerpera, neque opus sit, illam ex sella parturientium in lectum deferre. Muniebatur autem linteis complicatis lectus, ut cruor, aliaeque sordes, commode auferri possent. Apud ditiores solent binos lectulos, sibi mutuo contiguos, sternere, ut commode aliquot post partum horis in lectum purum, siccum, calidum, puerperae reponi possint, nec cogantur diu in his sordibus decumbere. Praeter-

(*a*) Levret art des accouchem. pag. 116. Crantz Emleitung in die hebammenkunst pag. 62. (*b*) Ibid. pag. 105. (*c*) Art des Accouch. pag. 110. (*d*) Homer. Hymn. in Apoll. Spondan. pag. 347. (*e*) Traité des malad. des femm. groff. liv. 2. chapit. VII. pag. 244. (*f*) Deventer nov. lum. art. obstet. Cap. 26. pag. 90. (*g*) Ibidem.

terea ad partum absolvendum laudatur, si lectus durior sit, ne in molliori lecto fovea imprimatur, quae coccygis ossis retrocessionem, & obstetricis manipulationem, impedire posset: unde *Mauriceau* (*h*) commendat, lectum sternere culcitris, quae pilis equinis fartae sunt, non vero plumis; eandem cautelam in difficili partu, qui obstetricantis manu absolvi debet, laudat *Levret* (*i*). Post partum autem conducit molle stratum. Pulchre hoc notavit *Moschion* (*k*), volens, ut bini sternantur lectuli; quorum unus durior utilis est, dum in lecto parturiunt; alter vero molliter stratus servit post toleratos partus labores.

Antea dictum fuit, uterum gravidum sensim magis magisque extendi, & simul adscendere ultra pelvis limites in cavum abdominis: hoc autem imprimis obtinet in uteri fundo, qui ejus pars superior est, & quandoque, uti dictum fuit, ad ventriculum usque adscendit. Facile intelligitur, uterum, adeo distentum, in abdomine declinare posse in alterutrum latus, vel & antrorsum prolabi, si abdomen propendulum fuerit, dum pessimo more loricis stringunt abdomen gravidae, sicque liberum adscensum tumentis uteri impediunt. Optime autem notat *Levret* (*l*), fundum matricis non posse retrorsum labi; obstat enim columna vertebrarum, quae naturaliter introrsum hic prominet: tantum ergo locum habere potest, ubi mala spinae conformatio adest, quae extrorsum prominere fecit lumborum vertebras. Patet simul, declinante sic fundo uteri, ejus orificium in oppositam partem vergere, neque directe responderc vaginae; unde partus difficilis sequi poterit.

Antea ad §. 1290 patuit, hanc uteri deviationem a Veteribus Medicis cognitam fuisse, illamque habuisse quandoque pro causa suppressionis menstruorum; quando nempe os uteri non directe respondebat vaginae, sed oblique positum sic apprimebatur vicinis partibus, ut minueretur ejus apertura, vel & integre obturaretur. Dictum fuit tunc etiam de methodo, qua *Hippocrates* usus fuit, ut perversum uteri orificii situm mutaret in naturalem. Si autem fluoris menstrui excretio ab hac causa impediri potuit, sponte patet, difficilem partum ab eadem causa debere fieri. Colli & orificii uteri declinationem variam descripsit & *Moschion* (*m*), monuitque, obstetricem digito hoc explorare posse, variaque recenset symptomata, prout os uteri has illasve partes premit. Interim verum est, raro, vel nunquam, antequam *Deventer* scripserat, de perverso orificii uteri situ, tanquam partus difficilis causa, mentionem fecisse auctores, neque excussisse hanc rem pro dignitate, sed malum situm infantis in utero fere solum culpasse, ob hanc rationem librum suum *Lumen novum obstetricantibus* exhibere dixit, & queritur (*n*), *plerosque hanc sententiam non admodum fide dignam habituros esse; alios item nasutos, eandem ridentes, tanquam falsam & novam rejecturos.*

Postea optimi de arte obstetricandi auctores eandem sententiam confirmave-

(*h*) Deventer nov. lum. art. obstetr. Cap. 26. pag. 90. (*i*) L'art des accouch. pag. 113. (*k*) Spach. Gynaec. pag. 4. N°. 48 (*l*) L'art des accouch. pag. 37. (*m*) Spach. Gynaec. pag. 18. N°. 141. (*n*) Deventer Cap. XI. pag. 47.

verunt; & *Levret* (*o*) posuit, praecipuam causam obliquati uteri pendere a loco, cui placenta adhaeret. Quamvis enim illa ut plurimum fundo, aut posteriori parti, uteri accrescat, tamen constitit observatis, placentam omni loco cavi uteri accrescere posse, nequidem circumferentia orificii uteri excepta. Cum autem placenta septem vel octo pollicum diametrum habeat, & pollicem crassa sit, patet sponte, uteri substantiam, cui placenta nectitur, augeri mole; unde fundus uteri, libere in abdomine haerens, declinabit versus illam partem, cui placenta nectitur, secundum gravitatis legem, simulque collum uteri, ejusque orificium, tendet, ob eandem rationem, versus partem directe oppositam. Sic si placenta haereat laterali parti dextrae uteri, tunc ejus fundus declinabit versus regionem Iliacam dextram, collum vero haerebit in parte opposita. Hinc patet, tunc tantum imminere uterum directe pelvi, quando placenta ejus fundo, vel parti posteriori, accrevit, si gravidae corpus bene conformatum fuerit: idem fiet, si placenta accreverit orificio uteri; quod raro contingit; & fere semper tunc in fine graviditatis sequitur haemorrhagia uteri.

An tale quid indicavit *Hippocrates* (*p*), dum dixit: *Si cui secundae pueri in utero exeant, priusquam puer foras prodire incipiat, difficile parit; magisque periclitatur, nisi caput praecedat.* Si enim placenta, orificio uteri accreta, prius prodeat, profusa sequitur, & periculosa, haemorrhagia: ubi autem caput infantis statim sequitur, & obturat orificium uteri, sanguini praecluditur exitus. In textu quidem legitur χωρίον, quod pro extima foetus membrana sumi saepe solet; sed monuit *Galenus* (*q*), hoc vocabulo etiam significari secundinas (τὰ ὕστερα); sub quo nomine etiam placenta continetur.

Saepe haec uteri declinatio visu & tactu abdominis in muliere gravida detegi potest, dum in hoc illove latere fundus uteri declinans ventrem attollit in majorem tumorem: imo ipsae gravidae solent dicere, quod foetum in hoc illove latere gerant, dum & majorem molestiam, a compressione vel distractione vicinarum partium, sentiunt, & motum foetus magis percipiunt in illo latere, versus quod uteri fundus declinavit. Utile autem est haec novisse, ut postea, partus tempore, mutato parturientis situ, hoc emendari possit. Semper enim partus difficilis exspectandus erit, si uteri orificium non respondeat directe vaginae; imo quandoque partus omnino impossibilis erit, quamdiu haec fundi uteri positura non mutetur. Si enim fundus uteri antrorsum delapsus fuerit, collum & orificium uteri angulum rectum cum vagina facient, collum vesicae comprimetur, ut nihil urinae exire possit. Quomodo autem, & qua encheiresi, situs fundi uteri mutari possit, ut felix sequatur partus, apud *Deventer* (*r*) videri poterit, qui fuse satis de his egit; quibus & addi merentur illa, quae apud *Levret* (*s*) habentur.

20.

(*o*) Traité des Accouchem. pag. 36 & seq. (*p*) De superfoetat. Cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 861. (*q*) Comment. in Aphor. 49. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 224. (*r*) Cap. XLVI & sequent. pag. 201. &c. (*s*) L'art des Accouch. pag. 103. 110.

2°. Naturalis ſitus infantis eſt, ut capite prævio, facie os ſacrum matris ſpectante, prodeat: ubi autem a ſitu hoc naturali deviat infantis poſitura in utero, debet haec mutari, ſi fieri poſſit, uti dictum fuit; vel, ſi caput nimis diſtet ab uteri orificio, pedes quaerendi ſunt, ut his arreptis perita manu protrahi poſſit infans. Hoc obſtetricantes vocant *vertere infantem*. Quandoque contingit, ut pedibus primo prodeant; aliquando & aliae corporis partes in uteri orificio tactu percipiuntur.

Facile autem intelligitur, neceſſarium eſſe, ut diſtinguantur partes, quae ſe offerunt, ut obſtetricans dirigat manum utero immiſſam, dum pedes quaerit. Qua autem encheireſi, & quibus cautelis, opus ſit, ut infantis verſio tuto fiat, apud auctores artis obſtetriciae, toties jam laudatos, legi poterit, imprimis apud *Levret* (*t*), ubi omnia ſumma cum cura habentur deſcripta. Non enim videtur hujus loci eſſe, ut haec ad amuſſim deſcribantur. Simulac autem conſtat, infantem in utero male poſitum eſſe, & orificium uteri jam apertum eſt, praeſtat ſtatim tentare verſionem, quae longe difficilius perfici poterit, ſi aquae jam dudum effluxerint, ſicque uterus contractus ſit, & ſiccus.

Poſtquam infans in lucem prodiit, nondum ab omnibus liberata eſt puerpera: membranae enim, in quibus infans haeſit, chorda umbilicalis, & placenta, utero accreta, adhuc in cavo uteri haerent; quae omnia debent removeri, ut uterus ſe contrahere poſſit, & vaſa ſanguine diſtenta evacuari, ſicque ſenſim ad priſtinam magnitudinem redire. Omnia haec ſimul ſumta Graeci dixerunt τὰ ὕστερα; ſecundinas, quaſi ſecundum partum, ut plurimum vocaverunt alii; quoniam quandoque non leves moleſtias facit ſecundinarum eductio; unde & multa hic prudentia opus eſt. Cum autem omnia illa, quae ſub ſecundinarum nomine continentur, foetu jam in lucem edito, nullum amplius uſum habeant, hinc inutili hac ſarcina ſtatim uterum liberandum eſſe voluerunt multi. Sic *Mauriceau* (*u*) quantocyus ſecundinas educendas jubet, etiam antequam ligetur, & abſcindatur, chorda umbilicalis, metuens, ne conſtringatur os uteri, ſi mora intercedat. *Deventer* (*w*) quidem chordam umbilicalem abſcindi prius jubet; ſed, hoc facto, *ſine mora ſecundis extrahendis omnis opera impendenda erit.* Imo, ſi apta ad hanc rem praeſto ſit alia foemina, ſuadet, ut illa liget, & abſcindat, funiculum umbilicalem, *dum obſtetrix, quae primum infantem ſinu excepit bene valentem, vena umbilicali nondum conſtricta, vel abſciſſa, ocyus manum immittere poteſt extrahendae ſecundinae gratia.* Hanc autem methodum praeferebat ideo, quia, mox poſt partum, dehiſcens adhuc uteri orificium, & ipſe uterus nondum contractus, facile admittit obſtetricantis manum, absque ulla vi adhibita, absque dolore puerperae: ſic nullum periculum erat, ne, trahendo funem um-

(*t*) L'art des accouch. pag. 113-127. Krantz hebammenkunſt pag. 135.
(*u*) Traité des malad. des femm. groſſ. liv. 2. chapit. VIII. pag. 248.
(*w*) Nov. lum. art. obſtetric. pag. 125. Cap. XXVIII.

umbilicalem, fundus uteri inversus protraheretur; simul commode sic nexus placentae cum utero solvi potest, si nimis validus fuerit; & si mola, grumive sanguinis, in utero haererent, aut partes lacerae membranarum, omnia haec simul, manum retrahendo, sensim educi poterunt, ne haec diutius relicta putrescant. Praeterea credebat, se sic simul occasionem habere, ut uterum obliquatum in situm debitum restitueret; unde non protinus retrahebat manum; vel, si secundinam educendo hoc fecerat, denuo illam utero immittebat, & exspectabat, donec uterus circa manum contraheretur. Testatur autem, hanc methodum sibi feliciter cessisse.

Alii, & magnae quidem auctoritatis in re obstetricia, viri suadent, non nimis festinandum esse; sed malunt, ut uterus, foetu jam excluso, parum contrahatur prius, antequam tentetur, placentae eductio. Ita consulit *Celeberrimus Monro* (*x*); & versatissimus in his *Levret* (*y*) monuit, non tentandam esse placentae eductionem, nisi certus sit obstetricans, illam jam sic dispositam esse, ut facile sequatur.

Tunc autem sic se habere illam, creditur, si ante partum, in partu, vel immediate post egressum infantis ex utero, copia sanguinis exeat. Signum enim hoc dat, placentam, vel integre, vel saltem pro parte, a nexu cum utero solutam esse. Quamvis enim tota chorii circumferentia utero gravido nectatur, & vasa quaedam manifeste ex utero in chorium tendentia observentur; unde ab his ruptis, dum protuberant aquae, & partus jam instat, aliqua sanguinis copia exit, sed parcior, uti antea dictum fuit; tamen maxima vasa sunt in illo loco, ubi placenta utero cohaeret. Si ergo copia sanguinis ante partum, in partu, vel immediate post partum, prodeat, novimus, placentam saltem pro parte ab utero separatam esse, adeoque merito sperari posse integram separationem, si cum prudentia & leniter trahatur funiculus umbilicalis. Verum ubi notabilis copia sanguinis non prodiit, tunc novimus, placentam adhuc tota sua superficie haerere utero; tuncque cautela opus est: rudiori enim tractione inverti posset fundus uteri non tantum, sed etiam, si placenta feliciter sequeretur, subita & profusa fieret haemorrhagia, ac valde periculosa, nisi uterus, statim se contrahendo, vasorum amplitudinem minueret.

Haec est ratio prudentis moniti, quod *Celeberrimus Levret* (*z*) dedit, non tentandam tunc esse statim placentae eductionem, antequam uterus signa suae contractionis det. Quandoque enim uterus, foetu distendente quamvis liber, flaccidus & iners collabitur, praecipue post laboriosum partum toleratum, & tunc totum abdomen planum, molle, ac flaccidum, tangitur; ubi vero uterus contrahitur, & cavum suum minuit post partum, tactu percipitur in puerperae abdomine tumor pyriformis, satis durus, & circumscriptus. Tunc novimus, uterum valide contrahi; adeoque educta placenta non metuitur nimia haemorrhagia.

Un-

(*x*) Medical Essays and observat. vol. 2. N° XI. pag. 241. (*y*) L'art des accouch. pag. 127. 128. (*z*) Ibidem.

Unde ſtatim educendam placentam voluit, ſi haemorrhagia monſtraverit, illam ad exitum paratam eſſe, ut integre evacuatus uterus ſe melius contrahere poſſit, & ſic haemorrhagiam minuere: mora enim grumeſcit ſanguis, & magnos thrombos format, qui novo labore indigent, ut exprimantur. Imo, ſi thrombus talis obturet uteri orificium, & flaccidus uterus ſe non contrahat, pergit tecta haemorrhagia, & totum uteri cavum ſanguine repletur, ita ut puerpera in validam incidat ſyncopem. Signum periculoſi illius ſtatus eſt, ſi, tangendo abdomen puerperae, uterus apparet amplus, & mollis: ſolum tunc remedium eſt, ut manu ſtatim in cavum uteri immiſſa, educantur grumi, ſicque uterus, hoc facto, ſe contrahere poſſit, & vaſa patula claudere.

Videtur & ipſa contractio uteri conducere ad ſeparationem placentae. Cum enim placentae lobuli ingrediantur ſinus uterinae ſubſtantiae, contracto utero illi exprimuntur quaſi, & hinc minus haerent. Uteri fabricam indagans *Ruyſchius* (*a*) dixit, aeque ac veſicam, habere *ſubſtantiam fibroſam, craſſam, motricem*; ſed obſervavit, *etiam peculiaribus gaudere fibris motricibus, in orbem poſitis, & quidem eo loco, ubi placenta in ſtatu naturali ſeſe utero applicat; nempe in uteri fundo.* Icone adumbravit has fibras (*b*): cum tamen poſtea hanc Iconem praeter votum minus accurate delineatam inveniret, ſub finem vitae aliam dedit (*c*). Credebat autem, has fibras ſervire imprimis ſeparationi, & expulſioni, placentae. Cum autem fibras illas tantum inveniret circa fundum uteri, & probe noviſſet, placentam non ſemper eidem loco adhaerere, concluſit, placentam difficilius ſeparari, ſi extra ſphaeram activitatis hujus muſculi ſita foret.

Hinc videtur concludi poſſe, educendam eſſe ſtatim placentam, dum copioſus exit poſt partum ſanguis: tunc enim facile ſequi ſolet, cum ſaltem pro parte a cohaeſione cum utero ſoluta ſit; ubi contrarium obtinet, & uterus nondum dederit ſignum contractionis ſuae, tunc potius exſpectandum eſſe. Nunquam autem vis adhiberi debet: doluit *Ruiſchius* (*d*), quod, quinquaginta annorum ſpatio dum obſtetricandi artem exercuiſſet, plures vidiſſet poſt partum felicem ſanas & hilares periiſſe, quod placenta rudius extraheretur. *Hippocrates* (*e*) diſerte monuit; ſi ſecundae non facile excidant, *id ſenſim, non vi, faciendum, ne praeter naturam divulſum quid inflammationem excitet.* Suadebat autem, ut pondere infantis ſolo tentaretur placentae eductio, & quidem tali modo, ut quam leniſſime hoc fieret: *Supponendae itaque foetui lanae, quam maxime ſublatae, recens carptae, quo paulatim cedant; aut utriculi duo copulati, aqua pleni, ſupra quos lanae imponendae, & ſupra lana foetus collocandus; deinde uterque utriculus ſtilo pungendus, quo ſenſim aqua defluat, effluente vero aqua, utres demittantur, ac conſidant; his autem demiſſis, foetus umbilicum attrahit, umbilicus vero ſecundas extrahit &c. Ad eundum* quo-

(*a*) Adverſ. Anatom. Dec. 3. N°. X. in fine. pag. 35. (*b*) Tab. 3. Fig. I. (*c*) Tractat. Anatom. pag. 9. (*d*) Ibid. pag. 11. (*e*) De ſuperfoetatione Cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 862.

quoque modum, abrupto aut ante tempus abscisso umbilico, convenientibus appensis ponderibus, secundarum eductio molienda. Haec enim istorum optima est curatio, & minime laedit.

Quamvis autem hodie haec methodus educendi placentam non adhibeatur, cum prudenti manu leniter trahendo umbilicalem chordam idem obtineatur effectus, patet tamen inde, *Hippocratem* damnasse omnem vim adhibitam.

Illa autem, quae apud *Moschionem* (*f*) leguntur, pulcherrima sunt; praecipue, si simul addantur, quae latina interpretatio habet addita ex *libro matricis* dicto (*g*), quid nempe agendum sit, si secundinae remanserint. Operae pretium credo, totum textum hic addere, quod nostris temporibus vix posset consuli quid melius.

Cum infans in manus obstetricis ceciderit, si ad umbilicum adhuc cohaeret, obstetrix debebit etiam attentare leviter, hac & illac adducens, an per ipsum umbilicum infantis possit foras adduci, adjuvante conatibus suis & ipsa parturiente; idque fiat, quando fundo non adhaerent, & orificium patet. Neque vero in directum conetur, ut ne matrix simul adducatur. Si vero tarditas ipsa moram habuerit, praeciso umbilico, separandus est infans, eumque alia mulier accipiat, & reliquum ipsa teneat, &, cum se matrix aperiat, ducendum, cum autem recludit, non conandum. Sed si ruptum, vel praecisum, statim intus se absconderit, orificio matricis patente, perunctam manum statim obstetrix immittere debebit, & si jam ad fundum matricis recesserunt, & si obvolutae sunt & natant, quacumque parte apprehensis tollere debet. Si vero adhuc ad fundum matricis tenentur, resolutis ibi digitis, & apprehensis secundinis, tentare hac & illac, & adducens persuadeat auferre. Illae vero, quae imperitia in directum conantur, frequenter & ipsam matricem adducunt. Sed si ne sic subsequutae sunt, aut orificium matricis statim se clauserit, ut neque manus immitti, neque ipsae exire possint, & fervor fuerit subsequutus, ibi, eisdem dimissis, omnibus succis, & encathismate, & cataplasmatibus, & vaporationibus, quibus ad fervorem uti solemus, utendum est. Hac enim diligentia, omni strictura laxata, frequentius quidquid ibi remanserit, & alienum est, foras emittitur, & sua sponte cadit. Per fervorem autem (ζέσιν) inflammationem intelligi, patet. Ideo autem alias methodos, ad secundinarum expulsionem laudatas, damnat (*h*). *Sternutamenta, & a scala suspensiones, & potiones, dabant, quae eas ejicere possent, & fumos suffiebant, & pessos sanguinem educentes subjiciebant. Quin etiam pondera ad ipsum folliculum ligabant. Quae omnia nos reprobamus; si quidem fervorem partibus ipsis facere possunt, & praesentem sine dilatione sanguinis fluxum.*

Quamvis autem *Mauriceau* (*i*) voluerit, placentam omnino educendam esse, & quidem quantocyus fieri poterit, cum ab illa relicta mortem puerperae metueret, tamen sollicite monet, leniter tentandam esse hanc eductionem, nec majorem vim adhibendam esse dilatando os uteri, & melius esse, si quid de pla-

(*f*) Spach. Gynaec. pag. 4. N° 53 & 54. (*g*) Harmon. Gynaec. part. prior. Cap. XIV. N° 7. pag. 13. (*h*) Ibid. N° 9. pag. 13. 14. (*i*) Traité des malad. des femm. groff. liv. 2. chapit. IX. pag. 252 & seq.

placenta residuum manet, illud relinquere, quam laedere uteri substantiam. Imo, totum opus naturae relinquendum esse, jubet, si violentia opus foret, ad placentam educendam; & tunc emollientissimorum decoctorum injectionem in uterum laudavit, ut & orificium uteri emolliatur, & suppuratione nata separetur placenta a cohaesione cum utero. His factis, suadet clysma, utcumque acrius, applicari, ut una cum alvi deponendae conatibus placenta prodeat; quod saepius successit; imo quibusdam, insciis fere, sponte exivit.

Inculcat obstetricibus hinc merito optimus *Ruyschius* (*k*), ut nullam vim adhibeant, si placenta nimis haereat, nec uteri orificium vi dilatent, sed puerperam placidae tradant quieti. Sponte enim sua os uteri laxabitur, & post aliquot horarum spatium placenta prodire solet: nec metuebat putredinem a relicta diutius placenta, cum illam nunquam observasset. Testatur enim, *Nullam puerperam, ex adstricta, & remansa, secundinarum mole, tempore plus quam quinquaginta annorum, quo ipsi Professoris in arte obstetricia sparta, ante nemini oblata, humanissime demandata fuit, obiisse, nisi placentam uterinam nimis atroci nisu per frusta eradicare voluerint. Familiare ipsi etiam fuit, eandem per dies, septimanas, quid? quod menses in utero retentam, & feliciter expulsam fuisse.*

Neque etiam ruricolae, & veterinarii, a retentis secundinis vitulinis mortem vaccae augurantur (*l*). Econtra constans apud illos observatio est, secundinas, nisi simul cum vitulo prodeant, relinquendas esse; quae tunc post novem dies solent sponte prodire. Si vero statim post partum evellerentur, saepe uteri suppuratio sequeretur (*m*).

Peritissimus in arte obstetricia *Brudenell Exton* (*n*) notat, plerumque decem, quindecim, viginti, minutis, post partum, sequi secundinas, & non adeo frequenter opus esse, ut immissa in uteri cavum manu separetur secundina, cum plerumque, leviter trahendo funem umbilicalem, sequi soleat: agnoscit praeterea, uteri orificium aeque facile dilatari posse, aliquot horis post partum, quam antea: fatetur, si aliquid de secundinis in utero relinquatur (modo non sequatur magna haemorrhagia), illud post unum alterumve diem sponte prodire; & quidem *absque ullo puerperae damno.* Ut consulat tamen famae obstetricantis, suadet, ut integre educantur secundinae, antequam obstetricans a puerpera recedat; rationem enim hanc addit: *in order to avoid reflections.*

Ob eandem rationem suadet, ut non nimis diu relinquatur placenta, quoniam caeteroquin posset per aliquot dies retineri. Non, quod inde tantum mali metueret; addit enim sequentia: *Si uterus a quodam accidente inflammaretur, & puerpera periret, obstetricanti imputaretur, quia secundinas reliquit.*

Ex dictis patet, mala, quae sequuntur secundinarum retentionem, saepe pendere tantum a rudiori obstetricum tentamine, dum famae suae consulere nituntur: turpe enim putant, si re infecta discedere debeant; hinc quaevis ten-

(*k*) Tractat. Anatom. pag. 13. (*l*) Ibid. pag. 16. (*m*) Verhandeling van de ziekte en sterfte van het Rundvee pag. 62. (*n*) Sect. VII. pag. 238 & seq.

tentare audent. *Hippocrates* (*o*) dixit: *Ad secundarum elapsum, sternutario admoto, nares & os comprimere oportet.* Sed sic magnus concussus fit totius corporis, & imprimis abdominis. An autem tutum esset, uterum, partus tempore jam multa passum, sternutatione, & quidem compressa, tam validè agitare? An non majus inde malum metuendum est, quam a secundinarum diuturniori retentione? Non mirum erit, si post haec tentata, licet incassum, dolores in abdomine, rigores, febres, oriantur. Sic enim alibi legitur (*p*): *Quum secundae statim a partu non secesserint, imi ventris dolores in laterum inanitate suboriuntur, ac febres; quod si secundae secesserint, mulier etiam sanescit. Plerumque vero putrescunt; sexto tamen aut septimo die, aut etiam posterius, secedunt.* Quod autem putredo illa secundinarum, de qua dicit, non adeo metuenda sit, patet ex alio loco (*q*); *Si mulieri secundae relictae fuerint, nisi uteri amplo ore fuerint, parcior, quam conveniat, purgatio prodit, venter durus & magnus evadit, frigus detinet, & febris acuta, & dolor totum corpus, praecipue vero ventris partem umbilico inferiorem, pondusque in utero ac tormina, ac si foetus existat, sentiuntur. Et curata secundas brevi putrefactas ejicit, & sana evadit.* Mirum non est, secundis relictis, purgationem parciorem esse, cum placenta majoribus vasis sanguineis utero nectatur, quorum solutione copiosus sanguis prodit.

Ab uteri autem solius robore secundarum retentarum expulsionem exspectasse *Hippocratem*, ex alio loco (*r*) patet; ubi sic habet: *Quum vero in utero gerens foetum menstruum, aut bimestrem, corruperit, & secundae exire nequeant, ipsa autem tenuis sit, hujus corpus tunc purgare, & opimum reddere, oportet. Non enim prius putrefacti foetus exeunt, nisi uteri robusti, & bene compacti, fuerint.* Notum autem est, secundinas difficilius educi in abortu, praecipue, si paucorum tantum mensium fuerit; hinc saepius relinqui in utero, quam in partu tempestivo, & naturali.

Ex omnibus hactenus dictis patet, ad plenariam liberationem puerperae requiri, ut secundinae educantur: statim quidem, si valida adfuerit haemorrhagia, cum tunc periculum in mora sit; sed & tunc facilius placenta sequi solet, cum jam pro parte soluta sit ab utero; sin minus, exspectandum esse, donec uterus signa dederit contractionis suae; quod attacto abdomine cognosci potest, uti antea dictum fuit. Caeterum nullam vim adhibendam esse, si vel orificium uteri valide constrictum fuerit, vel placenta nimis fortiter haereat; cum multa majora mala metuenda sint a vi utero illata, quam a placenta relicta, quae postea sponte, citius vel serius, prodire solet. Monuit *Aegineta* (*s*), postquam illa recensuit, quae ad educendam placentam requiruntur: *Si ne sic quidem exemtae fuerint, non convenit turbari: post paucos enim dies putrefactae, & in saniem resolutae, excidunt.* At dum haec fiunt, a gravi odore me-

(*o*) Aphor. 49. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 224, & Epid. Lib 2. in fine, Ibid. pag. 288. (*p*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. LI. Charter. Tom. VII. pag. 757. (*q*) Ibid. Cap. LIII. pag. 758. (*r*) Ibid. Cap. LII. pag. 757. (*s*) Lib. VI. Cap. 75. pag. 93 versa.

metuebat, qui & caput oppleret, & ſtomachum ſubverteret; quod incommodum ſuffumigiis emendandum jubet. Non ſemper tamen in tantam putredinem tranſit placenta retenta: poſt tridui moram exeuntem vidi integram, dum urinam excernebat puerpera, nec putrefactam inveni; & feliciter evaſit, licet tota nobilis familia aegerrime tuliſſet, quod impediviſſem obſtetricem, ne vi adhibita placentam educeret.

Cum autem ſollicitae matronae eductas ſecundinas accurate luſtrare ſoleant, & peſſima quaevis metuant, ſi vel leviſſima ſuſpicio fuerit, aliquid de membranis, vel de placenta, adhuc relictum fuiſſe in utero, quantum potui, hunc ſcrupulum illis eximere conatus fui, & ſi quid tale crediidiſſem factum, ſollicite texi, ne turbaretur malo tali nuncio puerpera, neque de fama periclitaretur obſtetrix. Quidquid enim moleſti, vel ſiniſtri, poſtea in puerperio contigerit, attribui ſolet huic negligentiae. Unde metuendum eſt, ne imposterum obſtetrices, nimis uterum mundando, ut dicunt, illum laedant. Notavit ſollicite *Celeberrimus* in arte obſtetricia *Levret* (*t*), uteri ſuperficiem illo in loco, cui placenta adhaeſit, elevari in criſtas, notabilis quandoque molis, quae obſtetricem fallere poſſent, tanquam placentae reliquiae, quas avellendo, ipſam uteri ſubſtantiam laceraret. Certus ſum, quod tales reliquiae ſponte poſtea una cum lochiis prodibunt; nec nocent puerperae; ſed obſtetricis famae ſunt ſatis inſidioſae, quam probus Medicus in tali caſu tueri ſemper debet. Nec periculum eſt a putredine relictorum, cum & haec prudenti elotione uteri facile caveri, aut emendari, poſſit; uti ſequenti *Capitulo* dicetur.

Legi merentur quam maxime illa, quae eodem in loco (*u*) de eductione placentae habentur: omnia enim ad hanc rem requiſita ibi deſcribuntur.

Quamvis plerumque placenta adhaereat fundo uteri, tamen conſtat, illam & aliis locis affigi: tuncque uterus quandoque inaequaliter ſe contrahit, & placentam retinet, quaſi in cavo peculiari uterinae ſubſtantiae (*w*), & difficulter educitur. Obſervavit hoc etiam *Peu* (*x*), & conſideravit talem cellulam, tanquam ſecundum uterum, quo ſola placenta continetur; & cujus orificium non abſimile eſt orificio ipſius uteri, habens margines craſſos, duros, anguſtos, ſed laeves ſimul; fere ſemper invenit talem cellulam, ſi aderat, in latere dextro uteri, raro in ſiniſtro. Inaequalem talem contractionem uteri, qua placenta retinebatur, graphice deſcripſit celebris in arte obſtetricia *Denys* (*y*). Vocabatur ad primiparam, quae ante quadrihorium infantem pepererat; ſed funis umbilicalis ruptus fuerat, nec poterat obſtetrix ullo modo placentam educere. Crediderat, ſe tangere placentam, ſed accurato examine invenit, eſſe os uteri, quod admodum molle, craſſum, & latum, tactu percipiebatur: manu in uteri cavum immiſſa, nullum placentae veſtigium inveniebat; unde *Denys* vocabatur in auxilium, qui, manu in vaginam im-

(*t*) Mém. de L'académ. de Chirurg. Tom. 3. pag. 229. (*u*) pag. 216 - 233. (*w*) Ibid. pag. 222, & L'art des accouch. pag. 131 & 132. (*x*) Pratique des Acouchem. liv. I. chap. IV. pag. 35. (*y*) Verhand. over het Ampt der Vroed-Meeſters &c. Cap. 3. pag. 31.

immiſſa, credebat pariter, ſe placentam ex uteri orificio prominentem tangere: orificium autem uteri pugni magnitudinem aequabat, quatuor digitos latum, & pollicem craſſum: facile manum introducere potuit; ſed cavum uteri digitis undique pertentando, placentam invenire non potuit; quod quam maxime mirabatur. Tandem, manu de novo in uterum immiſſa, invenit foramen, quod minimi digiti apicem vix admittebat; hinc credebat, uterum perforatum eſſe: indice digito prudenter dilatabat hoc foramen; ſed mox ſanguis prorumpebat, &, digito molle quid tangens, credebat inteſtina eſſe: ſecundum dein digitum una cum indice induxit, & percepit, in hoc loco placentam latere; hoc facto, introduxit & pollicem; ſicque ſenſim, non tamen ſine moleſtia, ſeparavit placentam ab utero, & ſeparatam eduxit.

Foemina haec poſtea nihil inſoliti paſſa fuit, & perfecte convaluit.

Patet ſatis, difficilem talem caſum eſſe, & requirere periti obſtetricantis exercitatam manum. An non ſpes eſt, talem particularem uteri conſtrictionem, per quam placenta particulari quaſi cavo includitur, ceſſaturam? Notavit *Crantz* (z), ſi in tali caſu, dum manus obſtetricantis in uteri cavo eſt, novos dolores acquirit puerpera, tunc aperitur, & penitus quaſi diſparet, ille ſaccus, in quo placenta haerebat, quae tunc facile ſequitur.

Omnibus ſic eductis, linteum quadruplicatum, molle, vulvae applicatur, ut frigus aëris arceatur, quod peſſime noceret.

(z) Hebammenkunſt capit. 9. pag. 150.

MOR-

MORBI PUERPERII.

§. 1322. Puerpera corripitur lipothymia, ſyncope, convulſionibus, ſtatim a partu: quia ſanguis arterioſus a cerebro, & cerebello, averſus agitur in laxa abdominis vaſa; dein dolore poſt partum, à labore tolerato, partibus contuſis, à ſanguine, foetu alio, ſecundinisve reſtitantibus.

Agendum jam eſt de morbis, qui poſt partum ſequuntur, & qui ab ipſo partu, ut cauſa, pendent: huc etiam ſpectant illa, quae a toleratis inter partum doloribus ortum ducere potuerunt. Puerpera enim poteſt tempore puerperii aliis morbis corripi, Epidemicis v. g., aliisque, de quibus hic non agitur, licet, ſi occurrant tales puerperii tempore, ſemper in illorum curatione Medicus rationem habere debeat illarum conditionum, quae in omni puerperio adſunt.

Ut haec omnia ordine tractentur, conſideranda ſunt illa, quae, excuſſo foetu, & educta placenta, ſequi debent neceſſario.

Ante partum uterus diſtentus inteſtina ex ſitu removit, omnia vicina preſſit, vaſa, venoſa imprimis, anguſtavit, diaphragmatis liberam actionem impedivit, abdominis muſculos, & integumenta, extendit. Evacuato utero, omnia haec ceſſant: pendula abdominis viſcera in priſtinum locum relabuntur, vicina vaſa venoſa, toties in gravidis varicoſa, retentum ſanguinem ſubito ad cor remittunt, cor dextrum quandoque fere obruunt; arterioſa vaſa, a preſſione jam libera, facilius admittunt pulſum ex corde ſanguinem, quem venis jam pariter liberis tradunt. Muſculi abdominales diuturna diſtenſione robur amiſerunt, pendula & flaccida integumenta non reſiſtunt (vide §. 25. N°. 3.); poſt placentae ſeparationem ab utero magna, patula, vaſa uteri ſanguinis copiam undatim emittunt. Omnia haec concurrunt ad producendam lipothymiam, & ſyncopen, ſtatim a partu. Omnis enim fere ſanguis verſus inferiora vaſa corporis, jam laxa & patula, vergit, parca copia ad cerebrum & cerebellum venit. Hinc merito illud tempus puerperii, quod immediate partum ſequitur, pro maxime perículoſo habetur, &, niſi uterus ſubita conſtrictione vaſa propria anguſtaret, adhuc majus illud diſcrimen foret. Ob hanc rationem periti in arte obſtetricia, uti dictum fuit, monent, placentam ab utero non eſſe ſolvendam, antequam conſtet, uterum jam ſe contrahere: unde & adeo metuunt, ſi uterus, integre jam vacuus, flaccidus in abdomine fluctuet, nec in globum contractus tangatur. Diffluunt enim tunc ſanguine,

&, ob inanitionem subitam vasorum, convulsae pereunt; simili fere modo, ac robustissima animalia, dissectis a lanione arteriis, sanguine fere omni exhausta, validissime convelluntur, antequam moriantur. Ob eandem rationem suspectus habetur nimis facilis partus, dum, una cum aquis ruptis, uno quasi impetu, prodit foetus, vel & quando, membranis adhuc integris inclusus, una cum placenta prodit. Nullum tunc tempus relictum fuit, ut uterus se contrahere potuisset. Ubi vero post ruptas aquas aliquo intervallo foetus sequitur, tunc se jam contraxit, & undique se corpori foetus applicuit. Noverunt hoc obstetricantes, dum infantem, ob malum ejus situm, manu in uterum immissa, vertere debent, ut pedibus extrahi possit. Imprimis tale infortunium metuendum est illis mulieribus, quae, flaccidae temperiei, laute & in otio vixerunt, atque largam menstruorum copiam pati solent. Plures tales funesti casus apud auctores habentur, quos hic recensere supervacuum puto. Videtur & hoc indicasse *Hippocrates* (*a*), dum dicit: *Cum torpore exsolutiones, difficiles quidem ex partubus contingunt, & mentem emoventes, non tamen perniciosae. Sed & mensium copiam praesignificant.* Videtur autem tantum leviorem talis mali gradum indicasse, cerebri nempe actiones turbatas quidem, sed leviter. Nam vocabulum, παρακρουστικαὶ, leviorem tantum mentis emotionem designat: neque etiam mentionem fecit lipothymiae, syncopes, & convulsionum. Sed notat, copiosa menstrua habuisse tales mulieres; γυναικεῖα enim & menstruum fluorem, & purgamenta post partum, significant apud *Hippocratem*; & utrumque verum est; nam flaccidae tales mulieres, & menstruis, & lochiis in puerperio, diffluere solent.

Dein dolore post partum a labore tolerato. Quantam vim adhibeat parturiens mulier, imprimis ultimus nixibus, nemo facile credet, qui nunquam vidit. Manubus fulcra, vel adstantes, tenent quam firmissime, pedes apprimunt scabellis suppositis, lassant sic saepe robustissimas mulieres, quae opem ferunt. Secedunt aliquando ossa pelvis a se mutuo, uti praecedenti *Capitulo* dictum fuit, in difficiliori partu. Sed quanta vis requiritur tunc, ut hoc fiat! Hinc licet, foetu in lucem edito, incredibile levamen percipiant, nihilque mali se sentire, liberatas ab hac sarcina, laetae testentur, tamen, sequenti die, omnes artus quasi conquassatos dolere, sentiunt, & de magna totius corporis lassitudine conqueruntur.

Partibus contusis. Totum pelvis osseae cavum mollibus partibus tegitur, quae, dum validis nixibus transprimitur foetus, ad dura ossa premuntur, & contunduntur. Vagina observatur circa finem graviditatis quandoque intumescere, sed tumore molli; turgent aliquando labia pudendorum: contingit aliquoties, ut caput infantis, si mole majus fuerit, vel subito impetu prodeat, dilaceret perinaeum, ad anum usque. Sed a valida contusione inflammatio, omnesque ejus effectus, sequi poterunt. Si caput foetus diu immobile in exitu haereat, a diuturna illa compressione sequitur gangraena parti-

(*a*) Coacar. Praenot. N° 456, Charter. Tom. VIII. pag. 884.

tium mollium (*b*), & poſtea, ſi evaſerint tales puerperae, eſcharae gangraenoſae ſecedunt per ſuppurationem in ambitu factam: quandoque ipſum inteſtinum rectum, & veſica, a diuturna & continua preſſione gangraeneſcunt; unde triſtiſſima mala, quandoque vix medicabilia, ſuperſunt. Triſtes tales caſus aliquoties vidi. Sed facile patet, moleſtos dolores tunc ſequi debere.

An poſt partum, diſtento abdomine jam evacuato, ſpasmi muſculorum abdominis ſecuti dolorem faciunt? Quandoque, ſed rarius, puerperas de illo querentes audivi. In illuſtri matrona, quae ſedecim infantes pepererat, caeterum ſana, ſaepius tales crampi abdominis reliquo vitae tempore obſervabantur. Longaeva arte, muneribus geſtis, & ſcriptis Celebris, *Johannes Storchs* (*c*), dum proprii morbi, quo tandem periit, hiſtoriam graphice deſcribit, notat, evacuato abdomine per inciſionem tumentis umbilici, ſe ſenſiſſe in muſculis abdominalibus moleſtum utcumque, licet non dolentem, crampum, ſive ſpasmum, quem comparat moleſtiae, quam recens enixae puerperae percipiunt ab eadem cauſa.

A foetu alio. Qui tunc novos labores requirit, & partes jam dolentes irritare poteſt; licet tamen plerumque ſatis cito ſequi ſoleat, cum viae jam patulae ſint.

A ſanguine, ſecundinisve, reſtantibus. Poſt partum tota ſuperficies uteri ſanguine madet, & imprimis ille locus, cui adhaeſit placenta: uteri orificium interim arctatur, & quandoque integre clauditur, quamvis plerumque per plures horas ſatis facile a digitis obſtetricantis dilatari poſſit; uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Poſt placentae ſeparationem, undatim profluit ſanguis, ſed brevi minuitur, & copia parciori depluit ex toto cavo uteri, moram ibi trahit, & grumeſcit; dumque tales grumi contracto utero per ejus orificium tranſeunt, novi dolores, & nixus excludendi, oriuntur, quo cum poſt foetum jam excluſum ſequantur, poſteros dolores (nachwehen) vocare ſolent; qui ſaepe ſatis moleſti ſunt, & puerperae animum dejiciunt, dum ſe omni moleſtia jam defunctam credit. Antea dictum fuit, partus dolores ab uteri orificio quaſi incipere, ita ut perita obſtetrix, contractionem quandam in uteri orificio, cum tremulo quodam motu, advertens, moneat parturientem, ut mox ſecuturum pariendi nixum ſtrenue promoveat; ſi nempe omnia ad partum naturalem rite fuerint diſpoſita. Poſt partum autem illa irritabilitas orificii uterini adhuc manet; unde, dum grumus concreti ſanguinis impingitur orificio uteri, illudque ſic irritat, totus uterus valide contrahitur, ſicque grumum tranſprimit.

In pluribus vidi, ipſum ſanguinem, nondum concretum, dum per os uteri tranſit, dolores illos, & nixus, excitaſſe. Antea ad §. 1308 dictum fuit, dum periculoſa uteri haemorrhagia eductionem foetus requirit, leni & prudenti dilatatione oris uteri excitari partus dolores, ſi non adſint; augeri vero

(*b*) Levret l'art des accouchem. pag. 169.

(*c*) Hiſtor. hydrop. univerſal. &c. pag. 46.

vero, si jam praesto sint. Unde patet ratio dolorum, qui, ob rententum in utero sanguinem, post partum sequuntur.

Nec leves saepe sunt illi nixus: *Ruyschius* (*d*) monet sequentia: *Certo certius autumo, uterum sese summopere movere in partu, omnesque partus conatus naturales ab utero fere pendere. Qui conatus post partum non raro adeo vehementer perseverant, ut uterus semet ipsum invertens e corpore procidat. In aliis puerperis, paucis horis a partu, expertus sum, uteri motum fuisse adeo evidentem, ut obstetrices, imo & puerperae, saepius mihi dixerint, alium foetum adhuc in utero restare.* Fatetur, se, manu abdomini puerperae admota, illum motum adeo manifeste percepisse, ut non valde exercitatus facile falli potuisset.

Quandoque illa uteri contractio tam valida est, ut ex grumo sanguinis omne fluidius exprimat, & illum condenset in massam quasi carneam, satis firmam, quae saepe cavi interni uteri exprimit figuram, posteaque citius vel serius expellitur, ac saepe pro *mola* sic dicta habetur: tali massa expulsa, denuo sanguis de utero exit, novus grumus nascitur, qui similiter densatur: aliquando in puerpera tres successive grumos redditos vidi; sed primo secundus minor erat mole, tertius secundo, & omnes uteri cavum figura sua exprimebant, tanto minores nempe, quanto uterus contractior cavitatem suam minuerat. Figuras talium concretionum dedit *Ruyschius* (*e*), & notat, quandoque aliquid membranis analogum illis appensum inveniri. Notum autem est, ex sanguine tales membranas concrescere posse, & similes, post venae sectionem in pede institutam, aquae innatare.

Similes dolores a secundinis restantibus fieri posse, sponte patet; de qua re praecedenti paragrapho dictum fuit.

§. 1323. **F**ascia lata laxum abdomen fulciens tollit priora mala (1322.). Foetus alius, secundinae partes, grumi sanguinis, manu educenda.

Antea ad §. 1240, ubi de paracentesi abdominis agebatur, notatum fuit, olim non simul & semel, sed partitis vicibus, aquas hydropicorum eductas fuisse; quia observatum fuerat, animi deliquia, & syncopen, imo mortem, sequi, si integre evacuaretur abdomen lympha collecta turgidum. Ratio tunc data fuit; quod nempe in laxa illa, & omni pressione libera, abdominis viscera, ac vasa, sanguis irrueret, sicque a cerebro & cerebello averteretur: simul etiam periculum erat, ne vasa & viscera, diu in aquosa hac colluvie macerata, a subito irruente sanguine rumperentur. Postquam autem idonea ligatura stringebatur abdomen sensim magis magisque, pro ratione effluentis aquae, numerosis experimentis evictum fuit, tuto omnes hydropicorum aquas simul & semel educi posse, neque tunc sequi animi deliquium, aut syncopen.

Ve-

(*d*) Observat. Anatom. Chirurg. N° 93. pag. 86. 87. (*e*) Ibidem. observat. 28. 29. pag. 25 & seq.

Verum idem obtinet poſt puerperium, adeoque & eadem cautela indicatur: haberi tamen ratio debet, poſt validos adeo nixus, imprimis in difficiliori partu, abdomen, quaſi contuſum foret, obtuſe dolere, uterumque ipſum ſimiliter affectum eſſe. Unde valida conſtrictio abdominis hic nocere poſſet, uti optime monet *Mauriceau* (*f*); hinc ſuadet, tali modo applicetur ligatura, ut firmet & fulciat quidem laxum abdomen, non vero valide premat. Magnum, quadratum, ſplenium applicare juſſit toti abdomini, & dein moderata ligatura firmari. Legi meretur tractatulus, quem *Celeberrimus de Gorter* (*g*) de fulciendo abdomine poſt puerperium ſcripſit lingua vernacula, ut eradicaret peſſimam methodum, qua uti ſolebant mulierculæ, puerperarum cuſtodes, dum ſtringebant cingulo, vel anguſta faſcia, circa medium corporis puerperas, & valide quidem (nullibi enim pejus & pertinacius inſaniunt ſtolidæ anus, quam apud puerperas). Pulcherrimos autem effectus vidit ſemper, dum poſt partum ſtatim abdomen molliter fulciretur lata faſcia, mantili, vel mappa; quæ, ſi poſt aliquot horas, detumeſcente magis abdomine, laxius hærere incipiat, denuo moderate adduci poteſt, cavendo tamen ſemper validam compreſſionem. Obſervavit, hac methodo, minores dolores poſt partum ſequi, minus grumoſi ſanguinis in utero colligi. Praeterea vidit, alvum facilius ſequi in puerperio, dum aliter durae foeces in colo inteſtino, facile diſtendendo, colliguntur in majorem molem, quæ poſtea ſummas moleſtias parere poteſt, dum per anum debet exprimi. Pulchrum & effectum obſervavit in hæmorrhagiis uteri chronicis, etiam in ſenili aetate, dum ſacculum, roborantibus remediis plenum, applicabat abdomini, & ſimili faſcia firmabat (*h*).

Foetum alium educendum eſſe, ſponte patet, & cautelae, in tali caſu obſervandae, paſſim apud obſtetriciae artis auctores, antea ſaepius laudatos, habentur.

Secundinæ partes, grumi ſanguinis, manu educenda. De hac re ad §. 1321. dictum fuit: manu autem haec educenda eſſe, ideo monetur, quia quibusdam Medicis in more fuit, dare Emmenagoga, & Ecbolica dicta, remedia valida, ſi vel minima ſuſpicio foret, aliquid adhuc latere in cavo uteri; quæ methodus certe periculoſa eſt, cum omnia talia remedia ſtimulantia, & calida, ſint, quae recens enixis puerperis minime conducunt. Illa ergo potius manu educenda ſunt, ſi uteri orificium adhuc patulum ſit, vel absque vi adhibita dilatari commode poſſit: ut facile exeat, ſi quid grumoſi in utero collectum fuerit denuo; juſſit *Moſchion* (*i*), ut puerpera *decumbat*, *modice patentibus* (*diductis*) *pedibus*, *ut quidquid ex ea exire ceperit*, *non impediatur*. Ne nempe, femoribus adductis, grumis impleatur vagina, ſicque liber exitus lochiorum ex utero impediatur.

Si autem commode haec educi nequeant, metus eſt, ne aëris acceſſu putre-

(*f*) Malad. des femm. accouch. Tom. I. Liv. 3. Chap. 2. pag. 376. 377. (*g*) Van de Sluitband &c. (*h*) Ibid. pag. 36. & ſeq. (*i*) Spach. Gynæc. pag. 5. N°. 55. Harm. Gynaec. part. prior. Cap. XVII. pag. 14.

trescant, sicque utero noceant, vel &, resorpto putrido, febris mali moris accendatur, antequam haec in utero relicta sponte prodeant. Dignum Academiae Chirurgicae membrum *Recolin* (*k*) tentavit in tali casu per siphonem aquam calidam injicere in uteri cavum; quod cum absque ulla violentia fieri possit, utile & tutum videtur. Nec successu caruit, uti in casibus ibi enumeratis patuit. Verum quidem est, quod hæc injectio aquæ calidae in uterum facta fuerit in foeminis abortum passis; in quo casu placentae saepissime retinentur, & adeo tenerae sunt, ut pars prominens ex orificio uteri statim abrumpatur, si tentetur protractio. Sed nulla videtur esse ratio, quare idem non tentaretur, si post partum maturi foetus placentae pars, vel grumi sanguinis, in utero retenta fuerint. Aqua calida emollit, ac solvit, & merito sperari poterit, unda aquae elabentis haec elui posse: quod si statim non sequantur, saltem hoc commodi inde habetur, quod putredo sic eluatur, adeoque diuturnior horum in utero mora minus periculosa sit: tuto autem repeti poterit haec injectio, & praeferenda semper videtur violentae orificii uteri dilatationi.

Videtur autem *Hippocrates* (*l*) injectione simili usus fuisse, dum uterus purulentus erat, & inde sterilitas sequebatur. *Nam pus genituram enecat, & corrumpit. Ac proinde pus ex uteris expurgare oportet, & uteri tuberculum tollere.* Postea addit: *Et uteri hoc modo colluendi; lac equinum coctum per sacculum tenuissimum & purissimum transmissum infundito, idoneo clystere facto.* Hoc modo tenuissima serosa lactis equini pars, per sacculum transiens, depurando utero adhibebatur. Quod autem non in vaginam, sed in uterum ipsum, injici curaverit *Hippocrates* illud serum, vel inde patet, quod in utero esset tuberculum purulentum, cujus detersionem, & medelam, moliebatur. Praeterea hoc confirmatur, quia peculiarem syphonem describit, qui huic injectioni serviret; & quem sic describit: *Clysteris quidem summa pars laevis esto, qualis specilli, argentea, supra quam, interjecto parvo spatio, foramen perforetur. Sint autem & alia foramina, hinc & inde singula, aequaliter inter se distantia, ex obliqua (laterali) parte aequalia, non magna, sed angusta. Clysteris quidem apex solidus esto, ac reliquum totum cavum sit, quasi fistula, cui suis foeminae vesica, aqua calida probe emollita, & madefacta, alliganda est. Ubi eam alligaris, infuso in vesicam lacte, in foramina tenue linteum immittito, ne lac effluat. Postquam occluseris vesicam, alligatam mulieri ipsi, quam clystere lavaturus es, dato. Illa vero, detracto obturamento, in uterum indat. Noscet autem ipsa, ubi indere oporteat. Deinde vesicam manu comprimito, quoad totum pus foras effluxerit. Id autem manifestum erit, ubi pus non amplius cum lacte exierit; patet enim, cum nullum amplius inest, tunc desistere oportere.* Cum autem *Hippocratis* scopus esset, cavum uteri a pure liberare, abluendo, hinc lateralem tubi partem perforari jussit plurimis foraminulis. Cum autem *Recolin*, per injectionem aquae calidae in uteri cavum, tentaret sanguinis grumos solvere, ac dividere, &

(*k*) Acad. de Chirurg. Tom. III. pag. 202. & seq.

(*l*) De Infoecundis Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 850.

& placentam, si forte in quadam parte adhuc utero haereret, impetu & copia injectae aquae separare, hinc merito curavit, ut sipho unicum tantum, & majus, foramen haberet in apice, in laterali autem ejus parte nullum.

Alia adhuc apud *Hippocratem* loca occurrunt, quae docere videntur, quod injectionibus uterinis usus fuerit; sed cum non adeo evidentia sint, sufficiet textus modo citatus.

§. 1324. Dolor à labore tollitur opiato, antacido, cardiaco, diluente, fotu anodyno externo.

Dolores post partum quandoque satis molesti sunt, nati a causis §. 1322. recensitis. Papaveris succus inspissatus, qui sub nomine *opii* in officinis prostat, vel & varia ejus praeparata, aut medicamenta composita, solent a plurimis laudari ad hos sedandos. Non tamen omnibus horum usus placet. Quidam, & peritissimi etiam in arte obstetricia, viri (*m*) damnaverunt opium, & omnia ejus praeparata.

Si tamen, attento animo, & ab omni praejudicio libero, perpendantur illa, quae immediate post partum observantur, videtur horum usus non esse repudiandus. In ultimis praecipue partus nixibus ingens agitatio totius corporis adfuit, metus de propria & prolis salute, tristitia quandoque non levis, dum mortem instare credebant, saepe nimis pusillanimes. Verum est, haec, partu absoluto, minui quidem; sed non semper cito cessant. Uterus, qui validissimo nixu egit, ut foetum expelleret, non quiescit statim post partum, sed pergit quandoque validissime moveri, uti ad §. 1322. ex observationibus *Ruischii* dictum fuit. Summa illa molimina parturientis, dum obstetrix, dum adstantes, exclamant, nunc urgendum esse, nunc omnem vim adhibendam esse, si una cum prole salva esse velit, diutius haerent, quam creditur. Vidi hominem, jamjam submergendum, baculum porrectum validissime manu strinxisse; ex aquis eductus, in calidum lectum depositus, tamen non potuit manum diducere: &, dum adstantes hoc tentarent, potius digitos fregissent; post integram horam spasmus ille solutus fuit tandem. Observatur saepius in puerperis, satis validè constringi orificium uteri, ita ut non nisi vi diduci possit, ut grumi, vel secundinarum reliquiæ, eximantur. Prudentiores in tali casu exspectare malunt, donec spasmodica illa contractio multum minuatur, vel cesset.

Vidi tunc toties, opio prudenter dato, omnes illos dolores siluisse, & post pacatum somnum grumos concreti sanguinis sponte exivisse, absque omni molestia. Candide fateor, me semper adhibuisse opiata post partum, nec poenituit unquam, cum sancte testari possim, quod nunquam inde ullam noxam viderim.

Verum opio, depurato simpliciter, usus fui; & dedi parca dosi, sed repetitis vicibus, donec optata quies sequeretur; a qua miro modo reficiebantur. Haec

(*m*) Levret l'art des accouchem. pag. 138.

Haec autem cautela requiritur, cum Medici obſervent, variam copiam opii in diverſis requiri, ut ſequatur effectus: a medio autem grano in adulta nunquam aliquid metuendum eſt, & talis doſis pro re nata repeti poterit. Hinc aliquot grana opii in mixtura, ſive potione, diluuntur, quae cochleatim exhibetur; vel & haec cum pulviſculis abſorbentibus teruntur, & diviſis doſibus dantur. In *Materia Medica* ad hunc numerum tales formulæ habentur; ad quarum normam plures ſimiles componi poterunt.

A compoſitis autem medicamentis opiatis ſemper abſtinui; qualia ſunt, *Theriaca Andromachi*, *Mithridatium Damocratis*, *Philonium Meſues*, & his ſimilia: partim, quia unica doſi aſſumi ſolent; partim, quia calidis aromatibus ſimul conſtant, & periculo quandoque non vacat horum exhibitio, cum diverſam adeo quantitatem opii in ſe contineant, licet promiſcue laudari ſoleant. *Theriaca* enim triplo plus opii habet, quam *Mithridatium*; *Philonium* longe magis ſoporiferum eſt, quam ipſa *Theriaca*, & praeterea piperis, calidiſſimi aromatis, notabilem copiam habet. Cum autem ſucci papaveris efficacia ſola hic opus ſit, purum exhibere praeſtat, quam aliis inutilibus, quandoque & noxiis, miſtum.

Cum autem quandoque partus doloribus exhauſtæ puerperae langueant, grata aromatica ſimul exhibentur, ſed leniora tantum, vel ſaltem adeo refracta doſi, ut amabili fragrantia languentes reficere poſſint quidem, nec tamen valido nimis ſtimulo nocere valeant. Unde vel fragrantes aquae ſtillatitiae exhibentur; vel molle avenae & hordei decoctum, addita quarta parte fragrantis vini Rhenani, ſuperbibitur (qualis formula in *Materia Medica* pariter habetur); vel & una alterave guttula olei ſtillatitii Cinamomi cum ſaccharo diu triti in mortario vitreo pulviſculis additur, qui diviſis doſibus ſumuntur.

Adduntur autem his acidum abſorbentia; quia ſaepius gravidae laborant ſoda acida dicta, & poſt partum exhibentur quandoque acida, quale eſt decoctum modo laudatum, vel ſaltem aceſcentia, ut pulticulae hordeaceae, avenaceae, panatellae, emulſa, ac ſimilia; unde etiam haec poſtea ad §. 1331. laudabuntur.

In omnibus tamen his conſideranda eſt puerperae temperies; quae ſi calida ſanguinea fuerit, mitiora tantum locum habere poterunt, ſub titulo cardiacorum; econtra mucoſae frigidae temperiei parum magis actuoſa concedi poterunt. Cavendum tamen ſemper, ne calida admodum ſtimulantia dentur: peſſimus in quibusdam locis mos obtinet, imprimis ruri, ut recens enixis vinum calidum, larga copia macis & cinamomi addita, dilutis ſimul aliquot ovorum vitellis in hoc vino aromatico, propinent, & quidem adeo largiter, ut non ſemel paucis poſt partum horis puerperas temulentas viderim. Sponte patet, nihil damnoſius fieri poſſe. Prudentiores carnis juſcula, repetitis vicibus, & parca copia ſimul, exhibent; pulchro cum effectu; & ſubinde unum alterumve cochlear recentis olei amygdalarum, vel ſolum, vel cum juſculo, propinant; quod optime prodeſt demulcendo, ſi ventriculus ferat; quaedam enim nauſeant inde, & tunc melius eſt oleo abſtinere, ac blanda emulſa ex ſeminibus oleoſis ſubſtituere; quae diluendo proſunt, dum olei copiam ſi-

ſimul habent, & a ventriculo facile tolerantur, blandumque nutrimentum ſuppeditant.

Cum autem blanda quies adeo proſit recens enixis, facile patet, quid ſentiendum ſit de illa conſuetudine, quae in multis locis invaluit, ut nempe puerperae, tribus primis poſt partum horis, ab omni ſomno arceantur. Hinc garrulae mulierculae, quandoque plus potae, circumſtrepunt, alta voce inclamant, ſi vel palpebras nictitare videant, imo & inſtrumentis muſicis vicini laetitiam teſtantur, ut ſimul vigilem ſervent puerperam. Videtur origo hujus conſuetudinis haec eſſe. Antea monitum fuit, poſt partum quandoque, utero flaccido manente, nec ſe contrahente, immani haemorrhagia ſubito periiſſe puerperas; quas, dum dormientes credebant, inveniebant praeter ſpem mortuas. Verum, ſi lata faſcia abdomen fulciatur, & uterus ſigna contractionis ſuae dederit, ille metus abeſt. Praeterea, ſi Medicus, vel perita obſtetrix, lecto puerperae aſſideat primis illis horis, facile apparebit, ſi quid ſiniſtri metuendum hic ſit, & prompta poterit adhiberi medela; uti antea dictum fuit. Prudentia jubet, ut, primis illis horis, non deſeratur puerpera; ſed nullo modo requiritur, ut perpetuo ſtrepitu vigilare cogatur. Vivida lux puerperis nocet; haec ergo ſic moderanda eſt, ne oculos nimis feriat; ſic tamen, ut aſſidens lecto diſtinguere poſſit, an facies ſubito palleſcat, aut collabatur; an anxia fieri incipiat; pulſus autem, & reſpiratio, facile docebunt peritum, an vires vitales collabi incipiant. Leni cardiaco, ſed grato, adductione faſciae latae, qua abdomen fulcitur, inſtans animi deliquium tolli poterit, uti ſaepius expertus fui.

Cum autem pudendorum labia in partu, multum paſſa fuerint, praecipue in primiparis, & ſi caput infantis fuerit majoris molis, aut diutius in exitu vulvae haeſerit, fotu anodyno blando illa fovere convenit. Ex oleo amygdalarum, vitellis & albumine ovorum, ſimul miſtis, ſupra cineres calidos, mollius cataplasma parabat *Mauriceau* (*n*), quod linteo illitum applicabat vulvae, & renovabat poſt tres vel quatuor horas, ſi opus foret: dein fovebat, primis quinque, vel ſex, a partu diebus, bis vel ter de die decocto, ex hordeo, ſeminibus lini, emollientibusve aliis herbis, parato; ſimulque a grumoſo ſanguine, & aliis ſordibus, depurabat: alii tepido lacte fovent: apud quosdam cereviſia calida, admiſto butyro, in uſu eſt. Si labia vulvae tumuerint hydropicae, uti quandoque contingit, diſcutientia remedia his addi poterunt, uti *flores ſambuci*, *chamaemeli*, *ſalvia*, *&c.*

§. 1325. Nimio lochiorum fluxu vexatur, a nimia fluiditate, agitatione ſanguinis, vel ut plurimum à retentis (1322) in utero, ejus contractionem impedientibus.

Nimia dicuntur lochia, quando quantitatem ſolitam excedunt; hinc, ut quid certi de hac re ſtatui poſſet, deberet cognoſci illa copia, quae naturaliter

(*n*) Malad. des femm. accouch. Tom. I. Liv. 3. Chap. 2. pag. 374.

liter exire solet; quod non adeo facile est; cum linteis excipi lochia, vel lectum his consourcari, novit tantum Medicus, & hinc quantitatem conjectura tantum assequi possit. Unde etiam de lochiorum quantitate debita apud omnes fere autores, qui de arte obstetricia scripserunt, silentium invenitur; sed tantum de nimiis, vel de suppressis, lochiis dicunt. *Hippocrates* (*o*) quidem (uti alia occasione ad §. 1284. memini, ubi de quantitate fluoris menstrui agebatur) dixit: *Prodeunt autem lochia sanae mulieri satis abunde, primum Atticae heminae & dimidiae mensura, aut paulo copiosiora, deinde ad ejus rationem pauciora, quoad desinant:* similia his alio in loco habentur (*p*); ubi eadem mensura describitur; sed additur, quod quandoque paulo plus, quandoque paulo minus, prodeat. Videtur autem Hemina Attica cum dimidia assignari tantum illi sanguinis copiae, quae primo impetu, postquam soluta fuit placenta, exit, & quaquaversum dispergitur, *non secus ac aqua in mensam effusa* (*q*): sanguis enim, qui postea exit, difficilius quoad quantitatem determinari poterit, cum fomenta, cataplasmata, &c, quae solent vulvae applicari post partum, hoc consourcentur.

Praeterea observatur ingens diversitas in variis puerperis non tantum, sed etiam in eadem foemina in diversis puerperiis. Antea monitum fuit, validas, & quotidiano labore duratas, mulieres parcum habere fluorem menstruum, & lochia pariter minori in his copia prodire: contrarium obtinet in illis, quae, opipare viventes, inerti languent otio. Cum autem uterus, dum distenditur in graviditate, sensim magis dilatata vasa acquirat, uti antea dictum fuit, eo largiora lochia exspectanda erunt, quo magis distentus fuit uterus; & haec est ratio, quare in eadem muliere, diversis puerperiis, lochiorum quantitas varia esse possit. Notavit in *Aphorismis*, quos tanquam corollaria ex propriis scriptis collegit *Mauriceau* (*r*), puerperas, quae magnos infantes pepererunt, statim post partum validam plerumque haemorrhagiam pati; quia communiter in tali casu major esse solet placenta, & ampliora habere vasa, quibus uteri vasa, similiter aucta, respondent.

Credidit *Galenus* (*s*), *foetum in se meliorem, qua nutriatur, sanguinis portionem trahere, deteriorem relinquere; quae causa est praegnantibus cacochymiae, quam natura post partum evacuat.* Et paulo post subjungit, quod ideo *Lochiam, seu puerperii purgationem, Medici nominaverint, non simpliciter vacuationem.* Quamvis autem per illa, quae successive postea de utero fluunt, depuretur uterus; uti postea dicetur; tamen ille sanguis, qui statim post separatam placentam copiosus effluit, purus est, non vero sanguinis purgamentum relictum, postquam melior pars in nutrimentum foetus absumta fuit. Optime hoc notavit *Hippocrates* (*t*), ubi de lochiis agit: *Prodeunt autem, velut sanguis e victima, si sana sit mulier (ut diximus), & sana futura sit, cito-*

que

(*o*) De Mulier. Morbis Lib. I. Cap. 71. Charter. Tom. VII. pag. 771.
(*p*) De Natur. Puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 314. 315. (*q*) Ibidem.
(*r*) Aphor. 58. Tom. I. pag. 536. (*s*) Commentar. in text. XX. Hippoc. Epidem. Lib. 2. Charter. Tom. IX. pag. 141. (*t*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 71. Charter. Tom. VII. pag. 771.

que concrescunt, & expurgantur. Eadem habet alio in loco (*u*); dein addit sequentia: *Si vero sana non sit mulier, neque sana futura, purgatio tum parcior, tum specie deterior, prodit, neque cito concrescit.* Cacochymiae hoc est indicium; effluit enim talis sanguis omni dote, qualis antea per vasa gravidae fluxit; adeoque sanus erit, si sana fuerit. Hoc autem quam maxime notandum est, ut rite intelligatur, quid lochia sint statim post puerperium, & quomodo postea mutentur, licet idem nomen maneat.

Nimia lochiorum quantitas imprimis consideratur illo tempore, quod proxime partum sequitur: tunc enim maximum inde metuitur periculum: naturaliter enim paucis post partum horis lochia jam minus rubent, & illa rubedo sensim magis magisque minuitur, ita ut color ruber tertio, quarto, quintove, die penitus absit (*w*). Uterus enim, sensim magis magisque contractus, vasorum suorum capacitatem minuit. Unde lochiorum nimius fluxus cognoscitur imprimis inde, si nimio cum impetu sanguis erumpat statim post partum, ita ut palleat subito facies, obscurentur oculi, tinniant aures, animo linqui incipiat: deinde, si moderatiori quidem copia effluat sanguis in initio, sed diutius solito pergat exire, neque, post aliquot horas, color minui incipiat.

Nimia agitatio sanguinis per labores toleratos, metum, aliosve animi affectus, in causa esse possunt; unde utilitas opiatorum patet, per quae talis agitatio feliciter sedatur. Huc etiam refertur nimia fluiditas sanguinis, per quam fit, ut etiam, contractis jam utcumque vasis, sanguis exire pergat. Sed notum est, sanis ac robustis hominibus sanguinem densum, & solidum, esse, citoque concrescere, dum vasis exit.

Verum talis sanguinis conditio supponit vasa firma & robusta; cum econtra tenuis & fluidior sanguis adsit, quando vasa debilia minus agunt in sanguinem contentum. Unde & praesentis sanitatis, & futurae, in puerpera signum dedit, si post partum effusus sanguis cito concrescat.

In flaccidis autem illis & mollibus corporibus, uterus jam vacuus debilius & lentius se contrahit; unde nimius lochiorum fluxus sequitur. Hoc videtur indicasse *Hippocrates* (*x*), dum dixit: *Quod si mulier a partu paulo amplius, quam par sit, purgata fuerit (id enim etiam contingit, si uteri lato ore fuerint, ut ex venis ad uterum tendentibus quaedam ex violento foetus egressu perruptae fuerint), &c.* Sed latum orificium uteri si maneat, designat, uterum se non satis contrahere, adeoque vasa diutius patula manere. Vasa autem uteri laedi quandoque ex violento & subito foetus exitu, facile patet; uti etiam ex violenta placentae eductione, vel quando fortiter haerens utero rudi manu separatur, sicque ipsa substantia uteri laceratur, uti antea dictum fuit. Omnium autem frequentissime nimius lochiorum fluxus fit a retentis in utero: tunc enim uteri contractio impeditur, & simul perpetua irritatio in contractionem adest; praecipue, si retenta haec pro parte in

(*u*) De Natur. Puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 315. (*w*) Levret l'art des accouchem. pag. 134. Brudenell Exton pag. 409. (*x*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 43. Charter. Tom. VII. pag. 754.

in orificium uteri protrudantur, neque tamen per illud transprimantur. Quandoque observatur, post primam sanguinis effusionem a partu, os uteri constringi, sanguinemque in utero effluentem in grumum concrescere, qui brevi totum uteri cavum implet, & tunc parum, vel nihil fere, sanguinis effluit. Postquam autem grumus talis exprimitur, copia denuo sanguinis exit; quia nondum satis contracta fuerunt vasa. Hoc aliquando repetitis vicibus fit; sed, utero se magis contrahente, grumi mole minores exeunt, & tandem lochia moderata tantum copia fluunt.

Multa autem mala sequi solent magnam talem sanguinis jacturam; praecipue, si debiles & tenerae ex sua natura fuerint puerperae. Cachexiam, Cacochymiam, Leucophlegmatiam, Hydropem, ex largis haemorrhagiis sequi, antea demonstratum fuit. Similia notavit *Hippocrates* (y) de lochiis nimiis: *Eam levis febris & rigor prehendit, calorque toto corpore; nonnunquam etiam horror, & cibi fastidium, & omnino execrabitur, & tenuis erit, & debilis, & pallida, & tumida; & cibos aversatur; si quid vero edat, aut bibat, non coquitur.* Antea jam saepius dictum fuit, requiri copiam boni sanguinis, ut ex crudis ingestis fiant humores humani, ex quibus perdita restitui possint: unde patet, omnia degenerare in corpore post profusam, & subitam, boni sanguinis jacturam.

Cum autem, primo puerperii tempore, tantum saepe periculum a copioso sanguinis effluxu metuendum sit, & tot mala quandoque sequantur, forte crederetur, idem timendum esse a diuturniore lochiorum fluxu; licet parciori copia. Verum considerandum est, anceps illud periculum adesse, quia subito sanguinis fluxu simul ac semel vasa collabuntur, & vix ullus sanguis arteriosus ad cerebrum aut cerebellum venit, nec datur tempus, ut vasa se contrahant, &, minuta licet humorum copia, tamen plena maneant, sicque circuitus sanguinis perstet non turbatus. Robustus etiam homo, binis sanguinis libris per venae sectionem simul & semel emissis, in animi deliquium cadet; quod nullo modo fiet, si quotidie tres unciae sanguinis detrahantur per octiduum. Praeterea longiori tali mora datur medelae locus, cum ex profusa haemorrhagia post partum subita quandoque mors sequatur.

Quanto autem tempore lochiorum fluxus persistere debeat, non adeo conveniunt autores. Pro vario sexu infantis geniti lochiorum fluxus durationem determinavit *Hippocrates* (z); sic; *Nam & purgatio a partu fit mulieribus ut plurimum, in puella quidem concepta, duobus & quadraginta diebus, eaque, ut maxime diuturna, ita perfecta est. Extra tamen periculum fuerit, si etiam quinque & viginti diebus purgetur. In masculo vero purgatio diebus triginta contingit, sicque haec longissima, & perfecta est; extra tamen periculum fuerit, si diebus viginti purgetur. Postremo vero tempore, quam paucissima purgatio procedit.* Si autem legantur reliqua, quae in eodem loco habentur, manifeste patet, *Hippocratem*, non ex observatis determinasse lochiorum terminum, sed ex illa hypothesi, quod tot dies deberent tribui lochiis, quot numerantur a primo con-

(y) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 43. Charter. Tom. VII. pag. 754. (z) De Natur. Puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 314.

conceptu ad perfectam embryonis conformationem usque, dum nempe membrorum distinctio appareret. Placuit autem *Hippocrati*, quadraginta duos dies determinare pro foemineo, triginta pro masculo, sexu, ut haec conformatio absolvatur. Quaenam tamen fuerit ratio, non liquet. *Duretus* (*a*) credidit, tot dies debere impendi lochiis, quot per novem mensium spatium impensi fuissent menstruis, si gravida non fuisset mulier. *Nam quae sunt biduo menstruales, ut sunt viragines, dies octodecim exigunt in puerperiis; quae tribus, viginti septem; quae quatriduo, triginta sex; at menstruales quinque dierum, fere sunt puerperiales ad quadragesimum quintum diem a partu.* Erat autem in illa opinione, lochiorum purgamenta *esse reliquias emortuas menstruorum, in venis majoribus, & circa uteros, stabulantium, quas per graviditatem incorruptas servavit amplificatio caloris nativi a foetu concepto*; adeoque expurgandas esse.

Ast facile patet, haec omnia ex praeconcepta opinione, non ex fidelibus observatis, deducta esse. Uterus graviditatis tempore extenditur, ejusque vasa dilatantur: post partum omnia ad pristinam molem, & amplitudinem, debent redire; adeoque & vasa contrahi, ut minus sanguinis admittant, & emittant. Huic autem scopo fluxus lochiorum servit, ut nempe vasa uteri sic depleta contrahi possint. Quo ergo robustiora vasa erunt, quo minori impetu vasa uterina urgebuntur, eo brevior erit lochiorum fluxus. Unde puerperis, quae proli suae ubera praebent, lochiorum copia, & diuturnitas, minuuntur: ob eandem causam in robustis, & valido labore duratis, mulieribus lochia parce fluunt; & contra, in laxis & debilibus copiose ac diu. Unde *Mauriceau* (*b*) statuit, nullam hic certam regulam obtinere, nullam diversitatem inveniri pro vario sexu infantis, sed plerumque quindecim, vel viginti, dierum spatio lochia finiri. Idem suis observatis confirmat *Levret* (*c*), & optime monet, post febrim lacteam, antequam solitus menstruorum fluxus redeat, frequenter contingere, ut sanguis denuo prodeat subinde, sed absque ulla noxa. Credidit autem, hoc plerumque fieri in illis mulieribus, quae malae temperiei sunt, vel si fluor menstruus irregulari periodo illis redire soleat. Tamen idem observavi in sanissimis puerperis, & quae semper regulariter menstruatae fuerant. Nec mirum hoc videbitur, si consideremus, vasa uteri, circa graviditatis tempus ultimum, valde distenta fuisse, &, licet postea contracta fuerint, tamen non statim pristinam firmitatem penitus recuperare, sed per aliquod tempus adhuc facile cedere humoribus impulsis; hinc, a leviori etiam causa, extrema vasorum uterinorum dilatata sanguinem emittunt. Unde, quando puerpera prolem non lactat, detumescentibus mammis, sanguineus lochiorum fluxus redit per aliquot saepe dies. Ob eandem rationem, menstruus fluor, post puerperium absolutum sequens, solet esse copiosior.

(*a*) In Coac. Hippoc. tractat. 3. N° 4. pag. 444. 445. (*b*) Traité des malad. des Femm. groff. Liv. 3. chap. 9. pag. 414. (*c*) L'art des accouchem. pag. 135.

§. 1326. **S**i à retentis, haec educenda (1323.)

De hac re jam antea dictum fuit, quatenus nempe a sanguine grumoso, foetu alio, secundinis restantibus, lochiorum fluxus immoderatus sequitur.

Non incongruum videtur hic quaedam dicere de *Mola*, quatenus & haec inter illa numerari solet, quae retenta in utero noxam inferre possunt. Notum est, miras de *Mola* fabulas narrari a mulierculis; quod nempe *Molae* tales variorum animalium figuras habuerint non tantum, sed etiam animalem motum monstraverint, volando, currendo, latebras quaerendo, &c.; quod *Molae* tales conatae fuerint celeriter redire in uterum, unde expulsae mox fuerant; quod nisi impediretur, ab hoc monstro immineret miserae puerperae certa pernicies: imo vidi, dum de *Mola* quid mussitaret garrula & imperita obstetrix, mulieres, quae opem laturae parturienti aderant, aufugisse omnes, dum singulae metuebant, ne monstrum illud apud illas latebras quaereret. Numerosae tales historiolae habentur, quas recensere pudeat.

Si uterus intumesceret, ut in gravidis fieri solet, neque tamen foetus humanus in utero contineretur, tunc *falsum conceptum*, vel & graviditatem spuriam, vocabant auctores, qui de arte obstetricia scripserunt. Unde hydrops uteri, & tympanites, dum aëre elastico concluso distenditur hoc viscus, inter falsos conceptus numerantur (*d*): sed imprimis hoc nomen dabatur massis solidioribus, carneis quasi, quae post graviditatis signa prodibant de utero; & plerumque irregularis formae esse solent: hae proprie vocabantur *Molae*.

Satis communis opinio fuit, a gravissimis auctoribus probata, ex congressu utriusque sexus, loco foetus humani, produci quandoque deformem talem massam, quae omnino a naturali conceptu degenerat. *Hippocrates* (*e*) sic descripsit: *At molae conceptus haec causa est. Quum copiosi menses extiterint, & paucum ac morbosum semen conceperint, tum minime genuinus conceptus gignitur; tum venter, tanquam utero gerentis, impletur, nihil autem in ventre movetur, neque in mammis lac generatur; pectus vero turgescit. Haec igitur biennium, saepe etiam triennium, sic affecta est. Et siquidem una caro nascatur, mulier perit (neque enim superesse potest); sin vero multae, copiosus ei sanguis, & carnosus, per pudendum erumpit. Quod si id moderate fiat, servatur; alioqui profluvio correpta perit. Atque ea quidem est hujus morbi conditio. Discernere autem oportet plenitudine, quodque in ventre non moveatur.* Eadem habet alio in loco (*f*), nisi quod ibi legatur; *neque lac in mammis generatur; ipsi tamen mammae turgent*; dum in priori textu *pectus turgere* dixit. Haec ergo signa molae erant *Hippocrati*, si abdomen intumesceret, nec tamen suo tempore per-

(*d*) Levret l'art des accouchem. pag. 184. (*e*) De Mulier. morb. Lib I. Cap. 70. Charter. Tom. VII. pag. 770. (*f*) De Infoecundis Cap. XVI. Ibid. pag. 855.

perciperetur motus foetus, & ſimul mammae turgerent, nec lac tamen generaretur in illis. Futurum enim recens nato homini alimentum provida natura jam parat graviditatis tempore: ubi mola vero geritur, illud inutile foret, cum in utero informis maſſa haereat, non foetus humanus.

Sed etiam apparet, quod varii tumores, in ipſa uteri ſubſtantia enati, vocatae fuerint molae. *Aëtius* (g) enim ſic deſcripſit: *Quae mola vocatur, affectus quidam uteri eſt, ad ſcirrhum tendens, interdum poſt inflammationem praecedentem eveniens, interdum poſt locale ulcus, cui caro ſuperexcrevit; a motus autem gravitate & difficultate, molae nomen aſſumſi. Affectum tumor immitis conſequitur, cum hypochondriorum retractione, gracilitate, decoloratione, appetendique dejectione: ac primo conceptionis opinio ſuboritur, &c:* ubi manifeſto vitia in uteri ſubſtantia nata molas vocat. Paulo poſt tamen addit ſequentia: *Tradunt nonnulli, in quibusdam mulieribus carunculas ad juglandis magnitudinem per pudendum excerni ſolitas, interdum ſingulis menſibus, interdum bimeſtres, & trimeſtres. Hanc aegritudinem alii tanquam inſanabilem penitus reliquerunt, alii inchoantem tantum curari poſſe confidunt.* Satis veroſimile videtur, abortum hic notari: poſtquam autem varia deſcripſit fomenta, balnea, peſſaria, &c., partim emollientia, partim ſtimulantia, dicit: *Quibus peractis, frequentiſſime plurima atri & grumeſcentis ſanguinis copia exit, & morbus diſſolvitur. Philoſophus vero, detentis, inquit, uxoris amici menſtruis, primo eam concepiſſe arbitrabar, poſtea, exaucto magis tumore, hydropem ſuſpicari coepi, quum totum corpus tumefieri cernerem: at tandem, ubi id eſſe morbi genus deprehendi, quod alii plinthum, alii molam, appellant, rutam & anethum in vino antiquo odorato decoxi, atque inde herbis abjectis vinum calidum propinavi, prope aquae loco hujusmodi offerens; ſtatimque mulier, excreta cruoris copia, ſalutem adepta eſt.* Certe nec ſcirrhus uteri, nec ulcus, profuſa haemorrhagia curantur; quae potius mali ominis eſt; cum deſignet, ab acri ichore jam erodi vaſa, adeoque omnia mala metui potius, quam ſalutem ſperari, poſſe.

Multa obſervata evincunt, abortus ſaepius pro molis habitos fuiſſe. Ipſe *Mauriceau* (h), licet ſemini corrupto utriusque ſexus molarum originem adſcribat, illasque a *falſo conceptu* diſtinguat, fatetur tamen, quod multiplici experimento invenerit, falſos illos ſic dictos conceptus fuiſſe veros conceptus primis ab impraegnatione diebus; adeoque tantum eſſe parvas placentulas, quarum membranae ſanguine coagulato infarctae ſint; quae, aquis contentis jam vacuae, ab uteri contractione preſſae, acquirunt figuram cavi ipſius uteri. Foetus autem non invenitur, quia vita orbus ob nimiam teneritudinem diffluxit, vel aquis ruptis informis muci ſpecie elapſus fuit. Notum enim eſt, minimos Embryones, niſi in liquido ſuſpenſi haereant, collabi, & omnem formam amittere.

Ex his ergo patet, molas non eſſe natas ex corrupto ſemine, cum fateatur (i), molas, & falſos conceptus, longiori tantum in utero mora a ſe invicem dif-

(g) Lib. XVI. Cap. 82. pag. 161. (h) Traité des Malad. des femm. groſſ. Liv. I. chapit. X. pag. 109. & ſeq. (i) Ibidem pag. 111.

differre. Si enim relictae illae placentulae secundo vel tertio mense prodeant, tunc vocat *falsos conceptus*; si vero diutius in utero manserint, & augeantur, tunc vult, *molas* esse appellandas. Accuratius (*k*) dicitur, abortum duplici modo ejici: ovi, vel molae, specie: *Aliquando membranaceam vesicam refert, majorem, minoremve, prout longius breviusve fuit post impraegnationem intervallum, & ovo subventaneo non dissimilem, nisi quod extrinsecus obsessa sit rudimento placentulae. Hoc rudimentum leviter sanguine suffusum apparet, qui facile inde abluitur, dummodo in aqua frigida molliter concutiatur; & si aliquando frustulum coagulati cruoris alicubi tenacius haeserit, id nullo negotio ope tenaculi plerumque amoveri se patitur.* Est perfecte illud, quod *Mauriceau* vocavit falsum conceptum.

Ubi autem abortus forma *Molae* prodit (*l*), tunc *massam repraesentat sanguinis rubri, valde compactam, quae nullo artificio, mihi hactenus cognito, solvi potest.* Constat autem haec massa ex segmentis irregularibus, arcte ad se invicem appressis: trunculos placentulae ovi intra suam substantiam adeo tenet, ut hinc inde unicus extricari possit, sed semper plus minusve dilaceratus; tota vero placentula nunquam expediri potest. Talis mola ergo est conceptus naturalis; sed ab effuso & coagulato sanguine ovum humanum ita cingitur, & contractione uteri ita comprimitur, ut radices placentulae intricentur penitus, & facile rumpi possint membranae, aquae una cum minuto embryone effundi, vel relictus si fuerit, sic comprimi, ut non amplius distingui possit. Non enim massae ambientis ovum ubique eadem crassities, sed versus placentulae limbum multo tenuior; unde in illa parte, minus nempe resistente, membranae facile rumpi poterunt. Ubi autem talis mola prudenter dissecatur dextera manu, in amnio multum intropresso foetus invenitur. *Habeo talem molam, in qua primo adspectu embryonem invenire non poteram, tandem obvium; exiguus scilicet, grano hordei vix major, abscondebatur inter inaequalitates amnii irregulariter intropressi: sed & alterum habeo, qui ovo suo, licet molae, satis proportionatus, priorem pollicis articulum longitudine aequet torosus* (*m*).

Aliquando contingit, ut cruor coagulatus, ovo cohaerens, non ambiat totam ejus superficiem; unde in quodam loco talis molae membrana tenuis fere pellucida apparet, per quam contentus Embryo, liquori amnii innatans, manifeste conspicitur. Talis mola describitur apud *Denys* (*n*): continebat autem haec membranula duo circiter cochlearia liquidi; quod comparat liquori pericardii: Embryo albicans binos digitos aequabat longitudine. Multos vidi Embryones, in propriis membranis contentos, quosdam servavi, & manifeste observavi, si parvi admodum fuerint, quod tunc tota externa ovi superficies hirta appareat, fibrillis ramosis emissis: in majoribus jam aliqua pars membranae ambientis caret his fibrillis & pellucida est. Cum jam Embryo ille duos digiti articulos aequaret, aliqua pars ovi his fibrillis carebat; cui ergo

(*k*) Noortwyk de utero gravido pag. 119. (*l*) Ibid. pag. 120.
(*m*) Ibid. pag. 121. (*n*) Over het ampt der Vroedmeesters en Vroedvrouwen. 8e. hoofdstuck. pag. 170. 171.

ergo concretus ſanguis minus haerere debebat; & in reliqua ovi parte fibrillis intricatus haeſit pertinaciter. Hinc licet tota illa mola referret carneam ſolidam maſſam, in parte inferiori apparebat pellucida membrana, dimidium ſolidum fere aequans magnitudine. Videtur autem haec pars membranacea fuiſſe pars inferior ovi, uteri orificio proxima, uti ex deſcriptione patet.

Validam admodum haemorrhagiam paſſa fuit haec mulier, & acres ſimul partus dolores; unde mirum non eſt, cruorem intricatum fibrillis, membranam ovi externam cingentibus, contractione valida uteri inter partus dolores, mutatam fuiſſe in maſſam talem, quaſi carneam, denſam, in ſuperiori parte craſſiorem & latiorem, in parte inferiori tenuiorem & anguſtiorem; ita ut cor humanum fere referret figura, cujus apex tenuis, membranaceus, & pellucidus, foret.

Credebat autem *Denys* (*o*), a priori partu placentae partem manſiſſe utero affixam, quae in molem excreverat, cui poſtea, impraegnata muliere, ovum cum embryone contento adcreverat. Sed ex modo dictis facile apparet, quomodo talis mola produci potuerit, absque eo, quod placentae pars a priori partu reſidua ſupponatur.

Simul etiam intelligitur, quare ſaepius in talibus molis nullus Embryo reperiatur. Pars enim illa tenuis membranacea, vel nullo, vel pauco ſaltem, tecta cruore, contracto dolorum tempore utero, facile rumpitur, elabitur tener embryo, una cum ſanguine copioſo, vel ſi manſerit per chordam umbilicalem affixus ovo, aquis, quibus defendebatur a preſſione, elapſis, comprimitur a contracto utero ſic, ut quaſi diſpareat; imprimis, ſi vacuum jam aquis ovum ingrediatur ſanguis: notum enim eſt, haemorrhagiam uterinam comitari molae excluſionem. Nemo, niſi hoc tentaverit, novit, quam difficile ſit extricare parvulum embryonem ex tali maſſa denſati cruoris: ſimul toties contingit, ut fruſtra quaeratur, cum ruptis membranis jam elapſus fuerit. His diebus trihorii ſpatio mihi opus fuit ut detegerem embryonem in tali mola, octava poſt conceptum ſeptimana expulſa. Obſtetricibus deficit dexteritas; Medicis in numeroſa praxi verſantibus tempus, & quandoque patientia, haec inveſtigandi. Unde mirum non eſt, molam habitam fuiſſe pro maſſa informi, & pro falſo conceptu, dum nihil organici deprehendebatur. Verum ex dictis patet, fuiſſe veros & naturales conceptus, ſed a ſanguine circumambiente, ac uteri contractione, miris modis mutatos, & abortiendo expulſos.

Hinc apparet, quid cenſendum ſit de ſignis molae, ſive falſi conceptus, quibus a vero diſtingui poſſit? Recenſuerunt haec autores plures, qui de re obſtetricia ſcripſerunt; uti & *Lamzweerde* (*p*), qui ex inſtituto de molis ſcripſit. Omnes fere fatentur, *molae ſigna diagnoſtica cum ſignis verae impraegnationis fere coincidere*; reliqua vero, quae enarrantur, indicia ſunt talia, *ut ad minimum aequivoca ſint* (*q*). Pulchre autem explicat idem egregius auctor, quo-

(*o*) Over het ampt der Vroedmeeſters en Vroedvrouwen. 8e. hoofdſtuck pag. 171. (*p*) Hiſtor. natur. Molar. uteri Cap. XVI. pag. 148. (*q*) Levret l'art des accouchem. pag. 180.

quomodo abortus, vel ejus reliquiae; in molam mutentur, & hinc non adeo prudenter concludunt quidam, falsum fuisse conceptum, non autem veram impraegnationem (*r*).

Certe *Ruischius* (*s*), adeo oculatus in his, dum, ex mandato magistratus, omnes populosissima in urbe Amstelaedamensi degentes obstetrices examinabat, ut illarum ignorantiam emendaret, sollicite in molarum historiam inquisivit, plures ipsi allatas examinavit accurate, tandemque conclusit; *Verosimile admodum esse, Molas ita decantatas nil aliud esse, quam ejusmodi carnosas uteri excrescentias, aut placentulas retentas, & ab utero, uti supra innui, compressas; neutiquam vero ex mala conceptione ortas.* Excrescentiae tales carnosae, ex ipsa uteri substantia enatae, vera sarcomata, toties pro molis habita fuerunt. *Sarcomata, inquam, quia praeter carnem in illis nihil deprehendi: ejusmodi excrescentias uterinas, per pedunculum utero adhaerentes, observavi in ipso utero, dum mulieres in partus doloribus essent, & excretarum Iconem exhibeo. Illud vero neutiquam mirandum, quandoquidem in ipso etiam stomacho, & vesica urinaria, ejusmodi corpuscula excrescere observavi.* Si jam conferantur illa, quae Celeberrimus *Levret* (*t*) de his scripsit, ubi simul indicat pulchram methodum haec mala curandi per ligaturam; uti & illa, quae ab eodem auctore conscripta alibi (*u*) habentur; patebit, sarcomata illa uterina frequentius occurrere, quam olim credebatur, simulque saepius pro molis descripta fuisse, etiam a peritis viris. Licet autem perita manu plerumque indigeant tales tumores, ut tollantur, tamen contingit, ut aliquando sponte separentur, & excidant; cujus rei plures observationes ibi habentur. Admodum verosimile videtur, illam molam, quae describitur & delineatur (*w*) in *Actis Parisinis*, fuisse de genere sarcomatum, sive polyporum, uterinorum. Historia hujus molae ab Academia Montepessulana missa fuit. In figuris hujus molae manifeste apparet pedunculus, a quo pependit tota tumoris massa; &, si conferatur historia cum illis, quae in *Academia Regia Chirurgica* habentur (*x*), videtur vix ullum superesse dubium.

Praeterea notandum est, si duorum triumve mensium embryo elapsus fuerit, ruptis membranis, & secundinae manserint, uti toties fit, cum quandoque adeo exigua uteri apertura sit, ut hae absque violenta dilatatione educi nequeant, tunc mira quandoque fit secundinarum degeneratio. Optime notavit *Celeberrimus de Gorter* (*y*), si parvulus embryo moriatur, non statim omnem vitalem influxum cessare in placenta, quae ab utero sanguinem recipit: adeoque si illa pergat crescere, dein post aliquod tempus ab utero separetur, & expellatur, prodire informem massam, quae mola vocatur. Cum autem in minoribus Embryonibus placentae moles major sit proportionali-

(*r*) Levret l'art des accouchem. pag. 62. 63. (*s*) Observat. Anatom. Chirurgic. observat. 28. 29. pag. 25 & seq. & observ. 58 pag. 54. (*t*) Observat. sur la cure radic. de plusieurs Polypes de la matrice &c. (*u*) Mémoir. de l'Académie de Chirurg. Tom. 3. pag. 518 & seq. (*w*) Académ. Royal. des sciences l'an 1735 Mem. 770-778. (*x*) Loco modo citato. (*y*) Van de Sluytband der kraemvrouwen pag. 41.

liter, quam in foetu maturo, ideo illam comparavit foliis ſeminalibus plantarum, quae & mole majora ſunt, & tam diu parant nutrimentum tenerae plantulae, donec propria quadra vivere poſſit; tunc enim haec, jam inutilia, arefacta decidunt: uti autem haec folia ſeminalia ſine plantulae naſcentis ope ſubſiſtere poſſunt, ita & placentam, embryone jam deſtructo, vivere poſſe, autumat. Obſervata *Ruyſchii* confirmant, placentam diu manere in utero poſſe, & in hydatides degenerare (z); praeterea notat, *placentulas, ducrum, trium, quatuorve, menſium abortus, ita indurari, talemque adipiſci formam, ut pro molis habeantur ab imperitis, modo diutius, quam par ſit, aut per dies aliquot, in utero haereant.* Figuris tales ſic dictas molas expreſſit; ſimulque notat, ab uteri compreſſione *carne muſculoſa ſolidiores evadere.*

Sed & notat *Ruiſchius* (a), ſanguinem coagulatum, in utero retentum, ab uteri compreſſione admodum durum reddi; *cui ſaepiſſime membranis analogum quid appenſum invenitur, ſicut, poſt venae ſectionem in pede inſtitutam, aquae innatare videmus.* Figuris pariter coagulati cruoris degenerantis maſſas expreſſit. Saepe in puerperii primis diebus tales maſſas ejectas vidi, quae ſpiſſiorem, ſed a minimo motu tremulam adhuc, gelatinam referunt; unde territae adſtantes mulierculae jurabant, vixiſſe molam, & ſe hujus rei eſſe oculatas teſtes. Si autem coagulatus cruor diutius manſerit in utero, denſatur magis, tenuiora exprimuntur, & loturae carnium inſtar ex vagina prodit ichor, teneſmus dein ſequitur, & exprimitur maſſa, cujus inferior pars in collo uteri haeſit ſaepe per aliquot horas, & in apicem formatur, qui ibi minus preſſus fuit, hinc cruorem magis refert nigricantem, & adhuc tremulum, dum reliqua maſſae pars per uteri compreſſionem magis ſolidata eſt, & minus profunde rubri coloris. Dum talis maſſa exit, arduum eſt, perſuadere adſtantibus, & puerperae, molam non eſſe, imo vivum animal. Confirmantur in illa opinione, quod puerpera inſigne levamen ſentiat, dum uterus liberatur a mole, qua gravabatur. Hinc facile patet, quid ſentiendum ſit, de omnibus illis hiſtoriolis, quae circumferuntur, de puerperis, quae & foetum maturum pepererunt, & poſtea molam.

Cum ergo ex modo dictis conſtet, abortus, ſecundinarum degeneres reliquias, ſanguinem coagulatum, ſarcomata uteri, toties pro molis habita fuiſſe, an operae pretium erit, fingere degener ex ſemine & menſtruo corruptis monſtrum? Certe nullam molae hiſtoriam novi (& legi plures), quae non commode poterat explicari ex cauſis modo recenſitis. An bona eſt diſtinctio, quam *Lamzweerde* (b) dedit; *Mola duplex eſt; una generationis, de qua hic agitur; altera nutritionis.* Fatetur, in utero virginum ex materia nutritionis tumores carneos naſci poſſe, & has *molas nutritionis* vocandas voluit; ſed de *molis generationis* ſequens concluſio apud illum legitur (c); *Molarum materia conceptionis & formationis eſt genitura morboſa, ſive ſemen utriusque ſexus* cer-

(z) Obſervat. Anatom. Chirurg. N° 28. pag. 26. (a) Ibid. obſervat. 29. pag. 28. (b) Hiſtor. molar. uteri Cap. I. pag. 13. (c) In fine capit. X. pag. 104.

certis particulis destitutum, in uteri aream effusum: materia nutritionis est sanguis menstruus affluens. Unde statuit, ad *generationis molam* coïtum absolute requiri. In eadem sententia fuit & *Fernelius* (*d*); cujus haec est definitio: *Mola tumor est carnosus, non in substantia, sed in uteri capacitate, genitus*: hinc excludit molas, quas nutritionis dixit *Lamzweerde*; sed pariter ad Molae generationem concubitum requiri statuit, dicens: *Molae causa est viri semen, idque aut corruptum, aut quovis modo invalidum; quod alimentum quidem trahere, nihil vero conformare, potest* (*e*).

Certum est, omnes illas molas vocatas, quae embryonem humanum continent, & illas, quae relictae placentulae degeneratione fiunt, absque concubitu nasci non posse. Sarcomata autem uteri, & ex concreto sanguine natas massas, absque ullo concubitu nasci posse, aeque certum est. Cum autem & haec sub generali molarum nomine comprehendi soleant, patet, magna cum prudentia molae nomen usurpandum esse, ne temere illibatae pudicitiae virginibus, & castis viduabus, incontinentiae inuratur nota. Testatur *Ruyschius* (*f*), *ejusmodi molas a virginibus* (*aut saltem de quibus nulla alia erat suspicio*) *fuisse exclusas*. Figuram autem exhibet talis molae, quae collo angustiori refert sarcoma, sive polypum, uterinum. Praeterea observavit, *vetulas, viris non utentes, aliquando in lucem exposuisse tales molas.* Circa illud tempus vitae, quo menstrua cessare incipiunt, in junioribus admodum raro, molas nasci, propriis ex observatis affirmat *Levret* (*g*). Idem & alii testantur (*h*).

Minus proprie vocaverunt *Molas*, dum uteri, aut vicinarum partium, mira degeneratio tumores magnos produxerat. Sic *Lamzweerde* (*i*) in senioris virginis cadavere, quae per viginti & plures annos tumidum gestavit abdomen, totum uterum invenit scirrhosum, cartilagineum, qui cultro vix cederet, octodecim libras pendentem: in puellae undecim annorum cadavere invenit tumorem quindecim librarum, qui ex parvo pedunculo pendebat affixus testiculo. Utrumque hunc tumorem ad molas retulit. Sic & *Paraeus* uterum scirrhosum, durissimum, qui a cadavere exemptus ultra novem libras ponderabat, statuit, *in initio molam fuisse, quae temporis successu in scirrhosum corpus, una cum uteri propria substantia, degenerasset* (*k*). Imo jam apud *Moschionem* (*l*), dum de mola agit, leguntur sequentia: *Duritia matricis est, quae ex praecedente fervore fit, per quam venter totus extensus est ita, ut videatur gravida. Quandoque aliquid etiam in matrice generatur, copiosior caro augetur, & immisso digito, obstetrix in orificio, vel collo, invenit illud ipsum. Quandoque tota matrix talem morbum patitur, ita ut totus venter lapidea duritie increscat, & reliquum corpus cum malo colore & fastidio detineatur.*

Ex

(*d*) Patholog. Lib. VI. Cap. XV. pag. 194. (*e*) Ibid. pag. 195.
(*f*) Observat. Anatomic. Chirurg. N° 58 pag. 54. (*g*) l'Art des Accouch. pag. 187. (*h*) Brudenell Exton sect. VIII. pag. 127.
(*i*) Histor. natur. Molar. uteri. Cap. 2. pag. 14. 15. (*k*) Spach. Gynaec. pag. 424. (*l*) Ibid. pag. 16. & Harmon. Gynaec. part. prior. Cap. VII. pag. 7.

Ex his patet, diversa corporis mala ab auctoribus sub molae nomine describi. Simulque ex modo dictis apparet, quid de mola sentiendum sit.

§. 1327. Si ab affectu animi, sanguine nimis fluido, nimis agitato, concurrendum ad hordeata, gelatinas, emulsiones, opiata, adstringentia.

Si animi affectus validi nexum placentae cum utero solvere possint, & periculosam haemorrhagiam producere, quanto magis illud metuendum erit, dum post partum vasa adhuc hiant, vel tam parum contracta sunt, ut a leviori quavis causa denuo dilatari possint. Videantur illa, quae de hac re ad §. 1306 dicta fuerunt. Omnes ergo animi motus cavendi sedulo sunt, ab omni cura rei domesticae arcendae sunt puerperae, nec laetus, nec tristis, adveniat nuncius, ne pacata serenae mentis tranquillitas turbetur ullo modo. Prudenti lege *Harlemi* (quae Hollandiae urbs est) cautum est, ne toto puerperii tempore quid fiat, quod necessariam puerperae quietem turbare possit. Signum affigitur januae domus, in qua decumbit puerpera, quo viso, non licet lictori, apparitori, vel alii cuicumque justitiae ministro, hanc domum ingredi. Tantam Respublica curam habendam voluit mulieris, quae patriae civem dedit. Optimi cives, a teneris jam assueti venerari foecundas matres, omnem strepitum a vicinia arcent sollicite. Pulchrum certe, & imitatione dignum, exemplum.

A sanguine nimis fluido, nimis agitato, &c. Indicatio Medica facile patet: omnia, quae nimiam tenuitatem humorum emendare possunt, nimiumve motum compescere valent, tunc adhibenda. Verum imprimis hic attendendum ad illa, quae possunt efficere, ut uterus se contrahat, sicque hiantia vasa claudantur; &, cum syncope, imo subita mors, hic metuenda sit, cita medela requiritur. Antea dictum fuit, peritissimos in arte obstetricia magistros monuisse, ne placenta solvatur ab utero, antequam ille incipiat se contrahere, ut caveatur periculosa haemorrhagia. Tangendo abdomen puerperae, hoc distinguere norunt. Peritus obstetricans Chirurgus *Dussè* (*m*) indicavit methodum, per quam nimius lochiorum fluxus minui posset: applicabat utramque manum hypogastrio puerperae, & molliter premebat uterum, simul movendo manus per totum hypogastrium, nunc circuli in modum, nunc a dextris sinistrorsum, & contra, ab inferioribus sursum, & contra; sicque in omni directione leniter premere & movere conabatur uterum flaccidum, ut se contraheret magis. Hoc modo solebant prodire sanguinis grumi; qui tamen si majoris molis forent, & adeo replerent uterum, ut resisteret nimis molli illi pressioni, tunc manu prius educi debebant, de qua re ante dictum fuit. Scite addidit, pro more suo, orbis eruditi decus, *Fontanelle*, unicum posse culpari in hac methodo vitium, quod nempe, admodum simplex cum esset, omni fere mysterio careret.

Ob-

(*m*) Académ. des scienc. l'an 1724. hist. pag. 51.

Obſervavit *Mauriceau* (*n*), quandoque nimium lochiorum fluxum produci a craſſioribus foecibus, graviditatis tempore in craſſis inteſtinis accumulatis. Vocatus fuerat ad puerperam, cui, rudiori manu educta, placenta fecerat validam haemorrhagiam, quae adhuc pergebat per quinque, vel ſex, dies. Quamvis autem aliquot clysmata emollientia applicata fuiſſent, nullae prodibant foeces; ſed ſola clysmata per anum exibant: contra plurium qui aderant, opinionem acrius parum clysma injici curavit, tali cum effectu, ut integram pelvim duris foecibus repleverit, ſtatim detumuerit abdomen, antea inflatum ac dolens, & haemorrhagia ceſſaverit. Teſtatur autem, quod eadem methodus ipſi poſtea feliciter ceſſerit, ad minuendum nimium lochiorum fluxum; ſi nempe juſta ſuſpicio foret, copiam foecum induratarum haerere in craſſis inteſtinis.

Si autem poſt haec nullo modo ceſſaret nimius lochiorum fluxus, remotis culcitris, ſtraminibus, ſimplici linteo tantum tectis, imponebat puerperam; lumbis applicabat oxycratum frigidum; in hyeme tamen parum tepeſcens; portulacae ſuccum propinabat, lumbos cingebat recenti *Polygono*; quod & *Centumnodia* dicitur. Juſcula meraca, & gelatinas, parca copia dabat ſimul; ſicque conſervabat vitam minimam, ut daretur tempus vaſorum contractioni. Pauculum vini rubri, aquae ferratae miſtum, dabat pro potu.

Victum paulo incraſſantem laudat *Sydenhamus* (*o*), & bis vel ter de die uncias ſex potus, qui parabatur ex *vini rubri* & *aquae plantaginis* partibus aequalibus, ad tertias coctis, & dein ſaccharo edulcoratis. Sic diſſipabatur in auras multum de fragranti ſpirituoſa vini parte, & manebat auſterum adſtringens, quod vino rubro ineſt. Bonum effectum ſatis vidi, ſi unciam mediam *tincturae Cinamomi* in unciis ſex *aquae ſtillatitiae meliſſae*, vel ſimilis, diluerem, & cochlear talis mixturae omni bihorio exhiberem. Refocillat tale remedium, roborat, nec tamen motum ſanguinis augendo nocet; aqua autem ſtillatitia *Cinamomi*, ejusque oleum, ſtimulum fragrantem aromaticum habent; ſed roborans illud auſterum, una cum Cinamomi fragrantia, in tinctura adeſt; quae ideo magis convenire videtur.

Caeterum de efficacia opiatorum, & adſtringentium, in nimio lochiorum fluxu, videantur illa, quae ad §. 1307 dicta fuerunt.

§. 1328. Quorum delectus docent ſigna morbi, temperiei, velocitatis.

Sic ſi a retentis grumis pergat nimius lochiorum fluxus, hi educendi ſunt prudenter, uti dictum fuit; ſi a flaccida & inerti temperie hoc fiat, roborantia cardiaca locum habent.

Verum ſi ab utero non contrahente ſe ingens haemorrhagia contigerit, ve-

(*n*.) Traité des Malad. des femm. groſſ. liv. 3. chap. 5. pag. 386. &c.
(*o*) Diſſertat. Epiſtol. pag. 537.

velox pernicies metuenda eſt; adeoque efficaciſſima quaevis ſtatim tentanda ſunt; de quibus omnibus dictum fuit.

Sequitur jam, ut expendantur ſollicite illa mala, quae lochiorum retentionem ſequi ſolent.

§. 1329. Dum fluit ab uteri vaſis reſtrictis in mammas pabulum ſeroſum lacteum, febricula exoritur, qua orta, ſaepe lochia omnino retinentur; unde infinita & peſſimae indolis ſymptomata; prout in hoc illudve viſcus rapiuntur; hinc phrenitides, pleuritides, peripneumoniae, anginae, paraphrenitides, mammarum inflammationes, pejor hepatis, ventriculi, omenti, meſenterii, lienis, renum, inteſtinorum, tum Dyſenteria, Colica, Iliaca, Apoplexia, Paralyſis, & multiplex ſane mali ſpecies.

Antea ad §. 1325, ubi de nimio lochiorum fluxu dictum fuit, conſtitit, quantitatem lochiorum multum variare, neque certam copiam determinari poſſe: idem & locum habet de tempore, quo durat lochiorum fluxus. Cum autem a lochiorum ſuppreſſione tot & tanta mala metuenda ſint, operae pretium eſt, conſiderare illa, quae naturali lege in puerperio contingere ſolent.

Simul ac placenta ſolvitur ab utero, puri ſanguinis copia undatim effluit, & vaſa, diſtendente ſanguine libera, ſe contrahunt; unde brevi minuitur illa haemorrhagia, ita ut, paucis poſt partum horis, lochiorum rubedo jam incipiat minui, & color ruber, tertio, quartove, die, vel & quinto, penitus abſit (vide §. 1325). Hoc autem imprimis notandum, quoniam vidi aliquando, Medicos peſſima quaeque metuiſſe, dum hoc puerperii tempore lintea nulla rubedine tincta viderent; unde credebant, lochiorum ſuppresſionem adeſſe, atque omnia artis molimina volebant adhibenda, ut lochia provocarentur denuo. Verum haec lochiorum imminutio naturalis eſt, magis magisque contractis vaſis uterinis. Cum autem *Hippocrates* (vide §. 1325) longum ſatis tempus lochiorum expurgationi ſtatuerit, & alii crediderint, *emortuas menſtruorum reliquias*, toto graviditatis tempore collectas, ſic effundi, inde tot natae fuerunt de lochiorum ſuppreſſione querelae. Solent autem poſtea ſponte redire lochia ſanguinea, uti pariter ad §. 1325. monitum fuit.

Adeoque non videtur periculum imminere, dummodo nulla alia mala ſymptomata adſint (de quibus poſtea), ſi lochia hoc tempore parciora fuerint, & non rubra. Verum omnino ceſſare, ita ut lintea, per aliquot horas vulvae applicata, ſicca maneant, hoc certe pejoris ominis eſt. Naturaliter enim tunc illud, quod ex utero depluit, boni puris ſimilitudinem habet (*p*), tam colore, quam craſſitie, & odorem fatuum, lymphaticum (*q*). Si omnia fe-

(*p*) Levret l'art des accouchem. pag. 135. (*q*) Ibid. pag. 140.

feliciter cedant, talia lochia pergunt, purulenta quasi, ad puerperii finem usque; ita tamen, ut quotidie copia minuantur.

Antea ad §. 1304, ubi dictum fuit de periculosa uteri haemorrhagia in gravidis, constitit, chorii superficiem ubique necti uteri cavo per cellulosam substantiam, per quam vasa ex utero ad chorion tendunt. *Cavum enim uteri universum vasa exhibebat plurima, impleta, ore aperto hiantia, cum reliquiis cellulosae illius substantiae, quae ovum ligaverat; haec potissimum cernebantur eo in loco, cui placenta adhaeserat; eratque locus ille tota fere posterior pars uteri, quae in situ dorsum spectat, amplus igitur, & vix minor, quam tertia pars circumferentiae uteri. Superficies uteri interna, qua placentam sustinuerat, inaequabilissima apparebat, & leviter turgida adsurgebat, &c* (*r*). Cum ergo uteri superficies, post partum etiam quam maxime naturalem, lacerae tunicae illius cellulosae reliquias habeat, & vasorum ex utero in chorion tendentium extrema rupta, praecipue in loco, cui placenta adhaesit, videtur tota cava superficies uteri ab his depurari debere, ut ad statum pristinum redeat. Cum autem & cellulosa haec substantia, & vasa, licet magna, tenerrima sint, lenis & superficiaria quasi suppuratio sufficit, ut lacera haec, & semimortua quasi, a vivis & sanis separentur, ac infarcta vasa in loco, cui placenta adhaesit, liberentur ab immeabili humore; sicque ex omnibus his solutis simul producatur puriformis liquor, qui sub forma lochiorum utero exit; de quibus videantur illa, quae ad §. 387 dicta fuerunt.

Verum non potest separatio chorii, & placentae, ab utero fieri, nisi plurima vasa rumpantur; unde fit *soluta cohaesio*, *recens*, *cruenta*, *partis mollis*; id est *Vulnus* (vide §. 145). Verum quidem est, quod in vulneris definitione dicatur, illam cohaesionis solutionem fieri *a corpore duro*, *acuto*, *moto*, *presso*, *vel resistente*, ut nempe a contusione imprimis distinguatur; sed facile patet, non mutari vulneris naturam, dum vasorum cohaesio tollitur avulsione chorii, vel separatione quantumvis leni, per quam tamen vasorum cohaesio solvitur.

Si jam phaenomena vulneris, §. 158 enumerata, conferantur cum illis, quae puerperis contingunt, omnia ad amussim quadrant; quatenus nempe loci affecti conditio, & solutae cohaesionis causa, permittunt, & sensibus detegi potest. Cruor enim primo cum impetu effluit, dein brevi sponte minuitur, & tandem sistitur; in vulnere externo, sibi relicto, crusta sanguinis innascitur, quae hic locum non habet, cum uteri superficies interna humida sit, & aëris liber accessus caveatur; contracto utero, & imprimis ejus orificio, simul lintea calida applicentur vulvae, ne aëris frigus noceat. Verum, paucis post partum horis, liquor dilutus, rubellus, tenuis, effluit. Uti in vulnere sensibus patente labia vulneris tument, calent, dolent, &c. (vide §. 158 N° 5), sic & simile quid videtur in utero fieri, at levius, quia superficiaria tantum hic laesio obtinet, sed in lata superficie; oculis quidem haec distinguere non possumus; sed videtur inde deduci posse, quia, ut in

(*r*) Noortwyck de utero gravido pag. 12.

in vulnere, ita & in puerperio, illo praecise tempore febricula adest, & pariter tertio, quartove, die, serius vel ocyus, adest purulenti quid, imo quandoque omni dote verum pus, quod, muco, & humori transpiranti ex uteri & vaginae superficie, mistum, quandoque aliquam diversitatem habet a bono pure, licet a similibus cum pure causis factum. Ubi autem pus in vulnere apparet, tunc rubor, calor, dolor, tumor, febricula, &c, cessant, vel minuuntur. Eadem mutatio in puerperis observatur. Pulchre illa lochiorum mutatio apud *Moschionem* (s) legitur. *Primo sanguis* (addendum voluit editor *purus & multus*), *secundo foeculentus & paucus*, *ultimo purulentus*.

Videtur hinc valde probabile esse, febriculam illam, quae in puerperis lactea solet dici, non tantum a lacte ad mammas delato nasci, sed etiam a depuratione uteri per blandam talem, & superficiariam, suppurationem. Cum autem vel optimum etiam pus, diutius retentum, acre fiat, & putrescat (vide §. 406), idem de lochiis purulentis verum erit, si retineantur. Simul apparet, non timendum esse purulentum talem lochiorum fluxum, cum naturalis sit, quod notari meretur, cum non tantum puerperas, & adstantes, verum etiam Medicos, turbatos fuisse, noverim, dum periculosum uteri ulcus adesse credebant: augebatur metus, si simul subputridus odor nares feriret, vel ob lintea non satis frequenter mutata, vel dum aliquid grumosi sanguinis, in uteri sinubus diutius retentum, in tabum subputridum deliquescens, simul prodiret. Quandoque in cavo uteri grumosus sanguis adest, saepe etiam in sinubus ipsius uteri substantiae insculptis, de quibus antea dictum fuit, aliquid de cruore remanet, quod postea malo odore lochia inficit. Saepius mihi videre contigit, quod optime monuit *Levret* (t), lochia nempe malum odorem habuisse, & tunc apparuisse maculas in linteis, quae limbo livido undique cingebantur, qui manebat donec grumus cruoris exiret, vel minor si fuerit, in sinubus uteri deliquescens, una cum purulenta materia, expellebatur; quo facto, omnis foetor aberat, & solitus odor, subnauseosus nempe, in linteis percipiebatur. Unde intelligitur etiam, quare uno die foeteant, altero non: prout nempe lintea saepius, aut rarius, permutantur, vel aliquid grumosi cruoris delitescit.

Si autem illud purulentum non exeat, sed resorptum misceatur humoribus, poterit, mala metastasi ad viscera delatum, periculosos producere morbos. Indicavit *Hippocrates* (u) hoc discrimen. *Quibus ex partu prodeunt alba; his vero suppressis, cum febre surditas, & dolor acutus ad latus, fit, mente moventur, & perniciose habent.* Eadem Prognosis alio loco habetur (w), & *Galenus* (x) in commentario ad hunc textum dicit: *Quum igitur hic sanguis vacuatus non fuerit a mulieris puerperio, aut uterum ipsum in phlegmonem attollit magnam, aut, ad superiorem aliquam sedem vectus, parti excipienti proprium afferre*

(s) Spach. gynaec. pag. 5. N° 56. & Harmon. gynaec. part. prior. Cap. XVII. pag. 14. (t) L'art des accouchem. pag. 140. (u) Coacar. Praenot. N° 525. Charter. Tom. VIII. pag. 883. (w) Hippoc. praedict. Lib. I. textu 82. Ibid. pag. 751. (x) Ibid. 752.

fectum, periculumque, adfert; ad quam autem pervenerit, mox apparentia symptomata indicabunt, quomodo & nunc, tum thorax, tum caput, vitiosum sanguinem, ab utero sursum delatum, exceperint.

Apparet ergo, quod *Hippocrates* alba illa lochiorum purgamenta observaverit, & ab illorum retentione periculosam metastasin metuerit. Alius autem textus docet, quod pro purulentis habuerit, & ulceratum uterum crediderit. Sic enim habet (*y*): *Si ulcerati quidem uteri fuerint, neque puerperii purgamenta, ut decet, adfuerint, omnibus partibus dolebit, &, nisi magna ulcera adfuerint, curata brevi, sanitatem recipit.* Agnovit ergo levem illam, ac superficiariam, uteri suppurationem, & sanitatem brevi inde sequentem, utero sic depurato; distinxit illam a majori ulcere, quod post inflammationem validam uteri sequitur, & non in superficie cava, sed in ejus substantia, haeret. Haec autem confirmantur illis, quae paulo post (*z*) sequuntur: *Quod si uteri inflammati non fuerint, sua sponte exit malum; graveolens & lividum, aut nigrum & grumosum, existit, & mulier a lochiis purgatur.* Videntur haec pulcherrime convenire illis, quae modo dicta fuerunt.

Antea in morbis virginum, & gravidarum, saepius dictum fuit, manifestum commercium inveniri inter uterum & mammas; hincque statui solet, constrictis uteri vasis, in mammas pabulum serosum lacteum fluere. Creditur enim, tale serum lacteum ad uterum deferri, graviditatis tempore, pro nutrimento foetus. Dum chorion prudenter separabat ab utero *Noortwyk* (*a*), invenit, *uno in loco exiguum quid liquoris crassiusculi, albicantis, supra chorion effusum, quod cremorem lactis non inepte referebat.* Quamvis autem alio in loco (*b*) moneat, se non legisse hactenus autorem, qui tale quid in homine profluxisse, oculari testimonio adserat: minime tamen contemnendum censet. Accuratissimus *Winslow* enim testatur, provecta jam graviditate, ductus lacteos in utero adesse (*c*). Celeberrimus *Astruc* (*d*) idem confirmat, & tunc oculis se offerre dicit, si uterus foeminae, ultimo graviditatis mense, vel ipso in partu, mortuae, invertatur, totaque interna superficies, cui placenta non adhaeret, prius detersa, leviter prematur; tunc numerosissimae guttulae liquoris lactei per poros minimos transsudant; qui pori sunt extrema vasorum, quae lacteum hunc succum a sanguine separant. Si vero uterus talis in aceto maceretur aliquamdiu, & dein dextra manu tunica interna separetur, oculis apparent numerosissima vasa, exigua, vermicularia, alba, setam porcinam crassitie superantia, tres, quatuor, quinque, lineas longa, liquore lacteo plena, qui ex vasis his laesis exit.

Ex quibus omnibus saltem hoc concludere licet, *aliquid forte lacti simile secundum naturae leges intra ovum deduci, sed directum arteriarum uteri notabilium cum ovi vasis commercium nequaquam probabilem reddere sententiam, quae statue-*

(*y*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. XLII. Charter. Tom. VII. pag. 753.
(*z*) Ibidem pag. 754. (*a*) Uter. human. gravid. histor. pag. 10.
(*b*) Ibid. pag. 95. (*c*) Exposit. Anatom. traité du bas ventre N° 623. pag. 578. (*d*) Traité des malad. des femm. Tom. I. pag. 12.

tueret, nil nisi lacteum humorem eo ingredi, cum per minora longe vasa sanguis liberrime fluat (*e*). Videri poterunt & illa, quae *Rohault* (*f*) habet, ut evincat, non solum chylum, aut lac, sed & sanguinem, ex matre ad foetum venire. Optime enim notat, solum succum lacteum secundum hanc opinionem effluere debere, dum placenta ab utero separatur; quod omnibus observationibus repugnat.

Primum hominis rudimentum, tenerrimum cum sit, tenuissimo indiget liquido, ut nutriatur, & crescat; at videtur crassioribus indigere, dum mole multum auctus est embryo. Circa ultimum graviditatis tempus, jam crassiori assuescere debet pabulo; unde videtur tunc lac in quibusdam vasis uterinis adesse, & forte majori copia, dum pariendi tempus instat. *Hippocrates* (*g*) sequentia habet: *Pingui nempe incalescente, & candido effecto, quod uteri calore edulcatum est, in mammas expressum tendit, & in uteros quoque exigua portio per easdem venas defertur; ad mammas enim & uteros ejusmodi venulae, & consimiles aliae, feruntur. Quumque ad uteros pervenit, lactis formam habet, eoque exiguo puer fruitur.* Deinde alibi (*h*), ubi in causas inquirit, quae faciunt, ut foetus exitum ex utero materno moliatur, dicit: *Quod enim in sanguine dulcissimum est, ad sese attrahit, simulque aliquantula lactis portione fruitur. Quae quum ipsi pauciora sint, puerque jam plenior factus plus alimenti, quam adsit, requirat, ipse sese jactans, membranas disrumpens, initium partus matri inducit.* Cum autem post nativitatem infanti natura destinaverit lac maternum pro nutrimento, probabile videtur, quod foetus in utero materno, jam adultior, quandam lactis copiam recipiat, ut sic sensim assuescat huic alimento. Interim graviditatis tempore sic disponuntur mammae, ut lac jam incipiant a sanguine separare; unde in multis gravidis aliqua lactis copia ex papillis stillare solet; imprimis, circa ultimos graviditatis menses; tunc enim, si partus succederet, vivere posset infans, non tantum septimestris, sed & minus maturus, uti antea dictum fuit. Unde lactis illud stillicidium de mammis indicat, jam obtinere facilem lactis a sanguine separationem; cujus aliqua parte videtur frui foetus in utero materno; quo si orbaretur omnino, imbecillior redderetur, utpote jam indigens robustiori alimento. Illud indicat *Hippocrates* (*i*) sequentibus: *Mulieri utero gerenti, si lac copiosum e mammis effluat, foetum imbecillum significat. Quod si solidae mammae fuerint, valentiorem foetum indicant.* Dum autem infans, in lucem editus, ab omni commercio cum utero matris separatur, simile ipsi in mammis praesto est alimentum, lac nempe, quod jam majori copia requiritur, quam dum in utero haerebat; quia hoc solo jam nutriri, & crescere, debet, cum nihil amplius per umbilicalia vasa a matre recipiat. Unde tunc, constrictis uteri vasis post partum, illud pabulum serosum lacteum ad mammas fluit.

Ute-

(*e*) Noortwyk de utero gravido pag. 11. (*f*) Académ. des scienc. l'an 1714. Mém. pag. 180 & seq. (*g*) De Natura Pueri Cap. VII. Charter. Tom. V. pag. 318. (*h*) Ibid. Cap. X. pag. 322. (*i*) Aphor. 52. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 225.

Uteri enim vaſa minus urgentur, dum mammae turgent; & hinc, uti alia occaſione, dum de menſtruis agebatur, dictum fuit, *Hippocrates* (*k*) ſuaſit: *Si mulieri menſtrua velis ſiſtere, cucurbitulam quam maximam mammis admove.* Et contra monuit alibi (*l*); *Si mulier, quae neque gravida eſt, neque peperit, lac habeat, huic menſtrua defecerunt.* Nimis enim reſiſtentibus uteri vaſis, mammaria ſic urgentur, & implentur, ut lactis ſeparatio, & ſecretio, ſequatur.

Dum autem pabulum illud ſeroſum lacteum, per uteri vaſa, jam conſtricta magis, exire non potens, ad mammas derivatur, oriuntur quaedam in toto corpore turbae, & nova occurrunt ſymptomata, quae conſiderari merentur. Levis febricula ſimul plerumque adeſſe ſolet; quam *lactariam* Medici vocare conſueverunt.

Poſt partum, una alterave hora, omnia pacatiſſima ſolent eſſe; pulſus, qui in ultimis partus nixibus elevatior & celerior fuerat, brevi redit ad ſtatum naturalem, & aliquot horis ſi dormiverit puerpera, alacrem ſe ſentit, a tanto onere liberam, & vix de ulla re conqueritur, niſi quod artus ob nixus validos toleratos doleant; & quandoque vulva parum intumeſcat; quod malum emollientibus fomentis applicatis facile cedere ſolet. Verum ſecundo, ſaepius tertio, quandoque & quarto, die, ſomnus fit inquietior, cum inſomniis turbulentis, quandoque & totam noctem ducunt vigilem: adeſt inquietudo, quandoque & capitis dolor, pulſus inſurgit, ac celerior fit; horripilatio levis adeſt ſecundum totum decurſum ſpinae dorſi, inter ſcapulas, & quandoque per totum corpus; ſequitur major calor; mammae incipiunt dolere, tendi, tumeſcere; reſpiratio fit utcumque laborioſior; lochia minuuntur; ſimul, ob tenſionem vicinarum partium, brachia difficilius movere poſſunt. Si quieſcant puerperae, potu copioſo blando diluente utantur, & victu tenui, intra viginti quatuor horas omnes hae turbae ſedantur, per ſudorem totius corporis aequabilem, ſatis copioſum; praecipue circa pectus; & mammae lacte turgent. In foeminis quibusdam, optimae temperiei, invenitur haec febris adeo levis, ut, praeter noctem praegreſſam parum minus quietam, vix ullius momenti ſit, praecipue, ſi infanti ubera dederint; quod & in propria uxore, & multis aliis puerperis, vidi. Solebam enim, duodecim poſt paſtum horis, poſtquam bono ſomno refectae fuerant puerperae, admovere recens natos infantes uberibus, cum crederem illud lac tenue & ſeroſum, quod primo ex mammis prodit, illis admodum ſalutare eſſe; de qua re poſtea in *ſequenti Capitulo* dicetur. Ipſa ſuctio facit, ut lac facilius in mammas derivetur, & lactis eductio cavet, ne mammae ultra modum diſtendantur. Ubi autem ſubito tumebant mammae, nec a debiliori infante depleri poterant, nimis turgidae, ſuaſi, ut ab alia muliere leni ſuctione evacuarentur pro parte, & dein infans uberibus admoveretur. Sponte patet, in illis, quae infantes ſuos lactare nolunt, caeteris paribus, majorem ſequi difficultatem. Lac enim, in mammis jam collectum, redire denuo debet in ſanguinem, &, antequam hoc fiat, quan-

(*k*) Ibid. Aphor. 50. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 224. (*l*) Ibid. Aphor. 39. pag. 219.

quandoque diutius moratur in tubulis lacteis mammarum, pluraque sequuntur mala, de quibus postea dicendum erit. Dum hoc factum fuit, mammae denuo detumescunt, & lochiorum exeuntium copia augetur, quae cum hoc tempore puerperii jam albescant, dicitur lac retropulsum per lochia evacuari; verum, uti dictum fuit, purulenta exeunt de utero, dum ejus cava superficies depuratur.

Per varias vias lac, in mammis collectum, retropulsum in sanguinem, exire dein notaverunt de corpore autores: omnium naturalissima via credebatur, si per uteri vasa sub lochiorum forma prodiret: per urinam exivisse, observatum fuit saepius (*m*); per alvum pariter; aliquando & per sudores; sed dubito, an sudores vere lactei in puerperis fuerint observati. Fatetur tamen, quandoque lac disparere absque ulla sensibili ejus evacuatione observata (*n*). Nec mirum hoc videbitur, si consideremus, lac humorem sanum esse, chylum nempe reliquis humoribus mistum, & una cum his per vasa ac viscera circumductum, ut post aliquot horas acquirat indolem humorum nostrorum, illisque, per repetitam vasorum ac viscerum actionem, penitus assimiletur. Proprio enim lacte vivimus omnes; ast non separatur a sanguine, & colligitur in mammis, semper; sed in gravidis, & puerperis, tantum naturaliter hoc fit. Lac enim cum sanguine fluit aliquot post pastum horis, &, venae sectione instituta hoc tempore, lac toties invenitur sero sanguinis permistum. Sic minus miramur, intactas virgines, imo & viros, dum famelicis infantibus, & morosis, ubera praebuerunt, valida, & repetita, suctione lac tandem prodiisse. In Historia Medica plures tales casus recensentur. Si ergo lac non degeneraverit longiori mora in mammis, vel per febrim validiorem mutatum fuerit, non turbabit ullas functiones corporis, dum sanguini denuo admiscetur. Si autem lac jam utcumque degenerare inceperit ab humoribus sanis, facili negotio illud vitiosum per urinas, aliasve excretiones, expelletur. Notavit *Levret* (*o*), dum febris lactaria minuitur, plerumque sudorem sequi, qui molestum puncturae sensum in cute excitat, licet lochiorum copia plerumque augeatur eodem tempore. Sed & alvus, antea pigrior, jam libera redditur; vel saltem leni stimulo sollicitata evacuatur: si sudor cessare incipiat, urinae subturbidae copiosius prodeunt; si vero pergant sudores, urinae magis coloratae sunt, & mediocri copia excernuntur, at semper tali, quae potulentis, a puerpera assumtis, respondeat.

Sed per alvum, urinam, & cutis superficiem, naturali lege, de corpore exeunt illa, quae sanitatem turbarent, si diutius manerent in corpore. Ex his omnibus patet facilis ratio, quare lac quandoque in sanguinem redeat, absque ulla fere molestia.

Verum aliud quid obtinet in puerperis, quod sedulam considerationem meretur. Notum est, in quibusdam morbis, lac facillime a sanguine secedere, & exire cum damno ingenti de corpore. Sic observatur in *Diabete* quan-

(*m*) Peu pratique des Accouchem. pag. 214. (*n*) Ibid. pag. 215.
(*o*) L'art des accouchem. pag. 135.

quandoque lactea urina, quae, si copiosa fuerit, aut diu excernatur talis, corpus privat alimento suo, & ex marasmo vero talis aeger perit. Observata fuit & diarrhaea talis chylosa. Facilis ille secessus lactis a sanguine morbus est.

In puerperis autem videtur facilior secessus lactis a sanguine, naturali lege, obtinere, ut in alimentum recens nato infanti cedat. De causis, unde hoc fiat, hic non disputo: sufficit enim Medico novisse, quid fiat in corpore, licet rationem facti non semper liquido intelligat. Semper oportet nos memores esse salutaris moniti, quod *Celsus* (*p*) dedit: *Rationalem quidem puto Medicinam esse debere: instrui vero ab evidentibus causis; obscuris omnibus, non a cogitatione artificis, sed ab arte ipsa, rejectis.* Cum ergo certa observata doceant, faciliorem lactis a sanguine separationem in puerperis adesse, quae jam inceperat ultimo graviditatis tempore; & pariter constet, naturali lege lac a sanguine separatum in mammis colligi, patet, si lactis derivatio in mammas impediatur, vel collectum jam ibi, non educatur per papillas, mali quid metuendum esse, vel in mammis ipsis, vel etiam in reliquo corpore, si ad aliena loca lac, a sanguine secretum, deponatur.

Merito funesta mala metuebat *Levret* (*q*), si, lochiis parce fluentibus, solito tempore non turgescerent mammae: praecipue, si instantis delirii vel levissima signa apparerent, aut balbutire inciperent. Quibusdam validus oritur capiti dolor, & quidem adeo subitus, ut ab externa causa caput percussum credant; sequitur aurium tinnitus, coma, stertor, risus sardonicus, tendinum subsultus, convulsiones validae, mors subita. In cranio post mortem saepius inventa fuit lactea materia. Sed & acutos pectoris morbos in puerperis vidit (*r*), quos, non sine ratione, simili causae attribuebat: flaccidas enim viderat his morbis ingruentibus mammas; ubi vero, bona fortuna, mammae denuo turgebant, cita sequebatur sanatio.

Sed & similis metastasis lactea quandoque in ipsa pelvi colligitur (*s*): raro autem hoc fit ante duodecimum, aut quintodecimum, a partu diem, si febris lactea adfuerit, & mammae intumuerint. Ille autem facilis secessus lactis a sanguine diu manet in lactantibus foeminis. Talis enim metastasis ad pelvim contigit foeminae, integro post partum anno elapso; sed ante binas hebdomadas perdiderat infantem, cui hactenus ubera dederat. Observavit autem, plerumque talem metastasim fieri quindecim diebus, postquam flaccescere inceperunt mammae, etiam in illis, quae non lactaverunt; sed quibus lac per papillas tamen extillaverat. Pluribus observatis hoc confirmatum fuit, neque multo citius contigit unquam talis metastasis, nisi in illis, quibus lac non derivatum fuerat ad mammas; sed statim potius ad alia loca tendebat. Solet tunc materia illa lactea colligi in tunica cellulosa, per quam peritonaeum pelvi nectitur, vel inter musculum *Psoam* & *Iliacum*, circa ligamenta lata, & quandoque in pluribus locis simul. Dum hoc fit, obtusus

(*p*) In fine Praefat. pag. 20. (*q*) L'art des accouch. pag. 146. 147.
(*r*) Ibid. pag. 149. (*s*) Ibid. pag. 150 & seq.

ſus dolor circa inguina, pondus in pelvi, & debilitas femorum, percipiuntur. Si decumbat in dorſo, femoribus extenſis, plus moleſtiae habet, quam ſi eadem flexa fuerint. Rarius in utroque latere ſimul haec ſymptomata apparent; ſed dum in uno latere tentatur diſſipatio, in altero latere ſimilia ſequuntur ſymptomata. Poſtea ad femur lactea haec materia pergit, & tunicam celluloſam diſtendit; tandem eadem in crure & pede obſervantur, ſicque omnia tument oedemate, & minuuntur dolores, qui antea circa pelvim fuerant. Ubi diſſipari incipit tale oedema, femora primo detumeſcunt, dein crura, & pedes, ſimili modo, uti antea in hydrope anaſarca dictum fuit. Vidi aliquoties tales tumores puerperii tempore: dum digitis premuntur, non obſervantur foveae, ut in Anaſarca; ſed tumor magis reſiſtit, & fomentis ex lacte, cum ſapone veneto decocto, ſatis feliciter ſolent diſſipari, intra decem vel duodecim dies; praecipue, ſi urinae craſſae copioſae prodierint, primo turbidae, dein reliquis diebus multum ſedimenti deponentes.

Sed talis depoſitio materiae lacteae quandoque in aliis corporis locis colligitur, non diſſipanda amplius. Sic Egregius Medicus *Chomel* (*t*) obſervavit, in foemina primipara, ita intumuiſſe ventrem, ut tribus a partu ſeptimanis fere aeque turgeret, ac ultimo graviditatis tempore. Rupto ſponte umbilico, exivit ingens copia liquidi ſeroſo-lactei, ſed peſſimi foetoris, & coloris ſubgriſei: bimeſtri ſpatio poſt ruptum umbilicum prudenti cura evaſit, integre ſanata. Credidit celebris ille Medicus, intra duplicaturam peritonaei illam Metaſtaſin factam fuiſſe. Simul etiam notat, quod viderit in binis puerperis femora admodum intumuiſſe: tumores illos adſcribit lochiorum ſuppreſſioni, & fatetur, quod non ſine difficultate illos diſſipare potuerit: videntur tamen tales tumores potius pendere a metaſtaſi lactea. An ſimile quid in abdomine collectum invenit (*u*) Ruyſchius? Puerperam viſitaverat acriter febricitantem, & de hypogaſtrii dolore immani, una cum tenſione & induratione, conquerentem. In cadaveris *abdomine invenit multum materiae foetidae, loturae carnis, aut lochiorum corruptorum, ad exemplum; qualis etiam a me reperta eſt in uteri cavitate.* Credidit autem, illud liquidum, quod in pelvi fluctuabat, ex utero per tubas Fallopianas in abdomen veniſſe.

Obſervata practica peritiſſimorum Medicorum docent, lacteam illam metaſtaſin varia occupare quandoque viſcera (*w*). Hyeme 1746 obſervabatur in puerperis morbus epidemicus. Aquae, dum parturiebant, effluebant, & poſtea uterus ſiccus, durus, dolens, tumebat, nec lochia ſolito fluebant modo. A ventris fluxu morbus incipiebat, dolor ventris ſequebatur, imprimis circa locum, quem occupant ligamenta uteri lata, tenſum erat abdomen, caput dolebat, & quandoque aderat tuſſis. Tertio, vel quarto, poſt partum die mammae, quae tunc turgere ſolent, flaccefcebant, & quinto, vel

ſepti-

(*t*) Acad. des ſcienc. l'an 1728. Mém. pag. 581 & ſeq. (*u*) Obſervat. Anatom. Chirurg. N° 84. pag. 79. (*w*) Acad. des ſciences l'an 1746 in 4° Mém. pag. 160.

ſeptimo, die puerperae moriebantur. Pauperes ſolas invadebat hic morbus; praecipue, ſi in noſocomio peperiſſent. Februario menſe adeo periculoſus erat morbus, ut ex viginti vix una evaderet. In cadaveribus inveniebatur coagulum lactis externae inteſtinorum ſuperficiei adhaerens, & ſerum lacteum in cavo abdominis effuſum; ſimile ſerum in quibusdam reperiebatur in pectoris cavo, & dum pulmones ſecabantur, eructabant ſimilem lympham lacteam, ſed putridam. Ventriculus, inteſtina, uterus, rite examinata, videbantur inflammationem paſſa fuiſſe, & grumi ſanguinis ex diſſectis canalibus uterinis exibant: in multis etiam ovariorum ſuppuratio videbatur adfuiſſe.

An non ex hactenus dictis concludi poteſt, metaſtaſin lacteam producere poſſe omnia illa mala, quae in textu enumerantur, & quae lochiis ſuppreſſis tribui ſolent: prout nempe in has illasve partes deponitur materia lactea, & quidem tanto majori cum periculo, quanto partes, in quas deponitur, ad vitam magis neceſſariae fuerint, uti etiam, ſi materia haec deponatur in loca, ex quibus difficulter eliminari poterit. Sic dum v: g: ad crura, & femora, deponitur, magna ſpes eſt, per fomenta, frictiones, &c., ſic disponi poſſe materiam hanc, ut denuo reſorpta per varias vias de corpore expellatur, per alvum, urinas, ſudores imprimis. Ubi vero in cavum calvariae tendit, cita mors ſequitur. Simul etiam patet, ſollicite diſtinguendum eſſe illum tumorem femorum & crurum, qui poſt partum ſequitur, a ſimili, qui in gravidis ab utero tumente, & venas comprimente, naſcitur; qui poſt partum, dum uterus ſubſidet, ſponte cedere ſolet. Prior enim a femoribus incipit, & dein ad inferiora deſcendit, tactui digitorum magis reſiſtit, nec ceſſante presſione relinquuntur foveae: poſterior ab inferioribus incipit, lente aſcendit, mollior eſt, & prementibus digitis facilius cedit; eſt enim vera anaſarca, a venarum compreſſione nata.

Simul etiam patet, puerperas lactantes minus periclitari ab hac cauſa, quam illas, quae natis ubera negant. Suctio ipſa lac in mammas evocat; retropulſio autem metaſtaſis talis periculum facit.

Non tamen in illa opinione ſum, acſi lochia retenta nullum facerent periculum; ſed tantum hoc monendum eſſe credidi, etiam de depoſitione materiae lacteae ad varia loca corporis cogitandum eſſe. Lochia enim naturaliter minuuntur illo tempore, quo febris lactaria ſolet incipere, & vix ſanguinea fluunt tunc, ſed potius ſubpurulenta. Primis autem diebus puerperii majus videtur eſſe a lochiis retentis periculum; ſequentibus diebus, poſt febrim lactariam, minus; ita tamen, ut ſi retineretur illud purulentum, quod tunc exire ſolet, ab ejus reſorptione in ſanguinem multum mali metuendum foret. Accedit, quod, laeſo in partu utero, ejus inflammatio ſaepe ſequatur; unde lochia ſupprimuntur; de quibus nunc dicendum erit.

Dum, excluſo foetu, placenta ſeparatur, copia ſanguinis exit, quae brevi poſtea minuitur; & tunc lochia minus rubro colore tincta fluunt. Aëris acceſſus liber tunc adfuit, neque ille poſtea omnino impediri poterit; hinc ſemper metuenda eſt cita putredo ſanguinis, & aliorum humorum, qui in ca-

cavo uteri, vel in sinubus, qui in ipsa substantia uteri adsunt, retinentur. Calor loci, humiditas, aëris accessus, putredini extravasatorum & stagnantium humorum omnino favent: idem metuendum est a placentae solutae reliquiis; quamdiu enim adhuc integra utero adhaeret, credibile est, humorum circumductionem adhuc pergere per placentam, adeoque illam non tam cito putrescere. Si autem extravasati humores libere exeant, a putredine nihil metuendum erit. A mora ergo in cavo vel sinubus uteri imprimis metuendum est, ne putrescant extravasata, uterum ipsum male afficiant, & resorpta pessimas febres producant, vel, ad alia corporis loca deposita, & illa putredine inficiant. Si enim tot & tanta mala fiant a blanda materia lactea, quid non metuendum erit ab ichore putrido? Hanc lochiorum retentorum corruptionem descripsit *Hippocrates* (x), monuitque, inde uterum exulcerari, & ab hoc putrido resorpto periculosam febrim accendi: unicam fere spem curae videtur habuisse, si putredo haec, antequam totum sanguinem corruperit, expellatur de corpore. *Quinto, aut septimo, die quandoque venter turbatur, & nigra, & admodum graveolentia, alias atque alias secedunt, & urina quasi asinina. Quae si secesserint, melius illi esse videtur, & curata brevi convalescit; sin minus, periclitabitur vehementi alvi profluvio ipsi succedente.* Alvi perturbatio, per quam, nondum omnino fractis viribus, expellitur illud corruptum, salutaris est; verum ubi, diutius protracto morbo, omnes fere corporis humores in putrilaginem soluti sunt, tunc vehementi alvi profluvio perire solent. Unde simul patet, non omne alvi profluvium in puerperio semper timendum esse: haec tamen opinio multorum animis insedit, postquam viderant, a lochiis suppressis tandem colliquativo alvi fluxu perire puerperas. Probe memini, dum puerperae, gemellos enixae, curam gererem, me pessime exceptum fuisse ab adstantibus, dum nollem alvi fluxum compescere. Tertia die lochia omnino suppressa fuerant; venter durus & dolens erat. Mollissimis fomentis adhibitis, lenissimis aperientibus decoctis copiose potatis, per alvum exiverunt viridia, foetidissima, & quidem cum insigni levamine; ac brevi convaluit.

Pessimas febres sequi ex lochiis suppressis, demonstravit *Hippocrates* (y), exemplo mulieris, quae ad frigidam aquam in Thaso decumbebat, quae filiam pepererat, nec esset purgata (a lochiis). Tertio enim a partu die correpta est febre acuta, horrida (φρικώδης); aderant deliria, alvus turbata, multis tenuibus & aquosa bile mistis. Sitis aberat, & multa mala symptomata successive sequebantur; post multa molimina critica, sed imperfecta, post metastasin ad dextram coxendicem, sed absque fructu, post febris mutationes varias, tandem octogesimo die periit. Notavit *Hippocrates*, urinas fuisse perpetuo nigras, tenuesque, & aquosas.

Rarius autem est, tanto tempore protrahi funestum morbum, cum *Hippocrates* (z) alio in loco dixerit, de lochiis suppressis agens: *Moriuntur autem aliae alio tempore, prout corpus & affectio se habet. Verum unum & vigesi-*

(x) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 37. 38. Charter. Tom. VII. pag. 751.
(y) Epidemic. Lib. 3. textu 62. Ægrot. 2. Charter. Tom. IX. pag. 294.
(z) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 37. pag. 751.

simum diem non excedunt. Frequentius ita accidit. In *Epidemicis* (*a*) describitur historia puerperae, quae laboriose peperit gemellas, nec omnino purgatae (a lochiis) prima die jam febris acuta accessit, cum vigiliis, capitis & cervicis doloribus, delirio, urinis tenuibus, aquosis, dein & nigris, aliisque malis symptomatibus; Haec autem decima sexta die periit phrenitica. Confirmatur hoc *Sydenhami* (*b*) observatis: ille cautissime tractabat lochiorum suppressionem, &, si minus succederet cura, conabatur trahere morbum: *Cum singulo quoque die curationis negotium magis magisque extra aleam ponatur, & si aegra vicesimum diem superaverit, jam fere in vado est.* Videtur autem haec *Sydenhami* methodus satis congruere cum textu *Hippocratis* (*c*); praecipue, si secundum Vaticanum exemplar (*d*), loco αἱ μῆτραι ἢ βιασθεῖσαι, legatur μὴ βιασθεῖσαι; tunc enim sic sonat; *At si illi vel medicamentis vel sponte purgatio eruperit: id etenim accidit, si uteri os suum relaxaverint, non coacti a sanguine derepente confertim delato; si, inquam, eruperit, graveolentia, & purulenta, repurgantur, interdumque etiam nigra: tumque melius erit, & adhita cura convalescet.* Perfecte haec conveniunt illis, quae paulo ante dicta fuerunt: purulenta enim exeunt, nauseosi odoris, & si grumosus sanguis, incepta jam putredine deliquescens, exeat simul, foetor adest, & maculae, in linteis repertae, cinguntur circulo livido, quandoque & nigro.

Lochiorum autem suppressio duplicem causam agnoscit; vel enim non depluunt in cavum uteri, vel in utero colliguntur, nec exire possunt, si in grumos majores concreverint, aut exitus per uteri orificium a quacumque causa impediatur. *Quum mulieri a partu purgatio fluit, non copiose procedit, inflammatis nimirum uteris, eorumque osculo concluso. Uteri autem stomachus* (*collum*) *in se concidit undique* (*e*): Notaverunt periti artis obstetriciae magistri, post partum, & placentae eductionem, collum matricis, instar intestinuli, pendulum in vaginae suprema parte reperiri, & quandoque ab imperitis obstetricibus haberi pro corpore peregrino, quod evellere conantur, pessimo certe, & periculoso, errore. Cum autem vasa patula satis hient in uteri cavum, libera satis via est, per quam humores in uteri cavum venire possunt, nisi sequens brevi inflammatio tumere faciat uteri substantiam, & sic haec vasa cito claudantur: unde uteri inflammatio merito pro frequenti causa suppressionis lochiorum habetur. De hac postea dicendum erit. Si a grumis obturetur os uteri, hi educendi sunt; de qua re videantur illa, quae ad §. 1322 & 1326 dicta fuerunt.

Sed & observavit *Hippocrates*, pudenda concreta fuisse tempore puerperii, unde liber lochiorum exitus impediebatur: interim tamen & suppressionis lochiorum effectus potuit esse talis concretio praeternaturalis. Sic autem habet (*f*): *Si puerperae aliqua pudendi pars obturata fuerit* (*jam vero & id vidi*), *si*

(*a*) Lib. 3. textu 39. Ægrot. 14. Charter. Tom. IX. pag. 308. (*b*) Differtat. Epistol. pag. 535. (*c*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 37. Charter. Tom. VII. pag. 751. (*d*) Ibid. pag. 900. N°. 207. (*e*) Ibid. pag. 751. (*f*) De Morb. Mulier. Lib. I. Cap. 44. Charter. Tom. VII. pag. 754.

si os pudendi ulceratum fuerit, & ubi in partu, per vim egresso puero, ulceratum fuerit, contingitque quid aphthae simile, valdeque inflammatur, & labra ex inflammatione, quum nimirum exulcerata fuerint, in seje concidunt, mutuoque cohaerent. Sed & frigus fit, & ambo labra occlusa sunt, quae purgationis reliquias constringunt. Quod si purgatio prodiret, ulcera non itaque coalescerent. Quomodo autem tale malum tractari debeat, dictum fuit antea ad §. 1290, & §. 1315.

Antea ad §. 1290, ubi de caussis retenti fluoris menstrui agebatur, dictum fuit, a perverso situ oris uteri posse impediri menstruorum liberum effluxum. Ubi de partu difficili agebatur, pariter dictum fuit, obliquum uteri situm in caussa esse saepius, ut mulier pariat difficilius. Sed & ab eadem caussa lochiorum expurgationem impeditam deducit *Hippocrates* (*g*): *Si, ex partu, uteri in dextram obversi fuerint, puerperii purgamenta non eunt, dolor imum ventrem, lumbos, & ilia, detinet, crus dextrum gravatur, & torpor occupat* &c: *Si uteri in sinistram partem, aut coxam, declinarint, dolor acutus & vehemens lumbos ac ilia, crusque, detinet, & claudicat.* In quocumque alio obverso situ uteri idem metuendum esse, facile patet. Nisi enim uteri orificium directe respondeat vaginae, difficilius fluent lochia; imo & integre possunt supprimi, si os uteri vicinis partibus appressum claudatur. Quomodo autem uteri obversioni succurrendum sit, antea ad §. 1321. dictum fuit.

Omnium tamen maxime metuenda est lochiorum suppressio, quae ab inflammatione uteri originem ducit. In difficili partu, uti antea dictum fuit, magna vis infertur utero, ita ut quandoque rumpatur: caput infantis, si mole majus fuerit, in transitu saepe contundit, imo lacerat, os uteri; rudiori evulsione placentae ab imperita obstetrice toties laeditur uteri substantia: unde non mirum est, uterum inflammari post partum, & a tali tumore inflammatorio lochia supprimi. Tales autem uteri inflammationes vix resolvendo curari possunt; sed saepe in suppurationem abeunt; quandoque & in gangraenam, subito lethalem. *Hippocrates* (*h*), de uteri ulcere agens, dicit: *Morbus autem praecipue ex partu invadit, si quid in ipsis dilaniatum computruerit.* Si ergo tales caussae praecesserint, a quibus laesio uteri fieri potuit, tunc de inflammatione uteri secutura metus est.

Haec autem signa hujus mali recensuit *Hippocrates* (*i*); *Si inflammatus fuerit uterus, vellicatur; quod si quid corruptum fuerit, & recruduerit, febris corripit acuta & magna, horrorque durus partes circa pudenda; férociter afficitur, moeretur, & concitatur. Ac si quis digito contigerit, rursus pejus habet, & pungitur, caput & sinciput dolet, tum caligo, tum frontis sudor adest, extrema perfrigerantur ac tremunt, interdum etiam sopor occupat, neque audire potest, neque aliquid uterus efficit; multum est cibi fastidium, neque stomachus, neque venter, omnino cibum attrahit; vociferatur, prosilit, dolet pubem, inguina, lumbos, & occultos pudendi locos; celeriterque intereunt.* Similia his alio in loco (*k*) habentur, ubi

(*g*) De Mulier. Morb. Lib. 2. Cap. 28. pag. 816. (*h*) Ibid. Lib. I. Cap. 63. pag. 765. (*i*) De Mulier. Morb. Lib. 2. Cap. 50. Charter Tom. VII. pag. 827. (*k*) Ibid. Lib. I. de Morb. Mulier. Cap. 54. pag. 758. & Cap. 55. 56. pag. 759.

ubi describit mala, quae contingunt, *Si uteri ex partu inflammati fuerint*; addit tamen & alia quaedam; *Ex ventre vero incendium nunquam desinit, sitit, & coxendices dolent, imus venter vehementer intumescit, & alvus turbatur: Dejectio mala est, graveolens.*

Apud *Aetium* (*l*), praeter generalia uteri inflammati signa, enumerantur illa, quae diversa loca uteri, quae a morbo occupantur, designant. Sic si uteri cavum, aut fundus, fuerint inflammata, summum dolorem adesse dicit; *Ut saepe, nec exterius quidem, tangi patiatur.* Si posteriorem uteri partem occupet inflammatio, *Dolor lumbos magis vexabit, durique stercoris excrementa detinebuntur; quoniam intestinum rectum opprimitur.* Si anterior & inferior regio uteri inflammetur, urinae aderit difficultas, ob similem rationem. *Si obliqua loca occupaverit, inguina extenduntur, & crura difficulter moventur.*

A parco lochiorum fluxu *Hippocrates* (*m*) notavit, ventrem ac vesicam constringi; & alibi (*n*), stranguriam succedere utero inflammato. Omnia signa haec inflammati uteri pulchre collecta habentur apud *Moschionem* (*o*); ubi etiam, ex *Cleopatrae* observatione, additur, utero inflammato, linguam asperam, ac nigram, quasi atramento tinctam, inveniri; & extremos digitos ac ungues dolere (*p*). Omnia autem haec mala, quae inflammationem uteri comitari solent, etiam a recentioribus Medicis observata fuerunt.

Si considerentur illa, quae antea ad §. 1285 & 1293 dicta fuerunt de mirabili illo regiminis imperio, per quod uterus male affectus omnes corporis functiones turbare possit, minus mirum videbitur, tot symptomatum catervam comitari uteri inflammationem. Simul etiam notari meretur, uti optime monuit *Celeberrimus Simson* (*q*), uterum puerperii tempore magis irritabilem esse, hinc a leviori stimulo, & animi affectu, stringi ita, ut lochia supprimantur ilico, & caterva malorum sequatur. *Hippocrates* (*r*), postquam varia mala recensuit, quae sequuntur, si lochia non rite repurgentur, dat hanc rationem: *Quippe cum in molli parte, & bene sensili, existant, & in nervosa cavitate, multae autem cum ea partes communicent, sinciput, stomachus, mens percellitur, depravatur, nec facile intelligere solet.*

Simul etiam hinc patet, quare periti in puerperis tractandis viri sinistri quid metuerint, si non sedaretur pulsus celeritas, inter parturiendum nata, prima post partum hora; solet enim tunc morbus acutus sequi, & merito metuitur uteri inflammatio, ac pessimae ejus sequelae (*s*). Videtur & huc spectare textus *Hippocratis* (*t*), ubi de febrium crisibus, & diebus criticis, agit. Postea enim subjungit: *Ad eundem vero modum etiam mulieribus crises a partu contingunt.* Illud autem videtur obtinere, si morbo acuto a partu cor-

(*l*) Lib. XVI. Cap. 85. pag. 162. (*m*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 36. Charter. Tom. VII. pag. 750. (*n*) Aphorism. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag 230. (*o*) Spach. Gynaec. pag. 12, 13; & Harmon. Gynaec. pag. 23. (*p*) Harm. Gynaec. pars poster. Cap. X. pag. 28. (*q*) An Inquiry in five Essays. pag. 67. (*r*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 42. Charter. Tom VII. pag. 753. (*s*) Levret l'art des Accouchem. pag. 134. (*t*) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 668.

corripiantur; quod imprimis post difficilem partum contingere solet, laeso utero. *Galenus* (*u*) hoc suo Commentario confirmare videtur. Sic enim habet: *A quo die mulier pepererit, ab eo numerare incipias, non a quo cepit febricitare: Nam aliquae secundo vel tertio die, postquam pepererint, in febrem incidunt, atque ab eo plerique futuram crisim enumerant. Verum res secus habet, quum oporteat a die quo foetum edet enumerationem exordiri.* Febris enim lactaria, quae secundo, vel tertio, die incipit, plerumque brevi secedit, per blandum sudorem, sine ullis perturbationibus criticis. Sic, in textu *Hippocratis* paulo ante citato, mulier, quae gemellas pepererat, sed laboriosè, prima die febre acuta fuit correpta, & postquam undecimo ac decimo quarto die mala symptomata adfuissent, phrenitica interiit decimo septimo die. Imo & illa mulier, quae in *Thaso* decumbebat, cujus pariter mentio facta fuit, tertio a partu die acuta febre correpta legitur quidem, sed tamen videtur *Hippocrates* a partus die numerasse morbi decursum. Notat enim quod *multo tamen ante partum febriculosa decubuerat, cibumque fastidierat:* nec credibile est, illam febrim post partum siluisse, sed cum horrore in acutam degenerasse; quae tamen de lentae febris, quae ante partum afflixerat, indole participabat, cum octogesimo die mortua fuerit (*w*).

Unde patet, lochiorum suppressionem merito periculosam haberi: *Nisi enim a lochiis mulier repurgetur, magno morbo corripietur, vitaeque periculum incurret, nisi cito curetur, & aliquis convenientem ipsi purgationem promoveat* (*x*). Omnium maxime, si uteri inflammatio fuerit causa, vel sequela, suppressionis lochiorum. *Nisi statim curentur, plurimae intereunt* (*y*). Quo & videtur spectare sequens Prognosis: *Uterinae in ventribus durities cum dolore, acute perniciosum* (*z*).

Hactenus praecipue dictum fuit de illis malis, quae ab utero male affecto, & lochiis retentis, oriuntur; uti etiam de his, quae a metastasi materiae lacteae in puerperis metuenda sunt. Verum & ipsa lochia retenta, mora acriora reddita, resorpta vasis uterinis, & dein ad varia viscera deposita, producere posse periculosissimos morbos, facile intelligitur. Praeclarus Medicus *Targioni Tozzetti* (*), multis aliis scriptis in orbe literario notissimus, inseruit suis observationibus unam alteramve, quae huc spectant, & quas desumsit ex manuscripto Anatomico-Medico incerti autoris, qui decimo sexto saeculo vixit, & videtur optima fide narrasse illa, quae viderat propriis oculis: simul figuras satis nitidas partium, de quibus agit, addidit. Secuit autem cadaver puerperae, quae postridie a partu gravissima corripiebatur Epilepsia, ita ut linguam sibi mordicus absciderit; dein Apoplectica interiit, cum per triduum totum mansisset aphona. Uterum invenit tumidum, plus quam pollicem in substantia crassum, durum, carnosum, vasa spermatica pollicem cras-

(*u*) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 668. (*w*) Epidemic. Lib. 3. text. 62 Ægrot. 2. Charter. Tom. IX. pag. 294. (*y*) Hippocr. de Morb. Mulier. Lib. I. Cap. 54. Charter. Tom. VII. pag. 758.
(*z*) Coac. Praenot. N° 528. Charter. Tom. VIII. pag. 883. (*) Prima Raccolta di osservazione Mediche pag. 92 &c.

crassa, tumida, subnigra, quasi essent sanguine grumoso plena, qui a partu debebat per uterum exonerari: testes, quos cornua uteri vocant plerique, invenit tumidos. In ipso uteri cavo invenit sanguinem crassum, atrum, haerentem arctissime cotyledonibus, ut vix avelleretur; qui putris videbatur. *Cotyledones autem sunt venarum uteri oscula parva, ut puncta viderentur subnigra. Caro vero, seu substantia uteri carnosa, & alba erat & dura, & per ipsam arteriae & venae transibant, ut si quis acu istum librum perforaret, & cum per transversum secaretur caro, prosiliebat sanguis, quasi si quis acu acutissima illam perforasset. Os uteri habebat duos veluti musculos parvos intro se, & tenues, sive membranae alicujus partes videantur, utrimque claudentes os ipsum, ut ne acus quidem immitti posset, gravida existente muliere: Sic mihi ostendit magister Gulielmus Barbitonsor &c.* Collegit hinc, mulierem hanc periisse ob retenta lochia, quae prima tantum die fluxerant sat copiose, materia nempe in cerebrum translata: notat simul, ante annum aliquot convulsiones Epilepticas habuisse noctu. *Conjecit quoque, maximum laborem fuisse illi in partus exitu ad os uteri; nam totum erat lividum, quasi ictum esset baculo, aut saxo.* In capitis sectione, dum separaretur a cranio Pericranium, mirabatur, *profusisse tantum sanguinis aquosi, ac tenuis, & serosi, ut cranium videretur simile esse cribro, & ab ipsomet osse emanabat, nec decipiebar, videbaturque illud cranium esse veluti perforatum, eratque colore subobscuro livente, & vidimus venas durae matris fuisse in causa hujus fluoris & effusionis &c.* Deinde addit: *Notavi quoque, cum pericranium a cranio separaretur, quasi aliquod putre divelleretur ab osse, sic nullo momento, ac ut rem fracidam, illud ab osse separari.* Videntur autem hic pericranium, calvaria, ac dura mater, imprimis laesa fuisse; nam de reliquis in cavo calvariae contentis nihil refert. Sed mox subjungit sequentia: *In Domicella* de Mauvoysin, *quae obiit a partu epileptica una & apoplectica, secta observavi, totum ventriculum sinistrum cerebri fuisse plenum aquoso sanguine, seroso, putri, ac pravi coloris, & venas plexus retiformis una cum arteriis fuisse tumidas, quasi insufflatas, subnigras, quae notae erant partis non naturaliter affectae.* Hic manifeste ad capitis interiora delata fuerunt, lethali metastasi: nec invenit vasa rupta, sed tumida & infarcta.

Facile autem intelligitur, lochia deposita ad varia viscera, diversos efficere morbos pro diversitate functionum, quae ab his visceribus pendent. Horum malorum catervam descripsit *Hippocrates* (a); *Si vero mulieri puerperii purgatio ad caput irruat (id enim contingit), plerumque statim moriuntur, si detineatur &c: Si vero per os non prodeat puerperii purgatio, sed cum impetu delata sursum vertatur, puerperia (lochia) delitescent, neque pro ratione procedent, tussis & asthmata illam corripient, oppletoque a sanguine pulmone, latus & dorsum ipsi dolebunt valde. Quumque tussit, siccum per tussim rejicitur; alias vero spumosum exspuitur. At progressu temporis sputum subnigrum & turbidum apparet, pectora calor magis quam reliquum corpus detinet, nimirum sanguine ipsa calefaciente &c: Quod si purgatio impetu sursum delata per os non exeat, neque ad pulmones verta-*

(a) De Mulier. Morb. Lib. I Cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755.

tatur, ei ad faciem puerperia divertent, quae admodum rubicunda erit, & caput grave, neque id citra dolores movere poterit, oculi etiam valde rubicundi erunt, & ex ipsis sanguis tenuis effluet. Est, ubi etiam nonnullus sanguis per nares effluit, qui si effundatur, hoc modo morbus diuturnior evadit. In alio loco (*b*) monet, a lochiis minus, quam oportet, fluentibus, nonnullas corporis partes ad motum impotentes reddi, quandoque claudicationem sequi.

Omnia autem haec contingere possunt etiam in sanissimis mulieribus, quibus post partum purissimus sanguis exit, quasi de victima flueret: potest enim sola mora in cavo vel sinubus uteri corrumpi, & putrida, inde nata, miasmata resorberi, quae dein pro diversa metastasi varios & periculosissimos morbos producunt. Majus certe discrimen metuendum erit, si humores ante partum jam multum degeneraverint a sanitatis conditionibus. Monuit *Hippocrates* (*c*) in illis locis, quorum incolae palustres aquas potant, mulieres oedematosas fieri, & pituita alba laborare non tantum, sed vix in ventre concipere, *neque purgationem post partum in his mulieribus commodam contingere.* Alibi (*d*) dixit: *In gestantibus uterum salsuginosa, significant post partum molestias ex albis mordacibus. Tales purgationes indurant; singultus in his, malum, & uterorum procidentia, quae & una interficit.* Et paulo post (*e*): *Uterum gerentibus salsuginosae juxta fauces fluxiones, malum.* Antea enim dictum fuit, postquam sanguine distenta vasa uterina fuerint evacuata, tertio die lochia prodire, quae puris conditiones referunt, sicque uteri cavam superficiem repurgari. Verum ad §. 387 demonstratum fuit, requiri blandam humorum indolem, ut benigna fiat suppuratio. In tali autem puerpera acriores humores ad uterum derivantur; unde sensilis ejus superficies nimis irritabitur.

Sed & ob eandem rationem morbi praegressi puerperium considerandi sunt. Dixit *Hippocrates* (*f*): *Quae ante partum, in modum cholerae morbi doluerunt, facile quidem pariunt; verum si febricitent, maligne habent, tum alias, tum si circa fauces quid vexet, vel aliquod signum mali moris in febre appareat.* De pituitosis, & lienosis, mulieribus praedixit (*g*); & lochia non boni coloris proditura, & metum fore, ne supprimantur. Alibi (*h*) monuit: *Si mulier uterum gerens morbo aliquo minime cognato laboret, in puerperii purgatione perit.* Recentiorum Medicorum observationes hoc confirmarunt. Sic *Hoffmannus* (*i*), *quando gravidae, ultimis praesertim mensibus, cum aestu interno de virium debilitate valde queruntur, vidit saepe, & praedixit, in puerperio pravos eventus.*

Dictum fuit, uterum a lochiorum retentione inflammari, & quandoque a la-

(*b*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap 41. Charter. Tom. VII. pag. 753.
(*c*) De Aëre Locis & Aquis Cap. 3. text. 7. Charter. Tom. VI. pag. 105.
(*d*) Coac. Praenot. N° 526. Charter. Tom. VIII. pag. 883. (*e*) Coac. Praenot. N° 537. Ibid. pag. 884. (*f*) Coac. Praenot. N° 535. Ibid. pag. 883. (*g*) De Mulier. Morb. Lib. I Cap. 28 & 29. Charter. Tom. VII. pag. 746. 747. (*h*) De Natur. Puer. Cap. V. Charter. Tom. V. pag. 315. (*i*) Medic. ration. & syst. Tom. IV. part. 2. sect. I. Cap. I. pag. 25.

laborioso partu, vel & rudiori obstetricis manu, inflammatum, suppressionem lochiorum producere. De signis uteri inflammati dictum fuit. Verum talis inflammatio vel curabitur blanda resolutione, vel reliquos inflammationis exitus subibit, nempe suppurationem, gangraenam & sphacelum, scirrhumque, ex quo Cancer uteri sequi poterit. Uteri autem inflammatio gravior saepe omnes functiones encephali adeo turbat & opprimit, ut mors sequatur, antequam varii inflammationis exitus locum habere possint. Antea ad §. 432 dictum fuit, gangraenam viscerum lethalem esse; genitalium vero curatu difficilem; simul aliquot casus sanatae gangraenae in genitalibus fuerunt recensiti; imprimis ex *Ruyschii* observatis. Dum nempe a difficili partu contusa vagina, & intestinum rectum, gangraena contabuerant, & postea corrupta a sanis per suppurationem separata fuerant, superstite puerpera. Quando enim magnae molis caput diu in exitu pelvis haeret, sic comprimuntur omnes partes vicinae molles ad dura pelvis ossa, ut omnis humorum circuitus per partes pressas penitus impediatur; unde gangraena sequitur. Tales gangraenas curatas fuisse quandoque, certo constat. Verum si gangraena validam inflammationem uteri praegressam pro causa habuerit, non novi, certa observatione constare, quod unquam haec curata fuerit; certe, si unquam, saltem rarissime, talem curam contingere, vix erit ullus, credo, qui dubitet. Cum autem nunquam gangraena sanari possit, nisi suppuratione facta, per quam omne corruptum & mortuum separatur a partibus vivis, operae pretium erit, quaedam dicere de ulcere uteri. De Scirrho enim, & Cancro, antea actum fuit, neque videtur hujus loci esse, ut de his inflammationis sequelis agatur. Non enim proprie ad puerperarum morbos pertinent, cum a puerperio jam resurgentibus molesta sint haec mala, & vix ante adverti possint.

Simul etiam facile patet, non intelligi hic superficiariam illam & lenem suppurationem, per quam cava uteri superficies depuratur, uti ante dictum fuit: verum agitur hic de suppuratione in ipsa uteri substantia post praegressam inflammationem producta. De his malis monuit *Hippocrates* (*k*): *At cura cito adhibenda est, si ulcera in utero fuerint. Nimirum enim tenero in loco sunt, celeriter increscunt, brevique putrescunt.*

Cognoscitur ex inflammatione praegressa, & signis suppurationis incipientis, de quibus & in *Capitulo de Abscessu*, & in morbis viscerum inflammatoriis, saepius dictum fuit. Si ergo dolor circa uterum maneat pertinax, absque signis pessimis, suppuratio uteri exspectanda est. *Dolor ventris post partum, in his purulenta purgant* (*l*). Solet & tunc febricula adesse, quae suppurationes alicujus momenti, imprimis in visceribus, comitari solet. Unde *Celsus* monuit (*m*): *Si mulieri ex inguine febricula orta est, neque causa apparet, ulcus in vulva est.* Si talis vomica in utero orta fuerit, optandum est, illam sic rumpi, ut pus per vulvam exire possit; tunc enim citius sanantur. Si autem per aliam viam pus exitum tentet, curatio protrahitur multum, & quandoque difficulter

(*k*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 66. Charter. Tom. VII. pag. 768.

(*l*) Coac. Praenot. N° 520. Charter. Tom. VIII. pag. 883.

(*m*) Lib. 2. Cap. 7. pag. 60.

ter admodum obtinebitur. Idem verum est, si pus, in uteri substantia collectum, per metastasin ad alia corporis loca deponatur.

Quandoque enim uteri vomica versus exteriora pus collectum derivat. Unde *Hippocrates* (*n*) monuit: *Si uterus, ischio incumbens, suppuratus fuerit, necesse est, illum linteis carptis curari.* Tunc enim manubus accessus datur, dum uteri ulcus extrorsum aperitur; adeoque & linteis carptis, & turundis, & aliis pluribus, opus erit; & ideo talia mala ἐμμοτα ab *Hippocrate* dicta fuisse, testatur *Galenus* (*o*); de qua re alia occasione dictum fuit. Aliquot tales casus ipse vidi, sed semper longa erat cura, & quandoque fistula manebat, licet sanitas in reliquis rediisset satis commoda.

Talis & casus apud *Celeberrimum Benevoli* (*p*) legitur, de juniore puerpera, cui post partum difficilem quinto die supprimebantur lochia, cum febre valida, abdominis tensione & tumore, vomitu, urina parca, & reliquis uteri inflammati signis. Tentata fuerunt efficacissima remedia ad resolvendam hanc inflammationem; verum omnia symptomata perrexerunt usque ad vigesimum quintum diem; tunc febris cepit minui; cessabant graviora symptomata, manente tamen abdomine tenso & tumido per sex menses & ultra, imprimis circa dextrum Ilium, ubi percipiebatur durities circumscripta. Post alios sex menses tussi molesta corripiebatur; unde tumor ille durus, antea profundius latitans, incepit versus exteriora protuberare. Tribus adhuc mensibus elapsis, opem *Benevoli* imploravit, qui, omnibus ritè examinatis, abscessum latere conclusit, fomenta applicuit, & sexdecim a partu mensibus locum aperuit; quo facto, exivit pus bonum, sed parca admodum copia, quanta nempe contineri posse videbatur sub integumentis, nec videbatur aliquid exire ab interioribus. Verum post octo vel decem dies a tumoris apertura, aegra corripiebatur frigore, cum febri, & sequenti mane, mutando apparatum, inveniebatur copia puris dissoluti & foetentis; perrexit autem similis materia sponte exire, nec augebatur copia, si manu premerentur vicina. Omni octava, vel decima, die redibat febris, sequente copiosiori evacuatione puris, per trimestre fere spatium. Nihil autem aliud toto hoc tempore factum fuit, nisi quod vulneris labia tenerentur a se mutuo remota, ut liber puri maneret exitus. Neque aliquid purulenti unquam de vagina prodiit; & aegrae, licet diuturno morbo extenuatissimae, solito tempore prodibant menstrua. Vigesimo mense gangraena in vulnere aderat; qua separata, multum aucta fuit apertura, quae postea sensim imminuta fuit, manente parvo orificio, quod liberum exitum praebebat puri. Fistula mansit sic incurabilis, cum tuto incidi nullo modo posset, quoniam specillum immissum per sex digitos transversos adigi poterat, transversali, & satis profunda, directione.

Mirabilis casus suppurationis post suppressa lochia legitur (*q*). Post laboriosum

(*n*) Aphor. 47. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 223. (*o*) Ibidem. (*p*) Dissertazioni ed osservazioni &c. N. 36. pag. 217. (*q*) La Motte Traité complet de Chirurgie Tom. I. pag. 268.

riosum gemellorum partum, a valido terrore puerperae lochia supprimuntur omnino, cum tensione & dolore valido abdominis. Mollissimis fomentis applicatis, & similibus clysmatibus injectis, venae sectionibus in brachio repetitis, minuebatur utcumque vehementia dolorum; qui tamen manserunt perpetui per quadraginta dies, & ultra. Venter autem tumens superabat molem, quam ante partum habuerat. Subito augentur dolores, & quatuor digitorum distantia ab umbilico, tam a latere, quam versus inferiora, apertura sponte fit; per quam exeunt plures librae puris, replentes vas, quo aqua hauriri solet (*un sceau*); pergebat adhuc ex ingenti abscessu pus exire, donec penitus depletus foret. Simplicissimo apparatu Chirurgico applicato, brevi integre convaluit. *Hippocrates* (*r*), de cura hujus mali agens, suasit lactis usum; dein dixit: *Post lactis autem potum, cibis quam maxime incrassandum, & ut utero gestet procurandum; sana enim evadet. Plerumque autem ex hoc morbo evadunt, & steriles redduntur.* Haec tamen mulier, post tam gravem morbum toleratum, saepius peperit.

Contingit aliquando, ut pus collectum in uteri ulcere, resorptum, per alia loca exeat. Sic vidi in gravida, quae & hydrope anasarca laborabat, dolorem ortum in dextro ilio, satis intensum: post partum prodiit per vulvam pus olidissimum, quod copia minori sensim, & postea album, inodorum, fluxit quotidie ad septimum a partu mensem usque: aderat simul cruris & femoris dextri imbecillitas; dein ex mamma dextra pus exivit, & lente convaluit.

In alia puerpera vidi, post omnia signa abscessus in sinistro Ilio collecti, alvi fluxum olidissimum secutum fuisse; simul & aliqua copia similis materiae de utero fluere cepit, cum levamine, & restituto appetitu, qui antea deficiebat. Post incepit sputa rejicere similia, & magna copia quidem: tardè pariter convaluit.

Uti jam in utero collectum pus per alia loca quandoque evacuatur, sic aliunde adveniens quandoque per uterum exit. Hanc distinctionem *Hippocrates* (*s*) fecit, & monuit, quibus signis hoc cognosci possit: *An vero ab ipsis sint uteris, hoc pacto dignosces. Quae enim ab ipsis ulcerationes sunt, purulentam & compactam purgationem exhibent; quae vero non ab ipsis, tenuem & saniosam.* Omnia, quae de ulceribus internis curandis antea dicta fuerunt, hic quoque locum habent. *Ulcera (uteri) vero curanda sunt, ut illa, quae in reliquo sunt corpore, studendo, ut inflammatio arceatur, repurgentur, impleantur, & ad cicatricem perducantur. Aqua autem potui danda est, vinum minime, cibique pauci, non multi* (*t*). Mollia satis remedia, & victum similem, commendavit *Hippocrates* (*u*) in ulcere uteri, de quo hic agitur; nempe cujus materia non aliunde delata, sed in ipsa substantia uteri nata & collecta, fuit: *In quibus autem purulenta & compacta defluunt, in his quidem universum corpus nullo modo movere opor-*

(*r*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 62. Charter. Tom. VII. pag. 764.
(*s*) Ibidem Cap. 65. pag. 766. (*t*) Ibidem Cap. 66. pag. 768.
(*u*) Ibid. Cap. 65. pag. 767.

oportet, sed colluere & ex his totam curationem moliri. Licet enim detersio ulcerum, si sordida fuerint, quandoque acriora poscat remedia, tamen in parte adeo sensili, & tantum imperium habente in reliquum corpus, prudenti cautela opus est. Ulcus uteri curabat *Harvaeus* (*w*), quod satis antiquum jam erat: cum autem usitatis remediis parum proficeret, validiora tentare voluit, addens solitis injectionibus aliquantulum *Vitrioli Romani*; *a cujus acrimonia perculsus uterus subito se contraxit, induruitque adeo, ut ad tactum lapide rigidior sentiretur; simulque plurima symptomata hysterica oborta sunt, quae ab uteri strangulatu, tetrisque inde vaporibus sursum latis, Medici vulgo fieri existimant. Duravit aliquamdiu hoc malum, donec a mitioribus & anodynis remediis placatus uterus orificium suum laxaret, liquoremque acrem (quem injeceram) una cum saniosa putrilagine expelleret.* Utilis haec observatio docet, quanta mala sequi possint, si uterus irritetur, sive acri remedio, sive alio quocumque modo, hoc fiat.

§. 1330. Cuncta haec eradicantur sponte, radice mali excisa (1329.).

Cum omnia haec mala a lochiorum suppressione ortum duxerint, hinc redeuntibus lochiis omnia haec minui, vel & integre cessare, solent. Praecedenti paragrapho patuit, retenta lochia diversissimos morbos producere, prout in hoc illudve viscus rapiuntur; & *Hippocrates* (*x*) similia monuerat; *Si ex partu minime purgata fuerit, venter & crura tument, & vigor & dolor imum ventrem occupat, quandoque etiam ad viscera progreditur.* Similia his alibi leguntur (*y*). Praeterea (*z*), loquens de puerpera, cui *primis tribus aut quatuor diebus puerperii purgatio prodierit, deinde ei derepente perdatur*, addit: *Si vero curetur victus ratione mulier, supererit, si cito curetur.*

Si enim viscerum fabrica a lochiis per metastasim depositis multum laesa fuerit, redeuntibus postea lochiis, non sequetur integra sanitas, sed quarundam actionum manebit vitium, & quandoque per omnem vitam. Unde alio in loco (*a*), ubi agit de lochiis ad caput, thoracem, aut pulmonem, irruentibus, monet, puerperam plerumque statim mori; si autem superstes fuerit, pulmonem saepe purulentum evadere, tussim & asthma sequi: Si autem ad caput vertantur lochia, *mente alienabitur, & delirationes furiosae existent.* Deinde addit: *At curata convalescit; non autem multa spes est, illam superesse; Ac si forte supersit, surditas, aut in totum caecitas, succedet.* Suis observatis idem confirmavit *Sydenhamus* (*b*), ubi agit de malis, quae lochiorum suppressionem sequuntur: *Nonnunquam enim Phrenesi laborant ex hac occasione, quae in dies efferatior reddita spasmos primum, dein mortem, infert: Si vero mortem*

(*w*) Exercitat. de generat. animal. in Capit. de Partu pag. 379. (*x*) De Natur. muliebri Cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 685. (*y*) De Morb. Mulier. Lib. I. Cap. XL. Ibid. pag. 752 (*z*) Ibid. Cap. 39. (*a*) Ibidem Cap. 45. pag. 755. (*b*) Dissertat. Epistol. pág. 531. 532.

tem evadant, mitius aliquantum insaniunt, quandoque ad ultimum vitae terminum. Tristes tales casus ipse aliquoties dolens vidi.

Inde patet, tunc tantum sequi integram sanitatem, redeuntibus lochiis prius suppressis, si nempe cito hoc fiat, & nullum viscus adhuc insigniter laesum fuerit per metastasin lochiorum.

§. 1331. Hinc requiruntur Antacida lenia, ad labem acidam seri sopiendam; diluentia lenia ex hordeatis, avenatis, amygdalatis, jusculis; aperientia specifica lenissima ex moderate cardiacis & uterinis; aperientia localia, Clysmata, Fomenta, Cataplasmata, Emplastra, Linimenta, Cucurbitae, Pessaria, Suppositoria.

Agitur jam de methodo tractandi puerperas, ut lochiorum suppressio caveatur, & quaenam tuto tentari possint, ut lochia suppressa, vel parca nimis, provocentur.

Imprimis hic attendendum est ad illa, quae ad §. 1329 dicta fuerunt; nempe lochia naturaliter multum minui, & circa tertium quartumque diem vix sanguinolenta esse, sed tunc subpurulenta quaedam prodire, per quae uteri cava superficies depuratur; adeoque male consuleretur puerperis, si darentur talia tunc remedia, quae lochia pellerent. Dum autem mammae turgere incipiunt, tunc impetus & copia humorum ab utero avertitur, & versus mammas tendit: unde lactantibus puerperis, caeteris paribus, minori copia fluunt lochia; illis vero, quibus lac ex mammis resorberi debet, fere semper lochia augentur, dum hoc fit.

Quies autem absoluta corporis & mentis omnino requiruntur. Vix enim credi potest, quam mobiles sint puerperae in toto genere nervoso, praecipue si tenerae, molliter educatae, & hystericis malis obnoxiae, fuerint. Tristissimos irae, terrorisve, effectus plurimis exemplis probavit *Peu* (*c*). Similes vidi aliquoties. Importunae visitationes amicarum, quae gratulaturae adveniunt, multum saepe nocent: praecipue pessimus ille mos apud nobiles invaluit, & vix potui obtinere, ut in aliud conclave, remotius a puerpera, convenirent illae, quae ex amicitia, vel more, quotidie accurrebant, puerperam salutaturae. Si inter tot matronas sit vel unica, quae memores imo sub pectore reconditas iras, licet diu sopitae credantur, renovet, pessima certe metuenda sunt. Fragrantes odores, quibus multi adeo abuti solent, ut etiam mutatis vestibus tota cutis illis imbuta maneat, turbant saepe adeo puerperas, ut mox sequantur enormes capitis dolores, deliria, lochiorum suppressio (*d*). Plures tales casus vidi: hinc solent lectis puerperarum adnectere nodulos, ex foetidis uterinis, *asa foetida*, *castoreo*, &c., compositos, qui quandoque & sua graveolentia molesti sunt. Omnia haec caveri poterunt, si puerperae in perfecta serventur quiete, ita ut vitentur omnia, quae mentem, vel

(*c*) La Pratiq. des accouch. Liv. I. chapit. VIII. pag. 75 &c. (*d*) Ibidem pag. 230.

vel corpus, ullo modo turbare possunt. De hac cautela adeo necessaria jam dictum fuit ad §. 1329. Absolutam autem puerperarum quietem ad plures dies protractam voluit *Sydenhamus* (*e*). Credebat enim ex illis, quae in puerperio moriuntur, vix decimam quamque perire ob defectum virium, aut labores toleratos, sed tantum ideo, quod debito citius lecto surrexerint. *Quamobrem istis, quae me audiunt, ubique author sum, ut ad diem saltem decimum in lecto se contineant, si modo naturae paulo debilioris sint, praecipue si vaporibus, qui vulgo dicuntur, jam pridem fuerint tentatae.* In robustis enim & laboriosis mulieribus observatur quotidie, quod non adeo longa in lecto mora indigeant. *Levret* (*f*) in illis, quae flaccidum corpus habent, & sedentariam vitam duxerunt, caveri jussit, ne ante duodecimum diem vel pedem lecto efferant, ob metum prolapsus uteri.

Abdomen molliter fulciendum esse linteo lato, §. 1329. dictum fuit. Nihil autem magis noxium est, quam valide fasciis ventrem constringere. Mirabatur *Peu* (*g*), accedens secunda post partum die juvenem puerperam, quam feliciter liberaverat, anxiam jacere, oculis scintillantibus, ob immanem capitis dolorem, insomnem penitus: aderant nausea, tussis, animi leve deliquium, ructus foetidi, dolor lateris sinistri, lochiorum suppressio: subito binae venae sectiones in brachio, tertia in pede, instituebantur, & tamen augebantur omnia symptomata: dum ulterius inquiritur in causam tot malorum, invenitur abdomen fascia validè adeo strictum, ut mirum videretur, illam respirare potuisse. Solvitur fascia, mox redierunt lochia, & omnia illa mala symptomata evanuerunt. Plures ibi similes casus recenset.

Imprimis attendendum est, ne urina in recens enixis puerperis nimis diu retineatur. Dum enim vacuo jam utero flaccidum abdomen est, vesica distenditur facile absque ulla molestia, & saepe non sentiunt ullum nixum mingendi, antequam vesica ultra modum distenta fuerit, & vim se contrahendi amiserit; unde difficilis ischuria sequitur, quae cathetere in vesicam immisso levari debet. Ut hoc vitetur, sollicite semper monui, ut puerperae, postquam per aliquot horas quieverint, tentent urinam excernere, quamvis nullum ad mingendum sentiant stimulum. Inter parturiendum enim quandoque sitiunt, & multum potant, post partum juscula dari solent; unde urinae copia in vesica colligitur.

Adeo religiose quietem in puerperio servandam voluerunt multi, ut piaculum crediderint, si lintea mutarentur citius, quam circa decimum a partu diem (*h*). Certum est, frigidum aërem, primis puerperii diebus imprudenter admissum, plurimum nocuisse, praecipue si inferiores corporis partes tangeret. Verum etiam considerandum est, lochiis conspurcata esse linteamina, quae a calore corporis cito corrumpuntur, & pessime foetent. Memini, me aliquando visitasse tales puerperas, quae jam per aliquot dies in his sordi-

(*e*) Dissert. Epistol. pag. 532. (*f*) L'art des accouch. pag. 139. (*g*) La Pratiq. des Accouchem. liv. 2. chap. 16. pag. 526. (*h*) Levret l'art des accouch. pag. 139.

dibus morabantur. Dum manum de ſtragulis eductam mihi porrigebant, pulſus explorandi cauſa, tantus foetor nares feriit, ut vix non animo linquerer, quamvis non adeo delicatum me credam, ut a male olentibus afficiar facile. Sponte patet, peſſima mala metuenda eſſe, ſi in putrida tali atmoſphaera cogantur per plures dies decumbere puerperae. Obſervata fidelia confirmaverunt, putrida haec miasmata nocuiſſe puerperis, dum in noſocomiis decumbebant: magnus enim illarum numerus peribat; & ſuſpicari ceperant Noſocomii Praefecti, ignorantiam aut negligentiam obſtetricantium in cauſa eſſe. Plura ſecabantur cadavera defunctarum, & corporis interiora abſceſſibus plena fuerunt inventa. Sapiens Medicus, omnia attente examinans, hanc cauſam invenit, quod ſub conclavi puerperarum decumberent vulnerati. Confirmabatur ejus ſententia inde imprimis, quod aucto vulneratorum decumbentium numero creſceret puerperarum ſtrages, minuto pariter decreſceret. Aër humidus, tam calidus, quam frigidus, nocebat; ſiccus autem proderat: notum enim eſt, humidum aërem putredini favere, praecipuè ſi ſimul calidus fuerit. Dum autem puerperae locabantur in conclavi inferiori, non obſervabatur amplius haec ſtrages: aër enim, putridis exhalationibus imbutus, levior eſt, unde ſuperiora petit (*i*).

Hinc videtur conducere, ut lintea citius mutentur, ſed omni cum cautela, ne aër frigidior corpus allabatur, vel lintea humida & frigidiuscula adhibeantur. Commode ſatis hoc fieri poterit, ſi breviori induſio utantur puerperae, quod tantum ad umbilicum pertingit: dum reliquum corpus tegitur linteo, quod procinctorii inſtar circumapplicatur, & cito & facile, absque mutatione corporis, mutari poteſt. Omnia autem haec linteamina, ſicciſſima, calida, vel & fumo *olibani*, *maſtiches*, &c:, imbuta adhibentur. Ditioribus ſolent conſtrui bini lectuli, ſibi invicem exacte contigui, qui, ſi opus fuerit, levi negotio, & absque ullo ſtrepitu, poſſunt removeri, dum lectulorum pedes rotulis, in omnem directionem volubilibus, inſtructi ſunt. Dum contigui ſunt hi lectuli, facili negotio puerpera ex uno in alterum devolvitur; ſicque omnia depurari poterunt. Vix credibile eſt, quantum levamen inde percipiant puerperae, ſi non cogantur diu immorari his ſordibus.

Si tunc in perfecta quiete manſerint, garrulae nimis arceantur cuſtodes, ut muta ſint miniſteria, ſubobſcuro in loco, dubia in luce, decumbant, ut vitentur omnia, quae ſenſus valide afficere poſſint, puerperium feliciter abſolvetur.

Victus debet eſſe mollis, liquidus, ex avena, hordeo, oryza, & ſimilibus, juſculis carnium non nimis meracis, ſaepius de die, non nimia copia ſimul, exhibitis. A carnibus abſtineant, donec febris lactaria ceſſerit; deinde ſenſim carnes albae conceduntur, minori copia primo, dein prudenter aucta, prout fames & digeſtio bona creſcunt. Interim ſemper cogitandum eſt, puerperas eſſe nutriendas: ſeliguntur quidem cibi leves, & facilis digeſtionis; ſed talis horum copia concedi debet, quae alendo corpori ſufficit. Quandoque

(*i*) Peu la pratiq. des accouchem. liv. 2. chap. 1. §. 3. pag. 268.

que morosae puerperarum custodes, aliquando & Medici nimis severi, famem pati cogunt puerperas primis diebus; quod noxium est. De hac re videri possunt illa, quae antea ad §. 600 & 601 dicta fuerunt.

Potus pariter blandus, tenuis, copiosior, laudatur, ut omnes humores diluti & facile meabiles maneant. A vino primis diebus abstinetur, nisi languor aliquam ejus copiam poscat: assuetis aqua placet, & prodest, uti & blandae emulsiones, infusa ex emollientibus herbis parata. Cerevisiam recentem, bene defoecatam, mollem, nunquam nocuisse vidi puerperis, quae hoc potu uti consueverant. Qualiscumque potus concedatur, semper dari debet subtepidus, frigidus nunquam: solent enim sequi tormina molesta, horrores, lochiorum suppressio.

Cum autem, uti antea dictum fuit, serum lacteum ad uterum derivetur, & postea ad mammas, ac pleraque, quae pro potu & cibo conceduntur puerperis, imprimis recens enixis, sponte acescant, hinc antacida lenia, absorbentia nempe, exhibentur, ex *lapidibus cancrorum*, *coralliis*, *cornu cervi usto*, *&c:* de quibus videantur illa, quae ad §. 66. dicta fuerunt, ubi de corrigenda acrimonia acida agebatur.

Antea dictum fuit, ultimo nimirum graviditatis tempore a tumente utero quandoque sic premi intestina crassa, ut colligantur in illorum cavo durae foeces, quarum saepe tanta moles est, ut post partum, ad intestinum rectum delatae, difficillime excludi possint. Dum partus instat, prudentes obstetrices clysma injicere solent, ne foeces in intestino recto haerentes obstaculum faciant. Multis mulieribus inter partus nixus alvus evacuatur. Si hoc factum fuerit, per biduum vel triduum absque noxa exspectari poterit. Si autem alvus stricta maneat, tuto ducetur injecto clysmate, sed leni tantum. Jusculum, aut decoctum emolliens, cum uncia una alterave *olei amygdalarum*, & eadem quantitate *syrupi althaeae*, sufficiet ad hunc usum: scopus enim est tantum, vias lubricare, & foeces emollire, ut facilius exire possint; nec vidi unquam, hoc nocuisse. Sunt tamen quidam in hac opinione, alvum strictam conducere puerperis, & per octo, imo plures, dies illam ducere non audent, vel mollissimo clysmate, exspectantes, donec sponte, non sine magnis saepe angustiis, & nixu validissimo, durae exprimantur foeces. Metuunt enim diarrhoeam, quam semper ominosam, & vix non certo lethalem, puerperis credunt. *Monuerat Hippocrates* sequentia (*k*): *Si vero uteri ex partu laboraverint, febris levis detinet, interiore autem parte venter accensus est, interdumque ad coxam usque intumescit, dolor etiam imum ventrem & laterum mollitudinem occupat, & dejectiones biliosae sunt & graveolentes, ac, nisi alvus sistatur, derepente perit.* Varia dein commendat ad alvum sistendam remedia. Verum antea ad §. 586. β., ubi de febrium causis agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate*, febris, aut diarrhoeae, periculum esse, si alvus nimis diu moretur. Et ad §. 772. in *Phrenitidis* historia pariter dictum fuit, ex *Hippocrate*, & Ga-

(*k*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 55. Charter. Tom. VII. pag. 759.

Galeno, alvum interceptam non quidem proprium esse affecti cerebri signum, sed capitis mala ab alvi interceptione semper augeri & deteriora reddi. Notum autem est, in puerperio capitis dolores toties molestos esse, quandoque & succedere deliria: unde patet, diu strictam alvum puerperis non prodesse. *Hippocrates* (*l*) ipse in periculosa lochiorum suppressione jussit *alvum emolliri: melius autem est clysma injicere*. Ita & *Mauriceau* (*m*), in periculosissimo puerperarum morbo, inflammatione uteri nempe, commendat alvum liberam esse servandam, per clysmata mollia, quae nihil acris stimulantis habent. Unde patet, tutum & utile esse, si puerperii tempore alvus eluatur clysmate.

Neque adeo metuendum semper est a laxiori etiam sponte alvo, vel & levi diarrhoea in puerperis, si nullis aliis gravioribus symptomatibus stipata fuerit. *Celeberrimo de Haen* (*n*) *in Batavis puerperis observare aliquoties contigit diarrhoeam pro lochiis: perniciosa haec in genere credita, tamen plures in vita servat, si vires bene conserventur*. Ego & in Batavis, & in Viennensibus, puerperis aliquoties observavi, etiam quando lochia fluebant moderata copia. Antea notatum fuit, ab utero gravido tumente multa viscera comprimi, & sic impediri in suis functionibus, posse; nec adeo infrequens est gravidis mulieribus icterus. Non mirum ergo est, si libera jam ab uteri pressione viscera expellant per alvum illud omne, quod graviditatis tempore retentum & accumulatum fuerat. Hinc videntur celebres Practici, simulac a partus laboribus nati tumultus compositi sunt, jam de liberandis visceribus abdominalibus cogitasse. Concinnabat *Hoffmannus* (*o*) ex amaris extractis, gummatibus resinosis, & aloë probe correcta, pilulas, quarum grana quindecim dabat mane & vesperi, secundo jam post partum die; & pro re nata per plures dies pergebat in illarum usu. *Nam roborando tam intestinorum, quam ipsius uteri, per extensionem nimiam robore exuti, tonum, blande simul stimulando, imum ventrem ac intestina a sordibus, ipsum quoque uterum a stagnante corrupto sanguine, repurgat*. Ob similem rationem *Levret* (*p*) laudavit diuturnum usum *Arcani duplicati*; sed parca dosi adhibiti; tantum incepit illud dare post febrim lactariam jam finitam. Maluit enim, & prudenter quidem, statim, vel brevi post partum, nihil moliri, nisi magna posceret necessitas. Diluentibus mollibus solvetur sensim, si quid visceribus impactum haeserit, & vel sponte sua, vel leni stimulo postea, dum omnia jam in vado sunt, de corpore exibunt.

Cum autem, suppressis lochiis, utero inflammato, omnibus in perniciem tendentibus, alvo exeunt tenuia, olida, excrementa, cum virium insigni prostratione, mors prae foribus est; hinc ad minimum diarrhoeae initium adeo perturbantur puerperae, & adstantes, talemque alvi fluxum statim cohi-

(*l*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 42. Charter. Tom. VII. pag. 754. (*m*) Traité des malad. des femm. groff. Liv. 3. chap. 11. pag. 421. (*n*) De Haemorrhoid. Theses. Cap. V. pag. 76. (*o*) Medic. Ration. systemat. Tom. IV. sect. 2. Cap. X. pag. 498. (*p*) L'art des Accouchem. pag. 138.

hibendum volunt, & nisi obtemperet Medicus, actum est de ejus fama, si puerpera moriatur. Generale axioma Practicum dedit *Hippocrates* (q), cujus ad § 11. memini: *Si qualia purgari deceat, purgentur, tum confert, tum facile ferunt, sive contra difficulter.* Nec fallit haec regula. Optimo jure hinc diarrhoeam puerperarum in criticam & symptomaticam distinxit *Levret* (r). Critica solet post tertium vel quartum puerperii diem incipere; alvo excernuntur pultacea flava, vel alba, aut binis his coloribus variegata, cum levamine, & sine lochiorum, vel urinae, suppressione, sed imminutione tantum: appetitus & somnus manent, pulsus pacatus est, abdomen molle. In symptomatica Diarrhoea econtra observatur, quod citius incipiat, limosa & nigricantia statim per alvum exeant, quae demum mutantur in grisea & serosa, quandoque mucosa & sanguinolenta; lochia supprimuntur, abdomen intumescit, vires minuuntur, appetitus deletur, somnus deficit; urina minuitur copia, & lateritium sedimentum deponit, sitis adest, sentit ardorem internum, dum externa corporis superficies friget.

Criticam talem diarrhoeam inhibere vetant artis regulae, symptomaticam coërcere parum videtur tutum, cum sic retinerentur in corpore putrida. Antisepticis efficacibus putredinem inceptam corrigere, & simul labentes vires firmare, indicatio Medica poscit. Si quid autem putridi mistum humoribus fluat per vasa, & debilitans alvi fluxus adsit, poterit illud tutius per urinam & sudores exire de corpore. *Hippocrates* (s), postquam in suppressione lochiorum alvum emolliendam, praecipue per clysma, suaserat, uti dictum fuit, addit: *Quod si facile vomuerit, etiam vomitus ciendus. Satius autem urinam ciere, & sudorem provocare.* Lenia diluentia, quae copiose dari solent puerperis, & urinae vehiculum, & sudoribus, praebent: non autem laudantur sudores, qui cubiculi intenso calore, tragulorum pondere, vel calidis sudoriferis datis, exprimuntur; illi enim nocerent: tunc tantum prosunt, quando blando lecti tepore, & dilutis humoribus, promoventur. Sic enim totius corporis lassitudo, a partus laboribus toleratis, tollitur, & febris lactaria solvi simili modo solet. Videantur illa, quae §. 715 & sequentibus de *Sudore Febrili* dicta fuerunt.

Hinc patet ratio, quare praecipui auctores, qui de arte obstetricia, & morbis puerperii, scripserunt, blandos illos in puerperio sudores adeo laudent; cum tantam ex his utilitatem observaverint, & econtra tot noxas, si imprudenter suppressi fuerint. Alvi fluxus enim cum saevis torminibus, dolores artus molestissimi, lochiorum suppressio, febres validae, sequi solent; quae omnia mala feliciter superantur, si tepore lecti, jusculis diluentibus datis, redeant sudores (t). Imo *Sydenhamus* (u), qui, uti notum est, non adeo

(q) Aphor. 25. Sect. I. (r) L'Art des Accouchem. pag. 162 & seq.
(s) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 42. Charter. Tom. VII. pag. 754.
(t) Levret l'art des Accouchem. pag. 137. La Motte traité des Accouchem. Liv. I. chapit. 37. pag. 144-149. Brudenell Ex'on of Midwifery. sect. VI. pag. 411-421. (u) Dissertat. Epistol. pag. 532.

adeo favebat calori lecti, & sudoribus, tamen solito suo candore, dum de puerperis loquitur, dicit: *Praeterquam enim, quod ista, qua in lecto fruuntur, quies a malis jam toties commemoratis eas immunes praestet, non interruptus lecti calor spiritus pariter reficit, tum a pariendi doloribus, tum ab evacuationibus in hoc casu solennibus, exhaustos fractosque: quinimo & Naturae suppetias fert, atque omnes, quas gestationis tempore mulier congesserat, cruditates digerit & amolitur.*

Si, ex signis, antea recensitis, constet uterum inflammari, omnia illa, quae in historia inflammationis, & morborum inflammatoriorum, dicta fuerunt, locum habent. De venae sectione autem, in puerperis administranda, adhuc quaedam dicentur paragrapho sequenti.

Ut autem suppressa lochia denuo redeant, laudantur Aperientia specifica lenissima, ex moderate cardiacis & uterinis. Illa, quae evacuationem lochiorum promovent, remedia, solent vocari *Aristolochica*, & horum enumeratio habetur (*w*). Distribuuntur autem in duas classes, nempe in derivantia, & aperientia sic dicta; de quibus ultimis nunc agendum, & quae interno pariter ac externo usu adhiberi solent. Si percurratur horum remediorum Catalogus, omnia inveniuntur calida esse & stimulantia, ita tamen, ut quaedam plus, alia minus, actuosa sint. Sic v: g: *Artemisia*, *Cardiaca*, *Chamaedrys*, leniores sunt, quam *Sabina*, *Satureja*, &c: idem verum est de oleis stillatitiis: ita *oleum Cinnamomi*, *Caryophyllorum*, acerrima sunt; *oleum Macis*, *Melissae*, quamvis fragrantissima, tamen longe mitiora sunt. Conducunt haec cardiaca, si debilitas adsit & languor. Idem & de uterinis dictis remediis verum est, quae aucto humorum motu vasa uteri urgent, & aperiunt occlusa: hinc eadem remedia & *Emmenagoga*, & *Aristolochica*, dicuntur; de quibus videantur illa, quae ad §. 1291. dicta sunt.

Verum cum in puerperis metuenda semper sit uteri inflammatio, si intempestive suppressa lochia fuerint, prudentia suadet, ut lenissima tantum specifica, uterina & cardiaca, remedia adhibeantur: hoc autem fit, seligendo mitiora ex his; vel si validiora adhibeantur, parca copia horum aquae copiosae infusa detur, dum simul fomentis, vaporibus, &c, sic disponuntur vasa uteri, ut facilius cedant aucto parumper impetui humorum: omnium maxima cautela requiritur in illis, quae facile mobiles, & hystericis passionibus obnoxiae, sunt. Prudentissime, ut solet, Medicos hinc monuit *Sydenhamus* (*x*), ut non pergant diu in usu remediorum, quae uterina dicuntur; *Sed, exhibitis aliquamdiu remediis, quae in hoc casu cum successu usurpari solent, si votis ea non respondeant, ab iis temperandum est; cum neque fortiora hic locum habeant, neque in mitiorum usu perseverare debeamus, propter attritas & fere prostratas puerperarum vires.* Semel tantum, ut spirituum conturbationem compesceret, *Laudanum*, vel solum, vel uterinis remediis mistum, propinabat: *Sedulo enim animadvertendum est, quod si, telo hoc semel misso, scopum non at-*

(*w*) Institut. Boerhaev. §. 1226. pag. 537. & seq.

(*x*) In Dissertat. Epistolari pag. 533. & seq.

attingamus, nec ſequantur lochia, opium nullo modo eſt repetendum, ut in aliis caſibus fieri ſolet, & debet. Idem de Enematum uſu pronunciavit, nec repeti haec voluit, ſi poſt unius injectionem lochia non ſequerentur. Tunc autem *rem omnem tempori, Medicorum facile Principi ac Coryphaeo, committendam cenſuit.* Imprimis ideo, *cum ſingulo quoque die curationis negotium magis magisque extra aleam ponatur, & ſi aegra vigeſimum diem ſuperaverit, jam fere in vado ſit.* Conſtanter hanc methodum ſecutus fui, nec poenituit unquam. In puerpera, cui lochia parciſſime fluxerant, manebat dolor moleſtus in hypogaſtrio, qui non cedebat lenioribus remediis ad provocanda lochia adhibitis. Fomenta molliſſima applicui interdiu, de nocte. Emplaſtra ſimilia, cum jam ſurrexerat ex puerperio; poſt ſextam a partu ſeptimanam, copia ſanguinis de utero fluxit, cum levamine doloris, & poſtea ſana ac foecunda vixit.

Altera claſſis remediorum Ariſtolochicorum (*y*) continet illa, quae ad uterum determinant, hoc effectu, ut humores majori copia & impetu verſus inferiores aörtae ramos deriventur. Hoc autem obtinetur, vel minuendo reſiſtentiam vaſorum inferiorum, per balnea, fomenta, cucurbitas, emplaſtra aromatica; vel augendo circulationem humorum in partibus inferioribus, per frictiones; quo & ſpectat miſſio ſanguinis ex venis pedum. Sed conſiderandum eſt, niſi uteri vaſa conſtricta reſerari poſſint hoc motu aucto, omnia mala augeri; unde iterum patet, & in horum uſu prudentia opus eſſe. Videantur de his illa, quae in *Capitulo de obſtructione* ad §. 134. 135. habentur.

Hinc videtur *Manningham* (*z*) monuiſſe; *Si ſuppreſſis lochiis inflammetur uterus, e brachio, potius quam e pede, mittatur ſanguis.* Accelerato enim ſanguinis motu per vaſa inferiora, magis urgebitur uterus inflammatus. *Hofmannus* (*a*) ſtatuit quidem, ſi lochia ſubſiſtunt, praeſtare ſemper, ut in inferioribus ſanguis poſt pediluvium detrahatur; fatetur tamen, ſibi aliquot innotuiſſe exempla, ubi, lochiis ſubſiſtentibus, purpurata febris oborta fuerat cum graviſſimis ſymptomatibus, profuiſſe inſigniter ſanguinis ex brachio eductionem. Simul & caſum recenſet (*b*) puerperae, cui ob aërem frigidiorem admiſſum, ſubitumque ab incendio terrorem, lochia ſuppreſſa fuerant. Mox ſecuta fuit pleuritis, &, ſecta in talo vena, non redierunt lochia; uti neque poſt ſecundam ſanguinis miſſionem in brachio inſtitutam. Verum, *ſudore per univerſum corpus per viginti horas profuſe manante, & alvo clyſtere molliente ſubducta, demum rurſus prodierunt uteri purgamenta, & aegra ex ancipiti eſt levata.* Simul hinc patet, venae ſectionem repetitam quidem impediviſſe, ne acuta pleuritide ſuffocaretur, ſed per ſudorem criticum ſuperatum fuiſſe ancipitem morbum.

Quamvis autem per venae ſectionem in pede inſtitutam minuatur reſiſtentia ſanguini per inferiores arterias fluenti, adeoque in illis augeatur celeritas, ta-

(*y*) Inſtitut. Boerh. §. 1226. N° I. pag. 537. (*z*) Art. obſtetric. compend. pag. 87. (*a*) Medicin. Syſtemat. ration. Tom. IV. ſect. 2. Cap. X. pag. 517. (*b*) Ibid. pag. 516.

tamen ob candem rationem avertitur impetus & copia ab ipſo utero, ſaltem pro parte. Dum enim acceleratur motus per arteriam Iliacam externam, minuitur impetus per Iliacam internam ejusdem lateris, quae praecipuos utero ramos largitur. Praecipua autem curationis ſpes videtur pendere a laxatione vaſorum uteri conſtrictorum. In caſu enim modo recenſito a frigore aëris & terrore ſtricta erant vaſa cutanea atque uterina, & dum ſudor profuſus per laxata jam ac aperta vaſa cutanea fluebat, brevi poſt vaſa quoque uterina reſerata debitum lochiorum fluxum reſtituerunt.

Unde patet, quare Aperientia localia commendentur, ſed praecipue mollia quaevis, de quibus dictum fuit ad §. 1291. Ab irritantibus enim cavendum eſt. Ob hanc cauſam Peſſaria, & Suppoſitoria, vix unquam adhibentur: priora vaginae, poſteriora ano, immittuntur. Cum autem ſuppoſitoria ideo ano indantur, ut mole, vel ſtimulo, vel utrisque ſimul, nixum deponendi alvum excitent, praeferuntur in puerperis clysmata mollia, quae alvum ducunt, ſimulque duras foeces emolliunt, inteſtina lubricant, ſimulque, dum in inteſtino recto haerent, vicinum uterum fovent.

Quamvis autem *Peſſaria*, & *Suppoſitoria*, diverſis parari poſſint modis, communiter nihilominus ſolebant parari ex melle. Sic illa *Hippocrates* (*c*) deſcribit. *Peſſos autem ſubdititios, ſi valentes deſideras, ſic conficito. In mel ſemicoctum ex medicamentis appoſititiis praeſcriptis immitte, quae educere poſſunt, & quum immiſeris, balanos, ad eorum inſtar, qui in ſedem immittuntur, efformato, illosque longos & tenues facito. Deinde mulieri ſupinae, in lectulum altius a pedibus inſtratum reclinatae, balanum apponito, & panniculo illigatum, aut alia re conſimili, calefacito, dum colliqueſcat. Quod ſi debiliorem balanum ſupponere velis, in linteolum obligato.* Videtur Peſſorum uſus Veteribus Medicis ſatis frequens fuiſſe, cum in *Libro de Natura Muliebri*, & in *Libris de Mulierum Morbis*, plures Peſſorum ſpecies deſcribantur, quorum quidam acria ſatis remedia continent. Morbis vaginae curandis a Chirurgis cum fructu adhibentur; ſed admodum dubium videtur, an in lochiorum ſuppreſſione tuto adhiberi poſſent. Os enim uteri, & ipſa vagina, partus tempore multum paſſa fuerunt; hinc facile irritari poſſunt, quod videtur omnino evitandum eſſe. Bona fide fateor, quod ad hunc ſcopum, lochia nempe provocandi, peſſariis nunquam uſus fuerim.

§. 1332. **Venae ſectio haud facile, nec niſi urgente ſumma neceſſitate, adhiberi poteſt.**

Quid lochia ſint, cui uſui ſerviant, quomodo mutentur colore, minuantur quantitate, in praecedentibus dictum fuit. Quae omnia ſi rite perpendantur, patebit, Venae ſectionem raro requiri in puerperis, & debilitando nocere ſaepius; adeoque non adhibendam eſſe, niſi ubi neceſſitas poſtulat.

Multi videntur eſſe in illa opinione, ſanguinem, qui poſt partum effunditur,

(*c*) Libr. de locis in homine, Cap. ultimo. Charter. Tom. VII. pag. 377.

tur, malae esse indolis, & fere gaudent, si debiles, pallidae, exhaustae, a puerperio surgant mulieres; unde si suspicentur, non fluxisse satis magnam copiam sanguinis, Venae sectione demunt, quod superfluum gravare corpus autumant. Patet ex ante dictis, lochiorum copiam variam admodum esse in diversis mulieribus, quae tamen feliciter puerperio defunguntur: notum est, puerperis, quae natis ubera praebent, lochia minori copia fluere, & citius desinere. Pariter constat, tertio quartove puerperii die purulenti quid exire, nullo quandoque, vel pauco, sanguine tinctum, in sanissimis etiam puerperis; sequitur tunc febris lactaria, quae, lacte ad mammas delato, per blandum sudorem solvi solet. Hoc tempore lochia suppressa credunt, & toties Vena secatur, dum pro morboso habent illud, quod secundum naturam est; uti antea fusius dictum fuit. Leves hoc tempore quandoque circa uterum dolores percipiuntur, mollibus fomentis satis cito curabiles, qui pro inflammatione uteri habentur, & sanguinis missionem citam ac repetitam poscere creduntur. Quaenam signa inflammationem uteri adesse demonstrent, ad §. 1329. dictum fuit, in quo casu venae sectionem conducere, nemo dubitat. Sic *Aëtius* (*d*) prudenter monet sequentia: *At ubi vehementior inflammatio infestaverit, si neque aetas, neque habitus, neque anni tempus, obstiterit, neque inflammatio post abortum, aut immensam sanguinis vacuationem, supervenerit, cubiti vena secanda est, ac sanguis pro virium ratione educendus, licebitque in secunda quidem venam incidere, in tertia vero sanguinis missionem repetere.*

Nonnisi cum cautela ergo *Aëtius* suasit venae sectionem, & tantum, dum uteri vehementior inflammatio aderat. Non convenit ergo ob leviores etiam puerperarum querelas sanguinem temere mittere; cavendum est, ne naturalis lochiorum imminutio pro morbosa suppressione habeatur.

Tristem imprudenter repetitae sanguinis missionis, in Illustri puerpera sana & vegeta, effectum memoriae reliquit *Celeberrimus Hofmannus* (*e*), testis oculatus. A rudiori obstetricis manu jam altero post partum die tumor dolens occupabat vaginam, & collum internum uteri: exacerbatis symptomatibus, lochiis non rite fluentibus, accessit febris; Archiater vocatus venam in brachio secavit, & intra septem dies sexies, modo in brachio, modo in pede, sanguinis missionem repetiit. Sub ultima autem Venae sectione oculi ceperunt obfuscari, ita ut candelam peteret, quamvis dies esset quam lucidissima; & brevi post lethalis sequebatur lipothymia. Cadavere aperto, sequenti die, in toto vasorum systemate vix aliquot restabant sanguinis cochlearia. Unde concludit *Hofmannus*, *Medicos plures in eo delinquere, quod in inflammatoriis puerperarum affectibus sanguinis missionem repudient omnem: hic in excessu peccatum fuit graviter: sed medium tenuere beati.*

Profusae adeo sanguinis jacturae mortem successisse, non adeo mirum videtur; sed vel unicam venae sectionem, in puerpera temerè institutam, lethalem fuisse, *Sydenhamus* (*f*) testatur. Matrona honesta ac proba statim a partu

(*d*) Lib. XVI. Cap. 85. pag. 162.

(*e*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. Sect. 2. Cap. X. pag. 520.

(*f*) Dissertat. Epistol. pag. 535.

tu corripiebatur paroxysmis hystericis, & lochia penitus deficiebant. Tentavit methodum suam; sed caruit successu: hinc totam rem tempori committere voluit; quotidie illam invisens, non vidit augeri mala. Ad decimum quartum diem usque sic exspectando traxit morbum. Persuaserunt tunc marito adstantes mulierculae, venam uxori in pede sine mora secandam esse; *quo facto, Paroxysmi hysterici adeo invalescebant, ut intra paucas horas spasmi accederent, & non ita diu postea, aerumnarum requies, Mors.* Plures puerperas periisse vidit *Levret* (*g*), quibus multum sanguinis eductum fuerat, imo ne unicam quidem evasisse, dum hoc tentabatur ad avertendam, vel curandam, uteri suppurationem, vel metastasim lacteam; de qua ad §. 1329. dictum fuit.

Patet ergo, non facile in puerperis venam secandam esse, nisi urgens necessitas indicet hanc evacuationem. In casu illo (*h*), cujus jam mentionem feci, ubi ob fortissimam abdominis constrictionem, suppressis lochiis, intolerabilis capitis dolor sequebatur, cum aliis malis symptomatibus, ter vena secta fuit absque ullo levamine: postquam autem fascia soluta fuit, mox redierunt lochia, & omnia mala symptomata evanuerunt.

Notandum est, hic tantum agi de morbis puerperii, qui a partu, & ejus sequelis, ut causa, pendent. Potest enim puerpera alio tentari morbo, dum in puerperio decumbit, qui propriam curam requirit. Notavit *Sydenhamus* (*i*), nonnunquam febrim, quae lochiorum suppressionem sequitur, transire in classem Epidemicarum, quae illo tempore grassantur; tuncque harum febrium curam requirere, habita tamen semper puerperii ratione. Antea ad §. 890 N°. 1. notavi, quod in puerperis Pleuritide correptis, licet lochia fluerent, venae sectionem instituerim. Non enim lochia semper sistuntur, dum inflammatorius talis morbus puerperio supervenit. Sic vidit acutam pleuritidem, post partum valde laboriosum, in puerpera quarto post partum die, *La Motte* (*k*), profusis sudoribus minime levatam, ut sperabatur. Tamen vehemens talis morbus ne quidem imminuerat lochiorum fluxum, & serius cum vocatus fuisset, quater venam secare debuit, ut morbi impetum refraenaret, sequente tamen vomica purulenta, a qua evasit, tota exhausta, & macie confecta. Lactis usu sensim refecta fuit, & omnino convaluit. Dum octavo a partu die acerbissimus lateris dolor corripuisset puerperam, *Tulpius*, cum identidem novis insultibus urgeret dolor, ter pedis, & quinquies brachii, venas solvere debuit (*l*). Tantam sanguinis jacturam non solum toleravit, sed & ingens alvi profluvium sustinere debuit, antequam integre debellaretur morbus.

(*g*) L'art des accouchem. pag. 167. (*h*) Peu la pratique des accouchem. pag. 526. (*i*) Dissertat. Epistol. pag. 532. (*k*) Traité complet de Chirurg. Tom. I. observat. 45. pag. 245. (*l*) Observat. Medic. Lib. 2. Cap. 2. pag. 105.

§. 1333. Neque curanda ſymptomata proinde, ac ſi eſſent morbi acuti ſui generis (1329).

Hoc ſatis inculcari nequit, cum tot errores in praxi hic contingere ſoleant. Antea jam ſaepius dictum fuit, uterum habere mirum imperium in reliquas corporis partes. Sic v: g: vehementes quandoque capitis dolores oriuntur, qui minus cautos fallunt, acſi inflammarentur meninges cerebri. In illo caſu ante memorato, ubi, a nimis adſtricto abdomine, dolor capitis immanis aderat, oculi ſcintillabant, &c:, quis non cogitaſſet, ignorata cauſa, validam inſtare Phrenitidem. Vena ſaepius ſecatur ſine fructu: dum faſcia ſolvitur, omnia ceſſant mala. Imprimis autem de hac re cogitandum eſt in teneris, & hyſtericis malis obnoxiis: vidi ſic dolores abdominis ſatis moleſtos in tali puerpera, dum grumus ſanguinis exiturus retinebatur in uteri orificio parumper. Paulo poſt, evanido ventris dolore, querebatur, ſe ſimiles dolores, ac in abdomine perceperat, in capite ſentire; poſt horae quadrantem urinam dimittebat tenuem aquoſam, & mingendi hoc conatu expellebatur grumus: ſtatim capitis dolores ceſſant, & pacatus ſomnus aliquot horarum ſequitur; evigilans, ſe ſanam jam eſſe ſollicitae matri laeta nunciat. Numeroſos ſimiles caſus vidi, qui me docuerunt, varia ſymptomata, quae puerperium comitantur, & ſaepe morbos acutos referunt, non indigere cura inflammationis.

§. 1334. Lacte ad mammas delato, ſaepe fit ejus ſtagnatio, coagulatio, dolor inflammatorius, ſuppuratio, Scirrhus, Cancer.

Lac, recens nati infantis pabulo dicatum, graviditatis tempore jam adeſſe ſolet in mammis ſaepius, & quandoque magna ſatis copia exſtillat, uti antea dictum fuit Sic apta redditur jam in gravidis lactis officina, ut poſt partum nutriri infans poſſit. Quamvis autem viderim, ſtatim poſt partum ubera duxiſſe infantes, tamen plerumque mammae a partu flacceſcere potius ſolent, neque tenduntur fere niſi ſecundo, tertio, quartove, die, quandoque etiam ſerius. Sentiunt puerperae leves horripilationes, ſub cute quaſi repentes, inquietiores fiunt, ſomnus turbatur, febricitant plerumque, incaleſcunt. Dein tendi incipiunt mammae, turgent magis magiſque, brachia cum quadam moleſtia moventur. Tunc dicitur, lac ad mammas deferri; quod ſi moderato cum impetu fiat, omnia illa incommoda ceſſant brevi, imprimis ſi infans matris ubera ducat, ſicque nimia a collecto lacte mammarum diſtenſio caveatur; lac illud primum, quod in mammis poſt partum colligitur, ſeroſum tenue eſt, & recens natis utiliſſimum, dum tenue nutrimentum dat, ventriculum & inteſtina a ſordibus depurat, alvumque ſimul leniter ſolvit.

Quandoque ſubito lac in mammas rapitur, & intra paucas horas illas maxime diſtendit. Dictum fuit ſaepius de commercio, quod uterum inter & mammas obſervatur: mammariam internam & epigaſtricam inter ſe per anaſto-

ſtomoſin communicare, ſcripſerunt Anatomici, & in recenter enixae puerperae cadavere haec vaſa calamum ſcriptorium aequare viſum fuit (*m*). Quandoque humores ſubito ſurſum rapi, & non tantum mammas diſtendere, ſed & vaſa encephali, videtur *Hippocrates* indicare (*n*), dum ſcribit: *Quibus mulieribus ſanguis in mammis colligitur, maniam ſignificat.* Quibusdam mulieribus per ductuum lacteorum extrema lac ex papillis facile exit, & ſponte quidem, ita ut viderim aliquoties lintea, quae mammis applicata fuerant, ſaepius mutari debuiſſe, cum tota madeſcerent a lacte ſeroſo: in talibus raro ſtagnatio & coagulatio obtinet. Plerumque autem ſuctione opus eſt, ut lac exeat; cum papillae, plicatilibus membranis conſtantes, his collapſis, complicent tubulos lacteos, & facilem lactis exitum impediant (*o*). Unde per ſuctionem minuta atmoſphaerae preſſione, papillae ſimul elongatione in rectum diſpoſitis tubulis lacteis, exit lac, mammarum diſtenſio minuitur. Requirebatur autem, ut lac non ſemper deplueret, ſed collectum in mammis manere poſſet, donec infans ubera poſceret. Ductus igitur lactei, quorum congeries ſubſtantiam glandulоſam mammae conſtituit, in initio ſuo anguſti ſunt, in medio decurſu ſuo ampliores, dein iterum prope papillam anguſtantur, & circa baſim ejus circularem quaſi communicationis alveum conſtituunt, ex quo tubuli lactei emergunt, qui per papillam diſtribuuntur, & circa papillae orificium minutis oſculis hiant (*p*). Unde manifeſte apparet, totius hujus apparatus effectum eſſe, ut lac colligi, & moram trahere, poſſit in mammis. Toti huic ſubſtantiae glandulоſae mammarum ſe interſerit membrana adipoſa, cujus cellulae numeroſiſſima vaſa ſanguinea & lymphatica ſuſtinent, & ductus lacteos, glandularumque racemos. Totus ille apparatus continetur membrana, quae celluloſae continuatio videtur: ejus pars, quae fundum ſive baſim mammae conſtituit, craſſior eſt, & ſuppoſito muſculo pectorali adhaeret; reliqua ejus pars tenuior eſt, & cuti firmiter accreſcit (*q*).

Unde apparet, mammarum fabricam & ſitum efficere, ut multum diſtendi poſſint; quod requirebatur ad lactis collectionem: ſed ſimulac diſtendens vis minuitur vel parum, propria elaſticitate ſatis fortiter contrahuntur, & per patulos in papilla tubulos lac ad aliquot pedum diſtantiam ejiciunt. Hinc, dum plena ubera ducunt infantes, nutrices ſentiunt motum quemdam in tota mamma, ſolentque dicere, quod *mammae concidant*, tuncque magno cum impetu lac exſilit, & quidem tanta copia, ut infans deglutire non poſſit; unde papillam deſerit; vel & providae nutrices, ſimulac incipientem illum motum in mamma percipiunt, ſtatim papillam ex ore infantis removent, illamque reddunt, ſimulac primus ille impetus exſilientis lactis ceſſaverit. Hoc fieri ſolet, dum firmae & ſolidae mammae ſunt, vix in pendulis & flaccidis.

Lac autem, quamvis optimum, ſi ſtagnet, cremorem album, craſſum, pin-

(*m*) Hemſterh. Meſſis aureae pag. 138. (*n*) Aphor. 40. ſect. V. Charter. Tom. IX. pag. 219. (*o*) Winſlow Expoſit. Anatom. traité de la poitrine N°. 19. pag. 586. (*p*) Ibid. & N° 13. pag. 585. (*q*) Ibid. N°. 11. 12.

pinguem, ejicit sursum (*r*), infra manet lac, defloratum dictum, subcaerulescens, pellucidius, & tenuius. Si lacti miscetur *coagulum lactis* dictum, quod paratur de succo ventriculi ruminantium, abit in aequabilem coagulatam scissilem massam, quae brevi sponte secedit in serum, & in colostratum, sive caseosum. Si acidum admiscetur lacti, statim grumescit, & coagula format, altera lactis parte remanente fluida (*s*). Verum lac purum, sibi relictum, acescit, imprimis in aëre calido, & tunc simili modo grumosum fit, ac dum acida affunduntur lacti. Sed & lac ab alcali fixo sale addito flavescit magis magisque, prout plus de alcalino sale admiscetur, & tandem flavus ille color in profundum fere rubrum mutatur: at simul lac coagulatur, licet non tam valide, ac quidem ab acido admisto fit (*t*). Sed *febricanti valide animali, lactanti prolem, lac corrumpitur in uberibus, fitque tunc ex candidissimo flavescens, ex dulci salsum, ex crassulo saniosum tenue, interim crassamento coagulato in mammis relicto, ex inodoro subfoetidulum, infanti horrendum & fastidium. In coagulatione ergo lactis, una cum febri calida, & colore flavescente, non licet Medico cogitare de causa coagulante acida, sed de calore nimio, & forte alcalescente potius coagulatione. Quin forte centies Medici observant, lac coagulari sic a febre, ubi ne semel id vident factum ab acido.*

Quacumque ergo de causa stagnet lac in mammis, metuenda est ejus degeneratio & coagulatio: solet tunc tenue serum ex papillis fluere, manente mamma aeque tensa, dolente, tumida, dum omne grumosum retinetur. Frequentior hujus mali causa observata fuit, si frigidus aër subito pertingat ad mammas (*u*); unde solent puerperarum custodes linteis calidis fovere mammas, ut aëris frigus caveatur.

An forte mala conformatio pectoris, & difficilior reditus sanguinis venosi a mammis, huc quid contribuit? In illis foeminis, quae non lactant infantes, omne lac, quo mammae implentur, debet denuo in sanguinem redire per venas: si autem ille reditus difficilior sit, stagnabit lac in mammis, & metuendum est lactis coagulum. An tale quid *Hippocrates* (*w*) indicavit? *Quibus virginibus orthopnoea contingit, illis uterum gerentibus mammae suppurantur.*

Si ergo lac ad mammas delatum stagnaverit, fiet separatio partium, ex quibus lac constat. Cremor pinguis secedet, qui febrili calore rancescet; caseosa pars, licet primo acescat, in morbi progressu putrescere poterit; plus enim de animali natura jam habet. Nam si lactis coagulum intra densum linteum magna vi premitur, ut omne serum inde separetur, pinguis fit caseus, constans cremore lactis, & caseo proprie sic dicto: talis aetate acerrimus fit, non acidus, sed alcalino proprior. Si vero, cremore prius ablato, ex coagulato lacte caseus paratur, ille durescit instar cornu, atque, igni admotus perfecte ut cornu lentescit, ustulatur, comburitur, foetet (*x*).

Unde patet, quare stagnante, coagulato, degenerante, in mammis lacte, se-

(*r*) Herm. Boerh. Chem. Tom. 2. pag. 297. (*s*) Ibid. pag. 301.
(*t*) Ibid. pag. 302. (*u*) Levret l'art des Accouchem. pag. 155.
(*w*) Coacar. Praenot. N° 549. Charter. Tom. VIII. pag. 884.
(*x*) Herm. Boerhaave Chem. Tom. 2. pag. 301.

ſequatur illarum inflammatio, & metuendae ſint omnes ejus ſequelae, ſi reſolvi non poſſit.

§. 1335. Cognoſcitur horrore, frigore & calore reciprocis, febricula, ſigniſque incipientis inflammationis.

Solet ſaepe inflammatio mammarum comitari febrim lactariam, quae cum horrore, & frigore; reciprocis, incipit, uti dictum fuit. Quandoque & ſerius oritur, dum a quacumque cauſa lac ſtagnans degenerare incipit in mammis. Prior frequentius contingit illis puerperis, quibus lac in mammis collectum retropelli debet: poſterior ſaepius contingit in lactantibus. Cum autem eo major reſolutionis ſpes ſit, quo citius medela idonea applicatur, hinc ad haec ſigna incipientis inflammationis attendendum eſt. Tumor, dolor, calor, rubedo, una cum febre, praecipua ſunt; de quibus videantur illa, quae dicta fuerunt ad §. 382, ubi de ſignis inflammationis agebatur.

§. 1336. Curatur 1. antacidis lenibus. 2. diluentibus leniſſimis. 3. diſcutientibus externis cito applicatis.

1°. Cum lac ſponte ſua aceſcere ſoleat, &, dum aceſcit, grumeſcere incipiat, hinc antacida hic commendantur, de quibus videri poteſt *Materia Medica* ad hunc numerum, & illa, quae ad §. 66 de corrigenda acida acrimonia dicta fuerunt. Seliguntur autem leniſſima, & imprimis illa, quae acidum abſorbentia vocantur, quae nullam acrimoniam habent. Piſcium oſſa exſiccata, ut *Mandibulae Lucii piſcis*, a quibusdam maxime laudantur. Salia alcalina fixa, quamvis vim antacidam certam poſſideant, attenuentque illa, quae per acidum coïverunt (*y*), & ad coagulum lacteum reſolvendum laudentur, tamen non niſi parca doſi, & aqua copioſa diluta, adhiberi ſolent; cum omnia blanda & lenia puerperis conducant. Praeterea experimenta docuerunt (*z*), *non eſſe verum, quod ubique aſſeritur, reſolvi illud coactum rurſus in antiquum liquidum, & reſolvere alcalia, quae ab acidis erant denſata.* Patuit enim ex illis, quae ad §. 1334. dicta fuerunt, lac ab alcalino ſale admiſto grumeſcere, quamvis non adeo fortiter coaguletur, quam ab acidis affuſis. Praeterea conſtitit, longe frequentius lac denſari in mammis a febre, & calore, quam ab acido coagulante.

2°. Haec enim omni ſcopo ſatisfaciunt; leniunt, emolliunt, concreta humectando diſponunt ad reſolutionem, & ad omnes inflammatorios morbos adhibentur. In *Materia Medica* plures tales formulae habentur. Huc etiam ſpectant, victus humidus, & potus tenuis, aquoſus, copioſus.

3°. Cum manubus acceſſus detur facilis, hinc ab externa remediorum applicatione magnam utilitatem merito ſperaverunt omnes. Dum enim cito, incipiente inflammatione, ſedulo haec applicantur, magna ſpes eſt benignae re-

(*y*) Herm. Boerhaave Chem. Tom. 2. pag. 58. (*z*) Ibid. pag. 303.

resolutionis. Praestat autem semper mollissimis remediis uti, ut, si resolutio inflammationis non successerit, omnia ad blandam suppurationem disponantur. In ipso morbi initio *Poscam*, sive *Oxycratum*, applicuit *Moschion* (*a*): credebat enim, vim constringentem aceto inesse; hodie solventem aceti vim omnes agnoscunt. Applicabat autem spongias molles oxycrato, aceto nempe aqua diluto, madidas, vel panem eidem intinctum cum palmulis tritis. Haec adhibebat; *lacte irruente*, *cum tensione*, *gravitate*, *dolore*; *sed & cum fervore*. Verum, si fervor mammarum augeretur, illa voluit applicanda, quae laxare possunt; fomenta nempe ex oleo & aqua calidis. *Celeberrimi Benevoli* observationes, confirmatae a *Nannoni* (*b*), docent egregium usum aceti aqua diluti, non tantum in incipiente mammarum inflammatione, sed etiam, dum jam provectior morbus est. Aliquot casus ibi recensentur, qui egregiam hujus remedii utilitatem docent. Prout autem inflammatio vehementior erat, eo magis diluebatur acetum, ne irritando noceret. Si autem resolutionis signa non apparebant, sed calor, dolor, tumor, in mamma augerentur, & pulsus fieret celerior, removebat poscam, & sola aqua calida fovebat, uti & unguentis ac emplastris, ut promoveret suppurationem, abjecta omni spe resolutionis.

Plurimi mollissimis usi sunt remediis tantum. Sic *Mauriceau* (*c*) adhibebat cataplasma molle ex mica panis in lacte cocta, addito deinde oleo amygdalino, & aliquot ovorum vitellis. Huic cataplasmati imponebat splenia oxycrato madida. Multum boni exspectabat a *Brassica capitata rubra*, aqua cocta in pultem, quae dein in mortario trita per cribrum transprimebatur, ut aequabilissima esset; & tunc addebatur aliquid *mellis*, *oleique chamaemelini*, per infusionem parati. *Levret* (*d*) mollibus, anodynis, leniter resolventibus, topicis, curam aggreditur; dein, ubi tensa prius mamma laxari incipit, tunc solis resolventibus utendum jubet; cataplasmate ex pane & vino simul coctis, aqua marina vino rubro animata, urina sana, sale alcalino, sale ammoniaco, in aqua solutis, usus fuit.

Sapone veneto in lacte & aqua soluto curavi, ut foveretur mamma tumens collecto lacte; bis vel ter de die exposui vapori aquae tepidae; dein, si remitteret parum dolor, mollem cum his frictionem adhibui; & vix aliis opus habui, si adhuc resolutio sperari poterat.

In *Materia Medica* ad hunc numerum habetur Cataplasma, quod partim ex emollientibus, partim ex discutientibus aromaticis, constat, addito pariter sapone veneto. Cum autem haec omnia in lacte coquantur, multum perit de aromatum stimulo volatili, & prodest imprimis, ubi infarctio mammarum a lacte adest, una cum inflammatione non adeo valida. Ubi autem magnus calor, rubor, dolor, adest, tunc mollissima remedia praeferuntur reliquis.

(*a*) Spach. gynaec. pag. 6. N° 58 & 60. (*b*) Trattato delle Mallattie delle Mammelle pag. 26. & seq. (*c*) Traité des Malad. des femm grofs. &c. liv. 3. chap. 16. pag. 435. (*d*) L'art des Accouchem. pag. 156.

§. 1337. Si jam in apostema tendit, quantocyus maturandum, aperiendum, depurandum, consolidandum; de quibus in Chirurgicis.

De signis, quae demonstrant, inflammationem non posse resolvi, sed in suppurationem tendere, dictum fuit antea ad §. 386. Ubi ergo hoc constat, mollissima sola conducunt, una cum subpinguibus. Solam farinam avenae, in lacte coctam, addito dein oleo lini, cataplasmatis forma applicandam consului pauperibus, ut sumtibus parcerem, & optimo quidem cum effectu. Quomodo autem abscessus, inflammationem non resolvendam sequens, curari debeat, dictum fuit ad §. 402 & sequentes. Hinc superest tantum, ut quaedam notentur, quae peculiaria observantur in mammis suppuratis.

Antea dictum fuit, mammarum substantiam constare partim ex tunica cellulosa, partim ex substantia glandulari; unde optime distinxit *Levret* (*e*), quandoque infarciri posse tunicam cellulosam solam; quod raro fit; saepe idem malum obtinere in parte glandulari; omnium frequentissime tamen utramque hanc partem simul affici.

Si sola tunica cellulosa inflammata in abscessum tendat, mamma tumet multum, sed uniformi & aequabili tumore; unde non mutatur convexa ejus figura, nisi forte duobus locis distinctis mammae distincti formentur abscessus. Plerumque tamen interstitia, inter tales abscessus posita, suppurationis tempore rumpuntur, & bini, vel plures, abscessus sibi mutuo vicini in unam vomicam confluunt. Admodum dolere solent tales mammarum abscessus, antequam sponte, vel per artem, puri collecto via paretur.

Contigit tamen mihi videre bis in puerperis totam mammam fuisse consumtam valida suppuratione, licet vix ullum dolorem percepissent, & cutis leviter tantum rubesceret. Finita suppuratione cutis accrevit suppositis partibus omnino, & de tota mamma nil supererat, praeter flaccidam papillam.

Suppuratio, quae in tunica cellulosa fit, satis promtè procedit: pus tamen, quod exit, varium est, & inaequale; vomica autem facile detergitur, praecipue si sponte fuerit ruptus abscessus.

Ubi vero sola pars glandularis affecta fuit, tubera tactu percipiuntur in mamma, quae sibi mutuo non adhaerent, imo quandoque satis distant; cutis mammae non est tensa, nec dolet in initio; fere tantum dolor sequitur, quando rupturae proximus est abscessus. Suppuratio admodum lentè procedit, neque fit simul & semel in omnibus tuberibus: solet enim, uno abscessu rupto, aliud tuber dolere, attolli, & suppurari. Hinc per menses quandoque talis mammae suppuratio protrahitur, & in adultioribus quandoque per integrum annum.

In lentis talibus mammarum suppurationibus conducunt remedia, quae parum

(*e*) L'art des Accouchem. pag. 157.

rum plus movent, quale eſt v. g. Cataplasma illud, quod in *Materia Medica* ad praecedentem numerum proponitur. Embrochae, quas laudat *Levret* (*f*), ex ſale alcalino fixo copioſa aqua diluto, ex ſapone, & fomenta ex his parata, tunc multum proſunt. Omni enim modo curandum eſt, ut totum ſolvatur in pus, nihilque duri maneat in mamma, quod ſcirrhi & cancri metum relinquere poſſet.

Mirum caſum vidi bis in eadem muliere. Dum gravida eſſet, incepit dextra mamma tumere, absque dolore: tumor ille augebatur quotidie, ita ut octavo graviditatis menſe mammae moles femur attingeret, & deberet ſuſpenſorio ſuſtineri; aliter incedere non potuiſſet miſera. In vaſta hac mamma poteram diſtinctiſſime tangere ſex tubera, non cohaerentia ſibi invicem, pugnum mole aequantia, ſatis mobilia. Dum peſſima quaeque metuebam, mirabar, poſt felicem partum, totam hanc molem minui, tubera ſolvi, ita ut intra bimeſtre ſpatium mamma rediret fere ad ſolitam magnitudinem; nec vel minima durities tactu percipi poterat: magis flaccida & pendula erat tamen, quam ſiniſtra. Nullum autem remedium adhibitum fuit. Poſt biennium denuo gravidae omnia eadem contigerunt, eodem pariter poſt partum eventu.

Omnia haec obſervatis practicis confirmavit *Nannoni* (*g*). Invenit enim, ſi inflammatio occuparet partem celluloſam mammae ſolam, & ſuppuratio ſequeretur, non inde minui lactis ſecretionem: contrarium obtinebat, ſi ſubſtantia glanduloſa mammae ſimiliter afficeretur; tunc enim minuebatur, vel & integre ceſſabat, lactis ſecretio, prout major minorve pars glandularis ſubſtantiae fuerat infarcta. Obſervavit pariter, ſuppurationem tardiorem in parte glandulari, quam in parte celluloſa, & majus periculum eſſe ſcirrhoſae duritiei remanentis.

Si autem inflammatio, in ſuppurationem abitura, occupet & celluloſam & glandularem ſubſtantiam mammae ſimul, tunc mamma tumet inaequaliter, in quibusdam locis durior eſt, quam in aliis (*h*), & ſuppuratio citius fit in parte celluloſa; unde ſaepe talis abſceſſus ſponte rumpitur, & bonum pus fundit, dum adhuc dura tubera ſuperſunt, quae poſtea ſenſim matureſcunt.

Ob hanc cauſam emollientibus, ſimul additis diſſolventibus, uti dictum fuit, promovere ſuppurationem conantur periti; imo ſuadent, ut tam diu apoſtema clauſum relinquatur, donec pus, ſponte ruptis integumentis, viam ſibi faciat; ita enim melius ſolvitur omne durum, & interſtitia, inter vicinas ſibi mammarum vomicas, ſolvuntur, ut pus in unum cavum confluat, ſicque per unicam aperturam effluat (*i*). Obſervatum fuit, minus deformem cicatricem manere, ſi ſponte rumpatur mammae abſceſſus, quam ſi ferro ſecetur (*k*).

Rupto ſponte, vel ſecundum artem aperto, abſceſſu, ſimpliciſſima methodus optima eſt. Turundae ſemper nocent, cum inter reſpirandum moto pecto-

re

(*f*) L'art des Accouchem. pag. 159. (*g*) Trattato delle Malattie delle Mammelle pag. 48. 49 &c. (*h*) Levret ſur l'art de Accouchem. pag. 157. (*i*) Ibid. 158, (*k*) Ibid.

re moveantur & mammae. Nequidem unguentis usus fuit *Nannoni* (*l*); sed, solis linteis carptis mollissimis adhibitis, mammam fovebat perpetuo aqua calida, de nocte molle Cataplasma ex mica panis, lacte, &c., paratum applicabat. *Levret* (*m*) Emplastro, Nurimbergensi dicto, totam tegebat mammam, & fovebat aqua cum sale alcalino, uti dictum fuit. Simul optime monet, dum dolor rupto abscessu cessat, vel insigniter minutus est, ut cum prudentia brachium moveatur: agentibus enim musculis mammae suppositis, pus exprimitur, sicque impeditur, ne sinus, aut fistulae, fiant. Hoc enim quandoque contingere, jam dudum scriptum est. Sic *Erotis* (*n*), postquam consuluerat, ubi ex lacte mammillae dolent, fovendas esse aqua calida, dein tegendas *Argilla in aceto distemperata*, addit; si Apostema fiat; *Quod si locus ille fuerit fistulatus, cum cura hac poterimus subvenire. R. radicem mundatam Hellebori nigri, & intinctam oleo vel melli impone, & pulverem de Lappa combusta super insperge. Id enim omnem fistulam inundat, atque mortificat, &c.*

Quandoque contingit, ut, licet omni cum cura tractatus fuerit mammae abscessus, consolidato jam ulcere, quid duri remaneat, quod si relinqueretur, scirrhi metum faceret: hoc imprimis contingit, si in glandulari mammae parte natus fuerit abscessus. Vapor aquae tepidae, mollis frictio, fomenta solventia ante laudata, continuo applicanda sunt, donec totum resolvatur. Nec ulla interponi debet in horum usu mora; quo enim diutius illud durum relictum manserit, eo difficilius remediis cedet. Post suppuratam mammam relicta durities, cum nec fomentis cederet, nec emplastris, *Nannoni* (*o*) adhibuit unguentum mercuriale loco mammae indurato, & viginti trium dierum spatio totum fuit resolutum. Candidè tamen fatetur, tentatam fuisse inunctionem mercurialem ad curandum talem durum tumorem, qui jam per biennium in mamma haeserat: quamvis enim magna copia Argenti vivi adhibita fuerit, ita ut salivatio sequeretur, non successit cura: mole quidem minutus erat tumor, sed durities residui aucta fecit, ut praeter exstirpationem nulla spes curae maneret. *Cicutam* vidi externo simul & interno usu felicissime dissolvisse duros tales tumores.

An pus, in mamma collectum, nec foras emissum, interiora thoracis gravare potest? Mirus legitur casus apud *Ballonium* (*p*): *Mulieri dolor obortus est in mamma sinistra ab aliqua suppressione lactis, ut conjicere est. Tumor erat; disparuit. Saltem nil foris eminebat. Non desiit dolere illa pars, quamvis nil foret conspicuum. Macrescebat indies. Nil proficiebat. Languebat. Palpitatio cordis insignis: unde ea oriretur, dubitabant.* Dum in varias opiniones circa latens hoc malum abirent Medici, *Duretus* accersitus omnia rimatur. *Tandem collectum est, parte interiore abscessum latere, qui, nisi aperiretur, mortem repentinam esset accersiturus. Contra multorum opinionem ea par-*

(*l*) Delle Mallattie delle Mammelle pag. 29-36. (*m*) In loco citato pag. 159.
(*n*) Spach. gynaec. Erot. de passion. Mulier. Cap. 20. pag. 51.
(*o*) Delle Malattie delle Mammelle pag. 61. (*p*) Epidem. & Ephemer. Lib. 2. Tom. I. pag. 151.

parte septicum admovetur. Actis aliqua ex parte cuniculis, pus manavit multum. Miraculo convaluit.

§. 1338. Lactantis papillae dolor, fissura, inflammatio, tollitur balsamicis blandissimis, spirituosis cephalicis applicatis.

Papillae, ex media convexitate mammarum eminentes, multum variant crassitudine, & longitudine, in diversis mulieribus. Saepius contingit, ut a loricis, quas pessimo more gestare coguntur puellae, sic deprimantur papillae, ut vix emineant; imo aliquoties vidi, subsedisse penitus, ita ut loco eminentis papillae appareret foveola in mamma, in qua delitesceret. Impossibilis tunc est lactatio, nisi educi possit papilla; quod saepe feliciter obtinetur, si graviditatis tempore saepius applicetur parva cucurbitula, ex qua antliae pneumaticae ope educitur aër; tunc enim depressa papilla exsurgit, &, dum saepius hoc tentatur, incipit eminere magis magisque.

Papillae constant substantia spongiosa, & elastica (*q*), ex pluribus fasciculis ligamentosis composita, quorum extrema constituunt basin & apicem papillarum. Hi fasciculi per totam longitudinem leves plicas habent, quae dum, protrahendo papillam, elongantur, evanescunt; redeunt statim, simul ac papillarum elongatio cessat. Inter hos fasciculos elasticos locantur septem vel octo tubuli lactei, qui circa apicem papillae parvis osculis hiant; cumque illi tubuli arctissime haereant fasciculis illis ligamentosis, una cum illis plicantur, & elongantur. Tenuis productio cutis tegit papillas; cui dein superincumbit Epidermis.

Dum sugit infans, papillam inter labia, saepe & inter gingivas, premit, & protrahendo elongat, sicque complicatos tubulos lacteos in rectum deducit, & facilem lacti ex mammis parat exitum.

Quandoque fit, ut morosi infantes, frequentius sugendo, valide premendo inter gingivas, irritent sic papillas, ut doleant, & inflammentur: huc etiam concurrit acrior infantis saliva, dum recens nati infantes aphthis laborant: circa dentitionis tempus, dum pruriunt gingivae, pessime saepe mulctant miseram matrem, premendo papillas; imo saepe lacerant integumenta; unde fissurae sanguinolentae, & dolentissimae, quae, sine acerbo cruciatu, incumbentis indusii attactum ferre nequeunt.

Molestissima lactantibus haec mala sunt, & quae saepe lactationem reddunt omnino impossibilem, cum infantis damno, & periculo, ne lac in mammis retentum coaguletur, & omnia illa mala sequantur, de quibus statim dictum fuit.

Solet quidem laudari usus spirituosorum, ut v: g: Spiritus rorismarini, si linteum hoc madidum papillae applicetur (vide *Materiam Medicam* ad hunc numerum); verum facile patet, si fissa, excoriata, aut valde inflammata, fuc-

(*q*) Winslow Exposit. Anatom. pag. 586. 587.

fuerit papilla, dolorem immaniter augendum esse. Unde haec tantum usum habent, dum papilla integra adhuc est, nec inflammata; ut nempe, spirituosis applicatis, firmior reddatur papilla, ejusque integumenta fiant magis callosa, ut suctionem & pressionem facilius ferant. Verum cum jam fissa papilla est, & acriter dolet, mollissima quaevis conveniunt; qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum recensentur.

Sequenti methodo usus fui ad haec mala curanda, & felici quidem cum successu: si papilla inflammata, vel & fissa, doleret, linteis carptis, *succo sempervivi majoris* madidis, fovendam curavi, saepe eadem renovando, ne siccescant, & haereant; operculum ex plumbo, vel cera, paravi, superius patulum, quod dolentem papillam recipere posset, & impedire, ne indusium, aut vestes, ullo modo papillam premere possent. Fissuras papillarum inungi curavi oleo cerae, repetitis destillationibus limpido & mollissimo reddito. *Nam remedium est incomparabile prorsus, ad mala papillarum nervosarum, quae in cute extrema occurrunt. Nam in curandis fissuris labiorum hybernis, in fissuris papillarum in lactantibus, in digitorum manuumque rhagadibus, vix aliud habet simile, si subinde levi illitu applicetur* (*r*). Repetitis autem destillationibus oleum cerae, quod prima vice butyri instar crassum prodibat, & graveolens, tenue redditur, & fragrans.

Dum haec fiunt, necesse est, ut ex altera mamma sola lac sugat infans; si prior mamma lacte turgeat nimis, prudenti suctione a muliere, ad hanc rem conducta, depleri poterit, quae loca dolentia vitabit facile, si labia applicet areolae papillae. Solet etiam, vitro imposito, quod longo rostro instructum est, per suctionem satis commode depleri turgens lacte mamma.

Hoc modo solent brevi satis tempore curari haec mala. Consolidatis autem fissuris, & sedata penitus inflammatione, tunc spirituosis applicatis potest roborari papilla; a dilutis forte incipere proderit, ne nova irritatio fiat, & caveatur subita ac nimia corrugatio tubulorum lacteorum, quorum extrema in summitate papillae aperiuntur. *Mastiche*, si digeratur in copia aequali aquae & spiritus vini, tale remedium dat.

§. 1339. **L**ac abundans nimis, & tenue, temperatur victu blando, siccoque, & motu: lac deficiens curatur victu humido, blando, nutriente; fotu, frictioneque mammae; sublatione Caussae indagatae.

Lac abundans &c. Omnes, uti notum est, proprio lacte nutrimur. In lactantibus ergo pars nutrimenti in mammas derivatur, ut nutriatur infans, & illud totum de nutricis nutrimento decedit. Unde nutrices, si sanae & robustae fuerint, majorem ciborum & potuum copiam assumunt semper, sicque sine detrimento sanitatis robusto infanti ubera praebere possunt, imo & pluribus, uti notum est.

Con-

(*r*) Herm. Boerh. Chem. Tom. 2, pag. 157.

Contingit autem aliquando, ut tanta lactis copia derivetur in mammas, quod plerumque simul tunc tenuius esse solet, ut nutricis corpus defraudetur alimento, dum omnis recens chylus statim a sanguine separatur; unde omnes humores acriores redduntur, & subputridi; sitis oritur; febricula; & corpus vero marasmo contabesceret, nisi emendari posset nimia illa lactis secretio. Quandoque satis difficulter hoc obtineri potest. Victus siccior, sed blandus tamen, ex carne assa, pulticulis ex hordeo, avena, oryza, paratis, sed spissioribus, motus corporis, multum prosunt. Potus debet esse parcior, & meracior. Cerevisia mollis, sed meraca, Cereris quasi extractum liquidum, insigniter prodest illis, quae huic potui assueverunt: continent tales cerevisiae magnam copiam materiae nutrititiae, cumque spissiorem consistentiam habeant, non fermentantur; hinc blandae & molles manent, licet diu serventur. Si his tentatis non minuatur nimia lactis secretio, ablactandus est infans; caeteroquin nutrix brevi deficeret. Vidi, per plures septimanas, licet ab uberibus jam remotus fuisset infans, perstitisse perpetuum & molestum lactis de mammis stillicidium, aucta quotidie corporis macie. Cum varia incassum tentassem, tandem cessit malum, dato omni trihorio infuso forti *salviae* ad unciam unam alteramve.

Lac deficiens &c. Ibi omnia adhibentur contraria; victus nempe humidus, quies, potus dilutus nutriens, ut hordei, vel avenae, decoctum cum tertia parte Lactis recentis admisti, juscula copiosa, ova recentia, & similia; ex quibus copia boni chyli facile conficitur actione viscerum chylopoicticorum. Per haec efficitur satis facile, si mulier caeteroquin sana sit, ut copia lactis cum sanguine fluat: tunc autem debet promoveri lactis secretio in mammis; quod obtinetur fotu, & leni frictione, praecipue frequentiori suctione, vel infantis, vel, si ille vacua nolit ducere ubera, alterius mulieris. Non enim facile desperandum in hoc casu, cum historia Medica doceat, non tantum virginibus, sed & viris, lac in mammas derivatum fuisse, dum morosos infantes vana, ut putabant, lactationis specie placare conabantur. Si aliae evacuationes per alvum, sudores, &c., copiosae, in causa fuerint, hae sunt sistendae.

Possunt tamen esse tales causae defectus lactis, quae vel omnino non, vel difficulter admodum, emendari poterunt. Notavit *Hippocrates* (*s*) sequentia: *Ut plurimum vero quae pauca menstrua demittunt, eas sine lacte esse contingit. Sicciores enim sunt, & densiore corporis habitu.* Et alio in loco (*t*), de illis agens incommodis, quae obtinent in civitatibus septentrioni expositis, notat, multas mulieres steriles fieri *propter aquas, quae sunt durae, crudae, & frigidae; purgationes enim mensium non contingunt idoneae, sed paucae, & pravae.* Deinde addit: *Quum vero pepererint, pueros nutrire non possunt. Lac enim aquarum duritie, & cruditate, exstinguitur.*

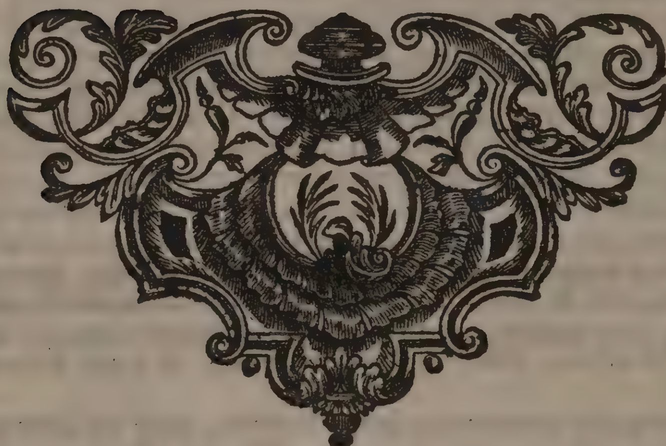
Si jam in mammarum fabrica vitium sit, si totum corpus densum, torosum,

(*s*) De Natura Pueri Cap. X. Charter. Tom. V. pag. 323. (*t*) De Aëre, locis, & aquis. Cap. 2. Charter. Tom. VI. pag. 192.

ſum, fuerit (viragines ſolent vocari tales mulieres), ſaepe mammarum in talibus veſtigium tantum apparet, & adeo contracta ſunt omnia vaſa, ut lacti appulſo cedere nequeant; tunc certo lac deficiet. De ſimilibus *Hippocrates* (u) dixit: *Sunt autem, quae natura lac non habent, & quibus lac ante tempus deficit. Eae vero natura ſolidae ſunt, & denſae carnis; ideoque, cum via denſa ſit, non a ventre ad mammas ſatis humoris defertur.* Vidi in aliis quandoque mammas maximae molis, ſed mera pinguedine obrutas, ita ut omnes ductus lactei compreſſi ab adipe incumbente ne guttulam quidem lactis admittere potuerint.

Facile patet, has cauſas vix eſſe emendabiles ulla arte.

(u) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 72. Charter. Tom. VII. pag. 71.

MOR-

MORBI INFANTUM.

§. 1340. Infanti recens nato oriuntur morbi proprii 1. a ſtrigmentis glutinoſis, caſeoſis, lentis, quibus os, oeſophagus, ſtomachus, inteſtina, ei replentur.

Pertractatis illis, quae in virginibus, gravidis, partu, puerperio, obſervata fuerunt, ſupereſt, ut agatur de morbis, qui in recens nato infante obſervantur. Quamvis enim, ſimulac vivere incipit, plurimis obnoxius ſit (variolas v. g. in utero materno foetum paſſum fuiſſe ſequenti Capitulo patebit), tamen hic agendum erit de illis morbis, quorum cauſae adſunt, dum homo naſcitur, & quae reliquo vitae tempore vel omnino non, vel ſaltem minus frequenter, obſervantur.

Magna enim mutatio contingit in recens nato: paulo ante in utero materno clauſus, humore ambiente a compreſſione defenſus, ab omni aëris attactu liber, nec luminis, nec ſoni, actione afficitur. Dum naſcitur, vi exprimitur, novas ab aëre inſolito, ab attactu obſtetricis, quandoque rudiore, moleſtias patitur. Sed quanta & in internis partibus mutatio fit eodem tempore. Pulmo, qui ante parum tantum ſanguinis recipiebat, jam omnem totius corporis ſanguinem transmittit, & tradit cordi ſiniſtro: viſcus hoc, antea collapſum, expanditur aëre inſpirato. Diaphragma, dum agit, pectoris cavum auget, hepar deprimit: in ipſo hepate mutatur humorum motus. Non mirum ergo eſt, vagitum & ploratum in ipſo vitae principio adeſſe, licet ſaniſſimus caeteroquin fuerit infans. Subita illa, & adeo inſolita, mutatio fletui cauſam dat. Quod ſcitè *Plinius* expreſſit (*w*): *Itaque feliciter natus jacet, manubus pedibusque devinctus, flens animal, cæteris imperaturum, & a ſuppliciis vitam auſpicatur, unam tantum ob culpam, quia natum eſt.*

Simulac infans in lucem prodierit, per chordam umbilicalem adhuc nectitur placentae; qui nexus ſolvi debet: hactenus enim vita communi cum matre uſus fuit: poſtquam autem chorda umbilicalis ſecta fuerit, nil cum matre amplius commune habet, ſed propriam vivit vitam. Unde prudenter monuit *Levret* (*x*), non eſſe ligandam, nec reſcindendam, chordam umbilicalem, niſi prius reſpiraverit infans: quandoque enim pallidi, debiles, naſcuntur, praecipue ſi diu in pelvis exitu haeſerint, nec vagitum edunt: concutiendo leviter infantem, fricando, irritando fauces, nares, plumulae motu, ſa-

(*w*) Hiſt. lib. VII. in Proöemio.

(*x*) L'art des accouch. pag. 210.

ſalem linguae imponendo, aliisque ſtimulis, excitant ſopitum motum, &, dum haec tentantur, liberum commercium foetus cum matre per chordam umbilicalem ſervant.

Si vero recens natus infans faciem tumidam lividam habeat, nec reſpiret, vel parum tantum, chorda ſubito reſecanda eſt, etiam absque ligatura, ut, effluente aliqua ſanguinis copia, liberetur ſanguine gravatus pulmo, nec adhuc dilatatus per liberam inſpirationem. Suffocationis enim periculum imminet. Simulac autem vagire inceperit infans, libere jam reſpirans (*y*), chorda liganda eſt.

Chorda autem umbilicalis ligatur ad quatuor, quinque, vel ſex, digitorum diſtantiam ab umbilico, ut nempe locus novae ligaturae ſuperſit, ſi forte prior delaberetur, ſubſidente chorda umbilicali; vel, fortius adſtricta, ſecaſſet vaſa umbilicalia; unde haemorrhagiae periculum naſceretur.

Haec ergo ſola cautela requiritur, ne propinquo ad umbilicum loco chorda reſecetur: Vidi, in quibusdam familiis moris fuiſſe, ut ad diſtantiam decem vel duodecim digitorum chordam ligarent, nec reſecarent illam chordae partem, quae ultra ligaturam erat, ſed intra linteum convolutam applicarent corpori infantis, donec tota caderet. Mole majori hoc moleſtiam parit aliquam, caeterum nihil mali.

Separatio autem chordae umbilicalis, ad quamcunque ligetur diſtantiam, ſemper fit prope umbilicum. Cutis enim abdominis infantis ad aliquot linearum diſtantiam tegit chordam, & in illo loco, ubi cutis deſinit, ſeparatio fit, quod quarto, quinto, ſextove, die contingere plerumque ſolet.

Tota cutis infantis recens nati lubrico glutine tegitur, majori minorive copia in variis; unde tepido in balneo mollibus ſpongiis abſtergitur cutis, ut nitida fiat: tota cutis rubeſcit tunc, acſi leviter Eryſipelatoſa foret (*z*), & poſt aliquot dies ſolet Epidermis desquamari. Haec cutis rubedo aeque manifeſta eſt in Aethiope, ac in Europaeo; & vulgo creditur, eo nitidiorem ac pulchriorem cutim futuram poſtea, quo magis rubicunda fuerit in recens nato infante (*a*).

Cutis nitiditas merito commendatur, non tantum in recens natis, verum etiam poſtea: multis enim morbis cutaneis obnoxii ſunt infantes, niſi cutis quotidie molliter detergeatur: *Galenus* (*b*) volebat, recens nati totum corpus modico ſale aſpergi debere, ſic omne glutinoſum abſtergeretur adhuc efficacius: juſſit autem hoc fieri illo ſcopo, ut cutis denſior & ſolidior redderetur: verum vix convenire videtur, ut cutis, leviter quaſi inflammata, & tota rubeſcens, ſalis ſtimulo irritetur. Sufficiet mollis abſterſio ſordium aqua moderate calida, cui quidam modicam ſaponis miſcent, quandoque & parcam vini quantitatem.

Dum infans in hoc balneo haeret, ſollicite luſtrandum eſt, an quid vitii appareat. Solet ſaepe, imprimis poſt difficiliorem partum, tumor in hoc vel

(*y*) L'art des accouch. pag. 210. (*z*) Brouſet Educat. Med. Tom. I. cap. 3. pag. 62. (*a*) Vander Monde Eſſai de perfect. l'eſpece humaine Tom. 2. pag. 6. (*b*) De Sanit. tuend. Lib. I. Cap. 7. Charter Tom. VI. pag. 50.

vel illo capitis loco apparere, qui discutientibus, de quibus in cura contusionis dictum est, feliciter sanari solet. Observavit tamen *Levret* (*c*), raro diu supervivere infantes, si tales tumores in occipite sint, sed convulsos mori. in aliis capitis locis similes tumores illud periculum non habent. Idem metuendum est, si in recens nato suturae nimis a se mutuo distent: hoc enim solet fieri, vel quia ante terminum ex utero prodierunt, vel quia collecta praeternaturaliter in cavo calvariae lympha hydrocephalum producere incipit.

Contingit etiam in partu difficili, ut aliquod infantis membrum luxetur, vel frangatur. Ingenue fatetur *Peu* (*d*), talia sibi contigisse infortunia: reducendae statim sunt partes in situm naturalem, & cura solet feliciter succedere in tenellis his corporibus, absque ulla deformitate relicta: idem & *Levret* (*e*) testatur.

Simul in recens natis explorandum est, an alvi & urinae viae liberae sint. Si urinam & alvum deposuerit post nativitatem, omnis metus abest: sin minus, dum infans in balneo lavatur, lustrandae sunt partes hae.

Quandoque in recens natis anus inventus fuit bene conformatus, sed membrana praeternaturali omnino clausus: nullus ergo patebat exitus meconio; quod nisi expellatur de corpore, pessima mala sequentur, & tandem mors; uti ad §. 1345 patebit. Si circa ani principium talis haereat membrana, satis feliciter cura succedere solet, discindendo hoc obstaculum: hoc feliciter tentavit in binis infantibus *La Motte* (*f*). Postquam alvus bene evacuata fuerat, lavit anum spiritu vini, & texit linteis carptis siccis; sicque paucorum dierum spatio curam absolvit. Nullis autem turundis usus fuit, quia illae mole sua, suppositoriorum instar, irritabant perpetuo ad alvi excretionem.

In hoc casu protuberans tumor plerumque apparet in ani loco, in cujus medio ater Meconii color translucet: si prematur ille locus, mollis pastae instar retrocedit; sed, remoto digito, mox iterum redit tumor (*g*); quem non tantum dissecandum vult *Levret*; sed in omni ambitu circulariter exscindendum jubet. Interim *La Motte* simplici sectione curavit; & novi, aliis idem feliciter cessisse.

Difficilior longe casus est, si membrana talis claudens in altiori loco intestini recti haeserit. Talis casus legitur (*h*): Anus bene conformatus apparebat in infante; sed integro a nativitate biduo alvum nondum deposuerat; unde omnia mala, quae retentum meconium sequi solent, aderant. Clysmatum injectio tentata fuit incassum; non poterant penetrare in cavum intestini recti: examine instituto, inventa fuit membrana tenuis, claudens intestini cavum, &, immisso in anum digito minimo secundum ejus ductum introducebatur *Pharyngotomus*, ad membranam clauden-

(*c*) L'art des accouch. pag. 212. (*d*) Pratique des Accouch. liv. 2. chap. I. pag. 314. (*e*) L'art des accouch. pag. 214. (*f*) Traité des Accouch. liv. 1. observat. 86. pag. 129. (*g*) Levret l'art d'accouch. pag. 216. (*h*) Acad. de chirurg. Tom. I. pag. 385.

dentem usque; quae tunc, protrusa lanceola, quae in cavo phlebotomi occultatur, discindebatur tuto, & apertura facta digiti apice dilatabatur. Mox alvum deposuit infans, & postea anus solito fungebatur officio per binos menses, quibus supervixit; dein aliam ob causam periit. Nulla saltem cum verisimilitudine poterat hujus infantis mors huic operationi tribui, cum tamdiu supervixerit.

Ubi vero nullum ani vestigium apparet omnino, parum spei superesse videtur. Certo moriendum est infanti, nisi meconium exeat; hinc ex artis regulis certae perniciei anceps etiam remedium praeferendum est, si parentes illud admittere velint. Unde celebres Chirurgi, scisso loco, ubi anus naturaliter inveniri solet, tentaverunt viam parare ad intestinum rectum, hac spe, ut viam foecibus retentis facerent, & deinde artificiosam anum pararent. *Petitus* (*i*) indicavit methodum, & cautelas, ut talis operatio ex arte institui posset. Reliquis instrumentis praetulit acum triquetram (*Trocart*), sed crassiorem & breviorem, per cujus thecam, educta acu, lanceola, vel cultellus, transmitti potest tuto; verbo dicam, nihil neglexit, quod artis erat. Sed incerta sunt omnia; nescimus quale obstaculum lateat: Anatome autem evicit, inveniri talia, quae nulla arte emendari possunt. Celeberrimus *Littre* (*k*) invenit in infante, sexto a nativitate die mortuo, intestinum rectum in duas partes divisum, quae tenuibus aliquot filis, pollicem circiter longis, cohaerebant adhuc: utrumque extremum intestini sic separati clausum erat. Facile patet, tale malum cognosci non posse, nisi post mortem; & licet cognitum foret, vix ullam emendationis spem superesse. Mentio quidem fit alicujus methodi: verum quis auderet, abdomen vivi infantis aperire, extrema intestini quaerere, inventa aperire, aperta sibi mutuo unire, vel saltem extremum superius intestini, apertum prius, vulneri abdominis unire sic, ut anus artificialis in loco vulneris per totam vitam maneret. Quantum novi, talis curatio a nemine unquam tentata fuit.

Quandoque totum intestinum rectum deëst. Dexterrimus Chirurgus (*l*) in recens nato puello ne minimum quidem invenit ani vestigium; profundam satis incisionem fecit; immisso per vulnus digito, intestinum rectum non invenit; Acum triquetram adegit profundius per vulnus, ut viam meconio pararet; sed praeter aliquot sanguinis guttas nihil prodiit. Post mortem invenit, integrè deficere intestinum rectum, & colon meconio plenum, libere in abdomine fluctuans, desinere in extremum perfecte clausum.

Hinc videtur non sine ratione statuisse *Levret* (*m*), talia vitia curari non posse, nisi integer sit intestini recti tractus ad integumenta usque. Quandoque extremum intestini recti devium unitur vesicae, in maribus; tunc foeces alvinae delabuntur in vesicae cavum, & per urethram exire nequeunt, nisi liquidae sint; unde patet, miseros tales infantes non diu superstites esse posse.

(*i*) Acad. de chirurg. Tom. I. pag. 377. (*k*) Academ. des scienc. 1710 hist. pag. 47. (*l*) Medic. Essays and observ. Tom. IV. n°. 32. pag. 442. (*m*) L'art des accouch. pag. 216.

posse (*); in sequiori sexu observatum fuit, in vulvam quandoque hiare intestini recti finem (*n*). Tales superesse possunt; & novi virginem, nubilem jam, caeterum satis sanam, quae foedam hanc calamitatem patitur.

Novi quidem, exempla practica allegari, quae docerent, hanc operationem cum successu factam fuisse, dum nullum ani vestigium apparet; sed non videntur adeo certa esse. *Hildani* (*o*) casus adduci solet, ubi sic servasse creditur sex dierum infantem, qui nondum alvum deposuerat, & in praesenti mortis periculo versabatur. Feliciter curatus fuit; & postea *Hildanus* a consule loci, quem inhabitavit curatus infans, accepit, illum sanum & incolumen vixisse ad decimum octavum aetatis annum. Sed certe ipsa verba *Hildani* demonstrant, adfuisse ani vestigium. Sic enim habet: *Anus obducta erat membrana praedura, in qua nullum fere indicium aut vestigium ani, praeterquam macula nonnihil livida* (a translucente nempe meconio). *Illic facta parva incisione* (*ne sphincter laederetur*), *novacula linteis juxta aciem involuta, deinde immisso speculo ani, & quod reliquum dilatato, statim ejecta est incrementorum colluvies.* Ex quibus manifeste patet, intestinum rectum integrum fuisse ad integumenta usque.

Alter casus legitur apud *Celebrem Chirurgum Saviard* (*p*) de infante, in quo nullum ani vestigium aderat: adegit lanceolam longiorem, qua majores abscessus aperire solebat, usque ad trium digitorum transversorum longitudinem; & tunc meconium exivit; aperturam factam dilatavit; vulnus solito modo deligavit. Hinc dubitari nequit, integerrimae fidei virum talem operationem tentasse. De successu autem altum tenet silentium. Neque casus illi, qui in *Academia chirurgica* habentur, felicem habuerunt eventum.

Similia impedimenta & in canali urethrae inventa fuerunt: quandoque enim orificium urethrae in glande non erat apertum; & tunc cura difficilis non erat: aliquando pars urethrae deficit omnino; & tunc radicaliter hoc malum curari non potest (*q*). Caeterum hoc vitium diutius toleratur ab infante, quam si in intestino recto foret. Urina enim sibi viam invenit; quandoque per umbilicum, aliquando circa scrotum parvo abscessu facto, urina prorumpit; qualis casus legitur (*r*). Cum autem nulla adesset urinae incontinentia, nec ullum pateretur incommodum jam adultior infans, nihil tentare voluit prudens ille Chirurgus. Aliquos vidi, quibus urethrae orificium sub glande in penis parte inferiori hiabat.

Contingit quandoque, ut recens natus infans superflua quaedam membra habeat, quae nulli usui futura sunt, sed potius incommodum parient. Sic aliquoties vidi in manubus & pedibus sex digitos: superflui tales digiti plerumque carnei tantum sunt, nullo osse fulti, vix mobiles, & manus deformes reddunt. *La Motte* (*s*) ligavit filo cerato in recens nato infante quatuor tales

(*) Academ. des scienc. in 4°. 1755. hist. pag. 50. (*n*) Ibidem. (*o*) Oper. omn. Centur. 1. observat. 73. pag. 54. (*p*) Observat. chirurg. N°. 3. pag. 8. (*q*) Levret l'art d'accouch. pag. 218. (*r*) La Mote Traité des Accouchem. liv. 1. observ. 85. pag. 129. (*s*) Ibidem pag. 128.

les digitos, qui omnes intra tres vel quatuor dies ceciderunt, & cicatrices, illis delapsis, sponte formabantur. Neque ullo signo apparuit, ligaturas has infanti ullam fecisse molestiam.

Quo autem tempore haec superfluorum ablatio fieri debeat, non convenit inter omnes. Quidam post ablactationem, vel adhuc serius, hoc faciendum suadent; alii statim post nativitatem; quorum opinionem amplectitur *Levret* (*t*); modo infans sanus sit: testatur autem, quod nunquam poenituerit, hoc fecisse, & plures alios Chirurgos, ipso suadente, idem tentasse cum felici successu.

Recens natus infans, uti dictum fuit, in tota corporis superficie, glutine mucoso, satis saepe spisso, madet. Gluten autem solet vocari corpus semifluidum, cujus una pars dum movetur, trahuntur & adhaerentes partes, dum tota glutinis moles locum non mutat. Sed & simile gluten in ore, stomacho, oesophago, intestinis, reperitur, & recens natis infantibus non tantum ex naribus, verum etiam ex ore, sponte exire solet, vel ab obstetrice, dum cutim depurat, educitur.

Foetus, quamdiu in utero materno haeret, liquore amnii undique alluitur; liquor hic, dum ruptis partus tempore membranis aquae effluunt, saepe satis viscosus apparet; tota cutis tali glutine tegitur; qui ergo videtur liquori amnii originem debere: cum autem multi in illa opinione sint, foetum non tantum per vasa umbilicalia a matre nutrimentum accipere, verum etiam per os nutriri, deglutito amnii humore, facile credebant se intelligere, quare ab ore ad anum usque cava viscera simili glutine obducerentur, ac in cutis superficie invenitur.

Alii e contra crediderunt, liquorem amnii excrementitium esse potius, & ex ipso foetus corpore produci; foetum non deglutire in utero; os semper clausum habere; liquorem amnii non inveniri in ventriculo & intestinis foetus. Addunt, foetus observatos esse, qui capite carebant, & tamen increverant. Plura alia argumenta pro & contra hanc sententiam legi possunt (*u*). Nec videtur hic locus esse, ut omnia & singula expendantur. Sufficit novisse, quod viscida talia in primae coctionis viis inveniantur, aeque ac in cutis externa superficie: simul notum est, tota vita secerni lenta, mucosa, in ore, oesophago, ventriculo, intestinis; adeoque & in foetu haec secreta, non excreta, accumulari posse. Forte statim post nativitatem major secretio fit, cum in foetu omnia organa secernentia turgida appareant: sic hepar invenitur magnum, & succi plenum; ita & totum turget glandulosum systema.

Verum in textu dicitur, non tantum viscida, sed & caseosa lenta, in primis viis recens nati infantis reperiri. Praecedenti capitulo patuit, verum lac venire ad uterum, imprimis ultimo graviditatis tempore. *Hippocrates* (*w*) dixit: *At vero puer, compressis labris, ex matris utero sugit, ac tum alimentum, tum etiam spiritum &c: Quod si quis roget, quomodo hoc quis noscit, quod*

puer

(*t*) L'art d'accouch. pag. 220. (*u*) Medic. Essays and observat. tom. I. pag. 171 & seq. tom. 2. pag. 121 & seq. (*w*) De carnibus cap. 3. Charter. Tom. V. pag. 304.

puer in utero trahat & sugat, hoc illi respondere licet. Pueri, quum nascuntur, stercus in intestinis habent, ac in lucem editi, tum homines, tum pecora, celerrime ventrem exonerant. Atqui stercus non haberent, nisi in utero sugerent, neque ut primum puer natus foret, ubera sugere posset, nisi in utero suxisset.

Quidam voluerunt, cum in recens natis mammae in utroque sexu inveniantur saepe lacte turgidae, quod foetus in utero propria sugeret ubera, imprimis ultimo graviditatis tempore. Situs certe infantis, & facilis spinae dorsi flexilitas non repugnant huic opinioni. Saepe vidi turgidas mammas in recens natis, imo & induratas, ita ut fomentis ac emplastris opus fuerit ad resolvendum illud concretum. Quandoque & observatur, mammas attolli aliquot post nativitatem diebus. Quidam crediderunt, hoc contingere ob ligaturam Chordae umbilicalis: arteria umbilicali enim compressa, voluerunt sanguinem tunc retrogredi per epigastricas arterias, mammariis communicantes. Forte & hoc verum est. Mirabatur Medicus, infantem, biduo a nativitate, horrore, dein calore, corripi, febricitare: simul dextra tumebat mamma; quam dum leviter premeret, exiverunt ex papilla aliquot lactis guttulae. Rem examinans Medicus invenit, & infantem & matrem circa idem fere tempus in febrem lactariam incidisse. Intellexit Medicus ex parentibus postea, quod, cum mamma dextra paulatim subsedisset penitus, similiter & sinistra intumuerit; ex qua pariter pauculae prodierunt lactis guttulae (*x*).

Caeterum illud argumentum *Hippocratis*, quod nempe recens natus infans sugere non posset, nisi in utero jam suctioni assuevisset, non adeo urgere videtur. Ipse enim, uti alia occasione ad §. 1. notavi, fatetur, quod *a nulla edocta natura, & citra disciplinam, omnia, quae conveniunt, efficit.* Si vitulus inermi adhuc fronte ferit, hinnulus molli adhuc ungula calcitrat, &c., non adeo mirum apparebit, recens natum infantem sugere posse, licet in utero nunquam suxisset.

§. 1341. **Q**ua sola de causa, nauseae, vomitus, tormina, singultus, convulsiones, saepe oriuntur; atque deinceps restant indigestiones assumtorum.

Dum iners tale gluten in ventriculo fluctuat, vel faucibus adhaeret, irritatione sola nauseam & vomitum producit. In adultis toties ab hac causa molestissima nausea fit; imo sola agitatione plumulae in faucibus nausea & vomitus producitur, uti notum est. In teneris recens natis ergo facile eadem contingent, etiam a leviori causa; si circa oesophagi orificium similia strigmenta glutinosa haereant, sequetur singultus; in intestinis ab eadem causa producentur tormina; imprimis, si illud glutinosum, ob aëris liberum accessum, corrumpi jam incipiens, acrius reddatur: saepius tamen a meconio, de quo postea dicetur, nimis diu retento, tormina fiunt.

Unde

(*x*) Instit. Bonon. Tom. I. pag. 151. 152.

Unde patet ratio, quare *Hippocrates* (*y*) inter parvulorum, & recens natorum, morbos vomitum recenſeat. Cum autem §. 652. demonſtratum fuerit, nauſeam & vomitum pro cauſa proxima habere convulſionem fibrarum muſcularium faucium, oeſophagi, ſtomachi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, facile patet, quare nauſea & vomitus, ſi validiora fuerint, vel diu durent, convulſiones excitent univerſales; cum totum genus nervoſum adeo mobile ſit in tenellis infantibus, & tot inſolita recens natis contingant. Optime hoc monuit *Hippocrates* (*z*), dum de recens natis agit; ſic autem habet: *Quin & loco ſpirituum, & cognatorum humorum, cum quibus familiaritatem & amicitiam in utero interceſſiſſe neceſſe eſt, externis omnibus utitur, crudioribus, ſiccioribus, & minus in humanam naturam redactis* (ἧσσον ἐξηνθρωπισμένοισιν). Notum enim eſt, ex ingeſtis, per viſcerum & vaſorum actionem, ac vires, produci humores humanos. Quamdiu enim in utero matris haeret foetus, nihil ad illum venit, niſi quod in materno corpore jam ſubactum fuit, & indolem humanorum humorum acquiſivit, vel ſaltem quam proxime tantum abſit ab hac conditione. Simul ac natus eſt, abſciſſa chorda umbilicali, omne commercium cum maternis humoribus ceſſat, & per os recipere debet nutrimentum, propriisque ſubigere viribus: Unde mox ſubjungit *Hippocrates* (*a*); *Ex quibus multos ſuboriri dolores, multas etiam mortes; Quandoquidem & plerumque viris, tum locorum, tum victuum, mutationes morbos pariunt.*

Facile patet, abſterſionem & eductionem hujus glutinoſi requiri: ſi enim maneret, indigeſtiones aſſumtorum ſequerentur neceſſario. Notum enim eſt ex Phyſiologicis, per totum tractum inteſtinorum & ventriculi arterias eructare in omni puncto tenuem humorem, qui contenta in ventriculo & inteſtinis humectat, ſolvit, apta reddit, ut in chylum mutentur, a vaſis lacteis reſorbendum. Si jam latera horum viſcerum tenaci tali cruſta glutinoſa, vernicis inſtar, maneant obducta, nec exhalare poterunt arteriae, nec reſorbere venae; adeoque ingeſtis, vix mutatis, & indolem ſuam ſequentibus, replebitur cavum inteſtinorum, & abdomen tumebit brevi, dum reliquum corpus emaciabitur defectu nutrimenti.

Notum pariter eſt, ſuccum pancreaticum, & utramque bilem, in duodenum inteſtinum depluere: ſi illud emiſſarium, tenaci glutine obductum, tranſitum neget, vel difficulter admodum transmittat, turbabuntur horum viſcerum actiones, & bilis in ſanguinem retrogreſſa icterum faciet. Hepar enim in junioribus magnae molis eſt, & bilis magna copia in recens natis invenitur, ſecreta jam, & collecta, ultimis menſibus, dum foetus in utero materno haeret, nec excreta tamen, cum diaphragma quieſcens, antequam reſpiraverit infans, annexum hepar non moveat.

Haec eſt ratio, quare toties in recens natis icterus obſervetur; ſed fere ſemper cito curabilis: abſterſo enim glutine, bilis emiſſarium impediente, mox

(*y*) Aphor. 24. Sect. 3. Charter. tom. IX. pag. 119. (*z*) De Octimeſtri Partu Cap. 2. Charter. tom. V. pag. 352. (*a*) Ibidem.

mox cedit morbus, & ipsa bilis, dum in intestina depluit, efficacissime solvit omne glutinosum, lenta attenuat, & naturali suo stimulo alvum movet. De qua re videantur illa, quae ad §. 75 habentur, ubi de curatione morborum ex glutinoso spontaneo oriundorum agebatur.

§. 1342. Curatur facile jejunio horarum x, vel xii; assumtione pauci vini cum melle misti, iterata dosi hoc tempore abstinentiae dati; vel lenissimo quodam simul adjecto stimulo purgante.

Omnia tamen illa incommoda, quae glutinosis, accumulatis in primis viis, originem debent, non adeo difficulter superantur. Jejunium enim decem vel duodecim horarum saepe solum sufficit. Respirationis motu omnia viscera abdominalia agitantur, concutiuntur. Bilis, quae satis copiosa adest in recens natis, in intestina depluens, nisi emissarium ejus obstructum fuerit, solvit illud gluten, & abstergit ventriculi ac intestinorum cavum: motus peristalticus, per naturalem stimulum bilis auctus, fricando abstergit illud glutinosum, dum ipsa bilis admista tenacitatem minuit. Uti enim alia occasione jam aliquoties monitum fuit, in homine vivo intestina magnum cavum non habent, sed crassa satis latera opposita se mutuo tangunt; unde per ipsum motum peristalticum mucus, naturaliter cavam superficiem inungens, continuo secretus, abstergitur, ne accumulatus gravet. Hinc per solam abstinentiam aliquot horarum ventriculus & intestina depurantur sic, ut apta sint excipiendis commode, retinendis, & digerendis, alimentis, quae recens natis ingeruntur.

Haec autem glutinosi abstersio, & expulsio, pulchre promovetur, & tuto, si pauculum mellis, in vino vel hydromelle diluti, saepius detur, parca copia tamen, ad drachmam nempe unam alteramve, abstinentiae hoc tempore: utiliter & lenis stimulus purgans his additur; qualem dat *syrupus cichorei cum rheo*; cui etiam aliquid *saponis veneti* miscetur; qui potens, & blandum simul, remedium dat ad glutinosa attenuanda: imprimis autem saponis usus laudatur, si color ictericus in cute appareat, vel urina tingat lintea colore flavo: tunc enim certi sumus, liberum bilis in duodenum exitum esse impeditum a glutine; quod ergo quantocyus abstergendum est: talium remediorum formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

Mel leviter coctum recens natis commendat *Moschion* (*b*), vel & mulsam tepidam ori instillari jubet, *ut stomachus & venter purgetur:* sic ad lac sumendum disponitur.

Quale autem nutrimentum, post abstersionem primarum viarum, conducat recens natis, non ita convenit inter Medicos. *Aëtius* (*c*) pariter mel despumatum laudat, & aquam mulsam tepide instillandam; deinde jubet, ut mater, emulcto prius, quod crassum est, e mamillis, & adhibito ex calida aqua fo-

(*b*) Spach. gynaec. pag. 7. N°. 71. 72.

(*c*) Lib. IV, Cap. 3. pag. 67. versa.

fomento, lac praebeat infanti; sed mox addit; *praestat tamen usque ad quartam diem a matris lacte abstinere.* *Paraeus* (*d*) voluit, absolutam exspectari debere lochiorum expurgationem, antequam mater ubera praebeat. Imo *Moschion* (*e*) omnino damnavit lac maternum, & alienum praetulit; quoniam credidit, ex laboribus in partu toleratis, & puerperii purgatione, lac pravum esse, spissum, & difficilis coctionis.

Forte prima fronte speciosa videri possent haec ratiocinia; sed simulac Medici Naturam ducem spernunt, errant fere semper.

Post aliquot horarum abstinentiam recens natus infans nutrimento indiget; hinc, si lac negetur, aliud alimenti genus subministrari debebit. Pulticulas ex lacte vel jusculis paratas exhibent. Verum aliena haec sunt, omnino diversa ab alimento, quo infans usus fuit, dum in utero materno haerebat. Matris humoribus vixit ante paucas horas: praesto sunt in mammis similes in materno corpore parati, in usum recens nati, qui hos desiderat, qui sugere novit, a nemine doctus.

Prudens Medicus post partum conciliat blandum somnum puerperae; quo ubi refecta fuerit, nil metuendum est a praegressis partus doloribus. Neque metuendum a lochiis, acsi maligni quid haberent; de qua re in praecedenti capitulo abunde dictum fuit. Primum illud lac non est spissum, sed dilutum & tenue, diversumque ab illo, quod tempore febris lactariae in mammis colligetur. Purgat leniter, & abstergit primas vias, primum illud lac. Hinc *Celeberrimus Monro* (*f*) mirabatur Creatoris sapientiam, qui recens natis concessit lac tenue, dilutum, leviter purgans, & detersis bene primis viis post tres quatuorve dies aliud dedit, spissius & magis nutriens.

Unde curavi semper, ut proprii infantes lac maternum sumerent, postquam illa blando somno refecta fuisset: idem aliis semper suasi, nec unquam poenituit consilii dati. In vaccis similem lactis diversitatem statim post partum observamus.

Unde simul patet, recens natos, quibus ubera matris negantur, magis adhuc indigere leni stimulo purgante, ut bene depurentur primae viae; nisi forte recens enixam puerperam pro nutrice obtinuerint; quod oppido raro contingit. Hinc, dum eligebam nutrices pro recens natis principibus, semper praetuli talem, quae lac tenue & dilutum maxime habebat; licet vulgo damnari soleat tale lac: observavi simul, tale lac sensim postea majorem consistentiam acquisivisse. Nec aliquid damni metuo a tenuiori lacte: si tamen robustus infans postea crederetur spissiori lacte opus habere, alia nutrix substitui posset.

(*d*) Spach. gynaec. Pag. 413. (*e*) Ibid. pag. 7. N°. 73. (*f*) Medic. Essays and observat. tom. 2. artic. XI. §. 13. pag. 242.

§. 1343. Quin, ad proluendam hanc pituitae mucosae saburram, saepe prosunt egregie Epithemata moderate aromatica, & spirituosa.

Solent quandoque abdomen tegere Epithematibus aromaticis, sed lenioribus, ne rubescens cutis, & leviter quasi Erysipelatosa, irritetur nimis. Usum imprimis habent, si debiles sint recens nati, & omnes motus appareant languidiores. Spes est, ut per hos stimulos excitentur vires ventriculi & intestinorum, sicque facilius saburra illa glutinosa expellatur. Formulae talium Epithematum in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur; ad quarum normam plures aliae similes componi facile poterunt. Quidam ad eundem scopum adhibent Emplastra leniter aromatica, *Ceratum v. g. stomachicum Galeni*, & huic similia. Major tamen efficacia ab his, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt, exspectatur.

§. 1344. Multum patiuntur vulgo a meconio non satis cito expulso, ob debilitatem foetus, duritiem materiae, copiam ejus nimiam, siccitatem viae.

Invenitur in foetu maturo, nativitati proximo, materia foeculenta, nigra, vel & ex nigro viridescens, tenax, viscosa, totum plerumque tractum crassorum intestinorum ad recti finem usque replens. Splendet haec foex, &, cum colore ac tenacitate papaveris succo inspissato (opium vocant officinae) similis sit, hinc a veteribus Medicis Graecis Μηκώνιον dictum fuit, papaverculum Latine reddi solet. Haec foex, accumulata in foetus intestinis, irritat fibras, molestiam & tenesmum creat; unde partus tempore irrequietus infans matris dolores excitat, vel jam praesentes auget; simulac respiraverit infans natus per aliquod tempus, nigra haec foex per anum exire solet; non quidem simul & semel omnis, sed satis larga copia plerumque.

Cum enim foetus salivam propriam deglutiat, & in ore, oesophago, ventriculo, secretum mucum in intestinis, similiter muco obductis, colligat, bilem ac humores alios affluentes recipiat, omniaque haec aliquas semper foeces ponant, ab his collectis talis materia in intestinis crassis accumulatur. Si foetus simul liquorem amnio contentum ore hauriat; quod multis satis probabile videtur (g); tunc ex hoc foeculenta relicta meconii quantitatem augere poterunt. Copia meconii talis esse solet, ut crassa intestina sufficiant ad illud continendum: rarius enim meconium occurrit in tenuibus intestinis. Nigra illa foex, per plures menses accumulata, exire debet de corpore, ut recens natus infans sanus maneat, & saepe pars ejus exire solet per anum, simulac natus est. Si autem debilis langueat infans, tunc tardius haec evacuatio contingit: si meconium durius fuerit, difficulter nixibus infantis exprimi

(g) Vide Instit. Medic. Boerh. §. 682. 683.

mi poterit: hoc autem rarius contingit; sed molesta potius glutinositate adhaeret intestinorum lateribus; tantam enim habet tenacitatem, ut difficulter a natibus & femoribus ablui possit, & lintea inficiat maculis, quae difficulter eluuntur.

Si magna copia meconii in intestinis haeserit, longius tempus requiritur ad evacuationem; nam, uti dixi, non expellitur simul & semel omne meconium.

Notum est, intestinorum cavum naturaliter lubricum & humidum esse, sed imprimis intestina crassa muco copioso inungi, ut duras foeces facilius transmittere possint: Observatur autem, intestina eo plures glandulas, plusque muci, habere, quo fini propiora sunt (*b*). Hinc ano circumfusa haeret tanta pinguedinis copia, ut foecibus, intestinum rectum distendentibus, cedere possint vicina, & omnia lubricentur. Si mucus ille vel pinguedo deficiant, alvus pertinaciter tarda est. Verum raro observatur haec siccitas in recens natis, quibus totum corpus molle, humidum, & succo plenum, est.

§. 1345. Hinc ab ejus mora, aëre jam appulso, acrimonia, acor, putredo, in vapores resolutio, adeoque dolores torminosi, convulsiones, nauseae, vomitus, singultus, tusses, sternutationes, clamores, fletus, pervigilia, terrores, febres, macies, mors.

Meconium, excrementitium cum sit, & corpori inutile, distendens & gravans intestina, quibus retinetur, de corpore eliminandum esse, nemo dubitat. Ipsa Natura sponte hanc evacuationem tentat statim post nativitatem, si nihil obstet.

Quamdiu enim infans in utero materno haeret, nullus aër ventriculi aut intestinorum cava ingredi potest. Saepius antea dictum fuit, extravasatos humores, in cavis corporis collectos, per menses haerere immutatos, &, postquam educti libero aëri expositi fuerint, subito putrescere, pessimamque mephitim quaquaversum dispergere. *In capitulo de Hydrope* plura talia habentur, quae hoc evidenter docent. Idem a meconio metuendum est, nisi cito de corpore exeat. Observavi aliquoties meconium, quod statim post nativitatem exit, non habere malignum odorem, sed, si per aliquot horas in linteis relictum fuerit, tunc acidum spirasse, quandoque & putridum, prout nempe in hanc illamve indolem magis inclinaverit. Omne enim foeculentum, quod a bile utraque, succo gastrico, pancreatico, &c., in intestinis foetus colligitur, cum animale productum sit, potius in putredinem vergit. Antea dictum fuit, admodum probabile esse, ultimis graviditatis mensibus, lactis aliquid venire ad foetum jam adultiorem. Lac autem acescit sponte; sed tamen pars lac constituens, caseus nempe, rancescit, si pinguis sit; sin minus, in naturam animalem vergit, & lentescit, cornuum instar, si igni propius admoveatur; &, si comburatur, similem foetorem spargit, ac cornua & ungulae animalium, dum uruntur.

An-

(*b*) Vide Instit. Medic. Boerh. §. 111. 112.

Antea in *Capite de Ructu & Flatu* §. 646 & §. 647 patuit, humores putrescentes, & fermentantes, dare ructibus & flatibus materiem. Si aër extricatus ex his humoribus distendat ventriculum ac intestina, & per illa libere oberret, vel sursum per ructus, vel deorsum per flatus, exploditur. Si vero acre irritans simul adsit, per quod fibrae convulsione constrictae liberum flatulentae materiae transitum impediunt, tunc membranae claudentes tenduntur, distrahuntur; unde dolores & anxietates intolerabiles; qui emissis flatibus mox cessant; & denuo redeunt, nisi causa horum malorum ablata fuerit. Si autem inflammatio & febris accesserint his malis, etiam in adultis & robustis hominibus, intolerabiles dolores fiunt, & saepe cita mors.

Patet ergo ratio, quare a retento meconio dolores torminosi fiant, & anxietates; quae mala testantur miselli irrequieta & perpetua jactatione corporis, clamoribus, & fletu; quamvis ante elapsum primum aetatis mensem vix unquam lacrymas emittant; hinc potius clamant, quam flent, miselli.

Si autem, uti ad §. 1341. dictum fuit, a solo glutine, primas vias mole sua irritante, tot mala oriri possint, quanto magis haec metuenda sunt, dum meconium piceae tenacitatis, nimis diu retentum, a libero aëris accessu acrimoniam acquirit, & loca, quibus haeret, irritat.

Recens natis, si omnia recte cedant, somnus fere perpetuus est; verum si doleant, pervigilia adsunt; ubi explosis flatibus dolor cessat, mox obdormiunt; redeunte dolore, quasi territi subsiliunt; validae & universales convulsiones sequuntur, saepe cito lethales. Si his supervixerint, nisi meconium expulsum fuerit, cito emaciantur; ita ut intra triduum viderim obesulos, dum nascebantur, penitus macilentos. Nec mirum hoc: perpetuo, nec interrupto, fruebantur nutrimento, dum in utero materno erant; nunc nausea & vomitus ingestionem alimenti impediunt; & si quid subinde ingestum fuerit, non digeritur, sed corrumpitur; unde vitiosa in visceribus saburra augetur. Somnus, adeo reficiens infantes, vel nullus est, vel continuo per dolores interrumpitur, cum fere perpetuus esse debebat: dolor ipse vires consumit, unde mors sequitur brevi. Quotidianae observationes docent, plures infantes ab hac sola causa perire in ipso vitae limine.

Inter recens natorum morbos *Hippocrates* (*i*) recensuit *vomitiones*, *tusses*, *vigilias*, *pavores*. Caeterum irritationem intestini crassi tussim excitare, docet observatio satis mira *Celeberrimi Albini* (*k*) de milite, cui intestinum colon, vulneratum, sic sanatum fuerat, ut cicatricem per ambitum orae duxerit unam ventris plaga & intestini: unde interior intestini superficies oculis patebat non tantum, sed & inversa quandoque foras protrudebatur. Si aër frigidiusculus ad intestini internam superficiem perveniret, statim superveniebat tussis; quae non cessabat, nisi intestinum denuo recaluisset.

(*i*) Aphor. 24. sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 119. (*k*) Academ. Annotat. lib. 2. cap. 8. pag. 34.

§. 1346. Corrigitur vis expellens sopita stimulo leni purgante, leni suppositorio, cardiaco suavissimo & leni.

Cognoscitur, vim expellentem sopitam esse, si nullos nixus ad deponendam alvum faciat infans, vel admodum debiles tantum. Facile patet, tunc opus esse leni stimulo purgante: *Rheum*, & omnia, quae inde praeparari solent in officinis, solum sufficit: acriores enim purgantium stimulos, absque convulsionum periculo, tenellum recens nati infantis corpusculum non fert. *Syrupus cichorii cum rheo*, *Syr. ros. solut. simplex*, *Manna*, *Cassiae fistulae* pulpa, sunt praecipua, quibus Medici utuntur in hoc casu. In *Materia Medica* ad hunc numerum plures tales formulae habentur.

Suppositoria ad eundem scopum adhibentur, quae, vel mole sola, vel leni stimulo addito, leviter irritant finem intestini recti; unde tenesmus alvum deponendi sequitur; sicque evacuatur Meconium retentum. *Sebum candelarum*, in globulum vel parvum conum formatum, mole sola agit: globuli saccharati, qui solent ex *semine foeniculi* saccharo obducto parari, praeter molem, lenem sacchari sensim deliquescentis stimulum habent; qui paulo efficacior est in suppositoriis, quae ex melle cocto, vel sapone veneto, formantur; de quibus vide *Materiam Medicam* ad hunc numerum.

Quacunque ex Materia suppositoria haec fuerint parata, oleo inunguntur, ut lubrica, absque vi ulla, per anum immitti possint. Relinquuntur, donec una cum foecibus alvinis exeant; quod plerumque satis cito fieri solet. Si diutius maneant, sensim solvuntur; & si quid stimulantis simul habeant, ab hoc nixus deponendi alvum excitatur; si a sola mole suppositorii hic effectus non fuerit secutus.

Commendantur & grata Cardiaca, si debilis infans fuerit; quae leni stimulo excitant torpentes ventriculi & intestinorum actiones. Formulae horum in *Materia Medica* habentur.

Cognoscitur autem, omne Meconium exivisse, si foeces alvinae colorem mutaverint; qui tunc flavus, vel ex albo flavescens, solet esse, & post aliquot horas, si in linteis relinquantur, in viridescentem saepe mutatur. Quandoque etiam biliosa viridia per alvum prodeunt, postquam Meconium evacuatum fuit: optime enim notavit *Monro* (*l*), recens natorum vesicam felleam plerumque turgere bile viridi & acriore; quia ob respirationis defectum, & gluten obliniens intestinorum latera, non tam facile in intestina exire potuit. Haec est ratio, quare, evacuato meconio, tormina adhuc maneant, ob copiam bilis per intestina transeuntis; qua evacuata, melius se habent: hinc in similium usu pergitur, donec foeces flavae, molles, absque signo doloris, per alvum prodeant. Laxior enim alvus junioribus magis prodest, quam si stricta fuerit. Quod & adfirmat *Hippocrates* (*m*), dicens: *Quibus copiose profluit alvus, & belle concoquunt, illi meliore sanitate fruuntur.*

(*l*) Medic. Essays and observat. tom. 2. artic. XI. §. 13. pag. 243. (*m*) De Dentitione num. 4. Charter. Tom. VII. pag. 871.

§. 1347. Durities materiae corrigitur haustu seri lactis recentis cum pauco melle diluto, clysmate ex sero lactis saponato, vel mellito.

Raro Meconium durum est; sed potius picea fere ejus tenacitas facit, ut difficilius per alvum exire possit: at si nimis diu haeserit, indurescere posset: tamen satis cito corrumpendum meconium, per moram nata acrimonia, plus nocebit, uti ad §. 1345. dictum fuit.

Primum illud lac maternum, cujus usus ante laudatus fuit, facile cavebit nimiam duritiem meconii, simulque vi diluente minuet tenacitatem. Si ubera materna non ducat infans, pauculum seri lactis, melle edulcorati, exhiberi solet (vide *Materiam Medicam* ad hunc numerum); quod facile assumunt recens nati infantes. Optime etiam prosunt clysmata ex sero lactis, pauco melle, & pauculo sapone veneto; cum meconium praecipue in crassis intestinis collectum haereat, & sic facile elui possit. Sufficiet, si uncia, vel sesquiuncia, talis seri lactis injiciatur, & leni vi quidem, ne tenera intestina inde moleste afficiantur. Tutius enim est, repetere tale clysma, si opus fuerit, quam simul & semel majorem copiam adhibere.

§. 1348. Intestina lubricantur, assumto oleo Lini, Olivarum, Amygdal. dulcium, &c., tum, injectis iisdem Clysmatis specie, & linimentis similibus.

Omnia olea pressa lubricant, siccitatem intestinorum emendant, illorum latera obliniunt, omnemque acrimoniam obvolvendo enervant, quaecumque demum illa fuerit: hinc, uti notum est, ad venena acria ingesta adeo laudantur ab omnibus olea mollia recentia, tam ex vegetabilium, quam ex animalium, classe desumta. Ubi ergo meconium, acre jam redditum, intestina irritando, dolores torminosos producit (§. 1345), usum habere haec poterunt. Cavendum tamen videtur, ne majori copia, vel diu, haec adhibeantur. Solidarum enim partium robur minuunt (§. 35), &, si diu maneant in ventriculo ac intestinis, rancescunt, pessimamque acrimoniam inducunt: in sanis etiam & fortibus hominibus, si opima pinguia copiosa in prandio assumserint, observatur, quod vesperi eructent merum oleum; sed jam adeo acre, ut oesophagum & fauces exurat, imo fere praefocet. Haec est ratio, quare in *Materia Medica* ad hunc numerum parca tantum quantitas oleorum mollium praescribatur, simulque admisceantur syrupi, ut sacchari saponacea virtute reddatur illud oleum miscibile humoribus aquosis, sicque caveatur, ne diutius cavae intestinorum superficiei haereat. Ob eandem rationem *oleo lini* additur *ovi vitellus*, & *mel mercuriale*, dum forma clysmatis recens natis injicitur; simulque monetur, tale clysma semel in die injiciendum esse, *donec lubricitas redeat*. Scopo enim hoc obtento, melius abstinetur.

Solent & commendari inunctiones abdominis mollibus unguentis; quae tamen non ita directe intestinorum lubricationi servire possunt.

Observavit *Tissot* (*n*), olea pressa, recens natis infantibus data, sedasse tormina ventris quandoque satis cito; sed postea rediisse frequentius, si continuaretur oleorum usus. Curavit quosdam, absque ullo remedio dato, prohibendo olei usum.

§. 1349. Qua Methodo, quibus Medicamentis, felicissime superantur varia illa & pessima symptomata ab hac una radice orta (1345).

Primae viae strigmentis mucosis undique occupantur in recens natis; quod multis molestiis originem dat, uti dictum fuit: crassa intestina copiam tenacis meconii habent; quod gravat, distendit, & mora acrius redditum irritat. Si autem haec educantur de corpore, ventriculus & intestina depurantur, aptaque evadunt, ut recipiant, retineant, mutent, ingesta, quae requiruntur ad nutritionem & incrementum recens nati infantis. Unde patet, hanc methodum, haec remedia, sufficere, ut superentur mala recensita.

§. 1350. Si vero usquam, hic antacida usum habent, & inter illa absorbentia inprimis.

Cum recens nato infanti praebeantur ubera, vel pulticulae ex lacte, farinaceis, pane, atque omnia haec ex propria natura sua degenerent in acrimoniam acidam, patet, quare antacida hic locum habeant, & inter illa praeferantur absorbentia; quia acidum quidem domant efficaciter; sed simul nullam acrimoniam habent. Videantur illa, quae §. 66 dicta sunt, dum de morbis spontaneis ex acido humore agebatur.

§. 1351. Opiata raro, neque sine magna circumspectione, adhibenda.

Pessimus ille mos apud plebem in multis locis nimis invaluit, ut opiata dentur, dum misero ejulatu infantes dolorem testantur: sic quidem doloris sensus obtunditur; sed causa doloris pergit agere, & potest tenellum recens nati corpusculum destruere. Si a meconio retento, & acri reddito, intestina vellicentur, ejus expulsio promoveri debet, uti dictum fuit: si ab acrimonia acida talia mala contigerint, illa corrigi tuto potest per absorbentia remedia. Cum autem laxior alvus prosit primo hoc vitae stadio, ad evacuandum meconium, expellendamque bilem copiosius collectam, & acriorem quandoque, opiata nocent, cum alvum strictam reddere soleant. Unde patet, talia remedia locum non habere; vel si perpetui ejulatus aliquod lenimen postulent, lenissima sola adhibenda esse. *Syr. fl. rhoeados*, *syr. dia-*

codii,

(*n*) Avis au peuple sur sa santé. pag. 387.

codii, & his similes, qui in omnibus officinis habentur, aqua diluti, & parca dosi dati, repetitis vicibus, donec blanda quies sequatur, tolerari possent; validiora nocent semper. Nutrices mercenariae, & custodes infantum, clam saepe solent haec dare infantibus, & cum brevi nullum amplius effectum praestent, nisi dosis augeatur, hinc quandoque audacter ad magnam quantitatem adscendunt; sicque assuescunt his miselli, ut diu postea his carere nequeant omnino; unde vidi stupidos & hebetes vixisse ad tertium quartumve annum usque. Sensim tamen in plerisque haec mala, procedente aetate, emendata fuerunt.

§. 1352. Quin evitanda omnia nimis attenuantia, stimulantia, volatilia.

In utero materno foetus blandis sanae matris humoribus vixit, ac increvit, &, uti antea dictum fuit, damnum accipit, si gravida acrioribus cibis, potibus, vel condimentis, indulserit. Postquam natus est infans, molle lac maternum ipsius usibus destinatum est. Tenera recens natorum viscera nihil acris, nihil irritantis, ferre possunt; hinc omnes prudentes Medici, dum tractant infantum morbos, ab illis cavent. Unde patet, quantum peccent mulierculae, dum calidis opiatis compositionibus somnum infantibus conciliare nituntur. *Theriacam*, *Mithridatium*, & similia aromatica, misellis ingerunt, quantumvis etiam reluctantibus: multum usitata est in quibusdam locis compositio, quae *Electuarium seu requies Nicolai*, & ab effectu *Requies puerorum*, in officinis dicitur. Illud Electuarium, praeter largam satis opii copiam, continet *Nucem Moschatam*, *Cinamomum*, *Zingiber*. Imo vidi, quod calidissimum Electuarium, in officinis *Philonium Romanum* dictum, exhibuerint; quod, praeter opii largam admodum copiam, continet *piper*, & igneam *pyrethri* radiculam: haec compositio adeo calida est, ut fauces vix non inflammet, dum deglutitur.

Postquam *Sylvii* sal volatile oleosum inclaruerat, fere pro Panacea habebatur, cum vix non omnes morborum causas ab acido solo derivaret. Praeterea, cum acida acrimonia in ventriculo & intestinis infantum toties adsit, & plurima mala producat, hinc acre illud remedium, quod ex sale volatili alcalino & oleis aromaticis calidissimis constat, infantibus adhibitum fuit. Verum si halitus illius remedii nares feriat robusti & sani hominis, fere convellitur totum corpus. Quantum ergo metui debet, dum similis halitus, calore corporis actuosior redditus, per ventriculum & intestina tenelli infantis oberrat. Acidum quidem domat hoc remedium, & cum acido unitum mutatur in salem neutrum blandae indolis, sed nocet acri stimulo, antequam hoc fiat.

Haec est ratio, quare prudentes Medici maluerunt absorbentibus uti remediis ad domandum acidum in primis viis infantum haerens; imo illa praetulerint salibus fixis alcalinis; licet haec salibus volatilibus alcalinis minus stimulent. Omnia enim illa, si non occurrant acido, vel antequam illi uniantur, sua propria acrimonia nocere possunt. Absorbentia autem blanda sunt, & nullam acrimoniam habent.

§. 1353. **C**uique vero singulari malo (1345.) facile remedium invenitur, cognita historia causae, & curationis, omnium morborum hucusque descriptorum.

Omnia illa mala, quae §. 1345. enumerantur, solent feliciter tolli, causa sublata; id est, dum meconium expellitur, & a glutinosis lentis ventriculus ac intestina liberantur. Interim contingere potest, ut post diuturniorem moram meconii, jam acrioris redditi, male affecta fuerint intestina, & ideo post expulsionem etiam meconii aliqua ex his malis adhuc supersint: possunt enim v. g. intestina inflammari, ventriculus a diuturniori vomitu sic irritari, ut nausea & vomitus maneant. Verum tunc medela requiritur talis singulorum malorum, qualis determinata fuit antea, dum de his morbis agebatur: habito tamen semper respectu ad tenellam aetatem, quae mollissima tantum fert remedia.

Hinc etiam patet ratio, quare sollicitè cavendum sit ab omnibus, quae sensuum organa in recens natis subito & validè afficere possint. Unde prudenter *Moschion* (*o*) monuit, ut recens nati decumbant *in loco mediocriter calido, non valde lucido, sic ut nullus ibi odor sit*. Sic imitamur providam naturam, quae in recens natis infantibus pupillam membranula occludente munivit (*p*), ne vivida nimis lux oculos perstringeret. Similis cautela & circa auditus organum habetur, partim per membranam obturantem, partim quia meatus auditorius brevissimus est; postea sensim elongandus. Unde male consulitur regum pueris, dum in luminosis conclavibus exponuntur, dum in vicinia exploduntur tormenta bellica, &c. Noxium hunc morem, si non abolere omnino potuerim, saltem sic emendare licuit, ut vix amplius nocere possit.

Molle recens nati corpusculum, & cereae flexilitatis fere ossa, caute tractanda sunt, ne membrorum difformitas producatur, postea difficulter emendanda. Tota tamen tantae rei cura committi solet mulierculis, quae fasciis stringunt, artus componunt, pro lubitu suo; Medicorum & Chirurgorum optima consilia spernunt petulanter; unde saepe magnae miseris infantibus molestiae oriuntur.

Caute praecepit *Moschion* (*q*), ut reponantur recens nati in strato, molli quidem, non admodum tamen, sed mediocriter tantum: metuebat enim, ne spina dorsi, vel cervix, distorquerentur, si a pondere corporis stratum subsideret nimis.

In utero materno foetus, molli liquori amnii immersus, omnes artus libere movere poterat; postquam autem in lucem editus est, mox fasciis circumductis sic stringitur, ut immobilis haereat. Molli fascia, sed leniter stricta, obvolvere corpus & artus, non nocebit quidem, ut a nutrice ac custodibus tractari,

(*o*) Spach. gynaeceor. pag. 7. n°. 69. (*p*) Albin. Annotat. Academ. Lib. I, pag. 33. (*q*) In loco modo citato.

tractari, de loco in locum deferri, & uberibus admoveri possit. De tempore, quo fasciis utendum est, dixit *Moschion* (*r*), quibusdam statutos esse dies quadraginta, aliis sexaginta; se autem in ea esse sententia, fascias conducere, donec firma fuerit corporis compages; quod in robustioribus citius, tardius in imbecillioribus, contingit.

Praecipuus ergo, imo unicus, fasciarum usus est, ut a frigore aëris defendatur infans, & impediatur laesio a rudiori attactu, uti etiam a frictione partium ad se invicem. Unde artus circumducuntur molli linteo, ut attritus omnis vitetur. Pessimus autem ille mos nimis obtinuit, ut fasciarum adstrictione artus immobiles, & in rectum extensi, retineantur, sicque misselli in tali situ cogantur decumbere, qui etiam sanis & robustis hominibus intolerabilis foret. Antea, dum de decubitu in morbis agebatur, dictum fuit, illum laudari optimum, qui in sanis dormientibus constanter observatur; qui nunquam extensis in directum artubus dormiunt, sed semiflexis, dum, motu voluntario silente in somno, musculi flexores praevalent extensoribus, & articulos leviter flectunt. Stolidae infantum custodes omni molimine flexuram artuum impediunt, brachia & cubitos in directum extendunt, extensa fascia firmant circumducta, lateribus corporis applicant, & retrorsum trahunt: simili modo & artus inferiores tractant, omnem genuum inflexionem impediendo; sic miserum infantem, mumiae instar, fasciis involutum, ac immobilem, matri & adstantibus monstrant, tanquam de re bene gesta gloriantes.

Ipsae mulieres mirantur, infantem, miserrime ejulantem, dum in fasciis haeret, quiescere statim, simul ac solutis his vinculis membra libere movere potest. Sed nec evidenti hoc experimento convincere potui obstinatissimas, ut majorem libertatem infantum membris relinquerent. Augustis prolibus sex primis a nativitate septimanis semper adstiti bis de die, dum fasciae applicabantur, & nisi manifeste perciperem, omnes artus libere flecti posse, totum apparatum removendum jussi ilico, quantumvis obmurmurarent mulierculae, non consilio, sed sola autoritate, compescendae. Simul curavi, ut inculcaretur obstetricibus, quae, pro more, recens natis primas fascias applicare solent, ne arcta nimis deligatione uterentur. Sic sensim obtinui, ut plures resipiscerent.

Nunquam aliquid metuendum videtur a laxitate fasciarum: in utero materno libere fluctuat foetus, membra fortiter movet, calcitrat. Integrae nationes nullis unquam utuntur fasciis, sed molliter tectos ab injuriis aëris tantum defendunt. Europaei tamen mirantur robur & agilitatem horum hominum (*s*), & raro in illis observatur corporis deformitas.

Imprimis cavendum est, ne caput valide prematur in recens natis; nihil enim periculosius est. Optimum monitum habetur (*t*); *Caput pannis, aut lanis*

(*r*) Spach. gynaec. pag. 10. n°. 107. 108. & Harmon. gynaec. part. I. cap. 21. pag. 17.
(*s*) Hist. Natur. gener. & particul. avec la descript. du Cabinet du Roy. tom. 2. pag. 457.
(*t*) Spach. Harmon. gynaec. part. I. cap. XXI. pag. 17.

lanis mundis, *contegatur*. Dum in eodem capitulo de fasciis circumducendis reliquo corpori agitur, in capite tamen nulla fit ligaturae mentio: & merito quidem; cum ossa capitis mollia sint, membranis inter se unita tantum, ita ut pressione externa adhibita facile supra se mutuo scandere possint, sicque minuto calvariae cavo cerebrum comprimere. Mollis pileolus, laxe capiti applicatus, sufficit. In illis, qui a nativitate fatui vixerunt, plerumque calvariae forma depravata invenitur.

Praeterea & fasciarum nimia adstrictio nocet, quatenus liberum thoracis motum, ad respirationem requisitum, impedit, costasque ultimas spurias introrsum premit; unde plurima mala sequi possunt. Dum simul ab eadem causa abdominalia viscera comprimuntur, ventriculus nec debitam copiam lactis recipere, nec receptum retinere, poterit; unde frequens lactis regurgitatio, & vomitus molestus, sequi solent; uti *Mauriceus* (*u*) optime monuit.

Cum autem foetus, in utero materno a fune umbilicali pendulus, agitetur facile hinc inde, dum mater corpus movet, hinc non sine ratione creditum fuit, recens natos simili motu, oscillatorio quasi, delectari; unde cunis imposuerunt infantes, ut lenissimo hoc exercitationis genere frui possent, sicque magis magisque firmari. Quotidiana experientia docet, morosiores etiam infantes blando hoc motu demulceri, & in suavem somnum delabi. Verum requiritur, ut illa cunarum agitatio lenis sit, & aequabilis. Unde *Moschion* (*w*) dixit: *Cunae, vel pensiles sint, vel pedibus spondisve suis infra supraque ita fabricatis, ut facillime in utrumque latus moveantur.* Pensiles cunae omnium optimae sunt, cum parva vi moveri possint aequabilissime, & absque ullo strepitu. Simul motus, talibus cunis impressus, sensim sine sensu minuitur, tandemque absque ullo concussu desinit.

§. 1354. 3. Multum patiuntur ab ipso lacte, dum id nimis cito, fortiterque, in stomacho coagulatum, compingitur in unam massam gravem, acremque.

Postquam in lucem editus est infans, resecta chorda umbilicali, ablatum est omne commercium, quod hactenus cum matre habuit; sed post aliquot horarum jejunium, ut melius abstergerentur primae viae, uti dictum fuit, alimento opus est; quod ut praesto sit, tenue, serosum, detergens, lac, in mammis maternis provida natura paravit. Nihil ergo magis naturale, nihil magis utile, infanti esse potest, quam ut propriae matris lacte nutriatur. In utero ab humoribus maternis nutrimentum habuit, & incrementum; imo admodum probabile videtur, uti antea monitum fuit, ultimis graviditatis mensibus lac ad uterum & foetum ferri.

Si jam adultis & sanis hominibus subita in victu mutatio non careat periculo, sponte patet, multum metuendum esse, ne recens natus infans ab alieno nu-

(*u*) Traité des malad. des femm. grosf. Tom. I. liv. 3. chap. 37. pag. 506.
(*w*) Spach. gynaec. pag. 9. n°. 104.

nutrimento male afficiatur, & langueat. Cum enim non tantum foeminis humanis, ſed & quadrupedibus, mammae datae fuerint, tanto plures numero, quanto numeroſiores foetus parere ſoleant, ut ſingulis alimentum praeſto foret, ſimul ac nati ſunt, patet evidenter, naturale inſtitutum eſſe, ut recens nati infantes alantur lacte materno, tamdiu, donec increſcente corporis robore, & dentibus enatis, duriores cibos, qui majori digeſtionis molimine indigent, aſſumere, & in uſus ſuos convertere, poſſint. A naturali autem lege prudens Medicus nunquam recedet, niſi ob graves & urgentes rationes.

Verum quidem eſt, lac ſponte ſua aceſcere, coagulari in ventriculo, mora acrius reddi, & multa inde fieri mala; de quibus jam agendum erit: unde videntur quidam lac habuiſſe pro alimento minus congruo, & alium potius victum ſuaſiſſe recens natis. Verum ſi adeo languidae fuerint viſcerum chylopoieticorum vires, ut lac, in materno corpore jam paratum & ſubactum, digerere nequeant, an ſperari poterit, poſſe ſubigi alia ingeſta, quae a ſanorum humorum indole magis remota ſunt, quam ipſum lac? Certe vix hoc veroſimile videtur. Lac, antequam in mammis colligitur, omnium viſcerum & vaſorum corporis humani actionem expertum fuit, cum omnibus humoribus totius corporis miſtum per vaſa fluxit, imo jam proximum eſt humoribus humanis. Nulla ars praeviam talem mutationem inducere poterit ingerendis cibis, qualis in lacte jam adeſt. Hinc merito concluditur, lac eſſe aptiſſimam nutrimenti infantum materiam. Illa autem mala, quae a lacte non bene digeſto contingere obſervantur, caveri poterunt; &, ſi nata fuerint, non adeo difficile eſt, illa emendare; uti patebit in ſequentibus.

Helmontius (*x*), licet lac damnaverit, & plurima mala inde metuenda recenſuerit, dixit tamen: *Natura deſtinavit lac in uberibus pro cibo & potu infantuli, quod ipſi alimentum commune cum brutis ceſſit.* Sed ideo lac minori in pretio videtur habuiſſe. *Natura regitur digito Dei. Ita eſt. Lac ergo, ut alimentum ordinarium, ad vivendum ſufficienter praebuit; non autem, ut vitae longae inſerviret. Non enim natura amplius de vita longa eſt meditata, poſtquam novit, auctorem ſuum vitam accurtaſſe, nec velle unumquemque longaevum. Lac autem unicuique in cibum dedit ex aequo; etenim morborum exercitum; ut mille mortis praecocitates ad vitae fundamenta vergerent in ruinam. Natura ergo per lac ſatisdat finibus ſui auctoris, deditque alimentum belluinum.* Cum autem de vita longa, per arcana ſua remedia producenda, ſomniaret, *quotidie bis de die guttas quatuor de arbore vitae* ſumendas voluit: ob hanc cauſam etiam lac damnavit, *quod medicamen ad vitam longam, ut a cunis quotidie guttatim porrigitur, ad vitam longam & ſanam, non poteſt digeri, ut neque penetrare, ſi intra craſſos lactis grumos ſepeliatur. Utpote ſic etiam venena in lacte propemodum innocua evadunt, & velut caſtrata ſterileſcunt.*

Sed quale alimentum lacti, quod damnat, ſubſtituit: *Laudo pro puero noſtro alimenta, quae pane, tantisper in tenui cereviſia bullito, cum melle deſpumato, ſin minus, cum ſaccharo, inſtituitur: donec ſimul in mucilaginis, aut collae, ſpeciem,*

(*x*) In Capitulo: *Infantis nutritio ad vitam longam.* pag. 622. & ſeq.

ciem, *sive gelatinam*, *devenerint.* Notum autem est, panem cum cerevisia coctum cito acescere, & valide quidem: nemo sane functionum corporis gnarus spissam talem pultem praeferet lacti, quod de uberibus ducitur.

Hinc non adeo multos sequi *Helmontii* paradoxam sententiam, observatur, qui omne omnino lac damnavit, humanum aeque, ac aliorum animalium. Ridentur, pro merito, a prudentibus vanae illae de vita prolonganda Chemicorum fabulae, nec a lactis usu arcebunt recens natos, ne scilicet molli lacte obtunderetur efficacia *Entis Cedrini*, *Arboris vitae*, *&c.*

Alii, & egregii, viri, quos veneror, mitius senserunt de lacte, illiusque utilitatem agnoverunt quidem, sed praetulerunt humano lac aliorum animalium; & speciosis argumentis suam opinionem stabilire nituntur.

Fatentur quidem, historiam sacram & profanam testari, Reginas, & Principes foeminas, ubera dedisse propriis infantibus (*y*). Imo piaculum fore testantur, si naturali huic legi non obedivissent. Verum prima haec saecula morum innocentia commendabat, & una cum lacte virtutum seminia natis tradebant matres. Nostris temporibus vitia praedominantur, morborum seminia & criminum una cum lacte materno hauriunt infantes. Hinc in votis habetur (*z*), ut principum auctoritate ab uberibus prohiberentur infantes. Medici nunquam desinere deberent, monitis instare, dum patienter exspectant talem temporum felicitatem.

Mitius, fateor, de saeculo nostro censendum crederem: si numerosa fuerint vitia, non desunt tamen virtutes. Parricidii crimen primam mundi infantiam jam maculavit: post quindecim a creato mundo elapsa saecula, crimina adeo increverant, ut, tarda adeo ad vindictam, divina ira totum genus humanum diluvii aquis deleverit, servato solo *Noë*, viro justo & perfecto, cum familia sua. Prima haec saecula procul dubio pejora fuerunt nostris. *Omnis quippe caro corruperat viam suam in universa terra* (*a*).

Nec facile induci possem, ut crederem, lac in mores imperium habere. Novi quidem, multas de hac re historias narrari. Quanta diversitas morum in *Caïno* & *Abele* fratribus! Iisdem tamen parentibus nati, eadem ubera duxerant. Quis credet, *Caïnum* iram, invidiam, crudelitatem ferocem adeo, una cum lacte, ex uberibus matris viventium haussisse. Quotidiana observata docent, fratres, ex iisdem parentibus genitos, eodem lacte nutritos, moribus esse diversissimos. Si verum sit (de quo dubito tamen), in Moscovia & Islandia (*b*) matres nunquam lactare prolem, an constat, ibi vitia minus dominari, quam alibi. Vitulus, in ferocem taurum crescens, idem cum mitis indolis sororibus lac de uberibus hausit. Dum solliciti parentes nutricem, quamvis caeterum sanissimam, removere vellent ideo, quod stupidioris ingenii videretur, veteranus Medicus subridens dixit, nutricem procul dubio ingenio praevalere vaccae, cujus lacte nutrire volebant prolem. Quam parum autem lac in mores agat, proprio suo exemplo docet egregius

auctor.

(*y*) Vander Monde sur la manière de perfectionner l'espèce humaine Tom. 2. Chap. V.

(*z*) Brouzet sur l'Educat. Médic. des Enfans Tom. 1. Chap. V. pag. 165.

(*a*) Genes. Cap. VI. (*b*) Brouzet sur l'Education Méd. Chap. V. pag. 160.

auctor (*c*). Fatetur enim, se per octodecim menses nutritum fuisse lacte nutricis ebriosae, absque ullo detrimento, vel roboris, vel sanitatis. Nec tamen pulcher tractatus, quem de Educatione Medica infantum scripsit, ullo modo hoc morum vitium sapit.

An non illi, qui lac humanum damnant, tanquam morborum mentis & corporis causam, timere deberent stupidam asini hebetudinem, vel salacitatem, & irrequietam corporis agilitatem, dum lac asininum, vel caprillum, nutrimento infantum adhibetur (*d*).

Si lac animalium in morbis difficillimis curandis profuerit, lac humanum adhuc longe majorem praestitit utilitatem. Videantur illa, quae ad §. 28. 1. dicta fuerunt, uti & illa, quae de phthisi curanda ad §. 1211. habentur. Notatum tunc fuit, calidum ex uberibus emulctum lac, dum aëri exponitur, halitum emittere, grati satis odoris, qui statim in auras dispergitur, & non sine ratione creditur esse subtilissimi atque elaboratissimi fluidi, in corpore materno parati, progenies. Totum illud perit cito, dum lac aëri exponitur: unde provide natura fecit, ut lac ex uberibus transeat in ventriculum infantis immediate, absque ulla jactura subtilissimi illius halitus.

Alterum argumentum, quod opponitur lactationi, est, quod lactantes foeminae minus foecundae sint; & secundum hanc sententiam augeretur hominum numerus, si lactationis munus aboleretur omnino: voluit celebris auctor (*e*) ad minimum duas tertias partes temporis, quo mulieres foecundae esse solent, inutiliter perire, dum lactantur infantes. Videtur autem haec opinio repugnare certis & quotidianis observatis. Numerosissimas vidi mulieres, quae singulis fere annis feliciter pariebant, licet ubera praeberent infantibus. Nobilem matronam novi, quae octodecim infantes peperit, lactavit omnes, &, ab ultimo partu resurgens, nihil de venusta forma amiserat, ita ut filiarum soror potius, quam mater, videretur. Magnam in Austria observo mulierum foecunditatem, etiam in plebeis, quae nutricum sumtus ferre non possunt, & quae longe facilius putant, ubera praebere infantibus, quam intempesta nocte alium cibum parare. Multas audivi querulas, quod tantum sexies vel octies peperissent, firmiter persuasae, quod singulis puerperiis noxii quid secederet de corpore; quod nisi fieret, morbosas brevi se futuras, metuebant. Patet ergo, foecunditatem non impediri lactatione, & video quotidie, lactantes infantes feliciter crescere.

Suasi semper, nec poenituit, puerperam *totam integram esse matrem filii sui; quod est enim hoc contra naturam imperfectum, atque dimidiatum, matris genus, peperisse, ac statim abjecisse abs sese? aluisse in utero sanguine suo nescio quid, quod non videret; non alere nunc suo lacte quod videat; jam viventem, jam hominem, jam matris officia implorantem? an tu quoque, inquit, putas, naturam foeminis mammarum ubera quasi quosdam naevulos venustiores, non liberum alen-*

do-

(*c*) Brouzet sur l'Education Médic. pag. 175. in notis. (*d*) Vander Monde sur la perfect. de l'espèce humaine Chap. V. pag. 88. (*e*) Brouzet sur l'Educat. médic. Tom. 1. Chap. V. pag. 164.

dorum, sed ornandi pectoris, causa dedisse? Sic enim, quod a vobis scilicet abest, pleraeque illae prodigiosae mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani educatorem, arefacere & exstinguere, cum periculo quoque aversi corruptique lactis, laborant, tanquam pulchritudinis sibi insignia devenustet &c. (*f*). Galliae Regina filio ubera praebuit, nec cessare voluit, licet aegrotaret. Dumque, paroxysmi febris intermittentis tempore, alia matrona mammas porrexisset sitienti & ejulanti puello, aegre hoc adeo tulit, ut digito in os infantis immisso vomitum excitaverit, nolens, ut alia materno suo munere fungeretur (*g*).

Si autem mater, ob morbum, debilitatem, aliamve causam, infantem lactare non possit, vel nolit, tunc optimum est, si nutrix eligatur, quae praebeat ubera. Primum, quod requiritur in nutrice, est sanitas illibata: hinc Medici omni cum cura inquirunt, an aliquid morbosi possit detegi. Si color cutis bonus fuerit, oculi vivaces, gingivae bene coloratae & firmae, dentes nitidi & sani, cutis ubique pura, nullus odor malus ex ore, naribus, vel cute, spiret, functiones omnes corporis rite peragantur, tunc de integra sanitate certi esse possumus. Simul examinatur infans, quem lactat, an sanus sit, an justum incrementum acquisiverit: inde enim concluditur de lactis bono effectu. Prudens & perita obstetrix omnia sollicite perlustrat, & si in quodam loco suspecta cicatrix, pustulae, fluor albus, inveniantur, repudiatur merito nutrix.

Aetas optima laudari solet a vigesimo quinto ad trigesimum aetatis annum. Sed certe viginti annorum nutrices inveni, robustas, & sanissimas, quae felicissime hoc munere functae fuerunt. Majorem prudentiam in adultioribus laudare solent; & hoc forte considerari meretur: verum nutrices Regiis pueris ubera praebent tantum, reliquarum rerum cura relinquitur prudentibus & probatae fidei mulieribus: apud privatos, si nutrix curam infantis simul gerere debeat, caeteris paribus, primiparis praeferuntur illae, quae plures infantes pepererunt, modo adhuc in flore aetatis sint.

Mammarum forma laudatur illa, ut non sint flaccidae, sed tensae, elasticae, & moderatae molis. Metuebat *Aëtius* (*h*), ne in magnis mammis nimia copia lactis conficeretur, quod, stagnando corruptum, noceret infanti. Verum antea, ubi de puerperii morbis agebatur, notatum fuit, praeter apparatum secernendo & colligendo lacti dicatum, in mammis adesse tunicam adiposam; quae, si multo adipe distenta fuerit, mammarum molem auget quidem, sed lactis secretionem non promovet, at impedit potius, dum glandulosam mammae partem sua mole comprimit. Saepius vidi, ingentes tales mammas parum lactis dedisse.

In papillis laudatur ruber color, firmitas, & ut satis super mammae discum emineant; ut facile illas infans arripere possit. Moderatae etiam magnitudinis ut sint, oportet; nimis magnae enim si fuerint, linguae motum, ad deglutitionem requisitum, impediunt; si vero nimis tenues fuerint, difficilius in-

(*f*) Auli Gellii Noct. Attic. Lib. XII. cap. 1. pag. 281. (*g*) Brouzet in loco modo citato pag. 166. (*h*) Lib. IV. cap. 4. pag. 67 versa.

infans illas ore retinere poterit, &c, dum sugere tentat, facile elabuntur (*i*). Optimum simul est, si, leni compressione mammae facta, imprimis circa areolam papillae, lac facile, & ad magnam distantiam, ex pluribus quasi siphunculis prosiliat. Si vero latiores fuerint hi siphunculi, ut tanquam per fistulam confertum lac emittant, *Aëtius* (*k*) suffocationis periculum metuebat. Caeterum aetatem nutricis definit, ut nec viginti annis junior, neque quadraginta annis major, sit.

Moris erat, nutricem non dare ubera, nisi quatuor, imo & sex septimanae, a partu numerarentur; ut scilicet a lochiis pura, & a toleratis in partu laboribus omnino restituta, foret. *Mauriceau* (*l*) fatetur, se propriae matris lac praeferre, ideoque se potius optare, ut duodecim aut quindecim a partu diebus nutrix alere inciperet infantem. Sed facile patet, non semper talem haberi posse. Unde *Aegineta* (*m*) dixit, magnum infanti esse commodum, si nutrix non ita diu ante pepererit; & imprimis, si ejus infans masculus fuerit. De sexu infantis parum sollicitus fui, modo in reliquis nutrix optime constituta foret. Fuerunt alii in hac opinione, pro masculo nutriendo eligendam esse nutricem, quae masculum peperit, & contra, si sequioris sexus infans foret.

Lactis bonitas cognoscitur, si odorem non ingratum spiret, album fuerit, dulcis & saccharini quasi saporis; si aqua pura mistum aequabilissime diluatur. Consistentia laudatur talis, si guttula ungui imposita, inclinato parum digito, non ilico defluat tota, sed aliqua pars in superficie unguis maneat: si vero nimis haereat ungui, crassum & viscosum, damnatur. Simul laudatur, si non omnino album & opacum fuerit, sed aliquid subcaerulescentis habeat, semipellucidum quasi.

Caeterum prudenter monuerunt (*n*) auctores, ut eligatur nutrix, quae prudens sit, nec in iram prona; cui addidit *Aëtius*, *non epileptica*. Dictum fuit antea, ubi de Epilepsia agebatur, magna quandoque intervalla inter tetri hujus morbi paroxysmos interponi, & intermedio hoc tempore nullum latentis morbi vestigium detegi posse: praeterea mulieres, quae in validos animi affectus pronae sunt, saepe hystericis malis vivunt obnoxiae. Facile patet, tales nutrices amovendas esse; certa enim observata docuerunt, infantes, qui ira furentium obstetricum ubera duxerant, subito convulsos fuisse. Nec mirum hoc videbitur, si considerentur illa, quae ad §. 104, & aliis in locis, de mutationibus miris in corpore humano factis per validos & subitos animi affectus, dicta fuerunt.

Hinc optime in aulis plures nutrices eliguntur, quae eadem in domo sub tutela prudentis matronae vivunt, & omnes eodem victu utuntur, secum mutuo quotidie conversantes, simul proprias proles lactant, illarumque curam gerunt. Sic occasio datur, ut detegantur corporis & animi vitia, quae nondum

(*i*) Lib. IV. cap. 4. pag. 67 versa. (*k*) Ibidem. (*l*) Mauric. traité des malad. des femm. gross. &c. tom. 1. liv. 3. chap. 43. pag. 526. (*m*) Lib. I. cap. 2. pag. 2. (*n*) Aëtius Lib. IV. cap. 4. pag. 67 versa Moschion apud Spach. pag. 7. n°. 76.

dum innotuerant. Unde *Aëtius* (*o*) dixit: *Divitibus vero praestat, plures habere nutrices.*

Cum autem certis observatis constet, lac, in mammis secretum & collectum, nondum omnino deposuisse ciborum & potuum indolem, patet ratio, quare in victu delectus habendus sit. Unde prudenter monuit *Aëtius* (*p*), cibos congruo tempore exhibendos esse, boni succi, quantitate debita: jussit, abstinendum a porris, cepis, alliis, sale maceratis, ab omnibus virosis & tetri odoris, a bellariorum copia, &c.

Nec tamen victus, quo ante uti solebat nutrix, simul & semel mutandus est, cum illo utens antea vixerit sana. Hinc prudenter de nutricum diaeta *Moschion* (*q*) dixit, illas nutriendas esse *communiter, sicut omnes homines, ut sana esse possit.* Contra hoc praeceptum toties peccant nimis sollicitae matres, dum nutricibus exhibent omni arte culinaria parata cibaria, dum urgent jam saturas, ut gustent saltem oblatas delicias, credentes se prodesse proli, dum nutricis ventriculum gravant. Plenus victus prodest quidem nutricibus, modo appetitus respondeat, ut copia lactis semper praesto sit. Victus tamen simplex omnium optimus est, ex jusculis, carnibus juniorum animalium, elixis vel assatis: prosunt & olera mollia, fructus horaei bene maturi, non acidi, ova recentia, lacticinia: opima pinguia, acria, salsa. aromatica, vitanda: sic enim ex his in sanae nutricis corpore copia boni & blandi chyli parabitur; quae & nutrici & infanti alendis abunde sufficiet. Simul & satis magna ciborum varietas ex his parari poterit, ne eadem fercula, quotidie repetita, fastidium pariant.

Dum recens natus infans ubera ducere incipit, commendari solet nutricibus, ut liquidiori victu utantur, aucta jusculorum copia, & minuta carnis quantitate; si acer nutricis appetitus validiorem cibum poscat, copia potus tenuis chylum dilutiorem reddere poterit.

Sensim autem, crescente infantis robore, & validiores cibi nutrici concedi poterunt (*r*).

Potus laudatur imprimis aqua pura, cum reliqui potus, arte parati, cerevisia, vinum v. g., & similia, vel acida jam sint, vel sponte sua acescant, & in infantibus acida acrimonia metuenda sit. *Moschion* (*s*) primis diebus aquam solam concedit; postea, adultiori jam infante, vinum potui communi misceri permittit. Aliquid tamen videtur concedendum regioni, & consuetudini: notum est, in quibusdam regionibus aquam, vel nunquam, vel saltem rarissime, potari. Si v. g. cerevisiae potui semper assueta fuerit nutrix, aquae potum vix feret, & languebit brevi. Cerevisiam nunquam vidi nocuisse assuetis, modo mollis, recens, & bene defoecata, fuerit; praeprimis meracior, quae non tam facile acescit, & satis multum nutrimenti in se habet. *Aëtius* (*t*), dum lac deficeret in nutrice, *Zythum* propinari jussit; dixit-

(*o*) Aëtius Lib. IV. cap. 5. (*p*) Ibid. Cap. VI. (*q*) Spach. gynaec. pag. 7. n°. 77. (*r*) Moschion apud Spach. pag. 7. n°. 77. (*s*) Ibidem. (*t*) Lib. IV. cap. 6. pag. 67 versa.

xitque: *Eodem die ubera lacte replebuntur. Mulieri autem videbitur, ubi poculum acceperit, omnibus membris languefcere & exfolvi, donec lac in mammillis collectum fuerit.* Debet autem talis cerevifia meracior nondum per fermentationem temulentam vim acquifiviffe; tunc enim fortiter inebriat. In pluribus lactantibus egregium talis cerevifiae effectum vidi; & quidem in propria uxore; quae, dum infantibus fuis daret ubera, lectum petens, hujus cerevifiae libram fumfit, hoc cum effectu, ut tota nocte ubera lacte plena haberet.

Cum autem pleniori victu utantur nutrices, fi defidem vitam agentes inerti torpeant otio, fanitas brevi detrimentum patietur: hinc omnes Medici nutricibus fuaferunt, ut falubri motu corpus exerceant. Laudaverunt imprimis exercitia, per quae corporis partes fuperiores maxime exercentur (*u*). Hinc farinam parare, lectos fternere, imo aquam portare, jufferunt. Deambulatio in aëre, aperto, puro, fereno, prodeft quam maximè. Multum facit ad nutricis fanitatem confervandam, fi pacatus animus, & hilaris, fit.

Multum metui folet, fi lactanti nutrici menftrua prodierint; imo apud quosdam in more eft, ut ftatim alia fubftituatur. Multae enim noxae folebant imputari fanguini menftruo; uti in *Capitulo de Morbis Virginum* dictum fuit. *Aëtius* (*w*) monuit, ne nutricibus detur *bellariorum copia, & praefertim pinearum: hae enim, quod oleaginofae fint, bilem generant, & in ftomacho fluitant; fed & Venerem excitant, a qua omnino nutricem abftinere oportet: hora enim concubitus menfes provocantur; unde & lac corrumpitur, & depravatum pauciffimumque generatur.* Similia & apud *Mofchionem* (*x*) habentur. Dum nutrices eliguntur, inquiri plerumque folet, an lactationis tempore menftrua habuerint olim? fi fateantur, creditur, tales nutrices minus conducere. Vidi, fexies mutatas fuiffe nutrices anni fpatio ob hanc folam caufam. Soleo in tali cafu follicite examinare nutricem, ejusque lac. Si nihil in fanitate mutatum invenio, fi lactis copia & qualitas omni dote bonae fuerint, meo confilio nunquam mutata fuit nutrix. Simul notandum eft, quod miferae nutrices, dum menftruorum prima veftigia percipiunt, animo turbentur, metuentes, ne removeantur. Ubi vero blando alloquio erectae fpem habent, non futurum, quod timent, mox omnes illae turbae filent; & priftina redit alacritas. Bona fide affeverare poffum, me nunquam, fub datis conditionibus, aliquid damni obfervaffe, fi lactentes menftruantis nutricis ubera ducerent. Plus metuendum videtur a frequenti nutricum mutatione.

Moris quidem eft in aulis, ut nutrices a confortio mariti feparentur; & *Aëtius* (*y*) fevere concubitum prohibet, & ob menftrua, a quibus metuebat, & quia *quaedam ipfarum concipiunt; quo nihil nutriendo infanti perniciofius.* Quotidiana tamen obfervata docent, mulieres, quae proprios infantes lactant, maritorum confortio uti libere, & nihilominus feliciter prolem educare; multasque concipere lactationis tempore. An non potius metuendum eft, dum mulier, in flore aetatis, commode & laute vivit, ne furtiva venere utatur, vel,

(*u*) Aët. in loco modo citato. Mofchion pag. 7. n°. 77. 79. (*w*) Ibidem.
(*x*) In loco modo citato. (*y*) In loco modo citato.

vel, si severe custodiatur, languere incipiat. Aliquoties hoc contigisse, vidi. Haec est ratio, quare moderatus licitae Veneris usus non credatur nocere nutrici, nec infanti (z). Verum quidem est, inveniri quandoque mulieres, non adeo in Venerem pronas ex propria temperie; quae tunc plerumque iners & frigida esse solet; sed pro nutricibus eligi solent sanissimae, & succi plenae, in quibus talis temperies non adest.

Nec videtur adeo metuendum esse, si lactationis tempore conceperint: solet illud satis frequenter contingere mulieribus, quae suis infantibus ubera praebent: cum enim saepius lactationis tempore non prodeant menstrua, contingit frequenter, tales gravidas esse, licet ignorent. Imo in pluribus lac aeque bonum, & copiosum, manet primis graviditatis mensibus. Plerumque contingit, utero mole aucto, lactis copiam in mammis minui; imo sponte evanescere: verum infans, per aliquot saltem menses materni lactis beneficio usus, facilius ablactationem feret. Credi solet, recens concepto Embryoni nocere, si gravida mater infantem lactet: sed tantillae molis est, ut facile nutrimentum in utero inveniat, licet copia lactis quotidie ad mammas derivetur. Si binos, imo plures, foetus in utero nutrire possit foemina, cur non posset nascentem foetum in utero, & natum jam infantem, alere eodem tempore.

Vidi mulierem, quae, primos partus dolores percipiens, dabat ubera annuo infanti, illumque subridens monebat, ut valediceret mammis, quae mox nascituro dicatae jam erant. Dum mirabar, dixit, sex jam vicibus se idem fecisse. Post paucas horas enixa fuit infantem sanum, & robustum, quem feliciter educavit.

Non incongruum videtur, hoc loco agere de illis impedimentis, quae faciunt, ut infans, vel omnino non, vel saltem difficulter, ubera ducere possit; simulque considerare, qua methodo haec obstacula tolli, vel emendari, possint.

Linguam, & labia, prae reliquis servire suctioni, notum est; unde integritas, & libera mobilitas, harum partium requiruntur. Inter ligamenta, quae linguam firmant, & in situ retinent, praecipuum est illud, quod anteriori & inferiori parti linguae inseritur, & froenum linguae dici solet. Si aperto ore sursum elevetur linguae apex, statim oculis apparet: est autem continuatio, & duplicatura, laxe cohaerens, membranae, quae inferius oris cavum investit. Ligamentum illud impedit, ne lingua nimis retrahi possit versus fauces: observatur autem, finem illius ligamenti in recens natis propius ad apicem linguae extremum accedere, quam in adultis; imo quandoque, licet rarius, ad extremum linguae apicem usque produci; & tunc impedire, ne lingua ad palati fornicem elevari, vel ad labiorum extrema usque adduci, possit. Sic linguae liber motus, qui ad suctionem requiritur, impeditur. In tali casu, levi sectione, prudenti manu facta, ligamenti pars anterior a linguae apice solvitur.

Pessi-

(z) Brouzet Educat. Médicin. Tom. I. Chap. V. pag. 205. & seq.

Pessimus mos obtinuit, ut sciolae obstetrices hoc unguibus lacerarent, vel & forfice rescinderent, credentes certissime, hoc absolute requiri ad facilem suctionem; imo adultis nunquam expeditam loquelam fore, nisi illud froenulum linguae resectum fuerit. Unde in Proverbium abiit de garrulis dicere: *Lorum linguae illis nimis resectum fuisse.*

Facile patet, primo inquirendum esse, an illa sectione opus sit, nec ne; quod sic exploratur. Si infans possit linguam producere ad extrema labia usque; si apice linguae palatum tangere possit; si digitum ori immissum sugendo prehendat; tunc hac sectione opus non est, cum lingua habeat mobilitatem requisitam ad illos usus, quibus infans hac aetate indiget; ad suctionem nempe, & deglutitionem. Celebris, & toties jam laudatus, *Petit* (*a*), si dubitaret de sectionis froeni necessitate, infantem admovebat uberibus; si sugere poterat, non secabat; licet ipse crederet, linguae motum, ob hoc impedimentum, non satis expeditum esse. Malebat enim operationem differre, donec adultior foret infans; quia tunc facilius tentari potest; & saepe observaverat, vitium illud sensim per aetatem emendari; ita ut postea liberrime loquerentur; licet omnes statim post nativitatem voluissent sectionem faciendam esse. Praeterea cum in recens natis difficilius sit, hanc sectionem instituere, ut nec justo major, nec minor, sit, hinc merito differtur, nisi sugendi impossibilitas urgeat. Vidit enim *Petit* (*b*), postea novam sectionem debere fieri, ad tollendum loquelae impedimentum in adultiori; dum prior linguam non satis liberaverat. Contra, si sectio productior facta fuit, linguae anterior pars non satis sustinetur.

Vidit infantem balbutientem, & credidit, hoc factum fuisse, quod temere, absque ulla necessitate, resectum fuerit froenulum. Fatetur, plus quam medietatem infantum, ad quos vocatus fuit, nulla sectione opus habuisse, neque se hoc tentasse in omnibus, quibus froenulum linguae motum difficiliorem reddere videbatur.

Adjacent utrimque huic linguae froenulo vasa ranina, arteriosa & venosa, quae imperita manu facile laedi possunt; imprimis venosa, quae ante arterias locantur: dum autem suctionem perpetuo fere tentat infans recens natus, hinc haemorrhagia augetur, & proprium sanguinem exsugens perit. Infelix talis casus legitur (*c*), ex *Dionisio* descriptus, de recens nato in diviti familia haerede, cui Chirurgus, secando froenulum, raninam venam laeserat inscius. Dum vidit, infantem ubera cum facilitate ducere, securus abiit. Nutrix infantem lacte saturum, ut putabat, in cunis reposuit: pergebat labia movere, ac si sugeret; quod satis consuetum est infantibus; unde nemo quid mali suspicabatur: sed incipiebat pallescere, debilis fieri; & paulo post moritur. In cadavere inventus fuit ventriculus sanguine plenus. Plures similes casus in Historia Medica habentur.

Patet inde, prudentem manum requiri, ut haec operatio tuto fiat. Haemor-

(*a*) Acad. des scienc. l'an. 1742. Mém. pag. 333. & seq. (*b*) Ibid. pag. 339.
(*c*) Andry Orthopédie tom. 2. pag. 266.

morrhagia talis, licet terreat ſemper, & infauſti caſus docuerint, illam periculo non carere, tamen arte ſupprimi poteſt, ſi peritia & dexteritas Chirurgo non defuerint, ſimulque conſtantis animi ſit. Teſtatur *Petit* (*d*), quod nullus infans, ad quem vocatus fuerat, tali haemorrhagia perierit. In adultis, uti notum eſt, venae raninae ſatis tuto lanceola pertundi poſſunt; verum illi, dum monentur, linguam immotam retinent, & ſanguis, aqua frigidiſſima, vel glaciei fruſtulo ſub lingua poſito, ſatis cito compeſcitur. Verum infantes, dum ſanguis exit, perpetuo ſugunt, & ſic haemorrhagia non tantum pergit, ſed augetur. Praecipuum ergo auxilium ab eo pendet, ut, lingua immota reddita, ſuctio impediatur. Sumſit *Petit* (*e*) furcinulam, ex ramulo mollis ligni paratam (*bouleau*), in illo loco, ubi bini ramuli, aequalis, quantum fieri poſſit, magnitudinis, bifurcantur; adhibuit ad hunc uſum. Curavit autem, ut trunculus quatuor lineas, ſinguli vero ramuli octo lineas, aequarent longitudine; adeoque confecit furcinulam, cujus manubrium duplo brevius erat dentibus: tenuis lintei faſciola obvolvebat totam hanc machinulam, & obvolutam ſupponebat linguae infantis ita, ut manubrii extremum tangeret, & inniteretur maxillae inferiori; angulus autem, ex divergentibus furcinulae hujus dentibus exſurgens, applicaretur vaſis apertis; dum ſimul dentes utrimque motum linguae in latera impedirent: Faſciam deinde, ex tenui linteo paratam, ulnam longam, & octo vel decem lineas latam, applicabat linguae; ita ut labiorum utrumque angulum tangeret; poſtea ſub maxillam deducebat, prope laryngem decuſſabat illam, & utrumque faſciae extremum poſteriori pileoli parti affigebat. Sic & lingua firmabatur, & vaſa laeſa comprimebantur. Hac methodo ſervatus fuit infans, licet jam duraſſet Haemorrhagia per viginti quatuor horas; & admodum debilis foret (*f*).

Optime autem monet egregius ille vir, haemorrhagiam ſequi poſſe, licet dexterrime peracta fuerit haec operatio, & nulla vaſorum rarinorum laeſio facta ſit. Vidit enim talem caſum, ubi ſectionis limes diſtabat ultra duas lineas a vaſis raninis, & tamen notabilis copia ſanguinis effluebat. Hoc contingere poteſt, ſi majores horum vaſorum ramuli per duplicaturam froenuli decurrant; quod imprimis fit, ſi illud ſolito craſſius fuerit.

Sed & aliud periculum imminet, ſi linguae froenulum abſque ratione reſectum ſit, vel ſectio nimis longa inſtituatur: paucus ſanguis, qui ſemper ex vaſculis laeſis exſtillat, irritat infantem, ut deglutiat; ſicque lingua, cum froenulum reſectum jam non firmet & retineat illam, verſus poſteriora trahitur, apice ſuo pone velum pendulum palatinum deducitur, linguae baſis retrorſum ducta Epiglottidem deprimit, rimam glottidis obturat, & infans brevi ſuffocatur. Triſtem talem caſum vidit *Petit* (*g*). Infanti ſtatim poſt nativitatem ſecabatur froenulum; & poſt quinque horas ſuffocatus periit: vocatus, ut mortis ſubitae cauſam rimaretur, digito in os immiſſo linguam invenire non potuit; ſed tangebat carneam quaſi maſſam, obturan-

(*d*) In loco modo citato pag. 353. (*e*) Ibid. pag. 356. (*f*) Ibid. pag. 353. (*g*) Ibid. pag. 339.

rantem aditum ex ore in fauces. Fiſſis utrimque ad maſſeteres muſculos usque genis, vidit, carneam illam maſſam eſſe linguam retractam pone velum pendulum palatinum ita, ut linguae apex pharyngem ſpectaret. Sic evidenter patuit, quod miſer infans propriam linguam deglutiviſſet.

Poſtea, dum recenti in memoria habebat hunc caſum, vocatus fuit ad infantem, cui bihorio poſt nativitatem froenulum reſectum fuerat; qui paulo poſt in ſimile periculum incidit: ſtatim digitum ori immiſit, & invenit linguam nondum penitus in fauces retractam; quam digito reduxit; & audiebatur ſonus, acſi vi embolus ex ſyphone extraheretur. Pergebat infans ſuctionis motum facere, audiebatur ſonitus deglutitionis per quatuor vel quinque minuta, & ſubito apparebant inſtantis ſuffocationis ſigna. Digito linguam ex faucibus ſtatim reduxit, & reductam retinuit per aliquot minuta; tunc infans digitum ſugere incepit, & oblatis uberibus lac avide hauſit. Omnia in vado jam eſſe, credebatur; ſed poſt horae intervallum idem periculum rediit; quod *Petitus*, cum in vicinia eſſet, pro tertia vice feliciter ſuperavit; ſimulque neceſſe credidit, illo tempore, dum non ſugebat infans, linguae motum impediendum eſſe. In hunc finem linguae impoſuit ſplenium, duos pollices longum, quindecim lineas latum, ſex lineas craſſum, atque faſcia quatuor capitum firmavit. Amovebatur ille apparatus, dum mammas ſugeret infans, & mox denuo apponebatur: cum tota die feliciter cederet haec methodus, nutrix cum infante rus petiit. Stupida haec mulier, inutilem credens hunc apparatum, amoverat; &, dum illa obdormiſceret, miſer infans ſtrangulatus periit. Lingua retro velum pendulum palatinum inventa fuit, ut in priori caſu. Poſt duos treſve annos ſimilis caſus denuo contigit; verum infans, debita cura adhibita, ſervatus fuit.

Magis adhuc mirum videtur, idem infortunium contigiſſe infanti, bihorio poſt nativitatem, licet froenulum ſectum non fuerit. Teſtatur *Petit* (*h*), ſe hoc vidiſſe: caſu ſtatim digitus ori immittebatur, mox ceſſabat ſuffocatio, & digitum ſugere incepit: idem periculum rediit ſaepius, ſimili modo levabatur. Dies & noctes vigilare debuerunt cuſtodes, ut ab inſtante ſuffocatione miſellum infantem ſervarent; poſt duas treſve ſeptimanas deſuevit, propriam linguam deglutire. Notum eſt, Angolenſes ſervos, propria lingua deglutita, ſe ipſos ſuffocare, ſi dura nimis ſervitus ipſis diſplicuerit; ut nempe, morte ſua damnum hero inferentes, ulciſcantur injuriam. Quis illos docuit funeſtam hanc artem, cujus unicum tantum experimentum capere licet? An in hoc infante froenulum linguae nimis cedere potuit? An in Epilepticis, qui in paroxyſmo ſuffocantur, valide convulſis linguae muſculis, ſimile quid contingit?

Ex his omnibus jure concluſit *Petit*, nunquam ſecandum eſſe linguae froenulum, ſi infans ubera ducere valeat. Stolidae mulierculae, dum, ducto ſub linguam digito, froenulum tangunt, ſtatim illud ſecandum volunt, ignarae, illud ligamentum naturaliter adeſſe, & magnum habere uſum. Si autem ab-

(*h*) In loco modo citato pag. 343.

absoluta necessitas hoc postulat, praesto debet adesse nutrix, quae mox det ubera. Sugere enim incipit infans sanguinem, qui ex hoc vulnusculo fluit; qui, si feliciter res peracta sit, brevi cessat; at, nisi ubera porrigantur, tunc pergit infans inanes deglutitionis nixus facere, sicque tandem propriam linguam deglutit.

Ubi autem sectio froenuli omnino requiritur, omnis cautela adhibenda est, ut vitetur laesio vasorum raninorum. Si digitos Chirurgus inter linguam & maxillam inferiorem ponere possit, satis facile haec sectio institui potest forfice, cujus apices obtusi sunt. Saepius autem contingit in tali casu, sic impeditam esse linguam, ut ejus apex elevari non possit. Pulchrum invenit, descripsit (*i*), & figura expressit, instrumentum, quo haec operatio tuto fieri possit, & alterius, quod laudari solebat, vitia detexit.

Quandoque, sed rarius, laterales linguae partes nectuntur ligamentis praeternaturalibus (*k*) ad vicinas partes; quae resecandae sunt; quod satis tuto fieri poterit, cum non sit tantum periculum laesionis vasorum.

Observata fuit & alia causa, quae suctionem impedit; de qua vix cogitatum fuit. Contingit quandoque, ut lingua arctissime applicetur cavo palati fornici, & sic adhaereat, acsi glutine interposito juncta foret. Spatula tunc, vel alio simili instrumento, removenda est lingua a palato, ut infans sugere, & deglutire, possit. Tres recensentur casus (*l*) infantum, qui per plures dies ubera ducere non poterant ob hanc causam, & feliciter hac methodo servati sunt.

Possunt & obstacula in velo pendulo vel faucibus adesse, quae suctionem & deglutitionem difficiliorem reddunt, dum expeditam actionem partium, ad deglutitionem requisitarum, turbant. Sic *Hippocrates* (*m*) notavit: *Quos infantes, dum lac sugunt, tussis obsidet, illi uvam majorem habere consueverunt.* Postea & plura memorat de ulcerosis malis, has partes quandoque obsidentibus.

Si labium superius a nativitate fissum fuerit (labium leporinum vocari solet), suctio difficilis fit, praecipue cum plerumque palati fornix simul fissus sit, & ob liberum aëris per hanc rimam ingressum suctio impediatur, vel si quid lactis ex mammis trahant, per nares plerumque regurgitet: idem fit, si cochleatim misellis his nutrimentum ingeratur. Unde non mirum est, si plures ex his pereant. Tamen & quidam emergunt. Videntur enim sensim adsuescere, ut, elevato dorso linguae, fissuram palati claudant, apice linguae & labiis sugentes. Dum, aetate jam robustioribus factis, fissa labia uniuntur arte Chirurgica, in plerisque sensim minuitur palati fornicati fissura, & tandem integre aboletur (*n*). Vidi tamen aliquos, quibus labium superius a nativitate integrum fuit, & fornix palati magnam fissuram habebat a parte posteriori, quae apicem digiti minimi facile capere poterat. Vidi

vi-

(*i*) In loco modo citato pag. 351. (*k*) Levret l'art des Accouchem. pag. 222. (*l*) Mém. de l'Académ. Royale de Chirurgie tom. 3. pag. 16. (*m*) De Dentit. Chart. Tom. VII. pag. 872. (*n*) Levret l'art des Accouchem. pag. 224. Mém. de l'Académ. Royal. de Chirurg. tom. I. pag. 605.

virum, quinquagenario majorem, cui labium, nulla cura adhibita, fissum mansit; fornix palati tamen erat integer. An antea fissuram habuerit, nec ne, expiscari non potui.

Ex hactenus dictis satis constitit, lac esse naturale & optimum recens natis nutrimentum. Considerandum jam est, quomodo illud lac in ventriculo retentum mutari debeat, & quaenam inde mala sequi possint, si non rite digeratur.

Lac, uti notum est, si in vase puro quiescit, primo aequabilissime candidum apparet; dein cremorem, album, crassum, pinguem, ejicit sursum; quo ablato, manet lac defloratum, subcaerulescens, & magis pellucidum, quod partem serosam lactis & caseosam simul continet. Si autem coagulum lactis, paratum de succo ventriculi ruminantium, lacti miscetur, fit una, aequabilis, coagulata, scissilis, massa, quae brevi sponte secedit in serum, & colostratum, sive caseosum (o). Unde patet, lac coagulari naturaliter in ventriculo. Ideoque etiam infantes, si avidius ubera duxerint, paulo post eructant lactis colostrum; sed molle, nec fortiter compactum. Simul notandum est, lac humanum minus illius colostri continere, quam aliorum animalium: humanum enim lac valde dulce & tenue est; proximum asininum; dein equinum, caprillum, & ovillum; denique bubulum, omnium crassissimum, magnam casei copiam continet. Unde alia ratio patet, quare lac humanum recens natis infantibus prae reliquis lactis speciebus conducat. Verum lac, in loco imprimis calido retentum, sponte sua in acidam acrimoniam vergit, quae, ubi nata fuit, lactis in ventriculo coagulum accelerat, & auget; unde dicitur in textu, quod tunc multum patiantur infantes a lacte, si illud nimis cito & fortiter in stomacho coaguletur, ac compingatur. Vidi aliquoties post mortem totum ventriculum crasso colostro distentum, acidum redolente.

Dum autem lac coagulatum, sed molle adhuc, sensim per pylorum exit, statim occurrit in intestino duodeno bili saponaceae, & succo pancreatico, salivae simillimo, quorum efficacia diluitur, & solvitur, illud concretum; sicque aptum redditur, ut in reliquo intestinorum tractu inde resorbeatur omne utile, & foeces inutiles per anum exeant; quae in infantibus, solo lacte materno nutritis, satis solidae, & copiosae, observantur. Videntur autem foeces illae, pro maxima saltem parte, originem debere caseo in lacte contento. Unde *Hippocrates* videtur monuisse (p): *Quibus multum lacteum vomitione refunditur, illis alvus sistitur.* Notari enim meretur, quod non dixerit, lac refundi, sed γαλακτώδες; nam colostrum revomunt, vel potius eructant; sed molle; sicque copia materiae, per alvum excernendae, minuitur. Habet & sequentia (q): *Qui copiosius mejunt, quam dejiciunt, pro ratione, melius nutriuntur.* In illis enim omne solubile vi viscerum chylopoieticorum resorbetur in sanguinem; unde parcior foecum alvinarum copia; cum ta-

(o) H. Boerh. chem. tom. 2. pag. 298. (p) De Dentit. Charter. Tom. VII. pag. 871. (q) Ibidem.

tamen urina copiosior monstret, quod satis multum lactis hauserint. Contrarium autem damnavit (r): *Qui non pro ratione mejunt, sed a pueris alvus crebro crudum dejicit, ii morbis sunt obnoxii.* Alvum autem copiosiorem laudavit, quam bona coctio comitaretur: *Quibus copiosa profluit alvus, & belle concoquunt, ii magis sanitate fruuntur.* Tunc enim copia lactis assumti, & bene digesti, significatur.

Unde naturaliter quidem coagulatur lac in ventriculo infantis; sed tunc morbosum dicitur coagulum, si nimis cito, & fortiter, fiat. Multum hoc caveri posset, si attenderetur ad sequentia.

Infantes molestias, quas patiuntur, & necessitatem alimenti, solo indicant ejulatu. Saepe contingit, ut nutrices ubera porrigant statim, de reliquis ejulatus causis parum sollicitae, &, si lacte abundent, repetant brevi temporis intervallo. Expedit quidem recens natis, ut saepius ubera ducant; sed simul modicam tantum lactis copiam hauriant; aliter enim ventriculus nimium distendetur, nec poterit tunc agere in lac contentum; quod, brevi acescens, novos ejulatus excitabit; &, si denuo sugat infans, omnia mala augebuntur quam maxime. Unde prudenter monuit *Moschion* (s), non ad omnem ploratum exhibenda esse ubera; sed indagandum sollicite, an forte nimia fasciarum adstrictio, membrorum per fascias distorsio, urinae aut foecis alvinae excretio, fletibus causam dederint. Tunc autem nutrimento opus habere infantem, dicit, *si hypochondria cava sint*; ventriculo nempe depleto; si ab ultima suctione tantum temporis effluxerit, ut nutrimento opus habeat; si os aperiat, labia moveat; si digitum labiis admotum prehendat, & sugat. Premitur autem quandoque, & angitur, a nimia lactis ventriculo contenti copia; tunc hinc inde se jactat; & ob tumentem ventriculum turgent praecordia; in tali casu a novo lacte ingesto molestiae augerentur. Si nihil inveniatur, cui ejulatus causa tribui potest, monet *Galenus* (t), praeter nutricis papillam, & alia duo superesse harum molestiarum lenimina: *Motum mediocrem, & vocis modulationem; quibus perpetuo usae non solum mitigant, sed etiam somnum conciliant; vel hoc ipso testificantes, ad Musicam eos, & exercitia, suopte ingenio esse propensos.*

Verum & alia causa est, quae lactis coagulationem auget, & accelerat; motus nempe cunarum nimis validus. Notum est, sola agitatione lac recens in vasis vitreis purissimis in coagulum vergere, & quandoque intra breve temporis spatium separari partem pinguem butyraceam lactis a reliquis, quae paulo post acescit, & mora in acrimoniam rancidam mutatur. Ablato hoc butyro, relinquitur serum, cum parte lactis caseosa mistum; quod lac ebutyratum vocatur, satis spissum est, & mox acescit. Ubi jam infantum custodes valida cunarum agitatione morosos ejulatus compescere tentant, lac in ventriculo simili modo mutatur brevi. Antea ad §. 63, ubi de noxis acrimoniae acidae in ventriculo agebatur, notatum fuit, ventriculum ipsum forte non adeo sensilem esse; sed orificium superius ventriculi ab acri quocumque affici

(r) De Dentit. Charter. Tom. VII. pag. 872. (s) Spachii gynaec. pag. 9. n°. 99. 100. 101. (t) De sanitat. tuend. Lib. I. cap. 7. Charter Tom. VI. pag. 51.

affici multum, & dolere: unde, dum acidum in ventriculo quietum haeret, nulla molestia percipitur; verum, simul ac ructus, expellens sursum, motus, vel mutatus situs corporis, facit, ut acidum acre applicetur orificio superiori ventriculi, molesta cardialgia sequitur. Quantum ergo patietur misellus infans, dum, horizontali fere situ in cunis jacens, valide agitatur. Imo cerebrum, adeo mobile in hac aetate, per validos cunarum concussus turbari poterit; praecipue, si inaequales fuerint; unde vertigines, vomitus, convulsiones, merito metuuntur (*u*). Novi, puerum, robustum, octo annorum, dum a sodalibus in cunas projectus vi retinebatur, a rapido cunarum motu vertigine tenebricosa correptum fuisse, sequente vomitu bilis aeruginosae: miser per aliquot dies postea languit.

Ideo praeferuntur cunae, quae non insistunt pavimento, sed, suspensae utrimque, lenissimo motu agitari possunt quam aequabilissime, minimo cum attritu, penduli instar, oscillant, sensim minuto motu ad quietem redeunt, tandemque absque ullo subsultu quiescunt. In cunis, quae super pavimentum rotantur, simul ac motus cessat, expergefieri solent infantes.

Placidus talis cunarum motus infantibus optime conducit; est enim lenissimum exercitationis corporis genus, quod & delectat, & prodest.

§. 1355. Haec enim sensim acrior, acidiorque reddita, foeces alvi virides, acidum spirantes, materiem vomitu rejectam acidam, hinc tormina, flatus, dolores, & infinita alia, excitat, maxime convulsiones.

In Capitulo, ubi de *Morbis spontaneis ex acido humore* agebatur, §. 60. & sequentibus, patuit, praecipuam sedem acrimoniae acidae esse in primae digestionis officina; ventriculo nempe, & intestinis; adeoque haec viscera primo affici.

Mora autem lac coagulatum in ventriculo acrius fit, &, acore semel nato in ventriculo, quidquid de lacte ingeritur, statim coagulatur fortiter, & cito eandem acrimoniam induit: hinc prudentes Medici, simulac eructando infans acidum spirat, vel acidam materiam vomitu rejicit, statim absorbentibus acidum remediis illam acrimoniam domare conantur; probe gnari, difficilius curari hoc malum, si mora longiori tota superficies cava ventriculi acido quasi imbuta fuerit. Uti enim lac recens, immissum vasi, quod lac acidum diu continuit, statim corrumpitur; sic idem fit tunc in ventriculo, dum de novo lac ingeritur. Brevi tunc & illa, quae tota intestinorum longitudine continentur, in acidam acrimoniam degenerant, foecesque alvinae viridescunt, & acidum fortiter spirant.

Magnum in recens natis hepar copiosam bilem secernit, quae, colostro caseoso per pylorum egredienti admista, illius tenacitatem solvit, & acidam acri-

(*u*) Brouzet Educat. Médicin. des Enfans Tom. I. pag. 123.

crimoniam cavet, vel emendat: hinc in sanis infantibus foeces alvinae aequabiles sunt, & flavescunt. Simulac vero bilis inertior redditur, vel copia deficit, albicantes grumi caseosi cum foecibus misti ano exeunt, & simul foecum flavus color mutatur in viridem, quandoque tam profundum, ut aeruginis instar lintea tingantur maculis, vix delendis. Unde Medici ex foecibus alvinis infantum de acidae acrimoniae praesentia certam Diagnosin habent. Si enim foeces aequabiles fuerint, absque grumis caseosis intermistis, pro optimo signo habetur. Si foeces flavae quidem ano emittuntur, sed, in linteis relictae, cito viridescunt, jam signum dant, acidam acrimoniam in procinctu esse. Si autem virides exiverint, acidum spirantes, merito concluditur, totum tractum intestinorum acido lactis colostro repleri (vide §. 63. 64). Sed a tali acrimonia, perpetuo irritante, & continuo pejori reddita, dolores, tormina, flatus, & alia plura mala, fieri, facile intelligitur.

Simul emaciantur toto corpore, abdomen, a colostro in intestinis coacervato, intumescit, & nisi illud evacuari possit, acidumque domari, misere pereunt. Ubi enim eo usque pervenerit malum, difficulter curatur. Saepe tamen voraces sunt; & videtur hoc indigitasse *Hippocrates* (*w*), dum dicit: *Qui mammam sugentes non probe aluntur, macilenti sunt, & aegre reficiuntur*; uti & in alio textu (*x*); *voraces, quique copiosum lac trahunt, non pro ratione corpulenti evadunt. Quibus modice (fertur alvus), & sunt voraces, neque pro ratione enutriuntur, morbis sunt obnoxii.*

Toties occurrunt Medicis miseri tales infantes, qui, toto corpore emaciatissimi, turgidum & prominulum abdomen monstrant; imprimis apud inferioris sortis homines, qui, dura pauperie & curis domesticis pressi, saepius negligunt incipiens malum, & sero nimis medicam implorant opem. Tarda diu moratur alvus in misellis, postea colliquans diarrhoea sequitur, vires collabuntur, & mors his malis finem imponit. Mirum videri posset forte, quod morbus, ab acida acrimonia natus, desinat in diarrhoeam putridam. Sed gangraenescentium tandem viscerum tabus per alvum fluit, & praeterea caseosa lactis pars, licet primo acescat ob copiosum admistum serum, ex sua tamen natura in animalem indolem vergit. Caseus enim antiquus putrescit, acris fit: imo, licet nondum putruerit, igni impositus funditur instar cornu, & similem ingratum nidorem spirat, ac partes animalium solent, dum comburuntur. Sed & Chemico examine Caseus similia producta dat, ac ex partibus solidis & fluidis animalium per ignem prodire solent.

Saepius tamen non eo usque adolescit malum; sed prius pereunt convulsi; dum acre acidum intestina rodit, & totum systema nervorum, adeo mobile in hac aetate, irritat. Unde *Hippocrates* (in textu §. 712. citato) monuit: *Pueris vero convulsiones fiunt, si febris acuta fuerit, & venter non dejiciat, & vigilent, & perterreantur, & ejulent, & colorem immutent, & ex viridi pallidum, aut lividum, aut rubrum, colorem induant. Haec autem promtissime accidunt puerulis recens natis ad septem annos usque.* Alvus stricta retentam materiam

(*w*) De Dentit. Charter. Tom. VII. pag. 872. (*x*) Ibid. pag. 871.

riam indicat, & reliqua mala doloris signa sunt. Unde & alibi (y) similia leguntur: *Puerulis febris acuta, & alvus suppressa, cum vigiliis, & calcitrare, & colorem mutare, & ruborem habere, convulsorium est.* Dum enim torminibus ventris corripiuntur infantes, pedibus calcitrant perpetuo. Convulsiones etiam praesagiunt mirae rotationes bulborum oculi, quae & sub palpebris clausis apparent: adsunt quoque illi meticulosi quasi adspectus versus custodes suas; mox vomendi nixus sequitur; & post hunc convulsio.

§. 1356. Quae curantur Antacidis fixis, Purgantibus permistis, Clysmatibus similibus, Carminantibus blandis, Oleosis internis, externisque.

Acida acrimonia tuto domari potest remediis absorbentibus; uti antea dictum fuit; verum hoc in casu non sufficiunt illa; sed praeterea requiruntur talia, quae possunt concreta illa caseosa sic solvere, ut facile per pylorum exire, & dein per intestinorum anfractus transire, queant. Simul prodest lenis stimulus purgans, ut facilius, & citius, per alvum expellantur.

Cum autem per acidum concretio colostri caseosi augeatur, hinc antacida fixa, sales nempe alcalini, laudata fuerunt, ut & acidum destruendo, & solvendo illa, quae per acidum concreverant prius, prodessent. Unde *Hoffmannus* (z) adeo laudavit *usum pulverum absorbentium, oleo tartari per deliquium imbibitorum; si cum aequali portione rhabarbari, addita una vel altera guttula olei anisi, vel foeniculi, vel etiam pauxillo croci, misceantur, & crebrius offerantur.*

Directis tamen experimentis constitit (a), oleum tartari si lacti admiscetur, illud *coagulari, & secedere in massulas coagulatas, quamvis haud adeo magnas, compactasque, ac ab acido, nec tam facile durescentes.* Praeterea, *si lacti, per acida, vel per coagulum, coagulato, & fervido, alcali admisceo, videtis, non esse verum, quod ubique asseritur, resolvi illud coactum in antiquum liquidum rursus, & resolvere alcalia, quae ab acidis erant densata.* Cum ergo antacida illa fixa habeant acrimoniam satis notabilem, quae nocere posset, nisi statim acido occurrens per illud mitigaretur; neque tamen vi solvendi concreta per acidum se commendent; plures Medici maluerunt, innocuis absorbentibus remediis acidam acrimoniam domare, & simul adhibere talia, quae vi solvente concretum colostrum pollent, ac blanda sunt.

Tria imprimis laudari solent remedia in hunc usum. *Bilis, ovi vitellus, sapo ex oleo presso & sale alcalino fixo paratus.* Bilis, si bona fuerit, & copiosa satis, in infante, coagulatum in ventriculo lac solvit, dum ipsi in intestino duodeno miscetur. Coagulum lactis in primo vitulorum ventriculo copiosum reperitur; post bilem admistam autem sic solvitur denuo, ut in quarto horum animalium ventriculo dispareat. Ubi ergo a coagulo lactis nata

(y) Coacar. Praenot. n°. III. Charter. Tom. VIII. pag. 858. (z) Med. Ration. & Systemat. tom. 2. pag. 341. (a) Herm. Boerh. Chem. tom. 2. pag. 302, 303.

nata ſymptomata apparebant, concludebant Medici, bilem, vel copia deficere, vel nimis inertem eſſe, ut munere ſuo rite fungi poſſit: nihil autem in tali caſu magis congruum videbatur, quam bilem, in alio animali ſano paratam, in corpus infantis ingerere: amarities difficultatem pariebat quidem, & hinc clysmatibus miſcebatur. Sed & fel bubulum leni igne inſpiſſatum in officinis proſtat, ex quo, addito pauco croci pulvere, conficiuntur parvae molis pilulae, rite deaurandae, quarum aliquot ſemel aut bis de die, craſſiori pulticula tectae, dantur: ſuccedit hoc quandoque ſatis feliciter; imprimis ſi voraciores infantes deglutiant cito, antequam maceratae in pulticula pilulae ſolvi incipiant.

Simili artificio veſiculam fellis, bile ſua plenam, ex anguilla piſce deſumtam, adhibuerunt quidam. Cum autem hoc animal dentibus careat, & feliciter digerat, creditur magis actuoſam bilem a natura ipſi conceſſam fuiſſe. Simul & ideo placebat, quod meraca haec bilis, nullo igne mutata, proprio folliculo contenta, dum deglutita in ventriculo haeret, ſenſim ſtillaret per ductum anguſtum, & ſic contentis in ventriculo miſceretur.

Vitellus ovi, uti notum eſt, olea, & balſama nativa, ſi cum illis miſceatur, reddit apta, ut in aqua dilui poſſint; imo & reſinarum tenacitatem frangit: hinc laudatur ad ſolvendum lactis coagulum, quod, praeter caſeoſum coloſtrum, & pinguem butyraceam lactis partem continet, quae per vitellum ovi commode ſolvi poteſt. Simul nullam acrimoniam habet vitellus ovi, & blandum nutrimentum dat.

Quando ſal alcalinus, per calcem vivam admiſtam acrior redditus, cum oleo preſſo coquitur, addita aqua, fit perfecta unio ſalis alcalini cum oleo, & ex hac unione prodit maſſa alba, conſiſtens, ſciſſilis, in aqua perfecte ſolubilis, quae nec in aëre ſponte deliqueſcit, nec acrem alcalinum ſaporem linguae exhibet. Vocatur tunc ſapo (*b*); qui eo melior, & uſibus medicatis aptior, cenſetur, quo alcali purius, & oleum magis ſincerum, fuerit, nec odore & ſapore ingratum. Manet in hoc concreto antiqua ſalis lixivioſi vis, qua detergit, glutinoſa attenuat, absque roſionis metu. Obſtat acidis, ne cogant chylum, vel lac; imo & his acido denſatis iterum reſolutionem affert; quod ſales alcalini ſoli non faciunt. *Facit ſapo, quod aqua nequit; quod oleo negatur, id praeſtat. Efficit tuto, quod alcalia cum periculo. Poteſt exſequi, quod reliquis ſalibus nefas.*

Novimus autem per certas & numeroſas obſervationes, ſaponem Venetum larga quantitate poſſe ferri a corpore humano, absque ulla noxa. Unde nemo mirabitur, in *Materia Medica* ad hunc numerum binas ſaponis drachmas, addita dupla copia vitelli ovi, dilui in quatuor unciis aquae, & cochleatim dari infantibus: adduntur *rhabarbarum*, *cancrorum lapides*, & pro edulcoratione mollis *de Althaea* ſyrupus. Convenit autem dare talem ſaponis quantitatem, dum tenſio ventriculi & abdominis indicant, copiam denſi coloſtri in ventriculo & inteſtinis collectam haerere. Solent tunc brevi poſt per alvum pro-

(*b*) Herm. Boerh. Chem. tom. 2. pag. 257 & ſeq.

prodire maſſulae caſeoſae, primo albae, dein rhabarbari colore parum tinctae, cum inſigni levamine, & abdominis detumeſcentia. Lenis *rhei* purgans ſtimulus per totum tractum inteſtinorum ſaponis vim ſolventem promovet, una cum pulveribus abſorbentibus, qui acidum, cui occurrunt, domant. Sic pulcherrime omni indicationi haec methodus reſpondet.

Talia remedia ad ſolvendum & expellendum coloſtrum requiruntur: ſed longe minor ſaponis copia ſufficit, ad cavendam nimiam lactis in ventriculo coagulationem. Antea, ubi in cura *Phthiſeos*, & ad *Podagrae* tormenta lenienda, lactis uſus commendabatur, ſuaſum fuit, ut lactea diaeta utentes ſumerent mane ſex vel octo grana ſaponis, in hunc finem.

Si malevolus quis, ruſtico nocere volens, drachmam tantum ſaponis immittat magno vaſi, in quo lac valide & perpetuo agitari ſolet, ut butyrum inde ſeparetur, vel nulla omnino, vel difficulter admodum, fit ſeparatio partium, quae lac conſtituunt. Unde recens natis, per aliquot ſeptimanas, bis vel ter de die unum alterumque cochlear ſimilis mixturae dari curavi, in qua tantum quindecim vel viginti grana ſaponis ſoluta erant. Sic metuendum lactis coagulum, & acidam acrimoniam, cavere potui, ſemper optimo cum ſucceſſu.

Eidem ſcopo ſerviunt clyſmata, quae ſaponem habent, aut bilem, ut nempe ſolvatur, & educatur, ſimile coloſtrum, ſi in craſſis inteſtinis haeſerit. Formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habentur.

Carminantia, id eſt, flatus diſcutientia, remedia ſola poſſunt prodeſſe, quae blanda ſunt; de quibus videantur illa, quae habentur ad §. 650, ubi de *Ructibus & Flatibus* agebatur. Cauſa enim irritante emendata, vel expulſa, omnis illa flatulentia ceſſat.

Olea interne data quid efficiant, & qua cum cautela dari debeant, ad §. 1348. dictum fuit. Externo uſu, una cum molli frictione, prodeſſe poſſunt; ſed ſi calida & aromatica olea huic uſui adhibeantur, debent refracta doſi, vel aliis mollibus oleis miſta, applicari, ne tenera infantum cutis inflammetur, & magnas pariat moleſtias.

Ubi autem in infantibus acida acrimonia dominatur, tunc convenit nutricis diaetam ſic dirigere, ut lac ejus minus in aceſcentiam pronum ſit; de qua re videantur illa, quae ad §. 66. dicta fuerunt.

§. 1357. Inſultus porro Epileptici hinc plerumque originem ducunt, irritato genere nervoſo ope acrimoniae vellicantis.

In infantibus caput maximum eſt, totum corpus molle, nervi tenerrimi, & a levioribus etiam cauſis valide afficiendi. Ideo ſollicita natura cavit, uti antea dictum fuit, ne a vivida luce oculi, a valido ſono aures, affici facile poſſent. Non mirum ergo, ſi ab acrimonia acida vellicante genus nervoſum irritetur, & motus Epileptici ſequantur, qui non tantum ob inſtans mortis periculum metuendi ſunt, verum etiam, quia, licet evaſerint infantes, ſaepe triſtiſſima mala per totam vitam ſuperſunt. Membra diſtor-

ta, luſcitatem, ſurditatem, loquelam deperditam, fatuitatem perpetuam, funeſtas convulſionum ſequelas fuiſſe, docent numeroſa obſervata.

Unde merito *Celeberrimus Hoffmannus* (c) dixit: *Morbi, infantibus tenellis & pueris quoque proprii, infeſtant maxime caput, inque ejus parte, tam externa, quam interna, fixam ſuam ſedem & domicilium habent:* quod deinde recenſione plurium morborum infantilium probat.

§. 1358. Unde & his remediis ſolis curantur, ſi medelam capiunt.

Nugantur hic imprimis mulierculae, dum *corallia rubra, ungulam alcis, dentes lupi*, & neſcio quae amuleta, ex infantis collo ſuſpendunt: interim talia facile tolerat Medicus, modo iis contentae non impediant efficaciorem medelam, quae ſola his malis profligandis prodeſt; de qua dictum fuit. Sed non ſemper haec mala ſuperari poſſunt, praecipue, ſi jam provecta nimis haec ſint; dum infantum cuſtodes multa nugacia tentare ſoleant, priusquam Medici implorent opem. Vidi poſt mortem ventriculum diſtentum ingenti caſeoſa mole, & adeo plenum, ut nec alimentum, nec medicamentum, recipere poſſet: vidi coloſtrum durum, cunei inſtar pyloro intruſum, ſicque omnem exitum ex ventriculo impedientem, lethales feciſſe convulſiones.

Diſputaverunt Medici, an Infanti, quamdiu ubera ducit, conveniat, alios etiam cibos porrigere. Quidam ſummopere noxium crediderunt, ſi una cum lacte juſcula carnium, panatellae, vel ſimilia, ingererentur, & credebant, bonam digeſtionem inde impediri quam certiſſime.

Recens natis lac maternum, vel nutricis ſanae, omnium maxime congruum dat & ſufficiens alimentum; neque videtur conducere, ut alio praeter hoc alimento utantur. Circa tertium menſem ſolent ſemel vel bis de die unum alterumve cochlear lactis vaccini cum pauca farina leviter cocti dare, non adeo, ut augeatur nutrimenti quantitas, vel robur, quam potius, ut ſenſim aſſueſcant ex cochleari alimentum ſumere. Primis enim diebus, dum hoc tentatur, puſilli pulticulam talem ore volvunt, ſed maximam partem exſpuunt, & parum deglutiunt. Uſum habet, hoc tentaſſe, ut ali poſſit commode infans, ſi matri, vel nutrici, quid ſiniſtri contigerit, quod per aliquod tempus lactationem ſuſpendit, licet nondum omnimoda ablactatio requiratur. Sic v. g. ſi nutrix ſubito & valido animi affectu corripiatur, non ſine periculo hoc tempore lac haurire poterit infans, ſed per aliquot horas exſpectandum eſt, donec omnes illae turbae ſopitae fuerint prius. Certa enim obſervata docuerunt, ſubito convulſos fuiſſe infantes, ſi ira furentis, vel metu fere enectae, nutricis ubera ducerent.

Nocet certe pulticulis talibus implere ventriculum infantis, qui avide copioſum lac ex uberibus haurit, ut ſcilicet plus nutriatur; gravatur enim tunc ventriculus, & multa mala ſequi poſſunt, praecipue ſi, copioſa farina addita,

(c) Medic. ration. ſyſtem. Tom. 2. pag. 340.

ta, diu coquendo, ſpiſſas pulticulas conficiant, quae viſcido lentore gravant magis, quam nutriunt. Notari ſimul meretur, quod farinae magna diverſitas in variis regionibus inveniatur. Memini, me lectiſſimam farinam in itineris uſum mecum tuliſſe ex patria, cujus partem reſiduam dum compararem farinae Auſtriacae, manifeſte vidi, Batavam farinam longe viſcidiorem eſſe Auſtriaca. Si ex *Malta* parata farina adhiberetur, illa minorem lentorem haberet: notum enim eſt, frumenti grana, aqua reſperſa, in tepido loco, brevi germinare: ſimulac germinatio incepta eſt tantum, valido calore exſiccantur ſubito haec grana; & tunc vocatur *Malta*; quae cereviſiae parandae inſervit. Per inceptam hanc, & mox ſuffocatam, vegetationem, lentor farinoſus inſigniter minuitur (*d*). In pane per inceptam fermentationem, quae mox clibani calore ſupprimitur, idem obtinetur; hinc panis, intritus lacti calido potius, quam coctus, iisdem uſibus ſervire poterit.

Senſim enim, auctis infantis viribus, ejus ventriculus ſic firmatur, ut praeter lac & alios cibos digerere poſſit: ſed ita incipitur a levioribus, & quae magnam ſimilitudinem cum lacte, quod ex uberibus ducitur, habent; ſic enim lac animalium lacti humano miſcetur. Multi infantes hanc diaetam facile ſuſtinent ad ablactationem usque; &, poſtquam ablactati ſunt, ſimilibus pulticulis adhuc ſatis commode nutriuntur, praecipue, ſi ex pane biscocto parentur, qui omni lentore farinoſo caret, & lacti aequabiliſſime unitur; in quo & vitellum ovi diluere ſolent.

Multi jubent, omnino abſtinendum eſſe a lactis uſu, ſimulac aliis alimentis uti incipit infans (*e*); adeoque incongruum videretur, vitellum ovi miſcere lacti, cum ad regnum animale pertineat. Bona fide affirmare poſſum, me nullum unquam damnum obſervaſſe, & ſaepe vitello ovi uſum fuiſſe, uti §. 1356 monui, ad tollendam nimiam coaguli lactis in ventriculo cohaeſionem.

Omnes mutationes ſubitae in victu, ſanorum etiam & robuſtorum hominum, ſuſpectae ſunt; adeoque videtur minus tutum, ſi, ablactationis tempore, ſimul & ſemel omne lac repudietur, niſi ipſa ſub lactatione ſenſim aliis cibis aſſueverit infans. Fatetur ipſe egregius vir (*f*), vegetum colorem mutari, & macilentiores fieri, dum ablactantur, ſubita tali victus mutatione facta. Credit, per ablactationem infantibus conciliari morbum, ſed talem, qui, ſi rite tractetur, ſuos uſus habet in generali vitae Oeconomia. Fateor, mallem ſanitatem illibatam pergere, quam turbari per ablactationem: hinc ſolitus fui, poſt ſextum menſem, & quandoque citius, ſi lacticinia faſtidire inciperent (quod in quibusdam contingit), panatellas cum juſculo pulli, vel & vitulinae carnis, paratas porrigere bis de die; ſed in initio tantum parca copia ſimul; attentus eram ſemper, an quid invenirem mutatum in ſanitate. Hoc unicum notavi, quod foeces alvinae magis fuſci coloris fierent, ſimul ac carnium juſculis uterentur; caeterum nil mali obſervavi, licet tot regiarum

(*d*) Brouzet Eſſai ſur l'Educat. Médic. des Enfans Tom. I. pag. 215. (*e*) Ibid. pag. 270. (*f*) Ibid. pag. 259. 260.

rum prolium curam gesserim, ad omnia ratione muneris attentissimus. Omnes ablactationem facile tulerunt. Adstipulatur & *Hippocrates* (*g*), dicens: *Qui dum lac sugunt, interea cibum capiunt, facilius ablactantur.*

Hinc non videtur adeo metuendum esse a lactis miscela cum aliis cibis ex carnis succo paratis: imo antea notatum fuit, lactis partem crassiorem, caseum nempe, magis animalis naturae esse, quam serum & butyrum, quibus miscetur. Imo multis in more est, ut post ablactationem & lacte animalium & jusculis utantur, absque noxa sensibili: sic sensim pusilli assuescunt vario victus generi.

Interim in ciborum delectu post ablactationem attendendum est ad aetatem infantis, & robur. In votis habuerunt Medici, ut ablactatio non tentaretur, antequam dentes adsint, numerosi, & firmi satis, ut solidum magis alimentum non tantum dividere, sed etiam diligenter manducare, possint (*h*); tuncque commendant, ut rarius infanti porrigantur ubera, sed alii cibi offerantur, ut sic sensim ablactetur.

Verum aliquando contingit, ut nutrici per morbum, vel sponte, lac deficiat, antequam dentes satis numerosi emerserint; tunc animalium lac, si alia nutrix haberi nequeat, substituendum est: vaccinum si detur, aquae quarta parte diluitur, &, pauculo saccharo addito, dulcedo ipsi conciliatur, ut lacti humano reddatur similius. Solent quandoque talem miscelam infundere vasi stanneo, cujus apex, molli corio tectus, papillae molem & figuram refert, pluribusque foraminibus pertunditur, ut infans facile sumat: si plus aquae misceatur, potus loco servit. Simul tunc pulticulae, de quibus ante dictum fuit, dantur subinde: sic pergitur, donec dentes numerosiores, & firmiores, adsint, qui indicant, parum solidiorem cibum nunc concedi posse. A saccharo autem, lacti addito, nihil mali metuendum est (*i*). Veteres Medici mel, & mulsam, dederunt etiam recens natis infantibus: imo, saccharo addito, minus fortiter coagulatur lac. Miratus fui quandoque Medicos, severe omnem sacchari prohibentes usum, dum eodem die syrupos ex saccharo paratos praescribebant.

Quoad tempus ablactationis, in genere statuitur, tunc illud adesse, dum copiosi satis & firmi dentes prodierint; cum autem hoc omnino variet in diversis infantibus, illud exacte determinari nequit. Vidi, uti ad §. 1359 monui, abortum quinque mensium, cui bini dentes incisores in maxilla inferiori manifeste prominebant. Vidi sanam & vegetam puellam, cui decimo nono mense primus dens erumpebat. Circa septimum mensem solet frequentius incipere dentitio; & incisores primo prodeunt in utraque maxilla. Saepe contingit, ut molares dentes, minores nempe, caninis proximi, prodire incipiant, antequam octo dentes incisores proruperint omnes. Post hos sequi solent canini, sed tardius. Cum autem dentitionis tempore saepe gingivae pruriant,

(*g*) De Dentit. Charter. Tom. VII. pag. 872. (*h*) Moschion apud Spach. gynaec. pag. 10. n°. 113. Harmon. gynaec. part. prior. cap. 22. pag. 18. (*i*) Brouzet Educat. Médic. des Enf. Tom. I. pag. 273.

riant, doleant, tumeant, magnum ſolamen habetur, ſi hoc tempore infans ubera nutricis ducere poſſit; cum cochlearis attactum dolentes gingivae ferre vix poſſint; unde prolongatur ablactatio, prout ſerius vel ocyus dentes erumpunt. Cum autem ſaepe dentium inciſoriorum octo, quatuor molarium, & quatuor caninorum, octodecimo menſe abſoluta ſit eruptio, ſuaſerunt Medici (*k*), ut poſt sesquiannum, vel biennio abſoluto, tentetur ablactatio. Vix autem quid metuendum videtur pro infante, ſi diutius nutricis ubera ducat. Fortiſſima mater, dum, crudelem Antiochum irridens, ultimum natu filium hortaretur, ut pro patria lege ſtrenue martyrium ferret, dixit: *Fili mi, miſerere mei, quae te in utero novem menſibus portavi, & lac triennio dedi, & alui, & in aetatem illam perduxi* (*l*).

Poſt ablactationem tamen non ſtatim infantibus exhibenda ſunt quaevis, etiam duriora, edulia; a mollioribus ſenſim incipiendo, ad ſolidiores cibos procedendum eſt; ut ſenſim viſcera his aſſueſcant. Ciborum avidi ſunt, imo ſatis voraces, ſi ſani fuerint; &, licet dentibus ſatis valeant, oblatos cibos vix manducant, ſed ilico deglutiunt. Apud plebejos moris eſt, ut parentum menſae adſint, qui infantum voracitate delectantur, & obvia quaevis porrigunt edulia. Ingeruntur haec quidem, ſed non digeruntur: infarctum abdomen tumet quidem, ſed totum corpus emaciatur, & ſaepe cachectici pereunt.

Nitiditas autem quam maxime requiritur, ut tota cutis terſa ſemper ſit, neque diu maneat conſpurcata foecibus, aut urina; inde enim cutis rubores & eroſiones moleſtiſſimae metuendae ſunt. Sed & cutaneis morbis infantes frequenter obnoxii ſunt, dum ſordes in cryptis cutaneis collectae manent, quae molli abſterſione, ſpongiis, aqua tepida & lacte plenis, tolluntur; & cum bis de die hoc fiat, cavetur, ne ſimilia impoſterum facile colligantur in cute. Obſervatum fuit, infantes felicius nutriri, & creſcere, ſi haec mundities rite obſervetur (*m*). Balneis, ex aquae & lactis partibus aequalibus paratis, atrophicam puellam feliciter curavit *Fiſcherus* (*n*).

Profuit, egelida tantum aqua lavare infantes, & ſenſim aſſuefacere, ut frigidam lavationem ferant: multum enim ſic roboratur corpus, & poſtea a tempeſtatum mutationibus non facile adficitur (*o*). In genere mollis nimis educatio, & ſuperfluae illae cautelae, quae a nimis ſollicitis matribus imperantur, infirma reddunt corpora, ita ut poſtea minimam in ſex rebus non naturalibus mutationem ſentiant. Galliae Regina, cum plures proles anxia nimis educatione perdidiſſet, ex Medicorum conſilio, infantiam *Henrici quarti* ruſtico commiſit, voluitque, ut eodem victu & veſtitu uteretur cum ruſtici prolibus: ſic robuſtus, agilis, laborum tolerans, evaſit. Ita ſaltem fert conſtans traditio (*p*).

(*k*) Aeginet. Lib. I. Cap. V. pag. 2. verſa. Moſch. apud Spach. gynaec. pag. 10. n°. 113.
(*l*) Machab. lib. 2. cap. 7. vſ. 27. (*m*) Act. Erudit. 1727. pag. 526.
(*n*) De remedio ruſtic. variol. per balnea &c. curand. pag. 30. (*o*) Tiſſot avis au peuple ſur ſa ſanté §. 340. pag. 389. (*p*) Brouzet Educat. Médic. Tom. I. pag. 329.

§. 1359. Simulac haec ſuperarunt mala infantes, & incipiunt uti cibis crudis, fructibus horaeis, carnibus, caſeo, ſimilibusque, Vermes oriuntur.

Poſtquam ab uberibus remoti ſunt infantes, & communi adultorum victu uti incipiunt, prudentia ſuadet, ut gradatim ſolidioribus cibis adſueſcant, & primo talia exhibeantur fercula, quae facilis digeſtionis ſunt.

Frequenter obſervatum fuit, hoc aetatis tempore infantes verminoſos eſſe: unde *Hippocrates* (*q*), poſtquam recens natorum, & dentientium, morbos recenſuerat, dixit; inter alios morbos, illis jam adultioribus factis contingentes, numerari lumbricos rotundos, ſive teretes, & Aſcarides. Taeniam in hoc loco non memorat; quia videtur credidiſſe, hunc vermem homini coaevum eſſe; uti poſtea dicetur. Voluit *Galenus* (*r*) in Commentariis ad hunc Aphoriſmum, illos vermes, non ex ſemine, ſed ex putredine, gigni; praecipue, ſi calor major ſimul accedat; & ideo putavit, in adultioribus jam vermes potius gigni, quam in recens natis, & lactantibus; quia major in his calor adeſt.

Satis quidem veroſimile videtur, in adultioribus, communi adultorum victu jam utentibus, frequentius obſervari vermes; ſed tamen negari nequit, in lactantibus, & quandoque in recens natis, vermes inventos fuiſſe. Celebris Medicus *de Lille* (*s*), *in propria filiola, undecim hebdomadas nata, integros vermium nidos obſervavit, licet mater illi praeter ubera nihilum adhuc, neque lac coctum quidem, praebuiſſet:* cum autem vermium ſymptomata plurima ab ipſa nativitate in hac filiola obſervaſſet, vix impedire potuit, quin crederet, vermes congenitos fuiſſe.

Plures obſervationes foetuum, vermes in inteſtinis habentium, dum in utero materno adhuc haerebant, collegit egregius Medicus *van Doeveren* (*t*); cujus Diſſertatio legi meretur quam maxime.

Honeſta & ingenioſa matrona, filium trimeſtrem lactans, mihi teſtata fuit, ſe ſaepius vidiſſe, parvos vermes ex ano filii prodiiſſe.

Quamdiu infans ubera ducit, lac nondum expoſitum aëri haurit; poſtquam cibos aëri expoſitos ſumit, poſſunt ova inſectorum una cum his facilius in corpus venire; imprimis ſi crudi aſſumuntur, & non cocti. Fructus horaei toties verminoſi inveniuntur; caſeus ſaepius minimis vermiculis non tantum, ſed etiam majoribus, ſcatet. Novi olim hominem, qui ſimulac caſeum album manducaret, bidui tempore poſt moleſtum pruritum, ab aſcaridibus copioſis, circa anum ſentiebat: erat ille caſeus, qui ex toto lacte, non ſeparata prius parte cremoracea, conficitur; hinc pinguis ſatis eſt, & ſapore gratus. Si abſtineret a talis caſei eſu, vel alia caſei ſpecie uteretur, brevi ceſſabat moleſtus ille pruritus, nec amplius apparebant aſcarides.

Hinc

(*q*) Aphor. 26. ſect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 121. (*r*) Ibid. pag. 122. (*s*) De cordis Palpitatione pag. 133. (*t*) Diſſert. Inaugur. de verm. Inteſtin. homin. Lugd. Batav. 1753. pag. 31.

Hinc non mirum videtur, ab ovis assumtis excludi animalia, cum calor & humiditas faveant exclusioni. Sed manet tamen illa difficultas, quod extra corpus humanum non sint adeo obvii vermes humani, ut certo constare possit, ab ovis horum ingestis frequenter adeo observatos vermes produci; de qua re sequenti paragrapho dicetur.

§. 1360. Causam dant ova insectorum, in aëre vel terra viventium, assumta, neque vi tenelli motus destruenda.

Antea, uti notum est, credebatur, ex putrefactione vermes, & alia animalia, nasci posse, imprimis insecta. Postquam autem summorum virorum industria detecta fuit mirabilis & artificiosissima insectorum fabrica, facile patuit, impossibile esse, ut ex putredine informi exsurgeret animal, quod adeo multiplices, adeo diversas, adeo miro ordine dispositas, partes habet, numero & situ semper easdem in eadem specie. Unde penitus eviluit haec sententia. Veterum opinioni forte ansam dederat, quod in putridis, vel cito & facile putrescentibus, ova sua deponerent insecta frequentius, ut & calore, putredinem comitante, foverentur, & ex ovo prorepens vermiculus paratum inveniret nutrimentum. Sic fervida aetate circumvolitantes muscae carnibus animalium mactatorum imponunt ova sua, & citissime quidem: gravida musca turgido abdomine quingenta, quandoque & plura, ova continet, quae pauco tempore in obvias carnes distribuere novit; sicque hominum cibos vermibus brevi nascituris foedat. Cum autem plurimorum animis haec opinio insedit, vermes putredinem comitari, hinc detestantur carnes, si vel unicum vermiculum in illis invenerint. Certum tamen est, teneras & sapidissimas carnes a muscis eligi, in quibus ova sua ponant: sic & optimorum fructuum selectum facere noverunt, ut in molli pulpa tuto ova collocent.

Nec viventibus parcunt animalibus; sed cavo aculeo, ovum continente, cutim perforant, sub illa ovum deponunt; vermiculus ex ovo emergens rodit domicilii sui parietes, inflammat locum, pure inflammationem sequente nutritur, crescit, mutatur in chrysalidem, ex qua prodiens musca cutim perforat, avolat. In vaccis observata fuerunt talia apostemata saepius.

Sed & in cervorum, & ovium, nares ingrediens musca, ova in his cavis deponit. Alia muscarum species equos circumvolat, &, dum hoc animal alvum egerit, per anum intrat, antequam ani sphincter claudatur, lateribusque intestini ova sua affigit. Innumerae artes sunt, quibus insecta prospicere noverunt progeniei, ut commodum locum, teporem requisitum, & obvium nutrimentum, procurent; de quibus videri possunt illa, quae *Swammerdam*, *Valisnieri*, *Redi*, *Reaumur*, *Lionnet*, *Bonnet*, & alii, incomparabili industria, & improbo labore, collegerunt.

Cum jam in aqua toties minimorum animalculorum myriades detegerentur, & in aqua, ubi nulla microscopiis detegebantur talia, si aëri exponeretur, vel cum plantarum partibus infunderetur, postea ingens horum numerus occurreret, hinc conclusum fuit, aërem, quem haurimus, viventibus plenum esse. Cum autem & terra scateret his, minus mirum videba-

tur, cur horum ova, quorum ingeſtio inevitabilis omnino videbatur, pullularent etiam in corpore.

Poſtquam autem ſummorum virorum indefeſſa induſtria detexerat ſexus diverſitatem in inſectis, & copulam, in aliis utrumque ſexum, quae tamen cum ſibi ſimilibus duplici coïtu uniebantur, dum quaedam vivos foetus ponerent, plurima eſſent ovipara, credebatur univerſalis lex eſſe, ut vel vivo partu, vel ovis depoſitis, propagarentur inſecta. Unde concludebatur, vel ex inſectis vivis minoribus deglutitis, vel illorum ovis corpus noſtrum ingreſſis, vermes in corpore humano produci. Cum autem & in viviparis animalibus ova, & ovaria, detecta fuiſſent, hinc ſtatuebatur ſatis unanimiter, *omne animal ex ovo* eſſe.

Verum reſervatum erat ingenioſiſſimo, & naturalis hiſtoriae amantiſſimo, viro *Trembley*, alium propagationis inſectorum modum videre (*u*). Viderat in aqua aliquod corpuſculum, nudis oculis facile conſpiciendum, ſemen *cardui benedicti* non inepte mole & figura referens, de quo dubitabat, an ad vegetabilium, an vero ad animalium, claſſem pertineret. Sedulo examine conſtitit, motum localem habere illud corpuſculum, cirrhis emiſſis vermiculos in aqua natantes arripere, arreptos ori admovere, & deglutire: unde merito concluſit, animal eſſe, & *Polypum* vocavit, cum & cirrhis, & reliquo corporis habitu, *Polypum piſcem* referret.

Novo hoc ſpolio laetus mirabatur, ex corpore hujus animalculi naſci alium Polypum ſimilem, eodem modo ac rami de trunco arboris prodeunt, cito creſcere, & parenti adhuc haerentem cum illa de praeda certare. Separabatur quandoque ſponte a matre Polypus, & vivus natabat, vermiculos devorabat, digerebat, egerebat. Quandoque & matri adhuc cohaerens ſimilem progeniem, ſimili modo, producebat; quae, calida tempeſtate, brevi aeque foecunda erat, ac mater, & avia. Sic miro ſpectaculo ramoſus polypus medium quoddam inter animalem & vegetabilem familiam avidis monſtrabat oculis, dum motu locali, & praedam ſectando, animal, propagatione plantam, referret. Polypus enim ex Polypo, uti ramuli ex truncis plantarum, creſcebat.

Sed & longe magis mira inventa fuerunt. Dum medius ſecabatur Polypus, ex capite nova creſcebat cauda; & novum caput emergebat ex caudae extremo, quod trunco cohaeſerat: eadem reproductio ſuccedebat, ſi ſecundum corporis longitudinem bifariam ſcinderetur Polypus. Hanc diviſionem, & ſubdiviſionem, eo usque produxit egregius *Trembley*, donec ex uno Polypo, in ſexaginta quatuor partes diviſo, totidem novi producerentur. Praeterea, dexteritate ſumma, non facile ab unoquoque imitanda, totum Polypi corpus invertit, ita ut interior tota corporis ſuperficies foret exterior, & contra exterior occuparet interiora: adeo vexatum hoc animal oblatam praedam devoravit, ut ante, & novis foetibus pullulantibus ramoſum poſtea apparuit.

Plu-

(*u*) Mémoires pour ſervir à l'hiſtoire d'un genre de polypes d'eau douce.

Plura ex his ſtupendis propriis oculis vidi, dum ipſe harum rerum primus inventor ſolita ſua humanitate mihi demonſtraret; quaedam, tanti Praeceptoris veſtigia ſequens, licet impare greſſu, imitari conatus fui. Poſtea & in aliis majoribus inſectis ſimilia tentata fuerunt, & non ſine ſucceſſu, in lumbricis terreſtribus, hirudinibus, &c.: licet non adeo foecunde, ac in Polypis.

Saltem inde diſcimus, ne tam facile generales regulas ſtatuamus, quamvis numeroſis obſervationibus fultae videantur. Forte enim numeroſiora adhuc nos latent, quae contrarium evincunt. Plantas ex ſeminibus propagari conſtat; ſed non unica eſt in plantis propagationis methodus; per corticem, ramos, folia, radices, multiplicationes plantarum obtineri poſſunt; licet & feliciter eadem ex ſeminibus creſcant. Notum eſt, radices quarumdam plantarum in partes diſſectas, terrae fertili commiſſas, novam dare progeniem. Aloë, prolifera dicta, uti propriis oculis vidi in horto *Auguſti Imperatoris*, caulem ramoſum ingentem educit, florigerum; delapſis floribus, millenae novae plantulae in caule ramoſo apparent; quae, ſponte delapſae, ſpeciem laetiſſime propagant. Sicut jam in plantis non unus ſed plures propagationis modi ſunt, an non in regno animali idem obtinere poterit? Certe Polypus non per copulam redditur foecundus; ſed in ſe ipſo, & in ſingulis diſſecti corporis partibus, vim producendi ſui ſimile habet. Obſervaverunt celebres viri, ante laudati, quaedam inſecta eſſe vivipara aeſtate, autumno ovipara: inventa fuerunt alia, quae foecunda erant, & vivos foetus pariebant, absque ullo commercio cum aliis: egredientes ex matris alvo foetus, ſtatim remoti, ſolitarii, vitro tecti, ſervabantur caute, & tamen ſuo tempore vivos foetus pariebant: nova haec proles ſimili modo cuſtodiebatur ſolitaria, & tamen foecunda erat; idem experimentum ſucceſſit per plures ſucceſſivas generationes.

Forte haec, & alia plura, quae a tantorum virorum induſtria ſperare licet, majorem lucem aliquando affundent generationi, & propagationi, vermium in corpore humano. Haec obiter hoc in loco monuiſſe ſufficit; poſtea enim ad §. 1363 de hac re quaedam adhuc dicenda erunt, ubi de vermibus in corpore humano maxime obviis agetur; qui nempe in primae coctionis viis inveniuntur.

Cum tantus inſectorum numerus ſit, & tam facile minora, vel & majorum ovula, cum aëre, cibis, potibus, in corpus humanum venire poſſint, non adeo mirum videbatur, in ventriculo & inteſtinis vermes frequenter inveniri. Sed major difficultas viſa fuit, dum & in aliis corporis locis inveniebantur; ad quae non intelligebatur adeo facilis aditus. Dum *Ruyſchius* (*w*), non tantum in hepate, in ductu cyſtico, poro bilario, & veſica fellea, ovium (ad quae loca minus difficilis via vermibus ex inteſtinorum cavo videtur), vermes inveniebat; verum etiam frequenter in canum renibus, & ſemel in humanis renibus, illos viderat; imo etiam in arteriis viventium equorum; & apud magni

(*w*) Obſervat. Anatom. Chirurg. nº. 64. pag. 60.

magni nominis auctores legerat, etiam in cerebro vermes fuisse repertos; fatetur, quod dubitare ceperit, *an omnia ex ovo generentur, uti Harvaeus, ejusque sectatores, volunt.* Cum autem ventriculi & intestinorum actione solidiores etiam cibi tantam mutationem patiantur, fatebatur, se intelligere non posse, quomodo tenera insecta, illorumve ovula, horum viscerum actionem experta, potuerint manere integra. Addebat & hoc argumentum, *quod nullus mortalium unquam ejusmodi vermes extra corpus viderit*; de qua re postea dicetur: interim in figuris *Ruischius* delineat taeniam ex pisce desumtam (*x*). Videri possunt & illa, quae de vermibus alia occasione ad §. *916* dicta fuerunt.

Sed & Veteres Medici, de vermibus agentes, videntur ambigui haesisse; imprimis de taenia; quae cum magnam adeo longitudinem quandoque acquirat, ut fere intestinorum omnes gyros aequare posse videatur, dixit *Aëtius* (*y*); *Est autem latus lumbricus, si ita dicere libeat, permutatio pelliculae, intrinsecus tenuia intestina ambientis, in corpus vivum quoddam, quod continuos stomachi morsus infert, & ad cibos incorrigibilem appetitum.*

Mirae habentur observationes de vermibus in diversis corporis locis inventis. Celebris *Du Verney* (*z*) refert, infantem quinque annorum semper conquestum fuisse de dolore valido circa nasi radicem: per tres menses decubuit febre lenta; dein validae convulsiones secutae fuerunt: post mortem inventus fuit in sinu longitudinali cerebri vermis, quinque circiter pollices longus, lumbrico terrestri similis. Credi forte posset, quod fuerit concretio polyposa; qualis satis frequenter in hoc sinu invenitur; quae vermis specie fallere potuisset; sed addit, quod vermis ille a sexta matutina ad tertiam pomeridianam usque vixerit. Videtur fuisse de teretium genere, qui lumbricis satis similes apparent.

Apud *Baglivium* (*a*), in Epistola ad Celeberrimum *Andry* scripta, legitur de homine quadraginta annorum, qui derepente laborare cepit doloribus stomachi & partium vicinarum vehementissimis; hi per octo dies perdurarunt: postea diu noctuque singulo semiquadrante horae convellebatur leviter toto corpore, sed momento temporis tantum; cum pallore vultus, & virium prostratione. Afflicto per octo dies his malis misero aegro, derepente quieverunt omnia per duas circiter horas; quibus vix elapsis, supervenit dolor stomachi, ac pectoris, tam crudelis ac vehemens, ut ejus vi paulo post perierit: Dicebat ante mortem miser, cor & ventrem sibi veluti a canibus lacerari. Aperto cadavere, inventus est in cavitate pericardii Vermis niger, pilosus, vivus, palmaris fere longitudinis. Cor erat valde lividum.

Celeberrimus Senac (*b*), cum viderat concretiones polyposas rubras, figuram vermium exacte referentes, vermium in corde, vel cavo pericardii, nidulantium historiam in medio relinquit; sed testatur tamen, quod *De Lapeyronie* ipsi

(*x*) Observat. Anatom. Chirurg. n°. 64. pag. 60. (*y*) Sermon. 9. Cap. 40. pag. 173. (*z*) Acad. des scienc. l'an. 1700. hist. pag. 15. (*a*) Oper. omn. pag. 699. (*b*) Traité de la structure du coeur tom. 2. pag. 437.

ipſi affirmaverit, ſe in diverſis canibus inveniſſe vermium convolutorum glomeres inter baſim cordis & pericardium; imo & in ipſis cordis ventriculis. Hinc concludit, nullo modo impoſſibile eſſe, ut in corde humano ſimilia obſerventur.

Cum autem cor in Pericardio clauſo undique haereat, nulli parti corporis nexum, niſi ſibi ipſi per vaſa, debuit vermis ovum, vel quodcumque aliud ſtatuatur ejus primordium, per vaſa huc delatum fuiſſe: ſed quam tenuia haec ſunt, quae ex cordis ſuperficie, & pericardii tenui membrana, rorem tenuiſſimum, cor perpetuo humectantem, exhalant: per teneriora adhuc vaſa debuit tranſiviſſe inſecti primum ſtamen, ſi ab *Adriano Spigelio* in humore vitreo oculi equini inventus fuerit Vermiculus (*c*).

Verum quidem eſt, in aquis ſtagnantibus, in plantarum infuſis, per microſcopium detegi minutiſſima animalcula, quae, ſi liquidis noſtris miſta forent, cum his per minima vaſa tranſire poſſent. Sed nulla obſervata docuerunt, minuta haec in tantam molem excreſcere poſſe, ut palmarem v. g. magnitudinem aequarent.

Non mirum ergo videri poterit, ſi tot difficultates motae fuerint ab exercitatiſſimis in naturali hiſtoria viris contra generationem vermium humanorum ex ovis in corpus ingeſtis. Hujus loci non eſt, omnia haec ſingulatim expendere, cum Medico ſufficiat noviſſe ſigna, quae docent, infeſtos illos hoſpites in corpore humano nidulari, praevidere mala, quae inde ſequi poſſunt, & ſcire methodum ac remedia, per quae de corpore expelluntur. Caeterum videri poſſunt illa, quae de his difficultatibus dicta ſunt (*d*). Imprimis apud *Clericum*, ubi harum collectio legi poteſt. *Swammerdammius* (*e*), adeo oculatus, adeo ſedulus in his rimandis, poſtquam omnia conſideraverat, dixit: *Difficillimum quidem eſt explicatu, quanam ratione vermes in animantibus viventibus generentur &c.: Quantum ad me attinet; fateor ego, tam pauca mihi circa hanc rem experimenta ſolida ſuppetere, ut hactenus nihil omnino in ea videam: etiamſi multos, modisque multifariis conſtitutos, vermes in viventibus, & ſe moventibus, tam terreſtrium, quam aquatilium, & aëreorum, animalium corporibus conſpexerim. Attamen nihil ſolidi quidquam certive hic pronunciare valeo.*

Non mirum hinc, ſi in diverſas ſententias abiverint Eruditi viri, dum vermium humanorum originem rimabantur. Quidam putaverunt, vix morboſos vocandos eſſe vermes. In Lacertae Indicae ſquammoſae ventriculi parte ſuperiori inventus fuit ſaccus plenus vermibus vivis, aciculam longitudine & craſſitie aequantibus, quorum numerus ad milleſimum accedebat; nec videbantur morboſi eſſe, cum in alia Lacerta ejusdem ſpeciei ſimilis omnino ſaccus verminoſus inveniretur. Copia vermium in Tigridis ventriculo inventa pariter fuit (*f*); quod & recentiora obſervata confirmarunt. Uti jam ſinguli-

(*c*) Bonet. ſepulcret. Lib. I. ſect. 18. Obſerv. VI. tom. 1. pag. 422. (*d*) Académ. des ſcienc. l'an 1709 Hiſt. pag 36. Dan. Clerici hiſtor. natur. & Medic. lator. lumbric. Lib. I. cap. 14. pag. 546. & ſeq. (*e*) Bibl. Natur. tom. 2. pag. 708. 709. (*f* Acad. desſci en. l'an 1703. Hiſt. pag. 47.

lis animalium ſpeciebus, imo & plantarum, certa inſectorum ſpecies familiaris eſt, ita ſuſpicabantur, quandam forte utilitatem vermes corpori adferre, vel talia ſaltem conſumere in ſuos uſus, quibus facile carere poſſumus, ſicque noſtris impenſis quidem, ſed absque noxa, vivere. Tunc tantum nocituros credebant, ſi numero nimis aucti, vel, alia quacumque de cauſa deficiente pabulo, vicina irritarent, vel roderent. *Hippocrates*, uti poſtea dicetur, coaevam credidit humano generi taeniam. Interim patebit, credo, ex ſequentibus, vermes non adeo innoxios eſſe; licet negari nequeat, quandoque copiam vermium prodire de corpore hominum, quos nulla ſigna docuerant, verminoſos eſſe.

Hiſtoriae naturalis, & theſauri regii, deſcriptione adeo Celebris *Buffon*, poſtquam conſideraverat illa, quae circa vaſa ſeminalia *Polypi*, *Sepiae*, *Loliginis*, detexerat acutiſſimus *Needham* (*g*), fuit in illa opinione, quod omnia corpora, viventia aut vegetantia, continerent partes quasdam organicas, viventes quidem, ſed quae tamen nec animalia, nec vegetabilia, forent, at medium quid. Animalcula, ſpermatica dicta, voluit eſſe tales moleculas organicas, quae, licet motum habeant, tamen non ſint animalia. In alimentis, ex vegetabilibus & animalibus paratis, latere ſtatuit talia, quae ope moduli cujusdam interioris effingerentur in moleculas organicas viventes; reſidua, bruta quaſi, alimentorum materia, ſeparatis actuoſis illis moleculis, inutili jam, de corpore expulſa. His moleculis perditorum reſtitutionem & corporis incrementum tribuit; easdem collectas haerere in locis ad hunc uſum deſtinatis, & ſemen animalium conſtituere, voluit. Credidit etiam, easdem moleculas organicas, ſi colligantur in locis, ubi ſibi invicem uniri poſſint, & magna ſimul copia praeſto ſint, tunc in animalium corpore formari in alia animalia; qualia ſunt taeniae, aſcarides, vermes aliquando reperti in venis & ſinubus cerebri, hepate, &c.; haec autem animalia non debent ſuam exiſtentiam aliis animalibus ejusdem ſpeciei; non enim generantur ſimili modo ac alia animalia; ſed producuntur ab illa materia organica, ſi extravaſata fuerit, vel non reſorpta per vaſa, quae nutriendo corpori ſerviat. Satis enim probabile credit, ſubſtantiam illam productivam, ſemper actuoſam, & tendentem in organizationem, producere vermes, aliaque minuta corpora diverſae ſpeciei, pro diverſitate locorum, & matricum, in quibus accumulatur.

Legi merentur illa, quae egregius ille vir ſubtiliter de his diſputat (*h*).

Interim haec opinio, licet ingenioſa, non videtur carere magnis difficultatibus.

Unde hactenus communior illa ſententia viget, vermes humanos ab ovis, foris in corpus humanum delatis, originem ducere, & in ipſo corpore, more aliis animalibus conſueto, multiplicari (*i*). ***Quanquam vero & haec ſententia ſuis vexatur dubiis, quae expediri aegre queant; non ſunt tamen iſta tanti momenti,***

(*g*) Nouvell. découv. par le microſcope de T. Needham pag. 60. & ſeq. (*h*) Hiſt. Natur. génér. & particul. tom. 2. pag. 18. 19. & ſeq. & pag. 258. & ſeq. (*i*) Van Doeveren diſſert. de verm. inteſt, pag. 25. & ſeq.

ti, ut non ſperare liceat, ulteriori ſcrutinio tandem ad liquidum perductum iri. Quod ipſa natura dictavit ſyſtema, non ilico turbandum, ſi qua forſan parte ob cognitionis humanae defectum hiat (*k*). Supponit autem haec ſententia, ſimilia his animalia extra corpus humanum exiſtere, de qua re poſtea ad §. 1363 quaedam dicentur.

§. 1361. Nidum dat pituita inteſtinalis, vel gaſtrica, in qua haerent, foventur, pariunt, augenturque.

Cum vermes humani in primis viis praecipue reperiantur, & maxime communis opinio ſit, uti dictum fuit, originem illos ducere ex ovis ingeſtis, videbatur veroſimile, quod haec vel deſtrui deberent motu periſtaltico, vel ſaltem, ſi huic reſiſtere potuerint, cum reliquis foecibus per alvum expelli, niſi lateribus inteſtinorum fixa haererent, quacumque de cauſa haec adhaeſio fieret.

Notum eſt, ventriculum & inteſtina obduci glutinoſo muco, ſed benefico & naturali; quo lubricatur, inungitur, interna illorum ſuperficies; ſimulque ab omni acrimonia defenditur, uti & aſperitate ingeſtorum, quae in voracibus hominibus ſaepe non ſatis comminuuntur dentibus, antequam deglutiantur. Hic mucus nidum dare poterit vermium ovis ſatis commodum; in quo foveri poterunt, & per quem adhaerent inteſtinorum parietibus ſic, ut nec motu inteſtinorum periſtaltico, nec a tranſeuntibus per cavum inteſtinorum ingeſtis cibis, & foecibus, loco moveri poſſint. Cum autem mucus ille abundet in junioribus, hinc creditur, vel ab hac cauſa illos vermibus laborare frequentius. Non mirum ergo, quod vermes tali muco undique obducti quandoque inventi fuerint.

§. 1362. Hinc raro in adultis, & in his modo torpidis, & leucophlegmaticis.

Cum autem in adultis major corporis ſiccitas fiat, bilis & omnes humores in ventriculum & inteſtina depluentes acriores ſint, quam in junioribus, hinc minus frequenter vermibus moleſtantur, niſi lenti, frigidi, mucoſi, humores copioſi in corpore adſint; ut in illis obſervatur, quos Leucophlegmaticos Medici vocant. De qua re videantur illa, quae ad §. 69. & ſequentes habentur, ubi de *glutinoſo* ſpontaneo agebatur.

Interim certum eſt, non omnes adultos, licet etiam optimam corporis temperiem habuerint, a vermibus immunes vivere. Cum totum corpus firmius ſit, & nervoſum ſyſtema minus irritabile, ſaepe non ſentiunt tantas a vermibus moleſtias, ac quidem juniores pati ſolent: hinc ſaepe vermes habent inſcii; qui per medicamenta, purgantia imprimis, expelluntur; quando-

(*k*) Gaub. Inſtitut. Patholog. §. 587. pag. 302.

doque & acutorum morborum tempore prodeunt improviſo. Unde *Hippocrates* (*l*) dixit: *Sed & lumbricos teretes, morbo judicium ſubeunte, una cum excrementis prodire, utile fuerit.* Cum autem illo tempore, dum morbus judicium ſubit, multae turbae in corpore fiant, & magnae humorum mutationes, mirum non eſt, vermes teretes, qui ſatis mobiles ſunt, ex ſede ſua exturbari. Unde videtur vermium horum exturbatio criticam perturbationem deſignare, non tamen bonum ſemper effectum. Si enim humores, per validum morbum corrupti, affatim per alvum ruant, ſimul expelluntur vermes; ſed funeſto cum eventu. Sic apud *Hippocratem* (*m*) legitur de homine, qui incaleſcens coenavit, multum bibit, & deinde, hypochondrii dolore inflammatorio correptus, acute febricitavit, cum malis ſymptomatibus; *ſeptimo die ab alvo irritata liquida & turbulenta cum lumbricis ſeceſſerunt*; ſed absque levamine ſymptomatum; & undecimo die periit.

Sic & obſervatum fuit *Biterris* (*Béziers*) anno milleſimo ſeptingenteſimo trigeſimo, epidemicorum more, verminoſam colluviem afflixiſſe plurimos. Licet enim & aliis temporibus vermes ſatis frequentes fuerint incolis, illo anno tamen cujusvis ſexus, aetatis, temperiei, homines vermibus infeſtabantur; & quidem ita, ut aliqui ſuccubuerint, fruſtra adhibitis omnibus remediis; quae ſatis valida dari debebant; ut ſurſum, aut deorſum, expellerentur vermes, quorum plurimi exibant vivi de corpore (*n*).

Toties in caſtris obſervatae fuerunt vermium excretiones, in militibus, dyſenteria, febribus intermittentibus, remittentibus, aut continuis, laborantibus. Teretes autem erant vermes, qui in his morbis excernebantur (*o*). Monet ſimul egregius auctor, non cogitandum eſſe, vermes fuiſſe dyſenteriae, aut harum febrium, cauſam; ſed tantum, reddidiſſe hos morbos pejores. Idem in noſtro exercitu obſervatum fuit. Unde patet, & in adultis, duro labore exercitatis corporibus, vermes ſatis frequenter adeſſe, qui non prodiiſſent, niſi hi morbi adfuiſſent. Videtur enim admodum veroſimile, hos vermes ante morbum jam exſtitiſſe.

Praeterea Taenia, ſive vermis latus, in adultis obſervatur ſatis frequenter.

§. 1363. Suntque rotundi, lati, aſcarides.

Tres illae vermium ſpecies communiter occurrunt in ventriculo & inteſtinis humanis; ideoque de illis in vermium hiſtoria & cura imprimis agitur; licet negari nequeat, & alias inſectorum ſpecies in his locis fuiſſe deprehenſas. Si enim foecunda aliorum inſectorum ova ad has partes delata fuerint, non videtur mirum, quod in loco tali humido & calido excludantur. Plures ob-

(*l*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 628. (*m*) Epidem. Lib. I. text. 12. aegrot. 12. Charter. Tom. IX. pag. 114. (*n*) Académ. des ſcienc. l'an 1730 hiſt. pag. 57. (*o*) Pringle obſervat. on the diſeaſes of the army. part. 1. Chapt. 1. pag. 10. Chapt. 3. pag. 30.

observationes in historia medica leguntur ranarum, lacertarum, per vomitum, vel per alvum, redditarum; sed stagnantes aquae verno tempore sperma sic dictum ranarum &c. habent, & quandoque a sitientibus incaute potantur. A tali, vel simili, causa videntur produci insecta, quae, a vermibus humanis vulgo dictis penitus diversa, in corpore humano reperiuntur. Indus triginta sex annorum molestum abdominis dolorem diu passus fuit: cum frequenter Indi vermibus laborent, Medicus Anthelminticum praescribit, quod *semen contra* (vermes scilicet) vocari solet. Pauco tempore post hoc remedium assumtum dolores minuuntur, & alvo excernit vermem mortuum, qui septuaginta sex pollices & quatuor lineas aequabat longitudine, & crassitie quatuor lineas. Vermis ille erat rotundus, coloris pallide flavescentis, caput durum habebat, & a capite usque fere ad caudam numerabantur centum & septendecim annuli cartilaginei, omnes integri. Expulso hoc verme, cassabat omnino dolor, vivus redibat vultui color, nec postea de ullo malo conquestus fuit (*p*). Facile patet, vermem illum a teretibus vermibus humanis omnino diversum esse.

Aliud mirabile exemplum legitur (*q*). Nobilis puer, unicus viduae matris filius, vermibus laborabat, cum summis doloribus abdominis, convulsionibus, &c. Sentiebat miser puer, repere in ventriculo serpentem, ut credebat; percipiebat, morsu lacerari viscera. Ab amaris, anthelminticis, purgantibus, exasperabantur omnia symptomata: imo a diagridio dato sequebantur convulsiones. Celebris ille Medicus, videns, ab irritantibus augeri omnia mala, dedit satis largum haustum lactis vaccini; quo potato, mox sopiebantur omnes dolores; qui, dum redirent, lacte epoto pariter placabantur. Denuo ab alio Medico datum fuit purgans; verum omnia mala recrudescebant; lacte poto, iterum cessabant; & totam curam anxia mater Celebri *Gallo* commisit, qui tentavit allicere vermem odore lactis calidi versus os, hac spe, ut vel sponte exiret, vel arreptus extrahi posset. Feliciter cessit haec methodus: tertio enim tentamine, ascendens ad radicem linguae vermis, tenaculo prehensus educebatur. Vermis ille niger erat, rotundus, & pilosus, crassitie calamum scriptorium superans, & triginta palmas Italicas longus, quem in rei insolitae memoriam servavit Medicus.

Per biennium laborabat homo doloribus colicis admodum validis, cum nixibus vomendi vehementibus, & fame fere insatiabili. Copiam vermium planorum, quandoque integros glomeres, alvo deponebat. Praescriptae fuerant pilulae, certo intervallo temporis sumendae, una cum quodam decocto. Pertaesus tot molestiarum aeger, saepius, quam praescriptum fuerat, sumsit haec remedia; unde animi deliquia, & syncope, sequebantur, ita ut morti proximus videretur. Simul tam valida aderant abdominis murmura, ut ad triginta & ultra passuum distantiam auribus percipi potuerint. Tandem prodierunt ver-

(*p*) Feuillée journ. des observat. phys. &c. Tom. I. pag. 421. (*q*) Gallo disser; taz. dell'uso del latte. tom. 2. pag. 133. & seq.

vermes, quorum quidam satis longi erant, praecipue ultimus, qui infestissimus aegro hostis fuisse credebatur merito.

Vermis ille vivus prodiit, sedecim pedes longus, caput ad sesqui pedis longitudinem elevatum tenens semper, sive in terra reperet, sive in glomerem convolutus jaceret. In vas aqua plenum dimissus miris movebatur modis, semper erectum tenens caput, quod nigrum erat, & instar pisi rotundum: collum habebat valde angustum, & binos oculos: eminentias habebat vertebris similes. Aeger postea optime valuit, laudans suam temeritatem, quae forte ad curationem necessaria erat, vel saltem illam acceleravit (*r*).

Describitur & vermis, qui per anum exivit, longus sesqui pedem; corporis diameter aequabat pollicem cum dimidio; totus vermis sanguine plenus erat; dum exibat, simul aliquot librae sanguinis prodierunt, & per aliquot dies postea sanguinis grumosi aliqua copia per anum exiit. Vermis ille mortuus prodibat, & annulos habebat instar lumbrici terrestris. Caput erat reliquo corpore angustius, os triangulare, hirudinis instar. Postea nunciavit aeger, se alium similem evacuasse vermem, priori potius adhuc majorem; qui frustillatim prodiit (*s*). Vermis ille ab idoneis testibus visus fuit, & a perito pictore delineatus in Icone exhibetur.

Plura similia facile colligere potuissem; verum haec sufficient, ut constet, in ventriculo & intestinis humanis quandoque alia insecta reperta fuisse, praeter vermes rotundos, latos, & ascarides; de quibus singulis nunc dicetur.

Rotundi. Vocantur & teretes; reliquis vermibus humanis frequentius reperiuntur in intestinis; cum autem externa forma satis similes appareant lumbricis terrestribus, quorum ingens copia ubique praesto est; hinc multi crediderunt, ex ovis lumbricorum, quocumque demum modo haec corpus humanum ingressa fuerint, teretes vermes produci. Sic *Celeberrimus Linnaeus* (*t*) voluit, *Lumbricum intestinorum esse eandem speciem cum lumbrico terrestri vulgatissimo.* Eandem sententiam amplexus fuit *Scopoli* in historia naturali admodum versatus (*u*). *Docet hoc communis utriusque fabrica, habitatio, vita, foecunditas, & communia utrisque venena.* Foecunditas satis convenit; sed nec habitatio, nec vitae genus, eadem sunt. In terra nidulantur lumbrici, terram comedunt; quae & in illorum interaneis invenitur, & per illorum alvum egeritur: vermes humani in intestinis habitant, & longe alio fruuntur alimento. Vermes terrae sanguinem rubrum habent (*w*), & pedes, vel saltem pedibus quid analogum, in illis *Swammerdam* detexit. Voluit quidem, ridiculam esse illorum opinionem, quae ex ovulis deglutitis vermes in nobis oriri statuit, cum longe aliud alimentum requirant. Sed credidit tamen, tunc possibile hoc esse, si corpori humano ingerantur ova talium insectorum, quae in aliorum animalium intestinis vixerunt (*x*). Vermes humani, quan-

(*r*) Acad. des scienc. l'an. 1740. hist. pag. 72. (*s*) Medic. Essays and observat. tom. 2. artic. XXVI. pag. 336. (*t*) In system. Natur. pag. 85. (*u*) De Hydrarg. Idriens. tentamin. 157. (*w*) Swammerd. Bibl. nat. pag. 120. 247. (*x*) Ibid. pag. 710.

quantum constat, nullam unquam subeunt metamorphosin, nec etiam lumbrici terrestres. Non tamen impossibile est, insecta in ipsis animalium intestinis metamorphosin subire posse. Musca illa, de qua ad §. 1360 dictum fuit, per anum equi ingreditur, ova ponit, quae vermem excludunt, suo tempore in chrysalidem mutandum, ex qua musca prodit postea.

Verum inveniuntur in aliis animalibus teretes vermes humanis omnino similes (de reliquis postea dicetur). Vermes rotundos invenit in vitulorum, & quidem adhuc lactantium, intestinis *Celeberrimus Vallisnerius*; dissecuit summa, qua valebat, dexteritate; & invenit structuram diversam a lumbricis terrestribus: vidit ova vera, sed numerosissima (*y*). *Clericum* citavi, quia & *Vallisnerii*, & *Redii*, observata collecta apud hunc auctorem habentur.

Egregius *Edw. Tyson* (*z*) dissecuit & vermes teretes humanos, illosque omnino diversos a lumbricis terrestribus invenit. Credidit, se diversitatem sexus invenisse in vermibus teretibus, & figuris expressit marem ac foeminam dissectos: delineavit vasa seminalia in utroque sexu, & ova microscopio conspecta, quorum plus quam decem millia in uno verme adesse credit. Omnem hunc ovorum numerum non excludi in corpore, facile creditur; plura cum foecibus alvinis exire, probabile videtur; quae si postea, quocumque modo, humanum corpus, vel & aliorum animalium, ingrediantur, species propagari poterit, dum consuetum parentibus domicilium, & alimentum, tunc acquirunt. Mira observatio *Celeberrimi Listeri* huic opinioni favere videtur (*a*). Puella octo annorum ulcus habebat circa malleolum, dolens valde; juniorem catulum chirurgus discidit, & imposuit loco ulcerato; dum removet postea, sexaginta ad minimum vermes invenit partim in catuli corpore dissecto, partim extraxit ex malleoli ulcere: catulus denuo applicatus fuit ulceri, & dum secunda vice removebatur, aderat *Lister*, viditque unicum tantum vermem, sed vivacissimum: postea injectionibus adhibitis plures vermes enecti fuerunt. Examinans autem illos vermes, dixit sequentia: *Affirmo, hos vermes, quantum cognoscere potui (& habui opportunitatem illos comparandi), esse ejusdem speciei cum lumbricis teretibus, quos infantes frequenter per alvum reddunt; Tres quatuorve circiter pollices longi erant; omnes fere ejusdem crassitiei; ac si eodem tempore fuissent exclusi; parum crassiores anatis penna; utrumque extremum in apicem acutum desinebat; vermes illi erant rigidi, perfecte rotundi, absque incisuris; & tamen facile se movebant* (*vivi nempe*). *Vermes illi magis albicabant, quam teretes intestinorum.* Unde patet, vermes teretes non tantum in ventriculo & intestinis, sed & in aliis corporis locis, ex succis humanis vivere posse.

Verum quidem est, Muscas in ulceribus ova quandoque deponere; sed ex his vermes tantae magnitudinis non producuntur, at longe minores. Nec videtur ulla suspicio, illos vermes in catuli intestinis latitasse prius. Testimonium autem *Listeri* magni ponderis est, cum similium aptissimus judex esset, &

(*y*) Dan. Cleric. hist. natur. & medic. lator. lumbric. pag. 222-252. (*z*) The Philosoph. transact, &c. abrig'd tom. 3. pag. 130. (*a*) Ibid. pag. 132.

& non perfunctorie hanc rem examinaverit. Vermium ergo horum ova, vel per vasa cum humoribus ad ulcus delata fuerunt, vel debuerunt ab extra ad ulcus pervenisse; in quo casu rotundi vermes, vel eorum ova, etiam extra corpus humanum subsistere potuerunt.

Non videtur probabilis illa opinio, quae statuit, vermes rotundos esse larvas, seu nymphas, taeniarum (*b*); quae *Celeberrimo Fritschio* tribuitur. Accurata dissectio vermis teretis contrarium docet; non enim latens sub involucro taenia deprehensa fuit, sed canalis alimentarius, anus, os, & nitidissimus apparatus vasorum seminalium &c. Notum est, insecta, dum sub larva Nymphae, aut Chrysalidis, latent, nullum nutrimentum sumere, nec vivacissimos tales motus edere unquam, quales in vermibus rotundis observati fuerunt, qui per omnia intestina repunt, ad ventriculum usque, & ex ventriculo ad intestina redeunt.

Caeterum, licet ova vera invenerint Celeberrimi viri, ante laudati, observatio legitur (*c*), quae probare videretur, vermes teretes esse viviparos. *Puella Scarintii, quum vermibus quoque laboraret, & illi tarde datum esset medicamentum, unum praemagnum egessit vermem rotundum, cujus cum pater pede calcasset caput, ex eo alii prodierunt vermes: puella tamen brevi mortua est.*

Rudis satis observatio haec est, & fide patris, harum rerum procul dubio ignari, nititur. Si enim vermis teres monstretur imperitis, per integumenta manifeste conspiciuntur vasa seminalia albicantia, vario modo convoluta, quae minorum vermium in majore latitantium speciem non inepte referunt. Accedit, quod in vermibus rotundis humanis, ad tertiam circiter totius longitudinis a capite distantiam, rima adsit (quae in teretibus vitulinis capiti propinquior est), per quam, calcato verme, totum vasorum spermaticorum systema elabi possit. Servo talem vermem teretem integerrimum, cui vasa haec ex illa rima propendent omnia, & liberrime in liquore, in quo conservatur, fluctuant. Nec repugnat tamen, vermes rotundos esse & viviparos & oviparos; cum antea monitum fuerit, dari talia insecta, quae uno tempore anni sunt vivipara, altero autem ovipara.

Caeterum vermes rotundi crassitiem calami scriptorii solent habere plerumque, raro illam excedunt, quandoque & tenuiores inveniuntur: longitudo varia est; rarius pedis mensuram superant. Memini, me vidisse, qui sesquipedem aequabat. Notandum autem, hic agi de vermibus rotundis proprie dictis; nam in eadem hac paragrapho notatum fuit, sursum vel deorsum quandoque excerni vermes alterius speciei, qui vermes rotundos mole multum superant. Talis videtur fuisse vermis, qui apud *Andry* (*d*) describitur. Fatetur enim Celeberrimus vir, quod differebat a verme rotundo, cum totus rugosus esset, & rictum manifestum haberet.

Lati, vocantur & *Taeniae*, a figura plana, & longitudine totius vermis, quae saepe immensa est. Dicitur & *Vermis solitarius*, quia credebatur solus esse

(*b*) Van Doeveren de verm. intest. pag. 24. (*c*) Amat. Lusit. curat. Medicin. Cent. V. n°. 46. pag. 513. (*d*) Tom. I. pag. 190.

esse semper, & totam longitudinem intestinorum adaequare: haec *Hippocratis* (*e*) erat sententia; qui statuebat, vermem latum in puero, dum adhuc in utero est, procreari. Credebat autem, vermes ex putredine originem habere; & cum in nato jam homine, *si sanus futurus sit, hesternum stercus semper cunctis diebus excernatur*, hinc colligebat, nec moram satis longam esse materiae putrefaciendae, nec sufficientem ejus copiam, ut tantae longitudinis vermis in intestinis formari posset: aliud autem obtinebat, dum infans in utero latens per novem menses alvum non evacuabat. Notat, recens natis talia ingeri, quae foeces expellunt; dein addit; *Multi sane pueri, tum rotundos, tum latos, lumbricos, una cum primo stercore, per alvum excreverunt.* Tales vermes certe in utero geniti fuerant, & hoc factum aliquoties fuisse, antea dictum fuit. Subjungit. *Et teretes quidem pariunt; lati vero non amplius; etsi eos parere dicunt. Quicumque enim homo latum lumbricum habet, quale cucumeris semen alias atque alias cum stercore dejicit; & sunt homines, qui hoc lumbrici partus esse affirmant. Mihi vero, qui talia proferunt, haud recte dicere videntur. Neque enim ab uno animali tot pulli nasci possunt, neque tanta est in intestino capacitas, ut partus educare queat.* Credebat autem, vermem latum una cum puero crescere, & circa pubertatem intestinorum longitudinem jam aequare: cum tamen vermis latus crescere pergit, *per rectum intestinum cum stercore excernitur, & velut cucumeris semen excidit; plerumque etiam major. Nonnullis vero iter facientibus, aut vehementer laborantibus, & ventre incalescente, deorsum prodit, ipsisque ex recto intestino inflatus prominet, idque facit, & ex ano resecatur, aut retrocedit. Quod vero non pariat, sed velut ego dico, se res habeat, haec signa sunt. Quod si quis hominem verme* (*lato*) *laborantem curet, & medicamentum aut potionem dederit; si quidem homo probe praeparatus fuerit, totus rotundus ut globus prodit, & homo sanus evadit. Si vero ad medicamentum prodeat, & recta* (*pars*) *abrumpitur duorum aut trium cubitorum longitudine, aut etiam longe major. Quumque abruptus fuerit, multo tempore cum stercore nulla se produnt signa, postea vero increscunt.* Ex quibus patet, *Hippocratem* vermem latum bene cognovisse; simulque apparet ratio, cur *solitarium* crediderit; quia nempe vermis ille totam intestinorum longitudinem occupat solus. *Hippocratis* opinionem plures Medici, & inter illos *Celeberrimus Andry*, fuerunt amplexi; quam refutavit *Dionis* (*f*), qui in homine, penitus emaciato, & febre lenta fere exhausto, vidit prodire duas taenias singulas propria membrana inclusas: quindecim dierum spatio appetitus & vires redierunt, atque integrè convaluit (*g*). Plures observationes habentur, quae docent, taeniam non semper *solitariam* esse, sed quandoque plures simul in hominibus nidulari (*h*).

In aliorum animalium corporibus frequenter inveniuntur plures taeniae; in cane tres ipse vidi, in diversis, & satis a se mutuo dissitis, intestinorum tenuium

(*e*) De Morb. Lib. IV. cap. 15. Charter. Tom. VII. pag. 613. (*f*) Dissertat. sur le Taenia, ou ver plat. pag. 14. & seq. (*g*) Ibid. pag. 21. (*h*) Van Doeveren Dissertat. de verm. intest. pag. 39.

nuium locis. *Celeberrimus Lister* (*i*) testatur, se invenisse in cane forte plus quam centum lumbricos latos, ita ut intestinum duodenum his plenum admodum distenderetur. In mure invenit duodenum, mole ventriculum excedens multum, pariter plenissimum vermibus latis; sed diversae formae penitus, ac unquam viderat. In cane illo aderant & taeniae in jejuno & ileo, sed ad aliquam distantiam a se mutuo remotae; in crassis intestinis nullae aderant. In jejuno, & ileo, taeniae jacebant, quandoque singulae, quandoque binae, vel plures, inter se convolutae. In vicinia horum vermium semper invenit illorum excrementa, grisei coloris. Omnium extremum tenuius superiora spectabat, ac si descendenti chylo inhiarent. Omnes illi vermes habebant eandem longitudinem, nec pedis mensuram excedebant. Latius extremum latitudinem habebat unguis digiti minimi, & in lanceolae quasi acumen desinebat. Si ab extremo hoc latiori binae partes totius longitudinis vermis computentur, tunc incipiunt articuli sensim fieri angustiores, & tandem desinunt in extremum tenue, cujus apex in globulum desinit, caput aciculae mole aequantem. Comparavit has taenias canum iconi taeniae humanae, quae apud *Tulpium* (*k*) habetur, & invenit magnam similitudinem. Notandum imprimis videtur, quod *Tulpius* affirmat de hac taenia: *Idque non semel atque iterum, sed tertium; quippe toties hoc insectum excrevit uxor Gulielmi Smitii. Modo quidem frustulatum & mutilum, sed interim ter integrum, & omnibus numeris absolutum. Erat autem caput hoc non minus acutum, quam planum, & ore admodum exili, plane eadem forma, qua ejus iconem, dum adhuc reperet, aeri incidit Salomon Saverius, artis ejus abunde peritus.* Ex hac *Tulpii* observatione pluralitas taeniarum in corpore humano confirmatur.

Sed & vermis latus alias vermium species comites quandoque habet. Sic observavit *Raulin* (*l*), hominem, qui taenia laborabat, etiam vermes teretes per alvum deposuisse. In fele, cocculis sumtis necato, invenit *Wepferus* (*m*) *vermem latum adhuc vivum, & plures lumbricos teretes.* In lupo semestri & robusto, post napelli radicem sumtam occiso, invenit sequentia: *Duodeni & jejuni superficiem incrustabat substantia coagulo lactis similis, alba, viscida, alicubi flava. In ileo continebantur cucurbitini vermes solitarii, semen cucurbitae figura & magnitudine referentes, cohaerentes, duas spithamas longi, desinentes in filamentum prope spithamae longitudine, in cujus extremo globulus, caput acus referens: Item taeniae, seu lumbrici lati, omnes adhuc viventes* (*n*). Satis convenit haec observatio descriptioni *Listeri*, quam modo recensui; sed mirum est, quod vermes cucurbitinos, sibi mutuo cohaerentes, & desinentes in filum, cujus extremum in globulum desinit, distinguat a lumbricis latis. Saltem pluralitas vermium latorum *Wepferi* testimonio confirmatur.

Videntur plures taeniae species esse. *Celeberrimus Andry* (*o*) duas descripsit: prima distinguitur, quod articuli, constituentes longitudinem taeniae, in medio

(*i*) Philosoph. Transact. abrig'd tom. 3. pag. 119. (*k*) Lib. 2. observat. Medic. cap. 42. pag. 161. (*l*) Des malad. occas. par les variat. de l'air. pag. 426. (*m*) Cicut. aquat. histor. & noxae cap. 12. pag. 186. (*n*) Ibid. Cap. 11. pag. 180. (*o*) De la générat. des vers. pag. 194 & seq.

dio corpore longi ſint ſatis; hinc inter unum articulum & proximum ſatis magna ibi diſtantia eſt; verſus extrema autem, hi articuli magis ſibi invicem propinqui ſunt; imprimis circa illud extremum, quod caput vocat, & in apicem globoſum deſinit; ubi parum admodum a ſe mutuo diſtant: talis taeniae iconem habet (*p*). In medio cujusque articuli, in ipſo margine, conſpicitur quaſi papilla, foramen in apice habens, in quo obſervavit vas ſubcaeruleum, quod ad medium usque latitudinis corporis penetrat. Papillae autem illae inaequali ordine diſtribuuntur; quandoque in uno latere binae ſunt, & in latere oppoſito unica tantum; quandoque tres ab una parte, & nulla in parte oppoſita. Altera taeniae ſpecies ab eodem autore (*q*) deſcribitur, differtque a priore, quod articulationes minus promineant, & minus a ſe invicem diſtent; hinc media inter binas articulationes pars brevior eſt, quam in ſpecie praecedenti. Simul adeſt ſeries nodulorum, ſive granorum ſcabrorum, quae ſecundum totam longitudinem vermis lati diſponuntur, in recta linea, & ſpinae dorſi figuram referunt. Plures tales vermes latos *Celeberrimus Andry* iconibus expreſſit.

Praeter binas has ſpecies tertiam invenit *Dionis* (*r*), quae ſacculo membranaceo haeret incluſa; quo rupto erumpit. Quando talis vermis latus, in ſacculo haerens, ano exit, tunc facile haberi poſſet pro verme tereti; & forte hinc nata fuit opinio, de qua paulo ante dictum fuit, quod vermes teretes forent nymphae vermis lati. Accuratiſſimus in his, & dexterrimus, *Winslow* (*s*) talem vermem, qui teretem referebat, diſſecuit, & invenit, ſub hoc involucro contineri taeniam. In murium hepatibus inventi fuerunt vermes lati; ſed cyſtidi incluſi (*t*). Icones tamen horum vermium videntur differre a vermibus latis.

Forte & aliae vermis lati ſpecies acutiſſimorum obſervatorum induſtria detegentur.

Interim mirum hoc animal multum exercuit Philoſophorum ingenia: quidam voluerunt, vermem latum non eſſe unicum animal, ſed congeriem animalium potius: cum enim, qui hoc verme laborant, ſaepe excernant ano vermes curcurbitinos dictos, quia figuram ſemini cucurbitae officinarum ſatis ſimilem habent (*u*); qui in loco citato delineati habentur, & vivi adhuc, & mortui; cum manifeſtum motum habeant, & magna copia exernantur quandoque, ita ut pyxidem magnam, cucurbitinis his plenam, obtulerit *Celeberrimo Andry* (*w*) aeger, qui taeniam in inteſtinis gerebat; hinc habebantur, vel pro ovis, vel pro foetibus, vermis lati a quibusdam. Praeterea, cum vermis latus diſtrahitur ita, ut articuli ſeparentur a ſe mutuo, tunc ſinguli articuli referunt vermem cucurbitinum (*x*); hinc non mirum eſt, alios in hanc ſententiam veniſſe, vermem latum eſſe tantum catenam vermium cucur-

(*p*) De la générat. des Vers. Préface pag. 4. (*q*) Ibid. pag. 195. (*r*) Differtat. ſur le taenia pag. 21. (*s*) Ibidem. (*t*) Hiſt. Natur. &c. avec la deſcript. du Cabin. du Roy Tom. VII. pag. 315. (*u*) Andry générat. des vers pag. 224. (*w*) Ibid. pag. 218. (*x*) Ibid. pag. 219.

curbitinorum: favebat huic opinioni, quod frequenter plures ulnae vermis lati per anum prodirent, licet nihil capiti, vel caudae, analogum in extremis partibus inveniretur; imo quod saepius similia vermis lati fragmenta prodirent, ex eodem corpore, diversis temporibus; quod facile explicari poterat, si cucurbitini vermes sibi mutuo juncti taeniam constituerent. Alii voluerunt, non tantum cucurbitinos necti sibi invicem; sed post hunc nexum unitos non esse amplius numerosorum vermium congeriem, at unum tantum animal, ex pluribus unitis concretum: unde, dum novi cucurbitini secundum longitudinem necterentur vermi lato, poterat augeri ejus longitudo immaniter; sicque perpetuo crescebat vermis latus; & licet plures ulnae exirent de alvo, damnum illud brevi ac facile poterat restitui. Quamvis autem illa concretio plurium animalium in unum creditu difficilis videretur, reponi posset, quod hoc saeculo tot nova, tot mira, detecta fuerint, circa generationem insectorum, ut vix quis aliquid impossibile imposterum affirmare audeat. Si quis enim dicere ausus fuisset antea, dari animal, quod in sexaginta quatuor partes dissectum totidem nova, sibi omnino similia, reproduceret animalia, procul dubio ab omnibus risu exceptus fuisset: si addidisset, idem illud animal, inversum instar chirothecae digiti, praedam devorasse, & ingestam digessisse ut antea, increvisse, & sui simile produxisse, meras narrari fabulas credidissent omnes. Tamen haec omnia quam verissima esse, novimus hodie.

Interim negari nequit, si taenia componeretur ex vermibus cucurbitinis, sive simplici nexu unitis, sive in unum animal concretis, deberet taenia constare, in tota sua longitudine, partibus homogeneis. Si vero deprehendi possit taeniae pars reliquis dissimilis, & diversam habens fabricam, tunc haec opinio cadit; quae tamen jam dudum apud Celebres Medicos invaluit (y), & postea a *Valisnerio*, *Couleto*, aliisque, defensa fuit.

Vermis latus quandoque integer prodit, uti *Hippocrates* (vide locum ante citatum) notavit, sub forma glomeris; qui, si evolvatur, quantumvis longior vel brevior fuerit, desinit, sensim decrescentibus in longitudine & latitudine articulis, in extremum angustum valde, in ultimo apice globulo quasi munitum: illud vermis lati extremum vocatur filum a quibusdam, &, nisi illud exiverit, periti metuunt, ne vermis latus recrescat postea, quantacumque etiam longitudo ejus per anum prodierit. Vidi saepius illud filum in vermibus latis integris, vel per morbos, vel per vim remediorum, expulsis.

Monet *Celeberrimus Tyson* (z), plures angustiorem hanc taeniae partem habuisse pro cauda vermis lati; inter quos numerat *Spigelium*, & *Amatum Lusitanum*. Ipse autem caput esse credit. Invenit enim in canis dissecti intestino Ileo vivum vermem latum (a), qui non jacebat directus, sed in multis locis convolutus & duplicatus; caute findens intestinum quaesivit extremum angustum vermis lati, quod versus duodenum intestinum protendeba-

(y) Marcel. Donat. de Medic. Histor. mirab. cap. 26. pag. 255. (z) Philosoph. Transact. abridg'd. tom. 3. pag. 121. (a) Ibid. pag. 124.

batur, dum extremum taeniae latius, liberum, nullique parti adhaerens, deorſum verſus inteſtinum rectum tenderet. Anguſtius autem taeniae extremum infigebatur internae inteſtini tunicae, & adeo firmiter haerebat, ut non ſine difficultate, leviter illud ungue elevans, ab inteſtino ſeparare potuerit: dum hoc faciebat, contorquebat ſe vermis, & a digito decidebat, moxque ſe inteſtino infigebat ita, ut ſimili modo, aequali cum difficultate, inde ſeparari debuerit. Microſcopio examinavit illud extremum, & binis iconibus expresſit illa, quae viderat: invenit enim, illud non eſſe planum, ſed utcumque convexum, denſe conſitum hamatis quaſi pilis, quos poſtea, attente dum conſpiceret, etiam nudis oculis videre potuit. Eandem ſtructuram obſervavit & in aliis duabus taeniis.

Vermes firmiter adhaerere inteſtinis, pariter obſervavit *Wepferus* (*b*): invenit enim mucum, *cum aliquot lumbricis latis, cucurbitinis, & teretibus; quorum plures adhuc vivebant, Proboſcides firmiſſime inteſtinorum tunicae infigentes, a qua etiam hirudinum inſtar pendebant, ſublato inteſtino.*

Credidit *Tyſon* (*c*), illam partem modo deſcriptam, quam pro capite vermis lati habuit, praecipue ſervire, ut ſtabili in loco maneat vermis latus, neque facile integer per anum prodeat, ſed ſaepe plures ulnae reliqui corporis ſeparatim exeant. Dubitat tamen, an per illam partem adeo parvam, ac caput eſt, nutrimentum recipere poſſet taenia, quod tantae corporis longitudini alendae, & augendae, ſufficeret: unde potius credit, papillas illas, quae in ſingulis taeniae articulis reperiuntur, uti ante dictum fuit, chylum ſorbere, quo tota vermis lati longitudo repleta invenitur, & qui album illud ſedimentum dat in fundo lagenae, dum vermis latus in ſpirituoſo liquido ſervatur. Caeterum caput vermis lati vidit diſtinctius, & icone expreſſit *Celeberrimus Bonnet* (*d*); cui Hiſtoria naturalis tantum debet, tam in regno animali, quam in vegetabili. Eodem in loco omnia collecta habentur, quae hodie novimus de verme lato, ſimulque diverſae clarorum virorum obſervationes accurate expenduntur, & exacto ratiocinio, certisque obſervatis, demonſtratur, quid de ſingulis cenſendum ſit. Pluribus enim de hac re agere, non videtur hujus loci eſſe.

Cum autem, de origine vermium humanorum ubi agitur, probabilis maxime opinio ſit illa, quae ſtatuit (vide §. 1360), aliunde hos in corpus humanum venire, non autem eſſe abſolute inquilinos, aut congenitos; hinc merito inquiſitum fuit, an vermis latus extra corpus humanum inveniatur. *Celeberrimus Linnaeus* (*e*), ſe in praeſentia ſeptem ſociorum inveniſſe in ochra acidularum vermem latum, teſtatur. Egregius *Tiſſot* (*f*) memoriae tradit, puerum, quatuor annos natum, cum levi ani pruritu dejeciſſe ſimul & teretem, &

(*b*) Cicut. aquat. hiſtor. & noxae Cap. XIII. pag. 206. (*c*) Philoſoph Transact. Abridg'd tom. 3. pag. 126 127. (*d*) Mémoires de Mathém. & Phyſiq. préſentés à l'acad. des ſcienc. &c. Tom. I. pag. 478-530. & Conſidérations ſur les corps organiſés pag. 202. &c. (*e*) In Syſtemate Naturae: obſervat. in regn. animale. (*f*) De Morbo Nigro, ſcirris, &c. pag. 31. Van Doeveren diſſert. de vermib. inteſtin. pag. 33.

& nascentem taeniam; *Filum nimirum crassum, album, aequabile, viginti quinque circiter pollices longum, quatuor aut quinque circumvolutum gyris, iisque omnino similem, quas in fontibus Sueciae invenit Ill. Linnaeus, & in fonte Helvetico amicus Medicus.* Ex agni nondum trimestris intestinis eductae taeniae frustrum, viginti sex pedes longum, vidit *Raulin* (*g*). In bobus taenia observatur saepe; in vitulis rarius; frequentissime in piscibus, & quidem varii generis (*h*). Cum autem haec animalia cibum hominibus praestent, suspicio nasci potest, hoc modo taeniam in corpus humanum venire posse.

Verum quidem est, coctione, assatione, aliisque artibus culinariis, cibos sic mutari, ut non facile manere possit ovorum insectorum integritas, si per hanc viam in corpus venirent. Quaedam tamen observata docere videntur, vermem latum ferre posse insignem caloris gradum, vita superstite. Propriis oculis vidit *Illustr. Archiater Roseen* (*i*), una cum aliis septem testibus, inter pisces coctos mensae illatos fuisse unum, qui taeniam adhuc viventem, & se moventem, continebat. Taenias illas in piscibus vivis frequenter satis vidi; sed inveni illos extra intestina in abdominis cavo viventes, per viginti quatuor horas & ultra in aqua servavi, & motum manifestum toto hoc tempore observavi; de qua re & videri potest *Andry* (*); qui notat, multos habuisse hos vermes pro lactibus piscium, & manducasse. Observavit *Coulet* (*k*) Ascarides, quos non differre a cucurbitinis aliorum auctorum voluit, ilico frigescere, simulatque ex recto exiverunt, & molestissimum frigoris sensum excitare in cute externa, ubi haerent: simul vidit, in aëre frigido mori cito. Testatur, quod aquam fervidam ferant facile; imo *duos ascarides in brodium carnis vitulini fervidum immittebat, illudque in eodem caloris gradu, mediante igne mediocri, in balneo Mariae, per duodecim horas continebat, & tum illos aeque vividos, agiles, ac sanos, inveniebat, atque erant, dum primo ex intestinis deciderent.* Ex quibus concludi potest, vermes hos, absque destructione, intensum satis calorem ferre posse; & hinc nascitur major probabilitas, quod ipsi hi vermes, vel illorum ova, una cum cibis in corpus humanum venire possint.

Caeterum, antequam materiam hanc de verme lato dimittam, operae pretium duxi, recensere miram observationem, quae *Couleti* opinioni multum favere videtur. *Celeberrimus Koenig* (*l*) vivum vermem cucurbitinum manus calidae dorso imposuit, cui una vel altera guttula lactis inspersa erat, viditque vermem transversim prorepere; & tuberculum illud, sive papillula, quae in latere corporis haeret; de qua ante dictum fuit in verme lato, & quae vix amplitudinem habet puncti lacrymalis in homine, coepit intumescere, &, extraverso rotundo labio, decuplo amplius fieri: armato autem lente convexa oculo vidit, ex hac dilatata bucca emergere proboscidem quasi, lineam cum quarta parte longam, in extremitate fuscam, & illam versus

(*g*) Sur les maladies par les variat. de l'air pag. 444. (*h*) Philosoph. Transact. Abridg'd tom. 3. pag. 123. (*i*) Des Schwedischen Akadem. abhandl. 22 stuck pag. 161. (*) De la générat. des vers pag. 53. & seq. (*k*) De Ascarid. & lumbrico lato pag. 30. 31. (*l*) Act. Helvetic. Volum. I. pag. 28.

ſus lactis guttulam dirigi. Dum autem altiori voce compellaret praeſentem *Herrenſchwandium* (aptiſſimum certe in ſimilibus teſtem) monens, ſe rem nunquam viſam obſervare, reſpondit ille, ſe ſimili ſpectaculo frui. Subito tamen vermis proboſcidem illam retraxit, ſive ob frigus aëris, ſive a fortiore vocis emiſſione, perculſus fuerit. Haec obſervatio docet, ſtigmata illa, ſive papillulas, oris officio fungi; cumque in vermis lati articulis ſingulis ſimilia deprehendantur, juſta naſcitur ſuſpicio, quod & in illo idem praeſtent officium. Sed poſtea addit (*m*), quod Doctiſſimo & Expertiſſimo viro *Ernſtio*, qui diſſertationem de *Taenia ſecunda Plateri* ſcripſerat, communicaverit quaedam experimenta, *ex quibus conſtitit, quod hi vermes, cum ſe jungunt, ita connectantur, ut canales communes toti ſeriei connexorum vermium, tunc diſponantur eo modo, uti, ſi liquor aliquis coloratus, per oſculum ſaepe dictum injiciatur, per ſiphonem ei oſculo aptum, is per omnem ambitum vermis, paralelogrammum referentis, in determinato canale ſatis amplo decurrat, & eo loco utrimque, ubi iſti vermes conjuncti ſunt, in vicinum vermem, & ſimili ratione in propinquum tranſeat, ut taenia marginibus egregie a colorato liquore pictis exurgat, qui liquor aliquando ex ore, in illa ſerie decimi vermis, rurſus efflueret.* Sic certe hi vermes & ſoli vivere poſſent; &, dum uniti ſunt, non ſibi ſolis, ſed & aliis, dant alimentum, & viciſſim ab iis accipiunt. Unde etiam mirum non eſt, ab eodem homine, & ſingulos, & concatenatos, jam in vermem latum mutatos, expelli.

Certe mirae obſervationes *Trembley* docent, quod Polypus, ex matre tanquam ramus ex trunco prodiens, non tantum a matre alatur, ſed & matrem alat. Felicitas noſtri ſaeculi eſt, quod multa jam cognoſcamus vera, quae antea nequidem veroſimilia credi potuiſſent. Plura adhuc a tot & tantorum Virorum induſtria ſperare licet, qui difficultates, quae adhuc ſuperſunt, elucidabunt.

Aſcarides. Hos definivit *Galenus* (*n*), quod ſint *tenues quidam lumbrici, in parte praecipue inferiori craſſi inteſtini procreati.* Sunt autem teretis figurae, parvi admodum, utrimque mucronati; ingenti numero finem inteſtini recti obſident quandoque, & cum foecibus alvinis excernuntur. Admodum autem irrequieti ſunt, & vivaciſſimi; unde nomen videntur adepti fuiſſe. Ασκαρίζειν enim idem, quod Σκαρίζειν, ſignificat (vide *Foeſii Oeconomiam*); nempe ſaltare, ſalire, palpitare, moveri; unde & irrequietus foetus maturi in utero motus eodem nomine vocatur (*o*). Omnes fere, qui Aſcaridum mentionem fecerunt, tenues & exiguos illos eſſe notant. *Quoad figuram, colorem, magnitudinem, habent maximam convenientiam cum illis vermibus, quos in caſeo videmus admodum frequenter.* Unde multi crediderunt, inde ortum ducere (*p*). Antea ad §. 1359. dictum fuit, hominem quemdam aſcaridum moleſtias ilico ſenſiſſe, poſtquam caſeum album comederat. Toto tamen coelo differre cre-

(*m*) Act. Helvetic. Volum. I. pag. 30. 31. (*n*) Comment. in Aphor. 26. ſect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 122. (*o*) Galen. Comment. in Aphoriſm. 37. ſect. 5. Ibidem pag. 217. (*p*) Van Doeveren de verm. inteſtin. pag. 10.

creduntur ab ascaridibus vermiculi in caseo reperti; quia nempe hi metamorphosin subeunt; non tamen videtur repugnare, casei vermiculos pariter admodum vivaces, dum vivi deglutiuntur, ad anum delatos, molestum pruritum excitare posse, aeque ac Ascarides; qui cum teretium vermium, de quibus ante dictum fuit, figuram referant; sed mole longe minores sint; hinc suspicio nata fuit, an forte essent teretium vermium foetus. De hac re tamen, quantum novi, nil adhuc certi constat. Vermes teretes dicti, uti antea monitum fuit, calami scriptorii crassitiem habent plerumque; quandoque & superant; sed inventi fuerunt in hominum, & animalium, corpore vermes similis figurae, tenues admodum. In tribus equis dissectis plus quam sexaginta vermiculos albos, subtilissimos, & teretes, invenit *Vandellius* celebris Medicus (*q*). Libere perreptabant totam abdominis cavitatem, & maxime prope hepar inveniebantur. Horum vermiculorum longitudo tres vel quatuor pollices, crassities mediam lineam Parisiensem, aequabat. Reliqua descriptio satis videtur respondere teretibus vermibus. Postea ab equorum lanionibus intellexit, in omnibus equis hujusmodi vermiculos minori aut majori quantitate extra intestina morari.

Si ascarides teretum vermium foetus fuerint, anne potuerint se aliquando insinuare inter tunicas ventriculi ac intestinorum, & ibi crescere in majorem molem? Tanquam dubium propono, quia quaedam observata tale quid utcumque suadere videntur. *Damianus Sinopeus* (*r*) in cadavere invenit ventriculum flaccidum, tumidulum, sideratum, *duobus lumbricis vivis inter tunicas ejus haerentibus, altero circa fundum, altero in parte superiori: quisque spithamam erat longus, ac uterque recta extensus juxta longitudinem ventriculi, nisi quod in medio parum deorsum flexus, ac rursus elevatus. Neuter autem, vel forinsecus, vel intrinsecus, apparebat, neque loculo suo moveri poterat, absque incisione parietum; quamvis superiorem, priusquam parietes incidi, leviter palpando susque deque adegerim, quo forte, illo moto, observare possem foramen, per quod eo penetrasse credebam, ingruente morte; sed nec ita, nec aliter, lustrando superficiem, cum exteriorem, tum maxime interiorem, ullum foramen animadverti. Intervallum tunicarum, in quo quisque lumbricorum haerebat, seu loculus cujusque, pure semiplenus, laxe respondebat figurae & magnitudini hospitis sui, nullo cuniculo ultra porrecto.*

Ex quibus conclusit egregius ille Medicus, lumbricos illos diutius inter ventriculi tunicas latuisse.

Inter tunicas intestinorum latentes vermes teretes vidit *Störck* (*s*) in foemina viginti & quinque annorum, quae post usum remedii anthelmintici sursum & deorsum innumeros lumbricos excrevit, nec tamen signa vermium in intestinis latitantium evanuerunt, & tabe periit. *In cadavere intestina, variis in partibus penitus arrosa, inflammata, corrupta, & microscopio infinita oblonga insecta, visa sunt. Intra ipsam substantiam intestini jejuni (intra membranas*

(*q*) Domin. Vandellii Dissertat. tres pag. 21. (*r*) Parerg. Medic. pag. 62.
(*s*) Ann. Medic. secund. pag. 228.

nas nimirum,) latuerunt tres lumbrici, quorum quilibet longitudine quatuor pollices ſuperavit.

Videtur *Coulet*, manifeſte voluiſſe, illos vermes, quos alii auctores cucurbitinos dixerunt, vocandos eſſe Aſcarides. Patebit hoc evidenter, ſi *Couleti* (*t*) figurae conferantur cum figuris, quae apud *Andry* (*u*) habentur. Aſcarides vero Graecorum, qui breves & rotundi dicuntur, noluit eſſe aliud vermium genus; dicit enim: *Eos nonniſi Aſcaridum noſtrorum partum juniorem pronunciare, minime dubito* (*w*). Videtur autem hoc aſſertum nullibi probare; quod nempe minores & rotundi illi vermiculi mutarentur, dum adoleſcerent, in cucurbutinos vocatos aliis auctoribus.

Caeterum illa, quae Veteres de Aſcaridibus dixerunt, hodie etiam obſervantur. *Hippocrates* (*x*) notat, Aſcarides veſperi imprimis moleſtos eſſe: idem ſaepius obſervavi. *Celeberrimus Bianchi* (*y*) narrat de amico ſuo, quod quotidie ab hora nona veſpertina ad decimam per plures annos moleſtam adeo titillationem ſentiret ab Aſcaridibus, ut nullis negotiis vacare poſſet illo tempore. Reliquo tempore ab his moleſtiis omnino liber erat. Contingebat autem *id conſtantiſſime per omnes tempeſtates anni, omnesque ſtatus affecti*. Monuit *Galenus* (*z*), Aſcarides vehementiora remedia poſcere, ut expellantur: *Bianchi* (*a*) fatetur, *verminoſam hanc familiam a quocumque remedio indomabilem* fuiſſe. Scripſerat *Hippocrates*, quarto de morbis libro, in muliebri ſinu pudendoque gigni Aſcarides; ut *Hollerius* (*b*) monet; dein addit; *Et nos ſcimus, e meatibus urinariis cum urina excluſos.*

Poſtquam ſic recenſita fuerunt praecipua, quae de triplici hac vermium humanorum ſpecie habentur cognita, ſequitur, ut agatur de variis noxis, quae ab iisdem in corpore humano producuntur; ex quibus cognitis ſimul eruuntur ſigna Diagnoſtica, quae vermium in corpore praeſentiam docent.

§. 1364. Efficiunt irritatione nauſeas, vomitus, alvi fluores, animi deliquia, pulſus exiles, deficientes, intermittentes, pruritus narium, inſultus epilepticos.

Quaenam mala metuenda ſint a vermibus diverſa corporis loca occupantibus, antea dictum fuit: poſſunt enim turbare omnes functiones partium, in quibus nidulantur. Verum hoc loco agitur praecipue de illis, quae vermes, in ventriculo & inteſtinis dum haerent, producere ſolent.

Nauſeas, vomitus. Ubi §. 652. de nauſea & vomitu agebatur, probatum fuit, cauſam proximam nauſeae & vomitus eſſe convulſionem fibrarum

(*t*) De Aſcarid. & Lumbrico lato. poſt Praefationem. (*u*) De la générat. des vers pag. 224. (*w*) Coulet Ibid. pag. 5. (*x*) Epidem. Lib. 2. ſect. 1. text 3 Charter. Tom. IX. pag. 113. (*y*) Hiſtor. Hepat. Tom. I. part. 2. cap. 7. pag. 166. (*z*) Method. Medend. Lib. XIV. in fine. Charter. Tom. X pag. 343. (*a*) In loco modo citato. (*b*) In coac. Hippoc. comment. pag. 262.

rum musculariium faucium, oesophagi, stomachi, intestinorum, diaphragmatis, musculorum abdominalium: pro remota autem causa statuebatur omne illud, quod irritando fibras descriptas, vel facile convellenda viscera, stimulat. Si plumula in faucibus mota, si iners gluten in ventriculo partim fluctuans, partim ejus lateribus haerens, nauseam & vomitum facere possint (vide §. 71.), multo magis hoc fiet, dum vermes per ventriculum & intestina repunt, vel haec vellicant. Unde *Hippocrates* (*c*) dixit: *Quaecumque autem, dum jejunae sunt, subbiliosa vomunt per multos dies, quum neque uterum gestent, neque febricitent, eas interrogare oportet, an lumbricos rotundos simul vomant; si enim hoc non confitentur, praedicendum est, ipsis futurum esse. Fit autem hic morbus maxime quidem mulieribus; deinde vero etiam virginibus; aliis autem hominibus minus.* Vermes enim teretes mobiles sunt satis, & quaquaversum repunt, versus loca, ubi alimentum invenire solebant: vermis latus minus mobilis est; & hinc saepe per plures annos in corpore hospitatur absque multa molestia.

Ob eandem rationem haud difficulter intelligitur, cur vermibus laborantes ilico tumeant post pastum; dum nempe agmen vermium versus superiora repit. Ubi enim §. 646. & sequentibus de *Ructibus* & *Flatibus* agebatur, constitit, illos nasci ab elastica materia, quae nunc coërcetur, contractis ventriculo & intestinis, nunc vero, laxato claustro coërcente, exploditur cum sono & impetu.

Verum, ab aëre deglutito cum cibis & potibus, praesto est elastica talis materies, cujus copia augetur, dum per ciborum digestionem magis extricatur & separatur aër ab ingestis: causam irritantem in contractiones intestina praebet vermium motus, & vellicatio. Unde subitus abdominis tumor post pastum inter signa vermium in intestinis latentium numerari solet.

Alvi fluores. Antea ad §. 719. & sequentes, dum de *Diarrhoea Febrili* agebatur, dictum fuit, praeter stimulum irritantem, pro causa haberi vires in intestina expellentes validas, dum simul in ipsis intestinis contrahentes vires debiles, vel in vasis absorbentibus intestinorum impedimenta sunt, ne admittant.

Sed vermes, rependo, & vellicando, agunt instar stimuli, & videmus, nauseantibus os liquidis impleri: simul vermes turbant naturalem motum peristalticum, qui resorptionem liquidi in cavo intestinorum contenti adeo promovet. Insuper pituita, vermium nidus, de quo §. 1369. dicetur, impedire potest facilem humorum resorptionem, obstruendo venarum in intestina hiantium oscula. Accedit, quod, si numerosa vermium cohors adsit, plures ex illis moriantur, mortui putrescant in intestinis, sicque nova fluoris alvi causa nascatur.

Animi deliquia. Dum vermis, in cavo pericardii haerens, cor irritabat, mirum non erat, frequentia adfuisse animi deliquia; sed, ventriculo turbato, cordis motum turbari, antea pluribus demonstratum fuit; imprimis §. 700. &

(*c*) Praediction. lib. 2. cap. 14. Charter. Tom. VIII. pag. 824.

& ſequentibus, ubi de *Delirio Febrili* agebatur. Ob hanc cauſam ventriculi ſuperius orificium καρδίαν vocarunt veteres Medici, quia tantum in cordis actionem habet imperium. Multis agit *Galenus* (*d*) de ventriculo & cardia; concluditque: *Nec mirandum, ſi ejus dolores, tum animi deliquia, tum virium lapſus, comitentur. Quum enim digiti offenſione videantur aliqui animi deliquio laborare, mirum profecto non eſt, affecto ſtomacho id accidere; quum & ob eximium ſenſum, & ob ſitus vicinitatem, duo principia promtius in conſenſum adſciſcere poſſit.* Alio in loco (*e*), de eadem re agens, plurima recenſet ſymptomata, quae cardiam male affectam ſequuntur; dein addit: *Atqui horum ſymptomatum vix ullum crederes a ventriculi ore procedere, quemadmodum nec ſyncopas quoque, niſi crebro ita evenire videretur.* Si jam cogitemus, ventriculum & inteſtina non tantum irritari ac vellicari a vermibus, ſed quandoque perterebrari, ſyncope etiam lethalis ſequi poterit. *Sed & doloris vehementia vires proſternit; nimirum ſi repente, vel morſus incidat, vel tormina, vel colicus affectus, vel ileos* (*f*).

Pulſus exiles, deficientes, intermittentes. Tales pulſus enim ſolent praecedere animi deliquia, & deſignant, vires vitales labaſcere: ratio modo dicta fuit.

Pruritus narium. Membrana, quae nares internas inveſtit, pituitaria dicta, videtur continuari per pharyngem, oeſophagum, & forte ulterius: omnia enim haec loca madent muco ab arteriis ſecreto, ſimilisque ventriculi & inteſtinorum ſuperficiem inungit ac lubricat. Vaſorum artificioſa repletio per materiam ceraceam abunde docet, diverſum apparatum eſſe in naribus, oeſophago, ventriculo, & inteſtinis; nec mirum, cum adeo diverſae ſint functiones harum partium. Verum videtur eſſe membranae continuatio in his partibus, ex qua, praeter alios uſus, mollis mucus ſecernitur. Dum ergo vermes in inteſtinis vel ventriculo repunt, non adeo mirum eſt, ſi & nares leviter irritentur, per quas nervi diſtribuuntur numeroſi, & adeo ſenſiles, ut afficiantur a minimis rerum odoratarum effluviis, quae nullis aliis ſenſibus percipi poſſunt. Certum eſt, conſtanti obſervatione, etiam vulgo notiſſima, verminoſos infantes naſum perpetuo fricare.

Inſultus Epilepticos. Hoc jam notatum fuit ad §. 1075. n°. 4.; & numeroſae obſervationes confirmant, vermes ſatis frequenter dediſſe *Epilepſiae* dirisque convulſionibus cauſam. Verum & *Catalepſis*, in quo mirabili morbo, uno quaſi momento, totum ſenſorium commune immobile fit, omne mentis imperium in corpus ceſſat, omnia manent in eodem ſtatu, in quo erant illo temporis momento, dum morbus invadit; ille, inquam, morbus a vermibus productus fuit. Videatur mirabilis ille caſus, cujus oculatus teſtis fui; qui ad §. 1040. deſcriptus habetur. Vidi moleſtiſſimam vertiginem ilico

(*d*) De ſymptom. cauſ. Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 60. (*e*) De locis affect. Lib. V. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492. (*f*) Galen. Method. Medend. ad Glauc. Lib. I. cap. 15. Charter. Tom. X. pag. 360.

co ſanatam, per vomitum excuſſis vermibus: mane jejunum hominem praecipue infeſtabat vertigo; minuebatur poſt ſumtum jentaculum. Vermis latus teretibus vermibus minus mobilis eſt; & tamen de illo *Hippocrates* (g) monuit ſequentia: *Ubi homo jejunus fuerit, alias atque alias ad hepar fertur impetu, & dolorem excitat. Interdum autem, ubi ad hepar irrumpit, ſputa ad os affluunt; interdum vero minime. Nonnullis quoque, ubi ad hepar vehementer proruperit, vocis defectionem inducit, & ex ore ſputa admodum multa fluunt, quae paulo poſt ſiſtuntur, ſubindeque tormina multa in ventre excitantur. Quandoque etiam ad dorſum dolor incidit; illuc enim etiam decumbit.* Vermes, teretes imprimis, dum deficit in inteſtinis pabulum, verſus duodenum prorepunt, quod ſub hepate ponitur; & ideo videtur *Hippocrates* dixiſſe, quod in jejunis vermes ad hepar ferantur. Vidi in tyrone artis chirurgicae, miti febre continua decumbente, quae jam ſtatum praetergreſſa manifeſte declinabat, ſubito acceſſiſſe aphoniam cum involuntaria foecum alvinarum excretione. Mirabar hoc imprimis, cum in toto morbi decurſu nullum ſignum affecti cerebri adfuiſſet, nec ullam rationem invenirem cogitandi de metaſtaſi materiae morboſae in caput. Paulo poſt evomuit vermem teretem vivum, & ilico omnia haec mala evanuerunt, morbuſque reliquum decurſum abſolvit feliciter & brevi.

Ancilla, triginta trium annorum, ſubitis & validiſſimis abdominis doloribus, praecipue circa ventriculum, obnoxia, convellebatur fortiter, nec ullum verbum proferre poterat, licet mente & ſenſibus valeret: ſequebatur tetanus univerſalis, cum palpitatione cordis; mens conſtabat; dolores ventriculi horrendi manebant; & tertia die periit. Cum peſſima & anomala ſymptomata veneni dati ſuſpicionem facerent, apertum fuit cadaver; & in inteſtino duodeno, atque in cardia, ſive ſiniſtro ventriculi orificio, inventi fuerunt numeroſi vermes teretes, magni, quorum quidam quindecim & ſedecim pollices longi erant. Cardia autem ſanguinolenta & eroſa inveniebatur (h).

Sed & moleſta tuſſis aliquando a vermibus excitatur. Docet *Diemerbroeck* (i), quandoque vermes in pulmonibus repertos fuiſſe; & teſtatur, *ſe vidiſſe vivum vermem, magnitudine & forma bombycem majuſculum referentem, ſed ſubrubrum, cum valida tuſſi, a muliere quadam excuſſum.* In aſpera arteria ciconiae *Wepferus* (k) *invenit plurimos vermes, aſcaridibus ſimiles; ſed craſſiores & longiores circa aſperae arteriae primam divaricationem; & in bronchiis vicinis in glomerem coacti erant.* Mirum minime eſt, tuſſim fieri a vermibus in pulmone nidulantibus; ſed videtur etiam tuſſis excitari poſſe a vermibus, qui in ventriculo & inteſtinis haerent.

Antea ad §. 1345. notatum fuit, tuſſim natam fuiſſe ab attactu inteſtini coli, cujus abſciſſi extremum in abdomine vulnerati olim militis prominebat. Cer-

(g) De Morbis Lib. IV. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 614. (h) Heiſters Wahrnehmungen n°. 372. pag. 614. 615. (i) Anatom. lib. 2. cap. 13. pag. 306. (k) Cicut. aquat. hiſtor. & noxae cap. 19. pag. 236.

Certe *Aëtius* (*l*) inter ſigna vermium in inteſtinis latentium numerat *tuſſiculas tenuiſſimas, ac frequenter irritantes, quum tamen nihil rejiciatur.* Eruditiſſimus *Freind* (*m*), licet crederet, tuſſim inter vermium ſymptomata non numerari ab antiquis Medicis, tamen teſtatur, recentiorum numeroſa obſervata, & propriam experientiam, evincere, in pueris praecipue, qui vermibus laborant, tuſſim eſſe ſymptoma frequentiſſimum.

Facile patet, ingentem Symptomatum varietatem obtinere poſſe, prout vermes has illasve partes irritant, aut rodunt; neque tantum ex ipſa laeſione partium ſola, verum etiam quatenus inde aliae partes diſſitae in ſuis functionibus turbari poſſunt; uti ex dictis patet.

In *Coacis Praenotionibus* (*n*) leguntur ſequentia: *In Lientericis cum animalculis* (μετὰ θηρίων), *dolores tormine ſoluti partes circa articulos tumefaciunt: ex talibus ſquamulae rubicundae, puſtuloſae: exſudantes hi velut flagris caeſi rubefiunt.* Verum quidem eſt, τα Θήρια pro feris & malignis ulceribus haberi apud *Hippocratem*, & lienteriam ſaepe ſequi poſt longas dyſenterias, in quibus inteſtina ulcerata ſunt; ſed & plurimis in locis τα Θήρια inteſtinorum vermes ſignificant; quod credo in hoc textu obtinere; quia in oenopola quodam, vermibus laborante, totam horum ſymptomatum ſeriem, eodem ordine, ut hic recenſentur, vidi: quam maxime mirabar in hoc homine, poſtquam ſudaverat, totum corpus vibicibus rubris obſideri, acſi virgis caeſus fuiſſet. Caeterum bidui ſpatio hi vibices diſparuerunt; & a morbo ſuo poſt aliquod tempus integre curatus fuit.

§. 1365. Efficiunt conſumtione chyli eſuriem, pallorem, debilitatem, alvum adſtrictam, inde tumorem abdominis, ructus, borborygmos.

Vermes, uti ex ante dictis conſtat, quandoque ingenti numero adſunt in inteſtinis & ventriculo: taenia immanem quandoque longitudinem habuiſſe obſervata fuit. Nutrimento hi indigent, ut ſuſtineantur & creſcant; quod videntur invenire in locis corporis, ubi habitant. In renibus inventi fuerunt vermes, qui totam illorum ſubſtantiam conſumſerant; in hepate nidulabatur vermis, qui illud viſcus eroſerat (*o*), viginti pollices longus, & diametro pollicem aequans, ruber, ſanguine plenus, ſaturae hirudinis inſtar. Senſerat miſera aegra vivi animalis motum; ſummos dolores cum manifeſto roſionis ſenſu querebatur; praedixerat Medicis & adſtantibus ſaepius, vivum animal viſcera diſcerpere. Tales vermes chylo non nutriri, certum eſt.

Sed vermes inteſtinorum undique chylo alluuntur; albi coloris ſunt; ſi aquae vel & ſpirituſo liquido immittantur, illud lacteo colore turbidum reddunt; non ſemper vellicant inteſtina; ita ut ſaepe per plures annos haereant in corpo-

(*l*) Sermon. 9. Cap. 39. pag. 171. (*m*) Hiſtor. of Phyſ. tom. 2. pag. 100. (*n*) N°. 467. Charter. Tom. VIII. pag. 879. (*o*) Medic. Obſervat. and Inquir. vol. I. n°. IX. pag. 67. & ſeq.

pore, imprimis vermis latus, absque magna molestia. Unde patet, quod non ex substantia ipsa ventriculi & intestinorum hauriant nutrimentum; sed ex illis, quae horum viscerum cavo continentur; inter quae certe chylus blandus nutriendis his animalibus aptissimus videtur. Dubitavit de hac re *van Doeveren* (*p*), an non, praeter chylum, etiam sanguinem haurirent vermes. Meminit taeniae, quam amicus expelli vidit, *cujus osculis singulis guttula sanguinis effluebat*. Confirmari hoc credidit observatione vermis excreti (*q*), qui totus sanguine plenus erat; quem vermem latum credidit. Verum si examinetur figura hujus vermis, Icone expressa, omnino differt a verme lato; sed potius videtur similis illi, qui hepar eroserat, cujus statim mentionem feci.

Omnia haec modo dicta si considerentur, videtur admodum verosimile, quod vermes intestinorum chylo nutriantur: neque videntur argumenta clarorum virorum (*r*), qui contrariam opinionem tuentur, omni exceptione majora esse.

Opponi forte posset *Couleti* (*s*) observatio. Vidit enim, *Ascarides* ipsi vocatos vermes, simul ac ano exiverunt, emittere substantiam quandam albissimam sub forma liquoris; quod optime apparet, si *Ascaris* in aquam, aliumve liquorem, demittatur; *tunc enim visibiliter exit a partis anterioris extremitate media, eodem fere modo ac fumus e camino, vel vapor tenuis ex angustiore parte Infundibuli inversi, prodire consuevit* &c. Post aliquod temporis spatium, illud album petit fundum, sub specie pulveris tenuissimi, atque albissimi.

Albus ille liquor, qui instar guttae lactis conspicitur, brevissimo tempore totus exsiccatur, & refert cretam, aqua gummata solutam, ac siccatam, simulque tenaciter haeret obviis corporibus: sed liquor ille, sive fluidus adhuc, sive exsiccatus, fuerit, intensissimae salsedinis saporem linguae imprimit. Unde sequi videtur, quod ille liquor a blando chylo diversus omnino sit.

Verum considerari debet, chylum intestinorum, si vermibus alimentum det, ulterius adhuc elaborandum esse in vermium corpore, antequam illum nutrire possit; & tunc longe alias dotes acquirit, ac prius habebat: hinc salsus ille, albus, cito exsiccandus, humor, quem eructat Ascaris, non est chylus, sed ex chylo in vermis corpore elaboratus liquor.

Si ergo, uti admodum credibile videtur, vermes chylo alantur, defraudatur nutrimenti parte corpus, dum vermes illud consumunt; hinc perpetua alimenti necessitas adest, & vermibus laborantes magis esuriunt. Insatiabilem sic famem observavit, quam *Bulimum* vocant Medici, *Alexander Trallianus* (*t*) in homine, cui vermis in stomacho haerebat. Quandoque famem acerrimam ilico nausea sequitur, motis nempe vermibus post cibum ingestum, uti aliquoties in verminosis observavi.

Pal-

(*p*) Dissertat. de verm. intestin. pag. 48. (*q*) Medic. Essays and observat. vol. 2. n°. 26. pag. 333. & seq. (*r*) Essais sur l'educat. medic. des Enfans tom. 2. pag. 37 &c. (*s*) De Ascarid. & Lumbr. lato Cap. 8. pag. 19. & seq. (*t*) Lib. VII. cap. 4. pag. 324.

Pallorem, debilitatem. Cum ex bono chylo per actionem vasorum & viscerum sanguis confici debeat, a quo reliqui humores subtiliores debent secerni, patet sponte, ob solam copiam chyli minutam, minui debere & sanguinem rubrum; unde pallor, quem, a tali causa natum, semper debilitas comitatur.

Alvum adstrictam &c. Praecedenti paragrapho dictum fuit, vermes irritando alvi fluores quandoque producere. Verum ubi morbus adultior est, & vermium copia aucta, tunc omne fluidius ex contentis intestinorum vermes consumunt, crassum manet, &c., ob turbatum motum peristalticum, non propellitur expedite anum versus; hinc intestina impleta dilatantur; vis contractilis illorum minuitur; & ideo magis magisque abdomen turget, ut in verminosis pueris quotidiana observatio docet.

Ructus & borborygmi. Videantur illa, quae ad §. 648. de his dicta fuerunt: causa enim spasmos intestinorum producens adest; irritatio nempe a vermibus facta, & major acrimonia materiae retentae; sed & simul a putredine retentorum producitur copia elasticae materiae, adeoque ructuum, flatuum, borborygmorum, causa completa adest in verminosis.

§. 1366. Efficiunt saepe perforationem ipsorum intestinorum.

Fuerunt clari in arte Viri, qui dubitaverunt, an unquam vermes intestina perforare possent. Nondum enim a naturalis historiae auctoribus descripta fuerunt talia in vermibus humanis organa, quibus possent perforare & erodere intestina. Negari non potest, inventos fuisse in cavo abdomine vermes, & adfuisse simul intestinorum perforationem. Malebant tamen credere, solutionem illam continui, in tubo intestinali post mortem deprehensam, esse effectum gangraenae, quae dum in tabum putridum diffluit, vel separatur per suppurationem natam a vivis partibus vicinis, necessario viam facit, per quam vermes in cavum abdominis venire possunt (*u*). Vix dubium est, quin hoc quandoque contingat. Sed numerosa & fidelia observata docuerunt, vermes sibi ipsis viam parasse, perforando intestina.

Acerbissimus ille casus, cujus §. 1364. memini, de adulta virgine, quae post enormes dolores tetano correpta periit, hoc docet evidenter. In ventriculo enim numerosi vermes teretes inventi fuerunt, & cardia erat sanguinolenta ac erosa.

Dolores molestissimi, qui toties in verminosis observantur, idem suadent; & ideo ab *Hippocrate* inter signa Diagnostica numerantur, quae vermium praesentiam in corpore humano docent: *Oris ventriculi dolores cum tormine, ventris animalcula* (θηρία) *erumpere faciunt*. Aperuit *Heisterus* cadaver pueri septennis, qui ab aliquo tempore molestos dolores abdominis passus fuerat, &, licet

(*u*) Brouzet sur l'educ. medic. des Enfans tom. 2. pag. 38.

cet optimo gauderet appetitu, tamen sensim torositate corporis imminuta periit. In abdomine aliquot uncias aquae flavae invenit, quibus spongia absorptis in conspectum veniebant plures vermes teretes; &, licet cadaver sequente post mortem die apertum fuerit, unicum inter illos invenit vivum. Intestina tenuia foraminulenta erant, & plures adhuc continebant vermes, sed omnes mortuos. Nullam gangraenae mentionem fecit; sed invenit in quodam loco intestinorum tenuium tumorem rubrum, durum, qui patula aliquot foramina habebat; per quae vermes intestinorum in cavum abdominis prorepsisse credebat (*w*). Eadem haec observatio, latina lingua scripta, alibi legitur (*x*).

Foeminae, torminibus, vomitu, & stricta alvo, laboranti per quinque dies, varia adhibebantur, absque multo fructu: frequenti usu clysmatum emollientium alvus evacuabatur, cum aliquo levamine torminum ventris; sed manebat vomitus. Octavo die evomuit vermem teretem, qui pollicem longitudine aequabat. Inde levamen circa ventriculum sensit; sed manebant tormina, licet leniora.

Monebat, tumorem adesse in inguine dextro jam per octodecim menses, instar ovi gallinacei minoris, qui tumor nunquam hactenus doluerat, sed cedebat pressioni manus. Herniosum tumorem suspicabatur peritus chirurgus *Douglas* (*y*), illumque ex arte tractabat per triduum, cum aliquo aegrae levamine. Quarto die dolor multum augebatur in tumore, cum sensu pulsationis; tunc primo permisit Chirurgo, ut oculis lustraret malum, quod hactenus sollicite texerat. Invenit tumorem inflammatorium largum, in suppurationem tendentem, absque ulla intumescentia glandularum inguinalium: applicato cataplasmate suppuratorio per biduum, ruptorio communi decima quarta morbi die apertus fuit tumor; exiverunt quatuor circiter unciae puris serosi, quod successive in melius mutabatur: sed vigesimo tertio die ex ulcere prodiit vermis teres, simulque recordabatur, biduo post aperturam ulceris similem vermem exivisse; postea adhuc alter prodiit: circa quadragesimum diem ulcus consolidatum fuit: post mensem tamen parva apertura denuo in cicatrice apparuit, per quam tenuior pars excrementorum prodiit. Sed leve hoc incommodum postea facile toleravit.

Satis similem praecedenti affectum tractavit (*z*) *Celeberrimus Benevoli*; qui omnibus consideratis credidit, intestinum a vermibus perforatum esse; *uti cadaverum incisio docuerat, saepius contigisse* (*a*). Ex urethra pueri septennis prodierunt vermes intestinorum saepius, quos pater, dum circa glandem haerebant, solebat extrahere. Semel dum hoc tentaret, ruptus fuit vermis, & residuum, in urethra haerens, impedivit urinae excretionem; tabescente tamen brevi verme, ut praedixerat celeberrimus ille Vir, urina libere prodiit. Mortuo puero, in vesica inventi fuerunt duo calculi. Sed collum vesicae obli-

(*w*) Heisters Wahrnehm. n°. 515. pag. 869. (*x*) Act. Phys. Med. Volum. I. observ. 172. pag. 391. (*y*) Med. Essays and observat. Tom. I. n°. XIX. pag. 223. (*z*) Dissertat. e Osservazion. n°. XVII. pag. 145. & seq. (*a*) Ibid. pag. 149.

oblique perforatum erat; quae perforatio respondebat simili foramini in intestino recto: patebat ergo sic via, per quam vermes ex intestino in urethram venire poterant. Dubium tamen manet (ut nil dissimulem), an erodendo vermes viam sibi paraverint. *Alghisi* enim, inter lithotomos sui temporis adeo celebris, credebat, forte post toleratas variolas, abscessu hic nato, erodi potuisse intestinum rectum, & collum vesicae; tamen in historia morbi non memoratur, quod constet, talem abscessum in his locis adfuisse (*b*).

Tulpius (*c*) observavit, ex ulcere inguinali mulieris erupisse lumbricum vivum; & licet Chirurgus inde metueret immedicabile intestinorum ulcus, tamen brevi curata fuit.

Egregius vir *Jacquin*, dum in America degebat, ut colligeret specimina rerum naturalium, quae ingentem thesaurum *Augustissimi Imperatoris* augent, & ornant, scripsit mihi, incolas, vermibus frequentissime laborantes, saepius perire, eroso a vermibus ventriculo. Fidem & diligentiam hujus viri nemo facile in dubium vocabit: luculentum enim testimonium dat splendidum opus Botanicum, quod hoc anno in lucem prodiit.

Credo haec sufficere, ut probetur, perforationem intestinorum a vermibus metuendam esse.

§. 1367. **Unde & toties lethales reperti sunt.**

Verum quidem est, quod *Hippocrates* (*d*), de verme lato agens, dixerit sequentia: *Qui hunc vermem habet, ei toto quidem tempore nihil valde metuendum accidit; quum vero debilis extiterit, aegre reficitur. Vermis enim eorum, quae ventriculum ingrediuntur, partem aliquam assumit. Si igitur, ut convenit, curatus fuerit, convalescit; si vero non curetur, sua sponte non exit; mortem tamen non infert; sed una consenescit.* Negari nequit, vermem latum per multos annos quandoque hospitari in corpore, absque periculosis malis; sed non absque molestia semper. Verum illa, quae hactenus dicta fuerunt de vermibus, satis probant, saepius mortem his imputandam esse; sive lentam, dum miseri infantes ob nutrimenti defectum, tumente abdomine, vero marasmo pereunt; sive subitam, dum diris convulsionibus necantur. Plures observationes enarratae fuerunt, quae hanc veritatem docent.

§. 1368. **Cognoscuntur ab aetate, victu, temperie, effectibus, (1364. 1365. 1366.).**

Antequam de curatione vermium dicatur, operae pretium est, considerare illa signa, quae docent, vermes adesse in corpore, ne anthelmintica remedia adhibeantur, dum ab aliis causis symptomata observata ortum ducunt. Si ver-

(*b*) Dissertat. e osservazion. VIII pag. 109. & seq. (*c*) Lib. 3. observat. 12. pag. 199. (*d*) De Morb. Lib. IV. cap. 15. Charter. Tom. VII. pag. 614.

vermes ſurſum vel deorſum prodierint, credere poſſumus, plures adhuc latere in corpore, ſi eadem ſymptomata maneant, vel augeantur; & tunc facilis eſt Diagnoſis. Verum ubi nulli unquam vermes excreti fuerunt, & tamen vermium ſuſpicio adeſt, tunc ad omnia ſollicite attendendum, ut bona Diagnoſis haberi poſſit.

Aetate. Juniores magis infeſtantur vermibus; & ideo inter morbos infantum vermes recenſentur: tamen ex antedictis patuit, reliquas vitae periodos a vermibus non ſemper immunes eſſe. Voraces, & in junioribus, & in adultis, ſaepius inveniuntur verminoſi.

Victu. Obſervavit modo laudatus *Jacquin*, plurimos laborare vermibus, qui fructibus horaeis nondum bene maturis, piſcibus & carnibus ſalitis, copioſe veſcebantur; dum reliqui, meliori diaeta utentes, magis immunes forent. Narravit mihi probus ex Franciſcanorum familia religioſus, qui per aliquot annos in aula Regis Marocco vixerat, plurimos delectari crudae carnis eſu, & vermibus peſſime laborare, non ſine periculo, niſi ſingulis menſibus, valido purgante remedio ſumto, verminoſa haec ſaburra de corpore expellatur. Pauperum infantes, qui meliori victu carent, & obvia quaeque comedere ſolent, longe frequentius aliis, vermibus cum tumido abdomine laborant; uti quotidianis obſervatis conſtat.

Temperie. Si nempe laxi, pituitoſi, fuerint; in quibus omnes corporis functiones languidius exercentur. Videantur illa, quae §. 1360, 1361, circa hanc rem dicta ſunt.

Effectibus. Qui paragraphis hic citatis enumerati fuerunt.

Sed & vermium copia quandoque una cum morbis Epidemicis obſervatur. Sic in Budenſi obſidione prima morbus Epidemicus verminoſus graſſabatur (*e*). Saepius in morbis caſtrenſibus hoc obſervatum fuit; uti etiam poſt largas inundationes. Plurimae obſervationes, quae hoc confirmant, collectae habentur (*f*). Verno tempore 1763, ruri degens, longe plures ruſticorum pueros curandos habui, qui vermibus laborabant, quam aliis annis. Praeceſſerat tamen hyems acerrima & longa. Autumnali tempore ſolent ut plurimum vermes magis moleſti eſſe. *Hippocrates* (*g*) dixit, *Autumno maxime lumbrici, & cardialgia.* Idem confirmat *Raulin* (*h*); qui obſervavit hominem, taenia laborantem, qui per viginti quinque annos ſingulis autumnis colicis doloribus vexabatur, reliquo autem anni tempore ſolitis exercitiis vacabat, & appetitu gaudebat integerrimo. Praeter hos dolores colicos autumnales nullum aliud ſymptoma aderat per quatuordecim annos, niſi quod ſubinde, circa finem hujus periodi, vermes cucurbitini per anum exirent; qui, non ſine ratione, pro ſigno latentis taeniae haberi ſolent.

Quaedam adhuc alia ſigna latentium in corpore vermium apud auctores haben-

(*e*) Marſigl. Hiſtor. Danub. Tom. VI. pag. 114. (*f*) Van Doeveren diſſert. de verm. inteſtin. pag. 27. (*g*) Epidem. lib. 2. text. 3 Charter. Tom. IX. pag. 119. & lib. 6. Epidem. text. 14. Ibid. pag. 376. (*h*) Des malad. occaſ. par les variat. de l'air pag. 424 &c.

bentur. Sic *Jacotius* (*i*) monet ſequentia: *In pueris autem, cum ex aliis ſignis, tum familiari illo, deprehenduntur, quod, per ſomnum concipientes lumbricorum in ventre morſum, maſticent muſculis maſticatoriis imaginata, ut volunt, exprimentibus.*

Alii addiderunt, praeter ſigna memorata, odorem quemdam peculiarem, qui deſcribi verbis non poteſt, ſingultum, terrores in ſomnis, naſum album cerae inſtar (*k*), ſubitas mutationes coloris in facie. *Celeberrimus Alexander Monro* (*l*) addidit adhuc aliud ſignum: *Diu obſervavi*, inquit, *in illis hominibus pupillam eſſe dilatatam, qui vermibus in ventriculo vel inteſtinis laborant; &, ſi non pro ſigno pathognomico, ſaltem pro ſyndrome, ſive ſymptomatum concurſu, & optima Diagnoſi, haberi poteſt.* Phoenomenon autem hoc explicat ex unione paris nervorum octavi cum nervo intercoſtali. Conſtat enim, diſciſſo nervo intercoſtali in cane vivo, oculos obſcurari, ſplendorem amittere, lacrymari, cavos fieri, globum oculi minui, pupillam coarctari. Unde concluſit, nervum intercoſtalem dilatationi pupillae ſervire, & ab irritatione nervorum ventriculi ac inteſtinorum actionem ejus augeri.

Notum eſt, in vera & perfecta amauroſi pupillam eſſe dilatatiſſimam, & oculos apparere nitidiſſimos, lucentes quaſi. Scripſerat autem ad me *Jaquin*, dum in America degebat, incolas frequentiſſime vermibus infeſtari; & obſervavit ſigna ſequentia, quae aderant; *Somnolentia, tormina ventris, oculi clari, ſed flaveſcentes, palpebra inferior flaveſcens, vel caeruleſcens, convulſiones ſubito lethales.* Pulchre certe confirmatur ſic *Celeberrimi Monroï* opinio.

Nunquam nocebit plura ſigna colligere, ut tanto certior habeatur Diagnoſis. Quandoque enim plura vermium ſymptomata occurrunt, licet nulli adſint. Memorabilem talem caſum recenſet *Celeberrimus Edinburgenſis Profeſſor St. Clair* (*m*). Puer quatuor annorum ſtomachi dolores patiebatur; narium aderat pruritus, pervigilia, terrores in ſomnis, & tunc ſubito cum ſubſultu evigilabat; poſtea nares perfricabat perpetuo, ſive vigilaret, ſive dormiret; ſequebantur convulſiones, quibus ſexto die periit, incaſſum tentatis pluribus, ſecundum artis praecepta, remediis. Inteſtinis in tota ſua longitudine caute diſſectis, uti & ventriculo aperto, nulli apparuerunt vermes; ſed inveniebantur unciae circiter binae ſubſtantiae viſcidae, gelatinae inſtar, circa jejuni inteſtini principium.

Quandoque obſervatum fuit, expulſis jam vermibus, quaedam adhuc manere ſymptomata, quae vermibus imputari poſſent. Sic toties contingit, Epilepſiam a vermibus productam, ſi frequentes jam fuerint & validi paroxyſmi, manere, vermibus ſublatis. Manet tunc in ſenſorio communi, toties & tam valide turbato, character ille Epilepticus; qui diu ſopitus ſilet; ſed non tantum a vermibus, verum & ab aliis cauſis proëgumenis, excitari poteſt, & actuoſus reddi: De qua re videantur illa, quae in Capitulo de *Epilepſia* haben-

(*i*) Holler. in Coac. Hippoc. pag. 594. (*k*) Brouzet Educat. Médicin. des Enfans tom. 2. pag. 57. (*l*) Nervor. Anat. contract. pag. 39. in notis. (*m*) Medic. Eſſays and obſerv. Vol. 2. Artic. XVIII. pag. 294. & ſeq.

bentur. Cum enim, uti postea dicetur, in cura validis purgantibus opus sit, minime tutum foret corpus per haec emungere ulterius, si non vermes, sed levia tantum symptomata quaedam, superessent.

§. 1369. Curatio fit 1. nidum destruendo (1361.) per alcalia fixa, gummata phlegmagoga, mercurialia, antimoniata, aromatica amara.

De pituita, tanquam vermium nido, ad §. 1361. jam dictum fuit: adest mucus inungens internam superficiem intestinorum, & lubricans; haec quandoque augeri potest, mollemque nidum vermibus parare. Verum & ex ipsa superficie corporis vermis videtur secerni copia viscidi humoris, quo undique tegitur, & sic ab acrium ingestorum actione defenditur. Mucus, vermem involvens, copia auctus, secedit, novusque in eosdem usus secernitur. Ob hanc causam creditur, illos, qui vermibus laborant, frequenter mucosa per alvum excernere (n).

De cura talis glutinis in primis viis collecti dictum fuit ad §. 75; ubi de curandis morbis ex glutine spontaneo ortis agebatur. Amara biliosa, saponacea solventia, gummi aromatica stimulantia, quae simul leniter evacuant, salina solventia, aromatica roborantia, blanda mercurialia, laudantur imprimis. In *Materia Medica* ad hunc numerum habentur formulae, quae huic scopo servire possunt; & ad quarum normam aliae plures similes possent praescribi.

Facile intelligitur, in horum usu semper habendam esse rationem aetatis ac virium; & augeri vel minui debere dosin horum remediorum pro re nata.

§. 1370. Tum externe inungendo abdomen balsamicis ex aromaticis fortissimis, permistis purgantibus, oleosisque.

Pleraque ex remediis modo laudatis amara sunt, alia satis nauseosum saporem habent: unde saepe admodum difficile est, infantibus saltem, talia ingerere ea copia, ut effectus inde sperari possit. Hinc coacti fuerunt Medici ad externa remedia confugere.

Bina talia Unguenta in plerisque officinis prostant, quae, abdomini inuncta calide, penetrabili vi agunt in intestina, saepe cum hoc effectu, ut valida purgatio sequatur. *Unguentum Agrippae* acerrima purgantia continet; *radicem Bryoniae*, *Elaterium sive cucumerem asininum*, *Scillae bulbum*, *Iridis radicem*. Alterum est, *Unguentum Arthanitae*, sive *de Cyclamine*, dictum; quod, praeter *Cyclaminis* radices, & *Cucumerem Asininum*, continet *Colocynthidis* pulpam amarissimam, *Fel taurinum*, *Baccas Mezeraei*, *Scammoneum*, *Euphorbium*, *Aloën*, &c. Utriusque hujus Unguenti aequalis copia miscetur in *Materia Medica*, ut pauxillum subinde inungatur umbilici loco.

Ple-

(n) Philosoph. transact. Abridg'd vol. 3. pag. 130.

Pleraque remedia, ex quibus componuntur haec unguenta, validiſſime alvum movent; unde non, niſi magna cum prudentia, interno uſu adhiberi poſſunt in ſanis & robuſtis hominibus: a leniorum enim uſu externo nihil ſperari poterit. An vero ſtimulans vis horum medicamentorum, per cutem penetrans, in ſuppoſita inteſtina agat immediate, an vero reſorpta per venas abſorbentes cutis, cum reliquis corporis humoribus fluens per vaſa, alvi purgationem producat, diſputatur. Certum eſt, quod, ſimilibus umbilico inunctis, in tenella aetate, ſecuta fuerit aliquando periculoſa hypercatharſis; quae moleſtam Dyſenteriam producere poterit. Unde pauculum tantum illinitur ſimul, & dum de ventris torminibus conqueri incipiunt, prudentia ſuadet, non amplius umbilicum inungendum his eſſe, antequam conſtet de effectu. Si autem copioſa evacuatio ſequatur, abluendus eſt ilico umbilicus, & vicina cutis, *Saponis Veneti* lixivio; ne quid de unguento maneat amplius in cute, quod ſimiles turbas augere poſſet.

In *Materia Medica* ad hunc numerum & alia formula habetur, quae nulla purgantia remedia habet; ſed cujus efficacia a fragranti aromate *Tanaceti* praecipue pendet.

§. 1371..2 Vermes necando: quod fit ope Medicamentorum mellitorum, ſalinorum, indigeſtibilium vermibus, amarorum aromaticorum, Mercurialium, Acidorum, Vitriolatorum ex chalybe, vel cupro.

Vermes inteſtinorum, dum vivunt, ſic videntur haerere poſſe inteſtinorum lateribus, ut illo motu, per quem ingeſta ad anum usque ſenſim protruduntur, non expellantur de corpore. Vermes teretes tamen facilius prodeunt, & frequentius, per anum; praecipue ſi mortui fuerint; quandoque etiam vivi, domicilii ſui pertaeſi, prorepunt per anum; quandoque & ventriculum ingreſſi per vomitum expelluntur vivi; uti frequenti Medicorum obſervatione conſtat. Sed vermes teretes ſatis mobiles ſunt; & probabile eſt, quod locum ſaepe mutent; imo morborum tempore, uti antea dictum fuit, nullis anthelminticis remediis datis, dum nec aeger, nec Medicus, illos adeſſe ſuſpicatur, ſponte prodeunt. Forte humores, per morbum mutati, in inteſtinis collecti, vermibus infeſti fiunt, ſicque cogunt, ut locum mutent. Si illo tempore, dum valido nixu alvi vel invitus homo cogitur foeces expellere, quidam vermes non haereant inteſtini lateribus, una cum foecibus abripientur. Taenia autem, uti antea dictum fuit, tenuiori ſuo extremo figitur, & haeret firmiter inteſtino; hinc etiam difficilius expellitur; & raro ſponte prodit integer; ſatis ſaepe tamen notabilis ejus pars abrupta, multas quandoque ulnas longa, expellitur; uti numeroſa obſervata docent. Aſcarides, & cucurbitini, admodum mobiles cum ſint, frequenter per anum prodeunt.

Si autem hoc obtineri poſſit, ut vermes moriantur in inteſtinis, tunc cum reliquis foecibus facile expellentur, dum motui periſtaltico inteſtinorum reſiſtere

sistere tantum possint vivi. Et licet vermes, jam mortui, adhuc adhaererent intestinis, in loco calido & humido brevi tabescerent, sicque nexus ille solveretur.

Optime hoc notavit *Aëtius* (*o*), dum de vermium cura agit, dicens: *Viventes equidem vicinas partes apprehendunt; mortui vero, una cum stercore, evacuantur. Prodeunt autem quidam adhuc vivi, sed vertigine affecti, &, si ita dicere libeat, seminecati.*

Verum dum vermes necandos esse indicatio suadet, simul cavendum quam maxime est, ne exhibeantur talia, quae intestina, aut ventriculum, laedere possent. Plura recensentur remedia ad hanc paragraphum, quae considerari singulatim merentur.

Ope Medicamentorum mellitorum. Solventes in melle vires agnoverunt omnes; hinc solvendae pituitae, & attenuandae, prodesse potest. An autem vermibus infestum mel ipsum sit, non adeo constat. Verum quidem est, *Aëtium* (*p*) ad vermes laudasse mulsam; & suasisse; *In sorbitiones vero mellis plurimum conjiciendum.* Notandum tamen est, veteres Medicos, bilem vermibus adversam credidisse, etiam externe umbilico inunctam. Simul autem statuerunt, mel in bilem verti in corpore humano; praecipue, si simul adsit calida temperies. Sic apud *Galenum* (*q*) de melle leguntur sequentia: *Siquidem illis, qui jam in flore aetatis sunt, potissimum si calidiore natura sint, ac vitam degant laboriosam, in iis totum mel vertitur in flavam bilem.* Quod idem alio in loco (*r*) confirmat. Forte & ob hanc rationem mel laudatum fuit inter anthelmintica remedia. Caeterum lubricando, & alvum solvendo, prodesse potest. Crediderunt postea recentiores Medici, vermibus ideo nocivum mel esse, si copiosum ingeratur, quod obstruere posset tracheas dictas in insectis, a *Malpighio* in Bombyce descriptas, per quas respirant. Verum illae tracheae in vermibus humanis nondum demonstratae sunt; & forte non respirant; cum in intestinis humanis vivere debeant, quorum cavum a contentis repletur; praecipue, cum in statu naturali contracta sint intestina; uti alia occasione in *Capitulo de ructibus & flatibus* dictum fuit.

Ob eandem rationem & olei usus commendatus fuit, si magna nempe daretur copia, ut intestina hoc non tantum inungerentur, sed quasi replerentur. Sic cyathum olei omphacini propinari jussit *Aëtius* (*s*), & ptisanae oleum plurimum omphacinum incoquendum, *praebibitiones vero ex oleo semper augendas*, voluit. Rationem autem dedit hanc: *In universum enim omnia, quae lumbricos educunt, aut per acredinem occidendo, aut per amaritiem subducendo, aut ad excretionem irritando, aut per consequentem ad ea, quae exhibentur, lubricitatem, efficacia cognoscuntur. Extrahuntur autem simul, ut verisimile est, per sorbitiones vias lubricas reddentes, aut etiam per innominatam aliquam*

(*o*) Sermon. 9. cap. 39. pag. 173. (*p*) Ibidem. (*q*) De natur. facultat. lib. 2. cap. 8. Charter. Tom. V. pag. 45. (*r*) De Aliment. Facultat. lib. 3. cap. 39. Charter. Tom. VI. pag. 399. (*s*) Sermon. 9. cap. 39. pag. 173.

quam qualitatem. Sic & *Vegetius* (*t*) una cum aliis remediis oleum copiosum miscuit, & vel per cornu ingessit animalibus, vel per clysma injiciendum curavit; dicens; *Quae virtus medicamentorum, & lenitas olei, animalia ipsa intus occidit, & foras ejicit.*

Caeterum experimenta capta varium effectum demonstrarunt. *Celeberrimus Lanzoni* vermem humanum vivum excretum oleo communi immersit; qui statim vivere desiit. Lumbricum vomitu rejectum in melle posuit; qui statim mortuus est. Alium vomitu rejectum oleo amygdalarum dulcium immersit; qui brevi mortuus est (*u*). Vermes illi teretes fuerunt. Sed *Coulet* cucurbitinos in nullo liquore longius vivos servare potuit, quam in oleo amygdalarum, in quo per 24 horas vixerunt (*w*). In verme lato, si vivus & integer ex corpore egeritur, non memini haec experimenta instituta fuisse; cum brevi, postquam expulsus fuit, perire soleat. Experimenta videri possunt plura apud *Celeberrimum Torti* (*x*), quibus constat, vermes teretes, in Oleo communi, & Melicrato, sive aqua mulsa, per plures horas commode vixisse.

Mel, uti etiam oleum, magna quandoque copia adhibui; sed in verme lato necando nil profeci: cum saepe haec nauseam moveant, & vomitum, vidi aliquando per vomitum prodiisse vermes teretes; & a melle copioso dato, si alvi fluxus sequeretur, ut saepe fit, quandoque simul vermes prodierunt. Non tamen ita certus horum effectus fuit, ut fidere liceat. Dum Ascarides molestissimum circa anum pruritum facerent, oleum injici curavi saepius, uti & mulsum; sed spem fefellerunt haec auxilia.

Salinorum. Sales, imprimis acriores, vel & leniores majori copia exhibitos, vermibus molestiam facere posse, vix dubium est; sed haec omnia non possunt dari, nisi tam moderata copia, ut intestina laedere non possint; adeoque minor tunc spes erit, vermes inde multum affici posse. Ubi autem sales simul catharticam vim habent, tunc majorem utilitatis spem faciunt. Unde *Salem Sedlicensem, Ebshamensem*, aliosque his similes, prae caeteris laudaverunt Medici.

Ut Ascarides in intestino recto, aut pudendo muliebri, nidulantes exturbarentur, jussit *Hippocrates* (*y*), ut muria colluantur haec loca.

Indigestibilium vermibus. Cum vermes videantur potissimum nutriri chylo, hinc vix videntur talia adhiberi posse, quae a vermibus assumerentur, & sumta illis nocerent.

Dum praecipua remedia talia anthelmintica, ab auctoribus commendata, consideramus, videntur in tres classes satis commode distribui posse. Illa primae classis aspera ac scabra sunt; & ab his speratur, quod, motu peristaltico in-

(*t*) Art. veterin. lib. I. cap. 44. 45. Script. rei rustic. tom. 2. pag. 1065. 1066. (*u*) Acta Phys. Med. nat. curios. Vol. I. observ. 94. pag. 173. (*w*) De Ascarid. & Lumbrico lato pag. 31 & 33. (*x*) Therapeut. special. ad febres &c. Lib. V. cap. 6. pag. 510 & seq. (*y*) De Mulier. Morb. lib. 2. cap. 60. Charter. Tom. VII. pag. 832.

intestinorum mota & pressa, tenera vermium corpora destruerent, vel multum laederent; unde mortui, vel saltem debilitati, Vermes facilius expelli possent de corpore. Secunda classis continet talia, quae ingratum & penetrabilem halitum per totum primarum viarum tractum dispergunt, tali modo adhibita, ut continua, nunquam interrupta, actio habeatur. Tertia demum classis complectitur illa, quae licet, nec scabritie partium, nec ingrato nidore, vermibus infensa esse possint, tamen per observationes comperta sint, quod vermibus noceant insigniter.

Ad primam classem videtur pertinere illud remedium, quod usu efficacissimum se comperisse testatur *Celeberrimus Mead* (z): *Stanni rasi*, & *coralli rubri*, partes aequales in pulverem subtilissimum terebantur, cujus drachmam, cum conserva summitatum *absinthii maritimi* in bolum redactam, exhibebat bis de die. Longe majori copia stannum purum dedit verminosis *Celeberrimus Aston* (a). Post datum catharticum, sequenti die mane vacuo ventriculo dabat unciam stanni puri pulverisati, per cribrum, ex pilis equinis paratum, angustissimas nassas habens, transmissi: miscebat stanni pulverem quatuor unciis syrupi nigri, vilissimi, qui in depuratione sacchari, sedimenti instar, relinquitur (*Molosses*); & hinc foex sacchari vocatur. Sequenti die unciam mediam stanni pulverisati dabat permisti duabus unciis ejusdem syrupi; & eandem dosin exhibebat die tertio. Sequenti die, quarto nempe, dabatur purgans, ex infuso *foliorum senae* & *manna* paratum; quale remedium & fuerat exhibitum pridie antequam pulvis stanni daretur: testatur, se felicissimos effectus hujus remedii vidisse; quod simul ventriculi dolorem, a vermibus natum, statim levat; licet vermes non nisi aliquot diebus postea prodeant. Haec stanni quantitas adultis hominibus datur; in junioribus copia minuitur pro varia aetate.

Quamvis autem stannum, in pulverem redactum, vario modo vermibus nocere possit, credidit tamen *Celeberrimus Vir*, imprimis hoc modo agere, quod pulvis stanni se interponat inter ventriculi intestinorumque tunicas & vermes, sicque impediat, ne vermes facile adhaerere possint ventriculo & intestinis; unde, dato cathartico, facile expelluntur.

Forte & simili modo agit *ferri limatura*, si per plures dies omni mane ad drachmae pondus detur (b). Cum tamen ferrum satis facile, & in humoribus nostris, & in potu ingesto, solvatur, admodum verosimile est, quod non tantum vi mechanica, sed & virtute metallica medicata, agat; de qua re statim adhuc dicetur.

Videtur ob eandem rationem, asperitatem nempe mechanicam, inter anthelmintica remedia nomen celebre obtinuisse plantula marina (forte cum multis aliis ad regnum animale reducenda), quae sub *Corallinae* nomine in officinis prostat. Certe *Conradus Gesnerus* (c) ad vermes necandos praescripsit *Corallinam*

(z) Monit. & Praecept. Medic. sect. 3. pag. 119. (a) Medic. Essays and observat. Vol. V. part. I. pag. 89 & seq. (b) Van Doeveren de verm. intestin. pag. 71. (c) Epistol. Medic. pag. 91.

linam tritam, sed non cribratam. Facile patet, & alios pulveres scabros & innoxios tentari posse ad eundem usum.

Secunda classis continet illa remedia, quae ingrato foetore vermibus infesta sunt. *Allium* inter haec principem locum obtinet, cum odorem satis fortem, penetrabilem, ingratum non assuetis, spiret quaquaversum. Ab humano corpore facile fertur, multisque, uti notum est, in deliciis est; dum alii abominantur ejus odorem; inter quos & *Horatius* fuit, qui in parricidii poenam allium, cicuta nocentius, dari voluit; cum tamen videret, impune comedi a plebe, exclamavit. *O dura messorum Ilia!* Semper in deliciis fuit hominibus, qui duro labore vitam ducunt. Mille & sexcenta talenta erogata fuerunt in *allia*, *cepas*, & *raphanos*, pro operariis Pyramides exstruentibus (*d*). Adeo autem penetrabile allium est, ut tota cutis, ad apices digitorum usque, spiret allium in hominibus, qui quotidiano ejus usui indulgent: imo dum cataplasma, ex *Allio*, *malva*, *&c.* paratum, in Ischuria applicabatur lumbis, post mortem aperto abdomine statim exspirabat Allii odor (*e*). Hinc *Allii* virtus aeque facile per venas absorbentes ingreditur, ac per vasa arteriosa penetrat. Ob penetrabiles illas *Allii* vires *Galenus* (*f*) dixit: *Itaque ego agrestium Theriacen illud edulium appello. Ac, si quis vel Thracas, vel Gallos, vel denique qui frigidam regionem incolunt, vesci illis vetuerit, non leviter iis hominibus nocuerit.* Eodem in loco dixit; *Allium* flatus discutere; sed *Hippocrates* (*g*) dixit de Allio; *Flatum autem parit, propter spiritus vehementiam*; & alibi (*h*); *In utero autem quum flatum excitare volueris, allii caput unicum, & laseris succum, ad subdititia admisceto.* Verum in Capitulo de *Ructibus & Flatibus* dictum fuit, carminantia, sive flatus discutientia remedia, dum flatus discutiunt, etiam flatus producere, cum blando aromatico stimulo leviter irritent intestina, ut in variis locis contrahantur, hoc effectu, ut spasmus fixior in quodam loco solvatur; tunc sequuntur borborygmi, & paulo post flatuum explosio sursum vel deorsum.

Prodesse poterit ergo Allium, non tantum, dum odore vermibus molestum est, verum etiam, dum, aucto motu in fibris intestinorum, adhaesionem vermium ad latera intestinorum minuit ita, ut facilius a catharticis remediis expelli possint. Imprimis autem actio Allii efficacior erit in illis, qui non assueverunt quotidiano ejus usui; in talibus enim minus agit. Bulbum allii, si minor fuerit, integrum, vel in aliquot partes sectum, si deglutiant aegri semel de die, tunc manet odor Allii perpetuo in ventriculo & intestinis. Cocti in aceto bulbi allii condimentum mensis dant satis gratum; verum tunc Allii vis inertior est. Si *Ascarides* in pudendo muliebri nidulentur, pessaria anthelmintica commendavit *Hippocrates* (*i*); sed simul addidit; *Et alliis coctis & crudis vescatur, & Ascarides exeunt ac moriuntur.*

Ad

(*d*) Herodot. lib. 2. pag. 137. (*e*) Lobb of curing fevers. pag. 53. (*f*) Method. Medend. Lib. XII. Cap. VIII. Charter. Tom. XII. pag. 291. (*g*) De victus rat. sanor. lib. 2. cap. 7. Charter. Tom. VI. pag. 470. (*h*) De Infoecund. Capit. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 857. (*i*) De Mulier. Morb. lib. 2. cap. 60. Charter. Tom. VII. pag. 832.

Ad ſimiles uſus commendatur *Aſa foetida*, longe magis graveolens allio, imprimis ſi recens, lactei adhuc coloris, ex Aſia adfertur; qualem aliquando videre mihi contigit; tunc enim vix tolerabilem odorem ſpargit: unde ſacculi, recens collecta Aſa pleni, dum transferuntur navi, ex mali cacumine ſuspenduntur; ſi enim in navi recluderentur, nemo tolerare poſſet foetorem; qui tamen ſenſim exſiccatione mitigatur. Interim in Aſia inter menſarum delicias Aſa numeratur, dum condimentis miſcetur, vel patinae leviſſime perfricantur. De his legi poteſt *Koempferus in Amoenitatibus exoticis*. Unde *Hoſmannus* (*k*) verminoſam progeniem exturbare ſolebat ſpecifico ſuo anthelmintico, pilulis nempe ex *Aſa foetida*, *myrrha*, *croco*, *& mercurio dulci*, paratis.

Ad hanc claſſem ſpectat & *radix Valerianae Sylveſtris*; quam *Phu verum Dioſcoridis* eſſe voluit *Fabius Columna* (*l*), & in ſe ipſo aliisque ad ſanandam Epilepſiam invenit efficacem, ſi ad drachmam ſemiſſem mane ſumeretur radix in pulverem trita. *Celeberrimus Marchant* (*m*) tentavit hujus radicis uſum in Epilepticis ſanandis; & quidem pulchro cum ſucceſſu; ſed ſimul vidit, vermes expelli de corpore, & ſudare fortiter aegros. Radix haec gravem valde odorem ſpirat, &, cum praecipue per ſudorem agat, raro alvum moveat, videtur infeſta vermibus eſſe. Tot novis in uſum Medicum deductis remediis celebris Archiater *Störck*, feliciſſimo cum ſucceſſu, radicem Valerianae junxit purgantibus & aromaticis, ad vermes pellendos (*n*).

Ob eandem, vel ſimilem ſaltem, rationem laudatur tanquam optimum anthelminticum caput mortuum, quod ſupereſt, poſtquam magno igne expulſa fuerunt omnia volatiliora ex Cornubus Cervinis. Carbo enim manet ſolidus, friabilis, foetidus, amarus, oleo craſſo tenaci piceo inquinatus adhuc (*o*).

Forte & huc ſpectat *ſulphur*; quod, *ſi crudum humano ingeritur corpori, partita, ſed repetita crebro, doſi, primas vias mire repurgat, tandem ſatis valide, tumque morbos quosdam cutaneos, verminoſos, metallicos, minerales, efficaciter ſanat* (*p*). Saepius dedi ſulphur tali modo, &, licet ipſum ex ſe vix odorum ſit, niſi vel attritu vel igne caleſcat, tamen dum ſolvitur in primis viis, ſive vi noſtrorum humorum, ſive ab ingeſtis, tunc per alvum exeunt olidiſſimae foeces. An ab illo inſolito foetore vermibus noxa fit?

Minime improbabile videtur, quod plura alia detegentur, ſive caſu, ſive attenta obſervatione, & variis tentaminibus prudenter inſtitutis. Summa talium utilitas ſtimulum addet Medicis, ut in haec inquirant ulterius.

Sequitur tertia claſſis, quae continet illa remedia, quae vermibus nocere obſervata ſunt, licet, nec aſperitate partium, nec ingratiſſimo odore, praedita fuerint.

Scripſit *Galenus* (*q*) de *Perſica arbore*; quod *in germinibus & foliis vincentem ha-*

(*k*) Medic ration. ſyſtem. tom. 3. ſect. I. cap. 5. §. 32. pag. 110. (*l*) In Phytobaſano pag. 113–121. & in Ecphraſi plantar. pag. 210. (*m*) Académ. des Scienc. l'an 1706. Mém pag. 430. &c. (*n*) Ann. Medic. ſecund. pag. 228. (*o*) H. Boerh. Chem. tom. 2. proceſſ. 120. pag. 359. (*p*) H. Boerh. Chem. tom. 2. pag. 419. (*q*) De Simplic. rer. facult. Lib. VII. n°. 17. Charter. Tom. XIII. pag. 209.

bet amaram qualitatem, & ideo folia ejus trita, & ſuper umbilicum impoſita, vermes necant. Ex obſervatis *Celeberrimi Boulduc (r)* conſtat, infuſum florum, uti & tenerorum foliorum, arboris perſicae blandam vim purgantem habere; illudque laudat, tanquam optimum remedium ad vermes infantum. Quid de amaris ſentiendum ſit, dicetur ſtatim, & paragrapho ſequenti patebit, lenia purgantia vix unquam ſufficere. Unde hoc remedium peculiari quadam virtute in vermes agit.

De *Filice* dixit *Galenus (s)*; *Radicem habet maxime utilem: latum enim lumbricum interficit, ſi quis eam quatuor drachmis in melicrato ebibat.* Confirmat *Galeni* ſententiam *Celeberrimus Marchand (t)*. Teſtatur enim, conſtare infinito numero experimentorum, radicem filicis eſſe mirum, & certum, remedium ad expellendos omnis generis vermes de corpore humano. Veroſimile videtur, remedium illud ex filice paratum (*Eau de Fougeres*), quod tanquam arcanum *Andry* ſibi & genero ſuo *Dionis* reſervavit, filicis radicem pro baſi habere; nec diffitetur hoc; ſed peculiarem quamdam *filicis radicum* praeparationem requiri praetendit (*u*). Poſt mortem *Andry*, gener ejus *Dionis (w)* publico perſuadere conatur, pauculum tantum de filice ingredi hoc arcanum, & numeroſa alia adeſſe ingredientia. Sed quisque novit, arcanorum venditoribus non ſemper habendam eſſe fidem. Ingenuum decet, ut generis humani utilitatem lucro magis aeſtimet. Sed auri ſacra fames ſaepe aliud ſuadet. Nunquam me poenituit, candide communicaſſe omnibus, ſi quid in arte utile noviſſem, nec poenitebit, certus ſum, illo tempore,

Dum numina nobis
Mors inſtans majora facit.

Plura forte alia ſimilem effectum habent. *Scordium*, in pulverem tritum, ſaepe profuiſſe in affectibus verminoſis, teſtatur *Barrere (x)*. Ingens Anthelminticorum remediorum catalogus videri poteſt (*y*).

Amarorum, Aromaticorum. Talia remedia ad roboranda viſcera primae coctionis ſolent proficere, & Leucophlegmaticam corporis cachexiam, quae verminoſis morbis favet (1362), emendant. An vero amarities vermibus adeo infeſta ſit, non ita conſtat.

Scripſit quidem *Galenus (z)*, vermes necari amaris; & poſtea addidit; *At teretes quidem Abſinthium perimere poteſt. Lati vehementiora remedia deſiderant; cujusmodi eſt filix; pari modo & quae aſcaris dicitur.* Sed ex ante memoratis obſervatis patuit, vermes in duodeno inteſtino repertos fuiſſe ſaepius, in quod per

(*r*) Académ. des ſcienc. l'an 1714 hiſt. pag. 49. (*s*) De ſimplic. rer. Facult. Lib. VIII. n°. 39. Charter. Tom. XIII. pag. 223. (*t*) Académ. des ſcienc. l'an 1701. Mém. pag. 285. (*u*) Andry ſur la génération des vers pag. 531. (*w*) De Taenia pag. 46. (*x*) Obſervat. Anatom. &c. pag. 170. (*y*) Andry ſur la générat. des vers. pag. 609. & ſeq. Le Clerc hiſtor. Lumbric. lat. pag. 408 & ſeq. (*z*) Meth. Medend. Lib. XIV. cap. ultim. Charter. Tom. X. pag. 343.

per ductum communem depluit amara bilis. Constat *Celeberrimi Redi* experimentis, vermes tam terrestres, quam humanos, in amarissimis decoctis manere diu superstites; brevi autem perire in aqua, melle vel saccharo edulcorata. Non tantum in hepate, bilis officina, inventi fuerunt vermes, sed in ipsa cystide fellea ovis, bilem amarissimam continente, placide natabant vermes (*a*). Fatetur *Coulet* (*b*), quod *nullum invenerit liquidum adeo amarum, quod amaritie sua vermes exstinguere posset. Immo ex opposito, eos semper & vivaciores, & vegetiores, in talibus liquidis inveniebat.* Addit tamen, quod vermes non diutius vixerint in amaris liquoribus, quam in aqua pura. Teretes vermes, ex vituli mactati intestinis desumti, bili bubulae immersi vixerunt per novem circiter horas. In amarissimis infusis *Aloës*, & *colocynthidis*, uti & in infuso *corticis Peruviani*, tam diu vivebant vegeti hi vermes, ut *Celeberrimus Torti* (*c*), morae pertaesus, eductos ex his liquoribus vermes immerserit *spiritui vini*; in quo statim necabantur. Sed & *Allii* succum, pauca aqua dilutum, tulerunt facile. Haec sufficere videntur, ut pateat, ab amaris aromaticis non tam facile necari vermes, ac quidem multi crediderunt.

Mercurialium. Cum insectis cutaneis necandis argentum vivum, pinguibus subactum, serviat egregie, hinc cogitatum fuit, vermibus intestinorum necandis illud etiam utile futurum. Sunt, qui, ex *Brasavoli* consilio, pauca grana mercurii crudi infantibus ingerebant, ad vermes necandos; & dicitur, hoc pulchro cum successu factum fuisse (*d*). Dubitari tamen non sine ratione potest, an tantillum argenti vivi vermes necare posset. Tutum enim minime foret in tenella aetate, repetitas tales doses exhibere. Imo non videtur certo constare, quod argentum vivum adeo noxium vermibus sit. Observavit Egregius Medicus, & Historiae naturalis cultor, *Scopoli* (*e*), nullibi plures, aut frequentiores, observari lumbricos intestinorum, quam circa fodinas argenti vivi. *Nulla aetas reperitur, & nullus est sexus, qui iisdem non laboret.* Tamen homines illi vivunt in aëre, volatili per ignem reddito argento vivo, inquinato, & saepe ab his exhalationibus male afficiuntur. Praeterea argentum vivum ore haustum, etiam majori copia, solet satis cito per alvum exire.

Alii fuerunt in hac opione, aquam, si ebulliat cum argento vivo, vel digeratur tantum, acquirere vim anthelminticam insignem; unde, talem aquam, si potetur, vermes certo necaturam, asserunt. *Pauco tali & innoxio potu omnes vermes interimi tam in intestinis, quam alibi, in ulceribus etiam, si aqua ista affundatur*, statuit *Helmontius* (*f*). Crediderunt hinc multi, aliquid de argento vivo solvi in aqua; in qua opinione fuit & *Celeberrimus Hoffmannus* (*g*); qui sic habet; *Quin etiam sola aqua communis, propter subtilissimum illud universale, in poris ejus residens, sal, tandem, coctione diutius instituta, ex ar-*

(*a*) Le Clerc Histor. lumbr. lat. pag. 94. (*b*) Tractat. de Ascarid & Lumbric. lat. pag. 32. 33. (*c*) Therapeut. spec. febr. Lib. V. Cap. VI. pag. 510. 511. (*d*) Herman. Kau diss. de Argent. vivo pag. 14. (*e*) De Hydrargyro Idriensi pag. 155. (*f*) In fine capituli *Sextuplex digestio alimenti humani* pag. 180. (*g*) Medic. Ration. & system. tom. 2. cap. 6. pag. 261. 262.

argento vivo partes abradit; unde hoc decoctum ad luis Venereae virus, item ad progeniem verminosam expellendam, in praxi non ignotum est. Imo *Dionis* (*h*) testatur, se vidisse aegros, post diuturnum aquae mercurialis usum, tremore omnium membrorum correptos fuisse; ut contingere solet illis, qui mercurio crudo imprudenter usi fuerunt, vel halitibus mercurialibus diu expositi, uti in deauratoribus toties observatur. *Heisterus* notavit (*i*), columbas verminosas sanatas fuisse, dum potabant aquam, cui argentum vivum miscebatur.

Experimenta tentata fuerunt (*k*), ut detegeretur, an aquae purae argentum vivum aliquid largiretur per infusionem, digestionem, coctionem ipsam? conclusum fuit, nihil decessisse argento vivo. Cum autem raro aquae, quae potui communi servire solent, purae sint ab omni sale, & hodie noverimus, mercurium solvi non tantum in acidis, verum etiam affici a salibus alcalicis, & neutris, hinc mirum non est, si tali aquae aliquid communicetur a mercurio. Sed simul videtur ab aqua pura argentum vivum nullo modo affici. Credit & hoc *Helmontius* (*l*), qui affirmat, virtutem anthelminticam conciliari aquae, si in illa maceretur argentum vivum; praecipue autem, si ebullitio accesserit: *Haec aqua namque, licet ne minimum quid de argento vivo in se sorbeat, aut ad sui naturam convertere queat, attamen ab argento vivo proprietatem, non item substantiam, mutuat, sic ut pota aqua ejusmodi necet lumbricos universos, & ascarides, existentes etiam, quo potus iste nunquam pervenit; quippe qui mox totus in lotium rapitur &c. Sic unica uncia argenti vivi millies poterit inficere mensuram aquae, attamen permanere in pondere & proprietate pristinis &c. Fit nempe id absque ulla argenti vivi passione, diminutione, mutatione, debilitate, atque alteritate.* Deinde illud adhuc latius deducit.

Fateri debemus, dari remedia talia, quae absque jactura sensibili ponderis sui imbuunt liquida, quibus infunduntur, vi medicata, quae totum corpus turbat mirabiliter. *Vitrum Antimonii*, *regulus Antimonii*, infusa vino, non mutantur, nec perdunt sensibiliter de pondere suo; nec vini sapor, odor, color, mutantur; & tamen unciae binae talis vini antimoniati si dentur homini sanissimo, totum corpus turbant, sursum deorsumque evacuant.

Unde apparet, liquidis, dum infunduntur vel decoquuntur cum rebus metallicis, posse communicari vires mirabiles. Sollicita, & repetita, observatio sola determinare poterit, quid ab hoc remedio sperandum sit. *Torti* (*m*), *vi illata, submersit lumbricum hydrargyro; qui, aliquo etiam nonnunquam mercurii granulo onustus, emergebat: huic post modum aqua simplex superaddebatur, ipsius praeexistentis mercurii agitatione, quantum licet, roborata, qua lumbricus ab externi aëris immediato contactu & injuria tutus evadebat.* Cum autem per novem & ultra horas viveret vermis, morae pertaesus *Torti* illum spiritui vini immisit, atque necavit.

Cae-

(*h*) Dissertat. sur le taenia pag. 45 & seq. (*i*) Wahrnehm. n°. 200. pag. 351. 352. (*k*) Institut. Bonon. tom. 2. part. 1. pag. 118. part. 2. pag. 117. (*l*) In capitulo: *In verbis, herbis, & lapidibus, est magna virtus.* pag. 459. (*m*) Therapeut. Special. feb. Lib. V. Cap. VI. pag. 510. 511.

Caeterum praeparata Mercurialia expellendis de corpore vermibus prodesse insigniter, patebit sequenti paragrapho.

Acidorum. Fortia & rodentia acida nocere vermibus, certum est; sed haec ferri non possunt ab intestinis & ventriculo, nisi prius copiosa aqua diluta fuerint; at tunc minus nocebunt vermibus. Observatum fuit, acetum alacres & vividissimos reddidisse vermes humanos, dum cito necaret vermes terrestres (*n*). Verum illa vivacitas & alacritas ex valido vermium motu cognoscitur illo tempore, dum irrorantur aceto, & inde concludi probabiliter posset, vermes humanos non refici aceto, sed molestiam pati, quam irrequietus motus testatur. De Lumbricis terrestribus pariter observavit *Torti* (*o*), quod statim interirent, si aceto immergerentur (*p*). Vermis autem teres vitulinus sex horarum spatio mansit in aceto, antequam moreretur. Videtur ergo acetum vermibus molestum esse, & forte hoc efficere, ut irrequieto motu vermes removeantur ab adhaesione ad intestina, sicque facilius expelli possint. Apud *Amatum* (*q*) describitur pulvis ad vermes, cui magnam efficaciam tribuit: *Corallinae, Sem. Santonicae, ana partes duas: Dictamni albi, bistortae, tormentillae, ana partem unam:* Haec in pulverem redacta irrorabantur aceto acerrimo; dein in umbra siccabantur. Dosis erat a drachma ad drachmas tres, pro diversa virium & morbi magnitudine. Post exsiccationem aceti partem acidissimam manere, ex Chemicis satis notum est. *Alöen, Crocum, Myrrham*, sumebat *Boerhaavius* (*r*); his adfundebat vigecuplum aceti stillatitii vini acerrimi, in alta phiala chemica; coquebat per duodecim horas; colatura a subsidente foece removebat acetum viribus ingredientium dives; residuo affundebat dimidium prioris quantitatis, coquebat ut prius; binas illas tincturas mistas, leni igne destillando, inspissabat usque ad residuum tertiae partis; adeoque remanebat concentratum satis acidum aceti, impraegnatum viribus ingredientium. Laudat (*s*) hoc remedium; *Quoties in primis viis putredo, bilis foetida, concreta pituita, lumbrici, & infiniti, de quatuor his causis orti, morbi praedominantur.*

A drachma una ad drachmas tres sumitur hoc remedium, ex mulsa, hydromelle, aut vino molli, dulci, mane, vacuo ventriculo, duodecim ad minimum horas post ultimum pastum. Egregie hoc profuisse saepius novi.

Vitriolatorum ex chalybe. In eadem hac paragraho dictum fuit, limaturam ferri profuisse verminosis, quatenus scabritie suarum partium molesta foret vermibus. Notum autem est, ferrum satis facile solvi in humoribus nostris, & insigniter prodesse ferri scobem debili sexui languenti; imo magis quam alia ex ferro per artem laboriosam praeparata (*t*). Si limatura ferri solvitur in oleo vitrioli, aqua diluto, paratur inde *Vitriolum Martis* in officinis dictum; cujus drachma si diluatur in libra aquae purae, & potatur jejuno ven-

(*n*) Van Doeveren de verm. intest. pag. 68. (*o*) Therapeut. special. Feb. Lib. V. Cap. VI. pag. 512. (*p*) Ibid pag. 510. (*q*) Curat. Medicin. Cent. 3 Curat. 97. pag. 354. (*r*) Chem. tom. 2. Process. 81 pag. 277. (*s*) Ibid. pag. 278. (*t*) Ibid. pag. 440.

ventriculo, cum leni deambulatione, *aperit*, *laxat*, *purgat*, *urinam movet*, *lumbricos necat*, *pellitque*, *foeces alvi aterrimas tingit*, *aut instar terrae argillaceae format*, *fibras roborat*, *hacque ratione multos*, *hosque diversissimos*, *morbos sanat* (*u*). Haec quantitas adulto homini datur, minor junioribus: quibusdam nauseam movet; tamen satis facile fertur, & potest syrupo quodam officinali edulcorari malignus vitrioli martis sapor. Cum autem foeces tingat atro colore, si per tres quatuorve dies successivos hoc remedium adhibetur, totus tractus intestinorum imbuitur sapore vitriolico, & pariter omnia liquida, quae ingeruntur, vel ex visceribus secreta in intestina derivantur. Vermes in ventriculo satis certo ac cito necat; & tunc plerumque paulo post vomitu expelluntur. Observatum est aliquoties, post limaturam ferri datam prodiisse vermes colore ferrugineo tinctos. Ferrum, in acido vegetabili solutum (*w*), mitius dat remedium, efficax tamen.

Vel cupro. In omnibus remediis, quae ex cupro fiunt, longe majori cautela opus est; vitriolum martis cum acido potentissimo, vitrioli nempe oleo, paratum tuto datur, & notabili copia fertur a corpore humano, uti modo dictum fuit: sed cuprum in acido vegetabili solutum, quod multo mitius est, non nisi summa cum prudentia, & vix sine periculo, interne dari potest. Notum est, quanta mala contigerint, dum aerugine infecta vasa cibis parandis adhibita fuerunt. Novi, optimum & sincerum vinum, in phiala argentea clausa servatum, pessima mala produxisse, dum potaretur: illud autem non ab argento factum fuit, sed a cupro, quod in utensilibus ex argento paratis semper adest. Phialae enim illius argenteae superficies interna aerugine obducta inveniebatur, dum in causam horum malorum inquirebatur.

Interim tamen cuprum in acidis solutum dat efficax insectis venenum. *Solutio cupri in aqua forti si diluatur aqua quam plurima*, *pediculos*, *pulices*, *pediculos planos pubis*, *promte enecat* (*x*). Vidi, insecta in sinubus frontalibus nidulantia, dolores saevos & vertiginem molestissimam producentia, enecta & expulsa fuisse, dum granum vitrioli cupri in uncia media aquae solutum per nares attrahebatur.

Cuprum solutum in sale alcalino volatili, vel & in salibus neutris, mitius agit. Unde laudata fuit tinctura caerulea, quae ex saturata muria salis ammoniaci & limatura cupri paratur, tanquam antepilepticum puerorum remedium. Notum est, frequenter insultus epilepticos a vermibus produci. *Guttulae pauculae*, *in hydromelle datae jejunis*, *levi motu*, *alvi subductione*, *nausea inducta*, *mire mutant pigros*, *tenellos*, *stomachos*; *hos excitant*, *aquas*, *pituitas*, *educunt*, *vermes occidunt* (*y*). Notavit idem Celeberrimus auctor (*z*), quasdam aquas stillatitias anthelmintica vi imbui tantum ideo, quia cuprum solutum continent. Dum enim accurate describit methodum parandi aquas stillati-

(*u*) Chem. tom. 2. Process. 81. pag. 439. (*w*) Ibidem pag. 441. (*x*) Ibidem Process. 190. pag. 477. (*y*) Ibid. pag. 476. (*z*) Ibid. Process. 15. pag. 71.

latitias ex fragrantibus plantis, notat, primo prodire aquam, quae alba, crassa, odora, sapida, spumosa, turbida, apparet; quae ad usus medicatos servanda. Si continuetur destillatio, sequitur altera aqua, pellucida, tenuis, odore proprio plantae carens, sapore nativo plantae destituta, sed acidula fere. Si cava superficies alembici aenei stanno haud accurate obducta fuerit, tunc haec aqua postrema cuprum rodit, viridescit quandoque, nauseosa, emetica, venenata, evadit utentibus, debilibus imprimis, infantibusque, sursum deorsum, acri cum tormine, alvum perturbans. Tunc haec aqua vim anthelminticam acquirit; sed a cupro soluto tantum; quod vermibus admodum infestum esse, docent experimenta *Torti* (*a*), qui observavit, vermes teretes vitulinos, dum immergerentur infusioni viridis aeris, mox fecisse observabiles admodum motiones & contorsiones; in aliis liquidis longe minus: vitam tamen satis diu protrahebant in illa infusione aeruginis. Adeo autem agitabantur vermes, dum immergebantur huic solutioni, *ut non semel ad explorandum, an vermis aliquis, de quo adhuc ambigebatur, num esset exstinctus, vere viveret (quod in insectis hisce haud ita facile semper noscitur), tanquam ad Lydium lapidem factus fuerit recursus ad infusionem viridis aeris.* Si enim non plane mortuus erat vermis, statim aliquem motum edebat.

Observaverat *Van Doeveren* (*b*) miros effectus a *spiritu juniperi vulgaris*, quo plebs apud Batavos abutitur toties; hinc dubitat, an non peculiari quadam efficacia ageret? Spiritus fermentatus ex frumento paratus destillatur cum baccis juniperi, quarum fragrantia, spiritui frumenti unita, dat spiritum juniperi dictum. Non videtur autem a *junipero* pendere vis anthelmintica. Experimenta *Torti* (*c*) docuerunt, in spiritu vini statim necari vermes teretes vitulinos; lumbrici terrestres vix tangebantur a spiritu vini, quin perirent ilico. Hinc videtur spiritus frumenti plus & citius nocere vermibus, quam Juniperi aroma. Unde conclusit *Torti* (*d*) sequentia: *Cum primo in vini spiritu, mox in aceto, & tertio loco in vino, interire lumbrici utriusque speciei fuerint observati, videtur conjici posse, quod vino, aliisque liquoribus ex vino prodeuntibus, praecipue vero, parti illius spirituosiori, insit aliquid hujusmodi insectis inimicum, quod illos hebetet, inebriet, ac tandem occidat; quemadmodum gallinas, grano vini spiritu imbuto nutritas, fere ut mortuas ad tempus in terram concidere, vulgo satis est notum.* Credebat *Van Doeveren*, in pituitam, vermium nidum, *agere spiritum juniperi*; sed ipsis vermibus videtur nocere potius. Confirmari hoc videtur praeterea observatione Medica, quae apud *Baglivium* (*e*) legitur, de constitutione fere Epidemica febrium putridarum atque malignarum, quae *Massae Tudertinorum in Umbria* regnabat ultimo elapsi saeculi anno. Singuli aegri vermes teretes magna copia excernebant: *Hi vermes vivi, positi in vinum, statim peribant; in oleo, aqua saccharata, spiritu vini, aceto, succo limonum, per plures horas vivebant, ac plures dies. Aegroti, qui vi-*

num

(*a*) Therapeut. Spec. febr. Lib. V. Cap. VI. pag. 510. 511. (*b*) Differtat. de Verm. Intestin. pag. 69. (*c*) Vide locum modo citatum. (*d*) Ibid. pag. 512. (*e*) Oper. omn. pag. 699.

num bibebant, omnes sanabantur pene. In febre Castrensi verminosa vinum, & imprimis serum lactis vinosum, profuisse novi, dum larga copia potabatur. Si in ventriculo haerent tales vermes, statim a potu vinoso afficiuntur.

Caeterum in observatis *Torti*, qui vermes teretes vitulinos exploravit, habetur, quod citissime necabantur in *spiritu vini*, dein in *aceto*, tardius in *vino*: hinc mirum videtur, quod teretes vermes humani cito exstincti fuerint in vino, & per horas, imo per dies, in spiritu vini, & aceto, vivere potuerint. An in observatione ipsa subrepsit forte incuria? An diversa natura vermium teretium vitulinorum ab humanis in causa est?

Cum autem nec vini copia, nec spiritus vini, tolerari possit absque periculo in prima aetate, patet facile, in adultis tantum quid sperari posse a similibus.

Ex observatis *Coulet* (*f*) patuit, vermes humanos magnum calorem ferre posse; ilico autem necari a glacie, vel & aqua gelidissima, sed nondum conglaciata. Multi glacie delectantur; & videtur assuetorum ventriculus illam ferre posse: periculosum tamen semper est, ventriculum simul & semel implere aqua gelidissima, quae nocere quidem posset vermibus in ventriculo haerentibus, sed certo frigoris illum gradum amittet aqua, antequam ad intestina pervenerit, adeoque vermibus intestinorum infesta esse nequit. Gelidam aquam per clysma injicere suaserunt aliqui; sed nec haec ad intestina tenuia penetrare poterit; obstat enim coli valvula. Forte Ascarides, circa finem intestini recti haerentes, & intolerabilem quandoque pruritum excitantes, glacie ano admota necari possent: sed agilissimi illi vermes, simulac infensum frigus sentiunt, tutiorem locum invenient facile.

Caeterum in *Materia Medica* ad hunc numerum plures habentur formulae, quae ad necandos vermes, in juniori imprimis aetate, adhiberi solent; & ad quarum normam plures aliae similes parari poterunt facile. Forte, vel casus fortuitus, vel industria Medicorum, detegent alia anthelmintica, adhuc efficaciora, quae absque laesione ventriculi aut intestinorum vermes occidere valent. Hactenus enim cognita remedia nondum talem efficaciam monstraverunt, cui certo confidere possumus in necandis vermibus. Viderat *Celeberrimus Homberg* (*g*) sanum in reliquis juvenem, qui quatuor vel quinque annorum spatio quotidie per alvum excernebat magnam copiam vermium, qui quinque vel sex pollices longi erant; semel aut bis reddidit partem Taeniae, ulnam cum dimidia longam; unde verosimile videtur, reliquos vermes, quos excrevit, fuisse cucurbitinos dictos. A lactuca, & fructibus horaeis, abstinuit omnino; & quaevis anthelmintica, tunc temporis cognita, adhibuerat; sed absque fructu.

Credo, omnes Medicos, qui praxin exercent, saepius doluisse, quod minus felices effectus habuerint in necandis vermibus. Saepius successit vermium, sive vivorum, sive mortuorum, expulsio per purgantia, sive sola, sive admistis simul talibus, quae vermibus infesta esse creduntur; de qua methodo nunc dicendum erit.

(*f*) De Ascarid. & Lumbr. lato pag. 3. pag. 11.

(*g*) Académ. des scienc. l'an 1707. Hist.

§. 1372. Expellendo Lumbricos vivos enectosve ope purgantium amarorum, phlegmagogorum, Mercurialiumque.

Purgantia remedia praecipuum locum obtinuerunt semper inter anthelmintica, cum parum referat, an vermes vivi, an mortui, fuerint, modo expellantur de corpore, & tuto simul hoc fieri possit. Si per remedia, praecedenti paragrapho enumerata, necari possint vermes, vel saltem sic enervari, ut fortiter se intestinis affigere nequeant, facilius exturbari per remedia cathartica poterunt.

Purgantibus usus fuit *Hippocrates* (*h*), ut latum lumbricum expelleret de corpore. Sic enim habet: *Quod si quis hominem lumbrico laborantem curet, & medicamentum aut potionem dederit, si quidem homo probe praeparatus fuerit, totus rotundus ut globus prodit, & homo sanus evadit.* Postea addit, quod si pars in rectum extensa abrumpatur a lumbrico, duorum aut trium cubitorum longitudine, aut etiam longe major, tunc non curatur homo; & quidem multo tempore cum stercore nulla signa se produnt; sed postea vermis increscit. Haec respondent exactissime hodiernorum observatis. Dum enim integer expellitur vermis latus, semper in glomerem collectus apparet, & adest simul extremum tenuius, in globosum apicem desinens; quod filum vermis lati hodie vocari solet. Vermem latum in glomerem sic collectum figura expressit *Andry* (*i*).

Notum autem est omnibus, etiam in *Hippocratis* lectione vel mediocriter versatis, φάρμακον, & φαρμακέυειν, non de quibusvis remediis, sed de purgantibus dici praecipue. Simul constat, veterum purgantia fuisse admodum valida: Helleboris enim, Granis cnidiis, Elaterio, utebantur frequenter. Sic (*k*) *Hippocrates* fatetur de *Scamandro*, qui convulsus periit, octavo a primo convulsionis insultu die, quod diutius sustinere morbum potuisset, nisi validum medicamentum, sinceram bilem purgans, sumsisset. Alia similia habentur (*l*); imprimis de muliere, sana, & robusta, quae a catopotio, conceptus gratia deglutito, ventris dolore & intestinorum torminibus corripiebatur, intumescebat, sanguinem vomebat; sed non copiosum: tam male autem se habuit, ut quinquies jam mortua crederetur. Triginta amphoris aquae frigidae corpus perfundi debuit; quod unicum opem ferre videbatur, cum postea bilis copiosa deorsum secesserit. Vixit tamen.

Facile quis credet, tantis turbis in corpore excitatis, nec vermem latum resistere posse. Hinc cautela multa utebantur Veteres Medici, antequam purgans darent: *Quum quis corpora purgare velit, ea meabilia facere oportet* (*m*); de qua re videantur illa, quae ad §. 605. n°. 13 dicta fuerunt. Hinc, dum expulsionem vermis lati tentandam suadet *Hippocrates*, monet, ut prius probe prae-

(*h*) De Morbis Lib. IV. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 614. (*i*) Sur la Générat. des vers pag. 33. (*k*) Epidem. Lib. V. Text. X. Charter. Tom. IX. pag. 336. (*l*) Ibid. textu XXV. & seq. pag. 342. 343. (*m*) Hipp. Aphorism. 9. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 49.

praeparetur corpus, antequam validum adhibeatur pharmacum. Balnea, cibi molles, quies, &c., adhibebantur illis, qui *Helleborum* erant sumturi.

Juvenis, gonorrhoea virulenta laborans, habebat urethrae orificium obsitum plurimis verrucis venereis; cum a me auxilium peteret, dedi validum purgans, ex *Turbith minerali*, *Scammoneo*, *Resina Jalappae*, compositum. Valide purgatus ab hoc remedio fuit; gonorrhoea fuit emendata; verrucae corrugatae, flaccidae, ceciderunt sponte post paucos dies. Sed simul ostendit mihi vermem latum integrum cum filo suo, qui medicamenti vi expulsus fuerat. Noverat ille, quod vermem latum haberet; sed, de morbo venereo sollicitus tantum, mihi non indicaverat. Varia anthelmintica se sumsisse fassus est; sed incassum. Postea tentavi simile remedium cum successu aliquoties. Cum multum corpus turbet, dedi illud bis in mense; raro ter sumtum fuit, quin vermis prodierit totus.

Hydragogum Argentum Boylei, *vel Angeli Salae*, si sollicita arte paratum fuerit (*n*), & grana duo cum sacchari conici granis sex in mortario vitreo terantur minutissime, deinde cum decem granis pastae panis formentur in Catapotia, & deglutiantur ab homine adulto jejuno, superbibendo Uncias quatuor, vel sex, aquae mellitae calidae, purgatio per alvum sequitur: *Necat lumbricos*, *taenias*, *ascarides*. *Cavendum a nimio usu*; *a nimis larga dosi cavendum: rodit semper*, *& labefactat*, *ventriculum imprimis*. *Quod vitii Rob Juniperi baccarum sanat.*

Celeberrimus *Boulduc* (*o*), examinans *gratiolam* dictam herbam, quae inter potentissima Hydragoga remedia numeratur, & sursum ac deorsum potenter evacuat, dum in substantia vel infuso sumitur, invenit hanc plantulam habere insignem vim Anthelminticam; praecipue si infundatur lacti recenti; tunc enim mitius agit. In America parant decoctum ex *Spigelia Linnaei*; quae adeo venenata est, ut Galli huic plantae nomen famosissimae olim in Gallia veneficae (*Brainvillers*) dederint. Sursum & deorsum fortiter evacuat, vermesque certo expellit. Cum autem verminosi morbi ibi frequentissimi sint, ex hoc decocto syrupum parant, ut omni anni tempore semper praesto sit efficax medela. Sic audivi a fide digno teste. Verum *Patrick Browne* (*) certitudinem virtutis Anthelminticae hujus plantae laudat quidem, sed testatur, hoc remedium sommum facere, instar opii. Simul monet, post usum hujus remedii, lene purgans debere dari ex infuso *senae*, *rhabarbari*, *manna*, &c.

Satis autem patet, omnia haec valida remedia magna cum cautela tantum adhiberi posse, & vix locum habere in teneris infantibus unquam. Sed & mitiora habentur purgantia, satis efficacia tamen. *Gialappa*, notissimum purgans, & frequentis apud vulgum usus, tale dat remedium; de quo *Wepferus* (*p*) testatur sequentia; *Gialappam lumbricos latos prae multis expellere*, *pri-*

(*n*) H. Boerh. Chem. tom. 2. pag. 467 468. (*o*) Acad. des Scienc. l'an 1705. Mem. pag. 246. (*) Civil and Natural History of Jamaica in three parts, in folio, London 1756. pag. 156. Car. Linnaei Amoen. Academ. vol. V. pag. 140. (*p*) Cicut. aquat. Histor. & Noxae Cap. XV. pag. 224.

primum casu, postea plurimis experimentis, didici. A magisterio, sive resina, jalappae, ad scrupulum data cani semestri, & dein vivo dissecto, inventa quidem fuerunt in ventriculo & intestinis signa inflammationis (*q*); sed hoc minus metuendum videtur a pulvere *radicis Gialappae*, quo uti malo potius, quam ejus resina, quae tenacissima est, & facile adhaeret superficiei ventriculi ac intestinorum, tuncque tormina molesta, & hypercatharses, saepe producit. Cum autem *Gialappae radix* seligatur talis, quae habet copiosas strias resinosas, hinc, majoris cautelae gratia, curo, ut pulvis ejus diu teratur in mortario vitreo cum dimidia parte sacchari puri sicci; sic enim tenacitas resinosa, a qua imprimis metuendum videtur, frangitur. Mulier quadragenaria, quae instante menstrua periodo vermes cucurbitinos, & vivacissimos quidem, solebat excernere, praeterea aliquot ulnas vermis lati per alvum deposuerat ante biennium: unde de vermis lati praesentia nullum erat dubium. Tentavi decantatissima Anthelmintica; diu usa fuit cupro soluto in muria salis ammoniaci; sed absque ullo effectu. Inceperunt tumere pedes, crura, femora, dein & venter. Cum debilis & languida esset, dedi drachmam mediam *radicis Gialappae*, diu cum saccharo tritae, & paulo post excrevit vermem latum, sex fere ulnas longum, vivum, & alacriter se moventem. Periit tamen postea lento hydrope.

Quandoque profuit, per plures dies replere totum intestinalem tubum halitibus foetidis, qui vermibus infesti creduntur, de quibus praecedenti paragrapho dictum fuit. Sic v. g. per triduum, vel quatriduum, aliquot grana asae foetidae deglutienda dedi ter quaterve de die; & postea purgans exhibui satis acre, habita semper ratione virium, & aetatis. Saepius feliciter cessit.

Aliis magis placuit, Anthelmintica purgantibus miscere, ut haec, ingrata vermibus, citius per totum tractum intestinorum applicarentur. Felicem inde successum aliquoties vidi, & plures observationes hoc confirmant (*r*). *Extractum Hellebori nigri cum vitriolo Martis*, omnibus vulgaribus Anthelminticis incassum tentatis, nunquam caruisse successu, testatur *De Lille* (*s*). *Ex sale polychresto, jalappa, valeriana, ad drachmam sumtis, additis oxymellis scillitici unc:* IV, *uncia media corticis winterani, & vini generosi libris duabus*, confecit *Störck* remedium, cujus uncia quater de die dabatur adultis; junioribus vero ad drachmam unam alteramve (*t*); felici pariter cum successu. In hoc remedio talia sunt, quae pituitam, vermium nidum, attenuant, alia quae vermibus infesta habentur, & *gialappae* radix, quae alvum movet.

Ex omnibus his patere videtur, praecipuam spem curandi morbos verminosos poni in remediis evacuantibus. Remedia, quae arcani sub titulo commendantur, & felici effectu se commendaverunt saepius, fuerunt inventa talia imprimis, quae corpus turbant satis, & sursum deorsumve evacuant.

Ad hanc classem videtur pertinere remedium D. *Herrenschwand*, quod non-

(*q*) Cicut. aquat. Histor. & Noxae Cap. XV. pag. 222. (*r*) Acta Physic. Med. natur. curios. Vol. IX. observ. XIV. pag. 41. (*s*) De Palpitat. cord. pag. 255. (*t*) Ann. Medic. secund. pag. 228. & 286.

nondum publico communicatum fuit, & de quo sequentia novimus (*u*). Quatuor pulveres sunt, quorum primus, sub titulo remedii praeparatorii, sumitur pridie. Coena levis conceditur aegro; & dum se ad somnum componit, dantur bina cochlearia *olei amygdalini*, vel *olivarum*. Sequenti mane, jejuno ventriculo, primam dosin specifici remedii sumit aeger; a qua bis levis vomitus sequi solet; totidemque per alvum evacuationes; quae certo sequuntur; sed vomitus non semper; qui videtur fieri a motu vermis lati. Intra bihorii spatium & vomitus, & alvi evacuatio, cessant; dein jusculum propinatur aegro. Hoc facto, secunda dosis exhibetur; quae eundem omnino praestat effectum, ac prior; sed plerumque vermis latus expellitur; unde non semper opus est, tertiam dosin exhibere. Si vero vermis nondum exiverit, post tertiam dosin assumtam exit certo, citius vel serius; saepe vivus, semper integer, cum filo suo. Nec fatigatur aeger ab hoc remedio plus, quam si aliud catharticum remedium sumsisset. Testatur auctor, se viginti & tribus vicibus illud dedisse, aequali semper successu, in sexu, temperie, aetate, variis, etiam teneris & delicatis.

Omnia autem haec postea aliorum Medicorum observatis confirmata fuerunt. Similia his in humanissimis literis ad me datis scripsit egregius auctor; addiditque, in ducentis casibus octo vel novem vicibus tantum non successisse remedii effectum. Addit dein sequentia: *Omnes aegri sic curati erant, Helveti, circa Genevam, Neufchatel, de Biena, & de Morat; neque per duos cum dimidio annos, quo dedit hoc specificum, ullus rediit querens de hoc verme; quem tamen subaudiverat rediisse in Hollandia post usum hujus specifici, quod fortiter purgat sursum & deorsum. Bis vidit duos vermes latos excretos ab eodem aegro, qui pessime aegrotaverat. Plures aegri simul vermes teretes & ascarides excreverunt. Servat Colon caninum, cujus tuuicae villosae adhaerebant in spatio, quod nummum Imperialem (Ecu) aequat, duae taeniae completae, & adhuc tria filamenta, quae singula singulis punctis tunicae villosae affigebantur.*

In Historia naturali, aliisque scientiis, adeo notus *Bonnet* (*w*) quaedam habet circa specificum hoc contra taeniam remedium. Pulvis est levis, subtilissimus, coloris olivacei; qui videtur ad regnum vegetabile pertinere; in quo apparent, oculo nudo, & imprimis lente armato, particulae splendentes; crocum redolet, & saporem leviter salsum habet. Pridie, antequam detur specificum, hora quarta pomeridiana dat sex grana pulveris albi, qui continet vitriolum martis, ex aqua tepida; nec sequitur ullus effectus sensibilis. Pulvisculus autem ille non est absolute necessarius ad curam. Hora septima datur levis coena; post bihorium datur cochlear olei amygdalini, vel olivarum. Sequenti mane datur omni bihorio pulvis, qui drachmam, vel scrupulos quatuor, aequat pondere; minuendo, vel augendo, quantitatem pro diversis viribus aegri. Nunquam plures doses dantur, quam tres. Post primam dosin quandoque nullus sequitur effectus; aliquando levis vomitus; saepius succedit alvi eva-

(*u*) Biblioth. Raison. tom. 33. Octob. Novemb. Decemb. pag. 281. (*w*) Mem. de Mathem. & de Phys. present. à l'Academ. Royale des scienc. Tom. I. pag. 479.

evacuatio: tunc datur juſculum. Si vermis nondum prodeat, ut plerumque fieri ſolet, datur ſecunda doſis; &, ſi opus fuerit, etiam tertia. Attamen non ſine moleſtia agit hoc remedium. Quandoque enim ſurſum & deorſum purgat valide, tormina abdominis adſunt, & pulſus inſurgit. Aliquando longe mitius agit remedium. Saepe poſt meridiem taenia expellitur; tardiſſime nocte, vel mane ſequentis diei. Quater Genevae contigit, ut poſt primam doſin aſſumtam taenia expelleretur; quae ſi longior fuerit, poſt expulſionem ſentiunt ſimilia mala, ac aſcitici, poſt aquas per paracenteſin eductas, niſi abdomen rite firmatum fuerit. Quidam languent per unum alterumve diem; alii febricitant; alii tam parum ab hoc remedio afficiuntur, ut eodem die domo exire poſſint.

Cum contigerit bis *Genevae*, ut ſumto remedio nulla prodierit taenia; quae forte antea inſciis aegris expulſa fuerat; hinc, ut certus ſit, taeniam adeſſe, dat unciam mediam *Syrupi florum Perſicorum*; ſi enim tunc cum foecibus prodeant grana, ſive moleculae albicantes, quas putat eſſe taeniae excrementa, tunc de taeniae praeſentia minime dubitandum putat.

Dum autem *Baſileae* ſuo remedio uteretur *Herrenſchwand*, obſtupuit, vermem latum nunquam integrum prodire, ſed fruſtulatim tantum. Taeniae autem illae pertinebant ad ſecundam ſpeciem *Plateri*, quam credit reliquis difficilius expelli.

Caeterum pulvis ille praeparatorius, qui pridie ſumitur, licet omnino neceſſarius non ſit, creditur hunc uſum habere, quod nempe ſpecificum ſequenti die melius & promtius agat. Teſtatur autem *Van Doeveren* (x), quod ipſe *Herrenſchwand* ipſi affirmaverit, *ſuum remedium non convenire in illa taeniae ſpecie, quae, ubi in inteſtinis nidulatur, portiones ſuas cucurbitini-formes dimittit; cum hanc rariſſime expellere poſſit; ſolam alteram ſpeciem, quae non dimittit articulos, & ſecunda noſtra videtur (articulis brevioribus) conſtantiſſimo effectu ab eo expelli.* Simul obſervationibus variis confirmat, illud remedium non adeo lene & blandum eſſe, ſed ſaepe maximas excitare in corpore turbas. Variae purgantium remediorum formulae pro junioribus in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

§. 1373. Quin Clyſmata, Suppoſitoria, Unguenta externa, ad eadem proſunt quam maxime.

De uſu unguentorum externorum ad §. 1370. dictum fuit.

Suppoſitoria autem ſolent parari ex amaris, aliisque, quae Aſcaridibus imprimis infeſta creduntur; verum, ut ante monitum jam fuit, hi vermes, cum vivaciſſimi ſint, brevi alium locum petent, ſi quid ingrati invenerint circa finem inteſtini recti. Alvum movent ſuppoſitoria, vel mole, vel ſtimulo, dum irritant inteſtinum rectum. Clyſmata pariter non pertingunt ad inteſtina tenuia usque; adeoque tantum nocere poſſunt vermibus, qui in craſſis inteſtinis

(x) Diſſert. de verm. inteſt. pag. 73. 74.

nis nidulantur. Habent & hunc usum, quod morosis infantibus purgantia per clysma exhiberi possunt, quae, si tripla dosi sic adhibentur, similem effectum faciunt, acsi simplex purgantis remedii dosis deglutita fuisset.

Sed & aliam ob rationem clysmata laudaverunt Medici; nempe, ut vermes locum mutarent. Dabant amara remedia potanda, dum lac simul per anum injici curabant, hac spe, ut vermes, amarorem horrentes, ex ventriculo & intestinis tenuibus descenderent in crassa intestina, allecti lactis odore; sicque facilius per alia clysmata possent necari, vel per purgantia promtius expelli.

Imo *Duretus* (y) fuit in illa opinione, per solam mutationem loci vermes necessario perire, cum ex chylo vivant, quem in intestinis crassis nunquam adesse voluit. Sic autem habet: *Quae causa est, cur sapientes Medici potiones amaras exhibeant, praesertim e scordio: lac autem subjiciant, ut illinc fugati, hinc vero allecti, relicto jejuno descendant in colon, ubi vel ad punctum temporis durare non possunt, vita superstite. Omnia enim, quae vivunt, quaeque moventur, in suo quaeque loco servantur, & aluntur, ex quibus constant.* Interim certum est, contenta in crassis intestinis nondum omni chylo orbata esse penitus, cum Anatome detexerit vasa lactea, quae chylum absorbent, ad extremum intestini recti usque. Praeterea ex hactenus dictis patuit, amara non adeo infesta vermibus esse, ac quidem dici solet; & vermes vivos inveniri in crassis intestinis, non tantum teretes & ascarides, verum etiam taeniam; nec unicam, sed plures, in colo intestino vidit *Herrenschwand*; uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit.

Caeterum in *Materia Medica* & clysmatum & suppositoriorum formulae variae habentur, ex diversis Anthelminticis paratae; & plures similes ad harum normam facile concinnari poterunt.

§. 1374. Quando Dentes incipiunt prodire, maxime acuti, a tensione, punctura, laceratione gingivarum nervosarum, sanguinolentarumque, oritur inflammatio, tumor, gangraena, convulsio, alvi fluor viridis, salivatio, febris, mors.

Constat observatis *Eustachii* (z), in recens natis, dissecta maxilla utraque, occurrere dentes, partim mucosos, partim osseos, non obscurae magnitudinis, suisque praesepiolis undique vallatos, qui postea erumpent. His dentibus docta manu detractis, tenuissimum interstitium, vix osseum factum, conspicitur; quo pari diligentia amoto, obviam veniunt totidem dentes, pene mucosi, & longe minores, qui post alios priores in propriis caveis latent. Ultimi illi, prioribus deciduis, circa septimum annum prodire solent, citius vel serius. Unde Autopsia docet, dentes, qui circa septennium renascuntur, cum prioribus nullo modo junctos esse; sed nequidem illos tangere posse, quum inter utrosque medium sit interstitium osseum, primum & secundum dentem a se invicem dirimens, quo postea perforato erumpet suo tempore dens secundus. Un-

(y) In Coac. Hippoc. pag. 174. (z) Tractat. de dentibus.

Unde cadit illa ſententia, quod ſecundus dens ex radice prioris relicta germinaret (*a*). Neque tantum in recens natis, verum etiam in Embryonibus, primos & ſecundos dentes invenit *Celeberrimus Albinus* (*b*); ita tamen, ut nondum ſepimento oſſeo interpoſito diſcreti fuerint. Aliquoties in abortibus idem mihi videre contigit.

Magna autem diverſitas obſervatur in tempore, quo dentes prodeunt. Communiter quidem ſtatui ſolet, ſeptimo circiter menſe dentitionem incipere; ſed contingit aliquando, & ipſe vidi, recens natos jam unum alterumve in maxillis oſtendere dentem: imo in abortu quinque menſium vidi binos inciſores ex maxilla inferiori prominere quam manifeſtiſſime. E contra in ſana, vegeta, toroſa, puellula, primus dens decimo nono menſe prodiit, ſequentibus ſatis cito reliquis, & ſine moleſtia fere ulla. In debilibus, & morboſis, quandoque adhuc ſerius incipit dentitio. Ex quibus patet, primorum dentium eruptionem diverſo tempore etiam naturaliter contingere. Longe major mora in ſecundorum dentium eruptione obſervata fuit. Vidit *Helmontius* (*c*) *anno ſexageſimo tertio aetatis Senem, & Vetulam, quibus quondam amiſſi dentes ſponte renaſcebantur, etiam cum doloribus puerilibus. Nullam tamen notabat vitae longaevitatem, eo quod uterque eodem anno mortem oppetierit.* Legitur (*d*) de fabro lignario, octuaginta quatuor annorum, cui biennii ſpatio quatuor dentes eruperant, duo nempe inciſores, & totidem canini. Ipſe vidi in Vetula, quae octuageſimum ſextum annum compleverat, binos dentes molares prodiiſſe; mortua fuit octuageſimo octavo aetatis anno. Mirum eſt, tamdiu latere potuiſſe in maxillis dentium, ſera tantum aetate prodituroram, rudimenta.

Prudenter hinc ſtatuit *Moſchion* (*e*), ſeptimo menſe dentitionem incipere, ſed non in omnibus aequaliter.

Naturaliter quidem ex maxilla utraque dentes erumpunt; quandoque, tamen deviant. Vidi ex medio palato dentem molarem erupiſſe. In theſauro ſuo ſervabat *Ruyſchius* (*f*) os palati humanum, ex cujus medio dens molaris erupit. Plures dentium aberrationes recenſentur (*g*).

Solent primo omnium prodire dentes inciſores; ſed plerumque antequam octo inciſores omnes prodierint, unus alterve dentium molarium erumpit. Poſtea ſequuntur, quandoque ſatis magno interpoſito temporis intervallo, quatuor canini. Legitur (*h*), in America ſeptentrionali, in inſula, quae a canibus nomen habet, incolas habere dentes inciſores planos, dentibus molaribus ſimiles. Curioſum foret ſcire, an illis etiam primo prodeant tales inciſores, cum aeque difficulter ex maxilla erumpant, ac molares.

Cum ergo dentes lateant in alveolis ſuis, non tantum illi, qui primo proditurí ſunt, verum etiam alii, qui circa ſeptimum aetatis annum prodire ſolent,

(*a*) B. S. Albin. Acad. Annotat. lib. 2. pag. 3. & ſeq. (*b*) Ibid. pag. 9. (*c*) In Capitulo. *Arcana Paracelſi* pag. 626. col. 2. (*d*) Academ. des ſcienc. l'an 1730. Hiſt. pag. 56. (*e*) Spach. gynaec. pag. 10. n°. 117. (*f*) Muſ. Anatom. ſive Catalog. rar. pag. 177. (*g*) Albin. Academic. Annot. Lib. I. cap. 13. pag. 52. (*h*) Academ. des ſcienc. l'an 1722. Mém. pag. 446.

lent, incipiunt augeri mole; dum exitum moliuntur, crusta adamantina muniuntur, ut suo munere postea fungi possint. Quomodo hoc fiat, credo, quod hactenus ignoremus: quis enim solidam & evidentem rationem dedit, cur primus dens incipiat augeri, exsurgere, viam sibi parare? dum secundus dens, ipsi suppositus, quiescit, post septem annos demum similia praestiturus: hoc fieri videmus evidenter, licet rationem facti non intelligamus. Haerent illa dentium germina in alveolis maxillarum; sed horum alveolorum exitus tegitur membrana satis densa, coriacea, quae ab erupturo dente pertundi debet, quin imo lacerari; ita ut post eruptionem dentis lacerae hujus membranae laciniae observatae fuerint ab accurato in similibus indagandis *Herissant* (*i*). Exsiccatae dein hae laciniae sponte cadunt. Magna ergo satis vis a dente erupturo fieri debet, ut hanc membranam rumpat. Egregius *De Lasône* (*k*), qui pulchra dedit observata de organisatione ossium, & dentium, credidit, quod, postquam dentis superior pars jam induruerit, tunc interior pars mucosa, vegetare pergens, nec potens superare obstaculum durum in parte dentis superiori, urgeat inferiora, ubi minor est resistentia; & hoc mechanismo putavit formari dentium radices, quae productae deorsum, occurrentes diaphragmati osseo, quod inter primum & secundum dentem interjacet, non amplius descendere possunt; sed, pergente eadem vi dentem elongante, necessario superior dentis pars elevari debet; unde sensim lacerabitur membrana alveolos tegens, & dens prodibit. Ingeniosa certe haec explicatio est; nec tamen videtur difficultatem modo propositam solvere; cum nulla pateat ratio, quare in primo dente illa vegetatio adeo efficaciter agat, dum per tot annos iners quiescit in dente secundo, qui primo adeo vicinus est.

Praeterea plures dentes primos, dum vacillare incipiunt, eductos examinavi, & in plurimis ne vestigium quidem radicis inveni. Mirabantur hoc chirurgi peritissimi, qui in dentium morbis curandis versatissimi merito habebantur. Statuebant, dentes, qui circa septimum annum cadere solent, radices habuisse: dum illos, jam vacillantes, levissima vi educebant, nullas radices inveniebant. Ut hoc explicarent, dixerunt, secundum dentem, dum assurgit, atterere radices prioris, & sic comminuere in minutissimum pollinem, qui prae tenuitate sua evanesceret totus; nam nemo illum unquam invenit. An lente ascendentis dentis secundi, dum primum loco movet, actio tanta esse potuit, ut prioris radices in pollinem comminueret? Egregius in hac chirurgiae parte *Bourdet* (*l*) statuit, primos dentes, antequam vacillent, habere radices aeque fortes fere, & duras, quam observantur in secundis. Dum autem refutat sententiam *Bunon*, qui statuebat, radices illas a frictione ascendentis dentis secundi destrui, provocat ad illa, quae in recentis cadaveris maxillis inveniuntur, dum secundi dentes jam ossei fieri incipiunt, & primi dentes, lactei dicti, adhuc adsunt; *sive firmi adhuc haereant*, sive jam plus minusve vacillare inceperint. Apparet enim, dentem secundum, dum assurgit, sua mem-

brana

(*i*) Academ. des scienc. in 4°. l'an 1754. Mém. pag. 431. (*k*) Ibid. l'an 1752. Mém. pag. 168. (*l*) Recherch. & observat. sur l'art du Dentiste §. 5. pag. 51.

brana involutum manere, donec exitui proximus sit. Radicibus ergo dentis lactei & assurgenti denti secundo interponitur membrana. Radices tamen dentium lacteorum destructae jam sunt, antequam secundi dentes illas tangere possint. Praeterea parva distantia observatur inter dentem primum & secundum; unde concludit, radicem dentis lactei consumi ab alia causa, non vero per attritum dentis suppositi. Hinc maluit credere, ab adjacentibus partibus secerni acriorem quemdam humorem, qui illas radices consumeret.

Fateor, quod mihi longe probabilior videatur opinio, quae statuit, dentes lacteos carere radicibus. *Celeberrimus Albinus* (*m*), de his agens, dicit: *Quum dentis naturam dentes induunt, testa quaedam primum oritur, forma folliculi patuli. Eaque ad corpus dentis pertinet, radice nondum inchoata.* Talia dentium corpora absque ullo radicum vestigio in abortuum, & recens natorum, maxillis dissectis vidi saepe. Eadem in tabulis nitidissime expressa habentur (*n*). Ubi simul videri potest, quomodo successive radices ex dentis corpore protrudantur. Dens ergo fuit absque radicibus; &, dum cadit lacteus, radicibus caret. An credibile videtur, denti lacteo crevisse radices, & denuo destructas fuisse, antequam caderet, dum nulla probabilis destructionis radicum causa fuerit unquam inventa? Ab attritu secundi dentis assurgentis hoc fieri non posse, ex dictis patuit evidenter. Rodentem liquorem hic in auxilium vocare, quam precarium est!

Videntur tamen observationes docere, quod dentes lactei, si non cadant suo tempore, aut jam vacillantes non eximantur, apti sint, ut radices protrudant ex suo corpore, quibus postea fixi in maxillis haerent saepe tota vita.

Vidi attentus toties, vel sponte cadentes, vel Chirurgi manu eductos, dentes lacteos, & inveni limbum inferiorem, non aequalem, sed hinc inde prominentiis, quandoque processibus acutis, asperum, quos in illis, quibus diutius relicti fuerant dentes lactei, inveni jam longiores multo, & concavitate sua respondentes suppositi dentis convexae superficiei; ita ut manifeste se accommodarent vicino obstaculo, ut profundius descendere possent. Ante laudatus *Bourdet* (*o*) eadem omnino vidit, licet in alia opinione fuerit. Sedecim annorum virgini jam a sex septimanis dens caninus perforaverat superiorem partem gingivae in maxilla superiori: locum suum servaverat dens caninus lacteus ipsi respondens; qui tamen multum vacillabat; quem dum eduxerat, vidit, aliquam radicis partem habere, illam esse punctis quibusdam sive asperitatibus inaequalem; hinc adstantium una firmiter credidit, fracto dente, radicem in alveolo mansisse: fatetur, quod vix contrarium persuadere potuerit. Praeterea vidi saepius, dentem lacteum, a binis vicinis dentibus nimis pressum, non vacillasse illo tempore, dum naturaliter cadere debebat, hinc in loco suo relictum fuisse, dum interim secundus dens emergens, ante vel retro priorem, maxillam perforaret; unde quandoque deformitas nata fuit; ad quam tollendam dens lacteus, jam firmiter haerens, dum educeretur, radici-

(*m*) Annot. Academ. lib. 2. cap. 2. pag. 16. (*n*) Ibid. tab. 2. (*o*) Recherch. & observ. sur l'art du Dentiste pag. 52. 53.

dicibus praeditus erat. Unde merito concluditur, dentem lacteum posse radices producere deorsum. Si enim secundum multorum opinionem dentis lactei radices consumtae fuissent, dum cadere deberet, novae renatae essent; & tunc statuendum foret, bis in eodem dente radices natas fuisse. Unde videtur, dentes lacteos naturaliter carere radicibus, dum sponte cadunt; aptos tamen esse, ut radices producant, si diutius in loco suo relinquantur; & quod saepe in dentibus lacteis, dum sponte cadunt, vel jam vacillantes educuntur, detegantur erumpentium radicum prima vestigia; quae ab aliis habentur pro reliquiis radicum detritarum, quae prius adfuerant.

Quamvis autem dentium eruptio naturalis sit, & in multis infantibus absque magna molestia contingat, in quibusdam tamen gravibus dentitio stipatur symptomatibus, quae aliquando aliis morbis attribuuntur, licet a sola dentitione pendeant. Unde sollicite monet *Sydenhamus* (*p*), dum febres Epidemicae grassantur, & infantes aegrotant, omni cum cura inquirendum esse, an febris illa ad constitutionem Epidemicam referenda sit, an vero a dentitione pendeat. *Vulgo enim notissimum est, infantes, a doloribus ex dentitione ortis, saepius in febres agi, quae haud ita facile ab alterius generis febribus internoscuntur.* Operae pretium est ergo, considerare illa signa, quae docent, dentitionem imminere, vel jam inceptam esse.

Patuit ex antedictis, tempus dentitionis satis incertum esse, adeoque non adeo magnum momentum inter signa dentitionis habere, nisi quod incitet attentionem Medici, ut circa septimum mensem magis invigilet.

Dum de morbis aetatum agit *Hippocrates* (*q*), dicit: *Ad dentitionem vero productis, gingivarum pruritus, febres, convulsiones, diarrhoeae; ac maxime, cum caninos dentes edunt, crassissimisque pueris, ac duras alvos habentibus.*

Primum, quod observare potui dentitionis incipientis signum erat, si arcus maxillae superior, qui ex convergentibus alveolorum lamellis constituitur, incipiat latior fieri, sensim a se invicem secedentibus his lamellis, ut denti erupturo locus fiat. Videtur hoc fieri a dente sensim ascendente: hoc tempore internum, quasi in ipsa maxilla, pruritum sentire videntur, dum perpetuo faciem, nares imprimis, & mentum, fricant: gingivae enim, nec membrana alveolos tegens, tensae aut rubrae adhucdum apparent. Simul de nocte infantes minus quieti sunt, & solito morosiores: neque hoc mali ominis est. Monuit enim *Hippocrates* (*r*): *Quicumque dentientes bene habiti manent, & altiori somno premuntur, periculum est, ne convulsione corripiantur.*

Harris (*s*) duplex dentitionis tempus statuit; unum nempe, quo dens ex osse maxillari primum emergere nititur; & tunc haec symptomata adsunt. Optime monet, hoc dentitionis stadio, *gingivam in parte externa & superiori, absque aliquo ejusdem tumore, albido quodam circulo circumscribi.* Quandoque apparent duo vel plura talia loca, acsi dens emersurus pelluceret per gingivam.

(*p*) Schedul. Monit. de nov. febr. ingress. pag. 674. (*q*) Aphor. 25. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 120. (*r*) Lib. de Dentit. text. 9. Charter. Tom. VII. pag. 871. (*s*) De Morbis Acut. Infant. pag. 35.

vam. Saepe per aliquot ſeptimanas durat hoc dentitionis ſtadium, antequam incipiat alterum, *quo dens mole jam auctior, & major factus, gingivam tumidam ſemper reddit, inflammationem inſignem in eadem parit, atque eam perrumpere omni vi conatur.* In difficili dentitione haec vera ſunt; ſaepe tamen facilius haec peragitur; & tunc omnia haec ſymptomata adeo levia ſunt, ut dens, non advertentibus infantum cuſtodibus, prodeat. Simul ſolet adeſſe major ſalivae copia; quandoque & tuſſis: nares pluunt, genae rubent, a dentis emerſuri irritatione, humoribus majori copia verſus caput derivatis; ut docent ſymptomata plura, quae apud auctores collecta leguntur.

Sic *Moſchion* (*t*) habet: *Gingivarum pruritus; fervor genarum; dolor nervorum in cervice; frequentius ſanguinolentus humor per os, vel aures, exit.* Ita & apud *Aëtium* (*u*) leguntur ſequentia de dentitione: *Circa ſeptimum menſem infantes dentes producere incipiunt, punguntur, ſtimulantur, tanquam a paxillo quodam, ſeparante gingivas dente. Inflammationes ſuccedunt gingivarum, & maxillarum, & tendinum; quas febres plerumque ſequuntur. Succedit & pruritus in meatibus auditoriis, & aures humeſcunt: nonnullos ophthalmia corripit, & ſanguis ex canthis (oculorum) fluit. Pluribus perturbatur venter, ob ſtomachi inflammationem, ventriſque exſolutionem.*

Cum autem omnia haec mala a tenſione, punctura, laceratione, gingivarum nervoſarum, ſanguinolentarumque, oriantur, patet facile, omnia haec mala magis metuenda eſſe, dum erumpunt dentes canini, qui obtuſum apicem habent, & ſatis craſſi ſunt. Inciſores acutum referunt cuneum; hinc facilius membranam incumbentem findunt. Molarés autem, licet latiorem ſuperficiem habeant, quam canini, & quatuor apices, facilius feruntur; quoniam non ſimul & ſemel, ſed ſucceſſive, illi apices emergunt. A ſolo dolore intenſiori convulſiones metuendas eſſe in infantibus, quibus nervoſum genus adeo facile irritatur, facile intelligitur. Unde etiam (§. 1075. 4.) inter epilepſiae cauſas dentitio numeratur; ubi ſimul notatur ex *Hippocrate*, non omnes ex dentitione convulſos interire, ſed multos ſoſpites evadere; uti quotidiana in Praxi obſervata docent. Si autem multum tumeat gingiva, ſimulque admodum rubeat, validae inflammationis ſignum eſt; quae quandoque in gangraenam ſatis cito terminatur; praecipue, ſi acrior humorum indoles ſimul adſit. De qua re videantur illa, quae in Capitulo *de Gangraena* dicta fuerunt. Cito autem gingivae ſic affectae putreſcunt, & malum ad vicina loca propagatur, niſi *ſpiritu ſalis marini* miſto cum *melle roſarum* ſaepius tangatur locus gangraenoſus, ſicque ſiſtatur proſerpens putredo. Vidi aliquoties in pauperum infantibus, qui omnino neglecti fuerant, partem oſſis maxillae cecidiſſe, una cum alveolis & dentibus contentis: unde, in hoc loco deſtructae maxillae, tota vita fuerunt edentuli.

Alvi fluor viridis ſuſpectus eſt, dum dentitionis tempore adeſt. Antea dictum fuit, dum acido in primis viis laborant, foeces alvinas virideſcere; unde & ab hac cauſa poſſent viridia per alvum excerni, licet a dentitione hoc non

(*t*) Moſch. apud Spach. gynaec. pag. 10. n°. 118. (*u*) Lib. 4. cap. 9. pag. 68.

non fieret. Verum si foeces, quae naturaliter flavescunt in infantibus, dentitionis tempore subito fiant aeruginosae, tunc periti Medici convulsiones metuere solent; quia ex illa coloris mutatione concludunt, sensorium commune, & totum nervorum systema, turbari. Si sanus homo subito in gyrum rotetur, vertigine corripitur; &, nisi haec rotatio cesset, cadit, bilemque aeruginosam vomit. Unde etiam §. 275. pro malo signo habetur, si post concussum validum capitis biliosus vomitus sequatur.

Caeterum alvus laxior dentientibus infantibus prodest potius. *Quibus in dentitione alvus multoties subducitur, illi minus convelluntur, quam quibus ita paucies* (w).

De Salivatione, dentitionem consequente, jam dictum fuit.

Febris, mors. Dolor molestus, inflammatio gingivarum, insomnia, sufficiunt, ut febris excitetur, quae certe, si valida fuerit, tenerum corpusculum brevi destruere poterit. Interim non semper funestum eventum a febre dentitionem comitante videtur metuisse *Hippocrates* (x); dicit enim: *Quibus in dentitione febris acuta oboritur, raro convelluntur.* Caeterum hyemale tempus dentitioni magis convenire statuit (y), ita ut facilius emergant, caeteris paribus, hoc anni tempore. Simul observavit, illis, qui cum tussi dentiunt, dentes tardius erumpere, verum in punctione magis extenuari. Solet enim in omnibus dentientibus torositas corporis minui, & carnes fieri flaccidiores, praecipue dum dentes canini prodire incipiunt.

§. 1375. Quae cuncta facile ex eadem causa oriri demonstrantur.

Sensim enim distrahitur membrana, quae alveolos claudit, & tegit; si jam inflammatio adsit, & a duro dente inflammatus ille locus rumpi debeat, facile patet ratio, quare omnia illa mala, modo recensita, sequi debeant.

§. 1376. Quin sublata irritatione nervorum (1374) sponte cessant.

Dolor, uti alia occasione ad §. 220. & sequentes dictum fuit, ponit fibram nervosam sic affectam, ut dissolutionem minitetur: hinc dolor acrior est, dum fibra nervosa est rupturae proprior. Unde patet, quare molestiae omnes augeantur, dum dens eruptioni proximus est, & denuo cessent, simulac dens membranam prius tensam ruperit. Cessat enim tunc nervorum irritatio. Hinc simul patet, quid sentiendum sit de omnibus illis *Periaptis*, & *Amuletis*, quae infantibus, dentitionis tempore, appendi solent, hac spe, ut dentes facilius, & citius, erumpant. Dentitio naturae solius opus est; hanc accelerari posse per artem, nemo peritus facile credet. Verum molestias, dentium

(w) Hippoc. lib. de Dentit. Charter. Tom. VII. pag. 871. (x) Ibidem. (y) Ibidem.

tium eruptionem comitantes, lenire ars valet; uti sequenti paragrapho dicetur. Facile tamen permittitur mulierculis, ut *Corallia rubra*, *poeoniae radicem*, *dentes lupi*, *apri*, *vulpis*, & his similia, collo dentientis infantis appendant; a quibus nulla metuenda est noxa. Solent enim tunc magis morigerae esse Medicorum consiliis.

§. 1377. Quod fit 1. gingivas emolliendo, refrigerando, leniendo, mollibus, glutinosis, antiphlogisticis. 2. saepe atterendo ad corpora dura, glabra. 3. dissecando ope lanceolae.

1°. Quantam efficaciam habeant in dolore leniendo omnia illa, quae distentam fibram dolentem laxant, antea ad §. 228. 1. dictum fuit. Cum autem tensa & dolens sit haec membrana, quae dentem erupturum coërcet, facile patet, quare emollientissima hic locum habeant. Cum autem plerumque gingivae, leviter saltem, inflammatae sint hoc tempore, hinc foventur refrigerantibus & antiphlogisticis; quae optime prosunt, si simul leviter glutinosa sint; ne a copiosa saliva, quae dentitionis tempore profluit, abluantur ilico. *Sempervivi majoris* succus recens pressus, cum *syrupo florum violarum*, addita mucilagine *gummi Arabici*, *Tragacanthi*, *Sem. Cydoniorum*, *&c.*, aptissimum tale remedium dat, si saepius gingivis illinatur. *Cremor recens lactis*, cum *vitello ovi* & *syrupo florum violarum* mistus, si aliqua copia *aquae stillatitiae rosarum* diluatur, optime prodest. *Flores Sambuci*, si una cum *plumbi* frusto in nodulo ligentur, & in fundo vasis vitrei cylindrici ponantur, dein lac recens superaffundatur, & haec omnia ponantur in leni digestione, brevi in summitate vasis colligitur cremor, qui fragrantiam florum sambuci redolet, & gingivis illinitur saepius, optimo cum effectu. Plumbum autem additur, ut deprimatur nodulus ad fundum vasis, sicque facilius colligi possit cremor in superficie suprema; simul plumbum externo usu magnam efficaciam habet in sedandis inflammationibus incipientibus. Novi quidem, plumbum non sine ratione suspectum esse Medicis, imprimis usu interno: sed parum admodum de plumbo in lacte solvitur; & illud pauculum solutum potius in sero lactis haeret, quam in parte cremoracea; unde videtur tale remedium tuto usurpari posse; imprimis cum gingivis dolentibus pauculum cremoris tantum illiniatur, vixque deglutiat aliquid de hoc cremore infans; sed fere totum cum saliva copiosius affluente exeat ex ore. Si vero gingivae, profunde rubro colore tinctae, gangraenam minitentur, tunc aliquot guttulae *spiritus salis marini* adduntur *Syr. fl. violarum*, addito nitro; & haec diluuntur in *aqua stillatitia florum rosarum*, aut *florum sambuci*, ut gingivae saepius tali mixtura foveantur. Antea, ubi de *Angina gangraenosa* agebatur, uti & in capitulo *de Scorbuto*, laudata fuit efficacia *spiritus salis marini* in similibus malis. Caeterum in *Materia Medica* ad hunc numerum tales formulae habentur.

Quandoque contingit, gingivas sic inflammari, & dolere, ut valida accendatur febris, & sequantur convulsiones: tunc *Sydenhamus* (z) commendat Venae

(z) Prax. Medic. Cap. V. pag. 248. 249.

Venae sectionem, tanquam optimum & efficacissimum remedium; simulque statuit, aeque tuto ex infantum venis, quam adultorum, sanguinem extrahi posse. Necessitatem quidem evacuationis sanguinis in tali casu agnoscit *Harris* (*a*); sed maluit unam alteramve hirudinem infra utramque aurem applicare. Certum enim est, venae sectionem difficilius saltem institui in infantibus, ob venarum exilitatem, & irrequietum membrorum motum. Imo ipse *Sydenhamus* (*b*), dum in febre dysenterica sanguinis missionem judicabat necessariam, dixit: *Si infans hac febre laboret, tum hirudines duae utrimque applicentur pone aures.* Notum autem est, *Sydenhamum* hanc schedulam scripsisse circa finem vitae, & quaedam, quae antea scripserat, mutasse, vel emendasse.

Optime monet *Harris* (*c*); *Inter dentiendum os tanta teneritudine saepe affligitur, ut omne alimenti genus pertinaciter respuant. In hoc casu summopere cavendum, ne alimentum calidum, imo vix tepefactum, infantibus praebeatur. Nam calor oris & gingivarum, fere exurens, vix minimum caloris adventitii gradum fert, sine molestia & dolore accedenti.* Unde fit, ut vix cochlear ferre possint infantes; & hinc patet utilitas differendi ablactationem, donec dentitio absoluta fuerit. Mollem enim nutricis papillam longe facilius ferunt. Accedit, quod nutrici ingerere possimus copiam remediorum emollientium, & antiphlogisticorum, quae infanti prodesse possunt. Simul etiam, mutando nutricis diaetam, possumus lac ejus reddere congruum praesenti infantis morbo. Hanc utilitatem agnoscit *Moschion* (*d*), dum suadet, ut dentitionis tempore nutrix vinum non bibat, & tenuiori nutrimento utatur.

Simul patet, huic beneficio renunciare illos, qui lac humanum damnant, & aliorum animalium lacte infantes nutriendos volunt.

2°. Circa hanc rem in diversam opinionem abiverunt illi, qui de dentitione, & de dentium conservatione, scripserunt. Quidam laudaverunt, alii improbaverunt omnino. Si gingivae inflammatae doleant, noceret certe attritio ad corpora dura; sed tunc nequidem attactum ferunt infantes, quin statim misero ejulatu dolorem testentur. Verum, ubi haec abest, videtur levis pressio gingivarum a natura indicari. Dentitionis tempore videmus, infantes propriis digitis perpetuo dentes fricare, obvia quaeque, quae arripere possunt, ori immittere, & inter maxillas comprimere quam fortissime. Videntur enim molestum in gingivis pruritum sentire, quem hoc modo lenire tentant. Nullum enim doloris percepti indicium dant; e contra hilares & quieti sunt, dum non impediuntur ab hoc opere; & vidi saepius, irrequietos admodum infantes pacatissime obdormivisse, dum nutrix digito prurientes gingivas molliter perfricabat.

Aëtius (*e*) quidem monuit, cavendum esse omnino, ne quid durum mandendum praebeatur, ne gingiva callosior reddita nascituros dentes impediat: ean-

(*a*) De Morb. Infant. pag. 35. (*b*) Schedul. Monitor. De novae Febris ingressu pag. 673. (*c*) In loco modo citato. (*d*) Spach. gynaec. pag 10. n. 119. (*e*) Lib. IV. Cap. IX. pag. 68.

eandem ſententiam & alii tuentur (*f*). Verum vix videtur ab hac frictione adeo metuenda calloſitas, cum perpetuo os madeſcat ſimul. Imo alii (*g*) optabant potius hanc calloſitatem, dum credebant, facilius rumpi membranas tenſas & duriores, quam molles, quae denti exſurgenti cedunt nimis. Unde *Andry* damnavit emollientium uſum, niſi gingivarum inflammatio illa poſceret. Et quia hyeme omnia oſſa fragiliora fiunt, ideo credidit, *Hippocratem* ſtatuiſſe, dentitionem felicius procedere hyeme, quam aliis anni temporibus. Addit ex obſervatione *Spigelii*, citius erumpere dentes in maxilla ſuperiori, quia haec magis rotatur ſupra papillam nutricis, quam inferior, adeoque & plus atteritur.

Cum ergo ipſa natura videatur indicare in dentientibus frictionem gingivarum, utile erit, ſi talia corpora dura, glabra, ex cryſtallo, corallo rubro, ebore, &c., parata porrigantur infantibus dentientibus, modo nullas omnino eminentias habeant, & parata fuerint ex tali materia, quae in ſaliva ſolvi nequeat; unde ex cryſtallo parata praeferuntur reliquis; metallica vero repudiantur; auro puriſſimo excepto; argentum enim, quo ad ſimilia conficienda utuntur, ſemper aliquam partem cupri continet.

3°. Sectio illa tunc tantum opportuna eſt, cum membrana alveolum tegens a dente emergente elevatur, tenditur, rubet, dolet intenſe; tunc plerumque valida ſatis febris adeſt, & convulſiones metuuntur, niſi denti ſubito via concilietur: at poſt ſectionem factam dens ilico prominet. Si vero profundius adhuc haereat dens, dum haec ſectio inſtituitur, vulnuſculum hoc inflictum brevi conſolidabitur, & cicatricula reſiſtet magis denti poſtea erupturo. Fama etiam Medici inſigniter periclitatur, ſi inciſionem ſuaſerit, nec hac facta dens appareat. Novi contigiſſe, ut dens octo menſibus poſt factam inciſionem eruperit tantum.

Antea ad §. 1374. dictum fuit, duplex eſſe dentitionis ſtadium: primum adeſt, dum dens ex oſſe maxillari primo emergere nititur; ſigna hujus tunc dicta ſunt. Secundum ſtadium eſt, dum dens jam gingivam perrumpere conatur. Monuit autem *Harris* (*h*), quod, *In primo illo Dentitionis molimine, aeque ac in ſecundo, Chirurgi gingivas infantum quacumque ex occaſione imperite incidunt; quo ſcilicet dentes facilius erumpant; unde vulnus citra neceſſitatem, & nullam plerumque opem ferens, teneris promiſcue infligitur; quum ſecundum ſolum dentitionis tempus (quod diligenter notandum) eam plagam inferri proprie requirat.*

Simul noluit, in hoc caſu phlebotomo, ſive lanceola, inciſionem fieri, cum nimis cito coaleſcat tale vulnuſculum. Unde monuit; *Curandum eſt igitur Medico, ut inſtrumento magis commodo (ſive ſit ſcalpellum, quo calami ſcriptorii vulgo conficiuntur, ſive ſit aliud, cujus dorſum in denſitatem novaculae aemulam aſſurgat) inciſio ſemper fiat.* Sic enim labia vulnuſculi magis diſtant a ſe invicem, & tardius concreſcunt. Forte ob hanc rationem quidam voluerunt (*i*), unguibus lacerandam eſſe hanc membranam, quae alveolum tegit;

(*f*) Bourdet recherch. & obſervat. &c. Tom. I. §. IV. pag. 40. (*g*) Andry l'orthopedie tom. 2. pag. 210. & ſeq. (*h*) De Morbis Infant pag. 35. (*i*) Brouzet. Educat. Médic. des enfants Tom. I. pag. 234.

git; tunc enim certe minus cito consolidabitur vulnus. Verum facile patet, hoc majorem dolorem facere, & imperita manu fieri; unde videtur sectio praeferenda esse in tali casu semper.

Monet celebris in hac chirurgiae parte *Fauchard* (*k*), incisionem secundum longitudinem arcus maxillae debere fieri pro dente incisorio erupturo; crederem etiam pro canino; crucialem incisionem suadet pro dente molari; sed simul prudenter monet, tunc tuto talem incisionem fieri, si gingiva rubescat, tumeat, tensa sit, si dens visu, aut tactu, percipiatur, dum sub membrana coërcente haeret. Caeterum diuturno artis usu edoctus, affirmo, sectione hac raro opus esse, etiam in difficiliori dentitione.

§. 1378. Convulsiones hinc oriundas minuta Sp. C. C. dosis feliciter tollit.

Dictum fuit §. 229, doloris sensum, & multos doloris effectus, qui inde pendent, tolli posse, licet causa doloris maneat. Hinc lenia paregorica, ex *syr. flor. rhoead.*, & ex ipso *papavere*, parata, in hunc finem cum prudentia tuto adhiberi posse, certus sum; modo alia, quae in causam doloris agunt, non negligantur. Observatis *Sydenhami* (*l*) constat, paucas guttulas, tres quatuorve, spiritus cornu cervi, ex vehiculo idoneo exhibitas, profuisse insigniter ad curandam febrim, quae dentitionem difficilem comitatur, si quarta quaque hora ad quatuor vel sex vices propinarentur. Formula talis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

(*k*) Le Chirurg. Dentiste Tom. I. Chap. XV. pag. 175.

(*l*) In Sched. Monit. de Novae febris Ingressu pag. 675.

FINIS TOMI QUARTI.